ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהורין או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניכחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מזמורי תהלים

קכב

מספר המשורר משבח ירושלים
והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ:
ב עֹמְדוֹת, הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם
הַבְּנוּיָה כְּעִיר, שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים
שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת, לְשֵׁם יְיָ: ה כִּי שָׁמָּה,
יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת, לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ,
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה, בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן, אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא
שָׁלוֹם בָּךְ ט לְמַעַן, בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר
בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת
עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי
עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי
שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל
יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ
כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ
נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לְגֵאֵי
יוֹנִים:

אות בספר התורה לאחדות כל ילדי ישראל

והעיקר – שכתיבת ספר התורה תהיה בזריזות גדולה, באופן ד"אחישנה" [וכמובן – באופן שלא יפגע מאומה ח"ו בהדידור שבזה], באופן שיוכלו לסיים את כתיבת ספר התורה בשנה זו, שנת הקהל, כידוע גודל העילוי דשנת הקהל, עד ש"במוצאי שביעית בן דוד בא".

ומאחר שהיום האחרון דשנת הקהל הוא ערב ראש השנה, יום הולדת הצמח צדק – מן הראוי, שסיום כתיבת ספר התורה לא יאוחר מיום זה, ובאופן שביום זה כבר ילמדו בספר תורה זו (לקיים המצוה ד"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל").

ומאחר שבשנה זו חל ערב ראש השנה ביום שני, יום הקריאה – הנה מן הראוי שקריאת התורה בציבור ביום זה תהיה מתוך ספר תורה זו.

ובאופן ד"הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך", מאחר שזה יהיה לאחרי ביאת משיח צדקנו, וכל עם ישראל כולו, יהיו בירושלים עיר הקודש, ובבית המקדש.

ומאחר ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", הרי בודאי שמשיח יבוא קודם סיום כתיבת ספר התורה (וזה יפעל "אחישנה" בה"אחישנה" דכתיבת הספר תורה גופא) – והשמחה שיעשו "לגמרה של תורה" (בסיום כתיבת הספר תורה) תהי' בהשתתפות משיח צדקנו, ומובן בפשטות גודל השמחה שתהיה בסיום כתיבת הספר תורה.

(משיחת י"א ניסן תשמ"א)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוכן עניינים

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

ד"ה הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד,
יום ג' פרשת בהר-בחוקותי, ל"ג בעומר, ה'תשכ"ט 5

התוועדויות

שיחת י"ט אייר - ל"ד בעומר, ה'תשי"ב 15
שיחת ש"פ בהר-בחוקותי, מבה"ח סיון, ה'תשכ"ג 17
שיחת יום ג', ל"ג בעומר, ה'תשמ"ב 25

לקוטי שיחות

בהר, כרך יז, ג 31
פרקי אבות, כרך יז, ב 35

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת בהר-בחוקותי 46
לוח לתהלים היומי 81
תניא יומי 82
לוח 'היום יום' 96

רמב"ם

הלכה יומית לעיון ברמב"ם 99
שלושה פרקים ליום 103
פרק אחד ליום 166
ספר המצוות 181

לימוד מחולק לפי ימים

מסכת סוטה לימי ספירת העומר 188
משניות עם ביאור קהתי - מסכת שקלים 218
גמרא עם ביאור - מסכת סוטה 228
שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי' 257

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים 256
שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 257
לקוטי תורה 260

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים 263

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך 264

אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ג 266

אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב 266

אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - תרפ"ט 268
לקוטי דיבורים - בלה"ק 269
אגרת קודש מהרבי הריי"ץ לבתו הרבנית חיה מושקא .. 269
אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 272

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 44
ילקוט גאולה ומשיח על הפרשה 45
נביאים וכתובים 216
עין יעקב - מסכת ברכות 226
נקודה משיחת קודש מעובדת 273
חומש לקריאה בציבור 274
קריאת התורה למנחה בשבת קודש 284
ביאורים לפרקי אבות - פרק ה 284
לוח זמנים 286
סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש 287

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאמר דא"ח

בס"ד. יום ג' פרשת בהר־בחוקותי, ל"ג בעומר, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד[1],
וְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[2] זִמְנָא חָדָא, הַוָה צְרִיכָא עָלְמָא לְמִטְרָא כּוּ', וְעַל־יְדֵי שֶׁדְּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי בְּפָסוּק זֶה, "הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גּוֹ', יָרְדוּ גְּשָׁמִים. וְצָרִיךְ לְהָבִין[3], הֲרֵי מָצִינוּ בַּגְּמָרָא[4] גַּבֵּי כַּמָּה תַּנָּאִים וַאֲמוֹרָאִים שֶׁהֵצְרְכוּ לִתְפִלּוֹת וְתַעֲנִיּוֹת בִּכְדֵי לִפְעֹל יְרִידַת הַגְּשָׁמִים, וְעַד שֶׁגַּם בְּ'שֵׁלְחָן עָרוּךְ'[5] יֶשְׁנָם כַּמָּה פְּרָטֵי דִּינִים בְּעִנְיַן הַתַּעֲנִיּוֹת הַצְּרִיכִים לִירִידַת הַמָּטָר, וְאֵיךְ פָּעַל זֹאת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי עַל־יְדֵי אֲמִירַת 'תּוֹרָה'. וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁעִנְיַן יְרִידַת גְּשָׁמִים עַל־יְדֵי תְּפִלּוֹת וְתַעֲנִיּוֹת מְבֹאָר בַּ'גְּגֻלָּה דְּתוֹרָה', וְעִנְיַן יְרִידַת גְּשָׁמִים עַל־יְדֵי אֲמִירַת 'תּוֹרָה' מְבֹאָר בַּזֹּהַר, פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה.

ב) **וְיוּבָן** בְּהַקְּדִים מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ[6] וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, וּמְבֹאָר עַל זֶה בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל "וְהִתְהַלַּכְתִּי" תרכ"ט[7] (שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה), דְּמַה שֶּׁכָּתוּב "וְהִתְהַלַּכְתִּי" לְשׁוֹן רַבִּים, מוֹרֶה עַל שְׁנֵי סוּגֵי הִלּוּךְ, הִלּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וְהִלּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וְהִנֵּה, יֵשׁ בְּחִינַת הַהִלּוּךְ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[8] "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי", וְכֵן יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַהִלּוּךְ לְמַעְלָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[9] הָלַךְ הַקָּבָּ"ה מַהֲלַךְ ת"ק שָׁנָה כּוּ'. וּבְכָל אֶחָד מֵהֶם (הֵן בְּעִנְיַן הַהִלּוּךְ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, וְהֵן בְּעִנְיַן הַהֲלִיכָה לְמַעְלָה) יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת הִלּוּךְ, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה

---

1) תהלים קלג, א. 2) ח"ג נט, ב. 3) ראה גם ד"ה בזהר זמנא חדא תרכ"ז (סה"מ תרכ"ז ע' רצא ואילך). 4) תענית כג, א. 5) ראה שו"ע או"ח סתקע"ה. סתקע"ט ס"א. 6) בחוקותי כו, יב. 7) סה"מ תרכ"ט ע' קצד ואילך. 8) לך־לך יז, א. 9) קה"ר פ"ז, א (ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם יֶשְׁנָהּ הַהֲלִיכָה התקדמות והתקרבות לאלוקות **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** שתחילתה מצד האדם **וְהַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** שבאה בעקבות גילוי והארה מלמעלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אַחֲרֵי הַוְיָ' אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ", "אַחֲרֵי" דַּיְקָא,** והכתוב מדייק ואומר 'אחרי' להורות **שֶׁהוּא הַהִלּוּךְ בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם,** כלומר, הליכה והתקדמות ברמה חיצונית בלבד **וּכְתִיב** במקום אחר **"הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי", שֶׁהוּא הַהִלּוּךְ בִּבְחִינַת פָּנִים** הליכה והתקדמות נעלית יותר, ברמה פנימית. **וְכֵן לְמַעְלָה יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ, דְּכֵיוָן שֶׁאָמְרוּ** חכמינו ז"ל במשנה **"דַּע מַה לְמַעְלָה מִמָּךְ"[10],** ולפי הפירוש הפנימי הכוונה היא שעל האדם לדעת ולהכיר בכך **שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁלְּמַעְלָה** באלוקות, היינו איך ומה יתגלה ויומשך לו מלמעלה למטה **תְּלוּיִים בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם[11], הִנֵּה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בִּשְׁתֵּי בְּחִינוֹת הִלּוּךְ אֵלּוּ,** הן בבחינת 'אחוריים', הליכה רק בחיצוניות, והן בחינת 'פנים', הליכה בפנימיות, **נַעֲשָׂה גַּם הַהִלּוּךְ לְמַעְלָה בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים אֵלּוּ** של 'אחוריים' ו'פנים' וכפי שממשיך ומבאר.

ג) וּבֵאוּר הָעִנְיָן, הִנֵּה שְׁנֵי אוֹפַנֵּי הַהִלּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם כְּפִי שֶׁהֵם בִּכְלָלוּת, הֵם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים תּוֹרָה שהיא עבודת ה' מלמעלה למטה **וּתְפִלָּה** שהיא עבודת ה' מלמטה למעלה, כפי שממשיך ומבאר.

דְּבַתְפִלָּה כְּתִיב[12] סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה ופסוק זה האמור בתורה בחלומו של יעקב נדרש על עניין התפילה שהאדם מתפלל כשהוא נמצא למטה בארץ ומתחבר אל האלוקות שבשמים למעלה, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִלּוּךְ** וההתעלות וההתקרבות של האדם לאלוקות **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. אָמְנָם הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת "לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם"[13],** ולשון זה האמור לגבי המן שאכלו בני ישראל במדבר, נדרש על התורה **שֶׁהֲרֵי בַּתּוֹרָה כְּתִיב[14] "הֲלֹא כֹּה דְּבָרַי כְּאֵשׁ", מָה אֵשׁ אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[15],** וגם אדם שאינו טהור רשאי ללמוד תורה, **הֵינוּ, שֶׁגַּם** אפילו **נְשָׁמָה בְּגוּף וְגַם כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמַצָּב בִּלְתִּי טָהוֹר, הִנֵּה גַּם לְמוּד הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ הוּא כְּאֵשׁ כוּ', שֶׁזֶּהוּ** לימוד התורה **עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** של הגילוי האלוקי **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.**

וּכְשֵׁם שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שישנו גם הילוך מלמטה למעלה, ענין התפילה, וגם הילוך מלמעלה למטה, ענין התורה, **כְּמוֹ־כֵן יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ גַּם בְּסִדֶּר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור הנמשך ומשתלשל מדרגה לדרגה, **וְהוּא עִנְיַן בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין'** האור האלוקי המוגבל המתלבש בנבראים כמו שהנשמה ממלאת את הגוף **וּבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'** האור האלוקי הבלתי מוגבל המאיר בעולמות בדרך 'סובב' ומקיף מלמעלה, ושני עניינים אלה הם בדוגמת הליכה מלמטה למעלה והליכה מלמעלה למטה, כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' הִיא בְּחִינַת הָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בְּכָל עוֹלָם ובכל נברא בפרט **לְפִי עֶרְכּוֹ,** ולפי יכולתו לקלוט ולהכיל, **שֶׁלָּכֵן הוּא**

---

1 וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בַּעֲבוֹדַת
2 הָאָדָם יֶשְׁנָהּ הַהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וְהַהֲלִיכָה
3 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אַחֲרֵי הַוְיָ'
4 אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ", "אַחֲרֵי" דַּיְקָא, שֶׁהוּא הַהִלּוּךְ
5 בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם, וּכְתִיב "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי", שֶׁהוּא
6 הַהִלּוּךְ בִּבְחִינַת פָּנִים. וְכֵן לְמַעְלָה יֶשְׁנָן שְׁתֵּי
7 בְּחִינוֹת אֵלּוּ, דְּכֵיוָן שֶׁאָמְרוּ "דַּע מַה לְמַעְלָה
8 מִמָּךְ"[10], שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁלְּמַעְלָה תְּלוּיִים
9 בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם[11], הִנֵּה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם
10 בִּשְׁתֵּי בְּחִינוֹת הִלּוּךְ אֵלּוּ, נַעֲשָׂה גַּם הַהִלּוּךְ
11 לְמַעְלָה בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים אֵלּוּ.
12 ג) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן, הִנֵּה שְׁנֵי אוֹפַנֵּי הַהִלּוּךְ
13 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה
14 בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם כְּפִי שֶׁהֵם בִּכְלָלוּת, הֵם שְׁנֵי
15 הָעִנְיָנִים תּוֹרָה וּתְפִלָּה. דְּבִתְפִלָּה כְּתִיב[12] סֻלָּם
16 מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה, שֶׁהוּא עִנְיַן
17 הַהִלּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. אָמְנָם הַתּוֹרָה הִיא
18 בְּחִינַת "לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם"[13], שֶׁהֲרֵי בַּתּוֹרָה
19 כְּתִיב[14] "הֲלֹא כֹּה דְּבָרַי כְּאֵשׁ", מָה אֵשׁ אֵינוֹ
20 מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה אֵינָן מְקַבְּלִין
21 טֻמְאָה[15], הֵינוּ, שֶׁגַּם נְשָׁמָה בְּגוּף וְגַם כְּמוֹ שֶׁהוּא
22 בְּמַצָּב בִּלְתִּי טָהוֹר, הִנֵּה גַּם לְמוּד הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ
23 הוּא כְּאֵשׁ כוּ', שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה
24 לְמַטָּה. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, כְּמוֹ־כֵן
25 יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ גַּם בְּסִדֶּר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,
26 וְהוּא עִנְיַן בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' וּבְחִינַת
27 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'. דְּהִנֵּה, בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל
28 עָלְמִין' הִיא בְּחִינַת הָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בְּכָל
29 עוֹלָם לְפִי עֶרְכּוֹ, שֶׁלָּכֵן הוּא בָּא בְּאֹפֶן שֶׁל

---

10) אבות פ"ב מ"א. 11) ראה צוואת הריב"ש סקמ"ב. אג"ק מהוריי"צ ח"ג ע' שג (הועתק ב"היום יום" יג אייר). 12) ויצא כח, יב. זהר ח"א רסו, ריש ע"ב. ח"ג שו, ריש ע"ב. תקו"ז תמ"ה (פג, א). 13) של"ה במסכת פסחים שלו קסה, ב. 14) ירמי' כג, כט. 15) ברכות כב, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

בָּא בְּאֹפֶן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת לאופנים רבים ושונים, **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה וְכַמָּה חִלּוּקֵי דְּרָגוֹת** הבדלים מהותיים **לְפִי עֵרֶךְ חִלּוּקֵי הַדְּרָגוֹת שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה חִלּוּקִים** בדרגות השונות של העולמות יש הבדלים **שֶׁבְּאֵין־עֵרֶךְ** ללא כל יחס והשוואה, **וּכְמוֹ הַחִלּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין הָאֲצִילוּת שֶׁבְּעוֹלָם** העולם הראשון והנעלה ביותר מבין ארבעת העולמות הכלליים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה שבו מאיר אור אלוקי נעלה ביותר והכל בטל לגביו בביטול מוחלט **לְהָאֲצִילוּת שֶׁבְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה** התחתון ביותר מבין ארבעת העולמות, **שֶׁהוּא חִלּוּק שֶׁבְּאֵין־עֵרֶךְ** הבדל ללא כל יחס והשוואה. **וְעַל זֶה** על אור ׳הממלא כל עלמין׳ **אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[16] במדרש **מַה הַנְּשָׁמָה מְמַלְּאָה אֶת הַגּוּף, כָּךְ הַקָּבָּ״ה מְמַלֵּא אֶת הָעוֹלָם,** כי יש דימיון בין אופן התלבשות הנשמה בגוף לאופן התלבשות אור ה׳ממלא כל עלמין׳ בעולמות **דִּכְשֵׁם שֶׁהוּא בַּנְּשָׁמָה שֶׁמְּמַלְּאָה אֶת הַגּוּף, שֶׁעִקָּרָהּ** מקום המשכן העיקרי והמרכזי של הנשמה **הוּא בַּמֹּחַ שֶׁבָּרֹאשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא**[17], **וְיֵשׁ גַּם בְּחִינַת הַנֶּפֶשׁ** הארות של הנשמה **כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּשְׂאָר הָאֵבָרִים, וְעַד לִבְחִינַת הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ שֶׁהִיא** מתלבשת ומשפיעה **בָּעָקֵב שֶׁבָּרֶגֶל, חֵלֶק הֵכִי תַּחְתּוֹן שֶׁבַּגּוּף, שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה כְּלָל לִבְחִינַת הַנְּשָׁמָה שֶׁבָּרֹאשׁ,** וההבדל בין הארת הנשמה במוח שבראש להארת הנשמה בעקב שברגל הוא הבדל שבאין־ערוך, **הִנֵּה כְּמוֹ־כֵן הוּא בִּבְחִינַת אוֹר הַ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ (מַה שֶׁהַקָּבָּ״ה מְמַלֵּא אֶת הָעוֹלָם), שֶׁבָּא בְּהִתְחַלְּקוּת** בהבדלים וחילוקי דרגות **בְּכָל עוֹלָם לְפִי עֶרְכּוֹ** ואין להשוות בין האור האלוקי המאיר בעולם האצילות לאור האלוקי המאיר בעולם העשיה. **וְלָכֵן הַהֲלִיכָה** ההארה וההשפעה בעולמות **שֶׁבִּבְחִינַת אוֹר הַ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ הִיא הֲלִיכָה בְּהַגְבָּלָה** והיא מצומצמת ומותאמת לכל עולם לפי עניינו ומהותו, **וְהוּא עִנְיַן הַהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** שהיא הליכה מוגבלת, לפי ענינו של ה׳למטה׳. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַהֲלִיכָה** ההארה וההשפעה של האור האלוקי **שֶׁבִּבְחִינַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳ הִיא הֲלִיכָה בְּלִי גְּבוּל** והיא לא מצומצמת לפי ערכו של כל עולם, אלא מאירה בכל העולמות במידה שווה, **וְהוּא עִנְיַן הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** והאור מאיר כפי שהוא בא ומתגלה ממקורו העליון.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר (כַּיָּדוּעַ[18] בקבלה וחסידות **שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים יֶשְׁנָם בִּכְלָלוּת וּבִפְרָטִיּוּת) יֶשְׁנָם שְׁנֵי אוֹפַנֵּי הַהִלּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה תּוֹרָה וּתְפִלָּה** כלומר, באופן כללי, התורה היא עניין ההילוך מלמעלה למטה והתפילה היא עניין ההילוך מלמטה למעלה, אבל בפרטיות יותר גם בתורה יש את שני האופנים וגם בתפילה יש שני העניינים, כפי שממשיך ומבאר. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבִּתְפִלָּה גּוּפָא** עצמה, יש שני עניינים והם שאודות אהבת ה׳ (שהיא עיקר העבודה שבלב של התפילה) נאמר בקריאת שמע ״ואהבת את ה׳ אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך״ ובעניין זה **יֶשְׁנוֹ הַחִלּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״** שהיא עבודה בדרגה מסויימת **לְהָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״**[19] שהיא עבודה נעלית עוד יותר, וההבדל בין שתי הדרגות הוא **שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״ הִיא עֲבוֹדַת ה׳** של יהודי המתעורר באהבת ה׳ עם **עֲשָׂרָה כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ** (המקבילים לעשר הספירות העליונות, חכמה בינה דעת חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות), **שֶׁהִיא** אמנם עבודה גדולה

ביאור בדרך אפשר

1 הִתְחַלְּקוּת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה וְכַמָּה חִלּוּקֵי דְּרָגוֹת
2 לְפִי עֵרֶךְ חִלּוּקֵי הַדְּרָגוֹת שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה
3 חִלּוּקִים שֶׁבְּאֵין־עֵרֶךְ, וּכְמוֹ הַחִלּוּק שֶׁבֵּין
4 הָאֲצִילוּת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת לְהָאֲצִילוּת שֶׁבְּעוֹלָם
5 הָעֲשִׂיָּה, שֶׁהוּא חִלּוּק שֶׁבְּאֵין־עֵרֶךְ. וְעַל זֶה אָמְרוּ
6 רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[16] מַה הַנְּשָׁמָה מְמַלְּאָה אֶת הַגּוּף,
7 כָּךְ הַקָּבָּ״ה מְמַלֵּא אֶת הָעוֹלָם, דִּכְשֵׁם שֶׁהוּא
8 בַּנְּשָׁמָה שֶׁמְּמַלְּאָה אֶת הַגּוּף, שֶׁעִקָּרָהּ הוּא בַּמֹּחַ
9 שֶׁבָּרֹאשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא[17], וְיֵשׁ גַּם בְּחִינַת
10 הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּשְׂאָר הָאֵבָרִים, וְעַד לִבְחִינַת
11 הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּעָקֵב שֶׁבָּרֶגֶל, חֵלֶק הֵכִי
12 תַּחְתּוֹן שֶׁבַּגּוּף, שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה כְּלָל לִבְחִינַת
13 הַנְּשָׁמָה שֶׁבָּרֹאשׁ, הִנֵּה כְּמוֹ־כֵן הוּא בִּבְחִינַת אוֹר
14 הַ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ (מַה שֶׁהַקָּבָּ״ה מְמַלֵּא אֶת
15 הָעוֹלָם), שֶׁבָּא בְּהִתְחַלְּקוּת בְּכָל עוֹלָם לְפִי עֶרְכּוֹ.
16 וְלָכֵן הַהֲלִיכָה שֶׁבִּבְחִינַת אוֹר הַ׳מְמַלֵּא כָּל
17 עָלְמִין׳ הִיא הֲלִיכָה בְּהַגְבָּלָה, וְהוּא עִנְיַן הַהֲלִיכָה
18 מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַהֲלִיכָה
19 שֶׁבִּבְחִינַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳ הִיא הֲלִיכָה בְּלִי
20 גְּבוּל, וְהוּא עִנְיַן הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.
21 **וּבִפְרָטִיּוּת** יוֹתֵר (כַּיָּדוּעַ[18] שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים יֶשְׁנָם
22 בִּכְלָלוּת וּבִפְרָטִיּוּת) יֶשְׁנָם שְׁנֵי
23 אוֹפַנֵּי הַהִלּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה
24 שֶׁבַּעֲבוֹדַת הָאָדָם בְּכָל אֶחָד מִשְׁנֵי הָעִנְיָנִים, תּוֹרָה
25 וּתְפִלָּה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבִּתְפִלָּה גּוּפָא יֶשְׁנוֹ
26 הַחִלּוּק שֶׁבֵּין הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל
27 נַפְשְׁךָ״ לְהָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״[19], שֶׁהָעֲבוֹדָה
28 דְּ״בְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״ הִיא עֲבוֹדַת עֲשָׂרָה
29 כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא בִּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה, וְהוּא עִנְיַן

16) ויק״ר פ״ד, ח. וראה ברכות י, א. 17) פנ״א. 18) ראה חגיגה ו, סע״א. וש״נ. 19) ואתחנן ו, ה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וחשובה שבה האדם מפעיל את כל כוחות נפשו אך מכל־מקום זו עבודת ה׳ **בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה** בהתאם לכוחות וליכולות המוגבלים של הנפש, **וְהוּא עִנְיַן הַהִלּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** המוגבל לפי ערכו של ה׳מטה׳, התחתון, המהלך כלפי מעלה, **וְהָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״ הִיא הָעֲבוֹדָה דִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה,** כלומר, בעבודה של ׳בכל לבבך׳ ו׳בכל נפשך׳ האדם מפעיל את כוחות נפשו. ואילו בעבודה של ׳בכל מאודך׳, עניין המסירות נפש, הוא מבטל את הכוחות שלו ואת המהות שלו ומתעלה מעל המגבלות שלו **וְהוּא עִנְיַן הַהִלּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** שנעשה בכוחות והארות והשפעות הבאות מלמעלה. **וּכְמוֹ־כֵן** בדומה לאמור לעיל שבתפילה יש גם הילוך מלמטה למעלה וגם הילוך מלמעלה למטה **יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ** גם **בַּתּוֹרָה גּוּפָא** עצמה, והם ׳**גַּלְיָא דְּתוֹרָה**׳ חלק הנגלה שבתורה היינו התלמוד וההלכה **וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה** היינו הקבלה והחסידות. ׳**גַּלְיָא דְּתוֹרָה**׳ **הִיא בְּחִינַת עֵץ הַדַּעַת טוֹב־וָרָע, הֵינוּ שֶׁשַּׁיֶּכֶת לִמְצִיאוּת הָרַע, וְעַד לָרַע כִּפְשׁוּטוֹ, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן** ואם חלק זה בתורה שייך לרע כפשוטו, קל־וחומר שהוא שייך **לָרַע בְּדַקּוּת וְדַקּוּת דְּדַקּוּת.** ולכן חלק זה בתורה הוא בדרך הילוך מלמטה (שם נמצא הרע) למעלה **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת עֵץ־הַחַיִּים שֶׁלְּמַעְלָה מִטּוֹב־וָרָע**[20] ולכן חלק זה בתורה הוא בדרך הילוך מלמעלה (שם אין מקום לרע) למטה.

ד) **וְהִנֵּה** מובא **בַּגְּמָרָא**[21] **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר כּוֹ׳ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם,** של הקדוש־ברוך־הוא, **מְלַאכְתָּן נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי** פנימיות התורה, **וּבִפְרָט עַל־יְדֵי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, הָרֹאשׁ**

ביאור בדרך אפשר

1 הַהִלּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְהָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל
2 מְאֹדֶךָ״ הִיא הָעֲבוֹדָה דִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה
3 מֵהַגְּבָלָה, וְהוּא עִנְיַן הַהִלּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.
4 וּכְמוֹ־כֵן יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ בַּתּוֹרָה גּוּפָא,
5 ׳גַּלְיָא דְּתוֹרָה׳ וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. ׳גַּלְיָא דְּתוֹרָה׳
6 הִיא בְּחִינַת עֵץ הַדַּעַת טוֹב־וָרָע[20], הֵינוּ שֶׁשַּׁיֶּכֶת
7 לִמְצִיאוּת הָרַע, וְעַד לָרַע כִּפְשׁוּטוֹ, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן
8 לָרַע בְּדַקּוּת וְדַקּוּת דְּדַקּוּת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
9 פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת עֵץ־הַחַיִּים שֶׁלְּמַעְלָה
10 מִטּוֹב־וָרָע[20].

11 ד) **וְהִנֵּה** אִיתָא בַּגְּמָרָא[21] רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי
12 אוֹמֵר כּוֹ׳ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ
13 שֶׁל מָקוֹם, מְלַאכְתָּן נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי אֲחֵרִים,
14 שֶׁנֶּאֱמַר[22] וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וְגוֹ׳, וּמִבַּאר
15 בַּמַּאֲמָר[23], שֶׁעִנְיַן ״עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם״ הוּא
16 עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל[19] מְאֹדֶךָ״[24], שֶׁעַל־יָדָהּ
17 מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳, וּמִזֶּה
18 שֶׁעִנְיָן זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאָז יְקוּיַם הַיִּעוּד
19 ״וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם״. אָמְנָם, אַף־עַל־פִּי
20 שֶׁעִנְיָן זֶה יִהְיֶה רַק לֶעָתִיד־לָבֹא, וְאִלּוּ בְּנוֹגֵעַ
21 לַזְּמַן שֶׁקֹּדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ אָמְרוּ[21] הַרְבֵּה עָשׂוּ
22 כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְעָלְתָה בְּיָדָן, כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן
23 יוֹחָאי וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָן, מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי רַבִּי
24 שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי נִפְתַּח הַצִּנּוֹר לְהַמְשָׁכָה זוֹ. אֶלָּא
25 שֶׁאָז הָיָה זֶה עֲדַיִן רַק לִיחִידֵי סְגוּלָה, וּבִזְמַנִּים
26 מְיֻחָדִים, וְאַחַר־כָּךְ בִּזְמַן הָאֲרִיזַ״ל הִנֵּה ״מִצְוָה
27 לְגַלּוֹת זֹאת הַחָכְמָה״[25], וּבִפְרָט עַל־יְדֵי הַבַּעַל־
28 שֵׁם־טוֹב, הָרֹאשׁ וְהַמְיַסֵּד שֶׁל הַחֲסִידוּת הַכְּלָלִית,

ביאור בדרך אפשר

אֲחֵרִים, והם לא צריכים לעבוד ולטרוח לפרנסתם **שֶׁנֶּאֱמַר**[22] בנבואת ישעי׳ **וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וְגוֹ׳, וּמִבַּאר בַּמַּאֲמָר**[23] הנזכר משנת תרכ״ט, **שֶׁעִנְיַן ״עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם״ הוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל**[19] **מְאֹדֶךָ״**[24], שהיא, כאמור לעיל, אהבת ה׳ במסירות נפש, **שֶׁעַל־יָדָהּ** באמצעות עבודה זו **מַמְשִׁיכִים** מלמעלה למטה ומגלים בעולם את **בְּחִינַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳,** האור האלוקי הבלי־גבול, **וּמִזֶּה שֶׁעִנְיָן זֶה** גילוי אלוקות בעולם בצורה כל כך נעלית **יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאָז** בימות המשיח **יְקוּיַם הַיִּעוּד** הנבואי הנזכר **״וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם״. אָמְנָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁעִנְיָן זֶה יִהְיֶה** בצורה מושלמת **רַק לֶעָתִיד־לָבֹא, וְאִלּוּ בְּנוֹגֵעַ לַזְּמַן שֶׁקֹּדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ אָמְרוּ**[21] בגמרא, בהמשך לדברים אלו של רבי שמעון בר יוחאי **הַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְעָלְתָה בְּיָדָן,** ורבים אחרים עשו **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָן,** ומזה מובן שבזמן הזה אי אפשר לעבוד את ה׳ בדרגה כל כך נעלית **מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי** שלדעתו כן יש מקום לעבודת ה׳ כזו גם בזמן הגלות **נִפְתַּח הַצִּנּוֹר** ונוצרה האפשרות **לְהַמְשָׁכָה זוֹ** של התגלות אור ה׳סובב כל עלמין׳ בעולם על ידי עבודת ה׳ של בני ישראל. **אֶלָּא שֶׁאָז** בימי רבי שמעון בר יוחאי **הָיָה זֶה עֲדַיִן רַק לִיחִידֵי סְגוּלָה, וּבִזְמַנִּים מְיֻחָדִים,** היינו לא לכל אחד אלא ליחידים בעלי דרגה גבוהה ולא בכל זמן אלא בעת רצון מיוחדת **וְאַחַר־כָּךְ בִּזְמַן הָאֲרִיזַ״ל הִנֵּה ״מִצְוָה לְגַלּוֹת זֹאת הַחָכְמָה״**[25], של תורת הסוד,

20) רע״מ בזח״ג קכד, ב. הובא ונתבאר בתניא אגה״ק סכ״ו (קמב, א ואילך). 21) ברכות לה, ב. 22) ישעי׳ סא, ה. 23) סה״מ שם ע׳ קצז. 24) ראה חדא״ג מהרש״א ברכות לה, ב. אור תורה להרב המגיד נג, ד. לקו״ת שלח מב, ג. 25) אגה״ק שם (קמב, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְהַמְיַסֵּד שֶׁל הַחֲסִידוּת הַכְּלָלִית, וגילה את פנימיות התורה יותר מאשר בדורות שקדמו לו **וּבִפְרָט עַל־יְדֵי אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, הָרֹאשׁ וְהַמְיַסֵּד שֶׁל חֲסִידוּת חַבַּ״ד,** שגילה את פנימיות התורה עוד יותר על ידי **שֶׁהִמְשִׁיךְ פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה בְּחָכְמָה־בִינָה־וָדַעַת** של השכל האנושי, **וְעַל־יְדֵי־זֶה** בעקבות ההתגלות של פנימיות התורה בשכל, נמשך הדבר **גַּם בְּכָל** שאר **כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהֲרֵי הַמֹּחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב**[26], והשכל שולט על הרגש ופועל בו ומשפיע עליו, **הִנֵּה עַכְשָׁו** אחרי התגלות תורת חסידות חב״ד והשפעתה **נִמְשָׁךְ הָעִנְיָן לְכֻלָּם** ולא רק ליחידי סגולה, כפי שהיה בעבר, **הַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד** גם מי שעדיין לא הגיע לדרגות גבוהות בעבודת ה׳, **צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה** דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״, עבודת ה׳ בהתעוררות אהבת ה׳ בתפילה **בְּלִי גְבוּל, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בַּתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת לְמוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה** וכל זה הוא הילוך מלמעלה למטה, כמבואר לעיל. **וְעוֹד זֹאת,** מלבד האמור לעיל שלאחר גילוי פנימיות התורה יש בלימוד התורה הן את ענין ההילוך מלמעלה למטה והן את ענין ההילוך מלמטה למעלה, על ידי התגלות פנימיות התורה נפעל דבר נוסף, והוא **שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי הוּא שֶׁפָּעַל הַהִתְקַשְּׁרוּת** והחיבור **שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה עִם ׳גַּלְיָא דְתוֹרָה׳** שלא יהיו כשני דברים נפרדים, ופעולת החיבור והקישור היא **שֶׁהִמְשִׁיךְ** רבי שמעון בר יוחאי **פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בְּגָלוּי בַּ׳נִגְלֶה דְתוֹרָה׳** וגם כשלומדים את חלק הנגלה שבתורה, אפשר וצריך למצוא בו עצמו את ענייני פנימיות התורה.

וּהמשמעות והתוכן של החיבור הזה **בַּעֲבוֹדָה** בעבודת ה׳ של כל אחד ואחד **הוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת בְּחִינַת ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״** עבודת ה׳ למעלה ממדידה והגבלה **בִּבְחִינַת ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״** בתוך ענייני עבודת ה׳ שהם כן במדידה והגבלה, **שֶׁגַּם בְּחִינַת ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״** שלכאורה זו עבודת ה׳ במידה מוגבלת ומצומצמת **יִהְיוּ חֲדוּרִים בְּעִנְיַן ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״, בְּלִי גְבוּל** וגם בהם יורגש שעבודת ה׳ אמיתית היא למעלה ממדידה והגבלה.

וּבִכְלָלוּת עניין זה של החדרת עבודת ה׳ למעלה מהגבלות, ׳בכל מאודך׳, גם בשלבים הנמוכים של עבודת ה׳, **הוּא חִבּוּר הַתּוֹרָה** שעניינה הבנה והשגה, דבר מוגבל **עִם הַתְּפִלָּה** שעניינה מסירות נפש, למעלה ממדידה והגבלה, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[27] בגמרא על אחד החכמים שאיחל לעצמו **שֶׁתְּהֵא תְּפִלָּתִי סְמוּכָה לְמִטָּתִי,** מיד עם הקימה מהשינה **הַיְנוּ, שֶׁלְּמוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת אַחַר הַתְּפִלָּה דַּוְקָא** ולכן יש להסמיך את התפילה לקימה מהמיטה, **כִּי תְּפִלָּה הוּא עִנְיַן הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ** עבודת ה׳ מתוך ביטול מוחלט של הישות העצמית והתעלות מכל המגבלות, **וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַתּוֹרָה אַחֲרֵי** ההכנה וההקדמה של **הַתְּפִלָּה דַּוְקָא, בִּכְדֵי שֶׁגַּם לְמוּד הַתּוֹרָה** על אף שבמהותו הוא עניין של הבנה והשגה שכלית וקשור עם מציאות האדם **יִהְיֶה חָדוּר עִם הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ שֶׁבַּתְּפִלָּה.**

וְזֶהוּ גַּם־כֵּן ההסבר לפי פנימיות הדברים לכך **שֶׁמָּצִינוּ** בגמרא **גַּבֵּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, שֶׁאַף שֶׁ״תּוֹרָתוֹ אוּמָנוּתוֹ״**[28] ולא היה מפסיק מלימוד התורה לשום דבר, בכל זאת **הָיָה אֶצְלוֹ גַּם עִנְיַן הַתְּפִלָּה, פְּעָמִים** לפעמים, היינו מזמן לזמן, **הָוֵי מַצְלִי,** היה מתפלל **פְּעָמִים** לפעמים **הָוֵי קָרֵא קְרִיאַת שְׁמַע,** היה קורא קריאת שמע **הַיְנוּ, שֶׁהַתּוֹרָה** לא הייתה תורה של הבנה והשגה בלבד אלא **הָיְתָה חֲדוּרָה בְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה** עניין המסירות נפש וביטול המציאות. **וְכֵיוָן** שֶׁעִקַּר עִנְיַן ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״ עבודת ה׳ במסירות נפש הנקראת

1 **וּבִפְרָט עַל־יְדֵי אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, הָרֹאשׁ וְהַמְיַסֵּד**
2 **שֶׁל חֲסִידוּת חַבַּ״ד, שֶׁהִמְשִׁיךְ פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה**
3 **בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה בְּחָכְמָה־בִינָה־וָדַעַת, וְעַל־יְדֵי־זֶה**
4 **גַּם בְּכָל כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהֲרֵי הַמֹּחַ שַׁלִּיט עַל**
5 **הַלֵּב**[26]**, הִנֵּה עַכְשָׁו נִמְשָׁךְ הָעִנְיָן לְכֻלָּם, הַיְנוּ,**
6 **שֶׁאֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה**
7 **דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״, בְּלִי גְבוּל, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בַּתּוֹרָה**
8 **צָרִיךְ לִהְיוֹת לְמוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. וְעוֹד זֹאת,**
9 **שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי הוּא שֶׁפָּעַל**
10 **הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה עִם ׳גַּלְיָא**
11 **דְתוֹרָה׳, שֶׁהִמְשִׁיךְ פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בְּגָלוּי**
12 **בַּ׳נִגְלֶה דְתוֹרָה׳. וּבַעֲבוֹדָה הוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת**
13 **בְּחִינַת ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״ בִּבְחִינַת ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל**
14 **נַפְשְׁךָ״, שֶׁגַּם בְּחִינַת ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״**
15 **יִהְיוּ חֲדוּרִים בְּעִנְיַן ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״, בְּלִי גְבוּל.**
16 **וּבִכְלָלוּת הוּא חִבּוּר הַתּוֹרָה עִם הַתְּפִלָּה, כְּמַאֲמַר**
17 **רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[27] **שֶׁתְּהֵא תְּפִלָּתִי סְמוּכָה לְמִטָּתִי,**
18 **הַיְנוּ, שֶׁלְּמוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת אַחַר הַתְּפִלָּה**
19 **דַּוְקָא, כִּי תְּפִלָּה הוּא עִנְיַן הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ, וְלָכֵן**
20 **צְרִיכָה לִהְיוֹת הַתּוֹרָה אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה דַּוְקָא, בִּכְדֵי**
21 **שֶׁגַּם לְמוּד הַתּוֹרָה יִהְיֶה חָדוּר עִם הַמְסִירוּת־**
22 **נֶפֶשׁ שֶׁבַּתְּפִלָּה. וְזֶהוּ גַּם־כֵּן שֶׁמָּצִינוּ גַּבֵּי רַבִּי**
23 **שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, שֶׁאַף שֶׁ״תּוֹרָתוֹ אוּמָנוּתוֹ״**[28]**,**
24 **הָיָה אֶצְלוֹ גַּם עִנְיַן הַתְּפִלָּה, פְּעָמִים הָוֵי מַצְלִי,**
25 **פְּעָמִים הָוֵי קָרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, הַיְנוּ, שֶׁהַתּוֹרָה**
26 **הָיְתָה חֲדוּרָה בְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה.**
27 **וְכֵיוָן שֶׁעִקַּר עִנְיַן ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״ יִהְיֶה לֶעָתִיד־**

26) תניא פרק יב (יז, א) מזח״ג רכד, א. פנ״א (עא, סע״ב). 27) ברכות ה, ב. וראה לקו״ת ברכה צו, ב. 28) שבת יא, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

'עושים רצונו של מקום' **יְהִיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא (כַּנַּ"ל)** ולכן גם עיקר קיום היעוד 'ועמדו זרים ורעו צאנכם' יהיה לעתיד לבוא, **הִנֵּה עַכְשָׁו שֶׁנִּמְצָאִים אָנוּ בַּזְּמַן דְּעִקְּבְתָא דִּמְשִׁיחָא,** בסוף הגלות, כאשר פעמי המשיח כבר נמצאים ועומדים כבר **קָרוֹב לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ,** כיוון שנמצאים בתקופה שהיא **זְמַן "יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה"**[29], וכידוע, שמלך המשיח אמר לבעל־שם־טוב שכאשר המעיינות שלו, היינו המעיינות של תורת החסידות, יפוצו ויתפשטו בעולם, אזי יבוא משיח, ובזמן כזה **צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ"** האמורה לעיל **בְּיֶתֶר שְׂאֵת, וּבְאֹפֶן שֶׁתַּמְשִׁיךְ** ותחדור ותפעל **בְּכֹחוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת** כוחות השכל **וְכָל** שאר **כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ** היינו הרגש וכו' **עַד לְכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה** שהוא הכוח התחתון והנחות בכוחות הנפש, **שֶׁבְּכֻלָּם תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת בְּחִינַת הַבְּלִי־גְבוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם** אפילו **הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת** שלכאורה היא פעולה חיצונית ואין הנפש נרגשת בה כל כך, **וּבִפְרָט מִצְוַת הַצְּדָקָה שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת**[30], **תִּהְיֶה בְּלִי מִדִּידָה וְהַגְּבָלָה. וְאַף שֶׁגַּם בִּצְדָקָה יֶשְׁנָן כַּמָּה הַגְּבָלוֹת,** כמבואר בהלכה כללים לגבי נתינת מעשר וחומש וכד', **חֲרֵי מְבֹאָר בַּאֲרֻכָּה בְּ'אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ'**[31] שבספר התניא, **וּבִכְלָלוּת גַּם בְּ'אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה'**[32] חלק נוסף מספר התניא, **שֶׁנִּתְּינַת הַצְּדָקָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאֹפֶן דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ"** היינו ללא גבול. **וְכֵיוָן שֶׁ"צְּדָקָה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת", חֲרֵי מוּבָן מִזֶּה שֶׁגַּם בְּכָל הַמִּצְוֹת אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת הָאֹפֶן דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ"** ולמרות שלמצוות יש כללים והלכות איך לקיימן, קיום המצוות יכול להיות 'בכל מאודך', ללא הגבלות.

ה) וְכֵן כשם שנתבאר לעיל שגם בלימוד התורה וגם בעבודת התפילה 'בכל לבבך ובכל נפשך' וגם בקיום המצוות שמצד מהותם הם מוגבלים, יכולה להיות גם עבודה 'בכל מאודך', למעלה מהגבלות, כך **הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְאֹפֶן הַהַנְהָגָה** האלוקית **מִלְּמַעְלָה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּמְצָאִים בְּחֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל בִּזְמַן הַגָּלוּת, וְאֵין זֶה כְּלָל עִנְיָן** מצב **שֶׁל גְּאוּלָה (עַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בִּזְמַנּוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי שֶׁהָיָה אָז גָּלוּת מַר כּוּ' ורבי שמעון עצמו נרדף ונאלץ לברוח ולהסתתר), מִכָּל־מָקוֹם הַקָּבָּ"ה עוֹזֵר עַכְשָׁו** למרות חושך הגלות **וְנוֹתֵן בְּרָכָה וְהַצְלָחָה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְהַנְהָגַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי הַטֶּבַע, שֶׁעִנְיַן הַמְּרִירוּת וְהַהֶעְלֵם וְהַסְתֵּר** שכל אלה הם מאפיינים של הגלות **הֵם בְּעִנְיָנִים שֶׁל הֲבָנָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹת** שצריכים להיות מתוך מאמץ ויגיעה רבה, **אֲבָל בְּכַמָּה עִנְיָנִים** של חיי בני ישראל בעולם **נַעֲשָׂה הַגָּלוּת קַל יוֹתֵר** מכפי שהיה בעבר, **עִם הֱיוֹתוֹ עֲדַיִן גָּלוּת מַר, חֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל, וְהֶעְלֵם וְהַסְתֵּר גָּדוֹל, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ** החושך וההעלם האמור **בְּעִקָּר בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים** ואילו בחייהם הגשמיים של בני ישראל יש בימינו הקלות שלא היו בעבר. **וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה** של כל אחד ואחד מישראל, למרות שעדיין שרויים בגלות מרה, **מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן גָּדוֹל בְּהַקָּבָּ"ה, שֶׁהוּא מַשְׁגִּיחַ בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה** שיש השגחה פרטית **עַל כְּלָלוּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, הֵן בְּאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ**

1 לָבֹא (כַּנַּ"ל), הִנֵּה עַכְשָׁו שֶׁנִּמְצָאִים אָנוּ בַּזְּמַן
2 דְּעִקְּבְתָא דִּמְשִׁיחָא, קָרוֹב לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ, זְמַן
3 "יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה"[29], צְרִיכָה לִהְיוֹת
4 הָעֲבוֹדָה דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ" בְּיֶתֶר שְׂאֵת, וּבְאֹפֶן
5 שֶׁתַּמְשִׁיךְ בְּכֹחוֹת חַבַּ"ד וְכָל כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ עַד לְכֹחַ
6 הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁבְּכֻלָּם תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת בְּחִינַת הַבְּלִי־
7 גְבוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת,
8 וּבִפְרָט מִצְוַת הַצְּדָקָה שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל
9 הַמִּצְוֹת[30], תִּהְיֶה בְּלִי מִדִּידָה וְהַגְּבָלָה. וְאַף שֶׁגַּם
10 בִּצְדָקָה יֶשְׁנָן כַּמָּה הַגְּבָלוֹת, חֲרֵי מְבֹאָר בַּאֲרֻכָּה
11 בְּ'אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ'[31], וּבִכְלָלוּת גַּם בְּ'אִגֶּרֶת
12 הַתְּשׁוּבָה'[32], שֶׁנִּתְּינַת הַצְּדָקָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאֹפֶן
13 דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ". וְכֵיוָן שֶׁ"צְּדָקָה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל
14 הַמִּצְוֹת", חֲרֵי מוּבָן מִזֶּה שֶׁגַּם בְּכָל הַמִּצְוֹת
15 אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הָאֹפֶן דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ".
16 ה) **וְכֵן** הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְאֹפֶן הַהַנְהָגָה מִלְּמַעְלָה,
17 שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּמְצָאִים בְּחֹשֶׁךְ כָּפוּל
18 וּמְכֻפָּל בִּזְמַן הַגָּלוּת, וְאֵין זֶה כְּלָל עִנְיָן שֶׁל
19 גְּאוּלָה (עַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בִּזְמַנּוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן
20 בֶּן יוֹחָאי שֶׁהָיָה אָז גָּלוּת מַר כּוּ'), מִכָּל־מָקוֹם
21 הַקָּבָּ"ה עוֹזֵר עַכְשָׁו וְנוֹתֵן בְּרָכָה וְהַצְלָחָה גַּם
22 בְּנוֹגֵעַ לְהַנְהָגַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי הַטֶּבַע, שֶׁעִנְיַן
23 הַמְּרִירוּת וְהַהֶעְלֵם וְהַסְתֵּר הֵם בְּעִנְיָנִים שֶׁל הֲבָנָה
24 בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, אֲבָל בְּכַמָּה
25 עִנְיָנִים נַעֲשָׂה הַגָּלוּת קַל יוֹתֵר, עִם הֱיוֹתוֹ עֲדַיִן
26 גָּלוּת מַר, חֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל, וְהֶעְלֵם וְהַסְתֵּר
27 גָּדוֹל, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ בְּעִקָּר בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים. וְלָכֵן
28 צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן גָּדוֹל
29 בְּהַקָּבָּ"ה, שֶׁהוּא מַשְׁגִּיחַ בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל כָּל
30 אֶחָד וְאֶחָד, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה עַל כְּלָלוּת
31 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, הֵן בְּאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ

29) ראה אגה"ק דהבעש"ט – נדפסה בכתר שם טוב בתחילתו. ובכ"מ. 30) ב"ב ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א. 31) סוס"י (קטו, סע"ב ואילך). 32) פ"ג (צג, א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְהֵן בְּחוּץ־לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בתהלים כיצד הקדוש־ברוך־הוא שומר על בני ישראל **״הֲוָי׳ צִלְּךָ** הצל וההגנה שלך **עַל יַד יְמִינֶךָ,** ובזכות השמירה וההגנה הזו **יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה**[33]. וכמו שכתוב בפסוק נוסף בתהילים **יִפּוֹל** אויבי ישראל **מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ,** אבל **אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ״**[34], ובני ישראל עצמם לא ייפגעו ולא ייגזקו **וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה** כדי לזכות לשמירה ולהגנה של הקדוש־ברוך־הוא על בני ישראל **עִנְיָן שֶׁל הִשְׁתַּדְּלוּת יְתֵרָה, כִּי־אִם** די במאמץ קטן מאד **כַּמְסֻפָּר**[35] במדרש **אוֹדוֹת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא שֶׁבִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ** כשרצה לקחת לירושלים אבן גדולה וכבידה **שֶׁיִּתֵּן אֶצְבַּע קְטַנָּה** בלבד, **וְעַל־יְדֵי־זֶה הֶעֱלוּ** אחרים **אֶת הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה וְהַקָּשָׁה, אֶבֶן אֵיתָן** ׳איתן׳ מלשון קשה וחזק, **בְּאֹפֶן שֶׁל עֲלִיָּה לָרֶגֶל, לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, בִּירוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ. וּכְמוֹ־כֵן** וכשם שהיה אצל רבי חנינא בן דוסא כך גם **עַל־יְדֵי הַהַנְהָגָה עַתָּה** על אף שעדיין נמצאים בגלות **מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן חָזָק בְּהַקָּבָ״ה** שישמור ויגן על בני ישראל, כאמור, **יְקוּיַם מַה שֶׁכָּתוּב בִּתְהִלִּים**[36] **מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדּוֹדוּן יִדּוֹדוּן גּוֹ׳, שֶׁאֱמוּת הָעוֹלָם יִתְנַדּוּ וְיִשָּׁלְכוּ** (מ׳וַוארְפָט זֵיי **אַרוֹיס** משליכים אותם החוצה) **מִתּוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשָׂה נִצָּחוֹן גָּמוּר** של בני ישראל על אויביהם, ללא מאמץ רב אלא **עַל־יְדֵי הִשְׁתַּדְּלוּת קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, רַק בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֲחִיזָה** לשמירה האלוקית **בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, וְנִצָּחוֹן גָּמוּר זֶה שֶׁנִּפְעַל עוֹד בִּזְמַן הַגָּלוּת, נַעֲשָׂה גַּם הֲכָנָה** והקדמה **וּכְלִי** ראוי לכך **שֶׁיִּסְתַּיֵּם הַגָּלוּת הַמַּר** לגמרי, **וְיִתְחִיל עִנְיָן ׳אַתְחַלְתָּא** להמשיך את פעולתה והשפעתה **דִּגְאוּלָה׳, וְאַחַר־כָּךְ** תבוא **הַגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.**

ביאור בדרך אפשר

1 וְהֵן בְּחוּץ־לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״הֲוָי׳ צִלְּךָ עַל יַד
2 יְמִינֶךָ, יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה[33].
3 יִפּוֹל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ, אֵלֶיךָ לֹא
4 יִגָּשׁ״[34], וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה עִנְיָן שֶׁל הִשְׁתַּדְּלוּת
5 יְתֵרָה, כִּי־אִם כַּמְסֻפָּר[35] אוֹדוֹת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן
6 דּוֹסָא שֶׁבִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ שֶׁיִּתֵּן אֶצְבַּע קְטַנָּה, וְעַל־
7 יְדֵי־זֶה הֶעֱלוּ אֶת הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה וְהַקָּשָׁה, אֶבֶן
8 אֵיתָן, בְּאֹפֶן שֶׁל עֲלִיָּה לָרֶגֶל, לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ,
9 בִּירוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ. וּכְמוֹ־כֵן עַל־יְדֵי הַהַנְהָגָה
10 עַתָּה מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן חָזָק בְּהַקָּבָ״ה, יְקוּיַם מַה
11 שֶׁכָּתוּב בִּתְהִלִּים[36] מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדּוֹדוּן יִדּוֹדוּן גּוֹ׳,
12 שֶׁאֱמוּת הָעוֹלָם יִתְנַדּוּ וְיִשָּׁלְכוּ (מ׳וַוארְפָט זֵיי
13 אַרוֹיס) מִתּוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשָׂה נִצָּחוֹן גָּמוּר,
14 עַל־יְדֵי הִשְׁתַּדְּלוּת קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, רַק בִּכְדֵי
15 שֶׁתִּהְיֶה אֲחִיזָה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, וְנִצָּחוֹן גָּמוּר זֶה
16 שֶׁנִּפְעַל עוֹד בִּזְמַן הַגָּלוּת, נַעֲשָׂה גַּם הֲכָנָה וּכְלִי
17 שֶׁיִּסְתַּיֵּם הַגָּלוּת הַמַּר, וְיִתְחִיל עִנְיָן ׳אַתְחַלְתָּא
18 דִּגְאוּלָה׳, וְאַחַר־כָּךְ הַגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה
19 עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

ו) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה בִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה שֶׁל כָּל אֶחָד
21 וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת בָּזֶה
22 אֶת הַתָּלוּי בּוֹ בְּכָל עֲבוֹדָתוֹ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ.
23 דְּהִנֵּה, רֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה וְעִקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ הוּא עִנְיָן
24 קַבָּלַת־עֹל[37], וְקָשׁוּר עִם עִנְיָן הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ
25 דְּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״ שֶׁבְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה דִּקְרִיאַת־שְׁמַע
26 (וְהוּא עִנְיָן ״תְּפִלָּתִי סְמוּכָה לְמִטָּתִי״). וּמְסִירוּת־
27 נֶפֶשׁ זוֹ, צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ אַחַר־כָּךְ בַּעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל
28 לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם״ עַד ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ
41 דִּגְאוּלָה׳, וְאַחַר־כָּךְ תבוא הַגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־
42 יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.
43 ו) וְהָעִנְיָן בָּזֶה באמור לעיל שעוד בזמן הגלות יש שמירה והגנה של
44 הקדוש־ברוך־הוא על בני ישראל, ועל־דרך המבואר לעיל שגם בעבודה של
45 ׳בכל לבבך ובכל נפשך׳ יש פעולה
46 והשפעה של העבודה ׳בכל מאודך׳,
47 כפי שהיא באה לידי ביטוי **בִּכְלָלוּת**
48 **הָעֲבוֹדָה שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד**
49 **מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת בָּזֶה**
50 החדרת עניין המסירות נפש, ׳בכל
51 מאודך׳ בכל פרטי עבודת ה׳, **אֶת**
52 **הַתָּלוּי בּוֹ בְּכָל עֲבוֹדָתוֹ בְּמֶשֶׁךְ**
53 **כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ** גם בעניינים
54 שלכאורה שייכים לדרגות יותר
55 נמוכות, כפי שממשיך ומבאר.
56 **דְּהִנֵּה, רֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה**
57 **וְעִקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ** ההתחלה, העיקר
58 והבסיס לעבודת ה׳ **הוּא עִנְיָן**
59 **קַבָּלַת־עֹל**[37], שהאדם מקבל על
60 עצמו עול מלכות שמים **וְקָשׁוּר** עניין
61 הקבלת־עול שתוכנו הוא ביטול
62 המציאות האישית והרצונות האישיים
63 כלפי הקדוש־ברוך־הוא, **עִם עִנְיָן**
64 **הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּ״בְכָל**
65 **מְאֹדֶךָ״ שֶׁבְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה**
66 **דִּקְרִיאַת־שְׁמַע** המבואר לעיל
67 **(וְהוּא עִנְיָן ״תְּפִלָּתִי סְמוּכָה**
68 **לְמִטָּתִי״** היינו עבודת ה׳ שהאדם
69 עוסק בה תיכף בתחילת היום).
70 **וּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ זוֹ,** שהיא הראש
71 וההתחלה של עבודת ה׳ **צָרִיךְ**
72 **לְהַמְשִׁיךְ אַחַר־כָּךְ** שיהיה לה
73 פעולה והשפעה גם **בַּעֲבוֹדָה**
74 **דְּ״בְכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל**
75 **נַפְשְׁכֶם״** למרות שלכאורה זו
76 עבודה בדרגה יותר נמוכה ולא זו
77 בלבד שהמסירות־נפש והקבלת־עול
78 צריכים לקבל ביטוי בכל הרמות ובכל
79 הדרגות של עבודת ה׳ אלא צריך
80 **עַד ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ**

33) תהלים קכא, ה־ו. 34) שם צא, ז. 35) קה״ר ושהש״ר בתחלתן. 36) שם סח, יג ובפירש״י. — הקאַפיטל שהתחילו לומר בי״א ניסן שנה זו (ראה סה״מ י״א ניסן ח״א ע׳ 1 ואילך). וראה גם ד״ה והחרים גו׳ דאחרון של פסח ספ״ח (לעיל ע׳ 103). 37) תניא רפמ״א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְיִצְהָרֶךָ״[38] היינו גם כאשר עוסקים בענייני העולם (**דְּכֵיוָן שֶׁנִּמְצָאִים עֲדַיִן בִּזְמַן הַגָּלוּת, חֲרֵי הָעֲבוֹדָה בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ** לאחר התחלת העבודה בתפילה **הִיא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ** של עיסוק בענייני העולם כמו עבודת האדמה), **וְהַיְנוּ שֶׁגַּם בַּעֲבוֹדָה** בדברים הפשוטים **שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, הוּא זוֹרֵעַ אֶת הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ** ויש לה השפעה. **וְכַיָּדוּעַ**[39] בתורת חב״ד **פִּתְגַּם וְתוֹרַת רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ, שֶׁהָרְגָעִים דִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ** בקריאת שמע **צְרִיכִים לְהַמְשִׁיכָם** (**פאַרְשְׁפְּרֵייטֶן** להרחיב ולהפיץ אותם) **בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם בְּאֹפֶן שֶׁיִּפְעֲלוּ** ותהיה להם השפעה **עַל כָּל עִנְיְנֵי הַיּוֹם כֻּלּוֹ, שֶׁגַּם הָעִנְיָנִים** בעבודת ה׳ **שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּתָם הֵם בְּמִדִּידָה וְהַגְּבָלָה,** כמו האמור לעיל אודות אהבת ה׳ ״בכל לבבך״ ו״בכל נפשך״ וכללות קיום המצוות המעשיות, ובכל זאת **יִהְיֶה נִכָּר בָּהֶם שֶׁעוֹשֶׂה זֹאת יְהוּדִי שֶׁהוּא ״בַּעַל מְסִירוּת־נֶפֶשׁ״ (אַ מְסִירוּת־נֶפֶשׁ אִיד** יהודי של מסירות־נפש), **שֶׁאָז** כאשר בכל דבר יש רושם והשפעה של עניין המסירות־נפש, אזי **הִנֵּה גַּם כָּל הָעִנְיָנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמִדִּידָה וְהַגְּבָלָה, חֲרֵי הֵם בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי. וְעַל־יְדֵי־זֶה נִכָּר בָּהֶם שֶׁעוֹשֶׂה זֹאת יְהוּדִי שֶׁהוּא ״בַּעַל מְסִירוּת־נֶפֶשׁ״ (אַ מְסִירוּת־נֶפֶשׁ אִיד** יהודי של מסירות־נפש), **שֶׁאָז** כאשר בכל דבר יש רושם והשפעה של עניין המסירות־נפש, אזי **הִנֵּה גַּם כָּל הָעִנְיָנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמִדִּידָה וְהַגְּבָלָה, חֲרֵי הֵם בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי,** נעלה הרבה יותר, כי למרות שהם נראים כדברים מוגבלים, ניכרת בהם הפעולה וההשפעה של המסירות־נפש.

וְעַל־יְדֵי־זֶה ש״ממשיכים״ ומרחיבים את ההשפעה של המסירות־נפש על כל העניינים והעיסוקים במשך כל היום כולו **מַמְשִׁיכִים** מלמעלה למטה ומביאים לידי גילוי את **בְּרָכָה חֲרֵי, שֶׁאַפִילוּ עִנְיַן הַגְּשָׁמִים שֶׁעַל דֶּרֶךְ הָרָגִיל יְכוֹלִים לִפְעֹל עַל־יְדֵי תְּפִלּוֹת**

1 וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ״[38] (דְּכֵיוָן שֶׁנִּמְצָאִים עֲדַיִן בִּזְמַן
2 הַגָּלוּת, חֲרֵי הָעֲבוֹדָה בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ הִיא
3 בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ), וְהַיְנוּ שֶׁגַּם בַּעֲבוֹדָה שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כָּל
4 הַיּוֹם כֻּלּוֹ, הוּא זוֹרֵעַ אֶת הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ.
5 וְכַיָּדוּעַ[39] פִּתְגַּם וְתוֹרַת רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ,
6 שֶׁהָרְגָעִים דִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ צְרִיכִים לְהַמְשִׁיכָם
7 (פאַרְשְׁפְּרֵייטֶן) בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם בְּאֹפֶן שֶׁיִּפְעֲלוּ
8 עַל כָּל עִנְיְנֵי הַיּוֹם כֻּלּוֹ, שֶׁגַּם הָעִנְיָנִים
9 שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּתָם הֵם בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה, יִהְיֶה נִכָּר
10 בָּהֶם שֶׁעוֹשֶׂה זֹאת יְהוּדִי שֶׁהוּא ״בַּעַל מְסִירוּת־
11 נֶפֶשׁ״ (אַ מְסִירוּת־נֶפֶשׁ איד), שֶׁאָז הִנֵּה גַּם כָּל
12 הָעִנְיָנִים כְּפִי שֶׁהֵם בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה, חֲרֵי הֵם
13 בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי. וְעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים בְּרָכַת
14 חֲרֵי, שֶׁאֲפִילוּ עִנְיַן הַגְּשָׁמִים שֶׁעַל דֶּרֶךְ הָרָגִיל
15 יְכוֹלִים לִפְעֹל עַל־יְדֵי תְּפִלּוֹת וְתַעֲנִיּוֹת, כַּפְסַק־
16 דִּין בְּ״שֻׁלְחָן עָרוּךְ״, שֶׁזֶּהוּ פְּסַק־דִּין שָׁוֶה בְּכָל
17 הַזְּמַנִּים, הִנֵּה בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה, וּבִפְרָט בְּעִקְּבְתָא
18 דִּמְשִׁיחָא, פּוֹעֲלִים זֹאת עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת הַתְּמָדָה
19 וּשְׁקִידָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בִּכְלָל וּבִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה
20 בִּפְרָט, וּבְאֹפֶן שֶׁמַּמְשִׁיכִים אֶת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה
21 בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה בְּעִנְיְנֵי ״נִגְלֶה דְּתוֹרָה״, וְעַד
22 לַכּוֹחוֹת הַגְּלוּיִים בְּחָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁלּוֹ, וְעַל־
23 יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים גַּם שֶׁיֵּמְשַׁךְ ״וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם
24 בְּעִתָּם״[40], יְרִידַת הַגְּשָׁמִים כִּפְשׁוּטָם, וְכוֹלֵל גַּם
25 כָּל הַמְּשָׁכַת הַבְּרָכוֹת מֵהַקָּבָ״ה (כַּמְבֹאָר בִּמְפָרְשֵׁי
26 הַתּוֹרָה[41]), וְשֶׁהַהַמְשָׁכָה תִּהְיֶה מִתּוֹךְ מְנוּחָה
27 שִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב. וְכָל זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי
28 הָעֲבוֹדָה הַנַּעִימָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, ״נִגְלֶה דְּתוֹרָה״
29 וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, וְעַד שֶׁנַּעֲשִׂים ״תּוֹרָה אַחַת
30 (לְכֻלָּנָה)״[42], כֵּיוָן שֶׁ״מָחֲצָתִי וַאֲנִי אֶרְפָּא״[43],
31 הַיְנוּ, שֶׁמְּסִירִים אֶת הַמְחִיצָה שֶׁיֶּשְׁנָהּ אֵצֶל

ביאור בדרך אפשר

וְתַעֲנִיּוֹת, כַּפְסַק־דִּין בְּ״שֻׁלְחָן עָרוּךְ״, אודות פרטי הזמנים שאם הגשמים התעכבו עד אז, גוזרים תעניות ופרטי ההלכות של תעניות אלו **שֶׁזֶּהוּ פְּסַק־דִּין שָׁוֶה בְּכָל הַזְּמַנִּים** ולא ייתכן שינוי בהלכות הפסוקות בתורה, מכל־מקום **הִנֵּה בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה, וּבִפְרָט בְּעִקְּבְתָא דִּמְשִׁיחָא,** קרוב יותר לביאת המשיח **פּוֹעֲלִים זֹאת** את ירידת גשמי הברכה **עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת הַתְּמָדָה וּשְׁקִידָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בִּכְלָל וּבִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה** תורת החסידות **בִּפְרָט,** כמו רבי שמעון בר יוחאי שפעל ירידת גשמים לא על ידי תעניות אלא על ידי אמירת תורה **וּבְאֹפֶן שֶׁמַּמְשִׁיכִים אֶת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה** גם **בְּעִנְיְנֵי ״נִגְלֶה דְּתוֹרָה״, וְעַד** להמשכת הפעולה וההשפעה של פנימיות התורה גם **לַכּוֹחוֹת הַגְּלוּיִים** של האדם **בְּחָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁלּוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים גַּם שֶׁיֵּמְשַׁךְ ״וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם״[40], יְרִידַת הַגְּשָׁמִים כִּפְשׁוּטָם, וְכוֹלֵל גַּם כָּל הַמְּשָׁכַת הַבְּרָכוֹת מֵהַקָּבָ״ה** ולא רק גשמים בלבד (**כַּמְבֹאָר בִּמְפָרְשֵׁי הַתּוֹרָה[41]**), ובנוסף לכך פועלים עוד, **וְשֶׁהַהַמְשָׁכָה תִּהְיֶה מִתּוֹךְ מְנוּחָה שִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב. וְכָל זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה הַנַּעִימָה** עבודה שאין בה צער וטירחה אלא עונג **בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה,** בשני חלקי התורה **״נִגְלֶה דְּתוֹרָה״ וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, וְעַד שֶׁנַּעֲשִׂים** שני החלקים הללו **״תּוֹרָה אַחַת (לְכֻלָּנָה)״[42], כֵּיוָן שֶׁ״מָחֲצָתִי וַאֲנִי אֶרְפָּא״[43], כלשון הכתוב בשירת האזינו, ולפי המשמעות הפנימית **הַיְנוּ, שֶׁמְּסִירִים אֶת הַמְחִיצָה שֶׁיֶּשְׁנָהּ אֵצֶל אֲחֵרִים הַמַּבְדֶּלֶת**

38) עקב יא, יד. 39) ראה סה״ש תרצ״ט ע׳ 339 ואילך. וראה גם קונטרס ענינה של תורת החסידות סוס״ט ואילך (תו״מ חמ״ה ע׳ 266 ואילך). 40) בחוקותי כו, ד. 41) ראה רמב״ן עה״פ. 42) ע״פ שלח טו, טז. תניא ספמ״ו. 43) האזינו לב, לט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

בֵּין ׳גַּלְיָא דְּתוֹרָה׳ לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה[44], וְנַעֲשָׂה לִמּוּד אֶחָד, כי הפעולה וההשפעה של פנימיות התורה מגיעה וחודרת גם לחלק הנגלה וְהַלִּמּוּד בתורה הוּא בְּאֹפֶן שֶׁ״מֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה״[45], כלומר, שיש קשר ישיר וחיבור בין הלימוד והמעשה, והעניין והתוכן של הלימוד מקבלים ביטוי במעשה וְהֵינוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַעֲשִׂיָּה קיום המצוות בפועל הִיא בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה, תפילין עם ארבע פרשיות, ציצית עם ארבע כנפות וכד׳ מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בָּזֶה במעשה המוגבל הָעִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה, ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״.

ז) וְזֶהוּ הביאור במובא בתחילת המאמר מַה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר ״זִמְנָא חָדָא הָוָה צְרִיכָא עָלְמָא לְמִטְרָא״, פעם אחת היה צריך העולם לגשם וְכַאֲשֶׁר דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה יָרְדוּ גְּשָׁמִים, כִּי עַל־יְדֵי לִמּוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, הִנֵּה בְּכָל עֵת שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בָּעוֹלָם להשפעה וברכה ומסוימת - וְהָרֵי תָּמִיד זְקוּקִים לְבִרְכַּת הָוָיָ׳ - נִמְשֶׁכֶת בִּרְכַּת הָוָיָ׳ מִיָּדוֹ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה[46] של הקדוש־ברוך־הוא, וּבְלִי מְדִידָה וְהַגְּבָלָה, שֶׁזֶּהוּ הַחִדּוּשׁ בְּדַרְכּוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, שענין הבלי־גבול (התוכן של ׳בכל מאודך׳, מסירות נפש) ניכר ונרגש בכל דבר ודבר וְכַנַּ״ל שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁ״הַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָן״ לעבוד את ה׳ בדרך זו, מִכָּל־מָקוֹם לאחר מכן לְאַחֲרֵי שֶׁ״פָּתַח״ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וסלל את הדרך לכך, וְאַחַר־כָּךְ הַגִּלּוּי שֶׁל הָאֲרִיזַ״ל, וְאַחַר־כָּךְ הַגִּלּוּי שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, עַד

אַחֲרִים הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין ׳גַּלְיָא דְּתוֹרָה׳ לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה[44], וְנַעֲשָׂה לִמּוּד אֶחָד, וְהַלִּמּוּד הוּא בְּאֹפֶן שֶׁ״מֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה״[45], וְהֵינוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַעֲשִׂיָּה הִיא בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בָּזֶה הָעִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה, ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״.

ז) וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר ״זִמְנָא חָדָא הָוָה צְרִיכָא עָלְמָא לְמִטְרָא״, וְכַאֲשֶׁר דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה יָרְדוּ גְּשָׁמִים, כִּי עַל־יְדֵי לִמּוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, הִנֵּה בְּכָל עֵת שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בָּעוֹלָם — וְהָרֵי תָּמִיד זְקוּקִים לְבִרְכַּת הָוָיָ׳ — נִמְשֶׁכֶת בִּרְכַּת הָוָיָ׳ מִיָּדוֹ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה[46], וּבְלִי מְדִידָה וְהַגְּבָלָה, שֶׁזֶּהוּ הַחִדּוּשׁ בְּדַרְכּוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, וְכַנַּ״ל שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁ״הַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָן״, מִכָּל־מָקוֹם לְאַחֲרֵי שֶׁ״פָּתַח״ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, וְאַחַר־כָּךְ הַגִּלּוּי שֶׁל הָאֲרִיזַ״ל, וְאַחַר־כָּךְ הַגִּלּוּי שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, עַד

ביאור בדרך אפשר

לְהַגִּלּוּי שֶׁל אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן וְרַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ שֶׁלְּאַחֲרָיו עַד נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ שכל אחד מהם הוסיף עוד ועוד בגילוי והתפשטות פנימיות התורה, אֲזַי יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ ולהביא לידי גילוי ולידי ביטוי אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בַּ׳גְּגָלָה דְּתוֹרָה׳ בְּגָלוּי, וְגַם לְהַמְשִׁיךְ הָעִנְיָן דְּ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״ עניין ה׳מסירות נפש׳ והביטול, כמבואר לעיל באריכות, בְּכָל הַמַּעֲשִׂים שֶׁבְּכָל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים בִּרְכַּת הָוָיָ׳ שֶׁיִּהְיֶה כמו שכתוב בתורה על הזמן שבו הייתה מכת חושך במצרים ״לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתָם״[47], הֵינוּ, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, בכל ׳מושבותם׳ הֵן בְּחוּץ־לָאָרֶץ הֵן בְּאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ, יִהְיֶה אֶצְלָם אור לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע לְגַמְרֵי, וּבְאֹפֶן שֶׁבַּעֲשִׂיָּה קְטַנָּה בלבד, אַחִיזָה בְּעַלְמָא ולא יותר בְּעִנְיְנֵי הַטֶּבַע, מַמְשִׁיכִים בִּרְכַּת הָוָיָ׳ לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע כִּפְשׁוּטוֹ בְּכָל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים, לְמַטָּה מַעֲשָׂרָה טְפָחִים, בתוך גדרי המציאות התחתונה עַד לְ׳בְנֵי, חַיֵּי, וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי׳, בנים, חיים (בריאות) ופרנסה ברווח וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁיִּהְיֶה שָׁלוֹם וְשַׁלְוָה וָשֶׁקֶט, שֶׁיּוּכְלוּ לַעֲסֹק בִּלְמוּד הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ מִתּוֹךְ הַרְחָבָה.

וְעִנְיָן זֶה של המשכת ברכת ה׳ בעולם גם בענייני העולם, מְמַהֵר וּמַמְשִׁיךְ וּמְגַלֶּה לְמַטָּה

אַחֲרִים הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין ׳גַּלְיָא דְּתוֹרָה׳ לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה[44], וְנַעֲשָׂה לִמּוּד אֶחָד, וְהַלִּמּוּד הוּא בְּאֹפֶן שֶׁ״מֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה״[45], וְהֵינוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַעֲשִׂיָּה הִיא בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בָּזֶה הָעִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה, ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״.

ז) וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר ״זִמְנָא חָדָא הָוָה צְרִיכָא עָלְמָא לְמִטְרָא״, וְכַאֲשֶׁר דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה יָרְדוּ גְּשָׁמִים, כִּי עַל־יְדֵי לִמּוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, הִנֵּה בְּכָל עֵת שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בָּעוֹלָם — וְהָרֵי תָּמִיד זְקוּקִים לְבִרְכַּת הָוָיָ׳ — נִמְשֶׁכֶת בִּרְכַּת הָוָיָ׳ מִיָּדוֹ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה[46], וּבְלִי מְדִידָה וְהַגְּבָלָה, שֶׁזֶּהוּ הַחִדּוּשׁ בְּדַרְכּוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, וְכַנַּ״ל שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁ״הַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָן״, מִכָּל־מָקוֹם לְאַחֲרֵי שֶׁ״פָּתַח״ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, וְאַחַר־כָּךְ הַגִּלּוּי שֶׁל הָאֲרִיזַ״ל, וְאַחַר־כָּךְ הַגִּלּוּי שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, עַד

לְהַגִּלּוּי שֶׁל אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן וְרַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ שֶׁלְּאַחֲרָיו עַד נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, אֲזַי יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בַּ׳גְּגָלָה דְּתוֹרָה׳ בְּגָלוּי, וְגַם לְהַמְשִׁיךְ הָעִנְיָן דְּ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״ בְּכָל הַמַּעֲשִׂים שֶׁבְּכָל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים בִּרְכַּת הָוָיָ׳ שֶׁיִּהְיֶה ״לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתָם״[47], הֵינוּ, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, הֵן בְּחוּץ־לָאָרֶץ הֵן בְּאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ, יִהְיֶה אֶצְלָם אוֹר לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע לְגַמְרֵי, וּבְאֹפֶן שֶׁבַּעֲשִׂיָּה קְטַנָּה, אַחִיזָה בְּעַלְמָא בְּעִנְיְנֵי הַטֶּבַע, מַמְשִׁיכִים בִּרְכַּת הָוָיָ׳ לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע כִּפְשׁוּטוֹ בְּכָל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים, לְמַטָּה מַעֲשָׂרָה טְפָחִים, עַד לְ׳בְנֵי, חַיֵּי, וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי׳, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁיִּהְיֶה שָׁלוֹם וְשַׁלְוָה וָשֶׁקֶט, שֶׁיּוּכְלוּ לַעֲסֹק בִּלְמוּד הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ מִתּוֹךְ הַרְחָבָה. וְעִנְיָן זֶה מְמַהֵר וּמַמְשִׁיךְ וּמְגַלֶּה לְמַטָּה

44) המשך חייב אדם לברך תרל״ח פכ״ה (סה״מ תרל״ח ע׳ קנב ואילך). 45) ראה קידושין מ, ב. ב״ק יז, א. 46) ברכה שלישית דברכת המזון. 47) כמ״ש במצרים — בא י, כג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים אֶת בִּיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, שֶׁאָז יְקוּמִים בְּפֹעַל ״וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה״[48], נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים[49], וְכֵן מַה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ ״וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם״, עַד לְסִיּוּם הַיִּעוּד ״וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת״[50], בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה.

ביאור בדרך אפשר

במובן של פריצת ההגבלות **וְכֵן מַה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ** פרשת השבוע פרשת בחוקותי **״וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם״, עַד לְסִיּוּם הַיִּעוּד** היעוד האמור בסיום הענין **״וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת״**[50], בקומה זקופה, **בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה.**

48) ויצא כח, יד. 49) ראה שבת קיח, סע״א ואילך. 50) בחוקותי שם, יג.

המשך ביאור למס׳ סוטה ליום שבת קודש עמ׳ ב

כשהראש והגוף היו בשני מקומות **לֹא כִּמְדִידָה עָסְקִינַן**, שהרי לענין מדידה ברור לנו לפי כל שיטה מהיכן מודדים.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, רבי אליעזר ורבי עקיבא שבמשנה, אינם עוסקים במדידת עגלה ערופה, אלא **בְּמֵת מִצְוָה קָנָה מְקוֹמוֹ** – בדין זה שמת מצוה שנמצא בשדה שקנה את מקומו לקוברו שם **קָמִיפְּלִגִי, וְהָכִי קָאָמַר** התנא של המשנה, הרוג זה שנמצא, לענין **לְקוֹבְרוֹ, קָנָה מְקוֹמוֹ** שנמצא בו וקוברים אותו שם, **וְהֵיכָא דְּנִמְצָא רֹאשׁוֹ בִּמְקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בִּמְקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף** וקוברים אותו במקום שנמצא הגוף, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מוליכין **הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ** וקוברים אותו במקום שנמצא הראש.

ומבארת הגמרא את טעם המחלוקת, **בְּמַאי קָמִיפְּלִגִי, מַר** – רבי אליעזר **סָבַר, גּוּפֵיהּ בְּדוּכְתֵּיהּ נָפֵיל** – גופו של ההרוג במקום שעמד בו בשעת המכה שם נפל, ואילו **רֵישָׁא דְּנָאדֵי וְנָפֵיל** – הראש דרכו לנוד ממקומו וליפול במקום אחר, ולכך קוברים אותו במקום הגוף, ששם היא נפילתו. **וּמַר** – רבי עקיבא **סָבַר, רֵישָׁא הֵיכָא דְּנָפֵיל נָפֵיל** – הראש דרכו ליפול במקום שהותז ונהרג, ואילו **גּוּפָא הוּא דְּרָהִיט אָזֵיל** – הגוף דרכו לרוץ אחר שהוכה וליפול במקום אחר, ולכך קוברים אותו במקום הראש, ששם היא נפילתו.

שנינו במשנה, **מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין**, רבי אליעזר אומר מטיבורו, רבי עקיבא אומר מחוטמו. מבארת הגמרא, **בְּמַאי קָמִיפְּלִגִי** התנאים שבמשנה, **מַר** – רבי עקיבא **סָבַר, עִיקַּר חִיּוּתָא בְּאַפֵּיהּ** – עיקר חיותו של האדם היא באפו, וממילא שם היא עיקר ההריגה שבו, ולכך מודדין מחוטמו. **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר, עִיקַּר חִיּוּתָא בְּטִיבּוּרֵיהּ** – עיקר חיותו של האדם היא בטיבורו, וממילא שם היא עיקר הריגתו, ולכך מודדין מטיבורו.

שואלת הגמרא, **לֵימָא** מחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא, **כִּי הָנֵי תַּנָּאֵי** – תלויה במחלוקת תנאים אלו, ששנינו בברייתא, **מֵהֵיכָן הַוָּלֶד נוֹצָר** – מתחיל להווצר במעי אמו, **מֵרֹאשׁוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גּוֹזִי״** שפירושו, אתה יצרתני במעי אמי מראשי, ומנין ש׳גוזי׳ הוא כינוי לראש, **וְאוֹמֵר**, ׳גֹּזִי גֹזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וְגוֹ׳״ שפירושו גזיזת שער הראש. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר**, הוולד מתחיל להווצר **מִטִּיבּוּרוֹ, וּמְשַׁלֵּחַ שָׂרְשׁוֹ אֵילָךְ וְאֵילָךְ**, ואם כך נאמר, שרבי עקיבא שאמר שעיקר חיותו של אדם היא באפו, הוא משום שסבר כתנא קמא שתחילת יצירתו היא מראשו, ורבי אליעזר שאמר שעיקר חיותו של אדם היא בטיבורו, הוא משום שסבר כאבא שאול שתחילת יצירתו היא מטיבורו.

משיבה הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שרבי עקיבא הסובר שמודדין מחוטמו סבר כשיטת **אַבָּא שָׁאוּל** שיצירת הולד היא מטבורו, **שַׁעַר כָּאן לֹא קָאָמַר אַבָּא שָׁאוּל, אֶלָּא לְעִנְיַן יְצִירָה, דְּכִי מִיתְּצַר וָלָד מִמְּצִיעָתֵיהּ מִיתְּצַר** – שכשנוצר הוולד מאמציעתו נוצר, **אֲבָל לְעִנְיַן חִיּוּתָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** יודו שעיקר החיות **בְּאַפֵּיהּ הוּא, דִּכְתִיב, ״כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו וְגוֹ׳״.**

עוד שנינו במשנה שיטה שלישית, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל, מִצּוָּארוֹ.** מבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, כְּדִכְתִיב ״לָתֵת אוֹתָךְ אֶל צִוְּאֵרֵי חֲלָלֵי רְשָׁעִים״,** הרי שה׳חללות׳ קרויה על שם הצואר, ובעניינו הלא נאמר ׳אשר סביבות החלל׳.

משנה. אחר שמדדו זקני הסנהדרין אל העיר הקרובה, **נִפְטְרוּ זִקְנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ לָהֶן, זִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר** שנמצאת קרובה **מְבִיאִין עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעוֹל** – כלי שמניחים אותו על הבהמה כדי לכוון החרישה שתהיה כראוי, **וְאֵין הַמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ לְנַחַל אֵיתָן,** ומהו **אֵיתָן, כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה** – שהוא בארץ סלע, שהיא קשה, ומכל מקום **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן כָּשֵׁר,** שלא נאמר איתן אלא למצוה. **וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִיץ** – בסכין גדול **מֵאַחוֹרֶיהָ** ממול ערפה, **וּמְקוֹמָהּ** שנערפה בו **אָסוּר מִלְּזָרוֹעַ וּמִלַּעֲבוֹד** בו לעולם, **וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן, וּלְנַקֵּר** – לסתת **שָׁם אֲבָנִים** אחר העריפה, מכיון שאינם עבודת קרקע. **זִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר רוֹחֲצִין אֶת יְדֵיהֶן בְּמַיִם בְּמָקוֹם עֲרִיפָה שֶׁל עֶגְלָה, וְאוֹמְרִים, ״יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ״,** תמה התנא, **וְכִי עַל דַּעְתֵּינוּ עָלְתָה שֶׁזְּקֵנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָּמִים הֵן** שהוצרכו לומר ׳ידינו לא שפכו את הדם׳, **אֶלָּא** ׳ידינו לא שפכו׳ הכוונה, שלא גרמנו שישפך דמו, והיינו, **שֶׁלֹּא בָּא** ההרוג **עַל יָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ (בְּלֹא מָזוֹן)** שאם שלחנו אותו ללא מזון, יש לחוש שעל ידי כך הוצרך לגזול מן הבריות ומתוך כך נהרג, ו׳עינינו לא ראו׳ הכוונה, **וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ** ללכת לדרכו יחידי **(בְּלֹא לְוָיָה),**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התוועדויות

בס"ד. שיחת י"ט אייר – ל"ד בעומר – ה'תשי"ב*.

הבריאה[1] היא ירידה והשתלשלות[2] מלמעלה למטה. והכוונה – שתהי' אח"כ עלי' אחר עלי' ממטה למעלה. וכיון שכן היא הכוונה העליונה – הרי נעשה כן בפועל[3]. שמאז נגמרה הירידה[4] התחילה העלי' אחר עלי', אלא שבגלוי נראה זה בנשמות בג"ע. ובצדיקים גם בעוה"ז, וכמארז"ל[5] אשר ת"ח, הנה הן בעוה"ז והן בעוה"ב אין להם מנוחה כי הולכים הם מחיל אל חיל[6].

ואף כי במשך שיתא אלפי שני ישנם כמה שינוים[7], בעליות וירידות, הרי אמר קרא[8] שבע יפול צדיק וקם, שהנפילה היא בשביל הקימה והעלי' שאחר זה, ונפילה וירידה זו מוכרחת היא, וכמבואר בכ"מ בארוכה[9], אשר בין מדרי' הקודמת למדרי' נעלית יותר שאחרי' צ"ל בטול באמצע. וגם בסדר הירידה מלמעלמ"ט כן הוא, אשר בין יש ליש צ"ל אין באמצע[10].

וזהו שאמר הבעש"ט[11], שאף שיכול הוא לעלות בסערה השמימה, כמו אלי' הנביא, רוצה הוא לעבור (דורכגיין) הענין דואל עפר תשוב[12], והיינו כי הירידה היותר תחתונה, אל עפר תשוב, הכנה היא למדריגה יותר נעלית מאשר עלי' בסערה השמימה.

וכיון שהירידה הכנה מוכרחת היא לעלי' למדריגה יותר נעלית – הרי, באמת, אין זה ירידה כי אם חלק מן העלי' הנעלית יותר.

וכן הוא בכללות ענין הפטירה ואבלות: בנוגע להנפטר, הפטירה היא[13] ענין הואל עפר תשוב בשביל העלי' יותר נעלית שאח"כ. בנוגע לאבלים – יבדלו לחיים טובים – ענין האבלות שהוא מוחין דקטנות[13], הוא ג"כ בשביל עלי' למדריגה יותר נעלית שאח"ז.

---

*) יום סיום השבעה לאחרי הוו"ח אי"א נו"מ ובעל מדות עוסק בצ"צ רב פעלים וכו' ישראל ארי' לייב, אחיו של – יבלח"ט – כ"ק אדמו"ר שליט"א. ראה אודותו – קובץ י"ג אייר ארבעים שנה (קה"ת תשנ"ב).

השיחה היא מ"רשימת השומעים בתוספת הערות – לאחר זמן – מכ"ק אדמו"ר שליט"א". וראה גם לקו"ש ח"ג ע' 976 הערה 19. חכ"ז ע' 363 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) וגם אצילות בכלל זה וע"ד מרז"ל (פרדר"א פ"ג) עד שלא נברא העולם שפי' גם עד שלא נאצל (עבודת הקודש חלק היחוד פ"ב), גם אצילות דכללות (ד"ה צאו"ר תרנ"ד).

2) השתלשלות – מהחכמה ואילך. ירידה – מאוא"ס לחכ'. בכללות יותר: השתל' – לאחר הצמצום. ירידה – עד הצמצום. יעוין לקו"ת ברכה צב, ב. שה"ש מב, ב. וראה ג"כ אגה"ק ס"ך.

3) כי אין מעכב, ח"ו, בידו. ובפרט שכוונת הבריאה קודמת לבריאה (גם לאצילות דכללות, כנ"ל) ואין שם שום מציאות שרש ומקור ללעומ"ז, כמובן. – וע"כ צ"ל שהבחירה נוגעת רק במצבם של פרטים, אבל אינה משנית את הסה"כ של הבריאה בכללותה, שהיא בעלי' תמידית, כיון שכך היא כוונת הבורא. – ובעומק יותר צ"ל שגם באיש הפרטי מתקיימת כוונת הבורא, שהוא בעלי' תמידית – דמאי שנא – ועל כרחך הביאור הוא כמשנ"ת בפנים. ובחירת האדם – קובעת מהירות העלי', וע"ד מארז"ל (סנהדרין צח, א) זכו אחישנה לא זכו בעתה. ואופן העלי' – אם הוא ע"י נתינת מקום מראש ללעומ"ז ועי"ז דוקא ינצחו כליל אח"ז (עדמשנ"ת בסהמ"צ מצות איסור עבודת בע"מ. ובכל זה נענש הבוחר, כיון שלא זוהי כוונתו שלו), או עלי' בלי נסיגה לאחור כלל. והוא מעין החילוק דירושלמי ובבלי, שאף שכל קושיא הוא מסטרא דרע, אבל גם היא מסייעת לבירור הדין.

4) בסוף ששת ימי בראשית – התחזילה העלי' – ויכולו השמים וגו'. וראה אגה"ק סי"ד: בכל יום ויום נמשכין מוחין עליונים יותר .. גבוהין יותר .. שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה. עיי"ש.

5) ברכות ומו"ק בסופן (וראה בארוכה תורת מנחם – הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' רצה ואילך).

6) מזה מוכח שהעלי' היא ג"כ תמידית, אינה פוסקת.

7) ראה חסד לאברהם בתחלתו. לקו"ת ואתחנן ד"ה וידעת פ"ד וביאוריו.

8) משלי כד, טז.

9) ראה סוף ההקדמה לשער היחוד והאמונה. תו"א ביאור לד"ה ושבתי בשלום בסופו.

10) שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מל' פכ"ד ואילך. המשך ר"ה ה'תשי"א (תרצ"ד) פ"ב ואילך. ובכ"מ.

11) הובא בהמשך בשעה שהקדימו תער"ב ח"ג ע' א'רנז. וראה שיחת י"ט כסלו תרס"ד (סה"ש תורת שלום ע' 46). שיחת י"ג שבט ה'תשי"א (תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 225).

12) בראשית ג, יט.

13) ראה בשער המצות פ' ויחי. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויש לומר שזהו ג"כ מתוכן הרמוז בל' הנחמה[14], שכוללים האבל בתוך אבלי ציון וירושלים, כי מדרי' משיח ובהמק"ד השלישי הם נעלים הרבה[15] יותר מהמדרי' שקודם החורבן, ומשיח נולד ברגע התכופה לרגע החורבן, וכמסופר באיכ"ר[16], היינו שתיכף לירידה היותר נמוכה (אבל לא קודם לזה) התחילה הגאולה.

אלא שצריך האדם ליגיעה רבה ועבודה עד שיהי' במדרי' כזו, שבעת הנפילה והירידה ירגישו בפועל, ולא רק להאמין או להבין, איך שאינה אלא הכנה מוכרחת לעלי' למדרי' עליונה ביותר. וזה צ"ל ג"כ כוונת המנחמים, כי רק עי"ז אפשר להנחם באמת[17], בתוך שאר אבלי ציון וירושלים[18].

14) ראה גם תורת מנחם – מנחם ציון ח"ב ע' 565. וש"נ.

15) ראה ע"ח שער מיעוט הירח פ"ב. המשך וככה תרל"ז פ"ך (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תכו ואילך). ובכ"מ.

16) עה"פ על אלה אני בוכי' בסופו. ועייג"כ ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד.

17) יעורין סוף מכות שסימן לחורבן היותר גדול דוקא (שועל – הקליפות. מאורי אור בערכו. – מבית קדה"ק), עורר השחוק של רע"ק, וא"ל חכמים: נחמתנו עקיבא נחמתנו*.

18) כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן להרב דוד ראסקין סכום כסף עבור עריכת התוועדות לעילוי הנשמה (המו"ל).

*) ראה בארוכה "הדרנים" על מסכת מכות – משיחות כ"ף מנחם־אב (והתוועדויות שלאח"ז) תשל"ד (לקו"ש חי"ט ע' 67 ואילך). ויו"ד שבט (והתוועדות שלאח"ז) תשכ"ה (תורת מנחם – התוועדויות חמ"ב ע' 186 ואילך).

המשך ביאור למס' סוטה ליום רביעי עמ' ב

מקצת גדולתו. שואלת הגמרא, אם כן, **וְלֹא לִפְתַּח בֵּיהּ כְּלָל** – מדוע תיאר הנביא את מקצת שבחו הרי יש איסור בדבר. מתרצת הגמרא, שמטרת המקרא היתה **לְאוֹדוּעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד** שלחם עם גלית ונצחו, למרות גבורתו העצומה.

שנינו במשנה, וכך מצינו **בְּבְנֵי עַמּוֹן** אשר **בָּאוּ** ובטחו **בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ כוּ'**. מבארת הגמרא את שמו וגבורתו של שובך, והשינוים שמצינו בכתיבתו. **כְּתִיב** בספר שמואל ששמו היה **'שׁוֹפָךְ'**, **וּכְתִיב** בדברי הימים ששמו **'שׁוֹבָךְ'**, ובביאור דבר זה נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל**, **חַד אָמַר**, **'שׁוֹפָךְ' שְׁמוֹ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** בספר שמואל **'שׁוֹבָךְ'**, מפני **שֶׁעָשׂוּי** – מבנה גופו היה גבוה **כְּשׁוֹבָךְ**. **וְחַד אָמַר**, **'שׁוֹבָךְ' שְׁמוֹ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** בדברי הימים **'שׁוֹפָךְ'**, מפני **שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ נִשְׁפָּךְ לְפָנָיו כְּקִיתּוֹן** – שהיה שופך דמים רבים.

כמו כן, מצינו שנחלקו רב ושמואל לגבי דרשת הפסוק האמור בנביא לגבי חילות נבוכדנצאר. נאמר עליהם **"אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כּוּלָּם גִּבּוֹרִים"**. ובביאור מקרא זה נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל**, **וְאָמְרִי לָהּ** שנחלקו בזה **רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי**, **חַד אָמַר** שהלשון 'אשפתו' הנאמר בפסוק מלמד **שׁבְּשָׁעָה שֶׁזּוֹרְקִין חֵץ** הורגים אנשים רבים **וְעוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת** ערימות רבות **שֶׁל חֲלָלִים** מחמת זריקת החץ, וללמדך שגיבורים היו. **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר** שלא היו גיבורים, ומה שהרגו רבים כל כך, זה מפני **שֶׁאוּמָּנִין בַּקֶּרֶב** היו, כלומר, מומחים ובעלי תכסיסים, ולא גיבורים. **תַּלְמוּד לוֹמַר** המשך הפסוק **'כּוּלָּם גִּבּוֹרִים'** שגם היו גיבורים. **וְחַד אָמַר**, שהטעם שנקט המקרא לשון 'אשפתו', הוא כדי לרמז **שׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן** מתוך שאוכלים הרבה מחמת גבורתם **עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת** ערימות רבות **שֶׁל** זֶבֶל מצרכיהם. ללמדך שגיבורים הם. **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר** שאינם גיבורים, וריבוי הזבל הוא **מִפְּנֵי שֶׁחוֹלֵי מֵעַיִים הֵם** ואינו מחמת גבורה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** המשך הפסוק **'כּוּלָּם גִּבּוֹרִים'**.

ומקושיית הגמרא יש להוכיח דבר אחר, **אָמַר רַב מָרִי, שְׁמַע מִינָּהּ** ממה שאמרה הגמרא שמא ריבוי הזבל הוא מפני שחולי מעים הם, **שֶׁהֵאי מַאן דְּנָפִישׁ זִיבְלֵיהּ** – אדם אשר צרכיו מרובים, דבר זה מעיד **שֶׁחוֹלִי מֵעַיִים הוּא** – שהוא חולה מעיים. ומוסיפה הגמרא **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** – מה תועיל לו ידיעתו שהוא חולה מעיים, עונה הגמרא, כדי **שֶׁלִּיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ** ויבקש תרופה למחלתו, טרם תחמיר מאד.

עוד מצינו שנחלקו בביאור הפסוק **'דְּאָנָה כֶּלֶב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה'**, **שֶׁרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי** נחלקו מה כוונת הפסוק, וכיצד יפתור את דאגתו. **חַד אָמַר** שהדרך לפתור את הדאגה, הוא על ידי **שֶׁיַּשְׁחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ** – שיסיח דעתו הימנה. **וְחַד אָמַר** שהדרך להיפטר מהדאגה, היא על ידי **שֶׁיְּשַׁחֲנָה לַאֲחֵרִים** וחבירו יתן לו עצה על דאגתו.

שנינו במשנה, **וְאַתֶּם** היוצאים למלחמה **אִי אַתֶּם כֵּן** אלא מובטח לכם נצחונכם, "כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם" זה מחנה ארון **כוּ'**. שואלת הגמרא, **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – מפני מה נקטה התורה את הלשון 'כי ה' וכו' הולך עמכם', בלשון הליכה, ולא נאמר 'כי ה' אלקיכם עמכם'. עונה הגמרא, **מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָו** לוחות הברית, שבהם כתוב את שם ה' ואת הכינוי 'אלוקיך' היו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת ש"פ בהר־בחוקותי, מבה"ח סיון, ה'תשכ"ג.

בלתי מוגה

א. בהתחלת הפרשה – "וידבר גו' בהר סיני גו' כי תבואו אל הארץ" – מודגש המעבר מ"הר סיני" לארץ ישראל[1]:

"בהר סיני" – היו בנ"י במדריגה נעלית ביותר, שהרי אפילו קודם מ"ת כתיב[2] "ויחן שם ישראל נגד ההר", "כאיש אחד בלב אחד", ועאכו"כ לאחרי שקבלו "תורה אחת" מ"הוי' אחד".

והעילוי שלהם הי' לא רק מצד נשמתם, אלא גם מצד גופם – שהרי במ"ת הי' הענין ד"ובנו בחרת מכל עם ולשון"[3], דקאי על "הגוף החומרי"[4], ולכן, במ"ת הי' גם הגוף של בנ"י בתכלית השלימות, כדאיתא במדרז"ל[5] "לא היו בהן סומין .. חרשין וכו'" – שבהיותם נשמות בגופים היו לפנים ממלאכי השרת[6].

ונוסף לזה הי' גם העילוי מצד אכילתם ושתייתם – שאכלו מן שלא היתה בו פסולת, ושתו מים מבארה של מרים; ועד לעילוי שהי' אפילו בנוגע ללבושים (אף שהלבוש הוא נפרד מן האדם) – שלא זו בלבד ש"שמלתך לא בלתה מעליך", אלא ש"הי' גדל לבושן עמהם"[7].

וכיון שלאחרי כל העילוי שהי' "בהר סיני", הוצרכו לילך מהר סיני ולבוא אל הארץ, הרי מובן, שהכניסה לארץ היא עלי' לגבי המעמד ומצב בהר סיני – בהתאם לסדר העבודה שצריך להיות באופן של "ילכו מחיל אל חיל"[7] – כיון שדוקא שם יש מעלת העבודה של הפעולה בעולם, לעשות מארץ כנען "ארץ ישראל" (בדוגמת כללות המעלה שבירידת הנשמה לגוף לגבי מעמד ומצב הנשמה קודם ירידתה בגוף).

אמנם, כיון שכללות ענין העבודה הוא באופן שצריך להיות ענין הבחירה (דאל"כ הרי זה "נהמא דכסופא"[8]), וכמ"ש[9] "ראה נתתי לפניך גו' את החיים ואת הטוב" וגם את ההיפך, "ובחרת בחיים", ודוקא כאשר יהודי בוחר בחיים ובטוב (בה בשעה שיכול לבחור גם בההיפך), אזי נעשית העלי' שע"י עבודתו – הנה גם הכניסה לארץ היא באופן שיש נתינת מקום לענין של ירידה, והיינו, מצד עצם ההתעסקות בעניני העולם, שמצד עצמו הרי הוא במעמד ומצב של חושך כפול ומכופל, ו"כל הדרכים בחזקת סכנה"[10].

ולהעיר גם מהמבואר במדרשי חז"ל[11] שאילו זכו ישראל (ולא היו חוטאים) הנה מיד לאחרי מ"ת היו נכנסים לארץ באופן של גאולה שלימה, אלא שמפני סיבות היתה הכניסה לארץ רק לאחרי כו"כ מסעות שהיו באמצע, ולכן לא היתה באופן של גאולה שלימה.

ועד כדי כך, שמצד הירידה מ"הר סיני" להיכנס לארץ, יש נתינת מקום לירידה גדולה יותר, ועד לתכלית הירידה[12] – אודותה מדובר בהמשך הפרשה – שמוכר עצמו לע"ז.

---

1) בהבא לקמן – ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 304 (גם מהתוועדות זו).
2) יתרו יט, ב ובפרש"י. וראה מכילתא שם.
3) ראה שו"ע אדה"ז או"ח ס"ס ס"ד.
4) תניא פמ"ט (סט, סע"ב ואילך).
5) מכילתא יתרו כ, טו. תנחומא יתרו ח. ועוד.
6) ראה ירושלמי שבת ספ"ו. דב"ר פ"א, יב. פרש"י בלק כג, כג.
7) עקב ח, ד ובפרש"י.
7) תהלים פד, ח. וראה ברכות ומו"ק בסופן.
8) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, רע"ד. ובכ"מ.
9) נצבים ל, טו־יט.
10) ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד. קה"ר פ"ג, ב (ב).
11) ראה בהנסמן בלקו"ש ח"כ ע' 230, חי"ט ע' 346.
12) וכמו בכללות העבודה – שהירידה לתאוות איסור באה לאחרי הירידה לתאוות היתר, והיינו, שבתחלה הרי זה רק

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המשך השיחה — בנוגע לסדר גאולתו (כיון שבאים מ"הר סיני", שאז נעשה הענין ד"שטרי קודם"[13]), שלא נזכר שיכול להיגאל ע"י אביו, כי, מצד פנימיות הענינים[14], האפשרות להימכר לע"ז היא ע"י הניתוק מאביו שבשמים ומבחי' אב שבנפשו (חכמה[15]), והיינו שבחי' אב אינה בגילוי אצלו; והגאולה ע"י עצמו נזכרה רק לבסוף, כיון שבתחלה צריכה לבוא הגאולה בדרך אתערותא דלעילא, ורק לאח"ז יכולה להיות הגאולה גם בכח עצמו[16] — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ז ע' 297 ואילך.

* * *

ב. על הפסוק[17] "אם בחוקותי תלכו גו'", מבאר רבנו הזקן בלקוטי תורה[17] שתיבת "בחוקותי" היא מלשון חקיקה. ומבאר, שהחילוק בין כתיבה לחקיקה הוא, שבכתיבה "האותיות הם מהות בפני עצמן ולא מעצמיות הקלף", משא"כ בחקיקה "שהכתב הוא מעצמן של הלוחות אשר נחקק מהם ובהם, ולא היו האותיות ענין ומהות בפני עצמן". וזהו "אם בחוקותי תלכו", שלימוד התורה צריך להיות באופן שהאדם הלומד נעשה דבר אחד עם התורה.

ונתבאר בא' ההתוועדויות[18] הכרחו של רבנו הזקן לפרש ש"בחוקותי" הוא מלשון חקיקה, ולא מלשון חוקים — כי, אם הוא מלשון חוקים, אינו מובן למה נקט חוקים דוקא, הרי ישנם עוד סוגים של מצוות: עדות ומשפטים, ובפרט שהסוג של חוקים הוא חלק מועט מכללות המצוות [ולהעיר מחילוקי הדעות בנוגע למנינם המדוייק של החוקים[19], אבל לכל הדעות מנינם הוא פחות מעשרה, והיינו, שאין בהם אפילו מספר עשרה שהוא מספר השלם[20]], וא"כ הול"ל מצוות סתם, או עכ"פ להזכיר שם המתאים לרוב המצוות, ולא חוקים, שהם מיעוט המצוות בלבד. ולכן הוכרח רבנו הזקן לפרש ש"בחוקותי" אינו מלשון חוקים, אלא מלשון חקיקה.

ג. אך עדיין צריך להבין:

כתב רבנו הזקן באגרת־הקודש[21]: "ולכן אמרו בזהר[22] דאורייתא מחכמה נפקת, כי טעמי מצות לא נתגלו, והם למעלה מהשכל וההבנה, וגם באיזהו מקומן שנתגלה ונתפרש איזה טעם המובן לנו לכאורה,

---

בענינים שהם "צורך הגוף וקיומו וחיותו ממש, אלא שכוונתו אינה לשם שמים כדי לעבוד את ה' בגופו", כי אם בשביל "רצון הגוף וחפצו ותאוותו" (תניא רפ"ד), ומזה בא סוכ"ס לתאוות איסור, ועד לענין של עבודה זרה רח"ל.

13) ולכן, אף שירד למטה כ"כ, מ"מ, אין זו ירידה מוחלטת, ואין אומרים "לידחי אבן אחר הנופל" (קידושין כ, ריש ע"ב. וש"נ), אלא יש ציווי להשתדל בגאולתו.

וככל הציוויים שבתורה, הנה ציווי זה הוא גם הבטחה — שמובטח לו שיעזרו לו מלמעלה (ע"י הבת־קול שיוצאת בכל יום כו' (אבות פ"ו מ"ב. ועוד)), ויזכה להיגאל ולבוא לארץ ישראל ("כי תבואו אל הארץ"), ועד שנעשה "בן חורין", חירות מענינים המבלבלים מלימוד התורה ("אל תקרי חרות אלא חירות" (אבות שם)), ועד לחירות מיצר הרע (ראה זח"ב מ, א. קיג, סע"ב ואילך. ועוד) וחירות כפשוטו.

14) כפי שמתבטא בתורה־שבכתב, שהיא בעולם האצילות (ראה לקו"ת ויקרא ה, סע"א ואילך. חוקת נט, ג ואילך. ובכ"מ), ששם "לא יגורך רע" (ראה לקו"ת במדבר ג, סע"ג. וש"נ); משא"כ כפי שנמשך בתושבע"פ* עד להלכה למעשה, בעולם העשי', ש"הרשעים גוברים בו" (כמבואר בע"ח (שמ"ב ספ"ד) ובתניא (פ"ו. פכ"ד)), שלכן יכולה להיות מציאות של גאולת הנמכר לע"ז גם ע"י האב (היינו, שהירידה דנמכר לע"ז יכולה להיות גם כשישנו אב).

15) וכדאיתא בתניא (פי"ט (כה, א)), שכאשר מאיר בחי' חכמה שבנפש "כל הקליפות בטלים ומבוטלים והיו כלא היו ממש .. כדכתיב .. כהמס דונג מפני אש יאבדו וגו'"; משא"כ מצד בחי' אם (בינה), שהיא הבנה והשגה בשכל — הנה אף שאפשר שיהי' בשלימות, מ"מ אפשר גם שיהי' באופן אחר, כי מצד ההתרחבות דבינה יש מקום לכמה קוים כו'.

16) בסיום השיחה, בענין הגאולה, נזכר גם מארז"ל "אל תקרי חרות אלא חירות", חירות מיצה"ר, וחירות כפשוטה.

17) ריש פרשתנו (בחוקותי).

18) ראה גם שיחת ש"פ בחוקותי דאשתקד בתחלתה (תורת מנחם חל"ג ע' 423 ואילך).

19) ראה יומא סז, ב ובר"ח שם. במדב"ר פי"ט, ה. פרש"י תולדות כו, ה. בשלח טו, כו. תו"כ ופרש"י אחרי יח, ד. שמונה פרקים להרמב"ם פ"ו. וראה גם חדא"ג מהרש"א ליומא שם.

20) ראה פרדס שער ב'.

21) סי"ט (קכח, א).

22) ח"ב סב, א. פה, א. קכא, א. ח"ג פא, א. קפב, א. רסא, א.

---

*) אף שיש בה העילוי שבה מתגלה רצון העליון, וכמבואר בתניא אגה"ק (סכ"ט (קנ, ב)) ש"משום הכי כתיב על תושבע"פ אל תטוש תורת אמך", בדוגמת האם שמוציאה את הולד לידי גילוי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו, אלא בתוכו מלובש פנימיות ותעלומות חכמה שלמעלה מהשכל וההבנה". ולפי זה נמצא שרוב המצוות הם בבחי' חוקים.

ולכאורה הרי זו סתירה להמבואר בכמה ספרים שמנין החוקים אינו יותר מעשרה, ואילו רוב המצוות יש להם טעם, וכפי שרואים "מעשה רב"[23], שכו"כ מהמפרשים [גם אלו שכתבו חיבורים ברוח הקודש, כידוע[24] בשם רבנו הזקן, שכל המחברים עד הש"ך והט"ז (או עד המהרש"א[25]) כתבו חיבוריהם ברוח הקודש] ביארו טעמי המצוות?!

[וכמדובר כמ"פ שדוקא על הדברים הפשוטים אין איש שם על לב. ועד"ז בנדו"ד, שמכל ריבוי לומדי תניא, לא ראיתי שמישהו יעורר על ענין זה! ואף ש"לא ראינו אינה ראי'"[26], הרי כאן מדובר בדבר הרגיל, שבזה גם "לא ראינו" הוא ראי'[27]].

והביאור בזה – שבענין המצוות ישנם שני ענינים: (א) כללות המצוות, שהם במספר תרי"ג ולא יותר, ובמנין זה, הנה רוב המצוות יש להם טעם, ואילו החוקים הם מיעוט; (ב) פרטי המצוות כפי שהם בתורה, שעליהם נאמר[28] "ועלמות אין מספר", "אלו ההלכות"[29], והיינו שישנם בלי־גבול פרטי מצוות, ובנוגע לפרטי המצוות – לא נתגלו הטעמים[30].

וזהו מ"ש רבינו הזקן ש"טעמי מצות לא נתגלו", כיון שמדבר אודות כללות ענין התורה שבה כלולים כל פרטי המצוות שלא נתגלה טעמם.

ד. אך עפ"ז צריך להבין בפירוש רבינו הזקן ש"בחוקותי" הוא מלשון חקיקה, ולא מלשון חוקים:

הן אמת שמצד מנין המצוות אי אפשר לפרש ש"בחוקותי" קאי על חוקים שמספרם מועט – אפשר שפיר לפרש כן מצד פרטי המצוות כפי שהם בכללות התורה ("עלמות אין מספר"), שכיון שלא נתגלה טעמם, הרי רובם הם בבחי' חוקים. וא"כ, הדרא הקושיא לדוכתא – מהו הכרחו של רבנו הזקן לפרש ש"בחוקותי" הוא מלשון חקיקה, בה בשעה שאפשר לפרש כפשוטו, מלשון חוקים, כיון שמצד כללות ענין התורה הנה החוקים הם הרוב?

ואין לומר שרבינו הזקן לא רצה לפרש בחוקותי מלשון חוקים, כיון שבלשון "חוקים" אפשר לטעות שהכוונה למצוות שהם חוקים שהם במספר מועט לגבי כל המצוות, ולא לכללות התורה שמצדה החוקים הם הרוב – שהרי על הפסוק "אם בחוקותי תלכו" דרשו חז"ל[31] "יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר ואת מצוותי תשמרו, הרי קיום המצוות אמור, ומה אני מקיים אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה", וא"כ מפורש להדיא ש"בחוקותי" קאי (לא על המצוות שהם חוקים, אלא) על ענין התורה.

והביאור בזה:

גם ע"פ האמור לעיל שמצד כללות התורה החוקים הם הרוב – הרי זה רק הרוב, ולא הכל, שהרי ישנם הענינים שבהם "נתגלה ונתפרש איזה טעם המובן לנו", ולכן אי־אפשר לפרש ש"בחוקותי" קאי על החוקים, כיון שעדיין אין זה כל התורה כולה.

וכשם שהמשך הכתוב "ואת מצוותי תשמרו" קאי על כל המצוות (לא רק רובם), כך גם התחלת הכתוב, "אם בחוקותי תלכו", צ"ל בנוגע לכל התורה, ולא רק בנוגע לרוב עניני התורה.

ובפרט ע"פ דרשת רז"ל[31] בפירוש "אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו", "הוו עמלים בתורה על

23) שבת כא, א. וש"נ.
24) המשך תער"ב ח"ג ס"ע א'שפה (נעתק ב"היום יום" ו שבט).
25) ראה כתר שם טוב בהוספות סרי"ז. וש"נ.
26) ראה עדיות פ"ב מ"ב. וש"נ.
27) ראה שד"ח כללים מע' ל כלל עז. וש"נ.
28) שה"ש ו, ח.
29) כן הובא בתו"א שמות מט, ב. וראה שהש"ר עה"פ.
30) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 106 בשוה"ג.
31) תו"כ הובא בפרש"י עה"פ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מנת לשמור ולקיים", היינו, שמדובר אודות "תלמוד שמביא לידי מעשה"[32], וא"כ, כדי שקיום המצוות יהי' בשלימות, בהכרח שגם לימוד התורה יהי' בשלימות.

וכן מוכח גם מהמשך הפרשה בנוגע לענין השכר: "ונתתי גשמיכם בעתם גו'" עד "ואולך אתכם קוממיות"[33], כדרשת רז"ל[34] "מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון" (או קומה אחת[35]), שזהו תכלית השלימות בענין השכר – למעלה ממדריגת אדם הראשון קודם החטא. וכיון שהשכר הוא בשלימות, בהכרח שגם לימוד התורה המביא לידי שכר זה הוא בשלימות.

ומזה מובן, שאי־אפשר לפרש ש"בחוקותי" הוא מלשון חוקים, כיון שענין החוקים הוא רק ברוב התורה, ולא בכל התורה. ולכן הוצרך רבנו הזקן לפרש ש"בחוקותי" הוא מלשון חקיקה, שענין זה הוא בכל התורה – שלימוד כל התורה צריך להיות באופן של חקיקה.

ה. והנה, נוסף על פירוש רבנו הזקן ש"בחוקותי" הוא מלשון חקיקה, ישנו גם הפירוש הפשוט, ש"בחוקותי" פירושו חוקים[36].

ויש לבאר קשר ב' הפירושים – ע"ד שמצינו שהצ"צ מבאר השייכות של תיבות שונות שע"פ הקאָרקאָנדנציא שרשם אחד הוא[37].

ובהקדם הביאור בלשון רבנו הזקן באגה"ק שם: "וגם באיזהו מקומן שנתגלה ונתפרש איזה טעם המובן לנו לכאורה, אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו" – דלכאורה הול"ל שאין זה תכלית הטעם ופנימיותו וכיו"ב, ומהו דיוק הלשון "וגבולו"?

ונקודת הביאור בזה – שישנם שני מיני הגבלה: הגבלה הבאה ע"י דבר נוסף, והגבלה עצמית שהיא מיני' ובי', שהגבלה זו אינה הגבלה אמיתית, דכיון שההגבלה באה מהדבר עצמו, הרי ביכלתו לצאת מהגבלה זו, וא"כ אינו מוגבל באמת.

וזהו גם החילוק בין אותיות הכתיבה לאותיות החקיקה: אותיות בכלל הם מגבילים, אלא שבאותיות הכתיבה ההגבלה היא ע"י דבר נוסף, משא"כ באותיות החקיקה ההגבלה היא מיני' ובי', הגבלה עצמית.

וזהו גם ענין החוקים – שאף שיש בהם ענין ההגבלה, מ"מ, הרי הגבלה זו היא הגבלה עצמית, כיון שענינים אלו אינם ע"פ שכל (בחי' הבינה), אלא הם מבחי' החכמה. [ולהעיר שבכ"מ מבואר שענין אותיות החקיקה הוא בחי' כתר[38], אך יש לבאר זאת גם בחכמה גופא].

וזהו ביאור לשון רבנו הזקן "אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו" – כי, החילוק שבין הטעם המובן לנו לתכלית הטעם הוא לא רק חילוק שבין חיצוניות לפנימיות, אלא חילוק שבאין ערוך, כמו החילוק בין אותיות הכתיבה לאותיות החקיקה, שמתבטא גם בענין ההגבלה, שאינה הגבלה אמיתית, להיותה הגבלה עצמית[39].

ו. וזהו גם מה שפרשת בחוקותי היא הכנה למתן־תורה – שלכן תקנו לקרות פרשת בחוקותי קודם מתן־תורה[40] [אלא שמפסיקין ביניהם בפרשת במדבר, כדי להפסיק בין (מה שנראה לכאורה, וגם נקרא בלשון) ה"תוכחה" למתן־תורה[41]] – כי, הענין ד"בחוקותי", הגבלה עצמית, קשור ונפעל ע"י הענין

32) קידושין מ, ב. וש"נ.
33) כו, ד־יג.
34) ב"ב עה, א. וש"נ.
35) ראה לקו"ש ח"ז ע' 198 ואילך (בדעת ר"י שם).
36) ראה גם ד"ה אם בחוקותי דש"פ בחוקותי ה'ש"ת פ"ד (סה"מ ה'ש"ת ע' 91).
37) ראה ס' החקירה (הוצאת תשס"ג) הוספה ג (קמז, ב ואילך). וש"נ. וראה גם תורת מנחם חל"ו ע' 253 הערה 20. וש"נ.
38) ראה לקו"ת שם מו, סע"ב ואילך.
39) ברשימה אחרת, שנתבאר גם הענין בעבודה – שהו"ע הביטול שלמעלה מכל עניני גילויים, כמו האהבה דבכל לבבך כו'.
40) מגילה לא, ב.
41) ראה תוס' שם בסוף העמוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דמ"ת, שאז נתבטלה הגזירה, ונפעל ש"עליונים ירדו למטה"[42], שהתורה כמו שהיא למעלה תרד למטה, שהו"ע הגבלה עצמית.

* * *

ז. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה כי תבואו אל הארץ.

* * *

ח. שבת זו היא שבת מברכים "ירחא תליתאי"[43], שבו ניתנה תורה לעם ישראל, לאחרי שהביאו ערבים על התורה, באמרם "בנינו עורבים אותנו"[44].

וכיון שנמצאים תלמידי בתי־ספר וישיבות – ימסרו נא את "ערבותם", ונלך לקבלת־התורה ביחד, "הקטנים[45] עם הגדולים"...

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שהילדים יאמרו "לחיים" וינגנו ניגון. ואח"כ צוה לנגן "ופרצת"].

* * *

ט. בהתחלת[46] פרק חמישי דפרקי אבות מונה התנא ענינים שונים שנקבעו במספר עשרה, ומונה אותם ע"פ סדר הדורות:

התנא מתחיל ב"בעשרה מאמרות נברא העולם". ובהמשך לענין האחרון בעשרה המאמרות[47], בנוגע לאדם הראשון – בא מיד לאח"ז "עשרה דורות מאדם ועד נח"; ואח"כ "עשרה דורות מנח ועד אברהם"; ואח"כ – "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו"; וכיון שאחד מנסיונותיו הי' "ברית בין הבתרים", שאז הודיע לו הקב"ה אודות גלות מצרים – אזי ממשיך מיד לאח"ז "עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים, עשר מכות הביא הקב"ה על המצרים במצרים ועשר על הים"; ממצרים הלכו בנ"י למדבר – אזי מונה מיד לאח"ז "עשרה נסיונות ניסו אבותינו את הקב"ה במדבר"; מהמדבר נכנסו בנ"י לארץ־ישראל, שתכליתה הוא בנין בית־המקדש – באים מיד לאח"ז "עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית־המקדש".

ורק לאחר שמנה את כל הענינים שבמספר "עשרה", עד לזמן בית־המקדש – שונה התנא: "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות".

ואינו מובן כלל: מדוע קבע התנא את המאמר "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות" לבסוף, ולא קבעו לפי הסדר, מיד לאחר עשרה המאמרות[48]?

גם אינו מובן – מדוע מונה את ה"עשרה ניסים" קודם ה"עשר מכות": הרי לדברי המפרשים[49] התבטאו העשרה ניסים בכך ש"והפלה גו' בין מצרים ובין ישראל"[50], שהמכות הזיקו רק למצריים, ולא

42) שמו"ר פי"ב, ג. ועוד.
43) שבת פח, א.
44) ראה תנחומא ויגש ב. שהש"ר פ"א, ד (א).
45) לשון הכתוב – תהלים קטו, יג.
46) מכאן עד סוף השיחה – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"ד ע' 1220 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה. בהתחלת השיחה נזכר שהמשנה בפרק שלומדים ביום הש"ק זה – נתבארה ג"כ במאמר דלעיל*, המיוסד על מאמר אדמו"ר הזקן.
47) השיטות במנין י' מאמרות – הובאו בתורה שלמה בראשית א אות מ. ולהעיר מס' הבהיר אות קמא ואילך.
48) כן הקשה גם בדרך חיים – להמהר"ל – משנה ב'. מדרש שמואל שם.
49) רמב"ם, רבינו יונה, מדרש שמואל במקומו.
50) וארא ט, ד.

*) לע"ע לא הגיע לידינו (המו"ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לישראל, וא"כ היו הניסים שייכים רק לאחר שכבר אירעו המכות, ולמה מונה את העשרה ניסים לפני עשר המכות?

יתירה מזו אינו מובן: מדוע גם הניסים שנעשו לישראל על הים נימנו לפני עשר המכות שהיו במצרים — הרי העשרה ניסים שנעשו על הים היו בודאי לאחרי עשר המכות שבמצרים, וא"כ, הי' לו למנות תחלה את עשר המכות שבמצרים, ורק לאח"ז את העשרה ניסים שעל הים?

ואין לומר שהתנא קבעם בסדר זה בכדי לחסוך כמה תיבות — כי: (א) בלאה"כ הי' יכול לחסוך כמה תיבות ולומר "עשרה ניסים נעשו לאבותינו ועשר מכות למצרים במצרים ועשרה ניסים ומכות על הים", (ב) בשביל לחסוך כמה תיבות לא הי' התנא משנה את סדר הדורות.

י. והביאור בזה:

בכדי שיוכל להתקיים "והפלה גו' בין מצרים ובין ישראל", שבאותה שעה שאצל המצריים אירעו המכות, לא פגעו בישראל כלל — אף שגם בנ"י היו אז עובדי עבודה זרה[51] — הי' מוכרח להאיר אור שלמעלה מהשתלשלות: מצד סדר ההשתלשלות לא הי' יכול להתקיים באותו הזמן "נגוף למצרים ורפוא לישראל"[52].

וזהו פירוש "עשרה ניסים נעשו לאבותינו" — נס מלשון הרמה[53], כלומר שהקב"ה הרים והגבי' את ישראל למעלה מהשתלשלות, ולכן לא הזיקו להם המכות[54].

ובזה יובן הטעם שהתנא מקדים את ה"עשרה ניסים" קודם עשר המכות: בכדי שעשר המכות יהיו באופן המתאים, שיהיו הכנה ליציאת מצרים (לא רק שהמכות לא יזיקו לישראל, אלא אדרבה, שישברו את קליפת מצרים, ועי"ז ישברו גם את גלות ושעבוד מצרים) — היו מוכרחים לבוא תחילה ה"ניסים", דהיינו, הגבהת בנ"י למעלה מהשתלשלות; ודוקא לאחר ה"ניסים" היו יכולים לבוא המכות באופן שיביאו ליציאת מצרים.

יא. תכלית וגמר יציאת־מצרים נשלם רק בקריעת ים־סוף[55].

כל זמן שלא הי' עדיין הנס דקריעת ים־סוף, לא נסתיימה עדיין היציאה ממצרים: הן מצד המצריים — שגם לאחר מכת בכורות, ולאחר ששחררו את בנ"י ממצרים[56], עדיין רדפו המצרים אחרי בנ"י כדי להלחם בהם, ורק בקריעת ים־סוף נתבטלה לגמרי קליפת מצרים, ו"אחד מהם לא נותר"[57]; והן מצד בנ"י — שאפילו לאחר העשרה ניסים ולאחרי יציאת מצרים היתה סברא אצל חלק מבנ"י ("שכולם קומה אחת שלימה"[58]) "לשוב למצרים"[59]. ורק בקריעת ים־סוף, ע"י הגילויים שהיו אז, נתעלו ישראל למדריגה עליונה כ"כ שקליפת מצרים אינה תופסת שם מקום כלל, וממילא היתה יציאתם ממצרים בשלימות[60].

---

51) ילקוט ראובני שמות יד, כז. זח"ב קע, ב.

52) זח"ב לו, א.

53) תו"א יתרו ע, סע"ד.

54) ראה לקו"ש ח"ג ע' 864 ואילך ובהמצויין שם (ואף שבעיקר הי' זה במכת בכורות (כמבואר שם*) — בכללות, כן הוא בנוגע לכל המכות).

55) ראה גם תורת מנחם חל"ו ריש ע' 329. וש"נ.

56) וכבר הגיעו ל"פי החירות", ואיתא במדרש (לקח טוב ושכל טוב בשלח יד, ב. חזקוני שם בשם מדרש) שכל עבד שהי' בורח ומגיע לפי החירות הי' נעשה "בן חורין" (מהנחה בלתי מוגה).

57) תהלים קו, יא.

58) ראה לקו"ת ר"פ נצבים. — והרי זה ענין נעלה יותר מזה ש"כל ישראל חברים" (חגיגה כו, א. ירושלמי שם פ"ג סה"ו. מדרש תהלים קכב, ג), כך, שהחסרון בחלק מבנ"י הוא חסרון בכללות ה"קומה" של בנ"י (מהנחה בלתי מוגה).

59) מכילתא בשלח יד, יג.

60) ואז נפעל גם בהחיבור דלמעלה מן הזמן עם הזמן שהי' ביצי"מ (כנ"ל בשוה"ג להערה 54) — שיהי' לא רק לפי שעה, אלא ישאר כן (מהנחה בלתי מוגה).

---

*) שלכן היתה מכת בכורות בחצות הלילה דוקא, כי בזמן זה מאיר אור שלמעלה מהשתלשלות (כמ"ש הצ"צ במאמרו ד"ה ויחלק עליהם לילה (אוה"ת לך לך עג, סע"א ואילך)), ויתרה מזו – שהאור שלמעלה מהשתלשלות גופא מקושר עם ההשתלשלות.

ועפ"ז יובן ג"כ תוכן ב' הדעות בענין זה (מכילתא עה"פ בא יב, כט) – אם "יוצרו חלקו" (דהיינו שהקב"ה העמיד הגלגל) או "יודע שעותיו ועתותיו הוא חלקו" (שלא העמיד הגלגל אלא צמצם וכיוון לאותו רגע) – שלב' הדעות הו"ע חיבור הלמעלה מן הזמן עם הזמן, למעלה מהשתלשלות עם השתלשלות (מהנחה בלתי מוגה).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וזה הי' תוכנם של העשרה ניסים ועשר המכות שבקריעת ים־סוף, שגמרו והשלימו את הניסים והמכות שבמצרים: ע"י העשרה ניסים שעל הים – נתעלו ישראל למדריגה שהיא למעלה לגמרי מבחי' מצרים, ואינה נותנת שום מקום למצרים, וע"י עשר המכות שעל הים – נתבטלה קליפת מצרים לגמרי.

יב. התחלת כל עלי' – אפילו כשעומדים עדיין במדריגה תחתונה – צריכה להיות באופן שתביא לידי תכלית העילוי; תכלית העילוי צריכה להיות בכח ובהעלם בהתחלה[61].

ומזה מובן, שבהתחלת העלי' שע"י העשרה ניסים שבמצרים, הי' בהעלם בכח, שסוף־כל־סוף יתעלו ישראל בתכלית העילוי ע"י העשרה ניסים שעל הים. וכן הוא בנוגע לשבירת קליפת מצרים, שבעשר המכות שבמצרים, הי' בהעלם גם הכח שסוף־כל־סוף תישבר הקליפה לגמרי ע"י עשר המכות שעל הים.

ועפ"ז יובן ג"כ הטעם שהתנא מקדים את העשרה ניסים שעל הים לפני עשר המכות שבמצרים: כאמור, הוצרך להיות תחלה ענין הניסים, ורק לאח"ז היו המכות יכולים להיות באופן הנרצה. ולכן, בכדי שהמכות במצרים יהיו באופן שיביאו לידי המכות שעל הים – היו הניסים שבמצרים צריכים לכלול בתוכם את הניסים שעל הים.

יג. כל הענינים שהמשנה מונה במספר עשרה – החל מעשרה המאמרות ועד לעשרה הניסים שבבית־המקדש – הם ענינים הקשורים עם השתלשלות: לא רק הניסים שבמצרים והניסים שעל הים, אלא אפילו הניסים שבבית־המקדש (שאמיתית הגמר של יציאת־מצרים היתה "על ירדן ירחו"[62], הכניסה לארץ־ישראל, שעיקרה הוא בית־המקדש, כנ"ל), הרי הם ענינים שיש להם שייכות להשתלשלות[63].

ואח"כ מונה המשנה את ה"עשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות", שכל עשרה דברים אלו הם ענינים שלמעלה מהשתלשלות[64], ולכן נבראו בערב שבת בין השמשות, שהוא המעבר מהשתלשלות ללמעלה מהשתלשלות.

"בין השמשות" מתפרש בכללות בשלשה אופנים[65]: א) ספק יום ספק לילה; ב) יום ולילה; ג) מציאות בפני־עצמו, לא יום ולא לילה. וזה גופא שענין מסויים יכול לחבר את שני ההפכים דיום ולילה – הרי זה ראי' שהוא למעלה משניהם, ויש לו שייכות ללמעלה (מהזמן) מהשתלשלות.

ענין זה הוא ב"בין השמשות" של כל יום, ובפרט בבין השמשות של ערב שבת[66],

– שהרי שבת הוא למעלה מהגבלות הזמן, ולכן בשבת בראשית לא הי' לילה, כמארז"ל[67] "ל"ו שעות שימשה אותה האורה", ולא היתה הגבלת הזמן הנחלק ליום וללילה (ואף שהי' זה כבר לאחר חטא עץ הדעת, מ"מ, מצד מעלת השבת, שהוא למעלה מעניני העולם, נתעכבה התחלת פעולת החטא עד לאחר השבת[68], והשבת הי' כולו אור[69]) –

61) וע"ד הלשון בנגלה דתורה (פסחים לא, א. ועוד): "איגלאי מילתא למפרע" (מהנחה בלתי מוגה).

62) ראה לקו"ת שלח נ, ג. מסעי פט, ב.

63) כי גם בנסים יש סדר*, לפי ששייכים להשתל'. וגם ביהמ"ק (ונסים שנעשו בו) ענינו שהוא תכלית שלימות הבריאה (דירה בתחתונים), אבל לא למעלה מהבריאה. וראה שיחת ש"פ בחוקותי תשי"ט ס"י (תורת מנחם חכ"ה ע' 298).

64) ועייג"כ בדרך חיים שם – להמהר"ל – שמבאר זה.

65) הגאון הרוגצ'ובי (הובא בס' מפענח צפונות ע' קעז). – וראה גם לקו"ש חי"ב ע' 81 הערה 23 ובשוה"ג שם.

66) ראה פרש"י שבת פו, ב ד"ה וליטבלו. תענית כה, א ד"ה כל היכא. כתובות קג, א ד"ה בי שמשא**.

67) ירושלמי ברכות פ"ח ה"ה. ב"ר פי"א, ב. פי"ב, ו. ספפ"ב. שוח"ט צב, א. ועוד.

68) וכדאיתא בפדר"א (פ"כ. וראה גם פסחים נד, א. מדרש תהלים שם) שכשראה אדה"ר שהחשיך היום, נתיירא, עד שנזדמנה לו אש כו', והיינו, שחשכת הלילה הו"ע שנעשה ע"י החטא (מהנחה בלתי מוגה).

69) ועפ"ז יובן מ"ש בכהאריז"ל (שער הגלגולים הקדמה כג ובכ"מ. ומרומז בגמרא (כתובות קג, ב)) שהנקבר בערב שבת אחר

*) כמבואר (ראה ב"ר פנ"ט, ה) עה"פ (בשלח יז, טו) "הוי' נסי" – שיש חילוקי מדריגות בנסים (מהנחה בלתי מוגה).

**) ושם, שסתם "בי שמשי" קאי על בין השמשות של ערב שבת דוקא, והיינו לפי שעיקר ענין בין השמשות – חיבור זמן ולמעלה מהזמן – הוא בע"ש דוקא, כי, בין השמשות שבכל יום הוא חיבור שני זמנים, משא"כ בין השמשות דע"ש הוא (לא רק חיבור שני זמנים, אלא) חיבור זמן ולמעלה מהזמן, כדלקמן בפנים (מהנחה בלתי מוגה).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהוא מחובר מערב שבת ושבת, ולכן ודאי שיש לו שייכות ללמעלה מהשתלשלות, שהרי בו הוא המעבר מהשתלשלות (ששת ימי החול) ללמעלה מהשתלשלות (שבת)[70] — ולכן נבראו בו עשרת הדברים שמונה במשנה, שכולם אינם מוגדרים בהגדרת ההשתלשלות[71].

ו"עשרה דברים" אלו הם למעלה גם מה"עשרה ניסים" שבבית־המקדש, כי, בניסים שבבית־המקדש הי' שייך שיהי' באופן אחר, והי' נס ש"לא הפילה כו' לא הי' פסול כו'", משא"כ "בין השמשות" של כניסת השבת הוא דוגמת "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[72], שבו לא יהי' שייך מלכתחילה[73] כל המציאות ד"ירעו" ו"ישחיתו"[74], ואדרבה — "וראו כל בשר יחדיו (גם בעלי־חיים הטמאים ומזיקים כו') כי פי הוי' דיבר"[75].

חמש שעות ביום אינו רואה חיבוט הקבר כי כו' כבר קדושת שבת מאירה אז — כי שבת הוא למעלה מכל ענין החטא ופגם.

70) אבל אינו כשבת ממש, דשבת הוא בחי' מחשבה שלמעלה לגמרי מדיבור (שרש הבריאה), וביה"ש הוא בחי' הגיון, ממוצע בין מחשבה לדיבור (ראה ד"ה טוב טעם תש"ג סעיפים טו־טז (סה"מ תש"ג ע' 38 ואילך)).

71) ומזה יובן מעלת התורה שקדמה לעולם, ומובדלת באין ערוך ממנו (דוגמת שבת) שנעלית גם מבחי' ביה"ש, שלכן לא מנה עשה"ד בפרק זה, כמבואר בשיחת ש"פ בחוקותי הנ"ל (הערה 63).

72) סוף תמיד.

73) וכמ"ש (זכרי' יג, ב) "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", שלא יהי' שייך כלל ענין הטומאה (מהנחה בלתי מוגה).

74) ישעי' יא, ט. סה, כה.

75) שם מ, ה.

המשך ביאור למס' סוטה ליום שלישי עמ' א

לַעֲשֵׂר' שבפרשת כי תבא, וקורא פרשיות אלו משום שהוא זמן אסיף, ומזהירים לתת מתנות עניים ולהפריש תרומות ומעשרות. וחוזר לאחוריו וקורא **וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ** – 'אשימה עלי מלך' שבפרשת שופטים. ומדלג וקורא **וּכְרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שבפרשת כי תבא, כדי שיקבלו עליהם בריתות של עול תורה, **עַד שֶׁנּוֹשֵׂר כָּל הַפָּרָשָׁה**.

וכל שמונת **הַכְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן** לאחר קריאתו ביום הכיפורים, גם **הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן** לאחר קריאתו, **אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן** – שמברך ברכה **שֶׁל רְגָלִים** – 'מקדש ישראל והזמנים', **תַּחַת** – במקום ברכת **מְחִילַת הֶעָוֹן** שמברך הכהן גדול ביום הכיפורים.

גמרא. שנינו במשנה שקריאת המלך היא 'בשמיני', ובפשטות הכוונה לשמיני עצרת, ומקשה הגמרא **בַּשְּׁמִינִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – הרי מבואר שהיה זה במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות. ומיישבת, **אֵימָא 'בַּשְּׁמִינִית'** – בשנה השמינית.

כתוב בתורה "מקץ שבע שנים, במועד שנת השמטה בחג הסוכות, בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר, תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם". שואלת הגמרא, **וְכָל הָנֵי** סימנים של מועד הקריאה **לְמָה לִי**. ומבארת, שכל הלשונות **צְרִיכֵי, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא** רק 'מִקֵּץ שבע שנים', **הֲוָה אֲמִינָא נִיחָנוּ** שבע שנים **מֵהַשְּׁתָּא** – משנת הארבעים לצאתם ממצרים, שהיא שעת הציווי, ואז יקראו בפרשת המלך, **וְאַף עַל גַּב דְּלֵא מִתְרַמֵּי** השנה השביעית **בַּשְּׁמִיטָה**, שהרי לא מנו שמיטות אלא לאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו לארץ, ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'שְׁמִיטָה'** לחדש שקריאה זו תלויה בשנת השמיטה, **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'שְׁמִיטָה' הֲוָה אֲמִינָא** שקוראים **בְּסוֹף הַשְּׁמִיטָה**, לפני ראש השנה של השנה השמינית, שהרי 'מקץ שבע שנים' משמע בסוף שנה, ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'בְּמוֹעֵד'** לחדש שזה במועד שאחר השמיטה. **וְאִי כָּתַב** הפסוק רק **'בְּמוֹעֵד' הֲוָה אֲמִינָא** שהקריאה היא **מֵרֵישׁ שַׁתָּא** – בראש השנה, שאף הוא נקרא 'מועד', ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא** 'בְּחַג הַסּוּכּוֹת', **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק **'בְּחַג הַסּוּכּוֹת' הֲוָה אֲמִינָא** שיכול לקרוא **אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב אַחֲרוֹן** של סוכות, **כָּתַב רַחֲמָנָא** התיבות **'בְּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל'**, והיינו

המשך ביאור למס' סוטה ליום שישי עמ' א

לדרוש מזה **שֶׁעָלָיו אִי אַתָּה מַעֲבִיר** את דבר הצבא **אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים** והם הבונה בית והנושא אשה וכו'. שואלת הגמרא **וּמֵאַחַר דְּכָתַב** בנושא אשה **'לֹא יַעֲבֹר** עליו לכל דבר' ללמד שאינו יוצא כלל מביתו, אם כן **'לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא' לָמָּה לִי**, עונה הגמרא, שפסוק זה נאמר כדי **לַעֲבוֹר עָלָיו** היוצא בשנה ראשונה **בִּשְׁנֵי לָאוִין**.

משנה. 'וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים** על דברי הכהן **לְדַבֵּר אֶל הָעָם** מי האיש הירא ורך הלבב" **וְגוֹ'**. ומבארת המשנה, ממה ירא אותו איש, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב** הוא **כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל** מרוב פחדו **לַעֲמוֹד** עם הלוחמים **בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה**, כשמתחברים בצפיפות שלא יפרידום האויבים, **וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה**.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, 'הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אינו מפחד המלחמה, אלא **זֶהוּ הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ** שמא יענש עליהם במלחמה. **וּלְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ** בנה בית ונטע כרם ונשא אשה **שֶׁיַּחֲזוֹר בְּגִלְגָּלָן**, אף שאינם הסיבה לחזרה, וזה מפני שרצתה התורה שלא יתבייש בעת חזרתו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שהירא ורך הלבב הוא **אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל** – כהן גדול שנשא אלמנה, או **גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** או **מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל** או **בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שנשאה בעבירה, **הֲרֵי הוּא הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב**, שמפחד שיענש על עבירה זו.

ממשיכה המשנה לתאר את מהלך המלחמה, **"וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת** – גיבורים הממונים לכך **בְּרֹאשׁ הָעָם"**, **וּבַעֲקִיבוֹ שֶׁל עַם** – וכן מעמידים מאחורי העם. ומבארת המשנה, **מַעֲמִידִין זְקִיפִין** – גיבורים, **לִפְנֵיהֶם**, שאם יפול אחד מהלוחמים יזקפוהו, **וַאֲחֵרִים מֵאַחוֹרֵיהֶם, וְכִשֵּׁלִין** – וחיצים **שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר** ולברוח מהמלחמה, **הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ** של הזקיף **לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו** – לקטוע רגליו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת יום ג', ל"ג בעומר ה'תשמ"ב.
לילדים ולילדות, "צבאות השם", שיחיו

בלתי מוגה

א. אמרו את י"ב הפסוקים ומאמרי חז"ל.

ב. כנס זה מתקיים בל"ג בעומר – יום שמחתו של רבי שמעון בר יוחאי, אשר שמחה זו היא "שמחה גדולה".

ושמחה זו שייכת לכל אחד ואחת מישראל – שהרי רשב"י ציוה שכל אחד ואחת מישראל וכל בני ישראל ישמחו ביום שמחתו (בל"ג בעומר), הן בנוגע לדורו, והן בנוגע לדורות שלאחרי זה, עד סוף כל הדורות.

ג. מהותה של שמחה זו היא – מפני שביום זה הייתה הסתלקותו של רשב"י, ואז נפעל עילוי נעלה ביותר בנוגע לאופן אחדותו ויחודו של רשב"י עם הקב"ה ("בְּחַד קְטִירָא אִתְקַטַרְנָא כו'").

ועניין זה (שמחה גדולה כתוצאה מאחדותם של בני ישראל עם הקב"ה) שייך לכל אחד ואחת מישראל – כפי שאמרתם זה עתה (בי"ב הפסוקים ומאמרי חכמינו ז"ל) "ישמח ישראל בעושיו", היינו, שבני ישראל שמחים בהקב"ה ("בעושיו"), וכן "ישמח ה' במעשיו", היינו, שהקב"ה שמח בבני ישראל ("במעשיו").

ומזה מובן שביום ל"ג בעומר ישנה נתינת כוח מיוחדת בנוגע לכללות העניין דשמחת בני ישראל על אחדותם עם הקב"ה – "ישמח ישראל בעושיו".

ואף־על־פי שאין אנו יכולים להידמות לרשב"י – הרי ידוע המשל מ"ענק" שמגביה "ילד קטן" על כתפיו וראשו, שאז מסוגל הילד הקטן לראות למרחק רב ביותר, היות שה"ענק" הגביהו למעלה.

ועל־דרך־זה מובן בנוגע לענייננו:

אופן עבודתו של רשב"י היא הוראה ונתינת כוח לכל הדורות כולם – בדוגמת ה"ענק" שבכוחו מתעלה הילד הקטן למעלה (היות שה"ענק" מגביהו), ולכן, כאשר מנצלים את הכוחות הנ"ל (בהתאם להוראות של רשב"י), ועושים זאת מתוך שמחה – הרי בודאי שמצליחים בזה באופן נעלה ביותר.

ד. נוסף על כללות ענין השמחה דל"ג בעומר (יום שמחתו של רשב"י) – ישנם הוראות מיוחדות שלמדים מאופן עבודתו של רשב"י (כדלקמן), והוראות אלו שייכות במיוחד ל"צבאות השם".

ובהקדים:

התפקיד העיקרי של "צבאות השם" הוא ללמוד תורתו של הקב"ה [בהתאם לאופן עבודתו של רשב"י – "תורתו אומנתו", היינו, שזהו עיקר ענינו], והלימוד הוא "על מנת לעשות" (כפי רצונו של הקב"ה) – קיום המצוות בפועל.

[ומאחר שאתם שייכים ל"צבאות השם" – בודאי שהנהגתכם היא באופן האמור, ובודאי משפיעים אתם על ילדים אחרים שגם הם יצטרפו לשורות של "צבאות השם"].

ועניין זה מודגש בפרשת השבוע: "אם בחוקותי תלכו" – "שתהיו עַמֵּלִים בתורה", "ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם" – קיום המצוות.

וכל זה נעשה באופן ד"והייתי לכם לאלוקים ואתם תהיו לי לעם" – היינו, שיודעים שהקב"ה הוא ה"מפקד העליון" של כל אחד ואחת מבני ישראל, ולכן מתנהג כל אחד ואחת מישראל על פי ציווי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הקב"ה, ובפרט כאשר מדובר אודות "חיילים" ב"צבאות השם", שכללות הנהגת הצבא מבוססת על העיקרון דהקדמת נעשה לנשמע.

והנה, נוסף על התפקיד הכללי של "צבאות השם", שהם צריכים לקיים את הפקודות של ה"מפקד העליון" (הקב"ה) – ישנה "פקודת־יום" הקשורה במיוחד עם ל"ג בעומר, כפי שלמדים זאת מההוראות המיוחדות של רשב"י (של"ג בעומר הוא יום שמחתו), כדלקמן.

ה. ידועה תורתו של רשב"י בספר הזוהר – "אַנַן בַּחַבִיבוּתָא תַּלְיָא מִילְתָא, דְכְתִיב ואהבת את ה' אלוקיך, וּכְתִיב מאהבת ה' אתכם, וּכְתִיב אהבתי אתכם אמר ה'". ועל־פי המבואר במקום אחר בזוהר אודות הקשר שבין הקב"ה ישראל ותורה, מובן, שצריכים להיות ג' העניינים דאהבת הקב"ה ישראל והתורה ביחד.

זאת אומרת, שרשב"י מדגיש שצריך להיות כללות העניין דאהבת ה', אהבת ישראל, ואהבת התורה, ובאופן שג' עניינים אלו נעשים לדבר אחד: יהודי אחד אוהב את חבירו היות שהוא אוהב את התורה, ובתורה ישנו ציווי "ואהבת לרעך כמוך"; ואהבת התורה ביחד עם אהבת ישראל – היא מפני אהבת ה' ("ואהבת את ה' אלוקיך").

וכללות העניין דאהבת ישראל מודגש גם בתורתו של רשב"י בספר הזוהר על הפסוק "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" – כידוע שמקשרים תורה זו עם ל"ג בעומר (או שבת שלפניו).

וכפי שאמרתם זה עתה (באמירת י"ב הפסוקים ומאמרי חז"ל) – "ואהבת לרעך כמוך, רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה", שעניין זה נאמר על־ידי רבי עקיבא – רבו של רשב"י.

וזוהי ההוראה המיוחדת הקשורה עם ל"ג בעומר ("פקודת היום") – שצריכים להשתדל ביותר בנוגע לכללות העניין דאהבת ישראל, ביחד עם אהבת התורה ואהבת הקב"ה.

ו. והנה, כאשר מתנהגים באופן האמור לעיל (אהבת ישראל כו'), ביחד עם כללות העניין דלימוד התורה וקיום מצוותיה – זוכים לברכותיו של הקב"ה המנויות בפרשתנו, החל מהברכה ד"ונתתי גשמיכם בְּעִיתָּם", ביחד עם כל הברכות המנויות בפרשה.

כולל – הברכה ד"ואולך אתכם קוממיות", "בקומה זקופה", היינו, שגם כאשר בני ישראל נמצאים עדיין בימי הגלות האחרונים, הרי הם במעמד ומצב ד"קוממיות", "בקומה זקופה", ובפרט כשמדובר אודות ענייני תורה ומצוותיה.

ועניין זה מודגש ביותר בתורתו של רשב"י:

איתא בגמרא (מגילה כט, א): "רשב"י אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שֶׁגָּלוּ שכינה עִמָּהֶן".

ומזה מובן שגם בהיותם בזמן הגלות נמצאים בני ישראל במעמד ומצב ד"קוממיות", "בקומה זקופה" – בְּיָדָם שמלך מלכי המלכים הקב"ה נמצא ביחד עמהם "בכל מקום שֶׁגָּלוּ", כולל – גלותנו זה, "גלות אדום". ומובן, שכאשר הקב"ה הולך ביחד עם כל אחד ואחת מישראל, הרי כללות הנהגתו היא באופן ד"קוממיות", "בקומה זקופה".

ובקרוב ממש זוכים לתכלית השלימות ש"ואולך אתכם קוממיות" – בגאולה האמיתית והשלימה, וכהמשך תורת רשב"י (הנ"ל) – "ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן, שנאמר ושב ה' אלוקיך את שבותך, והשיב לא נאמר אלא ושב, מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגלויות".

ובפשטות – הקב"ה לוקח את כל אחד ואחת מישראל, כולל – כל ילד וכל ילדה, ומוציאו מהגלות, וכמו שנאמר "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל".

ומזה מובן גודל השמחה של כל אחד ואחת מכם – כאשר אתם יודעים שעל־ידי הנהגתכם בלימוד התורה וקיום מצוותיה, ממהרים ומזרזים אתם את כללות עניין הגאולה עבורכם, עבור הוריכם ועבור כלל ישראל, ואפילו עבור "שכינתא בגלותא".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז. ויהי רצון שבקרוב ממש, "נַאוּ", נזכה כולנו יחד בתוככי כלל ישראל לצאת מן הגלות – "שלימות העם", ביחד עם כל ענייני התורה ומצוות דזמן הגלות – "שלימות התורה", ובאים "עם עני שמיא", "כָּעָב תעופינה וְכַיּוֹנִים" – "אֶל ארובותיהם", לארצנו הקדושה, ארץ ישראל לגבולותיה – "שלימות הארץ".

דהנה, מאחר שהקב"ה נתן את כל ארץ ישראל לכל אחד ואחת מבני ישראל עד סוף כל הדורות – מובן, שכל העניינים שנעשו בכיוון הַהָפְכִי, לקחת חלקים מארץ ישראל ולתיתם לגויים, רחמנא ליצלן – אין להם ממשות כלל, כי "עוצו עצה ותופר דַּבְּרוּ דבר ולא יקום כי עימנו א־ל"!

הקב"ה נתן לבני ישראל את כל ארץ ישראל לגבולותיה, באופן ניצחי – "נחלת עולם" ל"עם עולם" מ"אלוקי עולם"; אלא בנוגע לחלקים מסויימים שבה (אותם חלקים שעדיין לא ניתנו לבני ישראל), רצונו של הקב"ה שבאופן זמני יהיו הם ברשות אחרים (אבל גם אומות העולם יודעים – "מַזְלַייהוּ חָזִי" – שחלקים אלו שייכים לבני ישראל); אבל כאשר מדובר בנוגע לאותם חלקים שניתנו כבר לבני ישראל, ובני ישראל התיישבו שם ועוסקים שם בלימוד התורה וקיום מצוותיה – הרי בוודאי שאין אפשרות לאף אחד לתת חלקים אלו לאומות העולם, וכל ה"עצות" ודיבורי שטות והבל בכיוון ההפכי (לתת מחלקים אלו לאומות העולם) – אין להם ממשות כלל, "עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום", וטעם הדבר – "כי עימנו א־ל"!

ומאחר שהקב"ה הוא "בעל הבית" היחיד של הבריאה כולה, וכפי שאמרתם זה עתה (בי"ב הפסוקים ומאמרי חז"ל) "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ", "את השמים – לרבות תולדותיהם, ואת הארץ – לרבות תולדותיה" – הרי בודאי ש"דבר אלוקינו יקום לעד"!

ויהי רצון שעל־ידי־זה שאתם מנצחים את ה"יצר" בכל יום ויום – יצליחו גם אותם יהודים (שעדיין חושבים ומדברים באופן בלתי רצוי – לתת חלקים מארץ ישראל לגויים) לנצח את ה"יצר" שלהם, וניצחון היצר יהיה באופן ד"ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך", "בשני יצריך", ועד למעמד ומצב ד"בכל מאודך" – ללא כל חשבונות, וללא חישובים פוליטיים שֶׁבְּלֵאוֹ הָכִי אין להם ממשות כלל, מאחר שהם נגד רצונו של הקב"ה.

ועל־ידי־זה תתגלה אהבת הקב"ה לבני ישראל – "אהבתי אתכם אמר ה'" – גם בנוגע לאותם יהודים שמסיבות שונות ומשונות חשבו עֵצָה ודיברו דבר בלתי רצוי (נגד רצונו של הקב"ה), כולל, החזרת שטחי ארץ ישראל לגויים – כי מאחר שהם מנצחים את ה"יצר", ומגלים את ה"חלק אלקה ממעל ממש" שבנפשם, אזי מתגלה אהבת הקב"ה אליהם, ובאופן ד"ישמח ה' במעשיו", היינו, שהקב"ה יכול לשמוח ולהתפאר בהם, מאחר שנתגלה אצלם העניין ד"נֵצֶר מַטָּעַי מעשה יָדַי להתפאר" (כפי שאמרתם זה עתה – באמירת י"ב הפסוקים ומאמרי חז"ל).

ובקרוב ממש זוכים לגאולה האמיתית והשלימה – באופן ד"שלימות הָעָם", "שלימות התורה", ו"שלימות הארץ".

ח. ישנו עניין נוסף הקשור עם הקביעות דל"ג בעומר בשנה זו – ביום השלישי בשבוע: עניינו המיוחד דיום השלישי הוא – "שהוכפל בו כי טוב", "טוב לשמים וטוב לבריות".

וּמִזֶּה מובן שכל אחד ואחת מכם, בתוככי כלל ישראל בכל מקום שהם, צריך להתנהג באופן ד"טוב" (אהבה, חסד ורחמים) הן בנוגע לעניינים רוחניים – "שָׁמַיִם", והן בנוגע לעניינים גשמיים – "בְּרִיּוֹת".

כולל – "טוב לשמים וטוב לבריות" כפשוטו, היינו, שנוסף על זה שהנהגתו היא באופן המתאים, הרי הוא משתדל לפעול על חבריו ("טוב לבריות") שגם הם יצטרפו לשורות ד"צבאות השם", ומשתדל שלכל אחד מהם יהיה אות בספר התורה – על־ידי־זה שירכשו (בממונם הפרטי) אות אחת בספר תורה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ונוסף לזה:

מאחר של"ג בעומר חל ביום השלישי – ישנה הדגשה מיוחדת אודות ההכנה לקבלת התורה בְּ"יַרְחָא תְּלִיתָאִי".

דהנה, ל"ג בעומר הוא יום מיוחד ועיקרי בימי הספירה, שכללות תוכנם הוא – הכנה ל"זמן מתן תורתנו", הכנה לקראת קבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

[ועניין זה שייך במיוחד ל"צבאות השם" – כי ההכנה למתן תורה היא על־ידי הקדמת נעשה לנשמע, והרי עניין זה הוא יסוד ה"צבא" כולו, ובפרט – "צבאות השם"].

ולכן, כאשר ל"ג בעומר חל ב"יום תְּלִיתָאִי" – מודגש ביותר כללות עניין ההכנה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות בְּ"יַרְחָא תְּלִיתָאִי".

וההכנה לקראת "זמן מתן תורתנו" – מתבטאת גם בקבלת החלטה טובה שכל אחד ואחת מכם יהיה נוכח בבית הכנסת בשעת קריאת "עשרת הדברות" בחג השבועות, "זמן מתן תורתנו",

והדברים אמורים גם בנוגע לילדים קטנים ביותר – כי "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז גו' להשבית אויב ומתנקם", היינו, שעל־ידם שורפים ומְכַלִים את שְׁיָרֵי הגלות האחרונים.

ט. והמעשה הוא העיקר:

להתנהג בפועל ממש בהתאם להוראות שלמדים מל"ג בעומר (כנ"ל בארוכה), ולהתנהג כן במשך כל הימים שלאחרי זה.

ועל־ידי־זה זוכים לצאת מהגלות בקרוב ממש, "נַאוּ", "בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו", ובאופן ד"הם הכירוהו תחילה" – אַתֶּם, "צבאות השם", תלכו בראש, ובעקבותיכם ילכו גם המבוגרים – הוריכם, שחינכו אתכם באופן המתאים, והמורים והמורות, המדריכים והמדריכות – שלימדו אתכם את הדברים המתאימים, בתוككי כלל ישראל, ויוצאים מהגלות ביחד עם השכינה – "וְשָׁב ה' אלוקיך את שבותך".

ובמהרה בימינו ממש, באים "עִם עַנְנֵי שְׁמַיָא" לארצנו הקדושה כפי שהיא בשלימותה – "שלימות הארץ", ביחד עם "שלימות הָעָם" ו"שלימות התורה".

ובארץ הקודש עצמה – באים לירושלים עיר הקודש, ולבית המקדש השלישי, שהוא כבר "בָּנוּי ומשוכלל" בשמים, אלא שמחכים שבני ישראל יוסיפו בלימוד התורה וקיום מצוותיה, ואז יתגלה בית המקדש ויבוא מן הַשָּׁמַיִם – למקומו ב"הר הבית", בירושלים עיר הקודש, שהיא "עיר הבירה" דארץ הקודש.

ושם נזכה לראות "את פני האדון ה'" – ראיית אלוקות במוחש, באופן ד"ותחזינה עינינו",

ביחד עם ראיית "מַאן פני האדון ה' דָא רשב"י" – מאחר שזוכים לתחיית המתים, ואז זוכים לראות את רשב"י וכל שאר התנאים והאמוראים, וכל גדולי ישראל,

במהרה בימינו ממש.

* * *

י. גודל מעלתם וזכותם של ילדי ישראל – לא רק בנוגע לעצמם, אלא בנוגע לכלל ישראל, ובנוגע לגאולת כלל ישראל – מודגשת ביותר בתורתו של רשב"י, בהקדמת ספר הזוהר, כדלקמן.

[ולהעיר – שכללות העניין דספר הזוהר קשור עם עניין הגאולה, כמו שכתוב ב"רעיא מהימנא" (זוהר חלק ג קכד, ב),

– דְקָאֵי על משה רבינו ("רַעְיָא מְהֵימְנָא"), והרי כל דברי התורה שנאמרו על־ידי משה רבינו, שייכים לכל אחד ואחת מבני ישראל באופן של ירושה, כפי שאמרתם זה עתה (באמירת י"ב הפסוקים ומאמרי חז"ל) "תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"בְּהַאי חִיבּוּרָא דִילָך דְאִיהוּ ספר הזוהר . . יִפְּקוּן בֵּי' מִן גָּלוּתָא בְּרַחֲמֵי כו'"].

בהקדמת ספר הזוהר (שֶ"בֵּי' יִפְּקוּן מִן גָּלוּתָא בְּרַחֲמֵי") בתחילתה – איתא: "בראשית (התחלת כל העניינים), רבי שמעון פָּתַח (דרך חדשה), הניצנים נראו בארץ עֵת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו, הניצנים אֵלֵּין אִינוּן אַבָּהָן (אברהם יצחק ויעקב). . וּכְדֵין נראו בארץ וּאִתְגַּלּוּ תַּמָּן . . וְאִלְמָלֵא דְנִרְאוּ . . עַלְמָא לא אִתְקַיֵּים. וּמַאן מְקַיֵּים עַלְמָא וְגָרִים לְאַבָּהָן דְאִתְגַּלְיָין, קֹל יְנוּקֵי דְלָעָאן בְּאוֹרַיְיתָא (קולם של ילדי ישראל שעוסקים בתורה, וכתוצאה מזה – מקיימים את המצוות, כי הלימוד מביא לידי מעשה), וּבְגִין אִינוּן רַבְּיָין דְעַלְמָא, עַלְמָא אִשְׁתֵּזִיב".

זאת אומרת: מבלי הַבֵּט על זה שאומות העולם מתקוטטים ומכים זה את זה, ורוצים לגנוב זה מזה וכו' – נפעל כללות העניין דקיום העולם על ידי לימוד התורה וקיום המצוות, ובמיוחד – על ידי "קֹל יְנוּקֵי ("רַבְּיָין דְעַלְמָא") דְלָעָאן בְּאוֹרַיְיתָא".

ועל־ידי־זה נפעל כללות העניין דְ"עַלְמָא אִשְׁתֵּזִיב", ועד שזוכים לתכלית השלימות דקיום והצלת העולם – בגאולה האמיתית והשלימה, שאז יקויים היעוד "לתקן עולם במלכות שד־י", וכמו שנאמר "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לְעָבְדוֹ שֶׁכֶם אחד".

ועל־פי־זה מובן, שכללות העניין דְ"עַלְמָא אִשְׁתֵּזִיב", ועד לתכלית השלימות שבזה, כפי שיהיה מעמד ומצב העולם בגאולה העתידה – הרי זה תלוי בפעולתם של ילדי ישראל, "רַבְּיָין דְעַלְמָא".

יא. בהמשך להמדובר לעיל אודות קיום העולם – הנה מאחר ש"על שלושה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה (תפלה) ועל גמילות חסדים", לכן, בעמדנו ב"כנס" זה, נקיים עתה את ג' העניינים דתורה, תפילה וצדקה (כנהוג בכל ה"כנסים" ד"צבאות השם"):

"תורה" – י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל שאמרתם זה עתה.

"תפילה" – בסיום ה"כנס" תאמרו את התפלה הקשורה עם עניין הגאולה: "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שֶׁיִּבָּנֶה בית המקדש במהרה בימינו ("נַאוּ"), ותן חלקנו בתורתך", – שאז ילמדו תורה ביתר שמחה וחיות, בתכלית השלימות, ויקיימו את המצוות בתכלית השלימות – "כמצוות רצונך".

ומאחר שתוכן תפילה זו קשור עם השמחה הֲכִי גדולה – "שמחת עולם על ראשם" שתהיה בגאולה העתידה – לכן תֵּאָמֵר תפילה זו באופן של ניגון – בניגון (על תיבות אלו) הידוע ומורגל אצל רבים מבני ישראל (כי נוסף על זה שתיבות הנ"ל שייכים לכל אחד ואחת מישראל, הרי סוף כל סוף שייך גם ניגון זה לכל אחד ואחת מישראל).

"צדקה" – בסיום ה"כנס" אֶתֵּן מטבעות (למדריכים ולמדריכות) עבור כל אחד ואחת מכם, כדי לתת לצדקה ב"יום זכאי" דל"ג בעומר.

וכמו כן תנגנו את הניגון על הפסוק "עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עימנו א־ל" – היינו, שכל ה"עצות" של ה"יצר" (שעימו לוחמים אַתֶּם בכל יום) בְּטֵלוֹת לגמרי מכל וכל, וטעם הדבר – "כי עימנו אֵ־ל", ולכן, "הקב"ה עוזרו". ומאחר ש"עימנו א־ל", מובן, שאף־על־פי שנמצאים אנו עדיין בחשכת הגלות, קודם אתחלתא דגאולה, במעמד ומצב רחוק לגמרי מהמעמד ומצב דגאולה.

– הרי "תשועת ה' כְּהֶרֶף עַיִן", ולכן, בְּרֶגַע כְּמֵימְרָא, "נַאוּ", נפעל העניין דְ"קֵץ שָׂם לחושך", וזוכים לְאַתְחַלְתָּא דִגְאוּלָה, ביחד עם שלימות הגאולה – בביאת משיח צדקנו,

ובאופן ד"שלימות העם", "שלימות התורה" ו"שלימות הארץ" – גם כאשר נמצאים ברגעי הגלות האחרונים, כפי שהיה ב"ימי צאתך מארץ מצרים", ש"לכל בני ישראל היה אור במושבותם" (עוד טרם היציאה ממצרים).

ולאחרי כל הנ"ל,

– אמירת התפילה "שֶׁיִּבָּנֶה בית המקדש כו'", ואמירת הפסוק "עוצו עצה ותופר וגו'", וכן אמירת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הפסוק "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך" (שאומרים בסיום התפלה, לאחרי הפסוק ד"עוצו עֵצָה ותופר גו'") – מתוך ניגונים של שמחה, וכן נתינת הצדקה מתוך שמחה –

תלכו מתוך שמחה ל"נאות דשא" (כנהוג אצל ילדי ישראל בל"ג בעומר), כדי לראות את העניינים הנפלאים שברא הקב"ה בעולמו – "בריות טובות ואילנות טובות".

וכאשר עושים את כל העניינים הנ"ל מתוך כוונה לקיים את הציווי של הקב"ה, ה"מפקד העליון" של "צבאות השם" – ממהרים ומזרזים את מילוי ברכותיו של הקב"ה האמורות בפרשתנו,

החל מהברכה ד"ונתתי גשמיכם בעתם", עד לסיום העניין – "והייתי לכם לאלוקים ואתם תהיו לי לעם", "ואולך אתכם קוממיות".

ובמהרה בימינו ממש, "נַאוּ", "תחזינה עינינו" את בנין בית המקדש "שיבנה במהרה בימינו",

ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

יב. האמור לעיל אודות יציאתכם ל"נאות דשא" – קשור גם עם המבואר בתורתו של רשב"י בהקדמת ספר הזוהר (האמורה לעיל):

בתורת רשב"י הנ"ל על הפסוק "הניצנים נראו בארץ גו'", איתא: "הניצנים דָא עוּבְדָא דבראשית, נראו בארץ – אֵימָתַי, ביום השלישי, דִכְתִיב ותוצא הארץ, כְּדֵין נראו בארץ". זאת אומרת, שהפסוק "הניצנים נראו בארץ" קשור עם יום השלישי, שאז "ותוצא הארץ דשא עשב גו' ועץ עושה פרי גו'".

ולכן, כאשר אתם יוצאים עתה ל"נאות דשא", כדי לראות דשאים ואילנות וכיוצא באלו – תזכרו בוודאי שדשאים ואילנות אלו נבראו על ידי מאמרו של הקב"ה – ביום השלישי – "תַּדְשֵׁא הארץ גו' עץ פרי גו'", כמודגש בתורת רשב"י הנ"ל (של"ג בעומר הוא יום שמחתו).

ועל־ידי־זה תזכרו ש"האדם עץ השדה" – היינו, שנותנים כוחות לכל אחד ואחת מכם להיות "עץ עושה פרי", על ידי לימוד התורה וקיום המצוות ("מַאי פֵּירֵי – מצוות"), ולעשות זאת בשמחה, ובהצלחה רבה.

יג. ויהי רצון שעל ידי הפעולות בכל העניינים האמורים לעיל – נזכה בקרוב ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו שוכני עפר", ונזכה לראות את רשב"י, רבי עקיבא – רבו של רשב"י, ומשה רבינו ("רַעְיָא מְהֵימְנָא"), וכל בני ישראל שהיו במשך כל הדורות.

וכולם יחד יתאחדו בשמחה גדולה ביותר – על־ידי אחדותם של בני ישראל באופן של "אהבת ישראל" ("כלל גדול בתורה") בימינו אלו, ובפרט על ידי האחדות עִם "תורה אחת".

ומאחר שעל התורה נאמר "דְרָכֶיהָ דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" – הנה על־ידי־זה נזכה בקרוב ממש לקיום היעוד "ונתתי שלום בארץ" – בארצנו הקדושה, וכן בכל מקום (בחוץ לארץ) שבו נמצאים בני ישראל, ועל־ידי־זה – שלום אמיתי בכל העולם כולו.

ועד שזוכים להתגלות אלוקות (באופן ד"ותחזינה עינינו") בכל העולם כולו – שעניין זה קשור עם כללות עניין השלום, כי שמו של הקב"ה "שלום" –

במהרה בימינו ממש, בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו.

ניגנו "יהי רצון מלפניך כו' שיבנה בית המקדש במהרה בימינו כו'". "עוצו עצה ותופר וגו'". "אך צדיקים יודו לשמך וגו'".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן מטבעות (של עשר סֶענט) למדריכים ולמדריכות שיחיו, כדי לחלק לכל אחד ואחת מהילדים והילדות שיחיו – ב' מטבעות: מטבע אחת – לצדקה, והב' – לעשות בה כטוב בעיניהם].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרשת בהר

כרך יז, שיחה ג

מתורגם ללשון הקודש

א.

שאלות בפסוק אודות סדר גאולת הנמכר לעבד

לגבי מקרה בו יהודי נמכר לעבד לנכרי, אומר הפסוק[1]: "גאולה תהי' לו אחד מאחיו יגאלנו או דודו או בן דודו יגאלנו או משאר בשרו גו' או השיגה ידו ונגאל"; ומן הסדר בפסוק – "אחד מאחיו גו' דודו או בן דודו גו' משאר בשרו גו'" – לומדים[2], כי "הקרוב קרוב קודם" – הקרוב יותר, הוא הקודם לגאול את העבד.

צריך להבין:

א) במקרה בו "השיגה ידו" של הנמכר עצמו, הוא הרי "קודם" לכל הקרובים[3], כמובן; ומכיוון שהפסוק מונה את הקרובים[4] לפי סדר קדימתם לגאולה – היה צריך להיות כתוב

לכל לראש "והשיגה ידו ונגאל", ורק אחר כך (אם לא השיגה ידו) "אחד מאחיו גו' או דודו גו'" – מדוע[5] נכתב "השיגה ידו" לאחר גאולת קרובים?

ב) מכיוון שהפסוק מונה כמה וכמה קרובים ובסדר של "הקרוב קרוב קודם", היה צריך להמנות כקרוב הראשון "אביו", להיותו קרוב יותר אפילו מ"אחיו" (כהדין[6] בנוגע לירושה, "האב קודם לאחין") – אך בפועל "אביו"[7] כלל לא נמנה בפסוק?

אותה שאלה נשאלת[8] בפרשת נחלות, בה מונה הפסוק[9] את סדר ירושת הקרובים: "איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו .. לאחיו .. לאחי אביו .. לשארו הקרוב אליו" – ומשמיט "אביו", שהוא הקודם לירוש לפני "אחיו" כנ"ל? ומתרצים[8] על כך ש"דרך ברכה ידבר ולא בנכרתים" – הפסוק אינו מדבר על מקרה של פורענות[10], בו הבן מת בחיי אביו.

ברם [נוסף לזה שתירוץ זה אינו "חלק" גם ביחס לפרשת נחלות, כי מכיוון ועניינים אלו נוגעים להלכה, לכאורה אין מקום להשמיט[11] "אביו" מהנימוק[12] שאין זה "דרך ברכה"[13], ובפרט שזה נותן אפשרות לטעות שהאב אינו יורש[14] – הרי]

בנידון דידן בו אין מדובר על מצב של "נכרתים"[15], היה על הפסוק לומר, ותיכף בהתחלה, את הדין שהאב קודם לגאולה?

---

1) פרשתנו כה, מח־מט.

2) תו"כ עה"פ. רמב"ם הל' עבדים פ"ב ה"ד. וראה קידושין כא, א (וברש"י שם ד"ה לקרוב). כס"מ ולח"מ לרמב"ם שם. ואכ"מ.

3) כלשון הרמב"ם שם "אם לא השיגה ידו לגאול קרובין פודין אותו".

4) משא"כ לעיל (פסוק כה־כו) גבי שדה אחוזה, שלא מפורש שם בקרא הסדר ד"קרוב קרוב קודם", וכלל כולם יחד – "גואלו הקרוב אליו".

5) אף ש(בדוחק) י"ל הטעם מפני שזהו רחוק יותר בזמן – גאולה ע"י קרובים אפשרית תיכף "אחרי נמכר", משא"כ ע"י עצמו שממצב של "מך" צ"ל למצב ד"והשיגה ידו".

6) ב"ב קח, ב (ושם לגבי עוד דינים). קטו, א (במשנה). רמב"ם ריש הל' נחלות.

7) ועד"ז יש להקשות למה לא נמנה "בן" שקודם גם לאביו (ב"ב שם). וי"ל שזהו היפך הרגיל והרוב – שהבן (יפרנס ו)יגאל את אביו, ובפרט שמתחלה לא פרנסו ועוד שהוכרח למכור עצמו.

8) רמב"ן (והובא בבחיי) פינחס כז, ט. ועוד.

9) פינחס שם, ח־יא.

10) להעיר גם מב"ב קח, סע"א.

11) משא"כ בב"ב שם שהמדובר ב"אתחולי .. לא מתחלינן".

12) ע"ד משנ"ת כמ"פ (לקו"ש ח"ה ע' 281. ח"י ע' 26 ואילך) בנוגע להא שארז"ל (פסחים ג, א. וש"נ) עיקם הכתוב כו' ולא הוציא דבר מגונה מפיו.

13) ובפרט שזה גופא שמת בלא בן או בת אינו "דרך ברכה".

14) ברמב"ן שם, שהכתוב לא הוצרך להזכיר זה בפירוש "כי במשפטי הירושה כל מנחיל נוחל .. וכיון שאמר הכתוב שהבן יורש את אביו גם האב יורש את הבן ועוד כי הירושה היא בשלשלת הזרע כו' א"כ ונתתם את נחלתו לאחיו משמוש (משמע) נחלה שהאב יורש בקבר וממנו תבא לאחים" (וראה גם אברבנאל שם) – אבל להעיר מראב"ע (שם, יא) "ולדעת הנחלות אם יירש האב .. צריכים אנחנו לקבלה". ולהוסיף שגם אם פשוט שהאב יורש בנו, מ"מ הו"ל לפרטו בכתוב להודיע שבא לאחרי (בן ו)בת (ראה בסוגיא ב"ב שם).

15) ועד"ז תירוץ הב' ברמב"ן שם אינו שייך בנדו"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב.

העבדות לנכרי – תוצאה של ירידה רוחנית

אפשר לבאר זאת בהקדם דברי חז"ל[16], שהפרשיות בסדרה זו באות "על הסדר" – הן מראות את סדר הירידה רחמנא ליצלן הנגרם בעקבות אי קיום (ולו "אבקה"[17] של) מצות שביעית: קודם גורם הדבר שהוא "מוכר את מטלטליו", ואחר כך הולך מירידה לירידה, עד לתכלית הירידה, רחמנא ליצלן – שהוא מוכר עצמו לנכרי, ויתירה מזו – "לנעקר משפחת גר"[18], שהכוונה בכך "לעבודת אלילים עצמה[19] (להיות לה שמש[20])".

ומובן בפשטות, שאין זו רק ירידה בגשמיות – שהוא מוכרח למכור את כל נכסיו כו', עד למכור את עצמו (ועוד יותר) לנכרי – אלא הדבר מצביע על מסלול ההדרדרות ושפל מצבו ברוחניות[21].

זאת, משום שמצב בו יהודי ימכור עצמו לנכרי, הוא (א) היפך התורה – משום שאסור להמכר לנכרי[22], וכן (ב) מצב שבעקבותיו עלולה להתעורר מחשבה "הואיל ורבי מגלה עריות .. עובד עבודת אלילים .. מחלל שבת אף אני כמוותו"[23]; ועל אחת כמה וכמה להמכר "לעבודת אלילים עצמה", שעבדות לעבודת אלילים עצמה היא ההיפך ממש מ"לי[24] בני ישראל עבדים"[25].

ג.

התעלמות בחינת החכמה – "אב" – שבנפש

כיצד יכול יהודי ליפול לשפל כזה, עד שימכור עצמו "לעבודת אלילים עצמה"? הדבר מתחיל בכך שהוא מתנתק ושוכח, רחמנא ליצלן, על אביו שבשמים (וממילא גם על אהבת הבן לאביו (שבשמים) ויראתו[26] וכו') ובלשון הכתוב[27]: בן יכבד אב גו' ואם אב אני אי' כבודי גו'.

ובלשון החסידות – אין אצלו (בגילוי) את בחינת "אב" שלו – חכמה[28] שבנפשו.

וכפי שאדמו"ר הזקן מבאר בארוכה בתניא[29], שהסיבה לכך שיהודי יכול לעבור על רצון העליון, היא משום שחכמה שבנפש – האמונה בה' שהיא נעלית מדעת והשגה[30] – היא בבחינת "שינה", ולכן אין נרגש אצלו כיצד על־ידי כל עבירה, אפילו עבירה קלה, הוא נעשה נפרד "בתכלית הפירוד מיחודו ואחדותו יתברך".

לו היה[31] מרגיש שעל־ידי העבירה הוא נעשה נפרד מ"יחודו ואחדותו יתברך" בדיוק כמו בעבודה זרה, הוא היה עומד בנסיון באותו תוקף – כפי שהוא וכל יהודי (אפילו קל שבקלים ופושעי ישראל) מוסרים נפשם על קדושת ה' "בלי[32] שום דעת והתבוננות, רק כאלו הוא דבר שאי אפשר כלל לכפור בה' אחד".

ועל פי זה מובן הטעם (הפנימי) לכך ש"אביו" אינו נזכר בפסוק כאן ובפרשת נחלות: ענין המיתה ברוחניות – "רשעים שבחייהן קרויין מתים"[33], או בדקות יותר: "מאן דנחית מדרגא .. קארי בי' [=היורד ממדריגתו, נחשב הדבר כמו] מיתה"[34] – נובעת מכך שחסר הזכרון על אביו שבשמים, ונוצרת התעלמות (הגילוי של) בחינת חכמה שבנפש – "אב"; זוהי בחינת שינה, אשר "שינה אחד משישים למיתה"[35]. ואילו כאשר קיים אצלו הזכרון – הרי ישנו "כבודי", וכאשר מאירה בחינת חכמה שבנפש – הרי ו"החכמה תחי'"[36]: היא אינה

---

16) קידושין כ, א. וש"נ. פרש"י פרשתנו כו, א.

17) ראה רש"י ותוס' קידושין שם.

18) פרשתנו כה, מז.

19) תו"כ (ורש"י) עה"פ. קידושין שם, ריש ע"ב. וש"נ.

20) לשון רש"י עה"פ שם. וראה תיב"ע עה"פ. ערכין (ל, ב): זה הנמכר ונעשה משרת לעבודת כוכבים עצמה. ובקידושין שם בתנא דבי ר"י (וכן גרס בשטמ"ק ערכין שם) "ונעשה כומר לעבודת כוכבים", אבל גם זה פי' "לחטוב עצים" (ראה שטמ"ק לרש"י ערכין שם). וראה לקמן סעיף ה' והערה 45.

21) כמובן מזה שאינו חוזר בו, שאינו מרגיש ושלא באת לידו הרהור תשובה (ראה קידושין ופרש"י שבהערה 16).

22) רמב"ם הל' עבדים פ"א ה"ג. ע"פ תו"כ פרשתנו כה, לט. ספרי ראה טו, יב.

23) תו"כ ורש"י פרשתנו כו, א. נת' בארוכה בלקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 187 ואילך.

24) פרשתנו כה, נה – הטעם שנמכר לנכרי יוצא ביובל (וראה לקמן בפנים סעיף ד).

25) ראה שו"ת חו"י סקמ"א: מומר כזה כופר ביחוד ובבורא עולם (ומש"ש "שאין במעשיהו נגד הדת" הכוונה רק שלאחרי מכירתו אין במעשיהו איסור כי אינו משתחווה לע"ז כו' רק משרת כו').

26) שהאהבה היא שורש לכל רמ"ח מ"ע והיראה שורש כל שס"ה מל"ת (תניא רפ"ד (ולהעיר משינוי הלשון ברפמ"א. חינוך קטן בתחלתו). וראה פי' להרמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב).

27) מלאכי א, ו.

28) תניא פ"ג. ע"פ זח"ג רצ, א. וראה ס' הערכים־חב"ד ע' אב (אבא), וש"נ.

29) פי"ט (כה, א).

30) שם פי"ח (כד, א).

31) שם פכ"ד.

32) שם ספי"ח.

33) ברכות יח, ב. ועוד. פרש"י ס"פ נח.

34) זח"ג קלה, ב.

35) ברכות נז, ב.

36) קהלת ז, יב. תניא פי"ט (כד, סע"ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאפשרת מיתה (רוחנית), אפילו לא נפילה ממדריגתו, לפי שמצד בחינת החכמה שבנפש עבודתו של יהודי היא בכל תוקף האמונה, למעלה משינויים.

ד.

"גאולה תהי' לו" – ציווי והבטחה

כשם שהמצב של נמכר לנכרי הוא (בפנימיות) ירידה רוחנית כנ"ל – מובן שכן הוא גם בנוגע לגאולה שלו

– שהתורה מצוה "גאולה תהי' לו"[37], שקרוביו חייבים[38] לגאול אותו, ויתירה מזו – "גאולה תהי' לו" (גם) בלשון הבטחה. אפילו כאשר הקרובים אינם גואלים אותו הרי "ויצא בשנת היובל גו'"[39], והטעם לכך נאמר בפסוק "כי לי בני ישראל עבדים[40] עבדי הם" ("שטרי קודם")[41] –

שהכוונה בזה (בפנימיות) היא, הגאולה הרוחנית משפל המצב בו היה נמצא: במתן תורה נעשה כל יהודי עבד ה' לנצח – וזהו עילוי עצמי אשר אף אחד אינו יכול ליטול ממנו[42]. אפילו כאשר עושה אחר כך היפך רצון ה', הרי שייכותו לרע ("נמכר לעבודת אלילים") היא רק דבר נוסף על עצם מהותו, לפי שעצם מהותו (היותו עבד ה') אינה יכולה להשתנות. ולכן ודאי הדבר אשר "גאולה תהי' לו".

[ובכך תובן גם השייכות בין סיום הסדרה לתחילתה, בה מדגיש הפסוק "וידבר ה' גו' בהר סיני גו'" – אשר זוהי[43] הקדמה לכללות הסדרה: מכח העובדה שמגיעים מהר סיני, אז[44] נעשה הענין של "שטרי קודם" ("לי בני ישראל עבדים") – הרי אפילו לאחר כל סדר הירידה רחמנא ליצלן, הרי ודאי כי "גאולה תהי' לו"].

ה.

לפעול בבחינת החכמה "ניעורה משנתה"

בכך אפשר להסביר גם את הטעם (הפנימי) בפירוש רש"י[45] והדגשתו ואריכותו, אשר "לעקר (משפחת גר)" פירושו "הנמכר לעבודת אלילים עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים"

– שלכאורה אין מובן: מנין לוקח רש"י את הפירוש "ולא לאלהות"[46]? שהרי, אם מחמת האיסור ליהודי להמכר לעבודת אלילים לאלהות – הרי אסור להמכר גם "להיות לה שמש"[47] ואפילו (רק) להמכר לנכרי, כנ"ל –

אלא בכך מבהיר רש"י, שאפילו יהודי כזה, שנפל מטה מטה עד לתכלית הירידה רחמנא ליצלן, בכל זאת אין שייך שימכור עצמו "לעבודת אלילים .. לאלהות", כי זהו "דבר שאי אפשר כלל". זאת משום שגם לפני שנגאל, אין הוא חס ושלום במצב בו לא קיים אצלו זכרון אביו שבשמים, כי אם רק ש"נשחק" ו"נרדם"[48], אך בחינת חכמה שבנפש לא התבטלה – אלא רק (כדיוק לשון התניא) "בבחינת שינה".

ולכן[49], בהגיעו ל"נסיון בדבר אמונה בה' אחד", שזה נוגע בפנימיות נפשו, חכמה שבנפש, זה פועל שהיא "ניעורה משנתה" ואינה מאפשרת לו להכשל בנסיון; ויתירה מזו: אין היא מאפשרת אפילו מחשבה דיבור או מעשה בחיצוניות ("בלי אמונה בלב כלל") שהם "נגד אמונת ה' אחד".

ולכן, לא יתכן שיהודי ימכור עצמו "לאלהות" (ולו לעשות זאת "בלי אמונה בלב כלל"); הירידה הגדולה ביותר שתיתכן אצל יהודי, כאשר החכמה שבנפשו

---

37) פרשתנו כה, מח.

38) קידושין כא, ריש ע"ב. וראה שם כ, ריש ע"ב. וש"נ. תו"כ ורש"י עה"פ. רמב"ם הל' עבדים פ"א ה"ד. פ"ב ה"ז.

39) פרשתנו שם, נד. וראה רבותינו בעה"ת שנעתק לקמן הערה 53.

40) ראה מלאכי שם: ועבד אדוניו.

41) פרשתנו שם, נה ובפרש"י (ועד"ז בפרש"י פרשתנו שם, מב. תו"כ שם. וצע"ק שלא דרש כן בתו"כ גם בפסוק נה*).

42) ראה מהר"ל בספרו גבורת ה' פס"א. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 176 והערה 32 שם.

43) ע"ד ההלכה כו' – ראה תו"כ (הובא רש"י) עה"פ.

44) ראה רש"י משפטים כא, ז (מקידושין כב, ב): אזן ששמעה (קולי) על ה"ס (בשעה שאמרתי) כי לי בנ"י עבדים.

45) עה"פ. ועד"ז בפי' לש"ס – קידושין כ, ריש ע"ב. וראה גם פרש"י ב"ק קיג, ב. ב"מ עא, א. ערכין ל, ב (וברבינו גרשום שם: שיהא מכבד ומרבץ לפני').

46) במשכיל לדוד כאן כתב דנלמד מזה שלא נאמר "לעקר" לבסוף (שאז הוי משמע אפי' נמכר לשם אלהות) רק לפני "משפחת גר", ללמד שהוא דומיא דמוכר לגוי דהיינו לשמשות. אבל בפשטות אין להקשות למה נאמר "לעקר" לבסוף, כי בפשטות גם לפי הדרשה "זה הנמכר לע"א עצמה", "לעקר" הוא סמוך ל"משפחת גר" ("עקר של משפחת גר"), ורק שמיתורא דקרא למדין שמרבה גם הנמכר לע"א עצמה.

47) להעיר מב"ב קי, א.

48) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב סוס"י (וש"נ). לקו"ת ס"פ קדושים.

49) תניא פי"ט (כה, א־ב).

---

*) ואולי נכלל במ"ש "על תנאי שלא ישתעבדו בהם". אבל להעיר שגם בפסוק מב יש ב' דרשות: שטרי קודם: על תניי שלא ימכל ממכרת עבד. ולהעיר מדעת התוס' (ד"ה הואיל קידושין יד. יב) שרק ישראל קונה ע"ע **בשטר** ולא עכו"ם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בבחינת שינה (לולא ענין הבחירה[50]) הוא רק להמכר "להיות לה שמש .. לחטוב עצים ולשאוב מים".

ו.

גאולה מלמעלה – על־ידי קרובים – ואח"כ בכח עצמו

מכיוון שבחינת הזכרון – חכמה[51] שבנפש – של הנמכר לנכרי היא בבחינת שינה, עד שכאילו חדל מלהיות בעל־בית על עצמו – הוא משועבד לאדון נכרי, עד "לעבודת אלילים עצמה" – הרי בכזה מצב אין באפשרותו לגאול את עצמו, בהתאם לכלל[52]: "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים";

ולכן, הגאולה שלו חייבת לבוא בדרך אתערותא דלעילא (הנעלית ממצבו), על־ידי שאחרים (שאינם משועבדים להנ"ל) גואלים אותו. ולכן לכל לראש נכתבה בפסוק הגאולה על־ידי קרובים[53] – שהיא האתערותא דלעילא לחלץ אותו משפל מצבו.

אך התכלית היא (לא שיזדקק תמיד להתעוררותם של אחרים, אלא) לגלות את הפנימיות שלו, שהוא עבד ה', כנ"ל – שעל־ידי זה הגאולה היא באופן שהוא (מצד עצמו) כבר אינו שייך לירידה שכזו.

ובדומה לכפי שהדברים בגשמיות, שהעזרה הטובה והאמיתית ביותר שאפשר להעניק לעני, היא להעמיד אותו במצב בו לא יצטרך לבריות[54].

וזהו הטעם (הפנימי) שסיום הפסוק הוא "והשיגה ידו ונגאל"[55]: התכלית של גאולת קרובים היא – לאפשר לו לגאול את עצמו בכח עצמו[53].

[וזהו הטעם שסדר גאולת הקרובים הוא באופן ש"הקרוב קרוב קודם": מכיוון שתפקידם לעורר בעבד את כחותיו הפנימיים[56] ואחר כך גם החיצוניים, עד שיוכל להגאל בכח עצמו, לכן, ככל שתגדל מידת הקרבה של ה"קרוב" לעבד – מובן שתגדל גם השפעתו ופעולתו הפנימית בהתעוררותו].

ז.

שלילת הירידה מכחו של "הר סיני"

הסיבה והאפשריות לירידה מרומזת ומודגשת בתחילת הסדרה[57] – "כי תבואו אל הארץ":

מצד זה שבני ישראל נכנסים לארץ נושבת, בה צריך לנהוג בהתאם להנהגת הטבע, "שש שנים תזרע שדך וגו'"[58]

– שלא כבמדבר בו היו מופשטים מעניני עולם הזה: אכלו לחם מן השמים – מן, שתו מבארה של מרים, ולבשו בגדים אשר "עניני הכבוד היו שפים כו' ומגהצים כו' גדל לבושם עמהם כו'"[59] –

הרי המעבר הזה נותן מקום לירידה הנ"ל.

ולכן גם מבהירים מיד בתחילת הסדרה, שמכיוון ובאים מכחו של "הר סיני", הרי ודאי הדבר אשר (לא רק שהאדם ישאר בשלימות – "גאולה תהי' לו" – אלא גם) יפעלו בירור ועילוי ב"ארץ", שעושים מארץ כנען – ארץ ישראל[60], ופועלים בארץ ישראל עד אשר – "ושבתה הארץ שבת לה'"[57]:

תמורת זה שהייתה מציאות של עבודה זרה בארץ ישראל (אליה יהודי יכול להמכר, רחמנא ליצלן), נעשה "ענקר משפחת גר", כפירוש התוספות[61] – "שסופה[62] ליענקר". שנעקר כל ענין העבודה זרה, ודרבה – "ושבתה הארץ שבת לה'", ורואים בגילוי כיצד "לי הארץ"[63].

(משיחת ש"פ בהו"ב תשכ"ג)

---

50) משא"כ מצד ענין הבחירה, שאפשר לעשות היפך טבעו כו'. ולהעיר ממשכיל לדוד כאן, שהנמכר לשם אלהות הו"ל מומר וקיי"ל מורידין ואין מעלין. ולהעיר מחו"י שהובא לעיל הערה 25. שו"ת חת"ס יו"ד סי' שכב.

51) דחכמה הוא מוח הזכרון (תו"א פא, סע"ג. קי, סע"ד. לקו"ת קדושים שם. שה"ש לג, א. ובכ"מ).

52) ברכות ה, ב. וש"נ.

53) להעיר גם מרבותינו בעה"ת כאן, שענין הגאולה כאן מרמז להגאולה משעבוד מלכיות, ו"אחד מאחיו .. או דודו" קאי על הקב"ה, "בן דודו, זה מלך המשיח", "או השיגה ידו ע"י מצות וזכיות שבידו". וראה שם פסוק נד "ואם לא יגאל באלה .. שלא קיימו המצות מ"מ לא אניחם בגלות אלא ויצא בשנת היובל .. שימשוך הקב"ה ביובל כו'". וראה גם בבחיי לפסוקים הנ"ל.

54) רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ז. טושו"ע יו"ד סרמ"ט ס"ו.

55) ועצ"ע ביאור ענין גאולה אחרים שנלמדת ממש"נ (לאחרי גאולת עצמו – "והשיגה ידו") "ונגאל" – קידושין טו, ב. תו"כ עה"פ.

ולהעיר – ע"ד ההלכה – שלדעת רבי (קידושין שם, סע"ב. רמב"ם הל' עבדים פ"ב ה"ז) גאולת עצמו נאמרה בין גאולת קרובים וגאולת אחרים כדי שיהא מקרא נדרש בין לפניו ובין לאחריו. ע"ש. ואכ"מ.

56) דעיקר התשובה בלב (תניא פכ"ט – לו, ב) ונמשך בכל הכוחות.

57) כה, ב.

58) שם, ג.

59) פרש"י עקב ח, ד.

60) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 11. ח"י ע' 2 ואילך.

61) קידושין כ, א. ערכין שם.

62) ולא רק (כבכמה מפרשים – רמב"ן עה"פ. ועוד) ע"ש שהאדם מחוייב לשרש אחרי' ולעקרה.

63) פרשתנו כה, כג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרקי אבות*

כרך יז, פרק ה, שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.
"לפום צערא אגרא" – השכר בהתאם לצער

"בן הא הא אומר לפום צערא אגרא"[1]. מפרש הברטנורא: "כפי רוב הצער שאתה סובל בלימוד התורה ועשיית המצוה יהיה שכרך מרובה".

קבלת השכר על קיום המצוות היא חובה על־פי ההלכה, כפי שמובן גם מכך שהרמב"ם מציין זאת בספר־ההלכה שלו – ה"יד"[2], והוא אף מאריך בכך ומבאר את פרטי הדינים[3]. כלומר, לפי דיני התורה הקדוש־ברוך־הוא "חייב" כביכול לתת שכר לאדם על עבודתו, בדומה[4] לחובת בעל־הבית לשלם לפועל עבור עבודתו[5].

והחידוש, בפשטות, של המאמר "לפום צערא אגרא" הוא בכך שהשכר נחשב לפי הצער, ולא לפי הפעולה ותועלתה. לפי זה, כאשר עבודת האדם מפיקה תועלת מועטה, עד אשר "התוצאה והצער והטורח יתרים על השבח"[6], אין מחשבים את השכר לפי השבח, אלא הוא מקבל שכר מלא עבור עבודתו וצערו.

וצריך להבין:

שכר המצוות קשור מלכתחילה עם ההוצאה, הטורח, העמל והצער שהם צורכים, כמאמר חז"ל במספר מקומות: "אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה..."[7] ונתתי גשמיכם...", "עובד... לא עבדו..., אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד..., בשני זוזי[8] (מפני שמשנה מרגילותו[9])", "ונפש כי תקריב[10]..., מי דרכו להביא מנחה – עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו"[11]. ועוד ועוד.

וכך גם לגבי בעל הבית ופועל: הנאמר בגמרא ובספרי הפוסקים[12] שמשלמים לפועל רק את ה"שבח" כאשר ההוצאה "יתירה על השבח", הרי זה רק במקרים מסויימים: כאשר בעל הבית לא שכר את הפועל, אלא הפועל עבד על־דעת עצמו ("היורד לתוך שדה חבירו ונטעה שלא ברשות"[13]), אז כאשר עשה אחרת מהוראות בעל הבית ("אדום וצבעו שחור, שחור וצבעו אדום"[14]), אז כאשר הזיק בכוונה ("צבעו כאור"[15]).

אך כאשר הפועל ביצע את העבודה לפי הוראות בעל הבית, הרי גם כאשר ההוצאה יתירה על התועלת, ואפילו כאשר לא הועיל כלל, כגון "השוכר את הפועל להביא כרוב ודורמסקנין לחולה והלך ומצאו שמת..."[16], כיון ש"עביד שליח שליחותיה", הפועל

---

*) וסיום דמסכת (משניות) אבות (ראה הערה הבאה).

מהד"ב של שיחה זו (בלה"ק) נדפה בס' ביאורים לפרקי אבות (קה"ת) בסופו.

1) במשניות הוא בסוף פרק ה'. וראה לקמן הערה 56, 58.

2) ש"חיבור זה (הוא) הלכות הלכות" (הקדמת הרמב"ם לספר היד).

3) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג (ה"א־ה). וראה שם פ"ח וט'. סוף הל' מלכים.

4) והסברא לשלילת זה הוא רק "מי הקדימני ואשלם כו' נתתי לו נשמה כו'" כדרז"ל (ויק"ר פכ"ז, ב).

5) להעיר מאבות פ"ב מי"ד ומט"ז: בעל מלאכתך כו' שכר פעולתך. ושם מט"ו: והפועלים כו' ובעה"ב כו'. ולהעיר מתו"כ (הובא ברש"י עה"פ) בחוקותי כו, ט: משל למלך ששכר פועלים כו'. וראה לקמן סעיף ח'.

6) לשון המדרש שמואל סוף מס' אבות (בפירוש "לפום צערא אגרא").

7) תו"כ (הובא בפרש"י) ר"פ בחוקותי.

8) חגיגה ט, ב. וראה לקמן בפנים ס"ו.

9) תניא פט"ו. וראה סוטה (יא, ב) דעבודת נשים לאנשים – ה"ז עבודת פרך.

10) ויקרא ב, א.

11) מנחות קד, ב. הובא בפרש"י עה"ת שם.

12) והרי "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל כו' מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות כו'" (שמו"ר פ"ל, ט. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג), שעפ"ז מובן שדיני תשלום שכר דבעה"ב לפועל הם דוגמת השכר שמשלם הקב"ה.

13) ב"מ קא, א. שו"ע חו"מ רשע"ה.

14) משנה ב"ק ק, ב. שו"ע שם סש"ו ס"ג.

15) ב"ק שם (וראה רש"י שם). שו"ע שם. וראה (ובהבא לקמן) אנציקלופדי' תלמודית ערך אומן.

16) ב"ק קטז, סע"א ואילך. וברמב"ם (הל' שכירות פ"ט ה"ח) ושו"ע (שם סשל"ה ס"ג) "נותן לו כל שכרו".

ולהעיר דמפשטות לשון השו"ע והרמ"א (שם ס"ב) ב"השוכר את

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מצדו עשה את המוטל עליו בשלמות, אלא שמסיבה אחרת לא הושגה מטרת העבודה, ההלכה היא, ש"נותן לו שכרו משלם"[16], אפילו כאשר "שכרוהו בשביל החולה יותר ממה שהיה ראוי לשוכרו"[17].

ובכן לא מובן: כיון שבענינו "עביד שליח שליחותיה" — הוא עבד בכל יכולתו בקיום תורה ומצוות, ועבודתו אף הניבה תועלת (אף אם היא קטנה יחסית לטורח ולצער), הרי בודאי מובן שצריך לשלם שכרו בשלמות[18], כולל הוצאותיו (צערו)[19], אם ההוצאה יתירה על השבח — ומהו החידוש של "לפום צערא אגרא"?

ב.
בקיום מצוות — היגיעה היא חלק מהשבח

בהלכות המוזכרות לעיל, הטורח והעבודה — ה"הוצאה" — של הפועל הם ענין נפרד מן התועלת שמפיק בעל הבית כתוצאה מן המלאכה, ואף ש"עביד שליח שליחותיה", הרי הוא מילא רק את פעולתו שלו בשלמות, אך לא תמיד התבצעה המטרה שלשמה בעל הבית שכר אותו.

אך בענינו אין ה"צערא" של קיום התורה והמצוות ענין נפרד מן הרווח והשבח. כפי שאומר הרמב"ם ב"שמונה פרקים"[20], "שהמתאוה לעבירות ונכסף אליהם הוא יותר חשוב ויותר שלם מאשר לא יתאוה אליהם ולא יצטער בהנחתם... ולא דיים זה עד שאמרו ששכר המושל בנפשו[21] גדול לפי רוב צערו במשלו בנפשו ואמרו לפום צערא אגרא, ויותר מזה שהם ציוו להיות האדם מתאוה לעבירות[22]... לא יאמר אדם אי־אפשי... אלא אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי".

ולפי זה קשה עוד יותר מהו החידוש של "לפום צערא אגרא": הצער עצמו הוא ענין של שבח, שעל כך הצטווה[23] — ומהו החידוש בקבלו שכר על ה"צערא"?

ודוחק גדול לומר שזוהי כוונת המשנה, והיא המקור לכך, כפשטות לשון הרמב"ם שמצטט אותה בענינו — כי יש מאמרי חז"ל רבים בענין זה, כדלעיל.

ג.
מקבלים שכר גם עבור יגיעה שאינה חובה

יש לומר שההסבר לכך הוא[24]: באומרה "לפום צערא אגרא" מתכוונת המשנה לחדש: מדובר על צער כל שהוא, ובמיוחד צער אמיתי ללא עירוב תחושת התענוג על־כך שהוא מקיים מצוה, אלא יגיעה כזו בתורה ומצוות שהאדם אינו חייב, אלא הוא מקבל על עצמו מרצונו —

הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא שם מה שיביא נותן לו שכרו משלם דהרי כבר עשה שליח שליחותו" — משמע, שגם בזה נותן לו כל שכרו מה שפסק (ראה פתחי תשובה שם סק"ג*. ביאורי הגר"א שם סקט"ז). אלא שבסמ"ע (שם סק"ח. ובארוכה — דרישה שם סק"ב) ונתה"מ סק"ב שם — לא פירשו כן.

17) תוד"ה להביא ב"ק (שם, ריש ע"ב. הובא בב"י חו"מ שם). נמוק"י שם. פרישה שם סרס"ד סק"ד. נתה"מ הנ"ל. וכן משמע ברמב"ם שם במ"ש "נותן לו כל שכרו" (ראה הגהות מיי' שם. חסדי דוד לתוספתא ב"מ פ"ז, ב בסופו)**. וראה תו"ח ב"ק שם (ומה שהקשה בתוד"ה אין לו יבמות קו, א — ראה שו"ת לחם רב שצויין בגליון הש"ס שם).

18) והרי גם ב"ירד להציל ולא הציל" נותן לו שכר פעולה (ב"ק שם. רמב"ם הל' גזילה ואבידה פי"ב ה"ד. טושו"ע חו"מ סרס"ד ס"ד). אלא דשם אין לו אלא שכרו הראוי לו ואינו משלם לו דמי חמורו שהפסיד לו בסיבת הצלתו, כיון ד"לא עביד שליח שליחותי" (ב"ק שם), ד"לאצולי אגרי' והא לא אציל" (שטמ"ק שם). משא"כ בנדו"ד, שהציווי על האדם הוא על הנעשי' והפעולה (שהרי ההצלחה אינה תלוי' בו), הרי מובן דהוה עביד שליחותו ונותנין לו שכרו משלם (גם יותר מהראוי). ואכ"מ.

19) והא דמצינו בהשוכר את הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא כו', ואם הי' דבר כבד מה שיש לו להביא מנכה לו שאינו דומה כו' (שו"ע שם) — הרי זה מפני שפעולתו וטרחתו בפועל היתה קלה יותר (מכיון שלא הביא), משא"כ בנדו"ד, שאדרבא, פעולתו וטרחתו היא בשלימות.

20) פ"ו. ולהעיר שבפיה"מ (להרמב"ם) אבות ספ"ה מפרש באו"א.

21) ולהעיר, שהמעלה דהכובש את יצרו — וכן השכר על זה — היא הלכה (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד).

22) כ"ה בפיה"מ שלפנינו, ובהעתקת הרב קאפח שתיבות הנ"ל "ציוו.. לעבירות" אינן בהמקור והן הוספת המעתיק. ובהעתקתו: שהם ציוו שיהא האדם כובש את יצרו (וכן בהמשך הלשון יש שם כמה שינויים בהסגנון).

23) אלא שמחלק דמה שאמרו "לא יאמר אדם אי אפשי כו' אלא אפשי ומה אעשה כו'" הוא רק בהתורות השמעיות (חוקים וכיו"ב), אבל במצות השכליות (רעות גם מצד השכל) צ"ל אי אפשי. ע"ש.

24) ראה תוי"ט במשנה כאן מדרך חיים: וזה בשכר הצער הטורח עצמו שאם הוא מרובה שכרו מרובה. אבל שכר מצות עצמן אי אתה יודע שכרן. עיי"ש (בדרך חיים) בארוכה.

---

*) ועיי"ש מה שתירץ בקושיית הלח"מ (הל' שכירות שם) מאי שנא הא מדין ירד להציל ולא הציל שאין לו אלא שכרו (נסמן לקמן הערה 18). וראה מחנה אפרים הל' שכירות שם. ועוד.

**) אבל ראה דרישה שם סשל"ה סק"ב בסופו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ולפי זה יובן מדוע המשנה "לפום צערא אגרא" נאמרה במסכת אבות ודוקא בסופה, מסכת המדברת על "מילי דחסידותא"[25], ענינים שהם לפנים משורת הדין, כדלהלן בסעיף ה',

כפי שנרמז גם בכך שהמשנה אינה מכנה את בעל המאמר "לפום צערא אגרא" בשמו הפרטי, אלא בכינוי "בן הא הא", המדגיש שהוא גר ("בן אברהם ושרה שנתווסף ה"א בשמם")[26] — כדי לרמוז[27], שמדובר כאן על כך שהוא מקבל על עצמו צער ויגיעה שאין הוא חייב בהם כלל, בדומה לכל מציאותו של הגר (כקטן שנולד): הוא מגייר עצמו[28], בשעה שאין שום חובה בכך, ומקבל על עצמו את הקושי והצער של קיום כל התורה והמצוות) —

ולפיכך ניתן היה לחשוב, שעל צעד כזה[29] אין הוא מקבל שכר, אלא לפי התוצאות והשבח, כהלכה אודות המעבד שדה חבירו על דעת עצמו, שאינו מקבל שכר עבור כל "הוצאתו", אלא לפי התועלת שבעבודתו — לכן אומרת המשנה "לפום צערא אגרא" — נותנים לו שכר גם עבוד טירחתו וצערו, למרות שלא נצטווה בכך.

אצל גר זוהי כל מציאותו, אך בדומה לכך קיים הדבר אצל כל אחד: בהידור מצוה, או הנהגה טובה, או מינוי לדבר שבקדושה וכו' — שהוא מקבל על עצמו[30] מרצונו[31].

ד.
משלמים שכר גם כשהטירחה גרמה להפסד

אך אפשר לשאול: כאשר אדם מעבד שדה חבירו, אם הביע בעל הבית דעתו ש"ניחא" לו בכך, עליו לשלם לפועל על כל עבודתו, גם אם ההוצאה יתירה מהשבח[32], ולפי זה שבה הקושיא: כיון שלקדוש־ברוך־הוא "ניחא"[33] בכך שהאדם נוהג לפנים משורת הדין, מעבר למה שנצטווה — מהו החידוש ב"לפום צערא אגרא", עד כדי כך שזהו ענין של מדת החסידות, כדלעיל בסעיף ג'?

ההסבר לכך הוא:

כאשר אדם מקבל על עצמו טירחא בתורה ובמצוות בדבר שאין הוא מחוייב — כהידור מצוה או הנהגה טובה וכדומה, ולאחר קיום שלוש פעמים אין הוא מקיים הידור זה — יוצא, שקבלת היגיעה על עצמו (ללא התנאי "בלי נדר")[34] היא כ"פשיעה", וגורמת להפסד מאוחר יותר[35] —

[ועל־אחת־כמה־וכמה אצל גר שנתגייר, שאינו מקיים אחר כך את המצוות כראוי, הרי גיורו הוא פשיעה, שהרי "קשים גרים לישראל כספחת"[36], כי "אין בקיאין בדקדוקי מצות וישראל למדין ממעשיהם"[37] — ולפי הדין צריך לפני־כן להבטיח ולהזהיר את הגר הרוצה להתגייר: "מה ראית שבאת להתגייר... דאי פריש נפרוש..."[38], וכיון שבכל זאת

---

25) ראה ב"ק ל, א.

26) תוס' חגיגה ט, ב. (ושם לענין "בר הי הי"*) מדרש שמואל כאן. ובמחו"ר ספ"ו "וכן הא הא חמש כאותיות אברהם".

ולהעיר דבן הא הא כאן** הוא במילוי אל"ף — אף דבשרה י"ל שהוא במילוי ה' (שאז ה"ז בגימטריא י' שנטלה).

27) במדרש שמואל כאן (מרשב"ם בשם ר"י בן הרא"ש), שנקרא כן כדי להסתירו מן המלשינים (ובמחו"ר שם: ולא רצה לפרסום וכינה המסדר בלשון הצנע ובלשון נקי'). אבל מכיון שכל הענינים שבתורה — כולל גם השמות של בעלי המאמרים — הם נצחיים, מובן שנוגע לתוכן מאמרו, כבפנים, וראה לקמן הערה 87.

ובפרט שלכאורה אין להזכיר לגר שגר הוא (ובפרט ב(סיום) מס' דמילי דחסידותא — אבות).

28) וראה לקמן סעיף ו ובהערה 54.

29) ומה שהצער גופא הו"ע של שבח (כנ"ל ס"ב) — ראה לקמן ס"ד.

30) להעיר מסוג המצות שאין "אדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה.. שאינה חובה אלא דומין לרשות" (רמב"ם הל' ברכות פי"א ה"ב).

31) ראה לקמן בפנים ס"ד (ובהערות) ס"ו.

32) שו"ע חו"מ סשע"ה ס"ג ובסמ"ע שם סק"ז.

33) ויתירה מזו, שהווה כיורד ברשות — שבזה לכו"ע (גם לדעת הרא"ש ב"מ פ"ח סכ"ב. הובא בטור שם) נוטל גם ההוצאה שיתירה על השבח.

34) ראה לקמן הערה 40.

35) וכמו מי שקבל ע"ע מינוי וכיו"ב (שאינו מחויב בזה) וזה גרם ע"ד יומא (פו, א) "היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר".

36) יבמות מז, ב. וש"נ.

37) תוד"ה קשים (וראה רש"י שם ד"ה דאמר). וכ"ה ברש"י שם קט, ב.

38) יבמות שם.

---

*) ובמלאכת שלמה כאן כתב דהי' (זה דחגיגה) אמורא. וביוחסין ע' בן הא הא מסתפק (בהג"ל) אם הי' תנא או אמורא. וראה שם ע' היהי. ובדק"ס חגיגה שם.

**) אבל בחגיגה שם במילוי יו"ד. – להעיר דשינוי המילוי הוא באותיות אי"ה (ראה יהל אור ע' קסה). וראה ענין המילואים בס' אתהלך ליאזנא (ובביאור הצ"צ לשם – אוה"ת ענינים ע' רמ ואילך). ואכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התגייר בלי להתחשב בקשיים העלולים לנבוע מכך אילו לא יקיים את המצוות בדקדוקיהן, הרי זוהי "פשיעה"] —

לכן, לולא החידוש "לפום צערא אגרא", ניתן היה לחשוב, שהוא אינו מקבל שכר על ה"צער", כפועל שקיבל על עצמו להעביר "חבית ממקום למקום" ועקב פשיעתו היא נשברה (שהובילה בדרך מקולקלת וכדומה), וההלכה היא, שאין בעל הבית צריך לשלם לו על עבודתו, ולהיפך: הפועל צריך לשלם עבור החביות השבורות[39].

החידוש ב"לפום צערא אגרא" הוא, שגם כאשר הטירחא שקיבל על עצמו גרמה להפסד (כביכול) לבעל־הבית (הקדוש־ברוך־הוא)[40], בכל זאת משלמים לו שכר עבור ה"צער" והטירחא לפנים משורת הדין[41], כפי שבמקרה הנזכר לגבי "מעביר חביות ממקום למקום", שאם אין לו מה לאכול[42] "מצוה היא לעשות לו לפנים משורת הדין וליתן לו שכרו"[43].

ה.
העבודה בכללה רצויה לבעל הבית

ולמרות שהלכה זו — "מצוה היא לעשות לו לפנים משורת הדין וליתן לו שכרו" — נקבעה דוקא כשבעל הבית שכר את הפועל להעביר את החביות, ואילו בענינו הוא עושה את הגיור או ההידור וההנהגה הטובה על דעת עצמו — בכל זאת, כיון ש"ניחא" לבעל הבית עבודת הפועל, הרי גם כשפשע בפרט מסוים

[לדוגמא, שכאשר העביר את החביות "במקום רעוע"[44] נשברה רק חבית אחת, והרווח מהחביות המועברות הוא יותר מאשר ההפסד של החבית האחת השבורה, שאז "ניחא" לבעל הבית בהעברת החביות, אם־כי אין הוא מרוצה מאופן ההעברה],

הרי מצד מדת חסידות חייב בעל הבית לשלם לו שכרו במילואו עבור עבודתו (כולל גם עבור העברת החבית שנשברה). כיון ש"ניחא" לבעל הבית כלל הפעולה, הרי זה כאילו ששכר אותו עבור זה[45].

לכן כך הוא גם בענינו, שכיון ש"ניחא" לבעל הבית, לקדוש־ברוך־הוא, בכך שהאדם מקבל על עצמו[46] טירחא של הידור מצוה וכדומה (אם כי אופן הקבלה אינו כראוי, כאשר אין הוא מתנה "בלי נדר")[47] הוא נותן את מלוא השכר עבור היגיעה — "לפום צערא אגרא".

כך הוא גם לגבי גר שנתגייר: עצם הגיור רצוי לבעל הבית (הקדוש־ברוך־הוא)[48], ולפיכך, למרות שהיתה אחר־כך "פשיעה" בכך שלא קיים את כל

---

39) ב"מ פג, א. שו"ע חו"מ רסש"ד.

40) ובפנימיות הענינים י"ל שההפסד שנגרם לבעה"ב הוא לא רק במקרים מסויימים (שאינו מקיים את ההידור כדבעי ולא התנה בל"נ) כ"א בכל אופן. כי מכיון "שלפי אמיתת עוצם גדולתו ורוממותו גם העבודה האמיתית היא כלא ממש ואדרבה לחטא יחשב כו'" (ד"ה החלצו תרנ"ט פי"ג, עיי"ש בארוכה. ועד"ז בד"ה ויכנעו עמי תרנ"א), הרי (בשלמא במצות שנצטוו אזי ההפסד שנגרם לא בא ע"י פשיעתו כיון שנצטוה בקיום התומ"צ, אבל) כשמקבל ע"ע הידור וכיו"ב שלא נתחייב בו, הרי נמצא שההפסד (שעבודתו הוא לא כדבעי למעבד (כתובות סז, א) לגבי עוצם גדולתו, ויתירה מזו, כנ"ל) בא ע"י פשיעתו, והיציאה היא יתירה על השבח.

41) ועפ"ד מתורץ ג"כ מאי נפק"מ — בהנהגת האדם — הא דלפום צערא אגרא,

דלכאורה דוחק לומר שזהו רק בכדי לזרזו בקיום התומ"צ (ובפרט שבהתחלת המס' (משנה ג') מפורש "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס כו'", ולאחרי (קיום) הוראה זו וכל ההוראות עד לסיום המס', יזרזו את האדם לקיום התומ"צ (גם כשיהי' קשור עם צער) ע"י ההודעה שיגיע לו שכר גם עבור הצער !)

— כי (נוסף ע"ז שי"ל שמודיע הנהגה ד"מידת חסידות" — לפנים משורת הדין — של הקב"ה והדבק בדרכיו, הנה) בזה מודיע שגם קבלת צער כזה שאפשר שיבוא מזה הפסד כו' ניחא לי' להקב"ה, כדלקמן סעיף ה'.

42) בב"ח שם, שהכוונה ב"אין לו מה יאכל" היא שאין לו "כדי סעודת היום" [וצ"ע אם זהו לד"ה — מכיון שלא הוזכר זה בשאר פוסקים]. ובנדו"ד יש לומר, שמלא עומסו של הקב"ה שיתן לכל צדיק בהש"י עולמות (סנהד' ק, סע"א. רש"י שם) — זה נעשה "סעודת היום" של האדם.

43) טור שם (מכ"מ שם). סמ"ע שם. שו"ע אדה"ז הל' שאלה ושכירות סי"ט.

והא דאיתא בב"מ שם שרבה בר בר חנן סבר שאינו צריך לשלם שכר, וגם רב לא הביא לו ראי' (שצריך לתת שכר) מהא דאבות — הוא לפי שמנהג הקב"ה, אין מוכרח כלל שמחוייב בזה בן אדם בכל פרטיו ממש [וע"ד מרז"ל (ויק"ר פכ"ד, ב) עה"פ (איוב מא, ג) מי הקדימני ואשלם]. ובפרט שההנהגה ד"לפום צערא אגרא" היא חידוש, גם לגבי מסקנת הגמרא (בב"מ שם), כבהערה 45.

44) ל' שו"ע אדה"ז שם.

45) אלא שאעפ"כ, אין זה דומה ממש לשוכר את הפועל — שלכן היא רק מידת חסידות [משא"כ בשוכר את הפועל, מצוה הוא לעשות לו לפנים משורת הדין, ועד שכופין על זה (ב"ח שם)]. ועפ"ז מובן החידוש שב"לפום צערא אגרא" על הדין ד"וארחות צדיקים תשמור" שבב"מ שם. וראה הערה 50. ועצ"ע.

46) להעיר מתוד"ה ואתה — שבת פז, א.

47) וגם לפי הנ"ל הערה 40, הרי ניחא לי' לבעה"ב (הקב"ה) עצם הענין שמקבל ע"ע הידור וכו' נוסף, וההפסד הוא רק באופן עבודתו, כנ"ל.

48) וכמ"ש (רות ב, יב): ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה גו' אשר באת לחסות תחת כנפיו, ובמד"ר שם (א"ר חסא) מפרש ד"אשר באת לחסות תחת כנפיו" הוא "פעלך" שע"ז "ישלם ה' גו'". וראה יתירה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המצוות עם דקדוקיהן, הוא מקבל שכר על הגיור[49], למרות שנגרם הפסד[50].

ו.
דוקא גר אינו חייב כלל לקבל על עצמו את הצער

ויש לומר, שבעל המאמר "לפום צערא אגרא" מכונה "בן הא הא", כדי להדגיש שהוא גר, כדלעיל, למרות שגם אצל כל יהודי ייתכן שיקבל על עצמו טירחה בתורה ומצוות שאין הוא חייב בה, כיון שדוקא גרות היא קבלת־צער שאין חייבים בה לחלוטין[51].

ההסבר לכך הוא:

כל בריאתו של היהודי היא "לשמש את קונו"[52], ומובן, שעליו לנצל את כל כוחותיו לעבודת ה', עד אשר, כדברי חז"ל[53], כל יהודי "חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב". לכן קשה למצוא אצל יהודי טירחה בעבודת ה' שאין הוא חייב בה כלל, כי יהודי אינו פטור גם מענינים שלפנים משורת הדין ומילי דחסידותא, כיון שהוא חייב "לשמש את קונו" בכל כוחותיו.

ואילו גר שנתגייר אין חלה עליו לפני גיורו שום חובה להתגייר (ואדרבה: אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר וכו'[33]), כך שקבלת הטירחה לקיום תורה ומצוות אינה חלה עליו כלל[54].

בכל זאת מובא הענין של "לפום צערא אגרא" במסכת אבות השייכת לכל ישראל, כי גם כאשר יהודי מקבל על עצמו הוספת צער בתורה ומצוות שאין הוא חייב בה על־פי הדין, במיוחד כאשר אין זה לפי רגילותו וטבעו עד כדי כך שזה כאילו קבל על עצמו דבר חדש לגמרי, הרי זה דומה לגר שנתגייר[55].

יותר מכך: המשנה "לפום צערא אגרא" כתובה (לפי מספר גירסאות[56]) דוקא בסוף המשניות[57] של מסכת אבות[58], כלומר, זוהי המעלה הנעלית ביותר של "מילי דחסידותא", כדלעיל, כיון שמדובר בה על קבלת היגיעה עם עצמו שלא לפי טבעו ורגילותו, ולכן זוהי הדרגה הנעלית ביותר במדת החסידות.

מזו יבמות (מח, סע"ב) מפני מה גרים בזה"ז מעונין ויסורין באין עליהן כו' מפני ששהו עצמם

להכנס תחת כנפי השכינה אר"א כו' מאי קראה ישלם ה' פעלך גו' אשר באת גו'. ראה רש"י ותוס' וחדא"ג שם. וראה הערה הבאה.

49) והחידוש דבן הא הא על הפסוק דרות לפי' המדרש – פשוט, שהרי שם אין מפורש כלל ענין דצער בקיום תומ"צ, ופשטות הכתוב מדבר בענין אחר לגמרי.

50) ועפ"ז מובן עוד יותר החידוש שבהנהגת הקב"ה "לפום צערא אגרא" – גם על ה"מדת חסידות" דנתינת שכר על פעולת העברת החביות כשניחא לי' לבעה"ב בכללות הפעולה (ראה לעיל בפנים ובהערה 45) – כי מכיון שאין שייך גיור לחצאין, הרי נמצא שכל פעולת הגיור הוה (אח"כ) כמו כ"פשיעה" – ובפרט את"ל שגיור הוא פעולה נמשכת – (ודלא כבהעברת החביות, שהפשיעה היא רק באופן העברתם, בזה שהעביר אותם במקום רעוע): ואעפ"כ, מכיון שבהגיור מצד עצמו ניחא לי' לבעה"ב – נותן לו שכרו על זה.

51) ונוסף לזה: גם החידוש ד"לפום צערא אגרא" הוא בעיקר בגר שנתגייר – ראה הערה הקודמת.

52) סוף מס' קידושין.

53) תדבא"ר רפכ"ה.

54) עוד ענין בהשייכות לגר דוקא: עבודתו של גר בכל המצוות שמקיים היא ע"י שקיבל ע"ע (כשנתגייר) "צער" שלא נתחייב בו. ואפילו בז' מצות ב"נ שהי' מחויב בהם גם לפני הגיור – הרי מובן שאינו דומה כלל הציווי וקיומו בתור ב"נ, או בתור בנ"י אשר הוצאתיך מארמ"צ ע"מ כן שישמרו התומ"צ (תו"כ (הובא בפרש"י) שמיני יא, מה. פרש"י בהר כה, לח. ספרי (ופרש"י) שלח טו, מא. ועוד).

ולהעיר שב"נ בז"מ דילי' "אין מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה" (ע"ז ג, א).

והיצה"ר מתגבר (יותר) על המצווה (יותר) להחטיאו (תוד"ה גדול שם (כגירסת הע"י). וראה ט"ז יו"ד סרמ"ו סק"ג. ש"ך שם סק"ז) – נמצא, שע"י הגיור מתוסף לו "צער" גם בקיום ז' מצות אלו.

משא"כ בישראל שרק בפרט זה ד"צער" נוסף שמקבל עליו הוה כמו גר, כבפנים.

55) עפכנה"ל תומתק שייכות המאמר בחגיגה (ט, ב): ושבתם וראיתם כו' בין עובד אלקים לאשר לא עבדו כו' ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, ל"בר הי הי", כי מצד "זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו" (לשון התניא פט"ו – כא, א – בביאור מרז"ל הנ"ל) הוא אצלו כדבר חדש לגמרי ולכן הוא כגר שנתגייר שמשנה טבע הרגילות שלו.

56) כ"ה בש"ס ומשניות. וכ"ה בדפוס ראשון דמשניות (נאפולי, רנב), כת"י קופמאן, כת"י תימני, כת"י פארמה (א), (ג). וראה שינוי נוסחאות למשניות. הוצאת קאפח.

אבל בסדור אדה"ז ובכו"כ סדורים (ועוד) סיום הפרק הוא במשנה "הוא הי' אומר בן חמש שנים כו'". ראה שינויי נוסחאות למשנה כ'. וראה לקמן הערה 58.

57) שהרי פרק ו' הוא ברייתא. וראה מדרש שמואל רפ"ו. ולהעיר שבמח"ו וכת"י (שהובא בשינויי נוסחאות למשניות), המאמר לפום צערא אגרא (ומאמר בן בג בג) הוא בסוף פ"ו.

58) וגם להגירסא שמסיים במשנה (הוא הי' אומר בן חמש שנים כו'") – ראה מדרש שמואל במשנה הנ"ל, שאין אלו דברי ר"י בן תימא וגם אינם מסדר מסכתא זו* אלא שחכמים הסמיכום והוסיפום כאן. וראה מ"ש בריש משנה זו (הובא בתוי"ט). וראה שער הכולל פ"ל ס"ג.

*) כדמוכח במשניות נוסחאת הרמב"ם וכת"י קופמאן. כת"י פארמה הנ"ל – שליתא שם משנת הוא הי' אומר בן חמש שנים כו'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז.
היהודי חייב לעבוד את ה', ומדוע צריך לקבל שכר?

והנה, על הנאמר קודם בסעיף א', ששכר המצוות הוא חובה לפי ההלכה (שלפי דין תורה חייב יהודי לקבל שכר על עבודתו בתורה ובמצוות), ניתן לשאול:

חובת האדם לשלם לפועל – שכיר יום, קבלן וכדומה – עבוד עבודתו היא דוקא כלפי מי שאינו חייב לעבוד למען בעל הבית והוא עושה מלאכתו בשביל השכר. לעומת זאת עבד חייב לשמש את רבו כי הוא נקנה על־ידו. וכן בן חייב לשרת את אביו בגלל מצות כיבוד אב[59] – ואין אצלם ענין של תשלום שכר עבור עבודתם[60].

וכיון שעם ישראל קשור אל הקדוש־ברוך־הוא "אם כבנים אם כעבדים", ויותר מכך: הכוונה בבריאת היהודי היא "לשמש את קונו", ומובן, שחובתו "לשמש את קונו" גדולה, לפי ההלכה, הרבה יותר מאשר הקנין והחובה של עבד לאדונו, ובודאי יותר מחובת בן לאביו[61] – וכיצד אפשר לומר שעל־פי ההלכה מגיע ליהודי שכר[62] על עובדו את ה'[63]?

ח.
בתורה שני צדדים – מצד הנותן ומצד המקבל

ההסבר לכך הוא: התורה והמצוות ניתנו מהקדוש־ברוך־הוא לישראל, ומובן, שיש בהם הגדרות מבחינת הנותן – הקדוש־ברוך־הוא, והגדרות מבחינת המקבל – ישראל[64].

לכן מוצאים בתורה שני קצוות: "אין דברי תורה מקבלין טומאה" – כאשר הם נלמדים על ידי יהודי שאינו טהור – כי "דברי כאש"[65]: אלה הם דבריו של הקדוש־ברוך־הוא. מצד שני, "רב שמחל על כבודו כבודו מחול", כי "תורה דיליה (=שלו) היא"[66], זוהי תורתו של הרב. כלומר, חלק מהענינים בתורה נשארו "בבעלות" הקדוש־ברוך־הוא, וחלק עברו לבעלות ישראל.

וכשם שהדבר כך לגבי התורה והמצוות עצמם, כך גם בקשר לחובה ללמוד תורה ולקיים מצוות, שיש בה שני צדדים:

מצד הנותן מוטלת על היהודי חובה לקיים תורה ומצוות כשימוש בן לאביו ועבד לרבו, ומצד המקבל – עסקו בתורה ובמצוות היא חובה שקשורה, לפי התורה[63], בקבלת שכר[67], כקבלן ושכיר[68].

[שני צדדים מנוגדים אלו בחובת קיום תורה ומצוות מתבטאים גם בהבדל שבין שני סוגי מצוות – המצוות שלגביהן "יהרג ואל יעבור" (עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים), ומצוות אחרות, שעליהן נאמר "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם"[69]:

במצוות בכלל מודגשת החובה מצד המקבל, ולכן המקבל חשוב לגביהן, ויותר מכך – הן הן ה"יוצרות" את המקבל – כמאמר חז"ל, שכדי שיהיה "לשמש את קוני" לפיכך "נבראתי" – "וחי בהם"[70]. לעומת זאת,

---

59) רמב"ם הל' ממרים פ"ו ה"ג. טושו"ע יו"ד סר"מ ס"ה.

60) שהרי בעבד כנעני קיי"ל דיכול הרב לומר לו עשה עמי ואיני זנך (רמב"ם הל' עבדים פ"ט ה"ז. טושו"ע יו"ד סרס"ז ס"כ). וגם בעבד עברי שחייב האדון להשוותו לו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור (רמב"ם שם פ"א ה"ט) וגם חייב במזונות אשתו ובניו ובנותיו (שם רפ"ג) – ה"ז גדר בחיובי אדון לעבד (עברי) – שהוא כקונה אדון לעצמו (קדושין כ, א) – ולא בתור שכר פעולה. ועצ"ע.

61) וכדמוכח גם מהחיוב דמס"נ על קדה"ש – ודלא כבן שאינו מחוייב למסור נפשו עבור אביו, שהרי חייך קודמים (ב"מ סב, א) ועד שאבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת (שם לג, א).

אבל להעיר מלקו"ת ר"ה סב, ד: וזה (מה שבן אינו מחויב למסור נפשו עבור אביו, זהו) מחמת שהוא נהי' מהות בפ"ע, אך הנשמה אינו כך רק כולא חד ואינה נפרדת ממנו ית' כלל – שמזה משמע, שהחיוב דמס"נ על קדה"ש הוא גם מצד זה שבנ"י הם בנים להקב"ה (מכיון שאינם נפרדים). ועיין תניא ספכ"ד: אפי' בעבירה קלה כו' גזירת הכתוב הוא (דלכאורה משמע דגזה"כ הוא ביהרג ואל יעבור – אף שי"ל דיעבור פ"א כדי שישמור פעמים הרבה). ואכ"מ.

62) להעיר מאבות פ"א מ"ג: אל תהיו כעבדים כו' ע"מ לקבל פרס כו'. ובתויו"ט שם: שגם העובדים להפרע לקבל שכר הוא קורא אותם עבדים כו', עיי"ש.

63) להעיר מחסדי אבות (להחיד"א) כאן.

64) ראה בארוכה הדרן הא' על מס' פסחים (נדפס בהגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים (קה"ת, תשמ"ו-ז) ע' תסד ואילך). וראה שם כו"כ דוגמאות לזה.

65) ברכות כב, א.

66) קדושין לב, סע"א ואילך.

67) ושני ענינים בזה: א) בכוונת האדם – דמכיון שהעבודה מאהבה "היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לזה" (רמב"ם הל' תשובה פ"י ה"ב), לכן העבודה ברוב בנ"א, ובפרט בקטנים כו' היא "כדי לקבל שכר" (ראה רמב"ם שם ה"ה). ב) שהקב"ה מחויב (כביכול) לתת שכר לאדם עבור עבודתו (גם כשעבודתו היא שלא ע"מ לקבל פרס), בדוגמת החיוב דשכר שכיר.

68) להעיר שבנוגע לישראל בזה"ג אומרים (ברכות ג, א) אב שהגלה את בניו.. לבנים שגלו מעל שלחן אביהם.

69) אחרי יח, ה. סנהדרין עד, א וברש"י שם. רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ה.

70) ועפ"ז יומתק אמרו ברמב"ם פעם ב' "וחי בהם".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שלושת הענינים שנזכרו לעיל, עיקר[71] חיובם הוא מצד הנותן, ולכן[72] אין אצלם ענין של "יעבור" — "יהרג ואל יעבור"].

ט.

"לפום צערא אגרא" ומסכת אבות — מצד מקבל התורה

הנאמר לעיל, ששכר התורה והמצוות הוא מצד גדרי המקבל, מודגש יותר בכך, שאופן השכר הוא "לפום צערא", עד כמה היה למקבל צער וטירחא.

וכך נוסף עוד הסבר לקשר של המאמר "לפום צערא אגרא" למסכת אבות — מילי דחסידותא:

המושג "מילי דחסידותא", לפנים משורת הדין, קיים רק מצד המקבל. לעומת זאת, מצד הנותן כל תכלית האדם היא רק "לשמש את קונו" ואין כלל הגבלה בחובתו לעבוד את ה', עד כדי מסירות נפש, כדלעיל בסעיף ז', ולכן אין קיימת ההגדרה "לפנים משורת הדין"[73].

כך מוסבר יותר[74] מדוע מתחילה מסכת אבות בביטוי "משה קבל תורה מסיני", ולא "הקדוש־ברוך־הוא נתן תורה למשה בסיני" וכדומה, כי הענין של "מילי דחסידותא" — תוכנה של מסכת אבות — מתאים רק בקשר ל"קבל", בקשר למקבל התורה והמצוות.

ונעוץ תחילתה בסופה[75], ולכן גם סוף המשניות של מסכת אבות דן בענין השכר[76], ובו עצמו בענין של "לפום צערא אגרא", שהוא מצד המקבל, כדלעיל.

י.

"לפום צערא..." — ענינו של המקבל גם לגבי הטירחא

במאמר "לפום צערא אגרא" אין מתבטא ענינו של המקבל רק בכך שהשכר הוא בהתאם לטירחא, אלא גם ב"צערא" עצמו.

כי מדובר כאן, כאמור לעיל, על יגיעה בתורה ובמצוות שאין האדם חייב בה, אלא הוא מקבל זאת על עצמו מרצונו, בדומה לקבלת המצוות על ידי גר, בבחירתו העצמית (כיוון שאין לו חובה להתגייר, כאמור) — יוצא, אפוא, ש"צערא" זה, של קבלת המצוות על ידי גר, או[77] מילתא דחסידותא וכדומה אצל יהודי[78], שייך כולו לאדם המקבל[79].

בכך נוסף הסבר לקשר שבין סוף מסכת אבות לבין תחילתה[75] (בנוסף לאמור בסעיף ט'), כי גם בקבלת התורה, כאשר "משה קבל תורה מסיני" היו כל ישראל גרים[80] (ובביטוי "קבל" מודגש ענינו של המקבל, כדלעיל).

---

71) אבל פשיטא שיש בהם גם גדר המקבל ולכן גם הן בכלל ד(נבראתי) לשמש את קוני. וי"ל דלכן אינו מחויב עונש אם עבר (רמב"ם שם ה"ד).

72) אבל להעיר מלקו"ת שבהערה 61.

73) להעיר מהמבואר בההדרן על מס' פסחים (שבהערה 64) בפלוגתת ר"י ור"ע (סוטה ג, א) בכו"כ ענינים שבתורה, אם הם "רשות" או "חובה" — שפלוגתא זו היא חלק ופרט משיטתם הכללית בגדרי התומ"צ, אם הם (בעיקר) בגדרי הנותן או בגדרי המקבל: שיטת ר"י היא שהתומ"צ הם (בעיקר) בגדרי המקבל, ולכן ס"ל שכל ענין שבתורה (באם אין הכרח לפרשו שהוא "חובה") ניתן ל"בעלותו" של האדם — "רשות": ושיטת ר"ע היא שהתומ"צ הם (בעיקר) בגדרי הנותן, ולכן ס"ל שכל ענין שבתורה נשאר ב"בעלותו" של הקב"ה ולא נמסר לבעלות האדם — "חובה".

74) ראה מדרש שמואל ריש מס' אבות, טעמים על מה ש"ייחס הענין אל המקבל" ולא אל הנותן (כמו "ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכו'" שייחס אל הנותן).

75) ראה הדרן הנ"ל ס"ג (ובהערות שם), לקוטי שיחות המתורגם כרך יז ע' 144 (שוה"ג להערה 31), דמה שפשט המנהג לקשר — ב"הדרן" — סיום המסכת בהתחלתה הוא (לא בכדי לחדודי לבד וכיו"ב, כי אם) לפי שסיום מסכת יש לו שייכות עם התחלתה.

76) ולהעיר שגם סיום ספר יד החזקה של הרמב"ם הוא בהשכר שיהי' לעתיד.

77) אבל לא ממש — ראה לעיל ס"ו.

78) ולהעיר ממשנ"ת לעיל ע' 348 ואילך.

79) בההדרן על מס' פסחים (שבהערה 64), דזה מה שר"ע ס"ל שהתומ"צ הן ב"בעלותו" של הקב"ה (כנ"ל הערה 73) הוא לפי שר"ע הי' בן גרים (ראה סה"ד בערכו), והגרים מתייחסים בעיקר לא "לאברהם יצחק ויעקב (ישראל) כ"א למי שאמר והי' העולם" (תשובת הרמב"ם לר' עובדי' הגר — תשובות הרמב"ם (ירושלים תשכ"ג כרך ב' סרצ"ג. רמב"ם הוצאת שולזינגר — נ.י. תש"ד — סוף כרך א סי"ט)).

אבל אין מזה סתירה למ"ש בפנים — כי מ"ש כאן הוא בנוגע למעשה הגיור, וזה נמסר לבעלותו של האדם; משא"כ מה שהגרים מתייחסים "למי שאמר והי' העולם" הוא לאחר שנתגיירו*.

80) ראה יבמות מו, א־ב. כריתות ט, א.

---

*) וי"ל שב' ענינים אלו תלויים זה בזה: כי מכיון שהמסירה לרצון הקב"ה (קבלת המצוות) שבגר באה מצד האדם – לכן, המסירה ונתינה שלו היא בתכלית, ולכן מתייחס הוא להקב"ה.

וע"ד המבואר בהמשך תרס"ו (ע' שכר־ז) המעלה ד"עבד פשוט", דמכיון דזה שנותן את עצמו לעבד הוא "בכח עצמו" – לכן המסירה ונתינה שלו היא באופן ש"מציאותו הוא רק מציאות האדון". ע"ש בארוכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא.
הקשר בין המאמרים של "בן בג בג" ו"בן הא הא", והסדר ביניהם

לפי כל האמור לעיל מובן הקשר שבין המאמר "בן הא הא אומר לפום צערא אגרא" לבין המאמר שלפניו "בן בג בג אומר הפך בה והפך בה...", שלפי מספר גירסאות[81] נכללים שני מאמרים אלו במשנה אחת.

גם בן בג בג היה גר או בן גרים[82], וכשם שהכינוי "בן הא הא" רומז להיותו גר — "בן אברהם ושרה שנתוספו ה"א בשמם", כך רומז לכך הכינוי "בן בג בג", כי "בג בג" בגימטריא ה' ה'[83] (וכן נרמז הדבר בנוטריקון של "בג בג"[84]: "בן גר בן גיורת"[85]).

ומאותה סיבה האמורה לגבי "בן הא הא", אין בעל המאמר נקרא כאן בשמו אלא בכינוי "בן בג בג" הרומז לגרותו, כדי לציין שהיות בעל המאמר גר, קשור למאמרו[86] "הפך בה והפך בה"[87]:

כיון שבן־נח חייב בשבע מצוות, מובן שלמרות שלימוד התורה שלו (בדיני ופרטי שבע המצוות) הוא ענין נעלה, עד־כדי־כך ש"נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול"[88], בכל זאת אין הוא מטרה כשלעצמו אלא כאמצעי לידיעת הפרטים כיצד לקיים את שבע המצוות, ואין לזה אותו ערך ומעלת לימוד התורה כפי שהוא אצל יהודי. רק כאשר הוא מתגייר וחייב ללמוד תורה כמצוה ומטרה בפני עצמה, נעשה שינוי מהותי בלימוד התורה שלו, נוספת בו המעלה הנפלאה של "הפך בה והפך בה דכולה בה".

זהו הקשר שבין "בן בג בג" לבין המאמר "הפך בה והפך בה", שדוקא הוא אמר זאת, כי הציווי והמעלה של "הפך בה והפך בה" מודגשים באופן מיוחד דוקא אצל הגר.

לפי זה מובן הקשר בין שני המאמרים — "בן בג בג אומר הפך בה..." ו"בן הא הא אומר לפום צערא אגרא": שני המאמרים קשורים במיוחד לגר.

והסדר בין המאמרים מדוייק — תחילת המאמר "הפך בה..." המדבר אודות לימוד התורה, ואחר כך המאמר "לפום צערא אגרא" המדבר אודות הטירחא במעשה המצוות — שהרי "תלמוד מביא לידי מעשה"[89].

יב.
יש קשר משמעותי בין "בן בג בג" ו"בן הא הא" לבין המאמרים

כל הענינים בתורה, כולל שמותיהם של בעלי המאמרים, מדוייקים לחלוטין. מכך מובן שהקשר שבין שני המאמרים — "הפך בה..." ו"לפום צערא..." — לבין שני החכמים — בן בג בג ובן הא הא — אינו רק באופן כללי, בהיותם גרים, אלא שני שמותיהם המסויימים רומזים לענינים שונים בשני המאמרים.

והוכחה לכך: לפי אחת הדעות[90] "בן בג בג" ו"בן הא הא" הם שני שמות שונים של אותו תנא — וכיון שבמאמר "הפך בה" הוא נקרא "בן בג בג" ובמאמר "לפום צערא" הוא נקרא "בן הא הא"[91], הכרחי לומר שההבדל בין השמות הוא בהתאם להבדל התוכני שבין המאמרים.

---

81) וכ"ה במס' אבות שבסידור אדה"ז.

82) ראה בהמצויין בהערה הבאה — שהי' גר. אבל לפי הפירוש (המובא לקמן בפנים) ש"בג בג" הוא נוטריקון "בן גר בן גיורת" — הי' בן גרים. וגם הלשונות (במקומות שבהערה הבאה) "גר הי'" "גרים היו" יל"פ שהיו בני גרים [והרי גם במד"ש בשם י"א (שהובא בהערה 85) שהפירוש שהוא נוטריקון בן גר בן גיורת, כתב "וגר הי'". ובסה"ד (שהובא בהערה שם) הביא מתוס' חגיגה (ט, ב) "וכ"נ בתוס' חגיגה פ"ק בן בג בג ובן הא הא היו בני גרים (ע"ש) ולא כתבו כו'"], וכבכ"מ שגם בן גר וגיורת עד כמה דורות נק' "גר" — ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פט"ו ה"ח, ובכ"מ (ראה אנציקלופדיא תלמודית בערכו, וש"נ).

83) תוס' חגיגה שם. מדרש שמואל כאן מהרשב"ם בשם הר"י בן הרא"ש. מח"ו בפי' הב'. ובפי' הא': וב"ג עולה ה' כלומר בן אברהם שיש בו ה' אותיות.

84) י"ג (ראה פיה"מ להרמב"ם הוצאת קאפח) "בן בגבג" — בתיבה אחת, וכן "בן האהא".

וי"ל (לחדודי עכ"פ) הנפק"מ בין ב' הגירסאות — להפי' שהי' "בן גר בן גיורת": כששניהם בתיבה אחת הר"ז מורה שהגירות הן של אביו ("בן גר") והן של אמו ("בן גיורת"), הי' בדור אחד: משא"כ "בג בג" בב' תיבות מורה שהגירות של אביו ושל אמו לא היו בדור אחד.

85) סה"ד מע' בן בג בג. מדרש שמואל מר' יוסף ן' נחמיאש בשם "יש אומרים". וקצת הכרח לזה י"ל, שאם נק' בן בג בג רק מטעם שהוא בגימטריא ה' או "בן אברהם שיש בו ה' אותיות" (כנ"ל הערה 83), הי' אפשר לקרותו בצירוף ושם אחר שעולה ה' כמו "בן גב גב" או דא דא" וכיו"ב. וראה אוה"ת לך (כרך ד) ס"ע תשכד. שער מאמרי רז"ל (להאריז"ל) לאבות כאן (הובא ונתבאר בהמשך תרס"ו ע' תיז ואילך).

86) ראה לקו"א להה"מ סי' עח.

87) ועד"ז צריך לומר בכל המאמרים שהובאו בשמו של בן בג בג. משא"כ בקדושין (י, ב) שנק' "יוחנן בן בג בג".

ומזה (שנקרא גם בשמו — יוחנן) הוכחה (נוסף על מ"ש לעיל הערה 27) שבמקומות שמובא רק "בן בג בג" — אינו (רק) בכדי "להסתירו מן המלשינים" וכיו"ב.

88) ב"ק לח, א. וש"נ.

89) קדושין מ, ב. וש"נ.

90) מד"ש כאן מר' יוסף ן' נחמיאש בשם "יש אומרים". הובאה דיעה זו גם בסה"ד שם (אלא שלא ס"ל כן).

91) וגם להדיעות שהם ב' אנשים הרי הו"ל לקרוא הראשון (באם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ההסבר לכך הוא:

בכינוי "בן הא הא" — בעל המאמר "לפום צערא אגרא" — ניכר יותר הרמז לגירות מאשר בכינוי "בן בג בג", ובלשון הרשב"ם (בשם הר"י בן הרא"ש)[92], שבג בג (רק גימטריא של ה' ה') יותר נסתר ונעלם[93].

ובדומה לכך ההבדל בין מאמריהם: ב"הפך בה" מדובר על ענין "נסתר ונעלם" שצריך להפוך בו ושוב להפוך בו, ואילו "צערא" הוא דבר גלוי.

כלומר: ב"הפך בה והפך בה" מדובר בעיקר על עיסוק בתורה כמטרה בפני עצמה — לימוד כדי להבין את תורת ה' ולא רק "לדעת את המעשה", ומובן שאין הכוונה רק לעניני הלכה גלויים הנוגעים למעשה, אלא בעיקר ללימוד של שקלא וטריא וכדומה שגם לפני השקלא וטריא וגם לאחריה, נשאר עדיין "נעלם" שאפשר להמשיך ולדון בו.

כפי שמפרשים[94] את "הפך בה והפך בה": לפי שמצינו.. שהיה דורש מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, ואפילו שהיו אלו היפך אלו.. לכן אמר.. הפך בה והפך בה, ודרוש דברים הפכיים זה מזה, פנים לטהר ופנים לטמא, דכולה בה, ואלו ואלו דברי אלקים חיים[95].

לפי זה יוצא, שההבדל בין "לפום צערא אגרא" לבין "הפך בה..." הוא ההבדל בין "גילוי" ל"העלם": ה"צער" שבתורה ומצוות שהיהודי מקבל על עצמו הוא בדבר מסויים גלוי, הנהגה מסויימת וכדומה[96], ואילו ב"הפך בה..." החידוש הוא בעיסוק בחלק התורה שהוראותיו "סתומות ולא מפורשות וגלויות וידועות"[97] — השקלא־וטריא שבתורה.

ולכן, למרות שבשני המאמרים מודגש ענין הגרות, בכל זאת במאמר "הפך בה..." נרמז הדבר בשם האומר באופן "נסתר ונעלם", ואילו במאמר "לפום צערא אגרא" — באופן גלוי[98].

(משיחות יו"ד, י"ג וט"ו שבט תשל"ט)

את"ל כן) בן הא הא שמורה בגילוי שהי' גר והשני בן בג בג שהוא רק גימטריא ("כדי להכיר ולידע בין זה לזה" — מד"ש שם מרשב"ם), כדלקמן בפנים ובהערה 93.

92) הובא במד"ש כאן.

93) וענין זה [ש"בג בג" הוא "יותר נסתר ונעלם"] הוא גם להפירוש ש"בג בג" הוא ר"ת "בן גר בן גיורת". כי הה"א שנתוסף באברהם ושרה — שעל זה מורה השם "בן הא הא" — מורה בגילוי על שייכותם לגרים (ראה לך לך יז, ה וברש"י שם. שם, טו וברש"י שם) משא"כ ענין ה"גר" ד"בג בג" מרומז רק בהנוטריקון שלו (וראה אוה"ת שם).

ונוסף לזה: השם "בן הא הא" משמע שהוא עצמו הי' גר, משא"כ הנוטריקון "בג בג" הוא (רק) "בן גר בן גיורת" (וראה לעיל הערה 82).

94) מדרש שמואל כאן. וראה המשך תרס"ו (שבהערה 85 ושם לפנ"ז ע' תט ואילך).

95) עירובין יג, ב.

96) ועד"ז במאמר בר הי הי בחגיגה (שבהערה 55), שהגם שנקט הדוגמא ד"עובד אלקים" בלימוד התורה, הרי מדגיש לא העסק בחלק הסתום שבתורה כו' כ"א "שונה פרקו מאה (פנמים) ואחד".

97) לשון אדמו"ר הזקן באגה"ק סי' כט (קנא, א) — לענין תושב"כ. אבל מובן, שעד"ז הוא גם בתושבע"פ בחלק השקו"ט וכיו"ב דתושבע"פ. וכמובן גם ממה שמסיים באגה"ק שם במעלת השונה הלכות דוקא.

98) ועד"ז הוא בהענין דגר דאפשרי בכאו"א, כנ"ל: במאמר לפום צערא אגרא הוא בגילוי, ואפ"ל תמיד בעבודתו דאופן דגר, בהנהגות שקיבל ע"ע באמירת בל"נ, ובפרט כשמזמן לזמן מוסיף ומקבל ע"ע הנהגות והידורים נוספים (להעיר מהנהגת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (ספר המנהגים חב"ד ע' 56). והוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר (לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 91)).

משא"כ בהמאמר "הפך בה הפך בה כו'", שהענין דגר שבזה הוא "יותר נסתר ונעלם" כי אינו ניכר בלימוד התורה שלו כ"א רק כשנזכר ע"ד אופן לימודו קודם שנתגייר.

המשך ביאור למס' סוטה ליום חמישי עמ' א

הדברים. **תָּנוּ רַבָּנַן** נאמר בדברי הכהן, 'מי האיש **אֲשֶׁר בָּנָה** בית', דנה הברייתא **אֵין לִי** לרבות מפסוק זה **אֶלָּא 'אֲשֶׁר בָּנָה'** ממש, **לָקַח וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מְנַיִן** שאף הוא חוזר, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה'**, תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר בנה', אלא בא לרבות קונה ויורש.

עוד דנה הברייתא, על מה שנאמר בתורה **'בַּיִת'**, **אֵין לִי** ללמוד מפסוק זה **אֶלָּא בַּיִת** שדרים בו, **מְנַיִן לְרַבּוֹת בַּיִת הַתֶּבֶן וּבַיִת הַבָּקָר וּבַיִת הָעֵצִים וּבַיִת הָאוֹצָרוֹת** שגם עליהם חוזר, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת'** ולא כתוב 'אשר בית בנה', לדרוש 'בנה' **מִכָּל מָקוֹם**, לרבות בית התבן ובית הבקר וכו'. אם כן, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַבּוּנֶה בַּיִת שַׁעַר אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת** שעשויים לדריסת רגל ולא להשתמש בהם, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּיִת'**, **מַה בַּיִת הָרָאוּי לְדִירָה אַף כֹּל הָרָאוּי לְדִירָה**, למעט את אלו שאינם עומדים לתשמיש דירה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר**, שהבית שנאמר בתורה הוא **'בַּיִת' כְּמַשְׁמָעוֹ**, וחוזר מהמלחמה רק על בית רגיל, ולא על אלו שהוזכרו במשנה ובברייתא.

מוסיפה הברייתא לדרוש את הפסוק, שהיה יכול לכתוב 'ולא **חָנַךְ**' וכתוב **'וְלֹא חֲנָכוֹ'**, משמע שבא למעט 'חנכו' לזה ולא לאחר, **פָּרַט לְגַזְלָן** שגזל בית, שאינו חוזר. שואלת הגמרא, **לֵימָא** מה שהוצרך למעט גזלן **דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אפשר למעט גזלן מסיבה אחרת שהרי **הָא אָמַר** – דרש מהאמור בפרשה **'וְרַךְ הַלֵּבָב'** שכוונת התורה **לְזֶה הַמִּתְיָרֵא**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות יב, טז - וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם

עג

טעם הפנימי דאין אוכלין קטניות בפסח

אין אוכלין קטניות[1] בפסח, והטעם:

הנה יש שֵׁם הוי' גילוי אלקות[2] – מוחין דגדלות, ויש שֵׁם אלקים[3] בגי' הטבע העלם והסתר בחי' מוחין דקטנות, וזהו דיש פת לחם מחטה, ויש קטניות.

לחם, רומז על מוחין דגדלות[4] שהוא בגי'[5] ג' פעמים הוי',

קטניות[6], הוא מין עדשים שהוא מאכל הבראה דאבל כמ"ש[7] בשו"ע יורה דעה הל' אבילות, וזהו שקטניות מלשון קטנות הם בחי' דינים וגבורות – מוחין דקטנות, ולכן קטניות הם אדומים בחי'[8] גבורות ודינים.

ואם האכילה הוא לחם – ג' פעמים הוי' – הוא בחי' מוחין דגדלות, ואם האכילה הוא קטניות הוא בחי' מוחין דקטנות שם האלקים.

ומפני שקטניות הם בחי' דינים וגבורות, מוחין דקטנות, לכן[9] אין אוכלין אותם בפסח, שהוא זמן החסדים היציאה ממצרים, דמצרים מלשון מיצר בחי' מיצר הגרון[10] בגי' ג'

המשך בעמוד 228

1) ראה שו"ע אדמוה"ז סי' תנג סעיף ג. שו"ת צמח צדק אורח חיים סי' נז.

2) כידוע אלקים בגי' "הטבע", וכל בחי' ודרגא שהוא צמצום והעלם על אלקות נק' בשם מוחין דקטנות, וכל גילוי אלקות נק' הוי' – מוחין דגדלות. ראה הערה 3. ובילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סי' פג*.

3) ראה תניא – שער היחוד והאמונה פרק ו וז"ל: והנה שם אלקים הוא שם מדת הגבורה והצמצום ולכן הוא גם כן בגימטריא הטבע לפי שמסתיר האור שלמעלה המהוה ומחיה העולם ונראה כאילו העולם עומד ומתנהג בדרך הטבע ושם אלקים זה הוא מגן ונרתק לשם הוי' להעלים האור והחיות הנמשך מֵשֵׁם הוי' ומהוה מאין ליש שלא יתגלה לנבראים. עי"ש.

4) ראה אור התורה משפטים עמוד א'שב וז"ל: ידוע ששרש הלחם בחכמה וע"כ מחיה לנפש האדם כמ"ש והחכמה תחיה כו' וכמארז"ל אין התינוק יודע לקרות אבא עד שיטעום טעם דגן ואבא הוא בחי' החכמה כמ"ש כי אתה אבינו כו' ולכן לפי שהלחם שרשו מכלי החכמה אשר למעלה החכמה בה דוקא מלובש אור א"ס וכולם בחכמה עשית, והחכמה תחי', לכן אף שירדו ונתגשמו בלחם גשמי יש בהלחם כח להחיות את האדם ולהמשיך בו האור והחיות, עי"ש.

5) בענין לחם בגי' ג' פעמים הוי', ראה סידור עם דא"ח קא, ג. אור התורה ויקרא ע' רכח. ועוד.

6) מבאר ד"קטניות" מרמז על "קטנות" המוחין, מצד כמה טעמים, והם:

א) "קטניות" מלשון קטנות.

ב) קטניות - עדשים - הוא מאכל הבראה דאבל.

ג) קטניות הוא גוון אדום בחי' גבורה.

ד) ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סי' ריא, שזהו הטעם דעשו בחי' גבורה ביקש "הלעטני נא מן האדם האדם הזה".

ה) קטניות הוא מאכל בהמה.

ו) עדשים הם עגולות שרשם מתהו (לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש ע' שסט).

ז) שרץ שיעורו כעדשה (שם).

7) יורה דעה הל' אבלות סי' שעח סעיף ט. ומברין תחלה בבצים או בתבשיל של עדשים זכר לאבילות. ראה פרקי דרבי אליעזר פרק לה. ירושלמי ברכות פרק ג הלכה א.

8) ראה בענין גוון אדום בלקוטי תורה ויקרא הוספות נא, ד. ביאורי הזהר להצמח צדק ח"א ע' תקצ ואילך. ועוד.

9) להעיר מזכרונות הרה"ח ר' יוסף גולדברג ע"ה ר"י תו"ת בראנווא פריז [מופיע ב"תולדות ר' יוסף" – תשורה ממשפ' בלינוב, י"ב תמוז תש"ע], שסיפר, ששבת אחת הי' ביעקאטרינאסלוו אצל הרב המחבר, וא"ל ר' לוי יצחק ז"ל ש"מבלי ליכנס לצד ההלכה, הרי קטניות וחג הפסח אינם תואמים ע"פ שרשם" עי"ש. והוא הביאור המובא כאן.

10) ראה תורה אור פרשת וארא נח, ב ואילך. וז"ל: בחי' מצרים הוא מצר מי. פי' כי מבואר בלק"ת פ' וישב (ד"ה ועתה נבאר סוד יוסף) כי הגרון נק' ארץ מצרים כי הוא מקום יותר צר שבכל האדם, כי הלא ג' מוחין ברדתן ובהתפשטותן למטה בגוף שם מתרחבים לכל רוחב הגוף בג' קוים. אמנם בהיותם בגרון דהיינו ברדתם מהראש להגרון קודם התפשטותם בגוף שם הם במקום צר עד קצה האחרון ושם הוא סוד מצרים ומהאחוריים הי' יניקת מצרים. וזה ענין פרעה אותיות הערף. וזהו ופרעה עמד על היאור. כי היאור הוא יסוד דאימא הנמשך דרך הגרון עד חזה דז"א ובו מלובש מוח הדעת. ופרעה שהוא הערף בחי' גרון עומד על היאר ממש. וענין יצ"מ הוא יציאת המוחין ממצר הגרון בהתפשטות בגוף ומשם הם נמשכים בבחי' מל' שהיא ארץ טובה ורחבה מקום רחב. משא"כ הגרון הוא בחי' מצרים מקום צר כנ"ל . . דהנה ענין יסוד אימא שמסתיים בחזה דז"א. פי' שאימא הוא בחי' בינה שהוא בחי' השגת השכל, והז"א הוא בחי' המדות דאצי',

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט גאולה ומשיח

כה, ד – ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור

א. רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה.

תוספתא שביעית פרק א הלכה א.

רבן גמליאל ובית דינו התקינו וכו', לפום מאי דמסיק רב אשי בגמ' רפ"ק דמ"ק דף ד' דר"ג וב"ד ס"ל כר' ישמעאל דמדאורייתא ליכא איסור כלל לחרוש כל ערב שביעית אלא דהלכה למשה מסיני היא, שבזמן הבית אסור בעבודה ל' יום לפני ראש השנה, ושמאי והלל הוסיפו על ההלכה וגזרו שיהו אסורין בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד העצרת. ולפי המסקנא לא צריכינן למ"ש שם מעיקרא שהתנו בדידהו כל הרוצה לבטל יבא ויבטל, שחששו שמא יתקלקלו הקרקעות עיי"ש, אלא לא תקנו שמאי והלל אלא להוסיף על זמן ההלכה ומיהו דוקא בזמן ההלכה שלא שייך התוספת אלא היכא דאיכא העיקר.

ולפ"ז צריכים לפרש מאי דקתני הכא התקינו דומיא דההיא דמפרש תלמודא גבי רבן יוחנן בן זכאי (סוכה מא) דיום הנף מאי התקין דרש והתקין, ה"נ דרשו כמ"ש התו' שם דדייקי מאי שייכות יש לתוספת שביעית עם ניסוך המים דבכל מקום שונה להו כי הددי עשר נטיעות ניסוך המים וערבה הלכה למשה מסיני אלא למילף מה ניסוך המים דוקא בזמן הבית אף תוספת שביעית לא אסיר אלא בזמן הבית.

נמצא דבמהרה יבנה בית המקדש ויחזור הדבר לאיסורו ל' יום לפני ראש השנה באופן דאיכא נפקותא בין דין ג' אילנות ובעשר וכו' אפילו לאחר תקנת רבן גמליאל, והיינו טעמא דהרמב"ם ז"ל בפר ק ג' אף על גב דפסק כתקנת רבן גמליאל, מכל-מקום פסק גם כן לדין ג' אילנות וכו'.

חסדי דוד[2] על תוספתא, ועיין גם כן רבינו נתן אדלר ז"ל מס' שביעית פ"ב מ"א

כה, י – וקדשתם את שנת החמשים שנה

וקראתם דרור[3] בארץ לכל יושביה יובל[4] היא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו

ב. יש ליישב בתחלת הפרשה מה שכתוב וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם. דכתב ג' אמירות, ועוד דפתח בלשון רבים **כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם**, וסיים בלשון יחיד **שש שנים תזרע**, וחזר לומר **וקדשתם את שנת החמשים** וגו', משום דמדבר בג' זמנים, אחד לשעתה דהיינו בימי יהושע דאז היו כל יושבי' עלי' ועל זה אמר בלשון רבים, ועוד על ימי עזרא דאז לא היו יושבי' עלי' אלא מקצתן ולכך אמר בלשון יחיד, ועוד לעתיד לבוא דהיינו לאחר שיחזרו כל יושבי' לכך חזר ואמר בלשון רבים.

אכן למאן דאמר דלא מנו יובלות כל זמן שלא היו כל יושבי' עלי' אלא כדי למנות שמיטות שהיו נוהגים אפילו אין יושבי' עלי' אבל יובלות אינו נוהג אלא כל זמן שכל יושבי' וכדמסיק שם[5], יוצדק טפי מה שפתח בלשון רבים ובאמצע אמר לשון יחיד הרי דתחלה אמר לשון רבים ואחר כך לשון יחיד, ובדין יובלות אמר איפכא **והעברת שופר** הרי לשון יחיד, **וקדשתם את שנת** וגו' הרי לשון רבים, וזהו **וידבר ה' אל משה לאמר** לאותו דור, ואחר כך **דבר אל בני ישראל** מה ששייך לדור אחר, **ואמרת אלהם** לדור שלעתיד לבוא.

וזה שמפרש ואזיל **כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם** לכולכם בזמן שכל יושבי' עלי' ולא מיבעי אז אלא אפילו בזמן שקצתם עלי' והיינו לענין שמיטה **כי שש שנים תזמור כרמך** וגו' אפילו מקצתם עלי', אכן לענין יובלות נהי שו**והעברת שופר** וגו' אפילו במקצתם עלי' היינו לצורך שמיטה הנ"ל, אבל לענין קדושה **וקדשתם** וגו' כולכם דוקא בזמן שכל יושבי' עלי' וכאמור.

זרע ברך[6]

1) עיין עוד בענין זה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת אמור סימן קט, ובהנסמן שם. פרשת שמיני סימן סט, ובהנסמן שם. פרשת קדושים סימן קלא. ועוד.

2) ר' דוד פאדרו ז"ל, מח"ס משכיל לדוד על פירש"י עה"ת, ועוד.

3) עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת ויחי סימן שמז ("דרר" ר"ת "דוד רגל רביעי" – רמז למשיח).

4) עיין עוד רמזים וביאורים בענין יובל, בילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת וירא סימן ריא ("יובל" ר"ת "לא ידע בשכבה ובקומה" – רמז למשיח). פרשת יתרו סימן צד. צה. ("יובל" ר"ת "בתוף וכנור יזמרו לו" – רמז למשיח). ועיין גם כן שם סימן עג. פרשת בשלח סימן מד. פרשת משפטים סימן צ. פרשת כי תשא סימן קטו. קמ. ועיין בענין אין העולם פחות מפ"ה יובלות וכו' פרשת וישלח סימן שכו.

5) עיין ערכין לב:

6) ר' ברך ברכי' ז"ל, תלמיד המגלה עמוקות, נדפס תצ"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש יומי

פרשת בהר- בחוקותי

~ יום ראשון ט"ז אייר ~

כה (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר:**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְסִינַי לְמֵימָר:

רש"י◄ **בְּהַר סִינַי•** מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי? וַהֲלֹא כָּל הַמִּצְוֹת נֶאֱמְרוּ מִסִּינַי?! אֶלָּא, מַה שְׁמִטָּה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ, פְּרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כֻּלָּן נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי; כָּךְ שְׁנוּיָה בְּ'תּוֹרַת כֹּהֲנִים'. וְנִרְאֶה לִי שֶׁכָּךְ פֵּרוּשָׁהּ: לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת שֶׁנִּשְׁנֵית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בְּ'מִשְׁנֵה תּוֹרָה', לָמַדְנוּ שֶׁכְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ כֻּלָּן נֶאֱמְרוּ מִסִּינַי, וּבָא הַכָּתוּב וְלִמֵּד כָּאן עַל כָּל דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר לְמֹשֶׁה, שֶׁמִּסִּינַי הָיוּ כֻּלָּם, כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן, וְחָזְרוּ וְנִשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב.

~ נקודות משיחות קודש ~

מַה שְׁמִטָּה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ (וּפְרָטוֹתֶיהָ) וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כּוּלָּן נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי (רש"י)

זוֹ הִיא דַּעְתּוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא, וְאִילוּ לְפִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל "כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי, וּפְרָטוֹת בְּאֹהֶל־מוֹעֵד" (זבחים קטו).

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל — הַיְנוּ עֲבוֹדַת הַצַּדִּיק. שֶׁכֵּן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָיָה כֹּהֵן, שֶׁמִּצַּד תּוֹלַדְתּוֹ "קָדוֹשׁ הוּא לֵאלֹקָיו".

רַבִּי עֲקִיבָא — הַיְנוּ עֲבוֹדַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה, כִּי רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה בֶּן גֵּרִים (רְאֵה סֵדֶר הַדּוֹרוֹת, עֵרֶךְ רַבִּי עֲקִיבָא).

וְהִנֵּה, בַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיק, דַּי בִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ בִּתְחִילַת הַיּוֹם (בִּזְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע), וְאִילוּ עֲבוֹדַת כָּל הַיּוֹם הִיא עֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת, עַל־פִּי טַעַם וָדַעַת. לָכֵן אוֹמֵר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שֶׁרַק 'כְּלָלוֹת' (יְסוֹד הָעֲבוֹדָה) נֶאֱמְרוּ בְּ'סִינַי', הָרוֹמֵז לִמְסִירוּת־נֶפֶשׁ ('סִינַי' הוּא מִדְּבָר, לֹא מְקוֹם יִשּׁוּב וְסֵדֶר), וְאִילוּ 'פְּרָטוֹת' (פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה) נֶאֱמְרוּ בְּ'אֹהֶל מוֹעֵד', הָרוֹמֵז לַעֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת.

מִצַּד שֵׁנִי, עֲבוֹדַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה הִיא מִתּוֹךְ מְסִירוּת־נֶפֶשׁ תְּמִידִית, כָּךְ שֶׁגַּם פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה חֲדוּרִים בִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ, וְלָכֵן סָבוּר רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁאַף הַפְּרָטוֹת נֶאֱמְרוּ מִ'סִינַי'.

(לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 283)

(ב) **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה:**

ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵעֲלוּן לְאַרְעָא די אֲנָא יָהֵב לְכוֹן וְתַשְׁמֵט אַרְעָא שְׁמִטְתָּא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **שַׁבָּת לַה'•** לְשֵׁם ה', כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

א) בְּהַר סִינַי. אֵין מוּקְדָּם וּמְאוּחָר בַּתּוֹרָה וְזוֹ הַפָּרָשָׁה קוֹדֶם וַיִּקְרָא וְכָל הַפָּרְשִׁיּוֹת שֶׁהֵם אַחֲרָיו כִּי הַדִּבּוּר בְּהַר סִינַי וְעַתָּה כָּרַת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּפָרָשַׁת וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים וְהִזְכִּירָהּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה לְחַבֵּר תְּנָאֵי הָאָרֶץ וְכַאֲשֶׁר אָמַר עַל הָעָרִיּוֹת כִּי בַּעֲבוּרָן תָּקִיא הָאָרֶץ אוֹתָם כֵּן אָמַר בְּפָרָשַׁת אִם בְּחֻקֹּתַי עַל שַׁבְּתוֹת הָאָרֶץ וְהִזְכִּיר בִּתְחִלָּה פִּי' הַשַּׁבָּתוֹת: תורה ב

ב) וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'. מִצְוָה עַל יִשְׂרָאֵלִי שֶׁלֹּא יַעֲזוֹב גֵּר לִזְרוֹעַ שְׁנַת הַשַּׁבָּת כַּאֲשֶׁר לֹא נַעַזְבֻנוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת כִּי הוּא בִּרְשׁוּתֵנוּ: וְטַעַם שַׁבָּת לַה'. כְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְסוֹד יְמֵי עוֹלָם רָמוּז בַּמָּקוֹם הַזֶּה: תורה ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃

ג שית שְׁנִין תִּזְרַע חַקְלָךְ וְשִׁית שְׁנִין תִּכְסַח כַּרְמָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ׃

(ד) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃

ד ובשתא שְׁבִיעֵתָא נְיַח שְׁמִטְתָּא יְהֵי לְאַרְעָא דְּתַשְׁמֵט חֲדָם יְיָ חַקְלָךְ לָא תִזְרַע וְכַרְמָךְ לָא תִכְסָח׃

רש"י◄ יִהְיֶה לָאָרֶץ • לַשָּׂדוֹת וְלַכְּרָמִים. לֹא תִזְמֹר • שֶׁקּוֹצְצִין זְמוֹרוֹתֶיהָ; וְתַרְגּוּמוֹ: "לָא תִכְסָח", וְדוֹמֶה לוֹ (ישעיה לג יב) "קוֹצִים כְּסוּחִים", (תהלים פ יז) "שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה".

(ה) אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃

ה יָת כַּתִּי דַחֲצָדָךְ לָא תֶחֱצַד וְיָת עִנְּבֵי שִׁבְקָךְ לָא תִקְטוֹף שְׁנַת שְׁמִטְתָּא יְהֵי לְאַרְעָא׃

רש"י◄ אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ • אֲפִלּוּ לֹא זְרַעְתָּהּ וְהִיא צָמְחָה מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל בָּהּ בְּעֵת הַקָּצִיר, הוּא קָרוּי 'סְפִיחַ'. לֹא תִקְצוֹר • לִהְיוֹת מַחֲזִיק בּוֹ כִּשְׁאָר קָצִיר, אֶלָּא הֶפְקֵר יִהְיֶה לַכֹּל. נְזִירֶךָ • שֶׁהִנְזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ בְּנֵי־אָדָם מֵהֶם וְלֹא הִפְקַרְתָּם. לֹא תִבְצֹר • אוֹתָם אֵינְךָ בּוֹצֵר, אֶלָּא מִן הַמֻּפְקָר.

(ו) וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃

ו ותְהֵי שְׁמִטַּת אַרְעָא לְכוֹן לְמֵיכַל לָךְ וּלְעַבְדָּךְ וּלְאַמְתָּךְ וְלַאֲגִירָךְ וּלְתוֹתָבָךְ דְּדָיְרִין עִמָּךְ׃

רש"י◄ וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ וְגוֹ' • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֲסָרְתִּים עָלֶיךָ, לֹא בַּאֲכִילָה וְלֹא בַּהֲנָאָה אֲסָרְתִּים, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּנְהֹג בָּהֶם כְּבַעַל הַבַּיִת, אֶלָּא הַכֹּל יִהְיוּ שָׁוִים בָּהּ, אַתָּה וּשְׂכִירְךָ וְתוֹשָׁבְךָ. שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה • (ת"כ) מִן הַשָּׁבוּת אַתָּה אוֹכֵל, וְאִי אַתָּה אוֹכֵל מִן הַשָּׁמוּר. לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ • (ת"כ) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יא): "וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ", יָכוֹל יִהְיוּ אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה לַעֲשִׂירִים? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ", הֲרֵי בְּעָלִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת אֲמוּרִים כָּאן. וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ • (ת"כ) אַף הַנָּכְרִים.

(ז) וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃

ז ולְבְעִירָךְ וּלְחַיְתָא די בְּאַרְעָךְ תְּהֵא כָּל עֲלַלְתַּהּ לְמֵיכָל׃

רש"י◄ וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה • אִם חַיָּה אוֹכֶלֶת, בְּהֵמָה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן, שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלֶיךָ! מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "וְלִבְהֶמְתְּךָ"? מַקִּישׁ בְּהֵמָה לְחַיָּה: כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה, הַאֲכֵל לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת. כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, כַּלֵּה לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת (ת"כ. תענית ו).

(ח) וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃

ח וְתִמְנֵי לָךְ שְׁבַע שְׁמִטִּין דִּשְׁנִין שְׁבַע שְׁנִין שְׁבַע זִמְנִין וִיהוֹן לָךְ יוֹמֵי שְׁבַע שְׁמִטִּין דִּשְׁנִין אַרְבְּעִין וְתֵשַׁע שְׁנִין׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) אֶת תְּבוּאָתָהּ. שֹׁב אֶל הָאָרֶץ הַנִּזְכֶּרֶת בַּפָּסוּק הָרִאשׁוֹן: תורה ד

ד) שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן. פֵּרַשְׁתִּיו: תורה ה

ה) סְפִיחַ. יָדוּעַ שֶׁהוּא מִגִּזְרַת סְפָחַנִי נָא גַּם נְזִירֶךָ יָדוּעַ שֶׁהוּא מִגִּזְרַת נָזִיר: שְׁנַת שַׁבָּתוֹן. הַטַּעַם כִּי שְׁנַת שַׁבָּתוֹן הִיא לָאָרֶץ וְהַטַּעַם שֶׁהָאָרֶץ אֵינָהּ בִּרְשׁוּתְךָ בַּשָּׁנָה הַזֹּאת: תורה ו

ו) וְהָיְתָה שַׁבָּת הָאָרֶץ. הַטַּעַם כָּל מַה שֶׁהוֹצִיאָה מֵעַצְמָהּ: וְטַעַם לָכֶם. לְכָל הָעוֹלָם: וְטַעַם לְךָ. שֶׁיֵּשׁ רְשׁוּת לְבַעַל הָאֲדָמָה לֶאֱכוֹל הַסְּפִיחִים: תורה ז

ז) וְלִבְהֶמְתְּךָ. שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתְךָ: וְלַחַיָּה. שֶׁאֵינֶנָּה בִּרְשׁוּתְךָ: תורה ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **שבתות שנים** • שְׁמִטּוֹת שָׁנִים, יָכוֹל יַעֲשֶׂה שֶׁבַע שָׁנִים רְצוּפוֹת שְׁמִטָּה וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל אַחֲרֵיהֶם? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים", הֲוֵי אוֹמֵר: כָּל שְׁמִטָּה וּשְׁמִטָּה בִּזְמַנָּהּ (ת"כ). **וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע וְגוֹ'** • מַגִּיד לְךָ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ שְׁמִטּוֹת, עֲשֵׂה יוֹבֵל לְסוֹף תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: יַעֲלֶה לְךָ חֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹת הַשְּׁמִטּוֹת לְמִסְפַּר תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים.

(ט) **וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם:**

ט וְתַעֲבַר שׁוֹפַר יַבָּבָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא דְּכִפּוּרַיָּא תַּעְבְּרוּן שׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעֲכוֹן:

רש"י◄ **וְהַעֲבַרְתָּ** • לְשׁוֹן (שמות לו ו) "וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה", לְשׁוֹן הַכְרָזָה. **בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים** • (ת"כ) מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ? אִם כֵּן, לָמָה נֶאֱמַר "בֶּעָשׂוֹר לַחוֹדֶשׁ"? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: תְּקִיעַת עָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ דּוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם, וְאֵין תְּקִיעַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה דּוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם, אֶלָּא בְּבֵית־דִּין בִּלְבַד.

(י) **וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ:**

י וּתְקַדְּשׁוּן יָת שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין וְתַקְרְיוּן חֵרוּתָא בְּאַרְעָא לְכָל יָתְבָהָא יוֹבֵלָא הִיא תְּהֵי לְכוֹן וּתְתוּבוּן גְּבַר לְאַחֲסַנְתֵּהּ וּגְבַר לְזַרְעִיתֵהּ תְּתוּבוּן:

~ נקודות משיחות קודש ~

וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ (כה, י)

בַּגְּמָרָא מוּבָא מַאֲמָרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה: "פָּחוֹת מִמֵּיכָלְךָ וּמִמַּשְׁתְּיךָ וְתוֹסִיף עַל דִּירָתְךָ". כְּלוֹמַר: מְקוֹם הַמְּגוּרִים הוּא חָשׁוּב בְּיוֹתֵר, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁכְּדַאי לָאָדָם לְמַעֵט בְּצָרְכֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּדֵי לְשַׁפֵּר אֶת מְקוֹם מְגוּרָיו. לָכֵן גַּם כָּאן מְפָרֵשׁ רַבִּי יְהוּדָה שֶׁהָאֶפְשָׁרוּת לִבְחֹר אֶת מְקוֹם הַמְּגוּרִים הִיא תְּכוּנָתוֹ הַחֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר שֶׁל בֶּן־חוֹרִין, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁהַחֵרוּת עַצְמָהּ נִקְרֵאת בְּשֵׁם "דְּרוֹר" עַל־שֵׁם תְּכוּנָה זוֹ.

(תורת מנחם – התוועדויות תשמ"ג ח"ג ע' 1466. ע"פ ביאורי החומש)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה. יֵשׁ מַחְלֹקֶת אִם נִבְרָא הָעוֹלָם בְּנִיסָן אוֹ בְּתִשְׁרֵי וְאֵין צוֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ כִּי מַעְתִּיקֵי הַדַּת תִּקְּנוּ לָנוּ בִּתְפִלּוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן וְהִנֵּה רָאִינוּ תְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל בְּתִשְׁרֵי בְּתְחִלַּת הַשָּׁנָה וְעוֹד בְּפָרָשַׁת הַקְהֵל אֶת הָעָם לִקְרֹא בַּתּוֹרָה בְּחַג הַסֻּכּוֹת וְכָתוּב לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְלֹא יִתָּכֵן לִהְיוֹת אַחַר חֲצִי הַשָּׁנָה (וְעוֹד וְחַג הָאָסִיף בְּצֵאת הַשָּׁנָה וְכֵן תְּקוּפַת הַשָּׁנָה) (במ"ט אינו) וְהָעֵד הַנֶּאֱמָן שְׁנַת הַשַּׁבָּת שֶׁכָּתוּב לֹא תִּזְרְעוּ וּבְמַרְחֶשְׁוָן יָחֵלוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִזְרוֹעַ וְאִם הָיְתָה תְּחִלַּת הַשָּׁנָה מִנִּיסָן הִנֵּה לֹא יִקְצְרוּ אֲשֶׁר זָרְעוּ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְלֹא יִזְרְעוּ כִּי הִנֵּה שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה הִיא וְאַחַר שֶׁלֹּא יִקְצְרוּ זֶרַע שָׁנָה שִׁשִּׁית לֹא יִזְרְעוּ פְּעָמִים וְהַכָּתוּב אָמַר לֹא תִּזְרְעוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְבַדָּהּ וִיהוּדָה הַפַּרְסִי אָמַר כִּי יִשְׂרָאֵל הָיוּ מוֹנִים בְּחֶשְׁבּוֹן הַשֶּׁמֶשׁ וְאִלּוּ הָיָה זֶה נָכוֹן הִנֵּה לֹא פֵּרֵשׁ מֹשֶׁה מַהֲלַךְ שָׁנָה תְּמִימָה כִּי חַכְמֵי הַמַּזָּלוֹת לֹא יָכְלוּ עַד הִנֵּה לְהוֹצִיאָהּ לָאוֹר כִּי חַכְמֵי הוֹדוּ מוֹסִיפִים עַל רְבִיעַ הַיּוֹם חֹמֶשׁ שָׁעָה וְתַלְמֵי וַחֲבֵרָיו אוֹמְרִים כִּי יֶחְסַר חֵלֶק מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת בַּיּוֹם וְהוּא קָרוֹב מִמַּהֲלַךְ הָעִבּוּר וְהַבָּאִים אַחֲרָיו אָמְרוּ חֵלֶק מִמֵּאָה וָשֵׁשׁ וְאַחֲרֵי מֵאָה וָעֶשֶׂר וְאַחֲרֵי מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים גַּם מֵאָה וּשְׁמוֹנִים כִּי יֵשׁ מִי שֶׁהִיא שִׁנְתוֹ לְהַשְׁלֶמֶת הַמַּזָּלוֹת מִנְּקוּדָה נִרְאִית וְיֵשׁ מִנְּקוּדַת הַגַּלְגַּל הַנָּטוּי לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל וַאֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְקַבְּלָה וְעוֹד כִּי פֵּרוּשׁ חָדָשׁ יַכְחִישׁ הַפַּרְסִי וְהַצְּדוֹקִים אוֹמְרִים שֶׁהָדַת עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה. דַּע כִּי אֵין לַלְּבָנָה שָׁנָה כְּלָל רַק בִּקְשׁוּ הַמְחַשְּׁבִים מִסְפַּר חֳדָשִׁים קְרוֹבִים לִשְׁנַת הַחַמָּה וּמִצָּאוּם י"ב כַּאֲשֶׁר אֵין לַחַמָּה חֹדֶשׁ וְהַמְחַשְּׁבִים בִּקְשׁוּ מִסְפָּר לְחֹדֶשׁ שֶׁיִּהְיֶה נֶחְלָק קָרוֹב לַחֹדֶשׁ מִימוֹת חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה עַל כִּי חֳדָשֵׁינוּ הֵם לַלְּבָנָה וּשְׁנוֹתֵינוּ יָשׁוּבוּ בַּסּוֹף לִשְׁנוֹת הַחַמָּה עַל כֵּן הֶעְתִּיקוּ חַז"ל כִּי לְעוֹלָם הָיָה בֵּית דִּין עוֹשֶׂה שִׁבְעָה עִבּוּרִים בְּכָל מַחֲזוֹר הַלָּבָנָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ קוֹבְעִים בְּכָל חֹדֶשׁ עַל פִּי רְאִיַּת הַלְּבָנָה וְסוֹד הַמַּחֲזוֹר יָדוּעַ מֵחָכְמַת הַמַּזָּלוֹת: וְטַעַם **תַּעֲבִירוּ.** שֶׁיִּתְקָעוּ שׁוֹפָר בְּכָל הַמַּזָּלוֹת: תורה י

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְקִדַּשְׁתֶּם** • (ת"כ) בִּכְנִיסָתָהּ מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בְּבֵית־דִּין וְאוֹמְרִים: "מְקֻדֶּשֶׁת הַשָּׁנָה!". **וּקְרָאתֶם דְּרוֹר** • לַעֲבָדִים, בֵּין נִרְצָע בֵּין שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים מִשֶּׁנִּמְכַּר. (ר"ה ט) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַהוּ לְשׁוֹן "דְּרוֹר"? כִּמְדַיֵּר בֵּי־דְיָרָא וְכוּ', שֶׁדָּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה

וְאֵינוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים. יוֹבֵל הוּא • שָׁנָה זֹאת מֻבְדֶּלֶת מִשְּׁאָר שָׁנִים בִּנְקִיבַת שֵׁם לָהּ לְבַדָּהּ, וּמַה שְּׁמָהּ? "יוֹבֵל" שְׁמָהּ, עַל שֵׁם תְּקִיעַת שוֹפָר. **וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ • שֶׁהַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ • לְרַבּוֹת אֶת הַנִּרְצָע.**

(יא) יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ:

יא יוֹבֵלָא הִיא שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין תְּהֵי לְכוֹן לָא תִזְרְעוּן וְלָא תַחְצְדוּן יָת כַּתְּהָא וְלָא תִקְטְפוּן יָת שִׁבְקָהָא:

רש"י◄ **יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה** • מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקִדַּשְׁתֶּם" וְגוֹ', כִּדְאִיתָא בְּ'רֹאשׁ־הַשָּׁנָה' וּבְ'תוֹרַת כֹּהֲנִים'. **אֶת־נְזִרֶיהָ** • אֶת הָעֲנָבִים הַמְשֻׁמָּרִים, אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמֻּפְקָרִים.

כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל, נִמְצְאוּ שְׁתֵּי שָׁנִים קְדוֹשׁוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לְזוֹ: שְׁנַת תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים — שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים — יוֹבֵל.

(יב) כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:

יב אֲרֵי יוֹבֵלָא הִיא קוּדְשָׁא תְּהֵי לְכוֹן מִן חַקְלָא תֵּיכְלוּן יָת עֲלַלְתַּהּ:

רש"י◄ **קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם** • (ת"כ) תּוֹפֶסֶת דָּמֶיהָ כְּהֶקְדֵּשׁ, יָכוֹל תֵּצֵא הִיא לְחֻלִּין? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "תִּהְיֶה", בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא. **מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ •** (ת"כ) עַל־יְדֵי

הַשָּׂדֶה אַתָּה אוֹכֵל מִן הַבַּיִת, שֶׁאִם כָּלָה לַחְיָה מִן הַשָּׂדֶה, אַתָּה צָרִיךְ לְבַעֵר מִן הַבַּיִת, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל.

(יג) בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ:

יג בְּשַׁתָּא דְּיוֹבְלָא הָדָא תְּתוּבוּן גְּבַר לְאַחֲסָנָתֵהּ:

רש"י◄ **תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ •** וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: "וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ"? אֶלָּא לְרַבּוֹת הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ וְעָמַד בְּנוֹ וּגְאָלָהּ, שֶׁחוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל.

(יד) וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו:

יד וַאֲרֵי תְזַבְּנוּן זְבִינִין לְחַבְרָךְ אוֹ תִזְבְּנוּן מִידָא דְּחַבְרָךְ לָא תּוֹנוּן גְּבַר יָת אַחוּהִי:

רש"י◄ **וְכִי־תִמְכְּרוּ וְגוֹ' •** לְפִי פְּשׁוּטוֹ, כְּמַשְׁמָעוֹ. וְעוֹד יֵשׁ דְּרָשָׁה: מִנַּיִן כְּשֶׁאַתָּה מוֹכֵר, מְכֹר לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — לַעֲמִיתֶךָ" מְכֹר.

וּמִנַּיִן שֶׁאִם בָּאתָ לִקְנוֹת, קְנֵה מִיִּשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אוֹ קָנֹה — מִיַּד עֲמִיתֶךָ". **אַל־תּוֹנוּ •** (ת"כ, ב"מ נח) זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

י) **וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים.** בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ וְכָל יוֹשְׁבֶיהָ: **דְּרוֹר.** יִדּוּעַ שֶׁהוּא כְּמוֹ חָפְשִׁי וְכִדְרוֹר לָעוּף עוֹף קָטָן מְנַגֵּן כְּשֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ וְאִם הוּא בִּרְשׁוּת אָדָם לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיָּמוּת: **יוֹבֵל.** כְּמוֹ שִׁלּוּחַ וַחֲזַ"ל אָמְרוּ שֶׁפְּרוּשׁ יוֹבֵל כֶּבֶשׂ וְהָרְאָיָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים וְנִקְרָאָה הַשָּׁנָה בְּשֵׁם הַשּׁוֹפָר: **וְטַעַם תִּהְיֶה לָכֶם.** לְיִשְׂרָאֵל לְבַדָּם: **וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ.** כַּאֲשֶׁר יִפָּרֵשׁ כִּי בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל תָּשׁוּב הָאָרֶץ הַנִּמְכֶּרֶת לִבְעָלֶיהָ: **וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ.** הָעֶבֶד הַנִּמְכָּר לְיִשְׂרָאֵל: תורה יא

יא) יוֹבֵל הִיא. אַחַר שֶׁהִיא שְׁנַת יוֹבֵל לֹא תִזְרְעוּ: תורה יב

יב) קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם. כִּי הִיא מְפוֹרֶשֶׁ' בֵּינוֹת הַשָּׁנִים: **מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ.** מַה שֶּׁיּוֹצִיא הַשָּׂדֶה מֵעַצְמוֹ תֹּאכְלוּ כֻּלְּכֶם כַּכָּתוּב בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה: תורה יג

יג) בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת. טַעְמוֹ בִּתְחִלַּת הַשָּׁנָה: תורה יד

יד) אוֹ קָנֹה. שֵׁם הַפֹּעַל וְיֻחְסַר מְקוֹם קְנִיָּתָם קָנֹה וְכֵן זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וְרַבִּים כְּמוֹהֶם: **וְטַעַם תִּמְכְּרוּ.** לְשׁוֹן רַבִּים עַל פִּי עֵדִים. וְכֵן טַעַם **אַל תּוֹנוּ.** רַק כְּמִסְפַּר שְׁנִים: תורה טו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(טו) **בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ:**

רש"י◄ **בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה** • זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו, עַל הָאוֹנָאָה בָּא לְהַזְהִיר. כְּשֶׁתִּמְכּוֹר, אוֹ תִּקְנֶה קַרְקַע, דַּע כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ עַד הַיּוֹבֵל, וּלְפִי הַשָּׁנִים וּתְבוּאוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, יִמְכּוֹר הַמּוֹכֵר וְיִקְנֶה הַקּוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי סוֹפוֹ לְהַחֲזִירָהּ לוֹ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מֵעָטוֹת וְזֶה מוֹכְרָהּ בְּדָמִים יְקָרִים, הֲרֵי נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מְרֻבּוֹת וְאָכַל מִמֶּנָּה תְּבוּאוֹת הַרְבֵּה, הֲרֵי נִתְאַנָּה מוֹכֵר; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִקְנוֹתָהּ לְפִי הַזְּמַן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ", לְפִי מִנְיַן שְׁנֵי הַתְּבוּאוֹת שֶׁתְּהֵא עוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ תִּמְכֹּר לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (ערכין כ): מִכָּאן, שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ אֵינוֹ רַשַּׁאי לִגְאֹל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁתַּעֲמֹד שְׁתֵּי שָׁנִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ מִיּוֹם לְיוֹם, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, כְּגוֹן שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ בְּקָמוֹתֶיהָ, וּ"שְׁנֵי" אֵינוֹ יוֹצֵא מִפְּשׁוּטוֹ, כְּלוֹמַר, מִסְפַּר שָׁנִים שֶׁל תְּבוּאוֹת וְלֹא שֶׁל שִׂדָּפוֹן; וּמִעוּט 'שָׁנִים' — שְׁנַיִם.

טו בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא בָּתַר יוֹבְלָא תִּזְבֹּן מִן חַבְרָךְ בְּמִנְיַן שְׁנֵי עֲלַלְתָּא יְזַבֵּן לָךְ:

(טז) **לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ:**

רש"י◄ **תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ** • תִּמְכְּרֶנָּה בְּיֹקֶר. **תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ** • תַּמְעִיט בְּדָמֶיהָ.

טז לְפוּם סְגִיאוּת שְׁנַיָּא תַּסְגֵּי זְבִינוּהִי וּלְפוּם זְעֵרוּת שְׁנַיָּא תַּזְעֵר זְבִינוּהִי אֲרֵי מִנְיַן עֲלַלְתָּא הוּא מְזַבֵּן לָךְ:

(יז) **וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:**

רש"י◄ **וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ** • (ת"כ) כָּאן הִזְהִיר עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יַקְנִיט אִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא יַשִּׂיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, לְפִי דַּרְכּוֹ וַהֲנָאָתוֹ שֶׁל יוֹעֵץ. וְאִם תֹּאמַר: מִי יוֹדֵעַ אִם נִתְכַּוַּנְתִּי לְרָעָה? לָכֵן נֶאֱמַר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ"; הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת, הוּא יוֹדֵעַ. כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, שֶׁאֵין מַכִּיר אֶלָּא מִי שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בְּלִבּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ".

יז וְלָא תּוֹנוּן גְּבַר יָת חַבְרֵהּ וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

~ נקודות משיחות קודש ~

וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ (כה, יז)

וְלֹא יַשִּׂיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ (רש"י)

בְּפָרָשַׁת תָּבֹא, לְגַבֵּי "מַשְׂגֶּה עִוֵּר בַּדָּרֶךְ", נָקַט רַשִׁ"י "וּמַשִּׂיאוֹ עֵצָה רָעָה". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכָּאן מַיְירֵי בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים, וְלָכֵן פֵּרֵשׁ שֶׁהַחִסָּרוֹן הוּא רַק בִּנְתִינַת הָעֵצָה (הָעֵצָה הִיא לַהֲנָאַת הַיּוֹעֵץ, לֹא לְטוֹבַת הַשּׁוֹאֵל). וְאִלּוּ בְּ"מַשְׂגֶּה עִוֵּר", שֶׁהוּא אֶחָד מֵאַחַד־עָשָׂר אֲרוּרִים שֶׁבַּתּוֹרָה, פֵּרֵשׁ שֶׁהָעֵצָה עַצְמָהּ הִיא רָעָה.

(לקוטי שיחות כרך כז עמ' 147)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טז) תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ. הֵפֶךְ תַּמְעִיט: תורה יז

יז) וְטַעַם אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ. אַזְהָרָה לַמּוֹכֵר כִּי הָרִאשׁוֹן לַקּוֹנֶה: **כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.** וְאַחַר שֶׁאֲנִי אֱלֹהֵיכֶם אֶפְרַע מִשְּׁנֵיהֶם מְאַשֵּׁר יוֹנָה עֲמִיתוֹ וְאִם תַּעֲשׂוּ חֻקּוֹתַי תִּתֵּן הָאָרֶץ פִּרְיָהּ. וְטַעַם לְהַזְכִּיר זֶה בְּעֲבוּר מִסְפַּר תְּבוּאוֹת אָמְרוּ הַצְּדוֹקִים כִּי תְּבוּאָתָנוּ רְאָיָה כִּי תְּחִלַּת הַשָּׁנָה מִנִּיסָן וְאֵין זוֹ רְאָיָה כִּי יִתָּכֵן לִהְיוֹת פֵּרוּשׁ תְּבוּאָתָנוּ מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ מֵעַצְמָהּ וְאִם אָמְרוּ לֹא תִּקָּרֵא תְּבוּאָה כִּי אִם סְפִיחֵי הַנֵּה לְנֶגְדָּם מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ וְעוֹד יוֹדִיעֵנוּ אֵיךְ יַעֲשׂוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כִּי לֹא יִזְרְעוּ בַּשִּׁשִּׁית וּבַשְּׁבִיעִית וּבַשְּׁמִינִית רַק יִזְרְעוּ בַּתְּשִׁיעִית וְיִקְצְרוּ בַּעֲשִׂירִית וְלָמָּה לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה כִּי אָמַר לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים לְבַדָּם וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁפֵּרוּשׁ וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה שֶׁאֶתֵּן בְּרָכָה בַּשִּׁשִּׁית שֶׁיַּסְפִּיק וְיוֹסִיף עוֹד שָׁנָה וּבִשְׁנַת הַיּוֹבֵל יִהְיוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים בְּלֹא תּוֹסְפוֹת וּמִלַּת וְעָשָׂת זָרָה כְּמוֹ מִשָּׁרֵת אֶת הַמֶּלֶךְ כִּי בַּעֲבוּר הִתְחַבְּרוּת שְׁנֵי תְּוִי"ן חָסְרוּ הָאֶחָד לְהָקֵל עַל הַלָּשׁוֹן: תורה יח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יח) **וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח:**

יח וְתַעְבְּדוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי תִּטְרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְתֵיתְבוּן עַל אַרְעָא לְרָחְצָן:

רש"י◄ **וישבתם על־הארץ לבטח.** שֶׁבַּעֲוֹן שְׁמִטָּה, יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו לד): "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ" "וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ"; וְשִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל, כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁמִטּוֹת שֶׁבִּטְּלוּ, הָיוּ.

~ יום שני י"ז אייר ~

(יט) **וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ:**

יט וְתִתֵּן אַרְעָא אִבַּהּ וְתֵיכְלוּן לְמִשְׂבָּע וְתֵיתְבוּן לְרָחְצָן עֲלַהּ:

רש"י◄ **ונתנה הארץ וגו' וישבתם לבטח עליה.** שֶׁלֹּא תִּדְאֲגוּ מִשְּׁנַת בַּצֹּרֶת. **ואכלתם לשבע.** אַף בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם תְּהֵא בּוֹ בְּרָכָה.

(כ) **וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ:**

כ וַאֲרֵי תֵימְרוּן מָא נֵיכוּל בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא הָא לָא נִזְרַע וְלָא נִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתָּנָא:

רש"י◄ **ולא נאסף.** אֶל הַבַּיִת. **את־תבואתנו.** כְּגוֹן יַיִן וּפֵרוֹת הָאִילָן, וּסְפִיחִין הַבָּאִים מֵאֲלֵיהֶם.

~ נקודות משיחות קודש ~

וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית (כה, כ)

'שֵׁשׁ שָׁנִים' ו'הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית' הֵם כְּנֶגֶד שִׁית אַלְפֵי שְׁנִין דְּהָוֵי עָלְמָא וְהָאֶלֶף הַשְּׁבִיעִי. וְנִשְׁאֶלֶת הַשְּׁאֵלָה – כֵּיצַד יָכוֹל הַדּוֹר שֶׁלָּנוּ, הַיָּרוּד וְהֶחָלָשׁ, לְהָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה? עַל כָּךְ בָּאָה הַבְטָחַת ה', שֶׁאִם תַּעֲשׂוּ אֶת כָּל הַתָּלוּי בָּכֶם, אֶתֵּן אֶת בִּרְכָתִי וּ'זְרִיעַת הַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית' תַּשִּׂיג אֶת מַטְּרָתָהּ וְתָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה, אַף שֶׁהַ'שָּׂדֶה' כְּחוּשָׁה, שֶׁהֲרֵי נֶעֱבְדָה בְּמֶשֶׁךְ שֵׁשׁ שָׁנִים.

(לקוטי שיחות כרך כז עמ' 189)

(כא) **וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים:**

כא וַאֲפַקֵּד יָת בִּרְכָתִי לְכוֹן בְּשַׁתָּא שְׁתִיתֵתָא וְתַעְבֵּד יָת עֲלַלְתָּא לִתְלַת שְׁנִין:

רש"י◄ **לשלש השנים.** לְמִקְצָת הַשִּׁשִּׁית, מִנִּיסָן וְעַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וְלַשְּׁבִיעִית וְלַשְּׁמִינִית, שֶׁיִּזְרְעוּ בַּשְּׁמִינִית בְּמַרְחֶשְׁוָן וְיִקְצְרוּ בְּנִיסָן.

~ נקודות משיחות קודש ~

בְּעִנְיָן הַנַּ"ל – "וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי גו' בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית, וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים" – יֵשׁ גַּם הוֹרָאָה בְּנוֹגֵעַ לְיוֹקֶר הַזְּמַן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַקָּשׁוּר גַּם עִם יְמֵי הַסְּפִירָה:

לְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: מַהוּ הָעִנְיָן בִּסְפִירַת הַזְּמַן – הֲרֵי מַהֲלַךְ הַזְּמַן הוּא תָּמִיד בְּאוֹתוֹ אוֹפֶן?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא – שֶׁנִּיצּוּל הַזְּמַן יָכוֹל לִהְיוֹת בְּכַמָּה אוֹפַנִּים: יֶשְׁנוֹ אוֹפֶן שֶׁמְּמַלְּאִים אֶת הַזְּמַן בְּתוֹכָן שֶׁל עֲבוֹדַת ה', וּמִצַּד זֶה הִנֵּה גַּם רִיבּוּי זְמַן נֶחְשָׁב "כְּיָמִים אֲחָדִים"; וְיֶשְׁנוֹ אוֹפֶן שֶׁהַזְּמַן אֵינוֹ מְמוּלָּא כּוּ'. אָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה, שְׁמוֹנִים שָׁנָה וּמֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְלֹא לִפְעוֹל מְאוּמָה; וְיָכוֹל לִהְיוֹת מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁ"בְּשָׁעָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַחַת" הֲרֵי הוּא "קוֹנֶה עוֹלָמוֹ", עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ מְקַנֵּא בּוֹ!

וְזֶהוּ גַּם פֵּרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא":

בְּ"כָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא" נִכְלָלִים כָּל פְּרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת: תַּעֲנוּג הַמּוּרְגָּשׁ, תַּעֲנוּג הַבַּלְתִּי מוּרְגָּשׁ כּוּ', עַד לְדַרְגַּת "יוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה". וְכֵיוָן שֶׁכָּל זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה עַצְכָּשָׁו, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁהָעֲבוֹדָה עַצְכָּשָׁו הִיא לְמַעְלָה אֲפִילוּ מִ"יוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה".

וְכָל זֶה הוּא בְּ"שָׁעָה אַחַת" — שֶׁכָּל שָׁעָה, אִם מְנַצְּלִים אוֹתָהּ כְּדָבָעֵי, אֲזַי הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַגִּילוּיִים שֶׁלֶּעָתִיד, לְמַעְלָה גַּם מֵהַעִילּוּי שֶׁל "יוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים".

וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן "וּפָרַצְתָּ" בְּנוֹגֵעַ לַזְּמַן — שֶׁנּוֹסָף עַל שְׁמִירַת הַזְּמַן בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל כַּמּוּת הַזְּמַן מְמוּלָא בְּלִימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם "וּפָרַצְתָּ" בְּנוֹגֵעַ לְאֵיכוּת הַזְּמַן. הַיְנוּ, שֶׁמִּילּוּי הַזְּמַן בְּעִנְיְנֵי תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, יִהְיֶה מִתּוֹךְ מְסִירָה וּנְתִינָה וְחִיּוּת כּוּ', כָּךְ שֶׁגַּם מִיעוּט הַזְּמַן בְּכַמּוּת — כּוֹלֵל רִיבּוּי זְמַן בְּאֵיכוּת, עַל־דֶּרֶךְ שֶׁבַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית נַעֲשֵׂית צְמִיחַת תְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים.

(קטעים מהתוועדות שבת פרשת בהר ה'תשי"ט.

תורת מנחם כרך כה, ע' 279־275; 285־283, בלתי מוגה)

(כב) וּזְרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד שְׁנַת הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן:

כב וְתִזְרְעוּן יָת שַׁתָּא תְּמִינָתָא וְתֵיכְלוּן מִן עֲלַלְתָּא עַתִּיקָא עַד שַׁתָּא תְּשִׁיעָתָא עַד מֵעַל עֲלַלְתַּהּ תֵּיכְלוּן עַתִּיקָא:

רש"י◄ **עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת.** עַד חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁל תְּשִׁיעִית, שֶׁהִיא עֵת בֹּא תְּבוּאָתָהּ שֶׁל שְׁמִינִית לְתוֹךְ הַבַּיִת, שֶׁכָּל יְמוֹת הַקַּיִץ הָיוּ בַּשָּׂדֶה בַּגְּרָנוֹת, וּבְתִשְׁרֵי הוּא עֵת הָאָסִיף לַבַּיִת, וּפְעָמִים שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת לְאַרְבַּע שָׁנִים: בַּשִּׁשִּׁית שֶׁלְּפְנֵי הַשְּׁמִטָּה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהֵן בְּטֵלִין מֵעֲבוֹדַת קַרְקַע שְׁתֵּי שָׁנִים רְצוּפוֹת: הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל; וּמִקְרָא זֶה נֶאֱמַר בִּשְׁאָר הַשְּׁמִטּוֹת כֻּלָּן.

(כג) וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי:

כג וְאַרְעָא לָא תִזְדַּבַּן לַחֲלוּטִין אֲרֵי דִילִי אַרְעָא אֲרֵי דַיָּרִין וְתוֹתְבִין אַתּוּן קֳדָמָי:

רש"י◄ **וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר.** (ת"כ) לִתֵּן 'לָאו' עַל חֲזָרַת שָׂדוֹת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁלֹּא יְהֵא הַלּוֹקֵחַ כּוֹבְשָׁהּ. **לִצְמִתֻת.** לִפְסִיקָה, לִמְכִירָה פְּסוּקָה עוֹלָמִית. **כִּי־לִי הָאָרֶץ.** (ת"כ) אַל תֵּרַע עֵינְךָ בָּהּ, שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ.

(כד) וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ: ס

כד וּבְכֹל אַרְעָא אַחֲסַנְתְּכוֹן פֵּרְקָנָא תִּתְּנוּן לְאַרְעָא:

רש"י◄ **וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם.** (ת"כ) לְרַבּוֹת בָּתִּים וְעֶבֶד עִבְרִי, וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בְּ'קִדּוּשִׁין' בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן (דף כא). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, סָמוּךְ לַפָּרָשָׁה שֶׁלְּאַחֲרָיו, שֶׁהַמּוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ רַשַּׁאי לְגָאֳלָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ הוּא אוֹ קְרוֹבוֹ, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב.

(כה) כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֶת מִמְכַּר אָחִיו:

כה אֲרֵי יִתְמַסְכַּן אָחוּךְ וְיִזְבַּן מֵאַחֲסַנְתֵּהּ וְיֵיתֵי פָּרִיקֵהּ דְּקָרִיב לֵהּ וְיִפְרוֹק יָת זְבִינֵי אֲחוּהִי:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כב) יָשָׁן. שֶׁב עַל מִן וְטַעְמוֹ כְּעֶצֶם וְכֵן מִן הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת הַכְּרוּבִים: תורה כג

כג) לִצְמִיתוּת. כְּמוֹ כְּרִיתוּת וְהַתְּי"ו שׁוֹרֶשׁ מִגִּזְרַת יַצְמִיתֵם ה' אֱלֹהֵינוּ: **כִּי לִי הָאָרֶץ.** זֶה טַעַם נִכְבָּד וְכֵן אָמַר מֹשֶׁה בִּתְפִלָּתוֹ ה' מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָנוּ אַתָּה כְּמוֹ מָעוֹן עוֹמֵד וְדוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר בָּא: תורה כד

כד) אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם. שֶׁיְּרֻשָּׁתֶם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן גַּם בְּאֶרֶץ הָאֱמוֹרִי: תורה כה

כה) יָמוּךְ. מֵהַפְּעָלִים הַשְּׁנִיִּים הַנִּרְאִים וְנָח נֶעְלָם בֵּינֵיהֶם וְטַעְמוֹ כְּמוֹ דָל וְאֶבְיוֹן: **הַקָּרוֹב אֵלָיו.** מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ: תורה כו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר•** (ת"כ) מְלַמֵּד, שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ אֶלָּא מַחֲמַת דֹּחַק עֹנִי. **מֵאֲחֻזָּתוֹ•** וְלֹא כֻּלָּהּ, לִמְדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּשַׁיֵּר שָׂדֶה לְעַצְמוֹ. **וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו•** (ת"כ) וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב.

(כו) **וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ:**

כו וּגְבַר אֲרֵי לָא יְהֵי לֵהּ פָּרִיק וְתַדְבֵּק יְדֵהּ וְיַשְׁכַּח כְּמִסַּת פֻּרְקָנֵהּ:

רש"י◄ **וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל•** (קידושין שם. ת"כ) וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים? אֶלָּא גּוֹאֵל שֶׁיּוּכַל לִגְאֹל מִמְּכָרוֹ.

(כז) **וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ:**

כז וִיחַשֵּׁב יָת שְׁנֵי זְבִינוּהִי וְיָתֵב יָת מוֹתָרָא לְגַבְרָא דִּי זַבֶּן לֵהּ וִיתוּב לְאַחֲסַנְתֵּהּ:

רש"י◄ **וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ•** כַּמָּה שָׁנִים הָיוּ עַד הַיּוֹבֵל? כָּךְ וְכָךְ; וּבְכַמָּה מְכַרְתִּיהָ לְךָ? בְּכָךְ וְכָךְ; עָתִיד הָיִיתָ לְהַחֲזִירָהּ בַּיּוֹבֵל, נִמְצֵאתָ קוֹנֶה מִסְּפַר הַתְּבוּאוֹת כְּפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל שָׁנָה — אָכַלְתָּ אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹ אַרְבַּע, הוֹצֵא אֶת דְּמֵיהֶן מִן הַחֶשְׁבּוֹן וְטֹל אֶת הַשְּׁאָר. **וְזֶהוּ: וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף•** בִּדְמֵי הַמִּקָּח עַל הָאֲכִילָה שֶׁאָכַל, וְיִתְּנֵם לַלּוֹקֵחַ. **לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ•** הַמּוֹכֵר הַזֶּה שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ.

(כח) **וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: ס**

כח וְאִם לָא תַּשְׁכַּח יְדֵהּ כְּמִסַּת אֲתַב לֵהּ וִיהֵי זְבִינוּהִי בִּידָא דִּזְבַן יָתֵהּ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא וְיִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא וִיתוּב לְאַחֲסַנְתֵּהּ:

רש"י◄ **דֵּי הָשִׁיב לוֹ•** (ערכין ל) מִכָּאן, שֶׁאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין. **עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל•** (ת"כ) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְתוֹךְ אוֹתָהּ שָׁנָה כְּלוּם, שֶׁהַיּוֹבֵל מְשַׁמֵּט בִּתְחִלָּתוֹ.

~ יום שלישי י"ח אייר ~

(כט) **וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ:**

כט וּגְבַר אֲרֵי יְזַבֵּן בֵּית מוֹתַב קַרְתָּא מַקְּפָא שׁוּר וּתְהֵי פֻּרְקָנֵהּ עַד מִשְׁלַם שַׁתָּא דְּזִבְינוּהִי עִדָּן בְּעִדָּן תְּהֵי פֻּרְקָנֵהּ:

רש"י◄ **בֵּית־מוֹשַׁב עִיר־חוֹמָה•** (ת"כ) בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן. **וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ•** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׂדֶה שֶׁיָּכוֹל לְגָאֳלָהּ מִשְּׁתֵּי שָׁנִים וְאֵילָךְ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה, וּבְתוֹךְ שְׁתֵּי שָׁנִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ יָכוֹל לְגָאֳלָהּ, הֵצְרַךְ לְפָרֵשׁ בָּזֶה שֶׁהוּא חִלּוּף, שֶׁאִם רוֹצֶה לִגְאֹל בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה, גּוֹאֲלָהּ, וּלְאַחַר מִכָּאן אֵינוֹ גּוֹאֲלָהּ. **וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ•** שֶׁל בַּיִת. **יָמִים•** יְמֵי שָׁנָה שְׁלֵמָה קְרוּיִים יָמִים, וְכֵן (בראשית כד נה): "תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים".

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כז) וְחִשַּׁב. מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד הַדָּגוּשׁ: תורה כח

כח) וְיָצָא. הַמִּמְכָּר. וְהִנֵּה שֵׁם תַּחַת תֹּאַר הַשֵּׁם וְרַבִּים כָּמוֹהוּ וְאַחַר שֶׁהִזְכִּיר בֵּית מוֹשָׁב יָדַעְנוּ כִּי וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ שָׂדֶה אוֹ כֶּרֶם: תורה כט

כט) עִיר חוֹמָה. עִיר מֻקֶּפֶת: **יָמִים.** שָׁנָה עַד שוּב הַיָּמִים מִקּוֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף כַּאֲשֶׁר הָיוּ כִּי סִבָּתָם שוּב הַשֶּׁמֶשׁ לִמְקוֹמָהּ וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְקַבָּלָה עַל שָׁנָה תְּמִימָה אִם לַחַמָּה אִם לַלְּבָנָה וְאִם מְעֻבֶּרֶת: תורה ל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ל) **וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מִלֹּאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל:**

רש"י◄ **וְקָם הַבַּיִת וְגוֹ' לַצְּמִיתֻת•** יָצָא מִכֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר וְעָמַד בְּכֹחוֹ שֶׁל קוֹנֶה. [**אֲשֶׁר־לֹא חֹמָה•** "לוֹ" קָרֵינַן, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁו, הוֹאִיל וְהָיְתָה לוֹ קֹדֶם לָכֵן. וְ"עִיר",

ל וְאִם לָא יִתְפְּרַק עַד מִשְׁלַם לֵהּ שַׁתָּא שְׁלֵמְתָּא וִיקוּם בֵּיתָא דִי בְקַרְתָּא דִּי לֵהּ שׁוּרָא לַחֲלוּטִין לְדִי זְבַן יָתֵהּ לְדָרוֹהִי לָא יִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא:

נְקֵבָה הִיא, וְהֵצְרַךְ לִכְתֹּב "לָהּ", אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לִכְתֹּב "לֹא" בִּפְנִים, תִּקְּנוּ "לוֹ" בַּמָּסֹרֶת; זֶה נוֹפֵל עַל זֶה]. **לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל•** אָמַר רַב סַפְרָא: [אַף] אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, לֹא יֵצֵא.

(לא) **וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא:**

רש"י◄ **וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים•** כְּתַרְגּוּמוֹ: "פַּצְחָיָא", עֲיָרוֹת פְּתוּחוֹת מֵאֵין חוֹמָה, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע יג כח): "הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם"; (בראשית כה טז) "בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם". **עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב•** הֲרֵי הֵן כַּשָּׂדוֹת

לא וּבָתֵּי פַּצְחַיָּא דִי לֵית לְהוֹן שׁוּר מַקַּף סְחוֹר סְחוֹר עַל חֲקַל אַרְעָא יִתְחַשַּׁב פֵּרְקָנָא תְּהֵי לֵהּ וּבְיוֹבֵלָא יִפּוֹק:

הַנִּגְאָלִים עַד הַיּוֹבֵל וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל לַבְּעָלִים — אִם לֹא נִגְאָלוּ. **גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ•** (ת"כ) מִיָּד אִם יִרְצֶה, וּבְזֶה יָפֶה כֹּחוֹ מִכֹּחַ שָׂדוֹת, שֶׁהַשָּׂדוֹת אֵין נִגְאָלוֹת עַד שְׁתֵּי שָׁנִים. **וּבַיֹּבֵל יֵצֵא•** בְּחִנָּם.

(לב) **וְעָרֵי הַלְּוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְּוִיִּם:**

רש"י◄ **וְעָרֵי הַלְּוִיִּם•** אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה עִיר שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם. **גְּאֻלַּת עוֹלָם•** גּוֹאֵל מִיָּד אֲפִלּוּ לִפְנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים, אִם מָכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׂדוֹתֵיהֶם הַנְּתוּנוֹת לָהֶם

לב וְקִרְוֵי לֵיוָאֵי בָּתֵּי קִרְוֵי אַחֲסַנְתְּהוֹן פֵּרְקַן עָלָם תְּהֵי לְלֵיוָאֵי:

בְּאַלְפַּיִם אַמָּה סְבִיבוֹת הֶעָרִים, אוֹ אִם מָכְרוּ בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה, גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם וְאֵינוֹ חָלוּט לְסוֹף שָׁנָה.

(לג) **וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְּוִיִּם וְיָצָא מִמִּכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָּתֵּי עָרֵי הַלְּוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

רש"י◄ **וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְּוִיִּם•** וְאִם יִקְנֶה בַּיִת אוֹ עִיר מֵהֶם. **וְיָצָא בַּיֹּבֵל•** אוֹתוֹ מִמְּכַר שֶׁל בַּיִת אוֹ שֶׁל עִיר, וְיָשׁוּב לַלֵּוִי שֶׁמְּכָרוֹ, וְלֹא יִהְיֶה חָלוּט כִּשְׁאָר בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּ'גְאֻלָּה' זוֹ, לְשׁוֹן מְכִירָה. דָּבָר אַחֵר: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְּוִיִּם", יָכוֹל לֹא דִּבֶּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּלוּקַח יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה בַּיִת בְּעָרֵי הַלְּוִיִּם, אֲבָל לֵוִי שֶׁקָּנָה מִלֵּוִי יִהְיֶה חָלוּט? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְּוִיִּם", אַף הַגּוֹאֵל

ל וְאִם לָא יִתְפְּרַק עַד מִשְׁלַם לֵהּ שַׁתָּא שְׁלֵמְתָּא וִיקוּם בֵּיתָא דִי בְקַרְתָּא דִּי לֵהּ שׁוּרָא לַחֲלוּטִין לְדִי זְבַן יָתֵהּ לְדָרוֹהִי לָא יִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא:

מִיַּד לֵוִי, גּוֹאֵל גְּאֻלַּת עוֹלָם. **וְיָצָא מִמִּכַּר־בַּיִת•** הֲרֵי זוֹ מִצְוָה אַחֶרֶת, וְאִם לֹא גְּאָלָהּ, יוֹצְאָה בַּיּוֹבֵל, וְאֵינוֹ נֶחֱלָט לְסוֹף שָׁנָה כְּבַיִת שֶׁל יִשְׂרָאֵל. **כִּי בָּתֵּי עָרֵי הַלְּוִיִּם הִיא אֲחֻזָּתָם•** לֹא הָיָה לָהֶם נַחֲלַת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, אֶלָּא עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ הֵם לָהֶם בִּמְקוֹם שָׂדוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם גְּאֻלָּה כְּשָׂדוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפָּקַע נַחֲלָתָם מֵהֶם.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לא) עַל שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב. כְּמוֹ וַיָּבוֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים וּפִי' עִם: **גְּאוּלָה תִּהְיֶה לוֹ.** לְכָל בַּיִת וּבַיִת כְּמוֹ בָּנוֹת צְעָדָה עֲלֵי שׁוּר וּכְמוֹ עַל בָּנָיָה כִּי אֵינֶנּוּ: תורה לב

לב) גְּאֻלַּת עוֹלָם. נִצְחִי וּבַעֲבוּר שֶׁאָמַר גְּאֻלַּת עוֹלָם אָמַר וַאֲשֶׁר יִגְאַל וְהַטַּעַם כְּמוֹ יִקְנֶה וְיֵשׁ אוֹמְרִים אֲפִילוּ אִם הָיָה הַגּוֹאֵל לֵוִי: תורה לג

לג) וְי"ו וַיֵּצֵא כְּפִ"א רָפָה בִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל. בַּיִת אוֹ עִיר הַמִּשְׁפָּט אֶחָד: תורה לד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לד) **וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הִוא לָהֶם:**

לד וַחֲקַל רְוַח קִרְוֵיהוֹן לָא יִזְדַּבָּן אֲרֵי אַחֲסָנַת עָלָם הוּא לְהוֹן:

רש"י◄ **וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר•** מֶכֶר גִּזְבָּר, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בֶּן לֵוִי אֶת שָׂדֵהוּ וְלֹא גְּאָלָהּ, וּמְכָרָהּ גִּזְבָּר, אֵינָהּ יוֹצֵאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל (וייקרא כז כ): "וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד", אֲבָל בֶּן לֵוִי גּוֹאֵל לְעוֹלָם.

(לה) **וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ:**

לה וַאֲרֵי יִתְמַסְכַּן אָחוּךָ וּתְמוּט יְדֵהּ עִמָּךְ וְתַתְקֵף בֵּהּ דַּיָּר וְתוֹתָב וִיחֵי עִמָּךְ:

רש"י◄ **וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ•** (ת"כ) אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיֵּרֵד וְיִפֹּל וְיִהְיֶה קָשֶׁה לַהֲקִימוֹ, אֶלָּא חַזְּקֵהוּ מִשְּׁעַת מוֹטַת הַיָּד, לְמָה זֶּה דּוֹמֶה? לְמַשֹּׂאוֹי שֶׁעַל הַחֲמוֹר; עוֹדֵהוּ עַל הַחֲמוֹר, אֶחָד תּוֹפֵס בּוֹ וּמַעֲמִידוֹ; נָפַל לָאָרֶץ, חֲמִשָּׁה אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ. **גֵּר וְתוֹשָׁב•** אַף אִם הוּא גֵּר אוֹ תּוֹשָׁב, וְאֵיזֶהוּ תּוֹשָׁב? כָּל שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת.

(לו) **אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ:**

לו לָא תִּסַּב מִנֵּהּ חִבּוּלְיָא וְרִבִּיתָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ וִיחֵי אָחוּךָ עִמָּךְ:

רש"י◄ **נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית•** חַד שַׁוִּינְהוּ רַבָּנָן, וְלַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין. **וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ•** לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם נִמְשֶׁכֶת אַחַר הָרִבִּית וְקָשֶׁה לִפְרֹשׁ הֵימֶנּוּ, וּמוֹרֶה לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלוֹ, הֵצְרַךְ לוֹמַר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ". (ב"מ סב) אוֹ הַתּוֹלֶה מְעוֹתָיו בְּנָכְרִי כְּדֵי לְהַלְווֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, הֲרֵי זֶה דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לָכֵן הֵצְרַךְ לוֹמַר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ".

(לז) **אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ:**

לז יָת כַּסְפָּךְ לָא תִתֵּן לֵהּ בְּחִבּוּלְיָא וּבְרִבִּיתָא לָא תִתֵּן מֵיכְלָךְ:

(לח) **אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ס**

לח אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם לְמִתַּן לְכוֹן יָת אַרְעָא דִּכְנַעַן לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ:

רש"י◄ **אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי וְגוֹ'•** וְהִבְחַנְתִּי בֵּין בְּכוֹר לְשֶׁאֵינוֹ בְּכוֹר, אַף אֲנִי יוֹדֵעַ וְנִפְרָע מִן הַמַּלְוֶה מָעוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, וְאוֹמֵר: 'שֶׁל נָכְרִי הֵם'. דָּבָר אַחֵר: "אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", עַל־מְנָת שֶׁתְּקַבְּלוּ

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לה) וּמָטָה יָדוֹ. מִגְּזֵרַת לֹא יָמוּט וְהַמֵּ"ם שֹׁרֶשׁ וְכָמוֹהוּ אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי: **אָחִיךָ.** יִשְׂרָאֵל: **עִמָּךְ.** שֶׁאַתָּה חַיָּב לִנְמְצָא עִמָּךְ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה: **גֵּר וְתוֹשָׁב.** וְאִם הוּא מֵאַרְצְךָ אוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב: **וָחַי.** כְּמוֹ יִחְיֶה: **וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ.** הֵפֶךְ וּמָטָה יָדוֹ שֶׁלֹּא יִפּוֹל: תורה לו

לו) נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית. מְפוֹרָשׁ בְּדִבְרֵי הַקַּבָּלָה. תַּי"ו תַּרְבִּית נוֹסָף כְּמוֹ תַּרְמִית וְהוּא מִגְּזֵרַת רַב רַק הוּא מֵהַפְּעָלִים שֶׁהַלָּמֶ"ד שֶׁלָּהֶם נָח נֶעְלָם כְּמוֹ תַּכְלִית שִׂנְאָה וְאַחַר כֵּן פִּי' הַנֶּשֶׁךְ וְהַתַּרְבִּית גַּם מֵ"ם מַרְבִּית נוֹסָף כְּמוֹ מֵ"ם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית: תורה לז

לח) וְטַעַם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. שֶׁהֱיִיתֶם גֵּרִים וְהִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֲחוּזָה וְהַטַּעַם דָּבֵק עִם גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ גַּם עִם כָּל הַפָּרָשָׁה הַנִּזְכֶּרֶת בַּעֲבוּר גְּאֻלַּת הָאָרֶץ. וְהַזְכִּיר פָּרָשַׁת וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ בַּעֲבוּר שֶׁיַּזְכִּיר הַיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ צוֹרֶךְ רַב עַד שֶׁיִּמְכֹּר עַצְמוֹ שֶׁיֵּצֵא בְּיוֹבֵל וְהִנֵּה כָּל פָּרָשַׁת הַסִּדֶּר דְּבֵקָה: תורה לט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֲלֵיכֶם מִצְוֹתַי, אֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם. **לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן** • בִּשְׁכַר שֶׁתִּקַּבְּלוּ מִצְוֹתַי. **לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים** • (ת"כ) שֶׁכָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲנִי לוֹ לֵאלֹהִים. וְכָל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה, כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

וַאֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם (רש"י כה, לח) לְרַשִׁ"י הֲקָשָׁה: הֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא הַיְסוֹד לְקִיּוּם כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה כֻּלָּן, וּמַדּוּעַ הִיא מֻזְכֶּרֶת לְגַבֵּי אִסּוּר רִבִּית דַּוְקָא. וּכְדֵי לְתָרֵץ שְׁאֵלָה זוֹ מוֹסִיף "וַאֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם".

(לקוטי שיחות כרך ח עמ' 97)

~ יום רביעי י"ט אייר ~

(לט) **וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד:**

לט **וַאֲרֵי יִתְמַסְכַּן אָחוּךָ עִמָּךְ וְיִזְדַּבַּן לָךְ לָא תִפְלַח בֵּהּ פֻּלְחַן עַבְדִּין:**

רש"י ◄ **עֲבֹדַת עָבֶד** • עֲבוֹדָה שֶׁל גְּנַאי, שֶׁיְּהֵא נִכָּר בָּהּ כְּעֶבֶד: שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ כֵּלָיו אַחֲרָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ, וְלֹא יִנְעַל לוֹ מִנְעָלָיו.

(מ) **כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:**

מ **כַּאֲגִירָא כְּתוֹתְבָא יְהֵי עִמָּךְ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא יִפְלַח עִמָּךְ:**

רש"י ◄ **כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב** • עֲבוֹדַת קַרְקַע וּמְלֶאכֶת אֻמָּנוּת, כִּשְׁאָר שְׂכִירִים הִתְנַהֵג בּוֹ. **עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל** • אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל לִפְנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים, הַיּוֹבֵל מוֹצִיאוֹ.

(מא) **וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב:**

מא **וְיִפּוֹק מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּהּ וְיִתּוּב לְזַרְעִיתֵהּ וּלְאַחֲסָנַת אֲבָהָתוֹהִי יְתוּב:**

רש"י ◄ **הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ** • אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אִם הוּא נִמְכַּר, בָּנָיו מִי מְכָרָן? אֶלָּא מִכָּאן, שֶׁרַבּוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו. **וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו** • (ת"כ. מכות יב) אֶל כְּבוֹד אֲבוֹתָיו, וְאֵין לְזַלְזְלוֹ בְּכָךְ. **אֲחֻזַּת** • חֶזְקַת.

~ נקודות משיחות קודש ~

בָּנָיו מִי מְכָרָן (רש"י כה, מא) וְאִלּוּ בַּגְּמָרָא נֶאֱמַר "מִי נִמְכָּרִים". וְיֵשׁ לְבָאֵר: מִי נִמְכָּרִים – לְפִי רַז"ל אֵין בִּכְלָל אֶפְשָׁרוּת שֶׁאָב יִמְכֹּר אֶת בְּנוֹ, כְּפִי שֶׁדָּרְשׁוּ בַּגְּמָרָא מִן הַכָּתוּב "וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה". מִי מְכָרָן – בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט אֶפְשָׁר לִמְכֹּר בֵּן, כִּי מִצַּד הַסְּבָרָא אֵין הֶבְדֵּל בֵּין בֵּן לְבַת, וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "בִּתּוֹ" הוּא מִצַּד הַדִּינִים הַמְיֻחָדִים בְּאָמָה (כְּגוֹן יִעוּד); אֶלָּא שֶׁהָאָב לֹא מִמֵּשׁ אֶת זְכוּתוֹ וְלֹא מְכָרָן.

(לקוטי שיחות כרך יב עמ' 152)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לט) וְנִמְכַּר לָךְ. הוּא מֵעַצְמוֹ אוֹ גָּנַב מִמְּךָ וּמְכָרוּהוּ בְּבֵית דִּין: תורה מ

מא) הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ. זֶה שֶׁהֶעְתִּיקוּ חֲכָמִים וַעֲבָדוֹ לְעוֹלָם: תורה מב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מב) כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃

מב אֲרֵי עַבְדַּי אִנּוּן דִּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם לָא יִזְדַּבְּנוּן זְבוּן עַבְדִּין׃

רש"י◄ כִּי עֲבָדַי הֵם • (ת"כ) שְׁטָרֵי קוֹדֵם. לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד • בְּהַכְרָזָה: 'כָּאן יֵשׁ עֶבֶד לִמְכֹּר'! וְלֹא יַעֲמִידֻנוּ עַל אֶבֶן הַלֶּקַח.

(מג) לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃

מג לָא תִּפְלַח בֵּהּ בְּקַשְׁיוּ וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ׃

רש"י◄ לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ • מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצָרֶךָ כְּדֵי לְעַנּוֹתוֹ, אַל תֹּאמַר לוֹ: "הָחֵם לִי אֶת הַכּוֹס הַזֶּה!" וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ, "עֲדֹר תַּחַת הַגֶּפֶן עַד שֶׁאָבוֹא!".

שֶׁמָּא תֹּאמַר: אֵין מַכִּיר בַּדָּבָר אִם לְצָרֶךָ אִם לָאו, וְאוֹמֵר אֲנִי לוֹ שֶׁהוּא לְצָרֶךָ, הֲרֵי הַדָּבָר הַזֶּה מָסוּר לַלֵּב, לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְיָרֵאתָ".

(מד) וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה׃

מד וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ דִּי יְהוֹן לָךְ מִן עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנֵיכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוּן עַבְדִּין וְאַמְהָן׃

רש"י◄ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ • אִם תֹּאמַר: אִם־כֵּן, בַּמֶּה אֶשְׁתַּמֵּשׁ? בְּעַבְדִּי אֵינִי מוֹשֵׁל, בְּשֶׁבַע אֲמוֹת אֵינִי נוֹחֵל, שֶׁהֲרֵי הִזְהַרְתַּנִי (דברים כ טז): "לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה", אֶלָּא מִי יְשַׁמְּשֵׁנִי? מֵאֵת הַגּוֹיִם •

הֵם יִהְיוּ לְךָ לַעֲבָדִים. אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם • וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ גְּבוּל אַרְצְכֶם, שֶׁהֲרֵי בָּהֶם אָמַרְתִּי: "לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה".

(מה) וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃

מה וְאַף מִבְּנֵי תוֹתְבָיָא עָרְלָיָא דְּדָרִין עִמְּכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוּן וּמִזַּרְעִיתְהוֹן דְּעִמְּכוֹן דִּי אִתְּיְלִידוּ בְּאַרְעֲכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן לְאַחֲסָנָא׃

רש"י◄ וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים • (קידושין סז) שֶׁבָּאוּ מִסְּבִיבוֹתֵיכֶם לִשָּׂא נָשִׁים בְּאַרְצְכֶם וְיָלְדוּ לָהֶם, הַבֵּן הוֹלֵךְ אַחַר הָאָב וְאֵינוֹ בִּכְלַל "לֹא תְחַיֶּה", אֶלָּא אַתָּה מֻתָּר לִקְנוֹתוֹ כְּעֶבֶד. מֵהֶם תִּקְנוּ • אוֹתָם תִּקְנוּ.

(מו) וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ׃ ס

מו וְתַחֲסוּן יָתְהוֹן לִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן לִירַתַּת אַחֲסָנָא לְעָלָם בְּהוֹן תִּפְלְחוּן וּבְאַחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר בַּאֲחוּהִי לָא תִּפְלַח בֵּהּ בְּקַשְׁיוּ׃

רש"י◄ וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם • הַחֲזִיקוּ בָּהֶם לְנַחֲלָה לְצָרֶךְ בְּנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם; וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ: "הַנְחִילוּם לִבְנֵיכֶם", שֶׁאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב 'וְהִנְחַלְתֶּם אוֹתָם לִבְנֵיכֶם'. וְהִתְנַחַלְתֶּם • כְּמוֹ 'וְהִתְחַזַּקְתֶּם'. אִישׁ בְּאָחִיו • לְהָבִיא נָשִׁיא בְּעַמּוֹ וּמֶלֶךְ בִּמְשָׁרְתָיו, שֶׁלֹּא לִרְדּוֹת בְּפָרֶךְ.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

מב) וְטַעַם כִּי עֲבָדַי הֵם. כִּי אֲנִי קָנִיתִים מִבֵּית עֲבָדִים: תורה מג

מג) תִּרְדֶּה בוֹ. כְּטַעַם מֶמְשָׁלָה: בְּפָרֶךְ. כְּדִבְרֵי הַמְתַרְגֵּם אֲרָמִית: תורה מד

מד) מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם. כְּעַמּוֹן וּמוֹאָב וֶאֱדוֹם וַאֲרָם: תורה מה

מה) וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים. הַדָּרִים בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁהִיא אַרְצְכֶם וְהֵם מֵהַגּוֹיִם הַנִּזְכָּרִים אוֹ מִצְרַיִם וְכָל עַם חוּץ מִשִּׁבְעַת הַגּוֹיִם כִּי הַכָּתוּב הִזְהִיר עֲלֵיהֶם לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה וְהִנֵּה אָסוּר אֲפִילוּ לְהַאֲכִילָם וְיִתָּכֵן שֶׁחַזַ"ל אָמְרוּ עֶבֶד כְּנַעֲנִי עַל הַגֵּר הַגָּר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְאֵינֶנּוּ כְּנַעֲנִי בְּיִחוּסוֹ אוֹ הֵם יָדְעוּ לְהוֹצִיא זֶה הַדָּבָר לַאֲמִתּוֹ כִּי דַּעְתֵּנוּ נְקֵלָה כְּנֶגֶד דַּעְתָּם: תורה מו

מו) וְהִתְנַחַלְתֶּם. מִבֵּנֵין הִתְפַּעֵל וְכָמוֹהוּ וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם: לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ. מוּתָרִים רַק כַּאֲשֶׁר מָצָאנוּ חַזַ"ל שֶׁאָמְרוּ כִּי הִיא מִצְוָה קִבַּלְנוּהָ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מז) **וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר:**

מז וַאֲרֵי תַדְבֵּק יַד עָרֵל וְתוֹתָב עִמָּךְ וְיִתְמַסְכַּן אָחוּךְ עִמֵּה וְיִזְדַּבַּן לְעָרֵל תּוֹתָב עִמָּךְ אוֹ לְאַרְמֵי זַרְעִית גִּיּוֹרָא:

רש"י◄ **יַד גֵּר וְתוֹשָׁב** • גֵּר וְהוּא תּוֹשָׁב, כְּתַרְגּוּמוֹ: "עָרֵל תּוֹתָב", וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ: "וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב". **וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ** • מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיַּעֲשִׁיר? דִּבּוּקוֹ עִמָּךְ. **וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ** • מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיָּמוּךְ? דִּבּוּקוֹ עִמּוֹ, עַל־יְדֵי שֶׁלָּמַד מִמַּעֲשָׂיו. **מִשְׁפַּחַת גֵּר** • (קידושין כ. ב"מ ע"א) זֶהוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "לְעֵקֶר", זֶה הַנִּמְכָּר לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים עַצְמָהּ לִהְיוֹת לָהּ שַׁמָּשׁ. וְלֹא לֶאֱלֹהוּת, אֶלָּא לַחֲטֹב עֵצִים וְלִשְׁאֹב מַיִם.

~ נקודות משיחות קודש ~

גַּם הַנִּמְכָּר לְגֵר – "גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ"

וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב . . גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֻנּוּ: אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֻנּוּ . . אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל: (כה, מז־מט)

צָרִיךְ לְהָבִין: א. חֲרֵי מָנָה כָּאן הַכָּתוּב קְרוֹבָיו הַמְּחֻיָּבִים לִפְדּוֹתוֹ לְפִי סֵדֶר קִרְבָתָם, וּמַדּוּעַ לֹא נִכְתַּב אָבִיו, שֶׁהוּא הַקָּרוֹב בְּיוֹתֵר. ב. מַדּוּעַ אִם "הִשִּׂיגָה יָדוֹ" מוֹפִיעַ לְבַסּוֹף, חֲרֵי אִם יֵשׁ לוֹ מָמוֹן מְחֻיָּב הוּא תְּחִלָּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ.

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

אִישׁ יְהוּדִי הַנִּמְכָּר לְגוֹי, וְעַד לַעֲבוֹדָה־זָרָה, מוֹרֶה שֶׁנִּשְׁמָתוֹ נִמְצֵאת בְּמַעֲמָד וּמַצָּב רוּחָנִי נָמוּךְ וְיָרוּד בְּיוֹתֵר, שֶׁלָּכֵן תִּתְכֵּן אֶפְשָׁרוּת שֶׁיִּהְיֶה עֶבֶד לַעֲבוֹדָה־זָרָה. מַצָּב שֶׁכָּזֶה יְסוֹדוֹ בְּ'שִׁכְחָה' אוֹדוֹת אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם [וּבְסִגְנוֹן תּוֹרַת הַחֲסִידוּת: חֲסֵרָה לוֹ בְּחִינַת "אַבָּא", הַיְנוּ הַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָרוֹאָה אֱלֹקוּת תָּדִיר, וְלָכֵן יוּכַל מַצָּבוֹ לִירֵד כָּל כָּךְ]. וּלְכָךְ לֹא נִמְנֶה כָּאן אָבִיו, לְהוֹרוֹת שֶׁמַּצָּב זֶה נוֹבֵעַ מִכָּךְ שֶׁאֵין לוֹ "אָב".

וְאִם כֵּן, אַף שֶׁאָדָם הַנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁכָּזֶה, אֵינוֹ יָכוֹל לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּלָל, חֲרֵי מֻבְטָח לוֹ שֶׁיִּפָּדֶה, כַּמְּדֻיָּק בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב "גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ" – לְשׁוֹן הַבְטָחָה, שֶׁלִּהְיוֹתוֹ בֵּן לְעַם יִשְׂרָאֵל, חֲרֵי וַדַּאי הַדָּבָר שֶׁיִּפָּדֶה בַּסּוֹף. וְאַחַר שֶׁיִּפְדּוּהוּ מִלְּמַעְלָה בְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא (קְרוֹבָיו), חֲרֵי הַתַּכְלִית הִיא שֶׁלְּבַסּוֹף תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ אֶת ה' מִצַּד עַצְמוֹ. וְלָכֵן נִכְתַּב בַּסּוֹף "הִשִּׂיגָה יָדוֹ", הַיְנוּ, שֶׁעָלָיו לִדְאֹג שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה כְּמַתָּנָה מִלְּמַעְלָה, אֶלָּא יִרְכֹּשׁ גְּאֻלָּתוֹ בְּעַצְמוֹ.

(על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 297 – מתוך 'לקראת שבת')

(מח) **אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֻנּוּ:**

מח בָּתַר דְּיִזְדַּבַּן פֵּרְקָנָא תְּהֵי לֵהּ חַד מֵאַחוֹהִי יִפְרְקֻנֵּהּ:

רש"י◄ **גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ** • מִיָּד, אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיִּטָּמַע עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, שֶׁחֲרֵי כָּל עַצְמוֹ לֹא קָנָאוֹ אֶלָּא לְעָבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁחֲרֵי בַּיּוֹבֵל יֵצֵא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה: "וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל", וּבְנִכְרִי שֶׁתַּחַת יָדְךָ — הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ב"ק קיג), וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לֹא תָּבֹא עָלָיו בַּעֲקִיפִין מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם. אֶלָּא כְּשֶׁבָּא לִגָּאֵל, יְדַקְדֵּק בַּחֶשְׁבּוֹן, לְפִי הַמַּגִּיעַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יְנַכֶּה לוֹ הַנָּכְרִי מִן דָּמָיו: אִם הָיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה מִשֶּׁנִּמְכַּר עַד הַיּוֹבֵל, וּקְנָאוֹ בְּעֶשְׂרִים מָנֶה, נִמְצָא שֶׁקָּנָה הַנָּכְרִי עֲבוֹדַת שָׁנָה בְּמָנֶה; וְאִם שָׁהָה זֶה אֶצְלוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים וּבָא לִגָּאֵל, יְנַכֶּה לוֹ חֲמִשָּׁה מָנִים וְיִתֵּן לוֹ הָעֶבֶד חֲמִשָּׁה־עָשָׂר מָנִים, וְזֶהוּ "וְהָיָה כֶסֶף מִמְּכָרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים".

(מט) **אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֻנּוּ אוֹ־מִשְּׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֻנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל:**

מט אוֹ אַח אֲבוּהִי אוֹ בַר אַח אֲבוּהִי יִפְרְקֻנֵּהּ אוֹ מִקָּרִיב בִּשְׂרֵהּ מִזַּרְעִיתֵהּ יִפְרְקֻנֵּהּ אוֹ דְּתַדְבֵּק יְדֵהּ וְיִתְפְּרַק:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

וְטַעַם וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁתַּעֲשֶׂה הֶפְרֵשׁ בֵּין אָחִיךָ וּבֵין הַנָּכְרִי: תורה מז מז) אוֹ לְעֵקֶר. כְּמוֹ שֹׁרֶשׁ וְהַטַּעַם שֶׁשָּׁב לְדַת יִשְׂרָאֵל וְהוּא מִמִּשְׁפַּחַת גֵּר וְאֵין רֵעַ לוֹ רַק הוּא כְּמוֹ מִלַּת וְשֵׁרֶשׁךָ הֵפֶךְ וְכֵן וְאֶת סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר: תורה מח מט) אוֹ הִשִּׂיגָה יָדוֹ. שֶׁמָּצָא אֲבֵדָה אוֹ יָרַשׁ מָמוֹן מֵת מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ. וְהִזְכִּיר בִּתְחִלָּה הָאָח וְהַמִּשְׁפָּחָה כִּי הוּא הַדָּבָר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(נ) וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ׃

נ וִיחַשֵּׁב עִם זָבְנֵהּ מִשַּׁתָּא דְּאִזְדַּבַּן לֵהּ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבְלָא וִיהֵי כְּסַף זְבִינוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא כְּיוֹמֵי אֲגִירָא יְהֵי עִמֵּהּ׃

רש"י◄ כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ • חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, יַחְשׁוֹב כְּאִלּוּ נִשְׂכַּר עִמּוֹ כָּל שָׁנָה בְּמָנֶה, וִינַכֶּה לוֹ.

(נא) אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ׃

נא אִם עוֹד סְגִיאוּת בִּשְׁנַיָּא לְפוּמְהֵן יָתִיב פֵּרְקָנֵהּ מִכְּסַף זְבִינוֹהִי׃

רש"י◄ אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים • עַד הַיּוֹבֵל. לְפִיהֶן • הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי.

(נב) וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ׃

נב וְאִם זְעֵר יִשְׁתְּאַר בִּשְׁנַיָּא עַד שַׁתָּא דְּיוֹבְלָא וִיחַשֵּׁב לֵהּ כְּפוּם שְׁנוֹהִי יָתֵב יָת פֵּרְקָנֵהּ׃

(נג) כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃

נג כַּאֲגִיר שְׁנָא בִּשְׁנָא יְהֵי עִמֵּהּ לָא יִפְלַח בֵּהּ בְּקַשְׁיוּ לְעֵינָיךְ׃

רש"י◄ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ • כְּלוֹמַר, וְאַתָּה רוֹאֶה.

(נד) וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ׃

נד וְאִם לָא יִתְפְּרַק בְּאִלֵּין וְיִפּוֹק בְּשַׁתָּא דְּיוֹבְלָא הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּהּ׃

רש"י◄ וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה • בְּ"אֵלֶּה" הוּא נִגְאָל, וְאֵינוֹ נִגְאָל בְּשֵׁשׁ. (הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ • הַנִּכְרִי חַיָּב בִּמְזוּנוֹת בָּנָיו).

(נה) כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

נה אֲרֵי דִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַבְדִּין עַבְדַּי אִנּוּן דִּי אַפֵּיקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

רש"י◄ כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים • שִׁטְרֵי קוֹדֵם. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם • כָּל הַמְשַׁעְבְּדָן מִלְּמַטָּה, כְּאִלּוּ מְשַׁעְבְּדָן מִלְּמַעְלָה.

כו (א) לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

א לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן טַעֲוָן וְצֶלֶם וְקָמָא לָא תְקִימוּן לְכוֹן וְאֶבֶן סָגְדָא לָא תִתְּנוּן בְּאַרְעֲכוֹן לְמִסְגַּד עַלֵּהּ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הַנִּמְצָא בְּרֹב: תורה נ

נ) קֹנֵהוּ. בְּהֵ"א וּבְלֹא הֵ"א שָׁוֶה: הִמָּכְרוֹ. שֵׁם הַפֹּעַל מִבִּנְיַן נִפְעַל וְהַשָּׁנִים שֶׁיַּעֲמֹד עִמּוֹ כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה: תורה נא

נא) וָי"ו וְאִם עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים. כְּפִ"א רָפָה בִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל וְהַטַּעַם בֵּין הֱיוֹת הַשָּׁנִים הַנִּשְׁאָרוֹת רַבּוֹת אוֹ מוּעָטוֹת: לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ. עַל כֶּסֶף מִקְנָתוֹ כֵּן יֵחָשֵׁב לוֹ: תורה נב

נג) כִּשְׂכִיר שָׁנָה. לְהוֹסִיף לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ לֹא נַעֲזוֹב הַגֵּר לִרְדּוֹת בּוֹ בְּפֶרֶךְ: תורה נד

נד) וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה. בַּשָּׁנִים הַנִּשְׁאָרוֹת לַיּוֹבֵל וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל יְדֵי אֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים: תורה נה

נה) כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. טַעַם שֶׁתּוֹדִיעוּ כֵּן הַגֵּר הַקּוֹנֶה הָעֶבֶד הַיִּשְׂרְאֵלִי: תורה א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **לא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם•** (ת"כ) כְּנֶגֶד זֶה הַנִּמְכָּר לְנָכְרִי, שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ. הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ. הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ; לְכָךְ נֶאֱמְרוּ מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ, וְאַף הַפָּרָשִׁיוֹת הַלָּלוּ נֶאֱמְרוּ עַל הַסֵּדֶר: בַּתְּחִלָּה הִזְהִיר עַל הַשְּׁבִיעִית; וְאִם חָמַד מָמוֹן וְנֶחְשַׁד עַל הַשְּׁבִיעִית, סוֹפוֹ לִמְכֹּר מִטַּלְטְלָיו, לְכָךְ סָמַךְ לָהּ: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר, (מה פתיב בה? "אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ", דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד); לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֲחֵזָתוֹ; לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ; לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף לוֹוֶה בְּרִבִּית — כָּל אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת קָשׁוֹת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת; לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ; לֹא חָזַר בּוֹ, לֹא דַּיּוֹ לְיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְנָכְרִי. **וְאֶבֶן מַשְׂכִּית•** לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ (שמות לג כב): "וְשַׂכֹּתִי כַפִּי", שֶׁמְּכַסִּין הַקַּרְקַע בִּרְצָפַּת אֲבָנִים. **לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ•** אֲפִלּוּ לַשָּׁמַיִם, לְפִי שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הִיא, וְאָסְרָה תּוֹרָה לַעֲשׂוֹת כֵּן, חוּץ מִן הַמִּקְדָּשׁ.

(ב) **אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה:**

ב יָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִּילִי תִּטְרוּן וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דָּחֲלִין אֲנָא יְיָ: פ פ פ

רש"י◄ **אֲנִי ה'•** נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:

נ"ז פסוקים, חטי"ל סימן. לאחוז"ה סימן. חסלת פרשת בהר

(ג) **אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם:**

ג אִם בִּקְיָמֵי תְּהָכוּן וְיָת פִּקּוּדַי תִּטְרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן:

רש"י◄ **אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ•** יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְגוֹ'", הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ"? שֶׁתְּהִיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. **וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ•** הֱווּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה עַל־מְנָת לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה א): "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם".

~ נקודות משיחות קודש ~

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ . . וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (כו, ג־ד) יְדוּעָה הַשְּׁאֵלָה, הֲרֵי הָעִקָּר הוּא הַשָּׂכָר הָרוּחָנִי. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה "בְּחֻקֹּתַי" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה. כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נִתָּן לְהַפְרִיד בֵּין אוֹת הַחֲקוּקָה בְּאֶבֶן וּבֵין הָאֶבֶן עַצְמָהּ, כְּמוֹ־כֵן הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲקוּקָה בַּלֵּב, הִיא צְרִיכָה לְהִתְמַזֵּג עִם הָאָדָם וְלַחְדֹּר בְּכָל מַהוּתוֹ. וְדָבָר זֶה בָּא לִידֵי בִּטּוּי בְּכָךְ שֶׁהַשְּׁפָעָתָהּ מְקִיפָה גַּם אֶת חַיָּיו הַגַּשְׁמִיִּים וּמְבִיאָה לוֹ שָׂכָר גַּשְׁמִי.

(לקוטי שיחות כרך לז עמ' 79)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

א) לא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם. בַּעֲבוּר שֶׁנִּמְכַּר לְגוֹי הִזְהִיר עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ אֲדוֹנָיו בְּפֶסֶל וְלֹא יַעֲבֹד אֲדוֹנָיו בְּשַׁבָּת וּבָזֶה יִקָּנֵהוּ הַנָּכְרִי: תורה ב

ב) וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. שֶׁיָּבֹא לַמִּקְדָּשׁ שָׁלֹשׁ רְגָלִים וְיִתָּכֵן לִהְיוֹת טַעַם לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר עֲבָדַי הֵם וְאַחַר שֶׁהֵם עֲבָדַי יַעַבְדוּ אוֹתִי לְבַדִּי וְלֹא אֲחֵרִים: **וּפֶסֶל.** יַדּוּעַ. וּמַצֵּבָה לַפֶּסֶל: **מַשְׂכִּית.** שֵׁם כְּמוֹ מַרְבִּית וְטַעְמוֹ אֶבֶן מְצוּיֶרֶת מִגִּזְרַת עָבְרוּ מַשְׂכִּיּוֹת לֵבָב שְׂכִיּוֹת הַחֶמְדָּ': **לֹא תִּתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם.** זֶה מִשְׁפַּט עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּמֶרְקוּלִיס: **כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.** לִי תִּשְׁתַּחֲווּ וּבְתַרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי כֵּן: **אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ.** שְׁנוֹת הַשְּׁמִיטָה: **וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ.** שְׁנַת הַיּוֹבֵל. כִּי כֵּן כָּתוּב קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁהִזְכִּיר אֶת שַׁבְּתוֹתַי מִטַּעַם וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבֹא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי וְלֹא בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר לְהִשְׁתַּחֲוֹות עָלֶיהָ וְהַטַּעַם שֶׁתָּבוֹאוּ בְּכָל שַׁבָּת לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי וְלֹא עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית רַק מִקְדָּשִׁי וְהִנֵּה הִזְכִּיר הַיּוֹם הַנִּבְחָר כִּי הוּא נִבְחָר לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי וְגַם הִזְכִּיר הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר: וְטַעַם **אֲנִי ה'.** שֶׁשָּׁבַתִּי מִכָּל מְלָאכָה בְּשַׁבָּת וּכְבוֹדִי דָּר בַּמִּקְדָּשׁ עַל כֵּן הִזְכִּיר מִלַּת תִּירָאוּ: תורה ג

ג) אִם בְּחֻקֹּתַי. תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם. מִצְוָה לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד וְלַעֲשׂוֹת. וְי"ו וְנָתַתִּי כְּוָי"ו וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וּלְעוֹלָם כַּאֲשֶׁר הַמִּלָּה מִלְּרַע עִם וְי"ו הַטַּעַם הוּא לֶעָתִיד וְאִם מִלְּעֵיל עָבָר חוּץ מִמְּתֵי מְעַט: תורה ד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ד) וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ:

ד וְאֶתֵּן מַטְרֵיכוֹן בְּעִדָּנְהוֹן וְתִתֵּן אַרְעָא עֲלַלְתַּהּ וְאִלַּן חַקְלָא יִתֵּן אִבְּהּ:

רש"י◄ **בְּעִתָּם•** (ת"כ, תענית כב) בְּשָׁעָה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָצֵאת, כְּגוֹן (בְּלֵילֵי רְבִיעִית, רש"י ישן) בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת.

וְעֵץ הַשָּׂדֶה• (ת"כ) הֵן אִילָנֵי סְרָק, וַעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

סִבַּת הַיְעוּדִים הַגַּשְׁמִיִּים

וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: (כו ד)

וְהִקְשָׁה הָאַבַּרְבַּנְאֵל: מַדּוּעַ הַשָּׁכָר עַל עָמָל בַּתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת הוּא שָׁכָר גַּשְׁמִי, וַהֲרֵי עִיקַּר שְׁלֵמוּת הַשָּׁכָר הוּא תּוֹעֶלֶת וְטוֹבָה רוּחָנִית שֶׁהִיא הַטּוֹבָה וְהַתּוֹעֶלֶת הָאֲמִיתִּית? וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: עַל הַתּוֹרָה נֶאֱמַר "כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ", וּפֵרוּשׁוֹ, לֹא רַק שֶׁהַתּוֹרָה מְבִיאָה חַיִּים לָאָדָם, אֶלָּא שֶׁהִיא הִיא הַחַיִּים שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהַיְנוּ שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל, אֵין הַתּוֹרָה דָּבָר נוֹסָף עַל מְצִיאוּתוֹ וּפְרָט מְסֻיָּם בְּחַיָּיו, אֶלָּא הִיא מַהוּתוֹ וְחַיָּיו מַמָּשׁ. וְעִנְיָן זֶה שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיֵּינוּ, מִתְבַּטֵּא כַּאֲשֶׁר הַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת וּמַשְׁפִּיעָה לֹא רַק עַל עִנְיָנֵי נִשְׁמָתוֹ אֶלָּא גַּם בְּעִנְיָנִים גּוּפָנִיִּים וּבְכָל עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים הַשַּׁיָּכִים אֵלָיו.

וְלָכֵן: אִם הַשָּׂכָר עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ הָיָה רַק שֶׁיִּזְכֶּה לְמַעֲלוֹת רוּחָנִיּוֹת וְעִנְיָנִים נַעֲלִים, אֵין כָּאן בִּטּוּי שָׁלֵם שֶׁהַתּוֹרָה הִיא כָּל מְצִיאוּתוֹ, כִּי הַשָּׂכָר הוּא כְּמוֹ תּוֹצָאָה טִבְעִית מֵעֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ, שֶׁלָּכֵן הוּא שָׂכָר רוּחָנִי תְּמוּרַת עֲבוֹדָתוֹ הָרוּחָנִית. אֲבָל כַּאֲשֶׁר נִשְׁפָּעוֹת לוֹ טוֹבוֹת גַּשְׁמִיּוֹת בִּגְלַל עֲבוֹדָתוֹ הָרוּחָנִית בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, "וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם", אַזַּי נִרְאָה וְנִכָּר שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת אֵינָם רַק לִמּוּד וַעֲשִׂיָּה נוֹסָפִים עַל מְצִיאוּתוֹ אוֹ אֲפִילּוּ פְּרָט בִּמְצִיאוּתוֹ, אֶלָּא הַתּוֹרָה הִיא כָּל מַהוּתוֹ וְחַיּוּתוֹ, וְלָכֵן הָעֵסֶק בָּהּ מֵבִיא טוֹבָה וְתוֹעֶלֶת בְּכָל עִנְיָנָיו, גַּם בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה.

(על־פי לקוטי־שיחות כרך לז, עמוד 81 – מתוך 'לקראת שבת')

(ה) וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם:

ה וִיעָרַע לְכוֹן דְּיָשָׁא יָת קְטָפָא וּקְטָפָא יְעָרַע לְאַפּוֹקֵי בַּר זַרְעָא וְתֵיכְלוּן לַחְמְכוֹן לְמִשְׂבַּע וְתֵיתְבוּן לְרָחְצָן בְּאַרְעֲכוֹן:

רש"י◄ **וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר•** שֶׁיְּהֵא הַדַּיִשׁ מְרֻבֶּה וְאַתֶּם עֲסוּקִים בּוֹ עַד הַבָּצִיר, וּבַבָּצִיר תַּעַסְקוּ עַד שְׁעַת הַזָּרַע. **וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע•** (ת"כ) אוֹכֵל קִמְעָא, וְהוּא מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו.

(ו) וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם:

ו וְאֶתֵּן שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וְתִשְׁרוּן וְלֵית דְּמָנִיד וַאֲבַטֵּל חַיְתָא בִּשְׁתָא מִן אַרְעָא וּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא לָא יְעַדּוּן בְּאַרְעֲכוֹן:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ד) **יְבוּלָהּ.** מִן כִּי בּוּל הָרִים יִשְׁאוּ לוֹ וְלֹא נֵדַע אִם הַיּוּ"ד שֹׁרֶשׁ אוֹ אֵינוֹ שֹׁרֶשׁ כְּמִלַּת יְקוּם: תורה ה

ה) **דַּיִשׁ אֶת בָּצִיר.** וְהִנֵּה הִתְבָּאֵר בְּאָסְפְּךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה וָכֶרֶם: **לָשֹׂבַע.** שֵׁם הַפּוֹעַל: **לָבֶטַח.** בְּלָמֶ"ד וּבְחֶסְרוֹנוֹ שָׁוֶה וְכֵן מִלַּת לְבָדָד וְהִנֵּה הִזְכִּיר בִּתְחִלָּה הַשֹּׂבַע שֶׁהוּא עִקָּר: וְטַעַם **וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח.** כִּי בִּימֵי הָרָעָב יִגְלוּ בְּנֵי אָדָם מִמְּקוֹמָם כְּטַעַם לֹא תוֹסִף תֵּת כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד: תורה ו

ו) **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ.** בֵּינֵיכֶם: **וְאֵין מַחֲרִיד.** לֹא מֵחַיָּה רָעָה וְלֹא מֵאוֹיֵב רַק אַתֶּם תִּרְדְּפוּ הָאוֹיֵב וְיִפֹּל לִפְנֵיכֶם וְהַתְּמַהּ כִּי מִתֵּי מְעַט מִכֶּם יִרְדְּפוּ מִתֵּי רַב מֵהָאוֹיְבִים וּכְבָר הוֹדַעְתִּיךָ בְּסֵפֶר מאזנים כִּי עֲשָׂרָה וּמֵאָה וְאֶלֶף וּרְבָבָה שֶׁהִיא עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים סַךְ חֶשְׁבּוֹן וּמִנְהַג הַמַּרְבֶּה לוֹמַר אֶחָד לְעֶשֶׂר כְּמוֹ כִּי עַתָּה כָּמוֹנוּ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וּפֹה הוֹסִיף כִּי הַמֵּאָה יִרְדְּפוּם חֲמִשָּׁה וְהִנֵּה כָּפַל מִנְהַג הַמַּרְבֶּה וְכָל אֶחָד מֵהַמֵּאָה יִרְדּוֹף מֵאָה וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי בַּעֲבוּר הִתְחַבְּרוּת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם** • שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: הֲרֵי מַאֲכָל וַהֲרֵי מִשְׁתֶּה, אִם אֵין שָׁלוֹם אֵין כְּלוּם! תַּלְמוּד־לוֹמַר אַחַר כָּל זֹאת: "וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ"; מִכָּאן, שֶׁהַשָּׁלוֹם שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל". **וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם** • (ת"כ) אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְמִלְחָמָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצְכֶם מִמְּדִינָה לִמְדִינָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ (כו, ו) רַז"ל אָמְרוּ "מַשְׁבִּיתָן שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ", וְהַיְנוּ שֶׁהַמַּזִּיק עַצְמוֹ הוֹפֵךְ לְטוֹב, בְּחִינַת 'אִתְהַפְּכָא'. וְכֵן מָצִינוּ בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם חַיָּבִים לִהְיוֹת חָמֵץ, אַף שֶׁבְּפֶסַח הֶחָמֵץ אָסוּר. שֶׁכֵּן, מִי שֶׁנִּמְצָא בַּשָּׁלָב שֶׁל 'יְצִיאַת מִצְרַיִם' חַיָּב לְהַרְחִיק אֶת הֶ'חָמֵץ', הַגְּבָהָה וְהִתְנַשְּׂאוּת; אַךְ לְאַחַר הַבֵּרוּר שֶׁל הַגֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּעֵת סְפִירַת הָעֹמֶר, הוֹפֵךְ הֶ'חָמֵץ' עַצְמוֹ לְמִצְוָה, בִּבְחִינַת "וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי ה'".

(לקוטי שיחות כרך ז עמ' 192)

(ז) **וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב:**

ז וְתִרְדְּפוּן יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִפְּלוּן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא:

רש"י◄ **לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב** • (ת"כ) אִישׁ בְּחֶרֶב רֵעֵהוּ.

(ח) **וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב:**

ח וְיִרְדְּפוּן מִנְּכוֹן חַמְשָׁא מְאָה וּמְאָה מִנְּכוֹן לְרִבּוֹתָא יַעֲרְקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא:

רש"י◄ **וְרָדְפוּ מִכֶּם** • (ת"כ) מִן הַחֲלָשִׁים שֶׁבָּכֶם וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם. **חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה רְבָבָה** • (ת"כ) וְכִי כָּךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן, וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא: "וּמֵאָה מִכֶּם שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדֹּפוּ?!" (יֵשׁ מְדַקְדְּקִים בִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י, שֶׁהוּא כְּמוֹ כֶּפֶל וַאֲרִיכוּת: וְכִי כָּךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן, וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, וּכְמוֹ כֵן מְדַקְדְּקִים כָּל גְּדוֹלֵי הַמְפָרְשִׁים וַחֲשׁוּבֵיהֶם בִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית: לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל, וּמַה טַּעַם פָּתַח? שֶׁגַּם־כֵּן כֶּפֶל, וְעַיֵּן שָׁם בְּיִשּׁוּבָם, וְכָאן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ לְמוֹרֵי הַגָּאוֹן הַמַּפְלָג, מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי מֹשֶׁה חָרִיף נר"ו, שֶׁמִּלַּת 'רְבָבָה' סוֹבֵל שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים: פֵּרוּשׁ אֶחָד עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים, וְעַל זֶה מַקְשֶׁה רַשִׁ"י: 'וְכִי כָּךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן'? וּפֵרוּשׁ ב', רְבָבָה, מִסְפָּר מְרֻבֶּה, עַל שֵׁם רִבּוּי, וְזֶה הַפֵּרוּשׁ שׁוֹלֵל רַשִׁ"י בְּאָמְרוֹ: וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר וְכוּ' וְדוֹ"ק), **אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה מֵעָטִין הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה לִמְרֻבִּים הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה. וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם וְגוֹ'** • שֶׁיִּהְיוּ נוֹפְלִין לִפְנֵיכֶם שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ.

(ט) **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם:**

ט וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאוֹטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּשׁ יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן וַאֲקִם יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן:

רש"י◄ **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם** • אֶפְנֶה מִכָּל עֲסָקַי לְשַׁלֵּם שְׂכַרְכֶם, מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּ'תּוֹרַת כֹּהֲנִים'. **וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם** • (ת"כ) בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה. **וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם** • (ת"כ) בְּקוֹמָה זְקוּפָה. **וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם** • (ת"כ) בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהֵפַרְתֶּם אוֹתָהּ, אֶלָּא בְּרִית חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא תּוּפַר, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא ל־לא): "וְכָרַתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית וְגוֹ'".

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הָאֶחָדִים יוֹסִיף הַמִּסְפָּר וְכֵן אֵיכָה יִרְדּוֹף אֶחָד אֶלֶף. וְאֵין צוֹרֶךְ: תורה ז

ח) **וְנָפְלוּ אוֹיְבֵיכֶם.** פַּעַם אַחֶרֶת שֶׁיִּפְּלוּ פַּעַם אַחַר פַּעַם בְּלִי תְּקוּמָה: תורה ט

ט) **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם.** לְהַרְבּוֹת עָשְׁרְכֶם וּלְהַפְרוֹת וּלְהַרְבּוֹת אִתְּכֶם בְּבָנִים וּבְבָנוֹת וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי לִהְיוֹת וְהִפְרִיתִי הֵפֶךְ עוֹצֶר רֶחֶם: **וַהֲקִימֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם.** לִהְיוֹתְכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרוֹב וְכַעֲפַר הָאָרֶץ: תורה י

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

הַשָּׁכָר הַמְיֻחָד שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל עֲמָלָם בַּתּוֹרָה

וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם:

וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם — בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה. **וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם** — בְּקוֹמָה זְקוּפָה. (כו, ט. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין: רש"י הֲרֵי כָּתַב בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית: "פְּרוּ — אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר. רְבוּ — שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה", וּמַדּוּעַ שִׁנָּה כָּאן בְּפֵרוּשׁוֹ, וּפֵרֵשׁ שֶׁהַפְּרִיָּה וְהָרְבִיָּה שְׁנֵיהֶם כְּלוּלִים בְּמִלַּת "וְהִפְרֵיתִי", וְאִלּוּ "הִרְבֵּיתִי" מְדַבֵּר עַל עִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁכָּאן מְדַבֵּר עַל שָׁכָר מְיֻחָד שֶׁמַּגִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל עַל הַהוֹסָפָה בִּשְׁמִירַת הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, "שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה", לָכֵן גַּם הַשָּׁכָר הוּא שָׁכָר מְיֻחָד לְיִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא עַל שָׁכָר שֶׁל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה כִּפְשׁוּטָם, שֶׁהֲרֵי בָּזֶה נִתְבָּרְכוּ גַּם אֻמּוֹת הָעוֹלָם "פְּרוּ וּרְבוּ", אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לְסוּג בְּרָכָה אַחֶרֶת לְגַמְרֵי. פְּרוּ: שֶׁהַפְּרִיָּה עַצְמָהּ הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל רְבִיָּה. הַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל אוּמּוֹת הָעוֹלָם, יֵשׁ פְּרִיָּה שֶׁאֶחָד מוֹלִיד אֶחָד, אֲבָל לֹא מְחֻיָּב שֶׁהַנּוֹלָד יוֹלִיד, אֶלָּא יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהוּא יִהְיֶה עָקָר, וְיֵשׁ רְבִיָּה שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה. אֲבָל בְּבִרְכַּת "וְהִפְרֵיתִי" אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכַּוָּנָה הִיא, שֶׁאֲפִילּוּ כְּשֶׁאֶחָד יוֹלִיד אֶחָד, זֶה יִהְיֶה בְּאֹפֶן שֶׁל רְבִיָּה, הַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה לְזֶה הַמְשֵׁךְ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, עַל־דֶּרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם "וַאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ וָאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק" (שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן אֶחָד, אַךְ בְּאֹפֶן שֶׁל רְבוּי). וְלָכֵן הָיָה מֻכְרָח רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ אֶת "וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם" שֶׁמְּדַבֵּר בְּרִבּוּי אֵיכוּתִי וְלֹא רִבּוּי כַּמּוּתִי — שֶׁזֶּה כְּבָר נֶאֱמַר — וְלָכֵן פֵּרֵשׁ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, רִבּוּי בְּאֵיכוּת.

(על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 327 – מתוך 'לקראת שבת')

~ יום חמישי כ' אייר ~

(י) **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ:**

רש"י ◄ **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן •** (ת"כ) הַפֵּרוֹת יִהְיוּ מִשְׁתַּמְּרִין וְטוֹבִים לְהִתְיַשֵּׁן, שֶׁיְּהֵא יָשָׁן הַנּוֹשָׁן שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁנִים יָפֶה לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֶשְׁתָּקַד. **וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ •** שֶׁיִּהְיוּ הַגְּרָנוֹת מְלֵאוֹת חָדָשׁ וְהָאוֹצָרוֹת מְלֵאוֹת יָשָׁן, וּצְרִיכִים אַתֶּם לְפַנּוֹת הָאוֹצָרוֹת לְמָקוֹם אַחֵר, לָתֵת הֶחָדָשׁ לְתוֹכָן.

י וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא דְּעַתִּיק וְעַתִּיק מִן קֳדָם חֲדַתָּא תְּפַנּוּן:

(יא) **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם:**

רש"י ◄ **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי •** זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי •** אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם. כָּל 'גְּעִילָה', לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר הַבָּלוּעַ בְּדָבָר, כְּמוֹ (שמואל ב א כא): "כִּי שָׁם נִגְעַל

יא וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא יְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן:

מָגֵן גִּבּוֹרִים", לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה, שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחֲלִיק מֵעָלָיו מַכַּת חֵץ אוֹ חֲנִית, שֶׁלֹּא יִקֹּב הָעוֹר.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

י) וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן. הַתְּמַהּ שֶׁתִּהְיוּ רַבִּים וּמְרוּבִּים הַתְּבוּאָה יֹאכַל מִי שֶׁיִּרְצֶה יָשָׁן גַּם נוֹשָׁן יוֹתֵר מֵהַיָּשָׁן וְהוּא מִבִּנְיָן נִפְעָל וְיֵשׁ מִי שֶׁיּוֹצִיא הַיָּשָׁן מִבֵּיתוֹ מִפְּנֵי הֶחָדָשׁ כִּי אֵין לוֹ מָקוֹם לְשׁוּמוֹ שָׁם וּמְפָרֵשׁ אָמַר כִּי טַעַם **תּוֹצִיאוּ.** אֶל הַשָּׂדֶה: תורה יא

יא) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי. וְלֹא תִּפְחֲדוּ שֶׁתָּבוֹאוּ לְעוֹלָם לִידֵי חִסָּרוֹן כִּי כְּבוֹדִי דָּר עִמָּכֶם וְאֵינֶנּוּ כְּבֶן אָדָם שֶׁתִּגְעַל נַפְשׁוֹ לָשֶׁבֶת **כלי** בְּמָקוֹם אֶחָד וְעוֹד כִּי בְּלֶכְתְּכֶם אֶל אֶרֶץ אוֹיְבֵיכֶם וְהַמִּקְדָּשׁ אֵינֶנּוּ עִמָּכֶ' יִתְהַלֵּךְ כְּבוֹדִי בְּתוֹכְכֶם וְהִנֵּה אֲנִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם עַמִּי כִּי עַל כֵּן הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: תורה יב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יב) וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם:

יב וַאֲשֶׁרִי שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכוֹן וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעָם:

רש״י◄ **וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם** • אֲטַיֵּל עִמָּכֶם בְּגַן־עֵדֶן כְּאַחַד מִכֶּם וְלֹא תִּהְיוּ מִזְדַּעְזְעִים מִמֶּנִּי, יָכוֹל לֹא תִּירְאוּ מִמֶּנִּי? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים״.

(יג) אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ

יג אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי לְהוֹן עַבְדִּין וְתַבָּרִית נִיר עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וַדַּבָּרִית יָתְכוֹן לְחֵירוּתָא:

רש״י◄ **אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם** • כְּדַאי אֲנִי שֶׁתַּאֲמִינוּ בִּי, שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים. **מֹטֹת** • כְּמִין יָתֵד בִּשְׁנֵי רָאשֵׁי הָעֹל הַמְעַכְּבִים הַמּוֹסֵרָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא מֵרֹאשׁ הַשּׁוֹר וְיַתִּיר הַקֶּשֶׁר, כְּמוֹ (ירמיה כז ב): ״עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת״, קבילי״א בְּלַעַ״ז. **קוֹמְמִיּוּת** • בְּקוֹמָה זְקוּפָה.

(יד) וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה:

יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא הָאִלֵּין:

רש״י◄ **וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי** • לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה וְלָדַעַת מִדְרַשׁ חֲכָמִים. יָכוֹל לְקַיְּמוּם הַמִּצְוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגוֹ׳״ — הֲרֵי קִיּוּם מִצְוֹת אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: ״וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי״? לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. וּמַה תַּלְמוּד־לוֹמַר ״לִי״? אֵין ״לִי״ אֶלָּא זֶה הַמַּכִּיר אֶת רִבּוֹנוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּנִמְרוֹד (בראשית י ט): ״גִּבֹּר־צַיִד לִפְנֵי ה׳״, שֶׁמַּכִּירוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם (בראשית יג יג): ״רָעִים וְחַטָּאִים לַה׳ מְאֹד״ — מַכִּירִים אֶת רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ. **וְלֹא תַעֲשׂוּ** • (ת״כ) מִשֶּׁלֹּא תִּלְמְדוּ, לֹא תַעֲשׂוּ; הֲרֵי שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת.

(טו) וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי:

טו וְאִם בִּקְיָמַי תִּקְצוּן וְאִם יָת דִּינַי תְּרַחֵק נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוּדַי לְאַשְׁנָיוּתְכוֹן יָת קְיָמַי:

רש״י◄ **וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ** • מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים. **מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם** • שׂוֹנֵא הַחֲכָמִים. **לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת** • מוֹנֵעַ אֶת אֲחֵרִים מֵעֲשׂוֹת. **אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי** • כּוֹפֵר [בַּמִּצְוֹת] שֶׁלֹּא צִוִּיתִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי״, וְלֹא נֶאֱמַר: ׳אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת׳. **לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי** • כּוֹפֵר בָּעִקָּר; הֲרֵי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת: הָרִאשׁוֹנָה גּוֹרֶרֶת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן עַד הַשְּׁבִיעִית, וְאֵלּוּ הֵן: לֹא לָמַד, וְלֹא עָשָׂה, מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים, שׂוֹנֵא אֶת הַחֲכָמִים, מוֹנֵעַ אֶת הָאֲחֵרִים, כּוֹפֵר בַּמִּצְוֹת, כּוֹפֵר בָּעִקָּר.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יג) **מֹטֹת עֻלְּכֶם.** מְשַׁל כִּפֵּר הַחוֹרֵשׁ שֶׁיַּעֲבֹד אַדְמַת בְּעָלָיו וְיִשְׂרָאֵל הִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּבִנְיַן הָאֲדָמָה כִּי כֵּן כָּתוּב: **קוֹמְמִיּוּת.** בְּקוֹמָה זְקוּפָה וְרֵיקֵי מוֹחַ אָמְרוּ כִּי הַקְּלָלוֹ׳ רַבּוֹת מֵהַבְּרָכוֹת וְלֹא אָמְרוּ אֱמֶת רַק נֶאֱמְרוּ הַבְּרָכוֹת כְּלָל וְנֶאֱמְרוּ בַּקְּלָלוֹת פְּרָטִים לִירָא וּלְהַפְחִיד. הַשּׁוֹמְעִי׳ וְהַמִּסְתַּכֵּל הֵיטֵב יִתְבָּרֵר לוֹ דְּבָרַי: תורה יד

יד) **אֶת כָּל הַמִּצְוֹת.** אֵלֶּה הַכְּתוּבִים: תורה טו

טו) **לְהַפְרְכֶם.** מִלָּה זָרָה בְּדִקְדּוּק כִּי מִשְׁקְלֵי שְׁמוֹת הַפְּעָלִים מִשְׁתַּנִּים: תורה טז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(טז) **אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם:**

רש״י ◄ **וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם** • וְצִוִּיתִי עֲלֵיכֶם. **שַׁחֶפֶת** • חֹלִי שֶׁמִּשְׁחִיף אֶת הַבָּשָׂר, אנפולי״ש בְּלַעַ״ז, דּוֹמֶה לְנָפוּחַ שֶׁהוּקַלָּה נְפִיחָתוֹ וּמַרְאִית פָּנָיו זְעוּפָה. **קַדַּחַת** • חֹלִי שֶׁמַּקְדִּיחַ אֶת הַגּוּף וּמְחַמְּמוֹ וּמַבְעִירוֹ, כְּמוֹ (דברים לב כב): ״כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי״. **מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ** • הָעֵינַיִם צוֹפִיּוֹת וְכָלוֹת לִרְאוֹת שֶׁיֵּקַל וְיִרָּפֵא, וְסוֹף שֶׁלֹּא יֵרָפֵא, וְיִדְאֲבוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּמוֹתוֹ. כָּל תַּאֲוָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה וְתוֹחֶלֶת מְמַשֶּׁכָה, קְרוּיָה ׳כִּלְיוֹן עֵינַיִם׳. **וּזְרַעְתֶּם לָרִיק** • תִּזְרְעוּ וְלֹא תִּצְמַח, וְאִם תִּצְמַח, ״וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם״.

טז אַף אֲנָא אֶעְבַּד דָּא לְכוֹן וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן בַּהֲלְתָּא יָת שַׁחֶפְתָּא וְיָת קַדַּחְתָּא מְחַשְׁכָן עַיְנִין וּמַפְחַן נְפָשׁ וְתִזְרְעוּן לְרֵקָנוּן זַרְעֲכוֹן וְיֵיכְלֻנֵּה בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

(יז) **וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם:**

רש״י ◄ **וְנָתַתִּי פָנַי** • פְּנַאי שֶׁלִּי, פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם. **וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם** • כְּמַשְׂמָעוֹ, יִשְׁלְטוּ בָּכֶם.

פירש״י (טז־יז) ◄ **אַגָּדַת ׳תּוֹרַת כֹּהֲנִים׳ מְפָרֶשֶׁת זוֹ: אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת** • אֵינִי מְדַבֵּר אֶלָּא בְּ׳אַף׳, וְכֵן; ״אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי״. **וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם** • שֶׁיִּהְיוּ הַמַּכּוֹת פּוֹקְדוֹת אֶתְכֶם מִזּוֹ לְזוֹ: עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה אֶצְלְכֶם, אָבִיא אַחֶרֶת וְאֶסְמְכֶנָּה לָהּ. **בֶּהָלָה** • מַכָּה הַמַּבְהֶלֶת אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאֵיזוֹ? זוֹ מַכַּת מֹתָן [פִּי׳ מַגֵּפָה]. **אֶת־הַשַּׁחֶפֶת** • יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וּמֵטָּל בַּמִּטָּה, אֲבָל בְּשָׂרוֹ שָׁמוּר עָלָיו?! תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״שַׁחֶפֶת״, שֶׁהוּא נִשְׁחָף; אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא נִשְׁחָף, אֲבָל נֹחַ וְאֵינוֹ מַקְדִּיחַ? תַּלְמוּד־לוֹמַר ״וְאֶת הַקַּדַּחַת״, מְלַמֵּד שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ. אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ, וְסָבוּר הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״מְכַלּוֹת עֵינַיִם״. אוֹ הוּא אֵינוֹ סָבוּר בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, אֲבָל אֲחֵרִים סְבוּרִים שֶׁיִּחְיֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ״. **וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם** • זוֹרְעָהּ וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, וּמֵעַתָּה מָה אוֹיְבֵיכֶם בָּאִים וְאוֹכְלִים? וּמַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם״, הָא כֵּיצַד? זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, שָׁנָה שְׁנִיָּה מַצְמַחַת

יז וְאַתֵּן רוּגְזִי בְּכוֹן וְתִתַּבְּרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִרְדּוּן בְּכוֹן סַנְאֵיכוֹן וְתֵעִירְקוּן וְלֵית דְּרָדִיף יָתְכוֹן:

וְאוֹיְבִים בָּאִים וּמוֹצְאִים תְּבוּאָה לִימֵי הַמָּצוֹר, וְשֶׁבִּפְנִים מֵתִים בָּרָעָב, שֶׁלֹּא לִקְּטוּ תְּבוּאָה אֶשְׁתַּקֵּד. דָּבָר אַחֵר: ״וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם״, כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת — הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאַתָּה עָמֵל בָּהֶם וּמְגַדְּלָן וְהַחֵטְא בָּא וּמְכַלֶּה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ב כב): ״אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם״. **וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם** • כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּטּוֹבָה: ״וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם״, כָּךְ נֶאֱמַר בָּרָעָה: ״וְנָתַתִּי פָנַי״, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק אֲנִי עִמָּכֶם לָרָעָה. **וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם** • (ת״כ) שֶׁיְּהֵא הַמָּוֶת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבִּפְנִים וּבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מַקִּיפִין אֶתְכֶם מִבַּחוּץ. **וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם** • (ת״כ) שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד שׂוֹנְאִים אֶלָּא מִכֶּם וּבָכֶם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי אֱלִילִים עוֹמְדִים עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מְבַקְּשִׁים אֶלָּא מַה שֶּׁבַּגְּלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו ג־ד): ״וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְגוֹ׳, וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־יְבוּל הָאָרֶץ״, אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאֲעַמִּיד עֲלֵיכֶם מִכֶּם וּבָכֶם, הֵם מְחַפְּשִׂים אַחַר הַמַּטְמוֹנִיּוֹת שֶׁלָּכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ג ג): ״וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְגוֹ׳״. **וְנַסְתֶּם** • מִפְּנֵי אֵימָה. **וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם** • מִבְּלִי כֹּחַ.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טז) וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם. כְּאָדָם פָּקִיד עַל אַחֵר יַעֲשֶׂה חֶפְצוֹ בּוֹ: **בֶּהָלָה אֶת הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת הַקַּדַּחַת.** חֳלָיִים יְדוּעִים: וְטַעַם אֶת. עִם: וְטַעַם **בֶּהָלָה.** שֶׁתִּבָּהֲלוּ וְלֹא תֵּדְעוּ מַה תַּעֲשׂוּ וְי״א כִּי בֶּהָלָ׳ כִּפְתָאוֹם וְרַבִּים אָמְרוּ כִּי הַשַּׁחֶפֶת וְהַקַּדַּחַת שְׁנַיִם חֳלָיִים בְּזֶרַע כְּמוֹ הַשַּׁדְפוֹן וְהַיֵּרָקוֹן כִּי כֵּן כָּתוּב בַּעֲבוּר וּזְרַעְתֶּם לָרִיק וְאֵין צוֹרֵךְ כִּי פֵּרוּשׁוֹ שֶׁיָּבוֹאוּ לָהֶם חֳלָיִים וְאִם בָּאוּ שׁוֹלְלִים לַכְּפָרִים יֹאכְלוּ הַזֶּרַע כִּי אֵין מִי שֶׁיֵּצֵא אֲלֵיהֶם לְגָרְשָׁם: וְטַעַם **מְכַלּוֹת עֵינַיִם.** שֶׁאֵלֶּה הֶחֳלָיִים יַחְשְׁכוּ עֵינַיִם וִידָאֲבוּ הַנֶּפֶשׁ וְהָאל״ף חָסֵר מִמִּלַּת וּמְדִיבוֹת נֶפֶשׁ וְכֵן מִמִּלַּת שֶׁקֶר מִזִּין וְי״א כִּי הָעֵינַיִם מִן הַגּוּף בַּעֲבוּר וּמְדִיבוֹ׳ נֶפֶשׁ וְאֵין צוֹרֵךְ: תורה יז

יז) וְנָתַתִּי פָנַי. קִצְפִּי וְאַפִּי כְּמוֹ וּפָנֶיהָ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יח) **וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:**

יח וְאִם עַד אִלֵּין לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְאוֹסֵף לְמִרְדֵּי יָתְכוֹן שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:

רש״י ◄ **וְאִם עַד־אֵלֶּה** • וְאִם בְּעוֹד אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ. **וְיָסַפְתִּי** • עוֹד יִסּוּרִין אֲחֵרִים. **שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם** • (ת״כ) שֶׁבַע פֻּרְעָנִיּוֹת עַל שֶׁבַע עֲבֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה.

(יט) **וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה:**

יט וְאֶתְבַּר יָת יְקַר תָּקְפְּכוֹן וְאֶתֵּן יָת שְׁמַיָּא דִּי עִלָּוֵיכוֹן תַּקִּיפִין כְּפַרְזְלָא מִלַּאֲחָתָא מִטְּרָא וְאַרְעָא דִּתְחוֹתֵיכוֹן חֲסִינָא כִּנְחָשָׁא מִלְּמֶעְבַּד פֵּירִין:

רש״י ◄ **וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם** • זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כד כא): ״הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם״. **וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה** • זוֹ קָשָׁה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁשָּׁם הוּא אוֹמֵר (דברים כח כג): ״וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְגוֹ׳״, שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁמַיִם מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מְזִיעָה, וְהָאָרֶץ אֵינָהּ מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מֵזִיעַ, וְהִיא מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ. אֲבָל כָּאן, הַשָּׁמַיִם לֹא יִהְיוּ מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מֵזִיעַ, וְיִהְיֶה חֹרֶב בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ תְּהֵא מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מְזִיעָה, וְהִיא מְאַבֶּדֶת פֵּרוֹתֶיהָ.

(כ) **וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ:**

כ וִיסוּפוּן לְרֵיקָנוּ חֵילֵיכוֹן וְלָא תִתֵּן אַרְעֲכוֹן יָת עֲלַלְתַּהּ וְאִילַן אַרְעָא לָא יִתֵּן אִבֵּהּ:

רש״י ◄ **וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם** • (ת״כ) הֲרֵי אָדָם שֶׁלֹּא עָמַל, שֶׁלֹּא חָרַשׁ, שֶׁלֹּא זָרַע, שֶׁלֹּא נִכֵּשׁ, שֶׁלֹּא כִּסַּח, שֶׁלֹּא עָדַר, וּבִשְׁעַת הַקָּצִיר בָּא שִׁדָּפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, אֲבָל אָדָם שֶׁעָמַל וְחָרַשׁ וְזָרַע וְנִכֵּשׁ וְכִסַּח וְעָדַר, וּבָא שִׁדָּפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, הֲרֵי שְׁנָיוֹ שֶׁל זֶה קֵהוֹת. **וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ** • (ת״כ) אַף מַה שֶׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ בִּשְׁעַת הַזֶּרַע. **וְעֵץ הָאָרֶץ** • (ת״כ) אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ יְהֵא לָקוּי, שֶׁלֹּא יַחֲנִיט פֵּרוֹתָיו בִּשְׁעַת הַחֲנָטָה. **לֹא יִתֵּן** • מְשַׁמֵּשׁ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, א״עִ״ וְא״פְ״רִי״. **לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ** • כְּשֶׁהוּא מַפְרֶה מַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, הֲרֵי שְׁתֵּי קְלָלוֹת, וְיֵשׁ כָּאן שֶׁבַע פֻּרְעָנִיּוֹת.

(כא) **וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם:**

כא וְאִם תְּהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ וְלָא תִיבוּן לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי וְאוֹסֵף עֲלֵיכוֹן מָחָא שְׁבַע כְּחוֹבֵיכוֹן:

רש״י ◄ **וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי** • רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: עֲרַאי, בְּמִקְרֶה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לִפְרָקִים, כֵּן תֵּלְכוּ עֲרַאי בַּמִּצְוֹת. וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְכֵן (משלי כה יז): ״הֹקַר רַגְלְךָ״, וְכֵן (משלי יז כח): ״יְקַר־רוּחַ״, וְקָרוֹב לָשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אוּנְקְלוֹס: לְשׁוֹן קֹשִׁי, שֶׁמַּקְשִׁין לִבָּם לִמְנַע מֵהִתְקָרֵב אֵלַי. **שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם** • שֶׁבַע פֻּרְעָנִיּוֹת אֲחֵרוֹת, בְּמִסְפַּר שֶׁבַע — ״כְּחַטֹּאתֵיכֶם״.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לֹא הָיוּ לָהּ וְהַטַּעַם כִּי הַנִּשְׁאָרִים שֶׁאֵין לָהֶם חֲלָיִים אִם יֵצְאוּ אֶל הָאוֹיְבִים יִנָּגְפוּ לִפְנֵיהֶם וּפַעַם יָנוּסוּ וְאֵין רוֹדֵף כְּטַעַם מַחֲנֶה אָרָם: תורה יח

יח) וְאִם עַד אֵלֶּה. הַמַּכּוֹת: **שֶׁבַע.** בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ חֶשְׁבּוֹן שָׁלֵם נֶאֱמַר עַל לְשׁוֹן רַבִּים וְכֵן כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וְקָם עַד עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְאֵין עַל חַטֹּאתֵיכֶם לְהוֹסִיף שִׁבְעָה רַק וְיָסַפְתִּי פַּעַם אַחֶרֶת כְּמוֹ קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף: וְטַעַם **עַל חַטֹּאתֵיכֶם.** בַּעֲבוּר חַטֹּאתֵיכֶם וי״א שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן כְּמַשְׁמָעוֹ וְהָרִאשׁוֹן נָכוֹן כִּי אִם נַחְשֹׁב וְשָׁבַרְתִּי אֶחָד שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל שְׁנַיִם וְאֶרֶץ כַּנְּחֹשֶׁה וְתַם לָרִיק וִיבוּל הָאָרֶץ וּפְרִי הָעֵץ הִנֵּה שֵׁשׁ וּמַכַּת חַיַּת הַשָּׂדֶה הִנֵּה שֶׁבַע: תורה יט

יט) גְּאוֹן עֻזְּכֶם הַשֹּׁבַע כְּטַעַם וַיִּשְׁמַן יְשׁוּרוּן וְהַגֵּאָה אִם יִשָּׁבֵר יִפּוֹל וַיִּשַּׁח: תורה כ

כ) וְתַם לָרִיק כחכם. שֶׁיִּגַּעְתֶּם בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה: תורה כא

כא) קֶרִי. אָמְרוּ רַבִּים שֶׁפֵּרוּשׁוֹ גְּבוּרָה וְנִצּוּחַ כְּאִישׁ שֶׁיְּחַזֵּק לִבּוֹ וְלֹא יִפְחַד לְמַעַן שֶׁלֹּא יְנַצַּח וְאֵין רֵעַ לוֹ וי״א שֶׁהוּא מִגִּזְרַת כָּל הַקּוֹרוֹ׳ וְהַטַּעַם שֶׁאָמַר בְּדִבְרֵי הַפִּלְשְׁתִּים כִּי לֹא יָדוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כב) וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם׃

כב וֶאֱגָרֵי בְכוֹן יָת חֵוַת בָּרָא וּתְתַכֵּל יָתְכוֹן וּתְשֵׁיצֵי יָת בְּעִרְכוֹן וְתַזְעֵר יָתְכוֹן וִיצַדְּיָן אוֹרְחָתְכוֹן׃

רש״י◄ **וְהִשְׁלַחְתִּי•** לְשׁוֹן גֵּרוּי. **וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם•** אֵין לִי אֶלָּא חַיָּה מְשַׁכֶּלֶת, שֶׁדַּרְכָּהּ בְּכָךְ. בְּהֵמָה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר (דברים לב כד): ״וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם״, חֲרֵי שְׁתַּיִם. וּמִנַּיִן שֶׁתְּהֵא מְמִיתָה בִּנְשִׁיכָתָהּ? תַּלְמוּד־לוֹמַר (שם): ״עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר״, מָה אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין, אַף אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין; כְּבָר הָיוּ שָׁנִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: חֲמוֹר נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית, עָרוֹד נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית. **וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם•** אֵלּוּ הַקְּטַנִּים. **וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם•** מִבַּחוּץ. **וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם•** מִבִּפְנִים. **וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם•** שְׁבִילִים גְּדוֹלִים וּשְׁבִילִים קְטַנִּים, חֲרֵי שֶׁבַע פֵּרְעָנִיּוֹת: שֵׁן בְּהֵמָה, וְשֵׁן חַיָּה, חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר, וְשִׁכְּלָה, וְהִכְרִיתָה, וְהִמְעִיטָה, וְנָשַׁמּוּ.

(כג) וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי׃

כג וְאִם בְּאִלֵּין לָא תִתְרְדוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ׃

רש״י◄ **לֹא תִוָּסְרוּ לִי•** לָשׁוּב אֵלַי.

(כד) וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכִּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃

כד וְאֵהַךְ אַף אֲנָא עִמְּכוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאַלְקֵי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן׃

(כה) וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶּבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב׃

כה וְאַיְתִי עֲלֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִתְפָּרְעוּן מִנְּכוֹן פֻּרְעָנוּתָא עַל דַּעֲבַרְתּוּן עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וְתִתְכַּנְּשׁוּן לְקִרְוֵיכוֹן וֶאֱגָרֵי מוֹתָנָא בֵּינֵיכוֹן וְתִתְמַסְּרוּן בִּידָא דְסָנְאָה׃

רש״י◄ **נְקַם־בְּרִית•** וְיֵשׁ נָקָם שֶׁאֵינוֹ בִּבְרִית, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר נְקָמוֹת, וְזֶהוּ סִמּוּי עֵינָיו שֶׁל צִדְקִיָּהוּ. דָּבָר אַחֵר: ״נְקַם בְּרִית״ — נִקְמַת בְּרִיתִי אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם, כָּל ׳הַבָּאת חֶרֶב׳ שֶׁבַּמִּקְרָא, הִיא מִלְחֶמֶת חֵילוֹת אוֹיְבִים. **וְנֶאֱסַפְתֶּם•** מִן הַחוּץ אֶל תּוֹךְ הֶעָרִים מִפְּנֵי הַמָּצוֹר. **וְשִׁלַּחְתִּי דֶּבֶר בְּתוֹכְכֶם•** וְעַל־יְדֵי הַדֶּבֶר, וְנִתַּתֶּם בְּיַד הָאוֹיְבִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם, לְפִי שֶׁאֵין מְלִינִים אֶת הַמֵּת בִּירוּשָׁלַיִם, וּכְשֶׁהֵם מוֹצִיאִים אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ, נִתָּנִים בְּיַד אוֹיֵב.

(כו) בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לָחֶם וְאָפוּ עֲשָׂרָה נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ ס

כו בִּדְאֶתְבַּר לְכוֹן סְעִיד מֵיכְלָא וְיִפְיָן עֲסַר נְשִׁין לַחְמְכוֹן בְּתַנּוּרָא חַד וִיתִיבוּן לַחְמְכוֹן בְּמַתְקְלָא וְתֵיכְלוּן וְלָא תִשְׂבְּעוּן׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

נָגְעָה בָּנוּ מִקְרֶה הוּא וְעַל ב׳ הַפֵּירוּשִׁי׳ יֶחְסַר בֵּי״ת כְּמוֹ כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים אוֹ יְהִי כֵּן תֵּלְכוּ עִמִּי הֲלִיכַת קֶרִי כַּאֲשֶׁר הֶרְאִיתִיךָ רַבִּים כָּאֵלֶּה וְהִנֵּה כָּתוּב כְּחַטֹּאתֵיכֶם וְלֹא יוֹסִיף עֲלֵיכֶם וְעַל חַטֹּאתֵיכֶם דָּבֵק עִם לְיַסְּרָה אֶתְכֶם הַטַּעַם בַּעֲבוּר חַטֹּאתֵיכֶם: תורה כב

כב) וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם. מִגְּזֵרַת הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ: **וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם.** בַּהֲרִיגַת קְטַנִּים: **וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם.** בַּהֲרִיגַת הַגְּדוֹלִים: **וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם.** כִּי אֵין דֶּרֶךְ בָּטוּחַ מִפַּחַד הַחַיּוֹת שֶׁאֵינָם בִּרְשׁוּת אָדָם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי: תורה כג

כג) תִוָּסְרוּ. עָתִיד מִבִּנְיַן נִפְעַל: תורה כד

כד) עַל חַטֹּאתֵיכֶם. דָּבֵק עִם וְהִכִּיתִי: תורה כה

כה) נְקַם בְּרִית. עַל כֵּן אָמַרְתִּי כִּי זֹאת הַבְּרִית הַכְּרוּתָה בְּסִינַי הַכְּתוּבָה בְּפָרָשַׁת אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִי׳ יוֹם קִבְּלוּ עַל נַפְשָׁם וְאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אָז נִכְרְתָה הַבְּרִי׳ וְאָמַר. לָהֶם כָּל הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת: **וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל עָרֵיכֶם.** מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְשָׁם אֶשְׁלַח הַדֶּבֶר וְהָרָעָב עַד שֶׁתִּרְצוּ לְהִנָּתֵן בְּיַד הָאוֹיֵב וְזֶה טַעַם **וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב** וְהִיא מִלָּה מִבִּנְיַן נִפְעַל: תורה כו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש״י◄ **מַטֵּה־לֶחֶם•** לְשׁוֹן מִשְׁעָן, כְּמוֹ ״מַטֵּה־עֹז״. **בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם•** אֶשְׁבֹּר לָכֶם כָּל מִסְעַד אֹכֶל, וְהֵם חִצִּי רָעָב. **וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד•** מְחֹסֶר עֵצִים. **וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל•** שֶׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה נִרְקֶבֶת וְנַעֲשֵׂית פַּת נְפוּלָה וּמִשְׁתַּבֶּרֶת בַּתַּנּוּר, וְהֵן יוֹשְׁבוֹת וְשׁוֹקְלוֹת אֶת הַשְּׁבָרִים לְחַלְקָם בֵּינֵיהֶם. **וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ•** זֶה מְאֹרָה בְּתוֹךְ הַמְּעַיִם בַּלֶּחֶם, חֲרֵי שֶׁבַע פֵּרְעָנִיּוֹת: חֶרֶב, מָצוֹר, דֶּבֶר, שֶׁבֶר מַטֵּה לֶחֶם, חֹסֶר עֵצִים, פַּת נְפוּלָה, מְאֹרָה בַּמְּעַיִם; ״וְנִתַּתֶּם״ אֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן, שֶׁהִיא הַחֶרֶב. (ירמיה מח יז):

(כז) וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי:

כז וְאִם בְּדָא לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ:

(כח) וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:

כח וְאֵהַךְ עִמְּכוֹן בְּתִקּוּף רְגָז וְאִרְדֵּי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:

(כט) וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ:

כט וּתֵיכְלוּן בְּשַׂר בְּנֵיכוֹן וּבְשַׂר בְּנָתֵיכוֹן תֵּיכְלוּן:

(ל) וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם:

ל וַאֲשֵׁיצֵי יָת בָּמָתֵיכוֹן וַאֲקַצֵּץ יָת חַנֵּיכְסֵיכוֹן וְאֶתֵּן יָת פִּגְרֵיכוֹן עַל פִּגּוּר טַעֲוָתְכוֹן וּיְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן:

רש״י◄ **בָּמֹתֵיכֶם•** מִגְדָּלִים וּבִירָנִיּוֹת. **חַמָּנֵיכֶם•** מִין עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁמַּעֲמִידִין עַל הַגַּגּוֹת, וְעַל שֵׁם שֶׁמַּעֲמִידִים בַּחַמָּה קְרוּיִין ״חַמָּנִים״. **וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם•** תְּפוּחֵי רָעָב הָיוּ, וּמוֹצִיאִים יְרָאָתָם מֵחֵיקָם וּמְנַשְּׁקִים אוֹתָם, וּכְרֵסוֹ נִבְקַעַת וְנוֹפֵל עָלֶיהָ. **וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם•** (ת״כ) זֶה סִלּוּק שְׁכִינָה.

(לא) וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם:

לא וְאֶתֵּן יָת קִרְוֵיכוֹן צָדָא וְאֶצְדֵּי יָת מַקְדְּשֵׁיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּל בְּרַעְוָא קֳרְבַּן כְּנִשְׁתְּכוֹן:

רש״י◄ **וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה•** יָכוֹל מֵאָדָם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ״, הֲרֵי אָדָם אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: ״חָרְבָּה״? מֵעוֹבֵר וָשָׁב. **וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם•** יָכוֹל מִן הַקָּרְבָּנוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״וְלֹא אָרִיחַ״, הֲרֵי קָרְבָּנוֹת אֲמוּרִים! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: ״וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם״? מִן

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כו) בְּשִׁבְרִי. שֵׁם הַפֹּעַל וּבָא שָׁבוּר כְּמוֹ בְּשָׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ וְטַעַם הַשֶּׁבֶר בַּעֲבוּר מַטֵּה לֶחֶם וְהוּא דֶּרֶךְ מָשָׁל וּבִישַׁעְיָה מִשְׁעַן לֶחֶם כִּי הַלֶּחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד: **עֶשֶׂר נָשִׁים.** כִּי הוּא סַךְ חֶשְׁבּוֹן כִּי מִנְהַג יִשְׂרָאֵל הָיָה לֶאֱפוֹת כָּל בַּיִת תַּנּוּר לְעַצְמוֹ שֶׁיֹּאכְלוּ כָּל הַשָּׁבוּעַ וּמַעֲרֶכֶ׳ הַשַּׁבָּת תּוֹכִיחַ: **וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בְּמִשְׁקָל.** בַּעֲבוּר שֶׁהִיא מְעַט: **וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ.** יֵשׁ רָעֵב וְיִשְׂבַּע הָאוֹכֵל מִמְּעַט וְאַתֶּם מֵאוֹכֶל הַרְבֵּה לֹא יִשְׂבָּעוּ: תורה כז

כז) וְאִם בְּזֹאת. בַּמַּכָּה הַזֹּאת. וְכֵן וְאִם בְּאֵלֶּה בְּאֵלֶּה הַמַּכּוֹת הַנִּזְכָּרוֹ: תורה כח

כח) עַל חַטֹּאתֵיכֶם. דָּבֵק עִם וְיִסַּרְתִּי: תורה כט

כט) וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנוֹתֵיכֶם. אֵין לְמַעְלָה מִן הָרָעָב הַזֶּה וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם מָקוֹם לִזְעוֹק וּלְהִתְפַּלֵּל לְהוֹשִׁיעַ מֵהָרָעָב כִּי אַשְׁמִיד בָּמוֹתֵיכֶם מְקוֹם הַזְּבָחִים: תורה ל

ל) חַמָּנֵיכֶם. מִגְזֶרֶת חַמָּה בָּתִּים הָעֲשׂוּיִי׳ לְהִשְׁתַּחֲוֹ׳ לַשֶּׁמֶשׁ וְהַנּוּ״ן נוֹסֶף כְּנוּ״ן נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת: **פִּגְרֵיכֶם.** גּוּפוֹתֵיכֶם כְּמוֹ פֶּגֶר מוּבָס: **גִּלּוּלִים.** שֵׁם גְּנַאי לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִגְּזֶרֶת כַּאֲשֶׁר יִבְעַר הַגָּלָל וְהַטַּעַם כִּי בְּהִתְחַבְּרָכֶם לְבָתֵּי עֲבוֹדַ׳ כּוֹכָבִים שָׁם תֵּהָרְגוּ וַיַּשְׁחִיתוּ אוֹיְבֵיכֶם צוּרַת גִּלּוּלֵיכֶם וַאֲנִי לֹא אוֹשִׁיעֲכֶם: **וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם.** שֶׁתָּסוּר הַשְּׁכִינָה אָז תֶּחֱרַבְנָה עָרֵיכֶם וְנָשַׁמּוּ הַמִּקְדָּשִׁים שֶׁלָּכֶם וְהַטַּעַם בִּתְחִלָּה הָיוּ מִקְדָּשִׁי: תורה לא

לא) וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ. וְהַטַּעַם כִּי כְּבוֹד הַשֵּׁם מְלֹא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָתוּב עַל נֹחַ וַיָּרַח ה׳ אֶת רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא אֲקַבֵּל עוֹלָה אַחֲרֵי כֵן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַגְּדוּדִיּוֹת, שַׂיָּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מִתְקַדְּשׁוֹת וְנוֹעָדוֹת לָבֹא שָׁם. הֲרֵי שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת: אֲכִילַת בְּשַׂר בָּנִים וּבָנוֹת, וְהַשְׁמָדַת בָּמוֹת — הֲרֵי שְׁתַּיִם. כְּרִיתַת חַמָּנִים אֵין כָּאן פֶּרְעָנוּת, אֶלָּא עַל־יְדֵי הַשְׁמָדַת הַבִּירָנִיּוֹת, יִפְּלוּ הַחַמָּנִים שֶׁבְּרָאשֵׁי הַגַּגּוֹת וְיִכָּרְתוּ. "וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ׳", הֲרֵי שָׁלֹשׁ, סִלּוּק שְׁכִינָה אַרְבַּע, חֻרְבַּן עָרִים, שִׁמְמוֹן מִקְדָּשׁ מִן הַגְּדוּדִיּוֹת, "וְלֹא אָרִיחַ" קָרְבָּנוֹת, הֲרֵי שֶׁבַע.

(לב) **וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:**

לב וְאֶצְדֵּי אֲנָא יָת אַרְעָא וִיצָרְיוּן עֲלַהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְּיָתְבִין בַּהּ:

רש״י◄ **וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ** • זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ הָאוֹיְבִים נַחַת רוּחַ בְּאַרְצָם, שֶׁתְּהֵא שוֹמֵמָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ.

(לג) **וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה:**

לג וְיָתְכוֹן אֲבַדֵּר בֵּינֵי עַמְמַיָּא וֶאֱגָרֵי בַתְרֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וּתְהֵי אַרְעַכוֹן צָדְיָא וְקִרְוֵיכוֹן יְהוֹן חָרְבָּא:

רש״י◄ **וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם** • זוֹ מִדָּה קָשָׁה, שֶׁבִּשְׁעָה שֶׁבְּנֵי מְדִינָה גוֹלִים לְמָקוֹם אֶחָד, רוֹאִים זֶה אֶת זֶה וּמִתְנַחֲמִין; וְיִשְׂרָאֵל נִזְרוּ כִּבְמִזְרֶה, כְּאָדָם הַזּוֹרֶה שְׁעוֹרִים בְּנָפָה וְאֵין אַחַת מֵהֶן דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ. **וַהֲרִיקֹתִי** • כְּשֶׁשּׁוֹלֵף הַחֶרֶב, מִתְרוֹקֵן הַנָּדָן. וּמִדְּרָשׁוֹ: חֶרֶב הַנִּשְׁמֶטֶת אַחֲרֵיכֶם אֵינָהּ חוֹזֶרֶת מַהֵר, כְּאָדָם שֶׁמַּרִיק אֶת הַמַּיִם וְאֵין סוֹפָן לַחֲזוֹר. **וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה** • שֶׁלֹּא תִּמַּהֲרוּ לָשׁוּב לְתוֹכָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה — נִרְאוֹת לָכֶם חֲרֵבוֹת; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם גּוֹלֶה מִבֵּיתוֹ וּמִכַּרְמוֹ וּמֵעִירוֹ וְסוֹפוֹ לַחֲזוֹר, כְּאִלּוּ אֵין כַּרְמוֹ וּבֵיתוֹ חֲרֵבִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּ׳תּוֹרַת כֹּהֲנִים׳.

(לד) **אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הָשַׁמָּהּ וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ:**

לד בְּכֵן תַּרְעֵי אַרְעָא יָת שְׁמִטָּתָהּא כֹּל יוֹמִין דִּי צְדִיאַת וְאַתּוּן בְּאַרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּכֵן תִּשְׁמֵט אַרְעָא וְתַרְעֵי יָת שְׁמִטָּתָהּ:

רש״י◄ **אָז תִּרְצֶה** • תְּפַיֵּס אֶת כַּעַס הַמָּקוֹם, שֶׁכָּעַס עַל שְׁמִטּוֹתֶיהָ. **וְהִרְצַת** • לַמֶּלֶךְ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ. (**כֹּל יְמֵי הָשַׁמָּה** • לְשׁוֹן 'הֵעָשׁוֹת', וּמֵ״ם דָּגֵשׁ בִּמְקוֹם כֶּפֶל, 'שְׁמָמָה').

(לה) **כָּל־יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ:**

לה כָּל יוֹמִין דִּי צְדִיאַת תִּשְׁמֵט יָת דִּי לָא שְׁמֵטַת בִּשְׁמִטֵּיכוֹן כַּד הֲוִיתוּן יָתְבִין עֲלַהּ:

רש״י◄ **אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה** • שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל, הֵן הָיוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁנוֹת הַשְּׁמִטָּה וְיוֹבֵל שֶׁהָיוּ בַּשָּׁנִים שֶׁהִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים הָיוּ שְׁנֵי עֲוֹנָם מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וּבְנֵי יְהוּדָה הִכְעִיסוּ לְפָנָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה מִשֶּׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

מִכֶּם וְאַחַר שֶׁאָמַר עָרֵיכֶם וּמִקְדְּשֵׁיכֶם אָמַר אֶת הָאָרֶץ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: תורה לב

לב) וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ. כָּל כָּךְ תִּהְיֶה שְׁמָמָה שֶׁגַּם הָאוֹיְבִים הַדָּרִים יָשֹׁמּוּ עָלֶיהָ הֵפֶךְ מָשׁוֹשׂ לְכָל הָאָרֶץ: תורה לג

לג) אֲזָרֶה. מִבְּנְיַן הַכָּבֵד הַדָּגוּשׁ וְלֹא דֵּי שֶׁתִּזָּרוּ עַד אֲשֶׁר אָרִיק אַחֲרֵיכֶם חֶרֶב: וְטַעַם **אָרִיק.** מִנְּדָנָהּ: **וְהָיְתָה אַרְצְכֶם.** דָּבֵק עִם הַפְּסוּק הַבָּא אַחֲרָיו וְהַטַּעַם כַּאֲשֶׁר תִּהְיֶה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ וְזֹאת הַמִּלָּה כְּמוֹ תַּשְׁלִי׳ וְכֵן עַד יֵרָצֶה כְּשֶׁכִּיר יוֹמוֹ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ: תורה לד

לד) שַׁבְּתוֹתֶיהָ. שְׁמִיטוֹת וְיוֹבְלִים וְכֵן כָּתוּב עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ וְשָׁם פֵּרַשְׁתִּיו: **הָשַׁמָּה.** שֵׁם וּמִשְׁקְלֵי הַשֵּׁמוֹת מִשְׁתַּנִּים: וְטַעַם **כָּל יְמֵי הָשַׁמָּה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיכֶם.** שֶׁתִּהְיֶה שְׁמָמָה מִכֶּם אָז תִּשְׁבֹּת וְתִמְצָא מְנוּחָה לְמַלֵּא׳ שַׁבְּתוֹתֶיהָ: תורה לה

לה) וְטַעַם כָּל יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבֹּת. מִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁתִּשְׁבֹּת וּבִיחֶזְקֵאל מְפוֹרָשׁ: תורה לו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַשְּׁבָטִים עַד חָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל (ד ד־ז): ״וְאַתָּה שְׁכַב עַל־צִדְּךָ הַשְּׂמֹאלִי וְגוֹ׳ וְכִלִּיתָ אֶת־אֵלֶּה, וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ הַיְמָנִי שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ אֶת־עֲוֹן בֵּית־יְהוּדָה אַרְבָּעִים יוֹם״, וּנְבוּאָה זוֹ נֶאֱמְרָה לִיחֶזְקֵאל בַּשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִין; וְעוֹד עָשׂוּ שֵׁשׁ שָׁנִים עַד גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ, הֲרֵי אַרְבָּעִים וָשֵׁשׁ, וְאִם תֹּאמַר: שְׁנוֹת מְנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ הָיוּ — מְנַשֶּׁה עָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה, וְכָל שְׁנוֹת רִשְׁעוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאַגָּדַת ׳חֵלֶק׳, וְשֶׁל אָמוֹן שְׁתַּיִם, וְאַחַת־עֶשְׂרֵה לִיהוֹיָקִים וּכְנֶגְדָּן לְצִדְקִיָּהוּ, צֵא וַחֲשֹׁב לְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה, שְׁמֹטִין וְיוֹבְלוֹת שֶׁבָּהֶן, וְהֵם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לְמֵאָה: אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שְׁמִטִּין וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת. הֲרֵי לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שִׁשִּׁים וְאַרְבַּע. לִשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה, חָמֵשׁ שְׁמִטּוֹת. הֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְעוֹד שָׁנָה יְתֵרָה שֶׁנִּכְנְסָה בַּשְּׁמִטָּה, הַמַּשְׁלֶמֶת לְשִׁבְעִים, (נ״א: וְאוֹתוֹ יוֹבֵל שֶׁגָּלוּ, שֶׁלֹּא נִגְמַר, בְּעֹנְּם נֶחֱשַׁב לָהֶם); וַעֲלֵיהֶם נִגְזַר שִׁבְעִים שָׁנָה שְׁלֵמִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דה״ב לו כא): ״עַד־רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ וְגוֹ׳ לְמַלְאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה״.

(לו) **וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף:**

לו וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּכוֹן וְאָעֵל תַּבְרָא בְּלִבְּהוֹן בְּאַרְעָתָא דְּסַנְאֵיהוֹן וְיִרְדּוּף יָתְהוֹן קַל טַרְפָּא דְשַׁקִּיף וְיַעַרְקוּן כְּמֵעִירוֹק מִן קֳדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִפְּלוּן וְלֵית דְּרָדִיף:

רש״י◄ **וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ** • פַּחַד וְרֹךְ לֵבָב. ׳מ״ם׳ שֶׁל ״מֹרֶךְ״, יְסוֹד נוֹפֵל הוּא, כְּמוֹ ׳מ״ם׳ שֶׁל ׳מוֹעֵד׳ וְשֶׁל ׳מוֹקֵשׁ׳. **וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב** • כְּאִלּוּ רוֹדְפִים וְהוֹרְגִים אוֹתָם. **עָלֶה נִדָּף** • שֶׁהָרוּחַ דּוֹחֲפוֹ וּמַכֶּהוּ עַל עָלֶה אַחֵר וּמְקַשְׁקֵשׁ וּמוֹצִיא קוֹל, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: ״קַל טַרְפָּא דְשָׁקִיף״ — לְשׁוֹן חֲבָטָה; ״שְׁדוּפֹת קָדִים״ — ׳שְׁקִיפָן קְדוּם׳ לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף, מְקוֹם חֲבָטַת הַדֶּלֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל ״חַבּוּרָה״ — ׳מַשְׁקוֹפֵי׳.

(לז) **וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אֵין וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם:**

לז וְיִתַּקְּלוּן גְּבַר בְּאָחוּהִי כְּמִקֳּדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְרָדִיף לֵית וְלָא תְּהֵי לְכוֹן תְּקוּמָה קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

רש״י◄ **וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו** • כְּשֶׁיִּרְצוּ לָנוּס, יִכָּשְׁלוּ זֶה בָּזֶה, כִּי יִבָּהֲלוּ לָרוּץ. **כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב** • כְּאִלּוּ בּוֹרְחִים מִלִּפְנֵי הוֹרְגִים שֶׁיְּהֵא בִּלְבָבָם פַּחַד, וְכָל שָׁעָה סְבוּרִים שֶׁאָדָם רוֹדְפָם. וּמִדְּרָשׁוֹ (ת״כ): ״וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו״, זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה.

~ נקודות משיחות קודש ~

זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה (רש״י כו, לז) אִיתָא בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ שֶׁדִּבְרֵי הַתּוֹכֵחָה, לְפִי הָאֱמֶת, אֵינָם אֶלָּא בְּרָכוֹת. וְאַף כָּאן: הַבְּרָכָה הִיא, שֶׁאֶחָד יָכוֹל לַעֲזֹר וּלְהוֹעִיל לַחֲבֵרוֹ, מִכֵּיוָן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה, הַיְינוּ שֶׁהֵם מְעֹרָבִים זֶה בָּזֶה וַעֲרֵבִים וּנְעִימִים זֶה לָזֶה, שֶׁלָּכֵן עוֹזְרִים וּמוֹעִילִים אֶחָד לַשֵּׁנִי בְּחֶפֶץ לֵב וּבְשִׂמְחָה.

(אגרות קדש ב עמ׳ שמו)

(לח) **וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם:**

לח וְתֵבְדּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּתְגַמַּר יָתְכוֹן אַרְעָא דְּבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

רש״י◄ **וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם** • כְּשֶׁתִּהְיוּ פְּזוּרִים, תִּהְיוּ אֲבוּדִים זֶה מִזֶּה. **וְאָכְלָה אֶתְכֶם** • אֵלּוּ הַמֵּתִים בַּגּוֹלָה.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לו) הַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם. בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר וַהֲרִיקוֹתִי אַחֲרֵיכֶם חֶרֶב: **מוֹרֶךְ** מִפְּעָלֵי הַכֶּפֶל וְכֵן בְּמוֹעֵל יְדֵיהָ׳ מִגְּזֵרַת וְרַךְ הַלֵּבָב וְיִפְחֲדוּ עַד שֶׁיִּרְדְּפֵם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְהוּא שֵׁם הַתֹּאַר מִבִּנְיַן נִפְעַל וְנוּ״ן הַשֹּׁרֶשׁ מוּבְלָע: תורה לז

לז) אִישׁ בְּאָחִיו. שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ: תְּקוּמָה. מִבִּנְיַן כָּבֵד נוֹסַף מִנְּחֵי עַי״ן וְי״ו בַּעֲבוּר הַתַּי״ו וְכֵן תְּרוּמָה: תורה לח

לח) וְאָכְלָה אֶתְכֶם. מִנְהָג כָּל הַגּוֹלִים לְמָקוֹם אַחֵר בְּהִשְׁתַּנּוֹת הָאֲוִיר עֲלֵיהֶם וְהַמַּיִם יָמוּתוּ רוּבָם: תורה לט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לט) **וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ:**

לט וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּכוֹן יִתְמְסוּן בְּחוֹבֵיהוֹן בְּאַרְעָתָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְאַף בְּחוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בְּיִשַׁיָּא דַּאֲחִידִין בִּידֵהוֹן יִתְמְסוּן:

רש״י ◄ **בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם•** (ת״כ) כְּשֶׁעֲוֹנוֹת אֲבוֹתָם אִתָּם — כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם. **יִמָּקּוּ•** לְשׁוֹן הֲמָסָה, כְּמוֹ ״יִמַּסּוּ״, וְכָמוֹהוּ (זכריה יד יב): ״תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן״, (תהלים לח) ״נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי״.

(מ) **וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי:**

מ וְיִדַּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן וְיָת חוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בְּשִׁקְרְהוֹן דְּשַׁקְּרוּ קֳדָמַי וְאַף דְּהַלִּיכוּ קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ:

(מא) **אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם:**

מא אַף אֲנָא אֶהַךְ עִמְּהוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאָעֵל יָתְהוֹן בַּאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אוֹ בְּכֵן יִתְבַּר לִבְּהוֹן טַפְשָׁא וּבְכֵן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן:

רש״י ◄ **וְהֵבֵאתִי אֹתָם•** (ת״כ) אֲנִי בְּעַצְמִי אֲבִיאֵם! זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים: ׳הוֹאִיל וְגָלִינוּ בֵּין הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים, נַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם׳! אֲנִי אֵינִי מַנִּיחָם, אֶלָּא מַעֲמִיד אֲנִי אֶת נְבִיאַי וּמַחֲזִירָן לְתַחַת כְּנָפַי, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ לב־לג): ״וְהָעֹלָה עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה וגו׳ חַי־אָנִי וגו׳ אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וגו׳״. **אוֹ־אָז יִכָּנַע•** כְּמוֹ (שמות כג): ״אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא״, אִם אָז יִכָּנַע. לָשׁוֹן אַחֵר: אוּלַי, שֶׁמָּא, אָז יִכָּנַע לְבָבָם וגו׳. **וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם•** יְכַפְּרוּ עַל עֲוֹנָם בְּיִסּוּרֵיהֶם.

(מב) **וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:**

מב וְדָכִירְנָא יָת קְיָמִי דְעִם יַעֲקוֹב וְאַף יָת קְיָמִי דְעִם יִצְחָק וְאַף יָת קְיָמִי דְעִם אַבְרָהָם אֶנָא דָכִיר וְאַרְעָא אֶנָא דָכִיר:

רש״י ◄ **וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב•** בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב מָלֵא; וְאֵלִיָּהוּ חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת: יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְּׁמוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ עֵרָבוֹן, שֶׁיָּבֹא וִיבַשֵּׂר גְּאֻלַּת בָּנָיו. **וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב•** לָמָּה נִמְנוּ אֲחוֹרַנִּית? כְּלוֹמַר, כְּדַאי הוּא יַעֲקֹב הַקָּטָן לְכָךְ; וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי יִצְחָק עִמּוֹ. וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי אַבְרָהָם עִמּוֹ, שֶׁהוּא כְּדַאי. וְלָמָּה לֹא נֶאֱמְרָה ׳זְכִירָה׳ בְּיִצְחָק? אֶלָּא אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ.

~ נקודות משיחות קודש ~

אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ (רש״י כו, מב) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי אֵפֶר הַקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ נִשְׁאָר עַל הַמִּזְבֵּחַ, אֶלָּא יֵשׁ לְקַיֵּם בּוֹ מִצְוַת תְּרוּמַת וְהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֲעֲקֵדָה הִיא בְּגֶדֶר פְּעֻלָּה מִתְחַדֶּשֶׁת, כְּאִלּוּ יִצְחָק נִשְׂרָף עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּקָרְבָּן בְּכָל רֶגַע מֵחָדָשׁ; בְּכָל רֶגַע ״צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ״ הָאֵפֶר שֶׁנּוֹצַר עַל יְדֵי שְׂרֵפָתוֹ, כִּבְיָכוֹל, בְּרֶגַע זֶה. וְלָכֵן לֹא נֶאֱמְרָה בּוֹ זְכִירָה, שֶׁכֵּן אֵין צֹרֶךְ לִזְכֹּר מְאֹרָע הַמִּתְרַחֵשׁ בְּרֶגַע זֶה עַצְמוֹ.

(לקוטי שיחות כרך כה עמ׳ 133)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לט) וְהַנִּשְׁאָרִים. מֵהַנִּשְׁאָרִים. **יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם.** עַל מִשְׁקַל יִסַּבּוּ וּשְׁגִיהֶם מִפְּעֻלֵּי הַכֶּפֶל מִגִּזְרַת הִמַּק בְּשָׁרוֹ מַק יִהְיֶה: **וְאַף בַּעֲוֹנוֹת אֲבוֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ.** כְּטַעַם אֲבוֹתֵינוּ חָטְאוּ וּבִמְגִלַּת אֵיכָה פֵּרַשְׁתִּיו: תורה מ

מ) **וְהִתְוַדּוּ.** מִבִּנְיַן הִתְפַּעֵל: **בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ בִי.** אֲבוֹתָם: **וְאַף אֲשֶׁר הָלְכוּ עִמִּי.** אֵלֶּה בְּנֵיהֶם בְּקֶרִי: תורה מא

מא) **אַף אֲנִי.** כֵּן עָשִׂיתִי עִמָּהֶם וְיִסַּרְתִּים לַהֲבִיאָם אֶל אֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם עַד שֶׁיִּכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְעוֹד אֲפָרְשֵׁנוּ: וְאָז יִרְצוּ אֶת **עֲוֹנָם.** יַשְׁלִימוּ וְיִפְרְעוּ: תורה מב

מב) **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי.** מוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ וְאַחַר עִמּוֹ וְכֵן הוּא וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי אֶת בְּרִית יַעֲקֹב כְּמוֹ וְהַנִּבּוּאָה עוֹדֵד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מג) וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֵרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם:

מג וַאַרְעָא תִּתְרְטֵשׁ מִנְּהוֹן וְתִרְעֵי יָת שְׁמִטָּתָהָא בְּדִצְדִּיאַת מִנְּהוֹן וְאִנּוּן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן לְוָטִין חֲלַף בִּרְכָן אַיְתִי עֲלֵיהוֹן דִּבְדִינַי קָצוּ וְיָת קְיָמֵי רְחֵקַת נַפְשְׁהוֹן:

רש״י ◄ יַעַן וּבְיַעַן • גְּמוּל וּבִגְמוּל אֲשֶׁר ״בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ״.

(מד) וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם:

מד וְאַף בְּרַם דָּא בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּאַרְעָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן לָא אַרְטֵשְׁנוּן וְלָא אַרְחֵקְנוּן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן לְאַשְׁנָאָה קְיָמֵי עִמְּהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֵהוֹן:

רש״י ◄ וְאַף־גַּם־זֹאת • וְאַף אֲפִלּוּ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם זֹאת הַפֻּרְעָנוּת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי, בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם, לֹא מְאַסְתִּים לְכַלּוֹתָם וּלְהָפֵר בְּרִיתִי אֲשֶׁר אִתָּם.

~ נקודות משיחות קודש ~

לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם (כו, מד)

בַּזֹּהַר מְבֹאָר שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּגָלוּת, הַנִּמְשָׁל לְשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי, אֲבָל הַקָּבָּ״ה אֵינוֹ מוֹאֵס בָּהֶם, וְאַדְרַבָּה, בְּעֵינֵי ה׳ הוּא כְּשׁוּק שֶׁל בְּשָׂמִים: ״לֹא מְאַסְתִּים״ מִצַּד ״לְכַלֹּתָם״ — לְשׁוֹן כַּלָּה (וּכְמוֹ אָדָם שֶׁכַּלָּתוֹ דָּרָה בְּשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי, שֶׁבְּעֵינָיו הוּא כְּשׁוּק שֶׁל בְּשָׂמִים). הֲרֵי אוֹמֵר: יְהוּדִי אֵינוֹ ׳אוֹכֵל׳ מֵהַגָּלוּת, וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁרֵיחַ רַע מַקִּיף אוֹתוֹ מִבַּחוּץ; וְרֵיחַ זֶה עַצְמוֹ הוֹפֵךְ לְ׳רֵיחַ נִיחוֹחַ׳, בִּבְחִינַת יִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ!

(לקוטי שיחות כרך כז עמ׳ 292)

(מה) וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה:

מה וְדָכִירְנָא לְהוֹן קְיָם קַדְמָאֵי דִּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא אֲנָא יְיָ:

רש״י ◄ בְּרִית רִאשֹׁנִים • שֶׁל שְׁבָטִים.

(מו) אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה:

מו אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא וְאוֹרָיְתָא דִּי יְהַב יְיָ בֵּין מֵימְרֵהּ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינַי בִּידָא דְמֹשֶׁה:

רש״י ◄ וְהַתּוֹרֹת • אַחַת בִּכְתָב וְאַחַת בְּעַל־פֶּה, מַגִּיד, שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הַנָּבִיא שֶׁהוּא כְּמוֹ וְהַנְּבוּאָה נְבוּאַת עוֹדֵד הַנָּבִיא רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם שֶׁהוּא רָאשֵׁיכֶם רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְיֹאמַר הַגָּאוֹן כִּי טַעַם לְהַזְכִּיר בִּתְחִלָּה יַעֲקֹב בַּעֲבוּר הֱיוֹת שְׁנוֹתָיו כֻּלָּם בִּבְרִית: תורה מג

מג) **וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם.** טַעְמוֹ אֶזְכּוֹר גַּם הָאָרֶץ שֶׁפֻּרְעָה אֶת הַשַּׁבָּתוֹת וְנֶעֱזְבָה מֵהֶם וְגַם אֶזְכּוֹר שֶׁהֵם הִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם: **יַעַן וּבְיַעַן.** הָאֶחָד כְּנֶגֶד מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְהַשֵּׁנִי וּבְחֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם וְהַבֵּי״ת נוֹסָף כְּבֵי״ת בָּרִאשׁוֹנָה: תורה מד

מד) **וְאַף גַּם זֹאת.** לְשׁוֹן צַחוּת וְהָאֶחָד יַסְפִּיק וְכָל הַמִּקְרָא כָּךְ וְכֵן הֲרַק אַךְ בְּמֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים: **לֹא מְאַסְתִּים לְכַלּוֹתָם.** רַק לְיַסְּרָם עַד שֶׁיִּכָּנַע לְבָם: **גְּעַלְתִּים.** סַרְתִּי מֵהֶם אוֹ בְּחֻלָּה נַפְשִׁי מֵהֶם: **לְהָפֵר בְּרִיתִי.** שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאַף אִם הֵם הִפְרוּ אֶת בְּרִיתִי כִּי כֵּן כָּתוּב. אֲנִי לֹא אָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֱלֹהִים אֲנִי: תורה מה

מה) **וְזָכַרְתִּי לָהֶם.** לְעוֹלָם: **בְּרִית רִאשֹׁנִים.** זֹאת הַבְּרִית הַכְּרוּתָה בְּסִינַי וְקָרָא זֶה הַדּוֹר רִאשׁוֹנִים כְּנֶגֶד הַבָּנִים שֶׁיִּגְלוּ בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל אֲבוֹת הָעוֹלָם: **וְטַעַם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם.** אוֹתָם שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לְהוֹצִיא בְּנֵיהֶם מֵעֲבֹדוּת וְהָרִאשׁוֹן נָכוֹן בְּעֵינַי: תורה מו

מו) **אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים.** הֵם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי כ"א אייר ~

כז (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

א ומַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה:

ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אֲרֵי יַפְרֵשׁ נְדַר בְּפַרְסַן נַפְשָׁתָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **כִּי יַפְלִא** • יַפְרִישׁ בְּפִיו. **בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת** • לִתֵּן עֶרְכְּךָ נַפְשׁוֹ, לוֹמַר: 'עֶרְכְּךָ' דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ תְּלוּיָה בּוֹ — עָלַי'.

(ג) וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

ג וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא מִבַּר עֶסְרִין שְׁנִין וְעַד בַּר שִׁתִּין שְׁנִין וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא:

רש"י◄ **וְהָיָה עֶרְכְּךָ וְגוֹ'** • אֵין 'עֶרְכְּךָ' זֶה לְשׁוֹן דָּמִים, אֶלָּא בֵּין שֶׁהוּא יָקָר בֵּין שֶׁהוּא זוֹל — כְּפִי שָׁנָיו, הוּא הָעֵרֶךְ הַקָּצוּב עָלָיו בְּפָרָשָׁה זוֹ. **עֶרְכְּךָ** • כְּמוֹ 'עֵרֶךְ'; וְכֶפֶל הַכָּפִי"ן, לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזֶה לָשׁוֹן הוּא.

(ד) וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל:

ד וְאִם נְקוּבְתָא הִיא וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ תְּלָתִין סִלְעִין:

(ה) וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים:

ה וְאִם מִבַּר חֲמֵשׁ שְׁנִין וְעַד בַּר עֶסְרִין שְׁנִין וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא עֶסְרִין סִלְעִין וְלִנְקוּבְתָא עֲסַר סִלְעִין:

רש"י◄ **וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים** • לֹא שֶׁיְּהֵא הַנּוֹדֵר קָטָן, שֶׁאֵין בְּדִבְרֵי קָטָן כְּלוּם, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁאָמַר: 'עֶרְכְּךָ קָטָן הַזֶּה, שֶׁהוּא בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים, עָלַי'.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הַכְּתוּבִים בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁמַע וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים וּפָרָשַׁת בְּהַר סִינַי: **אֲשֶׁר נָתַן** ה' **בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** רֶמֶז לִבְרִית הַר סִינַי כִּי אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן וְהָיָה הַכָּבוֹד בְּאֹהֶל מוֹעֵד לֹא עָלָה מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי גַּם הִזְכִּיר הַפָּרָשָׁה שֶׁל הָעֲרָכִין בַּעֲבוּר שֶׁנֶּאֱמְרָה בְּהַר סִינַי כִּי כֵּן כָּתוּב בָּאַחֲרוֹנָה כִּי תְּחִלַּת סֵפֶר וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּסִפְרָם וַיִּקְרָא: תורה א

ב) יַפְלִיא. יַפְרִישׁ וִיבָאֵר: **בְּעֶרְכְּךָ נְפָשׁוֹת.** הַטַּעַם שֶׁיּוֹדִר נֶדֶר לֵאמֹר אִם הַשֵּׁם יַעֲשֶׂה לִי כָּךְ אֶפְדֶּה נַפְשִׁי כְּדֵי עֶרְכִּי אוֹ עֵרֶךְ בְּנִי אוֹ עֵרֶךְ בְּהֵמָה וְכַ"ף בְּעֶרְכְּךָ עַל דַּעַת כָּל הַמְדַקְדְּקִים נוֹסָף וְהַטַּעַם בְּעֵרֶךְ וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הַכַּ"ף לְנֹכַח הַכֹּהֵן וִיפָרֵשׁ כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כְּעֶרְכְּךָ אַתָּה וְהַה"א יִקָּרֵא לוֹ הֵ"א הַקְּרִיאָ' וְאָמַר עַל הָעֶרְכְּךָ שֶׁהִיא מִלָּה זָרָה כְּמוֹ בְּתוֹךְ הָאָהֳלִי וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁהוּא הָאֹהֶל שֶׁלִּי וְכֵן הָעֶרְכְּךָ: וְטַעַם **נְפָשׁוֹת.** כָּלַל לָאָדָם וְלַבְּהֵמָה: תורה ג

ג) מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה. הָחֵל מִשֶּׁהוּא נִכְנָס בִּפְקוּדִים: **בֶּן שִׁשִּׁים.** זָקֵן וְדַעַת רַבִּים כִּי זוֹ גְּזֵרַת מֶלֶךְ כִּי מִבֶּן חֹדֶשׁ עַד חָמֵשׁ שָׁנִים יִתֵּן חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים אִלּוּ עָבַר יוֹם אֶחָד נוֹסֵף עַל חוֹדֶשׁ יִתֵּן חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים וּלְפִי דַּעַת הַגָּאוֹן שֶׁיִּתֵּן בְּכָל שָׁנָה שֶׁקֶל עַד חָמֵשׁ שָׁנִים שְׁלֵמוֹת כִּי אָמְרוּ רַבִּים שֶׁהֵם אַרְבַּע כְּחֶלְקֵי הַשָּׁנִים וְאַחַר כֵּן תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שְׁלֵמוֹת וְאַחַר כֵּן תֵּשַׁע וַחֲמִשִּׁים לָשׁוּב אֶל הַמָּקוֹם שֶׁהֵחֵל מִמֶּנּוּ וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לְהַשְׁלֶמֶת חֲמֵשֶׁת וְשִׁבְעִים כְּנֶגֶד הַד' הַחֲלָקִים וּלְפִי הָאֱמֶת שֶׁכָּל אֵלֶּה שְׁלֵמוֹת אוֹ יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה וְלֹא נִסְמוֹךְ רַק עַל דִּבְרֵי הַקַּבָּלָה כִּי מַה צּוֹרֶךְ לְחִלּוּק מִבֶּן חֹדֶשׁ עַד חָמֵשׁ וּמֵחָמֵשׁ עַד עֶשְׂרִים אַחַר שֶׁיִּתֵּן לְכָל שָׁנָה שֶׁקֶל וְיֵשׁ לְהָשִׁיב עַל דְּבַר הַחֹדֶשׁ וְהִנֵּה מִי שֶׁהוּא פַּחוֹת מֵחֹדֶשׁ יָמִים אֵין לוֹ עֵרֶךְ וְאַחַר שִׁשִּׁים שָׁב לְאָחוֹר. וְעוֹד מַה יַּעֲשֶׂה אַחַר הַשִּׁשִּׁים שָׁנָה אִם יִתֵּן כָּךְ תָּמִיד וְכָל אֵלֶּה שִׁבּוּשִׁים וְהַכְּלָל כִּי הוּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב כִּי אִילּוּ הָיָה עַל דֶּרֶךְ תּוֹסֶפֶת הַזָּכָר עַל הַנְּקֵבָה הִנֵּה אַחַר שִׁשִּׁים יוֹסִיף הַשְּׁלִישִׁית וְהִנֵּה מֵחָמֵשׁ עַד עֶשְׂרִים יוֹסִיף הַחֵצִי וּמֵחֹדֶשׁ וְעַד חָמֵשׁ וּמֵעֶשְׂרִים וְעַד שִׁשִּׁים יוֹסִיף עַל הַחֵצִי עֲשִׂירִיתוֹ: תורה ד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ו) וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃

ו וְאִם מִבַּר יַרְחָא וְעַד בַּר חֲמֵשׁ שְׁנִין וִיהֵי פֵּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא חֲמֵשׁ סְלְעִין דִּכְסָף וְלִנְקוּבְתָא פֵּרְסָנַהּ תְּלַת סְלְעִין דִּכְסָף׃

(ז) וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃

ז וְאִם מִבַּר שִׁתִּין שְׁנִין וּלְעֵלָא אִם דְּכוּרָא וִיהֵי פֵּרְסָנֵהּ חֲמֵשׁ עֲסָרֵי סְלְעִין וְלִנְקוּבְתָא עֲסַר סְלְעִין׃

רש"י◄ **וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְגוֹ'** • כְּשֶׁמַּגִּיעַ לִימֵי הַזִּקְנָה, הָאִשָּׁה קְרוֹבָה לְהֵחָשֵׁב כְּאִישׁ, לְפִיכָךְ הָאִישׁ פּוֹחֵת בְּהִזְדַּקְּנוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלִישׁ בְּעֶרְכּוֹ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ פּוֹחֶתֶת אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּעֶרְכָּהּ, (ערכין יט) דְּאָמְרֵי אֲנָשֵׁי: סָבָא בְּבֵיתָא — פָּחָא בְּבֵיתָא, סַבְתָּא בְּבֵיתָא — סִימָא בְּבֵיתָא, וְסִימְנָא טָבָא בְּבֵיתָא.

~ נקודות משיחות קודש ~

סָבָא בְּבֵיתָא, פָּחָא בְּבֵיתָא (רש"י כז, ז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, אִם־כֵּן רָאוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לַזָּקֵן עֵרֶךְ כְּלָל, וּמַדּוּעַ יֵשׁ לוֹ עֵרֶךְ, וְאַף יוֹתֵר מִזְּקֵנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרַשִׁ"י מְיַשֵּׁב זֹאת בְּדִיּוּק לְשׁוֹנוֹ: הַכַּוָּנָה רַק בְּיַחַס לְנִהוּל הַבַּיִת וְכַדּוֹמֶה, אֲבָל בִּדְבָרִים שֶׁמִּחוּץ לַבַּיִת, כְּגוֹן רַבָּנוּת וְהַנְהָגַת הַצִּבּוּר, יֵשׁ מַעֲלָה בְּכָךְ שֶׁרַב וּמַנְהִיג צִבּוּר הוּא זָקֵן וּבַעַל נְסָיוֹן.

(שיחת מוצאי ש"פ בחוקותי תשל"ח)

(ח) וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ ס

ח וְאִם מִסְכֵּן הוּא מִפַּרְסָנֵהּ וִיקִימְנֵהּ קֳדָם כַּהֲנָא וְיִפְרוֹס יָתֵהּ כַּהֲנָא עַל מֵימַר דִּי תַדְבֵּק יְדָא דְּנוֹדְרָא יִפְרְסְנֵהּ כַּהֲנָא׃

רש"י◄ **וְאִם מָךְ הוּא** • שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִתֵּן הָעֵרֶךְ הַזֶּה. **וְהֶעֱמִידוֹ** • לַנֶּעֱרָךְ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, **וַיַּעֲרִיכֶנּוּ** לְפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ שֶׁל מַעֲרִיךְ. **עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג** • לְפִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, יְסַדְּרֶנּוּ וַיַּשְׁאִיר לוֹ כְּדֵי חַיָּיו: מִטָּה, כַּר, כֶּסֶת וּכְלֵי אֻמָּנוּת; אִם הָיָה חֲמָר, מַשְׁאִיר לוֹ חֲמוֹרוֹ.

(ט) וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃

ט וְאִם בְּעִירָא דִּי יִקְרְבוּן מִנַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כֹּל דִּי יִתַּן מִנַּהּ קֳדָם יְיָ יְהֵי קוּדְשָׁא׃

רש"י◄ **כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ** • אָמַר: 'רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה', דְּבָרָיו קַיָּמִין וְתִמָּכֵר לְצָרְכֵי עוֹלָה וְדָמֶיהָ חֵלִין, חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ הָאֵבָר.

(י) לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרַע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בְּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃

י לָא יְחַלְּפִנֵּהּ וְלָא יְעַבֵּר יָתֵהּ טַב בְּבִישׁ אוֹ בִישׁ בְּטָב וְאִם חַלָּפָא יְחַלֵּף בְּעִירָא בִּבְעִירָא וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵהּ יְהֵי קַדִּישׁ׃

רש"י◄ **טוֹב בְּרָע** • תָּם בְּבַעַל־מוּם. **אוֹ־רַע בְּטוֹב** • (ת"כ, תמורה ט) וְכָל־שֶׁכֵּן טוֹב בְּטוֹב וְרַע בְּרַע.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) **וְהֶעֱרִיךְ.** שֶׁיּוּשַׂם הַנֶּעֱרָךְ בְּמַעֲרָכָה אַחַת עִם כָּךְ וְכָךְ וְכָמוֹהוּ אֵין עָרוּךְ אֵלֶיךָ וּמִלַּת הֶעֱרִיךְ מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד הַנּוֹסָף וְכֵן יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן לְהַפְרִישׁ בֵּינוֹ וּבֵין יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי ה': **וְהֶעֱמִידוֹ הַכֹּהֵן.** כְּאִילּוּ אָמַר וְהֶעֱמִידוֹ הַכֹּהֵן לִפְנֵי הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי וַיֵּצֹק עַל כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׁמָאלִית וְיִהְיֶה דֶּרֶךְ צַחוּת אוֹ יִהְיֶה **וְהֶעֱמִידוֹ שֶׁיַּעֲמִיד הַנּוֹדֵר נַפְשׁוֹ:** תורה ט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יא) וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן:

יא וְאִם כָּל בְּעִירָא מְסָאֲבָא דִּי לָא יְקָרְבוּן מִנַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וְיִקִים יָת בְּעִירָא קֳדָם כַּהֲנָא:

רש"י◄ וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה• (ת"כ, תמורה לב) בְּבַעֲלַת מוּם — הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא טְמֵאָה לְהַקְרָבָה; וְלִמֶּדְךָ הַכָּתוּב, שֶׁאֵין קָדָשִׁים תְּמִימִים יוֹצְאִין לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן אֶלָּא־אִם־כֵּן הוּמְּמוּ.

(יב) וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה:

יב וְיִפְרוֹס כַּהֲנָא יָתַהּ בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּפַרְסָנָא דְכַהֲנָא כֵּן יְהֵי:

רש"י◄ כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה• לִשְׁאָר כָּל אָדָם הַבָּא לִקְנוֹתָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ.

(יג) וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ:

יג וְאִם מִפְּרַק יִפְרְקִנַּהּ וְיוֹסֵף חֻמְשֵׁהּ עַל פַּרְסָנַהּ:

רש"י◄ וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה• בַּבְּעָלִים הֶחֱמִיר הַכָּתוּב לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ (ת"כ). וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ בַּיִת, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, וְכֵן בְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי — הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְלֹא שְׁאָר כָּל אָדָם.

(יד) וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּישׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם:

יד וּגְבַר אֲרֵי יַקְדֵּשׁ יָת בֵּיתֵהּ קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וְיִפְרְסִנַּהּ כַּהֲנָא בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא דִי יִפְרוֹס יָתַהּ כַּהֲנָא כֵּן יְקוּם:

(טו) וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ:

טו וְאִם דְּאַקְדֵּשׁ יִפְרוֹק יָת בֵּיתֵהּ וְיוֹסֵף חֻמְשׁ כְּסַף פַּרְסָנַהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי לֵהּ:

~ שבת קודש כ"ב אייר ~

(טז) וְאִם מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף:

טז וְאִם מֵחֲקַל אַחֲסַנְתֵּהּ יַקְדֵּשׁ גְּבַר קֳדָם יְיָ וִיהֵי פַּרְסָנַהּ לְפוּם זַרְעַהּ בַּר זְרַע כּוּר שְׂעוֹרִין בְּחַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסָף:

רש"י◄ וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ• וְלֹא כְּפִי שׁוֹרָיָהּ, אַחַת שָׂדֶה טוֹבָה וְאַחַת שָׂדֶה רָעָה, פִּדְיוֹן הֶקְדֵּשָׁן שָׁוֶה בֵּית כּוֹר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שְׁקָלִים, כָּךְ גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְהוּא שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ בִּתְחִלַּת הַיּוֹבֵל. וְאִם בָּא לְגָאֳלָהּ בְּאֶמְצָעוֹ, נוֹתֵן לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן: סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה; לְפִי שֶׁאֵינָהּ הֶקְדֵּשׁ אֶלָּא לְמִנְיַן שְׁנֵי הַיּוֹבֵל, שֶׁאִם נִגְאֲלָה הֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו, הַגִּזְבָּר מוֹכְרָהּ בְּדָמִים הַלָּלוּ לְאַחֵר, וְעוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל, כִּשְׁאָר כָּל הַשָּׂדוֹת הַמְּכוּרוֹת. וּכְשֶׁהִיא יוֹצֵאָה מִיָּדוֹ, חוֹזֶרֶת לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁהַיּוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת בֵּינֵיהֶם, זֶהוּ הַמִּשְׁפָּט הָאָמוּר בְּמַקְדִּישׁ שָׂדֶה, וְעַכְשָׁו אֲפָרְשֶׁנּוּ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יד) כֵּן יָקוּם. כְּמוֹ יַעֲמוֹד: תורה טו

טז) וְאִם מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ. שֶׁיֵּרַשׁ עִם יִשְׂרָאֵל: **חֹמֶר שְׂעוֹרִים.** וְכָתוּב כִּי עֲשֶׂרֶת הַבָּתִּים חוֹמֶר וְשָׁם כָּתוּב הָאֵיפָה וְהַבַּת וְהִנֵּה זֶרַע אֵיפַת שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשָּׁה שְׁקָלִים וְזוֹ גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ בִּדְמֵי הָעֶבֶד: תורה יז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יז) אִם־מִשְׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם:

יז אִם מִשַּׁתָּא דְּיוֹבֵלָא יַקְדֵּשׁ חַקְלֵהּ כְּפַרְסָנֵהּ יְקוּם:

רש"י◄ אִם מִשְׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ וְגוֹ' • אִם מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנַת הַיּוֹבֵל, מִיָּד הִקְדִּישָׁהּ, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ מִיָּד. כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם • כְּעֵרֶךְ הַזֶּה הָאָמוּר, יִהְיֶה, חֲמִשִּׁים כֶּסֶף יִתֵּן.

(יח) וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ:

יח וְאִם בָּתַר יוֹבֵלָא יַקְדֵּשׁ חַקְלֵהּ וִיחַשֵּׁב לֵהּ כַּהֲנָא יָת כַּסְפָּא עַל מֵימַר שְׁנַיָּא דְּיִשְׁתְּאָרָן עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא וְיִתְמְנַע מִפַּרְסָנֵהּ:

רש"י◄ וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ • וְכֵן אִם הִקְדִּישָׁהּ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל וְנִשְׁתַּהָה בְּיַד גִּזְבָּר, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל. וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת • כְּפִי חֶשְׁבּוֹן, כֵּיצַד? הֲרֵי קָצַב דָּמָיהָ שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנִים – חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, הֲרֵי שֶׁקֶל לְכָל שָׁנָה, וְשֶׁקֶל יָתֵר עַל כֻּלָּן; וְהַשֶּׁקֶל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה פּוּנְדְּיוֹנִין – הֲרֵי סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, אֶלָּא שֶׁחָסֵר פּוּנְדְּיוֹן אֶחָד לְכֻלָּן, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹתוֹ פּוּנְדְּיוֹן – קַלְבּוֹן לִפְרוֹטְרוֹט. וְהַבָּא לִגְאֹל, יִתֵּן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה לַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ • מִנְּיַן הַשָּׁנִים שֶׁמִּשְּׁנַת הַיּוֹבֵל עַד שְׁנַת הַפִּדְיוֹן.

(יט) וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ:

יט וְאִם מִפְּרַק יִפְרוֹק יָת חַקְלָא דְּאַקְדֵּשׁ יָתֵהּ וְיוֹסֵף חֻמְשׁ כְּסַף פַּרְסָנֵהּ עֲלוֹהִי וִיקוּם לֵהּ:

רש"י◄ וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל • הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַקִּצְבָּה הַזֹּאת.

(כ) וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד:

כ וְאִם לָא יִפְרוֹק יָת חַקְלָא וְאִם זַבִּין יָת חַקְלָא לִגְבַר אָחֳרָן לָא יִתְפְּרַק עוֹד:

רש"י◄ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה • הַמַּקְדִּישׁ. וְאִם־מָכַר • הַגִּזְבָּר. אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד • לָשׁוּב בְּיַד הַמַּקְדִּישׁ.

(כא) וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ:

כא וִיהֵי חַקְלָא בְּמִפְּקֵהּ בְּיוֹבֵלָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כַּחֲקַל חֲרָמָא לְכַהֲנָא תְּהֵי אַחֲסַנְתֵּהּ:

רש"י◄ וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל • מִיַּד הַלּוֹקְחוֹ מִן הַגִּזְבָּר, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר שָׂדוֹת הַיּוֹצְאִים מִיַּד לוֹקְחֵיהֶם בַּיּוֹבֵל. קֹדֶשׁ לַה' • לֹא שֶׁיָּשׁוּב לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת, לְיַד הַגִּזְבָּר, אֶלָּא כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם הַנָּתוּן לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח יד): "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה", אַף זוֹ תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר, שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) **אִם מִשְׁנַת הַיּוֹבֵל.** בְּעֶצֶם הַשָּׁנָה: תורה יח

יח) **וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ.** מַה שֶּׁהָלַךְ אַחַר הַיּוֹבֵל: תורה יט

יט) **וְאִם גָּאוֹל יִגְאַל,** כְּפִ"א רָפָה בְּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל וְהוּא דָּבֵק בְּטַעַם הַפְּסוּקִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה כִּי הָעֵרֶךְ עִקַּר אִם יִגָּאֵל הַשָּׂדֶה וְאִם לֹא יִגָּאֵל: תורה כ

כ) **וְאִם מָכַר.** טַעְמוֹ אוֹ מָכַר, וְלֹא יוּכַל בַּעַל שְׂדֵה אֲחוּזָה שֶׁיִּגָּאֲלֶנוּ בַּעֲבוּר שֶׁמְּכָרוֹ לַה': תורה כא

כא) **בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל.** הִזְכִּיר הַכָּתוּב עַל דֶּרֶךְ כָּל שָׂדֶה כִּי בַּיּוֹבֵל יֵצֵא: **כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם.** שֶׁיִּדֹּר נֶדֶר לְהַחְרִימוֹ גַּם הוּא לַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ לַכֹּהֵן כִּי הוּא מַעֲרִיךְ וְאֵין צוֹרֶךְ לְהִיוֹתוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל: תורה כב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כב) וְאִם֙ אֶת־שְׂדֵ֣ה מִקְנָת֔וֹ אֲשֶׁ֥ר לֹא מִשְּׂדֵ֖ה אֲחֻזָּת֑וֹ יַקְדִּ֖יש לַיהוָֽה׃

כב וְאִם יָת חֲקַל זְבִינוּהִי דִּי לָא מֵחֲקַל אַחֲסָנָתֵהּ יַקְדֵּשׁ קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ **וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ וְגוֹ'** • חִלּוּק יֵשׁ בֵּין שְׂדֵה מִקְנָה לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁשְּׂדֵה מִקְנָה לֹא תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁהּ אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל הָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מִיָּדוֹ וְלָשׁוּב לַבְּעָלִים, לְפִיכָךְ אִם בָּא לְגָאֳלָהּ, יִגְאַל בַּדָּמִים הַלָּלוּ הַקְּצוּבִים לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה. וְאִם לֹא יִגְאַל וְיִמְכְּרֶנָּה גִּזְבָּר לְאַחֵר, אוֹ אִם לֹא יִגְאַל הוּא בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל "יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ" — אוֹתוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁהּ, וּפֶן תֹּאמַר: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ", הַלּוֹקֵחַ הַזֶּה הָאַחֲרוֹן, "מֵאִתּוֹ", וְזֶהוּ הַגִּזְבָּר? לְכָךְ הֵצְרַךְ לוֹמַר: "לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ", מִיֶּרֻשַּׁת אָבוֹת, וְזֶהוּ בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמְּכָרוּהָ לַמַּקְדִּישׁ.

(כג) וְחִשַּׁ֣ב לּ֗וֹ הַכֹּהֵן֙ אֶת־מִכְסַ֣ת הָעֲרָכֶ֔ךָ עַ֖ד שְׁנַ֣ת הַיֹּבֵ֑ל וְנָתַ֨ן אֶת־הָעֲרָכְךָ֜ בַּיּ֗וֹם הַה֛וּא קֹ֥דֶשׁ לַיהוָֽה׃

כג וִיחַשֵּׁב לֵהּ כַּהֲנָא יָת מִנְיַן פֻּרְסָנֵהּ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא וְיִתֵּן יָת פֻּרְסָנֵהּ בְּיוֹמָא הַהוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ׃

(כד) בִּשְׁנַ֣ת הַיֹּבֵ֗ל יָשׁוּב֙ הַשָּׂדֶ֔ה לַאֲשֶׁ֥ר קָנָ֖הוּ מֵאִתּ֑וֹ לַאֲשֶׁר־לּ֥וֹ אֲחֻזַּ֖ת הָאָֽרֶץ׃

כד בְּשַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא יְתוּב חַקְלָא לְדִזְבָנֵהּ מִנֵּהּ לְדִדִילֵהּ אַחֲסָנַת אַרְעָא׃

(כה) וְכָל־עֶרְכְּךָ֖ יִהְיֶ֑ה בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֔דֶשׁ עֶשְׂרִ֥ים גֵּרָ֖ה יִהְיֶ֥ה הַשָּֽׁקֶל׃

כה וְכָל פֻּרְסָנֵהּ יְהֵי בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עֶסְרִין מָעִין יְהֵי סִלְעָא׃

רש"י◄ **וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ** • כָּל עֶרְכְּךָ שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'שְׁקָלִים', יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. **עֶשְׂרִים גֵּרָה** • עֶשְׂרִים מָעוֹת, כָּךְ הָיוּ מִתְּחִלָּה וּלְאַחַר מִכָּאן הוֹסִיפוּ שְׁתוּת, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף דִּינָר, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת לְסֶלַע.

(כו) אַךְ־בְּכוֹר֩ אֲשֶׁר־יִבָּכֵ֨ר לַיהוָ֜ה בַּבְּהֵמָ֗ה לֹא־יַקְדִּ֤יש אִישׁ֙ אֹת֔וֹ אִם־שׁ֥וֹר אִם־שֶׂ֖ה לַיהוָ֥ה הֽוּא׃

כו בְּרַם בּוּכְרָא דִּי יִתְבַּכַּר קֳדָם יְיָ בִּבְעִירָא לָא יַקְדֵּשׁ גְּבַר יָתֵהּ אִם תּוֹר אִם אִמַּר דַּיְיָ הוּא׃

רש"י◄ **לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ** • לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם

אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר־יִבָּכֵר לַיהוָה בַּבְּהֵמָה . . לַיהוָה הוּא: . . וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן . . הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ (כז, כו – לב). בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה מָצִינוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּנוּגֵעַ לְקָרְבָּנוֹת: בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר. הַבְּכוֹר נוֹהֵג גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת, וְאִלּוּ הַמַּעֲשֵׂר בְּפֹעַל אֵינֶנּוּ נוֹהֵג בִּזְמַן הַגָּלוּת, כִּי חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁלֹּא לִמְנוֹת אֶת הַבְּהֵמוֹת.

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם עַל כָּךְ בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים: בְּכוֹר – קְדוּשָׁתוֹ מִלְּמַעְלָה, וְאֵינֶנּוּ תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הָאָדָם, וְזֶה מוֹרֶה עַל הַמְשָׁכַת הַקְּדוּשָׁה מִלְּמַעְלָה, לְלֹא קֶשֶׁר לְמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים. וְאִלּוּ מַעֲשֵׂר קְדוּשָׁתוֹ תְּלוּיָה בְּסִפִּירַת הָאָדָם, וְזֶה מוֹרֶה עַל עֲבוֹדַת הָאָדָם מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְלָכֵן כּוֹתֶבֶת הַתּוֹרָה הַבְּכוֹר לִפְנֵי הַמַּעֲשֵׂר, לְהוֹרוֹת לָנוּ שֶׁקּוֹדֶם

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כג) מִכְסַת. כְּמוֹ מִכְסַת נְפָשׁוֹת: תורה כד

כד) לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ. הוּא הַמּוֹכֵר וְהוּא מְפוֹרָשׁ לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ: תורה כה

כו) יְבֻכַּר לַה'. נוֹדַע שֶׁהוּא לַשֵּׁם לַשֵּׁם: תורה כז

וְזֹאת הַמִּלָּה מֵהַבִּנְיָן שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פּוֹעֲלוֹ וּפְרוּשׁוֹ הָאוֹמֵר אֶתֵּן הַבְּכוֹר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נִתָּנִים הַכֹּחוֹת מִלְּמַעְלָה, וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה וּבְכֹחָם מַגִּיעָה וּבָאָה עֲבוֹדַת הָאָדָם מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.

שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ קַיָּמִים גַּם בָּאָדָם עַצְמוֹ:

בְּכוֹר – מוֹרֶה עַל הַבְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ – חָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְלָכֵן הוּא קָדוֹשׁ מֵעַצְמוֹ, כִּי עִנְיַן הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ הַבָּאָה מֵהַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, אֵינָהּ בָּאָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה אֶלָּא הִיא יְרוּשָׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, וּקְדוּשָׁה זֹאת נִמְצֵאת בִּתְמִידִיּוּת גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת, כִּי בְּחִינַת הַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הִיא בִּשְׁלֵמוּת תָּמִיד.

מַעֲשֵׂר – בַּנֶּפֶשׁ יֵשׁ עֲשָׂרָה כֹּחוֹת, וְחוֹבַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁלְּכָל־הַפָּחוֹת הַכֹּחַ הָעֲשִׂירִי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ יִהְיֶה קֹדֶשׁ, הַיְנוּ הַכֹּחַ הָאַחֲרוֹן שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַשַּׁיָּךְ לְמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה. וּמִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה תָּלוּי בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, לָכֵן יֵשׁ חִלּוּקִים בָּזֶה בֵּין זְמַן הַבַּיִת (שֶׁהֶאֱלוֹקוּת הֵאִירָה בְּגִלּוּי), לִזְמַן הַגָּלוּת (דְּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ כו').

(על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 333 – מתוך 'לקראת שבת')

(כז) וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ:

כז וְאִם בִּבְעִירָא מְסָאֲבָא וְיִפְרוֹק בְּפַרְסָנֵהּ וְיוֹסֵף חֵמְשֵׁהּ עֲלוֹהִי וְאִם לָא יִתְפְּרַק וְיִזְדַּבַּן בְּפַרְסָנֵהּ:

רש"י◄ **וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וְגוֹ'** • אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה "וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ". וַחֲמוֹר אֵין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ לְהֶקְדֵּשׁ. אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַכָּתוּב שֶׁלְּמַעְלָה דִּבֵּר בִּפְדְיוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהוּמְמָה, וְכָאן דִּבֵּר בַּמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת. **וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ** • כְּפִי מַה שֶּׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן. **וְאִם־לֹא יִגָּאֵל** • עַל־יְדֵי בְּעָלִים (ת"כ). **וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ** • לַאֲחֵרִים.

(כח) אַךְ כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה:

כח בְּרַם כָּל חֲרָמָא דִּי יַחֲרֵם גְּבַר קֳדָם יְיָ מִכָּל דִּי לֵהּ מֵאֲנָשָׁא וּבְעִירָא וּמֵחֲקַל אַחֲסַנְתֵּהּ לָא יִזְדַּבַּן וְלָא יִתְפְּרַק כָּל חֲרָמָא קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **אַךְ כָּל־חֵרֶם וְגוֹ'** • (תורת כהנים): נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּדָּבָר, יֵשׁ אוֹמְרִים: 'סְתָם חֲרָמִים לְהֶקְדֵּשׁ', וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם (במדבר יח יד): "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה"? בְּחֲרָמֵי כֹּהֲנִים, שֶׁפֵּרֵשׁ וְאָמַר: "הֲרֵי זֶה חֵרֶם לַכֹּהֵן!" וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ: 'סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים'. **לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל** • אֶלָּא יִנָּתֵן לַכֹּהֵן. לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר: 'סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים', מְפָרֵשׁ מִקְרָא זֶה בִּסְתָם חֲרָמִים; וְהָאוֹמֵר: 'סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת', מְפָרֵשׁ מִקְרָא זֶה בְּחֲרָמֵי כֹּהֲנִים (ערכין כח), שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁחֲרָמֵי כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, עַד שֶׁיָּבֹאוּ לְיַד כֹּהֵן, וְחֲרָמֵי גָּבֹהַּ נִפְדִּים. **כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַה'** • הָאוֹמֵר: 'סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת', מֵבִיא רְאָיָה מִכָּאן; וְהָאוֹמֵר: 'סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים', מְפָרֵשׁ "כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַה'", לְלַמֵּד שֶׁחֲרָמֵי כֹּהֲנִים חָלִים עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין: 'אִם נֵדֶר, נוֹתֵן דְּמֵיהֶם, וְאִם נְדָבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָהּ'. **מֵאָדָם** • (ערכין כח) כְּגוֹן שֶׁהֶחֱרִים עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים.

(כט) כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת:

כט כָּל חֲרָמָא דִּי יִתַּחְרַם מִן אֲנָשָׁא לָא יִתְפְּרַק אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם וְגוֹ'** • (ת"כ) הַיּוֹצֵא לַהֲרֵג, וְאָמַר אֶחָד: 'עָרְכוֹ עָלַי'! לֹא אָמַר כְּלוּם. **מוֹת יוּמָת** • הֲרֵי הוֹלֵךְ לָמוּת, לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה, אֵין לוֹ לֹא דָּמִים וְלֹא עֵרֶךְ.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כז) וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכֶּךָ. הַבְּכוֹר עִם הַתּוֹסָפוֹת חֲמִישִׁית בַּעֲבוּר שֶׁהִקְדִּישוֹ גַּם יִתֵּן שֶׁה כִּי כֵּן כָּתוּב אִם לֹא יַקְדִּישֶׁנּוּ וְנִמְכַּר. וּפֶטֶר חֲמוֹר. בְּעֵרֶךְ גַּם הַשֶּׂה יִתֵּן וְרַבִּים אוֹמְרִים לֹא כֵן: תורה כח

כח) מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ. שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ: **מֵאָדָם.** כְּמוֹ וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם: תורה כט

כט) יוּמַת. וּמִלַּת יָחֳרַם מֵהַבִּנְיָן שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פּוֹעֲלוֹ כְּמוֹ יָעֲמַד חַי: תורה ל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ל) **וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה:**

ל וְכָל מַעְשְׂרָא דְאַרְעָא מִזַּרְעָא דְאַרְעָא מִפֵּרֵי אִילָנָא דַיְיָ הוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ•** בְּמַעֲשַׂר שֵׁנִי — הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **מִזֶּרַע הָאָרֶץ•** דָּגָן. **מִפְּרִי הָעֵץ•** תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר. **לַה' הוּא•** קְנָאוֹ הַשֵּׁם, וּמִשֶּׁלְּחָנוֹ צִוָּה לְךָ לַעֲלוֹת וְלֶאֱכֹל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כג): "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וגו'".

(לא) **וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ חֲמִשִׁתּוֹ יֹסֵף עָלָיו:**

לא וְאִם מִפְּרַק יִפְרוֹק גְּבַר מִמַּעֲשְׂרֵהּ חֲמִשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי:

רש"י◄ **מִמַּעֲשְׂרוֹ•** וְלֹא מִמַּעֲשַׂר חֲבֵרוֹ: הַפּוֹדֶה מַעֲשַׂר שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ. וּמַה הִיא גְּאֻלָּתוֹ? יְפַדֶּנּוּ, כְּדֵי לְהַתִּירוֹ בַּאֲכִילָה בְּכָל מָקוֹם, וְהַמָּעוֹת יַעֲלֶה וְיֹאכַל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כה): "וְנָתַתָּה בַכָּסֶף וגו'".

(לב) **וְכָל־מַעֲשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֵּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַיהוָה:**

לב וְכָל מַעֲשַׂר תּוֹרִין וְעָן כֹּל דְּיֵעְבַּר תְּחוֹת חֵטְרָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קַדִּישׁ קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **תַּחַת הַשֵּׁבֶט•** כְּשֶׁבָּא לְעַשְּׂרָן, מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח זֶה אַחַר זֶה, וְהָעֲשִׂירִי מַכֶּה בְּשֵׁבֶט צְבוּעָה בְּסִיקְרָא לִהְיוֹת נָכָר שֶׁהוּא מַעֲשֵׂר, כֵּן עוֹשֶׂה לִטְלָאִים וַעֲגָלִים שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה. **יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ•** לְקָרֵב לַמִּזְבֵּחַ דָּמוֹ וְאֵמוּרָיו, וְהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְנָה עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיְּהֵא בְּשָׂרוֹ נִיתָּן לַכֹּהֲנִים.

(לג) **לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יָמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל:**

לג לָא יְבַקַּר בֵּין טַב לְבִישׁ וְלָא יְחַלְפִנֵּהּ וְאִם חַלָּפָא יְחַלְפִנֵּהּ וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵהּ יְהֵי קוּדְשָׁא לָא יִתְפְּרַק:

רש"י◄ **לֹא יְבַקֵּר וגו'•** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם יב): "וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם", יָכוֹל יְהֵא בּוֹרֵר וּמוֹצִיא אֶת הַיָּפֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "לֹא יְבַקֵּר". "בֵּין־טוֹב לָרַע": בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם, חָלָה עָלָיו קְדֻשָּׁה; וְלֹא שֶׁיַּקְרִיב בַּעַל מוּם, אֶלָּא יֹאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר וְאָסוּר לְגָזֵז וְלַעֲבֹד.

~ נקודות משיחות קודש ~

אֶלָּא יֹאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר (רש"י כז, לג) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה עִנְיָנָהּ שֶׁל אֲכִילָה זוֹ, וַהֲרֵי הַדִּין שֶׁל נֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, וְכֵן הַדִּין שֶׁנֶּאֱכָל בְּכָל הָעִיר — אֵינָם אֶלָּא בְּתָם וְלֹא בְּבַעַל מוּם. וְעַל כָּרְחֲךָ, שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא כִּפְשׁוּטוֹ: הָאוֹכֵל צָרִיךְ לְכַוֵּן בְּעֵת הָאֲכִילָה שֶׁהוּא אוֹכֵל מַעֲשֵׂר (וְזֶהוּ מִדְּאוֹרַיְיתָא). וְלִכְאוֹרָה חִדּוּשׁ גָּדוֹל הוּא, וְלֹא אֶשְׁתָּמִיט בְּמָקוֹם אַחֵר.

(לקוטי שיחות כרך יב עמ' 135)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לב) תַּחַת הַשֵּׁבֶט. שֵׁבֶט הָרוֹעֶה וְהִנֵּה הַנִּבְחָר הוּא הָא' וְהָעֲשִׂירִי שֶׁוֶה כְּמוֹ זֶה רַק הָעֲשִׂירִי יִגְאָלֶנּוּ וְאֵין כֵּן הַבְּכוֹר וְהִנֵּה יִתֵּן הַבְּכוֹר וְהָעֲשִׂירִי בַּבְּהֵמָה וּבְזֶרַע הָאָרֶץ שֶׁהִיא הַתְּבוּאָה הַבְּכוּרִים וְהַמַּעֲשֵׂר: תורה לג

לג) יְבַקֵּר. כְּמוֹ יַבְדִּיל וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי שֶׁהַמִּלָּה מִגְּזֵרַת בְּקַר: תורה לד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לד) אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי׃

לד אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְּסִינָי׃ חזק

ע"ח פסוקים, עז"א סימן. חסלת פרשת בחקותי

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעט - רפג

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לד) בְּהַר סִינַי. פֵּרַשְׁתִּיו בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֵב לְהָבִין סוֹד הָעוֹלָם אָז נָתַן מַעֲשֵׂר גַּם כֵּן יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו יֵדַע סוֹד הַבְּכוֹר וְהָעֲשִׂירִי וְהִנֵּה אַבְרָהָם אָבִינוּ מַעֲשֵׂר שְׁנֵי אִם יַעַזְרֵנִי אֶחָד וְאֵין לוֹ שֵׁנִי: הַשָּׁלוֹם וְעוֹד אֲגַלֶּה קְצָת הַסּוֹד בְּזָכְרִי

המשך ביאור למס' סוטה ליום חמישי עמ' ב

1 מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, חוּרְגְּתָא – בת אשתו הַגְּדֵילָה בֵּין
2 הָאַחִין – שגדלה בין בניו מאשה אחרת, אֲסוּרָה לִינָּשֵׂא לָאַחִין
3 מאשתו השניה, מפני דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחְתֵּיהוּ למי שאינו מכיר באמה
4 האמיתית. דוחה הגמרא וְלֹא הִיא – אין איסור בדבר, מפני שקָלָא
5 אִית לֵיהּ לְמִילְתָא וידעו כולם שאינה אחותם.
6 מימרא נוספת נאמרה מפי אלו. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן
7 מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה הפטורים ממעשר,
8 שֶׁעֲשָׂאָן העני שקיבלם בְּגוֹרֶן – שכינסם ועשה מהם כרי, הוּקְבְּעוּ
9 לְמַעֲשֵׂר מדרבנן, מפני הרואים שאינם יודעים את מקורם, ויחשבו
10 שגדל בשדהו של העני. מוסיפה הגמרא, אָמַר עוּלָּא, לֹא אֲמָרָן
11 שחייבים במעשר אֶלָּא שכינסם בְּשָׂדֶה שלא ראו כולם בשכינסם,
12 אֲבָל אם כינסם בָּעִיר אינו חייב לעשרם, כיון שקָלָא אִית לֵיהּ
13 לְמִלְּתָא שהוא לקט שכחה ופאה, שכל שכיניו ראו שהביאם מעט
14 מעט.
15 מימרא נוספת נאמרה משמם, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן
16 מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, שנטיעה יַלְדָּה הַפְּחוּתָה מִטְּפָח
17 שנטעה בין הזרעים, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת לאסור אֶת הַזְּרָעִים מדין כלאים,
18 כיון שאינה נראית נטיעה. ומוסיפה הגמרא, וְהָנֵי מִילֵּי שאינה
19 אוסרת בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב – בכרם בשיעורו
20 המועט ביותר, אֲבָל כּוּלֵּי כַּרְמָא – אם כל הכרם עשוי כן מַקְדִּישׁ –
21 אוסר הזרעים.
22 מימרא נוספת שנינו משמם, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם
23 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,

המשך ביאור למס' סוטה ליום שישי עמ' ב

1 רַבָּנַן, נאמר 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם,
2 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' הרי הם עוד שְׁנַיִם, הרי כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין
3 שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי
4 יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין
5 שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה.
6 שואלת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי מדוע אינו דורש כרבי יהודה הָא
7 כְּתִיב גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ', משיבה הגמרא, הַהוּא 'ושופטיך' לא נכתב
8 לצורך מנין הדיינים, אלא מִיבְּעֵי לֵיהּ ללמוד ממנו לְמִיּוּחָדִין
9 שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שאותם זקנים האמורים יהיו מבית דין הגדול
10 שבלשכת הגזית.
11 שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שדורש מ'ושופטיך' להצריך עוד שני
12 דיינים, מנין ילמד שצריכים הדיינים להיות מבית הגדול, משיבה
13 הגמרא, מִ'זְקֵנֶיךָ' 'זְקֵנֶיךָ' נַפְקָא – ממה שהיתה יכולה התורה לכתוב
14 'זקני', וכתבה 'זקניך', הרי כ"ף זו מיותרת לדרוש ממנה למיוחדין
15 שבזקניך.
16 אומרת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדרש דין מיוחדין מ'ושופטיך', ולא מן
17 הכ"ף של 'זקניך', ולכך אינו דורש מ'בשופטיך' להצריך עוד שני
18 דיינים, סבר שמן הכ"ף של 'זקניך' לבדה עדיין אין ללמוד דין
19 מיוחדין, כִּי אִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'זְקֵנֶי' ללא הכ"ף, הָוָה אֲמִינָא
20 שלמדידת העיר כשרים אֲפִילּוּ זְקֵנֵי הַשּׁוּק שאינם סנהדרין, כָּתַב
21 רַחֲמָנָא 'זְקֵנֶיךָ' עם כ"ף ללמדנו שצריך שיהיו מן הסנהדרין, וְאִי כָּתַב
22 רַחֲמָנָא 'זְקֵנֶיךָ' ולא היה נכתב גם 'ושופטיך', הָוָה אֲמִינָא שלמדידת
23 העיר כשרים אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שיש בכל עיר ועיר, כָּתַב
24 רַחֲמָנָא גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' לְמִיּוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שצריך לכך דיינים
25 מסנהדרין גדולה היושבת בירושלים בלשכת הגזית.
26 שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה, הרי ודאי מ'זקני זקניך' צריך ללמוד
27 מזה למעט זקני השוק, ואם כן מנין ילמד למיוחדין שבזקניך, משיבה
28 הגמרא, רבי יהודה מיוחדין שבזקניך, גָּמַר בגזרה שוה 'זְקֵנֵי' 'זְקֵנֵי'
29 מִ'זִקְנֵי הָעֵדָה' האמור בסמיכה על פר העלם דבר של צבור, מַה
30 'זקני' האמור לְהַלָּן בפר העלם דבר, הם מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה, כפי
31 שנאמר 'זקני העדה', אַף כָּאן במדידת עגלה ערופה צריך שיהיו
32 מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה שהם מסנהדרין גדולה, ו'משופטיך' למד שצריך
33 עוד שנים. מקשה הגמרא, אִי גָּמַר רבי יהודה גזרה שוה מפר העלם
34 דבר, לִגְמְרָה לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהָתָם – נלמד בגזרה שווה זו את כל
35 דין הדיינים, וגם שצריך חמישה, ואם כך, 'זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ' שכתבה
36 תורה בעגלה ערופה לָמָּה לִי לכתבם כלל.
37 חוזרת בה הגמרא, אֶלָּא לעולם לא נאמרה גזרה שוה זו של 'זקני
38 זקני', ולדברי הכל יש צורך בשתי דרשות, ללמדנו שצריך שיהיו
39 מסנהדרין, ושצריך שיהיו מסנהדרין גדולה, וטעמו של רבי יהודה
40 שמרבה עוד שני דיינים אינו מ'שופטיך' כפי שסברנו, שהרי הוא
41 נצרך לסנהדרין גדולה, אלא וָי"ו של 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' באה לְמִנְיָנָא
42 להביא עוד שנים, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שאינו מרבה עוד דיינים, הוא כי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח תהלים

יום ראשון, ט"ז אייר > מפרק עט עד סוף פרק פב

יום שני, י"ז אייר > מפרק פג עד סוף פרק פז

יום שלישי, י"ח אייר > פרק כ. מפרק פח עד סוף פרק פט

יום רביעי, י"ט אייר > מפרק צ עד סוף פרק צו

יום חמישי, כ' אייר > מפרק צז עד סוף פרק קג

יום שישי, כ"א אייר > מפרק קד עד סוף פרק קה

שבת קודש, כ"ב אייר > פרק כ. מפרק קו עד סוף פרק קז

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תניא יומי

~ יום ראשון ט"ז אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' סח, והמשל בזה... עד עמ' 136, בפועל ממש.

להבהרת הענין, מביא רבנו הזקן להלן, משל ודוגמה מהאדמה הגשמית, המורכבת מ"דומם" ו"צומח" (הנחותים בארבעת הסוגים: דומם, צומח, חי, מדבר), שהחיות שבדומם וצומח מצומצמת בהרבה מאשר החיות שבשאר שתי הבחינות חי ומדבר, הרי שהחיות האלקית ב"ארץ" מתגלה רק באותה מדה שהיא באה לידי ביטוי ב"דומם וצומח" – ובכל זאת – "מלא כל הארץ כבודו", שהארץ מלאה באור אין־סוף ברוך־הוא, אלא שהאור בא בה באופן של סובב ומקיף. ובלשון ה"תניא":

וְהַמָּשָׁל בָּזֶה, הִנֵּה הָאָרֶץ הַלָּזוּ הַגַּשְׁמִיּוּת, אַף שֶׁ"מְּלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", וְהֵינוּ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, - לא רק הארה מצומצמת, אלא הארץ מלאה באור שהוא אין־סוף, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[3]: "הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא, נְאֻם ה'"** – הרי שהוא אומר "אני מלא", והכוונה היא לאור אין־סוף ברוך־הוא, ואור זה "מלא" בשמים ובארץ, **אַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין מִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָהּ** – ב"ארץ", **בִּבְחִינַת גִּלּוּי הַהַשְׁפָּעָה, רַק חִיּוּת מְעַט מִזְעַר, בִּחְינַת דּוּמֵם וְצוֹמֵחַ לְבַד.** – עד כמה שהחיות נראית ב"דומם" ו"צומח" – הארץ היא דומם, וממנה בא ה"צומח", **וְכָל אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – הממלא את כל הארץ באופן בלתי גלוי, **נִקְרָא 'סוֹבֵב' עָלֶיהָ, אַף שֶׁהוּא** – אור זה נמצא **בְּתוֹכָהּ מַמָּשׁ,** - הרי, שלמרות ש"מלא כל הארץ כבודו", בכל זאת, זהו רק באופן של "סובב ומקיף". מדוע, אכן, זה נקרא "סובב" ו"מקיף"? – הרי זה: **מֵאַחַר שֶׁאֵין הַשְׁפָּעָתוֹ** – של אור זה, **מִתְגַּלֵּית בָּהּ** – בארץ, **יוֹתֵר,** - מאשר החיות שבדומם וצומח, **רַק** – אור אין־סוף זה, **מַשְׁפִּיעַ בָּהּ בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם, וְכָל הַשְׁפָּעָה שֶׁבִּבְחִינַת הֶסְתֵּר נִקְרָא מַקִּיף מִלְּמַעְלָה,** - השפעה שמקיפה מלמעלה, **כִּי "עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** – העולם המכוסה, **הוּא לְמַעְלָה בְּמַדְרֵגָה מֵ"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא".** – מהעולם המגולה. ההשפעה שבבחינת "אתכסיא" – מכוסה – היא בבחינת "עלמא דאתכסיא" – עולם מכוסה – . שלמעלה במדרגה מההשפעה שבהתגלות, שהיא בבחינת "עלמא דאתגליא" – עולם מגולה –. ולכן נקראת השפעה זו "מקיף מלמעלה", מפני שהיא למעלה במדריגה. **וּלְקָרֵב אֶל הַשֵּׂכֶל יוֹתֵר,** - להבין בקלות יותר את אופן ההשפעה והפעולה של "סובב כל עלמין", שאור אין־סוף נמצא בכל מקום בעולם, ובכל זאת אור זה "סובב" ו"מקיף", מכיוון שאין אור זה בא בצורה של התלבשות גלויה - **הוּא בְּדֶרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ הָאָדָם שֶׁמְּצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ אֵיזֶה דָּבָר שֶׁרָאָה אוֹ שֶׁרוֹאֶה, הִנֵּה אַף שֶׁכָּל גּוּף עַצְם הַדָּבָר הַהוּא וְגַבּוֹ וְתוֹכוֹ וְתוֹךְ תּוֹכוֹ, כֻּלּוֹ מְצֻיָּר בְּדַעְתּוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁרָאָהוּ כֻּלּוֹ אוֹ שֶׁרוֹאֶהוּ, הִנֵּה נִקְרֵאת דַּעְתּוֹ מַקֶּפֶת הַדָּבָר הַהוּא כֻּלּוֹ,** - זהו מבחינת ה"דעת", שדעתו מקיפה את הדבר מכל צדדיו הפנימיים והחיצוניים. וכך גם מבחינת הדבר עצמו - **וְהַדָּבָר הַהוּא מֻקָּף בְּדַעְתּוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, רַק שֶׁאֵינוֹ מֻקָּף בְּפֹעַל מַמָּשׁ, רַק בִּדְמִיּוֹן מַחֲשֶׁבֶת הָאָדָם וְדַעְתּוֹ.** – הדבר מוקף, אבל לא בפועל ממש. שכן, מחשבתו של אדם מוגבלת, ולא שייך שתקיף ממש את הדבר; היא רק מהרהרת באותו דבר, ורק מבחינה דמיונית אותו דבר מוקף. **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דִּכְתִיב בֵּיהּ:** - שלגביו כתוב[4]: **"כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם**

ליקוטי אמרים

והמשל בזה הנה הארץ הלזו הגשמיות אף שמלא כל הארץ כבודו. והיינו אור א"ס ב"ה כמ"ש הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'. אעפ"כ אין מתלבש בתוכה בבחי' גילוי ההשפעה רק חיות מעט מזער בחי' דומם וצומח לבד וכל אור א"ס ב"ה נק' סובב עליה אף שהוא בתוכה ממש. מאחר שאין השפעתו מתגלית בה יותר רק משפיע בה בבחי' הסתר והעלם וכל השפעה שבבחי' הסתר נקרא מקיף מלמעלה כי עלמא דאתכסי' הוא למעלה במדרגה מעלמ' דאתגליא ולקרב אל השכל יותר הוא בדרך משל. כמו האדם שמצייר בדעתו איזה דבר שראה או שרואה הנה אף שכל גוף עצם הדבר ההוא וגבו ותוכו ותוך תוכו כולו מצוייר בדעתו ומחשבתו מפני שראהו כולו או שרואהו הנה נקראת דעתו מקפת הדבר ההוא כולו. והדבר ההוא מוקף בדעתו ומחשבתו רק שאינו מוקף בפועל ממש רק בדמיון מחשבת האדם ודעתו. אבל הקב"ה דכתיב ביה כי לא מחשבותי מחשבותיכם כו' הרי

---

3. ירמי' כג, כד. 4. ישעי' נה, ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כו", - מחשבותיו של הקב"ה כביכול, שונות לגמרי ואינן כלל בגדר מחשבות האדם, **הֲרֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ וְדַעְתּוֹ** – של הקב"ה, **שֶׁיּוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים, מַקֵּפֶת כָּל נִבְרָא וְנִבְרָא מֵרֹאשׁוֹ וְעַד תַּחְתִּיתוֹ, וְתוֹכוֹ וְתוֹךְ תּוֹכוֹ, הַכֹּל** – מוקף במחשבתו של הקב"ה, **בְּפֹעַל מַמָּשׁ.** – שלא כמו שהדבר הוא באדם, שההקפה היא רק בדמיון, אלא כאן מדובר בפועל ממש.

ליקוטי אמרים

מחשבתו ודעתו שיודע כל הנבראים מקפת כל נברא ונברא מראשו ועד תחתיתו ותוכו ותוך תוכו הכל בפועל ממש.

~ יום שני י"ז אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 136, למשל כדור הארץ הלזו... עד עמ' 136, במ"א:

לְמָשָׁל, כַּדּוּר הָאָרֶץ הַלָּזוֹ, - המשל בא להמחיש כיצד נברא פרטי מוקף במחשבה ובידיעה שלמעלה - **הֲרֵי יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַקֶּפֶת כָּל עֻבִּי כַּדּוּר הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ וְתוֹךְ תּוֹכוֹ עַד תַּחְתִּיתוֹ,** - את **הַכֹּל** – מקיפה ידיעתו של הקב"ה, **בְּפֹעַל מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי יְדִיעָה זוֹ** – של הקב"ה, **הִיא חִיּוּת כָּל עֻבִּי כַּדּוּר הָאָרֶץ כֻּלּוֹ, וְהִתְהַוּוּתוֹ מֵ"אַיִן" לְ"יֵשׁ".** – כדור הארץ כולו, נוצר (ומתהווה תמיד) "מאין ליש", וזאת מפני שהידיעה שלמעלה יודעת את כל כדור הארץ. **רַק שֶׁלֹּא הָיָה מִתְהַוֶּה** – כדור הארץ, **כְּמוֹת שֶׁהוּא עַתָּה, בַּעַל גְּבוּל וְתַכְלִית וְחִיּוּת מוּעֶטֶת מְאֹד, כְּדֵי בְּחִינַת דּוֹמֵם וְצוֹמֵחַ,** - ולא למעלה מזה - **אִם לֹא** – מה שכדור הארץ נתהווה **עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים וַעֲצוּמִים, שֶׁצִּמְצְמוּ הָאוֹר וְהַחִיּוּת שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּכַדּוּר הָאָרֶץ לְהַחֲיוֹתוֹ וּלְקַיְּמוֹ בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית, וּבִבְחִינַת דּוֹמֵם וְצוֹמֵחַ בִּלְבַד.** – שההארה הבאה על ידי צמצומים, נותנת חיות בכדור הארץ, באופן שכדור הארץ יהיה בבחינת גבול, ובבחינת "דומם" ו"צומח" בלבד. ואילו הידיעה שלמעלה, שהיא מאוחדת עם הקב"ה עצמו – "מקיפה" מעל כדור הארץ, מכיוון שהידיעה היא "אין־סוף", וכדור הארץ הוא בעל גבול. והגם שהידיעה היא החיות וההתהוות של כדור הארץ מאין ליש, הרי שישנו בידיעה זו, כדור הארץ כולו על כל פרטיו – בכל זאת זה נקרא רק שהידיעה היא בבחינת "מקיף", היא "מקיפה" את כדור הארץ. **אַךְ יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְיֻחֶדֶת בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ, כִּי הוּא הַמַּדָּע וְהוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַיָּדוּעַ,** - כפי שכבר למדנו בפרק ב', מה שהרמב"ם אומר שבהקב"ה ענין הידיעה והשכל אינו כמו הידיעה והשכל באדם – כשאדם, למשל, יודע ומבין דבר הלכה, ישנם כאן שלשה דברים: (א) ה"יודע" – נפש האדם היא היודעת ומבינה את ההלכה; (ב) "מדע" – כוח ההבנה שבו נפש האדם יודעת ומבינה; (ג) "ידוע" – ההלכה, שאותה נפש האדם יודעת ומבינה. ואילו, בהקב"ה – הוא המדע הוא היודע והוא הידוע – שלשת הדברים הם הוא – הוא עצמו יתברך. הרי שה"ידיעה" היא דבר אחד עם הקב"ה, **וּבִידִיעַת עַצְמוֹ כְּבִיכוֹל** – הקב"ה, **יוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים,** - שהרי, כל הנבראים באים מאמיתת הימצאו, ובידיעת עצמו הוא יודע את כל הנבראים, **וְלֹא בִּידִיעָה שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ כִּידִיעַת הָאָדָם,** - שכן, אדם יודע דבר בידיעה שחוץ ממנו, הידיעה מקרבת ומוסיפה את הדבר לנפשו. ואילו, מה שהקב"ה יודע את כל הנבראים, אין זה חס־ושלום בידיעה שחוץ ממנו, אלא "בידיעת עצמו", **כִּי כֻּלָּם** – כל הנבראים, **נִמְצָאִים מֵאֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** - שמזה שהוא נמצא באמת, נמצאים כל הנבראים. וממילא כאמור, בידיעת עצמו כביכול, הוא יודע את כל הנבראים. **וְדָבָר זֶה אֵין בְּיִכֹּלֶת הָאָדָם לְהַשִּׂיגוֹ עַל בּוֹרְיוֹ וְכוֹ'** – שכל האדם אינו מסוגל להבין ידיעה כזו, שמי שיודע ובמה שיודע והדבר

ליקוטי אמרים

למשל כדור הארץ הלזו הרי ידיעתו ית' מקפת כל עובי כדור הארץ וכל אשר בתוכו ותוך תוכו עד תחתיתו הכל בפועל ממש שהרי ידיעה זו היא חיות כל עובי כדור הארץ כולו והתהוותו מאין ליש רק שלא היה מתהוה כמות שהוא עתה בעל גבול ותכלית וחיות מועטת מאד כדי בחי' דומם וצומח. אם לא ע"י צמצומים רבים ועצומים שצמצמו האור והחיות שנתלבש בכדור הארץ להחיותו ולקיימו בבחי' גבול ותכלית ובבחי' דומם וצומח בלבד אך ידיעתו ית' המיוחדת במהותו ועצמותו. כי הוא המדע והוא היודע והוא הידוע ובידיעת עצמו כביכול יודע כל הנבראים ולא בידיעה שחוץ ממנו כידיעת האדם. כי כולם נמצאים מאמיתתו ית'. ודבר זה אין ביכולת האדם להשיגו על בוריו וכו' *

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיודע — הם כולם הוא עצמו. שכן, כשאדם רוצה להבין דבר, הוא מתאר את הדבר כפי שזה אצלו, אלא — הוא גם מבין, שאצל הקב"ה אותו דבר הוא באופן נעלה ומופשט בהרבה. כך הידיעה שלמעלה, מכיוון שהיא אחרת לגמרי מאשר הידיעה שבאדם, - אין לאדם שום ציור לתאר בו ידיעה כזו, ולכן אין שכלו מסוגל להבין זאת. **הגהה** — על מה שהרמב"ם אומר, שהידיעה למעלה היא באופן שהוא המדע והוא היודע וכו', שה"מדע", השכל והידיעה, הוא "הוא" — הוא עצמו כביכול (ובידיעת עצמו כביכול, הוא יודע כל הנבראים הבאים ממנו) — ישנם גדולי ישראל שאינם מסכימים לדעתו של הרמב"ם. אחד מגדולי ישראל אלה, הוא המהר"ל מפראג, שבהקדמה לספרו "גבורות ה'", סותר את דברי הרמב"ם. אחת מקושיותיו העיקריות, היא: התואר של ידיעה ושכל, משמעו הגדרה מסויימת, זהו ענין של הבנה **ולא** ענין של רגש וכדומה. אם־כן כיצד אפשר לומר על הקב"ה, שהוא מוגדר באיזה גדר שהוא? הקב"ה הוא הרי פשוט בתכלית ואינו מוגדר חס־ושלום בשום דבר! וגם כשאומרים שהידיעה והשכל למעלה הם (לא כמו באדם, אלא) בצורה מופשטת ובלתי מושגת, באופן של "הוא היודע והוא המדע וכו'" — הרי בכל זאת, זהו בגדר של שכל וידיעה ולא של משהו אחר, דבר שאי־אפשר ליחסו להקב"ה. והמהר"ל מפראג אומר שם, שחכמינו ז"ל קוראים להקב"ה "הקדוש ברוך הוא" — לא **השכל** ברוך־הוא, מפני ש"קדוש" משמעו, שהוא מובדל ונעלה לגמרי מכל דבר שיכולים לציינו בתואר מסויים; ומחמת העובדה שהוא קדוש ומובדל מהכל — לכן הכל בא ממנו, כי אין הוא מוגבל בשום דבר שבגללו יהיה נמנע דבר אחר. אלא — אומר המהר"ל — ענין השכל הוא פעולה בלבד של הקב"ה, ומה שאומרים "וידע אלקים" יש לכך אותה משמעות כמו ל"ויאמר אלקים" או ל"ויעש אלקים", כלומר: הוא יצר וברא את הפעולה של שכל וידיעה. ב"הגהה" אותה אנו עומדים ללמוד, אומר רבנו הזקן, שחכמי הקבלה הסכימו לדעת הרמב"ם, שהידיעה שלמעלה היא באופן של "הוא המדע והוא היודע וכו'". אלא שדבר זה אמור רק, כשאור אין־סוף ברוך־הוא מצמצם עצמו בעשר הספירות: חכמה, בינה, דעת וכו', זאת אומרת, אחרי שהאורות התלבשו בכלים, כשאור החכמה מתלבש בכלי של ספירת החכמה, ואור הבינה — בכלי של ספירת הבינה; כלומר, קיים כבר ענין החכמה והידיעה, ואז החכמה והידיעה הן דבר אחד עם הקב"ה. אך, כפי שהקב"ה הוא בעצם, לפני שהוא מצמצם עצמו בעשר הספירות — הוא אז למעלה לגמרי משכל וידיעה, למעלה גם מהדרגה העליונה ביותר, השכל המופשט והבלתי מושג של הוא המדע והוא היודע וכו' (כפי שהרמב"ם אומר). בהתאם להסברה זו, שתורת החסידות מסבירה את הענין, ובעיקר לפי קבלתו של האריז"ל, שגילה את ענין הצמצום — יוצא, ששניהם, גם הרמב"ם וגם המהר"ל, צודקים: כפי שהקב"ה הוא בעצם, לפני שהוא מצמצם את עצמו — צודק המהר"ל, שהוא למעלה מכל גדר של שכל וידיעה, גם משכל מופשט כזה של הוא המדע הוא היודע וכו'; אך, אחרי שהקב"ה צמצם את עצמו בעשר הספירות — צודק הרמב"ם — כי ספירות אינן "נבראים", אלא — אלקות, והן דבר אחד אתו יתברך, כמו הלשון: "איהו וחיוהי חד, איהו וגרמוהי חד" — שאור אין־סוף ברוך־הוא והאורות והכלים של הספירות, הם "חד", דבר אחד, זהו אותו ענין של הוא המדע הוא היודע וכו'. שכן, ענין הידיעה של הספירות הוא דבר אחד עם הקב"ה, ולא ענין של "בריאה", כדעת המהר"ל, כי על מה שהמהר"ל אומר, שידיעה ושכל הם "בריאה" — ישנן קושיות חזקות. שהרי אנו מוצאים, שפסוקי התורה מייחסים את ענין הידיעה לו יתברך: "ולתבונתו אין מספר" וכדומה, גם על פי השכל, אי אפשר היה לומר, שכל ענין הידיעה למעלה בא על ידי נברא שברא הקב"ה. אלה הן נקודות מתוכן ההגהה הבאה: **הגהה (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל,** - שבהקב"ה — הוא המדע והוא היודע והוא הידוע. **וְהִסְכִּימוּ עִמּוֹ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה,** - שגם על פי קבלה — הענין אמת, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'פֵּרֻדֵּם' מֵהָרְמַ"ק זַ"ל.** — רבי משה קורדובירו, **וְכֵן הוּא לְפִי קַבָּלַת הָאַרִ"י זַ"ל,** - האריז"ל גילה את ענין הצמצום, שלפיו מודגשת יותר ההפלאה, איך אור אין־סוף ברוך־הוא מופלא ולמעלה בלי גבול מענין ה"ספירות". בהתאם לכך היה מקום לומר, שענין זה של "הוא המדע והוא היודע וכו'" אינו נכון, שתואר מיוחד של חכמה וידיעה יצויין בתור דבר אחד עם אור אין־סוף — ובכל זאת הדבר כך הוא (כמו שסובר הרמב"ם) גם לפי קבלתו של האריז"ל — אלא, מתי הדבר כך? - **בְּסוֹד הַצִּמְצוּם וְהִתְלַבְּשׁוּת אוֹרוֹת בַּכֵּלִים,** - כשאורות הספירות מתלבשים בכלים של הספירות, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ב):** - הרי למדנו בפנים ה"תניא", שהידיעה שלמעלה היא דבר אחד אתו יתברך, שהוא אין־סוף — ולהלן יוסבר, שמכיוון שהידיעה היא "אין־סוף", לכן אין זה נקרא שהיא מתלבשת בכדור הארץ, אלא, היא

ליקוטי אמרים

הגהה

(כמ"ש הרמב"ם ז"ל והסכימו עמו חכמי הקבלה כמ"ש בפרד"ם מהרמ"ק ז"ל וכ"ה לפי קבלת האר"י ז"ל בסוד הצמצו' והתלבשות אורות בכלים כמש"ל פ"ב):

להשיגו על בוריו וכו'* הרי ידיעה זו מאחר שהיא בבחי' א"ס אינה נקרא' בשם מתלבשת בכדור הארץ שהוא בעל גבול ותכלית אלא מקפת וסובבת. אף שידיעה זו כוללת כל עביו ותוכו בפועל ממש ומהווה אותו עי"ז מאין ליש וכמ"ש במ"א:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מקיפה עליו. וכך נבין זאת גם ביחס לנבראים. ובלשון ה"תניא": **הֲרֵי יְדִיעָה זוֹ, מֵאַחַר שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "אֵין־סוֹף"**, - ובלי גבול, **אֵינָהּ נִקְרֵאת בְּשֵׁם "מִתְלַבֶּשֶׁת" בְּכַדּוּר הָאָרֶץ שֶׁהוּא בַּעַל גְּבוּל וְתַכְלִית**, - והידיעה היא הרי "אין־סוף", **אֶלָּא "מַקֶּפֶת" וְ"סוֹבֶבֶת"**, - את כדור הארץ. **אַף שֶׁיְּדִיעָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל עָבְיוֹ וְתוֹכוֹ בְּפֹעַל מַמָּשׁ**, - שלא כמו שהדבר באדם, שאצלו זה דמיון בלבד, אלא, בידיעה למעלה ישנו כל כדור הארץ על תוכו וברו, **וּמְהַוֶּה אוֹתוֹ** — את כדור הארץ, **עַל־יְדֵי־זֶה** — שהידיעה שלמעלה כוללת אותו בתוכה, **מֵ"אַיִן" לְ"יֵשׁ"**, - ההתהוות מאין ליש היא דוקא על ידי הידיעה שלמעלה הסובבת ומקפת, ולא על ידי ההארה הבאה למטה אחרי הצמצום, מההארה הזו באה רק חיות הנברא באופן של דומם וצומח; הרי למרות שהידיעה שלמעלה פועלת בנברא לברוא אותו מאין ליש, בכל זאת נקרא הדבר שהידיעה סובבת ומקיפה על הנברא בלבד, ולא שהיא מתלבשת בו, כיוון שידיעה זו היא "אין־סוף" ואילו הנברא הוא "בעל גבול". **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:** - שהתהוותו של נברא מאין ליש, היא דוקא על ידי האור של "סובב כל עלמין".

ליקוטי אמרים

להשיגו על בוריו וכו'*

הרי ידיעה זו מאחר שהיא בבחי' א"ס אינה נקרא' בשם מתלבשת בכדור הארץ שהוא בעל גבול ותכלית אלא מקפת וסובבת. אף שידיעה זו כוללת כל עביו ותוכו בפועל ממש ומהווה אותו עי"ז מאין ליש וכמ"ש במ"א:

הגהה

(כמ"ש הרמב"ם ז"ל והסכימו עמו חכמי הקבלה כמ"ש בפרד"ם מהרמ"ק ז"ל וכ"ה לפי קבלת האר"י ז"ל בסוד הצמצו' והתלבשות אורות בכלים כמש"ל פ"ב):

~ יום שלישי י"ח אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 136, פרק מט והנה אף... עד עמ' סט, ובנים.

פֶּרֶק מט. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שמאחר שהאור והחיות הנמשכים מהקב"ה, הם "כשמו" — אור אין־סוף, הרי, אם האור והחיות היו נמשכים בסדר של מדריגות — לא היה העולם־הזה מתהווה כפי שהוא אכן נתהווה, באופן של גבול ותכלית. לכן היו הרבה צמצומים באור, כדי שתוכל להיות התהוותם של נבראים בעלי גבול מאור אין־סוף שהוא בלי גבול. כל הצמצומים האלה נעשו — כפי שיתבאר להלן — בגלל אהבת הקב"ה לישראל, שיהיה עולם שבו יעשה יהודי את העבודה בקיום התורה והמצוות. בפרק מ"ט, אותו אנו עומדים ללמוד, יסביר רבנו הזקן, ענין הצמצומים באופן כללי, ויסיים, שכשם שהקב"ה בגלל אהבתו לישראל, סילק והרחיק את כל מה שהפריע להתהוות העולמות והנבראים — כך על יהודי, "כמים הפנים", בגלל אהבתו להקב"ה, לסלק ולהרחיק את כל הדברים המפריעים בעבודת ה'; וכשם שהקב"ה המשיך אור וחיות ממנו יתברך שלא לפי סדר של מדריגות (שכן, אז, כאמור, לא היו נוצרים נבראים מוגבלים) — כך על יהודי בעבודתו את ה', לא להסתפק בעבודה מדודה ומוגבלת, אלא עליו לעשות את עבודתו באופן בלתי מוגבל, להפקיר את הכל בגלל אהבתו את ה'; ואפילו ההגבלות שהטביע הקב"ה בעולם — לא תפריענה לו בעבודתו את ה'.

וְהִנֵּה, אַף כִּי פְּרָטֵי בְּחִינַת הַהֶסְתֵּר וְהַהֶעְלֵם אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת — המשתלשלים ויורדים מטה מטה, **עַד שֶׁנִּבְרָא עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי** — היו זקוקים להרבה צמצומים והעלמות והסתרים, כדי שהאור ירד למדריגה כזו שיוכל להתהוות עולם גשמי — הרי שהפרטים של העלמות והסתרים הם כל כך רבים, עד שהם - **עָצְמוּ מִסַּפֵּר**, - ההעלמות וההסתרים הם בלי מספר בכמות, ובאיכות הם **וּמִינִים מִמִּינִים שׁוֹנִים**, - שאינה דומה איכותו של צמצום והסתר אחד, לצמצום והסתר שני, **כַּיָּדוּעַ לַטּוֹעֲמִים מֵעֵץ הַחַיִּים**, - לאלה שטעמו מחכמת הקבלה. **אַךְ דֶּרֶךְ כְּלָל הֵם שְׁלֹשָׁה מִינֵי צִמְצוּמִים עֲצוּמִים כְּלָלִיִּים, לִשְׁלֹשָׁה מִינֵי עוֹלָמוֹת כְּלָלִיִּים, וּבְכָל כְּלָל יֵשׁ רִבּוּא רִבְבוֹת פְּרָטִיִּים. וְהֵם שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת: בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. כִּי עוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא אֱלֹהוּת מַמָּשׁ**, - ואינו

ליקוטי אמרים

פרק מט והנה אף כי פרטי בחי' ההסתר וההעלם אור א"ס ב"ה בהשתלשלות

העולמות עד שנברא עו"הז הגשמי עצמו מספר ומינים ממינים שונים כידוע לטועמים מעץ החיים: אך דרך כלל הם שלשה מיני צמצומים עצומים כלליים. לשלשה מיני עולמות כלליים. ובכל כלל יש רבוא רבבות פרטיים. והם שלשה עולמות בי"ע. כי עולם האצילו' הוא אלהות ממש. וכדי לברוא עולם הבריא'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נחשב כענין של בריאה יש מאין, אלא נקרא "אצילות", מלשון האצלה והפרשה, ש"עולם האצילות" הוא הארה שנאצלה והופרשה מהקב"ה, והוא אלקות ממש. **וּכְדֵי לִבְרֹא עוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁהֵן נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים עֶלְיוֹנִים, אֲשֶׁר עֲבוֹדָתָם לַה'** – היא, **בִּבְחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַעַת הַמִּתְלַבְּשִׁים בָּהֶם,** - שאלקות מתגלה בהם באופן של הבנה, המתגלה על ידי חכמה, בינה ודעת, **וְהֵם** – הנשמות והמלאכים, **מַשִּׂיגִים וּמְקַבְּלִים מֵהֶם** – מחכמה, בינה ודעת המאירות בהם. – הרי, כדי שיתהווה עולם כזה עם נבראים שאינם בטלים ומאוחדים עם אלקות, כמו הנשמות והנאצלים שב"עולם האצילות", אלא, יש בהם ענין ההשגה וההבנה, וכל ענין של השגה, הוא הרי בחינה של "יש", שיש מי שמשיג, - הרי כדי לברוא את "עולם הבריאה" - **הָיָה תְּחִלָּה צִמְצוּם עָצוּם, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – היו זקוקים לצמצום רב וחזק, שיאיר אור מצומצם, שממנו יוכלו להתהוות נבראים שהם בבחינת בריאה "יש מאין". **וְכֵן מִבְּרִיאָה לִיצִירָה,** - כדי שיתהווה "עולם היצירה" שהוא למטה בהרבה מ"עולם הבריאה", היו צריכים שוב לצמצום עצום חזק, **כִּי אוֹר מְעַט מִזְעַר הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה,** - כלומר, לגבי האור של "עולם האצילות", נקרא האור שב"עולם הבריאה" – "מעט מזעיר", אך, **עֲדַיִן** – אור זה שב"עולם הבריאה", **הוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף לְגַבֵּי עוֹלָם הַיְצִירָה,** - ולכן היה צריך להיות צמצום גדול באור המאיר ב"עולם הבריאה", כדי שאותו אור יהיה שייך להתלבש ב"עולם היצירה", **וְאִי אֶפְשָׁר** – שהאור של "עולם הבריאה" יוכל **לְהִתְלַבֵּשׁ בּוֹ** – ב"עולם היצירה", **אֶלָּא עַל־יְדֵי צִמְצוּם וְהֶעְלֵם** – באותו אור. **וְכֵן מִיצִירָה לַעֲשִׂיָּה** – גם כן היה צריך להיות צמצום רב וחזק באור של "עולם היצירה", שיהיה שייך ל"עולם העשיה", שהוא למטה מ"עולם היצירה", **[וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם־אַחֵר בְּאוֹר שְׁלֹשָׁה צִמְצוּמִים אֵלּוּ בַּאֲרִיכוּת,** - כדי לְקָרֵב אֶל שִׂכְלֵנוּ הַדַּל – ששכלנו הדל יהיה מסוגל להבין זאת]. **וְתַכְלִית כָּל הַצִּמְצוּמִים הוּא,** - המטרה והיעד שלהם הם, **כְּדֵי לִבְרֹא גּוּף הָאָדָם הַחָמְרִי, וּלְאַכְפִּיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא,** - להכניע את ה"סטרא־אחרא", על ידי עבודת האדם, **וְלִהְיוֹת יִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ,** - כשמרחיקים את החושך, ויתירה מזו, כשהחושך עצמו נהפך לאור – מיתווסף על ידי כך יתרון באור – וזה נעשה על ידי: **בְּהַעֲלוֹת הָאָדָם** – כשאדם מעלה למדריגה נעלה יותר, **אֶת נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית וְהַחִיוֹנִית** – הנפש החיונית מקבלת חיות מן הקליפות, ועל ידי עבודת האדם, היא מתעלה ונכללת בקדושה, **וּלְבוּשֶׁיהָ** – מחשבה, דיבור ומעשה, **וְכָל כֹּחוֹת הַגּוּף כֻּלָּן** – מעלה אותם האדם על ידי עבודתו, **לַה' לְבַדּוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל בַּאֲרִיכוּת,** - כיצד, על ידי תורה ומצוות שיהודי לומד ומקיים, מתעלים נפשו האלקית, נפשו החיונית, לבושיהן, וכל כוחות הגוף. **כִּי זֶה תַּכְלִית הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת.** – מה שהעולמות השתלשלו ממדריגה למדריגה, מעולמות עליונים יותר לעולמות תחתונים יותר, הרי התכלית היא – "עולם הזה", שבו פועל יהודי על ידי עבודתו שתהיה "אתכפיא סטרא־אחרא" (שבירת הקליפה) ועל־ידי־זה נעשה "יתרון האור מן החושך". להלן יוסבר, שכשם שהקב"ה הסיר והרחיק את כל המניעות להתהוות העולם הגשמי, וצמצם את האור הבלי־גבול, כדי שיוכלו להתהוות נבראים בעלי גבול – וכל זה נעשה בגלל אהבתו לבני ישראל - כך גם, "כמים הפנים", זה צריך לעורר בבני ישראל אהבה להקב"ה, באופן שגם הם ירחיקו ויסירו את כל מה שמונע את עבודת ה', שעבודתם לא תהיה מדודה ומוגבלת, אלא בלי חשבון ובלי גבול. **וְהִנֵּה, "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים",** - כשאדם מסתכל במים, משתקפים מהם אותם פנים שהוא הראה, כך גם "לב האדם לאדם" – האהבה בלב של אחד לשני – מעוררת בלב השני אהבה לראשון: **כְּמוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּבְיָכוֹל, הִנִּיחַ וְסִלֵּק לְצַד אֶחָד, דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֶת אוֹרוֹ הַגָּדוֹל הַבְּלִתִּי תַּכְלִית,** - ובלי גבול, **וּגְנָזוֹ וְהִסְתִּירוֹ בְּג' מִינֵי צִמְצוּמִים שׁוֹנִים, וְהַכֹּל בִּשְׁבִיל אַהֲבַת** – הקב"ה **לְהָאָדָם הַתַּחְתּוֹן,** - האדם שבעולם התחתון, וזאת כדי **לְהַעֲלוֹתוֹ לַה',** - כלומר: שיהיה עולם כזה, שבו ישנה עבודה המרוממת את האדם להקב"ה. כיצד, שייך הדבר, שאהבה תגרום לצמצום וסילוק – אהבה היא הרי חסד והתפשטות, ואילו צמצום וסילוק הם ענין של גבורה והיפך ההתפשטות? אלא,

ליקוטי אמרים

שהן נשמות ומלאכים עליונים אשר עבודתם לה' בבחי' חב"ד המתלבשים בהם והם משיגים ומקבלים מהם היה תחלה צמצום עצום כנ"ל. וכן מבריאה ליצירה. כי אור מעט מזער המתלבש בעולם הבריא' עדיין הוא בבחי' א"ס לגבי עולם היצירה. ואי אפשר להתלבש בו אלא ע"י צמצום והעלם וכן מיצירה לעשיה [וכמ"ש במ"א ביאור שלשה צמצומים אלו באריכות לקרב אל שכלינו הדל] ותכלית כל הצמצומים הוא כדי לברוא גוף האדם החומרי ולאכפייא לס"א ולהיות יתרון האור מן החושך בהעלות האדם את נפשו האלהית והחיונית ולבושיה וכל כחות הגוף כולן לה' לבדו כנ"ל באריכות. כי זה תכלית השתלשלות העולמות. והנה כמים הפנים לפנים כמו שהקב"ה כביכול הניח וסילק לצד אחד דרך משל את אורו הגדול הבלתי תכלית וגנזו והסתירו בג' מיני צמצומים שונים. והכל בשביל אהבת האדם התחתון להעלותו לה'. כי אהבה דוחקת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יוסבר להלן, מוצאים אנו אהבה המביאה לצמצום, וזה בא לידי ביטוי בלשון הגמרא[1] "אהבה דוחקת את הבשר", וכדלהלן: **כִּי "אַהֲבָה דּוֹחֶקֶת הַבָּשָׂר"** – בשר אין בו משום הפרעה ועיכוב לאהבה. משמעות הדבר, שהקב"ה מצד אהבתו לבני ישראל, סילק כביכול לצד, את אורו הגדול וצמצמו בצמצומים רבים. ואם כך – הרי, **עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה, בִּכְפָלֵי כִּפְלַיִם לְאֵין קֵץ,** - מחייב הדבר, **כִּי רָאוּי לְאָדָם גַּם־כֵּן לְהַנִּיחַ וְלַעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר וּלְהַפְקִיר הַכֹּל** – שעזיבת האדם את עניניו, לא תהיה מתוך חשבון ומדידה, אלא בלי חשבון וגבול, באופן של הפקר, שכל עניניו אינם תופסים מקום אצלו – וזאת, **בִּשְׁבִיל לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּדְבִיקָה חֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה,** - בחשק ותענוג רצוני פנימי, **וְלֹא יִהְיֶה שׁוּם מוֹנֵעַ מִבַּית וּמִבַּחוּץ - לֹא גּוּף וְלֹא נֶפֶשׁ,** - שגם ענינים פנימיים לא ימנעו, **וְלֹא מָמוֹן, וְלֹא אִשָּׁה וּבָנִים** – שהם ענינים חיצוניים – לא יהיה בהם משום מניעה לענינים שעל ידם מתדבק האדם עם הקב"ה; וכל האמור, משמעו: שהאדם מסלק את כל המונעים, גם את אלה שנובעים מהענינים הנחוצים ביותר, בגלל אהבתו להקב"ה.

ליקוטי אמרים

הבשר. עאכ"ו בכפלי כפליים לאין קץ כי ראוי לאדם ג"כ להניח ולעזוב כל אשר לו מנפש ועד בשר ולהפקיר הכל בשביל לדבקה בו ית' בדביקה חשיקה וחפיצה ולא יהיה שום מונע מבית ומבחוץ לא גוף ולא נפש ולא ממון ולא אשה ובנים.

~ יום רביעי י"ט אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' סט, ובזה יובן טוב... עד עמ' ע, ית' כנ"ל.

וּבָזֶה יוּבָן טוּב טַעַם וָדַעַת לְתַקָּנַת חֲכָמִים, שֶׁתִּקְּנוּ בִּרְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע "שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ כו'"[2], דִּלְכְאוֹרָה אֵין לָהֶם שַׁיָּכוּת כְּלָל עִם קְרִיאַת שְׁמַע, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הָרַשְׁבָּ"א[3] וּשְׁאָר פּוֹסְקִים, - שאין לברכות אלו שייכות לקריאת שמע – שלא כמו בברכות אחרות שתיקנו חכמים למצוות שונות, שבהן מדובר מתוכן המצוה (כמו למשל הברכה על תפילין – "להניח תפילין" – הרי מדובר בברכה אודות תפילין, וכך גם ביחס למצוות אחרות), ואילו בברכות קריאת שמע לא מדובר לגמרי אודות קריאת שמע - **וְלָמָּה קָרְאוּ אוֹתָן "בִּרְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע"? וְלָמָּה תִּקְּנוּ אוֹתָן לְפָנֶיהָ דַּוְקָא?** – מאחר שאין להן שייכות לקריאת שמע? מסביר רבנו הזקן להלן: ענינן של ברכות אלו יש בו משום הכנה, שיוכלו לקיים את ענין קריאת שמע, שהרי עיקר ענינה של קריאת שמע, הוא להגיע ל"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך – בשני יצריך" – שתהיה ליהודי אהבה להקב"ה גם בנפשו הבהמית ויצרו הרע. וכדי להגיע לכך – נדרשת התבוננות בענינים אודותם מדובר בברכות קריאת שמע; התבטלותם של המלאכים, וכדומה. הרי, שמפני שלגבי כל מצוה, המצוה עצמה היא מן התורה, והברכה (שהיא מדרבנן) תיקנו חכמים כדי שעל־ידה יהיה יהודי כלי להמשכה העליונה הנמשכת בנפש היהודי על ידי אותה מצוה – כך גם תיקנו החכמים ברכות קריאת שמע, כדי שאותו יהודי יוכל על ידן לקיים את ענין קריאת שמע. ובלשון ה"תניא": **אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁעִקַּר** – ענין, **קְרִיאַת־שְׁמַע** – הוא, **לְקַיֵּם "בְּכָל לְבָבְךָ כו'" - "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ כו'"[4],** - שיהודי יאהב את הקב"ה בכל לבו, גם בנפשו הבהמית ויצרו הרע, **דְּהַיְנוּ לַעֲמֹד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ מֵאַהֲבַת ה';** - שגם הנפש הבהמית והיצר הרע, המפריעים לאהבת ה', יוחדר בהם רגש אהבת ה'. וכך גם שאר הענינים, שאפשר הדבר שהם יפריעו לאהבת ה' – לא יפריעו, כי גם הם כלולים במשמעות המלה "לבבך" **וּ"לְבָבְךָ" הֵן הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ,** - הם מתוארים במלה "לבבך",

ליקוטי אמרים

ובזה יובן טוב טעם ודעת לתקנת חכמים שתקנו ברכות ק"ש שתים לפניה כו' דלכאורה אין להם שייכות כלל עם קריאת שמע כמ"ש הרשב"א ושאר פוסקי'. ולמה קראו אותן ברכות ק"ש ולמה תקנו אותן לפניה דווקא. אלא משום שעיקר ק"ש לקיים בכל לבבך כו' בשני יצריך כו' דהיינו לעמוד נגד כל מונע מאהבת ה'. ולבבך הן האשה וילדיה.

---

1. בבא מציעא פד, א. **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אינו בתניא. והעיקר – לא נתבארו בתירוצו. ואדרבא – בקושייתו מדייק (בסיומה) "לפני' דוקא", ואינו מזכיר "לאחרי'", גם לא בתיבת "כו'". ועוד דלאחרי' – שייכת, דמדברת בקעומ"ש וביצי"מ (דהיינו ק"ש – כדלעיל ספמ"ז). ותיבת "כו'" – מרבה דערבית, או מרמז הסיום דמאמר חז"ל זה: שתים לפני'... **ובערב** (ברכות יא, א), והיינו הך. ואף שלקמן מפרש הברכות דבבוקר – מהם יובן גם לאלו שבערב". **3.** מובא ב"בית יוסף", אורח חיים סימן מו. **4.** ברכות נד, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מפני שֶׁלְּבָבוֹ שֶׁל אָדָם קְשׁוּרָה בָּהֶן בִּטְבָעוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[5] עַל פָּסוּק[6]: "הוּא אָמַר וַיְהִי" - "זוֹ אִשָּׁה", "הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד" - "אֵלּוּ בָּנִים"; - זו משמעות "לבבך", שהדברים אליהם קשור לבו של האדם — לא יפריעו לאהבת ה', וְ"נַפְשְׁךָ", וּ"מְאֹדֶךָ" כְּמַשְׁמָעוֹ, חַיֵּי וּמְזוֹנֵי, - "נפש" משמעה חיים, ו"מאד" — כסף, כלומר מזונות ופרנסה — לא יהיה בכל אלה משום הפרעה, אלא: לְהַפְקִיר הַכֹּל בִּשְׁבִיל אַהֲבַת ה'. — הרי, שגם הענינים הפנימיים ("מבית") כמו הנפש הבהמית ויצר הרע, וגם הענינים החיצוניים ("מחוץ") כמו אשה, ילדים ופרנסה — לא יהיה בכל אלה משום מניעה לענינים הקשורים לאהבת ה'. וְאֵיךְ יָבֹא הָאָדָם הַחָמְרִי לְמַדָּה זוֹ? — לאהבת ה' כזו, ששום דבר לא יהיה בו משום מניעה לה, לְכָךְ סִדְּרוּ תְּחִלָּה — לומר, בִּרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר", וְשָׁם — בברכת "יוצר אור", נֶאֱמַר וְנִשְׁנֶה בַּאֲרִיכוּת — כי בהתבוננות נדרש שכל ענין יהיה באריכות, בהרבה פרטים, עִנְיַן וְסֵדֶר הַמַּלְאָכִים "הָעוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם", לְהוֹדִיעַ — לאדם, גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֵיךְ שֶׁכֻּלָּם — כל המלאכים, בְּטֵלִים לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, "וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה כּוֹ", - שהם עומדים ביראה ובביטול לפני הקב"ה, וּמַקְדִּישִׁים כּוֹ", וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה קָדוֹשׁ כּוֹ", כְּלוֹמַר[7], - משמעות אמירתם "קדוש", שֶׁהוּא — הקב"ה, מֻבְדָּל מֵהֶן וְאֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בָּהֶן בִּבְחִינַת גִּלּוּי, אֶלָּא — היכן מתגלה הקב"ה? — במקום ש"מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", הִיא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה — מלכות דאצילות, מקור נשמות ישראל למעלה, הנקראת "ארץ", וְיִשְׂרָאֵל לְמַטָּה, - שבארץ שלמטה, ישנן נשמות ישראל המקיימות תורה ומצוות — הרי כאן דוקא "מלא כבודו" יתברך, כאן הוא מתגלה ומתלבש, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל; - את כל האמור, משיגים המלאכים העליונים, השרפים, איך הקב"ה קדוש ומובדל מהם — ודוקא "כל הארץ" — "מלא כבודו". וְכֵן — מסופר גם ב"ברכת יוצר", ש"הָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ — שמקומם בעולם ובמדריגה שלמטה מהשרפים, והם אינם בעלי השגה גדולים כל כך, להבין שאור אין־סוף קדוש ומובדל מהם, אלא עבודתם היא - בְּרַעַשׁ גָּדוֹל וְכוּ', - ובהתפעלות המדות, הם שרים: בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ", - מהמקום שם הוא נמצא, לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִים מְקוֹמוֹ, - המקום בו מתגלה אור אין־סוף — שלא כמו שהשרפים יודעים. ולכן אומרים האופנים וחיות הקודש "ממקומו" סתם, מהמקום שם הוא נמצא — יימשך ויתגלה; וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים[8]: "כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ". — שכל הענינים האמורים, של ביטול ויראה, של המלאכים השונים — שרפים, אופנים וחיות הקודש — מדובר אודותם בברכה ראשונה; וכשאדם מתעמק בכל זה — הוא מבין מכך גדולת ה', איך כל המלאכים בטלים לו יתברך. וְאַחַר־כָּךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה, - המסבירה את אהבתו הגדולה של הקב"ה לבני ישראל, שמבלי הבט על עבודתם הגדולה וביטולם של כל המלאכים העליונים — בחר הקב"ה שתענוגו יהיה מעבודת נשמות ישראל למטה, שזהו מפני: "אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ", כְּלוֹמַר, שֶׁהִנִּיחַ — הקב"ה, כָּל צְבָא מַעְלָה הַקְּדוֹשִׁים, - את המלאכים והשרפים של העולמות העליונים — הניח בצד, שאין הם תכלית הכוונה, וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עָלֵינוּ — בני ישראל, לִהְיוֹת נִקְרָא "אֱלֹהֵינוּ", כְּמוֹ "אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כּוֹ"" — שכן, אברהם היה כולו בטל ומאוחד בהקב"ה, כך הוא נקרא "אלקינו" — האלקה שלנו, על ידי תורה ומצוות שיהודי מקיים, שעל ידן מתאחד יהודי עם הקב"ה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וְהֵינוּ, כִּי אַהֲבָה דּוֹחֶקֶת הַבָּשָׂר, - אהבה פועלת צמצום והעלם — כך חייבה אהבתו של הקב"ה לבני ישראל, ופעלה שיצמצם את עצמו ויבחר בעבודת נשמות ישראל, כפי שהן למטה בגוף ובעולם הגשמי. וְלָכֵן נִקְרָא —

ליקוטי אמרים

שלבבו של אדם קשורה בהן בטבעו. כמשארז"ל ע"פ הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמוד אלו בנים. ונפשך ומאדך כמשמעו חיי ומזוני להפקיר הכל בשביל אהבת ה'. ואיך יבא האדם החומרי למדה זו לכך סידרו תחלה ברכות יוצר אור. ושם נאמר ונשנה באריכות ענין וסדר המלאכים העומדים ברום עולם להודיע גדולתו של הקב"ה איך שכולם בטלים לאורו ית' ומשמיעים ביראה כו' ומקדישים כו' ואומרים ביראה קדוש כו' כלומר שהוא מובדל מהן ואינו מתלבש בהן בבחי' גילוי אלא מלא כל הארץ כבודו היא כנסת ישראל למעלה וישראל למטה כנ"ל. וכן האופנים וחיות הקודש ברעש גדול וכו' ברוך כבוד ה' ממקומו לפי שאין יודעים ומשיגים מקומו וכמ"ש כי הוא לבדו מרום וקדוש. ואח"כ ברכה שניה אהבת עולם אהבתנו ה' אלהינו. כלומר שהניח כל צבא מעלה הקדושים והשרה שכינתו עלינו להיות נקרא אלהינו. כמו אלהי אברהם כו' כנ"ל. והיינו כי אהבה דוחקת הבשר ולכן

---

5. שבת קנב, א. 6. תהלים לג, ט. 7. על מה שרבנו הזקן מוסיף כאן המלה "כלומר" — מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערה: "לא כפי' בכ"מ, כשמודיע על א' שהוא קדוש וכיו"ב — שתוכן ההודעה, שמכירו ומשיגו ויודע שהוא קדוש (וכקושיית חז"ל (ברכות, ב): קדוש הוא — מנא ידעה) כ"א כלומר — להיפך — קדוש שאינו יודעו כי מובדל מהם [ובזה מתורץ שכיון ש"בטלים" איך "משמיעים ומקדישים"? אלא שזה גופא משמיעים שהם בטלים וכו']". 8. בברכות קריאת שמע.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אהבתו של הקב"ה, **"אַהֲבַת עוֹלָם"**, - כמו שאנו אומרים "אהבת עולם אהבתנו", **שֶׁהִיא בְּחִינַת צִמְצוּם** — שצמצם הקב"ה את **אוֹרוֹ הַגָּדוֹל הַבִּלְתִּי תַּכְלִית** — ובלי גבול, **לְהִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת גְּבוּל הַנִּקְרָא "עוֹלָם"**, - "עולם" הוא מושג (של מציאות, וגדר) של מקום וזמן — ענין של גבול, ההגבלות הקשורות לזמן ולמקום — והקב"ה צמצם עצמו ב"גבול" זה - **בַּעֲבוּר אַהֲבַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְקָרְבָם אֵלָיו, לִכְלֵל בְּיִחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.** — על ידי תורה ומצוות. **וְזֶה שֶׁאוֹמְרִים** בהמשך ברכת "אהבת עולם אהבתנו": **"חֶמְלָה גְּדוֹלָה וִיתֵרָה"**, - ברחמנות גדולה ורבה יותר מאשר על אחרים, ריחם הקב"ה עלינו, **פֵּרוּשׁ** — המלה **יִתֵּרָה** — הוא יותר מאשר **עַל קִרְבַת אֱלֹהִים שֶׁבְּכָל צְבָא מַעְלָה;** - קירובם של צבא מעלה בא הרי מהרחמנות שעליהם — ועל בני ישראל היתה רחמנות של הקב"ה במידה רבה יותר, לקרב אותם הרבה יותר. בברכת "אהבת עולם" אומרים להלן: **"וּבָנוּ בָּחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן"**, - שמשמעו, **הוּא** — שהקב"ה בחר את **הַגּוּף הַחָמְרִי הַנִּדְמֶה בְּחָמְרִיּוֹתוֹ לְגוּפֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם;** - שכן, בחירה שייכת דוקא בשני דברים שווים, שעליהם מתאים לומר שבוחרים בדבר אחד ולא בשני, למרות שהם דומים אחד לשני, ואילו בשני דברים שונים, לא מתאים לומר "בחירה" במשמעותה האמיתית, לבחור באחד מן השנים, ולכן אי אפשר לומר ש"ובנו בחרת" הכוונה מצד נשמות ישראל, כי נשמתו של יהודי שהיא "חלק אלקה ממעל" — אין לה דמיון ונקודת־מפגש לנפש של גוי להבדיל; אלא הכוונה ב"ובנו בחרת" היא על גופו של יהודי, שבחיצוניותו ובחומריותו הוא דומה לגופו של גוי — והקב"ה בחר בגוף יהודי, שיהיה כלי לנשמה, ושעל ידי הפעולות הנעשות עם הגוף (שהרי כל פעולה גשמית של מצוה, באה על ידי הגוף דוקא), יתאחד יהודי עם הקב"ה — וכפי שרבנו הזקן מסביר: **"וְקֵרַבְתָּנוּ וְכוּ' לְהוֹדוֹת וְכוּ'"**, **וּפֵרוּשׁ הוֹדָאָה** — המעלה המיוחדת של ביטול הבא מתוך הודאה, **יִתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר; "וּלְיַחֲדֶךָ כוּ'", לְכָלֵל בְּיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ,** - להיכלל לגמרי באחדות ה', **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** רבנו הזקן יסביר להלן, שבשעה שיתעמק יהודי בענינים אודותם מדובר בקריאת שמע, יביא אותו הדבר לקיים קריאת שמע, שיגיע לאהבה גדולה לה'.

ליקוטי אמרים

נקרא אהבת עולם שהיא בחי' צמצום אורו הגדול הבלתי תכלית להתלבש בבחי' גבול הנקרא עולם בעבור אהבת עמו ישראל כדי לקרבם אליו ליכלל ביחודו ואחדותו ית'. וז"ש חמלה גדולה ויתירה פי' יתירה על קרבת אלהים שבכל צבא מעלה. ובנו בחרת מכל עם ולשון הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם. וקרבתנו וכו' להודות וכו' ופי' הודאה יתבאר במ"א. וליחדך כו' ליכלל ביחודו ית' כנ"ל

~ יום חמישי כ' אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ע, והנה כאשר ישים המשכיל... עד עמ' ע, ומאודו כנ"ל:

וְהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר יָשִׂים הַמַּשְׂכִּיל אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֶל עֻמְקָא דְּלִבָּא וּמֹחָא — כשיתעמק בהם מתוך עומק הלב והמוח, **אֲזַי מִמֵּילָא, "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים"**, - מה שהקב"ה מראה אהבה גדולה כל כך לבני ישראל, תעורר גם בבני ישראל אהבה גדולה להקב"ה — בכך מסיים רבנו הזקן להסביר את ענין האהבה של "כמים הפנים לפנים" שהחל להסביר בפרק מ"ו, ועליה הוא אומר, שבקריאת שמע וברכותיה מסוגל יהודי במיוחד לעורר אהבה זו. ואז - **תִּתְלַהֵט נַפְשׁוֹ** — באהבה להקב"ה, **וְתִתְלַבֵּשׁ בְּ"רוּחַ נְדִיבָה", לְהִתְנַדֵּב לְהַנִּיחַ וְלַעֲזוֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִנֶּגֶד,** - שכל אלה לא יהיו אצלו העיקר, **וְרַק לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלִכְלֵל בְּאוֹרוֹ בִּדְבִיקָה חֲשִׁיקָה וְכוּ', בִּבְחִינַת נְשִׁיקִין וְאִתְדַּבְּקוּת רוּחָא בְּרוּחָא** — התדבקות רוח ברוח, שרוח האדם תתאחד ברוח שלמעלה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** — שכשם שב"נשיקין" בגשמיות, נעשה לא רק דביקות מפה לפה, מפיו של אחד לפיו של שני, אלא גם התחברות הרוח וההבל של השני — כך גם באופן היחוד ברוחניות, שרוח האדם שלמטה מתאחדת עם הרוח שלמעלה — וזאת ירצה האדם מפאת אהבתו הגדולה להקב"ה, להיכלל באורו יתברך בבחינת "נשיקין". **אַךְ אֵיךְ הִיא בְּחִינַת אִתְדַּבְּקוּת רוּחָא בְּרוּחָא?** — על ידי מה מגיעים להתדבקות

ליקוטי אמרים

והנה כאשר ישים המשכיל אלה הדברים אל עומקא דלבא ומוחא אזי ממילא כמים הפנים לפנים תתלהט נפשו ותתלבש ברוח נדיבה להתנדב להניח ולעזוב כל אשר לו מנגד ורק לדבקה בו ית' וליכלל באורו בדביקה חשיקה וכו' בבחי' נשיקין ואתדבקות רוחא ברוחא כנ"ל. אך איך היא בחי' אתדבקות רוחא ברוחא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רוח ברוח, למילוי רצונו "לדבקה בו יתברך וכו'"? - **לָזֶה אָמַר** — אחרי "ואהבת בכל לבבך" וכו': **"וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כּוֹ' עַל לְבָבֶךָ, וְדִבַּרְתָּ בָּם כּוֹ'"**, - האדם מגיע לדביקות האמורה על ידי התעמקותו בתורה ועל ידי הדיבור בתורה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים', שֶׁיִּחוּד הַנִּשְׁיקִין** — שבו ישנו ענין הדביקות של "רוח ברוח", **עִקָּרוֹ הוּא יִחוּד חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת בְּחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת, וְהוּא** — ענין, **עִיּוּן הַתּוֹרָה;** - ההתעמקות העמוקה והבנת התורה, שעל־ידן מתאחדים חכמתו, בינתו, דעתו ושכלו של האדם בחכמה־בינה־דעת ושכל שלמעלה שבתורה, **וְהַפֶּה** — על ידי שהאדם מדבר בפיו בתורה "ודברת בם", **הוּא מוֹצָא** — מקור **הָרוּחַ וְגִלּוּיוֹ** — של הרוח, **בִּבְחִינַת גִּלּוּי, וְהֵינוּ בְּחִינַת הַדִּבּוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה,** - שבדברו דברי תורה, באה ה"רוח" באופן של התגלות, - הרי שעיקר היחוד ודביקות "רוח ברוח", בא על ידי העיון בתורה, וטעמו של דבר מסביר רבנו הזקן להלן: **"כִּי עַל מוֹצָא פִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם"**[9]. — הרי שענין הפה הוא להיות ה"מוצא" של ה"רוח". הרי שהעיקר הוא ההבנה בתורה, שעל ידה באה הדביקות של "רוח ברוח"; אם־כן מדוע נדרש לאהבה זו, לבטא דברי התורה בדיבור? יסביר רבנו הזקן להלן, אכן, לגבי ה"אדם", לגבי הנפש האלקית, עיקר היחוד והדביקות העליונה ביותר, באים על ידי ההבנה בתורה. אך, הכוונה העליונה היא הרי שאור אין־סוף ברוך־הוא יימשך גם בנפש החיונית ובעולם — דבר זה בא דוקא על ידי שהאדם מוציא בפיו את דברי התורה. שכן, הדיבור שהוא ענין גשמי, שייך רק על ידי הנפש החיונית, וממילא נמשך על ידי הדיבור קדושה ואור אין־סוף בנפש החיונית; והיות שהכוח לדיבור בא ממה שהאדם אכל ושתה דברים גשמיים, מהם נוצרו דם וחיות גשמיים, ונתנו לו כוח לדבר את הדיבורים — נמשכים על־ידי־זה קדושה ואור אין־סוף בכל עניני העולם, ומתבצעת הכוונה העליונה שאור אין־סוף יימשך למטה בעולם, שיהיה "מלא כל הארץ כבודו". לכן, נדרש לבטא דברי התורה בדיבור (ומזה גופא מובן, שאותו טעם אמור גם לגבי מצוות מעשיות, היות שעל ידן בעיקר נמשך אור אין־סוף בנפש החיונית ובעולם. אלא, כאן מדובר איך מתבטא הדבר ב"תורה", שלנפש האלקית באים היחוד הנעלה ביותר ודביקות רוח ברוח, על ידי ההבנה בתורה — ובכל זאת צריכים גם לדיבור בתורה, כדי להמשיך אור אין־סוף גם בנפש החיונית ובעולם). **וּמִכָּל־מָקוֹם, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּהַרְהוּר וְעִיּוּן לְבַדּוֹ** — כשאדם לומד תורה במחשבה והרהור בלבד, אין הוא יוצא ידי חובתו, למרות שעל־ידי־זה נעשה היחוד הגדול של נפשו האלקית באופן של דביקות "רוח ברוח", **עַד שֶׁיּוֹצִיא** — את דברי התורה, **בִּשְׂפָתָיו, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה עַד נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית הַשּׁוֹכֶנֶת בְּדַם הָאָדָם, הַמִּתְהַוֶּה מִדּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי,** - שהאדם אוכל ושותה, מכך נוצר אצלו הדם בו שוכנת הנפש החיונית — ובכל אלה נמשך אור אין־סוף, על ידי שהוא מוציא דברי תורה בדיבור, **כְּדֵי לְהַעֲלוֹת כֻּלָּן** — את נפש החיונית והדומם, צומח, חי, של העולם, **לַה' עִם כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וּלְכַלְּלָן בְּיִחוּדוֹ וְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר יָאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים בְּבְחִינַת גִּלּוּי, "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה', וְרָאוּ כָל בָּשָׂר וְכוּ'"**[10], **שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הִשְׁתַּלְשְׁלוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, לִהְיוֹת כְּבוֹד ה' מְלֹא כָל הָאָרֶץ הַלָּזוּ דַּוְקָא בִּבְחִינַת גִּלּוּי, לְאַהְפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא** — להפוך את חושך (הקליפות) לאור (הקדושה), **וּמְרִירָא לְמִתְקָא,** - ומרירות (העולם, שמקבל את חיותו מ"קליפת נוגה" — להפוך) למתוק (לטוב ולקדושה), **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** — בפרק ל"ו, **בַּאֲרִיכוּת** — שבכך מתבטאת כל תכלית סדר ההשתלשלות כולו. **וְזֶהוּ תַּכְלִית כַּוָּנַת הָאָדָם בַּעֲבוֹדָתוֹ, לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה,** - ולכן, למרות שבעבודתו הרוחנית ובהבנתו העמוקה בתורה — באפשרותו למלא את ה"מבוקש" של אהבתו, להיות דבוק בהקב"ה בדביקות "רוח ברוח" — אבל צריכה להיות הכוונה בעבודתו: לא מה שטוב רק לו ולנפשו האלקית, אלא למלא מה שהקב"ה רוצה, שיימשך אור אין־סוף למטה בעולם, דבר שנוצר על ידי הדיבור בתורה (ועל ידי מעשה המצוות). אלא שבכל זאת, לפני שהאדם מגיע ל"הדברים האלה על לבבך" ול"דברת בם" — שהם תורה, אומר הכתוב "ואהבת את ה'

ליקוטי אמרים

לזה אמר והיו הדברים האלה כו' על לבבך ודברת בם כו' וכמ"ש בע"ח שיחוד הנשיקין עיקרו הוא יחוד חב"ד בחב"ד והוא עיון התורה והפה הוא מוצא הרוח וגילויו בבחי' גילוי והיינו בחי' הדבור בד"ת. כי על מוצא פי ה' יחיה האדם ומ"מ לא יצא ידי חובתו בהרהור ועיון לבדו עד שיוציא בשפתיו כדי להמשיך אור א"ס ב"ה למטה עד נפש החיונית השוכנת בדם האדם המתהוה מדומם צומח חי כדי להעלות כולן לה' עם כל העולם כולו ולכללן ביחודו ואורו ית' אשר יאיר לארץ ולדרים בבחי' גילוי ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר וכו' שזהו תכלית השתלשלות כל העולמות להיות כבוד ה' מלא כל הארץ הלזו דוקא בבחי' גילוי לאהפכא חשוכא לנהורא ומרירא למיתקא כנ"ל באריכות. וזהו תכלית כוונת האדם בעבודתו להמשיך אור אין סוף ברוך

---

9. דברים ח, ג. **10.** ישעי' מ, ה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליקוטי אמרים

הוא למטה רק שצריך תחלה העלאת מ"ן למסור לו נפשו ומאודו כנ"ל:

אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", כי לפני המשכת אור אין־סוף ברוך־הוא למטה על ידי תורה נדרשת בתחילה "העלאת מ"ן", התעוררות מלמטה של אהבת האדם, שעל־ידי־זה נמשכת לאחר מכן המשכה על ידי תורה ומצוות. **רַק שֶׁצָּרִיךְ תְּחִלָּה הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין"**, - שבלשון הקבלה, הכוונה היא להתעוררות תשוקה ועליה מהמקבל. "נוקבא" היא בחינת ה"מקבל", **לְמְסֹר לוֹ נַפְשׁוֹ וּמְאֹדוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**: — שכדי שתהיה ההמשכה על ידי תורה ומצוות כמו שצריך להיות, צריכה להיות בתחילה "העלאת מ"ן" של אהבת האדם באופן של מסירת "נפשו ומאודו" להקב"ה — למסור, כאמור, את הכל לה'. בכך סיים רבנו הזקן להסביר ענין "אהבה כמים הפנים לפנים", אודותו החל לדון בפרק מ"ו והמשיך בכך עד לסוף פרק זה.

ביאור מכ"ק אדמו"ר שליט"א בתניא סוף פרק מ"ט **אך איך היא כו' והפה הוא... יחי' האדם ומ"מ לא יצא כו' שזהו תכלית כו'.** 1) תוכן כוונתו בהנ"ל, 2) לכאורה "והפה... האדם" מיותר, 3) "כי על... האדם" — מדלא מוסיף ביאור בזה דכוונתו כאן כפשטות הכתוב וא"כ מאי השייכות להענין המדובר כאן? 4) מוצא הרוח וגילויו — הפי', ומאי מוסיף על "בבחי' גילוי" הסמוך לו? 5) ההכרח לכהנ"ל בנדו"ד בספמ"ט? 6) ובפרט שזהו תכלית ההשתל' — מקומו בפל"ו וכדמסיים "וכנ"ל באריכות" וכאן גם בקיצור, לכאורה, אינו ענין. י"ל בדא"פ: עפ"י משנ"ת כאן התוצאות דואהבת גו' שבא בהמשך להענינים שבברכות ק"ש — שכאשר ישים המשכיל אלה הדברים כו' תתלהט נפשו כו' לדבקה בו ית' וליכלל באורו כו' — עלי' מלמטלמ"ע — **לכאורה**, כלות הנפש באהבה כו', ומבאר: **אך** (דלא כקס"ד הנ"ל) איך היא כו' לזה אמר (מחדש חידוש גמור) והיו הדברים... לבבך (עיון בתורה. ועוד יותר) ודברת בם (היפך מעלי' מלמטלמ"ע) — כי צ"ל אתדבקות רוח ברוח, ורוח דלמע' היינו חכ' דלמע' תורה, וע"י העיון (עיין לעיל פ"ה) מתייחדים חב"ד בחב"ד. (והנה לכאורה אפ"ל דכשידבר אח"כ בהא דמעיין מגלה אח"כ היחוד דחב"ד בחב"ד, וזהו פעולת ודברת בם ותו לא (היפך המבואר פמ"ה ופמ"ו וממש"נ ישקני מנשיקות פיהו, ומהמשל באדם דנושק פה לפה ולא — במוח ובפה מספר ע"ד היחוד דחב"ד)) ומבאר: והפה (דלמע' ודאדם התחתון) הוא מוצא (בלי תוס' ביאור), היינו כפשוטו — מוציא הרוח (החכ' שמעיין) וגילוי (דהעיון ומסקנתו) בבחי' גילוי (עלמא דאתג' ולא רק **מסקנא בשכל**) והיינו בחי' הדבור (בחי' גילוי) בד"ת (ולא רק עיון כ"א מסקנא וגילויו דהעיון). כי על כל מוצא (כפשוטו, כנ"ל, כשיצא מן) פי ה' יחי' האדם (כפשוטו כנ"ל שזהו גילוי ומסקנת העיון. ובלימוד התורה עצמה — ה"ז **דבר הלכה** ולא העיון והשקו"ט), (אלא שעדיין אינו מובן דבשלמא העיון בתורה מוכרח, כי אחרת אאפ"ל אתדבקות ברוח דלמע' — אבל מהו ההכרח דכאשר ישים אל לבו ויתלהט וירצה לכלול **באורו** — יבוא ויוכרח גם **לודברת בם** — תנועה **הפכית** — מלמעלמ"ט. ולזה מבאר דאמת כן הוא) ומ"מ לא יצא **יד"ח** כו' כדי להמשיך כו' (אבל לכאורה עפ"ז — ה"ז ענין וחובה **בפ"ע**, ואין לזה שייכות לאתדבקות שלו רוח ברוח כו' דבזה עבודתו בק"ש וע"י ההכנה דברכות ק"ש. ומתרץ דשייך, כי ע"י ודברת כו' יעלה) כולן כו' **ולכללן** ביחודו ואורו (אותם הענינים שפועל בעצמו ע"י העיון). (ועדיין אינו מובן — השייכות דמוכרחת העבודה להעלות הדצ"ח והעולם — לתוכן ברכות ק"ש והתחלת ק"ש (עד הכתוב ד"והיו הדברים") כ"א זהו ציווי ועבודה וענין **בפ"ע** (ואפילו יחוד הדבור **שלו** בדבור, אינו **עיקר** המסקנא דכשיתלהט, ותנועה הפכית וכנ"ל, אף שהיא מענינה ובאדם **עצמו**). (לזה מבאר) שזהו תכלית השתל' כו' וזהו תכלית כוונת כו' (שההשתל' כו' להיות כבו' כו' ושהאדם יעבדו ית' — זהו תוכן ומסקנת בר' ק"ש וכו'), (ועדיין אינו מובן השייכות לואהבת. ומתרץ) רק (**וא"א** בלאה"כ) שצריך תחלה כו' למסור לו נפשו ומאודו (תוכן שמע גו' ואהבת גו'). ע"פ הנ"ל מבוארים כמה ענינים בתניא: בפ"ה מתחיל בהלכה ופס"ד (ולא סתם ידיעת התורה כסיומו — כשמדבר בנוגע ליחוד סתם ולא "מכל צד ופינה"). בפמ"ה ופמ"ו מדייק — דבר ה' זו הלכה (ולא שקו"ט לבד), ועוד. לכאורה צע"ג בתניא (כאן ובפמ"ה, מ"ו) שמפרש נשיקין דהיינו דבור (בד"ת) — והרי כל העילוי דנשיקין — שאינו יכול לבוא בהגבלה דדבור, ומובן עפמשנ"ת בלקו"ת שה"ש (א, ד.) דמש"נ על התורה ישקני גו' — דכמו אה"ר דהאב כו' כ"א בבחי' צמצום גדול כו' **כך** כו'. ועפמשנ"ת שם [ברמז ובביאור יותר בד"ה שה"ש (בס' הנחות הר"פ ז"ל ע' קמ"ב)] יתוס' ביאור אין דעם אויפטו (בחידוש) של ודברת בם, ואיך שאי"ז רק "סיפור" ע"ד הנעשה בחב"ד, וההכרח דהקדמת בכל מאדך ועוד ואיך שאעפ"כ עיקרו בחב"ד — כי אז נעשה החידוש וההמשכה **שהקב"ה יהי' יושב**. והצע"ג — שבכ"מ הבי' דנשיקין דהיינו **מהאה"ר** של הנושק ומהי השייכות לחב"ד מוחין. אלא שהענין שהאהבה פנימית מאכט איבער (או מאכט אויף) חב"ד, וכדלמע' ששמו הגדול נמשך כו'. ועיין בסי' דרושי חנוכה (רע"ג, א): "נשיקה... הוא יציאת... מפני' הלב **והשכל**" עכלה"ק.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי כ"א אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ע, פרק נ והנה כל... עד עמ' 140, ח"ו.

ליקוטי אמרים

פרק נ והנה כל בחי' ומדרגות אהבה הנ"ל הן מסטרא דימינא ובחי' כהן איש חסד ונק' כסף הקדשים מלשון נכסוף נכספת לבית אביך. אך יש עוד בחי' אהבה העולה על כולנה כמעלת הזהב על הכסף והיא אהבה כרשפי אש מבחי'

פֶּרֶק נ. כדי להקל על הבנת פרק נ', אותו אנו עומדים ללמוד, נדרשת הקדמה קצרה לפחות[1]: עד כאן למדנו על בחינות ואופנים שונים באהבת ה', שכל אחד מהם, מביא את האדם ללמוד תורה ולקיים מצוות; אהבות אלו נותנות חיות בלימוד התורה ובקיום המצוות.

ברם, קיים צד שווה בכל בחינות ואופני האהבה האמורים, והוא שהאהבה, בכל האמור, מבוססת על תשוקה ורצון להיות דבוק בהקב"ה, או שאלקות תהיה בהתגלות בנפשו. לפיכך, מחייבת אהבה זו, באופן ישיר, את ענין לימוד התורה וקיום המצוות, כי על־ידי־זה מתדבק יהודי בהקב"ה, ואלקות מתגלית בנפשו. בפרק נ' ידובר אודות סוג של אהבה, המתבטא, לא בכוסף ותשוקה להיות דבוק באלקות, אלא בצמאון ובתשוקה לאלקות עד כלות הנפש, שנפשו כלה לאלקות; כלומר: ה"יעד" של אהבה זו, הוא: שהנפש תתנתק מהגוף ומכל הענינים הקושרים אותה לגוף, ולהגיע בכלות הנפש.

אהבה מסוג כזה, אינה יכולה לעורר באופן ישיר, לקיום התורה והמצוות, כי לימוד תורה וקיום מצוות אפשריים רק כאשר הנשמה לבושה בגוף. ולא כאשר המבוקש של אהבה זו הוא להיפך מהאמור — להתכלות ולהתנתק מהגוף. ברם, תכליתה של כל אהבה, היא הרי העבודה בתורה ומצוות הבאה מאהבה זו — ואופן העבודה בתורה ומצוות שמתוך אהבה זו של כלות הנפש, בא על ידי תנועה הפכית בנפש: בשעה שנפשו נמצאת בלהבה של אהבה, בתנועה של "רצוא", בתנועה של "ריצה" וכליון — חש הוא, עם זאת, שלא זו היא הכוונה העליונה, אלא הכוונה העליונה היא להיפך, שהנשמה תתלבש בגוף ותמשיך אלקות למטה. מפאת הרגשה זו בא האדם לידי התבטלות ונוצרת בו תנועה של "שוב", שבמקום להיות בתנועה של "רצוא" וכלות הנפש, הוא נמצא בתנועה הפכית, תנועה של "שוב", של חזרה, להיות מלובש בגוף, ולקיים תורה ומצוות — ובכך לבצע את הכוונה העליונה. האופנים ודרגת האהבה, אודותם למדנו עד עתה, מתוארים כבחינה של "כסף", מלשון "כוסף", ו"כסף" הוא בחינת חסד, שהיא צד הימין — "חסד דרועא ימינא". ובהתאם לכלל בתורת הקבלה, שעשר הספירות מחולקות בשלשה קווים: קו הימין — קו החסד, קו השמאל — קו הגבורה, וקו האמצעי. וקו הימין מורכב מחכמה, חסד ונצח, ממילא יוצא שחסד היא ענף של "חכמה", שבה מתחיל קו הימין; מאידך, קו השמאל מורכב מבינה, גבורה והוד, כך שגבורה היא ענף של "בינה", שבה מתחיל קו השמאל. לפי זה יוצא, שכל דרגות האהבה אודותן למדנו, הן בחינת "חסד" ו"כסף" והן "ענפי" החכמה, ואילו אהבת כלות הנפש, אודותה נלמד בפרק זה, היא בחינת "גבורה", שהיא בחינת "זהב" ו"ענף" לספירת ה"בינה". **וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת אַהֲבָה הַנִּזְכָּרוֹת לְעֵיל - הֵן מִסִּטְרָא דִימִינָא,** - מצד ימין, **וּבְחִינַת "כֹּהֵן** — הנקרא, **אִישׁ חֶסֶד",** - שעבודתו — עבודת הכהן — היא באופן ובבחינת חסד, **וְנִקְרָאוֹת** — מדריגות האהבה האמורות, נקראות **"כֶּסֶף הַקָּדָשִׁים"[2], מִלְּשׁוֹן "נִכְסַף נִכְסַפְתָּ לְבֵית אָבִיךָ"[3].** — כך, שכל בחינות ואופני האהבה, הם ענין של כוסף ותשוקה, מה שיהודי רוצה להיות דבוק באלקות; וב"לבית אביך" מתכוונים גם לבחינת חכמה, "קדש" (קדשים), שנקראת גם "אבא". שכן, כאמור, האהבות הן "ענפים" מ"חכמה", ומביאות באופן ישיר לקיומן של תורה ומצוות הבאות מ"חכמה". **אַךְ יֵשׁ עוֹד בְּחִינַת אַהֲבָה, הָעוֹלָה עַל כֻּלָּנָה,** - על כל בחינות האהבה האמורות, **כְּמַעֲלַת הַזָּהָב עַל הַכֶּסֶף,** - מעלתה וחשיבותה של אהבה זו, אינה מתבטאת בכמות, בחוזק, אלא באיכות. עליונותה של אהבה זו, מתוארת במעלת ה"זהב" לגבי ה"כסף": כמו שחשיבות הזהב לגבי כסף אינה בכמות בלבד, שזהב שוה יותר מכסף — שהרי, כמות גדולה יותר של כסף שוה כמו כמות קטנה של זהב — אלא, חשיבותו ומעלתו של זהב לגבי כסף מתבטאת בכך שבזהב ישנו סוג מסויים המנצנץ בניצוץ השובה את הנפש (בלשון הקודש זה נקרא "לוחשות", כמו "גחלים לוחשות", והרבי שליט"א מציין את ה"זוהר" בו נאמר "נהיר ונציץ לעיינין" — מאיר ומנצנץ לעינים), וכל סוגי הזהב, יש להם שייכות לאותו סוג של זהב (כפי שמובא בזוהר שם); ואילו ב"כסף" לא קיימת מעלה זו[4]. — כך גם ביחס לאהבה זו, שהיא כוללת בתוכה צמאון וכלות הנפש, שאינם קיימים בשאר האהבות. **וְהִיא אַהֲבָה כְּ"רִשְׁפֵּי אֵשׁ",** - אהבה בוערת — שלא כמו האהבות האמורות, שהן בעיקר אהבה

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עייג"כ פלח הרימון וירא (119, טור ב'), ביאור תניא קופיר דרש"ג בסופו". 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי (מבאר ע"פ) וכוונתו להכתוב (מ"ב יב, ה) דשם מבואר דבנ"י מביאים זה לבית ה', ושייך — לכהנים. ועיין תו"א ס"פ תשא בפי' שקל הקודש". 3. בראשית לא, ל. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מה מכריחו להכנס לשלילת הכמות (בפירוש התניא) וכן בהמציאות? וצ"ע הכן הוא. בתו"א (לה, א.) שהזהב... לוחשות אבל אין מוכרח שם שבזה מעלתו על הכסף (שאינו מוזכר שם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליקוטי אמרים

גבורות עליונות דבינה עילאה דהיינו שע"י התבוננות בגדולת א"ס ב"ה דכולא קמיה כלא ממש חשיב תתלהט ותתלהב הנפש ליקר תפאר' גדולתו ולאסתכל' ביקרא דמלכא כרשפי אש שלהבת עזה העולה למעל' וליפרד מהפתילה והעצים שנאחזת בהן והיינו על ידי תגבורת יסוד האש אלהי שבנפש האלהית ומזה באה לידי צמאון וכמ"ש צמאה לך נפשי ואח"כ לבחי' חולת אהבה ואח"כ באה לידי כלות הנפש ממש כמ"ש גם כלתה נפשי והנה מכאן יצא שורש הלוים למטה [ולעתיד שהעולם יתעלה יהיו הם הכהנים וכמ"ש האר"י ז"ל ע"פ והכהנים הלוים שהלוים של עכשיו יהיו כהנים לעתיד] ועבודת הלוים היתה להרים קול רינה

כמים, שאהבת הנפש להקב"ה היא "נמשכת", דומה למים הנמשכים: "זכור אב נמשך אחריך כמים" — אלא, היא אהבה **כרשפי אש**[5], **מִבְּחִינַת גְּבוּרוֹת עֶלְיוֹנוֹת דְּבִינָה עִלָּאָה.** — שורש אהבה זו הוא בחינת גבורה של ספירת ה"בינה" העליונה, **דְּהַיְינוּ**, - כיצד נוצרת אהבה זו? - **שֶׁעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא מַמָּשׁ חָשִׁיב** — שהכל לגביו נחשב לכלום, **תִּתְלַהֵט וְתִתְלַהֵב הַנֶּפֶשׁ לִיקָר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ, וּלְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא**, - ולהסתכל ביוקר המלך — ואליו יעמוד באהבה **כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת עַזָּה הָעוֹלָה לְמַעְלָה**, - לא אהבה הנמשכת למשהו, אלא אהבה העולה מתוך אש שלהבת של כלות הנפש, **וְלִפְרֹד מֵהַפְּתִילָה וְהָעֲצִים שֶׁנֶּאֱחֶזֶת בָּהֶן,** - משמעות הדבר ביחס לנשמה, היא: להתנתק מהגוף שהוא כפתילה (כנ"ל פרק ל"ה) ועצים (כנ"ל פרק כ"ט) לגבי אור ואש הנשמה[6]. **וְהַיְינוּ, עַל־יְדֵי תִּגְבֹּרֶת יְסוֹד הָאֵשׁ אֱלֹהִי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית,** - שלא כמו בשאר האהבות מיסוד המים שבנפש האלקית, **וּמִזֶּה בָּאָה** — הנפש, **לִידֵי צִמָּאוֹן,** - כמו שהדבר בגשמיות, שעל ידי התגברות יסוד האש — נעשה אדם צמא, כך גם ברוחניות — שעל ידי התגברות יסוד האש של הנפש האלקית — נוצר צמאון בנשמה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[7]: **"צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי"**[8], **וְאַחַר־כָּךְ** — מגיעה הנפש, **לְבְחִינַת "חוֹלַת אַהֲבָה"**[9], - שהנפש חולה מאהבה — כמו שצמאון בלתי רווי — מביא למצב של חולי, **וְאַחַר־כָּךְ בָּאָה** — הנשמה, **לִידֵי כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ**, - שלולא התנועה של "שוב" — כפי שיוסבר להלן — היתה הנפש כלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[10]: **"גַּם כָּלְתָה נַפְשִׁי". וְהִנֵּה, מִכָּאן** — מבחינת הגבורות העליונות של "בינה עילאה", **יָצָא שֹׁרֶשׁ הַלּוּיִים לְמַטָּה** — אופן עבודת הלוים בא מבחינת זו. [**וְלֶעָתִיד שֶׁהָעוֹלָם יִתְעַלֶּה** - **יִהְיוּ הֵם** — הלוים, **הַכֹּהֲנִים**[11], - שלא כפי שהמצב הוא כעת, שהכהנים הם העיקר, והלוים טפלים בלבד לכהנים, ככתוב: "וילוו עליך וישרתוך"[12], שהלוים טפלים לכהנים, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל עַל פָּסוּק: "וְהַכֹּהֲנִים הַלְּוִיִּם"**[13] - **שֶׁהַלְּוִיִּם שֶׁל עַכְשָׁו יִהְיוּ כֹּהֲנִים לֶעָתִיד**[14]], **וַעֲבוֹדַת הַלְּוִיִּם הָיְתָה לְהָרִים קוֹל רִנָּה וְתוֹדָה,**

כלל), ובבמד"ר (פי"ב, ד): כסף שהוא כו' זהב כו' יש בו מינין הרבה וגוונין הרבה, וכ"ז מתאים לזח"ב (קמח, א): דזהב כו' וכסף כו' זהב סליק יתיר (כנ"ל מעלת הזהב על הכסף) כו' דנהיר ונציץ לעיינין (כבתו"א) כו' ומתמן נפקי ואתמשכן כל מיני זהב (כבמד"ר)". **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ולכאורה קשה ממש"כ ספ"ט דמאהבה זו דכרשפי אש כו' וגם כלתה נפשי כו' יעלה כו' למדרי' אה"ר בחי' המים כו', ומתורץ ע"פ מש"כ באוה"ת להצ"צ פ' אחרי (צה-צו) ומה שאמרו כו' דוקא לגבי כו'". **6.** "היינו בגוף עצמו חילוק דהמעשה ודיבור או דמחשבה (עיין לקוטי תורה ריש פ' אחרי)" — **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 7.** תהלים סג, ב. **8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "אאפ"ל דהראי' סתם שיש צמאון בנפש: 1) דמאי קמ"ל? 2) א"כ הול"ל על חולת אה' דסמיך לי' "כמ"ש כי חולת אהבה אני", 3) הול"ל ראי' **בכ"מ לפני** זה בתניא שמדבר שם ע"ד צמאון הנפש. וי"ל דהוצרך **כאן דוקא** לראי' כיון שהמדובר בנה"א (ולא בכללות האדם או נה"ב) שגם בהיותה למטה היא חלק אלק' ממעל ממש, וגם לא הייתה בארץ צי' (כבפ"ז) בע"ת, כ"א הוא בדרגא שמתבונן כו' שלמע' מדרגת נכסוף נכספתי גו'. ומביא ראי': וכמ"ש צמאה לך נפשי (דדוד — נה"א שאין לו יצה"ר) [והתירוץ בסיום הכתוב — בארץ צי', שאינו בירושלים כ"א במדבר (אף שזהו מדבר יהודא), וכדלעיל שמתבונן דכולא קמי' **כלא** ממש.] ועוד יש להוסיף — שהראי' היא גם שהתבוננות בגדולת כו' מביאה לצמאון: וכמ"ש צמאה גו', (**דרישי'**: אלק' אלי אתה **אשחרך**). ועד"ז לקמן הראי': וכמ"ש וגם (כנראה כך צ"ל, כל' הכתוב) כלתה נפשי (דיש כליון הנפש בנפה"א דצדיק). וגם בזה יש להוסיף דהראי' גם ע"ז שהיא **העולה** על אהבה דנכסוף כו': וכמ"ש **גם** (הוספה ועלי' על העבודה שמזכיר קודם לזה: **נכספה**) — ועפ"ז מובן מה שמביא גם התיבה "וגם", דלכאורה הול"ל; "וכמ"ש כלתה נפשי". **9.** שיר השירים ב, ה. **10.** תהלים פד, ג. **11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "בזה מתורץ הסתירה — דלעיל אמר שהיא **העולה** על אהבה דכהן, והרי לויים **טפלים** לכהן. ומתרץ דכן הוא כדלעיל, אלא **שהעולם** צריך להתעלות כו'". **12.** במדבר יח, ב. **13.** יחזקאל מד, טו. **14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "מדייק ומוסיף בזה שהלויים **של עכשיו יהיו** כהנים דלעתיד — וי"ל דבזה מיישב הקושיא שהרי התורה אמרה לנו ולבנינו עד עולם שמזה ידעינן שלא יהי' בה שינוי (רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט). ומבאר שאלה **שעכשיו** (**ולא** בזמן ההוא) הם לויים — יהיו (כי יולדו) כהנים לעתיד. וא"ת א"כ (דלעת"ל יולדו הלוים **לאב** כהן) מהו **החידוש**? וההסברה פשוטה — הלוים (בעניני תומ"צ — היינו אופן עבודתם בביהמ"ק ועד"ז בתפלה וכו') היינו מפני **שנשמתם** בחי' לוי (גבורה וכו'), ועד"ז הכהנים — מפני **שנשמתם** בחי' כהן **איש** החסד (כדלעיל בפרקין). **ולעתיד לבא** הנשמה שבבחי' לוי תהי' **למעלה** מהנשמה שבבחי' כהן. **ולכן** יולדו בדוקא לאב כהן וכו'". על הערתו זו של כ"ק אדמו"ר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּשִׁירָה – בפה, **וְזִמְרָה,** - בכלי שיר, **בְּנִגּוּן וּנְעִימָה,** - שכפי הרגיל, ישנן בניגון שתי תנועות הפכיות: תנועות של מרירות וגבורה ותנועות של שמחה וחסד, **בִּבְחִינַת "רָצוֹא וָשׁוֹב",** - שבכך מתבטאת עבודתם, שהיתה בצורה של "רצוא ושוב" – רצוא וכלות הנפש, ושוב – נסיגה והשבה, **שֶׁהִיא בְּחִינַת אַהֲבָה עַזָּה זוֹ** – כפי שלמדנו, שאהבה זו היא בבחינת רצוא ושוב, **כְּשַׁלְהֶבֶת הַיּוֹצֵא מִן הַבָּזָק,** - כלי שבו צורפים זהב, בו להבת האש פורצת בחוזק רב, ושבה מיד – "רצוא ושוב", **כִּרְאִיתָא** – כמו שאנו מוצאים, **בַּגְּמָרָא** [**פֶּרֶק ב' דַּחֲגִיגָה**[15]**].** – שהכוונה במה שכתוב לגבי חיות הקודש "והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק", היא כמו האש האמורה, שהנה היא פורצת בחוזק ומיד שבה ונעלמת; כך גם באהבה זו, שבתחילה היא בתנועה של "רצוא", בריצה ובכלות הנפש, אך מיד לאחר מכן בא ה"שוב" – כפי שכתוב ב"ספר יצירה" "אם רץ לבך שוב לאחד" שהכוונה היא: כשלבך "רץ" בכלות הנפש – שוב וחזור ל"אחד", הימנע מכך ושוב למצבך, כדי להמשיך התגלות אחדות ה' בעולם; כלומר: הוא חש ומרגיש שהכוונה העליונה איננה בענין של כלות הנפש, אלא שהנשמה תהיה בגוף ותקיים תורה ומצוות, שעל־ידי־זה ממשיכים אלקות באופן שתהיה ההתגלות של "אחד", אחדות ה', בעולם. **וְאִי אֶפְשָׁר לְבָאֵר עִנְיָן זֶה הֵיטֵב בְּמִכְתָּב, רַק כָּל אִישׁ נִלְבָּב** – שיש בו בשלימות ענין של "לב", **וְנָבוֹן,** - ומשתמש בכוח הבינה, **הַמַּשְׂכִּיל עַל דָּבָר** – משתמש בכוח החכמה, **וּמַעֲמִיק לְקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ וּתְבוּנָתוֹ בַּה'** – ומשתמש בכוח הדעת, **יִמְצָא טוֹב וְאוֹר הַגָּנוּז בְּנַפְשׁוֹ הַמַּשְׂכֶּלֶת, כָּל חַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ** – כל אחד לפי השיעור שלו, [**יֵשׁ מִתְפָּעֵל כּוֹ' וְיֵשׁ מִתְפָּעֵל כּוֹ'**], - יש מי שמתפעל מהתבוננות זו, ויש מי שמתפעל מהתבוננות אחרת, ואינה דומה התפעלות האחד להתפעלות השני, **אַחֲרֵי קְדִימַת יִרְאַת חֵטְא,** - בתחילה ישנה יראת חטא, הפחד להיכשל בחטא, **לִהְיוֹת סוּר מֵרָע בְּתַכְלִית שֶׁלֹּא לִהְיוֹת "עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים" כּוֹ' חַס־וְשָׁלוֹם.** – כלומר: בכל צורה של התפעלות האהבה, מן ההכרח שתהיה תחילה הקדמה של יראת חטא, כדי שיהיה "סור מרע" בתכלית; אחרת – אין באפשרותו להגיע לאהבה.

להלן מסביר רבנו הזקן, שמכיוון שזוהי אהבה של כלות הנפש – אין בכוחה לחייב את ענין עבודת ה' בתורה ומצוות – כי, דבר זה שייך רק כשהנשמה נמצאת בתוך הגוף, ואילו כאן מדובר שנשמתו נמצאת, עקב אהבה זו, בתנועה של יציאה מן הגוף; הרי סדר העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות מאהבה זו (שהרי תכליתה של כל עבודה היא הרי לא האהבה עצמה, אלא שהיא תביא ותוסיף חיות בלימוד התורה ובקיום המצוות) הוא באופן של "שוב" בלבד – הימנעות מכלות הנפש, כי הוא חש ומרגיש שהכוונה העליונה איננה בענין כלות הנפש, אלא שהנשמה תהיה בגוף ותקיים תורה ומצוות. ובלשון ה"תניא":

ליקוטי אמרים

ותודה בשירה וזמרה בניגון ונעימה בבחי' רצוא ושוב שהיא בחי' אהבה עזה זו כשלהבת היוצא מן הבזק כדאיתא בגמ' [פ"ב דחגיגה] ואי אפשר לבאר ענין זה היטב במכתב רק כל איש נלבב ונבון המשכיל על דבר ומעמיק לקשר דעתו ותבונתו בה' ימצא טוב ואור הגנוז בנפשו המשכלת כל חד לפום שיעורא דיליה [יש מתפעל כו' ויש מתפעל כו'] אחרי קדימת יראת חטא להיות סור מרע בתכלית שלא להיות עונותיכם מבדילים כו' ח"ו.

שליט"א, נשאלו, על ידי מחבר הספר, שאלות שונות, והרבי שליט"א ענה עליהן בין מלות השאלות. אנו מביאים להלן את השאלות (באות רגילה) ותשובות הרבי שליט"א (באות מודגשת): בענין הקושיא ד"לנו ולבנינו", הלא שייך להקשות זה גם על שלעתיד תהי' ההלכה כבית שמאי (זהו קושיא על היסוד דהתורה לא תשתנה - ולא על הביאור הנ"ל), שהכוונה בזה הוא שהפסק למעשה יהי' כבית שמאי, ולכן אומרים שמחלוקת ב"ש וב"ה סופה להתקיים בפסק בפועל. על פי דין - ב"ד הגדול מב"ד הקודם יכול לפסוק אחרת. ומובן שזהו ג"כ בנוגע למחלוקת ב"ש וב"ה - הלכה כמי. משא"כ בנוגע ללוים וכהנים - אין בזה שייכות כלל לב"ד ולמחלוקת וכו'. וכן בענין הבעל חי שעתיד ליטהר שייך להקשות זה. **החתם סופר (בס' תורת משה לשמיני) מתרץ שאז ישתנה סימנו ויעלה גרה.** וכן במה שהקב"ה יתיר השחיטה שלויתן שוחט לשור הבר בסנפיריו שנאמר על זה (ויקרא רבה יג, ג) "תורה חדשה מאתי תצא – חידוש תורה". **קושיא מעיקרא ליכא - כי כאן המדובר על דבר פעם אחת. והוראת שעה - הרי דין התורה שאפילו נביא מורה, וכש"כ הקב"ה מקור הנבואה. וזהו הדיוק "חידוש תורה" - ולא נאמר "שינוי" - חידוש (הוראה), אבל אין בזה שינוי. 15.** יג, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שבת קודש כ"ב אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 140, והנה סדר העבודה... עד עמ' עא, החיים ב"ה:

וְהִנֵּה, סֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הַנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת אַהֲבָה עַזָּה זוֹ, הִיא בִּבְחִינַת "שׁוּב" לְבַד, - הימנעות מכלות הנפש, כדי לבצע את הכוונה העליונה, שהיא דוקא בהימצאות הנשמה בגוף. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'סֵפֶר יְצִירָה':** "**וְאִם רָץ לִבְךָ שׁוּב לְאֶחָד**", **פֵּרוּשׁ** "**וְאִם רָץ לִבְךָ**" - **הִיא תְּשׁוּקַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁבַּלֵּב בֶּחָלָל הַיְמָנִי,** - מקומה של הנפש האלקית, **כְּשֶׁמִּתְגַּבֶּרֶת** – התשוקה, **וּמִתְלַהֶבֶת וּמִתְלַהֶטֶת בִּמְאֹד מְאֹד עַד כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, לְהִשְׁתַּפֵּךְ אֶל חֵיק אָבִיהָ חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא, וְלָצֵאת מִמַּאֲסָרָהּ בַּגּוּף הַגּוּפָנִי וְנִשְׁמִי לְדַבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ** – זהו פירוש "ואם רץ לבך", לבו נמצא בתנועה של "ריצה", באהבה בלתי מוגבלת, עד לידי כלות הנפש – להתאחד עם הקב"ה - **אֲזַי** – אז צריך להיות "שוב לאחד", לשוב ל"אחד", **זֹאת יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ** – והיינו שעליו להתבונן **בְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[16], **כִּי "עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי"** – על אף שרצונך ותשוקתך הם למה שהוא היפך החיים – כלות הנפש, אבל בניגוד לרצונך, עליך לחיות, **בַּגּוּף הַזֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים מֵחַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה, עַל־יְדֵי "תּוֹרַת חַיִּים",** - שעל ידי תורה ממשיכים את החיים העליונים למטה, **לִהְיוֹת דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים לְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** - כמו שבדירה מתגלה האדם בכל מהותו כמו שהוא, כך גם למטה, בנבראים התחתונים, תהיה התגלות אמיתית ענין אחדות ה', **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל,** - שזוהי תכלית הכוונה של עבודת האדם, לעשות את העולם לדירה לו יתברך. – זהו "שוב לאחד": שוב מאהבתך ומכלות נפשך, בשביל ה"אחד", כדי לגלות אחדות ה' בעולם. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: "לְמֶהֱוֵי אֶחָד בְּאֶחָד",** - שיהיה אחד באחד, **פֵּרוּשׁ שֶׁהַיִּחוּד הַנֶּעֱלָם יִהְיֶה בִּבְחִינַת "עֶלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא".** – עולם מגולה. כלומר: שהיחוד שהוא "נעלם", יהיה בבחינת "עלמא דאתגליא", שיתגלה למטה. "אחד באחד" היינו: שה"אחד" של עולם ומדריגה עליונה יותר, יתגלה ב"אחדות" של העולם והמדריגה התחתונים יותר. **וְזֶה שֶׁאוֹמְרִים: "לְכָה דּוֹדִי וְכוּ'".** – לקראת כלה", שלקראת "כלה" – כלות הנפש שבאהבה זו, יהיה "לכה דודי" – הליכה והמשכה מ"דודי" – להמשיך אלקות למטה. **וּבָזֶה יוּבָן מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: "עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֲךָ וְכוּ'",** - אתה מת" – ההוראה בעבודת ה' ממאמר על כרחך "אתה חי", היא: אדם צריך שיהיה לו רצון ותשוקה להיפך מהחיים, לכלות הנפש, והחיים בגוף צריכים להיות בו בעל־כרחו, כנגד רצונו: מאידך גיסא, מהמאמר השני ("על כרחך אתה מת") יוצא, שהרצון והתשוקה צריכים להיות - להיות בחיים. ואילו ההיפך מהחיים, כלות הנפש – צריך להיות אצלו כנגד רצונו, בעל־כרחו. ואם כך – הרי שקיימת סתירה בין מאמר אחד לשני, **וְאֵלָּא אֵיךְ יִהְיֶה רְצוֹנוֹ** – כיצד בכל זאת יהיה רצונו? אך כפי שכבר למדנו, יובנו הדברים: בתחילה על האדם להשתדל להגיע לאהבה גדולה כזו להקב"ה, עד לידי כלות הנפש, ושהחיים יהיו אצלו "בעל כרחו", רק כדי לבצע את הרצון העליון, להמשיך אלקות ואחדות ה' בעולם. וזהו "על כרחך אתה חי". ואילו, לאחר מכן, כשהוא כבר נמצא בתנועה של "שוב", עליו שוב ליצור בקרבו את התנועה של "רצוא" ושל אהבה של כלות הנפש. שכן, על ידי כך הוא ממשיך ב"שוב", מדריגה עליונה יותר, וכן גם מפני שבהיותו במצב של "שוב", הוא עלול להיות נמשך לענינים הנחותים שבעולם – ולכן עליו לעורר בקרבו שוב את התנועה של "רצוא" – "בעל כרחך אתה מת": לעורר בקרבו אהבה עד לידי כלות הנפש, כנגד רצונו הנוכחי, שהוא בתנועה של "שוב", להיפך מכלות הנפש. **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרִיכוּת עַל מִשְׁנָה זוֹ: "עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי", בְּעֶזְרַת חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא:** כלומר: בשעה שהוא עומד בתנועה של "רצוא" ואהבה של כלות הנפש, הוא מעורר בתוכו, כנגד רצונו, שיהיה "חי", לחיות בתוך הגוף, כדי להמשיך את החיים של חיי החיים למטה[17].

ליקוטי אמרים

והנה סדר העבודה בעסק התורה והמצות הנמשכת מבחי' אהבה עזה זו היא בבחי' שוב לבד כמ"ש בספר יצירה ואם רץ לבך שוב לאחד פי' ואם רץ לבך היא תשוקת הנפש שבלב בחלל הימני כשמתגברת ומתלהבת ומתלהטת במאד מאד עד כלות הנפש ממש להשתפך אל חיק אביה חיי החיים ב"ה ולצאת ממאסרה בגוף הגופני וגשמי לדבקה בו ית' אזי זאת ישיב אל לבו מארז"ל כי ע"כ אתה חי בגוף הזה להחיותו כדי להמשיך חיים עליוני' מחיי החיים ב"ה למטה ע"י תורת חיים להיות דירה בתחתוני' לאחדותו ית' בבחי' גילוי כמש"ל וכמ"ש בז"הק למהוי אחד באחד פי' שהיחוד הנעלם יהיה בבחי' עלמא דאתגליא וז"ש לכה דודי וכו' ובזה יובן מארז"ל ע"כ אתה חי וע"כ וכו' ואלא איך יהיה רצונו וכמ"ש במ"א באריכות על משנה זו ע"כ אתה חי בעזרת חיי החיים ב"ה:

---

16. אבות ד, כד. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ביאור קצת בכ"ז וטעם: תו"ח וישלח ד"ה ויקח פ"ד מיוסד על תו"א שם (כה, ב). וראה ד"ה אחרי מות תרמ"ט ע' 25 ואילך".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח היום יום...

יום ראשון

יום ששי **טז אייר, לא לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בהר, ששי עם פירש"י
תהלים: עט־פב.
תניא: אך ידיעתו . . . במ"א.

אאמו"ר כשהי' נוטל צפרניו, הי' מערב עמהם קיסם, קודם השריפה.

אאזמו"ר אמר להחסיד ר' אלי' אבעלער – איש פשוט מצד כשרונותיו וידיעותיו – כשנכנס אליו ליחידות: אלי' איך בין דיר מקנא. פאָהרסט אויף מערק זעהסט א סך מענשען, איז ווען אינמיטען עסק רעדט מען זיך מיט יענעם פאנאנדער אין א אידישען וואָרט א עין יעקב וואָרט, און מ'איז מעורר אויף לערנען נגלה און חסידות, פון דעם ווערט א שמחה למעלה. און די מעקלעריי צאָהלט דער אויבערשטער אָפּ בבני חיי ומזוני. און וואָס גרעסער דער מאַרק מעהר ארבעט, איז גרעסער די פרנסה.

תרגום

אֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ] כְּשֶׁהָיָה נוֹטֵל צִפָּרְנָיו, הָיָה מְעָרֵב עִמָּהֶם קֵיסָם קֹדֶם הַשְּׂרֵפָה.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהֲר"שׁ] אָמַר לְהֶחָסִיד ר' אֵלִיָּהוּ אַבֶּעלֶער – אִישׁ פָּשׁוּט מִצַּד כִּשְׁרוֹנוֹתָיו וִידִיעוֹתָיו – כְּשֶׁנִּכְנָס אֵלָיו לִיחִידוּת: אֵלִיָּהוּ, אֲנִי מְקַנֵּא בְּךָ. אַתָּה נוֹסֵעַ לַיְרִידִים, נִפְגָּשׁ עִם הַרְבֵּה אֲנָשִׁים, כַּאֲשֶׁר תּוֹךְ כְּדֵי הָעֵסֶק מְשׂוֹחֲחִים עִם הַזּוּלַת בְּעִנְיַן יְהוּדִי, 'וואָרט' [=פִּתְגָּם] מֵ"עֵין יַעֲקֹב", וּמְעוֹרְרִים אוֹדוֹת לִמּוּד נִגְלֶה וַחֲסִידוּת – מִכָּךְ נוֹצֶרֶת שִׂמְחָה לְמַעְלָה. וְאֶת דְּמֵי הַ"תּוּוּךְ" מְשַׁלֵּם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנִי. וּכְכָל שֶׁהַשּׂוּק גָּדוֹל יוֹתֵר, יוֹתֵר עֲבוֹדָה – כָּךְ הַפַּרְנָסָה גְּדֵלָה.

יום שני

שבת **יז אייר, לב לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בהר, שביעי עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: פרק מט. והנה . . . "138" אהבת ה'.

אֵין אוֹמְרִים צִדְקָתְךָ.

בק"ש שיש אומרים בבוקר – קודם התפלה – כדי לצאת חובת ק"ש בזמנה, ג"כ כופלים ג' התיבות, ומסיימים בתיבת "אמת". בק"ש דתפלין דר"ת ושמ"ר אין כופלים, אבל אומרים "אמת".

ל"ג בעומר שנת תר"ד – לערך – סיפר הצ"צ תורת הבעש"ט: עס שטעהט כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות. אט אזוי ווי די גרעסטע חכמים וועלען אייביג ניט דערגיין די גרויסע טבעיות'דיגע אוצרות, וועלכע השי"ת האָט טובע געווען בארץ, אז הכל הי' מן העפר, אָט אזוי קען קיינער ניט דערגיין די גרויסע אוצרות וואָס ליגען אין אידען, וואָס זיי זיינען דעם אויבערשטענס ב"ה ארץ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חפץ. וסיים הבעש"ט: איך וויל מאכען פון אידען, אַז זיי זאָלען געבען דעם יבול, וואָס דעם אויבערשטענס ב"ה א ארץ חפץ קען געבען.

תרגום

בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים בַּבֹּקֶר – קֹדֶם הַתְּפִלָּה – כְּדֵי לָצֵאת חוֹבַת קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ, גַּם כֵּן כּוֹפְלִים ג' הַתֵּבוֹת ["אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם"], וּמְסַיְּמִים בְּתֵבַת "אֱמֶת". בִּקְרִיאַת שְׁמַע דִּתְפִלִּין דְּרַבֵּנוּ–תָּם וְשִׁמּוּשָׁא–רַבָּא אֵין כּוֹפְלִים, אֲבָל אוֹמְרִים "אֱמֶת".

ל"ג בָּעֹמֶר שְׁנַת תר"ד – לְעָרֵךְ – סִפֵּר הַ"צֶּמַח צֶדֶק" תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: כָּתוּב "כִּי תִּהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר ה' צְבָאוֹת". כְּשֵׁם שֶׁהַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר לְעוֹלָם לֹא יַשִּׂיגוּ אֶת אוֹצְרוֹת הַטֶּבַע הַגְּדוֹלִים שֶׁה' יִתְבָּרֵךְ הִטְבִּיעַ בָּאָרֶץ, שֶׁהַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר, כָּךְ לֹא יָכוֹל אַף אֶחָד לְהַשִּׂיג אֶת הָאוֹצָרוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁחֲבוּיִים בַּיְּהוּדִים, שֶׁהֵם הָ'אֶרֶץ חֵפֶץ' שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְסִיֵּם הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: רְצוֹנִי לְהָפִיק מֵהַיְּהוּדִים שֶׁהֵם יִתְּנוּ אֶת הַיְּבוּל שֶׁהָ'אֶרֶץ חֵפֶץ' שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְכוֹלָה לָתֵת.

יום שלישי

יום ראשון — **יח אייר, לג לעומר** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בחוקתי, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: ואיך יבא . . . ־138־ וקדוש.

אצל אדמו"ר האמצעי הי' לג בעומר מיו"ט המצויינים. מען פלעגט ארויסגעהן אויפ'ן פעלד, ער פלעגט זיך ניט וואשען, אָבער נעהמען משקה, וואָס מצד הבריאות האָט ער עס ניט געטאָרט. מען האָט דעמאָלט געזעהן א סך מופתים. דאָס רוב מופתים איז געווען בנוגע קינדער. און אַ גאַנץ יאָהר האָט מען געווארט אויף לג בעומר.

תרגום

אֵצֶל אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי הָיָה לַג בָּעֹמֶר מֵיו"ט [יוֹם־טוֹב] הַמְצֻיָּנִים [=חַגִּים חֲשׁוּבִים]. הָיוּ יוֹצְאִים לַשָּׂדֶה, הָרַבִּי לֹא הָיָה נוֹטֵל יָדָיו אַף הָיָה אוֹמֵר 'לְחַיִּים' עַל 'מַשְׁקֶה' – דָּבָר שֶׁמִּטַּעֲמֵי בְּרִיאוּת הָיָה אָסוּר עָלָיו. הָיוּ רוֹאִים אָז הַרְבֵּה מוֹפְתִים. רֹב הַמּוֹפְתִים הָיוּ בְּנוֹגֵעַ לִילָדִים, וְכָל הַשָּׁנָה יִחֲלוּ וְצִפּוּ לְלַג בָּעֹמֶר.

יום רביעי

יום שני — **יט אייר, לד לעומר** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בחוקותי, שני עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: ואח"כ . . . ־ע־ ית' כנ"ל.

חסידות איז א ג־טליכער פאַרשטאַנד, דער פארשטאַנד וואָס ווייזט דעם מענשען ווי קליין ער איז, און ווי גרויס ער קען זיך דערהויבען.

תרגום

חֲסִידוּת הִיא הַבָּנָה אֱלֹקִית, הַהֲבָנָה הַמַּרְאָה לָאָדָם עַד כַּמָּה הוּא קָטָן, וּלְאֵיזוֹ גֹּדֶל הוּא יָכוֹל לְרוֹמֵם אֶת עַצְמוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום חמישי

יום שלישי **כ אייר, לה לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בחוקותי, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: והנה כאשר . . . ־ע־ בד"ת.

ניטאָ בא וועמען איבערנעמען זיך. מען בעדארף האָרעווען, מיט סבלנות און קירוב הדעת קען מען, בעזה"י, אלס דורכזעצען, מיט ביטול הזולת והגבהת עצמו ווערט מען חלילה אלץ אָן.

תרגום

"אֵין כְּלַפֵּי מִי לְהִתְנַעֵר מֵאַחֲרָיוּת". צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ, בְּסַבְלָנוּת וְקֵרוּב הַדַּעַת – אֶפְשָׁר, בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ, לְסַדֵּר הַכֹּל. בְּבִטּוּל הַזּוּלַת וְהַגְבָּהַת עַצְמוֹ – מַפְסִידִים, חָלִילָה, הַכֹּל.

יום שישי

יום רביעי **כא אייר, לו לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בחוקתי, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: כי על . . . ־ע־ ומאדו כנ"ל.

עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לָדַעַת, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ בְּהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית נוֹתֵן לְכָל אָדָם הָאֶפְשָׁרוּת לְהָבִיא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן יִתְבָּרֵךְ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת וּבְחִזּוּק הַיַּהֲדוּת וְתוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בַּעֲבוֹדָתוֹ.

שבת קודש

יום חמישי **כב אייר, לז לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בחוקתי, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: פרק נ. והנה . . . ־140־ ח"ו.

פעם אחת התוועדו חסידים הראשונים – בשנת תקמ"ד־ז – ותוכן שיחתם הי': דער רבי – רבנו הזקן – האָט אויפגעטאָן וואָס מען איז ניט עלענט. אמאָל, איז דער רבי – דער ר"מ און גאון – געווען עלענט, און די תלמידים זיינען געווען עלענט. דער דרך החסידות וואָס דער רבי האָט מייסד געווען איז דער גרויסער ג־טליכער אויפטו, וואָס דער רבי איז ניט עלענט און חסידים זיינען ניט עלענט.

תרגום

פַּעַם אַחַת הִתְוַעֲדוּ חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים – בִּשְׁנַת תקמ"ד־ז – וְתֹכֶן שִׂיחָתָם הָיָה: הָרַבִּי – רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – פָּעַל שֶׁאֵינֶנּוּ בִּבְדִידוּת. פַּעַם הָרַבִּי – הָ'רֵישׁ מְתִיבְתָּא' וְהַגָּאוֹן – הָיָה בּוֹדֵד [לְעַצְמוֹ], וְהַתַּלְמִידִים הָיוּ בּוֹדְדִים [לְעַצְמָם]. דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת שֶׁהָרַבִּי יָסַד הוּא הַחִדּוּשׁ הָאֲלֹקִי הַגָּדוֹל, שֶׁהָרַבִּי אֵינוֹ בּוֹדֵד וַחֲסִידִים אֵינָם בּוֹדְדִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון ט"ז אייר ~

כיצד מאבדים עבודה־זרה?

הלכות עבודה זרה פרק ח, הלכה ו: כֵּיצַד מְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִים בְּגִלָּלָה, כְּגוֹן מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ? שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לָרוּחַ, אוֹ שׁוֹרֵף וּמֵטִיל לְיָם הַמֶּלַח.

לדעת רב יוסף, איבוד עבודה־זרה הוא כששוחק וזורה לרוח או כששורף ומטיל לים המלח. ואילו לדעת רבה, כשמטיל לים המלח אינו צריך לשחוק אותה (פסחים מ, א).

והקשה ה'כסף משנה': הרמב"ם פוסק כרב יוסף שאין להסתפק בהטלה לים המלח, ומדוע שינה וכתב "שורף (ולא 'שוחק') ומטיל לים המלח"?

ותירץ ה'לחם משנה' (הל' מאכ"א פי"ג הט"ז):

איבוד עבודה זרה הוא כששוחק אותה וזורה לרוח, וכתבו התוספות (ע"ז סב, ב ד"ה): אף שיתכן שעל ידי זה יהיה זיבול לשדה, והרי 'עבודה זרה' אסורה בהנאה – מכל מקום 'זה וזה גורם' (הצמיחה היא על ידי הקרקע שהיא גורם של היתר, והזבל שהוא גורם של איסור) – מותר. ולכתחילה יש לחוש לדעת האוסרים ב'זה וזה גורם' כאשר הוא וודאי מזבל את השדה, ואילו כששוחק וזורה לרוח, ספק אם יזבלו בפירורים השחוקים, ואף אם יזבלו בהם, בדיעבד יש לסמוך על ההיתר של 'זה וזה גורם'. אך זהו דווקא כשהעבודה־זרה נשחקה, אבל אם שרפוה אין להתיר ולזרות ברוח, כיון שוודאי יזבלו בה כי אנשים יטעו ויאמרו שעבודה־זרה שנשרפה והפכה לאפר מותרת בהנאה.

וכל זה כאשר זורה לרוח, אבל בהטלה לים המלח, כיון שאין חשש שמא יבואו ויזבלו בה – די בשריפתה ואין צורך לשחוק אותה. וזהו שכתב הרמב"ם: המאבד עבודה זרה, כשזורה לרוח צריך לשחוק אותה. ואילו כשמטיל לים המלח, די אם שורף אותה לפני כן.

~ יום שני י"ז אייר ~

נתינת מתנה לגוי

הלכות עבודה זרה פרק י, הלכה ד: וְאָסוּר לִתֵּן לָהֶם מַתָּנוֹת חִנָּם; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב – שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי", בִּמְכִירָה, לֹא בִּנְתִינָה.

יש שלמדו את איסור נתינת מתנה לנכרי מהפסוק "לא תחנם" – "לא תיתן להם מתנת חינם" (ראה ע"ז כ, א. סמ"ק קלה), אולם הרמב"ם לומד זאת מהפסוק (האמור לגבי נבלה של ישראל): "לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה, או מכור לנכרי", ומכאן שאין לתת לנכרי במתנה אלא רק למכור לו.

וכתב ה'אבן האזל' (זכיה ומתנה פ"ט ה"י) כי מדברי הרמב"ם יש ללמוד שאסור לתת לגוי מתנה אף בתור תגמול עבור טובה או מתנה שנתן לו, ואף שמצד הפסוק 'לא תחנם' אין לאסור זאת שהרי אין זו מתנת חינם, אך מהפסוק "או מכור לנכרי" יש ללמוד שאסור לתת לו מתנה בשום אופן.

מאידך, ה'אור שמח' לומד מדברי הרמב"ם שהאיסור הוא רק בנתינת דבר משלו לגוי, כפי המדובר בפסוק על נבלה השייכת לישראל, אך אין איסור לתת לו חפץ של הפקר, על אף שמהנה את הגוי.

ויש שהוסיפו כי מותר אף להפקיר חפץ שלו כאשר הגוי יזכה בו, שכן אין כאן נתינה ישירה לגוי ואף ישראל יכולים לזכות בו (שו"ת שרגא המאיר ה, יד).

ועוד יש שכתבו, כי מאחר והאיסור הוא מצד מעשה הנתינה של הישראל לגוי שיוצר קירוב הדעת ביניהם – אם הגוי משתמש מעצמו בממונו של הישראל, כגון ששותה מים מחצרו, אין צריך למנעו מכך (לא תחנם ב, ח).

וה'חק יעקב' (או"ח סי' תמח ס"ד) חידש כי אפילו ממון השייך לישראל אלא שאסור עליו בהנאה (ואינו רשאי ליטול עליו תשלום מהגוי) מותר ליתנו לגוי במתנה, ולכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח שם) שמותר לתת לגוי חמץ קודם הפסח, כי מאחר והחמץ עומד להיאסר בהנאה והיהודי לא יוכל להשתמש בו, אינו מפסיד כלום בנתינתו לגוי. ועל פי זה, יש להתיר לנוסע במטוס שהגישו לפניו ארוחה שאינה כשרה לתת אותה לנוסע גוי שהרי אין אפשרות להשתמש בה ותלך לאיבוד (שו"ת מנחת חן א יו"ד ס"ח).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי י"ח אייר ~

חשיבותה של מצות תפילין

הלכות תשובה פרק ג, הלכה ה: הַבֵּינוֹנִים – אִם הָיָה בִּכְלַל מֶחֱצָה עֲוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן שֶׁלֹּא הִנִּיחַ תְּפִלִּין מֵעוֹלָם – דָּנִין אוֹתוֹ כְּפִי חֲטָאָיו, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

בגמרא (ר"ה יז, א) נאמר ש"קרקפתא דלא מנח תפילין" הוא בכלל פושעי ישראל בגופם. ונחלקו ראשונים בדבר. יש אומרים כי לדוגמא בלבד נקטו מצות תפילין, ולמעשה כל המבטל מצות־עשה מדאורייתא בקביעות כגון שלא קרא קריאת שמע מימיו, הרי הוא בכלל פושעי ישראל (ראה כס"מ בשם הר"ן, ובראשונים ר"ה שם).

אולם מדברי הרמב"ם נראה שבמצות תפילין יש חומרא מיוחדת, ולכן אם היא נמנית בין עוונותיו של ה'בינוני' דינו חמור יותר והוא נידון כפי חטאיו (ראה שלחן מנחם ח"א עמ' קיב, וראה תשובה מאהבה על הרמב"ם כאן).

וביאר רבי צדוק הכהן מלובלין (תקנת השבין עו, א) כי במצות תפילין יש עניין מיוחד שהיא בגופו של האדם, בשונה משאר המצוות הנעשות בדברים שמחוץ לגופו, כגון מזוזה על פתח ביתו וציצית על בגדו, ולכן המבטל אותה הוא בכלל "פושעי ישראל בגופם" שהרי מצוה זו חסרה בגופו.

ויש אומרים כי חומרא זו נאמרה לגבי מי שלא הניח תפילין אפילו יום אחד (ראה המובא במשנה ברורה סי' לז ס"ב), אולם הרמב"ם כותב כי מדובר רק על מי שלא הניח תפילין מעולם, ולפי זה אם הניח אדם תפילין אפילו פעם אחת בחייו שוב אינו בכלל זה! (ראה שלחן מנחם שם).

ומכאן נובע נידון נוסף: יש אומרים ש"פושעי ישראל בגופם" הוא רק המבטל את המצווה מתוך זלזול ושאט נפש, אולם אם משתמט ממנה מעצלות או סיבות אחרות אינו בכלל זה (ראה תוספות ר"ה יז, א ד"ה קרקפתא, יראים סי' שצט), אך יש הסוברים שהנמנע מלהניח תפילין מכל טעם שהוא, הרי הוא בכלל פושעי ישראל (ראה טור או"ח סי' לז ובית יוסף שם).

ומדברי הרמב"ם נראה שסובר כדעה השנייה, שהרי לדבריו מדובר במי שלא הניח תפילין מעולם, והרי המבטל מצוה כלשהיא לעולם מתוך זלזול וזדון, הוא בכלל המומרים שעליהם כתב (להלן הל' ט) שאפילו המומר לעבירה אחת כגון "שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה" הוא בכלל המומרים שאין להם חלק לעולם הבא (וחמור יותר מהמדובר בהלכה זו ש"דנים אותו כפי חטאיו ויש לו חלק לעולם הבא"), ובהכרח שכאן מדובר במי שאינו מניח תפילין שלא מתוך זדון ואינו בגדר מומר, ומכל־מקום הוא בכלל "פושעי ישראל בגופם" (תשובה מאהבה).

~ יום רביעי י"ט אייר ~

'נטיה' שאינה סתירה לבחירה

הלכות תשובה פרק ה, הלכה א: רְשׁוּת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ: אִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ טוֹבָה וְלִהְיוֹת צַדִּיק, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וְאִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ רָעָה וְלִהְיוֹת רָשָׁע, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.

אמרו חז"ל (סוכה כט, א): "תנו רבנן – בזמן שהחמה לוקה, סימן רע לעכו"ם. לבנה לוקה, סימן רע לשונאיהם של ישראל...". והדברים האלו נועדו לעורר את ישראל שבשעה שיראו ליקוי לבנה יתעוררו בתשובה וימנעו את הרעה ח"ו אשר סימנה הוא ליקוי לבנה. ולכאורה, ליקוי חמה או לבנה הם תופעה טבעית וניתן לחשב מראש מתי תחול, כך שהיא בלתי תלויה בגורמים חיצוניים ואיך היא סימן לישראל?

וההסבר:

מכמה מאמרי חז"ל עולה שלשינוי העיתים יש משמעות והשפעה וכמו "מגלגלין זכות ליום זכאי וחוב ליום חייב" (תענית כט, א). ומשמעות הדברים היא שחוקי הטבע מגדירים את מהלך גרמי השמים ואת השפעתם, וההבדל בתופעות שעל פני כדור הארץ הוא בהתאם למהלך ומצב גרמי שמים. ואולם השפעת הכוכבים על הנעשה בארץ אינה השפעה מחייבת אלא השפעה הגורמת נטייה לכיוון מסוים, אך ניתן להתגבר על כך.

וכן אמרו ששינוי העיתים מתייחס גם לאדם, מהותו ואופיו כדברי חז"ל (שבת קנו, א), שמי שנולד ביום פלוני יהיה בעל תכונות אלו, ומי שנולד ביום אחר יהיה בעל תכונות אחרות. וגם כאן אין זה הכרח, כדברי הרמב"ם כאן "רשות לכל אדם נתונה" להיות צדיק או להיפך, ואין לומר ש"תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו" רק שיתכן שאדם ייוולד עם 'נטייה קצת' לתכונה זו או אחרת (כמבואר בפרק ה' של שמונה פרקים להרמב"ם).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולפי זה מובן גם מאמר חז"ל "בזמן שהחמה לוקה וכו'": ליקוי המאורות הוא עניין טבעי שהטביע הקב"ה מששת ימי בראשית, אך ליקוי זה שברא ה' נברא באופן שגורם עלוליות לדבר שלילי בעולם, ועל ידי תשובה מתעלים מהטבע "ואין מתייראין מכל אלו".

(אמונה ומדע עמ' 125)

יום חמישי כ' אייר

חובה לעשות תשובה?

הלכות תשובה פרק ז, הלכה ה: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן צִוּוּ עַל הַתְּשׁוּבָה; וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין, אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה. וּכְבָר הִבְטִיחָה תּוֹרָה, שֶׁסּוֹף יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בְּסוֹף גָּלוּתָן, וּמִיָּד הֵן נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים... וְשַׁבְתָּ עַד ה'... וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ.

במנין המצוות לא מנה הרמב"ם את התשובה כמצוה בפני עצמה אלא רק את הציווי להתוודות (מצוה עג). וכתב ה'מנחת חינוך' (מצוה שסד) שלדעת הרמב"ם אכן החוטא "אינו מבטל שום מצוה אם אינו עושה תשובה", רק כשמתעורר ברצון לעשות תשובה – קבעה התורה את דיני המצוה, להתוודות כו' "ובכך תשובתו מקובלת". ולכן מנה הרמב"ם רק את הציווי להתוודות.

ובשם הגאונים לבית בריסק (על התשובה עמ' 38) הובא שאין לקבל את הנחת ה'מנחת חינוך' שהרי יש בתורה כמה וכמה פסוקים המדברים במפורש על התשובה כעל מצוה, ולדוגמא הפסוק שהביא הרמב"ם בהלכה זו "ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו".

ואכן הסמ"ק (מצוה נג) הביא פסוק זה כמקור לציווי התורה על התשובה; אולם בדעת הרמב"ם, ביאר הרבי (לקוטי שיחות יט עמ' 532) כי דווקא מדבריו בהלכה זו "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן", משמע שהפסוק בא כסיפור דברים והבטחה לישראל שבסוף הגלות יעשו תשובה, אך לא כציווי לדורות.

ומכל מקום יש להוכיח בדעת הרמב"ם שעשיית התשובה נחשבת למצוה, מדברי אדמו"ר הזקן (אגרת התשובה פ"א) "מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד" ומזה שדייק לכתוב "מצות התשובה" (ולא 'ענין' או 'מהות' התשובה) – מוכח כי מצוה מן התורה לשוב מן החטא, ודבריו נאמרו בשיטת הרמב"ם (כפי שמוכח מהמשך דבריו: "ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג... ") הרי שנקט בדעת הרמב"ם שתשובה היא מצוה, ולא כדברי ה'מנחת חינוך'.

ומדוע לא מנה הרמב"ם את התשובה במנין המצוות?

כי כיון שעניינה של התשובה הוא לשוב ולקבל על עצמו את קיום כל המצוות (כמו שנתבאר ב'אגרת התשובה' שם) – נמצא שהתשובה כוללת את כל המצוות והיא מ"הציוויים הכוללים התורה כולה" שלדעת הרמב"ם (ספר המצוות שורש ד) אינם נמנים במנין המצוות.

(חידושים וביאורים בש"ס ח"א סימן יח)

יום שישי כ"א אייר

הזכרת יציאת מצרים בכל ימות השנה

הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ג: מִצְוָה לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ".

אם חייבים להזכיר יציאת מצרים כל השנה, מהו החיוב המיוחד של סיפור יציאת מצרים שבליל הסדר, בנוסף על שאר ימות ולילות השנה?

וביאר הגר"ח מבריסק (חידושי הגר"ח על הש"ס סי' מ):

מצות זכירת יציאת מצרים בשאר ימות השנה מתקיימת בכל אופן שבו מזכירים, ודי בהזכרה קצרה, כדוגמת ההזכרה ב'שש זכירות', אבל במצות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר יש שלושה תנאים נוספים: א. לספר בדרך שאלה ותשובה ("מה נשתנה?"... "עבדים היינו..."). ב. להתחיל בגנות ולסיים בשבח ("מתחילה עובדי עבודה זרה היו... ועכשיו קרבנו המקום"). ג. להזכיר את טעמי המצוות הנוהגות בלילה זה שהן זכר ליציאת מצרים (פסח, מצה ומרור).

והנה, הקשה ה'פרי מגדים' (פתיחה כוללת הלכות קריאת שמע): אם זכירת מצוות יציאת מצרים כל השנה והמצוה לספר ביציאת מצרים הן שתי מצוות שונות, מדוע הרמב"ם ושאר מוני המצוות לא מנו את זכירת יציאת מצרים הנוהגת בכל ימות השנה, והזכירו רק את המצווה לספר ביציאת מצרים בליל פסח?

וביאר בספר 'משנה שכיר' (ענייני המועדים עמ' 64):

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הזכרת יציאת מצרים בליל פסח אינה חיוב נוסף וממילא לא מצווה נוספת, אלא הרחבה של המצווה הכללית, ומצות התורה לספר ביציאת מצרים היא לא רק בליל הסדר אלא חיובה הוא חיוב תמידי אלא שבכל השנה די בזכירה בעלמא, ואילו בליל פסח, שהוא עיקר זמנה, יש חובה של סיפור והרחבת הדיבור.

~ שבת קודש כ"ב אייר ~

שני נושאים בתפילה

הלכות תפלה פרק א, הלכה ה: וְכֵן הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחַת בַּלַּיְלָה, שֶׁהֲרֵי אֵבְרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מִתְאַכְּלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה.

מכך שתפילת ערבית היא כנגד "אברי תמיד של בין הערבים" הקרבים בלילה, מובן שתפילת ערבית היא התפילה האחרונה שביום, כהקרבת האברים בלילה שהיא השלמה לקרבן התמיד שהקריבו ביום, ולכאורה הדברים סותרים לדברים מפורשים של הרמב"ם לקמן (ה"ח): "נמצאו התפילות בכל יום שלש: ערבית ושחרית ומנחה" ולפי זה ערבית היא התפילה הראשונה בסדר ג' התפילות!

ויש לבאר ששני סדרים אלו נובעים משני נושאים שונים, ואף הפכיים, הקיימים בתפילה:

מצד אחד, התפילה נחשבת 'עבודה שבלב' (לעיל ה"א) שענינה עבודת ה' בקבלת עול מלכות שמים ודביקות בה', כמבואר בחסידות (תו"א ר"פ תרומה) ש'תפילה' היא מלשון התחברות, והדרך להגיע להתחברות זו היא ע"י ש"מתבודדים ומכוונין בתפילתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות" (טור או"ח סי' צח) — שהאדם שוכח ממציאותו האישית וחושב רק על ההתקשרות לקב"ה. ולאידך גיסא, הפירוש הפשוט של 'תפילה' הוא בקשה — שהאדם "שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה" (לעיל ה"ב). וכאן האדם לא שוכח את מציאותו, אלא אדרבה עסוק בצרכי עצמו.

ומכאן ההבדל בסדר התפילות:

ידוע הכלל בהלכה (חולין פג, סע"א) "במעשה בראשית — היום הולך אחר הלילה", ו"בקדשים — הלילה הולך אחר היום". ועל דרך זה בנוגע לתפילה: מצד שהתפילה היא 'עבודה שבלב' בדביקות בה' היא בדוגמת הקרבת קרבנות לה', ולכן התפילה היא כ'קדשים' שבהם "הלילה הולך אחר היום", וערבית באה לאחר שחרית ומנחה; אבל מצד שהתפילה היא בקשת צרכיו של האדם החושב על עצמו, הרי זה בדוגמת 'מעשה בראשית' שבו "היום הולך אחר הלילה", ולכן תפילת ערבית היא הראשונה בסדר התפילות.

(לקוטי שיחות ה, עמ' 125 ואילך)

המשך ביאור למס' סוטה ליום רביעי עמ' א

הכהן, ומסמיכות הפסוקים יש ללמוד **שמה השוטרים כממונה** – שמונו לתפקיד זה, **אף כהן כממונה** – שהתמנה לכך, ולא כל כהן שירצה. שואלת הגמרא, **ואימא כהן גדול**, שהרי הוא ממונה לכהונה גדולה. ומתרצת, שהכהן צריך להיות **דומיא דשוטר, מה שוטר** מהותו **שיש** שופט **הממונה על גביו** והוא מורה לו לרדות את הצריך לכך, **אף כהן** צריך להיות **שיש ממונה על גביו**, והוא הכהן גדול, אבל הכהן גדול אין ממונה מעליו. שואלת הגמרא, הרי **כהן גדול נמי, האיכא מלך** שהוא ממונה **על גביו**. ומתרצת, 'ממונה' שאמרנו, דווקא **בעבודתו קאמר** – מינוי הנוגע לעבודתו, וכהן גדול אין ממונה עליו בעבודתו. שואלת הגמרא, **ואימא** שהכהן המוזכר כאן הוא **הסגן**, שהוא ממונה, והכהן גדול ממונה עליו בעבודה. מתרצת הגמרא, שאמנם על הסגן יש ממונה, אך **הסגן** עצמו **לאו ממונה הוא** לשום דבר, **דתניא, אמר רבי חנינא סגן הכהנים, למה** – לאיזה דבר **הסגן ממונה**, ומבאר, **שאם איירע בו פסול בכהן גדול** במהלך עבודתו, **נכנס** הסגן, **ומשמש תחתיו**. אבל קודם שאירע פסול, אין לסגן שום מינוי בעבודת בית המקדש, והרי הוא ככל כהן, ובהכרח שנתמנה כהן מיוחד למלחמה, והוא משוח מלחמה.

שנינו במשנה, שהכהן פותח בלשון זו **'ואמר** הכהן **אלהם, שמע ישראל'**. מבררת הגמרא, **מאי שנא** – מדוע הכהן מתחיל את דבריו בלשון **'שמע ישראל'**. ומבארת, **אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי**, שהתורה מרמזת להם בדברי הכהן דבר נוסף, והוא, **שאמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל** הבאים להילחם בגויים, **אפילו לא קיימתם אלא** מצוה זו של **קריאת שמע שחרית וערבית** שהיא קבלת מלכות שמים ועול מצוות, **אי אתם נמסרין בידם**, שעל ידי שהשכינה שורה עימכם, אתם נוצחים.

שנינו במשנה שהכהן אומר לעם, **'אל ירך לבבכם אל תיראו כו'**. מבארת הגמרא את סדר דברי הכהן, לפי מהלך היציאה למלחמה והמלחמה עצמה. **תנו רבנן, פעמיים מדבר עמם** הכהן עם הלוחמים, **אחת בספר** – כשיוצאים מגבול הארץ, לפני תחילת המערכה, **ואחת במלחמה** – בתחילת המלחמה. **בספר** לפני המלחמה, **מה הוא אומר** ללוחמים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום ראשון ט"ז אייר ~

הִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְחֻקּוֹת עוֹבְדֶיהָ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) איסור הנאה מעבודה־זרה וממשמשיה; מה בין אליל של גוי לאליל של ישראל.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא לְאַבֵּד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[2] וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת"[3], וְנֶאֱמַר: "כִּי אִם כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ". וּבְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִצְוָה לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ, עַד שֶׁנְּאַבֵּד אוֹתָהּ מִכָּל אַרְצֵנוּ. אֲבָל בְּחוּץ לָאָרֶץ אֵין אָנוּ מְצַוִּין לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ, אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁנִּכְבֹּשׁ אוֹתוֹ, נְאַבֵּד כָּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא" - בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶן, וְאִי אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדֹּף[4] אַחֲרֵיהֶן בְּחוּץ לָאָרֶץ.

2) כגון הכוסות שמנסכים בהן יין לעבודה־זרה. 3) "אם אינו עניין למקומות עצמם, שהרי אלוהיהם שעל ההרים נאסרים, ולא ההרים אלוהיהם — תנהו עניין לכלים שהשתמשו בהם לעבודה־זרה (עבודה־זרה נא:). 4) (ספרי, ראה). החילוק שבין ארץ־ישראל לחוץ־לארץ הוא: בארץ — מחוייבים אנו לרדוף אחריה ולאבדה אפילו במקום שלא כבשנוהו, כי מצוה עלינו לאבד עבודה־זרה מארצנו; ובחוץ־לארץ אין אנו מצווים לאבדה אלא במקום שכבשנוהו.

ב. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וְתִקְרֹבֶת[5] שֶׁלָּהּ, וְכָל הַנַּעֲשֶׂה[6] בִּשְׁבִילָהּ, אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ". וְכָל הַנֶּהֱנֶה בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא תָבִיא", וְאַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא יִדְבַּק[7] בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם".

5) כגון, היין שמנסכים, או הבשר שמקריבים לפניה. 6) כל נויי עבודה־זרה, כגון: נרות שמדליקים לפניה, וכן בגדים ששוטחים לכבודה. 7) (ספרי, ראה; מכות כב.) אף על פי שמקרא זה נאמר בעיר הנידחת ולא בעבודה־זרה, דרשוהו חז"ל לעניין עבודה־זרה, מפני שעבודה־זרה, נקראת חרם, ככתוב: "ותעב תתעבנו כי חרם הוא" (דברים ז, כו); ובפסוק "ולא ידבק בידך... מן החרם" גילתה לנו התורה, שכל מה שהוא חרם אסור בהנאה ומוזהרים על הנאתו. ורבים חולקים על רבינו, ובראשם הרמב"ן ב"ספר המצוות" (לא־תעשה, קצב), הסובר שאין מלקות שתיים בנהנה ממשמשי עבודה־זרה; ומה שאמרו (מכות כב.) שלוקה שתיים, אינו אלא בנהנה מעבודה־זרה עצמה, ולא ממשמשיה ותקרובתה. אבל כדברי רבינו מפורש בירושלמי (עבודה־זרה פרק ה, הלכה י"ב), שנאמר שם: יין נסך ועורות לבובים אסורים בהנאה, משום שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" — הרי שפסוק זה נדרש גם לעניין תקרובת עבודה־זרה. והשווה דברי רבינו ("ספר המצוות", לא־תעשה כה).

ג. בְּהֵמָה שֶׁהִקְרִיבוּהָ כֻּלָּהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[8], אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה; אֲפִלּוּ פִּרְשָׁהּ[9] וְעַצְמוֹתֶיהָ וְקַרְנֶיהָ וּטְלָפֶיהָ וְעוֹרָהּ, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. לְפִיכָךְ אִם הָיָה בָּעוּר סִימָן, שֶׁיּוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁזֶּה הָעוּר תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים, שֶׁקּוֹרְעִים קֶרַע עָגֹל[10] כְּנֶגֶד הַלֵּב וּמוֹצִיאִין הַלֵּב - הֲרֵי כָּל אוֹתָן הָעוּרוֹת שֶׁהֵן כָּךְ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

8) בנוסח קושטא, מנטובא, "בהמה שהקריבוה לעבודת־כוכבים". 9) (עבודה־זרה לד:) משום שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה". 10) פרט לקרע משוך — שמותר, שאין עושים כן לעבודה־זרה, ואלו העורות נקראים במשנה (עבודה זרה פרק ב, משנה ג): "עורות לבובים", על שם קריעתם כנגד הלב.

ד. מַה בֵּין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל? עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה מִיָּד[11], שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" - מִשֶּׁפְּסָלוּ, נַעֲשָׂה לוֹ אֱלוֹהַּ. וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה עַד שֶׁתֵּעָבֵד[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁם בַּסֶּתֶר" - עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ דְּבָרִים שֶׁבַּסֵּתֶר[13], שֶׁהֵן עֲבוֹדָתָהּ. וּמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בֵּין שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בֵּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינָן אֲסוּרִין עַד שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָהֶן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[14].

11) תיכף בגמר עשייתה, אפילו כשלא עבדה עדיין. 12) (עבודה־זרה נב.). 13) כי ישראל עובד עבודה־זרה, עובד אותה בסתר שלא יראוהו, שמא ישמעו בית־דין ויסקלוהו. 14) כי במשמשיה נאמר: אבד תאבדון... אשר עבדו (דברים יב, ב) — אינם אסורים עד שיעבדו בהם (עבודה זרה נא:).

ה. הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לַאֲחֵרִים - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה[15], שְׂכָרוֹ מֻתָּר; וַאֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא אֲסוּרָה מִיָּד, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת עַד שֶׁתֵּגָּמֵר, וּמַכּוּשׁ[16] אַחֲרוֹן שֶׁגּוֹמְרָהּ אֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה[17]. הַלּוֹקֵחַ גְּרוּטָאוֹת[18] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמָצָא בָהֶן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[19] - אִם נָתַן מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ, יַחֲזִירֵם לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[20]. וְכֵן אִם מָשַׁךְ וְלֹא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נָתַן מָעוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּשִׁיכָה בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים קוֹנָה[21], כְּמִקַּח טָעוּת הוּא[22]. נָתַן מָעוֹת וּמָשַׁךְ - יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח[23]. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְגֵר, שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶן עוֹבֵד כּוֹכָבִים - יָכוֹל הַגֵּר לוֹמַר לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים: טֹל אַתָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וַאֲנִי מָעוֹת[24]! טֹל אַתָּה יֵין־נֶסֶךְ, וַאֲנִי פֵּרוֹת! וְאִם מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַגֵּר - אָסוּר[25].

15) משום: ואלוהי מסכה לא תעשו לכם, כמבואר למעלה (פרק ג, הלכה ט). 16) ההכאה האחרונה בפטיש, שהוא גמר מלאכה. 17) כי הלכה היא: "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", כלומר: אומן המקבל עליו לעשות כלי הוא קונה את שכרו עם כל חלק וחלק של התקדמות מלאכתו. ולכן האומן המקבל שכר בעד עשיית הצלם, כל שכרו עד להכאה האחרונה בהיתר הוא; וההכאה האחרונה בפטיש שהיתה באיסור, מפני שאז נגמר הצלם, הרי אין בה כדי שוה פרוטה – ולכן שכרו מותר, שאין כאן שכר עבודה־זרה, שהרי כל שכרו כבר קנה מלפני גמר עשייתה (עבודה־זרה יט:). 18) שברי כלי מתכות. 19) והרי אסור ליהנות מעבודה־זרה. 20) כי כל עוד שלא משך את החפץ מידי הנכרי לא נקנה לו לישראל, ואפילו כשכבר נתן לו את הכסף – כי בנכרי משיכה קונה ולא מעות. 21) והרי זה של ישראל, בכל זאת אינו מחוייב לבערה אלא מחזירה לנכרי ודיו. 22) כי אילו ידע שעבודה־זרה ביניהם לא היה מושכם, נמצא שכל קניינו בטעות היה. 23) שמימיו עמוקים ולא ימצאו לעולם (פירוש רבינו, עבודה זרה פרק ג, משנה ט). אף על פי שמצד הדין לא קנה עוד, כי משיכתו בטעות הייתה ויכול הוא לדרוש את כספו חזרה מהנכרי, בכל זאת כיוון שנתן כסף ומשך הרי זה כאילו עבודה־זרה שלו היא, וכשידרוש כספו מאת הנכרי יהא נראה כאילו הוא מוכר עבודה־זרה לנכרי ואסור – לפיכך הוא בעצמו חייב לבער אותה, כדין עבודה־זרה ביד ישראל, וכספו אבוד (עבודה־זרה עא:). 24) ואף על פי שחליפי עבודה־זרה אסורים, אבל הלכה היא: שאין גר יורש את אביו מן התורה, אלא החכמים זיכוהו כדי שלא יחזור לסורו – והרי זה כזוכה מן ההפקר ולא מצד חליפי עבודה־זרה. 25) הואיל ובאו לידו שלו הם ואסור ליהנות מעבודה־זרה, אפילו בחליפיה (דמאי פרק ו, משנה י).

ו. צוּרוֹת שֶׁעֲשָׂאוּם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְנוֹי, מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה, וְצוּרוֹת שֶׁעֲשָׂאוּם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲסוּרִין. כֵּיצַד? כָּל הַצּוּרוֹת הַנִּמְצָאִים בַּכְּפָרִים, אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁלַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הֵן עֲשׂוּיִין[26]; וְהַנִּמְצָאוֹת בַּמְּדִינָה[27] - אִם הָיוּ עוֹמְדִין עַל פֶּתַח הַמְּדִינָה, וְהָיָה בְּיַד הַצּוּרָה צוּרַת מַקֵּל אוֹ צִפּוֹר אוֹ כַּדּוּר אוֹ סַיִף[28] אוֹ עֲטָרָה וְטַבַּעַת, חֲזָקָתוֹ שֶׁהוּא לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה; וְאִם לָאו - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת לְנוֹי וּמֻתָּר.

26) שאין דרך בני הכפרים לעשות צורות לנוי. 27) בעיר. 28) (עבודה זרה מא.). כל אלה צורות חשובות הן אצלם, וסימני מלכות ואדנות הם. המקל – מסמל את הרידוי, כאילו הוא רודה בכל העולם; הציפור – כאילו תופש את כל העולם תחתיו, כציפור שתעוף במרומים ועיניה צופות בכל; הכדור – כאילו תופש הוא בידו את העולם כולו העגול ככדור. וכן שאר הסמלים. ולדעת רבינו ירוחם בדברי רבינו אין האיסור בצורות הללו אלא בצורות אנדרטה של מלכים (מצבת המלך המת שהקימו בשער העיר לזיכרון), אחרת – אין בהם איסור, ואפילו כשיש בידם מקל וכדומה. וחידוש זה מיוסד על דברי הגמרא (שם).

ז. צַלְמֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַנִּמְצָאִים מֻשְׁלָכִים בַּשְּׁוָקִים אוֹ בְתוֹךְ הַגְּרוּטָאוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[29]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שִׁבְרֵי צַלְמֵיהֶן[30]. אֲבָל הַמּוֹצֵא יָד[31] מִצּוּרַת כּוֹכָב אוֹ מַזָּל אוֹ רַגְלָהּ אוֹ אֵבֶר מֵאֵיבָרֶיהָ מֻשְׁלָךְ - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה, הוֹאִיל וְיָדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה הָאֵבֶר מִן צוּרַת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַנַּעֲבֶדֶת, הֲרֵי הִיא בְּאִסּוּרָהּ, עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עוֹבְדֶיהָ בִּטְּלוּהָ[32].

29) מכוח "ספיק־ספיקא", (ספק כפול; דבר הרחוק מאוד מוודאות): ספק נעבדים הם, ספק לא נעבדים; כי ייתכן שאינם אלא לנוי, ואפילו נעבדים הם, שמא כבר ביטלום עובדיהם, הואיל והם מושלכים בחוץ – והלכה היא: שעבודה־זרה שביטלוה עובדיה מותרת בהנאה, כמבואר לקמן (פרק ח, הלכה ח). 30) כי שבירתם מוכיחה עליהם שביטלום ומותרים מכוח "ספק־ספיקא". 31) "יד" זו אינה שבר מן הצורה השלימה, שאם כן "שברי צלמים" הם ומותרים, אלא מתחילתה נעשתה בתבנית זו: בדמות יד או רגל וכדומה, כפירושו של רבינו בפירוש המשנה (עבודה־זרה פרק ג, משנה ב). 32) (שם). ו"הגהות מיימוניות" כתבו: "שצריך להיזהר לא ליקח במשכון, ולא ליהנות מתשמישי עבודה־זרה ונויה, כגון: גביעים ומחתות ומעילים שלובשים בשעת עבודתה. והמכניס את כל אלה לביתו, בין במשכון, בין בקנייה, בין בשאלה, או בכל דרך שהיא – עובר משום: "לא תביא תועבה אל ביתיך", ומשום: "ולא ידבק בידך מאומה" וגו'.

ח. הַמּוֹצֵא כֵּלִים וַעֲלֵיהֶן צוּרַת חַמָּה[33] וּלְבָנָה וּדְרָקוֹן[34] - אִם הָיוּ כְּלֵי כֶסֶף וְזָהָב אוֹ בִּגְדֵי שָׁנִי[35], אוֹ שֶׁהָיוּ חֲקוּקִים עַל הַנְּזָמִים[36] וְעַל הַטַּבָּעוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין[37]; וְעַל שְׁאָר הַכֵּלִים[38], מֻתָּרִין, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן לְנוֹי[39]. וְכֵן שְׁאָר הַצּוּרוֹת הַנִּמְצָאוֹת עַל כָּל הַכֵּלִים[40], חֲזָקָתָן לְנוֹי וּמֻתָּרִין.

33) רבינו בפירושו למשנה (עבודה־זרה פרק ג, משנה ב) יאמר: "צורה זו של חמה ולבנה, אין עניינה שמצא צורה עגולה כשמש, או קשת עגולה, ויאמר עליה: זו לבנה, אלא בעלי הצלמים הנקראים בערבית טלאס"ם מייחסים לכוכבים צורות ויאמרו: צורת "שבתי" היא: זקן שחור; צורת "נוגה" – צורת נערה יפה, וצורת השמש היא צורת המלך מעוטר יושב על עגלה, וכן ייחסו לכל הכוכבים צורות שונות". ולפיכך מה שאמרו במשנה (שם): "צורת חמה", אין הכוונה לצורת השמש עצמה שאינה נאסרת –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הואיל ואינה נעבדת – אלא לצורה המייחסים לשמש, או ללבנה ידובר כאן (ש"ך, יורה־דעה קמא, סעיף קטן ח). 34) הוא מין נחש שיש לו סנפירים וקשקשים בחוליות צווארו (עבודה־זרה מג.), והיו מייחסים צורה זו לחלק מגלגל הלבנה. 35) בגדי משי יקרים הצבועים צבע אדום. 36) תכשיט האף והאוזניים. 37) כי צורות אלו נעבדות הן. 38) שאינם יקרים וחשובים. 39) ולא לעבודה־זרה (שם, מב:): רבן שמעון בן גמליאל אומר: "שעל המכובדים – אסורים: שעל המבוזים – מותרים". 40) אפילו מכובדים.

ט. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ וְכָל הַתִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ, אוֹסְרִים בְּכָל־שֶׁהֵן[41]. כֵּיצַד? עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּצוּרוֹת שֶׁל נוֹי, אֲפִלּוּ אַחַת בְּכַמָּה אֲלָפִים - יוֹלִיךְ הַכֹּל לְיָם הַמֶּלַח. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב כּוֹס[42] שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּכַמָּה כּוֹסוֹת, אוֹ חֲתִיכָה מִן הַבָּשָׂר[43] שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה חֲתִיכוֹת - יוֹלִיךְ הַכֹּל לְיָם הַמֶּלַח. וְכֵן עוֹר לָבוּב[44] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּכַמָּה עוֹרוֹת - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה[45]. עָבַר וּמָכַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ אֶחָד מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ אוֹ תִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ - הֲרֵי הַדָּמִים אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, וְאוֹסְרִין בְּכָל־שֶׁהֵן, כַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ" - כֹּל מַה שָּׁאַתָּה מֵבִיא מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמִכָּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרָבְתָּהּ, הֲרֵי הִיא כָּמוֹהָ[46].

41) (עבודה־זרה עד.). 42) היא אסורה משום: "משמשי עבודה־זרה" ואוסרת בכל שהיא, כמבואר בברייתא (זבחים עד.). כוס – שם משותף: משמש זכר ונקבה. 43) שהקריבוה לעבודה־זרה. 44) עור שקרוע כנגד הלב כעין ארובה עגולה, שדרך שם היו מוציאים את לב השור מחיים, כמבואר לעיל (הלכה ג). 45) (עבודה־זרה עד.). 46) (שם, נד:) "כל מה שאתה מְהַיֶּה (מְהַוֶּה) ממנו – הריהו כמוהו".

י. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ אֲשֵׁרָה שֶׁנִּשְׂרְפָה, אֶפְרָהּ אָסוּר בַּהֲנָאָה[47]. וְגַחֶלֶת שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֲסוּרָה, וְהַשַּׁלְהֶבֶת[48] מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ. סַפֵּק עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אָסוּר; סְפֵק סְפֵקָהּ מֻתָּר. כֵּיצַד? כּוֹס שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנָּפַל בְּאוֹצָר מָלֵא כּוֹסוֹת, כֻּלָּן אֲסוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ אוֹסְרִין בְּכָל־שֶׁהֵן. פֵּרַשׁ כּוֹס אֶחָד מִן הַתַּעֲרֹבֶת וְנָפַל לְכוֹסוֹת שְׁנַיִם[49] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[50]. טַבַּעַת שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[51] שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה טַבָּעוֹת, וְנָפְלוּ שְׁתַּיִם מֵהֶן לַיָּם הַגָּדוֹל - הֲתִרוּ כֻּלָּן, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אוֹתָהּ הַטַּבַּעַת הָיְתָה בִּכְלַל הַשְּׁתַּיִם[52]. נִתְעָרְבָה בְּמֵאָה, וְנִתְחַלְּקוּ אַרְבָּעִים לְמָקוֹם אֶחָד וְשִׁשִּׁים לְמָקוֹם אַחֵר, וְנָפְלוּ הָאַרְבָּעִים כֻּלָּן לְטַבָּעוֹת אֲחֵרוֹת - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אוֹתָהּ הַטַּבַּעַת הָאֲסוּרָה בְּרֹב הִיא[53]. נָפְלוּ הַשִּׁשִּׁים לְטַבָּעוֹת אֲחֵרוֹת - כֻּלָּן אֲסוּרוֹת[54].

47) להכין ממנו בורית לכביסה וכדומה (תמורה לד.). 48) כגון להדליק נר בלהב השלהבת (ביצה לט.). 49) והוא השלישי, הרי בטל ברוב הכשרים. 50) (זבחים עד.) מחמת ספק־ספיקא: ספק אם הכוס שפרשה מהתערובת הראשונה של עבודה־זרה הייתה, או לא; ואפילו של עבודה־זרה הייתה, שמא כוס זו שהוא משתמש בה מהתערובת השנייה איננה אותה שנפלה. וכן בכל כוס מהתערובת השנייה, כשהוא בא להשתמש בה, אנו תולים להקל: שמא אינה הכוס שנפלה מהתערובת הראשונה. וראוי להעיר, ששם בגמרא אמרו: "פרש אחד מהם לרבוא, ומרבוא לרבוא – מותרים". הרי משמע, שגם התערובת השנייה אסורה ולא הותרה אלא התערובת השלישית? ואפשר שגירסא אחרת הייתה לפני רבינו (כסף־משנה). ובתוספות (שם, דיבור המתחיל: "פרש אחד") חידשו: שגם התערובת השנייה מותרת מטעם ספק־ספיקא", אלא שבכל זאת יש חילוק בין התערובת השנייה לשלישית: שהשנייה אסור ליהנות ממנה מכל הכוסות בבת אחת, כי אז לא יישאר אלא ספק אחד: אם אותה הכוס שפרשה מהתערובת הראשונה של עבודה־זרה הייתה, או לא – וספק אחד בעבודה־זרה אסור: אבל התערובת השלישית מותר ליהנות ממנה אפילו כשהוא בא להשתמש בכל הכוסות בבת אחת. כי אפילו אם נניח שהכוס שנפלה מהתערובת הראשונה של עבודה־זרה הייתה, עדיין נשאר "ספק־ספיקא": שמא אותה שנפלה מהשנייה לשלישית של היתר הייתה, ולפיכך מותר ליהנות מכולן בבת אחת. 51) שנתקשטה בה עבודה־זרה. 52) (שם) גם היתר זה מבוסס על יסוד "ספק־ספיקא": שמא הטבעת שנפלה לים של עבודה־זרה הייתה; ואפילו אם נניח: של היתר נפלה, שמא טבעת זו שמשתמש בה אינה של עבודה־זרה. ומה שמצריך רבינו "נפילת שתיים" – אינו אלא כדי שתהא נפילתה ניכרת, כי נפילת טבעת אחת אין חסרונה ניכר כל כך מרוב קטנותה, ושמא יבואו להתיר אף בלא נפילה כלל. ואמנם אנו רואים בחבית של תרומה שנתערבה במאה חביות של חולין, ונפלה אחת מהן לים – כולן מותרות, כי נפילת החבית ניכרת (זבחים עד:; משנה־תורה, הלכות תרומות פרק ט"ו, הלכה ב). עיין (כסף־משנה). 53) בין השישים האחרות; אבל אם לא נפלו אלה הארבעים לטבעות אחרות – אינן מותרות, אף על פי שיש לתלות שהטבעת האסורה ברוב היא, כי אין אנו רואים האיסור כנתבטל אלא כשאבד לגמרי, כגון שנפל לים, כבהלכה הקודמת; אבל כל שהאיסור ישנו בעולם אלא שנשאר ברוב השישים, אין לראותו כדבר וודאי – כי אין ביטול ברוב לעבודה־זרה, ולפיכך כל הטבעות נחשבות לספק אחד ואסורות. וכשנתערבו באחרות – כולן מותרות מחמת "ספק־ספיקא", כאמור (כסף־משנה בשם רש"י, שם). 54) אבל אם לא נפלו כולן, וודאי שמותרות, כי התערובת האחרונה אין בה אלא "ספק־ספיקא" ומותרת.

יא. הָאֲשֵׁרָה[55] - בֵּין שֶׁהָיְתָה נֶעֱבֶדֶת[56], בֵּין שֶׁהָיְתָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מֵנַחַת תַּחְתֶּיהָ[57] - אָסוּר לֵישֵׁב בְּצֵל קוֹמָתָהּ[58], וּמֻתָּר לֵישֵׁב בְּצֵל הַשָּׁרִיגִים[59] וְהָעֲלִים שֶׁלָּהּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת[60], אָסוּר לוֹ לַעֲבֹר תַּחְתֶּיהָ. וְאִם אֵין שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת - עוֹבֵר תַּחְתֶּיהָ כְּשֶׁהוּא רָץ[61].

55) אילן הנטוע לשם עבודה־זרה, כמבואר לקמן (פרק ח, הלכה ג), ומיוחד לעובדי הירח, כדברי ה"זוהר" (בראשית, מט): "כל עובדי השמש, נקראו: "עובדי הבעל", והעובדים לירח נקראו: "עובדי אשרה". 56) שעבדו לאילן עצמו. 57) שנטעוה מתחילה להעמיד עבודה־זרה תחתיה (עבודה־זרה מח.). 58) שאסורה היא בהנאה כשאר עבודה־זרה. 59) הענפים. אבל תחת הענפים עצמם וודאי שאסור לשבת. וכאן לא ידובר אלא בצל הנוטה חוצה להם, כלשון המשנה (שם, מח:): "לא ישב בצילה", וסובר רבינו שאין האיסור אלא בצל האילן עצמו, לא בצל ענפיו. וה"כסף־משנה" הביא קושיית הרמ"ך על רבינו: מדוע מתיר בצל ענפיו, הלא בגמרא (שם) אמרו שגם "צל צילה אסור"? אבל כדברי רבינו מפורש בירושלמי (עבודה־זרה פרק ג, הלכה י"א): "צילה – אסור; צל צילה – מותר. איזהו צילה? כל שאילו תיפול והיא נוגעת בו (האשרה עצמה) – זהו צילה, וכל שאילו תיפול ואינה נוגעת (האשרה עצמה, אלא השריגים והעלים) – זהו צל צילה". הרי שהיתירו של רבינו מקורו מירושלמי. ורש"י פירש את החילוק בין "צל" לבין "צל הצל": "שחרית וערבית, כשהחמה במזרח או במערב, יש לכל דבר צל ארוך מאוד. וכל זמן שלא עברה מידת אורך הצל את מידת גובה קומת האילן, הצל עב וחשוך, והוא הצל; מכאן ואילך הצל דק וקלוש. והוא – צל צילו" (עבודה־זרה מח:). 60) קצרה כמותה. 61) (שם, מח:) ואף על פי שלא אמרו שם אלא באדם חשוב, אבל כל אדם רגיל אינו מחוייב לרוץ, הואיל ואין לו דרך אחרת – בכל זאת הואיל ואין בדבר טורח גדול, השווה רבינו כל אדם כאדם חשוב (כסף־משנה).

יב. אֶפְרוֹחִים שֶׁקִּנְּנוּ בָהּ[62] וְאֵין צְרִיכִין לְאִמָּן[63] - מֻתָּרִין; וְהָאֶפְרוֹחִים וְהַבֵּיצִים שֶׁצְּרִיכִין לְאִמָּן[64], אֲסוּרִין, שֶׁהֲרֵי הָאֲשֵׁרָה כְּמוֹ בָסִיס לָהֶן[65]. וְהַקֵּן עַצְמָהּ[66] שֶׁבְּרֹאשָׁהּ מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹף מֵבִיא עֵצָיו מִמָּקוֹם אַחֵר[67].

62) באשרה. 63) שגדולים הם. 64) שקטנים הם ואינם יכולים לעוף. 65) וגזרו חכמים בהם, כדי שלא יבואו ליהנות מהאשירה עצמה; וכן יש לחוש שמא יעלה על האילן, כי יחוס עליהם פן יפלו (עבודה־זרה מב: ובתוספות, שם). 66) העצים והעשבים שמהם בנה העוף את קינו. 67) ואין לחוש שמא בנהו מעצי האשרה (שם). וכתוב ב"הגהות מיימוניות": "שלא יעלה על האילן לקחת העצים, או האפרוחים, כי אסור להשתמש באשרה במקום סולם, אלא יתיז במקל והם נופלים".

יג. נָטַל מִמֶּנָּה[68] עֵצִים - אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה. הִסִּיק בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר, יַצָּן[69], וְאַחַר־כָּךְ יַסִּיק בְּעֵצִים אֲחֵרִים שֶׁל הֶתֵּר וְיֵאָפֶה בוֹ. אָפָה בוֹ אֶת הַפַּת וְלֹא צִנְּנוֹ - הַפַּת אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. נִתְעָרְבָה בַּאֲחֵרוֹת, יוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתָהּ הַפַּת לְיָם הַמֶּלַח[70], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בָהּ, וּשְׁאָר הַכִּכָּרוֹת מֻתָּרִין[71].

68) מהאשרה. 69) צריכים להמתין עד שיפוג חומו של ההיסק בעצי האיסור (שם, מט:). ובמשנה שם אמרו: "הסיק בהם את התנור אם חדש – יותץ", כי ההיסק הראשון מחזק התנור ומחסמו – ולפיכך אין לו תקנה אלא נתיצה. ורבינו לא הביא דין זה, כי אין הלכה כמשנה זו, כי הואיל ופוסק בסמוך (הלכה יד): "זה וזה גורם – מותר", גם תנור זה מותר לאפות בו את הפת, כי התנור שנגמר באיסור והעצים של היתר גורמים לפת שתיאפה ומותרת. ולפיכך סתם רבינו וכתב: "הסיק בהם את התנור – יוצן", בין ישן בין חדש מועיל לו הצינון (כסף־משנה). 70) כבר גילה הרד"ל בהגהותיו לרמב"ם, שבערבית קוראים לים הגדול וכל הימים הגדולים בשם: "אל מלח". כי מימיהם מלוחים, בניגוד למי נהר שהם מתוקים, ועד היום נקרא הים התיכון: ים־המלח. וראייה לזה, ממה שכותב רבינו בסוף פירושו למשנה: "ומהם עניינים כתבתים ואני עליתי בספינות בים המלח", שוודאי, כוונתו לים הגדול שבו עלה הרמב"ם מספרד למצרים כידוע. אולם בנוגע להלכתנו כאן בעניין איבוד עבודה־זרה בים המלח, כשנעיין בלשון המשנה נראה שפירושו: "ים המלח" דווקא, שהרי בכמה מקומות שידובר בהם על ה"ים" לא נזכר בהם "ים המלח", אלא "ים" סתם. ראה (ברכות פרק ט, משנה ב) לעניין ברכת הרואה, וכן (פסחים פרק ב, משנה א) לעניין ביעור חמץ ועוד. וכן מבואר הדבר (פסחים כח.), ש"ים המלח" המוזכר לעניין עבודה־זרה, פירושו: "ים המלח" דווקא, ורש"י מפרש (שם): ים המלח, "הנקרא מי"ר בטיא"ה (ים המוות) אין ספינה עוברת בו". מבואר איפוא שעבודה־זרה טעונה איבוד ל"ים המלח" דווקא, כדי שלא ייכשלו בה בני־אדם ויטלוה. וכבר הקשו התוספות (שם, דיבור המתחיל: "עבודת אלילים"): מה יעשו בעבודה־זרה, האם תמיד נוליכה לים המלח? ותירצו, שאפשר לפוררה ולזרותה לרוח במקום שאינו מגדל צמחים, כדי שלא ייהנו ממנה; ולא נאמר "ים המלח" אלא אם רוצה להשליכה שלימה כמו שהיא, בלתי שחוקה, כי אז אין לה תקנה אלא "בים המלח", מקום שאין ספינות עוברות שם, ואין חשש תקלה. 71) כדעת רבי אליעזר במשנה (עבודה־זרה מט:), וחכמים חולקים עליו ואומרים: "אין פדיון לעבודה־זרה" וכל הכיכרות אסורות, אלא שבגמרא (שם) קבעו ההלכה כרבי אליעזר.

יד. נָטַל מִמֶּנָּה כַּרְכָּר[72] וְאָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד - אָסוּר בַּהֲנָאָה. נִתְעָרֵב בִּבְגָדִים אֲחֵרִים, יוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתוֹ הַבֶּגֶד לְיָם הַמֶּלַח, וּשְׁאָר כָּל הַבְּגָדִים[73] מֻתָּרִין. וּמֻתָּר לִטַּע תַּחְתֶּיהָ יְרָקוֹת - בֵּין בִּימוֹת הַחַמָּה, שֶׁהֵן צְרִיכִין לְצֵל, בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים[74], מִפְּנֵי שֶׁצֵּל הָאֲשֵׁרָה, שֶׁהוּא אָסוּר, עִם הַקַּרְקַע, שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת, גּוֹרְמִין לִירָקוֹת אֵלּוּ לִצְמֹחַ; וְכֹל שֶׁדָּבָר אָסוּר וְדָבָר מֻתָּר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גּוֹרְמִין לוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם[75]. לְפִיכָךְ שָׂדֶה שֶׁזִּבְּלָהּ בְּזֶבֶל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מֻתָּר לִזְרֹעַ אוֹתָהּ, וּפָרָה שֶׁפִּטְּמָהּ בְּכַרְשִׁינִי[76] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[77] תֹּאכַל[78], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

72) הוא מחט האורגים עשוייה עץ, שקושרים בה את חוט הערב לזרקו בין חוטי השתי. 73) (שם); אבל אינו מוכר כל הבגדים כאחד, אלא כל אחד בפני עצמו. 74) שהאילן קשה להם, שמעכב מהם את זהרי החמה. 75) (שם, מח:). 76) מין ירק ממשפחת הקטניות המיוחד למאכל בהמה, ונזכר במשנה (שבת פרק א, משנה ה). 77) של תקרובת עבודה־זרה, או שעבדום (לשון רש"י שם, מט.). 78) (שם) כי הלכה היא: "זה וזה גורם – מותר", והפרה הלא נתפטמה גם בכרשיני היתר – לפיכך מותרת.

טו. בָּשָׂר אוֹ יַיִן אוֹ פֵּרוֹת, שֶׁהֻכְּנוּם לְהַקְרִיבָם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לֹא נֶאֱסְרוּ בַּהֲנָאָה[79], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֻכְּנִיסוּם לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, עַד שֶׁיַּקְרִיבוּם לְפָנֶיהָ. הִקְרִיבוּם לְפָנֶיהָ - נַעֲשׂוּ תִּקְרֹבֶת; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁחָזְרוּ וְהוֹצִיאוּם[80], הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְעוֹלָם[81]. וְכָל הַנִּמְצָא בְּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[82], אֲפִלּוּ מַיִם[83] וּמֶלַח, אָסוּר בַּהֲנָאָה מִן הַתּוֹרָה; וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כָּל־שֶׁהוּא[84], לוֹקֶה[85].

79) (עבודה־זרה כט:) כי אין הכנתם גרידא אוסרתם, הואיל ו"אין הקדש לעבודה־זרה" (שם, מד:). 80) אחרי שהקריבום לעבודה־זרה חזרו בהם והוציאום. 81) (שם, כט:). 82) במקום המיוחד לעבודתה. 83) שאינם לנוי ואף אינם מיוחדים להקרבה, כי אין דרך המלח להקריבו לבדו, וגם המים אינם באים לניסוך לבדם – ואפילו ניסוך המים בחג שבבית־המקדש לא היה בא לבדו אלא עם ניסוך היין – בכל זאת אסורים, כי הואיל ונמצאו במקום עבודתה שהוא לפנים מן הוילון הפרוס לפני עבודה־זרה – וודאי לתקרובת או לצורך תשמיש אחר של עבודה־זרה הובאו לשם (שם, נא:). 84) אפילו פחות מכשיעור, כמשמעות לשון הכתוב: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". 85) וכבר כתב רבינו לעיל (הלכה ב) שלוקה שתיים, אלא שסמך כאן על מה שביאר כבר למעלה. ראה (לחם־משנה; הלכות מאכלות אסורות פרק יא, הלכה א).

טז. הַמּוֹצֵא כְּסוּת וְכֵלִים וּמָעוֹת בְּרֹאשׁ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - אִם מְצָאָן דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאִם מְצָאָן דֶּרֶךְ כָּבוֹד, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין[86]. כֵּיצַד? מָצָא כִּיס תָּלוּי בְּצַוָּארוֹ[87], כְּסוּת מְקֻפֶּלֶת[88] וּמֻנַּחַת עַל רֹאשׁוֹ, כְּלִי כָּפוּי עַל רֹאשׁוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. מָצָא בְּרֹאשׁוֹ דָּבָר שֶׁכַּיּוֹצֵא בּוֹ קָרֵב לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[89] - הֲרֵי זֶה אָסוּר[90]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[91]? בִּזְמַן שֶׁמְּצָאָן חוּץ לִמְקוֹם עֲבוֹדָתוֹ; אֲבָל אִם מְצָאוֹ בִּפְנִים[92] - בֵּין דֶּרֶךְ כָּבוֹד בֵּין דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, בֵּין דָּבָר הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ בֵּין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי - כָּל הַנִּמְצָא בִּפְנִים אָסוּר, אֲפִלּוּ מַיִם[93] וָמֶלַח. וּפְעוֹר וּמַרְקוּלִיס[94], כָּל הַנִּמְצָא עִמָּהֶן, בֵּין בִּפְנִים בֵּין בְּחוּץ, אָסוּר[95] בַּהֲנָאָה. וְכֵן אַבְנֵי מַרְקוּלִיס - אֶבֶן הַנִּרְאֵית שֶׁהִיא עִמּוֹ, אָסוּר בַּהֲנָאָה[96].

86) (עבודה־זרה נא:) משום נויי עבודה־זרה, ככתוב: ותראו את שיקוציהם... כסף וזהב אשר עימהם (דברם כט, טז) – כל שעימהם ולכבודם, הרי הם שיקוצים. 87) פרט למעות עצמן בלי כיס המונחות על ראשה – שדרך כבוד הן. 88) פרט לבלתי מקופלת ותלוייה לה מעל ראשה – שדרך כבוד היא. 89) שבמקדש, כגון: סלתות, יינות ושמנים נתונים בכליהם. 90) כי וודאי עשו מהם תקרובת לעבודה־זרה ואלה שנמצאו שיריים הם (ר"ן, שם). 91) שיש לחלק בין דרך כבוד לדרך בזיון ועוד. 92) לפנים מן המחיצה הפרוסה לפני עבודה־זרה, שהוא מקום עבודתו. 93) שאין דרכם לעשות מהם תקרובת, כמבואר בהלכה הקודמת, הואיל ונמצאו בפנים, וודאי לאיזה תשמיש עבודה־זרה הובאו שם. 94) שעבודתם דרך בזיון היא, כמבואר לעיל (פרק ג, הלכה ב). 95) כי באלה המבוזים – חוץ למקום עבודתם כמקום עבודתם של אחרים המכובדים, והכל נחשב אצלם לתקרובת עבודה־זרה (שם). 96) (שם, מט:) כחכמים האומרים: כל שהאבן סמוכה לו בתוך אמה – אסורה, כי חוששים שמהמרקוליס נפלה, וכל שהיא רחוקה ממנו יותר מאמה – מותרת, שאין לחוש שממנו נפלה.

יז. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהָיָה לָהּ מֶרְחָץ[97] אוֹ גִּנָּה - נֶהֱנִים בָּהֶם שֶׁלֹּא בְטוֹבָה[98], וְאֵין נֶהֱנִים בָּהֶם בְּטוֹבָה. הָיָה לָהּ וְלַאֲחֵרִים[99] - נֶהֱנִין בָּהֶן אֲפִלּוּ בְּטוֹבַת כֹּהֲנֶיהָ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתֵּן שָׂכָר[100].

97) בחצר עבודה־זרה. 98) בנוסח ונציה, קושטא ומנטובה; "שלא בטובת כוהניה". 99) שהמרחץ משותף לעבודה־זרה ולסתם נכרים. 100) שאסור לגרום הנאה לעבודה־זרה, אבל הרחיצה שם מותרת. ואין זה דומה לנהנה מעבודה־זרה, מפני שהמרחץ הזה אינו מ"משמשי עבודה־זרה", ועל זה אמרו (שם מד:): "אין הקדש לעבודה־זרה", כלומר: באמירה בעלמא לא די, עד שיקריבנה בתקרובת.

יח. מֶרְחָץ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[101], מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית שָׁם לְנוֹי וְלֹא לְעָבְדָהּ[102], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהֵיהֶם" - בִּזְמַן שֶׁנּוֹהֲגִים בָּהּ מִנְהַג אֱלָהוּת, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁמְּבַזִּין אוֹתָן; כְּגוֹן זוֹ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת עַל הַבִּיב[103] וְהַכֹּל מַשְׁתִּינִין בְּפָנֶיהָ[104]. וְאִם הָיְתָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ[105], אָסוּר לִכָּנֵס בּוֹ.

101) שאליל עומד בתוכו. 102) נמצא, שהאליל משמש נוי למרחץ והמרחץ עיקר. 103) חריץ עשוי בקרקע להוציא השופכים לחוץ. 104) וזוהי ראייה שאין האליל עומד לעבדו, אלא הוא משמש נוי למרחץ (עבודה־זרה פרק ג, משנה ד:). וראוי להעיר, שבמשנה הוסיפו עוד טעם להתיר, וכך שנינו שם: "שאל פרוקלוס בן־פלוספוס את רבן גמליאל בעכו, שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי. אמר לו: כתוב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בתורתכם: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג, יח), מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי?... אמר לו: אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי (שהמרחץ קדם לה ונעשה לכל הבא לרחוץ). אין אומרים: "נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי", אלא אומרים: "נעשה אפרודיטי נוי למרחץ". דבר אחר: אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לעבודה־זרה שלך ערום.... ומשתין בפניה: וזו עומדת על פי הביב וכל העם משתינים בפניה. לא נאמר אלא "אלוהיהם" — את שנוהג בו משום אלוה אסור" וכו'. וכבר תמה ה"לחם־משנה": מדוע לא מביא רבנו את הטעם הראשון שבמשנתנו, שיש לחלק בין מרחץ שקדם לעבודה־זרה, או להיפך? אולם בתוספות רי"ד וכן בספר ה"אשכול" פירשו: "היא באה בגבולי" — לא שהמרחץ קדם לעבודה־זרה, אלא שעבודה־זרה נעשית נוי למרחץ, ובזה היא באה בגבולי ומותר, לא כן אילו היה המרחץ נוי לעבודה־זרה, אז הייתי אני בא בגבולה ואסור. ולפי זה הטעם הראשון והשני שבמשנתנו אינם אלא שניים שהם אחד, המשלימים זה את זה; ואין במשנתנו אלא שני טעמים, ושניהם הביאם רבינו בהלכה זו (עבודת המלך). 105) (שם).

יט. סַכִּין שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[106] שֶׁשָּׁחַט בָּהּ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר[107], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל[108]. וְאִם הָיְתָה בְּהֵמָה מְסֻכֶּנֶת[109], הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן[110]; וַהֲרֵי זֶה הַתִּקּוּן מֵהֲנָאַת מְשַׁמְּשֵׁי[111] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְכֵן אָסוּר לַחְתּוֹךְ בָּהּ בָּשָׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן[112]. וְאִם חָתַךְ דֶּרֶךְ הֶפְסֵד[113] וְהִשְׁחָתָה - מֻתָּר.

106) שמשתמשים בה לעבודה־זרה לשחוט בהמות, וכן לחתוך מנות בשר להגיש לפניה כתקרובת. 107) הבשר הנשחט מותר באכילה, אבל לשחוט בה לכתחילה אסור. 108) שבשחיטתה הוא מקלקל את הבהמה, שבחייה עמדה לשלושה דברים: לגדל וולדות, לחרישה ולשחיטה, ולפיכך דמיה מרובים; נשחטה — אינה אלא לאכילה ונפחתו דמיה. 109) חולה. 110) שאלמלא שחטה הייתה מתה ונעשית נבילה, והייתה אסורה באכילה. 111) וכבר נתבאר לעיל (הלכה ב) שמשמשי עבודה־זרה אסורים בהנאה. 112) ואם חתכו בה — הבשר נאסר בהנאה. אבל אם מוליך דמי הנאת הסכין לים המלח — הבשר מותר" (כסף־משנה; ש"ך, יורה־דעה סימן קמב, סעיף קטן ו). 113) כגון, שחתך חתיכות יפות העומדות להשתלח מתנות לאנשים חשובים לחתיכות קטנות, ועל ידי זה אבדה חשיבותן (חולין ח.). ושם הוסיפו: שבסכין מלובנת באש ידובר, שאם לא כן הרי נאסר הבשר מחמת בליעת איסור נבילה הנבלע בסכין, ואפילו אינה של עבודה־זרה הייתה אוסרת גם כן.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) אלו דברים אינם נאסרים משום עבודה־זרה; ביטול עבודה־זרה וכל דיניו.

א. כֹּל שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יַד אָדָם[2] וְלֹא עָשָׂהוּ[3] אָדָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּעֱבַד, הֲרֵי זֶה מֻתָּר[4] בַּהֲנָאָה. לְפִיכָךְ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת וְאֶת הָאִילָנוֹת הַנִּטּוּעִין[5] מִתְּחִלָּתָן לְפֵרוֹת[6], וְאֶת הַמַּעְיָנוֹת הַנּוֹבְעִין לָרַבִּים[7] וְאֶת הַבְּהֵמָה[8] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה, וּמֻתָּר לֶאֱכֹל אוֹתָן הַפֵּרוֹת שֶׁנֶּעֱבְדוּ בִּמְקוֹם גִּדֵּילָתָן[9] וְאוֹתָהּ הַבְּהֵמָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַבְּהֵמָה שֶׁהֵקְצָת[10] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה בֵּין שֶׁהִקְצוּהָ לְעָבְדָהּ, בֵּין שֶׁהִקְצוּהָ לְהַקְרִיבָהּ[11], הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[12]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאֵין הַבְּהֵמָה נֶאֱסֶרֶת? בְּשֶׁלֹּא עָשָׂה בָהּ מַעֲשֶׂה לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲבָל עָשָׂה בָהּ מַעֲשֶׂה כָּל־שֶׁהוּא, אֲסָרָהּ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט בָּהּ סִימָן[13] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. עֲשָׂאָהּ חֲלִיפִין[14] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲסָרָהּ; וְכֵן חֲלִיפֵי חֲלִיפִין[15], מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשִׂים דְּמֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[16]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[17]? בְּבְהֵמַת עַצְמוֹ; אֲבָל אִם שָׁחַט בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ הֶחֱלִיפָהּ, לֹא נֶאֱסָרָה, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[18]. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְקַרְקַע עוֹלָם[19], לֹא אֲסָרָהּ. חָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת, שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - אֲסָרָהּ[20].

2) כגון הרים וגבעות שהם מחוברים, ואינם נתפסים בידי אדם. 3) כגון בהמה ושאר בעלי חיים, אף על פי שתלושים הם ונתפסים בידי אדם, אבל אין עשייתם בידי אדם. 4) (ע"ז מה.) שנאמר (דברים יב, ב): אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים... את אלהיהם על ההרים — אלהיהם על ההרים אסורים, ולא ההרים אלהיהם, כי אין ה"מחובר" נאסר. וכן "בעלי חיים" אינם נאסרים, מתוך שהיה צורך בפסוק מיוחד למעט בעל חי נעבד לקרבן, כמו שדרשו (תמורה כח:): "מן הבקר" (ויקרא א, ב) — להוציא את הנעבד, מכלל שמותר להדיוט באכילה; כי אילו היה נאסר להדיוט באכילה, הרי ממילא פסול הוא לקרבן על פי הכלל: ממשקה ישראל (יחזקאל מה, טו) — מן המותר לישראל תקריב, ולא מן האסור (תמורה כט.). 5) אף על פי שנטעם אדם, אין הם בכלל: "עשהו אדם", כי הקרקע והמים הם הם המגדלים אותן (כסף־משנה). 6) פרט לנטעם מתחילה לשם עבודה־זרה שנאסרים, שהרי זוהי ה"אשרה" שאסרתה תורה, בצוותה: "ואשריהם תשרפון באש" (דברים יב, יג). 7) שהרי מחוברים הם ואינם נתפסים בידי אדם; אבל מעיינות של יחיד אסורים, כי יש לחוש שמא חפר את הבור לשם עבודה־זרה ואז נאסרו מימיו, כי גם ה"מחובר" נאסר כשעושה בו מעשה לשם עבודה־זרה, כמו שיתבאר בסמוך; אבל במעיינות הרבים אין לחוש שרבים חפרום לשם עבודה־זרה, ולפיכך אינם נאסרים כדין כל "מחובר" (פרישה, טור יו"ד קמה; ראה ט"ז, יו"ד שם, ס"ק ג). 8) (תמורה כח:): "דבר שיש בו רוח חיים — מותר". 9) כשהם מחוברים באילן, ואף על פי שסופם להיתלש מהאילן אינם נחשבים כ"תלוש". 10) שייחדוה לעבודה־זרה ועדיין לא נעבדה. 11) תקרובת לעבודה־זרה. 12) כי אין מוקצה לעבודה־זרה אסור אפילו לגבוה, עד שיעשו בו מעשה, כגון: שיגזזו אותו לשם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עבודה־זרה, או יעבדו בו איזו עבודה לשם עבודה־זרה (תמורה כט.). 13) משני סימני השחיטה: הוושט או הגרגרת ואסר אותה משום תקרובת עבודה־זרה (חולין מ.). 14) שהיה לו אליל והחליפו בבהמה (ע"ז נד:). 15) כשהחליף את הבהמה המוחלפת בחפץ אחר, הרי אותו החפץ נקרא: "חלופי חליפין". 16) ואסורים, משום שנאמר (דברים ז, כו): "והיית חרם כמוהו" – כך שאתה מהיה ממנו הרי הוא כמוהו (שם). 17) שהבהמה נאסרת על ידי מעשה. 18) (חולין מ:) ואין הדברים אמורים אלא בישראל סתם, שהואיל וכשר הוא אין הוא מתכוון לאסרה אלא לצער את חברו בעלמא; אבל ישראל מומר, או גוי ששחט בהמת ישראל לעבודה־זרה – אסרה, כמבואר (שם, מא.). ורבינו ביארו בהלכות שחיטה (פ"ב, ה"כב) וקיצר כאן, מפני שסמך על מה שכתב שם (כסף־משנה). ומניין שאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה? – מכלים של אחז, שנאמר בהם (דברי הימים־ב כט, יט): "ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו, הֵכַנּוּ והקדשנו". ואמרו חז"ל: הכנו – שגנזנום, כי נאסרו אף להדיוט; והקדשנו – שהקדשנו אחרים תחתיהם, והלא כלי המקדש האלה לא של אחז היו, ולמה נאסרו במעלו? אלא מתוך שעשה בהם מעשה והשתמש בהם לעבודה־זרה – נאסרו (ע"ז נד:). 19) קרקע טבעית, שלא הביאו עפר תלוש ממקום אחר; כי אילו היתה מכונסת מעפר תלוש, הרי יש בה "תפיסת יד אדם" ונאסרת ככל דבר תלוש (הרב "המאירי" לסנה' מז:). 20) (ע"ז נד:) הואיל ועשה בה מעשה.

ב. מַיִם שֶׁעֲקָרָן הַגַּל וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶן, לֹא אֲסָרָן[21]. נְטָלָן בְּיָדוֹ וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶן - אֲסָרָן[22]. אַבְנֵי הַר שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ[23] וַעֲבָדָן בִּמְקוֹמָם[24] - מֻתָּרוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן תְּפִיסַת יַד אָדָם[25].

21) כי לא נתלשו על ידי אדם, ועדיין יש להם דין מחובר (ע"ז נט.). 22) הראב"ד משיג: אם מים אלה של רבים הם מדוע נאסרים? הלא אמרו (שם): מים של רבים אינם נאסרים? אבל רבינו סובר שאם נטלם לתוך ידו זכה בהם מן ההפקר ונעשו שלו ולפיכך נאסרו, כדין כל מים של יחיד, כפירוש התוספות רי"ד (שם). 23) שנעקרו ממקומן על ידי סערה. 24) שעוד לא הגביהן אדם. 25) (שם, מו.). וגם כאן משיג הראב"ד ושואל: הלא בגמרא (שם) נחלקו בזה בני רבי חייא ורבי יוחנן: חד אוסר וחד מתיר, ולא נתברר שם מיהו המתיר – והרי זה "ספק איסור תורה" שהולכים בו תמיד לחומרא? אבל דברי רבינו נובעים מהירושלמי (ע"ז פ"ג, ה"ה) שאמרו שם: חזקיה (בן רבי חייא) מתיר ור' יוחנן אוסר – הרי שבני ר' חייא המתירים ופסק כמותם (ש"ך, יו"ד קמה, ס"ק ג).

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁזָּקַף לְבֵנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, וּבָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ, אֲסָרָהּ[26] בַּהֲנָאָה, שֶׁזִּקִּיפָתָהּ - מַעֲשֶׂה[27]. וְכֵן אִם זָקַף בֵּיצָה[28], וּבָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ[29]. חָתַךְ דְּלַעַת וְכִיוֹצֵא בָהּ וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ[30]. הִשְׁתַּחֲוָה לַחֲצִי דְּלַעַת, וְחֲצִי הָאַחֵר מְעֹרֶה[31] בּוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר[32] מִסָּפֵק, שֶׁמָּא זֶה הַחֵצִי כְּמוֹ יָדוֹ[33] לַחֲצִי הַנֶּעֱבָד. אֵילָן שֶׁנְּטָעוֹ מִתְּחִלָּה שֶׁיִּהְיֶה נֶעֱבָד, אָסוּר בַּהֲנָאָה[34]; וְזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. הָיָה אִילָן נָטוּעַ, וְגִדְּעוֹ[35] וּפִסְּלוֹ[36] לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[37], אֲפִלּוּ הִבְרִיךְ[38] וְהִרְכִּיב[39] בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן וְהוֹצִיא שָׂרִיגִים[40] - כּוֹרֵת אֶת הַשָּׂרִיגִים, וְהֵם אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, וּשְׁאָר הָאִילָן מֻתָּר[41]. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְאִילָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱסַר גּוּפוֹ[42] - כָּל הַשָּׂרִיגִים וְהֶעָלִים וְהַלּוּלָבִין[43] וְהַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא כָּל־זְמַן שֶׁהוּא נֶעֱבָד, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[44]. אִילָן שֶׁהָיוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְשַׁמְּרִין אֶת פֵּרוֹתָיו, וְאוֹמְרִים שֶׁהֵם מוּכָנִים לַעֲשׂוֹת שֵׁכָר לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פְּלוֹנִי, וְעוֹשִׂין מֵהֶן שֵׁכָר וְשׁוֹתִים אוֹתוֹ בְּיוֹם חַגָּם - הֲרֵי זֶה הָאִילָן אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁסְּתָמוֹ שֶׁהוּא אֲשֵׁרָה, וּלְפִיכָךְ עוֹשִׂין בְּפֵרוֹתָיו כָּךְ, שֶׁזּוֹ הִיא חֵקָהּ שֶׁל אֲשֵׁרָה[45].

26) אף על פי שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא אם כן עשה בו מעשה, והשתחוויה אינה נחשבת "מעשה". 27) ובה גילה דעתו שנוח לו לעבוד עבודה זרה, וכשהנכרי משתחוה לה הרי הוא כשליחו של ישראל ואוסרה, ואף על פי שאינה שלו (ע"ז מו.). 28) אף על פי שאין זקיפתה ניכרת כל כך כזקיפת הלבנה. 29) (שם). 30) אף על פי שאינה שלימה. וכך אמרו (חולין קכח.): "המשתחוה לחצי דלעת – אסרה". 31) מחובר אל החצי השני הנעבד. 32) החצי השני הבלתי נעבד. 33) בית יד לאוכל, כמו בית יד לכלי; וה"יד" נדונית כאוכל עצמו, ולפיכך נאסר גם החצי השני בתורת "יד". והואיל שבגמרא (שם) נסתפקו בזה ולא פשטוה, לפיכך אומר רבינו: "אסור מספק" כדין כל "תיקו" שהולכים בו לחומרא באיסור דאורייתא. 34) שהרי היתה בו תפיסת ידי אדם לשם עבודה־זרה כשנטעו. ואין זה דומה לאילן שנטעו ולסוף עבדו שאינו נאסר, כמבואר לעיל (ה"א), כי בשעה שעובדו אין בו "תפיסה". שהרי מושרש הוא בארץ ומחובר לה; אבל כשנטעו מתחילה לשם עבודה־זרה, הרי בשעת נטיעת הגרעינים, יש בהם "תפיסת יד אדם" לשם עבודה־זרה (ע"ז מח.). 35) קיצץ ענפיו. 36) שהסיר פסולתו. ויש מפרשים: שחתך כל ענפיו כדי שהאילן יתעבה, מלשון: "פסל לך" (שמות לד, א). הערוך, ערך "זבל". 37) כדי לעבוד גידוליו שיגדלו בו מעתה. 38) דרך הכורמים לכופף זמורה המחוברת לאילן ולטמון אותה בעפר ואת ראשה הם מוציאים מצד אחר, כדי שתשריש ותצמח משם כגפן חדשה, וזוהי: "הַבְרָכָה", מלשון: "ויברך הגמלים" (בראשית כד, יא). 39) הביא ענף של אילן אחר והרכיבו בזה, והיא: הַרְכָּבָה, ושתיהן נזכרות במשנה (שביעית פ"ב, מ"ו). 40) הצמיח ענפים. 41) אף על פי שעשה מעשה בגוף האילן, אין זה כאילן שנטעו מתחילה לשם עבודה־זרה שנאסר כולו, אלא שריגיו החדשים אסורים ושאר האילן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מותר (שם). 42) שלא עשה בו שום מעשה. 43) הפרחים הצומחים באילן בעת לבלובו. וכן הענפים הרכים היוצאים מן האילן בשעת לבלובו, נקראים: "לולבים" ונזכרים במשנה (עקצין פ"ג, מ"ד). 44) (ע"ז מח.). 45) (שם).

~ נקודות משיחות קודש ~

"יִשְׂרָאֵל שֶׁזִּקֵּק לִבְנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ, וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה, וּבָא גּוֹי וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ – אֲסָרָהּ בַּהֲנָאָה, שֶׁזִּקִּיפָתָהּ מַעֲשֶׂה".

וטעם הדבר הוא משום ש"אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" ואין הגוי יכול לאסור הלבנה של ישראל אלא אם גילה הישראל דעתו "דניחא לי' בע"ז".

וצריך להבין: מקורו של הרמב"ם הוא בגמרא ע"ז, ולמסקנת הגמרא שם הזקיפה היא רק גילוי דעת דניחא לי' וכמפורש בלשון רש"י שם "ולא משום מעשה" ומנין לרמב"ם לפסוק להלכה שגילוי דעת לע"ז בלא מעשה אינו מספיק והוסיף "שזקיפתה הוי מעשה" והלא הוא היפך מסקנת הגמרא שם דסגי בגילוי דעת (אף ללא מעשה).

ויש לומר שמקורו מהסוגיה בהמשך הגמרא שם ששאלה על הפסוק "ואשריהם תשרפון באש" והלא ארץ ישראל וכל המחובר לה ירושה היא לישראל מאבותיהם ואין יכולים הגויים שבא"י לאסור דבר שאינו שלהם. ומתרצת הגמרא "מדפלחו ישראל לעגל גלו אדעתייהו דניחא להו בעבודה־זרה" ולכן יכולים היו הגויים שבארץ ישראל לאסור דבר שאינו שלהם. ומשמע מהגמרא שגילוי דעת סתם אינו מספיק אלא רק כאשר ישראל עשו מעשה – "**מדפלחו** ישראל לעגל" – גילו דעתם שנוח להם בע"ז "וכי אתו עכו"ם שליחותא דידהו עביד וכו'".

בהסבר זה תובן גם השאלה הידועה היאך עשה אהרן את העגל והלא היה במעלה עליונה. אלא שאהרן דייק לומר לישראל "פרקו נזמי הזהב והביאו אלי" ולא אמר "ותנו לי" כי התכוון שישאר הזהב בבעלותם של ישראל, ומכיון ש"אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" לא אסר אהרן את העגל ולא עשהו עבודה־זרה. כי אף שאמרו לו ישראל "עשה לנו אלקים" וגילו דעתם "דניחא להו בע"ז" מכל־מקום גילוי דעת ללא מעשה אינו גילוי דעת.

אבל מרגע שעשו מעשה ועבדו לעגל, הרי זה גילוי דעת ממש כי יש בו מעשה ומדוייק בלשון הגמרא: "**מדפלחו** ישראל לעגל גלו אדעתייהו דניחא להו בע"ז".

לקוטי שיחות חלק י"א עמוד 147
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

ד. אִילָן שֶׁמַּעֲמִידִין תַּחְתָּיו[46] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - כָּל־זְמַן שֶׁהִיא תַחְתָּיו, אָסוּר בַּהֲנָאָה. נְטָלָהּ מִתַּחְתָּיו, הֲרֵי זֶה מֻתָּר[47], מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאִילָן עַצְמוֹ הוּא הַנֶּעֱבָד. בַּיִת שֶׁבְּנָאוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְּחִלָּה שֶׁיְּהֵא הַבַּיִת עַצְמוֹ נֶעֱבָד, וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְבַיִת בָּנוּי - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה[48]. הָיָה בָנוּי, וְסִיְּדוֹ[49] וְכִירְוֹ[50] לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַד שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ - נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ, וְהַחִדּוּשׁ אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאָהוּ לְעָבְדוֹ, וּשְׁאָר הַבַּיִת מֻתָּר[51]. הִכְנִיס עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְתוֹךְ הַבַּיִת[52] - כָּל־זְמַן שֶׁהִיא שָׁם, הַבַּיִת אָסוּר בַּהֲנָאָה; הוֹצִיאָהּ - הַתֵּר הַבַּיִת[53]. וְכֵן אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ[54] מִתְּחִלָּה לְעָבְדָהּ, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה[55]. הָיְתָה חֲצוּבָה, וְצִיְּרָהּ וְכִירָהּ[56] שֶׁתֵּעָבֵד - אַפִלּוּ צִיֵּר וְכִיֵּר בְּגוּף[57] הָאֶבֶן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם כִּיֵּר עָלֶיהָ[58] - נוֹטֵל[59] מַה שֶּׁחִדֵּשׁ, וְהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה שֶׁיֵּעָבֵד, וּשְׁאָר הָאֶבֶן מֻתָּר[60].

46) שהיה נטוע מתחילה לשם כך, כי אם לא כן אינו נאסר – שהרי אינו גרוע מאילן שנטעו ולבסוף עבדו, שאינו נאסר כמבואר לעיל (ה"א; ר"ן, שם). והתוספות (שם, מז: בדיבור המתחיל: "העמיד תחתיו") פירשו: שאף על פי שלא נטעו מתחילה לשם כך, נאסר האילן מדרבנן – משום שבשעה שעבודה־זרה נראית תחתיה נראה הדבר כאילו האילן נטוע מתחילה לשם כך. 47) (שם). 48) אף על פי שהבית מחובר הוא, הרי עציו ואבניו תלושים היו טרם שבנוהו, וכל "תלוש ולבסוף חיברו" – כתלוש דומה (שם, מז:). ואין זה דומה לאילן שאינו נאסר הואיל ושרשיו מעורים בארץ, שהרי הוא "מחובר" יותר מבית (ש"ך, יו"ד קמה, ס"ק ג). 49) טח אותו בסיד. 50) עשה בו צורות בולטות או שוקעות. 51) (ע"ז, מז): שהרי לא עבד לבית עצמו; אבל אם אחרי שחידשהו עבד את הבית עצמו, נאסר בהנאה כדין המשתחוה לבית. 52) שלא הקצהו לעבודה־זרה, אלא לפי שעה. 53) (שם). 54) מהחר. 55) אף על פי שעדיין לא עבדה, כי עבודה־זרה של נכרי נאסרת בהנאה מיד. 56) שפסל בה ציורים וציצים. 57) שחקק בה באבן גופה. 58) ולא באבן גופה. 59) כשבא ישראל להשתמש בה. 60) שהאבן עצמה לא נעבדה (שם).

ה. אֶבֶן שֶׁהֶעֱמִיד עָלֶיהָ[61] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה כָּל־זְמַן שֶׁהִיא עָלֶיהָ. סִלְּקָהּ - הָאֶבֶן מֻתֶּרֶת[62]. מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[63] וְנָפַל - אָסוּר לִבְנוֹתוֹ[64]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ[65] וּבוֹנֶה, וְאוֹתוֹ הָרֶוַח מְמַלְּאֵהוּ קוֹצִים אוֹ צוֹאָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְחִיב לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[66]. הָיָה הַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[67] - יִדּוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה: מֶחֱצָה שֶׁלּוֹ[68] מֻתָּר בַּהֲנָאָה, וְשֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. אֲבָנָיו, עֵצָיו וַעֲפָרוֹ, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה[69].

61) באופן זמני. 62) (שם) אבל אם מתחילה הקצה את האבן שתשמש בסיס לאליל בקביעות – הרי היא אסורה כעבודה־זרה עד שיבטלנה הנכרי, כמבואר בסמוך (ה"ט). 63) שהיה אחד מכתליו משמש קיר לבית עבודה־זרה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

64) שהרי בונה בית לעבודת־זרה. ובירושלמי מפרש: שהיה בנין ביתו קודם לבית עבודה־זרה, שאם לא כן, הרי אסור לישראל לסמוך ביתו בקיר בית עבודה־זרה. 65) כנוסח המשנה (ע"ז פ"ג, מ"ו): כונס בתוך שלו ארבע אמות ובונה"; וכן הרמב"ם כתב־יד אברבנאל. 66) (ע"ז מז.). 67) שעובי הכותל, חציו של עבודה זרה וחציו של ישראל. 68) האבנים שלו מותרות, וכגון שמכיר איזו אבנים הן שלו; אבל אם אינו מכירן – אסורות, אלא שיכול למכור לנכרי חלקו בכל מקום שהוא (ר"ן, בשם הירושלמי, שם). 69) כנוסח אוקספורד.

ו. כֵּיצַד מְאַבֵּד[70] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּשְׁאָר דְּבָרִים הָאֲסוּרִים בִּגְלָלָהּ, כְּגוֹן מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ? שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לָרוּחַ[71], אוֹ שׁוֹרֵף וּמֵטִיל לְיָם הַמֶּלַח[72].

70) שמצוה עליו לאבדה, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"א). 71) ואף על פי שתיעשה זבל ותועיל לקרקע – אין חוששים לה, כי הזבל האסור והקרקע המותר מגדלים את הצמחים, וכבר נתבאר לעיל (פ"ז, ה"יא): כ"שזה וזה גורם – מותר". 72) שאין ספינות עוברות שם (מלשון רש"י, פסחים כח.), וראה בבאורנו לעיל (פ"ז, ה"יג). אבל לזרקו לים כשהוא שלם – אסור (ע"ז מג:). ויש מפרשים דברי רבינו לצדדים: "או שורף", הכוונה לאליל של עץ שאפשר לשרפו ואין צורך בזרייתו לרוח, או בהטלתו לים המלח; ואליל של מתכת שאי אפשר לשרפו – אפשר להטילו לים המלח בלי שחיקה; ואם אינו רוצה לטרוח ללכת לים המלח, ישחקנו ויזרנו לרוח, באופן ששלשה דרכים באיבוד עבודה־זרה: שחיקה וזרייה לרוח, שריפת אליל של עץ, או הטלה לים המלח אפילו כשהוא שלם (מרכבת המשנה). השווה דברי רבינו (הלכות חמץ ומצה, פ"ג).

ז. דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יַד אָדָם שֶׁנַּעֲבַד, כְּגוֹן הָרִים וּבְהֵמָה וְאֵילָן - אַף־עַל־פִּי שֶׁהַנַּעֲבָד עַצְמוֹ מֻתָּר בַּהֲנָאָה, צִפּוּיוֹ[73] אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְהַנָּהֶנֶה בְּכָל־שֶׁהוּא מֵהֶן, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם"[74]. וְכָל צִפּוּיֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[75] הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מְשַׁמְּשֶׁיהָ[76].

73) אם ציפה את ההר כסף או זהב. וכסף וזהב לאו דווקא, אלא כל מיני ציפוי לנוי. 74) גזירת הכתוב היא: שכל ש"עליהם", אפילו שעל "נעבד מחובר" – נאסר (ע"ז מה.). ואף על פי ששאר משמשי עבודה־זרה לוקה עליהם שתים, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"ב), אין הציפוי של נעבד מחובר נאסר אלא משום: "לא תחמוד כסף וזהב"; אבל ציפויו של "נעבד תלוש", כשאר משמשי עבודה־זרה הוא שחייבים עליהם שתים ("נר מצוה", בפירושו ל'ספר המצוות' לרבינו ל"ת, כב). 75) של אלילים תלושים. 76) ולוקים עליהם שתים, משום משמשי עבודה־זרה. וכן לענין ביטול: שאם ביטל הנכרי את האליל בטלו משמשיה מאליהם, כמבואר בסמוך (ה"ט).

ח. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל נָכְרִים שֶׁבִּטְּלוּהָ נָכְרִים קֹדֶם[77] שֶׁתָּבֹא לִידֵי יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" - כְּשֶׁבָּאוּ לְיָדֵינוּ וְהֵן נוֹהֲגִין בָּהֶם אֱלָהוּת; אֲבָל אִם בִּטְּלוּם, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[78].

77) כי אם כבר באה לידי ישראל – לא מועיל לה ביטול, כמבואר בסמוך. 78) (תוספתא דע"ז, פ"ו; ע"ז נב.) דרשו: "מנין לנכרי שפוסל אלהיו? שנאמר: פסילי אלהיהם תשרפון באש". ועוד אמרו (שם): כתוב: "לא תחמוד כסף וזהב עליהם", וכתוב: "ולקחת לך" – הא כיצד? פסלו לאלוה – לא תחמוד; פסלו מאלוה (ביטלו) – ולקחת לך.

ט. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם[79]. אֲפִלּוּ הָיָה לְנָכְרִי בָּהּ שֵׁתָּפוּת[80], אֵין בִּטּוּלוֹ מוֹעִיל כְּלוּם, אֶלָּא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם וּטְעוּנָה גְּנִיזָה[81]. וְכֵן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל נָכְרִי שֶׁבָּאת לְיַד יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר־כָּךְ בִּטְּלָהּ הַנָּכְרִי - אֵין בִּטּוּלוֹ מוֹעִיל כְּלוּם, אֶלָּא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם[82]. וְאֵין יִשְׂרָאֵל מְבַטֵּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וַאֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[83]. עוֹבֵד כּוֹכָבִים קָטָן אוֹ שׁוֹטֶה אֵינוֹ מְבַטֵּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[84]. וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁבִּטֵּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בֵּין שֶׁלּוֹ, בֵּין שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים אֲחֵרִים, בְּעַל כָּרְחוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָנְסוֹ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה; וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הַנָּכְרִי הַמְבַטֵּל עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים; אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֵין בִּטּוּלוֹ בִּטּוּל[85]. הַמְבַטֵּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - בִּטֵּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ[86]. בִּטֵּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ - מְשַׁמְּשֶׁיהָ מֻתָּרִים, וְהִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, עַד שֶׁיְּבַטְּלֶנָּה. וְתִקְרֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם[87].

79) סמכו חז"ל על הפסוק: "ארור האיש אשר יעשה פסל... ושם בסתר" (דברים כז, טו) – אין לה תקנה אלא גניזה (ע"ז, שם). 80) וזה ביטל את חלקו, אין אנו אומרים: ישראל על דעת הנכרי הוא עובדה, ומתוך שהנכרי ביטל את חלקו יהיה חלקו של ישראל מבוטל מאליו – אלא ישראל על דעת עצמו עובדה ואינו תלוי בביטול הנכרי שותפו (שם, נג.). 81) קבורה בקרקע; לא כעבודה־זרה של נכרי הטעונה שחיקה וזרייה לרוח, או שריפה. וכדעת התוספות (יבמות קד.). 82) (ע"ז סד:). 83) שהנכרי נתן לו רשות לבטל אליל שלו, אין ביטול של ישראל מועיל כלום – כי לא נאמרה תורת ביטול אלא לנכרי בלבד (שם, נב:). 84) כי אינו יודע בטיב עבודה־זרה ומשמשיה ואין ביטולו מועיל, כפי שיתבאר בסמוך. 85) "אמר רבי יהושע בן־לוי: פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר בריבי בדרך ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון. ומצא נכרי קטן ולא אמר לו כלום; מצא נכרי גדול ואמר לו: בטְלָהּ! ולא ביטלה. סטרו וביטלה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: שנכרי מבטל עבודה־זרה של חברו, וכל מי שאינו יודע בטיב עבודה־זרה אינו מבטל, ושנכרי מבטל אפילו בעל כרחו (ע"ז מג.). 86) (שם, נב:). 87) שנאמר: ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים (תהלים קו, יח) –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מה מת אין לו ביטול לעולם (שאסור בהנאה לעולם) אף תקרובת עבודה־זרה אינה בטלה עולמית (שם, נ.).

י. כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ? קָטַע רֹאשׁ חָטְמָהּ, רֹאשׁ אָזְנָהּ, רֹאשׁ אֶצְבָּעָהּ; פִּחְסָהּ[88] בְּפָנֶיהָ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא חִסְּרָהּ; אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ לְצוֹרֵף יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ[89] בְּטֵלָה. אֲבָל אִם מִשְּׁכָנָהּ אוֹ מְכָרָהּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[90] אוֹ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ צוֹרֵף, אוֹ שֶׁנָּפְלָה עָלֶיהָ מַפֹּלֶת וְלֹא פִּנָּהּ; גִּנְּבוּהָ לִסְטִים וְלֹא תְּבָעוּהָ; רָקַק בְּפָנֶיהָ, הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גֵּרְרָהּ[91], זָרַק בָּהּ אֶת הַצּוֹאָה - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ בְּטֵלָה[92].

88) היכה בפטיש על פניה ומיעך צורתה. 89) כי יודע הוא מראש שהצורף ישברנה ויתיכנה לעשות ממנה כלים שונים (שם, נג.); אבל מכרה לצורף נכרי עדיין לא ביטלה, כי סובר המוכר שהצורף הנכרי יעבדנה ולא ישברנה. 90) ואפילו צורף. 91) בטיט, סחוב והשלך (רש"י). 92) כי בכל אלה אין עוד הוכחה גמורה שמתכוון לבטלה, כי ייתכן שכעס עליה לשעה ואחרי עבור כעסו ישוב ויעבדנה, וחכמינו ז"ל סמכו על המקרא: "והיה כי ירעב והתקצף, וקלל מלכו ובאלהיו ופנה למעלה, ואל ארץ יביט והנה צרה וגו' (ישעיה ח, כא־כב) – אף על פי שקילל מלכו ואלהיו, חוזר ל"הביט אל ארץ", לעבוד עבודה־זרה שלו (שם).

יא. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ - בִּשְׁעַת שָׁלוֹם[93], מֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה, שֶׁהֲרֵי בִּטְּלוּהָ[94]; בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהָ אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּשְׁבְּרָה מֵאֵלֶיהָ - שְׁבָרֶיהָ אֲסוּרִים[95] בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיְּבַטְּלוּהָ. לְפִיכָךְ, הַמּוֹצֵא שִׁבְרֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁמָּא לֹא בִּטְּלוּהָ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[96]. וְאִם הָיְתָה שֶׁל פְּרָקִים[97], וְהֶדְיוֹט[98] יָכוֹל לְהַחֲזִירָם - צָרִיךְ לְבַטֵּל כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק מִפְּרָקֶיהָ[99]. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר - כֵּיוָן שֶׁבִּטֵּל אֵבֶר אֶחָד מִמֶּנָּה, בָּטְלוּ כָּל הַשְּׁבָרִים[100].

93) ואין דעתם לחזור. 94) ולפיכך לא לקחוה עמהם (שם, נג:). 95) (שם, מא:) כי עובדים הם אפילו לשברים. 96) אף על פי שיש לומר: הנכרי ביטלה ולפיכך שברה, אין אנו מקילים בה כל כך. הואיל והיא ודאי עבודה־זרה, וספק ביטלוה או לא – ואין ספק מוציא מידי ודאי (ע"ז מא:). 97) של חוליות קטנות ונתפרקו חוליותיה. 98) מי שאינו אומן לכך. 99) ואין האחד ניתר בביטול חבירו. 100) כי הואיל ואין ההדיוט יכול להחזירם הרי זה נידון ככלי שבור, ובביטול כל שהוא נתבטל ומותר (שם מט:).

יב. מִזְבַּח עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּפְגַּם[101] - עֲדַיִן הוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיִּנָּתֵץ רֻבּוֹ[102] בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וּבִימוֹס[103] שֶׁנִּפְגַּם - מֻתָּר[104]. אֵי־זֶהוּ בִּימוֹס וְאֵי־זֶה הוּא מִזְבֵּחַ? בִּימוֹס - אֶבֶן אַחַת, מִזְבֵּחַ - אֲבָנִים הַרְבֵּה[105]. וְכֵיצַד מְבַטְּלִין אַבְנֵי מַרְקוּלִיס? כֵּיוָן שֶׁבָּנָה מֵהֶם בִּנְיָן אוֹ חִפָּה בָּהֶן[106] אֶת הַדְּרָכִים וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי הֵן מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה[107]. כֵּיצַד מְבַטְּלִים אֶת הָאֲשֵׁרָה? קִרְסֵם[108] מִמֶּנָּה עָלֶה אוֹ זָרַק מִמֶּנָּה יוֹנֵק[109]; נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שַׁרְבִיט, אוֹ שֶׁשְּׁפָאָהּ[110] שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ[111] - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה[112]. שִׁפָּאָהּ לְצָרְכָּהּ[113] - הִיא אֲסוּרָה, וּשְׁפָאֶיהָ[114] מֻתָּרִים. וְאִם הָיְתָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל - בֵּין לְצָרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ, בֵּין הִיא וּבֵין שְׁפָאֶיהָ - אֲסוּרָה לְעוֹלָם[115], שֶׁעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵין לָהּ בִּטּוּל לְעוֹלָם.

101) שניתץ מקצתו. 102) (שם, נג:) כי כל זמן שלא ניתץ רובו עדיין דעתם עליו לתקנו. וסמכו חכמינו על הפסוק: בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים (ישעיה כז, ט), אם נופץ כאבני גיר – לא יקומו אשרים וחמנים, ואם לא – יקומו, עוד יקריבו עליו (שם, נד.). 103) אבן שמעמידים עליה עבודה־זרה, והיא משמשת בסיס לה. 104) כי הואיל ונפגמה משליכים אותה ונותנים אחרת במקומה. 105) (שם, נג:). 106) כיסה, ריצף. 107) (שם, נ.) בלי כל חשש. ואפילו רבי מנחם בר' סימאי שהיה נקרא בנם של קדושים, מפני שלא היה מסתכל בצורה של מטבע משום חשש של עבודה־זרה, היה מהלך עליהן. 108) קטף. 109) חתך ענף רך. 110) שהחליקה במקצועה. 111) לא כדי ליפותה, אלא מפני שהוא צריך לשפאים להסיק בהם, או לצורך תשמיש אחר. 112) (שם, מט:), מפני שבמעשים אלה גילה דעתו שבזויה היא בעיניו וכבר ביטלה, כי על כן משתמש הוא בה לצרכיו: היא משמשת אותו ולא להיפך. 113) ליפותה. 114) השבבים הדקים הנופלים מתחת המקצועה. 115) (שם).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) איסור משא ומתן עם עובדי עבודה־זרה בחגיהם ולפני חגיהם.

א. שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי חַגָּם שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אָסוּר לִקַּח[2] מֵהֶם וְלִמְכֹּר לָהֶם דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם[3]; לִלְוֹת מֵהֶן[4] וּלְהַלְוֹתָם[5], לִפְרַע[6] מֵהֶן וְלִפְרֹעַ לָהֶם מִלְוֶה בִּשְׁטָר[7] אוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן[8]. אֲבָל מִלְוֶה עַל־פֶּה נִפְרָעִין מֵהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל[9] מִיָּדָם. וּמֻתָּר לִמְכֹּר לָהֶן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם, כְּגוֹן יְרָקוֹת וְתַבְשִׁיל, עַד[10] יוֹם חַגָּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[11]? בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל[12], אֲבָל בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת[13], אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא יוֹם חַגָּם בִּלְבָד. עָבַר וְנָשָׂא וְנָתַן עִמָּהֶן בְּאוֹתָן הַשְּׁלֹשָׁה יָמִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָאָה. וְהַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּיוֹם חַגָּם עִמָּהֶן, הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה[14].

2) (ע"ז ב.) כי על ידי זה שהנכרי ירויח במכירת סחורתו, או ישיג בקנייתו את המצרכים הנחוצים לו לשמחת החג, ישמח ויודה לאלהיו והישראל יהיה הגורם בדבר. 3) המשתמר ואינו מתקלקל מהר, שאז יראהו הנכרי ביום

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חגו וישמח בו. ולקחת ממנו: בין דבר המתקיים ובין דבר שאינו מתקיים – אסור. כי דמי החפץ הנמכר המונחים ברשותו משמחים לבו והוא מודה לעבודה־זרה (ע"ז ו:). 4) שיש לחשוש שמא יודה לאלהיו על שהישראל נצרך לו. 5) אף על פי שנצטרך לישראל, אבל לא ידע מחסור ביום חגו ויודה לעבודה־זרה. 6) לקבל ממנו תשלום חוב. ואף על פי שהוא מצטער בשעת הפרעון, אבל שמח הוא לאחר זמן, וישמח למחר ביום אידו (שם, ב.). 7) הואיל והכסף בטוח ואין פה הצלת ממון – אסור לו להיפרע מהם (שם, ו:). 8) (ירושלמי, ע"ז פ"א, ה"א). 9) (ע"ז ו:). 10) הואיל וביום חגם לא יהיה כבר, או שיהיה כבר מקולקל ונשחת ושוב לא ישמח בו ולא יודה (שם). 11) שכל אלה אסורים. 12) שאין אנו זקוקים להם ואין אנו מתפרנסים מהם. 13) שבתוכם אנו יושבים ופרנסתו מהם (שם, יא:). 14) (שם, ו:). וכבר נפסקה ההלכה (שו"ע יו"ד קמח, סעיף יב): שאין הדברים הללו אמורים אלא בזמנם: אבל בזמן הזה שאינם בקיאים בטיב האלילים – מותר לשאת ולתת עמהם ביום חגם, ללוות ולהלוות וכדומה (על פי הרשב"א והתוספות, ע"ז ב.). והרמ"א מוסיף שם: ואפילו לתת מעות לכהניהם אין איסור, כי אין עושים מהם תקרובת או נוי לעבודה־זרה אלא אוכלים ושותים בהם.

ב. וְאָסוּר לִשְׁלֹחַ דּוֹרוֹן[15] לְנָכְרִי בְּיוֹם אֵידוֹ[16], אֶלָּא־אִם־כֵּן נוֹדַע לוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאֵינוֹ עוֹבְדָהּ[17]. וְכֵן נָכְרִי שֶׁשָּׁלַח דּוֹרוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם חַגּוֹ, לֹא יְקַבְּלֶנּוּ מִמֶּנּוּ. וְאִם חָשַׁשׁ לְאֵיבָה[18] - נוֹטְלוֹ בְּפָנָיו, וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה בוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁזֶּה הַנָּכְרִי אֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהּ[19].

15) מתנה. 16) כינוי ליום חגו של עובד־כוכבים, מלשון הכתוב: כי קרוב יום אידם (דברים לב, לה). 17) (ע"ז סה.). 18) שיגרום סירובו לקבל ממנו את הדורון. 19) (שם, ו:).

ג. הָיָה אֵידָן שֶׁל אוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יָמִים הַרְבֵּה, שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה אוֹ עֲשָׂרָה - כָּל אוֹתָן הַיָּמִים כְּיוֹם אֶחָד הֵן, וְכֻלָּן אֲסוּרִין עִם שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵיהֶן[20].

20) (ע"ז ח.) ובמשנה מנו חכמים את חגיהם, וביניהם חגים הנמשכים שמונה ימים, כגון: "קלנדא" הנמשך שמונה ימים אחר תקופת טבת, היא התחלת שנתם: ו"סטרנורא" הנמשך שמונה ימים הוא גם הוא לפני תקופת טבת בסוף השנה למנינם. ואף על פי שארוכים הם אסרו חכמינו גם שלשה ימים לפניהם.

ד. כְּנַעֲנִים עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הֵם, וְיוֹם רִאשׁוֹן הוּא יוֹם אֵידָם. לְפִיכָךְ אָסוּר לָתֵת וְלָשֵׁאת עִמָּהֶם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם שִׁשִּׁי שֶׁבְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר יוֹם רִאשׁוֹן עַצְמוֹ, שֶׁהוּא אָסוּר בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן נוֹהֲגִין עִמָּהֶם בְּכָל אֵידֵיהֶם[21].

21) עיין לעיל בפרקנו (ה"א, הערה יג).

ה. יוֹם שֶׁמִּתְכַּנְּסִין בּוֹ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וּמַקְרִיבִין וּמְקַלְּסִים לֵאלֹהֵיהֶם - יוֹם חַגָּם הוּא, וַהֲרֵי הוּא כְּשְׁאָר חַגֵּיהֶם[22]. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁעוֹשֶׂה הוּא חַג לְעַצְמוֹ, וּמוֹדֶה לַכּוֹכָב שֶׁלּוֹ וּמְקַלְּסוֹ בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ, וְיוֹם תִּגְלַחַת זְקָנוֹ אוֹ בְּלוּרִיתוֹ[23], וְיוֹם שֶׁעָלָה בּוֹ מִן הַיָּם וְשֶׁיָּצָא מִבֵּית־הָאֲסוּרִים, וְיוֹם שֶׁעָשָׂה בּוֹ מִשְׁתֶּה[24] לִבְנוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאוֹתוֹ[25] הָאִישׁ בִּלְבָד. וְכֵן יוֹם שֶׁיָּמוּת לָהֶן בּוֹ מֵת וְיַעֲשׂוּהוּ חַג[26] - אוֹתָם הָעוֹשִׂים אֲסוּרִין אוֹתוֹ הַיּוֹם. וְכָל מִיתָה שֶׁשּׂוֹרְפִין בָּהּ כֵּלִים[27] וּמְקַטְּרִים קְטֹרֶת[28], בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[29]. אֵין יוֹם הֶחָג אָסוּר, אֶלָּא לְעוֹבְדֶיהָ בִּלְבַד, אֲבָל אוֹתָם שֶׁשְּׂמֵחִים בּוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי מִנְהָג[30] אוֹ מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ, אֲבָל הֵם אֵין מוֹדִין בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן[31].

22) ששלשה ימים לפניהם – אסורים. 23) מניחים השער באמצע הראש, ומגלחים כל מה שסביבותיו. השער האמצעי שנשאר נקרא: בלורית, ופעם בשנה יגלחו אותה (על פי פירוש המשנה לרבינו, ע"ז פ"א, מ"ג). 24) סעודת נישואין. 25) פרט למשועבדיו, כלומר: משרתיו והסרים למשמעתו אינם בכלל איסור זה ומותר לישא וליתן עמהם, ואין חוששים שילכו ויודו לעבודה־זרה ביום חג אדוניהם (ע"ז ח.). 26) משנה לשנה. 27) כגון: מיטתו וכלי תשמישי המת, כדרך ששורפים על המלכים ביום מותם, ככתוב (ירמיה לד, ה): בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך. ושריפה זו – חשיבות היא להם, כלומר: אין אדם אחר ראוי להשתמש במה שנשתמש בו זה (ע"ז יא., ובר"ן שם). 28) (ירושלמי, ע"ז פ"א, ה"ב). 29) מרוב חשיבות המת קבעו יום מותו לחג (ע"ז ח.). 30) משום שלום המדינה שהם חוסים בצלה. 31) (שם, ח:).

ו. דְּבָרִים שֶׁהֵן מְיֻחָדִין לְמִין מִמִּינֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[32] שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אָסוּר לִמְכֹּר לְעוֹבְדֵי אוֹתָהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[33] שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְעוֹלָם[34]; וּדְבָרִים שֶׁאֵינָן מְיֻחָדִין לָהּ, מוֹכְרִין אוֹתָם סְתָם[35]. וְאִם פֵּרַשׁ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהוּא קוֹנֶה אוֹתָם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - אָסוּר לִמְכֹּר לוֹ[36], אֶלָּא־אִם־כֵּן פְּסָלוֹ מִלְּהַקְרִיבוֹ[37] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.

32) כגון תאנות לבנות ולבונה זכה, כמבואר (שם, יג:). 33) (שם) לפי שיקריבום לעבודה־זרה, ועובר ישראל משום: "ולפני עור לא תתן מכשול", כי גם בני נח הוזהרו על עבודה־זרה. 34) אפילו שלא בימי חגם. 35) כל שאינו מפרש בשעת הקנייה שלצורך עבודה־זרה הוא קונה. 36) אפילו דברים שאינם מיוחדים לעבודה־זרה. 37) כגון שקטע בטרם שמכר אצבע מתרנגול לבן שנהגם להקריבו לעבודה־זרה, שמאחר שמחוסר אבר הוא שוב לא יקריבוהו (שם).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז. הָיוּ מְעֹרָבִין דְּבָרִים הַמְיֻחָדִין עִם דְּבָרִים שֶׁאֵין מְיֻחָדִין, כְּגוֹן לְבוֹנָה זַכָּה[38] בִּכְלַל לְבוֹנָה שְׁחֹרָה[39] - מוֹכֵר הַכֹּל סְתָם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יְלַקֵּט הַזַּכָּה לְבַדָּהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[40].

38) המיוחדת לעבודה־זרה. 39) שאינה מיוחדת. 40) (שם). "מותר למכור לו תרנגול בין התרנגולים", כלומר: אף על פי שתרנגול לבן מיוחד לעבודה־זרה ואסור למכרו בפני עצמו, אבל אם מוכר לו הרבה תרנגולים מצבע אחר וביניהם נמצא תרנגול לבן – מותר למכרו עם השאר, כי מכיון שקונה גם תרנגולים אחרים, מוכח הדבר שלא לשם עבודה־זרה הוא קונה. וכן בכל הדברים המעורבים. וראוי להעיר שבגמרא (שם, יד.) אמרו: "ומכולם הוא מוכר להם חבילה. וכמה חבילה? – משקל שלשה מנים", כלומר: שמותר למכור להם כמות גדולה של "מינים המיוחדים לעבודה־זרה", ואין אנו חוששים שיקריבום לעבודה־זרה, כי ודאי לסחורה הם מתכוננים. ושמא תאמר: עדיין יש חשש של מכירת "דברים המיוחדים לעבודה־זרה" לשם עבודה־זרה, שיש לחשוש שהסוחרים ימכרום לצרכנים שהם יקריבום? כבר השיבו בגמרא (שם) על "לפני עור" חוששים, על "לפני דלפני" אין אנו חוששים – כי כל שאין הצרכן קונה מידינו אנו, אין אנו אחראים לו.

ח. כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹכְרִין לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים דְּבָרִים שֶׁמַּחֲזִיקִין[41] בָּהֶן יְדֵיהֶן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כָּךְ אֵין מוֹכְרִין לָהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶזֶק לָרַבִּים[42], כְּגוֹן דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת וּכְלֵי־זַיִן וּכְבָלִים וְשַׁלְשֶׁלָאוֹת[43]; וְאֵין מַשְׁחִיזִין[44] לָהֶם אֶת הַזַּיִן[45]. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְמָכְרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אָסוּר לְמָכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל הֶחָשׁוּד לִמְכֹּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְכֵן אָסוּר לִמְכֹּר כְּלֵי נֶזֶק לְיִשְׂרָאֵל לִסְטִים[46].

41) שמסייעים להם. 42) כדי שלא יזיקו בהם את ישראל (ע"ז, טו:). 43) שקושרים בהם ידי בני אדם ורגליהם ומענים אותם. 44) מחדדים. 45) כגון: החרב והרומח. 46) (שם) אף על פי שאינו רוצח ואינו חשוד על שפיכות דמים, אבל מתוך שהוא גזלן השומט ממון מידי בעליו ונמלט, וכשרודפים אחריו הוא נלחם בנשק ומציל עצמו, ובינתים יאבד זה ממונו (מלשון רש"י, שם).

ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְנִים בֵּין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְכָרְתוּ לָהֶם בְּרִית - מֻתָּר לִמְכֹּר כְּלֵי־זַיִן לְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְגִיסָוֹתָיו[47], מִפְּנֵי שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶם מִלְחָמָה עִם צָרֵי הַמְּדִינָה לְהַצִּילָהּ, וְנִמְצְאוּ מְגִנִּים עָלֵינוּ, שֶׁהֲרֵי אָנוּ שְׁרוּיִין בְּתוֹכָם[48]. עִיר[49] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מֻתָּר לְהַלֵּךְ בְּתוֹכָהּ[50]. הָיָה חוּצָה לָהּ, וְאָסוּר לְהִכָּנֵס בְּתוֹכָהּ[51]. הָיָה חוּצָה לָהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - מֻתָּר לְהַלֵּךְ בְּתוֹכָהּ.

47) חיילות שלו. 48) (שם, טז.). 49) בדפוסים האחרונים נמשכת הלכה זו להלכה ט' שלפניה, אבל מתוך מרוצת הדברים נראה שכאן התחלת הלכה חדשה: וכן נראה מתוך הדפוסים הישנים. 50) שאין הם נמשכים אחרי עבודה־זרה שבעיר הסמוכה להם. 51) (ע"ז יא:). וכה יאמר שם רבינו בפירושו למשנה: "לפי שאסור להיכנס בעיר שיש בה עבודה־זרה, כל שכן לדור בתוכה, וכל שכן לסחור בה" וכו'. אבל רוב המפרשים והראב"ד בראשם, מפרשים את המשנה (ע"ז, שם): שבעיר שיש בה יריד ידובר, וכל האיסור אינו אלא לשאת ולתת עמהם: אבל הכניסה לתוכה בלא משא ומתן – אין בה איסור, אם לא ביום חגם שיש לחוש שמא ישא ויתן עמהם.

י. הַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אָסוּר לוֹ לַעֲבֹר[52] בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהַדֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת[53] לְאוֹתוֹ מָקוֹם; אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, וְנִקְרָה[54] וְהָלַךְ בָּזוֹ - מֻתָּר[55].

52) אפילו שלא לשהות בתוכה, אלא לעבור דרכה לעיר אחרת – מפני שאסור ליהנות מאותה הדרך. 53) שאין דרך אחרת להגיע לאותו מקום אלא דרך עיר זו, אז הוא נקרא: "נהנה". 54) וקרה מקרה. 55) כי אין הנאתו ניכרת, הואיל ואפשר לו ללכת דרך עיר אחרת (שם).

יא. אָסוּר לִבְנוֹת עִם הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כִּפָּה[56] שֶׁמַּעֲמִידִים בָּהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְאִם עָבַר וּבָנָה, שְׁרָרוֹ מֻתָּר[57]. אֲבָל בּוֹנֶה הוּא לְכַתְּחִלָּה הַטְרַקְלִין אוֹ הֶחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אוֹתָהּ הַכִּפָּה[58].

56) בנין עשוי כמין קשת עם תקרה מקומרת ובה מעמידים את האליל, והרי זה כמשמשי עבודה־זרה. 57) (ע"ז יט:) כי משמשי עבודה־זרה אינם אסורים עד שיעבדו, אבל אסור לבנותה לכתחילה. 58) (שם טז.) "הגיע לכיפה מותר לבנות אפילו לכתחילה (הגהות הגר"א, יורה דעה קמג, ס"ק ו). והעיר הט"ז (שם, ס"ק ד), שאינו מותר אלא לסייע להם, כלשון המשנה (שם): "בונים עמהם", אבל שהישראל לבדו יהיה הבונה בלי עזרת הנכרים – ודאי שאסור.

יב. עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְהָיוּ בָהּ חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת[59] וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת - הַמְּעֻטָּרוֹת אָסוּר לֵהָנוֹת בָּהֶן, בְּכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָן[60], מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁבִּגְלַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נִתְעַטְּרוּ[61]; וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת, מֻתָּרוֹת בַּהֲנָאָה[62]. חֲנֻיּוֹת שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[63], אָסוּר לְשָׂכְרָן, מִפְּנֵי שֶׁמְּהַנֶּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[64].

59) מקושטות בוורדים והדסים או בפירות. 60) אפילו שלא מן הקישוט עצמו. 61) ולכן כל מה שבתוכן כ"דברים המיוחדים לעבודה־זרה" הם (שם, יב:). ורבים מפרשים טעם האיסור: מפני שחנויות אלה מעלות מכס לכהני עבודה־זרה ונתקשטו להיות מסומנות וניכרות – ולכן אסור לקנות בהן, כי מהנה הוא עבודה־זרה וכהניה (רש"י ור"ן). 62) (שם). 63) שהם קנין לעבודה־זרה. 64) (ירושלמי, ע"ז פ"ד, ה"ג).

יג. הַמּוֹכֵר בַּיִת לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דָּמָיו אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה[65], וְיוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח[66]. אֲבָל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁאָנְסוּ יִשְׂרָאֵל וְגָזְלוּ בֵּיתוֹ וְהֶעֱמִידוּ בּוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דָּמָיו מֻתָּרִין[67], וְכוֹתֵב[68] וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם[69].

65) (תוספתא דע"ז, פ"ז: גיטין מד.) משום קנס, שמכר ביתו לעבודה־זרה. 66) מבואר לעיל (פ"ז, ה"ט). וכבר שאלו ה"תוספות" (ע"ז מג: דיבור־המתחיל: "שוחק"): "וכי בכל שעה ילך לים המלח? ותירצו: שאפשר לשחוק ולזרות במקום שאינו מגדל צמחים, ולא נאמר: "ים המלח" אלא להצריך מקום שאינו מגדל צמחים. 67) שהרי אנוס הוא ואין לקנסו. 68) שטר מכירה. 69) בבתי דינם לחתום עליו. ואף על פי שהוא מחשיבם בזה שמחתימם על שטרו – מותר, מפני שהוא כמציל מידם (שם).

יד. וַחֲלִילִין[70] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אָסוּר לִסְפֹּד בָּהֶן[71]. הוֹלְכִין לְיָרִיד[72] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְלוֹקְחִין מֵהֶן בְּהֵמָה, עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, בְּגִיּוּתָן[73], וּבָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְכוֹתֵב וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶן[74], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָם[75]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּלוֹקֵחַ מִבַּעַל־הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן מֶכֶס, אֲבָל הַלּוֹקֵחַ שָׁם מִן הַתַּגָּר[76], אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹתֵן מֶכֶס, וְהַמֶּכֶס לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְנִמְצָא זֶה מְהַנֶּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. עָבַר וְלָקַח מִן הַתַּגָּר - אִם בְּהֵמָה לָקַח, מְנַשֵּׁר[77] פַּרְסוֹתֶיהָ מִן הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַטָּה; וְאִם כְּסוּת וְכֵלִים לָקַח - יְרָקְבוּ. לָקַח מָעוֹת וּכְלֵי מַתָּכוֹת[78], יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח. לָקַח עֶבֶד - לֹא מַעֲלִים[79] וְלֹא מוֹרִידִין[80].

70) כלי־נשיפה שמספידים בהם את המת, כנזכר במשנה (ב"מ פ"ו, מ"א). 71) (תוספתא דע"ז, פ"ז). 72) שוק גדול שבאים אליו לסחורה מכל הסביבה, ושלא בימי חגם ידובר. 73) שהם עדיין נכרים: וכל שכן "עבדים כנענים" שכבר נמכרו פעם לישראל ונימולו ונמכרו אחר כך לנכרים – שהם חייבין אז במצוות שאין הזמן גרמא (ע"ז יג.). 74) אף על פי שתפארת וכבוד הוא להם, ויש לחשוש שיודו לאלילים על זה. 75) "שמתוך כך יהיו לו עדים ומסייעים להצילו מן העוררים" (לשון רש"י, שם). 76) סוחר. 77) מפיל. עוקר וחותך פרסותיה למטה מן הארכובה, מקום שאינו עושה טריפה: כי למעלה מן הארכובה נטרפת, ואסור לנו לטרוף בהמה בידים. וטעם ה"נישור" – כדי שלא ייהנה בה, כי אחרי שנעקרו פרסותיה אינה ראויה לעבודה וגם לשחטה ולאכלה – אסור (כדעת רש"י, שם). ושם בגמרא מצאו סמך ל"עיקור" זה, ממה שנאמר (יהושע יא, ו): "את סוסיהם תעקר". 78) שאינם נרקבים. 79) אותו מן הבור כשנפל לתוכו. 80) לבור ולהמיתו בידים, כדין כל הנכרים עובדי עבודה־זרה שלא מעלים ולא מורידים (שם, יג:). ודוקא "עבד בגויותו", אבל "עבד כנעני" הנימול – הרי הוא כישראל ומצוה להעלותו (שם).

טו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁעָשָׂה לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ מִשְׁתֶּה[81], אָסוּר לֵהָנוֹת מִסְּעוּדָתוֹ. וַאֲפִלּוּ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת הַיִּשְׂרָאֵל מִשֶּׁלּוֹ שָׁם, אָסוּר[82], הוֹאִיל וּבִמְסִבַּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֲכָלוֹ. וּמֵאֵימָתַי אָסוּר לֶאֱכֹל אֲכָלוֹ? מִשֶּׁהִתְחִיל לַעֲסֹק וּלְהָכִין צָרְכֵּי סְעוּדָה, וְכָל יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וּלְאַחַר יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם עָשָׂה סְעוּדָה אַחֶרֶת מֵחֲמַת הַנִּשּׂוּאִין[83] - אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם אָסוּר, עַד שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְכָל הַהַרְחָקָה הַזֹּאת, מִפְּנֵי עֲבוֹדָה שֶׁל כּוֹכָבִים[84] הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ[85], וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ" וְגוֹ'.

81) לשמחת נישואין. 82) (ע"ז ח.). 83) שאמר לו בפירוש: שמזמינו למסיבתו מחמת הנישואין. 84) שלא יימשך אחריה לעבדה על ידי התקרבותו היתירה, ולא כדעת רש"י (שם) המנמק את האיסור, מפני שהנכרי יודה לעבודה־זרה ויקריב לה תקרובת. 85) ואמרו (שם): רבי ישמעאל אומר: ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודה־זרה בטהרה הם (בלא כוונה, ואינם שמים על לב, רש"י). כיצד נכרי שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו, אף על פי שאוכלים משלהם ושותים משלהם, ושמש שלהם עומד לפניהם – מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים (כינוי לתקרובת עבודה־זרה), שנאמר: "וקרא לך ואכלת מזבחו" – משעה שאתה קורא לו, מעלה אני על אכילתך כאילו היא מזבחו.

טז. בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תֵּינִיק אֶת בְּנָהּ שֶׁל עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים[86], מִפְּנֵי שֶׁמְּגַדֶּלֶת בֵּן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים; וְלֹא תְּיַלֵּד אֶת הַנָּכְרִית עַכּוּ"ם. אֲבָל מְיַלֶּדֶת הִיא בְּשָׂכָר, מִשּׁוּם אֵיבָה[87]. וְהַנָּכְרִית עַכּוּ"ם מְיַלֶּדֶת אֶת בַּת יִשְׂרָאֵל וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[88] בִּרְשׁוּתָהּ[89], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּהַרְגֶנּוּ[90].

86) ואפילו בשכר, כי אין לחוש לאיבה שתתעורר על ידי זה, כי יכולה היא לומר: איני רוצה להתגנות בעיני בעלי (ע"ז כו). וכתבו ה"הגהות מיימוניות": שאם יש לה חלב הרבה והיא מצטערת – מותר לה להיניק משום רפואתה. 87) (שם). אבל בלא שכר אין חשש איבה, כי יכולה היא לומר: צריכה אני ללכת לעבודתי להרויח מזונותי. ובגמרא (שם) אמרו: שבשבת אסור לה ליילד אפילו בשכר, כי יכולה היא לומר: בנינו שישמרו את השבת – מותר לנו לחללה עליהם: שלכם, שאינם שומרי שבת – לא נחללה עליהם. וה"כסף־משנה" תמה: למה לא הזכיר רבינו הלכה זו? אבל באמת מביאה רבינו (הלכות שבת פ"ב, ה"יב), כי שם מקומה. 88) וברושלמי (ע"ז פ"ב, ה"א) למדוה ממקרא מפורש (ישעיה מט, כג): "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך" – הרי שמותר לינוק מאשה נכרית. 89) בביתה של הישראלית ובנוכחותה. 90) (ע"ז כו.). וכתבו ה'תוספות' (שם) שאסור להשהות תינוק ותינוקת יחידים בבית הנכרי לרפואתם, מפני שחשודים על שפיכות־דמים. ואפילו הם גדולים קצת – אסור, שמא ימשכום למינות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יז. הַהוֹלְכִין לְתַרְפּוּת[91] עַכּוּ"ם, אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן[92], וְהַבָּאִים מֵתָּרִין[93]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיוּ קְשׁוּרִין[94] זֶה בָּזֶה, שֶׁאִם הָיוּ קְשׁוּרִין - שֶׁמָּא דַעְתָּן לַחֲזֹר. יִשְׂרָאֵל הַהוֹלֵךְ לְתַרְפּוּת עַכּוּ"ם - בַּהֲלִיכָה מֻתָּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמּוֹ, שֶׁמָּא יַחֲזֹר בּוֹ[95], וּבַחֲזִירָה אָסוּר[96]. יִשְׂרָאֵל מוּמָר - בֵּין בַּהֲלִיכָה בֵּין בַּחֲזִירָה, אָסוּר[97].

91) כינוי של גנאי ודרך בזיון לבתי עבודה־זרה שהולכים אליהם מאמיניהם למרחוק. ולפי "הערוך" (ערך "תרף") מקורו בלשון רומית. "לעג וקלס" (תהלים מד, יד) מתורגם ממקנותא ותורפיתא. ובירושלמי (ע"ז פ"ב, ה"ג) פירשו: מלשון "תרפים" הנזכרים בתורה (בראשית לא, יט). 92) (ע"ז כט:) שילך ויודה לעבודה־זרה. וכן יש לחוש, שמא יקנו אצלנו דברים ויקריבום לעבודה־זרה. 93) כי אחרי שחזרו משם, אין לחוש עוד (שם, לב:). 94) שלא ילכו חבורות חבורות אלא בד בבד, ואז מסתמא ילך כל אחד לביתו ולא יחזור להודות (שם, לג.). 95) ולא ילך שמה כלל. 96) שיש לחוש שדבק בעבודה־זרה ויחזור להודות לה. 97) שיודה לע"ז בהליכתו ככל נכרי, וגם בחזירתו ישוב ויודה לה הואיל והוא אדוק בה ביותר (ע"ז לג.).

יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָלַךְ לְיָרִיד[98] שֶׁל עַכּוּ"ם - בַּחֲזִירָה אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמּוֹ, שֶׁמָּא עַכּוּ"ם מָכַר[99] לָהֶן שָׁם; וּדְמֵי עַכּוּ"ם בְּיַד יִשְׂרָאֵל אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, וּבְיַד עַכּוּ"ם מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה[100]. וּמִפְּנֵי זֶה[101] נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִם עַכּוּ"ם הַבָּא[102] מִן הַתַּרְפּוּת שֶׁל עַכּוּ"ם[103], וְאֵין נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִם יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַתַּרְפּוּת[104] הַהוּא; וְלֹא עִם יִשְׂרָאֵל מוּמָר, לֹא בַּהֲלִיכָתוֹ[105] וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ[106].

98) שוק גדול שמתקבצים שם מכל הסביבה לסחורה ויש שם עבודה־זרה שעובדים אותה כל ימי היריד. 99) כי אילו היה בידו חפץ אחר למכור לא היה הולך שמה, אלא היה מוכרו כאן לנו (שם). 100) (שם, סד.). והטעם: כי מה שעבודה־זרה תופסת דמיה אנו למדים מ"והיית חרם כמוהו" (דברים ז, כו), "כל שאתה מהווה ממנו הרי הוא כמוהו" (ע"ז נד:). ופסוק זה בישראל נאמר ולא בבן נח, ולפיכך דמי עבודה־זרה ביד נכרי מותרים (תוספות שם, דיבור המתחיל: "מסתברא"). 101) שדמי עבודה־זרה ביד נכרים – מותרים. 102) אבל בהליכתו שם – אסור, כי יש לחוש שיודה לעבודה־זרה שביריד, כגירסת הרי"ף (ע"ז, פ"ב): "נכרי ההולך ליריד: בהליכתו – אסור, בחזירתו – מותר". והטעם: הואיל ויש עבודה־זרה ביריד שעובדים אותה, הרי זה כשלשה ימים לפני חגם שאסור לישא וליתן עמהם: אבל בחזירתו אין לחוש, שהרי לא ישוב להודות לעבודה־זרה. ולדמי עבודה־זרה אין לחוש – כי דמי עבודה־זרה ביד נכרי מותרים. 103) כנוסחת ונציה, דפוס קדום. ונוסח אחר: תרפות. 104) כי יש לחוש לדמי עבודה־זרה שבידו: אבל אין לחוש שמא ישוב להודות, כי ה"יריד" יש לו זמן קבוע ואחרי עבור זמנו אין שם ע"ז. לא כן ב"תרפות" (לעיל, ה"יז) הואיל וקבועה היא, יש לחוש שמא ישוב להודות. 105) כי ילך לשם ויודה לעבודה־זרה. 106) משום דמי ע"ז בידו (עבודת המלך).

~ יום שני י"ז אייר ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) מכירת בתים ושדות והשכרתם לעכו"ם בארץ ישראל ובחו"ל; שמפרנסים עניי גויים עם עניי ישראל.

א. אֵין כּוֹרְתִין בְּרִית לְשִׁבְעָה עֲמָמִין[2] כְּדֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה עִמָּהֶן שָׁלוֹם וְנַנִּיחַ אוֹתָם לַעֲבֹד עַכּוּ"ם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית". אֶלָּא יַחֲזִרוּ מֵעֲבוֹדָתָם אוֹ יֵהָרְגוּ. וְאָסוּר לְרַחֵם עֲלֵיהֶם[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם"[4]. לְפִיכָךְ אִם רָאָה מֵהֶם אוֹבֵד אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, לֹא יַעֲלֶנּוּ; רָאָהוּ נָטוּי לָמוּת[5], לֹא יַצִּילֶנּוּ. אֲבָל לְאַבְּדוֹ בְּיָדוֹ אוֹ לְדָחְפוֹ לְבוֹר וְכַיּוֹצֵא בָזֶה, אָסוּר[6], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עִמָּנוּ מִלְחָמָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁבְעָה עֲמָמִין; אֲבָל הַמּוֹסְרִים[7] וְהָאֶפִּיקוֹרְסִין[8] מִיִּשְׂרָאֵל, הָיָה דִּין לְאַבְּדָן בְּיָד וּלְהוֹרִידָן עַד בְּאֵר שַׁחַת[9], מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מְצֵרִים[10] לְיִשְׂרָאֵל וּמְסִירִין אֶת הָעָם מֵאַחֲרֵי ה', כְּצָדוּק וּבַייתוֹס[11] וְתַלְמִידֵיהֶם - "שֵׁם רְשָׁעִים, יִרְקָב"[12] (משלי י, ז).

2) והם הכנעני והחיתי והאמורי וכו', יושבי ארץ־ישראל בתקופת מלחמת הכיבוש בימי יהושע והשופטים. ונוסח דפוס קושטא, רס"ט ונוסח אוקספורד: עובדי עבודה־זרה, כי כן שיטת הרמב"ם, שבכל עובדי עבודה־זרה הכתוב מדבר, כמבואר בסמוך (הלכה ו). 3) אפילו שלא בשעת מלחמה. וכל זאת – כדי להתרחק מהם שלא יסירו את לבבם מאחרי ה'. 4) כתרגום אונקלוס: ולא תרחם עליהון; מגיזרת: וחנותי את אשר אחון (שמות לג, יט). 5) ונוסח אוקספורד: לקוח למות. 6) שכן אמרו חז"ל: "העכו"ם – לא מעלין ולא מורידין" (עבודה־זרה כו.). 7) המלשינים מבני ישראל, המוסרים נפשות אחיהם וממונם בידי שונאיהם. 8) כופרים בעיקר ורודפי תענוגים, והם נקראים על שם הפילוסוף היווני אפיקור (411־340 לפחב"ש) שהיה כופר בהישארות נהפש והורה כי תענוגי העולם הזה הם תכלית החיים ומטרת האדם. ורבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י) פירש את השם מלשון הפקר: מי שנוהג הפקרות ומבזה את התורה ולומדיה. והמדקדק אליהו הבחור, בספרו "תשבי" בשורש: "פקור" אומר: מין ואפיקורוס היו שני אנשים שלא היו בעלי דת, והנמשכים אחריהם נקראים: מינים ואפיקורסים. על המינים והאפיקורסים למיניהם, עיין לקמן (הלכות תשובה, פרק ג). 9) כמאמרם: המינים והמסורות והמומרים – מורידין ולא מעלין (עבודה־זרה כו:). 10) מציקים וצוררים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

11) תלמידי אנטיגנוס איש סוכו שעיקמו תורת רבם ויצאו לתרבות רעה (אבות דרבי נתן פרק ה). 12) כנוסח אוקספורד ועוד. ובנוסחאות אחרות חסרה הפיסקה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אֵין כּוֹרְתִין בְּרִית לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּדֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה עִמָּהֶן שָׁלוֹם וְנַנִּיחַ אוֹתָם לְעָבְדָם - שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית".

על הפסוק "ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני האמורי והחתי והפריזי החוי והיבוסי" כתב רש"י: "ששה אומות הן והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו". ולפ"ז יש לומר בדעת רש"י שיתכן והגרגשי שלא הי' מ"יושבי הארץ" בשעת הכניסה לא"י אינו נכלל באזהרות ובציווי "לא תכרות להם ברית". אבל מהחינוך ומדברי הרמב"ם כאן משמע שהחיוב: לא תכרות להם ברית, החרם תחרימם, לא תחי' כל נשמה – הוא בנוגע לכל הז' אומות, ולא רק בעת מלחמה כ"א בכל זמן ו"בכל מקום שנמצאים".

לקוטי שיחות חלק כ"א עמוד 227 והע' 30
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

ב. מִכָּאן[13] אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָסוּר לְרַפֵּאת[14] עַכּוּ"ם אֲפִלּוּ בְשָׂכָר. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא[15] מֵהֶן אוֹ שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם אֵיבָה[16] - מְרַפֵּא בְשָׂכָר, אֲבָל בְּחִנָּם אָסוּר[17]. וְגֵר תּוֹשָׁב[18], הוֹאִיל וְאַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ[19], מְרַפְּאִים אוֹתוֹ בְּחִנָּם.

13) הואיל ואין מעלין את הטובע. 14) (שם) דרפואה היינו מעלין (כסף־משנה). 15) שאם לא ירפאם – חייו בסכנה. 16) לו או לכלל ישראל. 17) מפני שיכול הוא להתנצל ולומר, כי אץ הוא לדרכו לעשות מלאכתו אשר ממנה ימצא מחייתו. 18) נקרא כן, מפני שמותר לנו להושיבו בתוכנו, בארץ ישראל (הלכות איסורי ביאה פרק י"ד, הלכה ז); וזהו גר שקיבל עליו לקיים את שבע המצוות שבני נח נצטוו עליהן, ואלו הן: א) דינים ומשפטים, ב) ברכת השם. ג) עבודה־זרה. ד) שפיכת דמים. ה) גילוי עריות. ו) גזל, ז) אבר מן החי (סנהדרין נו.). 19) ליתן לו מזונותיו בתורת צדקה (עבודה־זרה סה.). וכמו שאמרה תורה: גר ותושב וחי עמך (ויקרא כה, לה).

ג. אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים וְשָׂדוֹת[20] בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל; וּבְסוּרְיָא[21], מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת[22]. וּמַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ שְׁכוּנָה[23]. וְאֵין שְׁכוּנָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה. וְאֵין מַשְׁכִּירִין לָהֶם שָׂדוֹת[24]. וּבְסוּרְיָא, מַשְׁכִּירִין לָהֶם שָׂדוֹת[25]. וּמִפְּנֵי מָה הֶחֱמִירוּ בְשָׂדֶה? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתַּיִם: מַפְקִיעָה[26] מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, וְנוֹתֵן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע[27]. וּמֻתָּר לִמְכֹּר לָהֶם בָּתִּים וְשָׂדוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ אַרְצֵנוּ.

20) (עבודה־זרה כא.), והטעם מבואר לקמן (הלכה ד): כשלא תהיה להם קרקע תהא ישיבתם ארעית ולא ישתקעו בה. 21) הארצות שכבש דוד, כגון: ארם צובא, ארם נהריים שאין קדושתן כקדושת ארץ־ישראל, השווה דברי רבינו (הלכות תרומות פרק א, הלכה ג): "שיצאה מכלל חוץ לארץ ולכלל ארץ ישראל לא הגיעה". ומפני מה ירדה ממעלת ארץ־ישראל? – "מפני שדוד כבש אותה קודם שכבש כל ארץ־ישראל (הארץ היעודה), אלא עוד נשאר בה משבעת עממים. ואילו תפס כל ארץ־ישראל לגבולותיה ואחרי כן כבש ארצות אחרות, היה כיבושו כולו כארץ־ישראל לכל דבר". 22) חומר בשדה מבבית: מפני שבשדה שני נימוקים לאיסור, כמו שהוא הולך ומבאר בסמוך. 23) רחוב מיוחד שייקרא על שמם. 24) גזירה משום מכירה: שאם נתיר להשכיר יבואו גם למכור. 25) דאין גוזרים גזירה לגזירה: המכירה גופא בסוריא אינה אלא גזירה: שמא יבוא למכור שדות גם בארץ־ישראל. נמצא, שאם תיאסר השכירות בסוריא משום מכירה – אינה אלא גזירה לגזירה. 26) מסלקה. מוציא אותה מידי חיוב המעשרות; כי כל עוד שהשדה ברשות הנכרי לא יפריש ממנה את מעשרותיה, למרות זאת שאין קניין לעכו"ם בארץ־ישראל להפקיע מיד מעשר (תוספות עבודה־זרה, כא.). 27) (עבודה־זרה, שם).

ד. אַף בְּמָקוֹם שֶׁהִתִּירוּ[28] לְהַשְׁכִּיר, לֹא לְבֵית דִּירָה הִתִּירוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְנִיס לְתוֹכָהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְנֶאֱמַר: "לֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ". אֲבָל מַשְׁכִּיר לָהֶן בָּתִּים לַעֲשׂוֹתָן אוֹצָר[29]. וְאֵין מוֹכְרִין לָהֶן פֵּרוֹת וּתְבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בִּמְחֻבָּר לְקַרְקַע[30], אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִשֶּׁיָּקִיץ[31], אוֹ מוֹכֵר לוֹ עַל־מְנָת[32] לָקוּץ, וְקוֹצֵץ. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מוֹכְרִין לָהֶן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם"[33] - לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע, שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה לָהֶם קַרְקַע, יְשִׁיבָתָן יְשִׁיבַת עֲרַאי הִיא. וְכֵן אָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן, וַאֲפִלּוּ לוֹמַר: כַּמָּה נָאֶה עוֹבֵד כּוֹכָבִים זֶה בְּצוּרָתוֹ[34]! כָּל־וָחֹמֶר שֶׁיְּסַפֵּר בְּשֶׁבַח מַעֲשָׂיו, אוֹ שֶׁיְּחַבֵּב דָּבָר מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם"[35] - לֹא יִהְיֶה לָהֶם חֵן בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לְהִדָּבֵק עִמּוֹ וְלִלְמֹד מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. וְאָסוּר לִתֵּן לָהֶם מַתְּנַת חִנָּם[36], אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב[37], שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי" - בְּמִכִּירָה וְלֹא בִנְתִינָה.

28) כגון בתים בארץ־ישראל כשאין עושים שכונה. 29) מחסן לסחורה. ומעיר הראב"ד: כי ליין אסור להשכיר גם בתור אוצר, שהרי יין נסך אסור בהנאה. עיין דברי רבינו (הלכות מאכלות אסורות פרק י"א, הלכה ג). 30) כל עוד שהפירות מחוברים באילן והתבואה בקרקע, מפני שבינתיים – עד שתגיע עת הקציר והקטיף – ישב בארץ ויתערה בה. 31) כשכבר נקצרה תבואת השדה ונקטף פרי האילן. 32) שמתנה עימו בפירוש, שתיכף עם גמר בישול היבול – יקצור ויקטוף וילך לו. 33) משורש חָנַה, שלא יהיו חונים

בארץ בקביעות. 34) (עבודה־זרה כ.). אבל אם כוונתו לתת שבח והודייה לה' שברא בריות נאות ושככה לו בעולמו – מותר (הגהות מיימוניות). 35) זה פועל שנגזר משם העצם: "חן". 36) שנאמר: "ולא תחנם" (שם). 37) שקיבל עליו שבע מצוות בני־נח, ואוכל נבילות וטריפות (שם).

ה. מִפַּרְנְסִים[38] עֲנִיֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[39]. וְאֵין מְמַחִין[40] בְּיַד עֲנִיֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּלֶקֶט, שִׁכְחָה וּפֵאָה, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְשׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹמָם, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם חַגָּם[41], מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְאֵין כּוֹפְלִין[42] לָהֶן שָׁלוֹם לְעוֹלָם[43]. וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּיוֹם חַגּוֹ[44] לָתֵת לוֹ שָׁלוֹם. מְצָאוֹ בַּשּׁוּק, נוֹתֵן לוֹ שָׁלוֹם בְּשָׂפָה רָפָה וּבְכֹבֶד רֹאשׁ[45].

38) מקופת הצדקה (גיטין סב.). 39) שלא לעורר איבה ומשטמה בינם ובינינו, כי גדול השלום כנגד הכול. 40) אין מעכבים בידם מללקוט יחד עם עניי ישראל. 41) ואין חוששים שמא יודה על זה לאלילו ביום אידו. 42) לומר: שלום, שלום! 43) ואפילו שלא ביום חגו, כי "מפני דרכי שלום" די בפעם אחת (גיטין, שם). 44) כי יחשוב לו זאת לכבוד ויודה על זה לאלילו ואסור להיות הגורם לזה, שנאמר: לא ישמע על פיך (שמות כג, יג). 45) (שם).

ו. אֵין כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[46] אֲמוּרִים, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ שֶׁיַּד עַכּוּ"ם תַּקִּיפָה עַל יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁיַּד יִשְׂרָאֵל תַּקִּיפָה עֲלֵיהֶם, אָסוּר לָנוּ לְהַנִּיחַ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בֵּינֵינוּ. וַאֲפִלּוּ יוֹשֵׁב יְשִׁיבַת עֲרַאי אוֹ עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּסְחוֹרָה[47], לֹא יַעֲבֹר בְּאַרְצֵנוּ, אֶלָּא עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ" - אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה[48]. וְאִם קִבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת, הֲרֵי זֶה גֵּר תּוֹשָׁב. וְאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[49], אֲבָל שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַיּוֹבֵל, אֵין מְקַבְּלִין אֶלָּא גֵּר[50] צֶדֶק בִּלְבָד.

46) של השכרת בתים בארץ־ישראל. ופרנסת עניי עכו"ם וכו'. 47) דווקא לסחורה שיש לחשוש שמא יתעכב בארץ לרגלי מסחרו וישתרש בה, אבל העברה כשהיא לעצמה – אין בה איסור (מעשה רוקח). 48) והראב"ד מעיר על זה ואומר: זאת לא מצאנו ולא שמענו מעולם! והכתוב: "לא ישבו בארצכם" שהוא מביא – בשבעת העמים מדבר; ואפילו לדבריו, "ישיבה" כתיב בהם ולא "העברה"! אבל דברי רבינו מקורם טהור במכילתא דרבי שמעון בן־יוחאי הנמצאת במדרש הגדול (פרשת משפטים) על פסוק: "לא ישבו בארצך" – זו אזהרה שלא יושיבו גוי עובד עבודה־זרה ביניהם; ואפילו לעבור בארץ־ישראל. יכול על חינם? תלמוד לומר: "פן יחטיאו אותך לי". 49) (ערכין כט.). ובימי בית שני לא היה כבר היובל נוהג, שכתוב ביובל: וקראתם דרור בארץ לכל יושביה (ויקרא כה, ו) – בזמן שכל יושביה עליה, ובימי בית שני לא היו כבר עשרת השבטים (ערכין לב:). 50) זה המקבל עליו כל תרי"ג מצוות. וכן אמרו (בכורות ל:): נכרי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד – אין מקבלין אותו. רבי יוסי בן רבי יהודה אומר: אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים. השווה דברי רבינו (משנה תורה, הלכות איסורי ביאה פרק יד, הלכה ח).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) על מה נאמר: "ובחוקותיהם לא תלכו"; איזהו מנחש, ואיזהו קוסם; דיני עונן ומכשף.

א. אֵין הוֹלְכִין בְּחֻקּוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְלֹא מִדַּמִּין לָהֶן, לֹא בַּמַּלְבּוּשׁ וְלֹא בַשֵּׂעָר[2] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקַּת הַגּוֹיִם", וְנֶאֱמַר: "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ"[3], וְנֶאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" - הַכֹּל בְּעִנְיָן אֶחָד הוּא מַזְהִיר, שֶׁלֹּא יִדַּמֶּה לָהֶן; אֶלָּא יִהְיֶה הַיִּשְׂרָאֵל מֻבְדָּל מֵהֶן וְיָדוּעַ בְּמַלְבּוּשׁוֹ[4] וּבִשְׂעָר מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁהוּא מֻבְדָּל מֵהֶן בְּמַדָּעוֹ[5] וּבְדֵעוֹתָיו[6]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וָאַבְדִּל[7] אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים". לֹא יִלְבַּשׁ[8] בְּמַלְבּוּשׁ הַמְיֻחָד[9] לָהֶן, וְלֹא יְגַדֵּל צִיצִית[10] רֹאשׁוֹ כְּמוֹ צִיצִית רֹאשָׁם, וְלֹא יְגַלַּח מִן הַצְּדָדִין וְיַנִּיחַ הַשֵּׂעָר בָּאֶמְצַע כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין, וְזֶה הַנִּקְרָא בְּלוֹרִית[11]. וְלֹא יְגַלַּח הַשֵּׂעָר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו מֵאֹזֶן לְאֹזֶן וְיַנִּיחַ הַפֵּרַע[12] מִלְּאַחֲרָיו, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין הֵן[13]. וְלֹא יִבְנֶה מְקוֹמוֹת כְּבִנְיַן הֵיכָלוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם[14] כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ בָהֶן רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין. וְכָל הָעוֹשֶׂה אַחַת מֵאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לוֹקֶה[15].

2) בתספורת השער ובגידולו, כמבואר בסמוך. 3) אמרו (ספרא, אחרי): "וכי מה הניח הכתוב שלא אמרו? והלא כבר נאמר (דברים יח, י): "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש" וכיו"ב, ומה תלמוד לומר: "ובחוקותיהם לא תלכו? – שלא תלכו בנימוסות שלהם, בדברים החקוקים להם, כגון: תיאטראות וקרקסאות" וכו'. 4) כמו שאמרו (ספרי, ראה): "פן תנקש אחריהם" וגו' – שלא תאמר: הואיל והם יוצאים באבטיגא (מין מלבוש) – אף אני יוצא באבטיגא; הואיל והם יוצאים בארגמן – אף אני יוצא בארגמן וכו'. ורבינו (ב"ספר־המצוות", ל"ת ל) מוסיף ואומר: "וכבר ידעת לשון הנביא על כל הלובשים מלבוש נכרי", כוונתו לדברי הנביא (צפניה א, ח). 5) בתורתו ובהשקפת עולמו. 6) במידותיו. 7) "אם מובדלים אתם מן העמים – הרי אתם שלי, ואם לאו – הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו" (ספרא, קדושים). 8) רבינו הולך ומפרט בזה מה שאמר עד כאן בדרך כלל. 9) לא נתכוון רבינו לאסור אלא מלבוש המיוחד להם ופרשו הישראלים ממנו משום צניעות וכדומה; ואם הישראלים ילבשוהו כעת אחרי שפרשו ממנו, יהא נראה כאילו הם מודים בהם ונמשכים אחריהם. אבל מלבוש שאינו מיוחד להם – אין הישראל חייב להשתנות מהם כלל ועיקר (כס"מ, בשם מהר"י קולון). 10) קווצות

השער שממעל למצח, מלשון: ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח, ג). 11) כמבואר (ע"ז כט.). 12) קווצת שער ארוכה היורדת ונופלת מאחורי הראש. 13) והוא הנקרא בפי חז"ל: מספר קומי (ב"ק פג.). ופירש שם רש"י: "שמספרין מלפניהם ומשיירין בלורית מאחריהם". ובתוספתא פ"ז דשבת שנינו: "אלה דברים מדרכי האמורי: המספר קומי, והעושה בלורית". 14) כדמותם וכתבניתם. וכתבו (הגהות מיימוניות): "שאין להוסיף מסברא על מה שמנו חכמים – שהיתה קבלה בידם – שהוא מחוקות הגויים". 15) וכן אמרו (דברים־רבה, ס"ב): "המספר קומי והעושה בלורית... מהו חייב? – סופג את הארבעים".

ב. עַכּוּ"ם שֶׁהָיָה מִסְתַּפֵּר מִיִּשְׂרָאֵל - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לִבְלוּרִיתוֹ[16] קָרוֹב שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת לְכָל רוּחַ, שׁוֹמֵט[17] אֶת יָדוֹ.

16) שהוא משאיר באמצע ראשו כמבואר לעיל (ה"א). 17) מסלק את ידו, שלא יהא מתקן ועוזר בגידול הבלורית שהיא לשם עבודה־זרה (ע"ז כט.).

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה קָרוֹב לַמַּלְכוּת וְצָרִיךְ לֵישֵׁב לִפְנֵי מַלְכֵיהֶם, וְהָיָה לוֹ גְּנַאי, לְפִי שֶׁלֹּא יִדְּמֶה לָהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִלְבֹּשׁ בְּמַלְבּוּשֵׁיהֶן וּלְגַלֵּחַ כְּנֶגֶד פָּנָיו, כְּדֶרֶךְ שֶׁהֵן עוֹשִׂין[18].

18) שכן אמרו חז"ל (סוטה מט:): שאבטולוס בן־ראובן התירו לו לספר קומי, מפני שהיה קרוב למלכות. וכן אמרו (מעילה יז.) על ר' ראובן בן־איסטרובלי שהיה מספר קומי והלך וישב לפני השרים.

ד. אֵין מְנַחֲשִׁין[19] כְּעַכּוּ"ם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַחֲשׁוּ". כֵּיצַד הוּא הַנַּחַשׁ? כְּגוֹן אֵלּוּ שֶׁאוֹמְרִים: הוֹאִיל וְנָפְלָה פִּתִּי[20] מִפִּי אוֹ נָפַל מַקְלִי מִיָּדִי, אֵינִי הוֹלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הַיּוֹם, שֶׁאִם אֵלֵךְ, אֵין חֲפָצַי נַעֲשִׂים! הוֹאִיל וְעָבַר שׁוּעָל מִימִינִי, אֵינִי יוֹצֵא מִפֶּתַח בֵּיתִי הַיּוֹם, שֶׁאִם אֵצֵא, יִפְגָּעֵנִי אָדָם רַמַּאי! וְכֵן אֵלּוּ שֶׁשּׁוֹמְעִים צִפְצוּף הָעוֹף[21] וְאוֹמְרִים: יִהְיֶה כָּךְ וְלֹא יִהְיֶה כָּךְ! טוֹב לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי, וְרַע לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי! וְכֵן אֵלּוּ שֶׁאוֹמְרִים: שְׁחַט תַּרְנְגוֹל זֶה, שֶׁקָּרָא עַרְבִית[22]! שְׁחַט תַּרְנְגֹלֶת זוֹ, שֶׁקָּרְאָה כְּמוֹ תַּרְנְגוֹל! וְכֵן הַמֵּשִׂים סִימָנִים לְעַצְמוֹ: אִם יֵאָרַע לִי כָּךְ וָכָךְ, אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, וְאִם לֹא יֵאָרַע לִי, לֹא אֶעֱשֶׂה! כֶּאֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם[23]; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ, הַכֹּל אָסוּר. וְכָל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִפְּנֵי דָּבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, לוֹקֶה.

19) מלשון: ניחשתי ויברכני ה' בגללך (בראשית ל, כז). לחשוב איזה דבר לאות וסימן; לקסום ולהגיד עתידות על פי אותות שונים. 20) (סנהדרין סה:). 21) (שם, סו.). 22) כמו עורב (רש"י, שבת סז:). 23) שסמך על ניחושו ואמר: והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה, ואמרה: שתה וגם גמליך אשקה, אותה הוכחת לעבדך ליצחק (בראשית כד, יד). וכל כך היה לבו בטוח בניחושו, שתיכף אחרי השקותה את גמליו נתן צמידים על ידיה, עוד בטרם ששאל אותה: בת מי היא ובטרם ידע כי ממשפחת אברהם היא, והראב"ד בהשגותיו מתקיף קשה את רבינו ואומר: "זה שיבוש גדול, שהרי דבר זה מותר ומותר! ואיך חשב על צדיקים כמותם, כמו אליעזר עבד אברהם ויונתן בן־שאול – שגם הוא ניחש במלחמתו עם הפלשתים, באמרו לנער נושא כליו: ואם כה יאמרו: עלו, ועלינו... וזה לנו האות (שמואל יד, י) – שהם ניחשו ועברו על "לא תנחשו"!" ומה שאמרו חז"ל (חולין צה:): "כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן־שאול אינו נחש" – לא לענין איסור נאמר, אלא לומר: שאין ראוי לסמוך על נחש אחר שלא הותנה מראש כנחש אליעזר ויונתן, שהדגישו ואמרו: אם יארע כך – נעשה זה; ואם לא יארע כך – לא נעשה". והראב"ד מסיים: "אלמלי היו הם בחיים היו מצליפים לו פולסי דנורא". אבל לאמיתו של דבר דעת רבינו מתאימה לדעת רבותינו ז"ל, ונחש כזה של אליעזר ויונתן אסור. שהרי המאמר הנ"ל שבמסכת חולין, לענין איסור נאמר ולא כדעת הראב"ד. אולם כדי ליישב גם את תמיהתו של הראב"ד איך עברו אליעזר ויונתן על "לא תנחשו", מגדיר יפה הר"ן (חולין, שם), שה"נחש" שאסרה תורה היא רק בתולה את מעשיו בסימן שאין השכל מחייב אותו לתועלתו של הדבר או להפסדו, כגון: "נפל פתו מפיו" וכדומה. אבל התולה מעשהו בסימן שהשכל מחייב אותו – וודאי אין זה נחש, וזהו הניחוש של אליעזר ויונתן: אם הנערה תיענה לו ולא תתרשל ותשאב ותשקה גם את הגמלים – אות ומופת הוא, כי חרוצה היא וטובת לב וראויה היא להיות לאשה לבן־אדוניו. וכן אם הפלשתים לא יאמרו: "דומו! עד הגיענו אליכם", ויאמרו: "עלו אלינו!" אות הוא, כי נפל פחד העברים עליהם. ולסימנים כאלה לא נאמר: "נחש", כי כך הם כל מעשי בני אדם ותחבולותיהם בנויים על סימנים ואותות הגיוניים.

ה. מִי שֶׁאָמַר: דִּירָה זוֹ שֶׁבָּנִיתִי, סִימָן טוֹב הָיְתָה עָלַי[24]! אִשָּׁה זוֹ שֶׁנָּשָׂאתִי וּבְהֵמָה זוֹ שֶׁקָּנִיתִי מְבֹרֶכֶת הָיְתָה; מֵעֵת שֶׁקָּנִיתִיהָ, עָשַׁרְתִּי! וְכֵן הַשּׁוֹאֵל לְתִינוֹק: אֵי־זֶה פָּסוּק אַתָּה לוֹמֵד? אִם אָמַר לוֹ פָּסוּק מִן הַבְּרָכוֹת, יִשְׂמַח וְיֹאמַר: זֶה סִימָן[25] טוֹב! - כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מֻתָּר, הוֹאִיל וְלֹא כֵּוֵן מַעֲשָׂיו וְלֹא נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת[26], אֶלָּא עָשָׂה זֶה סִימָן לְעַצְמוֹ לְדָבָר שֶׁכְּבָר הָיָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[27].

24) כי מאז שבניתיה הצלחתי בעסקי; אבל אינו מכוון מעשיו לעתיד לפי סימן זה. 25) אבל אין בדעתו לכוון על פיו את פעולותיו אשר יעשה, או שלא יעשה. 26) על פי הסימן. 27) כמבואר (חולין צה:): "בית, תינוק ואשה – אף על פי שאין נחש, יש סימן", כלומר: לנחש עליהם בנוגע למעשים בעתיד – אסור, אבל לקבוע אותם בתור סימן טוב למעשיו שהצליחו בעבר – מותר. ורבים חולקים על רבינו ובראשם הראב"ד ודעתם היא: שמותר לסמוך על

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סימנים אלה גם כלפי המעשים לעתיד לבוא. והסמ"ג (הובא ב"כסף־משנה") כתב: מצינו כמה גדולים שאמרו לתינוק: פסוק לי פסוקיך (חולין, שם) ועשו מעשיהם על פי זה, בחשבם זאת כעין נבואה.

ו. אֵיזֶהוּ קוֹסֵם? זֶה הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִשְּׁאָר הַמַּעֲשִׂיּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשַּׁם[28] וְתִפָּנֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ מִכָּל הַדְּבָרִים[29], עַד שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים שֶׁעֲתִידִים לִהְיוֹת, וְיֹאמַר: דָּבָר פְּלוֹנִי עָתִיד לִהְיוֹת אוֹ אֵינוֹ הֹוֶה, אוֹ שֶׁיֹּאמַר שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהִזְהֲרוּ מִכָּךְ! יֵשׁ מִן הַקּוֹסְמִין שֶׁמְּשַׁמְּשִׁים בְּחוֹל אוֹ בַאֲבָנִים; וְיֵשׁ מִי שֶׁגּוֹהֵר[30] לָאָרֶץ וְיָנוּעַ וְצוֹעֵק; וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּמַרְאָה שֶׁל בַּרְזֶל אוֹ בַעֲשָׁשִׁית וּמְדַמִּין[31] וְאוֹמְרִים[32]. וְיֵשׁ מִי שֶׁנּוֹשֵׂא מַקֵּל בְּיָדוֹ וְנִשְׁעָן עָלָיו וּמַכֶּה בוֹ, עַד שֶׁתִּפָּנֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ וּמְדַבֵּר. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ[33] יַגִּיד לוֹ".

28) שיהא כאיש משמים ונדהם, נבהל ומשתומם. 29) שמסביב לו, שיהיה מרוחק מהמציאות והיישות עד שלא ירגיש בהן. השווה דברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת לא): "שיזעק זעקות משונות ויעזוב מחשבותיו ויביט לארץ, כמו ענין חולי הנופל ויגיד מה שעתיד להיות על פי כח הדמיון... בעלי הכוחות הדמיוניים לא יתפעלו מבלי שיעשו איזה מעשה או פעולה אשר יגיעו כח דמיונו" וכו'. 30) מלשון הכתוב: ויגהר ארצה (מלכים־א יח, מב) ופירושו: כופף את עצמו לארץ: משתטח על הארץ. 31) הוזים בכה דמיונם מחשבות כוזבות. 32) ומגידים לשואליהם עתידות. 33) "איזהו קוסם? – זה שאוחז במקלו ואומר: אלך, אם לא אלך?" (ספרי, שופטים).

ז. אָסוּר לִקְסֹם[34], וְלִשְׁאֹל לַקּוֹסֵם. אֶלָּא שֶׁהַשּׁוֹאֵל לַקּוֹסֵם, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35]. אֲבָל הַקּוֹסֵם עַצְמוֹ, אִם עָשָׂה מַעֲשֶׂה מִכָּל אֵלּוּ[36] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ, קֹסֵם קְסָמִים".

34) לעשות מעשה קסמים בעצמו. 35) מלקות דרבנן, מדברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת לא) משמע, שהשואל לקוסם אינו בכלל הלאו של: "לא ימצא בך... קוסם קסמים", שעיקרו לקוסם עצמו ולא לשואל בו. וכן כתב שם מפורש: "אבל השאלה לקוסם מגונה מאד". 36) המנויים בהלכה הקודמת.

ח. אֵיזֶהוּ מְעוֹנֵן? אֵלּוּ נוֹתְנֵי עִתִּים[37], שֶׁאוֹמְרִים בְּאִצְטַגְנִינוּת[38]: יוֹם פְּלוֹנִי טוֹב! יוֹם פְּלוֹנִי רַע! יוֹם פְּלוֹנִי רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית! שָׁנָה פְּלוֹנִית אוֹ חֹדֶשׁ פְּלוֹנִי רַע לְדָבָר פְּלוֹנִי!

37) המחשבים את העתים והשעות. מעונן – מלשון: ועונתה לא יגרע (שמות כא, י), שפירושו: עת וזמן. 38) חכמת הוברי שמים (אסטרולוגיה בלע"ז) המתפארים להגיד עתידות על פי מעמד הכוכבים ומהלכם. וחושב רבינו שמה שאמר רבי עקיבא (סנהדרין סה:) איזהו מעונן? – זה המחשב עתים ושעות ואומר: היום יפה לצאת וכו' – על פי איצטגנינות הוא אומר.

ט. אָסוּר לְעוֹנֵן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה, אֶלָּא הוֹדִיעַ אוֹתָן הַכִּזָּבִים שֶׁהַכְּסִילִים מְדַמִּין[39] שֶׁהֵן דִּבְרֵי אֱמֶת וְדִבְרֵי חֲכָמִים. וְכָל הָעוֹשֶׂה מִפְּנֵי הָאִצְטַגְנִינוּת[40], וְכִוֵּן מְלַאכְתּוֹ אוֹ הֲלִיכָתוֹ בְּאוֹתוֹ הָעֵת שֶׁקָּבְעוּ הוֹבְרֵי[41] שָׁמַיִם - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[42], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְעוֹנְנוּ". וְכֵן הָאוֹחֵז[43] אֶת הָעֵינַיִם, וּמְדַמֶּה[44] בִּפְנֵי הָרוֹאִים שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה תִּמָּהוֹן, וְהוּא לֹא עָשָׂה - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל מְעוֹנֵן[45], וְלוֹקֶה[46].

39) טועים לחשוב בדמיונם הכוזב. רבינו נאמן בזה לשיטתו בפירוש המשנה (ע"ז פ"ד, מ"ז), שחכמת הוברי שמים (אסטרולוגיה) חכמת הבל היא ואין בה ממש, ואלה דבריו: "לפי שאני יודע שרוב בני־אדם נפתים בזה פיתוי גדול עד כי הטובים, החסידים מבני דתנו, חושבים שהם דברים אמיתיים, אלא שהם אסורים מצד התורה; ואינם יודעים שהם דברים בטלים וכוזבים, ונצטוינו בתורה שלא לעשותם, כמו שהזהירה אותנו על הכזב". וראוי להעיר, כי ה"בית יוסף" (על הטור יו"ד, קעט) מאריך בנידון זה ומביא מקורות שונים ובתוכם גם את ה"נימוקי יוסף" לסוף פ"ז דסנהדרין, שדעתם היא: שאין "חוזים בכוכבים" בכלל מנחשים ומעוננים, ועל זאת יתפלל כל חסיד לה': שיגן עליו מגזירת הכוכבים והמזלות. אבל רז"ל הזהירו שלא ישים אדם מחשבתו באלו הדברים, ואמרו (פסחים קיג:): מניין שאין שואלים בכלדיים (חוזים בכוכבים)? – שנאמר: תמים תהיה עם ד' אלהיך (דברים יח, יג). ודעת הטור כדעת הרמב"ם. 40) על פי עצת האיצטגנינים. 41) (ישעיה מז, יג). הֶבֵר – מקורו בערבית, והוראתו: גָזַר, חָלַק. ו"הוברי שמים" הם האסטרולוגים הגוזרים ומחלקים את השמים למחלקות ומתימרים להגיד עתידות על פי מעמד הכוכבים. וגם הרד"ק, כנראה, פירשו מלשון: גזור. (עיין שם). 42) שהרי עשה מעשה, אבל המעונן עצמו שאינו אלא בודה דברים ומכזב ואינו עושה מעשה ממש – אינו אלא באזהרה ואינו לוקה. 43) העושה מעשה להטים ומראה דברים שאינם בטבע המציאות. 44) מטעה במעשי להטיו את דמיון הרואים לחשוב שיש ממש במעשיו; והרואים – כמדומה להם שכן הוא. ואולי ייתכן לנקד: מדמה – התפעל בחסרון ת־ההתפעל לפני אות ד' כדין. וכן: "כאדם מדמה כועס ואינו כועס" (הלכות דעות פ"ב, ה"ו). 45) נגזר משם העצם: עינים, וכמאמרם: איזהו מעונן? – זה האוחז את העינים (סנהדרין סה:). וסובר רבינו, שהחכמים אינם חולקים על רבי עקיבא האומר: "לא תעוננו" – זה המחשב עתים ושעות, אלא מוסיפים הם על דבריו, ולפיכך הוא מבאר את האיסור של "מעונן" בשתי דרכים: מחשב עתים ואוחז עינים (כסף־משנה). 46) ואף על פי שלאו שאין בו מעשה הוא, שהרי אינו אלא אוחז את העינים ומראה כאילו הוא עושה ואינו עושה כלום, אבל בעצם הדבר של "אחיזת העינים" שהוא מכה את עיני הרואים בסנוורים ומטעה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אותם, יש ויש מעשה שבאמצעותו הוא מוציא להטיו אל הפועל – ועל מעשה להטים זה הוא לוקה (כס"מ, לקמן ה"טו).

י. אֵיזֶהוּ חוֹבֵר[47]? זֶה שֶׁמְּדַבֵּר בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן לְשׁוֹן עַם[48] וְאֵין לָהֶם עִנְיָן[49], וּמַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ בְּסִכְלוּתוֹ, שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים מוֹעִילִין; עַד שֶׁהֵן אוֹמְרִים, שֶׁהָאוֹמֵר כָּךְ וָכָךְ עַל הַנָּחָשׁ אוֹ עַל הָעַקְרָב, אֵינוֹ מַזִּיק, וְהָאוֹמֵר כָּךְ וָכָךְ עַל הָאִישׁ, אֵינוֹ נִזּוֹק. וּמֵהֶן - אוֹחֵז בְּיָדוֹ בְּעֵת שֶׁמְּדַבֵּר מַפְתֵּחַ אוֹ סֶלַע וְכַיּוֹצֵא בַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, הַכֹּל אָסוּר. וְהַחוֹבֵר עַצְמוֹ שֶׁאָחַז בְּיָדוֹ כְּלוּם אוֹ שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה עִם דִּבּוּרוֹ, אֲפִלּוּ הֵרָאָה בְּאֶצְבָּעוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ', וְחֹבֵר חָבֶר". אֲבָל אִם אָמַר דְּבָרִים בִּלְבַד, וְלֹא הֵנִיד לֹא אֶצְבַּע וְלֹא רֹאשׁ, וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ כְּלוּם; וְכֵן אָדָם שֶׁאָמַר עָלָיו הַחַבָּר אוֹתָן הַקּוֹלוֹת, וְהוּא יוֹשֵׁב לְפָנָיו וּמְדַמֶּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּזֶה הֲנָאָה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[50], מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּף בְּסִכְלוּת הַחַבָּר. וְכָל אוֹתָן הַקּוֹלוֹת וְהַשֵּׁמוֹת הַמְשֻׁנִּים, הַמְכֹעָרִים, לֹא יֵרֵעוּ, וְגַם הֵיטֵב אֵין אוֹתָם[51].

47) שאמרה תורה: לא ימצא בך... וחובר חבר (דברים יח, י־יא). 48) אלא הברות בעלמא, כמו שאמרו (סוטה כב.): רטין מגושא ולא ידע מאי אמר (המכשף מלמל ולא ידע בעצמו מה שמלמל). "וחובר חבר" – תרגומו: וְרָטִין רְטָן. רבים מרבותינו מפרשים: חובר חבר – זה המחבר הרבה נחשים ועקרבים ואוספם למקום אחד. וכן פירש גם רש"י על התורה על סמך דברי חז"ל (סנהדרין סה:). ודברי רבינו מוצאים סמוכים בתוספתא (מכות, פ"ד) שמצינו שם: "החובר את האדם ואת הבהמה", שלפי דעתו פירוש הדברים: שהוא לוחש על אדם ועל הבהמה שלא יזיקו וכדומה. 49) תוכן ומובן. 50) אבל לא מלקות מדאורייתא: ארבעים חסר אחת, כי אין לוקין על לאו שאין בו מעשה (מכות טז.). 51) כלשון הכתוב (ירמיה י, ה).

יא. מִי שֶׁנִּשְׁכוֹ עַקְרָב אוֹ נָחָשׁ, מֻתָּר לִלְחֹשׁ עַל מְקוֹם הַנְּשִׁיכָה, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[52], כְּדֵי לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וּלְחַזֵּק לִבּוֹ; אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר מוֹעִיל כְּלוּם, הוֹאִיל וּמְסֻכָּן הוּא, הִתִּירוּ לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו[53].

52) שאסור להרבות בו בשיחה בטלה. 53) מרוב פחד וצער; ומשום פיקוח נפש – מותר (סנהדרין קא.).

יב. הַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה[54] וְקוֹרֵא פָּסוּק מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן הַקּוֹרֵא עַל הַתִּינוֹק שֶׁלֹּא יִבָּעֵת, וְהַמַּנִּיחַ סֵפֶר־תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין עַל הַקָּטָן בִּשְׁבִיל שֶׁיִּישַׁן[55] - לֹא דַּי לָהֶם שֶׁהֵם בִּכְלַל מְנַחֲשִׁים וְחוֹבְרִים, אֶלָּא שֶׁהֵן בִּכְלַל הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן עוֹשִׂין דִּבְרֵי תּוֹרָה רְפוּאַת גּוּף, וְאֵינָן אֶלָּא רְפוּאַת נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִהְיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ". אֲבָל הַבְּרִיא שֶׁקָּרָא פְּסוּקִין וּמִזְמוֹר מִתְּהִלִּים, כְּדֵי שֶׁתְּגֵן עָלָיו זְכוּת קְרִיאָתָן וְיִנָּצֵל מִצָּרוֹת וּמִנֶּזְקִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[56].

54) דברי לחשים כסגולה לרפואת המכה. ויש שהיו משתמשים לפעמים לתכלית זו גם בפסוקים מן התורה (סנהדרין צ.). 55) (ירושלמי, שבת פ"ו, ה"ב). 56) כמו שמצינו בריב"ל (שבועות טו:), שהיה קורא פסוקים ממזמורי תהלים לפני שנתו, אף על פי שהוא עצמו אמר: ש"אסור להתרפאות בדברי תורה"; אבל להשתמש בדברי תורה בתור אמצעי הגנה שלא להינזק – מותר. וכן צריכים לפרש דברי רבינו: ש"אסור להניח ספר־תורה על תינוק בשביל שיישן", אינו אלא אחרי שחלה כבר; אבל כשהוא בריא מותר להשתמש בכגון אלה, בתור אמצעי הגנה שלא יחלה (כסף־משנה).

יג. אֵיזֶהוּ דּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים[57]? זֶה הַמַּרְעִיב אֶת עַצְמוֹ, וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת[58], כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא מֵת בַּחֲלוֹם וְיוֹדִיעוֹ מַה שֶּׁשָּׁאַל עָלָיו. וְיֵשׁ אֲחֵרִים, שֶׁהֵם לוֹבְשִׁים מַלְבּוּשִׁים יְדוּעִים, וְאוֹמְרִים דְּבָרִים, וּמַקְטִירִין קְטֹרֶת יְדוּעָה, וּיְשִׁנִים לְבַדָּן, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא מֵת פְּלוֹנִי וִיסַפֵּר עִמּוֹ בַּחֲלוֹם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הָעוֹשֶׂה כְּדֵי שֶׁיָּבֹא הַמֵּת וְיוֹדִיעוֹ, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר וְגוֹ', וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים".

57) שאמרה תורה: לא ימצא בך... ודורש אל המתים (דברים יח, י־יא). 58) (סנהדרין סה:).

יד. אָסוּר לִשְׁאֹל בַּעַל אוֹב אוֹ בַּעַל יִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר וְגוֹ', וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי". נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁבַּעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי עַצְמָן בִּסְקִילָה[59], וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶן - בְּאַזְהָרָה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[60]. וְאִם כִּוֵּן מַעֲשָׂיו וְעָשָׂה כְּפִי מַאֲמָרָן - לוֹקֶה[61].

59) ואזהרתם: אל תפנו אל האובות ואל הידעונים (ספרא, קדושים פ"ט). השווה "ספר המצוות", ל"ת לז. 60) ולא מלקות, מפני שלא עשה מעשה בזה ששאל, שהשאלה היא רק דברים בעלמא. 61) כדין כל לאו שיש בו מעשה.

טו. הַמְכַשֵּׁף - חַיָּב סְקִילָה[62]. וְהוּא, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה כְשָׁפִים[63]. אֲבָל הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם[64], וְהוּא, שֶׁיַּרְאֶה שֶׁעָשָׂה וְהוּא לֹא עָשָׂה - לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת[65]; מִפְּנֵי שֶׁלָּאוֹ זֶה[66] שֶׁנֶּאֱמַר בִּמְכַשֵּׁף בִּכְלַל "לֹא יִמָּצֵא בְךָ"[67] הוּא, וְלָאוֹ שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית־דִּין הוּא[68], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[69], שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה".

62) (סנהדרין נג.). 63) כגון: שהיתה שדה מלאה קישואים והוא ליקטה כולה בכשפים. 64) שהראה כאילו הוא מלקט את הקישואים, בעוד שהקישואים לא זזו ממקומם. 65) ולא מלקות ממש, כדברי רבי עקיבא משום רבי יהושע: "שנים לוקטים קישואים: אחד ליקט – חייב; ואחד ליקט – פטור. העושה מעשה – חייב; האוחז את

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

העינים – פטור" (שם, סז). 66) רבינו הולך ומפרש את הטעם מדוע הוא פטור ממלקות. 67) לא ימצא בך... קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף (דברים יח, י). 68) שדין המכשף בסקילה (שם), שנאמר: "מכשפה לא תחיה", ועל לאו כזה אין לוקין אפילו בשעה שאינו חייב מיתה, כמו כאן שהוא מכשף רק באחיזת עינים. אבל משום "לאו שאין בו מעשה" אין לפטרו שהרי כבר אמרנו לעיל (ה"י) שאחיזת עינים יש בה מעשה. 69) (מכות יג:). ובעל כרחנו עלינו לומר שכוונת רבינו כאן היא, כשהתרו בו משום "מכשף" ואז הוא פטור ממלקות, מפני שזה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית־דין הוא; אבל כשהתרו בו משום "מעונן" אז הוא חייב מלקות מן התורה כשהיה אוחז את העינים, היות שהוא לאו שיש בו מעשה, כמבואר למעלה (הלכה ט). עיין (כסף־משנה).

טז. וּדְבָרִים[70] הָאֵלּוּ כֻּלָּן דִּבְרֵי שֶׁקֶר וְכָזָב הֵן, וְהֵם שֶׁהִטְעוּ בָהֶן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הַקַּדְמוֹנִים לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת כְּדֵי שֶׁיִּנְהֲגוּ[71] אַחֲרֵיהֶן. וְאֵין רָאוּי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֲכָמִים מְחֻכָּמִים, לְהִמָּשֵׁךְ בַּהֲבָלִים אֵלּוּ, וְלֹא לְהַעֲלוֹת עַל לֵב שֶׁיֵּשׁ תּוֹעֶלֶת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל", וְנֶאֱמַר: "כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעֹנְנִים וְאֶל קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ, וְאַתָּה לֹא כֵן" וְגוֹ'. כָּל הַמַּאֲמִין בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וּמְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ שֶׁהֵן אֱמֶת וּדְבַר חָכְמָה, אֲבָל הַתּוֹרָה אֲסָרָתַן - אֵינָן אֶלָּא מִן הַסְּכָלִים וּמֵחַסְרֵי הַדַּעַת, וּבִכְלַל הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים שֶׁאֵין דַּעְתָּן שְׁלֵמָה[72]. אֲבָל בַּעֲלֵי הַחָכְמָה וּתְמִימֵי הַדַּעַת יֵדְעוּ בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה אֵינָם דִּבְרֵי חָכְמָה, אֶלָּא תֹּהוּ וָהֶבֶל, שֶׁנִּמְשְׁכוּ בָהֶן חַסְרֵי הַדַּעַת וְנָטְשׁוּ כָּל דַּרְכֵי הָאֱמֶת בִּגְלָלָן. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרָה תּוֹרָה כְּשֶׁהִזְהִירָה עַל כָּל אֵלּוּ הַהֲבָלִים: "תָּמִים[73] תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ".

70) אוב וידעוני, וכל דברי נחש וכשפים למיניהם. 71) שיתגעגעו ויימשכו אחריהם. מלשון: וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (שמואל־א ז, ב). ניקדנוהו בנפעל כניקוד המקרא, ואף על פי שרבינו (באיגרתו לר' יהונתן כהן) השתמש בו בקל: "הנוהים אחריו". 72) השווה פירוש המשנה לרבינו (ע"ז פ"ד, מ"ז). 73) וכן אמרו חז"ל (פסחים קיג:): מניין שאין שואלים בכלדיים (חוזים בכוכבים)? שנאמר: תמים תהיה וגו', כלומר: היה בוטח בו בכל הקורות והנולדות הבאות לך (רשב"ם).

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) דיני הקפת הראש וגילוח הזקן; מצוות־עשה שהנשים פטורות מהן; דיני כתובת קעקע וכו'.

א. אֵין מְגַלְּחִין פַּאֲתֵי[2] הָרֹאשׁ כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם". וְחַיָּב עַל כָּל פֵּאָה וּפֵאָה[4]. לְפִיכָךְ הַמְגַלֵּחַ שְׁנֵי צִדָּעָיו[5], אֲפִלּוּ בְּבַת אַחַת וְהַתְּרָאָה אַחַת - לוֹקֶה שְׁתַּיִם. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ הַפֵּאוֹת בִּלְבַד וּמַנִּיחַ שְׂעַר כָּל הָרֹאשׁ, וְאֶחָד הַמְגַלֵּחַ כָּל הָרֹאשׁ כְּאֶחָד[6], לוֹקֶה[7], הוֹאִיל וְגִלַּח הַפֵּאוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[8]? בְּאִישׁ הַמְגַלֵּחַ, אֲבָל אִישׁ הַמִּתְגַּלֵּחַ[9] אֵינוֹ לוֹקֶה[10], אֶלָּא־אִם־כֵּן סִיַּע[11] לַמְגַלֵּחַ. וְהַמְגַלֵּחַ אֶת הַקָּטָן[12] לוֹקֶה[13].

2) השער הצומח על שתי הרקות, שבין העינים והאוזנים. 3) רבינו מנמק את איסור גילוח הפאות כאן, ולקמן (הלכה ז) את איסור גילוח הזקן: "מפני שדרך העכו"ם וכהניהם לעשות כן" – ועל זה יצאו עליו עוררים. הטור יו"ד סי' קפא כותב: "וזה אינו מפורש!" (כלומר: לא נזכר לא בתורה ולא בתלמוד) ואין אנו צריכים לבקש טעם למצוות, כי מצות המלך עלינו אף אם לא נדע טעמה". ומרן ה"בית־יוסף" מגן שם על רבינו ועל דעתו שגילה בסוף הלכות מעילה: "שכל מצוה שנוכל למצוא בה טעם – עלינו לאמרו: ומה שלא נמצא בה טעם – נייחס הדבר לקוצר השגתנו" וכו'. ומה שנוגע לגילוח הפיאות והזקן. שרבינו נותן בהם טעם משום "עבודת כוכבים" – אומר ה"בית־יוסף" – שזה למד מתוך סמיכות הכתובים שלפניהם ושלאחריהם המדברים בחוקת העכו"ם, כמו: "לא תנחשו ולא תעוננו", "וכתובת קעקע לא תתנו", שבודאי גם איסור הגילוח מטעם "ובחוקותיהם לא תלכו" הוא. והב"ח כותב (שם): שמדברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת מג) רואים, שמפי ספרים נתברר לו, שכך היו העכו"ם וכמריהם עושים לשם עבודה־זרה. וכן הוא מעיד בספרו (מו"נ ח"ג, לז): שכך היה מנהגם כפי שקרא הרבה בספריהם. ורבינו כתב כל זה בטעם המצוה כאן, כדי להגדיל האזהרה: שמלבד הלאו המפורש בהקפת הראש והזקן, הוא עובר גם משום: "ובחוקותיהם לא תלכו". 4) הימנית והשמאלית. 5) רקותיו. חלק הפנים שבין העינים והאזנים. וחלפה רקתו (שופטים ה, כו) תרגומו: אעברת סכתא בצדיעה. 6) ויחד עמו גם הפאות. 7) שהקפת כל הראש שמה: הקפה (נזיר נז:). 8) שלוקה. 9) על ידי אחרים. 10) שהרי לא עשה מעשה. הראב"ד משיג ואומר: אף־על־פי שאינו לוקה, כיון שמדעתו עשה – עובר הוא על לאו. אולם מרן בעל ה"כסף־משנה" דוחה זאת ואומר: יותר נראה לי דלא שייך לומר שהוא עובר בלאו, כיון שלא עשה מעשה כלל. ואפילו אם אמר לו למגלח להקיף לו פאת ראשו – הלא אין שליח לדבר עבירה. 11) שהזמין שערותיו והמציאן למגלח, ואז שניהם: גם המקיף וגם הניקף חייבים (מכות כ:). 12) שאינו בר־עונשין. 13) כי כשהזהירה תורה: "לא תקיפו", אף על פאות הקטן הזהירה (נזיר נז:).

ב. הָאִשָּׁה שֶׁגִּלְּחָה פְּאַת רֹאשׁ הָאִישׁ אוֹ שֶׁנִּתְגַּלְּחָה - פְּטוּרָה[14], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית פְּאַת זְקָנֶךָ" - כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּ'בַל תַּשְׁחִית'[15] יֶשְׁנוֹ בְּ'בַל תַּקִּיף'; וְאִשָּׁה, שֶׁאֵינָהּ בְּ'בַל תַּשְׁחִית', לְפִי שֶׁאֵין לָהּ זָקָן, אֵינָהּ בְּ'בַל תַּקִּיף'[16]. לְפִיכָךְ הָעֲבָדִים[17], הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם זָקָן, אֲסוּרִים[18] בְּהַקָּפָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

14) ממלקות. ויש הפרש בין "גילחה" ל"נתגלחה": כשגילחה – היא פטורה אבל אסורה, שהרי הניקף מוזהר על הקפה ואסור להקיפו: וכשנתגלחה – היא פטורה ומותרת אף לכתחילה. ומפני שרבינו עירבם יחד, כתב סתם: פטורה (כסף־משנה). 15) כגון: איש שיש לו זקן. 16) (קידושין לה:). ושם הוסיפו ללמוד זה גם מ"גזירה שוה": פאת – פאת מבני אהרן. נאמר כאן בסתם ישראל: "ולא תשחית את פאת זקנך", ונאמר בבני אהרן: "ופאת זקנם לא יגלחו" – מה להלן נשים פטורות, שהרי "בני אהרן" אמורים בפרשה ולא "בנות אהרן", אף כאן נשים פטורות. ורבינו קיצר ולא הזכיר את ה"גזירה שוה" (כסף־משנה). 17) כנענים, אף על פי שאינם חייבים אלא במצוות שנשים חייבות בהן, כמבואר במסכת (חגיגה ד.). 18) כי אין יסוד לפטרם כמו שנפטרו הנשים על־ידי "פאת זקנך", ועדיפים הם בזה מהן, הואיל ויש להם זקן (כסף־משנה).

ג. כָּל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִים[19], חוּץ מִ'בַּל תַּשְׁחִית' וּ'בַל תַּקִּיף' וּ'בַל יִטַּמֵּא כֹּהֵן[20] לַמֵּתִים'. וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהִיא מִזְּמַן לִזְמַן[21] וְאֵינָהּ תְּדִירָה[22], נָשִׁים פְּטוּרוֹת[23], חוּץ מִקִּדּוּשׁ הַיּוֹם[24], וַאֲכִילַת מַצָּה[25] בְּלֵילֵי הַפֶּסַח[26], וַאֲכִילַת הַפֶּסַח וּשְׁחִיטָתוֹ[27], וְהַקְהֵל[28], וְשִׂמְחָה[29], שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת.

19) (קידושין לה.). שנאמר: איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) – השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. 20) כי באזהרה של היטמאות למתים (ויקרא כא, א) "בני אהרן" כתיב ולא "בנות אהרן" – וקל־וחומר נשיהם (קידושין לה:). 21) בשעות קבועות במשך היממה (יום ולילה), או ימים וזמנים קבועים במשך השנה. מצוה כזאת נקראת: מצות־עשה שהזמן גרמא. 22) תמיד, בכל עת ובכל שעה. 23) כי כל התורה הוקשה למצוות תפילין, ככתוב: והיה לאות על ידך... למען תהיה תורה ה' בפיך (שמות יג, ט). וכשם שמצות תפילין "מצות־עשה שהזמן גרמא היא, שאינה נוהגת אלא ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת ומועד, ונשים פטורות הימנה – כך כל מצות־עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ותפילין מנין שנשים פטורות? – מתלמוד תורה. כתוב: ולימדתם אותם את בניכם (דברים יא, יט) – "בניכם", ולא בנותיכם. וסמוך למעלה מזה כתוב: וקשרתם אותם לאות על ידכם (שם, יח) – להגיד: כשם שנשים פטורות מתלמוד תורה, כך הן פטורות מתפילין (קידושין לד.). 24) של שבת שהוא מצות־עשה שהזמן גרמא. וכן אמרו חז"ל: "נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה" (ברכות כ:), שנאמר: זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח): ובדיברות השניות כתוב: שמור את יום השבת לקדשו (דברים ה, יב). וכלל הוא: כל מקום שנאמר: השמר, פן ואל – אינו אלא בלא־תעשה (ע"ז נא:). ולפי זה, הציווי: "שמור את יום השבת" הוא לא מצות־עשה אלא מצות לא־תעשה, כמו "לא תעשה מלאכה ביום השבת" – ומצוות ל"ת, אחד אנשים ואחד נשים, חייבים. ולפיכך אמרו חכמינו (ברכות, שם): "כל שישנו בשמירה, ישנו בזכירה". ומפני שנשים ישנן בשמירה של "לא תעשה כל מלאכה", ישנן גם בזכירה של "זכור את יום השבת לקדשו", שהוא קידוש היום שזוכרים אותו על היין. 25) כמבואר (פסחים מג:): כתוב בתורה: לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות (דברים טז, ג) – כל שישנו ב"בל תאכל חמץ", ישנו באכילת מצה. והנשים, הואיל והוזהרו על אכילת חמץ שהיא ל"ת – חייבות על אכילת מצה. 26) כי בכל שאר ימי הפסח אין חובת אכילת מצה: יש רק איסור של אכילת חמץ. 27) שנאמר בקרבן פסח: במכסת נפשות תכוסו על השה (שמות יב, יד), "נפשות" – גם אשה במשמע (פסחים צא:). 28) מצות הקהל היתה מתקיימת בזמן שבית־המקדש היה קיים בחג הסוכות מקץ שנת השמיטה, כמפורש בתורה: הקהל את העם, האנשים והנשים וגו' (דברים לא, יב). 29) שמחת החג, כמפורש בתורה: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו' (שם טז, יד).

ד. טֵמְטוּם[30] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[31], הֲרֵי הֵן סָפֵק[32] - נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֻמְרֵי הָאִישׁ[33] וְחֻמְרֵי הָאִשָּׁה[34] בְּכָל מָקוֹם, וְחַיָּבִים בַּכֹּל[35]. וְאִם עָבְרוּ - אֵינָם לוֹקִין[36].

30) משורש אטם, טמטם. שאין להבחין בו את הבדל המין. 31) שיש לו זכרות ונקבות. ביוונית קוראים לזכר: אנדרו, ולנקבה: גינוס ("הערוך", ערך "אנתרופי"). שניהם נזכרים במשנה (ביכורים פ"א, מ"ה: חגיגה פ"ב, מ"א). 32) אם איש או אשה. 33) להתחייב ב"בל תקיף" וב"בל תשחית": ואם כהנים הם – ב"בל יטמא" למת, וכן בכל המצוות שהזמן גרמא, כמבואר (ביכורים פ"ד, מ"ב). 34) שאינו מתייחד עם אנשים, שאינו חולק בנחלה עם הבנים ואינו אוכל בקדשי המקדש וכיו"ב, כמבואר (שם, מ"ג9. 35) כאנשים ונשים. 36) שאין לוקים על הספק (שם).

ה. אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לְגַלֵּחַ פְּאַת רֹאשָׁהּ, הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה[37] לְגַלֵּחַ פְּאַת רֹאשׁ הָאִישׁ; וַאֲפִלּוּ קָטָן[38], אָסוּר לָהּ לְגַלֵּחַ לוֹ פֵּאָה.

37) אבל אינה לוקה, הואיל והיא גופה אינה בבל תקיף והאיסור הוא רק מדרבנן (כס"מ). 38) שאינו בר עונשים.

ו. וּפֵאָה זוֹ שֶׁמַּנִּיחִים בַּצִּדְעִים, לֹא נָתְנוּ בוֹ חֲכָמִים שִׁעוּר. וְשָׁמַעְנוּ מִזְּקֵנֵינוּ, שֶׁאֵינוֹ מַגִּיחַ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים שְׂעָרוֹת[39]. וּמֵתֶר לְלַקֵּט[40] הַפֵּאוֹת בְּמִסְפָּרַיִם; לֹא נֶאֱסַר אֶלָּא הַשְׁחָתָה בְּתָעַר[41].

39) שרוחב הפאה לא יהיה פחות מארבעים שערות (בית יוסף, טור יו"ד, קפא). 40) לגזוז. 41) המקור לדברי רבינו הוא (תוספתא, מכות מ"ג), שמפורש שם: "אינו חייב עד שיקיפנו בתער". וכפירוש "היראים", שהקפת הראש נלמדת מהשחתת הזקן ששתיהן סמוכות זו לזו: לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך (ויקרא יט, כז) – מה זו בהשחתה, אף זו בהשחתה (עבודת המלך).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז. דֶּרֶךְ כֹּהֲנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָיָה לְהַשְׁחִית זְקָנָם[42]. לְפִיכָךְ אָסְרָה תּוֹרָה לְהַשְׁחִית הַזָּקָן. וְחָמֵשׁ פֵּאוֹת יֵשׁ בּוֹ: לְחִי הָעֶלְיוֹן[43], וּלְחִי הַתַּחְתּוֹן[44] מִיָּמִין, וְכֵן מִשְּׂמֹאל, וְשִׁבֹּלֶת הַזָּקָן[45]. וְלוֹקֶה עַל כָּל פֵּאָה וּפֵאָה[46]. וְאִם נִטְלָן כֻּלָּן כְּאַחַת - לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּגַלְּחֶנּוּ בְּתַעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ" - גִּלּוּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה. לְפִיכָךְ אִם גִּלַּח זְקָנוֹ בְּמִסְפָּרַיִם[47], פָּטוּר[48]. וְאֵין הַמִּתְגַּלֵּחַ לוֹקֶה עַד שֶׁיְּסַיֵּעַ[49]. וְאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לְהַשְׁחִית זְקָנָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ שֵׂעָר בַּזָּקָן. וְאִם הִשְׁחִיתָה זְקַן הָאִישׁ - פְּטוּרָה[50].

42) השוה "ספר המצוות", ל"ת מד: "וזה היה קישוט, כמו שהוא מפורסם היום בקישוט גלחי עכו"ם שהם יגלחו זקנם". 43) המחובר לצדעים. ובמקרא: לחי חמור טריה (שופטים טו, טו), נקבה. 44) זה מקום חיבור הסנטר לעצם משני צדדיו (הרע"ב, מכות פ"ג, מ"ה). 45) השער שעל הסנטר. 46) (מכות כ.), כי לא נאמר בתורה: לא תשחית זקנך, אלא "פאת זקנך" – לחייב על כל פאה ופאה, כדברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת מד). 47) שאינם משחיתים כתער החותך את השער בצד עיקר (רש"י). 48) ומותר אף לכתחילה (כס"מ). 49) וימציא את השער למגלח. 50) אבל אסורה.

ח. הַשָּׂפָה, מֻתָּר לְגַלְּחוֹ בְּתַעַר[51]; וְהוּא הַשֵּׂעָר שֶׁעַל גַּב הַשָּׂפָה הָעֶלְיוֹנָה, וְכֵן הַשֵּׂעָר הַמְּדֻלְדָּל מִן הַשָּׂפָה הַתַּחְתּוֹנָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר[52], לֹא נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁחִיתוֹ, אֶלָּא יְגַלַּח[53] קְצָתוֹ, עַד שֶׁלֹּא יְעַכֵּב אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה[54].

51) ואין בו משום גילוח הזקן (מ"ק יח.). 52) חוזר אל השפם. 53) לא בתער אלא במספרים, כמו בגילוח הזקן (ב"ח, יו"ד קפא). 54) (מ"ק, שם).

ט. הַעֲבָרַת הַשֵּׂעָר מִשְּׁאָר הַגּוּף, כְּגוֹן בֵּית הַשָּׁחִי[55] וּבֵית הָעֶרְוָה, אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[56]. וְהַמַּעֲבִירוֹ, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַעֲבִירִין אוֹתוֹ אֶלָּא נָשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְתַקֵּן עַצְמוֹ תִּקּוּן נָשִׁים; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁמַּעֲבִירִין הַשֵּׂעָר הַנָּשִׁים וַאֲנָשִׁים, אִם הֶעֱבִיר, אֵין מַכִּין אוֹתוֹ[57]. וּמֻתָּר לְהַעֲבִיר שֵׂעָר שְׁאָר אֵיבָרִים בְּמִסְפָּרַיִם בְּכָל מָקוֹם[58].

55) השקע שמתחת לאצילי הידים מול השכם. 56) (נזיר נט.) מפני שזה מקישוטי נשים ואסור לאיש להתקשט ולתקן עצמו בתיקוני נשים: ואפילו במספרים אסור לו להעבירו. 57) היא דעת רב שרירא גאון שהובאת בר"ן (ע"ז, פ"ב). ומדברי רבינו: "אין מכים אותו" – משמע שעל־כל־פנים ישנו איסור. 58) אפילו במקום שאין מנהג האנשים להעביר שער אבריהם (עבודת המלך). ובשם הגאונים מובא ב"הגהות מיימוניות") "שמי שמגלח כל שערו: מראשו ועד רגליו – מותר לו לגלח גם שער בית־השחי ובית־הערוה – שאין זה יפוי, אלא ניוול הוא לו".

י. לֹא תַעְבֶּדָה[59] אִשָּׁה עֲדִי[60] הָאִישׁ, כְּגוֹן שֶׁתָּשִׂים בְּרֹאשָׁהּ מִצְנֶפֶת אוֹ כּוֹבַע, אוֹ תִּלְבַּשׁ שִׁרְיוֹן[61] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ שֶׁתְּגַלַּח רֹאשָׁהּ כְּאִישׁ[62]. וְלֹא יַעֲבֹד אִישׁ עֲדִי אִשָּׁה, כְּגוֹן שֶׁיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין וַחֲלִי זָהָב[63] בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין אוֹתָן הַכֵּלִים וְאֵין מְשִׁימִים אוֹתוֹ הַחֲלִי אֶלָּא נָשִׁים - הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. אִישׁ שֶׁעָבַד עֲדִי אִשָּׁה, וְאִשָּׁה שֶׁעָבְדָה עֲדִי אִישׁ - לוֹקִין[64]. הַמְלַקֵּט שְׁעָרוֹת לְבָנוֹת מִתּוֹךְ הַשְּׁחֹרוֹת, מֵרֹאשׁוֹ אוֹ מִזְּקָנוֹ[65] - מְשֻׁיְּלַקֵּט שַׁעֲרָה אַחַת, לוֹקֶה[66], מִפְּנֵי שֶׁעָבְדָה עֲדִי אִשָּׁה. וְכֵן אִם צָבַע שְׂעָרוֹ שָׁחוֹר - מְשֻׁיְּצַבַּע שֵׂעָר לְבָנָה אַחַת, לוֹקֶה[67]. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אֵינוֹ עוֹטֵף[68] כְּאִשָּׁה, וְלֹא מְגַלֵּחַ רֹאשׁוֹ כְּאִישׁ[69]; וְאִם עָשָׂה כֵּן, אֵינוֹ לוֹקֶה.

59) לא תתקשט. 60) קישוטי האיש, מלשון: הורד עדיך מעליך (שמות לג, ה). 61) כר' אליעזר בן־יעקב (נזיר נז.): מניין לאשה שלא תצא בכלי זין למלחמה? שנאמר: לא יהיה כלי גבר על אשה (דברים כב, ה). וכן מתרגם אונקלוס: לא יהא תיקון זין דגבר על אתתא. 62) (ביכורים פ"ד, מ"ב) שנאמר שם על אנדרוגינוס: "ומסתפר כאנשים" – משמע שאשה אסורה בתספורת אנשים. את המקור הזה לדברי רבינו מציין הגר"א (יו"ד קפב, ס"ק ח). ובכתב־יד תימן הנוסח: או שתגלה ראשה. 63) שם תכשיט: חלי, או חליה, כמו: ותעד נזמה וחליתה (הושע ב, טו). 64) שעברו על ל"ת שבתורה: לא ילבש גבר שמלת אשה, ולא יהיה כלי גבר על אשה (דברים כב, ה). 65) מתנאה בנויי אשה (רש"י, מכות כ:). 66) (שם). 67) זה נלמד ממלקט שערות לבנות מתוך שחורות (כסף־משנה). 68) אינו מתלבש. 69) כי האשה אסור לה לגלח ראשה כאיש, כמבואר למעלה. אבל במסכת (ביכורים, פ"ב), ששם המקור להלכה זו, הנוסח הוא: "ומסתפר כאנשים" וזה ההיפך מדברי רבינו. אולם בכתב־יד תימן הנוסח: "ולא מגלה ראשו כאיש" – אלא מכסה אותו משום צניעות כאשה.

יא. כְּתֹבֶת קַעֲקַע הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[70] הוּא, שֶׁיִּשְׂרֹט עַל בְּשָׂרוֹ, וִימַלֵּא מְקוֹם הַשְּׂרִיטָה כְּחוֹל[71] אוֹ דְיוֹ אוֹ שְׁאָר צִבְעוֹנִים[72] הָרוֹשְׁמִים[73]. וְזֶה הָיָה מִנְהַג הָעַכּוּ"ם שֶׁרוֹשְׁמִין[74] עַצְמָן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא עֶבֶד מָכוּר לָהּ וּמֵרְשָׁם לַעֲבוֹדָתָהּ. וּמֵעֵת שֶׁיִּרְשֹׁם בְּאֶחָד מִדְּבָרִים הָרוֹשְׁמִין אַחַר שֶׁיִּשְׂרֹט בְּאֵי־זֶה מָקוֹם מִן הַגּוּף, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה - לוֹקֶה. כָּתַב[75] וְלֹא רָשַׁם בְּצֶבַע, אוֹ שֶׁרָשַׁם בְּצֶבַע וְלֹא כָתַב בִּשְׂרִיטָה - פָּטוּר, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וִיקַעֲקַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע"[76]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[77]? בְּכוֹתֵב[78], אֲבָל זֶה שֶׁכָּתְבוּ בִּבְשָׂרוֹ וְקִעְקְעוּ בּוֹ, אֵינוֹ חַיָּב, אֶלָּא־אִם־כֵּן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סִיַּע, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה[79]; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה כְּלוּם, אֵינוֹ לוֹקֶה.

70) וכתובת קעקע לא תתנו בכם (ויקרא יט, כח). 71) צבע שנשים כוחלות בו את עיניהן. 72) (מכות כא.). 73) שרישומם ניכר. 74) שמסמנים את עצמם להיות חותם ברית תמיד בבשרם: שיכירו הכל כי לעכו"ם הם מוקדשים. 75) שרט. 76) משמע שצריכים שתיהן: כתובת וקעקע. 77) שלוקה. 78) כשהוא כותב ורושם בעצמו. 79) כנראה שדין זה נלמד מדין הקפת הראש (כסף־משנה).

יב. הַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל הַמֵּת[80], לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם" - אֶחָד כֹּהֵן וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל[81]. שָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חָמֵשׁ מֵתִים אוֹ חָמֵשׁ שְׂרִיטוֹת עַל מֵת אֶחָד - לוֹקֶה חָמֵשׁ[82]; וְהוּא, שֶׁהִתְּרוּ בוֹ עַל כָּל אַחַת וְאֶחָת[83].

80) מתוך אבל וצער. 81) שהרי לאו זה מפורש גם אצל כהנים: ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא, ה), וגם בישראל (שם יט, כח). 82) שנאמר: "ושרט לנפש" – לחייבו על כל נפש ונפש (מכות כ:). וכן דרשו (שם): "ושרט לנפש" – לחייב על כל שריטה ושריטה. 83) כששרט חמש שריטות זו אחר זו ידובר כאן: אבל כששרט אותן בחמש אצבעותיו בבת אחת – לוקה חמש, אפילו כשלא התרו בו אלא פעם אחת, כמבואר בסמוך אצל קרחה (ה"טו).

יג. גְּדִידָה וּשְׂרִיטָה, אַחַת[84] הִיא. וּכְשֵׁם שֶׁהָיוּ הָעַכּוּ"ם שׁוֹרְטִים בִּבְשָׂרָם עַל מֵתֵיהֶם מִפְּנֵי הַצַּעַר, כָּךְ הָיוּ חוֹבְלִין[85] בְּעַצְמָן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[86], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם" - גַּם זֶה אָסְרָה[87] תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ". אֶלָּא שֶׁעַל מֵת, בֵּין שָׂרַט בְּיָדוֹ בֵּין שָׂרַט בִּכְלִי, לוֹקֶה; לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: בִּכְלִי - חַיָּב מַלְקוּת, בְּיָדוֹ - פָּטוּר[88].

84) אף על פי ש"גדידה" הוא בכלי, ככתוב: ויתגודדו כמשפטם בחרבות (מל"א יח, כח), ושריטה היא ביד. ולפיכך אם גדד בכלי והתרו בו משום "ושרט לנפש" – חייב (כסף־משנה). 85) בכלי משחית. 86) לא שהיו עובדים אותה בכך – שאלמלי כן היו חייבים סקילה על הגדידה משום עובד עבודה־זרה – אלא כדי לעורר רחמים אצל פסיליהם לקבל תפילתם. כפי דעתם המשובשת (כסף־משנה). 87) כלומר: אף על פי ש"לא תתגודדו" בעכ"ום כתוב, בכל זאת אם גדד בכלי על מת – גם כן חייב. 88) (מכות כא.).

יד. וּבִכְלַל אַזְהָרָה[89] זֶה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁנֵי[90] בָּתֵּי־דִינִין בְּעִיר אַחַת, זֶה נוֹהֵג כְּמִנְהָג זֶה וְזֶה נוֹהֵג כְּמִנְהָג אַחֵר, שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְמַחֲלוֹקוֹת גְּדוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" - לֹא תַעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת[91].

89) של לא תתגודדו. 90) כדברי אביי האומר: "לא תתגודדו" – כגון: שני בתי־דינין בעיר אחת, הללו מורים כבית־שמאי והללו כבית־הלל (יבמות יד.). ולפי שבכל מקום אין הלכה כאביי לגבי רבא, נדחק רבי דוד הכהן לפרש דברי רבינו, שכוונתם לבית־דין אחד שחבריו חלוקים בדעותיהם. וייתכן שחסר פה כ' הדמיון וצריך להיות: "שלא יהיו כשני בתי־דינין", וכרבא האומר (שם): כגון: בית־דין בעיר אחת, פלג (חציו) מורים כבית־שמאי ופלג כבית־הלל: אבל שני בתי־דינים בעיר אחת – מותר (כסף־משנה). 91) מפני שלא כתוב: לא תגודדו, או לא תגודו – אלא "לא תתגודדו", למדו מזה גם שלא ליעשות אגודות אגודות, כתות שונות (שם).

טו. הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה עַל הַמֵּת, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת". אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֵן שֶׁשָּׂרַט עַל הַמֵּת, אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אֶחָת[92]. הַקּוֹרֵחַ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ קְרָחוֹת עַל מֵת אֶחָד, לוֹקֶה כְּמִנְיַן הַקְּרָחוֹת; וְהוּא, שֶׁהִתְּרוּ בוֹ עַל כָּל קָרְחָה וְקָרְחָה. אֶחָד הַקּוֹרֵחַ בְּיָדוֹ אוֹ בְּסַם[93], אוֹ הִטְבִּיל אֶצְבְּעוֹתָיו בְּסַם וְהִנִּיחָם בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת בְּרֹאשׁוֹ בְּבַת אַחַת - הוֹאִיל וְקָרַח חָמֵשׁ קְרָחוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא הַתְּרָאָה אַחַת, לוֹקֶה חָמֵשׁ, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן בָּאִין כְּאַחַת[94]. וְחַיָּב עַל כָּל הָרֹאשׁ[95] כְּבֵין הָעֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם". וְכַמָּה שִׁעוּר הַקָּרְחָה? כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מֵרֹאשׁוֹ כִּגְרִיס[96] פָּנוּי בְּלִי שֵׂעָר.

92) שלא תטעה לומר: הואיל ונאמר בכהנים: לא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא, ה), ונאמר בתורה סתם: ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דברים יד, א), לפי זה יתחייבו הכהנים שתים – לפיכך הוא אומר: "אינו לוקה אלא אחת". 93) משחה חריפה המשירה את השער. 94) (מכות כ:). 95) אף על פי שכתוב: ולא תשימו קרחה בין עיניכם (דברים, שם), לומדים אנו ב'גזירה שוה' קרחה – קרחה מכהנים שכתוב בהם: לא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא, ה) – לחייב על שערות כל הראש (מכות כ:). 96) כחצי הפול, ושיעורו: כשלשים ושש שערות, כמבואר במסכת נגעים פ"ו, מ"א.

טז. הַקּוֹרֵחַ רֹאשׁוֹ אוֹ הַשּׁוֹרֵט בִּבְשָׂרוֹ עַל בֵּיתוֹ שֶׁנָּפַל וְעַל סְפִינָתוֹ שֶׁנִּטְבְּעָה בַּיָּם - פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא עַל הַמֵּת[97] בִּלְבַד, אוֹ הַשּׁוֹרֵט לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[98]. הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה בִּבְשַׂר חֲבֵרוֹ, וְהַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע בִּבְשָׂרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהָיָה חֲבֵרוֹ מְסַיֵּעַ - בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶן מְזִידִין, שְׁנֵיהֶן לוֹקִין[99]; אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד - הַמֵּזִיד מִשְּׁנֵיהֶם לוֹקֶה וְהַשּׁוֹגֵג פָּטוּר.

97) (מכות כ:). 98) ודווקא בכלי, כמבואר לעיל (ה"יג), שחייב רק על הגדידה שהיא בכלי: וכן פירש גם (מעשה רוקח). 99) (תוספתא, מכות פ"ג).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי י"ח אייר ~

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה

מִצְוַת־עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא שֶׁיָּשׁוּב הַחוֹטֵא מֵחֶטְאוֹ לִפְנֵי ה' וְיִתְוַדֶּה.

~ נקודות משיחות קודש ~

". . וְהוּא שֶׁיָּשׁוּב הַחוֹטֵא מֵחֶטְאוֹ לִפְנֵי ה' כו'".

תשובה כידוע, כלולה משני ענינים: חרטה על העבר וקבלה לעתיד, אבל תכלית התשובה היא חזרה למעמדו הקודם "שיהי' לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו ית' כמו קודם החטא". ענין זה מתבטא בשני דברים, האחד שהתשובה "חודרת" באדם באופן שאינו משאיר שום רושם מהתנהגותו הקודמת, לא במעשה, וגם לא בדיבור ובמחשבה.

והשני – והוא עיקר החידוש בתשובה – שהיא גם מסירה הפגמים והכתמים מהעבר. ואף שזמן העבר כבר יצא משליטתו, הכניס הקב"ה (שהוא למעלה מהזמן ונמצא בכל עת בעבר בהווה ובעתיד כאחד) כח מיוחד בתשובה שעל ידה יכול האדם לשלוט גם על עברו ולא רק לתקנו אלא גם להפכו לטובה כמאמר חז"ל "זדונות נעשו לו כזכויות".

לקוטי שיחות חלק ט' עמוד 428
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ וְעִקָּרִים הַנִּגְרָרִים עִמָּהּ בְּגִלְלָהּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מעלת התשובה, ווידוי דברים; עבירות שמתכפרות בשעתן (מיד כשחוזרים בתשובה) ועבירות שמתכפרות לאחר זמן.

א. כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה - בֵּין עֲשֵׂה, בֵּין לֹא־תַעֲשֶׂה - אִם עָבַר אָדָם עַל אַחַת מֵהֶן, בֵּין בְּזָדוֹן, בֵּין בִּשְׁגָגָה - כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה[2] וְיָשׁוּב מֵחֶטְאוֹ[3], חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת[4] לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ וְגוֹ'. וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" - זֶה וִדּוּי דְּבָרִים[5]. וִדּוּי זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה. כֵּיצַד מִתְוַדִּין? אוֹמֵר: אָנָּא הַשֵּׁם, חָטָאתִי[6], עָוִיתִי[7], פָּשַׁעְתִּי[8] לְפָנֶיךָ וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ, וַהֲרֵי נִחַמְתִּי וּבֹשְׁתִּי[9] בְּמַעֲשַׂי, וּלְעוֹלָם אֵינִי חוֹזֵר[10] לְדָבָר זֶה; וְזֶהוּ עִקָּרוֹ שֶׁל וִדּוּי. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהִתְוַדּוֹת וּמַאֲרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְכֵן בַּעֲלֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת[11], בְּעֵת שֶׁמְּבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן עַל שִׁגְגָתָן אוֹ עַל זְדוֹנָן[12] - אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּקָרְבָּנָם עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה([13] וְיִתְוַדּוּ וִדּוּי דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ". וְכֵן כָּל מְחֻיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית־דִּין וּמְחֻיָּבֵי מַלְקוּת - אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּמִיתָתָן אוֹ בִלְקִיָּתָן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ[14]. וְכֵן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וְהַמַּזִּיק מָמוֹנוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁשִּׁלֵּם לוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר עַד שֶׁיִּתְוַדֶּה וְיָשׁוּב מִלַּעֲשׂוֹת כָּזֶה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם"[15].

2) כשיגמור בליבו לשוב מדרכו הרעה אל ה' ואל תורתו. 3) שלא יוסיף לעשותו. 4) להודות בפיו כי חטא ולהביע את חרטתו על זה. 5) שהמתוודה צריך לפרוט ולפרש את חטאו בשפתיו. 6) בשגגה, ככתוב: נפש כי תחטא בשגגה (ויקרא ד, ב). 7) בזדון, שנאמר: היכרת תיכרת הנפש ההיא עוונה בה (במדבר טו, לא). 8) להכעיס, במרד ובמעל, כמו שנאמר: מלך מואב פשע בי (מלכים־ב ג, ז). וסדר הוידוי הוא מן הקל אל הכבד (יומא לו:), שכן מצינו לשון הכתוב: בדניאל שאמר בוידויו: חטאנו ועוינו, הרשענו ומרדנו (דניאל ט, ה). 9) מעין הכתוב: בושתי ונכלמתי להרים, אלוקי, פני אליך (עזרא ט, ו). 10) "וכשם שעשיתי – איני עושה" (ירושלמי, יומא פרק ח, הלכה ז). 11) שנתחייבו להביא קרבן חטאת או אשם. 12) כגון: אשם גזלות, חטאת שבועת העדות שבאה על הזדון כשוגג; בעוד שרוב הקרבנות אינם באים אלא על השוגג. ראה "מניין המצוות" (הלכות שגגות עמוד סז). 13) (שבועות יג.). 14) (סנהדרין מג:). אמרו שם: כל המומתים מתוודים, שכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא; שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע: בני, שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה (וידוי). ויען עכן: אמנה אנוכי חטאתי וגו' (יהושע ז, יט־כ). כמו כן מי שחלה ונוטה למות, אומרים לו: התוודה! (שבת לב.). 15) ממה שבינו לבין חבירו: על הגניבות ועל הגזילות ועל לשון הרע (ספרי זוטא, הובא בילקוט שמעוני, נשא). וב"ספר המצוות" מראה רבינו את המקור לכל ההלכה במכילתא שהייתה לפניו.

ב. שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ[16] - לְפִי שֶׁהוּא כַּפָּרָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, כֹּהֵן גָּדוֹל מִתְוַדֶּה עָלָיו עַל לְשׁוֹן כָּל יִשְׂרָאֵל[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת - בֵּין שֶׁעָבַר בְּזָדוֹן, בֵּין שֶׁעָבַר בִּשְׁגָגָה; בֵּין שֶׁהוּדַע[18] לוֹ, בֵּין שֶׁלֹּא הוּדַע לוֹ - הַכֹּל מִתְכַּפֵּר[19] בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ; וְהוּא, שֶׁעָשָׂה[20] תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵין הַשָּׂעִיר מְכַפֵּר לוֹ אֶלָּא עַל הַקַּלּוֹת. וּמָה הֵן הַקַّלּוֹת וּמָה הֵן הַחֲמוּרוֹת? הַחֲמוּרוֹת הֵן, שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִיתַת בֵּית־דִּין אוֹ כָּרֵת[21]. וּשְׁבוּעַת שָׁוְא[22] וָשֶׁקֶר[23], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת, הֲרֵי הֵן מִן הַחֲמוּרוֹת[24]. וּשְׁאָר מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה וּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת - הֵם הַקַּלּוֹת.

16) לעזאזל ביום־הכיפורים, כמפורש בתורה (ויקרא טז, י). 17) שהיה אומר בוידויו עליו: חטאו, עוו, פשעו לפניך עמך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בית ישראל (יומא סו.). 18) בין שנודע לו לפני יום הכיפורים שבא לידי ספק עבירה ובין שלא נודע לו. ומהו? כגון שהיו מונחות לפניו שתי חתיכות: אחת של שומן ואחת של חלב, ואכל אחת מהן ואינו יודע אם של שומן או של חלב אכל, שדינו להביא "אשם תלוי", מפני שכפרתו תלוייה ועומדת עד שידע אל נכון אם שומן אכל, או חלב – ואז הוא מביא קרבן חטאת ונסלח לו. 19) אשם תלוי זה אם לא הביאו לפני יום־הכיפורים, אינו צריך להביאו אחר יום־הכיפורים, מפני שכבר נתכפר על ידי השעיר המשתלח. אבל אשם וודאי וחטאות אין השעיר המשתלח מכפר – אלא צריך להביא קרבנו אחר יום־הכיפורים ויתכפר לו, כמבואר (כריתות כה.; משנה תורה, הלכות שגגות פרק ג, הלכה ט). 20) כחכמים ולא כרבי (שבועות יב:). 21) כמבואר לקמן (פרק ח, הלכה א). 22) כגון, שנשבע לשנות את הידוע: שנשבע על עמוד של אבן שהוא זהב, או להיפך. וכן כשנשבע על עמוד של אבן שהוא אבן (שבועות כט.). 23) מי שממון חבירו היה בידו וכפר בו והשביעוהו הדיינים והוא נשבע – הרי זו שבועת שקר. וכן כשנשבע שאכל – ולא אכל, או להיפך – על אלה וכיוצא בהן אמרה תורה: ולא תשבעו בשמי לשקר (ויקרא יט, יב). 24) (שבועות לט.). מפני שנאמר בהן: כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא (שמות כ, ז).

ג. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאֵין לָנוּ מִזְבַּח־כַּפָּרָה[25] - אֵין שָׁם[26] אֶלָּא תְּשׁוּבָה[27]. הַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת[28]. אֲפִלּוּ רָשָׁע כָּל יָמָיו וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בָּאַחֲרוֹנָה - אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם דָּבָר מֵרִשְׁעוֹ[29], שֶׁנֶּאֱמַר: "רִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֵׁל־בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ". וְעַצְמוֹ[30] שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר לַשָּׁבִים[31], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם".

25) שהקרבנות יכפרו עלינו; וכן השעיר המשתלח המכפר על עבירות קלות אפילו בלא תשובה, ובתשובה גם על עבירות חמורות בלי יסורים ומיתה. 26) על דרך לשון ערב. ראה לעיל (הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה א). 27) כלומר: אין עצה ואין תחבולה אחרת להיטהר מטומאת החטא – אלא תשובה. 28) בדרך כלל, וראה לקמן (הלכה ד). 29) (קידושין מ:). 30) עצם היום הקדוש, יום הכיפורים. מכפר על עבירות לא־תעשה שתשובה לבדה אינה מועילה (יומא פו.), כמבואר לקמן בסמוך (הלכה ד). 31) אבל לא לשאינם שבים.

ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת[32] עַל הַכֹּל וְעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר - יֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁהֵן מִתְכַּפְּרִים[33] לִשְׁעָתָן[34], וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין מִתְכַּפְּרִים אֶלָּא לְאַחַר זְמָן. כֵּיצַד? עָבַר אָדָם עַל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת[35] וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין[36] לוֹ. וּבְאֵלּוּ נֶאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים, אֶרְפָּה[37] מְשׁוּבֹתֵיכֶם וְגוֹ'". עָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת[38] וְלֹא מִיתַת בֵּית־דִּין וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - תְּשׁוּבָה תּוֹלָה[39] וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. וּבָאֵלּוּ נֶאֱמַר: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה[40] יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם". עָבַר עַל כָּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - תְּשׁוּבָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, וְיִסּוּרִין הַבָּאִין עָלָיו[41] גּוֹמְרִין לוֹ הַכַּפָּרָה. וּלְעוֹלָם[42] אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה עַד שֶׁיְּבוֹאוּ עָלָיו יִסּוּרִין. וּבָאֵלּוּ נֶאֱמַר: "וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים[43] עֲוֹנָם". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]? בְּשֶׁלֹּא חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם[45] בַּשָּׁעָה שֶׁעָבַר; אֲבָל הַמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, וְהִגִּיעַ יוֹם־הַכִּפּוּרִים וְהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ, וּבָאוּ עָלָיו יִסּוּרִין - אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה עַד שֶׁיָּמוּת. אֶלָּא תְּשׁוּבָה, יוֹם־הַכִּפּוּרִים וְיִסּוּרִין, שְׁלָשְׁתָּן תּוֹלִין, וּמִיתָה מְכַפֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִגְלָה בְאָזְנָי ה' צְבָאוֹת, אִם יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה[46] לָכֶם עַד תְּמֻתוּן"[47].

32) עד כאן דיבר רבינו על התשובה המכפרת ואופני כפרתה בדרך כלל, מכאן ואילך הוא מבאר את דרכיה בפרוטרוט. 33) כפרה גמורה וסופית שאינה תלוייה ואינה זקוקה לגורמים נוספים. 34) תיכף בשעת עשיית התשובה. 35) כשעוברים עליה במזיד, כגון: אכילת מצה בלילי פסחים וכיוצא בזה. 36) מיד, מחילה גמורה. 37) ומיד כשתשובו – ארפא לכם. 38) כגון: "לא תלבש שעטנז". 39) עדיין לא נתכפר כפרה גמורה והיא תלוייה ועומדת. 40) אבל לא קודם לכן. הא למדת: שיש עבירה שצריכה לעצמו של יום כיפור. 41) וממרקים עוונותיו. 42) אפילו כשעברו עליו הרבה פעמים יום־הכיפורים. 43) למדת: שיש עבירה שצריכים יסורים. ומסתבר: שעונש קל על עוון קל, וחמור על עוון חמור. 44) שיסורים ממרקים עוונותיו של אדם ומתכפר לו (יומא פו.). 45) שלא היה חוטא ומחטיא אחרים (רש"י, שם). ולדעת רבינו: כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס – הרי זה מחלל את השם (הלכות יסודי־התורה פרק ה, הלכה י). 46) של חילול השם: שה' קרא לכם על ידי נביאיו לשוב אליו בתשובה שלימה לפני בוא הפורענות, ואתם צחקתם לו ואכלתם ושתיתם – וזהו חילול השם (רד"ק, שם). 47) הא למדת: שיש עבירה, והיא: חילול השם שאין לה כפרה אלא במיתה (יומא פו.).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) תשובה גמורה מהי; באיזה זמן התשובה מקובלת ביותר; אלו עבירות צריך החוטא לפרסם בעת תשובתו; סדר בקשת מחילה מחבירו.

א. אֵי זוֹ הִיא תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה? זֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ דָּבָר שֶׁעָבַר בּוֹ, וְאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ, וּפָרַשׁ וְלֹא עָשָׂה מִפְּנֵי הַתְּשׁוּבָה[2]; לֹא מִיְּרֵאָה[3] וְלֹא מִכִּשְׁלוֹן־כֹּחַ[4]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא עַל אִשָּׁה בַּעֲבֵרָה, וּלְאַחַר זְמַן נִתְיַחֵד עִמָּהּ[5], וְהוּא עוֹמֵד בְּאַהֲבָתוֹ בָּהּ וּבְכֹחַ גּוּפוֹ וּבַמְּדִינָה שֶׁעָבַר בָּהּ[6], וּפָרַשׁ וְלֹא עָבַר - זֶהוּ בַּעַל תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר: "וּזְכֹר אֶת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרוֹתֶיךָ"[7]. וְאִם לֹא שָׁב אֶלָּא בִּימֵי זִקְנוּתוֹ וּבְעֵת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהָיָה עוֹשֶׂה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה[8], מוֹעֶלֶת הִיא לוֹ וּבַעַל תְּשׁוּבָה הוּא. אֲפִלּוּ עָבַר כָּל יָמָיו, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּיוֹם מִיתָתוֹ וּמֵת בִּתְשׁוּבָתוֹ - כָּל עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים, וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם" - שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה. מִכְּלָל, שֶׁאִם זָכַר בּוֹרְאוֹ וְשָׁב קֹדֶם שֶׁיָּמוּת - נִסְלַח לוֹ[9].

2) מפני שגמר בלבו לחזור בתשובה שלימה. 3) משום שהוא מתיירא ממי שהוא. 4) חולשת הגוף. 5) נזדמנו יחד במקרה למקום אחד. 6) כלומר: הוא נמצא באותו המצב ובאותם התנאים שהיה אז כשעבר את העבירה. 7) כמאמר חז"ל (שבת קנא:): "עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועידן בידך". 8) מפני שבאה אצלו בתקופת חיים שאין כבר חפץ בה. וכמו שאמרו (ע"ז יט.): אשרי איש ירא את ה' (תהלים קיא, א) – אשרי איש, ולא אשה?! – אלא אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש (בגבורתו). 9) וכן אמרו: "אלו רשעים גמורים שבישראל שמכניסים יגון ואנחה בלבם (שמתחרטים) בשעה שנכנסים לבית עולמם בשביל מעשים שעשו – אם חזרו ועשו תשובה ומתו מתוך תשובה, הם בני עולם הבא" (ילקוט, בלק, על הפסוק: כנחלים נטיו).

ב. וּמַה הִיא הַתְּשׁוּבָה? הוּא, שֶׁיַּעֲזֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ וְיָסִירוֹ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ, וְיִגְמֹר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂהוּ עוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְגוֹ'". וְכֵן יִתְנַחֵם עַל שֶׁעָבַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי". וְיָעִיד[10] עָלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת[11], שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחֵטְא לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא נֹאמַר עוֹד[12] אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְגוֹ'". וְצָרִיךְ לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׂפָתָיו וְלוֹמַר עִנְיָנוֹת אֵלּוּ שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ.

10) ויקח לו לעד, כאחד המעיד עליו שמים וארץ. 11) את ה', שאין דבר נעלם ממנו. 12) פסוק זה מחובר אל שלפניו: "ושובו אל ה', אמרו אליו: כל תשא עוון... ולא נאמר עוד" וגו' – הרי שלוקחים אותו יתברך לעד על זה: שלא נאמר עוד... ולא נשוב עוד לאותו עוון (לחם־משנה). ובפסיקתא דרב כהנא, וכן בילקוט על הפסוק: שובה ישראל עד ה' אלהיך (הושע יד, א): "אומרים ישראל לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אם אנו עושים תשובה, מי מעיד עלינו? אמר להם הקב"ה: לרעה נעשיתי עד, שנאמר: וקרבתי אליכם למשפט, והייתי עד ממהר במכשפים... ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר וגו' (מלאכי ג, ה), ולטובה איני נעשה לכם עד?! הוי, שובה ישראל עד (עד) ה' אלהיך".

ג. כָּל הַמִּתְוַדֶּה בִּדְבָרִים וְלֹא גָמַר בְּלִבּוֹ לַעֲזֹב, הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְטוֹבֵל[13] וְשֶׁרֶץ[14] בְּיָדוֹ, שֶׁאֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת לוֹ עַד שֶׁיַּשְׁלִיךְ הַשֶּׁרֶץ[15]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב[16] יְרֻחָם". וְצָרִיךְ לִפְרֹט אֶת הַחֵטְא[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדוֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב".

13) להיטהר מטומאתו. 14) מת שמטמא. 15) (תענית סז.): אמר רב אדא בר אהבה: אדם שיש בו עבירה ומתוודה ואינו חוזר בו (שאינו גומר בלבו לשובו), למה הוא דומה? לאדם שתופס שרץ בידו, שאף על פי שטובל בכל מימות שבעולם – לא עלתה לו טבילה; זרקו מידו, כיון שטבל בארבעים סאה – עלתה לו טבילה". 16) אמר ר' יהודה: "ומודה" על מנת "ועוזב" (ילקוט, תהלים ק). 17) לפרוש ולבטא בפיו ולומר: חטא פלוני חטאתי (יומא פו:), כדעת רבי יהודה בן־בבא. והטור (או"ח, סי' תרז) פסק כרבי עקיבא, דאין צריך לפרוט.

ד. מִדַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, לִהְיוֹת הַשָּׁב צוֹעֵק תָּמִיד לִפְנֵי הַשֵּׁם בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים, וְעוֹשֶׂה צְדָקָה כְּפִי כֹּחוֹ[18], וּמִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַדָּבָר שֶׁחָטָא[19] בּוֹ, וּמְשַׁנֶּה שְׁמוֹ[20], כְּלוֹמַר: אֲנִי אַחֵר, וְאֵינִי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה אוֹתָן הַמַּעֲשִׂים. וּמְשַׁנֶּה מַעֲשָׂיו כֻּלָּן לְטוֹבָה וּלְדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְגוֹלֶה[21] מִמְּקוֹמוֹ; שֶׁגָּלוּת מְכַפֶּרֶת[22] עָוֹן, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֶמֶת לוֹ לְהִכָּנַע וְלִהְיוֹת עָנָו וּשְׁפַל־רוּחַ.

18) כפי יכלתו, כאשר תשיג ידו. ורבינו (הלכות מתנות עניים פ"ז, ה"ה) יאמר: וכמה? עד חמישית נכסיו – מצוה מן המובחר; אחד מעשרה מנכסיו – בינוני; פחות מכאן – עין רעה. 19) כמו שאמר רבינו (הלכות דעות פ"ב, ה"ב): "שאם היה גבה־לב ינהוג עצמו בבזיון הרבה וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו". 20) להיקרא בשם אחר. 21) (ר"ה טז:) אמר ר' יצחק: ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם, ואלו הם: צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה. צדקה – שכתוב: וצדקה תציל ממות (משלי י, ב); צעקה – שכתוב: "ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם" (תהלים קז, כח); שינוי השם – שכתוב: "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי, כי שרה שמה. ונאמר: וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן (בראשית יז, טו); שינוי מעשה – שכתוב: "וירא האלהים את מעשיהם... וינחם האלהים על הרעה וגו' (יונה ג, י). ויש אומרים: אף שינוי מקום – שכתוב: ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך... ואעשך לגוי גדול (בראשית יב, א). 22) (סנהדרין לז:).

ה. וְשֶׁבַח גָּדוֹל לַשָּׁב, שֶׁיִּתְוַדֶּה בָּרַבִּים וְיוֹדִיעַ פְּשָׁעָיו לָהֶם, וּמְגַלֶּה עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ לַאֲחֵרִים[23] וְאוֹמֵר לָהֶם: אָמְנָם חָטָאתִי לְפִלּוֹנִי וְעָשִׂיתִי לוֹ כָּךְ וָכָךְ, וַהֲרֵינִי הַיּוֹם שָׁב וּמִתְנַחֵם. וְכָל הַמִּתְגָּאֶה וְאֵינוֹ מוֹדִיעַ, אֶלָּא מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו - אֵין תְּשׁוּבָתוֹ גְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[24]? בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ; אֲבָל בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, אֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְסֵם עַצְמוֹ[25], וְעַזּוּת־פָּנִים הִיא לוֹ[26] אִם גִּלָּם[27]. אֶלָּא שָׁב לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא וּפוֹרֵט חֲטָאָיו לְפָנָיו, וּמִתְוַדֶּה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֲלֵיהֶם לִפְנֵי רַבִּים סְתָם[28]. וְטוֹבָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה עֲוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי נְשׁוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה".

23) (יומא פו:), כדי שיבקשו בעדו מחבירו שימחל לו (רש"י, שם). 24) שעליו להתוודות ברבים ולהודיע להם פשעיו. 25) (יומא פו:) כתוב אחד אומר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהלים לב, א), וכתוב אחד אומר: "מכסה פשעיו לא יצליח" (משלי כח, יג). הא כיצד? כאן בעבירות שבין אדם לחבירו (יפרסם); כאן בעבירות שבין אדם למקום (יכסה). והטעם: משום כבוד שמים – שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא הוא ממעט בזה את כבוד שמים (מלשון רש"י, שם). והראב"ד משיג וסובר: שעל עבירות המפורסמות והגלויות, אף על פי שהן בין אדם למקום צריך להתוודות בגלוי: שכמו שנתפרסם החטא, כך צריך לפרסם התשובה ויתבייש ברבים. אבל רבינו סובר, שמכל־מקום אין מצוה לפרסמן: אולי יהיה שם אדם שלא ידע עוד בדבר, ועכשו יוודע לו ויתחלל שם שמים (כס"מ). ויש להביא ראיה לשיטת רבינו מפסיקתא דרב כהנא, וכן בילקוט (הושע, יד): "אמר ר' אליעזר: בנוהג שבעולם, אדם המבזה את חברו ברבים ולאחר זמן הוא מבקש לרצות אותו, הוא אומר: אתה מבזה לי ברבים, ומתרצה לי ביני ובינך?! לך והבא אותם אנשים שביזיתני בפניהם, ואני מתרצה לך. אבל הקב"ה אינו כן; אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק, והקב"ה אומר לו: עשה תשובה ביני ובינך ואני מקבלך" ("אור שמח"). 26) חוצפה היא מצדו. 27) (ברכות לד:), מפני שדומה שאינו מתבייש עליהן; אבל אם מכסה עליהן, סימן שמתבייש בהן. ואמרו (שם, יב:): "כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו – מוחלים לו על כל עוונותיו" (תוספות שם, דיבור־המתחיל: כסוי חטאה). ואינו אסור אלא כשפירסמן שלא לצורך, אבל לצורך – מותר, שהרי יהודה הודה במעשה תמר כדי שלא תישרף; וכן ראובן הודה ולא בוש, כדי שלא יהיו שאר אחיו נחשדים מאביהם, כמבואר (סוטה ז:), ונחלו חיי עולם הבא (פר"ח). 28) לבלי פרוט לפניהם עוונותיו בפרוטרוט.

ו. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה וְהַצְּעָקָה יָפָה לְעוֹלָם[29] - בָּעֲשָׂרָה הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים הִיא יָפָה בְּיוֹתֵר[30] וּמִתְקַבֶּלֶת הִיא מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ"[31]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָחִיד; אֲבָל צִבּוּר - כָּל זְמַן[32] שֶׁעוֹשִׂים תְּשׁוּבָה וְצוֹעֲקִין בְּלֵב שָׁלֵם, הֵם נַעֲנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו"[33].

29) בכל ימות השנה. 30) שהם ימי רחמים ורצון. ועוד: כל אדם נידון בראש־השנה וגזר דינו נחתם ביום"כ, ולפיכך יכול גם היחיד לבטל גזר דינו קודם שנחתם (מהרש"א, יבמות מט:). 31) משמע שאינו מצוי ואינו נענה בכל עת אלא בעתים ידועות (יבמות קה.). 32) אפילו בשאר ימות השנה (שם). 33) כי גדולה זכות הציבור שאפילו נחתם גזר דינו, הוא נקרע על־ידי תשובה (ר"ה יח.).

ז. יוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא זְמַן תְּשׁוּבָה לַכֹּל[34], לְיָחִיד וְלְרַבִּים, וְהוּא קֵץ[35] מְחִילָה וּסְלִיחָה לְיִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ חַיָּבִים הַכֹּל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהִתְוַדּוֹת בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. וּמִצְוַת וִדּוּי יוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁיַּתְחִיל מֵעֶרֶב הַיּוֹם קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל[36], שֶׁמָּא יֵחָנֵק[37] בִּסְעוּדָה קֹדֶם שֶׁיִּתְוַדֶּה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִתְוַדָּה קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל, חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּלֵילֵי־יוֹם־הַכִּפּוּרִים עַרְבִית, וְחוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּשַׁחֲרִית וּבְמוּסָף וּבְמִנְחָה וּבִנְעִילָה. וְהֵיכָן מִתְוַדֶّה? יָחִיד - אַחַר תְּפִלָּתוֹ[38], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר - בְּאֶמְצַע תְּפִלָּתוֹ, בִּבְרָכָה רְבִיעִית[39].

34) שהרי נאמר ביום־הכפורים: "לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל). 35) גמר ימי המחילה שהם מראש־השנה ועד יום הכפורים ("מעשה רוקח"). 36) את הסעודה המפסקת. 37) (יומא פז:) לפי גירסת הרי"ף שם. אבל בנוסח הגמרא שלפנינו כתוב: "שמא תיטרף דעתו בסעודה" (מחמת שיכרות, כפירוש רש"י, שם). 38) אחרי שגמר תפילת "שמונה־עשרה". 39) היא ברכת היום, שהיא הברכה האמצעית בין שלש הראשונות ושלש האחרונות שבתפילת "שמונה־עשרה" (שם).

ח. הַוִּדּוּי שֶׁנְּהֲגוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל: "אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ (כֻּלָּנוּ)"[40], וְהוּא עִקַּר הַוִּדּוּי[41]. עֲבֵרוֹת שֶׁהִתְוַדָּה עֲלֵיהֶם בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים זֶה - חוֹזֵר וּמִתְוַדֶّה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים אַחֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ[42], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד"[43].

40) כנוסח מנטובה. 41) (יומא פז:) והוא גם ממשיך ואומר: עוינו, פשענו, שכל זה מעיקר הוידוי הוא, כמבואר לעיל (פ"א, ה"א, וכדברי ה"לחם־משנה"). 42) ואינו יודע בעצמו שום עוון וחטא. 43) (יומא פו:) "איני סבור שכיפרת לי, והרי הוא תמיד כאילו הוא נגדי עומד" (מלשון רש"י, שם).

ט. אֵין הַתְּשׁוּבָה וְלֹא יוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּגוֹן מִי שֶׁאָכַל דָּבָר אָסוּר אוֹ בָעַל בְּעִילָה אֲסוּרָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. אֲבָל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן הַחוֹבֵל אֶת חֲבֵרוֹ[44] אוֹ הַמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ אוֹ גּוֹזְלוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּתֵּן לַחֲבֵרוֹ מַה שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ וִירַצֶּהוּ[45]. אַף־עַל־פִּי שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ - צָרִיךְ לְרַצּוֹתוֹ וְלִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ שֶׁיִּמְחַל לוֹ[46]. אֲפִלּוּ לֹא הִקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים - צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ[47] וְלִפְגֹּעַ בּוֹ עַד שֶׁיִּמְחַל לוֹ. לֹא רָצָה חֲבֵרוֹ לִמְחֹל לוֹ - מֵבִיא לוֹ שׁוּרָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם מֵרֵעָיו וּפוֹגְעִין בּוֹ וּמְבַקְּשִׁין[48] מִמֶּנּוּ. לֹא נִתְרַצָּה לָהֶן - מֵבִיא לוֹ שְׁנַיִם וּשְׁלִישִׁית. לֹא רָצָה - מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוֹ, וְזֶה שֶׁלֹּא מָחַל הוּא הַחוֹטֵא[49]. וְאִם הָיָה רַבּוֹ - הוֹלֵךְ וּבָא אֲפִלּוּ אֶלֶף פְּעָמִים, עַד שֶׁיִּמְחַל לוֹ[50].

44) בגופו. 45) (יומא פה:). "את זו דרש רבי אלעזר בן־עזריה: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" – עבירות שבין אדם למקום יום־הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום־הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. 46) (ב"ק פ"ח, מ"ז). אבל שם לא נאמר זה אלא בחובל בחבירו ולא בגוזלו. ויש מביאים ראיה מדרשת חז"ל (ב"ק ס:) על הפסוק: "חבל ישיב רשע, גזלה ישלם" (יחזקאל לג, טו): "אף על פי שגזילה משלם – רשע הוא". וכל זה כשעוד לא פייס את חבירו ("קובץ" על הרמב"ם). 47) (יומא פז:). שנאמר (משלי ו, ב): נוקשת באמרי פיך... לך והתרפס ורהב רעיך – הרבה עליו רעים שיבקשו עליך מחילה ממנו. 48) (שם), שנאמר (בראשית נ, טז): "אנא, שא נא, ועתה שא נא" – הרי שלש פעמים "נא", ואין "נא" אלא לשון בקשה. 49) (ב"ק צב.), ובמדרש תנחומא (חוקת, אות יט) אמרו: "ומניין שאם סרח אדם לחבירו ואומר לו: חטאתי! שאם אינו מוחל לו – נקרא חוטא? שנאמר (שמואל־א יב, כג): "גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם". אימתי? – כשבאו ואמרו: חטאנו, שנאמר (שם): "התפלל בעד עבדיך... כי יספנו על כל חטאתנו רעה". 50) כמו שמצינו ברב, שהלך לפייס את רבי חנינא רבו שלש־עשרה שנה, בכל ערב יום־כפורים, על שפגע בכבודו (יומא פז:).

י. אָסוּר לָאָדָם לִהְיוֹת אַכְזָרִי[51] וְלֹא יִתְפַּיֵּס, אֶלָּא יְהֵא נוֹחַ לִרְצוֹת וְקָשֶׁה לִכְעֹס. וּבְשָׁעָה שֶׁמְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹטֵא לִמְחֹל, מוֹחֵל בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה. וַאֲפִלּוּ הֵצַר לוֹ וְחָטָא לוֹ הַרְבֵּה, לֹא יִקֹּם וְלֹא יִטֹּר. וְזֶהוּ דַּרְכָּם שֶׁל זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְלִבָּם[52] הַנָּכוֹן; אֲבָל הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים עַרְלֵי־לֵב אֵינָן כֵּן, אֶלָּא: "וְעֶבְרָתָן שְׁמָרָה נֶצַח"[53]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר עַל הַגִּבְעוֹנִים לְפִי שֶׁלֹּא מָחֲלוּ[54] וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ[55]: "וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה"[56].

51) (ב"ק צב.) כמו שמצינו באברהם אבינו, אחרי שאבימלך ביקש ממנו מחילה – נתפייס. ולא עוד אלא שהתפלל עליו לה', כמו שנאמר (בראשית כ, יז): ויתפלל אברהם אל האלהים. 52) (בירושלמי, פרק החובל) הא דאת אמר: שצריך למחול – "בשלא הוציא לו שם רע; אבל הוציא לו שם רע – אין לו מחילה עולמית" (הגהות מיימוניות). 53) מלשון הכתוב (עמוס א, יא). 54) לשאול המלך שהמית את הגבעונים, כמו שמסופר (שמואל־ב, כא). 55) על ידי דוד המלך, כששאל אותם: "מה אעשה לכם ובמה אכפר?" ושמרו את עברתם הקשה בלבם (שם). וראה במסכת (יבמות עח:). 56) ואינם ראויים לבוא בקהל ה' (שם, עט.). וכך אמר דוד: "שלשה סימנים יש באומה זו (ישראל): רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים. כל שיש בו שלשה סימנים הללו – ראוי להידבק באומה זו; ואלה הגבעונים, מתוך שאינם רחמנים – אינם ראויים להידבק בהם". ומיד גזר עליהם ואמר: והגבעונים לא מבני ישראל המה (שמואל־ב כא, ב).

יא. הַחוֹטֵא לַחֲבֵרוֹ, וּמֵת חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיְּבַקֵּשׁ מְחִילָה - מֵבִיא עֲשָׂרָה בְּנֵי־אָדָם וּמַעֲמִידָן עַל קִבְרוֹ, וְיֹאמַר בִּפְנֵיהֶם: חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל[57] וְלִפְלוֹנִי זֶה שֶׁכָּךְ וָכָךְ עָשִׂיתִי לוֹ. וְאִם הָיָה חַיָּב לוֹ מָמוֹן - יַחֲזִירוֹ לַיּוֹרְשִׁים. לֹא הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ יוֹרְשִׁין - יַנִּיחֶנּוּ בְּבֵית־דִּין[58] וְיִתְוַדֶּה.

57) (יומא פז.). וחילוק יש בין המבקש מחילה מחבירו בחייו, ובין המבקש ממנו אחרי מותו: שבראשון – הוא מבקש מחילה מחבירו קודם ואחרי־כן הוא מתוודה לפני ה', כי כל עוד שלא פייס את חבירו הוא מעוכב מחילה מאת ה'; ובשני – הוא מתוודה קודם לפני ה' ואחר כך מבקש מחילת חבירו, וכך נאה לו: להקדים כבוד שמים לכבוד חבירו המת ("מעשה רוקח"). 58) ויהי הממון מונח ביד בית־דין עד שיבואו היורשים; או בית־הדין יעשו בו כטוב בעיניהם. כפירוש רבינו (ב"ק פ"ט, מ"ה).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מי נקרא צדיק, בינוני או רשע; טעם לתקיעת שופר בראש־השנה; חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא; מי הם שאין להם חלק לעולם הבא; המינים והאפיקורסים למיניהם.

א. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי־הָאָדָם יֶשׁ־לוֹ זְכֻיּוֹת וַעֲוֹנוֹת. מִי שֶׁזְּכֻיּוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל עֲוֹנוֹתָיו - צַדִּיק, וּמִי שֶׁעֲוֹנוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל זְכֻיּוֹתָיו - רָשָׁע. מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - בֵּינוֹנִי. וְכֵן הַמְּדִינָה - אִם הָיוּ זְכֻיּוֹת כָּל יוֹשְׁבֶיהָ מְרֻבּוֹת עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶן, הֲרֵי זוֹ צַדֶּקֶת; וְאִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין, הֲרֵי זוֹ רְשָׁעָה. וְכֵן כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ[2].

2) (קידושין מ:) רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת – אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות: עבר עבירה אחת – אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה (קהלת ט, יח) – בשביל חטא יחידי שחטא זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה. ושמא תשאל: מה מועיל לנו שיקול המדינה אם צדקת היא או רשעה, הלא דנים את העולם כולו, והכל הולך אחרי שיקול העולם? על זה יש להשיב: "שיקול המדינה" נצרך לפעמים, כגון: כשהעולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, אז שוקלים ורואים כל מדינה כפי מה שהיא: אם היא רשעה – היא נחרבת: ואם היא צדקת – היא ניצולת וחוטאיה המועטים נאבדים (לחם־משנה).

ב. אָדָם שֶׁעֲוֹנוֹתָיו מְרֻבִּין עַל זְכֻיּוֹתָיו, מִיָּד הוּא מֵת בְּרִשְׁעוֹ[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל רֹב עֲוֹנְךָ"[4]. וְכֵן מְדִינָה שֶׁעֲוֹנוֹתֶיהָ מְרֻבִּין - מִיָּד הִיא אוֹבֶדֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה[5] וְגוֹ'". וְכֵן כָּל הָעוֹלָם

כֻּלּוֹ - אִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין מִזְּכֻיּוֹתֵיהֶן, מִיָּד הֵן נִשְׁחָתִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם"[6]. וְשִׁקּוּל זֶה אֵינוֹ לְפִי מִנְיַן הַזְּכֻיּוֹת וְהָעֲוֹנוֹת, אֶלָּא לְפִי גָּדְלָם: יֵשׁ זְכוּת שֶׁהִיא כְּנֶגֶד כַּמָּה עֲוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעַן נִמְצָא בוֹ דָּבָר טוֹב"[7]. וְיֵשׁ עָוֹן שֶׁהוּא כְּנֶגֶד כַּמָּה זְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחוֹטֶא אֶחָד[8] יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה". וְאֵין שׁוֹקְלִין אֶלָּא בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אֵל דֵּעוֹת, וְהוּא הַיּוֹדֵעַ הֵיאַךְ עוֹרְכִין הַזְּכֻיּוֹת כְּנֶגֶד הָעֲוֹנוֹת.

3) ואף על פי שאנו רואים רשעים גמורים שעוונותיהם מרובים על זכויותיהם ומאריכים ימים – אולם "שיקול" זה, אינו לפי רוב מספר המצוות והעבירות אלא לפי גדלן, כמבואר בסמוך בסוף הלכה זו. ולכן אפשר אדם שידמה לנו שהוא רשע גמור, אבל הוא עשה מצוה אחת שבזכותה זכה לחיים ארוכים (כסף־משנה). ויש מפרשים: שרבינו ידבר כאן בשיקול הנעשה בשעת מיתת האדם: אם ימות בחטאו כבהמה וייכרת מחיי העולם הבא, או יזכה לחיי עולם הבא. וכן מוכח מדברי רבינו בסמוך (ה"ג) שבשיקול העשוי בשעת מיתה ידובר כאן (לחם־משנה). 4) הרי שהאדם נידון לפי רוב עוונותיו. 5) הרי שהעיר נידונית לפי רוב עוונותיה. 6) מין האדם. 7) באביה בן ירעבם בן־נבט נאמרו הדברים הללו, שלמרות חטאותיו וחטאות אביו יבוא לקבורת ישראל, ככתוב: "כי זה לבדו יבוא לירבעם אל קבר, יען נמצא בו דבר טוב". ואמרו חז"ל (מ"ק כל.): "שביטל פרדסאות (משמרות) שהושיב ירבעם אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל". רואים אנו, שלפעמים דבר טוב אחד שקול כנגד הרבה לא טובים. 8) כפשוטו חטא אחד לפעמים יאבד הרבה זכויות גדולות וטובות.

ג. כָּל מִי שֶׁנִּחַם עַל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה וְתָהָה[9] עַל הַזְּכֻיּוֹת, וְאָמַר בְּלִבּוֹ: וּמָה הוֹעַלְתִּי בַּעֲשִׂיָּתָן, הֲלַוַּאי לֹא עָשִׂיתִי אוֹתָן - הֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת כֻּלָּן, וְאֵין מַזְכִּירִים לוֹ שׁוּם זְכוּת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם רִשְׁעוֹ" - אֵין זֶה אֶלָּא בְּתוֹהֶה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת[10]. וּכְשֵׁם שֶׁשּׁוֹקְלִין זְכֻיּוֹת אָדָם וַעֲוֹנוֹתָיו בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, כָּךְ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה שׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבָּאֵי הָעוֹלָם עִם זְכֻיּוֹתָיו בְּיוֹם־טוֹב שֶׁל רֹאשׁ־הַשָّנָה. מִי שֶׁנִּמְצָא צַדִּיק - נֶחְתָּם לְחַיִּים, וּמִי שֶׁנִּמְצָא רָשָׁע - נֶחְתָּם לְמִיתָה. וְהַבֵּינוֹנִי - תּוֹלִין אוֹתוֹ עַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים: אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה - נֶחְתָּם לְחַיִּים, וְאִם לָאו - נֶחְתָּם לְמִיתָה[11].

9) התחרט וניחם. וינחם ה' כי עשה את האדם (בראשית ו, ו). תרגום ירושלמי: והוה תהי מן קדם ה' (הערוך). 10) (קידושין מ:) כי אם לא כן מדוע לא תצילנו צדקתו ביום פשעו, הרי זכויותיו מרובות על עוונותיו? ומדוע לא יחשבו לו לכל הפחות כמחצה על מחצה: מחצה עוונות ומחצה זכויות? אלא על כרחך, במי שתוהה ומתחרט על הטוב שעשה הכתוב מדבר. 11) (ר"ה טז:). כבר הזכרנו למעלה (ה"ב) את השאלה הידועה: הרי רואים אנו שכמה צדיקים אשר זכויותיהם מרובות מעוונותיהם, מתים: ורשעים שעוונותיהם מרובים – חיים ומאריכים ימים? שאלה זו מתרץ הרמב"ן ב"שער הגמול" (הובא בר"ן, ר"ה) כך: שצדיקים ורשעים האמורים כאן, הכוונה לצדיקים בדין זה או לרשעים בדין זה. כי אלה שיצאו זכאים בדין מחמת איזו זכות נקראים כאן: צדיקים גמורים, היות שבדין זה זכו ויצאו זכאים למרות היותם חוטאים בדרך כלל. כי כך מידתו של הקב"ה לשלם שכר בעולם הזה על איזו זכות מיוחדת של הנידון בשעת דינו. וכן הצדיקים שזכויותיהם מרובות, כיון שנתחייבו באיזה דין עכשיו מפני עבירה קלה שעשו, נקראים: רשעים ביחס לדין זה, כמו שאמר הכתוב: והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כה, א). ועוד כותב הרמב"ן (שם): אין האדם נידון בראש־השנה אלא על עניני עולם הזה. וזה שאמרו: לחיים או למיתה אין זה בימים בלבד (אורך ימים או קוצר ימים), אלא כל הענשים שבעולם הזה: מנגעים ופגעים, מיתת בנים ועוני וכיוצא בזה, כינו אותם חכמינו בלשון: מיתה, ואת השכר והגמול הטוב – בלשון: חיים.

ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ־הַשָّנָה גְּזֵרַת הַכָּתוּב[12] - רֶמֶז יֵשׁ בָּהּ, כְּלוֹמַר: עוּרוּ יְשֵׁנִים מִשְּׁנָתְכֶם, וְנִרְדָּמִים הָקִיצוּ מִתַּרְדֵּמַתְכֶם וְחַפְּשׂוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה[13] וְזִכְרוּ בּוֹרְאֲכֶם. אֵלּוּ[14] הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן וְשׁוֹגִים[15] כָּל שְׁנָתָם בְּהֶבֶל וָרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יַצִּיל - הַבִּיטוּ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְהֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם, וְיַעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה. לְפִיכָךְ[16] צָרִיךְ כָּל אָדָם שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כָּל הַשָّנָה כֻּלָּהּ כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב; וְכֵן כָּל הָעוֹלָם, חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב: חָטָא חֵטְא אֶחָד - הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף־חוֹבָה וְגָרַם לוֹ הַשְׁחָתָה; עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף־זְכוּת, וְגָרַם לוֹ וְלָהֶם תְּשׁוּעָה וְהַצָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם" - זֶה שֶׁצָּדַק, הִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם לִזְכוּת וְהִצִּילוֹ[17]. וּמִכֹּפֶל עִנְיָן[18] זֶה נָהֲגוּ כָּל בֵּית־יִשְׂרָאֵל לְהַרְבּוֹת בִּצְדָקָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַעֲסֹק בְּמִצְוֹת מֵרֹאשׁ־הַשָّנָה וְעַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים[19] יָתֵר מִכָּל הַשָّנָה. וְנָהֲגוּ כֻּלָּם לָקוּם בַּלַּיְלָה בַּעֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ וּלְהִתְפַּלֵּל בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבְכִבּוּשִׁין[20] עַד שֶׁיֵּאוֹר הַיּוֹם.

12) מבלי תת טעם לדבר, כלשון חז"ל: "למה תוקעים? – רחמנא אמר: תקעו" (ר"ה טז.). 13) וכן מצינו דרשת חז"ל (ויקרא־רבה, אמור): "תקעו בחודש שופר (תהלים פא, ד), "בחודש" – חדשו מעשיכם: "בשופר" – שפרו מעשיכם. אם שיפרתם מעשיכם – הריני נעשה לכם כשופר: מה שופר זה מכניס בזו ומוציא בזו, אף אני עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים". ובפסיקתא דרב כהנא (פיסקא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בחודש השביעי) אמרו: "שכך התקנתי לכם: שתהיו תוקעים בשופר בראש־השנה, שתהיו חרדים מתקיעת השופר להתקין עצמכם לתשובה. 14) הישנים והנרדמים. 15) עוסקים בהתמסרות. ולדברי ר' משה הדרשן הובאו ברש"י על הפסוק: באהבתה תשגה תמיד (משלי ה, יט), מקור המלה בערבית והוראתה: עסק וטיפול. ויש מפרשים מלשון: משגה. תועים במעשיהם. 16) חוזר אל מה שנאמר בהלכות הקודמות, כי האדם נידון אחרי רובו, בין בראש־השנה ובין בשעת מיתה: וכן העולם נידון אחר רובו. לפיכך, הואיל והרוב קובע – צריך כל אדם וכו'. וכן הוא הנוסח בברייתא (קידושין מ:). 17) וכאילו הוא היסוד שעליו העולם קיים. 18) שהימים האלה הם ימי שיקול הזכויות והעוונות, ועת חיפוש דרכים ופישפוש במעשים. 19) (ירושלמי, פאה פ"ח, ה"ח). 20) במסכת תענית (פ"ב מ"א) שנינו: "הזקן שבהם אומר לפניהם דברי כיבושין", ופירושו: דברי מוסר הכובשים את הלב ומחזירים אותו למוטב. וכאן שהמדובר בתפילה, אולי יש לפרשו: לעורר רחמיו של הקב"ה שיכבוש כעסו מעלינו.

ה. בְּשָׁעָה שֶׁשּׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת אָדָם עִם זְכֻיּוֹתָיו, אֵין מְחַשְּׁבִין עָלָיו עָוֹן שֶׁחָטָא בּוֹ תְּחִלָּה וְלֹא שֵׁנִי[21], אֶלָּא מִשְּׁלִישִׁי וְאֵילָךְ. אִם נִמְצְאוּ עֲוֹנוֹתָיו מִשְּׁלִישִׁי וְאֵילָךְ מְרֻבִּין עַל זְכֻיּוֹתָיו - אוֹתָם שְׁתֵּי עֲוֹנוֹת מְצְטָרְפִים, וְדָנִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל; וְאִם נִמְצְאוּ זְכֻיּוֹתָיו[22] כְּנֶגֶד עֲוֹנוֹתָיו אֲשֶׁר מֵעָוֹן שְׁלִישִׁי וָאֵילָךְ - מַעֲבִירִים כָּל עֲוֹנוֹתָיו רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן[23], לְפִי שֶׁהַשְּׁלִישִׁי נֶחְשָׁב רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחֲלוּ הַשְּׁנַיִם; וְכֵן הָרְבִיעִי הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחַל הַשְּׁלִישִׁי, וְכֵן עַד סוֹפָן[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[25]? בְּיָחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן־כָּל אֵלֶּה יִפְעַל־אֵל פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם־גֶּבֶר"[26]. אֲבָל הַצִּבּוּר, תּוֹלִין לָהֶן עָוֹן רִאשׁוֹן, שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ". וּכְשֶׁמְּחַשְּׁבִין לָהֶן - עַל דֶּרֶךְ זֶה מְחַשְּׁבִין לָהֶן מֵרְבִיעִי[27] וְאֵילָךְ. הַבֵּינוֹנִים - אִם הָיָה בִּכְלַל מֶחֱצָה עֲוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ תְּפִלִּין מֵעוֹלָם, דָּנִין אוֹתוֹ כְּפִי חֶטְאוֹ[28], וְיֵשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן כָּל הָרְשָׁעִים שֶׁעֲוֹנוֹתֵיהֶן מְרֻבִּים - דָּנִין אוֹתָן כְּפִי חֲטָאֵיהֶם[29], וְיֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[30] אַף־עַל־פִּי שֶׁחָטְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ" - אֶרֶץ זוֹ מָשָׁל, כְּלוֹמַר: אֶרֶץ הַחַיִּים, וְהוּא הָעוֹלָם הַבָּא[31]. וְכֵן חֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם[32], יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[33].

21) (יומא פו:). 22) שקולות. 23) שנאמר: נושא עוון ועובר על פשע (מיכה ז, יח). "תנא דבי ר' ישמעאל: מעביר ראשון, ראשון", כלומר: עוון הבינונים מעבירו ראשון ראשון. כמו שהעביר שנים הראשונים ולא צירפם לחשבון, כן מתחיל להעביר ולמחול את העוון השלישי של בינוני זה שעוונותיו שקולים כנגד זכויותיו (ר"ה יז.). 24) ושמא תאמר: אם כן למה כתב רבינו לעיל (ה"ג) וה"בינוני תולים לו עד יום־הכפורים, ואם לא עשה תשובה – נחתם למיתה", הלא מעבירים עוונותיו ראשון ראשון, ואם כן כבר נמחלו כל עוונותיו וצריך היה איפוא להיחתם לחיים? ויש לומר: שלעיל מדבר בראש־השנה ואז אין מעבירים לו ראשון, ראשון: וכאן ידובר בשעת מיתה ששוקלים עוונותיו לדעת אם ילך לגן־עדן או לגיהנום (כסף־משנה). 25) שמתחילים לחשוב עוונות האדם משלישי ואילך. 26) שמהפעם השלישית יפעל אל לעשות חשבונותיו על גבר חוטא. 27) שאין מניחים ג' הראשונים על כף המאזנים עד שישקלו כל עוונותיהם. ואם נמצאו עוונותיהם מרביעי ואילך מרובים על זכויותיהם, אז מצרפים אליהם גם את השלשה הראשונים ודנים אותם על הכל: ואם נמצאו זכויותיהם כנגד עוונותיהם מרביעי ואילך – אז מעבירים עוונותיהם ראשון, ראשון. 28) מה שאמרנו שהבינונים עוונותיהם נמחלים ואינם נידונים לגיהנם, זהו רק כשאין בין עוונותיהם עוון ביטול מצות תפילין: אבל אם נמצא ביניהם עוון חמור זה שהעושה אותו נקרא: "פושע ישראל בגופו" – הוא נידון בגיהנם, ואחרי שקיבל ענשו הוא נוחל חיי עולם הבא (ר"ה יז.). 29) (שם). 30) (סנה' פ"י, מ"א). 31) עולם הנפשות הם החיים אחרי החיים עלי אדמות. 32) שקיבלו עליהם שבע מצוות בני נח. וזה לשון רבינו (הל' מלכים פ"ח, ה"יא): "כל המקבל עליו שבע מצוות ונזהר לעשותן – הרי זה מחסידי אומות העולם", על ז' המצוות עיין למעלה בביאורנו (הל' עבודת־כוכבים פ"י, ה"ו). 33) (סנהדרין קה.).

ו. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא נִכְרָתִים וְאוֹבְדִים וְנִדּוֹנִין[34] עַל גֹּדֶל רִשְׁעָם וְחַטָּאתָם לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הַמִּינִים[35], וְהָאֶפִּיקוֹרְסִין, וְהַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, וְהַכּוֹפְרִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים וּבְבִיאַת הַגּוֹאֵל, הַמּוֹרְדִים[36] וּמַחֲטִיאֵי הָרַבִּים וְהַפּוֹרְשִׁין מִדַּרְכֵי צִבּוּר[37] וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה בְּפַרְהֶסְיָה כִּיהוֹיָקִים[38] וְהַמּוֹסְרִים וּמַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִّבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם[39] וְשׁוֹפְכֵי דָמִים וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע[40] וְהַמּוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ[41].

34) בגיהנם. 35) כל אלה המנויים כאן בהלכה ו' ביארם רבינו בהלכות הבאות שבפרק זה. 36) כגירסת אוקספורד, דפוס קושטא. וכן הגירסא בפירוש רבי חננאל לר"ה יז.: ונוסחה אחרת: המורדים. 37) כל אלה שנויים בברייתא (ר"ה יז.). 38) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א). וחז"ל סיפרו עליו, שהיה אומר: "המלכים שהיו לפני לא ידעו להרגיז את ה'. כולם אנו צריכים לאורו? יש לנו זהב פרווים שאנו משתמשים בו, יטול לו אורו!" והכתוב מעיד עליו (דברי־הימים־ב לו, ח): "ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אשר עשה" (סנהדרין קג:). 39) (ר"ה יז.), ומפורשים בסמוך (הלכה יא־יב). 40) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א בשם תוספתא). וזה לשון רבינו (אבות פ"א, מ"יז): "ולשון התוספתא: על שלשה דברים נפרעים מן האדם בעולם הזה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואין לו חלק לעולם הבא: עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים – ולשון הרע כנגד כולן". וראוי להעיר שבתוספתא (פאה, פ"א) שלפנינו כתוב: "נפרעים מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא – אבל המכוון אחד הוא. וכן בפדר"א פ' נג: "כל המספר לשון הרע – אין לו חלק לעולם הבא. 41) שלא יכירו שהוא מהול, שהוא מתבייש בבריתו של אברהם אבינו. וזהו ששנינו באבות (אבות פ"ג, מ"יא): המפר בריתו של אברהם אבינו... אין לו חלק לעולם הבא.

ז. חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּקְרָאִים מִינִים: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם אֱלוֹהַּ וְאֵין לָעוֹלָם מַנְהִיג[42]; וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם מַנְהִיג, אֲבָל הֵן שְׁנַיִם[43] אוֹ יוֹתֵר; וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם רִבּוֹן אֶחָד, אֲבָל שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה[44]. וְכֵן הָאוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ לְבַדּוֹ הָרִאשׁוֹן וְצוּר לַכֹּל[45]. וְכֵן הָעוֹבֵד כּוֹכָב אוֹ מַזָּל וְזוּלָתוֹ, כְּדֵי לִהְיוֹת מֵלִיץ בֵּינוֹ וּבֵין רִבּוֹן־הָעוֹלָמִים[46]; כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ הוּא מִין.

42) כמו שאמרו (ברכות יב:): "אחרי לבבכם" – זו מינות. וכן הוא אומר: אמר נבל בלבו: אין אלהים (תהלים יד, א). ובמדרש תהלים (פרק א) דרשו: ולב כסילים לא כן (משלי טו, ז) – אלו המינים שאומרים: אבטומטוס הוא העולם, כלומר: שאין לו בורא ומנהיג, והוא מנהיג עצמו. 43) כמו שאמרו: "לפיכך נברא אדם יחידי, שלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים" (סנהדרין פ"ד, מ"ה). (ראה הלכות יסודי התורה פ"א, ה"ו). 44) והרי נאמר: כי לא ראיתם כל תמונה (דברים ד, טו). וכל תארי הגוף הנמצאים אצל ה' בתורתנו ובספרות הנביאים והכתובים, אינם אלא לשון ומליצה לשבר את האוזן: מפני שאין בני־אדם מכירים אלא הגופות – לפיכך דיברה תורה כלשון בני־אדם. ראה למעלה (הלכות יסודי התורה פ"א, ה"ט). והראב"ד משיג על זה ושואל: "למה קרא לזה: "מין"? וכמה גדולים וטובים ממנו (מן הרמב"ם) הלכו בזו המחשבה, לפי שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות". וה"כסף־משנה" משתומם על השגת הראב"ד ואומר "ויש לתמוה על פה קדוש איך יקרא לאומרים שהוא גוף ובעל תמונה: "גדולים וטובים ממנו?!" וכדי להניח את דעת עצמו ודעת אחרים מסיים ה"כסף־משנה" ואומר: "ואפשר שעיקר הנוסחה של השגת הראב"ד, כמו שכתוב ב"ספר העיקרים" (פ"כ. מאמר ראשון) וזה לשונו: אמר אברהם: אף על פי שעיקר האמונה כן הוא (כדברי הרמב"ם), בכל זאת המאמין היותו גוף – מצד תפיסתו לשונות הפוסקים והמדרשות כפשוטן – אין ראוי לקרותו: מין. והגאון בעל "אור שמח" מגיה נוסח הראב"ד שלפנינו ומתקן: "גדולים וטובים ממנו", במובן: מאתנו בגוף ראשון, ולא אל הרמב"ם ז"ל התכוון הראב"ד באמרו: "ממנו". דעה זו של רבינו, שאין לבורא תמונה ולא דמות הגוף עוררה התנגדות גדולה בעולם הרבנים, ויש שרצו לגנוז את "ספר המדע" בגלל זה. והרמב"ן ערך מכתב לרבני צרפת, ובו הוא לוחם מלחמת רבינו ואומר: ואחרים, שמעתי, אומרים שאתם תופשים על "ספר המדע" באמרו: "שאין למעלה צורה ותבנית". ולמה, רבותינו, תפשתם עליו בדבר הזה? הרי כל הגאונים בחיבוריהם, וכל חכמינו הקדמונים בפיוטיהם בספרד – הכל יחשבו את הנוטה מזה כהולך אחר ההבל". (ראה דברי רב האי גאון ורבינו נסים גאון ז"ל ב"הכותב" ל"עין יעקב" (ברכות נט.), והובאו דבריהם ב"אוצר הגאונים" לברכות: שכל התוארים הגשמיים הנמצאים בפסוקים ובמדרשים, אינם אלא משל לשבר את האוזן, כי דיברה תורה בלשון בני־אדם). "סוף דבר, ממשיך הרמב"ן במכתבו לרבני צרפת, הכל נשמע – כי על זאת האמונה אומתנו אומנה. גם לחכמי צרפת אשר אימרתם צרופה מצאתי שכתוב כן בחיבוריהם. וכן ראיתי בחיבור הרב החסיד ר' אליעזר מגרמזיא ז"ל בשער "יסוד האיחוד והאמונה" שכתב שם: "יוצר הכל אין לו פנים ואחור וגובה וכו'. ומה שכתוב בקרא ענינים גשמיים, לא נכתבו כי אם להבין לבני אדם. וכבר הזהירנו בתורתו שלא נחשוב עליו דמות וצורה, שכן כתוב: "ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כי לא ראיתם כל תמונה..." וכל הסובר על הבורא שיש לו צלם, דמות ואיברים – אין לו אלוה כלל. על כן אני אומר: שהמאמין באלהים יבין, כי כמו שאין איברים לנשה שיצאה מכסא כבודו, כך אין לבורא גוף ודמות כלל... וידוע תדעו כי לא ישמעו הקהילות בגזירתכם לגנוז ספרי הרב הגדול... והפורש מהם כפורש מחייו... ומה יאמרו ל"ספר המדע"? והמכתב מכתב אלהים הוא: מפתח לספרי הרב בתלמוד ומבוא לכל חיבוריו: מלמד לתלמידים כבוד ומורא בהלכות תלמוד תורה: יורה חטאים דרך בהלכות "תשובה" בלי קושיות והוויות, מפיק מרגליות. כי לא מצינו דברי "תשובה" בתלמוד רק מפורדים ומפוזרים בין ההלכות וההגדות בלי בירורים. ובכל חיבורי הגאונים הראשונים והאחרונים לא מצינו אותם הענינים דרושים לכל חפציהם ומזומנים, כאשר המה מפורשים ומבוארים בספר ההוא הממולא פנינים, המיוחס בספרים מבחוץ ומבפנים..." 45) שיצר וברא את הכל. כלומר: אמת שיש אלוה יחיד ואינו גוף, אבל אינו לבדו ראשון, כי יש חומר קדום שלא בראו ה', ומן החומר ההוא ברא אלהים את העולם. כאותו הפילסוף שאמר לרבן גמליאל (בראשית־רבה, פ"א): "צייר גדול הוא אלהיכם, אלא שמצא סממנים טובים שסייעו אותו: תהו ובהו, חושך ומים ורוח" וכו'. ובפירושו למשנה (סנהדרין פ"ו, היסוד הרביעי) אומר רבינו: "שנאמין כי ה' הוא קדמון בהחלט, וכל מה שנמצא זולתו בלתי קדמון בערכו אליו, הוא שאמר הכתוב: מעונה אלהי קדם (דברים לג, כז)". 46) זאת היתה טעות אנוש ובני דורו, כאמור למעלה (הלכות עבודת כוכבים פ"א, ה"א).

ח. שְׁלֹשָׁה הֵן הַנִּקְרָאִין אֶפִּיקוֹרְסִין: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם[47] נְבוּאָה כְּלָל, וְאֵין שָׁם מַדָּע[48] שֶׁמַּגִּיעַ מֵהַבּוֹרֵא לְלֵב בְּנֵי־הָאָדָם; וְהַמַּכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[49]; וְהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא יוֹדֵעַ מַעֲשֵׂה[50] בְּנֵי־הָאָדָם; כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ הֵן אֶפִּיקוֹרְסִים. שְׁלֹשָׁה הֵן הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעִם ה'. אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד, אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת - אִם אָמַר: מֹשֶׁה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֲמָרוֹ מִפִּי עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה[51]. וְכֵן הַכּוֹפֵר בְּפִרוּשָׁהּ וְהוּא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה[52], וְהַמַּכְחִישׁ מַגִּידֶיהָ[53], כְּגוֹן צָדוֹק וּבַיְתוֹס[54]. וְהָאוֹמֵר, שֶׁהַבּוֹרֵא הֶחֱלִיף מִצְוָה זוֹ בְּמִצְוָה אֲחֶרֶת, וּכְבָר בָּטְלָה תּוֹרָה זוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא הָיְתָה מֵעֵם ה'[55]; כְּגוֹן הַהַגְּרִים כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה.

47) מלה מיותרת לפי הסגנון העברי, אבל מתיקוני הלשון הערבית היא, ורבינו השתמש בה גם בעברית. ראה ביאורנו (הלכות יסודי התורה פ"א, ה"א). 48) חכמה מן החכמות: תורה ומצוה הנמסרת מאת אלהים לנביא בהקיץ או בחלום, כפי מדרגתו ומעלתו. והרבה מקומות בתורה ובנביאים מעידים על מציאות הנבואה, כמו: נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה'... אליו תשמעון (דברים יח, טו). ולמעלה (הלכות יסודי התורה פ"ז, ה"א) אמר רבינו: "מיסודי הדת: לידע, שהאל מנבא את בני האדם". 49) שהיה אדון הנביאים ואביהם, לקודמים לפניו ולבאים אחריו והגיע עד למדרגת המלאכים ו"לא נשאר מסך שלא קרעו ונכסה ממנו" (מלשון רבינו, סנהדרין פ"י, היסוד השביעי). וראה למעלה (הלכות יסודי התרה פ"ז, ה"ו) ארבעה חילוקים בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים. 50) והפסוק מעיד: וירא ה' כי רבה רעת האדם (בראשית ו, ה). ובירמיה (לב, יט) אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני־אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. 51) (סנהדרין צט.) כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא) – "זה האומר אין תורה מן השמים". ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק אחד שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו – עליו נאמר: "כי דבר ה' בזה". ורבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פ"י, היסוד השמיני) יאמר: משה בנט היה כמו סופר שקוראים לו והוא כותב, ולפיכך נקרא: מחוקק. ואין הפרש בין: "ובני חם כוש ומצרים": , ותמנע היתה פילגש" לבין: "אנכי ה' אלהיך". ומי שאומר שאלה הפסוקים משה סיפרם מדעתו, הוא אצל חכמינו – כופר. אין בתורה לב וקליפה, אלא כל דיבור ודיבור יש בו חכמה ופלאים למי שיבין אותו... ואין לאיש אלא – להלך בעקבות דוד משיח אלוהי יעקב שהתפלל: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט, יח). 52) (סנהדרין צט.). "ואפילו אמר: כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק זה, מגזירה שוה זו – הרי הוא בכלל: כי דבר ה' בזה", שאין חילוק בין מכחיש תורה שבכתב למכחיש תורה שבעל־פה. 53) הם חכמי התורה ומפרשיה, שדרך משנתם היתה לומר: "מגיד הכתוב". 54) שכפרו בקבלת החכמים ובמסורת ופירשו את התורה כטוב בעיניהם והם: הצדוקים ותלמידיהם הקראים, שאינם מחזיקים אלא בצורת המקרא כפשוטו. ואנו הוזהרנו: על פי התורה אשר יורוך... לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים יז, יא). מדברי רבינו בפירושו לאבות (פ"א, מ"ג) 55) והרי נאמר (דברים כט, כח): והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ראה לעיל (הלכות יסודי התורה פ"ט, ה"א).

ט. שְׁנַיִם הֵם הַמּוּמָרִים מִיִּשְׂרָאֵל: הַמּוּמָר לַעֲבֵרָה אַחַת, וְהַמּוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. מּוּמָר לַעֲבֵרָה אַחַת - זֶה שֶׁהֶחֱזִיק עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ עֲבֵרָה בְּזָדוֹן וְהֻרְגַּל וְנִתְפַּרְסֵם בָּהּ, אֲפִלּוּ הָיְתָה מִן הַקַּלּוֹת[56], כְּגוֹן שֶׁהֶחֱזַק תָּמִיד לִלְבֹּשׁ שַׁעַטְנֵז[57] אוֹ לְהַקִּיף פֵּאָה, וְנִמְצָא כְּאִלּוּ בָּטְלָה מִצְוָה זוֹ מִן הָעוֹלָם אֶצְלוֹ - הֲרֵי זֶה מּוּמָר לְאוֹתוֹ דָּבָר; וְהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה לְהַכְעִיס[58]. מּוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ - כְּגוֹן הַחוֹזְרִים לְדָתֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים בְּשָׁעָה שֶׁגּוֹזְרִין גְּזֵרָה[59], וְיִדְבַּק בָּהֶם וְיֹאמַר: מַה בֶּצַע לִי לְהִדַּבֵּק בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם שְׁפָלִים וְנִרְדָּפִים; טוֹב לִי שֶׁאֶדְבַּק בְּאֵלּוּ שֶׁיָּדָם תַּקִּיפָה[60] - הֲרֵי זֶה מּוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

56) שאין בה עונש כרת אלא איסור לאו גרידא. 57) (הוריות יא.). 58) מומר להכעיס – כל שהיתר ואיסור מונחים לפניו ואוחז באיסור ומניח את ההיתר: ומומר לתיאבון – זה שאינו עובר אלא להנאתו, דינו כישראל ויש לו חלק לעולם הבא (חולין ד.). 59) קשה על ישראל, ויש לו האפשרות לברוח ולמלט נפשו ואינו בורח, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). 60) וקל־וחומר החוזר לדתם שלא בשעת הגזירה. והראב"ד השיג: "אם הוא חוזר לדתי עכו"ם הנה הוא מודה באלהיהם, והריהו מין"? כלומר: שהוא גרוע ממומר. והכס"מ מתרץ: "מין" הוא המאמין באחד מחמשת הדברים המנויים לעיל בפרקנו (ה"ז): והחוזר לדתי עכו"ם אינו מאמין בדתם, אלא מתחבר אליהם כדי שלא יהא נרדף, אבל בלבו יודע הוא שאין צור זולתי אלהינו.

י. מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֶחֱטִיא בְּדָבָר גָּדוֹל, כְּגוֹן יָרְבְעָם[61] וְצָדוֹק וּבַיְתוֹס[62]; וְאֶחָד שֶׁהֶחֱטִיא בְּדָבָר קַל, אֲפִלּוּ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה[63]; וְאֶחָד הָאוֹנֵס אֲחֵרִים עַד שֶׁיֶּחֱטְאוּ כְּמַנַּשֶׁה, שֶׁהָיָה הוֹרֵג אֶת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיַּעַבְדוּ עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים[64], אוֹ שֶׁהִטְעָה אֲחֵרִים וְהִדִּיחָם[65].

61) שחטא והחטיא את אחרים לעבודה־זרה. 62) כמבואר לעיל בביאורנו (ה"ח). 63) מבואר בברייתא המובאת ברי"ף (סוף מסכת יומא): ורבינו הביאה לקמן (פ"ד, ה"א): "המעכב את הרבים מלעשות מצוה – אין מספיקים בידו לעשות תשובה". 64) (סנהדרין קג:) כמו שמעיד עליו הכתוב: וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד וגו' (מלכים־ב כא, טז). 65) מהדרך הישרה בדברי חלקות ומרמה.

יא. הַפּוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי צִבּוּר, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עָבַר עֲבֵרוֹת, אֶלָּא נִבְדָּל מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִצְוֹת כִּכְלָלָן, וְלֹא נִכְנָס בְּצָרָתָן, וְלֹא מִתְעַנֶּה בְּתַעֲנִיתָן, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ כְּאֶחָד מִגּוֹיֵי הָאָרֶץ, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מֵהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[66]. הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה כִּיהוֹיָקִים - בֵּין שֶׁעָשָׂה קַלּוֹת[67], בֵּין שֶׁעָשָׂה חֲמוּרוֹת[68] - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה[69], מִפְּנֵי שֶׁהֵעֵז מִצְחוֹ וְגִלָּה פָּנָיו וְלֹא בוֹשׁ מִדִּבְרֵי־תּוֹרָה.

66) כבר העירונו לעיל (הלכה ו), כי מקורו (ר"ה יז.). 67) שאין בהם כרת. 68) שענשן כרת או מיתה. 69) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א).

יב. שְׁנַיִם הֵם הַמּוֹסְרִין: הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ בְּיַד עַכּוּ"ם לְהָרְגוֹ אוֹ לְהַכּוֹתוֹ, וְהַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיַד עַכּוּ"ם[70], אוֹ בְּיַד אַנָּס[71] שֶׁהוּא כְּעַכּוּ"ם; וּשְׁנֵיהֶם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

70) גם זה נקרא: מסור, כמבואר (ב"ק קיז.) ברב כהנא שהרג את מי שמסר ממון ישראל ביד נכרי. השווה דברי רבינו (הלכות חובל ומזיק פ"ח, ה"י), ודברי הרב המגיד (שם). 71) איש זרוע, חמסן.

יג. מַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם־שָׁמַיִם - זֶה הָרוֹדֶה צִבּוּר בְּחָזְקָה, וְהֵם יְרֵאִים וּמְפַחֲדִים מִמֶּנּוּ, וְכַוָּנָתוֹ לִכְבוֹד עַצְמוֹ, וְכָל חֲפָצָיו שֶׁלֹּא לִכְבוֹד שָׁמַיִם, כְּגוֹן מַלְכֵי הָעַכּוּ"ם[72].

72) הנותנים חתיתם בארץ ומרגיזים תבל – והכל לכבוד עצמם.

יד. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵעֶשְׂרִים־וְאַרְבָּעָה[73] אֲנָשִׁים אֵלּוּ שֶׁמָּנִינוּ - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מִיִּשְׂרָאֵל, אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת קַלּוֹת מֵאֵלּוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהָרָגִיל בָּהֶן אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וּכְדֵי הֵן לְהִתְרַחֵק מֵהֶן וּלְהִזָּהֵר בָּהֶן. וְאֵלּוּ הֵן: הַמְכַנֶּה שֵׁם לַחֲבֵרוֹ[74], וְהַקּוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ בְּכִנּוּיוֹ[75], וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים[76], וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ[77], וְהַמְבַזֶּה תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים[78], וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת[79], וְהַמְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא? כְּשֶׁמֵּת בְּלֹא תְשׁוּבָה; אֲבָל אִם שָׁב מֵרִשְׁעוֹ וּמֵת וְהוּא בַּעַל־תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה מִבְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה[81]. אֲפִלּוּ כָּפַר בְּעִקָּר כָּל יָמָיו, וּבְאַחֲרוֹנָה שָׁב - יֶשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק[82] וְלַקָּרוֹב אָמַר ה' וּרְפָאתִיו". כָּל הָרְשָׁעִים וְהַמּוּמָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה - בֵּין בְּגָלוּי, בֵּין בְּמַטְמוֹנִיּוֹת[83] - מְקַבְּלִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים" - אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן שׁוֹבָב הוּא, שֶׁהֲרֵי בַּסֵּתֶר שָׁב וְלֹא בְּגָלוּי, מְקַבְּלִין אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה[84].

73) חמשה מינים, שלשה אפיקורסים, שלשה כופרים, שני מומרים, שני מוסרים, כופר בתחיית המתים, כופר בביאת הגואל, מחטיא את הרבים, פורש מדרכי ציבור, עושה עבירות ביד רמה, מטיל אימה על הצבור, שופך דמים, לשון הרע, מושך בערלתו – כל אלה יחד עולים לעשרים וארבעה. 74) (ב"מ נח:). 75) שכינוהו אחרים (שם: תענית כ:). "שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה: במה הארכת ימים? אמר להם: ולא קראתי לחברי בחניכתי: ויש אומרים: בחניכתו" (כגרסת הערוך) ופירש הערוך: "בחניכתי" – שלא כניתי לו שם. "בחניכתו" – שאפילו שם שכינו לו אחרים לא קראתיו. 76) (אבות פ"ג, מ"יא: ב"מ נח:). 77) (ירושלמי, חגיגה פ"ב, ה"א). 78) (סנהדרין צט:). 79) (אבות פ"ג, מ"יא) שעושה מלאכה בימי חול־המועד ונוהג בהם כבחול. 80) (שם) שמביא קדשי זבח לידי פיגול ונותר: או המועל ונהנה מקדשי מזבח ומקדשי בדק הבית. 81) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א). 82) לזה שהיה רחוק ונתקרב. 83) בסתר ובטמון. 84) (ע"ז ז:) והכס"מ שאל: הלא רבינו כתב לעיל (הלכות עבודת כוכבים פ"ב, ה"ה): "האפיקורסים מישראל – אין מקבלין אותם בתשובה לעולם, שנאמר: כל באיה לא ישובון?" שאלה זאת נשאלה כבר בחיי רבינו והשיב: "ידוע תדע כי אין כאן שום סתירה, כי ענין המאמר: "אין מקבלים אותם בתשובה" הוא: שאנו לא נקבל מהם תשובה ולא יהיו בעניניו במעלת בעלי תשובה... ואם גם מתנהגים ביושר ובחסידות – אולי מפני היראה, וגניבת דעת הבריות יש כאן. וענין המאמר האחר הוא: אם שבו באמת בכל לבבם בינם ובין בוראם – אז בודאי יש להם חלק לעולם הבא: וזה אם כן נוגע לדבר שבינם לבין בוראם. וההלכה האחרת נוגעת לדבר שבינם לבין שאר האנשים" (תשובות הרמב"ם סימן קא, הוצאת פרימן). ראה לעיל (הלכות עבודת כוכבים פ"ב, ה"ה) בביאורנו.

~ יום רביעי י"ט אייר ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) עשרים וארבעה דברים המעכבים את התשובה; שאין לך דבר העומד בפני התשובה.

א. אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים דְּבָרִים מְעַכְּבִין[2] אֶת הַתְּשׁוּבָה. אַרְבָּעָה מֵהֶן עָוֹן גָּדוֹל, וְהָעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶן, אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַסְפִּיק[3] בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה לְפִי גֹּדֶל חֶטְאוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים[4]; וּבִכְלַל עָוֹן זֶה, הַמְעַכֵּב אֶת הָרַבִּים מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה[5]. ב) וְהַמַּטֶּה אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה בְּדֶרֶךְ לְרָעָה, כְּגוֹן מֵסִית[6] וּמַדִּיחַ[7]. ג) הָרוֹאֶה בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה וְאֵינוֹ מְמַחֶה בְּיָדוֹ; הוֹאִיל וּבְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ - אִלּוּ מִחָה בּוֹ הָיָה פּוֹרֵשׁ, וְנִמְצָא כְּמַחֲטִיאוֹ. וּבִכְלַל עָוֹן זֶה, כֹּל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לְמַחוֹת בָּאַחֵרִים[8] - בֵּין יָחִיד, בֵּין רַבִּים, וְלֹא מִחָה, אֶלָּא יַנִּיחֵם בִּכְשִׁלּוֹנָם. ד) וְהָאוֹמֵר: אֶחֱטָא וְאָשׁוּב! וּבִכְלַל זֶה הָאוֹמֵר: אֶחֱטָא, וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר[9]!

2) הרי"ף בסוף מסכת יומא הביא את הדברים האלה בשם ברייתא. וכבר השיב רבינו באחת מתשובותיו על מקור ברייתא זו וזה לשונו: "זה המניין אינו בגמרא ולא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בתוספתא ולא בספרא וכו'. אמנם אם חיברם זולתו מהמחברים אפשר; אבל רובם מוזכרים במשנה ובתלמוד, והשאר שלא נתבאר יוצא ממה שנתבאר" ("תשובות הרמב"ם" סימן סז, הוצאת פרימן, ירושלים תרצ"ד). מעכבין - מפריעים. עוצרים בעדה שלא תתעורר בלב ולא תבוא. 3) כלומר: מן השמים אין מסייעים לו, כמו שמסייעים לכל הבא לעשות תשובה, כמאמרם: "הבא לטהר מסייעים אותו" (יומא לח:); אבל אם שב מעצמו בתשובה שלימה - וודאי שתשובתו מתקבלת, ונקרא: "בעל תשובה", כמבואר לקמן סוף פרק זה. רבינו חילק את ה"עשרים וארבעה דברים" לחמש חלוקות, ואלו הן: א) שאין מספיקים בידו לעשות תשובה, ב) הנועלים דרכי תשובה מפני עושיהם. ג) שאי־אפשר לעושה אותם לשוב בתשובה גמורה. ד) שהעושה אותם אין חזקתו לשוב מהם, ה) דברים שקשה לו לאדם העושה אותם לפרוש מהם (עבודת המלך). 4) "כדי שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו שנתחייב בנפשם בגיהנם" והכתוב צווח ואומר (משלי כח, יז): אדם עשוק בדם נפש - עד בור ינוס אל יתמכו בו (יומא פז.). 5) כמו שאמרו חכמינו על גחזי: לא הספיקו בידו לעשות תשובה מפני שדחה תלמידים מישיבתו של אלישע ולא נתנם ללמוד תורה (סנהדרין קז:). 6) את היחיד לעבודה־זרה. 7) את הרבים, כמבואר (הלכות עבודת כוכבים פרק ה, הלכה ב) ובספר "ארחות צדיקים" בשער התשובה העתיק את דברי רבינו אלה, ושם כתוב: "והמטה את הרבים, או חבירו מדרך טובה לדרך רעה". 8) (שבת נד:). 9) (יומא פרק ח, משנה ט), כי כל המחשב כן - תשובתו קשה מאוד, ולעולם לא יחדל לחטוא, מכיוון שהוא חושב שישוב ונסלח לו, על כן העבירה קלה בעיניו ("ארחות צדיקים", שער התשובה).

ב. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַנּוֹעֲלִים[10] דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה בִּפְנֵי עוֹשֵׂיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר[11], לְפִי שֶׁבִּזְמַן שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה לֹא יִהְיֶה עִמָּהֶן, וְאֵינוֹ זוֹכֶה עִמָּהֶן בַּזְּכוּת שֶׁעוֹשִׂין. ב) וְהַחוֹלֵק עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים, לְפִי שֶׁמַּחֲלֹקְתּוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ לִפְרֹשׁ מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה. ג) וְהַמַּלְעִיג עַל הַמִּצְוֹת, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּתְבַּזּוּ בְּעֵינָיו אֵינוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶן וְלֹא עוֹשֶׂן; וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה - בַּמֶּה יִזְכֶּה? ד) וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו, שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לוֹ לְדָחְפוֹ וּלְטָרְדוֹ כְּגֵרֶשׁ[12]; וּבִזְמַן שֶׁנִּטְרָד, לֹא יִמְצָא מְלַמֵּד וּמוֹרֶה לוֹ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת[13]. ה) וְהַשּׂוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחַ לוֹ דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה; שֶׁהַתּוֹכָחָה גּוֹרֶמֶת לִתְשׁוּבָה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹדִיעִין לוֹ לָאָדָם חֲטָאָיו וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ, חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "זְכֹר וְאַל תִּשְׁכַּח"; "מַמְרִים הֱיִיתֶם"; "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב"; "עַם נָבָל וְלֹא חָכָם". וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר: "הוֹי גּוֹי חוֹטֵא"; "יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ"; "מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה אָתָּה". וְכֵן צִוָּהוּ הָאֵל לְהוֹכִיחַ לְחַטָּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "קְרָא בְגָרוֹן אַל תַּחְשֹׂךְ". וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים הוֹכִיחוּ לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַעֲמִיד בְּכָל קָהָל וְקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל חָכָם גָּדוֹל[14] וְזָקֵן וִירֵא־שָׁמַיִם מִנְּעוּרָיו וְאָהוּב לָהֶם[15], שֶׁיְּהֵא מוֹכִיחַ לָרַבִּים וּמַחֲזִירָן בִּתְשׁוּבָה. וְזֶה שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת אֵינוֹ בָּא לַמּוֹכִיחַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו, לְפִיכָךְ יַעֲמֹד בְּחַטֹּאתָיו, שֶׁהֵם בְּעֵינָיו טוֹבִים.

10) כשהוא מתעורר ובא לשוב, הוא מוצא שערי תשובה נעולים בפניו, כמו שהוא הולך ומבאר. 11) אינו נכנס בצרתם ואינו מתענה בתעניתם, כאילו אינו מכלל ישראל. ורבינו (הלכות אבל פרק א, הלכה י) אומר: "כל הפורשים מדרכי הציבור. והם: האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארם, ואינם נכללים בכלל ישראל בעשיית המצוות ובכיבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות... אלא הרי הם כבני חורין לעצמם" 12) (סנהדרין קז:). 13) ובזה הוא נועל בעצמו את שערי התשובה בפניו. 14) (תענית טז.). 15) כמו שאמרו: "ראויות היו התוכחות להיאמר מפי בלעם והברכות מפי משה - אלא אילו הוכיחם בלעם, היו ישראל אומרים: שונא מוכיחנו! ואילו בירכם משה, היו אומות העולם אומרות: אוהבם בירכם! אמר הקדוש־ברוך־הוא: יוכיחם משה שאוהבם ויברכם בלעם ששונאם, שיתבררו הברכות והתוכחות ביד ישראל" (דברים־רבה, פרשה א).

ג. וּמֵהֶם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן, אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה, לְפִי שֶׁהֵם עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא לוֹ כְּדֵי שֶׁיְּחַזֵּיר לוֹ אוֹ יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַמְקַלֵּל אֶת הָרַבִּים, וְלֹא קִלֵּל אָדָם יָדוּעַ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאַל מִמֶּנּוּ כַּפָּרָה. ב) וְהַחוֹלֵק עִם גַּנָּב, שֶׁלְּפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ גְּנֵבָה זוֹ שֶׁל מִי הִיא, אֶלָּא הַגַּנָּב גּוֹנֵב לְרַבִּים וּמֵבִיא לוֹ וְהוּא לוֹקֵחַ; וָעוֹד, שֶׁהוּא מַחֲזִיק[16] יַד הַגַّנָּב וּמַחֲטִיאוֹ. ג) וְהַמּוֹצֵא אֲבֵדָה וְאֵינוֹ מַכְרִיז עָלֶיהָ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶהָ לִבְעָלֶיהָ - לְאַחַר זְמַן כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי יַחֲזִיר. ד) וְהָאוֹכֵל שׁוֹר[17] עֲנִיִּים וְיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת; אֵלּוּ בְּנֵי־אָדָם אֻמְלָלִין הֵם, וְאֵינָם יְדוּעִים וּמְפֻרְסָמִים, וְגוֹלִים מֵעִיר לְעִיר וְאֵין לָהֶם מַכִּיר כְּדֵי שֶׁיֵּדַע שׁוֹר זֶה שֶׁל מִי הוּא וְיַחֲזִירֶנּוּ לוֹ. ה) וְהַמְקַבֵּל שֹׁחַד לְהַטּוֹת דִּין, אֵינוֹ יוֹדֵעַ עַד הֵיכָן הִגִּיעַ[18] הַטָּיָה זוֹ וְכַמָּה הִיא כֹּחָהּ[19] כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִיר[20], שֶׁהַדָּבָר יֶשׁ־לוֹ רַגְלַיִם; וָעוֹד, שֶׁהוּא מַחֲזִיק יַד זֶה וּמַחֲטִיאוֹ.

16) בזה שהוא חולק עימו הוא מעודדו לבל יעזוב דרכו ויוסיף לחטוא. 17) בנוסח אוקספורד, מנטובה. וכן מעיד ה"מגדל עוז" שבדק בכתיבת יד רבינו ומצא שוד בדלי"ת, כלשון הכתוב: משוד עניים (תהלים יב, ו), ובספרים אחרים: [=כגרסתנו] שור. ועל נוסחה זו השיג הראב"ד וכתב: דומה שהוא שונה שור ברי"ש ואינו אלא שוד בדלי"ת, כלומר: שהוא דוחק את העני בחובו ולוקח ממנו את קרקעותיו או מטלטליו בפחות משוויין ואומר: "שלי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אני נוטל". 18) הואיל והשוחד יעוור את העיניים אין הדיין המשוחד מרגיש כלל שהיטה את הדין. 19) להשחית ולהזיק, וכמה אנשים ניזוקו על ידי זה שהיטה את הדין. 20) לאלה שניזוקו על ידו.

ד. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אֵין חֶזְקָתוֹ לָשׁוּב[21] מֵהֶן, לְפִי שֶׁהֵם דְּבָרִים קַלִּים בְּעֵינֵי רֹב הָאָדָם, וְנִמְצָא חוֹטֵא, וְהוּא יְדַמֶּה שֶׁאֵין זֶה חֵטְא. וְאֵלּוּ הֵן: א) הָאוֹכֵל מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ מַסְפֶּקֶת[22] לְבַעֲלֶיהָ, שֶׁזֶּה אֲבַק גָּזֵל[23] הוּא; וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁלֹּא חָטָא וְיֹאמַר: כְּלוּם אֲכַלְתִּי אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ! ב) הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבוֹטוֹ[24] שֶׁל עָנִי[25], שֶׁהָעֲבוֹט שֶׁל עָנִי אֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹן קַרְדֹּם וּמַחֲרֵשָׁה, וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ: אֵינָן חֲסֵרִים, וַהֲרֵי לֹא גָּזַלְתִּי אוֹתוֹ! ג) הַמִּסְתַּכֵּל בַּעֲרָיוֹת[26], מַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁהוּא אוֹמֵר: וְכִי בָּעַלְתִּי אוֹ קָרַבְתִּי אֶצְלָהּ! וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁרְאִיַּת הָעֵינַיִם עָוֹן גָּדוֹל, שֶׁהִיא גּוֹרֶמֶת לְגוּפָן שֶׁל עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם"[27]. ד) הַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ, אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חֵטְא, לְפִי שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ עוֹמֵד שָׁם וְלֹא הִגִּיעַ לוֹ בֹּשֶׁת וְלֹא בִּיְּשׁוֹ, אֶלָּא עָרַךְ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְחָכְמָתוֹ לְמוּל מַעֲשֵׂה חֲבֵרוֹ אוֹ חָכְמָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מִכְּלָלוֹ שֶׁהוּא מְכֻבָּד וַחֲבֵרוֹ בָּזוּי. ה) וְהַחוֹשֵׁד כְּשֵׁרִים, אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חֵטְא, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: מָה עָשִׂיתִי לוֹ? וְכִי יֵשׁ שָׁם אֶלָּא חֲשָׁד שֶׁמָּא עָשָׂה אוֹ לֹא עָשָׂה; וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה עָוֹן, שֶׁמֵּשִׂים אָדָם כָּשֵׁר בְּדַעְתּוֹ כְּבַעַל עֲבֵרָה[28].

21) אלא יאחז בדרכו זו גם להבא, מאחר שאינו רואה שום עוול במעשיו. 22) שהעני מזמינו מתוך בושה או מתוך נימוס לסעוד עימו, והוא נענה לו ואוכל אצלו בשעה שהוא יודע שהסעודה אינה מספיקה גם לבעליה. 23) לא גזל ממש, ולכן לא יהרהר בתשובה על זה לעולם. 24) במשכונו. 25) גם בעבוטו של עשיר אסור להשתמש; אלא עבוטו של עשיר שהוא כרגיל בעל ערך ודמיו נפחתים על ידי תשמיש, הוא נזהר ממילא מהשתמש בו משום גזילה; לא כן עבוטו של עני שהוא כרגיל עשוי ברזל, כגון קרדום ומחרישה וכדומה, שהם פחותי ערך - הוא מורה היתר לעצמו ואינו שם על לב, כי גם אלה דמיהם נפחתים מרוב תשמיש (בבא מציעא פב:). 26) ריבוי מן ערווה. 27) הלב והעין שני סרסורי עבירה הם (ירושלמי, ברכות פרק א, הלכה ה). 28) וכבר הפליגו חז"ל בעוון זה (שבת צז.).

ה. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָם יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶם תָּמִיד וְקָשִׁים הֵם לִפְרֹשׁ מֵהֶן. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר מֵהֶן שֶׁמָּא יִדְבַּק בָּהֶן, וְהֵן כֻּלָּן דֵּעוֹת רָעוֹת עַד מְאֹד. וְאֵלּוּ הֵן: רְכִילוּת[29], וְלָשׁוֹן הָרַע[30], וּבַעַל חֵמָה, וּבַעַל מַחֲשָׁבָה רָעָה[31], וְהַמִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע; מִפְּנֵי שֶׁהוּא לוֹמֵד מִמַּעֲשָׂיו וְהֵם נִרְשָׁמִים בְּלִבּוֹ. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לִנְהֹג בָּהֶן תָּמִיד, קַל־וָחֹמֶר לְבַעַל־תְּשׁוּבָה.

29) הטוען דברים והולך מזה אל זה כרוכל המחזר בעיירות. 30) המספר בגנות חבירו, כמבואר (הלכות דעות פרק ז, הלכה ב). 31) החושב מחשבות להרע לחבירו, כלשון הכתוב: כי עלי חשבו מחשבות: נשחיתה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ החיים (ירמיה יא, יט).

ו. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, אֵין מוֹנְעִין[32] אוֹתָהּ; אֶלָּא אִם עָשָׂה אָדָם תְּשׁוּבָה מֵהֶן, הֲרֵי זֶה בַּעַל־תְּשׁוּבָה[33], וְיֵשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[34].

32) אין עושין אותה לנמנע, לבלתי אפשרית. 33) שאמרו חז"ל: אין כל דבר העומד בפני התשובה (ירושלמי, פאה פרק א, הלכה א). 34) כמבואר לעיל (סוף פרק ג).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שהבחירה ביד האדם; ידיעת ה' אינה שוללת את בחירתו של האדם.

א. רְשׁוּת לְכָל אָדָם נְתוּנָה, אִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ טוֹבָה וְלִהְיוֹת צַדִּיק - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וְאִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ רָעָה וְלִהְיוֹת רָשָׁע - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[2]. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע"; כְּלוֹמַר: הֵן מִין זֶה שֶׁל אָדָם הָיָה יָחִיד בָּעוֹלָם וְאֵין מִין שֵׁנִי דּוֹמֶה לוֹ בְּזֶה הָעִנְיָן, שֶׁיְּהֵא הוּא מֵעַצְמוֹ[3] בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ יוֹדֵעַ הַטּוֹב וְהָרַע, וְעוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁהוּא חָפֵץ וְאֵין מִי שֶׁיְּעַכֵּב בְּיָדוֹ מִלַּעֲשׂוֹת הַטּוֹב אוֹ הָרָע. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן־הוּא - "פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ".

2) "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (ברכות לג:), כלומר: כל מקרי האדם ומאורעותיו אשר יארעו לו בימי חייו, כגון: להיותו ארוך או קצר, עני או עשיר, חכם או טיפש - הכל בידי שמים הוא; אבל להיות צדיק או רשע - אינו בידי שמים, זאת מסר ביד האדם. נתן לפניו שני דרכים: דרך הטוב ודרך הרע, דרך החיים ודרך המות - והוא יבחר לו באשר יבחר (מלשון רש"י, שם). 3) את פירושו זה של "כאחד ממנו" שאב רבינו, לפי דברי עצמו בהקדמתו למסכת אבות (פ"ח), מתרגום אונקלוס שתירגם את הכתוב: "הא אדם הוה יחידי בעלמא מגיה למידע טב וביש. בעוד שפירושו הרווח הוא: כאחד מאתנו.

ב. אַל יַעֲבֹר בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ דָּבָר זֶה, שֶׁאוֹמְרִים טִפְּשֵׁי אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְרֹב גָּלְמֵי[4] בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ[5] לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע - אֵין הַדָּבָר כֵּן. אֶלָּא כָּל אָדָם רָאוּי לוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ[6] אוֹ רָשָׁע כְּיָרָבְעָם[7], אוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חָכָם אוֹ סָכָל[8], אוֹ רַחֲמָן אוֹ אַכְזָרִי, אוֹ כִּילַי[9] אוֹ שׁוֹעֵ[10], וְכֵן שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת[11]. וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּכְפֶּהוּ[12] וְלֹא גּוֹזֵר עָלָיו וְלֹא מִי שֶׁמּוֹשְׁכוֹ לְאֶחָד מִשְּׁנֵי הַדְּרָכִים[13], אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּמִדַּעְתּוֹ נוֹטֶה לְאֵי־זוֹ דֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה. הוּא שֶׁיִּרְמִיָּהוּ אָמַר: "מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב"[14], כְּלוֹמַר: אֵין הַבּוֹרֵא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת טוֹב וְלֹא לִהְיוֹת רַע; וְכֵיוָן שֶׁכֵּן־הוּא - נִמְצָא, זֶה הַחוֹטֵא הוּא הִפְסִיד אֶת עַצְמוֹ, וּלְפִיכָךְ רָאוּי לוֹ לִבְכּוֹת וּלְקוֹנֵן עַל חֲטָאָיו וְעַל מַה שֶּׁעָשָׂה לְנַפְשׁוֹ וּגְמָלָהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי[15] וְגוֹ'", וְחָזַר וְאָמַר: הוֹאִיל וּרְשׁוּתֵנוּ בְּיָדֵינוּ, וּמִדַּעְתֵּנוּ עָשִׂינוּ כָּל הָרָעוֹת - רָאוּי לָנוּ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה וְלַעֲזֹב רִשְׁעֵנוּ, שֶׁהָרְשׁוּת עַתָּה בְּיָדֵינוּ[16]. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקוֹרָה וְנָשׁוּבָה וְגוֹ'".

4) נבערים מדעת, שהם כגולם בלי צורה. (עיין הלכות יסודי התורה פ"ד, ה"ח). 5) הם הפטליסטים, המאמינים בגורל עיוור (פטום), בגזירה קדומה של כל המתרחש בעולם, ושאין ביד האדם לשנות גורלו ומזלו. 6) שכן מצינו "שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר: מתי יגיעו מעשי למעשי אבות: אברהם, יצחק ויעקב (תדב"א פ' כה). 7) בן־נבט שחטא והחטיא את הרבים. 8) על זה הקשה בעל "הגהות מימוניות": הלא חז"ל אמרו (נדה טז:): "אותו מלאך הממונה על ההריון "לילה" שמו ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר: "טיפה זו מה תהא עליה: גבור או חלש, חכם או טיפש" וכו' - הרי בפירוש משמע שגם זה בידי שמים? ליישב את הסתירה הזאת מביא בעל "ההגהות" את התירוץ שתירץ לו רבו ר' מאיר מרוטנברג בהיותו אסור במגדל אינזיסהיים, והוא: "מה שאמר כאן רבינו: "חכם או סכל" פירושו - לאחוז בחכמה או בסכלות, כלומר: לשקוד על התורה והחכמה, או לפנות להן עורף; לבחור בטוב או ברע - וזה ביד האדם. ומה שאמרו (נדה טז:), שהקב"ה גוזר על האדם להיות "חכם או טיפש", כוונתם: לעשות לו לב חכם או טיפש בהכנה - וזה בידי שמים". שייתכן שהאדם יהיה מחונן בכשרון מתחילת לידתו, כלומר: שה' עשה לו לב חכמה, אבל אין זה מחייב שיהא חכם בפועל. כי אם לא ישקוד על למודיו, לעולם לא יהיה חכם בפועל למרות זאת שהוא חכם בכח מטבעו. וכן אדם שנולד בלב טיפש אין זה מחייבו שיישאר כל ימיו בור ועם־הארץ; אלא אם יתאמץ וילמד, יגיע למעלות ידועות בסולם החכמה. "כי אין האדם נולד בטבע בעל מעלה או בעל חסרון, כמו שאינו נולד מטבעו בעל מלאכה מן המלאכות, אבל אפשר יוולד בטבע מוכן למעלה או לחסרון" (לשון רבינו בהקדמתו לאבות, פ"ח). 9) קמצן נפרז. 10) נדיב פזרן. (ראה הלכות דעות פ"א, ה"א). 11) המידות. 12) שיכריח אותו. 13) הטוב והרע. 14) "הרעות והטוב" האמורים כאן, אין כוונתם למתן שכר או עונש הבא מאת ה', אלא המעשים הרעים והטובים של האדם. 15) שאין לו להתאונן על ה' ועל גורלו בחיים, אלא על חטאיו שעשה ברצונו ובזדון לבו, ובזה גרם לעצמו כל אשר הגיע לו. 16) לפשפש במעשים ולעזוב דרך רשע.

ג. וְדָבָר זֶה[17] עִקָּר גָּדוֹל הוּא, וְהוּא עַמּוּד[18] הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים", וּכְתִיב: "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם", כְּלוֹמַר, שֶׁהָרְשׁוּת בְּיֶדְכֶם. וְכֹל שֶׁיַּחְפֹּץ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂה בְּנֵי הָאָדָם, עוֹשֶׂה - בֵּין טוֹבִים, בֵּין רָעִים[19]. וּמִפְּנֵי זֶה הָעִנְיָן נֶאֱמַר: "מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם"[20], כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא כּוֹפֶה בְּנֵי הָאָדָם וְלֹא גּוֹזֵר עֲלֵיהֶן לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, אֶלָּא הַכֹּל מָסוּר לָהֶם.

17) שהברירה בידו לעשות כרצונו ויכלתו. 18) שעליו נשענת התורה ומצוותיה. 19) והברכה באה מאליה לעושה הטוב, והקללה - לעושה הרע. הוא שאמר רבי אלעזר (דברים־רבה, פ"ד) על הפסוק: "ראה אנכי נותן" וגו': משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, באותה שעה "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" - אלא מאליה באה הרעה על עושה הרעה, והטובה - על עושה הטובה. 20) כאילו אין הדבר תלוי אלא בהם.

ד. אִלּוּ הָאֵל הָיָה גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע; אוֹ אִלּוּ הָיָה שָׂם דָּבָר שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הָאָדָם בְּעִקַּר תּוֹלַדְתּוֹ[21] לְדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים[22], אוֹ לְמַדַּע[23] מִן הַמַּדָּעוֹת, אוֹ לְדֵעָה[24] מִן הַדֵּעוֹת, אוֹ לְמַעֲשֶׂה[25] מִן הַמַּעֲשִׂים, כְּמוֹ שֶׁבּוֹדִים מִלִּבָּם הַטִּפְּשִׁים הוֹבְרֵי שָׁמַיִם[26] - הֵיאַךְ הָיָה מְצֻוֶּה לָנוּ עַל־יְדֵי הַנְּבִיאִים: עֲשֵׂה כָּךְ וְאַל תַּעֲשֶׂה כָּךְ! הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וְאַל תֵּלְכוּ אַחֲרֵי רִשְׁעֲכֶם! וְהוּא מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ כְּבָר נִגְזַר עָלָיו, אוֹ תּוֹלַדְתּוֹ[27] תִּמְשֹׁךְ אוֹתוֹ לְדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָזוּז מִמֶּנּוּ? וּמַה מָּקוֹם הָיָה לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ? וּבְאֵי־זֶה דִּין וְאֵיזֶה מִשְׁפָּט נִפְרָע מִן הָרָשָׁע אוֹ מְשַׁלֵּם שָׂכָר לַצַּדִּיק? הֲשׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט[28]?! וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: הֵיאַךְ יִהְיֶה הָאָדָם עוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁיַּחְפֹּץ וְיִהְיוּ מַעֲשָׂיו מְסוּרִים לוֹ - וְכִי יֵעָשֶׂה בָּעוֹלָם דָּבָר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת קוֹנוֹ וְלֹא חֶפְצוֹ, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ"?! דַּע, שֶׁהַכֹּל כְּחֶפְצוֹ יֵעָשֶׂה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמַּעֲשֵׂינוּ מְסוּרִין לָנוּ! כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁהֵיוֹצֵר חָפֵץ לִהְיוֹת הָאֵשׁ וְהָרוּחַ עוֹלִים לְמַעְלָה, וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ יוֹרְדִים לְמַטָּה, וְהַגַّלְגַּל[29] סוֹבֵב בְּעִגּוּל, וְכֵן שְׁאָר בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם לִהְיוֹת כְּמִנְהָגָן[30] שֶׁחָפֵץ בּוֹ - כָּכָה חָפֵץ לִהְיוֹת הָאָדָם רְשׁוּתוֹ בְּיָדוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו מְסוּרִין לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ, לֹא כּוֹפֶה וְלֹא מוֹשֵׁךְ, אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּבְדַעְתּוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ הָאֵל, עוֹשֶׂה כֹּל שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת. לְפִיכָךְ דָּנִין אוֹתוֹ לְפִי מַעֲשָׂיו: אִם עָשָׂה טוֹבָה -

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִטִּיבִין לוֹ; וְאִם עָשָׂה רָעָה - מְרֵעִין לוֹ. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "מִיַּדְכֶם הָיְתָה זֹאת לָכֶם"; "גַּם הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם". וּבְעִנְיָן זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: "שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ... וְדַע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹקִים בַּמִּשְׁפָּט"; כְּלוֹמַר: דַּע שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת, וְעָתִיד אַתָּה לִתֵּן אֶת הַדִּין[31]!

21) טבעו. תכונה או סגולה הטבועה באדם מראשית לידתו. 22) טוב או רע. 23) לחכמה מן החכמות; להשקפה באמונות ודעות. 24) מידה, תכונת נפש. ואין להקשות ממה שכתב רבינו למעלה (הלכות דעות פ"א, ה"ב), שבדעות "יש מהן שהן לאדם מתחילת ברייתו לפי טבע גופו" שזה ההיפך ממה שכתב כאן - שיש לומר: מה שכתב שם יתכן באותן הדעות שלא יפול בהן עוון או מצוה, כגון: עצבות, עצלות, חריפות וכיוצא בהן (הערה להוצאת מנטובה). 25) העשויים בידי אדם יום יום. 26) החוזים בכוכבים האומרים הכל תלוי במזל שבו נולד האדם ואין לשנותו. 27) טבעו ומזגו. 28) למה ישלם שכר טוב לאדם, או למה יענישהו על מעשים שעשה שלא מדעתו ורצונו, אלא בהכרח גזירה קדומה. "ואני יודע - כותב רבינו באחת מאגרותיו - שאפשר שתמצאו דברי יחידים מחכמי האמת, רבותינו ע"ה בתלמוד, כגון: (שבת קנו.), ובמשנה ובמדרשות, שמשמע מהם שבעת לידתו של אדם גרמו הכוכבים כך וכך - אל יקשה זה בעיניכם... ואין ראוי לאדם להניח דברים של דעת שכבר נתאמתו הראיות בהן ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה, שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש בהם רמז וכדומה. הלא תראו שכמה פסוקים מן התורה אינם כפשוטם; ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהיה הדבר כפשוטו, תרגמו המתרגם (אונקלוס) ענין שהדעת סובלת אותו, ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו, כי העינים הן לפנים ולא לאחור" (אגרות הרמב"ם, דפוס ליפסיאה, עמ' כו). 29) הוא הגלגל התשיעי המקיף את כל העולם בתנועתו המהירה במשך עשרים וארבע שעות, ונקרא גם הגלגל היומי, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ג, ה"א). 30) כפי טבען שהטביע בהן מששת ימי בראשית. השווה הקדמת רבינו למסכת אבות (פ"ח).
31) (שבת סג:).

ה. שֶׁמָּא תֹּאמַר: וַהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ כָּל מַה שֶּׁיִּהְיֶה, וְקֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה יָדַע שֶׁזֶּה יִהְיֶה צַדִּיק אוֹ רָשָׁע אוֹ לֹא יָדַע: אִם יָדַע שֶׁהוּא יִהְיֶה צַדִּיק - אֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה צַדִּיק[32]; וְאִם תֹּאמַר, שֶׁיָּדַע שֶׁיִּהְיֶה צַדִּיק, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע - הֲרֵי לֹא יָדַע הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ[33]? דַּע, שֶׁתְּשׁוּבַת שְׁאֵלָה זוֹ אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה[34] וּרְחָבָה מִנִּי יָם, וְכַמָּה עִקָּרִים גְּדוֹלִים וַהֲרָרִים רָמִים תְּלוּיִים בָּהּ; אֲבָל צָרִיךְ אַתָּה לֵידַע וּלְהָבִין בְּדָבָר זֶה שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שֵׁנִי[35] מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִדֵּעָה שֶׁהִיא חוּץ מִמֶּנּוּ כִּבְנֵי־אָדָם שֶׁהֵם וְדַעְתָּם שְׁנַיִם; אֶלָּא הוּא יִתְעַלֶּה, שְׁמוֹ וְדַעְתּוֹ אֶחָד, וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה עַל בֵּרְיוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג וְלִמְצֹא אֲמִתַּת[36] הַבּוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי" - כָּךְ אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג וְלִמְצֹא דַּעְתּוֹ[37] שֶׁל בּוֹרֵא. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אָמַר: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי". וְכֵיוָן שֶׁכֵּן[38] הוּא - אֵין בָּנוּ כֹּחַ לֵידַע הֵיאַךְ יֵדַע הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כָּל הַבְּרוּאִים וְהַמַּעֲשִׂים; אֲבָל נֵדַע בְּלֹא סָפֵק, שֶׁמַּעֲשֵׂה הָאָדָם בְּיַד הָאָדָם, וְאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹשְׁכוֹ וְלֹא גוֹזֵר עָלָיו לַעֲשׂוֹת כָּךְ[39]. וְלֹא מִפְּנֵי קַבָּלַת הַדַּת בִּלְבַד[40] נוֹדַע דָּבָר זֶה, אֶלָּא בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת מִדִּבְרֵי הַחָכְמָה. וּמִפְּנֵי זֶה נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה, שֶׁדָּנִין אֶת הָאָדָם עַל מַעֲשָׂיו כְּפִי מַעֲשָׂיו אִם טוֹב וְאִם רַע, וְזֶה הוּא הָעִקָּר שֶׁכָּל דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה תְּלוּיִין בּוֹ.

32) כי ידיעתו של הקדוש־ברוך־הוא מחייבת זאת בהכרח, והרי אמרנו שהאדם חפשי בבחירתו והכל תלוי ברצונו? 33) ולא ייתכן דבר כזה אצל הקדוש־ברוך־הוא שהוא שלם בתכלית השלימות. 34) מידתה, כלשון הכתוב (איוב יא, ט). 35) הלכה י, וראה בביאורנו שם. 36) מציאותו ומהותו האמתית. 37) אופן ידיעתו. 38) שאין כח באדם להשיג ולהבין דעתו ואופן ידיעתו של הבורא. והראב"ד השיג ואמר: "לא נהג זה המחבר מנהג חכמים: שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו. והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה; וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק, ואולי שעה אחת יבוא הרהור בלבם על זה". אחר שגמר את השגתו מנסה הראב"ד עצמו את כחו ליישב את השאלה החמורה הנדונה, אבל הוא מסיים ואומר: "וכל זה איננו שוה", כלומר: כל התאמצות לסתור את השאלה לשוא היא. התשובות רפויות הן ואין כדאי כלל לעורר שאלות כאלה ששכרן יוצא בהפסדן. השגת הראב"ד מצאה הד בספרות התלמודית והמחקרית, וספרות שלימה נכתבה לבאר את תשובת רבינו הסתומה. (ראה שו"ת הריב"ש, סימן קיח; תיו"ט, אבות פ"ג, מ"טו). וה"כסף־משנה" מגין על תשובת רבינו זו ואומר: "ויש לתרץ שרבינו נתכוון, שאם איזה אדם תקשה לו קושיא זו ותבלבל דעתו, לכן הציע לפניו דברים אלה כדי שידע שאין מטבע שאלה זו ליישבה, ולכן אין לשאול שאלות כאלה - היות שאין בנוכח לידע: איך יודע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם". ובעל "עבודת המלך" מסביר יפה את הענין הנידון ואומר, שרבינו נהג כאן מנהג חכמים ולא רק שלא הניח הדבר בקושיא - כדברי משיגו הראב"ד - אלא עקר את השאלה משרשה: רבינו לא בא כאן לבאר דברים שהם למעלה מהשגה האנושית, אלא עמד פה על ענין שהוא בגדר ה"נמנע" (דבר שאי אפשר להיות), והוא: איך אפשר ש"הידיעה" ו"הבחירה" יתאימו יחד, הלא זה כאילו תאמר: שתים כפול שתים הן - שלש, שזה דבר "נמנע", וכל דבר נמנע הוא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שקר? ועל זה השיב רבינו: אמת, זה דבר "נמנע" לפי ידיעתנו וכח השגתנו האנושית; אולם מאחר שהוכח כבר כי לא כידיעתנו ידיעתו של הקב"ה, ושהיא למעלה מהשגתנו כידיעת מציאותו - שוב אין כאן שאלת "נמנע" אלא שאלה שהיא למעלה מהשגתנו, ובכגון זו אין לנו עסק כלל, כי לשוא ילאה בהן בן־אדם למצוא פתרונן. 39) הוא שאמר רבי עקיבא (אבות פ"ג, מ"טו): "הכל צפוי והרשות נתונה" - שאף על פי שה' צופה ויודע כל מעשי בני־אדם, בכל זאת הרשות נתונה לאדם להיות צדיק או רשע כרצונו ואין ידיעתו של הקב"ה שוללת את בחירתו (מפירוש רבינו, שם). 40) מתוך אמונה שבלב גרידא.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שֶׁמָּא תֹּאמַר: וְהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ כָּל מַה שֶּׁיִּהְיֶה קֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה כּוֹ'.

ובהמשך כתב ש"תשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים . . ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו, אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים כו'".

ולכאורה קשה א: קושיית הראב"ד ש"לא נהג זה המחבר מנהג החכמים . . והניח הדבר בקושיא . . כו'".

ב: הרי התשובה לקושיא זו פשוטה ומבוארת במפרשים שגם אצל הקב"ה הידיעה מסובבת מהמעשה ולא להיפך אלא מכיון שאצלו ית' עבר הווה ועתיד כאחד, ממילא לגביו ית' כבר היתה הבחירה אבל לא שידיעתו שוללת הבחירה, וא"כ מדוע כתב שתשובת שאלה זו אין בנו כח לידע כו'.

ויש לומר הביאור בזה: הכלל הנ"ל שהידיעה מסובבת מהדבר הוא על פי גדרי השכל ושייכת אחר שהקב"ה צמצם עצמו בגדרי השכל, אבל קודם הצמצום הרי ידיעתו אינה בגלל שמסובבת מהדבר אלא מכיון שיודע הדבר מצד שיודע את עצמו. ועפ"ז י"ל שהמפרשים הנ"ל בתירוצם דיברו בידיעה שאחר הצמצום אבל מה שכתב הרמב"ם כאן שתשובת דבר זה ארוכה מארץ מדה כו' מדבר בענין הידיעה שלפני הצמצום, וענין זה שהקב"ה יודע הדבר מצד שיודע את עצמו, הוא דבר שאין דעתו של אדם יכולה להשיגו על בוריו.

יין מלכות ספר המדע, סימן מב
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) ביאור הפסוקים שמשמעותם, לכאורה, היות האדם מוכרח במעשיו.

א. פְּסוּקִים הַרְבֵּה יֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי נְבִיאִים, שֶׁהֵן נִרְאִין כְּסוֹתְרִין עִקָּר זֶה[2], וְנִכְשָׁלִין בָּהֶן רֹב הָאָדָם, וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתָּן מֵהֶן שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת רָעָה אוֹ טוֹבָה, וְשֶׁאֵין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם מָסוּר לוֹ לְהַטּוֹתוֹ לְכֹל אֲשֶׁר יִרְצֶה. וַהֲרֵי אֲנִי מְבָאֵר עִקָּר גָּדוֹל, שֶׁמִּמֶּנּוּ תֵּדַע פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַפְּסוּקִים: בִּזְמַן שֶׁאָדָם אֶחָד אוֹ אַנְשֵׁי מְדִינָה חוֹטְאִים, וְעוֹשֶׂה הַחוֹטֵא חֵטְא שֶׁעוֹשֶׂה מִדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ - רָאוּי לְהִפָּרַע[3] מִמֶּנּוּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ אֵיךְ יִפָּרַע. יֵשׁ חֵטְא, שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִים מִמֶּנּוּ עַל חֶטְאוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּגוּפוֹ[4] אוֹ בְּמָמוֹנוֹ[5] אוֹ בְּבָנָיו הַקְּטַנִּים[6]; שֶׁבָּנָיו שֶׁל אָדָם הַקְּטַנִּים שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת וְלֹא הִגִּיעוּ לִכְלַל מִצְוֹת, כְּקִנְיָנוֹ הֵן, וּכְתִיב: "אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּת" - עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אִישׁ[7]. וְיֵשׁ חֵטְא, שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין לָעוֹבֵר עָלָיו שׁוּם נֶזֶק בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְיֵשׁ חֵטְא, שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא[8].

2) עיקר הבחירה החפשית של האדם לחיות ולהיות כרצונו: רע או טוב, צדיק או רשע. 3) לשלם לו כפעלו. ואשלמה להם (תהלים מא, יא), מתרגם יונתן: ואפרע להון. 4) שבאים עליו מיחושים וחליים שונים. 5) נכסיו נפסדים או יורדים לטמיון וכלים. 6) שמתים בעוון אבותם. 7) וכל זמן שלא הגיע לכלל "איש" אפשר לו שימות בעוון אבותיו. וכן אמרו (ספרי, תצא): "איש בחטאו יומתו" - גדולים מתים בעוון עצמם: קטנים מתים בעוון אבותם. וכן במסכת כתובות ח, ע"ב: וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו (דברים לב, יט) דור שאבות מנאצים לקב"ה - כועס על בניהם ובנותיהם ומתים כשהם קטנים. 8) הוא עולם הנפשות: העולם, הבא לאדם אחרי מותו, ושאין שם אלא חיי נפש בלבד, כמבואר לקמן (פ"ח, ה"ח).

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[9]? בִּזְמַן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה; אֲבָל אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה - הַתְּשׁוּבָה כִּתְרִיס[10] בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת[11]. וּכְשֵׁם שֶׁהָאָדָם חוֹטֵא מִדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ, כָּךְ הוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה מִדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ[12].

9) שנפרעים ממנו על חטאותיו. 10) מגן. ולא יקדמנה מגן (מלכים־ב יט, לב), תרגומו: ולא יקדמינה בתריסין. 11) (אבות פ"ד, מ"יא). 12) ללא אונס וכח מכריח חיצוני.

ג. וְאֶפְשָׁר שֶׁיֶּחֱטָא אָדָם חֵטְא גָּדוֹל אוֹ חֲטָאִים רַבִּים, עַד שֶׁיִּתֵּן הַדִּין לִפְנֵי דַּיַּן הָאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה הַפֻּרְעָנוּת[13] מִזֶּה הַחוֹטֵא עַל חֲטָאִים אֵלּוּ שֶׁעָשָׂה בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, שֶׁמּוֹנְעִין מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה וְאֵין מַנִּיחִין לוֹ רְשׁוּת לָשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְיֹאבַד בְּחֶטְאוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה. הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר עַל־יְדֵי יְשַׁעְיָהוּ: "הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְגוֹ'"[14], וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאַכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים[15] בִּנְבִיאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת ה' בְּעַמּוֹ עַד לְאֵין מַרְפֵּא"; כְּלוֹמַר: חָטְאוּ בִּרְצוֹנָם וְהִרְבּוּ לִכְשֹׁעַ, עַד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁהִיא הַמַּרְפֵּא. לְפִיכָךְ כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לֵב פַּרְעֹה" - לְפִי שֶׁחָטָא מֵעַצְמוֹ תְּחִלָּה וְהֵרַע לְיִשְׂרָאֵל הַגָּרִים בְּאַרְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ" - נָתַן הַדִּין לִמְנֹעַ[16] הַתְּשׁוּבָה מִמֶּנּוּ עַד שֶׁנִּפְרַע מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ חִזֵּק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת לִבּוֹ. וְלָמָּה הָיָה שׁוֹלֵחַ לוֹ בְּיַד מֹשֶׁה וְאוֹמֵר: שַׁלַּח וַעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה! וּכְבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אֵין אַתָּה מְשַׁלֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי וְגוֹ'. וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ"? כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְבָאֵי הָעוֹלָם, שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹנֵעַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַתְּשׁוּבָה לַחוֹטֵא, אֵינוֹ יָכוֹל לָשׁוּב, אֶלָּא יָמוּת בְּרִשְׁעוֹ שֶׁעָשָׂה בַּתְּחִלָּה בִּרְצוֹנוֹ. וְכֵן סִיחוֹן, לְפִי עֲוֹנוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ[17], נִתְחַיֵּב לְמָנְעוֹ מִן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת לְבָבוֹ"[18]. וְכֵן הַכְּנַעֲנִים, לְפִי תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן מָנַע מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה, עַד שֶׁעָשׂוּ מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם". וְכֵן יִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֵלִיָּהוּ, לְפִי שֶׁהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, מָנַע מֵאוֹתָן הַמַּרְבִּים לִפְשֹׁעַ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת לִבָּם אֲחֹרַנִּית", כְּלוֹמַר: מָנַעְתָּ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה[19]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁלֹּא גָזַר הָאֵל עַל פַּרְעֹה לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא עַל סִיחוֹן לַחֲטֹא בְּאַרְצוֹ, וְלֹא עַל הַכְּנַעֲנִים לְהַתְעִיב[20], וְלֹא עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עַכּוּ"ם - אֶלָּא כֻּלָּן חָטְאוּ מֵעַצְמָן, וְכֻלָּם נִתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה.

13) העונש. 14) שלא יראה נכוחות ולא יבין, כדי שלא ישוב ולא יירפא. רואים אנו בזה שלפעמים אין הקב"ה רוצה בתשובתם של החוטאים, וזהו מפני גודל רשעתם. 15) ומתקלסים. 16) ומצינו: "כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מחמש המכות הראשונות, מכאן ואילך - אמר הקב"ה - אפילו אם ירצה לשוב אני מחזיק לבו, כדי שאפרע כל הדין ממנו" (שמות־רבה, פ"יא). וכן דרשו (שם, פ"יג) על הפסוק: "כי אני הכבדתי את לבו" - אמר רבי יוחנן: מכאן פתחון פה למינים לומר: "לא היתה ממנו שיעשה תשובה, שהרי נאמר: כי אני הכבדתי את לבו?!" - שיעשה תשובה, שהרי נאמר: כי אני הכבדתי את לבו?!" אמר לו ריש לקיש: ייסתם פיהם של מינים! אלא אם ללצים - הוא ילץ (משליג, לד): "הקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה, שניה, שלישית ואינו חוזר בו - והוא נועל לבו מן התשובה, כדי לפרוע ממנו מה שחטא". 17) עוד בטרם שבאו בני־ישראל לגבולו. 18) למן תת אותו בידי ישראל על עוונותיו המרובים. לא כרבים החושבים שכל חטאו היה: שלא נתן לבני־ישראל עבור בגבולו, ולכן תמהים הם ושואלים: מדוע נענש סיחון, הלא מן השמים אימצו את לבבו? - אלא שנתחייב עונש קשה מכבר וה' אימץ את לבו להתגרות גם בישראל כדי למצוא מקום לגבות ממנו חובו, ונהרג בידי ישראל על חטאיו הקודמים (מדברי רבינו בהקדמתו לאבות, פ"ח). 19) ומניעת התשובה מן האדם וביטול רצונו היא כמניעתה וביטולה של תנועת אברי גופו בתור עונש שלא יוכל להניעם כרצונו, כמו שמצינו אצל ירבעם בן־נבט שיבשה ידו ולא יכול להשיבה אליו (מלכים־א יג, ד). וכן באנשי סדום (בראשית יט, י) שהוכו בסנוורים ולא יכלו למצוא את הפתח (מדברי רבינו, שם). 20) לעשות מעשי תועבה.

ד. וּכְעִנְיָן זֶה שׁוֹאֲלִין הַצַּדִּיקִים וְהַנְּבִיאִים בִּתְפִלָּתָם מֵאֵת ה' לְעָזְרָם[21] עַל הָאֱמֶת; כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: "הוֹרֵנִי ה' דַּרְכֶּךָ", כְּלוֹמַר: אַל יִמְנָעוּנִי חֲטָאַי דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁמִּמֶּנָּה אֵדַע דַּרְכְּךָ וְיִחוּד[22] שְׁמֶךָ. וְכֵן זֶה שֶׁאָמַר: "רוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי", כְּלוֹמַר: תַּנִּיחַ רוּחִי לַעֲשׂוֹת חֶפְצֶיךָ[23], וְאַל יִגְרְמוּ לִי חֲטָאַי לְמָנְעֵנִי מִתְּשׁוּבָה, אֶלָּא תִּהְיֶה הָרִשׁוּת בְּיָדִי[24] עַד שֶׁאֶחֱזֹר וְאָבִין וְאֵדַע דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ כָּל הַדּוֹמֶה לְפִסּוּקִים אֵלּוּ.

21) לסייע אותם למצוא את הדרך הנכונה. 22) כסופו של הפסוק: "יחד לבבי ליראה שמך". 23) ונו"א: חפצה. 24) כמשמעה של "רוח נדיבה", העושה מעשיה מרצון טוב.

ה. וּמַהוּ זֶה שֶׁאָמַר דָּוִד: "טוֹב וְיָשָׁר ה', עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ. יַדְרֵךְ עֲנָוִים וְגוֹ'"[25]? זֶה שֶׁשָּׁלַח נְבִיאִים לָהֶם מוֹדִיעִים דַּרְכֵי ה' וּמַחֲזִירִין אוֹתָן בִּתְשׁוּבָה. וָעוֹד, שֶׁנָּתַן בָּהֶם כֹּחַ לִלְמֹד וּלְהָבִין; שֶׁמִּדָּה זוֹ בְּכָל אָדָם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ בְּדַרְכֵי הַחָכְמָה וְהַצֶּדֶק - מִתְאַוֶּה לָהֶן וְרוֹדֵף אוֹתָם. וְהוּא מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בָּא לְטַהֵר - מְסַיְּעִין אוֹתוֹ[26], כְּלוֹמַר: יִמְצָא עַצְמוֹ נֶעֱזָר עַל הַדָּבָר. וַהֲלוֹא כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם" - הֲרֵי גָּזַר[27] עַל הַמִּצְרִיִּים לַעֲשׂוֹת רָע? וּכְתִיב: "וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ" - הֲרֵי גָּזַר עַל יִשְׂרָאֵל[28] לַעֲבֹד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְלָמָּה נִפְרַע מֵהֶן? לְפִי שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ, שֶׁיִּהְיֶה הוּא הַזּוֹנֶה, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַזּוֹנִים לַעֲבֹד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אִלּוּ לֹא רָצָה לַעֲבֹד, לֹא הָיָה עוֹבֵד, וְלֹא הוֹדִיעוֹ[29] הַבּוֹרֵא אֶלָּא מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם[30]. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לָאוֹמֵר: הָעָם הַזֶּה יִהְיֶה בָּהֶן צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים. לֹא מִפְּנֵי זֶה יֹאמַר הָרָשָׁע כְּבָר נִגְזַר עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע, מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה שֶׁיִּהְיוּ רְשָׁעִים בְּיִשְׂרָאֵל. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ[31]. וְכֵן הַמִּצְרִיִּים כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַמְּצָרִים וְהַמְּרֵעִים לְיִשְׂרָאֵל, אִלּוּ לֹא רָצָה לְהָרַע לָהֶם, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ יָדוּעַ, אֶלָּא הוֹדִיעוֹ שֶׁסּוֹף זַרְעוֹ עָתִיד לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם. וּכְבָר אָמַרְנוּ[32], שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לֵידַע הֵיאַךְ יֵדַע הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דְּבָרִים הָעֲתִידִין לִהְיוֹת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

25) הלא מתוך הכותבים האלה משמע, כי לא בבחירתו החפשית של האדם תלויה דרכו? 26) (יומא לח:). 27) מוסב על דברי רבינו למעלה (ה"ג), שאמר: "שלא גזר האל על פרעה להרע לישראל", אלא שחטא מעצמו ומרצונו ונתן הדין למנוע ממנו את התשובה – הלא רואים אנו שה' גזר על עבדות בני־ישראל ועינויים במצרים? 28) גם זה מוסב על דברי ההלכה ההיא, שנאמר שם: "וכן ישראל בימי אליהו מנע מאותם המרבים לפשוע את התשובה" – הלא ממקרא זה משמע, כי ה' גזר עליהם זה מכבר לעבוד אלוהי נכר הארץ, ומדוע ענש אותם? 29) למשה רבינו. 30) שיהיו בו טובים ורעים: צדיקים עובדי ה' ורשעים עובדי ע"ז. 31) כמנהגו של עולם: אבל אין מזה הכרח כלל, שכל אחד יהיה אביון. הראב"ד יאמר: "ועניין המצרים אינה שאלה" ונימוקיו עמו. אחד מהם הוא: כי הבורא אמר: "ועינו אותם" – והם עבדו בהם בפרך והמיתו מהם וטיבעו מהם, כענין שנאמר: אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה (זכריה א, טו) – ולפיכך נתחייבו. כזה אנו מוצאים (שמות־רבה פ"ל): "כך גזר הקב"ה שיהיו ישראל משועבדים במצרים עד שירצה ויחזירם – עמדו עליהם ושיעבדום בחוזק. אמר להם ה': היה לנהוג בהם כבעבדים ויעשו צרכיהם עד שתשלם הגזירה – אלא אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה". 32) כאן חוזר רבינו על שאלתו הגדולה הנזכרת לעיל (פ"ה, ה"ה): היא שאלת "הידיעה והבחירה": איך אפשר לאדם לבחור בטוב טו ברע. אחרי שה' ידע כבר מראש שזה יהיה צדיק או רשע. הלא ידיעת ה' שוללת בהכרח את בחירת האדם, ואי אפשר לו לאדם להיות צדיק אחרי שידע ה' מראש שיהיה רשע? ואם נאמר: שכן, שאפשר – הרי יוצא שידיעת ה' אינה על בוריה ואינה שלימה? וחזר כאן רבינו לשאלה זו ברצותו לומר: שאם אמנם הצלחנו להוכיח שאין גזירת ה' מחייבת את האיש הפרטי להיות רשע, אבל ידיעתו המוקדמת שוללת סוף סוף את בחירתו בעל כרחו? ועל זה הוא משיב: וכבר אמרנו שאין כח באדם וכו'. עיין לעיל (שם), והשווה דברי רבינו (מו"נ ח"ג, כ). עם סיום פרק זה סיכם רבינו את ראיותיו המכריעות, שהאדם חפשי בבחירתו לעשות הטוב או הרע כרצונו, ואין מי שיכפהו וימשכנו לאחד משני הדרכים. הנחה מוסכמת זו היא כל כך מבוססת בעיני רבינו עד שיאמר עליה באחת מתשובותיו: "וכל המניח דברים שביארנו בפרושנו למס' אבות וב"ספר המדע" שחיברנו, שהם בנויים על יסודי עולם, והוא הולך ומחפש בהגדה מן ההגדות, או במדרש מן המדרשים, או בדברי אחד מן הגאונים ז"ל עד שימצא מילה אחת שישיב בה על דברינו שהם דברי דעת ותבונה – אינו אלא מאבד עצמו לדעת, ודי לו מה שעשה לנפשו" (תשובות הרמב"ם סימן קנט, דפוס ליפסיא).

~ יום חמישי כ' אייר ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) התנהגות אדם בעל תשובה; כמה מעולה מעלת התשובה.

א. הוֹאִיל וּרְשׁוּת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ כְּמוֹ שֶׁבִּאַרְנוּ, יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהִתְוַדּוֹת בְּפִיו מֵחֲטָאָיו וְלִנְעֹר כַּפָּיו[2] מֵחֲטָאָיו, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְהוּא בַּעַל־תְּשׁוּבָה, וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

2) מלשון הכתוב: נוער כפיו מתמוך בשוחד (ישעיה לג, טו), כלומר: לא די ב"וידוי שפתיים" לבד, אלא גם להתרחק מכל חטא ועוון.

ב. לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא נוֹטֶה לָמוּת, וְשֶׁמָּא יָמוּת בִּשְׁעָתוֹ[3] וְנִמְצָא עוֹמֵד בְּחֶטְאוֹ, לְפִיכָךְ יָשׁוּב מֵחֲטָאָיו מִיָּד[4]; וְלֹא יֹאמַר, כְּשֶׁאַזְקִין אָשׁוּב, שֶׁמָּא יָמוּת טֶרֶם שֶׁיַּזְקִין. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים"[5].

3) בשעה זו שהוא עומד בה כחוטא, ובטרם שהספיק עוד לחזור בתשובה. 4) (אבות פרק ב, משנה י) "שוב יום אחד לפני מיתתך". ואמרו (שבת קנג.): "שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להם: וכל שכן! ישוב היום, שמא ימות מחר ונמצא כל ימיו בתשובה". 5) כדי שתהא מוכן ומזומן בכל עת שיקראוך, ורש"י ז"ל בפירושו אומר: "התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב, שאם תמות היום – תיכנס בשלום. ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך לסעודה ולא קבע לו זמן, אם חכם הוא או פיקח – מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך. וכן יום מחר עד עת ייקרא אל הסעודה – וכן יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוץ וסך. כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת" (שם).

ג. אַל תֹּאמַר שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה אֶלָּא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן זְנוּת וְגָזֵל וּגְנֵבָה; אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לָשׁוּב מֵאֵלּוּ, כָּךְ הוּא צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ בְּדֵעוֹת[6] רָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְלָשׁוּב מִן הַכַּעַס וּמִן הָאֵיבָה וּמִן הַקִּנְאָה וּמִן הַהִתּוּל[7] וּמֵרְדִיפַת הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד וּמֵרְדִיפַת הַמַּאֲכָלוֹת[8] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מִן הַכֹּל צָרִיךְ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֵלּוּ הָעֲוֹנוֹת קָשִׁים מֵאוֹתָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם נִשְׁקָע בְּאֵלּוּ, קָשֶׁה הוּא לִפְרֹשׁ מֵהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְגוֹ'"[9].

6) מידות מגונות. 7) ליצנות. 8) כזולל וסובא הלהוט אחר האכילה והשתייה, וסופו גם ללסטם את הבריות. 9) כלומר: עבירות שאין בהן מעשה, רק מחשבה, כגון: מידות רעות ומושחתות.

ד. וְאַל יְדַמֶּה אָדָם בַּעַל־תְּשׁוּבָה שֶׁהוּא מְרֻחָק מִמַּעֲלַת הַצַּדִּיקִים מִפְּנֵי הָעֲוֹנוֹת וְהַחֲטָאוֹת שֶׁעָשָׂה - אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא אָהוּב וְנֶחְמָד הוּא לִפְנֵי הַבּוֹרֵא כְּאִלּוּ לֹא חָטָא מֵעוֹלָם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁשְּׂכָרוֹ הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי טָעַם טַעַם הַחֵטְא וּפֵרַשׁ מִמֶּנּוּ וְכָבַשׁ יִצְרוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִין יְכוֹלִין לַעֲמֹד בּוֹ[10], כְּלוֹמַר: מַעֲלָתָן גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת אֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ מֵעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כּוֹבְשִׁים אֶת יִצְרָם יוֹתֵר מֵהֶם.

10) (ברכות לד:) שנאמר: שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' (ישעיה נז, יט). הקדים ה' לומר: שלום ל"רחוק" שנתקרב, כלומר: לבעל תשובה עוד בטרם שאמר שלום ל"קרוב", זהו צדיק גמור שהיה תמיד קרוב אליו.

ה. כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן צִוּוּ עַל הַתְּשׁוּבָה, וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה[11]. וּכְבָר הִבְטִיחָה תּוֹרָה, שֶׁסּוֹף יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בְּסוֹף גָּלוּתָן וּמִיָּד הֵן נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וְגוֹ', וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ... וְשָׁב ה' אֱלֹקֶיךָ וְגוֹ'".

11) רבי אליעזר אומר: "אם ישראל עושים תשובה – נגאלים; ואם לאו – אין נגאלים. אמר לו רבי יהושע: אם אין ישראל עושים תשובה – אין נגאלים?! אלא הקדוש־ברוך־הוא מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן וישראל עושים תשובה ומחזירם למוטב" (סנהדרין צז:).

~ נקודות משיחות קודש ~

"וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ".

יש שהקשו מדוע לא מנה הרמב"ם מצות התשובה במנין המצוות, והלא מפסוק זה מוכח לכאורה החיוב למצות התשובה.

והביאור בזה: הרמב"ם עצמו מבאר כאן שהפסוק הנ"ל הוא סיפור דברים והבטחה לישראל שבסוף גלותן יעשו תשובה וי"ל שטעמו עמו כי כן הוא פשט סגנון המקרא – סיפור הדברים אשר יקרא באחרית הימים.

ולולא דמסתפינא ממה שלא מצאתי לע"ע בספרים בפירוש, הנה לפענ"ד י"ל בפשיטות שהציווי על התשובה הוא בפסוק "ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד" שפירושו ציווי למול את ערלת הלב ולהסיר את קשיות הערף שישנה כבר. ולא הגדיר הכתוב אם כבר גרמו לעבירה בפועל (ענין התשובה) או לא, ובמילא נכללו שני הענינים בציווי זה.

ומה שלא מנה הרמב"ם מצות התשובה במנין המצוות הוא מפני שתשובה היא ציווי כולל לכל התורה כולה, שהרי עניינה הוא החלטת האדם לקיים כל מצוות התורה, ומצות כלליות לא מנה הרמב"ם כמו שכתב בסהמ"צ שורש ד' ומביא שם ג"כ הציווי ומלתם גו'.

לקוטי שיחות חלק י"ט עמוד 532. חלק ל"ט עמוד 166
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

ו. גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הָאָדָם לַשְּׁכִינָה[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹקֶיךָ", וְנֶאֱמַר: "וְלֹא שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם ה'", וְנֶאֱמַר: "אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה', אֵלַי תָּשׁוּב", כְּלוֹמַר: אִם תַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה - בִּי תִדְבָּק. הַתְּשׁוּבָה מְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים: אֶמֶשׁ הָיָה זֶה שָׂנוּאוּי לִפְנֵי הַמָּקוֹם, מְשֻׁקָּץ וּמְרֻחָק וְתוֹעֵבָה, וְהַיּוֹם הוּא אָהוּב וְנֶחְמָד, קָרוֹב וְיָדִיד[13]. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבַּלָּשׁוֹן שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַרְחִיק הַחוֹטְאִים, בָּהּ מְקָרֵב אֶת הַשָּׁבִים - בֵּין יָחִיד, בֵּין רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי"[14]. וְנֶאֱמַר בִּיכָנְיָהוּ בִּרְשָׁעָתוֹ: "כִּתְבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי[15] גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו"; "אִם יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם[16] עַל־יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקָנְךָ[17] וְגוֹ'". וְכֵיוָן שֶׁשָּׁב בִּגְלוּתוֹ, נֶאֱמַר בִּזְרֻבָּבֶל בְּנוֹ[18]: "בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם ה' וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם"[19].

12) (יומא פו.). 13) וכן מצינו (ילקוט, תהילים מה): כל העושה תשובה מעבירה שבידו הקדוש־ברוך־הוא מוסיף וקורא לו שם חביב. בוא וראה בבני קורח, משעשו תשובה נקראו: שושנים וידידים, שנאמר: למנצח על שושנים לבני קורח משכיל שיר ידידות (תהילים מה, א). 14) ובפסוק שלאחריו: "אמרו לאחיכם: עמי". וכן אמרו (פסיקתא רבתי, פרק מד): "הוא הפה שאמר: כי אתם לא עמי (הושע א, ט), חזר וריפא ואמר: ואמרתי ללא עמי – עמי אתה (שם ב, כה). 15) בודד וגלמוד, מחוסר בנים. אם יש לו בנים – ימותו בחייו; ואם אין לו – לא יהיה לו (רד"ק). 16) הטבעת שחותמים בה הכתבים נקראת: "חותם", והיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה. 17) אנתק ואסירך משם. 18) בנו לאו דווקא, שהרי זרובבל היה בן־פדייה, בן־שאלתיאל, בן־אסיר, בן־יכניה, כמפורש בספר (דברי־הימים־א ג, יז) – אלא בני בנים הרי הם כבנים. 19) ואמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא, הובאת בילקוט, ירמיה כב): "גדולה תשובה שביטלה הגזירה וביטלה השבועה, את השבועה מניין? – שנאמר: "חי אני, נאום ה', כי אם יהיה כניהו בן־יהויקים חותם על יד ימיני... משם אתקנך; וכתיב: ביום ההוא אקחך" וגו'. את הגזירה מניין? – שנאמר: "כתבו את האיש הזה ערירי". וכתיב: "ובני יכניה: אסיר, שאלתיאל" וגו'.

ז. כַּמָּה מְעֻלָּה[20] מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה - אֶמֶשׁ הָיָה זֶה מֻבְדָּל מֵה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְאֵינוֹ נַעֲנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תַרְבּוּ תְּפִלָּה וְגוֹ'"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וְטוֹרְפִין[21] אוֹתָן בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי"; "מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְגוֹ'"; וְהַיּוֹם הוּא מֻדְבָּק בַּשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְנַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וּמְקַבְּלִין אוֹתָן בְּנַחַת וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְבָר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמִּתְאַוִּים לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָיִם, כִּימֵי עוֹלָם[22] וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת"[23].

20) לשון נופל על הלשון. 21) חובטים ומרסקים, כמו: דרסה וטרפה בכותל (חולין פרק ג, משנה ג). ועוולליהם ירוטשו (הושע יד, א), תרגם יונתן: ועולמהון יטרפון (הערוך). 22) בימי משה. 23) בימי שלמה, שקיבל ה' את קרבנותיהם ברצון ואש של מעלה הייתה רבוצה על המזבח כארי (יומא כא:).

ח. בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה, דַּרְכָּן לִהְיוֹת שְׁפָלִים וַעֲנָוִים בְּיוֹתֵר. אִם חֵרְפוּ אוֹתָן הַכְּסִילִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרִאשׁוֹנִים וְאָמְרוּ לָהֶן: אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹשֶׂה כָּךְ וָכָךְ, וְאֶמֶשׁ הָיִיתָ אוֹמֵר כָּךְ וָכָךְ - אַל יַרְגִּישׁוּ[24] לָהֶן, אֶלָּא שׁוֹמְעִין וּשְׂמֵחִים וְיוֹדְעִין שֶׁזּוֹ זְכוּת לָהֶם; שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵם בּוֹשִׁים מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁעָבְרוּ וְנִכְלָמִים מֵהֶן - זְכוּתָם מְרֻבָּה וּמַעֲלָתָם מִתְגַּדֶּלֶת. וְחֵטְא גָּמוּר הוּא לוֹמַר לְבַעַל־תְּשׁוּבָה: זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים[25]! אוֹ לְהַזְכִּירָן לְפָנָיו כְּדֵי לְבַיְּשׁוֹ, אוֹ לְהַזְכִּיר דְּבָרִים וְעִנְיָנִים הַדּוֹמִין לָהֶם כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ מֶה עָשָׂה - הַכֹּל אָסוּר, וּמְזֻהָר עָלָיו בִּכְלַל הוֹנַאַת דְּבָרִים, שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ".

24) אל ישימו לב להם. 25) (בבא מציעא נח:).

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שכר הצדיקים ופירעון הרשעים בעולם הבא; אם יש גוף בעולם הבא, או אכילה ושתייה וכדומה.

א. הַטּוֹבָה הַצְּפוּנָה לַצַּדִּיקִים הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהִיא, הַחַיִּים שֶׁאֵין מָוֶת עִמָּהֶן, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמְדוּ: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ" - לָעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב; "וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים" - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ[3], וְזֶהוּ הוּא הָעוֹלָם הַבָּא. שְׂכַר הַצַּדִּיקִים הוּא, שֶׁיִּזְכּוּ לְנַעַם זֶה וְיִהְיוּ בְּטוֹבָה זוֹ; וּפִרְעוֹן[4] הָרְשָׁעִים הוּא, שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְחַיִּים אֵלּוּ, אֶלָּא יִכָּרְתוּ וְיָמוּתוּ. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְחַיִּים אֵלּוּ, הוּא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ חַי לְעוֹלָם, אֶלָּא נִכְרָת בִּרְשָׁעוֹ וְאָבַד כַּבְּהֵמָה, וְזֶהוּ כָּרֵת הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[5]: "הִכָּרֵת" - בָּעוֹלָם[6] הַזֶּה, "תִּכָּרֵת" - לָעוֹלָם הַבָּא; כְּלוֹמַר, שֶׁאוֹתָהּ הַנֶּפֶשׁ שֶׁפְּרִשָׁה מִן הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֵינָהּ זוֹכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא גַּם מִן הָעוֹלָם הַבָּא נִכְרֶתֶת[7].

2) עיין למעלה (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). 3) (קידושין לט:). 4) שילום שטר חובם, כלומר: ענשם. 5) (סנהדרין סד:). 6) שימות קודם זמנו ועירין. 7) מרן ה"כסף־משנה" אומר: "ממה שכתב רבינו כאן, וכן ממה שכתב להלן (ה"ה): "הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה" נראה, שאין שום עונש וצער אחר לרשע אלא ה"כרת" הזה בלבד; ודבר זה אינו לא כפי דברי התורה ולא כפי דברי רז"ל. שהרי לפי הדברים האלה אין עונש אדם אלא כרת – והלא אין התורה מחייבת כרת לכל אדם, ונמצאת פוטר בטענה זו את כל החוטאים מן העונש?! התשובה על כל זה נתן הרמב"ן ז"ל. ראה לקמן בפרקנו (סוף ה"ה, בביאור).

ב. הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ גּוּף וּגְוִיָּה, אֶלָּא נְפָשׁוֹת הַצַּדִּיקִים בִּלְבַד בְּלֹא גּוּף כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. הוֹאִיל וְאֵין בּוֹ גְּוִיּוֹת - אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁגּוּפוֹת בְּנֵי־אָדָם צְרִיכִין לָהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא יֵאָרַע[8] דָּבָר בּוֹ מִן הַדְּבָרִים שֶׁמְּאֹרְעִין לַגּוּפוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן יְשִׁיבָה וַעֲמִידָה וְשִׁנָּה וּמִיתָה וְעֶצֶב וּשְׂחוֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[9] הָרִאשׁוֹנִים: הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא תַּשְׁמִישׁ, אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶן וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: "צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים" - דֶּרֶךְ חִידָה[10] אָמְרוּ, כְּלוֹמַר: הַצַּדִּיקִים מְצוּיִין שָׁם בְּלֹא עָמָל וּבְלֹא יְגִיעָה[11]. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ: "עַטְרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן", כְּלוֹמַר: דַּעַת שֶׁיָּדְעוּ[12] - שֶׁבִּגְלָלָהּ זָכוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[13] - מְצוּיָה עִמָּהֶן, וְהִיא הָעֲטָרָה שֶׁלָּהֶן, כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "בָּעֲטָרָה[14] שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ". וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם", וְאֵין הַשִּׂמְחָה גּוּף כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ[15] עַל הָרֹאשׁ; כָּךְ עֲטָרָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים כָּאן[16] הִיא הַיְדִיעָה. וּמַהוּ זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: "נֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה" - שֶׁיּוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִין מֵאֲמִתַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מַה שֶּׁאֵינָם יוֹדְעִים וְהֵם בַּגּוּף הָאָפֵל הַשָּׁפֵל[17].

8) ויש שמנקדים אותו בקל: יארע. 9) (ברכות יז:). 10) דרך משל. 11) שהרי "ישיבה" היא סמל המנוחה והשלוה. 12) הדעת שקנו להם בחייהם היא עטרת תפארת שבראשם. 13) מפני שבה הגיעו להכרת הבורא, המביאה לחיי עוה"ב. 14) שאין הכוונה לעטרה ממש, שכן מצינו (שה"ש רבה) אמר ר' יצחק: חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעשתה בת־שבע עטרה לשלמה בנה", אלא כולו משל וסמל. ראה לקמן (פ"י, ה"ג). 15) שהרי "שמחה" שם מופשט הוא. 16) "ועטרותיהם בראשיהם" משל הוא, ומסמל את החכמה והדעת אשר עמהם. 17) בעוה"ז. לשון נופל על לשון. הראב"ד משיג על רבינו ואומר: "דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר: אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד. וחיי ראשי! לא היתה דעת חז"ל על זה. שהרי אמרו: "עתידים הצדיקים שיעמדו בלבושיהם" (כתובות קיא:); וכן אמרו: "צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותם אינם חוזרים לעפרם, אלא עומדים בגוייתם" (סנהדרין צב.), ועוד הרבה כיו"ב. וכל אלה

מוכיחים כי בגוויתם הם עומדים חיים; אבל אפשר שהבורא ישים גויותיהם חזקות ובריאות כגוויות המלאכים וכגווית אליהו זכור לטוב, ויהיו העטרות כמשמען וכפשוטן ולא יהיה משל"? וה"כסף־משנה" מפשר בין רבינו ובין הראב"ד ואומר: "לי נראה שאין חילוק בין רבינו והראב"ד ואין הבדל בשיטותיהם אלא בשמות בלבד: לרבינו – העולם שלאחר המות יקרא: "עולם הבא", כמבואר בדבריו בסוף פרק זה. וכל אותם מאמרי חז"ל, שהראב"ד הביאם להסתייע בהם, הם ל"עולם התחיה", כשהבורא יפקוד את המתים להחיות אותם, אלא שהראב"ד קורא לעולם התחיה: עולם הבא. ובכך עלו דברי שניהם כהוגן, ואלו ואלו דברי אלהים חיים". ואף על פי שלא הזכיר רבינו בפרק זה "עולם התחיה", אולם כבר דיבר על אמונתנו בתחיית המתים לעיל (פ"ג, ה"ו), וקבע אותה כיסוד גדול בתורת היהדות בין שלשה־עשר עיקרי הדת בפירושו למשנה (סנהדרין פ"י), ואלה דבריו שם: "ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה; ואין דת ואין דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין בזה".

ג. כָּל נֶפֶשׁ הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן זֶה[18], אֵינָהּ הַנְּשָׁמָה הַצְּרִיכָה לְגוּף[19], אֶלָּא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ[20], שֶׁהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִשִּׂיגָה מֵהַבּוֹרֵא כְּפִי כֹּחָהּ, וְהַשִּׂיגָה הַדֵּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת[21] וּשְׁאָר הַמַּעֲשִׂים[22]; וְהִיא הַצּוּרָה שֶׁבֵּאַרְנוּ עִנְיָנָהּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[23], הִיא הַנִּקְרֵאת נֶפֶשׁ בְּעִנְיָן זֶה. חַיִּים אֵלּוּ - לְפִי שֶׁאֵין עִמָּהֶם מָוֶת, שֶׁאֵין הַמָּוֶת אֶלָּא מִמְּאוֹרְעוֹת הַגּוּף, וְאֵין שָׁם גּוּף נִקְרָאוּ צְרוֹר הַחַיִּים שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים[24]. וְזֶהוּ הַשָּׂכָר שֶׁאֵין שָׂכָר לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה וְהִיא שֶׁהִתְאַוּוּ לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים[25].

18) כגון: והיתה נפש אדוני (שמואל־א כה, כט) וכדומה. 19) היא הנשמה החיונית נחלת כל חי למינהו הצריכה לגוף ותלויה בו, ושעם מותו תאבד גם היא. 20) צורת הנפש החיונית, נשמת הנשמה החיונית. 21) הם מלאכי מעלה למדרגותיהם השונות, ונקראים: צורות נפרדות, או "שכלים נפרדים", מפני שהם צורות רוחניות שאינן מחוברות בגוף, כמבואר לעיל (הלכות יסודי התורה פ"ב, ה"ג). 22) מעשה בראשית ומעשה מרכבה. 23) (הלכות ח"ט). 24) החיים הנצחיים הצרורים לעד ולא יפרדו. וכן בתרגום יונתן שם: ותהא נפשא דרבוני גניזא בגנז חיי עלמא. 25) כמו: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא, כ) וכדומה, כמבואר לקמן בסמוך (ה"ז).

ד. וְכַמָּה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לָהּ[26]. דֶּרֶךְ מָשָׁל[27]: "הַר ה'", וּ"מְקוֹם קָדְשׁוֹ", וְ"דֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ", וְ"חַצְרוֹת ה'", וְ"נֹעַם ה'", וְ"אֹהֶל ה'", וְ"הֵיכַל ה'", וּ"בֵית ה'", וְ"שַׁעַר ה'". וַחֲכָמִים קָרְאוּ לָהּ דֶּרֶךְ מָשָׁל, לְטוֹבָה זוֹ הַמְזֻמֶּנֶת לַצַּדִּיקִים: סְעוּדָה[28], וְקוֹרִין לָהּ בְּכָל מָקוֹם: הָעוֹלָם הַבָּא.

26) לטובה זו. 27) ודמיון, כדי לשבר את האוזן שאינה שומעת דברים מופשטים מגשמיות. 28) (אבות פ"ג, מ"טו) "והכל מתוקן לסעודה", שכוונתה: לחיי עולם הבא. הראב"ד משיג: "ואם זו היא הסעודה – אין כאן כוס של ברכה". כוונתו למה שאמרו חז"ל (פסחים קיט:): עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק, לאחר שאוכלים ושותים נוטל הקב"ה כוס של ברכה ומחזר על כל האבות... עד שמגיע לדוד והוא נוטל ומברך". ולכן הוא שואל: אם הוא כדברי רבינו, הלא אין כאן סעודה – וכוס של ברכה מניין? והכס"מ מתרץ: "אותה כוס של ברכה מיועדת ל"עולם התחיה"; ומה ששנינו: "והכל מתוקן לסעודה" – היינו "עולם הבא" שאחר המות, שהוא "עולם הנפשות". כי שיטת רבינו היא: עולם הבא ותחיית המתים שני דברים שונים הם. עוה"ב אין בו גוף כלל ואינו אלא לנפשות, ולכן אין בו לא אכילה ולא שתיה וכדומה; אבל בעולם התחיה ודאי שיש גוף – שהתורה היא גם לגופות – ויש שם אכילה ושתיה. וכדברי רבינו מפורש גם בזוהר (בראשית, קלה): "סעודת הצדיקים לעתיד לבוא תהיה על־דרך הכתוב: ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד, יא). הצדיקים שזכו ניזונים עד שישיגו השגה שלימה בזיו ה', ואין אכילה ושתיה אלא זו – וזוהי הסעודה. ומניין? – ממשה, שכתוב בו: ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד, כח). מדוע לא אכל ולא שתה? – מפני שהיה ניזון מזיו של מעלה. ובדרך זו תהא סעודת הצדיקים לעתיד לבוא, אמר ר' יהודה: אם כן מהו לויתן, ומהו שור הבר? – להמוני העם תוקנו. שראו החכמים שהגלות נמשכת ואין כח ביד ישראל לסבול עול הצרות, סמכו על פסוקים שבתורה וחיזקום ועודדום שמזומנים הם לאכול ולשתות בסעודה גדולה שהקב"ה יתקן להם – ועל זה רוב ההמון נושא וסובל עול הגלות. אבל אמונת הצדיקים וכיסופם הוא: לשמוח בה', ככתוב: נגילה ונשמחה בך (שה"ש א, ד) – "בך" ולא באכילה.

ה. הַנְּקָמָה, שֶׁאֵין נְקָמָה גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה - שֶׁתִּכָּרֵת[29] הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִזְכֶּה לְאוֹתָן הַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ"[30]. וְזֶהוּ הָאֲבַדּוֹן[31] הוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הַנְּבִיאִים דֶּרֶךְ מָשָׁל: "בְּאֵר־שַׁחַת"[32], וַ"אֲבַדּוֹן"[33], וְ"תָפְתֶּה"[34], וַ"עֲלוּקָה"[35], וְכָל לְשׁוֹן כִּלָּיָה וְהַשְׁחָתָה קוֹרְאִין לוֹ, לְפִי שֶׁהִיא הַכִּלָּיָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ תִּקּוּמָה, וְהַהֶפְסֵד שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר לְעוֹלָם[36].

29) כענף הנכרת מן האילן עץ החיים. 30) כשלא עשה החוטא תשובה, ועוונו עמו (שבועות יג.). 31) הנאמר בעונש כרת: והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה (ויקרא כג, ל), שאבדה הנפש את הנועם הגדול שהיתה ראויה לו מפאת שהיתה זכה וטהורה, שלוקחה ממקום כבוד המלאכים או למעלה מהם – וזה עונש גדול ואבדון חמור. 32) (תהלים נה, כד). 33) (שם פח, יב). 34) (ישעיה ל, לג). מדורת אש, ונגזר מן תופת: מקום השריפה בני־בן־הנוס בדרומה של ירושלים, ששם היו מעבירים את בניהם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

באש. ולפי שאותו מקום היה מימות יאשיה מלך יהודה הפחות שבמקומות, שהשליכו שם נבילות וכל טמא – לפיכך נקרא דין הרשעים: תופת וגיהנם. כמו שנקרא שכר הצדיקים: גן־עדן, להיותו מבחר כל המקומות (רד"ק, שורש תופת). ראה (עירובין יט.). 35) (משלי ל, טו) תולעת מים המוצצת דם. ויש מפרשים: רוח רעה בצורת חיה מוצצת דם טַרְפָּה. 36) הלכה זו נתנה מקום לטעות, כאילו רבינו כופר בדינה של גיהנם (עיין למעלה ה"א בביאורנו), וכך הבינו רבני צרפת מדברי רבינו ז"ל, המתאר את העונש הגדול ביותר באבדן הנפש וכריתתה מחיי עולם הבא ומתעלם מדינה של גיהנם. וכמעט שרצו לגנוז את "ספר המדע", לולא קם הרמב"ן ז"ל וערך אגרת לרבני צרפת (בשנת ד"א תתקצ"ב לבריאת העולם), ובה הוא תובע עלבונו של רבינו ושואל: "ומחסדכם, רבותינו, הודיעונו מה לכם ולספר ההוא? כי שמענו שאתם אומרים, כי הוא ככופר בדינה של גיהנם, מפני שאמר: "הנקמה שאין למעלה ממנה היא: שתיכרת הנפש" – ואני לא האמנתי לשמועה כי קראתם אחריו מלא. הלא רבותינו אמרוה באותה לשון (ספרא, אמור): "לפי שהוא אומר "כרת" בכל מקום, ואיני יודע מהו; כשהוא אומר: והאבדתי את הנפש (ויקרא כג, ל) – לימד על הכרת שאינו אלא אבדון. וחס־ושלום מלכפור שיש גיהנם ותפתה... וכך הוא בעיני אני צעיר תלמידכם: כל חייבי כריתות יורדים תחילה לגיהנם ונידונים בה שנים־עשר חודש, ונפשם כלה ומתבטלת והולכת לה. וזהו שאמרו ז"ל (ר"ה יז.): "לאחר שנים־עשר חודש, גופם כלה ונשמתם נשרפת ורוח מפזרתם תחת כפות רגלי הצדיקים", כלומר: מאותה שעה ואילך אינה במקום דין ולא במקום תענוג, אלא בטלה ואובדת – ונמצאו דברי הרב קיימים. ומה שאמר: "הנקמה שאין אחריה נקמה – הוא האבדון", כוונתו: לסוף האבדון ותכליתו, אחרי שנתייסר תחילה בעונש גיהנם. וחלילה לו שיכפור בדין הראשון שבתחילתה, שהרי אמר (לעיל פ"ג, ה"ה): "דנים אותם כפי חטאיהם" – ובודאי בגיהנם הם נידונים להתם חטאת העוברים... זוהי דעתנו בדברי הספר הזה. לכן נשאנוהו על כפים, ושמנוהו בין העינים. וכבר ראו כל בני לוניל והרב הגדול אברהם בר' דוד (הראב"ד) הספר ההוא ולא ציוו לגנזו. ואין אחד מהם על לומדיו חרבו חוגר; אבל כולם איוו לו וחזו בו ופתחו ואין סוגר" (אגרת הרמב"ן, קובץ "אגרות קנאות", לפסיאה).

ו. שֶׁמָּא תֵּקַל בְּעֵינֶיךָ טוֹבָה זוֹ, וּתְדַמֶּה, שֶׁאֵין שְׂכַר הַמִּצְוֹת וְהִיוֹת הָאָדָם שָׁלֵם בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת, אֶלָּא לִהְיוֹתוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מַאֲכָלוֹת טוֹבוֹת, וּבוֹעֵל צוּרוֹת נָאוֹת, וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְרִקְמָה, וְשׁוֹכֵן בְּאָהֳלֵי־שֵׁן, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי כֶסֶף וְזָהָב, וּדְבָרִים הַדּוֹמִים לָאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּין אֵלּוּ הָעַרְבִיִּים הַטִּפְּשִׁים הָאֱוִילִים הַשְּׁטוּפִים בְּזִמָּה[37]. אֲבָל הַחֲכָמִים וּבַעֲלֵי־דֵעָה יֵדְעוּ, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ דִּבְרֵי הַבַּאי וָהֶבֶל הֵם, וְאֵין בָּהֶם תּוֹעֶלֶת. וְאֵינָהּ טוֹבָה גְּדוֹלָה אֶצְלֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה; אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ בַּעֲלֵי גוּף וּגְוִיָּה, וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[38] צָרְכֵי הַגּוּף הֵם וְאֵין הַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה לָהֶם וּמְחַמַּדְתָּן, אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַגּוּף כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא חֶפְצוֹ וְיַעֲמֹד עַל בְּרִיּוֹ[39]; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, נִמְצְאוּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּטֵלִים. הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתִּהְיֶה בָּהּ הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא, אֵין שׁוּם דֶּרֶךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה לְהַשִּׂיגָהּ וְלֵידַע אוֹתָהּ. שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא טוֹבַת הַגּוּף וְלָהּ אָנוּ מִתְאַוִּין; אֲבָל אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ[40] בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא דֶּרֶךְ מָשָׁל; אֲבָל בִּדְרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁנַּעֲרֹךְ טוֹבַת הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא בְּטוֹבוֹת הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה - אֵינוֹ כֵן[41]; אֶלָּא אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד אֵין חֵקֶר וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן. הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ וְגוֹ'.

37) (קידושין מט:): עשרה קבים זנות ירדו לעולם: תשעה נטלה ערביא וכו'. 38) אכילה ושתייה ודומיהן. 39) על בריאות גופו השלימה. 40) שיווי ודמיון, מלשון: ומה דמות תערכו לו (ישעיה מ, יח). 41) מפני שאין שום דמיון כלל ביניהם, ולו גם דמיון רחוק, וכן יאמר רבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פ"י): "הוי יודע, כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים, ואין החרש משיג הקולות – כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיים. וכמו שהדגים אינם יודעים את יסוד האש, לפי היותם ביסוד המים שהוא הפכי – כן אין נודע בעולם הזה הגופני תענוג העולם הרוחני. וכן אנחנו כשיזכה מי מאתנו ויעלה לאותה מעלה אחרי מותו – אינו משיג התענוגים הגופניים ואינו רוצה בהם".

ז. וְכַמָּה כָּמַהּ דָּוִד וְהִתְאַוָּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לוּלֵא[42] הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים". כְּבָר הוֹדִיעוּנוּ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[43], שֶׁטּוֹבַת הָעוֹלָם הַבָּא אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיגָהּ עַל בֵּרְיָהּ[44], וְאֵין יוֹדֵעַ גָּדְלָהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ[45] אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְבַדּוֹ; וְשֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִים בָּהֶם הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל אֵינָן אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁבַּגּוּף, שֶׁנֶּהֱנִין בָּהֶן יִשְׂרָאֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ[46] בַּזְּמַן שֶׁתָּשׁוּב הַמֶּמְשָׁלָה לְיִשְׂרָאֵל; אֲבָל טוֹבַת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן, וְלֹא דִּמּוּהָ הַנְּבִיאִים[47], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ אוֹתָהּ בַּדִּמְיוֹן. הוּא שֶׁיִּשַׁעְיָהוּ אָמַר: "עַיִן לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה־לוֹ", כְּלוֹמַר: הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאָתָה אוֹתָהּ עַיִן נָבִיא, וְלֹא רָאָה אוֹתָהּ אֶלָּא אֱלֹהִים - עָשָׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹהִים לָאָדָם שֶׁמְּחַכֶּה לוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים[48]: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן לֹא נִבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא - עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ.

42) רבינו כיוון למה שאמרו חז"ל (ברכות ד.): "למה נקוד על לולא? אמר דוד לפני הקב"ה: מובטח אני בך שאתה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו". 43) (שם, לד:). 44) כמו שהיא באמת. 45) תקפה. כלשון תנחומא (פ' ויקרא). 46) שאין ביניהם ובין עוה"ז אלא שעבוד מלכות לבד. ראה לקמן (פ"ט, ה"ב). 47) בדמיונות ומשלים, כמו שנאמר: וביד הנביאים אדמה (הושע יב, יא). 48) (ברכות לד:).

ח. זֶה שֶׁקָּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים הָעוֹלָם הַבָּא, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מָצוּי עַתָּה, וְזֶה הָעוֹלָם אוֹבֵד[49] וְאַחַר־כָּךְ יָבוֹא אוֹתוֹ הָעוֹלָם - אֵין הַדָּבָר כֵּן; אֶלָּא הֲרֵי הוּא מָצוּי וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר צָפַנְתָּ[50] לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ וְגוֹ'". וְלֹא קְרָאוּהוּ עוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן הַחַיִּים בָּאִין לוֹ לָאָדָם אַחַר חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁאָנוּ קַיָּמִים בּוֹ בְּגוּף וָנֶפֶשׁ, וְזֶהוּ הַנִּמְצָא לְכָל אָדָם בָּרִאשׁוֹנָה.

49) אומר הראב"ד: נראה כמכחיש שאין העולם חוזר לתהו ובהו והקדוש־ברוך־הוא מחדש עולמו, והרי אמרו (סנהדרין צז.): שיתא אלפי שנין הוה עלמא וחד חריב", ונמצא שהוא עולם חדש? ומתרץ ה"כסף־משנה": כבר ביארנו שאין רבינו מדבר אלא בעולם שהוא אחר המות, והקבלה שקיבלו חז"ל שהעולם יחרב, אינה ענין לדברי רבינו על עולם הבא. וכדברי רבינו מפורש בתנחומא (ויקרא, אות ח). 50) הרי הוא קיים, צפון ועומד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאור הפסוקים שנראה מהם, כאילו שכר הצדיקים ופירעון הרשעים הכול בעולם הזה.

א. מֵאַחַר שֶׁנּוֹדָע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, וְהַטּוֹבָה שֶׁנִּזְכֶּה לָהּ אִם שָׁמַרְנוּ דֶּרֶךְ ה' הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה, הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יִיטַב[2] לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים"; וְהַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִים מִן הָרְשָׁעִים שֶׁעָזְבוּ אָרְחוֹת הַצֶּדֶק הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה הִיא הַכָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת[3] תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ" - מַהוּ זֶה שֶׁכָּתוּב בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ: אִם תִּשְׁמְעוּ - יַגִּיעַ לָכֶם כָּךְ, וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ - יִקְרֶה אֶתְכֶם כָּךְ; וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן שֹׂבַע וְרָעָב, וּמִלְחָמָה וְשָׁלוֹם, וּמַלְכוּת וְשִׁפְלוּת, וִישִׁיבַת הָאָרֶץ וְגָלוּת, וְהַצְלָחַת מַעֲשֶׂה וְהֶפְסֵדוֹ[4], וּשְׁאָר כָּל דִּבְרֵי הַבְּרִית[5] - כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים אֱמֶת הָיוּ וְיִהְיוּ. וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, יַגִּיעוּ אֵלֵינוּ טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה כֻּלָּן; וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹבְרִין עֲלֵיהֶן, תִּקְרֶאנָה אוֹתָנוּ הָרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין אוֹתָן הַטּוֹבוֹת הֵן סוֹף מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת וְלֹא אוֹתָן הָרָעוֹת הֵן סוֹף הַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִין מֵעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹת. אֶלָּא כָּךְ הוּא הֶכְרַע[6] כָּל הַדְּבָרִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָנוּ תּוֹרָה זוֹ, עֵץ־חַיִּים הִיא, וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַכָּתוּב בָּהּ וְיוֹדְעוֹ[7] דֵּעָה גְּמוּרָה נְכוֹנָה[8], זוֹכֶה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וּלְפִי גֹּדֶל מַעֲשָׂיו וְרֹב חָכְמָתוֹ הוּא זוֹכֶה. וְהִבְטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ וְנֶהְגֶּה בְּחָכְמָתָהּ תָּמִיד, שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִים אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ, כְּגוֹן חֹלִי וּמִלְחָמָה וְרָעָב וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וְיַשְׁפִּיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמַּחֲזִיקוֹת אֶת יָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן שֹׂבַע וְשָׁלוֹם וְרִבּוּי כֶּסֶף וְזָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲסֹק כָּל יָמֵינוּ בִּדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן, אֶלָּא נֵשֵׁב פְּנוּיִים לִלְמֹד בְּחָכְמָה וְלַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, אַחַר שֶׁהִבְטִיחַ בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה: "וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ וְגוֹ'"[9]. וְכֵן הוֹדִיעָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲזֹב הַתּוֹרָה מִדַּעַת[10] וְנַעֲסֹק בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט", שֶׁדַּיַּן הָאֱמֶת יָסִיר מִן הָעוֹזְבִים כָּל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵן חִזְּקוּ יְדֵיהֶם לִבְעֹט[11], וּמֵבִיא עֲלֵיהֶם כָּל הָרָעוֹת הַמּוֹנְעִים אוֹתָן מִלְּקִנּוֹת הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁיֹּאבְדוּ בְּרִשְׁעָם. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' וְגוֹ'. וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ". נִמְצָא פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת עַל דֶּרֶךְ זוֹ, כְּלוֹמַר: אִם עֲבַדְתֶּם אֶת ה' בְּשִׂמְחָה וּשְׁמַרְתֶּם דַּרְכּוֹ - מַשְׁפִּיעַ לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ וּמַרְחִיק הַקְּלָלוֹת מִכֶּם, עַד שֶׁתִּהְיוּ פְּנוּיִים לְהִתְחַכֵּם בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֹק בָּהּ כְּדֵי שֶׁתִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְיִיטַב לְךָ - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וְתַאֲרִיךְ יָמִים - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ, וְנִמְצָאתֶם זוֹכִים לִשְׁנֵי הָעוֹלָמוֹת: לְחַיִּים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַמְּבִיאִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאִם לֹא יִקְנֶה פֹּה חָכְמָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ בַּמֶּה יִזְכֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל"[12]. וְאִם עֲזַבְתֶּם אֶת ה' וּשְׁגִיתֶם[13] בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּזְנוּת[14] וְדוֹמֶה לָהֶם - מֵבִיא עֲלֵיכֶם כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלּוּ וּמְסִיר כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ יְמֵיכֶם בְּבֶהָלָה וָפַחַד, וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם לֵב פָּנוּי וְלֹא גּוּף שָׁלֵם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת, כְּדֵי שֶׁתֹּאבְדוּ מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְנִמְצָא שֶׁאַבַּדְתֶּם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם טָרוּד בָּעוֹלָם הַזֶּה בַּחֹלִי וּבְמִלְחָמָה וּרְעָבוֹן, אֵינוֹ מִתְעַסֵּק, לֹא בְּחָכְמָה וְלֹא בְּמִצְוֹת, שֶׁבָּהֶן זוֹכִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

2) ואמרו חז"ל (קידושין לט:): "למען ייטב לך" — ליום שכולו טוב וכו'. 3) (סנהדרין סד:) "הכרת" — בעוה"ז: "תכרת" — לעוה"ב, כמבואר בפרק הקודם. 4) המפורשים בפרשיות התוכחה (ויקרא, כו: דברים, כח). 5) כוונתו לכתוב: אלה דברי הברית וגו' (שם, סט), והלא מכל אלה משמע שהשכר והעונש מיועד לאדם, לכלל ולפרט, בעולם הזה — וזה סותר לדברינו הקודמים? 6) סדר הדברים והצעתם. ונוסח אוקספורד: הציע. 7) את כל הכתוב בתורה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

8) שאינו מעקם את הכתובים ואינו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. 9) כלומר: טובת עוה"ז תהיה לנו לצדקה. שתאפשר לנו לשמור ולעשות, לזכות על ידי זה לחיי נצחים בעולם הנפשות, שהם העיקר והתכלית למין האנושי. 10) במתכוון, בלי אונס והכרח. 11) כי מרוב טובה שכחו את ה' מיטיבם. 12) שכן אמרו חכמינו (שבת לא.): במתים חפשי (תהלים פח, ו) – "כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות". 13) ועסקתם בהתמסרות ובשכחה עצמית בדברים המוליכים את האדם שולל. 14) כדברי הכתוב: זנות ויין ותירוש יקח לב (הושע ד, יא).

~ נקודות משיחות קודש ~

"כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲסֹק כָּל יָמֵינוּ בִּדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לְהֶן, אֶלָּא נַשֵּׁב פְּנוּיִין לִלְמֹד בְּחָכְמָה, וְלַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה כו'".

כאן מיעט רק שלא נעסוק **כל ימינו** ומשמעו שמקצת כן, כי מדבר בזמן הזה שצריך להיות מיעוט עסק לצורך פרנסתו משא"כ בנוגע לעתיד־לבוא כתב "לא יהי' עסק כל העולם **אלא לדעת** את ה' בלבד" כי זה שתהי' אכילה ושתיה ו"עמל מעט" למצוא מחייתם – לא יהי' באופן של עסק ביגיעה והשתדלות.

לקוטי שיחות חלק כ"ד עמוד 239
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

ב. וּמִפְּנֵי זֶה נִתְאַוּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, נְבִיאֵיהֶם וְחַכְמֵיהֶם, לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כְּדֵי שֶׁיָּנוּחוּ מִמַּלְכֻיּוֹת[15], שֶׁאֵינָן מַנִּיחוֹת לָהֶן לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת כַּהֹגֶן, וְיִמְצְאוּ לָהֶם מַרְגּוֹעַ וַיִּרְבּוּ בְּחָכְמָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. לְפִי שֶׁבְּאוֹתָן הַיָּמִים תִּרְבֶּה הַדֵּעָה וְהַחָכְמָה וְהָאֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה'", וְנֶאֱמַר: "וְלֹא יְלַמְּדוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ", וְנֶאֱמַר: "וַהֲסִירֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם". מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲמֹד מִזֶּרַע דָּוִד, בַּעַל חָכְמָה יִהְיֶה יוֹתֵר מִשְּׁלֹמֹה, וְנָבִיא גָּדוֹל הוּא קָרוֹב לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ[16]; וּלְפִיכָךְ יְלַמֵּד כָּל הָעָם וְיוֹרֶה אוֹתָם דֶּרֶךְ־ה', וְיָבוֹאוּ כָּל הַגּוֹיִם לִשְׁמְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים". וְסוֹף כָּל הַשָּׁכָר כֻּלּוֹ[17] וְהַטּוֹבָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק וְגֶרָעוֹן, הוּא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ הוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁהַמַּלְכוּת תַּחֲזֹר לְיִשְׂרָאֵל. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[18]: "אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד"[19].

15) משעבוד מלכויות. 16) (מדרש תולדות אות יד) הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד (ישעיה נב, יג) – כולו נאמר על משיח בן־דוד: שיהיה גדול מן האבות ונישא ממשה (במובן השררה, וקרוב למשה במובן הנבואה). 17) כלומר: כל זה אינו עדיין השכר הסופי, התכליתי. 18) (שבת סג.). 19) שנפרוק מעל צוארנו עול הגויים. השווה (הלכות מלכים, פרק יג). וכן מבואר כל זה ביתר שאת בפירוש רבינו למשנה (סנהדרין פ"י).

~ יום שישי כ"א אייר ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) עבודת ה' מאהבה או מיראה; והמלמד לקטנים ועמי הארץ, על איזה דרך ילמדם; העסק בתורה לשמה.

א. אַל יֹאמַר אָדָם: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּחָכְמָתָהּ כְּדֵי שֶׁאֲקַבֵּל[2] כָּל הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת בָּהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁאֶזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְאֶפְרֹשׁ מִן הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה מֵהֶן כְּדֵי שֶׁאִנָּצֵל מִן הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא אִכָּרֵת מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶת ה' עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה, שֶׁהָעוֹבֵד עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עוֹבֵד מִיִּרְאָה וְאֵינָהּ מַעֲלַת הַנְּבִיאִים וְלֹא מַעֲלַת הַחֲכָמִים; וְאֵין עוֹבְדִים ה' עַל דֶּרֶךְ זֶה אֶלָּא עַמֵּי־הָאָרֶץ[3] וְהַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים, שֶׁמְּחַנְּכִין אוֹתָן לַעֲבֹד מִיִּרְאָה, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַעְתָּן וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה[4].

2) (אבות פרק א, משנה ג). 3) המוני עם שאין בידם תורה וחכמה, אבל מנומסים במידות ובהרגלים נאים המועילים לחיזוק החברה ויישוב הארץ. ולפיכך נקראו: "עמי הארץ" שחברתם טובה ליישוב הארץ (על פי פירוש המשנה לרבינו, אבות פרק ה, משנה ז). 4) וכה יאמר רבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פרק י, משנה א): "לפי שאין האדם עושה מעשה אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת, או שיסור ממנו איזה הפסד; ואם אינו כן, יהיה אצלו אותו המעשה הבל וריק. היאך ייאמר לבעל תורה: עשה אלה המעשים לא מחמת יראת העונש מאת השם יתברך, ולא כדי לנחול שכר טוב? זה דבר קשה עד מאוד, לפי שלא כל בני־אדם משיגים את האמת כאברהם אבינו (שעבד את ה' מאהבה). לכן התירו להמון כדי שיתיישבו על אמונתם, לעשות את המצוות – לתקוות שכר; ולהינזר מן העבירות – מיראת העונש, "מזרזים אותם על זה עד שישיגו את האמת וידעוה".

ב. הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה, עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְהוֹלֵךְ בִּנְתִיבוֹת הַחָכְמָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם וְלֹא מִפְּנֵי יִרְאַת הָרָעָה וְלֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה; אֶלָּא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת, וְסוֹף הַטּוֹבָה לָבֹא[5] בִּגְלָלָהּ. וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה מְאֹד, וְאֵין כָּל חָכָם זוֹכֶה לָהּ, וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ[6], שֶׁקְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹהֲבוֹ[7], לְפִי שֶׁלֹּא עָבַד אֶלָּא מֵאַהֲבָה. וְהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁצִּוָּנוּ בָּהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ". וּבִזְמַן שֶׁיֶּאֱהַב אָדָם אֶת ה' אַהֲבָה הָרְאוּיָה, מִיָּד יַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹת מֵאַהֲבָה.

5) מאליה, כמו שאמרו (נדרים סב.): "למוד מאהבה וסוף

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הכבוד לבוא". 6) (סוטה לא.). 7) שנאמר (ישעיה מא, ח): זרע אברהם אוהבי.

ג. וְכֵיצַד הִיא הָאַהֲבָה הָרְאוּיָה? הוּא, שֶׁיֶּאֱהַב אֶת ה' אַהֲבָה גְדוֹלָה, יְתֵרָה, עַזָּה מְאֹד, עַד שֶׁתְּהֵא נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּאַהֲבַת ה', וְנִמְצָא שׁוֹגֶה[8] בָּהּ תָּמִיד כְּאִלּוּ חוֹלֶה חֳלִי הָאַהֲבָה, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה מֵאַהֲבַת אוֹתָהּ אִשָּׁה וְהוּא שׁוֹגֶה בָּהּ תָּמִיד - בֵּין בְּשִׁבְתּוֹ, בֵּין בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה - יָתֵר מִזֶּה תִּהְיֶה אַהֲבַת ה' בְּלֵב אוֹהֲבָיו שׁוֹגִים בָּהּ תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי"; וְכָל שִׁיר־הַשִּׁירִים מָשָׁל הוּא לְעִנְיָן זֶה[9].

8) הוגה ועוסק בה. 9) שכל דברי אהבה האמורים שם, אינם אלא משל לאהבת ה' בין כנסת־ישראל האהובה לאוהבה אביה שבשמים.

ד. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[10]: שֶׁמָּא תֹּאמַר, הֲרֵינִי לָמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַבִּי, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא - תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְאַהֲבָה אֶת ה'" - כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם עוֹשִׂים, לֹא תַעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה[11]. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים[12]: "בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד" - וְלֹא בִּשְׂכַר מִצְוֹתָיו. וְכֵן הָיוּ גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים מְצַוִּים לִנְבוֹנֵי תַלְמִידֵיהֶם וּמַשְׂכִּילֵיהֶם בִּיחוּד[13]: "אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב וְכוּ'", אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָרַב רָאוּי לְשַׁמְּשׁוֹ, כְּלוֹמַר: עִבְדוּ מֵאַהֲבָה.

10) (ספרי, עקב אות מח; נדרים סב.). 11) אהבת ה' ומצוותיו, ולא על מנת לקבל פרס, שכר טוב. וכה יאמר רבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י): ואתה, המעיין, הבן זה המשל שאני ממשיל לך: שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה, וזהו הטוב הגדול לו לעניין מה שישיג מן השלימות. אלא שהוא, למיעוט שניו וחולשת שכלו, אינו מבין מעלת אותו הטוב... ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד לזרז אותו בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו, ויאמר לו: קרא ואתן לך אגוזים או תאנים. ובזה הוא קורא ומשתדל, לא לעצם הקריאה – לפי שאינו יודע מעלתה – אלא כדי שיתנו לו אותם המגדים, שאכילתם יקרה אצלו יותר מן הקריאה. ולפיכך חושב את הלימוד עמל ויגיעה הוא עמל בה, כדי שישיג באותו עמל את התכלית האהובה אצלו, והיא – אגוז אחד, או מעט דבש. וכשיגדל ויחזק שכלו וייקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד לפנים, יזרזוהו ויעוררו חפצו בדבר אחר חמוד יותר, ומלמדו יאמר לו: קרא ואקח לך מנעלים יפים, או בגדים חמודים. ובזה ישתדל לקרוא לא לשם עצם הלימוד, אלא לאותו המלבוש, והבגד ההוא נכבד בעיניו יותר מן התורה. וכאשר יהיה יותר שלם בשכלו, ויתבזה בעיניו הדבר הזה, ישים נפשו למה שהוא גדול ממנו, ויאמר לו רבו: למוד פרשה זו ואתן לך דינר אחד או שניים. וכך הוא קורא ומשתדל ולוקח אותו הממון, והוא נכבד אצלו יותר מן הלימוד – לפי שתכלית הלימוד אצלו, שישיג את הדינר שהבטיחוהו. וכשתהיה דעתו גדולה ונקלה בעיניו זה השיעור יתאווה למה שהוא יותר נכבד ויאמר לו רבו; למוד, כדי שתהיה ראש ודיין, ויכבדוך בני אדם ויקומו מפניך. והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלת הכבוד, ותהיה תכלית הלימוד אצלו: הכבוד שיכבדוהו בני אדם וינשאו אותו וישבחוהו. וכל זה מגונה. ועל לימוד כזה יאמרו החכמים: "שלא לשמה", כלומר: שיעשה המצוות וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו (החכמה), אלא בשביל דבר אחר זולת החכמה. והזהירונו חכמינו על זה ואמרו (אבות פרק ד, משנה ה): "אל תעשם עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפור בה... ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד. וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת והתורה אמת, ותכלית ידיעתה – לעשותה. ואסור לאדם השלם לומר: כשאעשה אלה המצוות – שהן המידות הטובות, ואתרחק מן העבירות – שהן המידות הרעות, מה הגמול שאקבל עליהן? לפי שזה כמו שיאמר הנער: מה יתנו לי כשאני קורא? והם אומרים לו: דבר פלוני. לפי שאנו רואים מיעוט שכלו – שהוא מבקש לתכלית, תכלית אחרת – אנו משיבים לו כסכלתו, כמו שנאמר: "ענה כסיל כאיוולתו". 12) (עבודה־זרה יט.).

13) לנבונים ולמשכילים דווקא ולא לכולם, כי אחרים עלולים לטעות ולחשוב שאין בשמים לא גמול ולא עונש, כמו שקרה באנטיגנוס איש סוכו (אבות פרק א, משנה ג. שדרש לפני תלמידיו: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס". כוונתו הייתה לעבוד את ה' מאהבה ולא מיראה. וטעו שני תלמידיו צדוק וביתוס, אמר האחד לחבירו: הנה הרב אמר בפירוש, שאין לאדם גמול ולא עונש ואין תקווה כלל כי לא הבינו כוונתו. וסמך האחד את חבירו ופרשו מן החכמים ויסדו כיתות הכופרות בתורה שבעל־פה ובקבלת החכמים, ונקראו: צדוקים וביתוסים על שמם. הוא שהתנא מזהיר (שם, משנה י"א): "חכמים, היזהרו בדבריכם"! (על פי פירוש רבינו, שם).

ה. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תַגִּיעַ עָלָיו פֻּרְעָנוּת - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל הָעוֹסֵק בָּהּ, לֹא לְיִרְאָה וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר, אֶלָּא מִפְּנֵי אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: "לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ"[14]. לְפִיכָךְ כְּשֶׁמְּלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים וְאֶת הַנָּשִׁים וּכְלָל עַמֵּי־הָאָרֶץ, אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֶלָּא לַעֲבֹד מִיִּרְאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר; עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַעְתָּן וְיִתְחַכְּמוּ חָכְמָה יְתֵרָה, מְגַלִּים לָהֶם רָז זֶה מְעַט מְעַט וּמַרְגִּילִין אוֹתָן לְעִנְיָן[15] זֶה בְּנַחַת, עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ וְיֵדָעוּהוּ וְיַעַבְדוּהוּ מֵאַהֲבָה.

14) פסחים נ:) אבל ללמוד על מנת לקנטר את חבריו –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אסור, ועליו אמרו (ברכות יז.): העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וכן אמרו (תענית ז.): "כל העוסק בתורה שלא לשמה – נעשית לו סם המוות". 15) שלא זו הדרך הנכונה ללמוד על מנת לקבל פרס.

ו. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאֵין אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְשֶׁרֶת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם עַד שֶׁיִּשְׁגֶּה[16] בָּהּ תָּמִיד כָּרָאוּי וְיַעֲזֹב כָּל מַה שֶּׁבָּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". אֵינוֹ אוֹהֵב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא בַּדַּעַת שֶׁיֵּדָעֶהוּ[17]; וְעַל פִּי הַדֵּעָה תִּהְיֶה הָאַהֲבָה: אִם מְעַט - מְעָט, וְאִם הַרְבֵּה - הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְיַחֵד עַצְמוֹ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּחָכְמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמּוֹדִיעִים לוֹ אֶת קוֹנוֹ, כְּפִי כֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[18].

16) שיעסוק בה תמיד, מלשון הכתוב: באהבתה תשגה תמיד (משלי ה, יט). לפי רבי משה הדרשן (הובא ברש"י, שם) מקור המלה בערבית, והוראתו: עסוק. והראב"ד פירש: מלשון שגיאה – שבכלל אהבתו לה', ישגה בענייניו היום־יומיים שלא ישים אליהם לב. וכן אמרו (עירובין נד:) על רבי אלעזר בן־פדת, שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו שהתעטף בו מוטל בשוק העליון של ציפורי, וסמכו עליו את הפסוק: "באהבתה תשגה תמיד", וכפירוש רש"י, שם: "בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקיך ולרוץ לדבר הלכה". וראה בירושלמי (ברכות פרק ה, סוף הלכה א). "ריש לקיש היה מהרהר בדברי תורה ויצא מחוץ לתחום בשבת ולא הרגיש. לקיים מה שנאמר: "באהבתה תשגה תמיד". 17) כפי ידיעתו – אהבתו, לפי שאי אפשר לאהוב דבר שאין יודעים ומכירים אותו. 18) (פרק ד, הלכה יב).

מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתְךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי

סֵפֶר שֵׁנִי וְהוּא סֵפֶר אַהֲבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:

א. הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע. ב. הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים. ג. הִלְכוֹת תְּפִלִּין מְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה. ד. הִלְכוֹת צִיצִית. ה. הִלְכוֹת בְּרָכוֹת. ו. הִלְכוֹת מִילָה. וְהַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלִים בָּהֶם מְפֹרָשִׁים בִּשְׁמוֹתָם בִּמְקוֹמָם.

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת וְהִיא, לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) כמה פרשיות הוא קורא; נוסח ברכות קריאת שמע ומי תיקנן; זמן קריאתה בערב ובבוקר.

א. פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם קוֹרִאִין קְרִיאַת־שְׁמַע: בָּעֶרֶב וּבַבֹּקֶר[2], שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְשָׁכְבְּךָ[3] וּבְקוּמֶךָ' - בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם שׁוֹכְבִין, וְזֶה הוּא לַיְלָה; וּבְשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין, וְזֶה הוּא יוֹם[4].

~ נקודות משיחות קודש ~

סְמִיכוּת הִלְכוֹת קְרִיַת שְׁמַע לְהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה.

בסמיכות הלכות תשובה להלכות ק"ש נרמזת הוראה למעשה: שאף שתנועת התשובה היא למעלה ממדידה והגבלה, יש להחדירה בתוך גדרי הזמן – חיוב ק"ש פעמיים בכל יום.

בתחילת הלכות תשובה כתב: "ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד . . וכן יתנחם על שעבר . . ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם".

כלומר: אע"פ שעבודת התשובה בתוכנה היא תנועה שלמעלה ממדידה והגבלה לגמרי הבאה מהתעוררות ברגע מיוחד "בשעתא חדא וברגעא חדא", מכל־מקום צריך לחברה ולהחדירה בגדרי הזמן שלאחרי כן – "שלא ישוב לזה החטא לעולם".

בנוסף, תשובה מאהבה פועלת לא רק מכאן ולהבא אלא גם על זמן העבר שנעשה בו שינוי כמודגש מהנפק"מ להלכה במקדש אשה על מנת שאין עליה עבירות שאם עשתה תשובה מיראה אינה מקודשת כיון שהעבירות שהיו עליה בשעת קידושין לא נעקרו, אבל אם עשתה תשובה מאהבה שאז "נעקר עוונו מתחילתו" מקודשת, כיון שבשעת הקידושין לא היו עליה עבירות כלל כיון שתשובתה פעלה גם על העבר.

יין מלכות ספר מדע סימן נב
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) מפני שהאדם נפתה אחר הבלי העולם ונמשך אחר תאוותו – צריך הוא לזכרון תמידי במלכות שמים וביחוד ה' לשמרו מן החטא. על כן היה מחסדי ה' לזַכותנו, וציוונו לזכרו בקביעות ובכוונה גמורה בשתי העתים האלה: אחת ביום להועיל לכל מעשינו במשך היום, כי בהיות האדם זוכר בבוקר אחדות ה' ומלכותו, ויתן אל לבו כי עיני ה' פקוחות על כל דרכיו וכל צעדיו יספור – תהיה לו מחשבה זו והודאת פיו בדבר הזה למשמר, שלא יחטא כל היום ההוא. וכן תועיל לו הודאתו זו בלילה, לשמור עליו כל הלילה מן החטא (מלשון ה'חינוך', מצוה ת"כ). 3) הקדים הכתוב קריאת־שמע של ערבית, כסדר בריאת העולם שהתחיל היום מן הלילה, ככתוב: ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א, ה). 4) ברכות פ"א, מ"ג.

ב. וּמַה הוּא קוֹרֵא? שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת, אֵלּוּ הֵן: 'שְׁמַע'[5], 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ'[6], 'וַיֹּאמֶר'[7]. וּמַקְדִּימִין לִקְרוֹת פָּרָשַׁת 'שְׁמַע', מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יִחוּד הַשֵּׁם[8] וְאַהֲבָתוֹ[9] וְתַלְמוּדוֹ[10], שֶׁהוּא[11] הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תָּלוּי בּוֹ[12]. וְאַחֲרֶיהָ - 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל (זְכִירַת) שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת[13]. וְאַחַר־כָּךְ - פָּרָשַׁת צִיצִת[14], שֶׁגַּם הִיא יֵשׁ בָּהּ צִוּוּי זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹת[15].

5) דברים ו, ד. 6) שם, יא, יג. 7) במדבר טו, לז. 8) האמונה בה' שהוא אחד ואין שני לו – "ה' אלהינו ה' אחד". 9) שעלינו לאהבו, ככתוב: "ואהבת את ה' אלהיך". 10) מצות תלמוד תורה – ככתוב: "ושננתם לבניך ודברת בם". 11) חוזר אל יחוד ה'. 12) כלשון רבינו בהל' יסודי התורה (פ"א, ה"ו): "וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה... כופר בעיקר – שזה הוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו". וכוונת רבינו לומר: שפרשת "שמע" יש בה מלבד אהבת ה' ותלמודו, גם מצות יחוד ה', ולפיכך קוראים אותה לפני פרשת "והיה אם שמוע" שאין בה עיקר גדול זה, אע"פ שיש בה אהבת ה', ככתוב: "לאהבה את ה' אלהיכם: וכן תלמוד, ככתוב: "ולמדתם אותם את בניכם" (הגהות "מעשה רב" לרמב"ם דפוס וילנה). 13) ככתוב: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי". 14) היא פרשת "ויאמר" המדברת במצות ציצית. 15) "וזכרתם את כל מצוות ה'", וראויה היא פרשת "והיה אם שמוע" להקדימה ל"ויאמר" שאין בה "אהבת ה' ותלמודו, הנאמרים ב"והיה אם שמוע" (מעשה רב). וכבר קדמו בזה הרדב"ז, ח"א אות נ"ו ב"לשונות הרמב"ם".

ג. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין מִצְוַת צִיצִת נוֹהֶגֶת בַּלַּיְלָה[16] - קוֹרְאִין אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה[17], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ זִכְרוֹן יְצִיאַת מִצְרַיִם[18], וּמִצְוָה לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל[19] יְמֵי חַיֶּיךָ'. וּקְרִיאַת שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ עַל סֵדֶר זֶה הִיא הַנִּקְרֵאת קְרִיאַת־שְׁמַע[20].

16) שנאמר בה "וראיתם אותו", ולילה לאו זמן ראיה הוא. 17) בקריאת־שמע של לילה. 18) "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים". 19) המלה "כל" באה לרַבּות את הלילות (ברכות יב:), כי אף־על־פי שיציאת מצרים חלה ביום, ככתוב: "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל" וגו' (במדבר לג, ג) – התחלת הגאולה בלילה היתה, שבלילה ניתנה להם הרשות לצאת, ככתוב: "ויקרא למשה ולאהרן לילה, ויאמר: קומו צאו מתוך עמי" (שמות יב, לא), והוא שאמר הכתוב (דברים טז, א): "הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה" (ברכות ס.). 20) (ברכות פרק ב' מ"ב). ובירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה) אמרו: "מפני מה קוראים שלש פרשיות אלו בכל יום? אמר רבי לוי, מפני שעשרת הדברות כלולין בהן".

ד. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע - כְּשֶׁהוּא גּוֹמֵר פָּסוּק רִאשׁוֹן, אוֹמֵר בְּלַחַשׁ 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד', וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ[21] 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ' עַד סוֹפָהּ. וְלָמָּה קוֹרִין כֵּן[22]? מָסֹרֶת הִיא בְּיָדֵינוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקָּבַץ יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בָּנָיו בְּמִצְרַיִם בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, צִוָּם וְזֵרְזָם עַל יִחוּד הַשֵּׁם, וְעַל דֶּרֶךְ ה' שֶׁהָלַךְ בָּהּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק אָבִיו. וְשָׁאַל אוֹתָם וְאָמַר לָהֶם: בָּנַי, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם פַּסְלוּת[23], מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד עִמִּי בְּיִחוּד הַשֵּׁם; כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר לָנוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה' וְגוֹ'? עָנוּ כֻּלָּם וְאָמְרוּ: 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', כְּלוֹמַר: שְׁמַע מִמֶּנּוּ, אָבִינוּ יִשְׂרָאֵל - ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד[24]. פָּתַח הַזָּקֵן וְאָמַר: 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד'[25]. לְפִיכָךְ נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שֶׁבַח שֶׁשִּׁבַּח בּוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן אַחַר פָּסוּק זֶה[26].

21) וצריך להפסיק מעט בין "עולם ועד" ל"ואהבת" ('טור' אורח־חיים סימן סא), והטעם: כדי ליתן ריוח בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים, ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" מכלל קבלת מלכות שמים הוא, (ראה פסחים נו.). 22) הלא אין זה פסוק מפרשת "שמע", ומה ענינו לכאן? 23) פסול ופגם באמונתכם בה' ובאחדותו. 24) (פסחים נו.) "כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד". 25) דברי הודאה לה' שבניו צדיקים, ואין בהם פסול. 26) אבל מתוך שמשה רבינו לא אמרו, התקינו לאמרו בלחש (שם). והכסף־משנה שואל: היכן מצינו שיעקב זרזם על יחוד ה', והלא בגמרא (פסחים, שם) לא אמרו אלא שביקש יעקב לגלות את קץ הימין לבניו, ולא שאלם על אמונתם ביחוד ה'? והוא מראה מקור הדברים ב'ספרי' פרשת ואתחנן על הפסוק שמע ישראל וגו'. והדברים מפורשים יותר ב'מדרש רבה' בראשית (פ' צח). וכן ב'דברים רבה' (פ"ב) "מהיכן זכו ישראל לקריאת־שמע? בשעה שנטה יעקב למיתה, קרא לכל השבטים ואמר להם: שמא משאני נפטר מן העולם אתם משתחווים לאלוה אחר... אמרו לו: שמע ישראל... והוא אמר בלחישה: ברוך שם כבוד וגו'. ומפני מה נוהגים לאמרו ביום הכיפורים בקול רם? כתב ה'טור' או"ח (סימן תרי"ט) על־פי ה'מדרש רבה' (שם) "בשעה שעלה משה למרום, שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה ברוך שם וגו', והוריד אותה לישראל. (אבל אין אומרים אותו בפרהסיא, מפני שמשה לקחו בסתר, שלא ידעו המלאכים ויקנאו בנו). וביום הכיפורים שאנו נקיים כמלאכי השרת, אומרים אותו בפרהסיא.

ה. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. בַּיּוֹם מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם[27] לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ; וּבַלַּיְלָה מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ[28].

27) שתי ברכות. 28) ברכות פ"א, מ"ד. ושבע ברכות אלו סמכון חז"ל על הפסוק (תהלים קיט, קסד) "שבע ביום הללתיך" (ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה).

ו. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּיּוֹם - 'יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ' וְכוּ', וּבְרָכָה שְׁנִיָּה - 'אַהֲבַת עוֹלָם[29] אֲהַבְתָּנוּ'. וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ - 'אֱמֶת וְיַצִּיב'. וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּלַּיְלָה - 'מַעֲרִיב עֲרָבִים' וְכוּ', שְׁנִיָּה לָהּ - 'אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהַבְתָּ' וְכוּ'. וּבְרָכָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ - ״אֱמֶת וֶאֱמוּנָה״, שְׁנִיָּה לָהּ - ״הַשְׁכִּיבֵנוּ״.

29) כדעת החכמים (ברכות יא:) החולקים על שמואל, האומר: שהנוסח הוא "אהבה רבה", ומקרא מסייע להם, שנאמר: "ואהבת עולם אהבתיך" (ירמיה לא, ב). והגאונים הכריעו לומר שחרית – "אהבה רבה", וערבית – "אהבת עולם", כדי לצאת ידי שניהם, וכן המנהג האשכנזי. ('טור' או"ח סי' ס).

ז. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, פּוֹתֵחַ בָּהּ בְּ״בָרוּךְ״ וְחוֹתֵם[30] בָּהּ בְּ״בָרוּךְ״[31]; וּשְׁאָר בִּרְכוֹתֶיהָ - חוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּ״בָרוּךְ״, וְאֵין לָהֶם פְּתִיחָה בְּ״בָרוּךְ״[32]. בְּרָכוֹת אֵלּוּ, עִם שְׁאָר כָּל הַבְּרָכוֹת[33] הָעֲרוּכוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל - עֶזְרָא הַסּוֹפֵר וּבֵית־דִּינוֹ תִּקָּנוּם[34]; וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִפְחוֹת מֵהֶם וְלֹא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לַחְתֹּם בְּ״בָרוּךְ״ - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתֹּם; וּמָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לַחְתֹּם[35] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתֹּם[36]. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ בְּ״בָרוּךְ״ - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְתֹּחַ; מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לִפְתֹּחַ - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ[37]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ[38] שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בַּבְּרָכוֹת - הֲרֵי זֶה טוֹעֶה, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ כַּמַּטְבֵּעַ[39]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר ״אֱמֶת וְיַצִּיב״ בְּשַׁחֲרִית וְ״אֱמֶת וֶאֱמוּנָה״ בְּעַרְבִית, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[40].

30) ומסיים. 31) ברוך אתה ה' יוצר המאורות; וכן בערב הוא מסיים "ברוך אתה ה' המעריב ערבים". 32) מפני שהן סמוכות זו לזו, וכלל הוא "כל ברכה הסמוכה לחברתה (שלפניה) אינה פותחת בברוך" (ברכות מו.), מפני שחתם בראשונה בברוך, אינו צריך לפתוח בו בשניה. וגם הברכה שלאחר קריאת־שמע (אמת ויציב), נקראת סמוכה לחברתה, כי אין קריאת־שמע נחשבת הפסק, הואיל והברכות בשבילה תוקנו, (רש"י שם). 33) כל הברכות לאו דוקא, שהרי יש ברכות שחכמי המשנה תקנון, כגון: ברכת "הטוב והמטיב", שתקנוה ביבנה כנגד הרוגי ביתר שניתנו לקבורה (ברכות מח:), (וראה הלכות ברכות פ"ב, ה"א) אלא רוב הברכות (מעשה רוקח). 34) ברכות לג ע"א. 35) כגון: ברכת הפירות, והמצוות, שאינן חותמות בברוך. 36) ברכות יא, ע"א. 37) (שם): "מקום שאמרו להאריך – אינו רשאי לקצר; לקצר – אינו רשאי להאריך". ופירש רבינו שם, "כל ברכה שיש בתחילתה ברוך ובסופה ברוך, נקראת: ארוכה; ושאינה כן, נקראת: קצרה". ויהיה איפוא פירוש המשנה לדעת רבינו: מקום שאמרו להאריך: לפתוח ולחתום בברוך – אינו רשאי לקצר, כלומר: שלא להתחיל, או שלא לחתום בברוך. 38) מטבע – צורה ונוסח של קבע. 39) דוקא ששינה בפתיחת הברכה או בחתימתה, כגון שחתם במקום שתיקנו שלא לחתום; אבל אם שינה רק בנוסח הברכה, שאמרה במלים אחרות שאין בהן משום שינוי הכוונה – אינו חוזר ומברך, כדברי רבינו לקמן הל' ברכות (פ"א, ה"ו), וכביאור הכסף־משנה שם. 40) ברכות יב., כלומר: אפילו אמר הברכות האלו, אלא שלא התחיל בהן "אמת ויציב", או "אמת ואמונה" – לא יצא ידי קריאת הברכות כראוי (כסף־משנה), ושתי הברכות האלו יש להן חשיבות יתירה, ונוסדו על הפסוק: (תהלים צב, ג) "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", וכפירוש רש"י (ברכות שם): "ברכת אמת ויציב – כולה על החסד שעשה עם אבותינו היא, שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם; וברכת אמת ואמונה מדובר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים". ולפיכך אם לא אמרן בנוסח הברכות, לא יצא ידי חובת הברכה כראוי, לפי שעיקרן ניתקנו לומר שהקב"ה אימת הבטחתו במצרים, ועתיד לאמתה לנו לעתיד־לבוא (כסף־משנה).

ח. הִקְדִּים בְּרָכָה שְׁנִיָּה לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה - בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, בֵּין לְפָנֶיהָ בֵּין לְאַחֲרֶיהָ - יָצָא, לְפִי שֶׁאֵין סֵדֶר בַּבְּרָכוֹת[41]. בְּשַׁחֲרִית פָּתַח ״יוֹצֵר אוֹר״ וְסִיֵּם ״מַעֲרִיב עֲרָבִים״[42] - לֹא יָצָא. פָּתַח בְּ״מַעֲרִיב עֲרָבִים״[43] וְסִיֵּם בְּ״יוֹצֵר אוֹר״ - יָצָא. וּבָעֶרֶב פָּתַח בְּ״מַעֲרִיב עֲרָבִים״ וְסִיֵּם בְּ״יוֹצֵר אוֹר״ - לֹא יָצָא. פָּתַח בְּ״יוֹצֵר אוֹר״ וְסִיֵּם בְּ״מַעֲרִיב עֲרָבִים״ - יָצָא; שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת הוֹלְכוֹת אַחַר חֲתִימָתָן[44].

41) ברכות יב, ע"א. 42) שבמקום "יוצר המאורות", חתם בברכת "המעריב ערבים". 43) במקום "יוצר אור". 44) שם.

ט. אֵי־זֶהוּ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע בַּלַּיְלָה? מִצְוָתָהּ מִשְּׁעַת יְצִיאַת הַכּוֹכָבִים[45] עַד חֲצִי הַלַּיְלָה. וְאִם עָבַר וְאֵחַר וְקָרָא עַד שֶׁלֹּא עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[46] - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[47]; שֶׁלֹּא אָמְרוּ[48] עַד חֲצוֹת, אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְחִיק אָדָם מִן הַפִּשִּׁיעָה[49].

45) שמאז מתחיל זמן שכיבה, והתורה אמרה "ובשכבך". 46) הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש, בכדי שעה וחומש שעה (מלשון רבינו בפירושו למשנה ברכות פ"א, מ"א). 47) שמן התורה, כל הלילה הוא זמן קריאת שמע, שהרי נאמר: "בשכבך", כל זמן שבני אדם שוכבים – והוא כל הלילה. 48) החכמים. 49) העבירה, (ברכות פ"א, מ"א). כמו ששנינו: "חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר: אלך לביתי, ואוכל קמעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא קריאת־שמע ואתפלל, וחוטפתו שינה, ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב – נכנס לבית הכנסת – אם רגיל לקרות – קורא... וקורא קריאת־שמע ומתפלל. ואוכל פתו ומברך" (ברכות ד:). וזוהי ה'פשיעה' שכתב רבינו, שבזמן שאדם אוכל ושותה לפני קריאת־שמע, הרי הוא בא לידי שינה ונמצא מבטל מצות קריאת־שמע, לפיכך יהיה זהיר לקרותה קודם שיאכל, מיד אחר צאת הכוכבים (כסף־משנה).

י. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, קֹדֶם הָנֵץ[50] הַחַמָּה - לֹא יָצָא יְדֵי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חוֹבָתוֹ; אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָנוּס, כְּגוֹן שֶׁכּוֹר[51] אוֹ חוֹלֶה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאָנוּס שֶׁקָּרָא בְּעֵת זֶה אֵינוֹ אוֹמֵר 'הַשְׁכִּיבֵנוּ'[52].

50) מלשון הנצו הרימונים (שיר השירים ו, יא). והיא השעה שהשמש מתחילה לזרוח בראשי ההרים (רבינו יונה). 51) ונרדם לאחר עמוד השחר; אבל אם עבר ואיחר במזיד – לא יצא ידי חובתו (ברכות ט.). והטעם שיש לחלק בין מזיד לאונס, הוא: שהתורה אמרה "ובשכבך" – בשעה שדרך בני אדם שוכבים, ומסרה הדבר לחכמים שיפרשו עד אימתי הוא זמן שכיבה. והם פירשו שעיקר זמן שכיבה הוא עד שיעלה עמוד השחר. ולפיכך אפילו מי שאיחר במזיד ולא קראה עד חצות, יכול לקראה עד שיעלה עמוד השחר, ולפי שיש אנשים השוכבים גם אחר עלות השחר קודם הנץ החמה, אמרו שעדיין זמן קריאה הוא לגבי אנוסים, אבל לא לגבי מזידים (כסף־משנה). 52) שאין עתה תחילת זמן שכיבה אלא סוף זמן שכיבה (שם, וברש"י).

יא. וְאֵי־זֶה הוּא זְמַנָּהּ בַּיּוֹם? מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל לִקְרוֹת קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה[53], כְּדֵי שֶׁיִּגְמֹר לִקְרוֹת וּלְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה[54] עִם הָנֵץ הַחַמָּה[55]. וְשִׁעוּר זֶה[56] - כְּמוֹ [עִשּׁוּר] שָׁעָה[57] קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[58]. וְאִם אִחַר וְקָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁעוֹנָתָהּ עַד סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם[59] לְמִי שֶׁעָבַר וְאִחַר[60].

53) אחרי עלות השחר. 54) של קריאת־שמע המסיימת ב"גאל ישראל". 55) התחלת יציאת השמש, וכדברי הגמרא (ברכות ט:): "ותיקין (בעלי מדות טובות ומחבבי מצוה) היו גומרים אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום", (שזמן הנץ החמה לדברי־הכל יום הוא) – וזהו מנהג ותיקין הידוע. 56) של תחילת נץ החמה. 57) שהוא כשש דקות. 58) גוף השמש כולו הנראה על כל פני הארץ, בעוד שעם הנץ החמה, "היא מטפטפת (זורחת) על ראשי ההרים" (כלשון הירושלמי ברכות פ"א, ה"ה). וכדאי להעיר שגירסת דפוס שוינצינו היא "כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש". והרמ"א ב'טור' או"ח סימן נח, תומך בגירסא זו ואומר: שכל היודע מעט בחכמת התכונה יודע, ששיעור הנץ החמה שהוא תחילת זריחת השמש עד שיעלה כל גוף השמש הוא כשיעור שעה מלאה". 59) (ברכות ט:) "שכן דרך מלכים לעמוד בשלוש שעות", והרי זה בכלל "ובקומך", שהוא זמן קריאת־שמע של שחרית. ושיעור שלש שעות הוא רבע היום, כדברי רבינו בפירושו למשנה (ברכות פ"א, מ"ג): "ודע כי כל השעות הנזכרות בכל, הן השעות הזמניות". וענין ה'זמניות' הן השעות שיש מהן י"ב שעות ביום, וי"ב שעות בלילה. ומה שאמר "עד שלש שעות" כאילו אמר עד כלות רביע היום, בין שיהיה יום תקופת תמוז, בין שיהיה יום תקופת טבת. 60) אבל לכתחילה – מצוה לקרות כמנהג ותיקין האמור לעיל.

יב. מִי שֶׁהִקְדִּים וְקָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִשְׁלִים קֹדֶם שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[61]. וּבִשְׁעַת הַדְּחַק, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מַשְׁכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ[62] - קוֹרֵא לְכַתְּחִלָּה מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[63].

61) ברכות ה: , הואיל ויש אנשים הקמים משנתם בזמן זה, הרי זה ג"כ נקרא: "ובקומך". 62) וחושש שלא יוכל לכוין לבו שם בקריאת־שמע. 63) שם. וכתב הרב מנוח, שכן הדין אם יש בעיר קבורת המת, או ברית מילה, וכן ביום הערבה (הושענא רבה) שמרבים בו בתחנונים, יכולים לקרותה מיד אחר עמוד השחר.

יג. הַקּוֹרֵא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, אֲפִלּוּ הָיָה אָנוּס - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיאַת־שְׁמַע בְּעוֹנָתוֹ[64], אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּקוֹרֵא בַתּוֹרָה[65]. וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ כָּל הַיּוֹם, אֲפִלּוּ אֵחַר וְקָרָא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת[66].

64) בזמנה. 65) שהרי אינו גרוע משאר כל אדם הקורא פרשה בתורה, אלא שגדול שכר הקורא קריאת־שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה (ברכות י:). 66) (שם), והכסף־משנה מקשה: למה לא יהיה זמן קריאת־שמע של שחרית כל היום, ונאמר שמשמעות לשון התורה "ובקומך" כל זמן שבני אדם קמים, דהיינו כל היום, כמו שזמן קריאת־שמע של ערבית הוא כל הלילה, מפני שאנו מפרשים מלת "ובשכבך" כל זמן שבני אדם שוכבים על מיטתם, והוא כל הלילה? ויפה תירץ ה'טורי זהב' בשולחן־ערוך או"ח (סימן נ"ח ס"ק ד), שדוקא בשכיבה אנו אומרים בשעה שבני אדם שוכבים, והוא כל הלילה. שהרי כל זמן ששוכב לא ישתנה שם "שכיבה"; לא כן ב"קימה" שמשתנה שם קימה לישיבה והילוך, ואין נקראת קימה, אלא כשקם ממיטתו והוא בתחילת היום.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כוונת קריאת שמע עד היכן היא מעכבת; הפועלים אם מבטלים מלאכתם לקריאת שמע; שצריך לדקדק באותיותיה וכיצד ידקדק; למי מותר לומר שלום בין הפרקים.

א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא כִּוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן שֶׁהוּא 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[2]; וְהַשְּׁאָר, אִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ - יָצָא. אֲפִלּוּ הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה כְּדַרְכּוֹ[3] אוֹ מַגִּיהַּ[4] אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָאֲלוּ בְּעוֹנַת קְרִיאָה - יָצָא[5]; וְהוּא[6] שֶׁכִּוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן.

2) ברכות יג: , שהפסוק הראשון מדבר ביחוד ה', והוא עיקר קבלת מלכות שמים, ולפיכך צריך כוונת הלב. 3) לשם לימוד בעלמא. 4) בודק את הספר לראות אם יש בו טעות, שאפילו לקריאה אינו מתכוין. 5) שם, יג. 6) ובלבד.

ב. כָּל אָדָם קוֹרִין כְּדַרְכָּן[7] - בֵּין עוֹמְדִין, בֵּין מְהַלְּכִין, בֵּין שׁוֹכְבִין[8], בֵּין רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה[9]. וְאָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע וְהוּא מוּטָל וּפָנָיו טוּחוֹת[10] בַּקַּרְקַע[11], אוֹ מֻשְׁלָךְ עַל גַּבּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֲבָל קוֹרֵא הוּא וְהוּא שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ. וְאִם הָיָה בַּעַל בָּשָׂר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְהַפֵּךְ עַל צִדּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה חוֹלֶה - נוֹטֶה מְעַט לְצִדּוֹ וְקוֹרֵא[12].

7) כי דברי התורה "ובשכבך ובקומך" אינם מכוונים למצב של שכיבה או עמידה אלא לזמן שכיבה וקימה, כלומר: בערב ובבוקר (ברכות י:). ואלה שיושבים ומתפללים, וכשמגיעים לקריאת־שמע הם קמים, ומתכוונים להחמיר על עצמם לקבל מלכות שמים בעמידה – טעות היא בידם, שהרי בפירוש אמרו בית־הלל (שם) "כל אדם קורא כדרכו" (הגהות מיימוניות בשם רש"י, וכן בשו"ע או"ח סימן סג, סעיף ב'). 8) על צדם, כמבואר בסמוך. 9) ברכות ל.: "היה רוכב על החמור והגיע זמן תפילה... ישב במקומו ויתפלל". ואם בתפילה שכולה צריכה כוונה – כך, בקריאת־שמע שאין בה צורך כוונה, אלא בפסוק הראשון בלבד – על־אחת־כמה־וכמה (קובץ). והכסף־משנה מציין מקורו בקידושין (לג:). 10) דבוקות, כלומר: שפניו כלפי הקרקע. 11) ברכות יג:, כי אסור לקבל מלכות שמים דרך שררה וגאוה. ושכיבה זו נקראת בלשון הגמרא "פרקדן". 12) שם.

ג. מִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו - עוֹמֵד בְּפָסוּק רִאשׁוֹן[13], וְהַשְּׁאָר קוֹרֵא וְהוּא מְהַלֵּךְ. הָיָה יָשֵׁן[14] - מְצַעֲרִין אוֹתוֹ וּמְעִירִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּקְרָא פָּסוּק רִאשׁוֹן[15]. וּמִכָּאן וְאֵילָךְ אִם אֲנָסָתוּ שֵׁנָה, אֵין מְצַעֲרִין אוֹתוֹ[16].

13) לפי שאינו מיושב בדעתו כל־כך כשהוא מהלך, ואינו יכול לכוין כראוי (ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א), ובמדרש תנחומא (לך, אות א) אמרו: "אסור לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, אלא יעמוד במקום אחד, ויכוין לבו לשמים באימה וביראה ברתת ובזיע, ביחוד ה', ויקרא שמע ישראל... ואחר־כך ברוך שם כבוד וכו', וכשמתחיל "ואהבת" – רצה מהלך, רצה עומד". 14) מנמנם, אף־על־פי שאינו ישן ממש. 15) בכוונה. 16) אלא קורא כשהוא מנמנם, ואף־על־פי שאינו מכוין בה כראוי (ברכות יג:).

ד. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בִּמְלָאכָה - מַפְסִיק עַד שֶׁיִּקְרָא פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה כֻּלָּהּ[17]. וְכֵן הָאֻמָּנִין[18] בְּטֵלִין מִמְּלַאכְתָּן בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קְרִיאָתָן עֲרַאי; וְהַשְּׁאָר - קוֹרֵא הוּא[19] כְּדַרְכּוֹ וְעוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל[20] - קוֹרֵא בִּמְקוֹמוֹ וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[21].

17) (שם טז.), ואף־על־פי שאין כל הפרשה צריכה כוונה אלא פסוק ראשון בלבד, בכל זאת כדי שלא תהא קריאתו נראית כ"קריאת עראי" הצריכוהו החכמים להפסיק ממלאכתו ולקרוא. (כסף־משנה בשם הרי"ף). 18) פועלים העוסקים במלאכת אחרים, אע"פ שיש בקריאתם משום ביטול מלאכה, והם משועבדים למלאכת בעליהם. 19) אפילו זה שעוסק במלאכת עצמו. 20) ואין דעתו מיושבת עליו כל־כך, שהרי מפחד הוא שמא יפול. 21) ולא הטריחוהו החכמים לירד למטה ולקרוא (שם). וכתב הרב מנוח: "בעל הבית שאינו עוסק במלאכה, אלא עומד על פועליו לזרום בעבודה – יורד למטה וקורא".

ה. הָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע - פּוֹסֵק וְקוֹרֵא[22] וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. הָיָה עוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים - לֹא יִפְסֹק[23], אֶלָּא יִגְמֹר עִסְקֵיהֶן וְיִקְרָא, אִם נִשְׁאַר עֵת לִקְרוֹת[24].

22) (שבת יא.), שקריאת־שמע יש לה זמן קבוע, וקודמת לתלמוד תורה שאין לה זמן קבוע, אלא כל היום מצוותה היא, וכן אמרו (ברכות י:): "גדול הקורא קריאת־שמע בעונתה, יותר מהעוסק בתורה". 23) שהרי עוסק במצוה הוא, ופטור מקריאת־שמע, וכן אמרו (ברכות יא.) על הפסוק: "ובלכתך בדרך" בלכת שלך (הפרטית) אתה חייב לקרות שמע ולא בלכתך בדרך מצוה (לחם־משנה). הרבה נתלבטו מפרשי הרמב"ם למצוא מקור ישיר להלכה זו, ויפה הראה הגאון ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים (אדר"ת), שהדברים מפורשים בתוספתא (ברכות פ"א): "מעשה ברבי עקיבא ורבי אליעזר, והגיע זמן קריאת־שמע ולא קראו מפני שעסוקים בצרכי ציבור היו" וכו'. 24) משמע שאפילו יעבור זמן קריאת־שמע בעודו עוסק בצרכי ציבור, לא יפסיק (כסף־משנה).

ו. הָיָה עוֹסֵק בַּאֲכִילָה[25], אוֹ שֶׁהָיָה בְּמֶרְחָץ, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתִסְפֹּרֶת[26], אוֹ שֶׁהָיָה מְהַפֵּךְ בְּעוֹרוֹת[27], אוֹ שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּדִין[28] - גּוֹמֵר, וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע[29]. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַעֲבֹר זְמַן קְרִיאָה וּפָסַק וְקָרָא - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[30].

25) שהתחיל באכילתו בהיתר, קודם זמן קריאת־שמע. 26) בגילוח שערו. 27) לבדוק אם עובדו כתיקונם. 28) דיינים היושבים בדין. 29) הואיל ועדיין יש שהות לקרוא, אינו מחוייב להפסיק (סוכה לח.). וטעם הדבר שבאכילה, רחיצה ותספורת וכו' אינו פוסק, ואילו בדברי תורה הוא פוסק וקורא? (לעיל ה"ד) – משום שהמפסיק מתלמוד תורה לקריאת־שמע אין הפסקו הפסק גמור, שגם קריאת־שמע בכלל תלמוד תורה היא; אבל העוסק באכילה וכיוצא בה, והוא יפסיק מאכילה לקריאת־שמע, הרי זה הפסק ממש (כסף־משנה). 30) סוכה, שם.

ז. מִי שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל[31] - אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְהִתְכַּסּוֹת קֹדֶם שֶׁתָּגִיעַ הַחַמָּה[32], יַעֲלֶה וְיִתְכַּסֶּה וְיִקְרָא. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא תָּגִיעַ הַחַמָּה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא - יִתְכַּסֶּה בַּמַּיִם שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּהֶן וְיִקְרָא. וְלֹא יִתְכַּסֶּה, לֹא בְּמַיִם הָרָעִים שֶׁרֵיחָן[33] רַע, וְלֹא בְּמֵי הַמִּשְׁרָה[34], וְלֹא בְּמַיִם צְלוּלִים[35], מִפְּנֵי שֶׁעֶרְוָתוֹ נִרְאֵית בָּהֶן[36]. אֲבָל מִתְכַּסֶּה הוּא בַּמַּיִם עֲכוּרִין[37], שֶׁאֵין רֵיחָן רַע, וְקוֹרֵא בִּמְקוֹמוֹ.

31) מטומאתו. 32) שהוא זמן קריאת שמע־של ותיקין (ראה לעיל פ"א הי"א ובביאורנו). 33) שאסור לקרוא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דברי תורה במקום שיש ריח רע משום בזיון, וחכמינו (ברכות כד:) קראו על העושה כן את הפסוק: "כי דבר ה' בזה". 34) מים ששורים בהם פשתן וקנבוס וריחם רע. 35) זכים ושקופים. 36) והתורה אמרה "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (דברים כג, טו). 37) שאינם צלולים (ברכות כה:).

ח. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, לֹא יִרְמֹז[38] בְּעֵינָיו וְלֹא יִקְרֹץ בִּשְׂפָתָיו, וְלֹא יֵרָאֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו[39], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶה קְרִיאָתוֹ עֲרַאי. וְאִם עָשָׂה כֵן - אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[40]. וְצָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ[41] לְאָזְנוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא. וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ - יָצָא. וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתָיו; וְאִם לֹא דִּקְדֵּק - יָצָא[42].

38) רמז שהוא לצורך דבר אחר שלא מענין הקריאה. 39) יומא יט: "וכולן לשון אחת הן, אלא שזה נופל על העינים, וזה נופל על האצבעות, שנאמר (משלי ו, יג): קורץ בעיניו מולל ברגליו, מורה באצבעותיו" (לשון רש"י שם). 40) ועל העושה כן, עליו הכתוב אומר (ישעיה מג, כב): "ולא אותי קראת יעקב", כלומר: אינך מכוין בקריאתך אלי, והכתוב אומר "ודברת בם" עשה אותם קבע (תדירי ולא מקרי) ואל תעשם ארעי (מקרי וטפל) (יומא, שם). 41) שיחתוך קריאתו בשפתיו, לא שיקרא בלבו (כסף־משנה), משום שנאמר "שמע ישראל" – השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך (ברכות טו.). 42) ברכות טו:

ט. כֵּיצַד יְדַקְדֵּק? יִשְׁמֹר שֶׁלֹּא יְרַפֶּה הֶחָזָק[43], וְלֹא יְחַזֵּק הָרָפֶה[44]; וְלֹא יָנִיחַ הַנָּד[45], וְלֹא יָנִיד הַנָּח[46]. לְפִיכָךְ[47] צָרִיךְ לִתֵּן רֶוַח בֵּין הַדְּבֵקִים, בֵּין כָּל שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַדּוֹמוֹת, שֶׁאַחַת מֵהֶן סוֹף תֵּבָה וְהָאַחֶרֶת תְּחִלַּת תֵּבָה הַסְּמוּכָה לָהּ; כְּגוֹן 'בְּכָל לְבָבְךָ' - קוֹרֵא "בְּכָל" וְשׁוֹהֶה, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא "לְבָבְךָ"; וְכֵן 'וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה'; 'הַכָּנֵף פִּתִּיל'[48]. וְצָרִיךְ לְבָאֵר זַי"ן שֶׁל 'תִּזְכְּרוּ'[49]. וְצָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בְּדָלֶ"ת שֶׁל "אֶחָד", כְּדֵי שֶׁיַּמְלִיכֻהוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְאַרְבַּע רוּחוֹת[50]. וְצָרִיךְ שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בְּחֵי"ת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא כְּאוֹמֵר "אֵי חַד"[51].

43) הדגוש. שלא יבטא את האות הדגושה כרפויה, כגון: "ב"שדך במקום "ב"שדך. 44) ב"ב"יתך במקום ב"ב"יתך. 45) שלא יבטא שוא־נע כשהוא נח, כגון: לְבָבְ־ךָ במקום לְבָ־בְךָ. 46) שוא־נח כשוא־נע, כגון: וְאָהַ־בְתָּ במקום וְאָהַבְ־תָּ. והמדקדק ר' אליהו בחור נתן סימן לשוא־נע: א' ב' ג' ד' ה', כלומר: השוא הוא נע בחמשה אופנים אלה: א – באות הראשונה שבמילה: שְׁלמה, דְּבָרים. ב – שני שואים רצופים באמצע המילה, כגון: מִשְׁפְּטֵי, בְּשָׁכְבְּךָ, השוא השני הוא נע. ג – גדולה, אחרי תנועה גדולה, כגון: שוֹמְרִים, כָּתְבָה. ד – אות דגושה, יְדַבְּרוּ, הַבְּרָכָה. ה – הדומות, שתי אותיות דומות, כגון: רִנְּנַת, קִלְּלַת; וזולת אלה, השוא הוא נח. וב"מגן אברהם" (או"ח ס"א ס"ק יג) נתן סימן לתנועה גדולה "פִּיתּוּחֵי חוֹתָם" כל אלה הנקודות הן גדולות, והיתר הן קטנות. ולדעת מפרשים אחרים (מגדל עוז, ועוד) הכוונה בדברי רבינו "נח ונד" **על כל אות** נחה שלא יניעה וכן להיפך, כגון: "בכל לבבך" הלמ"ד של "בכל" היא נחה, שכן היא בסוף המילה, והלמ"ד של "לבבך" היא נדה, ואם יניע את הלמ"ד של "בכל" הרי הוא מבליעה בלמ"ד של "לבבך", ויראה כאומר "בכה לבבך", וכן להיפך. 47) הואיל וצריך לדקדק באותיותיה, ולהבחין בין נע לנח. 48) ברכות טו: . וסמכו חז"ל על הפסוק: "ולמדתם" שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. וב'טור' (או"ח סא) הוסיף: שצריך ליתן ריוח בין "וחרה אף" שלא יהא נראה כקורא "וחרף". וכן צריך להקפיד להפסיק בכל מילה המתחילה באל"ף הבאה אחרי מילה המסיימת במ"ם, כגון: "ולמדתם אותם" שלא יהא נראה כקורא "מותם", וכן "ושמתם את" "וראיתם אותם", ועוד. 49) ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ד. שלא יהא נראה כקורא "תשכרו" שתעבדו את ה' על־מנת לקבל פרס ושכר, בניגוד לדברי חכמינו באבות (פ"א, מ"ג). 50) ברכות יג: כל המאריך באחד, מאריכים לו ימיו ושנותיו. 51) שאם הוא מקצר בחי"ת ומאריך באל"ף, הרי הוא כאומר "אי־חד" כלומר אינו חד אלא שנים; ואם הוא חוטף גם באל"ף, הרי אינו אומר שום מילה שהיא (כסף־משנה).

י. קוֹרֵא אָדָם אֶת 'שְׁמַע' בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁיִּהְיֶה מְבִינָהּ[52]. וְהַקּוֹרֵא בְּכָל לָשׁוֹן, צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מִדִּבְרֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁבְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן; וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן[53] כְּמוֹ שֶׁמְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

52) ברכות יג., שנאמר "שמע" בכל לשון שאתה שומע. 53) שישתמש בביטויים אמיתיים ונכונים, שיתאימו לתוכן "קריאת שמע" בעברית, ולא ישתמש בביטויים שאינם הולמים את המשמעות הנכונה של תוכן "קריאת שמע" (כסף־משנה).

יא. הַקּוֹרֵא לְמַפְרֵעַ[54] - לֹא יָצָא[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵדֶר הַפְּסוּקִים; אֲבָל אִם הִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[56], אֲנִי אוֹמֵר שֶׁיָּצָא, לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ בַּתּוֹרָה[57]. קָרָא פָּסוּק, וְחָזַר וּקְרָאוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה. קָרָא מִלָּה אַחַת וּכְפָלָהּ, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא "שְׁמַע שְׁמַע" - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[58].

54) בסדר הפוך, שמקדים לקרוא הפסוק המאוחר למוקדם. 55) ברכות טו, ע"א. 56) שלכתחילה צריך להקדים "שמע" שיש בו קבלת מלכות שמים, ל"והיה אם שמוע" שיש בו קבלת המצוות, וכמבואר לעיל (פ"א, ה"ב). 57) שגם לפי מקומן בתורה הן רחוקות זו מזו, ואינן סדורות כפי סדר קריאתנו, שהרי פרשת "ציצית" קודמת בתורה לכולן, ובסדר קריאתנו היא האחרונה. 58) (ברכות לג:) שנראה כמקבל עליו שתי מלכיות, וכאילו שתי רשויות הן. ברם הכופל פסוק שלם, אינו אלא מגונה, אבל אין משתקין אותו; שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכויות אלא למתלוצץ בעלמא (ע"פ רש"י שם). ובירושלמי (ברכות פ"ה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה"ג) אמרו: "אין הדברים הללו אמורים אלא בציבור, אבל ביחיד – תחנונים הם". והכסף־משנה מעיר: "אע"פ שקורא פסוק וכופלו – הרי זה מגונה", בכל זאת עדיף יותר לכוין לבו ולקיים מצות קריאת־שמע כתיקונה ולכפול אותה אם לא כיון בפעם הראשונה, ולא איכפת לנו אם יקרא "מגונה". ומה שאנו אומרים "ה' הוא האלהים" שבע פעמים ביום הכיפורים וביום הערבה (הושענא רבה) מנהג כשר הוא, שמשבחים את ה', שדר למעלה משבעה רקיעים, וגם במקרא (מלכים־א, יח, לט) נכפל פסוק זה פעמיים (תוספות ברכות לד, ושו"ע או"ח סימן סא, סעיף יב).

יב. קְרָאָהּ סְרוּגִין[59] - יָצָא; אֲפִלּוּ שָׁהָה בֵּין סְרוּג לְסְרוּג כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלָּהּ[60], יָצָא; וְהוּא שֶׁיִּקְרָא עַל הַסֵּדֶר. קְרָאָהּ מִתְנַמְנֵם, וְהוּא מִי שֶׁאֵינוֹ עֵר וְלֹא נִרְדָּם בְּשֵׁנָה - יָצָא[61]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה עֵר בְּפָסוּק רִאשׁוֹן[62].

59) בהפסקות הפסקות, כלומר: קורא מעט ושוהה, וחוזר וקורא מעט ושוהה (רע"ב, מגילה פ"ב, מ"ב). 60) ברכות כד: ר"ה לד: 61) ברכות יג: 62) כדי שיקראנו בכוונה, וכמבואר לעיל (ה"ג).

יג. סָפֵק קָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע סָפֵק לֹא קָרָא - חוֹזֵר וְקוֹרֵא[63], וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[64]. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁקָּרָא, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אוֹ לֹא בֵּרֵךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר[65] וּמְבָרֵךְ. קָרָא וְטָעָה[66] - יַחֲזֹר לַמָּקוֹם שֶׁטָּעָה[67]. נֶעְלַם מִמֶּנּוּ בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי־זוֹ פָּרָשָׁה הִשְׁלִים וְאֵי־זוֹ צָרִיךְ לְהַתְחִיל[68] - חוֹזֵר לְפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, שֶׁהוּא 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'[69].

63) ברכות כא. מפני שמצות קריאת־שמע מן התורה היא. לפיכך עליו לחזור ולקרוא לצאת מידי הספק. 64) אע"פ שהברכות עצמן אינן אלא מדברי סופרים, בכל זאת חוזר ומברך, כי כך היתה תקנת החכמים מתחילה, שכל שחייב לקרוא את שמע, קוראה עם ברכותיה (תשובת הרשב"א סימן ש"ך, הובאה בכסף־משנה). 65) כי הברכות אינן אלא מדברי סופרים ואין חוזרים ומברכים מספק בדבר שאינו מן התורה (ראה לקמן הל' ברכות פ"ח, הי"ב). 66) שדילג על פסוק אחד, או אפילו על מילה אחת. 67) ויגמור ויקרא על הסדר, שאם לא יקרא הלאה, הרי זה כקורא למפרע, שלא יצא. 68) שיודע שהתחיל לקרוא את שמע, ומוצא עצמו במקום הספק, ואינו יודע מה הספיק כבר להשלים, ומה עדיין לא קרא. 69) כי ההפסק הראשון בקריאת־שמע הוא בין "לעולם ועד" הנמשך לפסוק "שמע", שענינו קבלת מלכות שמים, ובין "ואהבת" שהוא ענין חדש (ברכות טז, וראה ב"י או"ח סי' סד).

יד. טָעָה בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן פָּסַק - חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַפֶּרֶק[70]. הָיָה קוֹרֵא 'וּכְתַבְתָּם', וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הוּא בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁל 'שְׁמַע' אוֹ בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁבְּ'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' - חוֹזֵר לְ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁל 'שְׁמַע'. וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אַחַר שֶׁקָּרָא 'לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם' - אֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁעַל הֶרְגֵּל לְשׁוֹנוֹ הוּא הוֹלֵךְ[71].

70) שם. ודוקא שאינו יודע אם קרא איזה פסוק מהפרק; אבל אם ברי לו שקרא פסוק אחד או שנים, ואח"כ טעה ודילג איזה פסוק – אינו צריך להתחיל אלא ממקום שדילג בלבד (כסף־משנה). 71) ברכות, שם. אבל בין "וקשרתם" של "שמע", לבין "וקשרתם" של "והיה אם שמוע", אי אפשר לו להסתפק, שהראשון בקמ"ץ וקשרתָם, והשני בסגו"ל וקשרתֶם (ט"ז או"ח סימן ס"ד בשם מהר"ל מפראג).

טו. הָיָה קוֹרֵא וּפָגַע בַּאֲחֵרִים, אוֹ פָּגְעוּ בוֹ אֲחֵרִים - אִם הָיָה בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק, פּוֹסֵק, וּמַתְחִיל וְשׁוֹאֵל שְׁלוֹם[72] מִי שֶׁהוּא חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ; כְּגוֹן שֶׁפָּגַע בְּאָבִיו אוֹ רַבּוֹ אוֹ מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה; וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם[73].

72) מקדים לשאול בשלומם, ואין צריך לומר שמותר לו להשיב אם הם הקדימו לומר לו שלום. 73) אבל להתחיל בשאילת שלום – אסור לו (ברכות יג:).

טז. הָיָה קוֹרֵא בְּאֶמְצַע הַפָּרָשָׁה - אֵינוֹ פּוֹסֵק וּמַתְחִיל לִשְׁאֹל אֶלָּא בִּשְׁלוֹם מִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ[74], כְּגוֹן מֶלֶךְ אוֹ אַנָּס[75] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. אֲבָל מִי שֶׁהוּא חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ, כְּגוֹן אָבִיו אוֹ רַבּוֹ - אִם נָתַן לוֹ שָׁלוֹם תְּחִלָּה, פּוֹסֵק וּמֵשִׁיב לוֹ שָׁלוֹם.

74) שם. ואפילו באמצע הפסוק, חוץ מפסוק ראשון שבקריאת־שמע שאינו מפסיק, אם לא מפני הסכנה (ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א). ובנוגע לקדיש, לקדושה ולברכו, הסכימו הפוסקים, שמותר לו להפסיק אפילו באמצע הפסוק, שהרי אין זה גרוע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד (שו"ע או"ח סימן סו סעיף ג). וכדאי להעיר שרבינו בתשובותיו, אומר: "אין ראוי להפסיק ביניהם בשום דבר, אפי' באחת הברכות – לפי שהוא עוסק במצוה, ולמה יפסיק ממנה בעד מצוה אחרת" (תשו' הרמב"ם הוצ' פריימן סי' לא). 75) חמסן. ולא רק שמתיירא שיהרגנו, אלא אפי' מתיירא שיצערנו, מותר לו להפסיק (כסף־משנה).

יז. וְאֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים: בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה[76]; בֵּין שְׁנִיָּה לִ'שְׁמַע'; בֵּין 'שְׁמַע' לִ'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ'; בֵּין 'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' לְ'וַיֹּאמֶר'. בֵּין הַפְּרָקִים הָאֵלּוּ, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם. אֲבָל בֵּין 'וַיֹּאמֶר' לְ'אֱמֶת וְיַצִּיב' - הֲרֵי זֶה כְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, וְלֹא יַפְסִיק[77] אֶלָּא לִשְׁאֹל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה וּלְהָשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד.

76) בין "יוצר המאורות" ל"אהבת עולם". ראה במוספנו "תשובות רבינו". 77) שכן כתוב (ירמיה י, י) וה' אלהים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אמת, לפיכך אין מפסיקים בין סוף פרשת ויאמר: "אני ה' אלהיכם" לאמת ויציב (ברכות יד:).

~ שבת קודש כ"ב אייר ~

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) המקומות שאין קוראים בהם; אם נזדמן לו להפריש חבירו מדבר האסור בבית המרחץ כיצד מפרישו; כנגד איזה ערווה אסור לקרות.

א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע, רוֹחֵץ יָדָיו[2] בְּמַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא. הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאָתָהּ, וְלֹא מָצָא מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא - לֹא יְאַחֵר קְרִיאָתָהּ וְיֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ מַיִם, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו בְּעָפָר אוֹ בִּצְרוֹר[3] אוֹ בְּקוֹרָה[4] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן וְקוֹרֵא[5].

2) ברכות טו.) אף על פי שאין ידיו מלוכלכות – מצוה עליו לרחצן, שכן ידיים עסקניות הן, ושמא נגעו במקומות המכוסים בגוף, או בדבר מזוהם; וחז"ל סמכו רחיצה זו על הפסוק: ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך ה' (תהילים כו, ו). 3) אבן, והוא שם נרדף ל"צור", ונמצא בתנ"ך (שמואל-ב יז, יג; עמוס ט, ט). 4) העץ שעושים ממנו התקרה (הערוך). 5) ואין המים מעכבים, כי לא כתוב ארחץ במים אלא ארחץ בנקיון כפי – בכל דבר שהוא מנקה (ברכות שם). ולעניין נטילת ידיים לתפילה (ראה לקמן הלכות תפילה פרק ד, הלכה ד).

ב. אֵין קוֹרִין לֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא בְּבֵית־הַכִּסֵּא[6], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ צוֹאָה; וְלֹא בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת וְלֹא בְּצַד הַמֵּת[7] עַצְמוֹ. וְאִם הִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַקֶּבֶר אוֹ מִן הַמֵּת - מֻתָּר לִקְרוֹת[8]. וְכָל מִי שֶׁקָּרֵא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ - חוֹזֵר וְקוֹרֵא[9].

6) (ברכות כו.) לפי שכתוב: "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך... והיה מחניך קדוש" (דברים כג, טו), ומקומות אלה שמזוהמים הם, אין אתה קורא בהם "מחניך קדוש". 7) (ברכות יח.) משום שנאמר: "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יז, ה), והקורא בבית הקברות כאילו לועג למתים, שאינם יכולים לקרוא. 8) (שם). 9) כיוון שעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ולקרוא, ואפילו היה שוגג, כדי שייזהר בפעם אחרת (כסף־משנה). וכן אמרו (ברכות כב:): "הואיל וחטא (שהתפלל ומצא צואה במקומו), אף על פי שהתפלל, תפילתו תועבה".

ג. בֵּית־הַכִּסֵּא הֶחָדָשׁ שֶׁהוּכַן וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - מֻתָּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע לְנֶגְדּוֹ, אֲבָל לֹא בְּתוֹכוֹ[10]. מֶרְחָץ הֶחָדָשׁ[11], מֻתָּר לִקְרוֹת בְּתוֹכוֹ[12]. הָיוּ שְׁנֵי בָתִּים; זִמֵּן אֶחָד מֵהֶם לְבֵית הַכִּסֵּא, וְאָמַר עַל הַשֵּׁנִי: 'וְזֶה' - הֲרֵי הַשֵּׁנִי סָפֵק אִם הִזְמִינוֹ לְכָךְ[13] אִם לֹא[14]. לְפִיכָךְ אֵין קוֹרִין בּוֹ לְכַתְּחִלָּה[15]; וְאִם קָרָא - יָצָא[16]. אָמַר: 'גַּם זֶה' - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם מְזֻמָּנִין, וְאֵין קוֹרְאִין בָּהֶן. חָצַר הַמֶּרְחָץ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין בּוֹ לְבוּשִׁין - מֻתָּר לִקְרוֹת בּוֹ קְרִיאַת־שְׁמַע[17].

10) שעצם ההזמנה שהזמין את המקום לבית כסא פוסלתו מלקרות בו, הואיל ושמו מגונה ומאוס (שבת דף י עמוד ב; ברכות דף כו עמוד א). 11) שלא רחץ בו אדם מעולם. 12) הואיל ולא הייתה בו זוהמא מעולם, וגם שמו אינו מגונה כל כך (שם). 13) לבית הכסא. 14) כי אפשר שהתכוון לומר "וזה" לתשמיש אחר (נדרים דף ז עמוד א), ודיבור כזה שאינו מבואר כל צרכו נקרא בלשון התלמוד (שם) "יד", כי כשם שיד הכלי אינה עיקר הכלי אלא שהאוחז בה כל הכלי מיטלטל עימה, אף זה לא פירש אלא מקצת דבריו והיתר משתמע ממילא. 15) כי שמא "יד בית הכסא כבית הכסא". 16) הואיל והזמנה גרידא אינה מועילה אלא מדרבנן, לא החמירו בספק הזמנה, כי כלל הוא: "ספיקא דרבנן להקל" (ר"ן שם). 17) (שבת דף י עמוד א) מכיוון שאין בני אדם עומדים שם ערומים, אין ערוות דבר נראית שם, ואתה קורא בו: "והיה מחניך קדוש".

ד. וְלֹא קְרִיאַת־שְׁמַע בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל עִנְיָן שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי הַקֹּדֶשׁ[18], אָסוּר לְאָמְרוֹ בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וּבְבֵית־הַכִּסֵּא, וַאֲפִלּוּ אֲמָרוֹ בִּלְשׁוֹן חֹל. וְלֹא לְאָמְרוֹ בִּלְבָד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה בְּבֵית־הַכִּסֵּא וּבְבֵית־הַמֶּרְחָץ וּבִמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוֹאָה וּמֵי־רַגְלַיִם - אָסוּר[19].

18) כגון: דברי תורה ותפילה. 19) (ברכות דף כד עמוד ב) אמרו שם: כל הקורא דברי תורה במקומות המטונפים, עליו הכתוב אומר: "כי דבר ה' בזה" (במדבר פרק טו פסוק לא). וכתב הראב"ד, הובא בכסף משנה, שאין איסור להרהר בדברי תורה במקומות אלו אלא לכתחילה, כלומר: לכוון מחשבתו וליבו בדברי תורה – אסור; אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו – אין בכך כלום, כמבואר בזבחים (דף קב עמוד ב). וכתוב בספר חסידים סימן תקמ"ו: שלפיכך ראוי לאדם לחשב חשבונותיו החילוניים בבית הכסא, כדי שלא יבוא להרהר בו בדברי תורה, והכתוב אומר: (תהילים פרק יב, פסוק ז) "אמרות ה' אמרות טהורות", ואין ראוי להם אלא מקום טהור.

ה. דְּבָרִים שֶׁל חֹל, מֻתָּר לְאָמְרָן בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ בְּבֵית־הַכִּסֵּא[20]. וְכֵן הַכִּנּוּיִים[21], כְּגוֹן 'רַחוּם' וְ'חַנּוּן' וְ'נֶאֱמָן' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מֻתָּר לְאָמְרָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא[22]. אֲבָל הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים, וְהֵן הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵינָן נִמְחָקִין[23] - אָסוּר לְהַזְכִּירָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא[24] וּבְבֵית־הַמֶּרְחָץ יָשָׁן[25]. וְאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ לְהַפְרִישׁ מִן דָּבָר הָאָסוּר[26] בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּבֵית־הַכִּסֵּא - מַפְרִישׁ[27], וַאֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ וּבְעִנְיְנֵי קֹדֶשׁ[28].

20) (שבת דף מ עמוד ב) ומידת חסידות היא להחמיר שלא לומר בבית הכסא אפילו דברים של חול בלשון הקודש, (ספר חסידים סימן תתקצ"ד, הובא ב"מגן אברהם" אורח חיים סימן פ"ה סעיף קט ב'). 21) השמות שמשבחים בהם את ה' על דרך הכינוי בלבד, ואינם שמותיו המיוחדים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ראה הלכות יסודי התורה פרק ו הלכה ה). 22) (שבת דף י עמוד ב). 23) שאסור למחקם, משום שנאמר: ואיבדתם את שמם... לא תעשון כן לה'... (דברים פרק יב, ד) ושבעה שמות הם שאינם נמחקים: יהו"ה, או: אדנ"י, א־ל, א־לוה, אלוקים, אהי־ה, ש־די, צב־אות, (ראה הלכות יסודי התורה פרק ו, הלכה ב). 24) (שבת דף י עמוד ב). ובעל כסף משנה תמה: שלא הזכיר רבינו שאסור לומר "שלום" לחבירו במקומות אלה, משום שנאמר (שופטים פרק ו, פסוק כד) "ויקרא לו ה' שלום", כמבואר במסכת שבת (שם)? ויש לומר: שרבינו סובר שאין הלכה כאותה הסוגיא שבמסכת שבת. שהרי נאמר בסוטה (דף י עמוד א): שכל שם הניתן להימחק אינו שמו של הקדוש־ברוך־הוא אלא "מעין" שמו; והואיל ולא מנו חכמינו ז"ל (שבועות דף לה עמוד א) את השם "שלום" בכלל אלה השמות שאינם נמחקים, – על כורחך אתה אומר ש"שלום" אינו אלא כינוי בלבד ומותר לאמרו בבית הכסא (לחם יהודה). אולם בתוספות (סוטה דף י עמוד א, דיבור המתחיל "אלא") כתבו: ש"שלום" אינו נמחק, ומסדר הברייתא בשבועות (דף לה עמוד א) תנא ושייר, לפיכך פסק ה"מגן אברהם" אורח חיים סימן פ"ה (סעיף קטן ג), שגם "שלום" אסור להזכיר בבית הכסא. 25) מוסב רק על בית המרחץ, אבל בית הכסא אפילו חדש אסור להזכיר בו שם שמים, כמבואר לעיל (הלכה ג). 26) כגון שחבירו רוצה לעשות שם דבר איסור, והוא רוצה להרחיקו מזה. 27) כמסופר במסכת (שבת דף מ עמוד ב): "מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ (בשבת) וביקש להדיח הקרקע. אמר לו: אין מדיחין" (שמא ישווה הגומות שברצפה ויתחייב משום חורש) – הרי שאף בבית המרחץ לא נמנע רבי מאיר מלהורות לתלמידו דין בענייני שבת, כדי להפרישו מאיסור. 28) כרבי מאיר שהורה לתלמידו עניין (דין) קודש ובלשון הקודש.

ו. צוֹאַת הָאָדָם וְצוֹאַת כְּלָבִים וַחֲזִירִין בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכָן עוֹרוֹת[29], וְכָל צוֹאָה שֶׁרֵיחָהּ רַע כְּגוֹן אֵלּוּ[30] - אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּנֶגְדָּן[31]; וְכֵן כְּנֶגֶד מֵי־רַגְלַיִם שֶׁל אָדָם. אֲבָל מֵי־רַגְלַיִם שֶׁל בְּהֵמָה, קוֹרִין כְּנֶגְדָּן[32]. קָטָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת דָּגָן[33] בִּכְדֵי[34] שֶׁיֹּאכַל הַגָּדוֹל כִּשְׁלֹשָׁה בֵיצֵי דָּגָן - אֵין מַרְחִיקִין, לֹא מִצּוֹאָתוֹ וְלֹא מִמֵּי רַגְלָיו[35].

29) זה מוסב על צואת כלבים וחזירים, שנוהגים לתת אותה בעורות בשעת עיבודם ואז ריחה רע; אבל צואת אדם שריחה רע בכל אופן אפילו בלא עורות – אסור לקרות שמע כנגדה. 30) כגון: צואה אדומה של תרנגולין (כסף משנה). 31) (ברכות דף כה עמוד א; ירושלמי שם פרק ג, הלכה ה). 32) שאין ריחם רע, ולא מצינו להם איסור בשום מקום. והראב"ד משיג: שבירושלמי הנ"ל נאמר: "מי רגליים של חמור שבא מן הדרך אסור לקרוא כנגדן". ברם, נראה שנוסח הירושלמי של רבינו היה "מגללי חמור". ואמנם כן היא הגירסה בירושלמי שלפנינו. אגב, בירושלמי (שם) הוסיפו: "מרחיקים מצואת התרנגולים, ובלבד באדומים", והתוספות בברכות (דף כה עמוד א) נסתפקו בפירוש המלה "אדומים", ומעניין פירושו של בעל "ספר החרדים": אדומים – מארץ אדום, לפי שבארץ אדום היו השעורים רעות מאוד, כמבואר בכתובות (דף סד עמוד ב), והיו מאכילים התרנגולים שעורים וצואתם מסרחת, וכן בב"ח (אורח חיים סימן ע"ט). 33) שם כולל לחמשת מיני תבואה, והם: חיטים, שעורים, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון. 34) בתוך שיעור הזמן. 35) (סוכה דף מב עמוד ב), והטעם – שאין ריחם רע.

ז. הָיְתָה צוֹאָה יְבֵשָׁה כְּחֶרֶשׁ, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[36]. וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה יוֹתֵר מֵחֶרֶשׁ, עַד שֶׁאִם זְרָקָהּ תִּתְפָּרֵךְ[37] - הֲרֵי הִיא כְּעָפָר, וּמֻתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[38]. מֵי־רַגְלַיִם שֶׁנִּבְלְעוּ בַּקַּרְקַע: אִם הָיוּ מַרְטִיבִין הַיָּד[39] - אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן; וְאִם לַאו - מֻתָּר[40].

36) אף על פי שנתייבשה כבר כחרס עדיין שם צואה עליה (ברכות דף כה עמוד א). 37) תישבר לשברים רבים. אבל אם אינה נפרכת בזריקה, אף על פי שנפרכת בגלילה (על ידי הרגל), אינה נידונית כעפר, וזהו שכתב רבינו: "עד שאם זרקה" וכו' – למעט נפרכת על ידי גלילה (כסף משנה). 38) ודווקא שאין לה ריח רע, שאם לא כן, הרי היא כ"ריח שיש לו עיקר" ואסור לקרוא על ידו, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב). 39) ואף על פי שאין בהרטבה זו "טופח על מנת להטפיח" (ללחלח), כלומר: שיד זו הנרטבת אין בה כדי להרטיב גם אחרים – אסור לקרוא כנגדם (ברכות דף כה עמוד א). 40) אף על פי שרישומם ניכר בקרקע (שם).

ח. כַּמָּה יַרְחִיק אָדָם מִצּוֹאָה וּמִמֵּי־רַגְלַיִם וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא? אַרְבַּע אַמּוֹת[41]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהֵם מִלְּאַחוֹרָיו אוֹ מִצִּדָּיו; אֲבָל אִם הָיוּ כְּנֶגֶד פָּנָיו - מַרְחִיק מֵהֶן עַד שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן, וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא[42].

41) (שם כב:). 42) (שם כו.). וראוי להעיר, שמה שמתיר רבינו בהרחקת ארבע אמות בזמן שהם "מצידיו", אינו אלא כשאי אפשר לו לסלקם לאחוריו על ידי הליכה לפניו, כגון שנהר שוטף לפניו, אבל כשאפשר – הרי הם כ"לפניו" וצריך להרחיק מהם כמלוא עיניו (כסף משנה).

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[43]? כְּשֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּבַּיִת בְּמָקוֹם שָׁוֶה; אֲבָל אִם הָיָה שָׁם מָקוֹם גָּבֹהַּ מֵהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ נָמוּךְ מֵהֶם עֲשָׂרָה טְפָחִים - יוֹשֵׁב בְּצַד הַמָּקוֹם וְקוֹרֵא[44], שֶׁהֲרֵי נִפְסַק בֵּינֵיהֶם. וְהוּא[45], שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לוֹ רֵיחַ רָע[46]. וְכֵן אִם כָּפָה כְּלִי עַל הַצּוֹאָה אוֹ עַל מֵימֵי־רַגְלַיִם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן עִמּוֹ בַּבַּיִת, הֲרֵי אֵלּוּ כִּקְבוּרִין[47], וּמֻתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן[48].

43) שצריך להתרחק מהם. 44) ואפילו כשהם בבית אחד עימו, הרי הם כברשות אחרת (ברכות כה:). 45) ובלבד. 46) ולפי זה כשהוא מתפלל בביתו ומריח ריח רע ממקום אחר, צריך הוא להפסיק בתפילתו ולשהות עד שיעבור

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הריח (כסף־משנה). 47) מכיוון שהם מכוסים, ככתוב: "וחפרת בה... וכיסית את צאתך" דברים כג, יד). 48) (ברכות כה:).

י. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַצּוֹאָה מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ מֵאַחֲרֵי הַזְּכוּכִית, מֻתָּר לִקְרוֹת בְּצִדָּהּ[49]. נָתַן רְבִיעִית מַיִם לְתוֹךְ מֵי־רַגְלַיִם שֶׁל פַּעַם אַחַת[50] - מֻתָּר לִקְרוֹת עִמָּהֶן בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת[51].

49) שאין הדבר תלוי בראייה אלא בכיסוי, כלשון הכתוב: "וכיסית את צאתך" – והרי מחיצת הזכוכית מכסה עליה (ברכות שם). 50) ולשתי פעמים שתי רביעיות וכן לעולם. 51) ואפילו קדמו המים למי הרגליים, אין הם מבטלים אותם בפחות מרביעית. ואין אומרים: "ראשון, ראשון בטל", כלומר: כל טיפה הנופלת למים, מתבטלת תיכף בנפילתה – אלא תמיד צריך שיהיה שיעור רביעית במים (שם). **רביעית** – רביעית הלוג והיא: כשיעור ביצה וחצי (שבת עו: ברש"י). ובלשון רבינו: "אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע" (הלכות נשיאת כפיים פרק ט"ו הלכה ד, על פי דברי התלמוד פסחים קט.). וכיצד משערים ביצה וחצי? – ממלא כלי במים ומערה את המים לכלי אחר, וייתן לכלי הראשון שלוש ביצים, ואחר כך יערה לתוכו את המים מהכלי השני, ומחצית המים ההם שנשארו בכלי השני – הוא שיעור של ביצה וחצי (על פי טור אורח־חיים סימן תנ"ו).

יא. הָיְתָה צוֹאָה בְּגֻמָּא - עוֹמֵד בְּסַנְדָּלוֹ עַל הַגֻּמָּא וְקוֹרֵא[52]; וְהוּא[53] שֶׁלֹּא יִהְיֶה סַנְדָּלוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ[54]. הָיְתָה כְּנֶגְדּוֹ צוֹאָה מְעוּטָה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ טִפָּה - רוֹקֵק עָלֶיהָ רֹק עָבֶה עַד שֶׁתִּתְכַּסֶּה וְקוֹרֵא[55]. הָיְתָה נְטִישַׁת צוֹאָה עַל בְּשָׂרוֹ[56], אוֹ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת מִבֵּית־הַכִּסֵּא, וְלֹא הָיָה לָהֶן רֵיחַ רַע כְּלָל מִפְּנֵי קָטְנָן אוֹ יַבְשׁוּתָן - מֻתָּר לִקְרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן רֵיחַ[57] רָע. אֲבָל אִם הָיְתָה בִּמְקוֹמָהּ[58], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ נִרְאֵית כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד - הוֹאִיל וְנִרְאֵית כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיְּקַנַּח יָפֶה יָפֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַצּוֹאָה לַחָה הִיא וְיֵשׁ לָהּ רֵיחַ[59] רָע. וְכַמָּה גְּאוֹנִים[60] הוֹרוּ, שֶׁאָסוּר לוֹ לִקְרוֹת אִם הָיוּ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת; וְכָךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת[61].

52) שהרי היא מכוסה על ידי סנדלו. 53) ובלבד. 54) שסנדלו נידון כמלבושו (שם). 55) ודווקא לאלתר כשהרוק בעביו, אבל לאחר שהרוק נבלע בצואה – הרי היא מגולה, ואסור לקרוא **בצידה** (ירושלמי ברכות פרק ג, הלכה ה). 56) התפשטות, מלשון: והינם נטושים על פני כל הארץ (שמואל־א פרק ל, פסוק ט"ז). ועניינה: שאין שם עיקר צואה, אלא הגוף מטושטש ומלוכלך ממראה הצואה. 57) (ברכות כה.), ורמז לזה "כל הנשמה תהלל יה" (תהילים קנ, ו) הפה והחוטם (אברים הנושמים) בכלל ההילול, ולא שאר האיברים (מלשון רש"י שם). 58) בפי הטבעת. 59) (יומא ל.). 60) רב האי גאון ומפרשים אחרים, הובאו בפירוש "רבינו יונה" לברכות (פרק ג). 61) שאף על פי שמצד הדין אין לאסור הקריאה, בשעה שידיו מטונפות, הואיל ואין להם ריח רע – בכל זאת מגונה הוא לקרוא קריאת שמע בידיים מטונפות. וחכמינו ז"ל (ברכות כה.) סמכו על הפסוק: "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך" (תהילים לה, ו), כלומר: גם האברים שאינם נושמים כמו הפה והחוטם, צריכים להיות טהורים ונקיים בשעת קריאתנו אל ה'.

יב. רֵיחַ רַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִקָּר[62] - מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת[63] וְקוֹרֵא, אִם פָּסַק הָרֵיחַ; וְאִם לֹא פָּסַק הָרֵיחַ - מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁפָּסַק הָרֵיחַ. וְשֶׁאֵין לוֹ עִקָּר, כְּגוֹן מִי שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה - מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁתִּכְלֶה הָרֵיחַ[64] וְקוֹרֵא[65]. גֶּרֶף שֶׁל רְעִי וְעָבִיט שֶׁל מֵימֵי־רַגְלַיִם[66], אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּנֶגְדָּן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם כְּלוּם וְאֵין לָהֶם רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּבֵית־הַכִּסֵּא[67].

62) שצואה מונחת שם ומעלה ריח רע. 63) כשהיא מכוסה; שאילו הייתה מגולה ומונחת לפניו, היה צריך להרחיק ממנה כמלוא עיניו, כמבואר לעיל (הלכה ח). 64) אבל אינו צריך להרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח (ברכות כד.). והראב"ד משיג וסובר שצריך להרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, כדעת רב חסדא בגמרא (שם), וכן נפסקה ההלכה בשולחן ערוך אורח חיים (סימן ע"ט, סעיף א). 65) (ברכות, שם). 66) שניהם כלי חרס הם, אלא רעי קרוי: גרף, ושל מי רגליים קרוי: עביט, מלשון רש"י (ברכות כה:). 67) הואיל ומיוחדים לכך, ואפילו יתן לתוכם רביעית מים אינה מועילה, כדין כל בית כיסא. ואם הם של זכוכית או של מתכת ורחוצים יפה ואין בהם ריח רע – מותר לקרות קריאת שמע בצידם (שולחן ערוך אורח חיים פרק ז, סעיף א).

יג. צוֹאָה עוֹבֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁטָה עַל־פְּנֵי הַמַּיִם[68] - אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[69]. וּפִי חֲזִיר - כְּצוֹאָה עוֹבֶרֶת דָּמֵי[70], וְאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדּוֹ עַד שֶׁיַּעֲבִרוּ מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת[71].

68) או שהעבירו לפניו גרף של רעי וכיוצא בה. 69) עד שיעבירוה לאחוריו ארבע אמות, כמבואר לעיל (הלכה ח). 70) דומה. 71) מפני שפיו מלוכלך תמיד בצואה (ברכות כה.). ושם בגמרא הוסיפו: "אפילו עולה מן הנהר", כלומר: אף על פי שרק עכשיו התרחץ בנהר - אסור לקרוא כנגדו, מכיוון שפיו מלוכלך תמיד, יש לו דין של "גרף של רעי", הנידון כבית הכיסא, כמבואר לעיל (הלכה י"ב).

יד. הָיָה קוֹרֵא וְהִגִּיעַ לִמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת[72] - לֹא יַנִּיחַ יָדוֹ עַל פִּיו[73] וְיִקְרָא[74], אֶלָּא יַפְסִיק עַד שֶׁיַּעֲבֹר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם. וְכֵן הַקּוֹרֵא שֶׁיָּצְתָה מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה - יַפְסִיק עַד שֶׁתִּכְלֶה בָּאֲשָׁהּ[75], וְחוֹזֵר לִקְרִיאָתוֹ; וְכֵן בְּדִבְרֵי־תוֹרָה. יָצְתָה רוּחַ מֵחֲבֵרוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁמַּפְסִיק לִקְרִיאַת־שְׁמַע, אֵינוֹ פּוֹסֵק לְדִבְרֵי־תוֹרָה[76].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

72) מקום צואה או מי רגליים. 73) שיקרא בלחש, שלא יהא ניכר כלל שמרחש בשפתיו (פרישה, לטור אורח חיים סימן פ"ה). 74) (ברכות כד 75) ריח הרע, מלשון הכתוב (יואל ב, כ) "ועלה באשו ותעל צחנתו". 76) (ברכות כה.), והטעם – כי בדברי תורה אי אפשר לו לעזוב את בית המדרש וללמוד בחוץ; אבל בקריאת שמע – יצא לחוץ ויקרא (מפירוש רש"י שם).

טו. הָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע בַּבַּיִת, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ מֵימֵי־רַגְלַיִם אוֹ אֵין שָׁם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקְרוֹת[77]. הָיָה קוֹרֵא בָּאַשְׁפָּה, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ אֵין שָׁם - לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיִּבְדֹּק, שֶׁחֶזְקַת הָאַשְׁפָּה שֶׁהִיא מְקוֹם הַטִּנֹּפֶת. אֲבָל סְפֵק מֵי־רַגְלַיִם - אֲפִלּוּ בָּאַשְׁפָּה, מֻתָּר לִקְרוֹת[78].

77) כי סתם בית הוא בחזקת נקי. 78) (ברכות, שם), והטעם – כי לא אסרה תורה לקרות בצד מי רגליים אלא כנגד עמוד הקילוח בלבד (זאת אומרת: בשעת זרימת השתן), ככתוב: (דברים כג, יג) "ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ", כלומר: לא נאמר בהם כיסוי, אלא יציאה לחוץ כדי שלא יקראו אחרים כנגד עמוד הקילוח. ברם החכמים גזרו שלא לקרות בצידם גם אחרי נפילתם לארץ, אבל לא גזרו אלא על וודאם ולא על ספיקם; אבל בצואה שנאמר בה: "וכסית את צאתך" (שם, יד) יש להחמיר אפילו בספיקא.

טז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד צוֹאָה וּמֵי־רַגְלַיִם עַד שֶׁיִּרְחִיק, כָּךְ אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד הָעֶרְוָה[79] עַד שֶׁיְּחַזִּיר[80] פָּנָיו. אֲפִלּוּ כּוּתִּי[81] אוֹ קָטָן, לֹא יִקְרָא כְּנֶגֶד עֶרְוָתָן, אֲפִלּוּ מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית מַפְסֶקֶת - הוֹאִיל וְהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיְּחַזִּיר פָּנָיו. וְכָל גּוּף הָאִשָּׁה עֶרְוָה. לְפִיכָךְ לֹא יִסְתַּכֵּל בְּגוּף הָאִשָּׁה כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ. וְאִם הָיָה מְגֻלֶּה טֶפַח[82] מִגּוּפָהּ, לֹא יִקְרָא כְּנֶגְדָּהּ[83].

79) משום שנאמר (דברים כג, טו): "והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערוות דבר ושב מאחריך". 80) אבל אינו צריך להרחיק ד' אמות כמו בצואה, כי לא הקפידה התורה אל על הראייה בלבד, ולפי זה אם עצם את עיניו, או בלילה, או סומא שאינו רואה את הערווה – מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, מה שאין כן בצואה, אפילו כשאינו רואה אותה, כגון שעצם את עיניו וכדומה – אסור לקרות כנגדה. שכל זמן שהמקום מלוכלך אין אתה קורא בו "והיה מחניך קדוש" (שולחן ערוך אורח חיים סימן ע"ט סעיף א; סימן ע"ו סעיף ו). 81) (ברכות כה:) שהייתי יכול לומר: הואיל "ובשר חמורים בשרם" (יחזקאל כג, כ), דינם כשאר בעלי חיים – קא משמע לן שאסור. "ומכוון זה אל העמים הפראים השוכנים בנקיקי הסלעים והולכים ערומים כחייתו שדה" ("תורה תמימה" פרשת תצא אות ע"ד). 82) ממקום שדרכו להיות מכוסה. 83) (ברכות כה.), והעירו ב"הגהות מיימוניות" שדווקא באשתו צריך טפח, אבל באשה אחרת פחות מטפח נקרא ערווה ואסור לקרות כנגדה.

יז. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר כְּנֶגֶד עֶרְוַת אֲחֵרִים, כָּךְ הוּא אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד עֶרְוָתוֹ[84]; וְלֹא יִקְרָא כְּשֶׁהוּא עָרֹם, עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ. הָיְתָה חֲגוֹרָה שֶׁל בֶּגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שַׂק עַל מָתְנָיו[85], אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁאָר גּוּפוֹ עָרֹם - מֻתָּר לוֹ לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע[86]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲקֵבוֹ[87] נוֹגֵעַ בְּעֶרְוָתוֹ. הָיָה יָשֵׁן בְּטַלִּיתוֹ וְהָיָה עָרֹם - חוֹצֵץ בְּטַלִּיתוֹ מִתַּחַת לִבּוֹ[88] וְקוֹרֵא. אֲבָל לֹא יָחֹץ צַוָּארוֹ וְיִקְרָא, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁקּוֹרֵא בְּלֹא חֲגוֹרָה.

84) (ברכות כה:). 85) והוא מכוסה ממתניו ולמטה. 86) (שם כד:). 87) כשהוא יושב ורגליו מקופלות תחתיו. והוא הדין לשאר איבריו שלא יגעו בבשרו בעת קריאתו, אלא "עקבו" משמיענו לרבותא: שאם אינו נוגע בערוותו אף על פי שהוא מכוון נגד ערוותו ורואה אותה, מותר לקרוא נגדו (רבינו יונה לברכות). 88) (שם כד:) שאם לא יפסיק בטליתו מתחת ליבו הרי ליבו רואה את הערווה ואסור. ומה שחילקו חז"ל בין "ליבו רואה" לשאר אברים, אפשר משום שמצינו בלב לשון "ראייה", ככתוב (קהלת א, טו): "וליבי ראה הרבה חכמה ("תורה תמימה" פרשת תצא אות ע"ה).

יח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יְשֵׁנִים בְּטַלִּית אַחַת - כָּל אֶחָד מֵהֶן אָסוּר לִקְרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּכַסֶּה מִתַּחַת[89] לִבּוֹ; עַד שֶׁתְּהֵא טַלִּית מַפְסֶקֶת בֵּינֵיהֶן, עַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּשַׂר זֶה בְּבְשַׂר זֶה מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה[90]. וְאִם הָיָה יָשֵׁן עִם אִשְׁתּוֹ אוֹ בָנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ הַקְּטַנִּים[91] - הֲרֵי גּוּפָן כְּגוּפוֹ, וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ מֵהֶן. לְפִיכָךְ אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם, מַחֲזִיר פָּנָיו[92] וְחוֹצֵץ מִתַּחַת לִבּוֹ[93] וְקוֹרֵא[94].

89) ולא יהא ליבו רואה את ערוות עצמו. 90) שאם לא כן הרי בשר זה נוגע בזה ויבואו לידי הרהור עבירה (ברכות כד.). 91) שהוא רגיל בהם ולא יביאוהו לידי הרהור. 92) אבל אם לא יחזיר פניו אי אפשר שלא יבוא להרהר בה. 93) שלא יהא ליבו רואה את ערוות עצמו. 94) (שם).

יט. עַד אֵימָתַי הֵם קְטַנִּים לְעִנְיָן זֶה? עַד שֶׁיְּהֵא הַזָּכָר בֶּן שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת אַחַת־עֶשְׂרֵה שָׁנָה[95] וְיוֹם אֶחָד; וְהוּא שֶׁיְּהֵא תַּבְנִיתָם כְּתַבְנִית גְּדוֹלִים, שָׂדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ[96]; וְאַחַר־כָּךְ לֹא יִקְרָא עַד שֶׁתַּפְסִיק טַלִּית בֵּינֵיהֶן. אֲבָל אִם עֲדַיִן לֹא הָיוּ שָׂדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ - קוֹרֵא עִמָּהֶן בְּקָרוּב בָּשָׂר וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֶפְסֵק, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[97].

95) שעד אז לא באו לכלל ביאה ואין אדם מתאווה להם. (שם). 96) מלשון הכתוב (יחזקאל טז, ז), והוא השער

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגדל במקום הערווה והוא מהווה סימן נערות לבת, וסימן גדלות לבן ומפורש בנידה (פרק ו, משנה א), וכן מבוארים פרטי סימני הנערות ב"משנה תורה" (הלכות אישות פרק ב). 97) כי מגיל זה ואילך נקראים הם בנידון דידן: גדולים (ברכות כד.); ואפילו כשאינם מפותחים בגופם ולא הביאו "סימני נערות".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מי הם הפטורים מקריאת שמע; אם הטמאים חייבים לקרות קריאת שמע וברכותיה, תקנת עזרא ובית דינו שבטלה.

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים[2] וּקְטַנִּים[3] פְּטוּרִים מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[4]. וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתָהּ בְּעוֹנָתָהּ, וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, כְּדֵי לְחַנְּכָן[5] בְּמִצְוֹת. מִי שֶׁהָיָה לִבּוֹ טָרוּד וְנֶחְפַּז לִדְבַר מִצְוָה - פָּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת[6] וּמִקְּרִיאַת־שְׁמַע[7]. לְפִיכָךְ חָתָן שֶׁנָּשָׂא בְתוּלָה, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע עַד שֶׁיָּבֹא עָלֶיהָ, לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה, שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא לָהּ בְּתוּלִים[8]. וְאִם שָׁהָה עַד מוֹצָאֵי[9] שַׁבָּת וְלֹא בָעַל - חַיָּב לִקְרוֹת מִמּוֹצָאֵי־שַׁבָּת וְאֵילָךְ, שֶׁהֲרֵי נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ[10] אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָעַל[11].

2) כנענים, שנמכרו לישראל, ומחוייבים בכל המצוות שהנשים חייבות בהן. 3) הפחותים מי"ג שנה. ואע"פ שכבר הגיעו לחינוך במצוות, והאב מצווֶה ללמדם "לקרותה בעונתה" כבסמוך. 4) ברכות כ., והטעם שנשים ועבדים פטורים מקריאת־שמע – מפני שמצות קריאת־שמע נוהגת רק בשעות ידועות מן היום, וכל מצות־עשה "שהזמן גרמא", נשים ועבדים פטורים ממנה (הלכות עבודה־זרה פרק י"ב, הלכה ג). ובירושלמי ברכות (פ"ג, ה"ג) אמרו: "עבדים מניין? שנאמר: "שמע ישראל... ה' אחד" – את שאין לו אדון אלא הקב"ה, יצא העבד שיש לו אדון אחר". 5) אף־על־פי שמן התורה אין הקטנים בכלל המצוות, אבל מדברי סופרים הוא לחנכם במצוות – ולפיכך חייב האב ללמד את בנו הקטן לקרותה בזמנה, כדי לחנכו במצוות, וכן אמר שלמה (משלי כב, ו): "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה". 6) שכן הלכה היא: "העוסק במצות פטור מן המצוה" (סוכה כה.). 7) אף־על־פי שחשובה מאד, שיש בה קבלת עול מלכות שמים. 8) והרי הוא כטרוד לדבר מצוה. 9) שהוא כבר היום החמישי לנשואיו, שהרי זמן נשואיהם היה ביום רביעי, כדברי המשנה (כתובות פ"א, משנה א) "בתולה נישאת ליום הרביעי". 10) מתוך שנתרגל בה, שוב אין עליו טרדת הנישואין. 11) ברכות טז, ע"א.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹסֵק בְּמִצְוָה - חַיָּב לִקְרוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁמְּבַלְבֵּל דַּעְתּוֹ[12]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

12) שהרי אינו מחשב על עסק בתולים.

ג. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל[13] עָלָיו - פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע עַד שֶׁיִּקְבְּרֶנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לִקְרוֹת[14]. וְאִם הָיָה מְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵתוֹ, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[15]. וְאִם הָיוּ הַשּׁוֹמְרִים שְׁנַיִם - הָאֶחָד מְשַׁמֵּר, וְהַשֵּׁנִי נִשְׁמָט[16] לְמָקוֹם אַחֵר[17] וְקוֹרֵא, וְחוֹזֵר וּמְשַׁמֵּר, וְנִשְׁמָט הָאַחֵר וְקוֹרֵא[18]. וְכֵן הַחוֹפֵר קֶבֶר לְמֵת, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[19].

13) כגון אחד משש קרוביו המנויים בפרשת אמור (ויקרא כא, ב־ד). 14) כלומר: אפילו כשיש מי שישתדל בכל צרכי המת, פטור האבל מקריאת־שמע, כי אין דעתו מיושבת עליו מפני אבלו (ירושלמי ברכות פרק ג, ה"א). וסמכו חכמינו ז"ל על הפסוק למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים טז, ג) – "ימים שאתה עוסק בהם בחיים, ולא ימים שאתה עוסק בהם במתים" (שם). 15) משום שהעוסק במצוה, פטור ממצוה אחרת. 16) מסתלק. 17) שאסור לקרוא בתוך ארבע אמות של מת – משום "לועג לרש", הואיל והמת אינו בכלל מצוות, והכתוב אומר: "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יז, ה). 18) ברכות יח, ע"א. 19) שם יד, ע"ב.

ד. אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ סָמוּךְ לִזְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע[20], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָדָם גָּדוֹל[21]. וְאִם הִתְחִילוּ וְהוֹצִיאוּ וְהִגִּיעַ זְמַן הַקְּרִיאָה, וְהֵן מְלַוִּין אֶת הַמֵּת - כֹּל שֶׁיֵּשׁ לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן, כְּגוֹן נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן[22], בֵּין שֶׁהָיוּ לִפְנֵי הַמִּטָּה, בֵּין שֶׁהָיוּ לְאַחַר הַמִּטָּה - פְּטוּרִין. וּשְׁאָר הַמְלַוִּין, שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן[23] - חַיָּבִין[24].

20) שלא יתבטלו מקריאת־שמע בזמנה. 21) שם יט, ע"א. הואיל ואדם חשוב הוא אין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפילו בקריאת־שמע, עד שיקברוהו בכבוד ('בית יוסף' 'טור' או"ח סימן ע"ז). וכדאי להעיר שב'שולחן ערוך' לא הביאו חילוק זה להלכה; וכן ה'טור' לא כתב לחלק בין אדם פשוט לאדם חשוב, והטעם – מפני שאין בדורותינו אדם חשוב כזה, שיהא ראוי שלא יקראו קריאת־שמע בגללו עד שיקברוהו ('בית יוסף', שם). 22) רגילים היו להתחלף בנשיאת מיטת המת, שהכל חפצים לזכות בה. 23) אלא מלווים את המת משום כבודו בלבד. 24) ברכות יז, ע"ב.

ה. הָיוּ עוֹסְקִין בְּהֶסְפֵּד[25] וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע, בִּזְמַן שֶׁהַמֵּת מֻנָּח לִפְנֵיהֶן - נִשְׁמָטִים אֶחָד אֶחָד[26] וְקוֹרְאִין, וְחוֹזְרִין לַהֶסְפֵּד. אֵין הַמֵּת מוּטָל לִפְנֵיהֶם[27] - כָּל הָעָם קוֹרִין קְרִיאַת־שְׁמַע, וְהָאֲבֵל יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם[28], לְפִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לִקְרוֹת עַד שֶׁיִּקְבֹּר אֶת מֵתוֹ.

25) שהעם שומע דברי הספד מפי החזנים המספידים ('טור' או"ח סימן ע"ב). 26) אבל לא כולם בבת אחת, משום כבוד המת. 27) כגון שהמת בבית אחר והם מספידים אותו כאן, או שהיה המת נתון (באותו החדר) לצד אחר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מלשון רש"י ברכות יט.). 28) ובגמרא (ברכות יט.) אמרו, שהאבל מצדיק עליו את הדין, ואומר: "צדיק אתה ה' על כל הבא עלי; יהי רצון מלפניך שתגדור את פרצותי ואת פרצות כל עמך ישראל ברחמים". וכן הוא ברי"ף וברא"ש.

ו. קָבְרוּ אֶת הַמֵּת, וְחָזְרוּ הָאֲבֵלִים לְקַבֵּל תַּנְחוּמִין, וְכָל הָעָם הוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר לַמָּקוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ הָאֲבֵלִים לַעֲשׂוֹת שׁוּרָה[29] לְקַבֵּל תַּנְחוּמִים: אִם יְכוֹלִים הָעָם לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד[30] קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לַשּׁוּרָה - יַתְחִילוּ; וְאִם לָאו - לֹא יַתְחִילוּ; אֶלָּא יְנַחֲמוּ אֶת הָאֲבֵלִים[31], וְאַחַר שֶׁיִּפָּטְרוּ מֵהֶן יַתְחִילוּ לִקְרוֹת[32]. בְּנֵי־אָדָם הָעוֹמְדִים בַּשּׁוּרָה[33] - הַפְּנִימִיִּים, שֶׁהֵן רוֹאִין פְּנֵי הָאֲבֵלִים, פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת־שְׁמַע; וְהַחִיצוֹנִים, הוֹאִיל וְאֵינָן רוֹאִין אֶת הָאֲבֵלִים - חַיָּבִין בִּקְרִיאַת־שְׁמַע בִּמְקוֹמָן[34].

29) שהעם עומד בשורה מכאן ומכאן, והאבל עובר ביניהם ומנחמים אותו. 30) הוא הפסוק הראשון של קריאת־שמע, שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים. 31) (ברכות יז:) שתנחומי אבלים, מצוה מן התורה היא. ובכלל גמילות חסדים היא, שגומל חסד לחיים ולמתים כאחד. וגמילות חסדים מן התורה היא, כמו שאמרו חז"ל (בבא מציעא ל:): והודעת להם את הדרך ילכו בה וגו' (שמות יח, כ) "את הדרך" – זו גמילות חסדים, וכן מצינו בהקדוש־ברוך־הוא שניחם אבלים, שנאמר (בראשית כה, יא): "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו" (ראה סוטה יד.). ולפיכך פטורים המנחמים מקריאת־שמע, שכבר אמרנו: העוסק במצוה פטור מן המצוה (רבינו יונה). 32) מדברי רבינו משמע שאין הדברים אמורים אלא כשיש עוד שהות לקרוא, אבל אם אין עוד שהות לקרוא – יתחילו בכל אופן, כיון שעדיין לא התחילו במצוות תנחומין (כסף־משנה, וראה מגן־אברהם או"ח סי' ע"ז סק"ד). 33) ונוסח אחר: בשורות. 34) ברכות יז, ע"ב. והראב"ד חולק, וסובר שאין הפירוש "פנימיים" כמשמעות דברי רבינו, אלא כל שהם קרובי האבל הצריכים לראותו, הם הנקראים: "פנימיים", ואפילו כשהם עומדים בשורה החיצונה; וכל שאינם ממשפחת האבל ואינם צריכים לראותו, נקראים: "חיצוניים", ואפילו הם עומדים בשורה הפנימית קרוב לאבל.

ז. כָּל מִי שֶׁהוּא פָטוּר מִלִּקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע, אִם רָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לִקְרוֹת - קוֹרֵא; וְהוּא, שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ פְּנוּיָה עָלָיו[35]. אֲבָל אִם הָיָה זֶה הַפָּטוּר מִלִּקְרוֹת מְבֹהָל[36] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרוֹת עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו[37].

35) כמו שמצינו ברבן גמליאל "שקרא בלילה הראשון שנשא" (אשה), ואמר לתלמידיו – שהעירו לו על כך – "איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת" (ברכות פ"ב, מ"ה). 36) נרעש, בלתי מיושב.

37) כדי שיוכל לקרוא ק"ש בכוונה. והראב"ד שואל: ומה בכך (שאינו יכול לכוין), יקרא ויהא כקורא בתורה, ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו? ולדעתו צריך כל חתן לקרות קריאת־שמע. וכבר כתבו ה'תוספות' (ברכות יז:): שבזמן הזה שאין אנו מכוונים היטב בקראנו את שמע בכל יום, גם החתן בליל נשואיו צריך לקרוא, ואף־על־פי שלא יכוין בה כראוי; כי אם לא יקרא, הרי זה נראה כיהירות, כאילו אומר: כל פעם אני מכוין בקריאתי, ורק היום איני בטוח אם אכוין בה כראוי, וכן נפסקה ההלכה בשו"ע (או"ח סימן ע, סעיף ג).

ח. כָּל הַטְּמֵאִין חַיָּבִין בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ וְהֵן בְּטֻמְאָתָן[38], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן לַעֲלוֹת מִטֻּמְאָתָן[39] בּוֹ בַּיּוֹם, כְּגוֹן הַנּוֹגְעִין בְּשֶׁרֶץ אוֹ בִּנְדָּה וְזָבָה וּמִשְׁכָּבָהּ[40] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[41]. וְעֶזְרָא וּבֵית־דִּינוֹ תִּקְּנוּ[42], שֶׁלֹּא יִקְרָא בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה בַּעַל־קֶרִי[43] לְבַדּוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל שְׁאָר הַטְּמֵאִין[44] עַד שֶׁיִּטְבֹּל[45]. וְלֹא פָשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כֹּחַ בְּרֹב הַצִּבּוּר לַעֲמֹד בָּהּ, לְפִיכָךְ בָּטְלָה[46]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע[47] וְהֵן בַּעֲלֵי קְרָיִין[48], לְפִי שֶׁאֵין דִּבְרֵי־תּוֹרָה מְקַבְּלִין טֻמְאָה[49], אֶלָּא עוֹמְדִין בְּטָהֳרָתָן לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ' - מָה אֵשׁ אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, אַף דִּבְרֵי־תּוֹרָה אֵינָם מְקַבְּלִין טֻמְאָה[50].

38) אף־על־פי שעדיין טומאתם עליהם. 39) על־ידי טבילה במקוה מים. 40) כנוסח בעל "מעשה רוקח" ועוד. ונוסח אחר: "ומשכבה". 41) כגון הנוגע בזה או בטמא מת, שמיד אחרי טבילתם נטהרים – בכל זאת מותרים לקרוא בדברי תורה בעוד טומאתם עליהם, שהרי אפילו זבים ומצורעים עצמם קיבלו את התורה בהר סיני (ברכות כב.). 42) בבא־קמא פב, ע"ב. 43) בעל מקרה לילה, כלשון הכתוב (דברים כג, יא. וראה ויקרא טו, טז). 44) המותרים לקרוא. 45) כי בעל קרי אין טומאתו באה לו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת, לפיכך גזרו עליו (ברכות כב. וברש"י שם). וחכמינו ז"ל מצאו סמך לתקנה זו. נאמר בדברי תורה: "והודעתם לבניך ולבני בניך", וסמוך לו נאמר: "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב" (דברים ד, ט־י) מה להלן בעלי קריין אסורין (שהרי קודם מתן תורה נצטוו לפרוש מנשותיהם, ראה שמות יט, טו), אף כאן בעלי קריין אסורים (ברכות כא:). 46) כלומר: בטלה מעצמה ולא שביטלוה בית־דין, שהרי "אין בית־דין יכול לבטל את דברי בית־דין חבירו אלא־אם־כן גדול ממנו בחכמה ובמנין" (עדיות פרק א, משנה ה), ואחרי בית־דינו של עזרא לא קם עוד בית־דין כמוהו, אלא מתוך שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה, לא כפה בית־דין את העם על קיום התקנה ובטלה מאליה. וכלל הוא: כל שלא פשט האיסור ברוב הציבור מחמת שאין בו כח לעמוד בו – הרי האיסור בטל מאליו, ואין צורך אפילו בבית־דין אחר שיבוא לבטלו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(עבודה־זרה לו.); (וראה הלכות ממרים פ"א, ה"ו). 47) ואין זה סותר לדברי רבינו לעיל (פ"ג, ה"ד), שאסור לקרוא "שמע" וכן להרהר בדברי תורה במקומות המטונפים – כי שם מדובר בדבר נמאס המונח לעינינו, או שאנו מרגישים בריחו הרע, ויש בזה משום בזיון שאומרים דברי תורה שם; אבל טומאת הטמאים האמורה כאן איננה דבר מורגש ומוחש, אלא דבר עיוני הוא: שאיש זה טמא הוא מצד גזירת התורה, ועל זה נאמר: "אין דברי תורה מקבלים טומאה" (כסף־משנה). 48) שלא טבלו מטומאת קרי. 49) ובנוגע לתפילה, ראה לקמן הלכות תפילה (פ"ד, הלכה ד־ו ובביאורנו שם). 50) ברכות כב., ואמרו שם: "מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם (לא ביטא את תלמודו בצחות, כי בעל קרי היה) למעלה מרבי יהודה בן בתירא, אמר לו: בני! פתח פיך ויאירו דבריך, שאין דברי תורה מקבלים טומאה".

סְלִיק הִלְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע

הִלְכוֹת תְּפִלָּה[1] וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה. א) לַעֲבֹד אֶת ה' בְּכָל יוֹם בִּתְפִלָּה. ב) לְבָרֵךְ כֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

> ~ נקודות משיחות קודש ~
>
> **"לַעֲבֹד אֶת ה' בִּתְפִלָּה".**
>
> אבל במנין המצוות כתב "להתפלל" שהוא לשון דיבור, כי במצוות המורכבות משני חלקים – מחשבה, ודיבור או מעשה, מונה את חלק הדיבור והמעשה שבה ולא את המחשבה, שהחיוב הוא על הדיבור שבתפילה. ואף ש"תפילה שאינה בכוונה אינה תפילה" ובלי הרגש של תחינה ובקשה אין משמעות לאמירת מילות התפילה, מכל־מקום נחשבת מצות התפילה כמצוה שבדיבור.
>
> ביסוד זה תתיישב גם השאלה הידועה מדוע לא מנה מצות התשובה במנין המצוות, כיון שגם בה ישנם שני חלקים. האחד הוא הוידוי בדיבור, והאחר הוא הקבלה בלב, ומכיון שבמצוות כאלו מונה רק חלק הדיבור והמעשה שבהם, לכן מנה רק הוידוי כמצוה ולא התשובה שעיקרה בלב ובמחשבה.
>
> עד"ז מצינו במצות תלמוד תורה דקי"ל בשו"ע דאינו מברך על הרהור משום דלאו כדבור דמי, שמעשה המצוה של ת"ת הוא הדיבור אע"פ שבתושבע"פ אם אינו מבין מה שאומר אין זה נחשב ללימוד כלל.
>
> לקוטי שיחות חלק ל"ח עמוד 20 והערות 27–26
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

1) משורש פלל. וענינו – שפוט, כמו: ופללו אלהים (שמואל־א ב, כה): ונתן בפלילים (שמות כא, כב), והמתפלל מבקש מאת ה' פלילה ומשפט, כלומר: שישפטנו ברחמים, כדברי הנביא (ירמיה י, כד): יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) אם מניין התפילות וזמנן מן התורה; אם מותר להוסיף במניין התפילות; אם מותר לציבור להתפלל תפילת נדבה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַעֲבַדְתֶּם אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם'[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ הִיא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם'[4] - אָמְרוּ חֲכָמִים[5]: אֵי־זוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב? זוֹ תְּפִלָּה[6]. וְאֵין מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת[7] מִן הַתּוֹרָה; וְאֵין מִשְׁנֵה הַתְּפִלָּה הַזֹּאת מִן הַתּוֹרָה[8]; וְאֵין לַתְּפִלָּה זְמַן קָבוּעַ[9] מִן הַתּוֹרָה.

2) זו קריאת־שמע ותפילה (בבא־מציעא קז:). ואף־על־פי שלא נתפרש בפסוק זה שחיוב תפילה הוא בכל יום – הדעת מחייבת זאת; שאם לא כן, נבוא לומר שהיא פעם אחת בכל ימי חייו – זהו דבר שלא תסבלהו הדעת (כסף־משנה). ואף־על־פי שאין ראיה לדבר – זכר לדבר, שנאמר: ולעמוד בבוקר להודות ולהלל לה' וכן לערב (דברי הימים־א כג, ל). ויש אומרים: הואיל ובסוף פסוק זה נאמר: "וברך את לחמך ואת מימיך", והרי לחם ומים הם צרכים חיוניים שהאדם צריך להם בכל יום – לפיכך גם התפילה שאדם שואל בה צרכיו, היא בכל יום ('קרית ספר'). 3) כל דבר מתורה שבעל־פה שקיבלוהו חז"ל איש מפי איש עד למשה רבינו, ויש לו אסמכתא בקרא – קוראו רבינו: "מפי השמועה" ("יד מלאכי"). 4) הואיל ומן הפסוק הקודם "ועבדתם" שבו נצטוינו על **עבודת ה'** לא נתפרש עבודה זו מה טיבה. לפיכך הוצרך רבינו להביא פסוק זה שעבודת ה' היא עבודה שבלב, וזו – תפילה. ומאחר שהפסוק הזה אינו מדבר בתורת מְצַוֶּה ומחייב אלא דרך סיפור דברים: אם שמוע תשמעו... לאהבה את ה' ולעבדו בכל לבבכם – ונתתי מטר ארצכם, לכן משמש הפסוק "ועבדתם" המקור למצות תפילה (כסף־משנה). 5) תענית ב, ע"א. 6) המביעה רחשי לב האדם ושפך שיחו לפני קונו. – כאן סוף הלכה א (לפי דפוס מנטובה, שכ"ו). וה'חינוך' (מצוה תל"ג) אומר: "כבר הקדמתי לך שהברכות והטובות יחולו על בני אדם כפי פעולתם וטוב לבבם. ואדון הכל שבראם הדריכם במצוותיו שיזכו בהן, ופתח להם פתח אשר ישיגו בו כל משאלותיהם לטוב, והוא: שיבקשו ממנו ברוך־הוא, אשר בידו הסיפוק והיכולת למלא את כל חסרונם, כי הוא יענה לכל אשר יקראוהו באמת". 7) שבכל יום. אלא חז"ל קבעו מנינם, כמבואר בסמוך (הלכה ה). 8) אלא באיזה נוסח שיזדמן לו לאדם – יתפלל. משנה – נוסח, מלשון הכתוב: משנה התורה הזאת (דברים יז, יח) שתרגומו: פתשגן אורייתא הדא. ופירוש פתשגן – נוסח (כסף־משנה בשם ה"ר מנוח). וכן 'הערוך', ערך: פתשגן, ויש גורסים: "מטבע התפילה". 9) לומר: שעה זו זמן תפילה היא, וכשעברה השעה – עבר זמנה; אלא כל השעות כשרות לתפילה, לא כקריאת־שמע שזמנה קבוע "בשכבך ובקומך".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אבל חכמינו ז"ל קבעו זמנה, כמו ששנינו (תוספתא ברכות פ"ג): "כשם שנתנה תורה קבע לקריאת־שמע, כך נתנו חכמים קבע לתפילה".

ב. וּלְפִיכָךְ[10] נָשִׁים וַעֲבָדִים[11] חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא[12]. אֶלָּא חִיּוּב מִצְוָה זוֹ כָּךְ הוּא[13] - שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְחַנֵּן וּמִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, וּמַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹאֵל צָרְכָיו[14], שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם, בְּבַקָּשָׁה וּבִתְחִנָּה, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתֵן שֶׁבַח וְהוֹדָיָה[15] לַה' עַל הַטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לוֹ, כָּל אֶחָד לְפִי כֹּחוֹ[16].

10) הואיל ואין לתפילה זמן קבוע. 11) שהם פטורים מכל מצוות־עשה שהזמן גרמא. (ראה הלכות ע"ז פי"ב, ה"ג). ובעבדים כנענים מדובר כאן שחייבים במצוות שנשים חייבות (חגיגה ד.). 12) כי מן התורה זמנה היא (ברכות פ"ג, מ"ג). 13) כלומר: מכיון שאין מטבע התפילות ומנינן מן התורה, א"כ מה נתחייבנו להתפלל? וכמה נתחייבנו להתפלל? את זה הולך לבאר רבינו כאן ובהלכה הבאה, ומיישב: שיהא אדם מתחנן וכו' (כסף־משנה). 14) ברכות לב, ע"א: "דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש־ברוך־הוא ואחר־כך יתפלל (יבקש צרכיו), שכן מצינו במשה: ואתחנן אל ה'... אתה החילות להראות את עבדך... אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך... וכתוב אחריו: אעברה נא וארא את הארץ הטובה (דברים, ג כד־כה) — הרי הקדים משה שבחו של מקום קודם שהציע לפניו את בקשתו. 15) המקור לזה ב'ספרי' (פרשת ברכה) "ויאמר: ה' מסיני בא וזרח משעיר" — מגיד הכתוב, שכשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום, שנאמר: ויאמר ה' מסיני בא וגו', ואח"כ פתח בצרכם של ישראל, שנאמר: ויהי בישורון מלך, וחזר וחתם בשבחו של מקום, שנאמר: אין כאל ישורון (דברים לג, כו). ('פרי מגדים' בפתיחתו לשו"ע או"ח). וראה סמוכים לזה (ברכות לד.). 16) כח השגתו ויכלתו.

ג. אִם הָיָה רָגִיל[17] - מַרְבֶּה בִּתְחִנָּה וּבַקָּשָׁה; וְאִם הָיָה עָרֵל שְׂפָתַיִם[18] - מְדַבֵּר כְּפִי יְכָלְתּוֹ, וּבְכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת - כָּל אֶחָד כְּפִי יְכָלְתּוֹ: יֵשׁ מִתְפַּלֵּל פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, וְיֵשׁ מִתְפַּלְּלִין פְּעָמִים הַרְבֵּה. וְהַכֹּל יִהְיוּ מִתְפַּלְּלִין נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ[19], בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה[20]. וְכֵן הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד[21], מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד עֶזְרָא[22].

17) שיש לו לשון לימודים לדבר צחות. 18) כלומר: שאינו רגיל לערוך תפילות ותשבחות. 19) שיעמוד בתפילה כשפניו מכוונים לאותה רוח שבית־המקדש עומד שם, כמו שדרשו ב"משנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי" על הפסוק: "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד" (דברים ו, יג): עבדהו בתורתו, עבדהו במקדשו, כלומר: התפלל נוכח המקדש (כסף־משנה). ובברכות (ל.) אמרו: מניין שיכוין את לבו כנגד בית־המקדש? שנאמר (ד"ה־ב ו, לב): והתפללו אל הבית הזה, (השווה ספר המצוות לרבינו מצוה ה). 20) חוזר אל המתפלל: בין שיהיה בארץ בין שיהיה בחוץ לארץ. או שמוסב על המקדש: בין שיהיה במדבר, בין שיהיה בגלגל ובין שיהיה בירושלים — לעולם יתפללו נכחו (כסף־משנה). 21) שהיה כל אחד מתפלל כפי יכלתו. 22) שהיו מדברים בלשון הקודש ובקיאים בה.

ד. כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, נִתְעָרְבוּ בְּפָרַס וְיָוָן וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת[23], וְנוֹלְדוּ לָהֶם בָּנִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם, וְאוֹתָן הַבָּנִים נִתְבַּלְבְּלוּ שְׂפָתָם, וְהָיְתָה שְׂפַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעֹרֶבֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַרְבֵּה[24]; וְכֵיוָן שֶׁהָיָה מְדַבֵּר, אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ בְּלָשׁוֹן אַחַת, אֶלָּא בִּשְׁבוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְנֵיהֶם חֲצִי מְדַבֵּר אַשְׁדּוֹדִית' וְגוֹ', וְאֵינָם מַכִּירִים לְדַבֵּר יְהוּדִית וְכִלְשׁוֹן עַם וָעָם. וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן מִתְפַּלֵּל, תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ לִשְׁאֹל חֲפָצָיו אוֹ לְהַגִּיד שֶׁבַח הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ עִמָּהּ לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עֶזְרָא וּבֵית־דִּינוֹ כָּךְ, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ[25] לָהֶם שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל הַסֵּדֶר[26]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת[27] - שֶׁבַח לַה', וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת[28] - הוֹדָיָה, וְאֶמְצָעִיּוֹת - יֵשׁ בָּהֶן שְׁאֵלַת כָּל הַדְּבָרִים, שֶׁהֵן כְּמוֹ אָבוֹת[29] לְכָל חֲפָצֵי אִישׁ וָאִישׁ וּלְצָרְכֵי הַצִּבּוּר[30] כֻּלָּן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל וְיִלְמְדוּ אוֹתָן, וְתִהְיֶה תְּפִלַּת אֵלּוּ הָעֵלְגִים[31] תְּפִלָּה שְׁלֵמָה, כִּתְפִלַּת בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הַצֶּחָה. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה תִּקְּנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלּוֹת מְסֻדָּרוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עִנְיַן כָּל בְּרָכָה עָרוּךְ בְּפִי הָעֵלֵּג.

23) ישבו בקרבם. 24) שפה בלולה, ז'רגון בלע"ז. 25) מגילה יז, ע"ב: "מאה ועשרים זקנים — ובהם כמה נביאים — תיקנו שמונה־עשרה ברכות על הסדר". 26) לפי סדר המקראות, להקדים המוקדם ולאחר המאוחר. 27) שהן: אבות, גבורות, וקדושה. 28) שהן: עבודה, הודאה ושים שלום. 29) דברים עיקריים. 30) וכמו שאמרו (ברכות לד.): "ראשונות — דומות לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות — דומות לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות — דומות לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו". 31) שאינם יכולים להביע בקשתם כראוי, מלשון הכתוב (ישעיה לב, ד): "ולשון עלגים תמהר לדבר צחות".

ה. וְכֵן תִּקְּנוּ[32], שֶׁיְּהֵא מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת כְּמִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת: שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם - כְּנֶגֶד שְׁנֵי תְּמִידִין[33]; וְכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ קָרְבַּן מוּסָף[34], תִּקְּנוּ בוֹ תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית כְּנֶגֶד קָרְבַּן מוּסָף[35]. וּתְפִלָּה שֶׁהִיא כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֹּקֶר, הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת הַשַּׁחַר; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, הִיא הַנִּקְרֵאת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תְּפִלַּת מִנְחָה[36]; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַמּוּסָפִין, הִיא נִקְרֵאת תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין.

32) אנשי כנסת הגדולה. 33) שהקריבו במקדש שנים ליום עולה תמיד; אחד בבוקר, והשני בין הערבים (במדבר כח, ג־ד). 34) כגון: בשבתות ובראשי חדשים. 35) ברכות כו, ע"ב. 36) על שם זמן תפילתה שהוא בעת מנוחת השמש והשקט אורה הגדול. "לרוח היום" (בראשית ג, ח) מתרגם אונקלוס: "לְמַנַח יומָא" (רמב"ן לשמות יב, ו); ומעין זה ב"פירוש המשנה" לרבינו (ברכות פ"ד מ"א).

ו. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחַת בַּלַּיְלָה[37], שֶׁהֲרֵי אֵיבְרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מִתְעַכְּלִין[38] וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִיא הָעֹלָה' וְגוֹ'; כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: 'עֶרֶב[39] וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי'. וְאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה כִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה[40]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם כִּתְפִלַּת חוֹבָה[41].

37) והיא הנקראת: תפילת ערבית. 38) נקטרים ונשרפים. 39) הרי שגם בערב יש תפילה (וראה ברכות לא.). 40) שם כז, ע"ב: "תפילת ערבית רשות". ויש להעיר שלדעת ה'תוספות' (שם) אין הכוונה ב"רשות" שיכול לבטלה מתי שירצה, אלא היא נחשבת "רשות" ביחס למצוה אחרת שזמנה עובר, אז תידחה תפילת ערבית מפניה, אבל בחינם אין לבטלה. 41) רי"ף פ"ד דברכות. ומכל־מקום, אין הש"ץ חוזר על תפילת שמונה־עשרה בקול רם, כמו שהוא חוזר בשאר התפילות – מפני שאין תפילת ערבית חובה, ולפיכך אין לברך ברכות לבטלה; שהרי אין כאן אדם שנתחייב בה, כדי להוציאו ידי חובתו. מדברי רבינו (פ"א ה"ט).

ז. וְכֵן תִּקְּנוּ תְּפִלָּה אַחַר תְּפִלַּת מִנְחָה, סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, בְּיוֹם הַתַּעֲנִית בִּלְבָד[42], כְּדֵי לְהוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית; וְזוֹ הִיא הַתְּפִלָּה הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת נְעִילָה[43], כְּלוֹמַר - נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם בְּעַד הַשֶּׁמֶשׁ וְנִסְתְּרָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָהּ אֶלָּא סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[44].

42) כמו יום צום כיפור ושאר תעניות ציבור שגוזרים בית־דין על כל צרה שלא תבוא, כגון: על עצירת גשמים וכדומה; אבל לא בט' באב ובי"ז בתמוז, שהם רק זכר למאורעות שאירעו בהם לפנים, ראה לקמן (פרק י"ד, הלכה ב). 43) ובירושלמי (ברכות פ"ד, ה"א) אמרו: "מנין לנעילה? אמר רבי לוי: נאמר: גם כי תרבו תפילה. (ישעיה א, טו) מכאן: שכל המרבה בתפילה – נענה", כלומר: אף תפילת נעילה, לריבוי תפילה תקנוה. 44) כלומר: מתחילים אותה בעוד השמש על ראשי האילנות, ולכשתגמר תשקע השמש (ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א).

ח. נִמְצְאוּ הַתְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם שָׁלֹשׁ: עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה; וּבַשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים - אַרְבַּע: שָׁלֹשׁ שֶׁל כָּל יוֹם, וּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין; וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים - חָמֵשׁ: אַרְבַּע אֵלּוּ, וּתְפִלַּת נְעִילָה.

ט. תְּפִלּוֹת אֵלּוּ, אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. אִם רָצָה אָדָם לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הָרְשׁוּת[45] בְּיָדוֹ. וְכָל אוֹתָן הַתְּפִלּוֹת שֶׁיּוֹסִיף - כְּמוֹ מַקְרִיב נְדָבוֹת. לְפִיכָךְ צָרִיךְ שֶׁיְּחַדֵּשׁ[46] דָּבָר בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַבְּרָכוֹת[47]. וְאִם חִדֵּשׁ אֲפִלּוּ בִּבְרָכָה אַחַת - דַּיּוֹ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא נְדָבָה וְלֹא חוֹבָה. וְשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, לְעוֹלָם אֵין מוֹסִיפִין בָּהֶן וְלֹא פּוֹחֲתִין מֵהֶן וְאֵין מְשַׁנִּין בָּהֶן דָּבָר[48].

45) ברכות כא, ע"א. 46) כדי שלא תהא תפילתו נראית כחובה, והיא דעת רבינו האי גאון. הובאה ברא"ש לברכות (פ"ג, אות ט"ו). 47) כגון: אם היה לו חולה – מבקש עליו רחמים בברכת "רפאנו", כפי צחות לשונו (לקמן פ"ו, ה"ג). 48) ברכות לד, ע"א. ומה שאנו נוהגים בעשרת ימי תשובה להוסיף בשלוש הראשונות: "זכרנו" "מי כמוך אב הרחמים", ובאחרונות: "וכתוב" ועוד – מפני שהן בקשות בצרכי רבים, אבל בצרכי יחיד אין מוסיפין בברכות אלו, ראה לקמן (פ"ו, ה"ג).

י. אֵין הַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מְבִיאִין קָרְבַּן נְדָבָה[49]. וְלֹא יִתְפַּלֵּל, אֲפִלּוּ יָחִיד, מוּסָף שְׁתַּיִם: אַחַת חוֹבַת הַיּוֹם וְאַחַת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְנַדְּבִין קָרְבַּן מוּסָף[50]. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאָסוּר לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְדָבָה בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בָּהֶן נְדָבָה, אֶלָּא חוֹבַת הַיּוֹם בִּלְבָד[51].

49) שכל קרבינות הציבור, קרבינות חובה הם. 50) אלא היה בא חובה מטעם הציבור (דעת הרי"ף, ברכות סג). ולדעת הראב"ד, גם בלי טעם זה אסור להתפלל מוסף בנדבה, שלא אמרו: "הלואי ויתפלל אדם כל היום" (ברכות כא.), אלא בתפילת שמונה־עשרה של חול שהיא תפילת רחמים ותחנונים, לפיכך יכול הוא לכופלה ולהוסיף בה בקשות; אבל בתפילת שבת ויום־טוב שאינה אלא הודאה ושבח לה' – ודאי אסור להודות ולחזור ולהודות, שלא תהא ברכתו לבטלה. וכן בכל ברכות המצוות והפירות. 51) וכתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "צריך שיהא האדם מכיר את עצמו וזריז וזהיר ואמיד בדעתו, שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף – אז קוראים בו: נדיב לב עולות (דברי הימים־ב כט, לא); אבל אם אין יכול לכוין יפה – קרינן בו: למה לי רוב זבחיכם (ישעיה א, יא). והלואי שיוכל לכוין יפה בשלש תפילות הקבועות ליום". וכן הוסכם להלכה ב'שולחן ערוך' או"ח סימן ק"ז, ס"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון ט"ז אייר ~

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שמות הגלגלים, מניינם וסידור הילוכם; ד' היסודות, מהותם וסידורם.

א. הַגַּלְגַּלִּים הֵם הַנִּקְרָאִים שָׁמַיִם וְרָקִיעַ וּזְבוּל וַעֲרָבוֹת, וְהֵם תִּשְׁעָה[2] גַּלְגַּלִּים: גַּלְגַּל הַקָּרוֹב מִמֶּנּוּ הוּא גַּלְגַּל הַיָּרֵחַ[3]. וְהַשֵּׁנִי שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, הוּא גַּלְגַּל, שֶׁבּוֹ הַכּוֹכָב הַנִּקְרָא כּוֹכָב. וְגַלְגַּל שְׁלִישִׁי שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, שֶׁבּוֹ נֹגַהּ. וְגַלְגַּל רְבִיעִי, שֶׁבּוֹ חַמָּה. וְגַלְגַּל חֲמִישִׁי, שֶׁבּוֹ מַאְדִּים. וְגַלְגַּל שִׁשִּׁי, שֶׁבּוֹ כּוֹכַב צֶדֶק. וְגַלְגַּל שְׁבִיעִי, שֶׁבּוֹ שַׁבְּתַי. וְגַלְגַּל שְׁמִינִי, שֶׁבּוֹ שְׁאָר כָּל הַכּוֹכָבִים שֶׁנִּרְאִים בָּרָקִיעַ. וְגַלְגַּל תְּשִׁיעִי, הוּא גַּלְגַּל הַחוֹזֵר בְּכָל יוֹם מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, וְהוּא הַמַּקִּיף וּמְסַבֵּב אֶת הַכֹּל. וְזֶה שֶׁתִּרְאֶה כָּל הַכּוֹכָבִים כְּאִלּוּ הֵם כֻּלָּם בְּגַלְגַּל אֶחָד, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה - מִפְּנֵי שֶׁהַגַּלְגַּלִּים טְהוֹרִים וְזַכִּים כַּזְּכוּכִית וְכַסַּפִּיר, לְפִיכָךְ נִרְאִים הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי מִתַּחַת גַּלְגַּל הָרִאשׁוֹן.

2) מנין הגלגלים, קיבל הרמב"ם מתוכני זמנו, שהוכיחו כי תשעה הם (מו"נ ח"ב, ט). וכדאי להעיר שרבים מקשים על שיטת רבינו מגמרא מפורשת (חגיגה יב:), שרק שני רקיעים הם, שנאמר: הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים (דברים י, יד). אולם קושיא זו, כבר הרגיש בה רבינו והקדים במו"נ (שם) ואמר: שחכמי התלמוד מנו את כדורי הכוכבים לרקיע אחד, ואת הגלגל המקיף שאין בו כוכבים כלל — חשבו לרקיע השני, ואין שום סתירה מדבריהם לשיטתו. 3) (חגיגה יב:). הרמב"ם ז"ל מונה בזה את הגלגלים מלמטה למעלה, ולכן הסדר שלהם מהופך מזה שאנו רגילים בו לפי הספרות התלמודית (רש"י, שבת קכט: פרקי דרבי אליעזר פרק ו): שצ"ם חנכ"ל, שסידורם מלמעלה למטה. שבעה כוכבי לכת אלה, קבועים בשבעת הגלגלים התחתונים, וכל אחד מקיף את כדור הארץ לפי תנועת הגלגל שלו. בגלגל השמיני, קבועים שאר הכוכבים והם מפוזרים על פני כל הגלגל הזה, הנקרא: "גלגל המזלות", ונראים לעינינו בלילה. הגלגל התשיעי הוא הגלגל היומי, המקיף את כדור הארץ במשך עשרים וארבע שעות. ובהילוכו המהיר הוא מקיף את כל הגלגלים, ולמרות תנועותיהם המיוחדות לכל אחד מהם, הוא מניעם עמו "תנועת החלק בכל". ובעוד שכל הגלגלים הפנימיים מקיפים את הארץ ממערב למזרח, מקיף הגלגל התשיעי את הארץ ממזרח למערב, ונראה כאילו הוא חוזר למערב, ומכאן שמו: "גלגל החוזר".

ב. כָּל גַּלְגַּל וְגַלְגַּל מִשְׁמוֹנָה הַגַּלְגַּלִּים שֶׁבָּהֶן הַכּוֹכָבִים נֶחֱלָק לְגַלְגַּלִּים הַרְבֵּה, זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּמוֹ גְּלִדֵי בְּצָלִים[4] - מֵהֶן גַּלְגַּלִּים סוֹבְבִים מִמַּעֲרָב לְמִזְרָח, וּמֵהֶן סוֹבְבִים מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, כְּמוֹ הַגַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי, הַחוֹזֵר מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. וְכֻלָּם אֵין בֵּינֵיהֶם מָקוֹם פָּנוּי[5].

4) כקליפות הבצלים המקיפות ומונחות אחת על גבי חברתה ומדובקות זו בזו, ואין שום חלל ריק ביניהן (והשווה מו"נ ח"א, עב). 5) כי לו היה שם מקום פנוי, לא היה קשר אורגני ביניהם.

ג. כָּל הַגַّלְגַּלִּים אֵינָן, לֹא קַלִּים וְלֹא כְּבֵדִים[6], וְאֵין לָהֶם, לֹא עַיִן אָדֹם[7] וְלֹא עַיִן שָׁחֹר וְלֹא שְׁאָר עֵינוֹת. וְזֶה שֶׁאָנוּ רוֹאִין אוֹתָם כְּעֵין הַתְּכֵלֶת - לְמַרְאִית הָעַיִן בִּלְבַד הוּא, לְפִי גֹּבַהּ הָאֲוִיר. וְכֵן אֵין לָהֶם, לֹא טַעַם וְלֹא רֵיחַ, לְפִי שֶׁאֵין אֵלּוּ הַמְּאֹרָעִין מְצוּיִין אֶלָּא בַּגּוּפוֹת שֶׁלְּמַטָּה מֵהֶן[8].

6) כי מהות גולמם וחומרם, אינו ממהות החומר שלנו. 7) צבע, מראה אדום, ולכן מין זכר. וריבויו: עֵינוֹת, על משקל לילות. 8) שלמטה מגלגל הירח, כלומר: בכדור שלנו.

ד. כָּל הַגַּלְגַּלִּים הָאֵלּוּ הַמַּקִּיפִין אֶת הָעוֹלָם הֵן עֲגֻלִּין כְּכַדּוּר[9], וְהָאָרֶץ תְּלוּיָה בָּאֶמְצַע. וְיֵשׁ לְמִקְצָת מִן הַכּוֹכָבִים גַּלְגַּלִּים קְטַנִּים, שֶׁהֵן קְבוּעִים בָּהֶן, וְאֵין אוֹתָם הַגַּלְגַּלִּים מַקִּיפִין אֶת הָאָרֶץ, אֶלָּא גַּלְגַּל קָטָן שֶׁאֵינוֹ מַקִּיף קָבוּעַ בַּגַּלְגַּל הַגָּדוֹל הַמַּקִּיף[10].

9) חכמינו ז"ל אמרו: "אין מרובע מששת ימי בראשית" (ירושלמי, שבועות פ"ג, ה"ח). 10) קבוע בגוף הגלגל המקיף, ולא בחללו. כדי לבאר את תנועת כוכבי הלכת, שפעמים ממהרים תנועתם ופעמים מאיטים אותה, הוכרח התוכן תלמי, יוצר השיטה "מרכזיות הארץ", לשער כי אחדים מכוכבי הלכת יש להם מרכזים נוספים משלהם ואין הארץ מרכזם. אלה נקראים: "יוצאי מרכז", וקטנים הם מגלגלי מרכזי הארץ. וכן שיער שישנם "גלגלי הקפה", הנקראים: אפיציקלים, שמעגלם הקטן הוא מסלול הכוכב. והוא קבוע בתוך המעגל הגדול, המשמש לו מרכז. "גלגלי הקפה" אלה אינם מקיפים את העולם בכלל (השווה מו"נ ח"א, עב).

ה. מִסְפַּר כָּל הַגַּלְגַּלִּים הַמַּקִּיפִין אֶת כָּל הָעוֹלָם - שְׁמוֹנָה־עָשָׂר[11]; וּמִסְפַּר הַגַּלְגַּלִּים הַקְּטַנִּים שֶׁאֵינָן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מַקִּיפִין - שְׁמוֹנָה[12]. וּמִמַּהֲלַךְ הַכּוֹכָבִים וִידִיעַת שִׁעוּר סִבִּיבָתָן בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה, וּמִנִּטִּיָּתָן מֵרוּחַ דָּרוֹם לְרוּחַ צָפוֹן וּמֵרוּחַ צָפוֹן לְרוּחַ דָּרוֹם[13], וּמִגָּבְהָן מֵעַל הָאָרֶץ וּקְרִיבָתָן, יְוָדַע מִסְפַּר כָּל אֵלּוּ הַגַּלְגַּלִּים וְצוּרַת הֲלִיכָתָן וְדֶרֶךְ הַקָּפָתָן. וְזוֹ הִיא חָכְמַת חֶשְׁבּוֹן תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת[14], וּסְפָרִים רַבִּים חִבְּרוּ בָהֶן חַכְמֵי יָוָן.

11) בספרו (מו"נ, שם) יאמר רבינו: מספר הגלגלים המקיפים את כל העולם, אי אפשר שיהא פחות משמונה־עשר, אבל אפשר שמספרם יעלה יותר. והמפרש "שם טוב" יבאר שם, שלכל אחד מהכוכבים: שבתאי, צדק, מאדים, כוכב ולבנה – יש גלגל "יוצא מרכז" – הרי עשרה. והכוכבים: חמה, נוגה, לכל אחד מהם שני גלגלים "יוצאי מרכז" – הרי ששה. הוסיף עליהם את גלגל המזלות וגלגל המקיף – הרי שמונה־עשר. 12) הם גלגלי הקפה. 13) לקו המשוה. 14) שחז"ל חייבו אותנו ללמוד לדעת חכמה זו ולחשב חשבונותיה (שבת עה.), בסמכם את דבריהם על הכתוב: כי היא חכמתם ובינתכם לעיני העמים (דברים ד, ו). תקופה – שם משורש: קוף אחי נקף. ופירושו: הקף וסיבוב. גלגול זמן: ויהיה לתקופת הימים (שמואל־א א, כ). וכאן ענינו: חשבון הילוך השמש והירח. מזלות – משורש: נזל־הלך, ונזכרים במקרא (מלכים־ב כג, ה). והם שתים־עשרה קבוצות כוכבים המהוות בהרכבן תמונות מתמונות שונות בדמות: טלה, שור וכו' כדלהלן (הלכה ו). ואמרו חז"ל (ברכות לב:) אמר הקב"ה לכנסת ישראל: בתי, שנים־עשר מזלות בראתי ברקיע. ובפרקי דרבי אליעזר פ"ו, מונה שמותם כסדר הערוך פה בהלכה ו. וכן מנויים הם במדרש מגילת אסתר על הפסוק: בחודש הראשון הוא חודש ניסן (מגילת אסתר פ"ג, א).

ו. גַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי[15], שֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הַכֹּל, חִלְּקוּהוּ הַחֲכָמִים הַקַּדְמוֹנִים לִשְׁנֵים־עָשָׂר חֲלָקִים; כָּל חֵלֶק וָחֵלֶק הֶעֱלוּ לוֹ שֵׁם, עַל שֵׁם צוּרָה זוֹ שֶׁתֵּרָאֶה בּוֹ מִן הַכּוֹכָבִים שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, שֶׁהֵם מְכֻוָּנִים תַּחְתָּיו, וְהֵם הַמַּזָּלוֹת שֶׁשְּׁמוֹתָם: טָלֶה, שׁוֹר, תְּאוֹמִים, סַרְטָן, אַרְיֵה, בְּתוּלָה, מֹאזְנַיִם, עַקְרָב, קֶשֶׁת, גְּדִי, דְּלִי, דָּגִים.

15) הגלגל התשיעי נחלק לשלוש מאות וששים מעלות, והשמש מקיפה את הארץ ביום אחד מהלך שהוא קרוב למעלה אחת, וחלק זה ילכו הכוכבים שבגלגל השמיני בתקופה של שבעים שנה בקירוב.

ז. גַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי עַצְמוֹ אֵין בּוֹ, לֹא חֵלֶק וְלֹא צוּרָה מִכָּל הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ וְלֹא כּוֹכָב; אֶלָּא בְּחִבּוּר הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי הוּא שֶׁיֵּרָאֶה בְּכוֹכָבִים גְּדוֹלִים שֶׁבּוֹ תַּבְנִית הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ אוֹ קָרוֹב מֵהֶן. וְאֵלּוּ הַשְּׁנֵים־עָשָׂר צוּרוֹת לֹא הָיוּ מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד אוֹתָן הַחֲלָקִים אֶלָּא בִּזְמַן הַמַּבּוּל, שֶׁאָז הֶעֱלוּ לָהֶן שֵׁמוֹת אֵלּוּ. אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה כְּבָר סָבְבוּ מְעַט, לְפִי שֶׁכָּל הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל שְׁמִינִי, כֻּלָּם סוֹבְבִים, כְּמוֹ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ, אֶלָּא שֶׁהֵן סוֹבְבִין בִּכְבִדוּת; וְחֵלֶק שֶׁיִּתְהַלֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ[16] כְּנֶגְדּוֹ בְּיוֹם אֶחָד, יֵלֵךְ כְּנֶגְדּוֹ כָּל כּוֹכָב מֵהֶן בְּקֵרוּב מִשִּׁבְעִים שָׁנָה.

16) כמעט בכל הדפוסים, הנוסחא כאן: "השמש והירח". ותמוהה היא מאד, שהרי אין מהלך השמש והירח שוה: שהשמש מקיפה את הארץ במשך שס"ה יום, והירח מקיף את הארץ במשך כ"ט יום, שתים־עשרה שעות ותשצ"ג חלקים. וכבר תמהו המפרשים על זה (עיין "חזון נחום"). אבל בנוסחת אוקספורד הוצאת חיימזון, אין תיבת "והירח", ונכונה היא. שיטת הגלגלים המוצעת בזה והידועה בשם: גיאוצנטרית, שהארץ היא מרכז כל העולם כולו, היתה שלטת כל ימי הביניים עד קופרניקוס (73–1403 לחורבן בית שני), אבי השיטה ההליוצנטרית, שלפיה השמש היא מרכז הבריאה.

ח. כָּל הַכּוֹכָבִים הַנִּרְאִים, יֵשׁ מֵהֶן כּוֹכָבִים קְטַנִּים, שֶׁהָאָרֶץ גְּדוֹלָה מֵאַחַד מֵהֶן, וְיֵשׁ מֵהֶן כּוֹכָבִים גְּדוֹלִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן גָּדוֹל מִן הָאָרֶץ כַּמָּה פְּעָמִים. וְהָאָרֶץ גְּדוֹלָה מִן הַיָּרֵחַ כְּמוֹ אַרְבָּעִים פְּעָמִים. וְהַשֶּׁמֶשׁ גְּדוֹלָה מִן הָאָרֶץ כְּמוֹ מֵאָה וְשִׁבְעִים פְּעָמִים. נִמְצָא הַיָּרֵחַ - אֶחָד מִשִּׁשֶּׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת מִן הַשֶּׁמֶשׁ בְּקֵרוּב. וְאֵין בְּכָל הַכּוֹכָבִים כּוֹכָב גָּדוֹל מִן הַשֶּׁמֶשׁ, וְלֹא קָטָן מִכּוֹכָב שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשֵּׁנִי.

ט. כָּל הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים כֻּלָּן, בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ וְדֵעָה וְהַשְׂכֵּל הֵם[17], וְהֵם חַיִּים וְעוֹמְדִים וּמַכִּירִין אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי גָּדְלוֹ וּלְפִי מַעֲלָתוֹ מְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים לְיוֹצְרָם כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים. וּכְשֵׁם שֶׁמַּכִּירִין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כָּךְ מַכִּירִין אֶת עַצְמָן, וּמַכִּירִין אֶת הַמַּלְאָכִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן. וְדַעַת הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים מְעוּטָה מִדַּעַת הַמַּלְאָכִים וּגְדוֹלָה מִדַּעַת בְּנֵי־אָדָם.

17) תנועתם הסיבובית של הגלגלים, המתנועעים תמיד בלי הרף ולא ינוחו, מוכיחה – לדעת רבינו – שהם בעלי־חיים ובני דעה והשכל (עיין מורה־נבוכים ח"ב, ד).

י. בָּרָא הָאֵל לְמַטָּה מִגַّלְגַּל הַיָּרֵחַ גֹּלֶם אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ כְּגֹלֶם הַגַּלְגַּלִּים[18]. וּבָרָא אַרְבַּע צוּרוֹת לְגֹלֶם זֶה, וְאֵינָן כְּצוּרַת הַגַּלְגַּלִּים, וְנִקְבַּע כָּל צוּרָה וְצוּרָה בְּמִקְצָת גֹּלֶם זֶה. צוּרָה רִאשׁוֹנָה - צוּרַת הָאֵשׁ, נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָת גֹּלֶם זֶה, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶן גּוּף הָאֵשׁ. וְצוּרָה שְׁנִיָּה - צוּרַת הָרוּחַ, נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶן גּוּף הָרוּחַ. וְצוּרָה שְׁלִישִׁית - צוּרַת הַמַּיִם, נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶם גּוּף הַמַּיִם. וְצוּרָה רְבִיעִית - צוּרַת הָאָרֶץ, נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִשְׁנֵיהֶם גּוּף הָאָרֶץ. נִמְצָא לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ אַרְבָּעָה גּוּפִין[19] מֵחֻלָּקִין[20], זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַקִּיף אֶת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ מִכָּל רוּחוֹתָיו כְּמוֹ גַּלְגַּל. הַגּוּף הָרִאשׁוֹן, הַסָּמוּךְ לְגַלְגַּל הַיָּרֵחַ, הוּא גּוּף הָאֵשׁ. לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הָרוּחַ. לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הַמַּיִם. לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הָאָרֶץ. וְאֵין בֵּינֵיהֶם מָקוֹם פָּנוּי בְּלֹא גּוּף כְּלָל.

18) כלומר: חומר שפל־ערך, שאינו מגיע למדריגת חומר הגלגלים. 19) במדבר־רבה, יד. אלה הם ארבעת היסודות הטבעיים: אש, רוח, מים, עפר (ארמ"ע), שמהם הורכב העולם השפל וכל אשר בו, ונקרא על כן: עולם היסודות. 20) כמו: מחולקים.

יא. אַרְבָּעָה גּוּפוֹת הָאֵלּוּ אֵינָם בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ וְאֵינָם יוֹדְעִים וְלֹא מַכִּירִים, אֶלָּא כְּגוּפִים מֵתִים[21]. וְיֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם מִנְהָג[22], שֶׁאֵינוֹ יוֹדְעוֹ, וְלֹא מַשִּׂיגוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתוֹ. וְזֶה שֶׁאָמַר דָּוִד: "הַלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת, אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר"[23]; וּבֵאוּר עִנְיַן הַדְּבָרִים: הַלְלוּהוּ בְּנֵי־אָדָם, מִגְּבוּרוֹתָיו שֶׁתִּרְאוּ בָּאֵשׁ וּבַבָּרָד וּבִשְׁאָר בְּרוּאִים שֶׁתִּרְאוּ לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ, שֶׁגְּבוּרָתָם תָּמִיד נִכֶּרֶת לְקָטֹן וּלְגָדוֹל[24].

21) להם אין תנועה סיבובית כמו גלגלים, אלא המנוחה היא מנהגם וטבעם: ואם יכריחם איזה כח חיצוני לעזוב מקום מנוחתם ולהתנועע, אזי בסור הכח המכריח, ישובו תיכף בקו ישר למקומם. למשל: אבן שהיא מיסוד העפר, כשהיא נזרקת למעלה, תשוב תיכף למטה ליסודה, עפר הארץ. וכן שאר היסודות – וזה אות שאין בהם רוח חיים (מו"נ ח"ב, ו). וכן אמרו חז"ל (בראשית־רבה פ"ב): "והארץ היתה תהו ובהו" – ישבה לה הארץ תוהה ובוהה, שוממת ודואגת על רוע מזלה, ואמרה: "העליונים והתחתונים נבראו בבת אחת, העליונים חיים והתחתונים מתים". 22) טבע המיוחד לו, סגולה. 23) אם גופים מתים הם, איך יהללוהו, הרי לא המתים יהללו י־ה? 24) בני אדם יהללוהו כשיראו גבורותיו בברואים ובכל תופעות הטבע.

~ יום שני י"ז אייר ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כל הנבראים למטה מן הרקיע מורכבים מארבעת היסודות; נפש האדם וצורתו; מה בין מעשה בראשית למעשה מרכבה.

א. אַרְבָּעָה גּוּפִים הַלָּלוּ, שֶׁהֵם אֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וָאָרֶץ, הֵם יְסוֹדוֹת כָּל הַנִּבְרָאִים לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ. וְכֹל שֶׁיִּהְיֶה מֵאָדָם וּמִבְּהֵמָה וָעוֹף וְרֶמֶשׂ וְדָג וְצֶמַח וּמַתֶּכֶת וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, וּשְׁאָר אַבְנֵי בִנְיָן, וְהָרִים וְגוּשֵׁי עָפָר - הַכֹּל גָּלְמָן מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הַלָּלוּ. נִמְצְאוּ כָּל הַגּוּפִים שֶׁלְּמַטָּה מִן הָרָקִיעַ, חוּץ מֵאַרְבָּעָה[2] יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ, מְחֻבָּרִים מִגֶּלֶם וְצוּרָה, וְגֶלֶם שֶׁלָּהֶם מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ. אֲבָל כָּל אֶחָד מֵאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת אֵינוֹ מְחֻבָּר אֶלָּא מִגֶּלֶם וְצוּרָה בִּלְבָד.

2) הריטב"א בפירושו לארבעה פרקים אלה אומר: "כל הגופים" – לאו דווקא, שהרי יש גופים המורכבים רק משני יסודות, כגון: עשן, מורכב רק מאש ועפר; אבק – מעפר ורוח: אש – ממים ורוח.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אַרְבָּעָה גּוּפִים הָאֵלּוּ שֶׁהֵם אֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וָאָרֶץ כו'".

בספר יצירה הוזכרו רק שלושה יסודות, ומבואר בפרדס שיסוד העפר מתגלה על ידי הג' יסודות. ולהעיר מפרדס שם, שג' היסודות שייכים לג' אבות (חג"ת) ויסוד הד' (עפר) – מל' (ואסתר).

לקוטי שיחות חכ"ו עמוד 46 הערה 39
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

ב. דֶּרֶךְ הָאֵשׁ וְהָרוּחַ לִהְיוֹת מַהֲלָכָם מִמַּטָּה, מִטַּבּוּר[3] הָאָרֶץ, לְמַעְלָה כְּלַפֵּי הָרָקִיעַ. וְדֶרֶךְ הַמַּיִם וְהָאָרֶץ לִהְיוֹת מַהֲלָכָם מִתַּחַת הָרָקִיעַ לְמַטָּה עַד לָאֶמְצַע; שֶׁאֶמְצַע הָרָקִיעַ הוּא הַמַّטָּה שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ[4]. וְאֵין הִלּוּכָם, לֹא בְּדַעְתָּם וְלֹא בְּחֶפְצָם[5], אֶלָּא מִנְהָג שֶׁנִּקְבַּע בָּהֶן וְטֶבַע[6] שֶׁנִּטְבַּע בָּהֶן. טֶבַע הָאֵשׁ - חַם וְיָבֵשׁ, וְהוּא קַל מִכֻּלָּם. וְהָרוּחַ - חַם וָלַח. וְהַמַּיִם - קָרִים וְלַחִים. וְהָאָרֶץ - יְבֵשָׁה וְקָרָה, וְהִיא כְּבֵדָה מִכֻּלָּם, וְהַמַּיִם קַלִּים מִמֶּנָּה, לְפִיכָךְ נִמְצָאִים לְמַעְלָה עַל הָאָרֶץ. וְהָרוּחַ קַל מִן הַמַּיִם, לְפִיכָךְ הוּא מְרַחֵף עַל־פְּנֵי הַמָּיִם. וְהָאֵשׁ קַל מִן הָרוּחַ. וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם יְסוֹדוֹת לְכָל גּוּפִים שֶׁתַּחַת הָרָקִיעַ, יִמָּצֵא כָּל גּוּף וְגוּף מֵאָדָם וּבְהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף וְדָג וָצֶמַח וּמַתֶּכֶת וָאֲבָן, גָּלְמוֹ מְחֻבָּר מֵאֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וְעָפָר. וְאַרְבַּעְתָּן יִתְעָרְבוּ בְּיַחַד, וְיִשְׁתַּנּוּ כָּל אֶחָד מֵהֶם בְּעֵת הֶעָרוּב, עַד שֶׁיִּמָּצֵא הַמְחֻבָּר מֵאַרְבַּעְתָּן אֵינוֹ דּוֹמֶה לְאֶחָד מֵהֶן כְּשֶׁהוּא לְבַדּוֹ. וְאֵין בַּמְּעֹרָב מֵהֶן אֲפִלּוּ חֵלֶק אֶחָד שֶׁהוּא אֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ אוֹ מַיִם בִּפְנֵי עַצְמָן אוֹ אֶרֶץ בִּפְנֵי עַצְמָהּ אוֹ רוּחַ בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא הַכֹּל נִשְׁתַּנּוּ וְנַעֲשׂוּ גּוּף[7] אֶחָד. וְכָל גּוּף וָגוּף הַמְחֻבָּר מֵאַרְבַּעְתָּן, יִמָּצֵא בוֹ קֹר וָחֹם, לֵחַ וְיֹבֶשׁ כְּאֶחָד. אֲבָל יֵשׁ מֵהֶם גּוּפִים, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם חָזְקָה[8] מִיסוֹד הָאֵשׁ, כְּמוֹ בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ חַיָּה, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָּהֶם הַחֹם יָתֵר. וְיֵשׁ מֵהֶן גּוּפִין שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן חָזְקָה מִיסוֹד הָאָרֶץ, כְּמוֹ הָאֲבָנִים, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָּהֶם הַיֹּבֶשׁ הַרְבֵּה. וְיֵשׁ מֵהֶן גּוּפִין, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם חָזְקָה מִיסוֹד הַמַּיִם, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָּהֶם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַלֵּחַ יָתֵר. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה יִמָּצֵא גּוּף חַם יֶתֶר מִגּוּף אַחֵר חַם, וְגוּף יָבֵשׁ יֶתֶר מִגּוּף אַחֵר יָבֵשׁ; וְכֵן יִמָּצְאוּ גּוּפִים, שֶׁיֵּרָאֶה בָּהֶן הַקֹּר בִּלְבָד, וְגוּפִים יֵרָאֶה בָּהֶן הַלֵּחַ בִּלְבָד, וְגוּפִים יֵרָאֶה בָּהֶן הַקֹּר וְהַיֹּבֶשׁ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַקֹּר וְהַלֵּחַ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַחֹם וְהַיֹּבֶשׁ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַחֹם וְהַלֵּחַ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה - לְפִי רֹב הַיְסוֹד שֶׁהָיָה בְּעִקַּר הַתַּעֲרֹבֶת, יֵרָאֶה מַעֲשֵׂה אוֹתוֹ הַיְסוֹד וְטִבְעוֹ בַּגּוּף הַמְעֹרָב.

3) ממרכז הארץ. דבר כדורי, כל נקודה שבו – הוא מרכזו. 4) כדור הארץ הנמצא במרכזו של גלגל הרקיע – הוא המטה שאין למטה הימנו. 5) כהילוך הכוכבים והגלגלים שהם בעלי דעה ורצון. 6) תכונה וסגולה תולדתית שאין בה רצון. 7) על ידי הערבוב נשתנו היסודות כל כך עד שאינם ניכרים עוד. 8) תוקף, חלק יותר גדול.

ג. וְכָל הַמְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת אֵלּוּ הוּא נִפְרָד בַּסּוֹף: יֵשׁ שֶׁהוּא נִפְרָד לְאַחַר יָמִים אֲחָדִים, וְיֵשׁ שֶׁהוּא נִפְרָד לְאַחַר שָׁנִים רַבּוֹת. וְכֹל שֶׁנִּתְחַבֵּר מֵהֶם, אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִפָּרֵד לָהֶן. אֲפִלּוּ הַזָּהָב וְהָאֹדֶם[9] אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִפָּסֵד וַיַּחֲזֹר לִיסוֹדוֹתָיו, וְיָשׁוּב מִקְצָתוֹ לְאֵשׁ וּמִקְצָתוֹ לְמַיִם וּמִקְצָתוֹ לְרוּחַ וּמִקְצָתוֹ לָאָרֶץ.

9) שהם חמרים קשים ביותר. אודם – אחת מאבני החושן.

ד. הוֹאִיל וְכָל הַנִּפְסָד יִפָּרֵד לִיסוֹדוֹת אֵלּוּ - לָמָּה נֶאֱמַר לָאָדָם: "וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב"? לְפִי שֶׁרֹב בִּנְיָנוֹ מִן הֶעָפָר. וְלֹא כָּל הַנִּפְסָד כְּשֶׁיִּפָּסֵד מִיָּד יַחֲזֹר לְאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת, אֶלָּא יִפָּסֵד וַיַּחֲזֹר לְדָבָר אַחֵר, וְדָבָר אַחֵר לְדָבָר אַחֵר[10], וְסוֹף הַדְּבָרִים יַחֲזֹר לַיְסוֹדוֹת; וְנִמְצְאוּ כָּל הַדְּבָרִים חוֹזְרִין חֲלִילָה[11].

10) פושטים צורה ולובשים צורה אחרת. 11) סובבים וחוזרים וסובבים במעגל אין קץ, חלילה – תואר־הפועל משורש חָלַל, אחי חוֹל; ומזה השם: מָחוֹל – רקידה במעגל.

ה. אַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ מִשְׁתַּנִּים זֶה לָזֶה תָּמִיד בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה, מִקְצָתָן, לֹא כָּל גּוּפָן. כֵּיצַד? מִקְצַת הָאָרֶץ הַקְּרוֹבָה מִן הַמַּיִם מִשְׁתַּנֵּית וּמִתְפּוֹרֶרֶת[12] וְנַעֲשֵׂית מַיִם. וְכֵן מִקְצַת הַמַּיִם הַסְּמוּכִים לָרוּחַ מִשְׁתַּנִּין וּמִתְמַסְמְסִין[13] וְהוֹיִן רוּחַ. וְכֵן הָרוּחַ, מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לָאֵשׁ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְחוֹלֵל[14] וְנַעֲשֶׂה אֵשׁ. וְכֵן הָאֵשׁ, מִקְצָתָהּ הַסָּמוּךְ לָרוּחַ מִתְחוֹלֵל, מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס[15] וְנַעֲשֶׂה רוּחַ. וְכֵן הָרוּחַ, מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לַמַּיִם מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס[16] וְנַעֲשֶׂה מַיִם. וְכֵן הַמַּיִם[17], מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס וְנַעֲשֶׂה אָרֶץ. וְשִׁנּוּי זֶה - מְעַט מְעַט, וּלְפִי אֹרֶךְ הַיָּמִים. וְאֵין כָּל הַיְסוֹד מִשְׁתַּנֶּה, עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה כָּל הַמַּיִם רוּחַ אוֹ כָּל הָרוּחַ אֵשׁ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּבָּטֵל אֶחָד מִן הַיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה; אֶלָּא מִקְצַת יִשְׁתַּנֶּה מֵאֵשׁ לְרוּחַ, וּמִקְצַת יִשְׁתַּנֶּה מֵרוּחַ לְאֵשׁ, וְכֵן בֵּין כָּל אֶחָד וַחֲבֵרוֹ יִמָּצֵא הַשִּׁנּוּי בֵּין אַרְבַּעְתָּן, וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה לְעוֹלָם.

12) מלשון הכתוב: פור התפוררה ארץ (ישעיה כד, יט). 13) מתנדפים ונעשים רוח. מלשון; ימאסו כמו מים (תהלים נח, ח). 14) מלשון: סע מתחולל (ירמיה כג, יט). 15) מתכווץ ומצטמצם. 16) מלשון: כונס כנד מי הים (תהלים לג, ז). 17) יסוד המים.

ו. וְשִׁנּוּי זֶה יִהְיֶה בִּסְבִיבַת הַגַּלְגַּל[18], וּמִסְּבִיבָתוֹ יִתְחַבְּרוּ אַרְבַּעְתָּן וְיִהְיֶה מֵהֶן שְׁאָר גָּלְמֵי בְּנֵי־אָדָם וְנֶפֶשׁ חַיָּה, צֶמַח וְאֶבֶן וּמַתֶּכֶת. וְהָאֵל נוֹתֵן לְכָל גֹּלֶם וָגֹלֶם צוּרָה רְאוּיָה לוֹ, עַל־יְדֵי מַלְאָךְ הָעֲשִׂירִי, שֶׁהִיא הַצּוּרָה הַנִּקְרֵאת 'אִישִׁים'[19].

18) על ידי סיבוב הגלגלים והשפעתם מתמזגים היסודות, ומהם מתהווים כל יצורי מטה: דומם, צומח, חי, מדבר. 19) כמבואר למעלה (פרק ב, הלכה ז).

ז. לְעוֹלָם אֵין אַתָּה רוֹאֶה גֹּלֶם בְּלֹא צוּרָה אוֹ צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם, אֶלָּא לֵב הָאָדָם[20] הוּא שֶׁמְּחַלֵּק גּוּף הַנִּמְצָא בְּדַעְתּוֹ, וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִגֹּלֶם וְצוּרָה; וְיוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם גּוּפִים שֶׁגָּלְמָם מְחֻבָּר מֵאַרְבַּעַת הַיְסוֹדוֹת, וּגוּפִים שֶׁגָּלְמָם פָּשׁוּט וְאֵינוֹ מְחֻבָּר רַק מִגֹּלֶם אֶחָד[21]. וְהַצּוּרוֹת שֶׁאֵין לָהֶם גֹּלֶם[22] אֵינָן נִרְאִין לָעַיִן, אֶלָּא בְּעֵין הַלֵּב[23] הֵן יְדוּעִין, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ אֲדוֹן הַכֹּל בְּלֹא רְאִיַּת עָיִן.

20) תבונת אדם. 21) כגון: גולם הגלגלים. 22) המלאכים, הצורות הנפרדות. 23) דרך השאלה. כלומר: בכח השכל והבינה שבליבו משיג האדם את הצורות הבלתי נראות לעין הפשוטה, עין הבשר.

ח. נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר הִיא צוּרָתוֹ[24] שֶׁנָּתַן לוֹ הָאֵל; וְהַדַּעַת הַיְתֵרָה הַמְצוּיָה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, הִיא צוּרַת הָאָדָם הַשָּׁלֵם בְּדַעְתּוֹ. וְעַל צוּרָה זוֹ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ"[25], כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ צוּרָה הַיּוֹדַעַת וּמַשֶּׂגֶת הַדֵּעוֹת שֶׁאֵין לָהֶם גֹּלֶם, כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם, עַד שֶׁיִּדְמֶה לָהֶן. וְאֵינוֹ אוֹמֵר[26] עַל צוּרָה זוֹ הַנִּכֶּרֶת לָעֵינַיִם, שֶׁהִיא הַפֶּה וְהַחֹטֶם וְהַלְּסָתוֹת וּשְׁאָר רֹשֶׁם הַגּוּף, שֶׁזּוֹ 'תֹּאַר' שְׁמָהּ; וְאֵינָהּ הַנֶּפֶשׁ הַמְצוּיָה לְכָל נֶפֶשׁ חַיָּה, שֶׁבָּהּ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹלִיד וּמַרְגִּישׁ וּמְהַרְהֵר; אֶלָּא הַדַּעַת, שֶׁהִיא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ[27], וּבְצוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַכָּתוּב מְדַבֵּר: "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ". וּפְעָמִים רַבּוֹת תִּקְרָא זֹאת הַצּוּרָה נֶפֶשׁ וְרוּחַ[28]. וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּשְׁמוֹתָן, שֶׁלֹּא יִטְעֶה אָדָם בָּהֶן, וְכָל שֵׁם וָשֵׁם יִלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ[29].

24) שבה הוא נבדל מסוג ה"צומח". 25) הרוחניים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כלומר: ניתן בו בינה ודעת להשיג דברים מופשטים, וידמה לנו, יושבי מרום (מורה נבוכים חלק א, א). 26) "בצלמנו". 27) החיונית. 28) כגון: גם בלא דעת נפש לא טוב (משלי יט, ב); והרוח תשוב אל האלוקים (קהלת יב, ז). 29) כי לפעמים תבאנה "נפש ורוח" במובן הנפש החיונית היורדת היא למטה (קהלת ג, כא), לפיכך מזהיר רבינו להיזהר בשמות אלה שלא לערבבם ולא לטעות בהם, אלא ללמדם מעניינם: מתוך הנושא הנידון תוגדר מהותם.

ט. אֵין צוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת מְחֻבֶּרֶת מִן הַיְסוֹדוֹת כְּדֵי שֶׁתִּפָּרֵד לָהֶם, וְאֵינָהּ מִכֹּחַ הַנִּשְׁמָה[30] עַד שֶׁתְּהֵא צְרִיכָה לִנְשָׁמָה, כְּמוֹ שֶׁהַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לַגּוּף; אֶלָּא מֵאַת ה' מִן הַשָּׁמַיִם הִיא. לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּפָּרֵד הַגֹּלֶם, שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִן הַיְסוֹדוֹת, וְתֹאבַד הַנִּשְׁמָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה אֶלָּא עִם הַגּוּף, וּצְרִיכָה לַגּוּף בְּכָל מַעֲשֶׂיהָ - לֹא תִּכָּרֵת הַצּוּרָה הַזֹּאת, לְפִי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לִנְשָׁמָה בְּמַעֲשֶׂיהָ, אֶלָּא יוֹדַעַת וּמַשֶּׂגֶת הַדֵּעוֹת הַפְּרוּדוֹת מִן הַגְּלָמִים, וְיוֹדַעַת בּוֹרֵא הַכֹּל וְעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה, וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ".

30) היא הנפש החיונית נחלת כל חי למינהו, כמו: כל אשר נשמת רוח חיים באפיו (בראשית ז, כב). רצונו לומר: הנשמה ההיא היודעת דעת עליון אינה מסוג אותה הנשמה, הנפש החיונית הצריכה לגוף, שעם מותו תאבד גם היא עימו – אלא מאת ה' היא והיא צורת האדם שאינה תלוייה לא בגוף ולא בנפש החיונית, והיא קיימת גם אחרי מות האדם (עיין בפירושו למשנה, סנהדרין פרק י).

י. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁדִּבַּרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה, כְּמַר מִדְּלִי[31] הֵם וּדְבָרִים עֲמֻקִּים הֵם; אֲבָל אֵינָם כְּעִנְיַן עֹמֶק פֶּרֶק רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי[32]. וּבְאוּר כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁבְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי, הוּא הַנִּקְרָא 'מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית'[33]. וְכָךְ צִוּוּ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[34] - שֶׁאֵין דּוֹרְשִׁין גַּם בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ בָּרַבִּים, אֶלָּא לְאָדָם אֶחָד מוֹדִיעִין דְּבָרִים אֵלּוּ וּמְלַמְּדִין אוֹתָן.

31) מעט מזעיר, כטיפת מים הנופלת מדלי מלא, כלומר: מעט מזעיר הם לעומת כל מה שיש לדבר בעניין נשגב זה. 32) העוסקים במעשה מרכבה. 33) תורת הטבע ורזי היצירה המוצעת בצורת "ראשי פרקים" בפרשה הראשונה של ספר "בראשית". 34) (חגיגה יא:).

יא. וּמַה בֵּין עִנְיַן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה לְעִנְיַן מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית? שֶׁעִנְיַן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, אֲפִלּוּ לְאֶחָד אֵין דּוֹרְשִׁים בּוֹ, אֶלָּא-אִם-כֵּן הָיָה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ, מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי הַפְּרָקִים; וְעִנְיַן מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לַיָּחִיד אַף-עַל-פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין אוֹתוֹ מִדַּעְתּוֹ, וּמוֹדִיעִים אוֹתוֹ כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לֵידַע מִדְּבָרִים אֵלּוּ. וְלָמָּה אֵין מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לָרַבִּים? לְפִי שֶׁאֵין כָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ דַּעַת רְחָבָה לְהַשִּׂיג פֵּרוּשׁ וּבֵאוּר כָּל הַדְּבָרִים עַל בֵּרְיָן[35].

35) לפיכך מלמדים אותם רק ליחידי סגולה זכי לב וגדולי מחשבה.

יב. בִּזְמַן שֶׁאָדָם מִתְבּוֹנֵן בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ, וּמַכִּיר כָּל הַבְּרוּאִים מִמַּלְאָךְ וְגַלְגַּל וְאָדָם כֵּיצֵד יָצְאוּ בוֹ, וְיִרְאֶה חָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא בְּכָל הַיְצוּרִים וְכָל הַבְּרוּאִים - מוֹסִיף אַהֲבָה לַמָּקוֹם, וְתִצְמָא נַפְשׁוֹ וְיִכְמַהּ[36] בְּשָׂרוֹ לֶאֱהֹב הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא[37], וְיֵרָא וְיִפְחַד מִשִּׁפְלוּתוֹ וְדַלּוּתוֹ וְקַלּוּתוֹ, כְּשֶׁיַּעֲרִיךְ עַצְמוֹ לְאֶחָד מֵהַגּוּפוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַגְּדוֹלִים[38]; וְכָל-שֶׁכֵּן לְאַחַת מֵהַצּוּרוֹת הַטְּהוֹרוֹת, הַנִּפְרָדוֹת מִן הַגְּלָמִים, שֶׁלֹּא נִתְחַבְּרוּ בְּגֹלֶם כְּלָל[39]; וְיִמְצָא עַצְמוֹ שֶׁהוּא כִּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה, רֵיק וְחָסֵר.

36) ישתוקק תשוקה גדולה, מלשון: כָּמַהּ לך בשרי (תהלים סג, ב). 37) ואהבתו לאלוקים תאלצהו להיות "משכיל דורש אלוקים", כדי להכירו לדעת יותר ויותר; ועל ידי זה ישתלם במעלת המידות ובמעלות השכליות – והיא תכלית הנרצה העליונה של אדם להגיע בזה לחיי נצחים (עיין פירושו למשנה, סנהדרין פרק י). 38) הגלגלים. 39) המלאכים.

יג. וְעִנְיָנֵי אַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ שֶׁבְּחָמֵשׁ מִצְוֹת הָאֵלּוּ[40], הֵם שֶׁחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים קוֹרְאִין אוֹתוֹ 'פַּרְדֵּס'[41], כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס[42]; וְאַף-עַל-פִּי שֶׁגְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים הָיוּ, לֹא כֻּלָּם הָיָה בָהֶן כֹּחַ לֵידַע וּלְהַשִּׂיג כָּל הַדְּבָרִים עַל בֵּרְיָן[43]. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין רָאוּי לְטַיֵּל בַּפַּרְדֵּס, אֶלָּא מִי שֶׁנִּתְמַלֵּא כְרָסוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר; וְלֶחֶם וּבָשָׂר[44] הוּא - לֵידַע הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, וְכֵיצֵד יָצְאָה בָהֶם מִשְּׁאָר הַמִּצְוֹת. וְאַף-עַל-פִּי שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ 'דָּבָר קָטָן' קָרְאוּ אוֹתָן חֲכָמִים, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים[45]: דָּבָר גָּדוֹל - מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, וְדָבָר קָטָן - הֲוָיוֹת[46]: דְּאַבָּיֵי וְרָבָא; אַף-עַל-פִּי-כֵן רְאוּיִין הֵן לְהַקְדִּימָן, שֶׁהֵן מְיַשְּׁבִין דַּעְתּוֹ[47] שֶׁל אָדָם תְּחִלָּה; וְעוֹד, שֶׁהֵם הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא לְיִשּׁוּב הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לִנְחֹל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּדְּעֵם הַכֹּל, קָטָן וְגָדוֹל, אִישׁ וְאִשָּׁה, בַּעַל לֵב רָחָב וּבַעַל לֵב קָצָר.

40) א) לידע שיש שם אלוקה; ב) שאחד הוא ואין זולתו; ג) לייחדו; ד) לאהבו; ה) ליראה ממנו. 41) גן נחמד, כינוי הוא לגן שמים, גן של המסתורין האלוקי. ויודעי ח"ן, המה בעלי המסתורין וה"מקובלים" בדורות הבאים, מצאו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בו מקום להתגדר בו; וגם מצאו בו נוטריקון נאה מתאים לשיטתם: פשט, רמז, דרוש, סוד. 42) (חגיגה יד:) נכנסו לטייל בו ולחזות בנועם ה' על ידי התבוננות במעשה־מרכבה ובמעשה־בראשית. 43) וכולם ניזוקו חוץ מאחד. 44) וכן אמרו חז"ל: כל משען לחם (ישעיה ג, ב) — אלו בעלי תלמוד (חגיגה יד.). כמו כן אמרו: דברי תורה — כל ההוגה בהם טועם טעם בשר (עירובין כא:). 45) (סוכה כח.). 46) השקלא־וטריא בתלמוד; הקושיות והאיבעיות שאביי ורבא עסקו בהם. ולמה נקרא "דבר קטן"? כי ביחס למעשה־מרכבה שנושאו הוא הקדוש־ברוך־הוא בכבודו ובעצמו, עוסק התלמוד במצוות ה' ומשפטיו. 47) וכן אמרו חז"ל על התנאים, שהם "מיישבי העולם" (סוטה כב.).

~ יום שלישי י"ח אייר ~

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שכל בית ישראל מְצוּוִים על קידוש השם; מתי לעבור ולא להיהרג, ומהו חילול ה'.

א. כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל[2] מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ[3] הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּמֵזְהָרִין שֶׁלֹּא לְחַלְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי". כֵּיצַד? כְּשֶׁיַּעֲמֹד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיֵאָנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ יַהַרְגֶנּוּ - יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּצְוֹת: "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם" - וָחַי בָּהֶם, וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם[4]. וְאִם מֵת וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ[5].

2) לרבות גם נשים, שגם הן מצוות על קידוש השם, כמבואר במסכת סנהדרין (עד, ב). 3) למסור את הנפש על תורת ה' ודתו, שעל־ידי־זה מתקדש שמו יתעלה ('תורת כהנים', אמור). וכדאי להביא בזה דברי רבינו על מצות "קידוש השם" (ספר המצוות, ט): כשגזר נבוכדנצר הרשע להשתחוות לצלם. כמסופר בספר דניאל, השתחוו לו כל המון בית ישראל ולא היה שם ביניהם מקדש שם שמים, כי פחדו לנפשם והעטו חרפה על כל ישראל. עד שבאו דניאל, חנניה, מישאל ועזריה וקידשו שם שמים ברבים, והסירו את החרפה מעל עמם. ונתקיימו אז דברי ישעיה הנביא, שאמר: לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, כי בראותו ילדיו... יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כט, כג). 4) יומא פה, ב. 5) חייב ליתן את הדין על שמסר נפשו חינם. רבינו סובר: "יעבור ואל ייהרג" שאמרו רבותינו, פירושו — מחויב לעבור, כדי שלא ייהרג. אבל רבים מגדולי הראשונים חולקים עליו בזה, וסבורים שאם נהרג ולא עבר — צדקה תיחשב לו, ולדעתם "יעבור ולא ייהרג" רשות היא ולא חובה (עיין עבודה זרה כז, ב ב'תוספות' דיבור־המתחיל יכול אפילו).

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בִּשְׁאָר מִצְוֹת, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכַת דָּמִים. אֲבָל שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ, אִם יֹאמַר לוֹ: עֲבֹר עַל אַחַת מֵהֵן אוֹ תֵּהָרֵג! - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]? בִּזְמַן שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְכַּוֵּן לַהֲנָאַת עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָנְסוֹ לִבְנוֹת לוֹ בֵּיתוֹ בְּשַׁבָּת אוֹ לְבַשֵּׁל לוֹ תַּבְשִׁילוֹ, אוֹ אָנַס אִשָּׁה[8] לְבָעֳלָהּ וְכַיּוֹצֵא בָזֶה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ עַל הַמִּצְוֹת בִּלְבַד - אִם הָיָה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְאֵין שָׁם עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל[9], יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג; וְאִם אָנְסוֹ לְהַעֲבִירוֹ בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ אֶלָּא עַל מִצְוָה מִשְּׁאָר מִצְוֹת בִּלְבָד.

6) שיעבור ולא ייהרג. 7) שיש לחלק בין שלוש עבירות אלו לשאר העבירות שבתורה. 8) באשה פנויה ידובר פה, כי אשת איש בכלל "גילוי עריות" היא. 9) כי אין פרהסיא פחות מעשרה בני אדם (סנהדרין עד, ב).

ג. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[10] - שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה[11]; אֲבָל בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה, וְהוּא שֶׁיַּעֲמֹד מֶלֶךְ רָשָׁע כִּנְבוּכַדְנֶצַּר וַחֲבֵרָיו, וְיִגְזֹר גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל לְבַטֵּל דָּתָם אוֹ מִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אֲפִלּוּ עַל אַחַת מִשְּׁאָר מִצְוֹת, בֵּין נֶאֱנָס בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, בֵּין נֶאֱנָס בֵּינוֹ לְבֵין עוֹבְדֵי כוֹכָבִים.

10) שיש לחלק בין עבירה לעבירה, ובין עשרה ופחות מעשרה. 11) רדיפות וגזירות דתיות (שם).

ד. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג! וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר! וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם; וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, כְּדָנִיֵּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו[12]. וְאֵלּוּ הֵן הֲרוּגֵי מַלְכוּת, שֶׁאֵין מַעֲלָה עַל מַעֲלָתָן[13], וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר: "כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם[14], נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה"[15]; וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "אִסְפוּ לִי חֲסִידַי, כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח". וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר! וְעָבַר וְלֹא נֶהֱרַג - הֲרֵי זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם; וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, וּבִטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁהִיא קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְעָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהִיא חִלּוּל הַשֵּׁם. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר בְּאֹנֶס, אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין, אֲפִלּוּ הָרַג בְּאֹנֶס; שֶׁאֵין מַלְקִין וּמְמִיתִין אֶלָּא לָעוֹבֵר בִּרְצוֹנוֹ, וּבְעֵדִים וְהַתְרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ: "וְנָתַתִּי[16] אֲנִי אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[17] לָמְדוּ: 'הַהוּא'[18] - לֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג, וְלֹא מֻטְעֶה; וּמָה אִם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא חֲמוּרָה מִן הַכֹּל, הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת[19], וְאֵין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

צָרִיךְ לוֹמַר מִיתַת בֵּין־דִּין[20] - קַל־וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה; וּבַעֲרָיוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר"[21]. אֲבָל[22] אִם יָכוֹל לְמַלֵּט נַפְשׁוֹ וְלִבְרֹחַ מִתַּחַת יַד הַמֶּלֶךְ הָרָשָׁע, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה - הִנֵּה הוּא כְּכֶלֶב שָׁב עַל קֵאוֹ[23], וְהוּא נִקְרָא עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּמֵזִיד[24], וְהוּא נִטְרָד מִן הָעוֹלָם הַבָּא וְיוֹרֵד לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

12) בבבא־בתרא י, ב. 13) כמו שאמרו חז"ל: הרוגי מלכות – אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם (שם). 14) גיטין נז, ב. 15) אלו רבי עקיבא וחבריו שמסרו עצמם לשחיטה על דברי תורה (סנהדרין קי:). 16) נוסח זה היה גם בספר "היד החזקה" שלפני בעל "מעשה רוקח". וברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: "ונתתי את פני באיש ההוא" – ותמוה הוא, שהרי אין פסוק כזה נזכר כלל בנותן מזרעו למולך. 17) כל דבר שקיבלוהו חז"ל מסיני, ויש לו גם אסמכתא בקרא, קוראו רבינו: "מפי השמועה", מה־שאין־כן "קבלה" שאין לו אסמכתא בקרא ("יד מלאכי"). 18) "ההוא" – משמע, כשהאיש העובר את העבירה הוא בהווייתו, כמו שהוא: בדעתו ובהכרתו הברורה, והמעשה שהוא מוציא אל הפועל נעשה ברצונו והסכמתו – להוציא את השוגג מאליו, או את המוטעה על־ידי אחרים. וכן להוציא את האנוס שעושה מתוך הכרח שמכריחים אותו ולא ברצונו ('תורת כהנים' קדושים. זבחים קח:). 19) כשעבדוה במזיד, אבל בלי עדים והתראה. 20) בעדים והתראה. 21) כי אנוסה היא, כמו שמפרש הפסוק והולך: "כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה", ואונס רחמנא פטריה (ע"ז נד.). 22) בכתב־יד ברלין, וכן באוקספורד, חסרה כל הפיסקה הזאת, ולכן היקפנוה בסוגריים. אולם מעין זה נמצא ב"אגרת השמד" להרמב"ם. 23) מלשון הכתוב (משלי כו, יא). 24) כי מה שהיה תחילה באונס, נעשה לבסוף ברצון (כתובות נא, ב. ביאור הגר"א, שו"ע יו"ד סי' קנז, ס"ק כ).

ה. נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תְּנוּ לָנוּ אַחַת מִכֶּן וּנְטַמֵּא אוֹתָהּ, וְאִם לָאו, נְטַמֵּא אֶת כֻּלְּכֶן! - יִטַּמְּאוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל[25]. וְכֵן אִם אָמְרוּ לָהֶם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תְּנוּ לָנוּ אֶחָד מִכֶּם וְנַהַרְגֶנּוּ, וְאִם לָאו, נַהֲרֹג כֻּלְּכֶם! - יֵהָרְגוּ כֻּלָּם, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם יְחַדּוּהוּ[26] לָהֶם וְאָמְרוּ: תְּנוּ לָנוּ פְּלוֹנִי, אוֹ נַהֲרֹג אֶת כֻּלְּכֶם! - אִם הָיָה מְחֻיָּב מִיתָה כְּשֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי[27], יִתְּנוּ אוֹתוֹ לָהֶם, וְאֵין מוֹרִין לָהֶם כֵּן לְכַתְּחִלָּה[28]; וְאִם אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה - יֵהָרְגוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל.

25) לפי שאין דוחים נפש מפני נפש (תרומות פ"ח, מי"ב. ירושלמי, שם ה"ד). 26) שנקבו בשמו של אחד מהם, ודרשו כי ימסרוהו לידם. 27) שנתחייב מיתה על שמרד במלכות (שמואל־ב, פרק כ). 28) שאין זו ממידת חסידים, כמסופר (ירושלמי, תרומות פ"ח, ה"ד) על אחד שנתחייב מיתה למלכות, וברח ללוד אצל רבי יהושע בן־לוי והתחבא שם. כשהקיפו חילות המלך את העיר ואיימו להחריבה אם לא ימסרוהו בידם, שידל רבי יהושע את האיש בדברים לצאת אליהם ולעזוב את העיר, כדי שלא לסכן את חיי תושביה. הלה הסכים, יצא ונמסר על־ידם רבי יהושע למלכות. ואליהו הנביא שהיה רגיל תמיד אצל רבי יהושע בן־לוי לא נגלה מאז אליו עוד. והיה רבי יהושע מצטער מאד, וישב בתענית עד שנתגלה אליו אליהו ואמר לו: וכי למסורות ולמלשינים אני נגלה?! אמר רבי יהושע: הלא משנה מפורשת היא, שכגון זה מותר? (תוספתא, תרומות פ"ז). אמר לו אליהו: וכי משנת חסידים היא?

ו. כָּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בָּאֲנָסִין[29], כָּךְ אָמְרוּ בָּחֲלָאִים. כֵּיצַד? מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְאִים, שֶׁרְפוּאָתוֹ בְּדָבָר פְּלוֹנִי מֵאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה - עוֹשִׂין. וּמִתְרַפְּאִין בְּכָל אִסּוּרִין[30] שֶׁבַּתּוֹרָה בִּמְקוֹם סַכָּנָה, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[31] וְגִלּוּי עֲרָיוֹת[32] וּשְׁפִיכַת דָּמִים[33], שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנָה אֵין מִתְרַפְּאִין בָּהֶן[34]. וְאִם עָבַר וְנִתְרַפֵּא - עוֹנְשִׁין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין עֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ[35].

29) שיש חילוק בין עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, לשאר עבירות. 30) אפילו באיסורי הנאה. 31) כגון: שהרופאים אמרו לו שאם ישתה את המים, או יאכל העלים מאותה עבודה־זרה – יירפא. 32) עיין לקמן הלכה ט. 33) כגון: אשה המקשה לילד וחייה בסכנה – אם הוולד הוציא כבר את ראשו, שוב אין נוגעים בו כדי להציל את חיי אמו (אהלות פ"ז, מ"ו). 34) פסחים כה, א. וכן אמרו (עבודה זרה כז, ב): לא ישא ויתן אדם עם המינים, ואין מתרפאים מהם, אפילו לחיי שעה. מעשה בבן־דמא, בן אחותו של רבי ישמעאל, שהכישו נחש, ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו, ולא הניחו רבי ישמעאל. ואמר לו: רבי ישמעאל אחי, הנח לו ואירפא ממנו ואני אביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר (וחי בהם – ולא שימות בהם). ולא הפסיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו ומת. קרא עליו רבי ישמעאל: אשריך, בן־דמא, שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חבריך וכו'. 35) שהרי איש לא אנסו לכך. ואם מחמת חליו – מי יערוב לו שתהיה לו לרפואה? ואולי יירפא גם בלעדיה. ולפיכך אין זה דומה לאנוס, שנאמר למעלה (ה"ד) שאין עונשים אותו – כי שם אונס ודאי (מעשה רוקח).

ז. וּמִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנַת נְפָשׁוֹת אֵין עוֹבְרִין עַל אַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ" - אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ. וַהֲרִיגַת נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְרַפֹּאת נֶפֶשׁ אַחֶרֶת, אוֹ לְהַצִּיל אָדָם מִיַּד אֹנֵס[36] - דָּבָר שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה לוֹ[37] הוּא, שֶׁאֵין מְאַבְּדִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ[38]. וַעֲרָיוֹת הוּקְשׁוּ לִנְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה".

36) איש זרוע, חמסן. 37) השכל הישר מחייב זאת. 38) כמו שאמרו חכמינו (פסחים כה:): מה חזית דדמא דידך סומק טפי – למה תראה דמך יותר אדום מדם אחרים, וחייך יותר יקרים מחיי אחרים, אולי להיפך?! ורש"י ז"ל מפרש שם: פיקוח נפש דוחה אמנם כל עבירות שבתורה, מפני חיבת נפשו של איש ישראל, אבל במקום שסוף סוף תאבד נפש מישראל, והעבירה תהיה עשויה – אין שם דין של "פיקוח נפש", כי מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, אולי להיפך?

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין מִתְרַפְּאִין בִּשְׁאָר אִסּוּרִים אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה? בִּזְמַן שֶׁהֵן דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן[39], כְּגוֹן שֶׁמַּאֲכִילִין אֶת הַחוֹלֶה שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים אוֹ חָמֵץ בַּפֶּסַח, אוֹ שֶׁמַּאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. אֲבָל שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, כְּגוֹן שֶׁעוֹשִׂין לוֹ רְטִיָּה[40] אוֹ מְלוּגְמָא[41] מֵחָמֵץ אוֹ מֵעָרְלָה; אוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתוֹ דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַר מְעֹרָב עִם אִסּוּרֵי מַאֲכָל, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן הֲנָאָה לַחֹךְ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה[42]; חוּץ מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם וּבָשָׂר בְּחָלָב, שֶׁהֵן אֲסוּרִין אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן[43]; לְפִיכָךְ אֵין מִתְרַפְּאִין מֵהֶן אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה.

39) כל האיסורים שבתורה שנאמרו בלשון אכילה, כגון איסור אכילת חזיר, שכתוב בו: ומבשרם לא תאכלו (ויקרא יא, ח), אין לוקים עליהם אלא כשאוכלים אותם דרך אכילתם, שזהו דרך הנאתם: אבל איסורים שלא נזכרה בהם לשון אכילה, כגון: בשר בחלב וכלאי הכרם – אסורים בין דרך הנאתם ובין שלא כדרך הנאתם, ומתרפאים בהם רק במקום סכנה. 40) תחבושת על מכה לרככה. 41) תחבושת לחה על מכה לחממה. 42) פסחים כה, ב. 43) שם כד, ב.

ט. מִי שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה, וְחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְאִים: אֵין לוֹ רְפוּאָה עַד שֶׁתִּבְעֵל לוֹ! - יָמוּת וְאַל תִּבְעֵל לוֹ, אֲפִלּוּ הָיְתָה פְּנוּיָה. וַאֲפִלּוּ לְדַבֵּר עִמָּהּ מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר, אֵין מוֹרִין לוֹ בְּכָךְ, וְיָמוּת, וְלֹא יוֹרוּ לְדַבֵּר עִמָּהּ מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר; שֶׁלֹּא יְהוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר, וְיָבוֹאוּ בִּדְבָרִים אֵלּוּ לִפְרֹץ בָּעֲרָיוֹת[44].

44) סנהדרין עה, א.

י. כָּל הָעוֹבֵר מִדַּעְתּוֹ, בְּלֹא אֹנֶס, עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה בִּשְׁאָט[45] בְּנֶפֶשׁ, לְהַכְעִיס[46] - הֲרֵי זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר: "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'"; וְאִם עָבַר בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל[47] - הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים. וְכֵן כָּל הַפּוֹרֵשׁ מֵעֲבֵרָה אוֹ עָשָׂה מִצְוָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם, לֹא פַּחַד וְלֹא יִרְאָה וְלֹא לְבַקֵּשׁ כָּבוֹד, אֶלָּא מִפְּנֵי הַבּוֹרֵא[48] בָּרוּךְ הוּא, כְּמִנְיַעַת יוֹסֵף הַצַּדִּיק עַצְמוֹ מֵאֵשֶׁת רַבּוֹ[49] - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם.

45) בזלזול וקלות ראש. 46) להכעיס את ה', כביכול, ולהרעים את הבריות בסביבתו, בעוד שלו לעצמו אין בזה שום תועלת והנאה. כגון שבועת שקר, שנשבע שאכל ולא אכל. השווה 'ספר המצוות' ל"ת, סג. 47) בפרהסיא. 48) כנחשון בן־עמינדב נשיא שבט יהודה, שבבטחונו בה' קפץ לתוך הים תחילה, בעוד שאחרים היו מדיינים זה עם זה, וקידש שם שמים (סוטה לז.). 49) כדברי חז"ל (שם, לו:): יוסף שקידש שם שמים בסתר, הוסיפו לו אות אחת על שמו, שנאמר: עדות ביהוסף (תהלים פא, ו).

יא. וְיֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵם בִּכְלַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְהוּא - שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָם אָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּמְפֻרְסָם בַּחֲסִידוּת, דְּבָרִים שֶׁהַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[50] אַחֲרָיו בִּשְׁבִילָם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן עֲבֵרוֹת[51] - הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח, וְאֵינוֹ נוֹתֵן דְּמֵי הַמִּקָּח לְאַלְתַּר[52], וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְנִמְצָאוּ הַמּוֹכְרִים תּוֹבְעִין[53] וְהוּא מַקִּיפָן[54]; אוֹ שֶׁיַּרְבֶּה בִּשְׂחוֹק אוֹ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אֵצֶל עַמֵּי הָאָרֶץ וּבֵינֵיהֶן[55]; אוֹ שֶׁדִּבּוּרוֹ עִם הַבְּרִיּוֹת אֵינוֹ בְּנַחַת וְאֵינוֹ מְקַבְּלָן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֶלָּא בַּעַל קְטָטָה וָכַעַס; וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ - הַכֹּל לְפִי גָּדְלוֹ שֶׁל חָכָם, צָרִיךְ שֶׁיְּדַקְדֵּק[56] עַל עַצְמוֹ וְיַעֲשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין[57]. וְכֵן אִם דִּקְדֵּק הֶחָכָם עַל עַצְמוֹ, וְהָיָה דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת[58] עִם הַבְּרִיּוֹת וְדַעְתּוֹ מְעֹרֶבֶת[59] עִמָּהֶם, וּמְקַבְּלָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְנֶעֱלָב מֵהֶם וְאֵינוֹ עוֹלְבָם; מְכַבֵּד לָהֶן, וַאֲפִלּוּ לַמְּקֻלָּלִין[60] לוֹ, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, וְלֹא יַרְבֶּה בַּאֲרִיחוּת[61] עַמֵּי הָאָרֶץ וּישִׁיבָתָן, וְלֹא יֵרָאֶה תָּמִיד אֶלָּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, עָטוּף בְּצִיצִת, מֻכְתָּר בִּתְפִלִּין, וְעוֹשֶׂה בְּכָל מַעֲשָׂיו לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין; וְהוּא[62], שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[63] הַרְבֵּה וְלֹא יִשְׁתּוֹמֵם, עַד שֶׁיִּמָּצְאוּ הַכֹּל מְקַלְּסִין אוֹתוֹ וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ וּמִתְאַוִּים לְמַעֲשָׂיו - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

50) מדברים בגנותו. 51) לגבי אחרים, שאינם מבני עלייה. 52) על אתר, תיכף. 53) לפי גירסת הגמרא שלנו, משמע: כשאין תובעים אותו יש חילול השם, וזהו ההיפך ממה שכתב רבינו כאן (עיין יומא פו.). וכבר הרגיש בזה הכסף־משנה. והנה נתברר שבש"ס, כתב־יד אוקספורד, הגירסא כדברי רבינו כאן, והובאה גם ב"דקדוקי סופרים". 54) הוא מסבבם ומטריחם לבוא בכל פעם ב"לך ושוב": והרואים זאת אומרים שהוא גוזל אותם ואינו רוצה לפרוע. 55) בביתם ועמהם: אבל להסב עמם על שולחנו בביתו –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מותר. 56) יקפיד ויחמיר על עצמו. 57) מֵעֵבֶר החוק והמנהג לצד הויתור, למשל: צדק ומשפט – זוהי "שורת הדין", חסד ורחמים – "לפנים משורת הדין". 58) יומא פו, א. 59) איש רעים להתרועע ומקובל על הבריות. 60) למזלזלים בכבודו ונוהגים בו קלות ראש (דא"ז, פרק ו). 61) שם משפט מהפועל אָרַח, ופירושו: ואינו מרבה אצלם באכסניא. ויש קוראים: אריחות, ריבוי מן אריחה־ארוחה – סעודה. 62) ובלבד. 63) יותר מדי לקיצוניות, ויהא כאיש שומם שאינו מן הישוב המעורר תמהון והשתוממות אצל הבריות, על־דרך הכתוב: אל תתחכם יותר, למה תשומם (קהלת ז, טז).

~ יום רביעי י"ט אייר ~

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) שאסור למחוק את השמות הקדושים; ואלו שמות מותרים במחיקה.

א. כָּל הַמְאַבֵּד[2] שֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים, הַטְּהוֹרִים, שֶׁנִּקְרָא בָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[3]; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא - לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

2) המוחק (מכות כב.). 3) מלקות מדאורייתא, שהן ארבעים מלקיות חסר אחת. וכמו מיתת בית־דין, כך גם עונש מלקות אינו אלא בעדים והתראה.

ב. וְשִׁבְעָה[4] שֵׁמוֹת הֵם: הַשֵּׁם הַנִּכְתָּב יוּ"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, וְהוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, אוֹ הַנִּכְתָּב אֲדֹנָי, וְאֵל, אֱלוֹהַּ, וֵאלֹהִים, וֵאלֹהֵי[5], וְשַׁדַּי, וּצְבָאוֹת - כָּל הַמּוֹחֵק אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת[6] מִשִּׁבְעָה אֵלּוּ, לוֹקֶה.

4) שבועות לה, א. שם המפורש ושם אדנות חשובים כאחד, הואיל ושניהם נקראים: אדנ"י. 5) כנוסחת אוקספורד. וכן מנו חז"ל במסכת שבועות (שם), את השם "אהיה" בין השמות שאינם נמחקים. וברוב הדפוסים, נמצא "אלוהי" במקום "אהיה". 6) רבי ישמעאל אומר: מנין למוחק אות אחת מן השם שהוא בלא־תעשה וכו' (ספרי, ראה).

ג. כָּל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מִלְּפָנָיו, מֵתֵר לְמָחֲקוֹ[7]; כְּגוֹן לָמֶ"ד מִ'לַיהוָה' וּבֵי"ת מִ'בֵּאלֹהִים' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֵינָן כִּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. וְכָל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מֵאַחֲרָיו, כְּגוֹן דָּ' שֶׁל 'אֱלֹהֶיךָ' וְ'כֶם' שֶׁל 'אֱלֹהֵיכֶם' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֵינָם נִמְחָקִים, וַהֲרֵי הֵם כִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם מְקֻדָּשָׁם[8]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ וְאָסוּר לְמָחֲקָם - הַמּוֹחֵק אֵלּוּ הָאוֹתִיּוֹת הַנִּטְפָּלוֹת, אֵינוֹ לוֹקֶה[9], אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[10].

7) שבועות לה, ב. 8) קדושת השם שלפניהן, מתפשטת ועוברת גם עליהן. 9) מלקות דאורייתא. 10) מלקות מדברי סופרים שאין לה קצבה, אלא לפי ראות עיני בית־הדין וכפי צורך השעה. ורש"י ז"ל פירש: מכת מרדות – רידוי תוכחת שלא יהא רגיל בכך, ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו (חולין קמא:). מרדות – מלשון מרד ומעל. על שמרד בדברי חכמים (הערוך). ולדעת רש"י, מלשון רידוי וייסור, שרודים ומייסרים אותו.

ד. כָּתַב אָלֶ"ף לָמֶ"ד מֵ'אֱלֹהִים', יוּ"ד הֵ"א מִ'יהוָה'[11] - אֵינוֹ נִמְחָק. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר 'יָהּ'[12], שֶׁהוּא שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ[13], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַשֵּׁם מִקְצָת שֵׁם הַמְפֹרָשׁ הוּא. אֲבָל הַכּוֹתֵב שִׁי"ן דָּלֶ"ת מִ'שַׁדַּי', צָדִ"י בֵּי"ת מִ'צְּבָאוֹת', הֲרֵי זֶה נִמְחָק[14].

11) רצה לכתוב אלהים, ולא הספיק וכתב רק אל, וכן יה משם הויה, ושני שמות אלה שמות קודש הם בפני עצמם. 12) כשמלכתחילה התכוון לכתוב יה, שיש בו שתי קדושות: קדושה עצמית וגם קדושת מקצת שם המפורש. 13) הפר"ח גורס: "ועוד, מפני שזה השם מקצת" וכו'. וגירסת הרדב"ז היא: כתב אל מאלהים, 'וה' משם הויה – אינו נמחק, ואין צורך לומר 'יה' שהוא שם בפני עצמו. ו"מפני שזה השם מקצת שם המפורש" חוזר אל 'וה' שברישא (תשובת הרדב"ז חלק ה, ג"א קכא) 14) שבועות לה, ב מפני שהן כשלעצמן אין בהן שום צד של קדושה.

ה. שְׁאָר הַכִּנּוּיִין שֶׁמְּשַׁבְּחִין בָּהֶן אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּגוֹן חַנּוּן וְרַחוּם, הַגָּדוֹל, הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, הַנֶּאֱמָן, קַנָּא וְחָזָק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כִּתְבֵי[15] הַקֹּדֶשׁ וּמֻתָּר לְמָחֲקָן.

15) זוהי נוסחת אקספורד וכתב־יד ברלין. ונוסחת רוב הדפוסים היא: "כשאר כתבי הקודש", ותמוהה היא מאד, שהרי כתבי הקודש אינם נמחקים, כמבואר לקמן בפרקנו (הלכה ח). ולפי גירסתנו, ביאור הדברים כך הוא: שאר הכינויים... הרי הם כשאר דברי הקודש, כלומר: כדברי כתבי־הקודש שנכתבו שלא במקומם שמותרים במחיקה, מפני שקדושתם העיקרית פקעה מהם (עבודת המלך).

ו. כְּלִי שֶׁהָיָה שֵׁם כָּתוּב עָלָיו - קוֹצֵץ אֶת מְקוֹם הַשֵּׁם וְגוֹנְזוֹ[16]; וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשֵּׁם כָּתוּב[17] בִּכְלִי מַתָּכוֹת אוֹ בִּכְלִי זְכוּכִית[18], וְהִתִּיךְ הַכְּלִי - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[19]; אֶלָּא חוֹתֵךְ אֶת מְקוֹמוֹ וְגוֹנְזוֹ. וְכֵן אִם הָיָה שֵׁם כָּתוּב עַל בְּשָׂרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא יִרְחַץ וְלֹא יָסוּךְ[20] וְלֹא יַעֲמֹד בִּמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת[21]; נִזְדַּמְּנָה לוֹ טְבִילָה שֶׁל מִצְוָה - כּוֹרֵךְ עָלָיו גֶּמִי[22] וְטוֹבֵל; וְאִם לֹא מָצָא גֶּמִי - מְסַבֵּב בִּבְגָדָיו; וְלֹא יְהַדֵּק[23], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָחֹץ[24]; שֶׁלֹּא אָמְרוּ לִכְרֹךְ עָלָיו, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לַעֲמֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם כְּשֶׁהוּא עָרֹם[25].

16) ערכין ו, א שאסור ליהנות מאותו החלק שהשם נתון עליו. 17) ולא כתוב. ואף־על־פי שלענין הרבה דברים, כגון לענין גט, אין החקיקה נחשבת לכתיבה והגט פסול, שנאמר בגט: "וכתב", ולא 'חקק' (גיטין כ.), אבל לענין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מחיקת השם נחשבת החקיקה ככתיבה, ואין השם החקוק נמחק. 18) שאפשר לומר שאין קדושה בשם זה, מפני ש"שלא במקומו" הוא, שהרי מקום השם אינו אלא על גבי נייר או על גבי קלף. 19) שאי־אפשר להתיך את הכלי מבלי למחוק גם את השם החקוק בו, והרי זה כמחיקה בידים ממש. ובכתב־יד ברלין, הגירסא: "היה השם חקוק... אינו לוקה". שכנראה סובר כי סוף־סוף גרמא בעלמא היא ולא מחיקה בידים ממש ואין לוקים על כגון זה (שבת קכ:). 20) כי בשפשוף וסיכה יש מחיקה ישירה. 21) משום: ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג, טו). 22) גמא, סוף הגדל על שפת הנחל. קנה וסוף קמלו (ישעיה יט, ו), מתורגמים: קני וגומא. 23) ולא ידביק בחזקה את הגמי לבשרו. 24) שלא יבדיל, שלא יעשה בזה חציצה החוצצת בין הגוף הטובל והמים המטהרים. 25) כלומר: כל עצמה של הכריכה בגמי לא באה אלא משום: "ולא יראה בך ערות דבר": ולמחיקה – שמא ייכנסו המים כשלא יהדק וימחקו את השם – אין אנו חוששים, כי גרמא בעלמא הוא.

ז. הַסּוֹתֵר אֶבֶן אַחַת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[26] מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ מִן הַהֵיכָל אוֹ מִשְּׁאָר הָעֲזָרָה - לוֹקֶה[27], שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: "כִּי אֶת מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן", וְכָתוּב: "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכֵן הַשּׂוֹרֵף עֲצֵי הֶקְדֵּשׁ דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", וּכְתִיב: "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

26) שלא על־מנת לבנות. 27) 'ספרי', פרשת ראה.

ח. כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ[28] כֻּלָּן, וּפֵרוּשֵׁיהֶן[29] וּבֵאוּרֵיהֶן[30], אָסוּר לְשָׂרְפָם אוֹ לְאַבְּדָם בַּיָּד[31]; וְהַמְאַבְּדָן בַּיָּד, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁכְּתָבָם יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁה; אֲבָל אֶפִּיקוֹרוֹס[33] יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה - שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ עִם הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בִּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם וְלֹא כְתָבוֹ לִשְׁמוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא מַעֲלֶה בְּדַעְתּוֹ שֶׁזֶּה כִּשְׁאָר הַדְּבָרִים[34]; וְהוֹאִיל וְדַעְתּוֹ כֵּן, לֹא נִתְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם. וּמִצְוָה לְשָׂרְפוֹ[35], כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ שֵׁם לָאֶפִּיקוֹרְסִים וְלֹא לְמַעֲשֵׂיהֶם. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁכָּתַב אֶת הַשֵּׁם - גּוֹנְזִין[36] אוֹתוֹ. וְכֵן כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּלוּ[37] אוֹ שֶׁכְּתָבָן עוֹבֵד כּוֹכָבִים, יִגָּנְזוּ.

28) כתבי הקודש – מן הראוי לנקד כְּתָבֵי, שהרי הקמץ שמתחת לתי"ו הוא יסודו ואינו משתנה גם בסמיכות, כמו: כתב־הדת (אסתר ד, ח). אולם מפני שהצורה כִּתְבֵי נשתרשה כבר ושגורה בפי כל יהודי, וכמעט שנתקדשה על ידי תפילת האזכרה "אב הרחמים" שאומרים בשבת, על כן החזקנו בה. 29) תרגומיהם. 30) ביאורי עניניהם. 31) ממש, באופן ישיר ולכתחילה. וכן במסכת שבת קטו, א: "וכי מותר לאבדו ביד"? 32) מלקות מדברי סופרים. ובכתבי־הקודש שאין בהם אזכרות ידובר. אולם עיין ב'ספר המצוות' ל"ת, סה). 33) ישראל הכופר בתורה מן השמים ומבזה תלמידי־חכמים (סנהדרין צט:). אפיקורוס – על שם הפילוסוף היוני אפיקור שחי כארבע מאות שנה לפני חורבן בית שני (חב"ש) שכפר בעיקר והורה שאין השארת הנפש, וכי הנאת העולם ותענוגיו הם עיקר החיים ותכליתם. 34) כדברי ספרות בעלמא. 35) כדברי רבי טרפון: אקפח את בני, שאם יבואו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהם (שבת קטז.). 36) לא קוראים ולא שורפים אותו (גיטין מה:). 37) שבת צ, א.

ט. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּאַבְרָהָם - קֹדֶשׁ; אַף זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲדֹנָי, אִם נָא מָצָאתִי חֵן[38] בְּעֵינֶיךָ", הֲרֵי הוּא קֹדֶשׁ. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּלוֹט - חֹל, חוּץ מִזֶּה: "אַל נָא אֲדֹנָי[39], הִנֵּה נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן". כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין[40] - קֹדֶשׁ. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּמִכְמָה[41] - חֹל. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּנָבוֹת[42] - קֹדֶשׁ. כָּל 'שְׁלֹמֹה' הָאָמוּר בְּשִׁיר־הַשִּׁירִים - קֹדֶשׁ[43], וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין[44], חוּץ מִזֶּה: "הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה". כָּל 'מַלְכִּיָּא'[45] הָאָמוּר בְּדָנִיֵּאל[46] - חֹל, חוּץ מִזֶּה: "אַנְתְּ מַלְכָּא מֶלֶךְ[47] מַלְכַיָּא", וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין.

38) לא כדעת הסוברים שזה "שם חול", וְשֶׁאֵל המלאך ההולך באמצע מכוונים דברי אברהם, אלא כדעת רבי אלעזר המודעי (שבועות לה:), שאברהם פנה בזה לה' בבקשה להמתין לו עד שיכניס את אורחיו. 39) לוט פנה בזה אל ה' שבידו להמית ולהחיות, ושיעור הכתוב כך הוא: ויאמר לוט אליהם, אל המלאכים: "אל־נא יהיה כדבריכם שאמרתם אלי להימלט ההרה". ומעתה הוא פונה אל ה': אדוני! הנה נא מצא עבדך חן וגו' (רש"י, שם), או כפירוש הריטב"א: "ויאמר לוט אליהם" – בפניהם, והדיבור כולו לה'. 40) שופטים פרק כ. 41) שם, יז־יח. 42) מלכים־א, פרק כא. 43) כוונתו להקב"ה שהשלום שלו. 44) הכתובים במקומם שאסור למחקם (עבודת המלך). 45) כלומר: כל "מלך", דאילו 'מלכיא' חול הוא תמיד, וגם פה. 46) בדברי דניאל גופו, דאילו בספר דניאל יש עוד 'מלך' שהוא קודש (דניאל ד, לד). 47) ושיעור הכתוב כך הוא: אנת, מלכא נבוכדנצר, מלך מלכיא, שהוא אלהא דשמיא מלכותא חסנא וגו' (רש"י, שבועות שם).

~ יום חמישי כ' אייר ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) מעלת הנבואה, ומיהו הזוכה לה; ההבדל בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים.

א. מִיסוֹדֵי הַדָּת - לְיַדֵּעַ שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא[2] אֶת בְּנֵי הָאָדָם. וְאֵין הַנְּבוּאָה חָלָה[3] אֶלָּא עַל חָכָם גָּדוֹל בְּחָכְמָה, גִּבּוֹר בְּמִדּוֹתָיו[4], וְלֹא יְהֵא יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּדָבָר בָּעוֹלָם, אֶלָּא הוּא מִתְגַּבֵּר בְּדַעְתּוֹ עַל יִצְרוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תָּמִיד[5], **וְהוּא בַּעַל דֵּעָה רְחָבָה, נְכוֹנָה**[6] **עַד מְאֹד. אָדָם שֶׁהוּא מְמֻלָּא בְּכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שָׁלֵם בְּגוּפוֹ**[7] **- כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַפַּרְדֵּס**[8]**, וְיִמָּשֵׁךְ בְּאוֹתָן הָעִנְיָנִים הַגְּדוֹלִים הָרְחוֹקִים**[9]**, וְתִהְיֶה לוֹ דֵּעָה נְכוֹנָה לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, וְהוּא מִתְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ, וּפוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי כְּלַל**[10] **הָעָם הַהוֹלְכִים בְּמַחֲשַׁכֵּי הַזְּמָן, וְהוֹלֵךְ וּמִזְדָּרֵז**[11] **עַצְמוֹ, וּמְלַמֵּד נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ מַחֲשָׁבָה כְּלָל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים בְּטֵלִים**[12] **וְלֹא מֵהַבְלֵי הַזְּמַן וְתַחְבּוּלוֹתָיו**[13]**; אֶלָּא דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה**[14] **תָּמִיד לְמַעְלָה, קְשׁוּרָה תַּחַת הַכִּסֵּא**[15] **לְהָבִין בְּאוֹתָן הַצּוּרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, הַטְּהוֹרוֹת, וּמִסְתַּכֵּל בְּחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כֻּלָּהּ, מִצּוּרָה רִאשׁוֹנָה**[16] **עַד טַבּוּר הָאָרֶץ, וְיוֹדֵעַ מֵהֵן**[17] **גָּדְלוֹ - מִיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו. וּבָעֵת שֶׁתָּנוּחַ עָלָיו הָרוּחַ, תִּתְעָרֵב נַפְשׁוֹ בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים הַנִּקְרָאִים 'אִישִׁים'**[18]**, וְיֶהְפַּךְ לְאִישׁ אַחֵר, וְיָבִין בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹת שֶׁהָיָה**[19]**, אֶלָּא שֶׁנִּתְעַלָּה עַל מַעֲלַת שְׁאָר בְּנֵי־אָדָם הַחֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׁאוּל: "וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר".**

2) משרה עליהם רוח קדשו ונותן להם שפע נבואתו. (השווה מ"ת, הלכות תשובה פרק ג, הלכה ח). 3) (נדרים לח.). 4) התרומיות. 5) מושל ברוחו וכובש את יצרו. 6) הגיונית וישרה. השווה שמונה פרקים להרמב"ם (פרק ז). שם מונה רבינו בין הסגולות המכשירות לנבואה גם "עשיר", כלומר: השמח בחלקו ואינו מצטער על מה שאין לו. 7) ויחד עם המעלות השכליות והמידותיות גם בריא ושלם בגופו, שחמרו ומזגו הם בתכלית השווי ללא כל הפרעה. כי מכאובים וייסורים משפיעים לרעה על הכוח המדמה הנחוץ לסגולת הנבואה ומונעים את האדם מהידבק בשכל העליון, כדברי חכמינו: אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות וכו' (שבת ל:). 8) לעסוק במעשה־מרכבה ובמעשה־בראשית. 9) הנשגבים מדעת בני־אדם פשוטים. 10) ומתרחק מהמון העם ההולך בחושך בעניינים עצומות, אחרי תעתועי הזמן. 11) מעיר ומעורר. 12) כגון: אהבת הניצוח וכבוד מדומה. 13) רדיפה אחרי קניינים מדומים וחיי מותרות המושכים ליבות בני־אדם ומעבירים אותם על דעתם. 14) מְכוּוֶנֶת. 15) כסא הכבוד. 16) "חיות הקודש", שהיא למעלה מכל שאר הצורות. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 17) על ידי הסתכלותו בהן מכיר הוא ויודע גדלו של הקדוש־ברוך־הוא, בבחינת: השמים מספרים כבוד א־ל (תהילים יט, א). 18) היא הצורה העשירית התחתונה, הקרובה למעלת דעת בני־אדם, והם המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 19) קודם לכן בטרם שנחה עליו הרוח.

ב. הַנְּבִיאִים - מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת הֵן. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּחָכְמָה חָכָם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, כָּךְ בַּנְּבוּאָה - נָבִיא גָּדוֹל מִנָּבִיא[20]**. וְכֻלָּן אֵין רוֹאִין מַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶלָּא בַּחֲלוֹם, בְּחֶזְיוֹן לָיְלָה, אוֹ בַיּוֹם, אַחַר שֶׁתִּפֹּל עֲלֵיהֶן תַּרְדֵּמָה**[21]**, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע, בַּחֲלוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ". וְכֻלָּן כְּשֶׁמִּתְנַבְּאִים, אֶבְרֵיהֶן מִזְדַּעְזְעִין, וְכֹחַ הַגּוּף כָּשֵׁל, וְעֶשְׂתּוֹנוֹתֵיהֶם מִתְטָרְפוֹת**[22]**, וְתִשָּׁאֵר הַדַּעַת פְּנוּיָה**[23] **לְהָבִין מַה שֶּׁתִּרְאֶה; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם: "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו"; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדָנִיֵּאל: "וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ".**

20) כמו שאמרו (פסיקתא זוטרתא, בהעלותך): "ושאר כל הנביאים, כל אחד ואחד לפי כוחו". 21) על הדברים שבהלכה זו ושלאחריה השווה (מורה נבוכים חלק ב, מא־מה). 22) מחשבותיהם ומערכי ליבם מתבלבלות. 23) צרופה ונקייה מכל סיגי הגופניות.

ג. הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִים לַנָּבִיא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, דֶּרֶךְ מָשָׁל מוֹדִיעִין לוֹ, וּמִיָּד יֵחָקֵק בְּלִבּוֹ פִּתְרוֹן הַמָּשָׁל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְיֵדַע מַה הוּא. כְּמוֹ הַסֻּלָּם שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אָבִינוּ, וּמַלְאָכִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ[24]**, וְהוּא הָיָה מָשָׁל לַמַּלְכֻיּוֹת וְשִׁעְבּוּדָן**[25]**; וּכְמוֹ הַחַיּוֹת שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל**[26]**, וְהַסִּיר נָפוּחַ וּמַקֵּל שָׁקֵד שֶׁרָאָה יִרְמְיָה, וְהַמְּגִלָּה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל וְהָאֵיפָה שֶׁרָאָה זְכַרְיָה**[27]**, וְכֵן שְׁאָר הַנְּבִיאִים. מֵהֶם אוֹמְרִים הַמָּשָׁל וּפִתְרוֹנוֹ, כְּמוֹ אֵלּוּ**[28]**; וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים הַפִּתְרוֹן בִּלְבָד; וּפְעָמִים אוֹמְרִים הַמָּשָׁל בִּלְבַד בְּלֹא פִּתְרוֹן, כְּמִקְצָת דִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל וּזְכַרְיָה; וְכֻלָּן בְּמָשָׁל וְדֶרֶךְ חִידָה הֵם מִתְנַבְּאִים.**

24) (בראשית כח, יב). 25) (בראשית־רבה, סח). 26) (יחזקאל ב־ג). 27) (זכריה ה, ו). 28) שהזכרנום.

ד. כָּל הַנְּבִיאִים אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ, אֶלָּא מְכֻוָּנִים[29] **דַּעְתָּם, וְיוֹשְׁבִים שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי־לֵב וּמִתְבּוֹדְדִים**[30]**; שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה, לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה**[31]**. לְפִיכָךְ בְּנֵי הַנְּבִיאִים, לִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר, וְהֵם מְבַקְּשִׁים הַנְּבוּאָה**[32]**. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים", כְּלוֹמַר: מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה**[33] **עַד שֶׁיִּנָּבְאוּ, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: פְּלוֹנִי מִתְגַּדֵּל**[34]**!**

29) הם מרכזים את דעתם ומייחדים אותה עם העניין המבוקש. 30) יושבים בדד. ובהתבודדותם הם מתדבקים על ידי הסתכלות פנימית בשכל העליון. 31) (שבת ל:) וזוהי הסיבה – יאמר רבינו – שפסקה הנבואה בישראל מאז הלכו בגולה בימי החורבן, לרגל הדיכאון והעצבות המקננת בלב להיותם עבדים מסורים בידי סכלים המצערים ומדכאים אותנו, כעניין הכתוב: מלכה ושריה בגויים אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מה' (איכה ב, ט); כי כל זה משפיע על הכוח המדמה. והיא הסיבה גם כן שתשוב אלינו הנבואה בימות המשיח, כשימלא שחוק פינו (מורה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נבוכים חלק ב, לו). 32) השראה עליונה ממעל. 33) מתאמצים ומשתדלים להיות מסוגלים לקבל את שפע הנבואה. 34) משתדל להיות גדול; הולך הלוך וגדול, אבל לא הגיע עדיין אל התכלית הנרצה.

ה. אֵלּוּ שֶׁהֵם מְבַקְּשִׁין לְהִתְנַבֵּא, הֵם הַנִּקְרָאִים 'בְּנֵי הַנְּבִיאִים'. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּכַוְּנִים דַּעְתָּם[35] - אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עֲלֵיהֶן, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה[36].

35) משתדלים להגיע לנבואה על ידי הכשרה והכנה קודמת. 36) כמו שאמרו חז"ל: ראוי הוא שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך (סנהדרין יא.). ורבינו בספרו (מורה נבוכים חלק ב, לב) אומר: שלוש דעות בנבואה: הראשונה – היא דעת הפתאים המאמינים, כי כל איש, אם חכם או סכל, מלומד או בער, אם אך יש בו קצת ממידת החסידות ותיקון המידות יכול להיות נביא כשיבחר בו ה' להשרות עליו שכינתו. השנייה – היא דעת הפילוסופים האומרים, כי הנבואה היא שלימות טבעית, ואם האדם מושלם בכל המעלות השכליות והמידותיות וחונן גם בכוח המדמה הדרוש – אז בהכרח הוא נביא ואי אפשר שלא יינבא. הדעה השלישית – היא דעת תורתנו ועיקר אמונתינו. היא מסכימה בכל לדעת הפילוסופים בנוגע להכשרה הרוחנית, אבל היא חולקת עליה בזה, שעם כל הכשרתו אין הכרח עדיין שיהיה לנביא והכל תלוי ברצון ה'. הלא ברוך בן נריה, תלמידו של ירמיה הנביא היה מוכן ומוכשר לכך וה' מנע ממנו שפע נבואתו, והוא קובל ומתאונן: ואני יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מה, ג) ואין מנוחה אלא נבואה, שנאמר: "ותנח עליהם הרוח". וה' השיב לו ביד ירמיה: הנה אשר בניתי אני הורס ואתה מבקש לך גדולות? (שם, ה). אם אין כרם אין רואה! אין הנביאים מתנבאים אלא בזכות ישראל (מכילתא, בא). הא למדת שהנבואה תלוייה ברצון ה', ואינה דבר טבעי כדעת הפילוסופים.

ו. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ הֵם דֶּרֶךְ נְבוּאָה לְכָל הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, חוּץ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין נְבוּאַת מֹשֶׁה לִשְׁאָר כָּל הַנְּבִיאִים? שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים בַּחֲלוֹם אוֹ בְּמַרְאָה; וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִתְנַבֵּא וְהוּא עֵר וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו". כָּל הַנְּבִיאִים - עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, לְפִיכָךְ רוֹאִים מַה שֶּׁהֵם רוֹאִים בְּמָשָׁל וְחִידָה[37]; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - לֹא עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ"; וְנֶאֱמַר: "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים"; וְנֶאֱמַר: "וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט"; כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין שָׁם מָשָׁל, אֶלָּא רוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ, בְּלֹא חִידָה וּבְלֹא מָשָׁל; הוּא שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עָלָיו: "בְּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת", שֶׁאֵינוֹ מִתְנַבֵּא בְּחִידָה, אֶלָּא בְּמַרְאֶה, שֶׁרוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ[38]. כָּל הַנְּבִיאִים יֵרְאִים וְנִבְהָלִים וּמִתְמוֹגְגִין[39], וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן; הוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ",

כְּלוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁאֵין אָדָם נִבְהָל לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ, כָּךְ הָיָה כֹּחַ בְּדַעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְהָבִין דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה, וְהוּא עוֹמֵד עַל עָמְדוֹ שָׁלֵם. כָּל הַנְּבִיאִים אֵין מִתְנַבְּאִים בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיַּחְפֹּץ[40], רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לוֹבַשְׁתּוֹ וּנְבוּאָה שׁוֹרָה עָלָיו; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ וּלְהִזְדַּמֵּן[41] לָהּ, שֶׁהֲרֵי הוּא מְכֻוָּן וּמְזֻמָּן וְעוֹמֵד כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, לְפִיכָךְ מִתְנַבֵּא בְּכָל עֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם". וּבָזֶה הִבְטִיחוֹ הָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם, וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים, כְּשֶׁהַנְּבוּאָה מִסְתַּלֶּקֶת מֵהֶם חוֹזְרִים לְאָהֳלָם[42], שֶׁהוּא צָרְכֵי הַגּוּף, כֻּלָּם כִּשְׁאָר הָעָם, לְפִיכָךְ אֵין פּוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶם; וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא חָזַר לְאָהֳלוֹ הָרִאשׁוֹן, לְפִיכָךְ פָּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה לְעוֹלָם וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ, וְנִקְשְׁרָה דַּעְתּוֹ לְצוּר הָעוֹלָמִים, וְלֹא נִסְתַּלֵּק מֵעָלָיו הַהוֹד לְעוֹלָם, וְקָרַן עוֹר פָּנָיו וְנִתְקַדֵּשׁ כַּמַּלְאָכִים.

37) באספקלרייה שאינה מאירה, כלומר: במראה מעורפלת ומטושטשת. 38) באספקלרייה מאירה. 39) נבהלים מפחד החיזיון, מלשון: נמוגו כל יושבי כנען (שמות טו, טו). 40) שנאמר: עימדו ואשמעה מה יצוה ה' (במדבר ט, ח), ואמרו חז"ל: אשרי ילוד אשה שכך היה מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עימו (ספרי, בהעלותך). על ארבעה הבדלים אלו שבין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, השווה פירוש המשנה לרבינו (סנהדרין פרק י, יסוד שביעי). 41) כמבואר למעלה (הלכה ד). 42) לביתם ולחיי משפחתם כמקודם.

ז. הַנָּבִיא, אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה נְבוּאָתוֹ לְעַצְמוֹ בִּלְבַד, לְהַרְחִיב לִבּוֹ וּלְהוֹסִיף דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע מַה שֶּׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵאוֹתָן הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים. וְאֶפְשָׁר שֶׁיְּשַׁלַּח לְעַם מֵעַמֵּי הָאָרֶץ אוֹ לְאַנְשֵׁי עִיר אוֹ מַמְלָכָה, לְכוֹנֵן אוֹתָם וּלְהוֹדִיעָם מַה יַּעֲשׂוּ, אוֹ לְמָנְעָם מִמַּעֲשִׂים הָרָעִים שֶׁבִּידֵיהֶם. וּכְשֶׁמְּשַׁלְּחִים אוֹתוֹ, נוֹתְנִין לוֹ אוֹת וּמוֹפֵת, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעָם שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ בֶּאֱמֶת[43]. וְלֹא כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת מַאֲמִינִים לוֹ[44] שֶׁהוּא נָבִיא[45], אֶלָּא אָדָם שֶׁהָיֵינוּ יוֹדְעִים בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ שֶׁהוּא רָאוּי לַנְּבוּאָה בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְעַלָּה בָהֶן עַל כָּל בְּנֵי־גִילוֹ, וְהָיָה מְהֻלָּךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה, בִּקְדֻשָּׁתָהּ וּבִכְפִרִישׁוּתָהּ, וְאַחַר־כָּךְ בָּא וְעָשָׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאָמַר שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ[46], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאֵינוֹ נָבִיא, וְזֶה הָאוֹת יֶשׁ־לוֹ דְּבָרִים בְּגוֹ[47], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, הוֹאִיל וְאָדָם גָּדוֹל וְחָכָם וְרָאוּי לִנְבוּאָה [הוּא], מַעֲמִידִים אוֹתוֹ עַל חֶזְקָתוֹ[48], שֶׁבְּכָךְ נִצְטַוִּינוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְתֹּךְ אֶת הַדִּין עַל־פִּי שְׁנֵי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהֵעִידוּ בְּשֶׁקֶר - הוֹאִיל וּכְשֵׁרִים הֵם אֶצְלֵנוּ, מַעֲמִידִין אוֹתָן עַל כַּשְׁרוּתָן[49]. וּבַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן נֶאֱמַר: "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", וְנֶאֱמַר: "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וַה' יִרְאֶה לַלֵּבָב".

43) וכן אמרו (ירושלמי, סנהדרין פרק י"א, הלכה ו): "והנביא שנתנבא בתחילה, אם נתן אות – שומעין לו; ואם לא – אין שומעין לו. 44) נוסחה אחרת: "אותו". 45) אם ראינו שאינו ראוי לנבואה מצד מיעוט חכמתו ופחיתות מידותיו – אין במופתיו ממש. 46) ודווקא כשהוא מזהיר על שמירת התורה או בדבר הרשות, אבל לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה – אין לשמוע אלא למי שהוחזק כבר לנביא, כמו אליהו בהר הכרמל. עיין למטה (פרק ט, הלכה ג). 47) יש כאן דברים מסותרים שצריך לתת להם לב (רש"י, כתובות קיא.); ואפשר שהאות נעשה בלהטים ואחיזת עיניים. אולם זהו רק בטרם שנבדק; אבל כשבדקו אותו לא פעם ונמצאו דבריו מְכוּוָנִים, הרי זה נביא אמת כמבואר לקמן (פרק י, הלכה ב). 48) שהוא נביא אמת. 49) סתם אדם, כל זמן שאין מלעיזים עליו – בחזקת כשר הוא.

~ יום שישי כ"א אייר ~

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) האותות שעשה משה לפי הצורך עשאם, ולא כדי שיאמינו בו על ידם.

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לֹא הֶאֱמִינוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה[2], שֶׁהַמַּאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, יֵשׁ בְּלִבּוֹ דֹּפִי[3], שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָשֶׂה הָאוֹת בְּלָט[4] וְכִשּׁוּף. אֶלָּא כָּל הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, לְפִי הַצֹּרֶךְ[5] עֲשָׂאָם, לֹא לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַנְּבוּאָה. הָיָה צָרִיךְ לְהַשְׁקִיעַ אֶת הַמִּצְרִיִּים - קָרַע אֶת הַיָּם וְהִצְלִילָן[6] בְּתוֹכוֹ; צָרְכָנוּ[7] לְמָזוֹן - הוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן; צָמְאוּ - בָּקַע לָהֶן אֶת הָאֶבֶן; כְּפְרוּ בוֹ עֲדַת קֹרַח - בָּלְעָה אוֹתָן הָאָרֶץ; וְכֵן שְׁאָר כָּל הָאוֹתוֹת. וּבַמָּה הֶאֱמִינוּ בוֹ? בְּמַעֲמַד הַר־סִינַי, שֶׁעֵינֵינוּ רָאוּ וְלֹא זָר, וְאָזְנֵינוּ שָׁמְעוּ וְלֹא אַחֵר, הָאֵשׁ וְהַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים, וְהוּא נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל וְהַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו, וְאָנוּ שׁוֹמְעִים: מֹשֶׁה, מֹשֶׁה, לֵךְ אֱמֹר לָהֶן כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם"; וְנֶאֱמַר: "לֹא אֶת אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת". וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲמַד הַר־סִינַי לְבַדּוֹ הִיא הָרְאָיָה לִנְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת, שֶׁאֵין בּוֹ דֹּפִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם"; מִכְּלָל, שֶׁקֹּדֶם דָּבָר זֶה לֹא הֶאֱמִינוּ בוֹ נֶאֱמָנוּת שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא נֶאֱמָנוּת שֶׁיֵּשׁ אַחֲרֶיהָ הִרְהוּר וּמַחֲשָׁבָה.

2) להם במצרים. 3) פקפוק ודחיה, משום חשש של זיוף ואחיזת עינים. דופי – שם נגזר משורש דָּפֹה אחי הָדֹף־גָּדֹף, ופירושו: מגרעת, אי־אמון, כמו: בבן־אמך תתן דופי (תהלים נ, כ). 4) יחיד, מן בלטיהם (שמות ז, כ). 5) לצורך השעה ולצרכם עשאם ולא כדי שיאמינו בו. (השווה הקדמת רבנו לפירוש המשנה). 6) טיבע אותם במצולות הים. 7) כך הנוסחא בדפוס "מגדל עוז", והסכים עמה בעל "מעשה רוקח". ונוסחת רוב הדפוסים: "צרכנו למזון" אינה מתאימה למשפטי המאמר, שכולם בגוף שלישי.

~ נקודות משיחות קודש ~

"משה רבנו – לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה .. לפי הצורך עשאן – לא להביא ראיה על הנבואה .. כפרו בו עדת קרח – בלעה אותן הארץ".

וקשה לכאורה, שהרי מפורש בפסוק "בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה".

ואולי יש לפרש שכוונתו ב"לא להביא ראיה על הנבואה" היינו על הנבואה בכלל, שבזה לא כפרו קרח ועדתו אלא שטענו שמינוי אהרון לא היה על פי ה'. ומה שאמר "אם בריאה יברא ה'" בא להודיע שמעשים אלו היו על פי ה' ולא לעשות אות להוכחת נבואתו.

לקוטי שיחות חלק כ' עמוד 95 הערה 42
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

ב. נִמְצָאוּ אֵלּוּ שֶׁשָּׁלַח לָהֶן הֵם הָעֵדִים עַל נְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן אוֹת אַחֵר, שֶׁהֵם וָהוּא עֵדִים בַּדָּבָר[8], כִּשְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּ דָּבָר אֶחָד בְּיַחַד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן עֵד לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר אֱמֶת, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לַחֲבֵרוֹ; כָּךְ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל יִשְׂרָאֵל עֵדִים לוֹ אַחַר מַעֲמַד הַר־סִינַי, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּתְחִלַּת נְבוּאָתוֹ, בְּעֵת שֶׁנָּתַן לוֹ הָאוֹתוֹת לַעֲשׂוֹתָן בְּמִצְרַיִם וְאָמַר לוֹ "וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ" - יָדַע מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהַמַّאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת יֵשׁ בִּלְבָבוֹ דֹּפִי וּמְהַרְהֵר וּמְחַשֵּׁב, וְהָיָה נִשְׁמָט מִלֵּילֵךְ וְאָמַר: "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי"; עַד שֶׁהוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[9], שֶׁאֵלּוּ הָאוֹתוֹת אֵינָן אֶלָּא עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאַחַר שֶׁיֵּצְאוּ וְיַעַמְדוּ עַל הָהָר הַזֶּה, יִסְתַּלֵּק הִרְהוּר שֶׁמִּהַרְהֵרִין אַחֲרֶיךָ, שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ כָּאן אוֹת, שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בֶּאֱמֶת מִתְּחִלָּה, וְלֹא יִשָּׁאֵר בְּלִבָּם הִרְהוּר. וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ, בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה"[10]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁכָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד אַחַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בּוֹ מִפְּנֵי הָאוֹת לְבַדּוֹ, כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: אִם יַעֲשֶׂה אוֹת, נִשְׁמַע לוֹ לְכָל מַה שֶּׁיֹּאמַר! אֶלָּא מִפְּנֵי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַמִּצְוָה, שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה וְאָמַר: אִם נָתַן אוֹת, אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן! כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ לַחְתּוֹךְ הַדָּבָר עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הֵעִידוּ אֱמֶת אִם שֶׁקֶר, כָּךְ מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִזֶּה הַנָּבִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם הָאוֹת אֱמֶת, אוֹ בְּכִשּׁוּף וָלָט.

8) כנוסחת אוקספורד. וברוב הדפוסים: "שהם והוא עדים בדבר", ונהיר יותר הנוסח שקבענו. 9) לבסוף, כדי לאמצו ולעודדו שיואיל לקבל את שליחותו. 10) דברי הרמב"ם ז"ל פה תמוהים, שהרי הוא מבאר את הענין הנידון על־פי הכתובים שלא כסדרם: הלא על "מעמד הר סיני" הודיע ה' למשה בראשית התגלותו אליו ובתחילת נבואתו, וכאן משמע שאך לבסוף הודיע לו על זה, אחרי שראה שהוא משמתט ומסרב ללכת? והמפרשים מתחבטים בזה (עין לחם־משנה, שאלות ותשובות רלב"ח, סימן נא). ויש ליישב זאת על־פי הכלל הידוע של חז"ל: "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ("משרת משה"). וכן גם סברת מארנ"ח שהובאה ב"מעשה רוקח", שלדעת רבינו ז"ל: מה שכתוב בתחילה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו'" צריך להיות בסוף, מפני שהיא תכלית כל הדברים: ומה שבא אחריו הוא רק ביאור הענין וסיפור גלגול הדברים איך היה.

ג. לְפִיכָךְ אִם עָמַד הַנָּבִיא וְעָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וּבִקֵּשׁ לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11], וְאָנוּ יוֹדְעִין בְּבֵאוּר[12], שֶׁאוֹתָן הָאוֹתוֹת בְּלָט וְכִשּׁוּף הֵן; לְפִי שֶׁנְּבוּאַת[13] מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינָהּ עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, כְּדֵי שֶׁנַּעֲרֹךְ אוֹתוֹת זֶה[14] לְאוֹתוֹת זֶה, אֶלָּא בְּעֵינֵינוּ רְאִינוּהָ וּבְאָזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע הוּא. הָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ לְאָדָם עַל דָּבָר שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו, שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאָה; שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לָהֶן, אֶלָּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר. לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה, שֶׁאִם בָּא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת, "לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא", שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא אֵלֶיךָ בְּאוֹת וּמוֹפֵת לְהַכְחִישׁ מַה שֶּׁרָאִיתָ בְּעֵינֶיךָ, וְהוֹאִיל וְאֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בְּמוֹפֵת אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּנוּ מֹשֶׁה - הֵיאַךְ נְקַבֵּל מֵאוֹת זֶה, שֶׁבָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁרָאִינוּ וְשֶׁשָּׁמַעְנוּ.

11) סנהדרין צ, א. ואין להקשות מקיום אותותיו – "כי מנסה ה' אתכם" (מו"נ ח"ג, כד). 12) בבירור. 13) אמיתת נבואתו. 14) אותות נביא זה לעומת אותות משה רבינו.

~ שבת קודש כ"ב אייר ~

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) שאין נביא רשאי לחדש מצוה, ולא לגרוע ממניין המצוות.

א. דָּבָר בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא[2] מִצְוָה עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים; אֵין לָהּ, לֹא שִׁנּוּי וְלֹא גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"; וְנֶאֱמַר: "וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל דִּבְרֵי תּוֹרָה מְצֻוִּין אָנוּ לַעֲשׂוֹתָן עַד עוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם", וְנֶאֱמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"[3]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ[4] דָּבָר מֵעָתָּה. לְפִיכָךְ אִם יַעֲמֹד אִישׁ - בֵּין מִן הָאֻמּוֹת, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל - וְיַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְיֹאמַר, שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה אוֹ לִגְרֹעַ מִצְוָה, אוֹ לְפָרֵשׁ בְּמִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִמֹּשֶׁה; אוֹ שֶׁאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהֶן יִשְׂרָאֵל אֵינָן לְעוֹלָם וּלְדוֹרֵי דוֹרוֹת, אֶלָּא מִצְוֹת לְפִי זְמַן הָיוּ[5] - הֲרֵי זֶה נָבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[6], עַל שֶׁהֵזִיד לְדַבֵּר בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר לֹא צִוָּהוּ. שֶׁהוּא, בָּרוּךְ שְׁמוֹ, צִוָּה לְמֹשֶׁה, שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, וְלֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב.

2) שהתורה היא מצוה לדורות עולם (השווה להלן הלכות תשובה פ"ג, ה"ח). 3) כבר ניתנה תורה מסיני, ואין אנו משגיחים בבת־קול, וכל־שכן בנביא מתנבא (ב"מ נט:). וכן אמרו חז"ל: ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע: שאל (בשמים)! אמר להם: לא בשמים היא (תמורה טז.). 4) מגילה ב, ב. 5) לפי שעתן, ועם חילוף הזמנים חלפו גם הן. 6) דכתיב: ומת הנביא ההוא (דברים יח, כ), וכל מיתה האמורה בתורה סתם – בחנק (סנהדרין פט:).

ב. אִם־כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ"? - לֹא לַעֲשׂוֹת דָּת הוּא בָא[7], אֶלָּא לְצַוּוֹת עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּלְהַזְהִיר הָעָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם[8]: "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי"; וְכֵן אִם צִוָּנוּ בְּדִבְרֵי הָרִשּׁוּת, כְּגוֹן: לְכוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אַל תֵּלְכוּ; עֲשׂוּ מִלְחָמָה הַיּוֹם[9] אוֹ אַל תַּעֲשׂוּ[10]; בְּנוּ חוֹמָה זוֹ אוֹ אַל תִּבְנוּהָ[11] - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל דְּבָרָיו - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי, אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ".

7) כלפי מייסדי הנצרות והאסלאם, הדברים מכוונים. השווה "אגרת תימן". 8) הנביא מלאכי בתחילת הבית השני, שהיה אחרון הנביאים. 9) שמואל־א, טו. 10) מלכים־ב ו, כב. 11) ישעיה כב, יא. השווה דברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה. 12) שימות קודם זמנו, ואין נפשו נכרתת מחיי העולם הבא, בניגוד לעונש "כרת" שגם נפשו תיכרת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ברטנורא, סנהדרין פ"ט, מ"ו). ולפי רש"י: מיתה בידי שמים – ימיו נקצרים ואינו הולך ערירי: וכרת – נוסף על קיצור ימיו הוא הולך גם ערירי (שבת כה.).

ג. וְכֵן נָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ[13], וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ[14] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וּבִשְׁלָשְׁתָּן[15] נֶאֱמַר: "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ"[16]. וְכֵן אִם יֹאמַר לָנוּ הַנָּבִיא, שֶׁנּוֹדַע לָנוּ שֶׁהוּא נָבִיא, לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, אוֹ עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה, בֵּין קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, לְפִי שָׁעָה[17] - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ[18]. וְכֵן לָמַדְנוּ מֵחֲכָמִים רִאשׁוֹנִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: בַּכֹּל אִם יֹאמַר לְךָ הַנָּבִיא: עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה! כְּאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל[19] - שְׁמַע לוֹ, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[20]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר לְפִי שָׁעָה, כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, שֶׁהִקְרִיב עוֹלָה בַּחוּץ, וּירוּשָׁלַיִם נִבְחֶרֶת לְכָךְ[21], וְהַמַּקְרִיב בַּחוּץ חַיָּב כָּרֵת. וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא נָבִיא[22], מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְגַם כָּזֶה נֶאֱמַר: "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". וְאִלּוּ שָׁאֲלוּ אֶת אֵלִיָּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הֵיאַךְ נַעֲקֹר מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם"? הָיָה אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא הַמַּקְרִיב בַּחוּץ לְעוֹלָם, חַיָּב כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה; אֲבָל אֲנִי אַקְרִיב הַיּוֹם בַּחוּץ בִּדְבַר ה'[23], כְּדֵי לְהַכְחִישׁ נְבִיאֵי הַבַּעַל. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת, אִם צִוּוּ כָּל הַנְּבִיאִים לַעֲבֹר לְפִי שָׁעָה - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לָהֶם. וְאִם אָמְרוּ, שֶׁהַדָּבָר נֶעֱקָר לְעוֹלָם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[24]; שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם".

13) כגון: עידו הנביא, שאכל לחם בבית־אל למרות שנצטוה שלא לאכול, שנאמר בו: יען כי מרית את פי ה' ולא שמרת את המצוה אשר צוך ה' (מלכים־א יג, כא). 14) כגון: יונה בן אמיתי. 15) א – העובר על דברי הנביא. ב – הנביא העובר על דברי עצמו. ג – הכובש נבואתו. 16) שמשמעו: מיתה בידי שמים. ושלשתם, ממקרא זה נלמדים (סנהדרין פט.). 17) הוראת שעה ולא לתמיד. 18) יבמות צ, ב. 19) מלכים־א, פרק יח. 20) שאף בהוראת שעה ולשעה קלה אין שומעים לו (סנהדרין צ.), ואמרו שם: "אפילו אם מעמיד לך חמה באמצע הרקיע – אל תשמע לו": ואין לחשוש לאותותיו, הוא שאמר הכתוב: כי מנסה ד' אלהיכם אתכם (דברים יג, ד). 21) אף־על־פי שרק ירושלים נועדה לכך. 22) אלא מפני שהוחזק כבר לנביא. 23) ככתוב: ובדברך עשיתי (מלכים־א יח, לו) ולא מלבי עשיתי מה שעשיתי (ויקרא־רבה כב). וכן (ירושלמי מגילה פ"א. הי"א) אמר ר' שמלאי: "ובדברך עשיתי" – הקדוש־ברוך־הוא אמר לו. 24) הוריות ד, ב.

ד. וְכֵן אִם עָקַר דָּבָר מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[25], אוֹ שֶׁאָמַר בְּדִין מִדִּינֵי תּוֹרָה, שֶׁה' צִוָּה לוֹ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה נָבִיא הַשֶּׁקֶר[26] וְיֵחָנֵק, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹת; שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ הַתּוֹרָה, שֶׁאָמְרָה: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא". אֲבָל לְפִי שָׁעָה, שׁוֹמְעִין לוֹ בַּכֹּל.

25) כגון: איסור אכילה ושתיה ביום הכיפורים שאינו מפורש בתורה, אלא מפי השמועה למדו שעינוי נפש האמור ביום זה: ועניתם את נפשותיכם (ויקרא כג, כז), הוא צום. ורבינו בהקדמתו למשנה, יאמר: כגון שאמר: וקצותה את כפה (דברים כה, יב) היא כריתת יד ממש ולא קנס שקונסים את המבייש, כמו שבא בקבלה (בבא־קמא כח.), ויסמוך הדבר ההוא לנבואה ויאמר, שהקב"ה אמר לו שהדברים כפשוטם – נביא שקר הוא ויהרג. 26) כי בדברים שבעיון וסברא, אין נביא עדיף מחכם. ואלף נביאים כאליהו ואלישע, ואלף חכמים ואחד – הלכה כחכמים, שנאמר: אחרי רבים להטות (שמות כג, ב). ולא הרשנו הקדוש־ברוך־הוא ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים אנשי הסברות והדעות. לא אמר: ובאת אל הנביא אשר יהיה בימים ההם, אלא "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט וגו'" (רבינו בהקדמתו למשנה).

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר מִצְוֹת, אֲבָל בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וַאֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה; וַאֲפִלּוּ עָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים וְאָמַר, שֶׁה' צִוָּהוּ שֶׁתַּעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַיּוֹם בִּלְבַד, אוֹ בְּשָׁעָה זוֹ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה דִּבֵּר סָרָה עַל ה'; וְעַל זֶה צִוָּה הַכָּתוּב וְאָמַר: "וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת... לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא... כִּי דִבֵּר סָרָה עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם"[27], שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; וּלְפִיכָךְ נֵדַע בְּוַדַּאי שֶׁהוּא נָבִיא שֶׁקֶר, וְכָל מַה שֶּׁעָשָׂה בְּלָט וְכִשּׁוּף עָשָׂה, וְיֵחָנֵק.

27) ולא לשים לב לאותותיו שעשה, אפשר שבלט עשאם. ועוד: השכל המכזיב את עדותו, יותר נאמן מן העין הרואה אותותיו – והרי כבר נתבאר לבעלי השכל שאין לעבוד זולתי ה' ממציא כל הנמצאים (שם).

מוחרה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון ט"ז אייר ~

מצות לא תעשה יא. יב. יג.

מצות עשה קפה.

מצות לא תעשה כה. כב. מח. נ.

נא. ל. לג. לא. לב.

הַמִּצְוָה הַי"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מַצֵּבָה (מִבְנָה) שֶׁיִּתְקַבְּצוּ אֵלֶיהָ וִיכַבְּדוּהָ, אֲפִלּוּ נַעֲשִׂית לַעֲבוֹד עָלֶיהָ אֶת ה', כָּל־זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא נִתְדַּמֶּה בַּעֲבוֹדָתוֹ יִתְעָלֶה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים: בּוֹנִים מַצֵּבוֹת וְשָׂמִים אֶת הַנֶּעֱבָדִים עֲלֵיהֶן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה בָּאַזְהָרָה עַל כָּךְ: "וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כב); וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת אֲבָנִים מוּכָנוֹת לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֵיהֶן, אֲפִלּוּ אוֹתָהּ הַהִשְׁתַּחֲוָיָה הִיא לַה' יִתְעָלֶה. וְגַם זֹאת כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְדַּמּוֹת לְעוֹבְדֵי פְּסִילִים, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים אֲבָנִים מְצֻיָּרוֹת מַעֲשֵׂה אֻמָּן לִפְנֵי הַפְּסִילִים, וַעֲלֵיהֶן הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים לְאוֹתוֹ הַפֶּסֶל. אָמַר יִתְעָלֶה: "וְאֶבֶן מַשְׂכִּית (מצויירת) לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ" (ויקרא כו, א), וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (סוף פרשת בהר): "לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם — בְּאַרְצְכֶם אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים, אֲבָל מִשְׁתַּחֲוִים אַתֶּם עַל הָאֲבָנִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא מְגִלָּה (כב:).

הַמִּצְוָה הַי"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּנָטְעוֹ אִילָנוֹת בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ לְנוֹי לוֹ וּלְיוֹפִי, אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן בְּכָךְ לַעֲבוֹדַת ה', כֵּיוָן שֶׁכָּךְ הָיוּ מְכַבְּדִים גַּם לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיוּ נוֹטְעִים לָהּ עֵצִים נָאִים, יָפִים לְמַרְאֶה, בְּבָתֵּי עֲבוֹדָתָם. אָמַר יִתְעָלֶה: "לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כא), הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא תָּמִיד (כח:), וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁהַנִּטִּיעָה בְּכָל־הַמִּקְדָּשׁ אֲסוּרָה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁמִיד כָּל־עֲבוֹדָה זָרָה וּכְתָיָה בְּכָל־מִינֵי הַשְׁמָדָה וְהַשְׁחָתָה: לְשַׁבֵּר, לִשְׂרוֹף, לַהֲרוֹס וּלְכָרוֹת — כָּל־מִין בְּמַה־שֶּׁרָאוּי לוֹ, כְּלוֹמַר: בְּמַה שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר גָּמוּר וּמָהִיר בְּהַשְׁמָדָתוֹ. לְפִי שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא נַשְׁאִיר לָהּ זֵכֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "אֲבֵד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת" (שם יב, ב). וְעוֹד אָמַר: "כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וגו'" (שם ז, ה), וְאָמַר עוֹד: "וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם" (שם יב, ג). וּבְדֶרֶךְ אַגַּב שֶׁנִּזְכְּרָה בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (צ.) מִצְוַת עֲשֵׂה דַּעֲבוֹדָה זָרָה, אָמְרוּ בִּתְמִיהָה: "בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַאי (איזו) מִצְוַת עֲשֵׂה אִכָּא (ישנה)?! תִּרְגְּמָהּ (פירשה) רַב חִסְדָּא: 'וְנִתַּצְתֶּם'". וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם קִצֵּץ אֲשֵׁרָה וְהֶחֱלִיפָהּ אֲפִלּוּ עֶשֶׂר פְּעָמִים שֶׁחַיָּב לְקַצְּצָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אַבֵּד תְּאַבְּדוּן'". וְשָׁם אָמְרוּ: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא (שם) בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדּוֹף אַחֲרֵיהֶם, וְאֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדּוֹף אַחֲרֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ".

הַמִּצְוָה הַכ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף כְּלוּם מִשֶּׁל עֲבוֹדָה זָרָה עַל מָמוֹנֵנוּ אֶלָּא נִתְרַחֵק מִמֶּנָּה וּמִבָּתֶּיהָ וּמִכָּל־הַמִּתְיַחֵס אֵלֶיהָ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ" (שם ז, כו). וְהַנְּהֵנֶה מֵאֵיזֶה דָּבָר מִמֶּנָּה — לוֹקֶה. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כד.) בְּאֲרוּ, שֶׁהַמְבַשֵּׁל בַּעֲצֵי אֲשֵׁרָה — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ", וְאַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה" (שם יג, יח) — (ראה מצות לא תעשה כד — שיעור יג); וְהָבֵן זֹאת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֵּהָנוֹת בַּתַּכְשִׁיטִים שֶׁקִּשְׁטוּ בָּהֶם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם" (שם ז, כה). וּבְסִפְרָא (ויקרא פרשה ב הלכה יז) בֵּאֲרוּ, שֶׁצִּפּוּיֵי נֶעֱבָד אֲסוּרִין, וְהִסְמִיכוּ אֶת־זֶה לְאָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם". הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה (מה.).

הַמִּצְוָה הַמ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּכְרוֹת בְּרִית עִם הַכּוֹפְרִים וּלְהַנִּיחָם שְׁקָטִים בִּכְפִירָתָם, כְּלוֹמַר שִׁבְעָה עַמְּמִין. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית" (שם ז, ב). וּכְבָר בֵּאֲרוּ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, בְּמִצְוָה קפז, שֶׁמִּלְחֶמֶת שִׁבְעָה עַמְּמִין וְכֹל מַה־שֶּׁנֶּאֱמַר בָּהֶם, רָאוּי לִמְנוֹתוֹ, וְאֵין דִּינוֹ כַּמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה חֲמִשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּחְמוֹל (לרחם) עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמִלְּשַׁבֵּחַ שׁוּם דָּבָר מִכֹּל מַה שֶּׁמְּיַחֵד לָהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְלֹא תְחָנֵּם" (שם ז, ב), וּבָא בַּקַּבָּלָה (וקיבלו חז"ל בעבודה זרה כ.): "לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן". וַאֲפִלּוּ אָדָם מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁצּוּרָתוֹ נָאָה — אָסוּר לָנוּ לוֹמַר: זֶה נָאֶה בְּצוּרָתוֹ אוֹ זֶה יְפֵה פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא דִּילָן (שלנו). וּבִגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה יְרוּשַׁלְמִי (פרק א הלכה ט) אָמְרוּ: לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן — בְּלֹא־תַעֲשֶׂה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַמִּצְוָה הַנ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא יָדוּרוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי" (שמות כג, לג). וַאֲפִלּוּ רָצָה הַגּוֹי לַעֲבוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתֵינוּ אֵין זֶה מֻתָּר לָנוּ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאָז יְהֵא מֻתָּר לוֹ לָדוּר, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: גֵּר תּוֹשָׁב. הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁהוּא "גֵּר" לְעִנְיַן שֶׁמֻּתָּר לוֹ לָדוּר בָּאָרֶץ בִּלְבָד. וְכָךְ אָמְרוּ (עבודה זרה סד.): "אֵיזֶהוּ גֵּר תּוֹשָׁב? זֶה שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה"*; אֲבָל עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אַל יָדוּר וְאֵין מוֹכְרִין לוֹ קַרְקָעוֹת וְלֹא מַשְׁכִּירִין. וּבִמְפֹרָשׁ בָּא לָנוּ הַבֵּאוּר (שם כ.): לֹא תִּתֵּן לָהֶם חָנָיָה בַּקַּרְקַע. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין וּבַעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשִׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלָּלֶכֶת אַחֲרֵי הַכּוֹפְרִים וּמִלְּהִתְנַהֵג כְּמִנְהָגָם, וַאֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשָׁם וְכִנּוּסֵיהֶם בְּאוּלָמֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם" (ויקרא כ, כג). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּאָמְרוֹ: "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (שם יח, ג). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרא פרשת אחרי־מות): לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בַּחֻקִּים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ — שֶׁלֹּא תְּהַלְּכוּ בִּנְמוּסוֹת שֶׁלָּהֶם, בַּדְּבָרִים הַחֲקוּקִים לָהֶם, כְּגוֹן תְּרַטִּיּוֹת (מקום משחק לאדם) וְקַרְקָסְיוֹת (מקום משחק לחיות) וְהָאִסְתַּטְרִיּוֹת (אולמות לשיחות והטפות בעניני דת) אֵלֶּה הֵן מִינֵי מְסִבּוֹת שֶׁהָיוּ מִתְכַּנְּסִים בָּהֶן לַעֲבוֹדַת הָאֱלִילִים; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים; רַבִּי יְהוּדָה בֶּן־בְּתֵירָא אוֹמֵר: שֶׁלֹּא תִּנְחוֹר (יגלח שערותיו כחררה — עוגה) וְלֹא תְּגַדֵּל צִיצִית (בלורית בראשו) וְשֶׁלֹּא תְּסַפֵּר קוֹמֵי" (גילוח השער שכנגד פניו). וְהָעוֹשֶׂה דָּבָר מִכָּל־אֵלּוּ — חַיָּב מַלְקוּת. וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" (דברים יב, ל). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "הִשָּׁמֶר" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "פֶּן" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" — שֶׁמָּא תִּדְמֶה לָהֶם וְתַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לְךָ לְמוֹקֵשׁ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בָּאַרְגְּמָן (צבע אדום) אֲנִי אֵצֵא בָּאַרְגְּמָן; הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בִּתְלוּסִין, אַף אֲנִי אֵצֵא בִּתְלוּסִין — וְזֶה ("תלוסין") מִין מִמִּינֵי תַּכְשִׁיטֵי הַצָּבָא. וְיָדוּעַ לְךָ לְשׁוֹן סִפְרֵי הַנְּבוּאָה: "וְנָהָיָה בְּיוֹם הַהוּא וּפָקַדְתִּי (אעניש) עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ...] וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי" (צפניה א, ח). כָּל־זֶה לְשֵׁם הַרְחָקָה מֵהֶם וְגִנּוּי לְכָל־מִנְהָגֵיהֶם — אֲפִלּוּ בַּמַּלְבּוּשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִשַּׁבָּת (סז.) וְגַם בְּתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הַל"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלְּנַחֵשׁ (להמר), כְּגוֹן זֶה שֶׁאוֹמְרִים הֶהָמוֹן: כֵּיוָן שֶׁחָזַרְתִּי מִן־הַדֶּרֶךְ לֹא אַצְלִיחַ בְּמַעֲשַׂי; אוֹ: הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן שֶׁרָאִיתִי הַיּוֹם הוּא דְּבַר פְּלוֹנִי, וַדַּאי אַרְוִיחַ הַיּוֹם דָּבָר. וְאֹפֶן זֶה נָפוֹץ מְאֹד אֵצֶל הֲמוֹנֵי הָעַמִּים הַסְּכָלִים. וְכָל־הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַל פִּי הַנִּחוּשׁ — לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעָלֶה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ" (דברים יח, י). וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה וְאָמַר: "לֹא תְנַחֲשׁוּ" (ויקרא יט, כו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יח): "מְנַחֵשׁ — כְּגוֹן הָאוֹמֵר: נָפְלָה פִּתִּי מִפִּי, נָפְלָה מַקְלִי מִיָּדִי, עָבַר נָחָשׁ מִימִינִי וְשׂוּעָל מִשְּׂמֹאלִי". וּבְסִפְרָא (ויקרא יט, כו): "לֹא תְנַחֲשׁוּ — כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁים בַּחֲלָדָה וּבָעוֹפוֹת וּבַכּוֹכָבִים וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָהֶם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִשַּׁבָּת (סז:) וּבְתוֹסֶפֶת שַׁבָּת (תוספתא שבת פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הַל"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלְּקוֹסֵם, כְּלוֹמַר: לְעוֹרֵר אֶת־כֹּחַ הַהַשְׁעָרָה (לעתיד) בְּאֶחָד מִמִּינֵי הָעוֹרְרוּת. לְפִי שֶׁכָּל־בַּעֲלֵי הַכֹּחוֹת הַמַּגִּידִים מַה שֶּׁיִּהְיֶה קֹדֶם הֱיוֹתוֹ — לֹא יִתָּכֵן לָהֶם דָּבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכֹּחַ הַהַשְׁעָרָה שֶׁלָּהֶם חָזָק וְיֶאֱרַע עַל־פִּי־רֹב כְּפִי הָאֱמֶת וְהַנִּכּוֹן; לְפִיכָךְ מַרְגִּישִׁים מַה־שֶּׁיִּהְיֶה, וְיֵשׁ לָהֶם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְכָל־בְּנֵי־אָדָם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה בְּכָל־כֹּחַ מִכֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ. וְהֶכְרֵחִי הוּא לְבַעֲלֵי הַכֹּחוֹת הַהַשְׁעָרָתִיִּים הָאֵלּוּ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מַעֲשֶׂה כְּדֵי לְעוֹרֵר בּוֹ אֶת־כֹּחוֹ וּלְעוֹדֵד אֶת־פְּעֻלָּתוֹ (של כח ההשערה). יֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁמַּכֶּה בְּמַטֶּה עַל הָאָרֶץ הַכָּאוֹת תְּכוּפוֹת וְצוֹעֵק צְעָקוֹת מְשֻׁנּוֹת וּמְפַגֵּעַ מַחֲשַׁבְתּוֹ וְעוֹשֶׂה כָּךְ זְמַן מְמֻשָּׁךְ עַד שֶׁיֵּאֶרַע לוֹ מֵעֵין מַצַּב הִתְעַלְּפוּת וְיַגִּיד מַה שֶּׁיִּהְיֶה — וּכְבָר רָאִיתִי זֹאת פַּעַם בַּמַּעֲרָב הַפְּנִימִי. וְיֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק אֲבָנִים קְטַנּוֹת בִּירִיעַת עוֹר וּמַאֲרִיךְ לְהַבִּיט בָּהֶן וַאֲחַר־כָּךְ יַגִּיד, וְזֶה מְפֻרְסָם בְּכָל־מָקוֹם שֶׁעָבַרְתִּי בּוֹ. וּמֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק חֲגוֹרַת עוֹר אֲרֻכָּה עַל הָאָרֶץ וּמִסְתַּכֵּל בָּהּ וּמַגִּיד. הַכַּוָּנָה בְּכָל־אֵלּוּ לְעוֹרֵר אֶת־הַכֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, לֹא שֶׁאוֹתוֹ דָּבָר בְּעַצְמוֹ פּוֹעֵל מַשֶּׁהוּ אוֹ מוֹרֶה עַל מַשֶּׁהוּ. וְזוֹהִי טָעוּת הֶהָמוֹן: כִּי כַּאֲשֶׁר מִתְאַמְּתוֹת מִקְצָת אוֹתָן הַהַגָּדוֹת, חוֹשְׁבִים שֶׁפְּעֻלּוֹת אֵלּוּ מוֹרוֹת עַל מַה שֶּׁיִּהְיֶה. וְנִמְשָׁךְ (נשתרש מתוך הרגל) הַדָּבָר אֶצְלָם בְּטָעוּת זוֹ עַד שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁמִּקְצָת אוֹתָן הַפְּעֻלּוֹת הֵן הַגּוֹרֵם שֶׁיִּהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּים בַּעֲלֵי מִשְׁפְּטֵי הַכּוֹכָבִים. לְפִי שֶׁמִּשְׁפְּטֵי הַכּוֹכָבִים אֵינָם אֶלָּא מִן־הַסּוּג הַזֶּה, כְּלוֹמַר: שֶׁהֵם מִין מִמִּינֵי (חוש מחושי) עוֹרְרוּת־הַכֹּחַ (בנפש); לָכֵן אֵין שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שָׁוִים בַּאֲמִתַּת הַגָּדַת הָעֲתִידוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם שָׁוִים בִּידִיעַת הַמִּשְׁפָּטִים (חכמת הכוכבים). וְהָעוֹשֶׂה אֵיזֶה מַעֲשֶׂה שֶׁיִּהְיֶה מֵהַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה וְזוּלָתָם, מִכָּל־מַה שֶּׁנּוֹהֵג בְּדֶרֶךְ זוֹ — נִקְרָא: קוֹסֵם, אָמַר ה' יִתְעָלֶה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ [וְגוֹ'] קֹסֵם קְסָמִים" (דברים יח, י). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): אֵיזֶהוּ קוֹסֵם? זֶה הָאוֹחֵז בְּמַקְלוֹ וְאוֹמֵר: אִם אֵלֵךְ, אוֹ לֹא אֵלֵךְ. וְעַל סוּג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זֶה שֶׁל עוֹרְרוּת הַמְפֻרְסָם בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן אָמַר הַנָּבִיא: "עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ" (הושע ד, יב). וְהָעוֹבֵר בְּמַעֲשֶׂה זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: הַקּוֹסֵם וּמַגִּיד עֲתִידוֹת עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, לֹא הַשּׁוֹאֵל אֶת־הַקּוֹסֵם; אֲבָל שְׁאֵלַת הַקּוֹסֵם (בלבד) מְגֻנָּה מְאֹד (אף שאין חייבים עליה מלקות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סה.) וּבְתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (פרק ז, ח) וּבְסִפְרֵי.

הַמִּצְוָה הַל"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּכַוֵּן מַעֲשֵׂינוּ בִּבְחִירַת הַזְּמַנִּים עַל פִּי מַעֲרָכוֹת הַכּוֹכָבִים (איצטגנינות), וְהוּא שֶׁנֹּאמַר: יוֹם זֶה רָאוּי לִפְעֻלָּה פְּלוֹנִית וְנִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹתוֹ, אוֹ יוֹם זֶה לֹא רָצוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ פְּעֻלָּה פְּלוֹנִית וְנִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹתָהּ. וְזֶה אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן" (דברים שם). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תְעוֹנְנוּ" (ויקרא יט, כו). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם פרק ו הלכה ב): לֹא תְעוֹנְנוּ — אֵלּוּ נוֹתְנֵי הָעִתִּים. לְפִי שֶׁהוּא נִגְזָר מִן "עוֹנָה", כְּלוֹמַר: לֹא יִהְיֶה בָּכֶם קוֹבֵעַ עִתִּים הָאוֹמֵר: עֵת פְּלוֹנִית טוֹבָה וְעֵת פְּלוֹנִית רָעָה. וְגַם הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: הַמּוֹדִיעַ אֶת־הָעוֹנוֹת, לֹא זֶה הַשּׁוֹאֵל עֲלֵיהֶן; אֲבָל גַּם הַשְּׁאֵלָה עַל דָּבָר זֶה — אֲסוּרָה נוֹסָף עַל הֱיוֹתָהּ דָּבָר בִּלְתִּי אֲמִתִּי. וְהַמְכַוֵּן מַעֲשָׂיו לִזְמַן מְסֻיָּם מִתּוֹךְ חִשּׁוּב שֶׁיְּאַשֵּׁר אוֹ יַצְלִיחַ בְּאוֹתָהּ הַפְּעֻלָּה — הֲרֵי גַּם (גם אם הוא שואל בלבד הרי) זֶה לוֹקֶה, לְפִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה. וְעוֹד בִּכְלַל הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אִסּוּר מַעֲשֶׂה אַחֵרֶת הָעֵינַיִם. וּלְשׁוֹן חֲכָמִים (סנהדרין סה.): "מְעוֹנֵן — זֶה הָאוֹחֵז אֶת־הָעֵינַיִם", וְהוּא סוּג גָּדוֹל מִסּוּגֵי הַתַּחְבּוּלוֹת וְנוֹסָף לְכָךְ קַלּוּת (זריזות) תְּנוּעַת הַיָּד, עַד שֶׁנִּדְמִים לָאָדָם דְּבָרִים בִּלְתִּי אֲמִתִּיִּים. כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהֵם עוֹשִׂים תָּמִיד, שֶׁמִּישֶׁהוּ לוֹקֵחַ חֶבֶל בְּיָדוֹ וְנוֹתְנוֹ בִּכְנַף בִּגְדוֹ לְעֵינֵי בְּנֵי אָדָם וְאַחַר־כָּךְ מוֹצִיאוֹ נָחָשׁ; אוֹ זוֹרֵק טַבַּעַת לָאֲוִיר וּמוֹצִיאָהּ מִפִּי אָדָם שֶׁלְּפָנָיו וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִמַּעֲשֵׂי אַחֵרֶת הָעֵינַיִם הַמְפֻרְסָמִים אֵצֶל הֶהָמוֹן — כָּל־מַעֲשֶׂה מֵאֵלּוּ אָסוּר, וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ נִקְרָא: אוֹחֵז אֶת־הָעֵינַיִם וְהוּא מִין מִמִּינֵי הַכְּשָׁפִים וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה. וְעִם זֶה הוּא גּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת. וְהַהֶפְסֵד הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי כָּךְ עָצוּם מְאֹד, לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הַנִּמְנָעִים לַחֲלוּטִין נַעֲשִׂים אֶפְשָׁרִיִּים בְּעֵינֵי הַסְּכָלִים וְהַנָּשִׁים וְהַנְּעָרִים, וּמַחֲשַׁבְתָּם מִתְרַגֶּלֶת לְקַבֵּל אֶת־הַנִּמְנָעוֹת וְלַחְשׁוֹב שֶׁהֵם אֶפְשָׁרִיִּים לִהְיוֹת. וְהָבֵן זֹאת.

~ יום שני י"ז אייר ~

מצות לא תעשה לה. לח. לו. לז. לד.

מג. מד. מ. לט. מא. מה. קעא.

הַמִּצְוָה הַל"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּחְבּוֹר (לאסוף קבוצות של שרצים ו"לחברם" יחד, ולקבל מהן עצות שונות), וְהוּא שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים (הברות וצירופי מילים משונות של "שמות" ו"לחשים") שֶׁמְּדַמֶּה שֶׁהֵם מוֹעִילִים לְכָךְ וָכָךְ, וּמַזִּיקִים לְכָךְ וָכָךְ, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "וְחֹבֵר חָבֶר — אֶחָד חוֹבֵר (אוסף) אֶת־הַנָּחָשׁ וְאֶחָד חוֹבֵר אֶת־הָעַקְרָב", כְּלוֹמַר: הָאוֹמֵר עֲלֵיהֶם דְּבָרִים (לחשים) כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכּוּהוּ לְפִי דִּמְיוֹנוֹ. אוֹ שֶׁאוֹמְרָם עַל מְקוֹם נְשִׁיכָתָם כְּדֵי לְהַשְׁקִיט הַכְּאֵב; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִשַّבָּת (סז.).

הַמִּצְוָה הַל"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּדְרוֹשׁ יְדִיעָה מִן־הַמֵּתִים — כְּפִי מַה שֶׁמְּדַמִּים (בדמיונם הכפרני) אוֹתָם (הרשעים) שֶׁהֵם מֵתִים בֶּאֱמֶת (שלהם ראוי באמת התואר "מתים"), אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם אוֹכְלִים וּמַרְגִּישִׁים (שהרי "רשעים בחייהם קרויים מתים" וקבעו בדמיונם) — שֶׁמִּי שֶׁעוֹשֶׂה כָּךְ וּלוֹבֵשׁ כָּךְ יְבוֹאֵהוּ הַמֵּת בִּשְׁנָתוֹ וְיַגִּיד לוֹ מַה־שֶּׁיִּשְׁאַל עָלָיו. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים" (שם). וּבִגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סה.): "דֹּרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים — זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה"; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַל"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁאוֹל (להתייעץ) בַּעַל אוֹב וּמִלְּבַקֵּשׁ יְדִיעָה מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב" (שם). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַשּׁוֹאֵל בַּעַל אוֹב — אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, אֲבָל דָּבָר זֶה אָסוּר (וראה לעיל מצות לא תעשה ח — שיעור יד).

הַמִּצְוָה הַל"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁאוֹל (להתייעץ) בַּעַל יִדְּעוֹנִי וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יְדִיעָה (ראה לעיל לא תעשה ט — שיעור יד), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב וִידִּעֹנִי" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "'אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים' (ויקרא יט, לא), אוֹב — זֶה פִּיתוֹם (שם מכשף שתרגומו: מגלה נעלמות) הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיו (קולו נשמע מתחת למקום החיבור של הזרוע אל הכתף); וְיִדְּעוֹנִי — הַמְדַבֵּר בְּפִיו — הֲרֵי אֵלּוּ (הם עצמם) בִּסְקִילָה; וְהַנִּשְׁאָל (המתייעץ) בָּהֶם בְּאַזְהָרָה".

הַמִּצְוָה הַל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִכָּל־מַעֲשֶׂה הַכְּשָׁפִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וּמְכַשֵּׁף" (דברים יח, י) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב סְקִילָה אִם הוּא מֵזִיד, וְחַטָּאת קְבוּעָה (שאינה תלויה בהשגת־ידו של המקריב) אִם הוּא שׁוֹגֵג. אָמַר יִתְעַלֶּה: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (סז.).

הַמִּצְוָה הַמ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגַלֵּחַ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַצְּדָעִים, (חלק המצח שליד האוזן) וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם" (ויקרא יט, כז). וְגַם הַלָּאו הַזֶּה הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְדַּמּוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמְּגַלְּחִים צִדְעֵיהֶם בִּלְבָד. וּלְפִיכָךְ הֵצְרְכוּ לְבָאֵר בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (ה.) וְאָמְרוּ: "הַקָּפַת כָּל־הָרֹאשׁ — שְׁמָהּ הַקָּפָה", שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁתַּכְלִית הָאִסּוּר הוּא גִּלּוּחַ הַצְּדָעִים וְהַנָּחַת שְׂאָר הַשֵּׂעָר כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל אִם מְגַלֵּחַ הַכֹּל הֲרֵי אֵין בְּכָךְ הִתְדַּמּוּת לָהֶם — לְפִיכָךְ הוֹדִיעוּנוּ, שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ הַצְּדָעִים כְּלָל בֵּין לְבַדָּם בֵּין עִם כָּל־הָרֹאשׁ; וְחַיָּב מַלְקוּת עַל כָּל־צֶדַע מֵהֶם, וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה שְׁתַּיִם אִם גִּלַּח כָּל־רֹאשׁוֹ. וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא נִמְנָה אֵלּוּ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלּוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם שְׁנֵי לְשׁוֹנוֹת תַּחַת לָאו אֶחָד. שֶׁאִלּוּ אָמַר: לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשׁ מִיָּמִין וּפְאַת רֹאשׁ מִשְּׂמֹאל וְהָיֵינוּ מוֹצְאִים שֶׁחִיְּבוּ עֲלֵיהֶם שְׁתַּיִם כִּי אָז הָיָה אֶפְשָׁר לִמְנוֹתָם כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת; אֲבָל הוֹאִיל וְהֵם בְּלָשׁוֹן אֶחָד וְעִנְיָן אֶחָד — הֲרֵי הֵם מִצְוָה אַחַת. אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא (שקיבלנו) הַפֵּרוּשׁ (בכתוב), שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל חֲלָקִים שׁוֹנִים מֵהַגּוּף וְשֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל־חֵלֶק מֵהֶם לְבַדּוֹ, אֵין זֶה מְחַיֵּב שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹת הַרְבֵּה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.); וְלָאו זֶה אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בּוֹ.

הַמִּצְוָה הַמ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּגַלֵּחַ אֶת־הַזָּקָן, וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה חֲלָקִים: הַלֶּחִי הָעֶלְיוֹן מִצַּד יָמִין, וְהַלֶּחִי הָעֶלְיוֹן מִצַּד שְׂמֹאל, וְהַלֶּחִי הַתַּחְתּוֹן מִצַּד יָמִין, וְהַלֶּחִי הַתַּחְתּוֹן מִצַּד שְׂמֹאל, וְשִׁבּוֹלֶת הַזָּקָן. וּכְבָר בָּא הַלָּאו בְּלָשׁוֹן זֶה: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ" (שם), לְפִי שֶׁהַכֹּל נִקְרָא: זָקָן. וְלֹא אָמַר וְלֹא תַשְׁחִית זְקָנֶךָ, אֶלָּא אָמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ" — רְצוֹנוֹ לוֹמַר: לֹא תַשְׁחִית אַף פֵּאָה אַחַת מִכְּלַל הַזָּקָן. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁהֵן חָמֵשׁ פֵּאוֹת, כְּמוֹ שֶׁחִלְּקָנוּ אוֹתָן. וְחַיָּב חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת אִם גִּלַּח הַכֹּל, וַאֲפִלּוּ גִּלְּחָן בְּבַת אַחַת. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מכות כ.): "וְעַל הַזָּקָן (אם גלחו) חֲמִשָּׁה (מלקויות): שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְּמַטָּן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם נָטְלָן כֻּלָּן כְּאַחַת — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת". וְאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד (שם כא.): "אַלְמָא קָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (רואים אם כן שרבי אליעזר סובר) לָאו אֶחָד הוּא". הֲרֵי זוֹ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁתַּנָּא קַמָּא (החולק על רבי אליעזר) סוֹבֵר שֶׁהֵם חֲמִשָּׁה לָאוִין וְכָךְ הִיא הַהֲלָכָה. וְגַם זֶה הָיָה דֶּרֶךְ כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁמִּפְּרָסָם הַיּוֹם בְּקִשּׁוּט נְזִירֵי הָאֵירוֹפִּים שֶׁהֵם מְגַלְּחִים אֶת־זְקָנָם. וְהַטַּעַם שֶׁאֵין לִמְנוֹתָן כְּחָמֵשׁ מִצְוֹת — לְפִי שֶׁהָאַזְהָרָה שֶׁבָּהּ נֶאֱמְרָה בִּלְשׁוֹן יָחִיד וְהוּא עִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת; וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה אַרְבָּעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרוּ גַּם הַגְּבָרִים מִלְּהִתְקַשֵּׁט בְּתַכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה" (דברים כב, ה). וְכָל־גֶּבֶר שֶׁנִּתְקַשֵּׁט אוֹ לָבַשׁ מַה שֶּׁיָּדוּעַ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁצּוּרָה זוֹ מְיֻחֶדֶת לָנָשִׁים — לוֹקֶה. וְדַע שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה, כְּלוֹמַר: שֶׁהַנָּשִׁים מִתְקַשְּׁטוֹת בְּתַכְשִׁיטֵי הַגְּבָרִים אוֹ הַגְּבָרִים בְּתַכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים — יֵשׁ שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה לְעוֹרֵר אֶת־הַטְּבָעִים לִזְנוּת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֻרְסָם אֵצֶל הָעַמִּים, וְיֵשׁ שֶׁנַּעֲשֶׂה לִמְינֵי עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ שֶׁמִּפֹּרָשׁ בַּסְּפָרִים הַמְיֻחָדִים לְכָךְ. וּפְעָמִים רַבּוֹת שֶׁמַּתְנִים בַּעֲשִׂיַּת מִקְצָת הַקְּמֻעוֹת וְאוֹמְרִים (שכדי שיצליחו הקמעות, ראוי): שֶׁאִם הַמִּתְעַסֵּק בָּזֶה הוּא אִישׁ — יִלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָשִׁים וְיִתְקַשֵּׁט בְּזָהָב וּמַרְגָּלִיּוֹת וְדוֹמֵיהֶם; וְאִם הִיא אִשָּׁה — תִּלְבַּשׁ שִׁרְיוֹן וַתַּחְגּוֹר כְּלֵי זַיִן. וְזֶה מְפֻרְסָם מְאֹד אֵצֶל בַּעֲלֵי הָעִנְיָן הַזֶּה.

הַמִּצְוָה הַל"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ גַּם־כֵּן מִלְּלֶכֶת בְּדַרְכֵי הַכּוֹפְרִים בַּמָּה שֶׁהַנָّשִׁים לוֹבְשׁוֹת בִּגְדֵי הַגְּבָרִים וּמִתְקַשְּׁטוֹת בְּתַכְשִׁיטֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה" (שם). וְכָל־אִשָּׁה הַמִּתְקַשֶּׁטֶת בְּתַכְשִׁיט מִתַּכְשִׁיטֵי הַגְּבָרִים, שֶׁיָּדוּעַ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁתַּכְשִׁיט זֶה מְיֻחָד לַגְּבָרִים — לוֹקָה.

הַמִּצְוָה הַמ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּרְשׁוֹם בְּגוּפֵנוּ בִּצְבָעֵי הַכְּחוֹל וְהַסִּקְרָא (צבע בגוון ירוק אדום) וְזוּלָתָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה כַּמְּפֻרְסָם אֵצֶל בְּנֵי מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם. וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ, הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם" (ויקרא יט, כח); הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת.

הַמִּצְוָה הַמ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּשְׁרוֹט אֶת־עַצְמֵנוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" (דברים יד, א). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם" (ויקרא יט, כח). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא יְבָמוֹת (יג.): שֶׁגּוּפֵיהּ דִּקְרָא (עיקר הפסוק) "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" מִבְּעֵי לֵיהּ (נצרך) לְגוּפֵיהּ (למשמעותו הראשונית) דְּאָמַר רַחֲמָנָא: (התורה אומרת) לֹא תַעֲשׂוּ חַבּוּרָה עַל מֵת (לאות אבל). וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (כא.) אָמְרוּ: "שְׂרִיטָה וּגְדִידָה אַחַת הִיא". וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁעַל הַמֵּת בֵּין בְּיָד בֵּין בַּכְּלִי — חַיָּב; וְעַל עֲבוֹדָה זָרָה, בַּכְּלִי חַיָּב, בַּיָּד פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסִפְרֵי הַנְּבִיאִים: "וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים" (מלכים־א יח, כח) — (מכאן שדרך השריטה לעבודה זרה היא רק בכלי). וּכְבָר אָמְרוּ (יבמות יג:) שֶׁבִּכְלַל לָאו זֶה, גַּם הָאַזְהָרָה מִפְּלוּג הָעָם וּמַחְלֹקֶת הָרַבִּים וְאָמְרוּ: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ — לֹא תַעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת"; אֲבָל גּוּפֵיהּ דִּקְרָא הוּא כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ וְאָמְרוּ: "לֹא תַעֲשׂוּ חַבּוּרָה עַל הַמֵּת", וְזֶה מֵעֵין דָּרָשׁ. וְכֵן אָמְרָם (סנהדרין קי.): "כָּל־הַמַּחֲזִיק

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּמַחֲלֹקֶת עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ" (במדבר יז, ה), שֶׁגַּם הוּא עַל דֶּרֶךְ הַדָּרָשׁ; אֲבָל גּוּפֵיהּ דִּקְרָא הֲרֵי הוּא אִיּוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּהוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא שְׁלִילָה, לֹא אַזְהָרָה, לְפִי שֶׁהֵם בֵּאֲרוּ שֶׁעִנְיַן דָּבָר זֶה: שֶׁה' מוֹדִיעַ שֶׁהַחוֹלֵק עַל הַכֹּהֲנִים וְטוֹעֵן לְעַצְמוֹ אֶת הַכְּהֻנָּה בַּדּוֹרוֹת הַבָּאִים לֹא יֵאָרַע בּוֹ מַה שֶּׁאֵרַע לְקֹרַח וְלֹא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ, הַבְּלִיעָה (כמו שנענשו קרח ועדתו), אֶלָּא יִהְא עָנְשׁוֹ "כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ" (שם), כְּלוֹמַר: הַצָּרַעַת, בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְמֹשֶׁה: "הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וְגוֹ'" (שמות ד, ו), וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעֲזִיָּה (דברי הימים־ב כו) — (שנענש בצרעת בכל חייו בגלל שחלק על הכהנים). אֶחֱזוֹר לְעִנְיַן הַמִּצְוָה וְאֹמַר, שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּתְלֹשׁ שְׂעַר הָרֹאשׁ עַל הַמֵּתִים כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים הַסְּכָלִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת" (דברים יד, א). וְכָפַל לָאו זֶה בַּכֹּהֲנִים וְאָמַר: "לֹא־יִקְרְחֶה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" (ויקרא כא, ה), כְּדֵי לְהַשְׁלִים הַדִּין, לְפִי שֶׁמִּמַּה־שֶּׁאָמַר "בֵּין עֵינֵיכֶם" הָיֵינוּ אוֹמְרִים שֶׁרַק מִפְּאַת פָּנִים בִּלְבַד אָסוּר — לְפִיכָךְ בֵּאֵר וְאָמַר: "לֹא יִקְרְחֶה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" לְחַיֵּב עַל כָּל־הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינָיִם. וְגַם אִלּוּ אָמַר: "לֹא יִקְרְחֶה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" בִּלְבָד, הָיֵינוּ אוֹמְרִים: בֵּין עַל הַמֵּת בֵּין שֶׁלֹּא עַל הַמֵּת — לְפִיכָךְ בֵּאֵר שֶׁם "לָמֵת". וְכָל־הַמְּגִלָּה (הקורח) כַּגְּרִיס מִשְּׁעַר רֹאשׁוֹ בְּתְלִישָׁה עַל הַמֵּת דַּוְקָא — לוֹקֶה, בֵּין שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה עַל כָּל־קָרְחָה וְקָרְחָה מַלְקוּת אֶחָת. וְכֵן מַה־שֶּׁכָּפַל בַּכֹּהֲנִים: "וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבְבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת" (שם) לֹא בָּא אֶלָּא לְהַשְׁלִים תּוֹרַת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (כא.).

~ יום שלישי י"ח אייר ~

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָע"ג — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת בַּחֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ לְפָנָיו יִתְעַלֶּה (להתודות עליהם) בְּדִבּוּר, כְּשֶׁנָּשׁוּב מֵהֶם — וְזֶהוּ הַוִּדּוּי וְעִנְיָנוֹ, שֶׁיֹּאמַר: "אָנָּא הַשֵּׁם! חָטָאתִי, עָוִיתִי, פָּשַׁעְתִּי וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ". וַיַּרְחִיב אֶת־הַדִּבּוּר וִיבַקֵּשׁ כַּפָּרָה בְּעִנְיָן זֶה כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ. דַּע, שֶׁאַפִּלּוּ הַחֲטָאִים שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלֶּה שֶׁנִּזְכְּרוּ מִקֹּדֶם, שֶׁבָּהֶם אָמַר יִתְעַלֶּה, שֶׁמִּי שֶׁמַּקְרִיבָם נִתְכַּפֵּר לוֹ — צָרִיךְ עַל־כָּל־פָּנִים גַּם לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׁעַת הַקְרָבָתָם. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם וְגוֹ' וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" (במדבר ה, ו-ז), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק זֶה: "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָיָה כִּי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה] וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא' (ויקרא ה, ה) — יִתְוַדֶּה עַל חֵטְא אֲשֶׁר חָטָא; 'עָלֶיהָ' — עַל הַחַטָּאת כְּשֶׁהִיא קַיֶּמֶת, לֹא מִשֶּׁנִּשְׁחֲטָה. אֵין בְּמַשְׁמַע שֶׁיִּתְוַדֶּה הַיָּחִיד אֶלָּא עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ". לְפִי שֶׁפָּסוּק זֶה, כְּלוֹמַר אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ" (שם) נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בְּמִטַּמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו וְהַנִּזְקָרִים עִמּוֹ (קבוצת חטאים שחייבים עליהם קרבן חטאת, עולה ויורד) כְּמוֹ שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ (מצוה עב — שיעור קצ), לְפִיכָךְ אָמַר כָּאן בַּמְּכִלְתָּא, שֶׁלֹּא הָיֵינוּ לְמֵדִים מִפָּסוּק זֶה אֶלָּא חִיּוּב הַוִּדּוּי לְמִטַּמֵּא מִקְדָּשׁ (קבוצת החטאים מאותו סוג בלבד); "מִנַּיִן אַתָּה מַרְבֶּה שְׁאָר כָּל־הַמִּצְוֹת? אָמַר (פסוק נוסף בחומש במדבר): דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ. וּמִנַּיִן אַף מִיתוֹת וּכְרֵתוֹת? אָמַר: חַטָּאתָם, כָּל־חַטָּאתָם — לְרַבּוֹת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; כִּי יַעֲשׂוּ — לְרַבּוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "'מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם' — מִמַּה שֶּׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ: עַל הַגְּנֵבוֹת וְעַל הַגְּזֵלוֹת וְעַל לְשׁוֹן הָרָע; 'לִמְעֹל' — לְרַבּוֹת הַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁם לַשֶּׁקֶר וְהַמְקַלֵּל; 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ' — לְרַבּוֹת כָּל־חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁיִּתְוַדּוּ. יָכוֹל אַף הַנֶּהֱרָגִין עַל־פִּי זוֹמְמִין? לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא' כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת אִם יָדַע שֶׁלֹּא חָטָא, אֶלָּא הֵעִידוּ עָלָיו עֵדֵי שָׁקֶר". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁעַל כָּל־סוּגֵי הַחֲטָאִים הַחֲמוּרִים וְהַקַּלִּים וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה חַיָּבִים עֲלֵיהֶם וִדּוּי, וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר הַצִּוּוּי הַזֶּה, כְּלוֹמַר "וְהִתְוַדּוּ", יַחַד עִם חִיּוּב הַקָּרְבָּן, הָיָה יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּדַעְתֵּנוּ, שֶׁאֵין הַוִּדּוּי לְבַדּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֶלָּא הוּא מֵהַנִּגְרָרִים אַחַר הַקָּרְבָּן, לְפִיכָךְ הֵצְרְכוּ לְבָאֵר אֶת־זֶה בַּמְּכִלְתָּא בְּלָשׁוֹן זֶה: "יָכוֹל בִּזְמַן שֶׁהֵם מְבִיאִין (קרבן) מִתְוַדִּין; וּמִנַּיִן אַף בִּזְמַן שֶׁאֵין מְבִיאִין? אָמַר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ (בכל מצב). אֵין בְּמַשְׁמַע וִדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ; מִנַּיִן אַף בַּגָּלוּת? אָמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם" (שם כו, מ). וְכֵן דָּנִיֵּאל אָמַר: "לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים" (דניאל ט, ז). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁהַוִּדּוּי מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְחוֹבָה עַל הַחוֹטֵא עַל אֵיזֶה חֵטְא שֶׁחָטָא, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיא קָרְבָּן, חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא טז, כא, פרשת אחרי מות) גַּם־כֵּן: "וְהִתְוַדָּה — זֶה וִדּוּי דְּבָרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִכִּפּוּרִים (פז:).

~ יום רביעי י"ט אייר ~

הַמִּצְוָה הָע"ג נדפסה ביום הקודם.

~ יום חמישי כ' אייר ~

הַמִּצְוָה הָע"ג נדפסה ביום שלישי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי כ"א אייר ~

מצות עשה עג. י.

הַמִּצְוָה הָעַ"ג נדפסה ביום שלישי.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם —— עַרְבִית וְשַׁחֲרִית —— וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנָּתְנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים —— וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

~ שבת קודש כ"ב אייר ~

מצות עשה י. ה.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם —— עַרְבִית וְשַׁחֲרִית —— וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנָּתְנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים —— וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

המשך ביאור למסכת סוטה ליום חמישה ושלושים לעומר עמ' א

כיון שהוזכר מעשה עוזא, ממשיכה הגמרא לברר במה פסוקים שנאמרו שם. "**וַיִּחַר אַף ה' בְּעוּזָּא וַיִּכֶּהוּ שָׁם עַל הַשָּׁל**" וְגוֹ', **רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר** נחלקו בביאור 'על השל'. **חַד אָמַר עַל עִסְקֵי שֶׁלּוֹ** – השגגה ששלח ידו לאחוז בארון, **וְחַד אָמַר שֶׁעָשָׂה צְרָכָיו בְּפָנָיו** – ו"של" הוא לשון דבר המוטל מלמעלה למטה.

עוד כתוב בפרשת עוזא, '**וַיָּמֶת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים**'. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, אל תחשוב שעוזא איבד בחטאו את חלקו בעולם הבא, אלא **עוּזָּא בָּא לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים'**, ולומדים את עוזא מהארון, **מָה אָרוֹן לְעוֹלָם קַיָּים**, שהרי נגנז על ידי יאשיהו המלך, ונשמר לעתיד לבא, **אַף עוּזָּא בָּא לָעוֹלָם הַבָּא.**

עוד נאמר שם, "**וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פֶּרֶץ בְּעֻזָּה**", **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, לשון 'ויחר' הוא **שִׁנּוּשְׁתַּנּוּ פָּנָיו** של דוד **כַּחֲרָרָה** – עוגה שאופין על פני גחלים. שואלת הגמרא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** לפי הביאור לעיל על 'ויחר', **כָּל הֵיכָא דִּכְתִיב 'וַיִּחַר' הָכִי נַמִּי** – כל מקום שכתוב 'ויחר' גם כן תפרש 'שנשתנו פניו כחררה'. מתרצת הגמרא, **הָתָם** – בשאר מקומות בתנ"ך **כְּתִיב** 'ויחר **אַף**', **הָכָא לֵא כְּתִיב 'אַף'.**

עוד מענין מעשה עוזא, **דָּרַשׁ רָבָא, מִפְּנֵי מַה נֶּעֱנַשׁ דָּוִד** – בכך שמת עוזא על ידו, ומבאר רבא, **מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא לְדִבְרֵי תּוֹרָה זְמִירוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי"**, פירוש, כשברחתי מאויבי ויגרתי מהם, השתעשעתי בחוקיך כזמירות. **אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לדוד, **דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁכְּתוּב בְּהֶן "הַתְעֵיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ"** – שאדם רק סותם עינו בהיסח הדעת מלהסתכל בהם מיד אינם, **אַתָּה קוֹרֵא אוֹתָן זְמִירוֹת**, בתמיהה, שהזמירות הוא בפי אדם רק לפי שעה, לכן **חֲרִינִי מַכְשִׁילְךָ בְּדָבָר שֶׁאֲפִילּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יוֹדְעִין אוֹתוֹ, דִּכְתִיב "וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתַן כִּי עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ** עליהם בכתף ישאו **וְגוֹ'"**, שבני קהת נושאים את הארון והשלחן [והמנורה ומזבח הזהב] בכתף, ולא נתן להם משה עגלות, **וְאִיהוּ אַתְיֵיהּ בְּעֶגְלָתָא** – ודוד הביא את הארון בעגלה.

וכיון שדברנו על הקפדה בשמירה על הארון, מביאה הגמרא ממעשה הבאת הארון מפלשתים על ידי הפרות, בזמן שמואל הנביא, שם כתוב "**וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בָּאָרוֹן** ה', ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש", ומבררת הגמרא, **מִשּׁוּם דְּ'רָאוּ'** – בגלל שרק הסתכלו על הארון, נענשו ב'**וַיַּךְ**' (**אֱלֹהִים**) באנשי בית שמש. אלא, מבארת הגמרא, **רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי אֶלְעָזָר** נחלקו על מה היה עונשם של אנשי בית שמש, **חַד אָמַר קוֹצְרִין וּמִשְׁתַּחֲוִים הָיוּ** – שלא הפסיקו מלאכתם כשראו את הארון מגיע, **וְחַד אָמַר מִילֵּי נַמִּי אָמוּר** – הם אף דיברו שלא כהוגן,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משיבה הגמרא, **מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** שמ'בשדך ושכחת' יש למעט **פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמְרִין** באויר על ידי הרוח ונפלו **לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ** ומתוך שהיה סבור שהם של חברו שכחם, שאין נוהג בהם דין שכחה, כיון שאינם בשדך.

שואלת הגמרא, **וְרַבָּנַן** שלמדו מ'בשדך' לרבות שכחת קמה, מנין ילמדו למעט צפו עומרין לשדה חבירו שאינם שכחה. משיבה הגמרא, חכמים למדים דין זה, **מִ'בַּשָּׂדֶה' 'בְּשָׂדְךָ'** – ממה שהיתה יכולה תורה לכתוב כי תקצור קצירך 'בשדה', וכתבה 'בשדך', מכ"ף זו למדים רבנן שאם היתה השכחה שלא בשדך, אינה שכחה, אבל מעיקר המלה 'בשדה' למדו לרבות שכחת קמה. **וְרַבִּי יְהוּדָה** שלא למד מכאן שכחת קמה, משום נצרך לו את עיקר הפסוק למעט צפו עומרים לתוך שדה חברו, לא רצה ללמוד זאת מן היתור של הכ"ף, כי **בַּשָּׂדֶה' 'בְּשָׂדְךָ' לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ** שזהו יתור שניתן לדורשו, שגם ללא דרשה ניתן לכתוב 'בשדך' עם כ"ף, אם כן מ'בשדה' הוא צריך ללמוד שכחת קמה, ואין לו דרשה למעט טמון.

בהקשר לדין זה שהוזכר בענין שכחה, צפו עומרין לתוך שדה חברו, מביאה הגמרא את ספקו של רבי ירמיה. **בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה, צָפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שָׂדֶהוּ** – היו העומרים באויר שדהו, ולא על שדהו ממש, כגון על גבי אבן או עמוד, או על עומרים אחרים, ושכחם, **מַהוּ,** האם חל עליהם דין שכחה או לא, והספק הוא, **הָאם אֲוִיר שָׂדֶה כְּשָׂדֶה דָּמֵי אוֹ לָאו כְּשָׂדֶה דָּמֵי.**

אָמַר לֵיהּ רַב כַּהֲנָא לְרַב פַּפִּי, וְאָמְרִי לָהּ, רַב כַּהֲנָא לְרַב זְבִיד, תִּפְשׁוֹט לֵיהּ את ספקו של רבי ירמיה, **מִדְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר, פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ** שאז לא חל עליהם דין שכחה, והבין רב כהנא, ש'צפו' פירושו שהעומרים עומדים באויר שדה חברו על גבי משהו, ואינם על שדהו ממש, ומבואר בכך, שגם אם העומרים צפים ואינם על גבי השדה ממש, **דַּחֲבֵירוֹ אֵין** – אז מיעטתו תורה מדין שכחה, אבל **לְתוֹךְ שָׂדֶהוּ,** גם אם אינם על השדה ממש **לֹא** מיעטה תורה, וחל עליהם דין שכחה.

דחה רב פפי או רב זביד את הראיה, ואמר לרב כהנא, **וְלִיטַעֲמֵיךְ** שהבנת ש'צפו' שהזכיר רבי אלעזר, פירושו שעמדו באויר שדה חברו, אם כך משמע, שגם **לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ, צָפוּ אֵין** – אז מיעטתו תורה מדין שכחה, אבל אם הם **מוּנָּחִין** בשדה חברו ממש **לֹא** מיעטה תורה, וחל עליהם דין שכחה, וכיצד אפשר לומר כך, **וְהָא** סוף סוף, הרי **בְּעֵינָן** שהעומר ישכח **'בְּשָׂדְךָ'** כדי שיחול עליו דין שכחה, שהרי זהו לימודו של רבי אלעזר, **וְלֵיכָּא** – וגם כשהעמרים על הארץ, עדיין אינו מתקיים תנאי זה. **אֶלָּא** ודאי, **לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ** שאמר רבי אלעזר שאין נוהג בהם שכחה, כוונתו **וַאֲפִילּוּ** הם **מוּנָּחִין** על שדה חברו ממש, **וְהָאי דְּקָאָמַר** רבי אלעזר **צָפוּ** אין פירושו שהם צפים באויר שדה חברו על גבי משהו, ואינם מונחים, אלא פירושו שהתרוממו ברוח ונפלו לתוך שדה חברו ממש, ונקט כך משום **דְּלֹא מַשְׁכַּחַת לָהּ** שישכחו עומרים שלו בשדה חברו, **אֶלָּא בְּצָפוּ** ברוח באויר שדהו, וכך נפלו לתוך שדה חברו, אבל כשמונחים באויר ייתכן שאף בשדהו לא חל עליהם דין שכחה.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את ספקו של רבי ירמיה, בצפו עומרים בתוך שדהו. **תָּא שְׁמַע** ראיה מברייתא, **עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ** בעליו **לְהוֹלִיכוֹ** מן השדה **לָעִיר, וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ, וּשְׁכָחוֹ,** העומר **הַתַּחְתּוֹן** הרי הוא **שִׁכְחָה, וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׁנֵיהֶם אֵינָן שִׁכְחָה,** העומר **הַתַּחְתּוֹן** אינו שכחה **מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן** תחת העומר העליון, **וְהָעֶלְיוֹן** אינו שכחה **מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף** באויר שדהו, ואינו על שדהו ממש. ומדקדקת הגמרא מכאן, **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי** התנאים בברייתא **אֶלָּא בְּתַחְתּוֹן** אם הוא שכחה או לא, **אֲבָל בָּעֶלְיוֹן דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא הֲוַאי שִׁכְחָה,** הרי מפורש שכל שהעומר באויר שדהו ולא בשדהו ממש, אינו שכחה. דוחה הגמרא, לעולם נוהג דין שכחה גם בעומר העומד באויר שדהו, ומה שהעומר העליון כאן אינו שכחה, **שַׁאנִי הָתָם כֵּיוָן דְּאַחְזִיק בֵּיהּ** בעל הבית לפני שהניחו על עומר אחר, שהרי בכך עוסקת הברייתא, **וְכָא בֵּיהּ** ואינו נעשה שוב הפקר מדין שכחה.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שטעם הפטור בעומר העליון הוא משום שזכה בו, **מַאי אִירְיָא** שנקטה הברייתא שהניחו **עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ, אֲפִילּוּ** אם יניחנו **בְּשָׂדֶה נַמִּי** פטור מטעם זה, ומדוע נקטה הברייתא את הפטור דווקא באופן זה. מתרצת הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** – אכן היה לברייתא לנקוט את פטורו גם כשהניחו על גבי קרקע, שפטור משום שכבר זכה בו, **וְהַאי דְּקָתָנֵי** בברייתא שהניחו **עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ, מִשּׁוּם** שרצתה לפרש גם את דינו של עומר **תַּחְתּוֹן** שנחלקו בו תנא קמא ורבי יהודה. מקשה הגמרא, כיצד תאמר שטעם הפטור של העומר העליון הוא משום שזכה בו, **וְהָא 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף' קָאָמַר** בברייתא, הרי מפורש שהטעם הוא משום שצף באויר. מתרצת הגמרא, **אֵימָא** – אמור בברייתא, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא 'בְּצָף'** בתוספת כ"ף הדמיון, ופירושו, שכיון שזכה בו, אף שהניחו מידו, הרי הוא כאילו הוא צף עדיין מן השדה ומונח בידו, ולא חל עליו דין שכחה.

הגמרא חוזרת לענין עגלה ערופה. **אָמַר אַבָּיֵי, הֲרֵינִי** כאן בפומבדיתא מוכן להשיב לכל שואל בעומק ובחריפות **כְּבֶן עַזַּאי** שהיה חריף והיה יושב ודורש **בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא.** כיון שכך, **אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִדְּרַבָּנַן לְאַבָּיֵי, שְׁנֵי חֲלָלִים** – שני הרוגים מוטלים **זֶה** ואחד משוך מעט מחברו, ומתוך כך יש לכל אחד מהם עיר קרובה אחרת, **מֵהֵיכָן הוּא מוֹדֵד** את העיר המביאה עגלה ערופה. ויש בשאלה זו כמה צדדים, שהרי יתכן שההרוג התחתון קרוי 'טמון', שהעליון מסתירו, ואין מביאים עליו עגלה ערופה. ויתכן שההרוג העליון קרוי 'צף' מאחר שאינו נוגע בארץ, והרי אין מביאים עליו עגלה ערופה, כפי שלמדנו במשנה שאין מביאין עגלה ערופה בנמצא חלל צף. ומאידך יתכן שכיון שההטמנה או ההגבהה היא דרך מין במינו, שהוא אדם כמותו, אינו נחשב הפסק, ואין זה 'טמון' או 'צף'. ויתכן גם שסברת 'מין במינו' נכונה רק לגבי שלא יקרא 'טמון' ולא לגבי שלא יקרא 'צף'. או ההיפך, רק לגבי 'צף' ולא לגבי 'טמון'. וביאר השואל את הספק, האם נאמר שגם כשההטמנה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ** שהרי הוא אדם כמותו, גם בכגון זה **הָוֵי** התחתון **טָמוּן,** שאין סברת מין במינו נכונה לענין שלא יקרא 'טמון', אבל לענין שלא יקרא 'צף' סברת מין במינו נכונה היא, **וּמִין בְּמִינוֹ** – וכשההגבהה היא דרך מין במינו **לֹא הָוֵי** בכך **צָף, וּמֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד** – והעיר הקרובה לעליון מביאה עגלה ערופה ולא הקרובה לתחתון. **אוֹ דִּלְמָא,** גם כשההגבהה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ, הָוֵי** ההרוג העליון **צָף,** שאין סברת מין במינו נכונה לענין שלא יקרא 'צף', אבל לענין שלא יקרא 'טמון' סברת מין במינו נכונה היא, **וּמִין בְּמִינוֹ** – וכשההטמנה היא דרך מין במינו **לֹא הָוֵי** בכך **טָמוּן, וּמִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד** – והעיר הקרובה לתחתון מביאה עגלה ערופה ולא הקרובה לעליון. **אוֹ דִּלְמָא,** גם כשההגבהה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ הָוֵי** בכך **טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ הָוֵי** כמו כן **צָף** שאין סברת מין במינו נכונה לא לענין שלא יקרא טמון ולא לענין שלא יקרא צף, **וְלֹא מִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד וְלֹא מֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד** – והן העיר הקרובה לעליון, הן הקרובה לתחתון, שתיהן אינן מביאות עגלה ערופה.

אָמַר לֵיהּ אביי,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לא עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

'בְּמִקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל' משמע שגם אלו שעדיין היו במקור ברכו את ה' כשהיו במקהלות על הים. (שואלת הגמרא, וְהָא לֹא חָזוּ. משיבה הגמרא, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, כְּרֵם נַעֲשָׂה לָהֶן כְּאַסְפַּקְלַרְיָא – מראה הַמְּאִירָה וְרָאוּ).

שנינו במשנה, כּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס שֶׁלֹּא עָבַד אִיּוֹב כּוֹ'. את הקדוש ברוך הוא אלא מאהבה, שנאמר "הן יקטלני לו אייחל", ועדיין הדבר שקול, 'לו' אני מצפה או איני מצפה. מקשה הגמרא, וְלִיחֲזֵי הַאי 'לֹא' כיצד הוא כתוב, אִי בְּלָמֶ"ד לֹא' אָלֶ"ף כְּתִיב 'לֹא' הוּא, שפירושו איני מצפה, וְאִי בְּלָמֶ"ד וְי"ו כְּתִיב, 'לוֹ' הוּא שפירושו שמצפה, ומפני מה אומרת המשנה הדבר עדיין שקול, וצריך להביא פסוק נוסף.

דוחה הגמרא את הקושיא, וְכָל הֵיכָא דִּכְתִיב בְּלָמֶ"ד אָלֶ"ף, לֹא הוּא, אֶלָּא מֵעֶתָּה, 'כְּכָל צָרְתָם לֹא צָר', דִּכְתִיב 'לֹא' בְּלָמֶ"ד אָלֶ"ף, הָכִי נַמִּי דְּלֹא הוּא, האם תפרש שהכוונה היא שהקדוש ברוך הוא אינו נמצא עמהם בצרתם, וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי, שכך הוא הפירוש, וְהָכְתִיב בהמשך הפסוק, 'וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם', הרי שהקדוש ברוך הוא כן נמצא ומושיע להם בצרתם. אֶלָּא (לָאו), מַשְׁמַע הָכִי, וּמַשְׁמַע הָכִי – פעמים שהכוונה כך ופעמים שהכוונה כך, לכן אומרת המשנה הדבר עדיין שקול.

תַּנְיָא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נֶאֱמַר 'יְרֵא אֱלֹהִים' בְּאִיּוֹב, וְנֶאֱמַר 'כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אתה' בְּאַבְרָהָם, מַה יְרֵא אֱלֹהִים הָאָמוּר בְּאַבְרָהָם מֵאַהֲבָה, אַף יְרֵא אֱלֹהִים הָאָמוּר בְּאִיּוֹב מֵאַהֲבָה, וְאַבְרָהָם גּוּפֵיהּ מְנָלָן שמאהבה, דִּכְתִיב 'זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבִי'.

שואלת הגמרא, מַאי אִיכָּא בֵּין עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיְּרֵאָה. ומשיבה, אִיכָּא הָא דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה מִיְּרֵאָה, שֶׁזֶּה העושה מיראה, תָּלוּי זכותו ומגינה לְאֶלֶף דּוֹר שלאחריו, וְזֶה העושה מאהבה, תָּלוּי לְאַלְפַּיִם דּוֹר. ומנין שכך הוא, כיון שהָכָא כְּתִיב, 'לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי' הרי שלאוהביו הוא תולה אלפים, וְהָתָם כְּתִיב, 'וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר' הרי שלשומרי מצוותיו שאינם עושים מאהבה אלא מיראה, תולה אלף.

מקשה הגמרא, הָתָם נַמִּי – בפסוק של אלף דור כְּתִיב 'לְאוֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר'. מתרצת הגמרא, הַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ וְהַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ – 'לאלפים' סמוך 'לאוהבי', ו'לאלף דור' סמוך 'ולשומרי מצוותי'.

הָנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרָבָא, חַד אָמַר לֵיהּ לרבא, אַקְרְיוּן בְּחֶלְמָאי – הקריאו לי בחלומי את הפסוק 'מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ', וְחַד אָמַר לֵיהּ לרבא, אַקְרְיוּן בְּחֶלְמָאי 'וְיִשְׂמְחוּ כָל חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ וְיַעֲלֹצוּ בְךָ אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ'. אָמַר לְהוּ רבא, תַּרְוַיְיכוּ רַבָּנַן צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי אַתּוּן – שניכם צדיקים גמורים, אלא שמַר עובד את הקדוש ברוך הוא מֵאַהֲבָה, ולכן הקריאו לו 'ויעלצו בך אוהבי שמך', וּמַר עובדו מִיְּרֵאָה, ולכן הקריאו לו 'אשר צפנת ליראיך'.

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא פרק שישי

הפרק עוסק בדיני העדות על סוטה.

משנה. מִי שֶׁקִּנְּאָה לְאִשְׁתּוֹ שלא תיסתר עם פלוני, וְנִסְתְּרָה אחר קינויו, אֲפִילּוּ שָׁמַע על כך שנסתרה מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ, כלומר שלא שמע בעדות גמורה אלא רק מעד אחד, ואף אם הוא פסול לעדות כגון עבד או שפחה, אם בעלה אינו רוצה להשקותה, אזי יוֹצִיא את אשתו בגט, וְיִתֵּן כְּתוּבָּה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רבי אליעזר סובר בזה כשיטתו בתחילת המסכת שאין צריך עדות גמורה על הסתירה, וגם הפסולים לעדות נאמנים בזה, כמו שנאמנים להעיד על טומאתה, משום שסתירה הוקשה לטומאה, לפיכך נאסרת לבעלה בעדותם עד שישקה אותה מים המאררים, ואם אינו רוצה להשקותה, יוציא ויתן כתובה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אינה נאסרת לבעלה אם אין שני עדים כשרים על הסתירה, אולם יכול לקיימה רק עַד שֶׁיִּשָּׂאוּ וְיִתְּנוּ בָהּ מִזּוֹרוֹת בַּלְּבָנָה – שנשים השוזרות חוטי פשתן בלילה, ישאו ויתנו, כלומר ידברו על פריצותה, שבהגיע למצב זה, מכוער הדבר, ויוציאה בגט, שהרי במצב כזה שנושאות ונותנות בה מוזרות בלבנה, אין המים המאררים בודקים אם זינתה, כמו שלמדנו לעיל.

אם אָמַר עֵד אֶחָד, אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת בסתירה זו שעליה העידו שני העדים לפי רבי יהושע או בסתירה שנודעה על פי עוף הפורח לפי רבי אליעזר, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה, כי אחרי שקיבלנו עדות שנסתרה, עד אחד נאמן להעיד שנטמאה, משום שרגליים לדבר, ואין צורך לבודקה, ונאמנותו היא אף להפסידה כתובתה, וכפי שנדרש מהפסוקים בהמשך המשנה. ממשיכה המשנה, וְלֹא עוֹד, ולא רק עד כשר נאמן, אֶלָּא אֲפִילּוּ עֶבֶד, אֲפִילּוּ שִׁפְחָה המעידים שנטמאה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין שנטמאה ואינה שותה, ונאמנים אַף לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ. ממשיכה המשנה, חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ, וְיִבְמָתָהּ, וּבַת בַּעְלָהּ מאשה אחרת, אף ששונאות אותה ואינן נאמנות בשום עדות שהיא לרעתה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת לעדות זו שנטמאה כשנסתרה, אבל וְלֹא נאמנות נשים אלו לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ, שהואיל ושונאות אותה, אינן נאמנות להפסידה, אֶלָּא נאמנותן היא רק לעניין שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה.

המשנה מביאה את הדרשה לכך שעד אחד ואפילו פסול לעדות נאמן שנטמאה במקרה שכבר הועדה שנסתרה, ומקדימה לבאר, שלולי גזירת הכתוב היינו מצריכים לכך שני עדים. שֶׁהָיָה בַּדִּין שנאמר שעד אחד לא יהיה נאמן שנטמאה, מקל וחומר, וּמָה אִם

רבנו הזקן קבל מר' מרדכי הצדיק ששמע מהבעל-שם-טוב: יורדת נשמה לעולם וחיה שבעים-שמונים שנה כדי לעשות ליהודי טובה בגשמיות ובפרט ברוחניות

היום יום ה אייר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק חמישי - כשם שהמים דף לא עמוד א

רש"י

בְּמַקְהֵלוֹת. כְּשֶׁנִּקְהֲלוּ עַל הַיָּם: מִמְּקוֹר. אַף אוֹתָם שֶׁבַּמְּקוֹר: וְלִיחֲזֵי הַאי לֹא כוּ'. וְאַמַּאי אֲמַר הָדְבָר עֲדַיִן שְׁקוּל: ה"נ דְּלֹא הוּא. וה"ק קְרָא אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְצָרְתָּם וְלֹא צַר בָּהּ: בְּאַבְרָהָם. כִּי יָרֵא אֱלֹהִים אֹתָהּ (בְּרֵאשִׁית כט): תָּלוּי. זְכוּתוֹ לְדוֹרוֹתָיו לְהָגֵן עֲלֵיהֶם עַד אֶלְפַּיִם דּוֹר: לַאֲלָפִים לְאוֹהֲבֵי. סְמוּךְ אוֹהֲבֵיו לָאֲלָפִים, וְאִידָךְ קְרָא סָמוּךְ לָאֶלֶף דּוֹר אֶל שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו, דְּהַיְינוּ מִיְּרֵאָה, וְאֵין אֶלּוּ דּוֹמִין לְפָרוּשׁ מֵאַהֲבָה לְפָרוּשׁ מִיְּרֵאָה (לְעֵיל קף: כב:), דְּהַנְּהוּ מֵאַהֲבַת שָׂכָר וּמִיְּרֵאַת פּוּרְעָנוּת הַקְּלוּלוֹת וְהָעֲנָשִׁין, וְהָכָא מֵאַהֲבַת הַמָּקוֹם וּמִיְּרֵאָתוֹ שֶׁמּוֹרָאוֹ גָּדוֹל וּמְטֻל עַל הַבְּרִיּוֹת: וְיִשְׁמְחוּ כָּל חוֹסֵי בָךְ וגו'. סִיְּפֵיהּ דִּקְרָא וְיַעֲלְצוּ בָךְ אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ:

הַדְרָן עֲלָךְ כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם

מַתְנִי' מִי שֶׁקִּנָּא לָהּ וְנִסְתְּרָה. אִם לְאַחַר שֶׁקִּנָּא לָהּ נִסְתְּרָה: **אֲפִי'** שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ. שֶׁנִּסְתְּרָה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר בְּפ"ק (לְעֵיל קף: כ:) סְתִירָה לֹא בְּעֵיָא עֵדוּת וְאֲפִלּוּ עֶבֶד וְאֲפִלּוּ שִׁפְחָה נָאֱמָנִין, דְּהַיְינוּ נַמִּי כְּעוֹף הַפּוֹרֵחַ, דְּאִיתְּקַשׁ לְטֻמְאָה דִּכְלֵהוּ מִהֵימְנֵי בָּהּ, הִלְכָּךְ נָאסְרָה עָלָיו וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר עַד שֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה. כְּלוֹמַר מִשּׁוּם סְתִירָה שֶׁאֵין בָּהּ ב' עֵדִים אֵינָהּ נָאֱסֶרֶת עָלָיו, וְר' יְהוֹשֻׁעַ לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר מִשֶּׁקָּח עַל פִּי שְׁנַיִם. מִיהוּ כְּשֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה בִּפְרִיצוּתָהּ מְכוֹעָר הַדָּבָר וְתֵצֵא, דְּהָא אֲפִלּוּ מַיָּא תּוּ לֹא בְּדָקֵי לָהּ כִּדְתַנְיָא בְּפ"ק (לְעֵיל קף: ו:) וּטְהוֹרָה הִיא וְלֹא שֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה: אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת. בְּאוֹתָהּ סְתִירָה שֶׁהִיא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר ע"פ עוֹף הַפּוֹרֵחַ: לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. דְּעֵד אֶחָד נֶאֱמָן בָּהּ אַף לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ שֶׁרַגְּלִים לַדָּבָר, וּמִקְּרֵאי יְלַפִּינָן לָהּ לְקַמָּן בְּמַתְנִי': חֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים אַף לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ. שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה וְלֹא תִּטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ: חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וּיְבִמְתָּהּ. אִשֵּׁת אָחִיו בְּעֻלָּה, אַף הִיא כְּצָרָתָהּ וְשׁוֹנְאָתָהּ שֶׁדּוֹאֶגֶת הֵימֶנָּה שֶׁסּוֹפָהּ לִהְיוֹת צָרָתָהּ, אִם יָמוּת בַּעְלָהּ בְּלֹא בָנִים תִּתְיַיֵּבֶם לְבַעְלִי, וּבַת בַּעְלָהּ מְאֹשָׁה אַחֶרֶת, אֵלּוּ חָמֵשׁ נָשִׁים שׁוֹנְאוֹת אוֹתָהּ. וּבִיבָמוֹת (קף קיז:) מְפָרֵשׁ טַעְמָא אַמַּאי סָנוּ לָהּ. וְאִינָן נֶאֱמָנוֹת לָהּ לִשּׁוּם עֵדוּת שֶׁהִיא לְרָעָתָהּ: חֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת. לָהּ לְעֵדוּת זוּ, שֶׁהִתּוֹרָה הֶאֱמִינָה כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. וּמִיהוּ לֹא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ הוֹאִיל וְשׁוֹנְאוֹת אוֹתָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה: שֶׁהָיָה בַּדִּין. שֶׁלֹּא יְהֵא נֶאֱמָן בָּהּ עַד אֶחָד אִם לֹא מִגְּזֵרַת הַכָּתוּב: חֲרֵאשׁוֹנָה. סְתִירָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם אֶלָּא עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה: אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם. כִּדְבָעֵינָן לְמֵימַר מִגְּזֵרָה שָׁוָה, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא: עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה. טֻמְאָה: כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. נֶאֱמָן בָּהּ. וּבְגִמְרָא יְלַפִּינָן לָהּ דְּתַבִּי קָאָמַר, תְּרֵי לֵית בָּהּ אֶלָּא אֶחָד, וְקָאָמַר וְהִיא לֹא נִתְפַּשָּׁה לְמִיסְרָה, אִלְּמָא מְהֵימְנָן:

שאוסרתה

תוספות

וּאידך דהיינו רבי יוסי הגלילי ממקור ישראל נפקא אלמא דלר' יוסי הגלילי נמי עוברים אומרים שירה ובפ"ק דכתובות (דף ז:) דריש לה דברכת חתנים בעשרה מדהוי מצי למיכתב מבטן ישראל וכתיב ממקור על עיסקי מקור בתוספתא מסיים הכי ואותן המלאכים שאמרו מה אנוש כי תזכרנו אמר להן הקב"ה באו וראו את השירה כיון שראו את ישראל פתחו אף הן ואמרו שירה שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו' ור"ש בן אלעזר [מנסיא] אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לענין עקידה:

גדול הערשה מאהבה. בירושלמי (ברכות פ"ט) ר"ע הוה מתדין קמיה טורנוסרופוס הרשע אתת עונתא דקרית שמע שרי קרי וגחך א"ל סבא סבא או חרש אתה או מבעט ביסורין את א"ל תיפח רוחיה דההוא רשיעא לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא אלא כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך רחמתיה בכל לבי רחמתיה בכל נפשי רחמתיה בכל ממוני לא הות בדיק ליה וכיון דמטי ליה בכל נפשיה ואתיא ענתיה דקרית שמע ולא איפליג עליה בגין כן אנא קרי וגחיך:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לה. פרק זה היה הגון שיהא שנוי ומעורב בפרק ראשון לאחר אותה בבא דאלו אסורות לאכול בתרומה ואח"כ היה לו לשנות כיצד עושה לה וכל הסדר אבל תימה דלאחר ששנה שבדקוה המים הוא חוזר לקינוי, ה"ג בסדר המשנה משקינא לה אפילו שמע מעוף הפורח והכי מסתברא ונראה דה"פ מאחר שקינא לה אפילו קודם סתירה שמע פריצותא שהרי עבשיו קצת רגלים לדבר מכוער הדבר ומוציאה בכתובתה מאחר שלא נסתרה ולא נאסרה עליו ובענין זה מצוה לגרשה דאפילו לב"ה [ואמר אפילו אם] הקדיחה תבשילו היינו רשות מיהו מצוה ליכא אלא בבה"ג ואם מקיימה דומה לאדם שנפל זבוב לתוך תמחוי שמוצצו ואוכלו ולבית שמאי חובה הואיל וקינא לה רגלים לדבר מיהו כתובתה גובה הואיל ולא נסתרה והשתא אתי שפיר דרבי יהושע אבל לפירוש רבינו שלמה דפירש משקינא לה אפי' שמע מעוף הפורח שנסתרה דעוף פורח היינו עבד ושפחה שנאמנין בעידי סתירה ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובתה וכי היה רבי יהושע מחייב כתובה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה והלא אין המים בודקין אותה כדאמרינן בפרק קמא (לעיל דף ו:) ומאחר שהיא גרמה שתיאסר עליו ואין יכולה לשתות הויא כארוסה ושומרת יבם שלא שותות ולא נוטלות כתובה מיהו מצי למימר הא דאמרינן אין המים בודקין אותה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה דוקא לאחר קינוי ועידי סתירה לרבי יהושע אבל כאן אין עידי סתירה אלא שמוזרות בלבנה נושאות ונותנות בפריצותה:

כאן

"בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל". וְהָא לֹא חָזוּ? אָמַר ר' תַּנְחוּם: כֶּרֶם נַעֲשָׂה לָהֶן כְּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה וְרָאוּ: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס לֹא עֶבֶד אִיּוֹב כּוּ': וְלִיחֲזֵי הַאי "לֹא", אִי בְּלָמֶ"ד אָלֶ"ף כְּתִיב, לֹא הוּא. אִי בְּלָמֶ"ד וָי"ו כְּתִיב, לוֹ הוּא? וְכָל הֵיכָא דִּכְתִיב בְּלָמֶ"ד אָלֶ"ף, לֹא, הוּא? אֶלָּא מַעֲתָּה "בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר" דִּכְתִיב בְּלָמֶ"ד אָלֶ"ף, הָכִי נַמִּי "לֹא" הוּא? וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי? וְהָכְתִיב "וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם"! אֶלָּא לָאו, מַשְׁמַע הָכִי וּמַשְׁמַע הָכִי. תַּנְיָא ר' מֵאִיר אוֹמֵר: נֶאֱמַר "יְרֵא אֱלֹהִים" בְּאִיּוֹב, וְנֶאֱמַר "יְרֵא אֱלֹהִים" בְּאַבְרָהָם. מַה "יְרֵא אֱלֹהִים" הָאָמוּר בְּאַבְרָהָם, מֵאַהֲבָה. אַף "יְרֵא אֱלֹהִים" הָאָמוּר בְּאִיּוֹב, מֵאַהֲבָה. וְאַבְרָהָם גּוּפֵיהּ מְנָלָן? דִּכְתִיב "זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי". מַאי אִיכָּא בֵּין עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיְּרֵאָה? אִיכָּא הָא דְּתַנְיָא, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה מִיְּרֵאָה, שֶׁזֶּה תָּלוּי לְאֶלֶף דּוֹר, וְזֶה תָּלוּי לְאַלְפַּיִם דּוֹר. הָכָא כְּתִיב: "לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי", וְהָתָם כְּתִיב: "וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר". הָתָם נַמִּי כְּתִיב "לְאוֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר"? הַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ וְהַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ. הָנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דְּהָווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרָבָא, חַד אָמַר לֵיהּ: אַקְרְיוֹן בְּחֶלְמַאי "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ". וְחַד אָמַר לֵיהּ: אַקְרְיוֹן בְּחֶלְמַאי "וְיִשְׂמְחוּ כָל חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ וְיַעֲלְצוּ בָךְ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ". אָמַר לְהוּ: תַּרְוַיְיכוּ רַבָּנַן צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי אִתּוּן. מָר מֵאַהֲבָה, וּמָר מִיְּרֵאָה:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שֶׁקִּנָּא לְאִשְׁתּוֹ וְנִסְתְּרָה, אֲפִילּוּ שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָּה, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: עַד שֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה. אָמַר עַד אֶחָד "אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת" לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִילּוּ עֶבֶד, אֲפִילּוּ שִׁפְחָה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין, אַף לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ. חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וִיבִמְתָּהּ וּבַת בַּעְלָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת. וְלֹא לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה. שֶׁהָיָה בַּדִּין, וּמָה אִם עֵדוּת רִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם. עֵדוּת אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּים בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעֵד אֵין בָּהּ", כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. קַל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה: וּמָה אִם

עדות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שישי - מי שקינא דף לא עמוד ב

רש"י

כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה. קשיא דהכא משמע כיון שנתקבל עדותו של ראשון ואע"פ שלא עשו ע"י עדותו שום מעשה ולא שום הוראה רק שלא העיד השני בתוך כדי דיבורו של ראשון הוי דבריו של שני במקום ראשון כדבריו של אחד במקום שנים הכי משמע לפירוש רש"י והא בפרק האשה שהלכה (יבמות דף קיז:) תנן עד אומר מת וניסת ובא אחר ואמר לא מת לא תצא וקא דייק בגמ' טעמא דניסת הא לכתחילה לא תנשא והאמר עולא וכו' ומשני הכי קאמר עד אומר מת והתירוה לינשא ובא אחר ואמר לא מת לא תצא מהתירה הראשון והא התם דבזה אחר זה מיירי דהא ניסת בנתיים ואפ"ה בכה"ג בזה אחר זה אם לא ניסת לא תנשא אא"כ התירוה לינשא דאמר לא תצא מהתירה הראשון ופירש נמי רש"י התם דדוקא שהתירוה קודם שיבא עד השני המכחישו אבל אם קודם שהתירוה מודה עולא דלא סמכינן אקמא דאכתי לא אחשביניה כתרי להכי נראה לפרש הכא בזה אחר זה שקיבלו עדות הראשון והורו ע"פ עדותו מיהו תימה עולא גופיה דאמר הכי אליביה תני לא היתה שותה מה דוחקיה למימר הכי והא מתניתין לא משמע ששהה השני אחר הראשון עד שהורו ואסרוה עליו ואמרו אינה שותה וי"ל דמתניתין בסתם קתני אי נמי רבי יצחק ועולא הוה מתרצי לההיא דהאשה זוטא כדמתרצי אליבא דר' יוחנן בפ' שני דכתובות (דף כב:) משום לזות שפתים וההיא דהאשה רבה (יבמות דף פח:) לא דמיא לתרוייהו משום דגברא אתי וקאי:

הא חד וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חייא. נראה האי דלא דחי ליה בזה אחר זה משום דסוף סוף תיקשי דיוקא דסיפא דשנים אומרים נטמאת וא' אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה במאי מוקמת לה ע"כ בבת אחת מאי קמ"ל היינו רישא היילכך צריך לתרוצי כר' נחמיה בין לר' יצחק בין לר' חייא הני תרתי בבי דסיפא תימה היכי הוה מתרץ ר' יצחק מתני' דפרק אמרו לו (כריתות דף יא:) דתנן עד אמר אכל ועד אמר לא אכל אשה אומרת אכל ואשה אומרת לא אכל מביא אשם תלוי כיון דהאמינה תורה עד אחד דנפקא לן מאו הודע אליו חטאתו (ויקרא ד) חטאת הוי ליה לאיתויי בשלמא רבי חייא הוה מוקי לה בבת אחת. ירושלמי גידל בר בנימן בשם רב אמר בכל מקום שהכשירו עד אחד עדות האשה כאיש האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש דתנן עד א' אמר נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ועד א' אמר לא נטמאת תנא דבי רבי אומר כן ותו בירושלמי עד אחד אמר נטמאת ועד אחד אמר לא נטמאת שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן כאן לא היתה שותה ובעגלה ערופה היו עורפין וטעמא מפני שכאן רגלים לדבר ומסיק נמי התם דבעידי טומאה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מפני שרגלים לדבר:

מהו

תוספות

עדות אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּה אִיסּוּר עוֹלָם, הֲרֵי הִיא מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד. עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּה אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים... יָקוּם דָּבָר". מַה לְּהַלָּן עַל פִּי שְׁנַיִם, אַף כָּאן פִּי שְׁנַיִם. עֵד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וְעֵד אוֹמֵר "לֹא נִטְמֵאת", אִשָּׁה אוֹמֶרֶת "נִטְמֵאת" וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת "לֹא נִטְמֵאת", הָיְתָה שׁוֹתָה. אֶחָד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא נִטְמֵאת", הָיְתָה שׁוֹתָה. שְׁנַיִם אוֹמְרִים "נִטְמֵאת" וְאֶחָד אוֹמֵר "לֹא נִטְמֵאת", לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה

גמ' הַאי תַּלְמוּד לוֹמַר "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר"? תַּלְמוּד לוֹמַר "בָּהּ" בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי, בָּהּ וְלֹא בְּסִתִּירָה מִיבָּעֵי לֵיהּ? הָכִי נָמִי קָאָמַר, תַּלְמוּד לוֹמַר "בָּהּ" בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי, בָּהּ וְלֹא בְּסִתִּירָה. וְטוּמְאָה בְּעָלְמָא בְּלֹא קִינּוּי וּבְלֹא סִתִּירָה, דְּלֹא מְהֵימַן עֵד אֶחָד, מְנָלַן? נָאֱמַר כָּאן "דָּבָר", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "דָּבָר". מַה לְּהַלָּן בִּשְׁנֵי עֵדִים אַף כָּאן בִּשְׁנֵי עֵדִים: עֵד אוֹמֵר נִטְמֵאת: טַעֲמָא דְּקָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, הָא לֹא קָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, עֵד אֶחָד מְהֵימַן, מְנָהֲנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְעֵד אֵין בָּהּ" בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ", מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יָקוּם עֵד" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֶחָד? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֶחָד"? זֶה בָּנָה אָב, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "עֵד" הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עַד שֶׁיְּפָרֵוט לְךָ הַכָּתוּב "אֶחָד". וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ אֶלָּא חַד, "וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה" אֲסוּרָה. וְכֵיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא עֵד אֶחָד מְהֵימַן, אֵידְךָ הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ? וְהָא אָמַר עוּלָּא: כָּל מָקוֹם שֶׁהָאֲמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם! אֶלָּא אָמַר עוּלָּא: תְּנֵי, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְכֵן אָמַר רַ' יִצְחָק, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְרַ' חִיָּיא אָמַר הָיְתָה שׁוֹתָה. לְרַ' חִיָּיא קַשְׁיָא דְעוּלָּא? לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּבַת אַחַת, כָּאן, בְּזֶה אַחַר זֶה. תְּנַן, עֵד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא נִטְמֵאת" הָיְתָה שׁוֹתָה, הָא חַד וְחַד, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. תִּיבְּתָא דְּרַ' חִיָּיא! אָמַר לְךָ רַ' חִיָּיא: וְלֵימַעֲמִיךָ, אֵימָא סֵיפָא, שְׁנַיִם אוֹמְרִים "נִטְמֵאת" וְאֶחָד אוֹמֵר "לֹא נִטְמֵאת" לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. הָא חַד וְחַד, הָיְתָה שׁוֹתָה. אֶלָּא כּוּלְּהוּ בִּפְסִולֵי עֵדוּת**

וְרַ' נְחֶמְיָה הִיא. דְּתַנְיָא, רַ' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהָאֲמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֵלֵךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי כָּל הֵיכָא דַּאֲתָא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים נַמִּי, כְּעֵד אֶחָד דָּמְיָין.

והכא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לא עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

עֵדוּת רִאשׁוֹנָה – על הסתירה, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ** על בעלה **אִיסּוּר עוֹלָם**, אלא רק עד שתשתה ותמצא טהורה, **אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם, עֵדוּת אַחֲרוֹנָה** – שהעידו שנטמאה לאחר שהועדה שנסתרה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ** לבעלה **אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא חמורה יותר, האם **אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּים בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם**. אך דוחה המשנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לפיכך כתוב 'וְעֵד אֵין בָּהּ', לומר שכָּל **עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** שנטמאה, העדות נאמנת, אפילו היא של עד אחד.

מקשה המשנה שיש לומר ההפך, **קַל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה** – מאחר ולמדנו שלטומאה מספיק עד אחד, נלמד קל וחומר לעדות סתירה שיספיק עד אחד, וכך נלמד את הקל וחומר, **וּמָה אִם עֵדוּת אַחֲרוֹנָה** – שנטמאה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא חמורה, **חֲרֵי הִיא מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד**, כמו שדרשנו, **עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה** – שנסתרה, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא קלה יותר, האם **אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד**. דוחה המשנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר", **וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר** "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים או על פי שלשה עדים יָקוּם דָּבָר", דורשים גזירה שווה 'דבר' 'דבר' להשוות בין עדות על אשה שמצא בה ערות דבר, כגון עדות זו שנסתרה, ובין עדות ממון, **מַה לְּהַלָּן**, בעדות ממון, **עַל פִּי שְׁנַיִם, אַף כָּאן**, על **פִּי שְׁנַיִם**.

אם **עַד אוֹמֵר** 'ראיתי שהאשה **נִטְמֵאת**', **וְעֵד** אחר **אוֹמֵר** 'לא **נִטְמֵאת**', או אם **אִשָּׁה** מעידה עליה **וְאוֹמֶרֶת** 'נִטְמֵאת', **וְאִשָּׁה** אחרת **אוֹמֶרֶת** 'לא נִטְמֵאת', **הֲרֵי הָיְתָה שׁוֹתָה**, שכיון שהעדים מכחישים זה את זה, ממילא זה ספק בכל סוטה, ושותה. אם **אֶחָד אוֹמֵר** 'נִטְמֵאת', **וּשְׁנַיִם** מכחישים אותו **וְאוֹמְרִים** 'לא נִטְמֵאת' בפניך, שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד, גם אנו היינו עמך, ובפנינו לא נטמאת', **הֲרֵי הָיְתָה שׁוֹתָה**, שהרי נסתלקה עדותו ובטלו דבריו של העד האחד מפני השנים, ויש עדיין ספק שמא נטמאה קודם שבאו העדים ומצאום, לפיכך שותה כסוטה רגילה. אם **שְׁנַיִם אוֹמְרִים** 'נִטְמֵאת', **וְאֶחָד אוֹמֵר** 'לא נִטְמֵאת', **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**, שאין אחד נאמן נגד השנים.

גמרא. שנינו במשנה שלדברי רבי יהושע לומדים מגזירה שוה 'דבר' 'דבר', שעד אחד אינו נאמן להעיד שנסתרה. מקשה על כך הגמרא, **הַאי תַּלְמוּד לוֹמַר** "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר" – וכי הלימוד לדברי רבי יהושע שעד אחד אינו נאמן להעיד שנסתרה לומדים מהגזירה שוה, הרי בפסוק עצמו ממנו דורשים שהעד נאמן שנטמאה יש לימוד אחר לזה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'ועד אין בָּהּ', שזה מיעוט, דווקא **בָּהּ**, בעדות שנטמאה, עד אחד נאמן, **וְלֹא בְּקִינּוּי**, ודווקא **בָּהּ** הוא נאמן, **וְלֹא בְּסִתִּירָה**, שאין עד אחד נאמן להעיד שקינא לה בעלה או שנסתרה, אלא צריך שני עדים כשאר כל עדויות שבתורה, ואת המיעוט הזה **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היתה המשנה צריכה להביא, ומדוע דרשה זאת המשנה מ'דבר' 'דבר'. מתרצת הגמרא, **הָכִי נָמִי קָאָמַר** – כך אכן אומרת גם משנתינו, **תַּלְמוּד לוֹמַר בָּהּ, בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי, בָּהּ וְלֹא בְּסִתִּירָה**', ובאמת מכאן נדרש הדין, אלא שמילים אלו חסרות במשנה. והגזירה שוה מלמדת דין אחר, וגם הוא חסר בגירסתינו, וכך צריך להוסיף במשנה, 'עדות על **טוּמְאָה בְּעַלְמָא**, שהאשה נטמאה, **בְּלֹא** שהיה **קִינּוּי וּבְלֹא** שהיתה **סְתִירָה, דְּלֹא מְהֵימַן עֵד אֶחָד** – שבזה, הדין הוא שאין עד אחד נאמן, **מְנָלָן** – מנין לומדים זאת'. על כך אמרה המשנה, '**נֶאֱמַר כָּאן** 'כי יצמא בה ערות **דָּבָר**', **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** 'על פי שני עדים וגו' יקום **דָּבָר**', **מַה לְּהַלָּן בִּשְׁנֵי עֵדִים, אַף כָּאן בִּשְׁנֵי עֵדִים**', והגזירה שוה נאמרה לגבי דין זה, שעד אחד אינו נאמן להעיד על אשה שנטמאה כשבעלה לא קינא לה, ורק אם קינא לה ונסתרה נאמן, כמו שדרשה המשנה מ'ועד אין בה', כי אז יש רגליים לדבר.

שנינו במשנה, שאם **עֵד אוֹמֵר נִטְמֵאת**, ועד אחר אומר לא נטמאת, היתה שותה. מדייקת הגמרא, **טַעֲמָא דְּקָא מַכְחִישׁ לֵיהּ** – רק מטעם שהראשון הוכחש היא שותה, **הָא** אם **לֹא קָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, עֵד אֶחָד מְהֵימַן** שנטמאת. מבררת הגמרא, **מְנָלָן מִילֵּי** שעד אחד נאמן לומר שנטמאת. ומבארת הגמרא, **דְּתָנוּ רַבָּנַן** בברייתא, '**וְעֵד אֵין בָּהּ' בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר**, שכוונת הפסוק היא שאין עדות גמורה של שני עדים שזינתה. דנה הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם, אוֹ** אולי **אֵינוֹ אֶלָּא בְּאֶחָד**, שכוונת הפסוק שאין אפילו עד אחד שזינתה. וכדי לברר את כוונת הפסוק מביאה הברייתא עוד דרשה אחרת, **תַּלְמוּד לוֹמַר, לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ וְגוֹ'**", והיה מקום להקשות על פסוק זה, **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** 'לא יָקוּם עֵד', וכי אֵינִי יוֹדֵעַ כבר שֶׁהוּא אֶחָד, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** 'אֶחָד'. אלא שזֶה **בָּנָה אָב** – לימוד של 'בנין אב', **שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** 'עֵד', **הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עַד שֶׁיְּפֹרֵט לְךָ הַכָּתוּב** 'אֶחָד'. ועל פי זה חוזרת הגמרא ומבארת את הפסוק 'ועד אין בה והיא לא נתפשה', **וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ** – הכוונה ב'עד אין בה' היא שאין עדות של שנים, **אֶלָּא** רק **חַד** מעיד בה שנטמאה, והפסוק ממשיך, '**וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה**', כלומר שלא היתה אנוסה ולכן היא **אֲסוּרָה**. הרי שהאמינה כאן התורה לעד אחד ואסרה את האשה מחמת עדותו.

מקשה הגמרא על דין המשנה שהעד השני האומר 'לא נטמאת' יכול להכחיש את הראשון האומר 'נטמאת' ולכן היא שותה, **וְכֵיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא עֵד אֶחָד מְהֵימַן** שנטמאה, אם כן **אֵידָךְ, הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ** – השני, איך יכול להכחישו, **וְהָא אָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֲאֲמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן** תוקף של **שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד** המכחישו נחשבים **בְּמָקוֹם שְׁנַיִם**. עונה הגמרא, **אֶלָּא אָמַר עוּלָּא, תְּנִי** – אכן יש לשנות במשנתינו '**לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**', ולא כמו ששנינו 'היתה שותה', כי באמת הראשון נאמן כשנים שנטמאה, והשני שהוא רק עד אחד אינו יכול להכחישו. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, שצריך לשנות '**לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**'. **וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר**, הגירסא נשארת '**הָיְתָה שׁוֹתָה**'. שואלת הגמרא, **לְרַבִּי חִיָּיא קַשְׁיָא דְּעוּלָּא**, שכיוון שהאמינה תורה את הראשון על כך שנטמאה, הרי הוא כשנים, כפי שלימד עולא, אם כן מדוע שותה. עונה הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנתינו, מדובר שהעידו שניהם **בְּכַת אַחַת**, שבתוך כדי דיבור מאז שהעיד הראשון, העיד גם השני, שאז בטלו דבריו של הראשון מיד, כי עדיין לא הספיקה עדותו להתקיים בבית דין, שלא האמינה תורה עד אחד אלא אם העיד עדותו ויצא בלי שיוכחש, ורק באופן זה כבר לא ניתן להכחישו בעד אחד. לפיכך במשנתינו אין לראשון תוקף של שנים. ואילו **כָּאן** בדברי עולא שעד אחד נחשב כשנים, מדובר ששני העדים באו להעיד **בָּזֶה אַחַר זֶה**, ורק על מקרה כזה אומרים שאין דבריו של אחד במקום שנים.

הגמרא מקשה על רבי חייא מהמשך משנתינו, **תְּנַן, עֵד אוֹמֵר** 'נִטְמֵאת', **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים** 'לא נִטְמֵאת', **הָיְתָה שׁוֹתָה**. ויש לדייק מזה, דווקא אם הכחישוהו שנים היתה שותה, **הָא חַד וְחַד** – במקרה שרק אחד הכחישו, דהיינו במקרה הקודם במשנה, **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**, וכך יש ודאי לגרוס שם. ובהכרח אי אפשר לגרוס שם 'היתה שותה', כי אם זו הגירסה שם, אזי קשה מה חידשה המשנה במקרה השני, ששנים יכולים להכחיש את העד הראשון, הרי כבר למדנו מהמקרה

המשך בעמוד 225

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

וְהָכָא – מה שאמרה המשנה 'אחד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא נטמאת, היתה שותה', **בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שאשה היא שבאה ראשונה ואמרה 'נטמאת', ולכן הולכים אחר רוב דעות של הפסולים ומקבלים את עדות השנים, **וְתָרְצָה לְדִבְרֵי נְחֶמְיָה הָכִי** – ה'איכא דאמרי' יפרשו את דברי רבי נחמיה לפי דעתם כך, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֵלֵךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת, כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד**, דהיינו דוקא כשגם העד הראשון היה אשה או עד פסול אחר מקבלים את עדותן של שתי הנשים, **אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** הכשר לעדות, **כִּי פַּלְגָּא וּפַלְגָּא דְּמֵי**, כלומר, כל אחת מעדויות אלו נחשבת כאילו היא של עד אחד, ואין הולכים אחר רוב דעות.

הגמרא שבה לדון בגוף תירוצו של רבי חייא, ששני המקרים האחרונים במשנה עוסקים בפסולי עדות, ומקשה על כך הגמרא, **וְתַרְתֵּי** – שתי המקרים שאמרנו שעוסקים **בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת, לָמָּה לִי**, הרי כדי לומר שהולכים בפסולים אחר הרוב היה מספיק למשנה להביא דוגמא אחת. מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתִימָּא, כִּי אָזְלִינַן בָּתַר** – מה שהולכים אחר **רוֹב דֵּיעוֹת** נאמר רק **לְחוּמְרָא** – אם לפי רוב הדעות צריכה לשתות, **אֲבָל לְקוּלָּא** – אם לפי רוב הדעות יש להקל מעליה שלא תשתה, כגון כששתים אומרות 'נטמאת' ועד אחד אומר 'לא נטמאת', אולי בזה **לֹא אָזְלִינַן** אחר רוב דעות, אלא נשאיר את הענין בספק בגלל שהיתה הכחשה כל שהיא, ותשתה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שהולכים גם במקרה כזה אחר רוב דעות, ואינה שותה, כי הדין נאמר בין לחומרא ובין לקולא.

הדרן עלך מי שקינא

אלו נאמרין פרק שביעי

מִשְׁנָה. אֵלּוּ נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן – בכל שפה, ואין צריך לאומרם בלשון הקודש, **פָּרָשַׁת סוֹטָה** – מה שאומר הכהן לסוטה, כמפורש בפסוקים, "והשביע אותה הכהן ואמר אל האשה, אם לא שכב וכו'", ואינו צריך לומר לה כדרך שכתוב בלשון הקודש, אלא אפילו בשפה אחרת. **וְיִדּוּי מַעֲשֵׂר**, שמצווה להתוודות בפסח של שנה רביעית ושביעית של מחזור השמיטה, שאז הזמן שחייב להוציא ולבער מן הבית את כל מעשרותיו של גידולי קרקע ולעשות בכל אחד כדינו, ואחר כך אומר הוידוי 'ביערתי הקודש מן הבית וכו'" הכתוב בתורה, ויכול לאמרו בכל שפה, ואין אומרים שהכתוב חייבו לומר דוקא בלשון זו הכתובה. **קְרִיַּת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת** – אם חבירו ביקש שיעיד עבורו בתביעת ממון שתבע בבית דין, ונשבע בשקר שאינו יודע עדות זו, או שהלה השביעו שיעיד עבורו וכפר בשקר שאינו יודע, חייב קרבן 'עולה ויורד' האמור בפרשה, גם אם השבועה נאמרה בכל לשון. **וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן** – שכפר לחבירו על תביעת פיקדון או ממון ונשבע על כך בשקר, או שהשביעו התובע וכפר בשקר, מתחייב קרבן 'אשם גזילות' האמור בפרשה, גם אם השבועה נאמרה בכל לשון. ואף בדברים שנסדר ונכתב מצוות דיבורם בתורה, אין צריך לאומרם בלשון הקודש, כפי שלומדת הגמרא על פי הנאמר בהם.

וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ**, ואינם נלמדים מהדברים הקודמים לאומרם בכל לשון, משום שנכתב בהם לימוד לעכב שלא לומר אותם בלשונות אחרים, **מִקְרָא בִּיכּוּרִים** – הקריאה של 'ארמי עובד אבי וגו'" שהמביא ביכורים צריך לקרוא. **וַחֲלִיצָה** – כל סדר האמירות הכתוב בפרשת חליצת יבמה. **בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שאמרן יהושע וישראל בהר גרזים והר עיבל כמו שנצטוו בתורה. **בִּרְכַּת כֹּהֲנִים** – נשיאת כפיים. **וּבִרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל** ביום הכיפורים אחר עבודת היום שלפני ולפנים בקודש הקדשים, שאז היה קורא בתורה את פרשת העבודה ומברך עליה שמונה ברכות. **וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ** – פרשת 'הקהל', שהמלך היה קורא בספר דברים על בימת עץ בעזרה בסוכות שאחר השמיטה. **וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה** – מה שאומרים הזקנים והכהנים כשנמצא חלל שלא נודע מי היכהו אחרי שעורפים את העגלה, כמו שכתוב, 'וענו ואמרו, ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו'". **וּמָשׁוּחַ מִלְחָמָה בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם** – הדברים שהכהן שנמשח לכך אומר אל העם הקרבים למלחמה, כמו שכתוב 'ואמר אליהם, שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם וגו'".

מכאן עד סוף המסכת הולכת המשנה ומבארת את הפרטים שנזכרו. **מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד** – דהיינו מנין שצריך לאומרו בלשון הקודש. שנאמר בפרשת הביכורים, 'וְעָנִית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ', **וּלְהַלָּן** בברכות וקללות שבהר גרזים והר עיבל **הוּא אוֹמֵר**, 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ', מזה שנאמר בשניהם עניה ואמירה דורשים גזירה שוה, **מַה לְּהַלָּן** הברכות והקללות היו דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ** כפי שדורשת הגמרא, **אַף כָּאן** בפרשת ביכורים, **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ**.

חֲלִיצָה כֵּיצַד – מנין שצריכה להיות בלשון הקודש. מבארת המשנה, נאמר בחליצה, 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה', **וּלְהַלָּן** בברכות וקללות שבהר גרזים והר עיבל **הוּא אוֹמֵר**, 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ', לומדים בזה גזירה שוה, **מַה לְּהַלָּן**, בברכות וקללות **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן**, בחליצה **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אין צורך ללמוד זאת מגזירה שוה, שמהפסוק עצמו שנאמר בחליצה נלמד הדבר, שכתוב 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה', שמשמע, **עַד שֶׁתֹּאמַר בְּלָשׁוֹן הַזֶּה** – שבלשון הזה שכתוב צריכה היא לומר, בלשון הקודש.

בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת שבהר גרזים והר עיבל, **כֵּיצַד** היה הדבר. **כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** בכניסתם לארץ, **וּבָאוּ אֶל הַר גְּרִיזִים וְאֶל הַר עֵיבָל שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן, שֶׁבְּצַד שְׁכֶם, שֶׁבְּאֵצֶל** – על יד **אַלּוֹנֵי מוֹרֶה**, ואנו למדים שהרים אלו זהו מיקומם, **שֶׁנֶּאֱמַר** "ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל, **הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגוֹ'** אצל אלוני מורה", **וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר**, "**וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם, עַד אֵלוֹן מוֹרֶה**", **מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן** לגבי אברהם, נתפרש שהוא על יד **שְׁכֶם, אַף אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן**, הרי הוא על יד **שְׁכֶם. שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים, וְשִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן עוֹמְדִים לְמַטָּה בָּאֶמְצַע**, בין שני ההרים, **הַכֹּהֲנִים מַקִּיפִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַלְוִיִּם אֶת הַכֹּהֲנִים, וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן** על ההרים, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְכָל יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשׁוֹטְרָיו וְשֹׁפְטָיו עוֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן וְגוֹ'**". **הָפְכוּ** הלוים את **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים, וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה**, "**בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה**", **וְאֵלּוּ** שבהר גרזים **וְאֵלּוּ** שבהר עיבל **עוֹנִין אָמֵן**. ואז **הָפְכוּ** הלוים את **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל, וּפָתְחוּ בִּקְלָלָה**, "**אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה**", **וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן**, וכך היו עושים גם בשאר הברכות והקללות, **עַד שֶׁגּוֹמְרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שנאמרו שם. **וְאַחַר כָּךְ הֵכִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים** שנטלו מן הירדן כדי לעשות את ציווי התורה, לבנות מזבח בהר עיבל ולכתוב על האבנים 'את כל דברי התורה וגו' באר היטב', **וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְסָדוּהוּ בְּסִיד, וְכָתְבוּ עָלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן**, כל שפה בכתבה ובלשונה, **שֶׁנֶּאֱמַר** '**בַּאֵר הֵיטֵב', וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים** – פירקו את המזבח אחרי שגם העלו בו עולות ושלמים, כמו שציוותה תורה 'והעלית עליו עולות וגו', ולקחו את אבניו כדי להקימם במקום שילינו באותו לילה, כפי שציווה ה' ליהושע לעשות, **וּבָאוּ**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שישי - מי שקינא דף לב עמוד א

רש"י

וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן. דִּקְתָנֵי עַד אֶחָד אוֹמֵר נִטְמֵאת וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נִטְמֵאת הַיְינוּ שׁוֹתֶה וְאוֹקִימְנָא בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת וּבֵין בְּבַת אַחַת בֵּין בְּזָה אַחַר זֶה כּר' נְחֶמְיָה, וְעַל כָּרְחֵיךָ דְּבָזֶה אַחַר זֶה אֵיצְטְרִיךְ עִקָּר לְאַשְׁמוּעִינָן, דְּאִי בְּבַת אַחַת מַאי הֲלָךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת אִיכָּא, בְּחַד וְחַד נַמִּי הַיְינוּ שׁוֹתֶה, (אֶלָּא) בְּהָכֵי עַסְקִינַן דְּהַהוּא דְּאִתָּא מֵעִקָּרָא וְאָמַר נִטְמֵאת אִשָּׁה הַוָּיָא הֲלָכָה אֲפִי' בָּזֶה אַחַר זֶה אָתוּ תְּרֵתֵי וּמְבַטְּלֵי לַהּ: **וְתַרְצָהּ לְדִרְבִי נְחֶמְיָה הָכִי כו'.** דְּהָא דַּאֲמָרַן לְעֵיל וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד כו' לָאו סֵיפָא דְּמִלְּתֵיהּ דְּרִבִּי נְחֶמְיָה הוּא, אֶלָּא פֵּירוּשָׁא דְּמִלְּתֵיהּ הוּא, דְּאִנּוּ פָּרְשִׁין לָהּ הָכִי: **כִּי פַּלְגָא וּפַלְגָא דְּמֵי.** כְּלוֹמַר כִּי חַד וְחַד, וְאִי בְּבַת אַחַת אָתוּ אוֹקֵי תְּרֵי לְבַהֲדֵי חַד וְאוֹקְמֵיהּ אַסְפִּיקָא, וְאִי בָּזֶה אַחַר זֶה וְהַהוּא דְּהָאֲמִינָה תּוֹרָה קָדֶם וְאִתָּא בְּרִישָׁא הָוָה לֵיהּ כְּשְׁנַיִם וְהָנַךְ כְּחַד וְאֵין דִּבְרֵיהֶם בִּמְקוֹמוֹ, וְהֵיכָא דִּשְׁתֵּיהֶם אוֹמְרוֹת נִטְמֵאת וְעֵד אֶחָד כָּשֵׁר אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת הָיְתָה שׁוֹתָה דְּכִי חַד וְחַד גִּינְהוּ, וּמַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה כְּגוֹן דְּהַהוּא חַד הָוָה פְּסוּל: **וְתַרְתֵּי בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי.** לְמִתְנֵי מַתְנִי' הֲלָךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת: **לְחוּמְרָא.** שֶׁתִּשְׁתֶּה: **לְקוּלָּא.** לְהָקֵל מֵעָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה: **אֲזִלִינַן.** בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת, וְהֵיכָא דִּשְׁתֵּיהֶם אוֹמְרוֹת נִטְמֵאת וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת כֵּיוָן דְּאִיכָּא הַכְחָשָׁה כָּל דְּהוּ נַיְמָא אוֹקֵי הַאי לְבַהֲדֵי הָנַךְ וְאוֹקֵי מִלְּתָא אַסְפִּיקָא וְתִשְׁתֶּה, קָא מַשְׁמַע לָן:

תוספות

מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא קמ"ל. ואם תאמר הא ממתני' בפרק האשה שהלכה (יבמות ד' קיז:) וממתני' דפרק עגלה ערופה (לקמן דף מז.) שמעינן לה י"ל דהכא איצטריך דאפילו לקולא אע"ג דרגלים לדבר ועוד דלא תנא פסולי העדות בהדיא במתני' להכי תנא גבי כל חד וחד:

הדרן עלך מי שקינא

אלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה, ווידוי מעשר, קרית שמע, ותפלה, וברכת המזון, ושבועת העדות, ושבועת הפיקדון. ואלו נאמרין בלשון הקודש: מקרא ביכורים, וחליצה, ברכות וקללות, ברכת כהנים, וברכת כהן גדול, ופרשת המלך, ופרשת עגלה ערופה, ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם. מקרא ביכורים כיצד? "ארמי אובד אבי ירד מצרים ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב", ולהלן הוא אומר "ויגר שם בגרים בארץ מצרים", מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. חליצה כיצד? "ועתה הנה אמרה", ולהלן הוא אומר "ועתה הנה אמרה", מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. ר' יהודה אומר, "ועתה הנה אמרה כבה", עד שתאמר בלשון הזה. ברכות וקללות כיצד? כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גרזים ואל הר עיבל שבשומרון, שבצד שכם, שבאצל אלוני מורה. שנאמר: "הלא המה בעבר הירדן וגו'", ולהלן הוא אומר "ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה". מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף אלון מורה האמור כאן שכם. שש שבטים עלו לראש הר גרזים ושש שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע. הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן, שנאמר: "וכל ישראל וזקניו ושטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון" הפכו פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה, "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה" ואלו ואלו, עונין "אמן". הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה" ואלו ואלו עונין "אמן", עד שגומרין ברכות וקללות. ואחר כך הביאו את האבנים, ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון. שנאמר: "באר היטב" ונטלו את האבנים ובאו

ולנו

הדרן עלך מי שקינא

ה"ג בסדר המשנה

אלו נאמרין בלשונם. ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע ובגמרא לא משמע הכי:

קרית שמע ותפלה. תימה אמאי שייר הלל וקידוש של שבת וברכת הפירות וברכת המצות וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא דהא בפרק מי שמתו (ברכות דף כא.) משמע דתפלה וקרית שמע דרבנן ועד דהתם (דף כ:) משמע דקידוש דאורייתא והכי משמע נמי בריש מסכת נזיר (דף ג:) בשלמא מקרא מגילה איכא למימר להכי שייר דתנא בפ"ב דמגילה (דף יז.) הלועז ששמע אשורית יצא אלא הני אמאי שייר ונראה דהני נאמרים בכל לשון אפי' אינו שומע הלכך לא דמו להני דמתני' דנאמרין דוקא בלשונם:

אידהו

הדרן עלך מי שקינא

אלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה. מה שהכהן אומר לה. ולא אמרי' צריך לאמרה בלשון הקודש כדרך שנכתב. ובספרי אמרי' דאי לא כתיב קרא להתיר בכל לשון כדלקמן ה"א ניגמר מיבמה בכל וחומר, ומה יבמה קלה לא עשה בה כל הלשונות כלשון הקודש, סוטה חמורה לא כל שכן: **וידוי מעשר.** בשנה השלישית בערתי הקדש מן הבית (קריס כו) שהוא מוציא כל מעשרותיו ומבערן מביתו ואין יכול עוד להשהותם, ונותן מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעניים, ומעשר שני של שתי שנים שעברו מעלהו בירושלים עבשיו אם לא העלהו, ומתודה בערתי הקדש זה מעשר שני, וגם נתתיו ללוי זה מעשר ראשון, לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני, ואומרו בכל לשון דדליף לקמן, ולא אמרינן בלשון זה הזקיקו הכתוב לאמרה בלה"ק: **ושבועת העדות ושבועת הפקדון.** בכל לשון שהשביעהו ובפר ולא הודה חייב קרבן עולה ויורד האמור בשבועת העדות ואשם גזלות בשבועת הפקדון: **ואלו נאמרין בלה"ק.** ולא אמרינן נגמר מדנחתב ונסדר עליהן כל מצות דבורם ואין צריך לאמרן בלה"ק כדכתיב בכלהו, משום דבהני כתיב עבובא: **מקרא ביכורים.** שהיה קורא מאמרמי אובד אבי עד סוף כל הפרשה: **וחליצת יבמה.** היא אומרת מאן יבמי וגו' והוא אומר לא חפצתי לקחתה, ואחר החליצה היא אומרת כבה יעשה לאיש וגו': **ברכות וקללות.** שאמרן יהושע וישראל בהר גרזים והר עיבל: **ברכת כהנים.** נשיאות כפים: **ברכת כהן גדול.** ביום הכפורים אחר עבודת היום שלפני ולפנים היה קורא בתורה את הפרשה ומברך שמנה ברכות כדמפרש במתניתין: **ופרשת המלך.** מפרש בסוף פירקא, והיא פרשת הקהל: **ופרשת עגלה ערופה.** ידינו לא שפכו וגו' כפר לעמך ישראל וגו' (דקריס מח): **פרשת משוח מלחמה.** (שם כ) והיה כקרבכם אל וגו' שמע ישראל אתם קרבים היום וגו': כי ה' אלהיכם וגו': **כיצד.** כמו מנין: **והלהן הוא אומר.** בברכות וקללות של הר גרזים, ולקמן מפרש התם גופיה מנא לן: **אינו צריך.** לדמדה בגזרה שוה שמעצמה היא למדה: **ועתה הנה כבה.** דמשמע בלשון זה תאמר: **שבשומרון.** אצל שומרון: **לכתה באמצע.** בין שני ההרים: **מכאן ומכאן.** על ההרים: **הפכו.** הלוים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה. כל הארורים היו אומרים תחילה בלשון ברכה: **אלו ואלו.** שבהר גרזים ושבהר עיבל. והא דכתיב ואלה יעמדו לברך, לא שהיו השבטים מברכין ומקללין, אלא הלוים העומדים בין שני ההרים הופכין פניהם להר גרזים בברכה ולהר עיבל בקללה: **הביאו את האבנים.** כדכתיב ובניתן שם מזבח וגו' וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת באר היטב. **סתרו את המזבח** לאחר שהעלו העולות והשלמים כדכתיב והעליתן עליו עולות (שם כז):

ולנו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לב עמוד ב

רש"י

איהו הוא דקא מכסיף נפשיה. תימה והא אמר בשמעתא קמייתא דמנחות (דף ג.) דבין זכרים לנקיבות לאו דעתייהו דאינשי ואמר רבי התם דווקא אמרי (הכי) דאין מעשיו מוכיחים מפני שסומכין השומעין על דבורו שהוא שוחט חטאת לשם עולה אבל בסתמא כי הכא ודאי מרגישים בדבר:

ליכסיף וליזיל כי היכי דליכפר ליה. וא"ת יחלוק כמו כן בקביעות מקום שחיטתה כי היכי דליהוי ליה כפרה גמורה י"ל כיון שחלק הכתוב בדבר אחד שיש היכר בדבר מה צריך יותר. מ"ר:

ורבי שלא יקראנה למפרע מנליה. תימה דהכא משמע דבין רבי ובין רבנן אית להו דקריאת שמע דאורייתא וכן תנאי דפליגי התם בקורא את שמע ולא השמיע לאזנו וכן ב"ש וב"ה התם בפרק קמא דברכות (דף י.) דתנן בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים בשעה שבני אדם שוכבין אלמא דתרוייהו סבירא להו דקרא משתעי בק"ש וסתמא דגמרא נמי התם פריך תנא היכא קאי דקתני מאימתי תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ותו בפ"ב (שם דף יג.) בפלוגתא דרבי זוטרא ורבי יאשיה דתניא והיו שלא יקראם למפרע הדברים על לבבך רבי זוטרא אמר עד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה רבי יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה אמר מר רבי זוטרא וכו' מ"ש מכאן ואילך מצות קריאה דכתיב לדבר בם ה"נ הא כתיב ודברת בם וכו' אמר מר רבי יאשיה וכו' מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה דכתיב על לבבכם ה"נ כתיב על לבבך אלא עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה מ"ש עד כאן מצות כוונה וקריאה דכתיב ודברת בם ה"נ כתיב לדבר בם ההוא בדברי תורה כתיב מדקאמר ההוא בדברי תורה מכלל ודברת בם דוקא בק"ש ותו התם הפועלים שעשו מלאכה עם בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלים ומברכין לאחריה שתים כיצד ברכה ראשונה כתיקנה שניה כולל בונה ירושלים בברכת הארץ ולא מברך הטוב והמטיב משום דמדרבנן היא דביבנה תקנוה מכלל דק"ש דחייב לקרות דאורייתא ובפרק מי שמתו (ברכות ד' כא.) בגמרא בעל קרי פריך סתמא דגמרא קריאת שמע דרבנן אהא דקאמר דק"ש וברכת המזון דאורייתא ותו אמרינן התם (דף כא. ע"ש) אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר מאי טעמא ק"ש מדרבנן ודוחק לומר דכל הני דמשמע מינייהו דמדאורייתא הוי אסמכתא בעלמא דאין שיטת הגמרא לדייק כל כך על אסמכתא רבי ורבנן ועוד דאמר לימא קסבר כל התורה בכל לשון נאמרה ואי הוי אסמכתא בעלמא לא הוה צריך למידק מינייה:

ורבנן סברי לה כמ"ד הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. תימה מאי דוחקיה למימר הכי הוה מצי למימר ורבנן תרתי שמעינן מיניה כדאמר בפרק היה קורא (ברכות דף טו.) דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא ומפרש בגמרא מ"ט דר' יוסי משום דכתיב שמע השמיע לאזניך ות"ק שמע בכל לשון שאתה שומע ואידך תרתי ש"מ:

כל

תוספות

וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן. גְּמ' פָּרֶשֶׁת סוֹטָה מְנָלָן? דִּכְתִיב: "וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה", בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִוא אוֹמֵר. תָּנוּ רַבָּנָן: מַשְׁמִיעִין אוֹתָהּ בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת, עַל מָה הִיא שׁוֹתָה, וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה. עַל מָה נִטְמֵאת, וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת. עַל מָה הִיא שׁוֹתָה, עַל עִסְקֵי קִינּוּי וּסְתִירָה, וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה, בְּמִקְרָה שֶׁל חֶרֶשׁ. עַל מָה נִטְמֵאת, עַל עִסְקֵי שְׁחוֹק וְיַלְדוּת. וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת, בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּמֵזִיד, בְּאוֹנֶס [אוֹ] בְּרָצוֹן, וְכָל כָּךְ לָמָּה? שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל מַיִם הַמָּרִים: וִידוּי מַעֲשֵׂר: מְנָלָן? דִּכְתִיב: "וְאָמַרְתָּ לִכְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת", וְיָלִיף "אֲמִירָה" מִסּוֹטָה, בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִוא אוֹמֵר. אָמַר לֵיהּ רַב זְבִיד לְאַבַּיֵי: וְלֵילַף אֲמִירָה מִלְּוִים, מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ? דָּנִין "אֲמִירָה" גְּרִידְתָא מִ"אֲמִירָה" גְּרִידְתָא, וְאֵין דָּנִין "אֲמִירָה" גְּרִידְתָא, מִ"עֲנִיָּה" וַ"אֲמִירָה". תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אָדָם אוֹמֵר שִׁבְחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ וּגְנוּתוֹ בְּקוֹל רָם. שִׁבְחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ, מִן וִידוּי הַמַּעֲשֵׂר, גְּנוּתוֹ בְּקוֹל רָם, מִמִּקְרָא בִּיכּוּרִים. וּגְנוּתוֹ בְּקוֹל רָם?! וְהָאָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה, שֶׁהֲרֵי לֹא חָלַק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה. לָא תֵּימָא גְּנוּתוֹ, אֶלָּא אֵימָא צַעֲרוֹ, כִּדְתַנְיָא "וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים. וְכָל מִי שֶׁאֵירַע בּוֹ דָּבָר, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים. גּוּפָא אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה. שֶׁהֲרֵי לֹא חָלַק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה. וְלֹא? וְהָא אִיכָּא דָּמִים? דַּם חַטָּאת לְמַעְלָה וְדַם עוֹלָה לְמַטָּה! הָתָם כֹּהֵן הוּא דְּיָדֵע. וְהָאִיכָּא חַטָּאת נְקֵבָה, עוֹלָה זָכָר? הָתָם מִיכַּסְּיָא בְּאַלְיָה. תֵּינַח כִּבְשָׂה, שְׁעִירָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? הָתָם אִיהוּ דְּקָא מִיכְסִיף נַפְשֵׁיהּ, דְּאִיבְּעֵי לֵיהּ לְאִיתוּיֵי כִּבְשָׂה וְקָא מַיְיתֵי שְׁעִירָה. חַטָּאת דְּעֵבוֹדָה זָרָה דְּלָא סַגִּי דְּלָאו שְׁעִירָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? הָתָם נִיכְסִיף וְנִיזִיל, כִּי הֵיכִי דְּנִכַּפֵּר לֵיהּ: קְרִיַּת שְׁמַע: מְנָלָן? דִּכְתִיב "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ. תָּנוּ רַבָּנָן: קְרִיַּת שְׁמַע שֶׁבִּכְתָבָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּכָל לָשׁוֹן. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? אָמַר קְרָא: "וְהָיוּ" בַּהֲוָיֵיתָן יְהוּ. וְרַבָּנָן, אָמַר קְרָא "שְׁמַע", בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ. וְרַבָּנָן נַמִּי, הָא כְּתִיב "וְהָיוּ"? הַהוּא, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמִפְרַע. וְרַבִּי, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמִפְרַע מְנָלֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ"דְּבָרִים" "הַדְּבָרִים", וְרַבָּנָן: "דְּבָרִים" "הַדְּבָרִים" לֹא מַשְׁמַע לְהוּ. וְרַבִּי נַמִּי, הָכְתִיב "שְׁמַע"? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. וְרַבָּנָן, סָבְרִי לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יָצָא. לֵימָא קָסְבַר רַבִּי,

כל

1 וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן. בְּבֵית מְלוֹנָם בְּגִלְגָּל וְשָׁם הִקִּימוּ אֶת הָאֲבָנִים: גמ' ח"ג. וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה בְּכָל
2 לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת. וּמֵהָאי קְרָא יָלִיף לָהּ בְּסִפְרֵי, וְל"ג וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה: אֶל הָאִשָּׁה.
3 מִשְּׁמַע דְּבָרִים הַנִּכְנָסִין בְּלִבָּהּ שֶׁתְּהֵא מִבֶּרֶת בְּלִשּׁוֹן: עַל מָה הִיא שׁוֹתָה. כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזִיל
4 שֶׁאוֹמֵר לָהּ פְּרִיצוּת גָּרַם לָךְ שֶׁתִּשְׁתֶּה: וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה. בְּכֵלִי מָאוּס בְּמִקְרִידָה שֶׁל חֶרֶשׁ:
5 וְעַל מָה נִטְמֵאת. מִי הֶבִיאָהּ לִידֵי טֻמְאָה שְׁחוֹק
6 וְקַלּוּת רֹאשׁ, כְּדֵי לְיַסֵּר אֶת הַנָּשִׁים שֶׁלֹּא יָקֵלוּ
7 רֹאשָׁן עִם הָאֲנָשִׁים, שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ בָּאוֹת לִידֵי
8 רִצְּתָהּ בִּטְעָנָה: וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת. מִשְּׁמִיעִין
9 אוֹתָהּ הַלְּכוֹת הַמַּיִם הַמְּאֲרְרִים, עַל אֵיזוֹ טֻמְאָה
10 הֵן בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, שֶׁאִם נִטְמְאָה וְהִיא מְזִידָה
11 וּבְרָצוֹן בְּדִקּוּהָ, וְאִם שׁוֹגֶגֶת כְּגוֹן אָמְרוּ לָהּ מֵת
12 בַּעֲלֵיךְ אוֹ אֲנוּסָה לֹא יְבַדְּקוּהָ; וְכָל כָּךְ לָמָּה. לָנוּ
13 לְהוֹדִיעַ בְּהִלְכוֹת הַמַּיִם, בִּשְׁלֻמָא הָנַךְ קַמֵּיְיתָא
14 מִשּׁוּם וְנוֹסְרוּ כָּל הַנָّשִׁים (יְחֶזְקֵאל כג), אֶלָּא הַךְ
15 לָמָּה: שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז. שֶׁאִם נִטְמֵאת בְּאֹנֶס אוֹ
16 שׁוֹגֶגֶת וְלֹא נִבְדֶּקֶת, שֶׁלֹּא תְּהֵא סְבוּרָה אֵלּוּ
17 נִטְמְאוּ מִזִּידָה גַּם כֵּן לֹא הָיוּ בּוֹדְקִים אוֹתָהּ: ה"נ.
18 וִידוּי מַעֲשֵׂר מְנָלָן דִּכְתִיב וְאָמַרְתָּ וְגוֹ', וְיָלִיף
19 אֲמִירָה אֲמִירָה מִסּוֹטָה: א"ל רב זְבִיד לְאַבַּיֵי וְנֵילַף
20 אֲמִירָה אֲמִירָה מִלְּוִיִּם, א"ל דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָא
21 מֵאֲמִירָה גְּרִידְתָא, וְאֵין דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָא
22 מֵעֲנִיָּה וְאֲמִירָה: שִׁבְחוֹ. לֹא עֲבַרְתִּי מִמִّצְוֹתֶיךָ וְלֹא
23 שָׁכַחְתִּי (דְּבָרִים טו), הַיְינוּ שֶׁבַח עַצְמוֹ: בְּקוֹל נָמוּךְ.
24 מִדְּלֵא כְּתִיב בֵּיהּ עֲנָיָה: וּגְנוּתוֹ. כְּגוֹן אֲרַמִּי אוֹבֵד
25 אָבִי הַיְינוּ גְּנוּתוֹ, שֶׁמִּתְּוַדִּין שֶׁאֲבִיהֶן לָבָן הָאֲרַמִּי
26 הָיָה רָשָׁע: מִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ. שֶׁיְּהֵא אָדָם אוֹמֵר
27 תְּפִלָּתוֹ בְּלַחַשׁ כִּדְאַשְׁכַּחְנָא בְּחַנָּה וְקוֹלָהּ לֹא
28 יִשְׁמַע (שְׁמוּאֵל א ט): שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה.
29 הַמִּתְוַדִּים בִּתְפִלָּתָם עַל עֲבֵירוֹת שֶׁבִּיְדָם: צַעֲרוֹ.
30 צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו, דְּהַיְינוּ צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל
31 יִשְׂרָאֵל, צָרַת לָבָן הָאֲרַמִּי צָרַת מִצְרַיִם; שֶׁהֲרֵי לֹא
32 חִלֵּק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה. לֹא קָבַע
33 לְשִׁחִיטַת חַטָּאת מָקוֹם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא יְבִינוּ
34 שֶׁהִיא חַטָּאת וּמִתְבַּיֵּשׁ: טָמֵא טָמֵא יִקְרָא. כְּלוֹמַר
35 סוֹרוּ מֵעָלַיו שֶׁטָּמֵא הוּא: וְהָאִיכָּא כוּ'. כְּלוֹמַר
36 וְהֲרֵי יֵשׁ סִימָנִים אֲחֵרִים לְהַכִּירָה: לְמַעְלָה מִחוּט
37 הַסִּיקְרָא. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ז) עַל קְרָנוֹת וּבְעוֹלָה לֹא
38 כָּתַב קְרָנוֹת, וְהוּא נוֹתֵן דָּמִים לְמַטָּה מִחוּט
39 הַסִּיקְרָא, וְכֵן שְׂאֵר כָּל הַדָּמִים: הָתָם כֹּהֵן.
40 לְחוֹדֵיהּ הוּא דְּיָדֵע וְלֹא שְׂאָר כָּל הָעוֹלָם וְאֵין
41 בֹּשֶׁת בְּכָךְ: מִכַּסְּיָא. הַנְּקֵבוֹת שֶׁל נְקֵבָה: בְּאַלְיָה.
42 בַּזָּנָב וְלֹא נִכָּר: שְׂעִירָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. שֶׁאֵין
43 לָהּ זָנָב וְנִכָּר הַנְּקֵבוֹת: דְּאִיבְּעֵיָא לֵיהּ לְאַתּוּיֵי
44 כִּבְשָׂה. אִם הָיָה לוֹ בֹּשֶׁת, שֶׁהֲרֵי כָּל הַחַטָּאוֹת שֶׁל
45 יָחִיד רָצָה כִּבְשָׂה רָצָה שְׂעִירָה חוּץ מֵחַטָּאת
46 עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁכְּתִיב בָּהּ עַז בַּת שָׁנָתָהּ בְּפָרֶשֶׁת
47 שְׁלֹחַ לְךָ אֲנָשִׁים: הָתָם נִיחֵי וְנִיכְסִיף. הַטִּיל עָלָיו
48 הַכָּתוּב שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ שֶׁתְּהֵא לוֹ כַּפָּרָה מֵעוֹנֶשׁ גָּדוֹל
49 כָּזֶה: כִּכְתָבָהּ. בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע
50 צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ. פְּלוּגְתָּא הִיא בְּמַסֶּכֶת
51 בְּרָכוֹת (דף טו.):

לימא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן, בבית מלונם בגילגל, והקימו שם את האבנים.

גמרא. הגמרא מביאה את הדרשות לדברים שנאמרים בכל לשון. שנינו במשנה **שִׁפְרַשַׁת סוֹטָה** נאמרת בכל לשון, מבררת הגמרא, **מְנָלָן** – מהיכן לומדים זאת. ומשיבה, **דִּכְתִיב, 'וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה',** ודורשים מזה **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר.**

אגב מה שלמדנו שהאשה צריכה להבין את דברי הכהן, מביאה הגמרא את הברייתא הבאה, **תָּנוּ רַבָּנַן, מַשְׁמִיעִין אוֹתָהּ בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת** – מסבירים לסוטה בשפה שהיא מבינה, את הדברים הבאים, **עַל מַה הִיא שׁוֹתָה, וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה, עַל מַה נִּטְמֵאת, וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת.** ומפרשת הברייתא, **עַל מַה** – בגלל מה **הִיא שׁוֹתָה, עַל עֶסְקֵי קִינּוּי וְסִתִּירָה,** דהיינו שמסבירים לה, מה גרם לך להגיע לכך שמשקים אותך, פריצותך, שקינא לך בעלך ונסתרת, היא שהביאה אותך לזה. **וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה, בִּמְקִידָה שֶׁל חֶרֶשׂ** – מסבירים לה שישקוה בכוס של חרס, שהוא כלי מאוס. עוד מסבירים לה **עַל מַה נִּטְמֵאת** – שאם אכן נטמאה, מה הביאה לידי כך, **עַל עֶסְקֵי שְׂחוֹק וְיַלְדוּת** – קלות ראש. וכל ההסבר הזה נועד בשביל שיקחו הנשים מוסר שלא יקלו ראשן עם האנשים כדי שלא יגיעו על ידי זה לעונש הכתוב בסוטה שנטמאה, שנאמר בה 'וצבתה בטנה ונפלה ירכה'. וממשיכה הברייתא לבאר, **וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת, בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּמֵזִיד, בְּאוֹנֶס [אוֹ] בְּרָצוֹן** – מסבירים לה מהלכות המים המאררים, שבאיזה אופן הם יבדקו אותה, רק אם נטמאה במזיד וברצון, אבל אם היתה שוגגת, כגון שאמרו לה שמת בעלה, והיא חשבה שאינה אשת איש, או אם היתה אנוסה, לא יבדקוה המים. **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – מדוע מרחיבים לה גם בהלכות אלו, הסיבה היא, **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל מֵימֵי הַמָּרִים,** שאם נטמאה באונס או בשוגג, וישקוה, ותראה שהמים לא בדקוה, שלא תהא סבורה, אילו נטמאתי במזיד גם כן לא היו המים בודקים אותי.

שנינו במשנה **שׁוּרְדוּי מַעֲשֵׂר** נאמר בכל לשון, מבררת הגמרא, **מְנָלָן,** ומבארת, **דִּכְתִיב,** בוידוי מעשרות, **'וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת', וְיָלִיף 'אֲמִירָה' מִסּוֹטָה** – דורשים גזירה שוה של 'אמירה' 'אמירה' מפרשת סוטה שגם בה כתוב לשון 'אמירה', שהפסוק בא להשוות את דין וידוי מעשר לזה של סוטה, שגם הוא יכול להאמר **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר.** שואלת הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רַב זְבִיד לְאַבַּיֵּי, וְלֵילַף 'אֲמִירָה' מִלְּוִים** – אולי נלמד גזירה שוה של 'אמירה' מהברכות וקללות שבהר גריזים והר עיבל שנאמר בהם לשון 'אמירה', ונדרוש להיפך, **מַה לְּהַלָּן** בלוים, היה צריך לומר את הברכות והקללות **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ,** כפי שדורשת הגמרא לקמן, **אַף כָּאן** בוידוי מעשר יהיה חייב לאומרו **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.** ענה לו אביי, **דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָּא** – לשון של 'אמירה' בלבד, **מֵאֲמִירָה גְּרִידְתָּא** – מלשון של 'אמירה' בלבד, ולפיכך דורשים את דין וידוי מעשרות מסוטה, שהרי בשניהם כתוב לשון של 'אמירה' בלבד, **וְאֵין דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָּא** – לשון של 'אמירה' בלבד, **מֵעֲנִיָּה וַאֲמִירָה** – מלשון של ענייה ואמירה, ולכן לא דורשים את דין וידוי מעשרות, שנאמר בו לשון של 'אמירה' בלבד, מפרשת הלוים שבה כתוב 'וענו הלוים ואמרו'.

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, אָדָם אוֹמֵר שֶׁבְּחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ, וּגְנוּתוֹ בְּקוֹל רָם, כלומר, ראוי שאדם המשבח את עצמו יאמר שבחו בקול נמוך, וכשמגנה עצמו, יאמר את גנותו בקול רם. ומנין למדים זאת, **שֶׁבְּחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ** לומדים **מִן וִידּוּי הַמַּעֲשֵׂר,** שאומר בו "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי", דהיינו שבח עצמו, ואומרים אותו בקול נמוך שהרי בוידוי מעשר לא כתוב לשון 'ענייה' לחייב אמירה בקול רם. **גְּנוּתוֹ בְּקוֹל רָם** נלמד **מִמִּקְרָא בִּיכּוּרִים** שנאמר בו "וענית ואמרת וגו' ארמי עובד אבי וגו'", והיינו גנות, שמתוודים שאביהם לבן הארמי היה רשע וביקש לעקור את הכל, וצריך לאומרו בקול רם שנאמר 'וענית', שהוא לשון הרמת קול. מקשה על כך הגמרא, **וּגְנוּתוֹ,** האם צריך לאומרו **בְּקוֹל רָם, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִפְּנֵי מַה תִּקְּנוּ** שצריך אדם לומר את **הַתְּפִלָּה בְּלַחַשׁ,** הסיבה היא, **כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה** המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם, והדבר נלמד מהתורה, **שֶׁהֲרֵי לֹא חִלֵּק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה** – לא קבע הכתוב לשחיטת חטאת מקום נפרד לעצמו, אלא היא נשחטת היכן שנשחטת גם העולה, בצד צפון של העזרה, כדי שלא יבינו הרואים שהיא חטאת ולא יתביישו עוברי העבירה שהביאוה. נתבאר מזה, שאין לאדם לומר גנותו בקול רם, ולפיכך הגמרא מתקנת את הדברים, **לֹא תֵּימָא, גְּנוּתוֹ,** שכן לא על זה אמר רבי שמעון בן יוחאי שראוי לאומרו בקול, **אֶלָּא אֵימָא, צַעֲרוֹ,** רבי שמעון בן יוחאי התכוון שראוי לאדם לומר את צערו בקול כדי שידעו עליו הרבים, ולמדים זאת ממקרא ביכורים, שאומר 'ארמי עובד אבי' בקול, משום שמזכיר שם צרות שעברו על ישראל אצל לבן הארמי ובמצרים, **כְּדְתַנְיָא** כך גם בברייתא, שמזה שנאמר במצורע **'וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא',** כלומר, שהמצורע צריך להשמיע שהוא טמא ויסורו מעליו, לומדים גם, **שְׁצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בּוֹ דָּבָר** מצער, **צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים.**

גּוּפָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִפְּנֵי מַה תִּיקְּנוּ תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה, שֶׁהֲרֵי לֹא חִלֵּק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה. מקשה הגמרא, **וְלֹא** – וכי לא עשתה תורה חילוק בין חטאת לעולה, **וְהָא אִיכָּא** חילוק בדיניהם לגבי הזאת **דָּמִים,** שדַּם **חַטָּאת** ניתן **לְמַעְלָה** מחוט הסיקרא שבמזבח, **וְדַם עוֹלָה** ניתן **לְמַטָּה** מחוט הסיקרא. מתרצת הגמרא, **הָתָם** בהזאת דם החטאת, רק הכֹּהֵן הזורק את הדם, **הוּא דְּיָדַע,** וחוץ ממנו אין אחרים שיודעים שהיא חטאת, וממילא אין החוטא מתבייש. הגמרא שבה ומקשה, **וְהָאִיכָּא** – הרי יש סימן אם זו חטאת או עולה, שהרי **חַטָּאת** באה רק **נְקֵבָה,** ואילו קרבן **עוֹלָה** יכול להיות רק **זָכָר,** אם כן הרואים ידעו שזו חטאת, למרות שנשחטת במקום שנשחטת גם העולה. מתרצת הגמרא, **הָתָם מִיכַּסְיָא בְּאַלְיָה** – הנקבות של הנקבה מכוסה על יד הזנב, ולכן לא ניכר שזו חטאת. שואלת הגמרא, **תִּינַח כַּבְשָׂה,** שיש לה זנב, אבל אם הביא **שְׂעִירָה** לחטאת שאין לה זנב, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר.** עונה הגמרא, **הָתָם, אִידּוּ דְּקָא מִיכְסִיף נַפְשֵׁיהּ** – במקרה כזה, שהביא שעירה לחטאת, הרי שהוא זה שמבייש את עצמו, **דְּאִיבְּעֵי לֵיהּ לְאַיְתּוּיֵי כַּבְשָׂה, וְקָא מַיְיתִי שְׂעִירָה** – שהיה צריך להביא כבשה אילו רצה שלא להתבייש, ובמקום זה הביא שעירה. שואלת הגמרא, **חַטָּאת דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** – שמביא מי שנכשל בשוגג בעבודת כוכבים, **דְּלֵא סַגִּי דְּלָאו שְׂעִירָה** – שאי אפשר שלא להביא שעירה, שהרי נאמר בה "עז בת שנתה", **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר,** הרי רואים שהתורה לא דאגה שלא לבייש את עובר העבירה. עונה הגמרא, **הָתָם** בחטאת על עבודה זרה, **נִיכְסִיף וְנִיזִיל, כִּי הֵיכִי דְּנִכַּפֵּר לֵיהּ** – כאן באמת הטיל עליו הכתוב שיתביש, כדי שתהא לו כפרה מעבירה גדולה כזו. שנינו במשנה, **קְרִיַּת שְׁמַע** נאמרת בכל לשון, מבררת הגמרא, **מְנָלָן,** ומבארת, **דִּכְתִיב, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל",** ודורשים מזה, שניתן לומר **בְּכָל**

המשך בעמוד 212

ביאורים למסכת סוטה דף לג עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה ולפיכך יהא מותר לקרוא קריאת התורה בבית הכנסת בכל שפה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שרבי סובר שכל התורה רק בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, אם כן, 'וְהָיוּ' דִּכְתַב רַחֲמָנָא ללמד שקריאת שמע נאמרת רק בלשון הקודש ככתבה, לָמָּה לִי, הרי ודאי שאין לקוראה בלשון אחרת. דוחה הגמרא, יתכן שרבי סובר שהתורה נאמרה רק בלשון הקודש, ובכל זאת אִיצְטְרִיךְ את הדרשה של 'והיו', מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'שְׁמַע', והיה מקום לדרוש מזה כחכמים שאפשר לומר קריאת שמע בכל לשון, לכן כתבה התורה 'והיו' ללמד שלא נדרוש כך, אלא נדרוש מ'שמע' שצריך להשמיע לאוזנו.

וממשיכה הגמרא לברר, לֵימָא – האם נאמר שקָסְבְרֵי רַבָּנַן, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בִּלְשׁוֹן קוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שסוברים חכמים שבְּכָל לָשׁוֹן נאמרה, 'שְׁמַע' דִּכְתַב רַחֲמָנָא ללמד שאפשר לקרוא קריאת שמע בכל לשון, לָמָּה לִי, הרי ודאי שאפשר לקוראה בכל לשון. דוחה הגמרא, יתכן שחכמים סוברים שהתורה נאמרה בכל לשון, ובכל זאת אִיצְטְרִיךְ את הדרשה של 'שמע', מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'וְהָיוּ', והיה מקום לדרוש מזה כרבי שאפשר לומר קריאת שמע רק בלשון הקודש, לכן כתבה התורה 'שמע' ללמד שלא נדרוש כך, אלא נדרוש מ'והיו' שלא יקראנה למפרע בסדר הפוך.

שנינו במשנה שתְּפִלָּה נאמרת בכל לשון. מסבירה הגמרא שהמקור לדין זה הוא מסברא ולא צריך לימוד לזה, שהרי התפילה, בקשת רַחֲמֵי הִיא, ולכן, כָּל הֵיכִי דְּבָעֵי, מְצַלֵּי – בכל דרך שיכול לבקש בתפילה בכוונה, בה יתפלל, ואם יודע לכוון את ליבו בשפה מסויימת, שיתפלל בה.

מקשה הגמרא, וּתְפִלָּה, האם אכן נאמרת בְּכָל לָשׁוֹן, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה, לְעוֹלָם אַל יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָּיו בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּית, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַשּׁוֹאֵל צָרְכָּיו בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, אֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִזְקָקִין לוֹ לסייעו, לְפִי שֶׁאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּיָחִיד, הָא בְּצִבּוּר, מה שאמר רבי יהודה שאין להתפלל בארמית, נאמר לגבי יחיד המתפלל, כי הוא צריך שיסייעוהו מלאכי השרת, ואילו דברי משנתינו שתפילה נאמרת בכל לשון, נאמרו לגבי תפילת ציבור, והם אינם צריכים סיוע ממלאכי השרת.

מקשה הגמרא על דברי רבי יוחנן, וְאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, וְהָתַנְיָא ברייתא הסותרת לזה, שפעם כשהלכו פרחי כהונה מבני בית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכיפורים, ונמשכה מלחמתם גם ביום כיפור, וּיוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שעבד עבודת היום של יום כיפור, שָׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר, 'נָצְחוּ טַלְיָא דְּאַזְלוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאַנְטוֹכְיָא' – נצחו הצעירים שהלכו להילחם באנטוכיא. וכן למדנו עוד ברייתא, וְשׁוּב מַעֲשֶׂה כְּשֶׁמְּעוֹן הַצַּדִּיק, שֶׁשָּׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר, 'בְּטֵילַת עֲבִידְתָּא דְּאָמַר שְׂנָאָה לְאַיְתָאָה עַל הֵיכְלָא – התבטל החייל שאמר השונא להביא על ההיכל, וְנֶחֱרַג גַּסְקַלְגָּם מלך יון, וּבָטְלוּ גְּזֵירוֹתָיו', וְכָתְבוּ לעצמם השומעים ששמעו זאת משמעון הצדיק, איזו שעה היתה אוֹתָהּ שָׁעָה, וְכִיוְּונוּ – ראו שהשעה שרשמו היתה מכוונת, שבדיוק אז אכן התבטל החייל, נהרג גסקלגס ובטלו גזירותיו, וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי הָיָה הבת קול אוֹמֵר, וזה סותר את דברי רבי יוחנן שמלאכי השרת אינם מכירים לשון ארמית.

מתרצת הגמרא, אִי בָּעֵית אֵימָא, בַּת קוֹל שַׁאנִי – שונה ממלאכי השרת, שהמידה הממונה על ה'בת קול' יודעת שבעים לשון, דְּלַאשְׁמוּעֵי עֲבִידָא – משום שתפקידה להשמיע דברים, והיא עשויה להשתלח לפעמים לאנשי עמים שונים המבינים אחת מכל השפות.

וְאִי בָּעֵית אֵימָא תירוץ אחר, במקרים האלו, מי שאמר את הבת קול בארמית, המלאך גַּבְרִיאֵל הָוָה, שהוא יודע את כל השפות, דְּאָמַר מַר, בָּא גַּבְרִיאֵל אל יוסף הצדיק וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן, כדי שפרעה ומצרים יקבלוהו למשנה למלך.

שנינו במשנה שבִּרְכַּת הַמָּזוֹן נאמרת בכל לשון, ומסבירה הגמרא שאין לזה דרשה, אלא כיוון שחייבה התורה לברך, דִּכְתִיב, 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ', ולא קבע הכתוב לשון מסויימת לברך בה, לכן אתה יכול לברך בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה מְבָרֵךְ.

שנינו במשנה ששְׁבוּעַת הָעֵדוּת נאמרת בכל לשון. הגמרא מסבירה מניין לומדים זאת, דִּכְתִיב, 'וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה', ולא נאמר 'והשביעוה באלה', משמע מכך, בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת.

שנינו במשנה ששְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן נאמרת בכל לשון. הגמרא מסבירה מניין לומדים זאת, אָתְיָא בגזירה שווה 'תֶּחֱטָא' 'תֶּחֱטָא' מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת.

הגמרא סיימה לעסוק בדברים הנאמרים בכל לשון, ועוברת לעסוק בחלק השני של המשנה, שם שנינו, וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מִקְרָא בִּיכּוּרִים וַחֲלִיצָה כו' וממשיכה המשנה עַד מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד – מניין שבלשון הקודש, שנאמר בפרשת ביכורים, 'וְעָנִית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ', וּלְהַלָּן בברכות וקללות של הר גריזים והר עיבל הוּא אוֹמֵר, 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל', ודורשים גזירה שוה של 'עניה ואמירה', מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן אצל הלוים, נאמרה בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן במקרא ביכורים, צריך לאומרו בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

שואלת הגמרא, וּלְוִיִּם גּוּפֵיהוּ, מְנָלָן שאמרו את הברכות והקללות בלשון הקודש. עונה הגמרא, אָתְיָא בגזירה שוה 'קול' 'קול' מִמֹּשֶׁה, כְּתִיב הָכָא בלוים 'קוֹל רָם', וּכְתִיב הָתָם במתן תורה, 'מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל', מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ ניתנה התורה, אַף כָּאן בלוים, היו צריכים לומר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

שנינו במשנה חֲלִיצָה כֵּיצַד – מניין שנאמרת בלשון הקודש, נאמר בחליצה 'וענתה ואמרה', ולהלן הוא אומר 'וענו הלוים ואמרו', מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. רבי יהודה אומר, 'וענתה ואמרה ככה' עד שתאמר בלשון הזה וְכוּ'. ממשיכה הגמרא לברר את שיטתם, שואלת הגמרא, וְרַבָּנַן שלמדו מגזרה שוה, הַאי 'כָּכָה' מַאי עָבְדֵי לֵיהּ – מה ילמדו מייתור תיבת 'ככה'. מתרצת הגמרא, חכמים מִיבְּעֵי לְהוּ – דורשים מתיבת 'ככה' לְדָבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַכֵּב – דהיינו ממה שהסמיך הפסוק 'ככה' ל'יעשה', דורשים שרק דבר שהוא מעשה מעכב, דהיינו חליצה ורקיקה, אבל האמירה אינה מעכבת.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שלמד מתיבת 'ככה' שלשון הקודש מעכב, מהיכן ילמד הלימוד לדבר שהוא מעשה מעכב. מתרצת הגמרא, מִ'כֹּה' 'כָּכָה' – שהיתה התורה יכולה לכתב 'כה', דהיינו 'וענתה ואמרה כה יעשה לאיש', ולמה כתבה 'ככה', לדרוש לדבר שהוא מעשה מעכב. שואלת הגמרא, וְרַבָּנַן מה ילמדו מייתור התורה שכתבה 'ככה' ולא 'כה'. ומתרצת, 'כֹּה' 'כָּכָה' לֹא מַשְׁמַע לְהוּ לרבנן לדרוש, שכך דרך התורה לפעמים לכתוב 'ככה' ולא 'כה'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לג עמוד א

רש"י

לִימָא קָסָבַר רַבִּי. מִדְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא שֶׁתְּהֵא קְרִיאַת שְׁמַע כִּכְתֻבָּה: כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה. לִקְרוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת: מִשּׁוּם דִּכְתִיב שָׁמַע. אִיצְטְרִיךְ וְהָיוּ דְּלֵא תִּדְרְשֵׁיהּ לְקָרִיאַת שְׁמַע בְּכָל לָשׁוֹן אֶלָּא לְהִשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו: תְּפִלָּה. דִּקְתָנֵי מַתְנִי׳ בְּכָל לָשׁוֹן לֹא צְרִיךְ קְרָא, דְּהָא רַחֲמֵי נִינְהוּ, וְהַהוּא לִשְׁנָא דִּידֵע לְכַוֵּן לִבּוֹ לִיצְלֵי: יָחִיד. צְרִיךְ שֶׁיְּסַיְּיעוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, צִבּוּר לֹא צְרִיכֵי לְהוּ דִּכְתִיב (מיכה ט) הֵן אֵל כַּבִּיר לֹא יִמְאָס, אֵינוֹ מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים: נִצְחוּ טַלְיָא דְּאָזְלוּ לְאַגְּחָא קְרָבָא בְּאַנְטוֹכְיָא. שֶׁהָלְכוּ פְּרַחֵי כְּהֻנָּה בְּנֵי בֵּית חַשְׁמוֹנָאִי לְהִלָּחֵם עִם יְוָנִים לִפְנֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים וְנִלְחֲמוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְשָׁמְעָ יוֹחָנָן בַּת קוֹל כְּשֶׁהָיָה עוֹבֵר עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים: עֲבִידְתָּא. חִיל, לְשׁוֹן הֶעֱבֵיד אֶת חֵילוֹ עֲבוֹדָה גְּדוֹלָה (יחזקאל כט): גַּסְקַלְגֻּם. שֵׁם מֶלֶךְ יָוָן: שַׁאנִי בַּת קוֹל. אוֹתָהּ מִדָּה הַמֻּמְנָה עַל כָּךְ יוֹדַעַת בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁעֲשִׂיָּה לְהַשְׁמִיעַ וְהִיא מִשְׁתַּדֶּלֶת לְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת פְּעָמִים לָזֶה וּפְעָמִים לָזֶה: דְּאָמַר מַר. לְקַמָּן בְּפֶרֶקָא (דף לו:): וְלִמְדוּ. לְיוֹסֵף שִׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת: ה"נ. בִּרְכַּת הַמָּזוֹן דִּכְתִיב וּבֵרַכְתָּ, וְלֹא גְּרִסִינָן מִנָּלָן, דְּלֵא בָּעֵיָא קְרָא, דְּמַהֵיכָא תִּיתֵי דְּבָעֵינָן לְשׁוֹן קֹדֶשׁ: בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהָיָה מְבָרֵךְ. לֹא קָבַע לוֹ הַכָּתוּב לָשׁוֹן: שְׁבוּעַת הָעֵדוּת מִנָּלָן. דְּאִי לֹא כְּתַב קְרָא אִיבָּא לְמִימַר דְּבָעֵינָן דּוּמְיָא דִּשְׁבוּעַת הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: וְשֶׁמָּעָה. מִדְּלֵא כְּתִיב וְהִשְׁבִּיעוּהָ בְּאָלָה: יַעֲנוּ בְּקוֹל. בְּמִתֵּן תּוֹרָה, וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נִתְּנָה: לְדָבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מַעֲכַב. בָּהּ, כְּגוֹן חֲלִיצָה וּרְקִיקָה, דְּבָכְהָ מִשְׁמַע עִבּוּבָא דְּאִסּוּר לְשִׁנּוֹת, וּסְמָכוֹ לְיֵעָשֶׂה לוֹמַר שֶׁהַמַּעֲשֶׂה מְעַכֵּב: ור'

תוספות

כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, "וְהָיוּ" דְּכָתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי? אִיצְטְרִיךְ מִשּׁוּם דִּכְתִיב "שְׁמַע". לִימָא קָסָבְרִי רַבָּנַן כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בִּלְשׁוֹן קוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּכָל לָשׁוֹן, "שְׁמַע" דְּכָתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי? אִיצְטְרִיךְ מִשּׁוּם דִּכְתִיב "וְהָיוּ": תְּפִלָּה: רַחֲמֵי הִיא, כָּל הֵיכִי דְּבָעֵי, מְצַלֵּי. וּתְפִלָּה בְּכָל לָשׁוֹן? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה: לְעוֹלָם אַל יִשְׁאַל אָדָם צְרָכָיו בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּית, דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל הַשּׁוֹאֵל צְרָכָיו בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי אֵין מַלְאַכֵי הַשָּׁרֵת נִזְקָקִין לוֹ, דְּפִי שֶׁאֵין מַלְאַכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי! לָא קַשְׁיָא, הָא בְּיָחִיד הָא בְּצִבּוּר. וְאֵין מַלְאַכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי? וְהָתַנְיָא: יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שָׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר: נִצְחוּ טַלְיָא דְּאָזְלוּ לְאַגְּחָא קְרָבָא לְאַנְטוֹכְיָא. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק שֶׁשָּׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר: בְּטֵילַת עֲבִידְתָּא דְּאַמַּר שְׁנָאָה לְאֵיתָאָה עַל הֵיכְלָא וְנֶהֱרַג גַּסְקַלְגֻּם וּבְטְלוּ גְּזֵירוֹתָיו, וְכָתְבוּ אוֹתָהּ שָׁעָה וְכִיּוּנוּ וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי הָיָה אוֹמֵר! אִי בָּעֵית אֵימָא: בַּת קוֹל שָׁאנֵי, דִּלְאִשְׁמוּעֵי עֲבִידָא. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: גַּבְרִיאֵל הֲוָה, דְּאָמַר מָר, בָּא גַּבְרִיאֵל וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן: דִּכְתִיב "וְאָכְלָתָ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה מְבָרֵךְ: שְׁבוּעַת הָעֵדוּת: דִּכְתִיב: "וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת: שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן: אִתְיָא "תֶּחֱטָא" "תֶּחֱטָא" מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת: וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִים בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: מִקְרָא בִּיכּוּרִים וַחֲלִיצָה כו', עַד מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל". מָה "עֲנִיָּה" הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. וּלְוִיִּם גּוּפֵיהוּ מְנָלַן? אִתְיָא "קוֹל" "קוֹל" מִמּשֶׁה, כְּתִיב הָכָא "קוֹל רָם" וּכְתִיב הָתָם: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. חֲלִיצָה כֵּיצַד וְרַבָּנַן הַאי "כָּכָה" מַאי עָבְדֵי לֵיהּ? מִיבָּעֵי לֵהּ, לְדָבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַכֵּב. וּר' יְהוּדָה, מ"כֹּה", "כָּכָה". רַבָּנַן, "כֹּה" "כָּכָה" לֹא מַשְׁמַע לְהוּ. ור'

כל התורה כולה בכל לשון נאמרת. פי' ר"ח הא פשיטא דבשעת מ"ת ניתנו למשה בלשון קודש והאי דקאמר הכא [בכל לשון] היינו אם ניתנה להעתיקה בלשון אחר או לא ומפירושו נשמע דלמ"ד לא ניתנה להעתיקה בלשון אחר לא ניתנה לקרוא במו כן בלשון אחר דמי שהיה קורא אותה בלשון פרסי והיא כתובה לשון עברי כאילו היה קורא בעל פה כדאמרינן בפ' שני דמגילה (דף יח.) קראה תרגום לא יצא היכי דמי אילימא דכתיבא מקרא וקא קרי תרגום היינו על פה הוא לא צריכא דכתיבא תרגום וקא קרי תרגום ולא ידענא לפירושו היכי סלקא דעתיה למימר אליבא דרבי דבכל לשון ניתנה ליכתב אם כן הא דאמר רבי ק"ש בכתבה היינו בכל לשון שהרי בכל לשון ניתנה ליכתב אם כן היינו רבנן ותו תפשוט מיהא התם דאליבא דרבי בלשון הקודש נאמרה ותו מאי קמבעיא ליה והא פלוגתא היא בפ"ק דמגילה (דף ח:) תנן אין בין ספרים למזוזות ותפילין אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית בלבד רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית בלבד וי"ל מהא דאמר רבי קרית שמע ככתבה ליכא למידק מיניה דאיכא למימר ככתבה המיוחד לה כשנכתבה יחידי כגון במזוזות ותפילין דב"ע מודו דבלשון הקודש והא דקאמר לימא קסבר רבי כל התורה בכל לשון נאמרה ה"פ ולית ליה דרשב"ג דאמר דוקא יוונית ולרבנן דאמרי בלשון הקודש לית להו דרבנן דאמרי ספרים נכתבים בכל לשון כך צריך לפרש לפי פירוש ר"ת:

ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת. רש"י שיבש הגירסא דלא גרס מנלן ופי' משום דלא בעי קרא דמהיכא תיתי דליבעי לשון הקודש ומיהו נראה עיקר כגירסת הספרים דגרסי בהו מנלן דסד"א נילף ברכה מברכות הר גרזים דכתיב בהו אלה יעמדו לברך (דברים כז) מה להלן בלשון קודש אף כאן דהא בהאי ג"ש ילפינן בפירקין (לקמן דף לח.) ברכת בהנים דבלשון הקודש להכי כתיב וברכת את ה' כלומר מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה תוכל לברך בכל לשון שתרצה ומסתמא בלשון שאתה מכיר שתתן שבח להקב"ה בלבב שלם להנאתך והכי נמי איתא בירושלמי [דפרקין דאמר התם] וברכת כדי שיהא יודע למי מברך [ומשמע בפרק כיצד מברכין] (ברכות דף מ:) אפילו אמרה בלשון חול שלא כתיקונה יצא דומיא דבנימין רעיא כרך ריפתא בתר דכרך אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ואמר רב דיצא ידי ברכה ראשונה ומואמרת לפני ה' אלהיך דכתיב גבי וידוי [מעשר לא יליף דלא] דמי להאי דהכא כתיב את ה' אבל התם לפני ה' דלהכי כתיב לפני ה' דמשמע דבעזרה היה מתודה ולהכי איצטריך גזירה שוה דאמירה אמירה: **שבועת** העדות מנא לן. נראה לפרש אי לאו קרא הוה אמינא נילף קול קול ממשה להכי כתיב ושמעה דמשמע בכל לשון שהיא שומעת מדלא כתיב והשביעה בשבועת האלה אבל לפירוש רש"י דפי' אי לאו קרא הוה אמינא דומיא דשבועת הר גרזים והר עיבל שהיו בלשון הקודש אדרבה נילף משבועת סוטה שהיא בלשון חול ועוד נילף אלה אלה סוטה דכתיב בה בשבועת האלה להכי אית לך למימר אי לאו דכתיב ושמעה לא הוה ידענא אי הוה לן למילף קול קול או אלה אלה: **אתיא** תחטא תחטא. נראה דהא גזירה שוה לאו דוקא נקט לה הכא דהא מהיכא תיתי דנבעי בלשון קודש אדרבה בלא גזירה שוה דתחטא תחטא הוה משמע טפי דבכל לשון דהוה ילפינן מעילה מעילה מסוטה אלא אגב דילפינן בשבועות (דף לז.) בהא גזרה שוה דבתביעת ממון הכתוב מדבר נקט לה נמי הכא: **ועניתי** ואמרת ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו. תימה אדרבה לילף ואמרת לפני ה' אלהיך מואמרת לפני ה' אלהיך מידוי מעשר דהא מדדמיי ליה ילפינן ואם תאמר הכא עניה עניה גמיר הא לעיל פריך ונילף אמירה אמירה מלוים ומהדר דנין עניה ואמירה מעניה ואמירה ואין דנין עניה גרידתא מעניה גרידתא (נ"ל ולין דנין אמירה גרידתא מעניה ואמירה): **אתיא** קול קול. אין לומר אדרבה נילף קול קול משבועת הפקדון דעניה וקול מעניה וקול גמיר ואין דנין עניה וקול מקול גרידא: **ורבי** יהודה מכה בכה. לא ידענא אי דריש ר' יהודה מכה בכה דכל האמור בפרשה אפילו קריאה מעכבא דאין לשנות מכל האמור דלהכי אהני כה בכה וממילא הוי לשון קודש נמי עיכובא דפרשה נאמרה בלשון קודש ותימה לומר כן דא"כ כמאן מרבותיו ס"ל לא כרבי אליעזר ולא כר' עקיבא דתרוייהו מודו דקריאה לא מעכבא ולא פליגי אלא ברקיקה (כימות דף קז:) דלר' אליעזר מעכבא כיון דהוי מעשה ולרבי עקיבא לא מעכבא מעשה באיש בעי' ואם אית לך למימר דרבי יהודה סבר דדוקא בלשון קודש מעכב אבל אם לא קראה כלל אינו מעכב גם הוא סברא תמוה שאם לא קראה כלל אינו מעכב ואם קראה בלשון חול מעכב ומסתברא טפי למימר דסבירא ליה דקריאה מעכב ופליג אתנא דמתניתין בפרק מצות חליצה (פס דף קז:) דקא סבר רבי יהודה לא נחלקו רבי עקיבא ורבי אליעזר בדבר זה והכי אמר בעלמא כגון בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת דף קלה:

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לג עמוד ב

רש"י

קל"ה:) גבי פלוגתא דב"ש וב"ה תמיה לרבי כיון דהטיל הכתוב ככה בין קריאה למעשה [נימא] דלעבבו תרוייהו ותו איכא למיתמה אדרבה הוה לן למימר אליבא דרבי יהודה אפילו אי לא הוה כתיב אלא כה דקריאה מעכבא ולא מעשה דהא שמעינן ליה בפ"ק דר"ה (קף ט:) דמקרא נדרש לפניו ולא לאחריו דאמור יובל אע"פ שלא תקעו יכול אע"פ שלא שילחו ת"ל היא דברי רבי יהודה ומפרש טעמא מקרא נדרש לפניו ולא לאחריו ולא לפני פניו כלומר עיכובא דהיא נדרש דוקא אוקראתם דרור שלפניו ולא אושבתם איש אל אחוזתו של אחריו ולא אתקיעה שלפני פניו וי"ל דה"פ ורבי יהודה האי דמעשה מעכב מכה ככה דאי לא הוי כתיב אלא כה ה"א ددרשינן ליה דוקא אקריאה שלפניו להכי כתיב ככה יתירא למדרשיה נמי אמעשה שלאחריו:

מול הגלגל סמוך לגלגל. משמע מקום הרואה את הגלגל כדאמר (חולין קף יט:) ממול ערפו מול הרואה את העורף ולהכי אמר רבי אלעזר מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל ירושלמי מה מקיים ר"א הר גריזים והר עיבל שתי גבשושית היו עשוי וקראו זה הר גריזים וזה הר עיבל על דעתיה דרבי יהודה מאה ועשרים מיל הלכו באותו היום על דעת ר"א לא זזו ממקומם ותו בירושלמי דר' ישמעאל אומר כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד שנים נאמרו ז' שנים שכיבשו ושבע שנים שחילקו ודכוותיה לא נאמר ברכות וקללות אלא לאחר י"ד שנים היתיב ר' חנינא קמיה ר' מנא והכתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה א"ל אבנים הקימו אותם מיד ברכות וקללות לאחר י"ד שנים נאמרות:

וכשהחזירוהו למקומו. ואי קשה והא בדברי הימים (כ ה) כתיב וישאו הלוים את הארון תריץ דהאי אחד מכ"ד מקומות שנקראו הכהנים לוים דהא כתיב התם ויעלו את הארון ואת אהל מועד וגו' וכתיב העלו אותם הכהנים הלוים ופירוש הכהנים הארון והלוים אהל מועד וכליו וכתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו וכתיב במלכים וישאו הכהנים את הארון וכתיב ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד וגו' וכתיב ויעלו אותם הכהנים והלוים אי נמי הכהנים נטלוהו ממקומו אשר נטה לו דוד ומסרוהו ללוים והלוים נשאו עד ההיכל והכניסוהו הכהנים לדביר הרי כל המקראות מקויימים ועל זה אמר רבי יוסי כשהחזירוהו למקומו:

יותר

תוספות

ור' יהודה האי. גזרה שוה דענניה ואמירה מאי עביד ליה: **ענניה ענניה נמי.** גזרה שוה דענניה ענניה למד מרבו, ג"ש דקול קול לא שמע, ואין האדם דן גו"ש אא"כ קבלה: **כל מקום שנאמר כה כבה ענניה ואמירה.** בדבר התלוי בדבור, אינו אלא לשון קדש: **ה"נ כה כה תברכו.** כלומר לענין נשיאות כפים איתמר, דילפי לה רבנן לקמן (קף לח.) בגזרה שוה, ואתא ר' יהודה למימר בגופה כתיב: ה"ג כבה בהלילצה ענניה ואמירה דלוים, ולא גרסינן מלוים, כלומר לענין לוים אמר דילפי לה רבנן בקול קול, ואתא איהו למימר דמענניה ענניה ילפה, מבמה דכתיב בה כבה: **הלא המה בעבר הירדן.** כשהיו ישראל במדבר נאמר להם סיני הר גרזים ועיבל ומקומם שהם בעבר השני של ירדן, ישראל היו למזרח הירדן כדכתיב בני גד ובני ראובן לקחו נחלתן מעבר ליردן ירחו קדמה מזרחה (יהושע יג), ונאמר להם שההרים האלה במערב הירדן (ומעבר הירדן) ואילך הרבה להלן מן הירדן לצד מערב ולא סמוך לירדן: **אחרי דרך מבוא השמש.** ומהו מבוא השמש זהו מזרח שהשמש באה משם, כלומר רחוק ממזרחו של ירדן, ומצינו בבראשית רבה כל מקום שנאמר אחרי מבלג: **שישבים בהם כותיים.** עכשיו הן יושבין בהן, שהושיבן בהם סנחריב כשהגלה עשרת השבטים, דכתיב ויבא מלך אשור אנשים מבבל ומכותה ומעוא וגו' (מלכים ב יז:), והנך ערי שומרון נינהו כדתניא במתניתין שבשומרון: תניא לא גרס, דבלה חדא מתניתא היא בספרי: **ספרי כותיים.** שיש להם תורה שבכתב ואינן מאמינים בתורה שבעל פה: **בעברכם.** משמע בו ביום תקימו את האבנים בדר עיבל: **אחרי דרך.** מפלג מן המערב, דאחרי לשון הפלגה, והאי מבוא השמש מערב הוא, לשון כי בא השמש (בראשית כח:), מקום שחמה שוקעת מפלג משקיעתה, והיינו לצד מזרח סמוך לירדן מיד: **בארץ הכנעני ארץ החוי היא.** בניחותא, אינה ארץ הכנעני אלא ארץ החוי, דקא שקם חוי היא דכתיב (שם לג) ויבא יעקב שלם וגו', וכתיב (שם לד) שכם בן חמור החוי נשיא הארץ: **היישב בערבה.** אינו אלא הרים: **מול הגלגל.** רחוקים מן הגלגל הם, והסימנים הללו לא עליהם נאמרו ולמה נאמרו: **ר"א בן יעקב אומר לא בא הכתוב כו'.** ורבי אליעזר נמי אדרבי אליעזר בן יעקב סמך, ובזותיה מפרש לקרא: **בדרך שהראה להם בראשונה.** בצאתם ממצרים בעמוד ענן לנחותם הדרך, כך בא עכשיו לישר דרכיהם ולהורותם הדרך, לפי שגלוי לפניו שעתיד הענן לפסוק במיתת משה ולא ילך עם יהושע הורה להם לאחר שיעברו את הירדן לכבוש את הארץ ילכו דרך כבושה ודרך יישוב ודרך ארץ הכנעני שהיא ערבה, ואל יקיפו סמוך לשפת הירדן דרך ארץ החוי שהיא הרים וגבעות, אלא יכנסו לתוכה מצד מערב רחוק מן

1 וְר' יְהוּדָה, הַאי "וְעָנְתָה וְאָמְרָה" מַאי עָבֵיד לֵיהּ?
2 מִיבְּעֵי לֵיהּ לְאַגְמוּרֵי לַלְּוִיִּם, דִּבְלִשּׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ וְלֵילַף
3 "קוֹל" מִמּשֶׁה? "עֲנִיָּיה" "עֲנִיָּיה" גְּמִיר, "קוֹל" "קוֹל" לֹא
4 גְּמִיר. תְּנִיָּא נַמִי הָכִי, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
5 "כֹּה" "כָּכָה", "עֲנִיָּיה" וְ"אֲמִירָה" אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן
6 הַקּוֹדֶשׁ; "כֹּה" "כֹּה תְּבָרְכוּ" "כָּכָה" דְּחֲלִיצָה, "עֲנִיָּיה"
7 וַ"אֲמִירָה" דְּלְוִיִּם. בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד? כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ
8 יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן כּוּ': תְּנוּ רַבָּנַן: "הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר
9 הַיַּרְדֵּן" מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. "אַחֲרֵי דֶרֶךְ
10 מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ" מָקוֹם שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת, "בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
11 הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה" אֵלּוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהֶם
12 כּוּתִיִּים. "מוּל הַגִּלְגָּל" סָמוּךְ לַגִّלְגָּל, "אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה"
13 שְׁכֶם. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם
14 שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלּוּ מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן
15 שְׁכֶם, אַף כָּאן שְׁכֶם. תַּנְיָא, אָמַר ר' אֶלְעָזָר בְּר' יוֹסֵי:
16 בְּדָבָר זֶה זִיַּיפְתִּי סִפְרֵי כּוּתִיִּים. אָמַרְתִּי לָהֶם: זִיַּיפְתֶּם
17 תּוֹרַתְכֶם וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בִּידֵיכֶם כְּלוּם. שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים
18 אֵלּוּנֵי מוֹרֶה שְׁכֶם, אַף אָנוּ מוֹדִים שֶׁאֵלּוּנֵי מוֹרֶה שְׁכֶם.
19 אָנוּ לְמַדְנוּהָ בִּגְזֵרָה שָׁוָה, אַתֶּם בַּמֶּה לְמַדְתֶּם? ר'
20 אֶלְעָזָר אָמַר: "הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן" סָמוּךְ לַיַّרְדֵּן,
21 דְּאִי מֵעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וְאֵילָךְ, הֲלֹא כְּתִיב "וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם
22 אֶת הַיַّרְדֵּן". "אַחֲרֵי דֶרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ" מָקוֹם שֶׁהַחַמָּה
23 שׁוֹקַעַת, "בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי", אֶרֶץ חִוִּי הִיא? "הַיֹּשֵׁב
24 בָּעֲרָבָה" וַהֲלֹא בֵּין הָרִים וּגְבָעוֹת הֵן יוֹשְׁבִין? "מוּל
25 הַגִּלְגָּל" וַהֲלֹא לֹא רָאוּ אֶת הַגִּלְגָּל? ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב
26 אוֹמֵר: לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַרְאוֹת לָהֶן דֶּרֶךְ בַּשְּׁנִיָּה,
27 כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָה לָהֶן בָּרִאשׁוֹנָה. "דֶּרֶךְ" בַּדֶּרֶךְ לְכוּ, וְלֹא
28 בִּשְׁדוֹת וּכְרָמִים. "הַיֹּשֵׁב" בַּיּשׁוּב לְכוּ, וְלֹא בַּמִּדְבָּרוֹת.
29 "בָּעֲרָבָה" בָּעֲרָבָה לְכוּ, וְלֹא בְּהָרִים וּגְבָעוֹת. תְּנוּ רַבָּנַן:
30 כֵּיצַד עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַّרְדֵּן? בְּכָל יוֹם אָרוֹן נוֹסֵעַ אַחַר
31 שְׁנֵי דְגָלִים, וְהַיּוֹם נָסַע תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אֲרוֹן
32 הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם". בְּכָל יוֹם וְיוֹם
33 לְוִיִּם נוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַיּוֹם נְשָׂאוּהוּ כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
34 "וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נִשְׂאֵי אֲרוֹן ה'" וְגוֹ'. תַּנְיָא, ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת
35 נְשָׂאוּ כֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן: כְּשֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַّרְדֵּן וּכְשֶׁהֵסִיבוּ אֶת יְרִיחוֹ וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ.

וכיון

הַיַּרְדֵּן וְיַקִּיפוּ וְיִכְבְּשׁוּ: **אַחַר שְׁנֵי דְגָלִים.** כִּדְכְתִיב בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא גַּבֵּי מַסָּעוֹת דְּגָלִים: **לִפְנֵיכֶם.** מִשְּׁמַע לִפְנֵי כֻּלְּכֶם: **בְּכָל יוֹם הָיוּ הַלְּוִיִּם נוֹשְׂאִים.** בְּנֵי קְהָת, כִּדְכְתִיב וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וגו' (במדבר ג): **וּכְשֶׁסִּבְּבוּ אֶת.** כִּדְכְתִיב וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אֶל הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּ אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' וגו': **וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ.** בֵּימֵי שְׁלֹמֹה לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, דִּכְתִיב וַיָּבִאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן (מלכים ח ח), וְהַיְינוּ הֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁכְּשֶׁהָגְלָה בִּימֵי עֲלִי מִתּוֹךְ בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים שֶׁל מִשְׁכָּן שִׁלֹה, שֶׁהַמִּשְׁכָּן נִקְבַּע בְּשִׁילֹה, וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ פְּלִשְׁתִּים לֹא הָיָה לוֹ מָקוֹם קָבוּעַ שֶׁהֲרֵי חָרַב מִשְׁכָּן שִׁילֹה וְנִשְׁתַּהֵא בְּבֵית אֲבִינָדָב, וּמִשָּׁם הֵבִיאוּ דָּוִד לְסוֹף עֶשְׂרִים שָׁנָה לְבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם וּמִשָּׁם לְעִיר דָּוִד עַד שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָנָה לוֹ הַדְּבִיר לְפָנִים מִן הַהֵיכָל וְאֻמָּה טְרַקְסִין חוֹצֶצֶת בְּמִקּוֹם הַכַּפֹּרֶת וְהוּא קְרוּי מָקוֹמוֹ הַמְיֻחָד בְּדִכְתִיב וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבִיר הַבַּיִת וגו' (שם ח):

וכיון

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יְהוּדָה** שלא למד מהגזירה שוה של 'וענתה ואמרה' 'וענו הלוים ואמרו' כרבנן שחליצה נאמרת רק בלשון הקודש, אלא למד זאת מתיבת 'ככה', **הַאי 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה' מַאי עָבֵיד לֵיהּ** – מה ילמד מהגזירה שוה הזו של 'עניה ואמירה'. מתרצת הגמרא, **מִיבְּעֵי לֵיהּ** – צריך רבי יהודה את הגזירה שוה כדי **לְאַגְמוּרֵי** – ללמד מפרשת חליצה **לְלֵוִיִּם** שהברכות והקללות בהר גריזים ובהר עיבל **דְּבִלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ** חייבים להאמר. ולא סובר כרבנן שלמדו לעיל דין זה מגזירה שוה 'קול' 'קול' ממשה. שואלת הגמרא, **וְלֵילַף** רבי יהודה גזירה שוה 'קול קול' **מִמֹּשֶׁה** כמו שלמדו רבנן.

מתרצת הגמרא, רבי יהודה **'עֲנִיָּה עֲנִיָּה' גָּמִיר, 'קוֹל קוֹל' לֹא גָּמִיר** – לא קיבל ללמוד גזירה שוה מרבו אלא 'ענייה ענייה', ואין אדם דן גזירה שוה אלא אם כן קבלה מרבו. מביאה הגמרא ראיה לתירוצה, **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה במצוות התלויות בדיבור, לשונות **'כֹּה' 'כָּכָה' 'עֲנִיָּה וַאֲמִירָה', אֵינוֹ** יוצא ידי חובתו **אֶלָּא** בלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ומפרטים היכן מצינו כן, **'כֹּה'** נאמר בתורה בפרשת נשיאת כפים של הכהנים **'כֹּה תְּבָרְכוּ'**, ולומדים מתיבת 'כה' שדווקא בלשון הקודש, ואין צריך ללמוד מגזירה שוה 'ברכה ברכה' כמו שלמדו רבנן להלן. **'כָּכָה'** נאמר בתורה בפרשה **דַּחֲלִיצָה** וכדלעיל. **'עֲנִיָּה וַאֲמִירָה'** נאמרה בתורה בפרשת ברכות וקללות **דְּלֵוִיִּם**. הרי לנו מפורש שרבי יהודה למד שברכות וקללות דלוים נאמרים בלשון הקודש ממה שכתבה התורה 'עניה ואמירה', ולא מגזרה שוה 'קול קול'.

שנינו במשנה **בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שבאצל אלוני מורה, שנאמר 'הלא המה בעבר הירדן וגו'', ולהלן הוא אומר 'ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה', מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף אלון מורה האמור כאן שכם **כו'**. כשהיו ישראל במדבר מעבר הירדן המזרחי, נאמרו להם סימני מקום הר גריזים והר עיבל שהם בעבר הירדן המערבי שהוא ארץ ישראל. ונחלקו רבי יהודה ורבי אלעזר בצורת הדרשות מן הפסוקים לדעת את מקומם המדויק.

תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק "הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה", ומבאר רבי יהודה **'הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן'** משמע **מֵעֵבֶר לַיַّרְדֵּן וְאֵילָךְ** – מרחק רב בתוך ארץ ישראל מערבה, רחוק מן הירדן, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה**. וממשיך רבי יהודה לבאר את המשך הפסוק, **'אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ'** משמע רחוק מ**מָקוֹם שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת**, דהיינו רחוק ממזרחו של ירדן, שבצד מזרח השמש זורחת, ו'מבוא השמש' לשון שהשמש באה משם, ו'אחרי' הוא לשון רחוק הרבה. והמשך הפסוק **'בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה'** מלמדנו שאֵלּוּ **הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהֶם** עכשיו **כּוּתִּיִּים**, שהושיב אותם סנחריב שם כשהגלה את עשרת השבטים. עוד ממשיך הפסוק **'מוּל הַגִّלְגָּל'** משמע **סָמוּךְ לַגִּלְגָּל**, מקום הרואה את הגלגל. והמשך הפסוק **'אֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה'** היא העיר **שְׁכֶם**, ולומדים זאת מגזירה שוה, שהרי **וְלֹהֶלָן** – לעיל בספר בראשית **הוּא אוֹמֵר "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן** בספר בראשית, היא העיר **שְׁכֶם**, שהרי הפסוק אומר במפורש 'עד מקום שכם עד אלון מורה' משמע שהוא אותו מקום, **אַף כָּאן** בפסוק 'אצל אלוני מורה' היא העיר **שְׁכֶם**.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסִי, בְּדָבָר זֶה – על ידי גזירה שוה זו, **זַיֵּפְתִּי סִפְרֵי כּוּתִּיִּים** – הוכחתי להם שספריהם מזויפים, שמתברכים בלבבם שהר גריזים הוא המקום אשר יבחר ה', וכך **אָמַרְתִּי לָהֶם, זַיֵּפְתֶּם תּוֹרַתְכֶם וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בְּיֶדְכֶם כְּלוּם**, ואין אתם יודעים היכן הר גריזים, אלא **שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים** שהוא אצל **אֵלוֹנֵי מוֹרֶה** הוא **שְׁכֶם, וַאֲפִלּוּ אָנוּ מוֹדִים שֶׁאֵלּוֹנֵי מוֹרֶה** הוא **שְׁכֶם**, אבל **אָנוּ לְמַדְנוּהָ בְּגְזֵרָה שָׁוָה** כדלעיל, **וְאַתֶּם כַּמָּה לְמַדְתּוּם**, שהרי אינכם מודים בגזירה שוה שאינה מפורשת בתורה שבכתב. עד כאן דעת רבי יהודה, שהר גריזים והר עיבל הם בתוך ארץ ישראל, רחוק מערבה מן הירדן.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, שהר גריזים והר עיבל קרובים מאד לירדן, וכך מבאר את הפסוק **'הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן'** פירושו **סָמוּךְ לַיַּרְדֵּן, דְּאִי** פירושו **מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ** – הרחק מן הירדן, כמו שאמר רבי יהודה, **הַלֹּא כְתִיב** בפרשת כי תבא **"וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן** תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל", משמע שתקימום בו ביום, אם כן רואים שהר עיבל היה סמוך לירדן. והמשך הפסוק לפי זה, שהר גריזים והר עיבל **'הלא המה אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ'** פירושו רחוק מ**מָקוֹם שֶׁהַחַמָּה שׁוֹקַעַת**, דהיינו רחוק מהמערב, שבצד מערב השמש שוקעת, ו'מבוא השמש' לשון שהשמש באה לשם, ו'אחרי' הוא לשון רחוק הרבה. עד כאן תיאור מקום הר גריזים והר עיבל לדעת רבי אלעזר, ואומר שהמשך הפסוק כבר אינו מתאר את מקומם, שהרי הפסוק ממשיך **'בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי'** ושכם אינה בארץ הכנעני, אלא **אֶרֶץ חִוִּי הִיא**, כנאמר "שכם בן חמור החוי". והמשך הפסוק גם כן אינו מתאר מקומם שהרי ממשיך **'הַיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה'** – במישור, והם אינם בערבה, **וַהֲלֹא בֵּין הָרִים וּגְבָעוֹת הֵן יוֹשְׁבִין**. וכן ההמשך אינו מתאר מקומם, שהרי ממשיך **'מוּל הַגִּלְגָּל', וַהֲלֹא לֹא רָאוּ אֶת הַגִּלְגָּל**. עד כאן דעת רבי אלעזר החולק על רבי יהודה. אם כן למה נאמרו הסימנים האלו שבסוף הפסוק, על זה **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַרְאוֹת לָהֶן דֶּרֶךְ בַּשְּׁנִיָּה** – כשיכנסו לארץ ישראל כעת עם יהושע, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָה לָהֶן בָּרִאשׁוֹנָה**, בימי צאתם ממצרים בעמוד ענן לנחותם הדרך, כי כשימות משה לא ילך לפניהם ענן. על זה אומר להם הפסוק **'דֶּרֶךְ'** מבוא השמש' להורותם **שֶׁבַּדֶּרֶךְ לְכוּ וְלֹא בְּשָׁדוֹת וּכְרָמִים, 'הַיּוֹשֵׁב'** להורותם **שֶׁבַּיְּשׁוּב לְכוּ וְלֹא בְּמִדְבָּרוֹת, 'בָּעֲרָבָה'** להורותם **שֶׁבָּעֲרָבָה** – במישור **לְכוּ וְלֹא בֶּהָרִים וּגְבָעוֹת.**

תָּנוּ רַבָּנַן, כֵּיצַד עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן, בְּכָל יוֹם מאז שיצאו ממצרים היה **אָרוֹן נוֹסֵעַ אַחַר שְׁנֵי דְגָלִים**, כמבואר בפרשת במדבר, שהארון נסע אחרי דגל יהודה ודגל ראובן, **וְהַיּוֹם** שעברו בו את הירדן, **נָסַע תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה אָרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ עוֹבֵר לִפְנֵיכֶם"**, משמע לפני כולכם. ועוד חילוק, **בְּכָל יוֹם וָיוֹם** מאז שיצאו ממצרים, **הַלְּוִיִּם** בני קהת **נוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַיּוֹם** – כשעברו את הירדן **נִשְׂאוּהוּ כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן ה'" וגו'.**

תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נִשְׂאוּ כֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן, ואלו הם, **כְּשֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן** כדלעיל, **וּכְשֶׁהֶסִּיבוּ אֶת יְרִיחוֹ** שבע פעמים כדי לכובשה, **וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ** בימי שלמה לבית קדשי הקדשים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

וְכֵיוָן שֶׁנִּיטְּבְלוּ רַגְלֵי כֹּהֲנִים בַּמַּיִם כשנכנסו לתוך הירדן בשפה המזרחית, **חָזְרוּ הַמַּיִם לְאַחוֹרֵיהֶם** שנעצרה זרימת הירדן במקום מעמד הכהנים, וכל המים שהגיעו לשם נעצרו ועלו זה על זה לגובה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְכוֹא נוֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד הַיַּרְדֵּן** ורגלי הכהנים נושאי הארון נטבלו בקצה המים **וְגוֹ' וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם הַיּוֹרְדִים מִלְּמַעְלָה קָמוּ נֵד אֶחָד".**

ומבררת הברייתא, **וְכַמָּה גּוֹבְהָן שֶׁל מַיִם** – לאיזה גובה נערמו המים. ומבארת, לגובה **שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל עַל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל**, כיון שגודל מחנה ישראל בחנייתו שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, ועברו את הירדן כך כסדר חנייתן, אם כן שהו במעבר שיעור מהלך שנים עשר מיל עד שעלו האחרונים מהירדן, ובאותו זמן גם גבהו המים היורדים בירדן גובה שנים עשר מיל, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** לרבי יהודה, **לְדָבְרֶיךָ** שגבהו המים שנים עשר מיל, קשה, האם **אָדָם** קַל לרוץ יותר ממים, **אוֹ מַיִם** קַלִּים לרוץ יותר מאדם, **הֲוֵי אוֹמֵר** ודאי שמַיִם קַלִּים לרוץ יותר מאדם, **אִם כֵּן** המים התאספו לגובה שנים עשר מיל עוד לפני שעברו ישראל מהלך שנים עשר מיל, ואחר כך חזרו למקומם, **וּבְאֵין** המַיִם שחוזרים למקומם **וְשׁוֹטְפִין אוֹתָן** אנשים שלא עברו עדיין. **אֶלָּא** סובר רבי אלעזר ברבי שמעון, **מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מַיִם נִגְדָּשִׁין וְעוֹלִין כִּיפִּין עַל גַּבֵּי כִּיפִּין** – אולמות על גבי אולמות, **יָתֵר מִשָּׁלֹשׁ מֵאוֹת** מיל גובה, **עַד שֶׁרָאוּ אוֹתָן כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כִשְׁמוֹעַ כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל הַיָּם אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עָבְרָם וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא הָיָה בָהֶם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל".** אומרת הגמרא, **וְאַף** – וכמו כן מצינו אצל **רָחָב הַזּוֹנָה, שֶׁאָמְרָה לְשְׁלוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ** שהם כלב ופינחס, לפני שעברו את הירדן **"כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יַם סוּף** מפניכם בצאתכם **ממצרים" וְגוֹ', וּכְתִיב "וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ** באיש מפניכם" **וְגוֹ'**, שהם עדיין היו מפחדים מקריעת ים סוף.

וממשיכה הברייתא, **עוֹדָם** נמצאים **בַּיַּרְדֵּן**, בעוד הכהנים עומדים שם והעם עוברים, **אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ**, כמו שכתוב בפסוק "והכהנים נשאי הארון עומדים בתוך הירדן עד תום כל הדבר אשר צוה ה' את יהושע לדבר אל העם ככל אשר צוה משה את יהושע", הרי שיהושע דיבר אליהם בעודם עומדים בירדן, את אשר צוה אותו משה, וכך אמר להם, **דְּעוּ עַל מָה** – בשביל מה **אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן, עַל מְנָת שֶׁתּוֹרִישׁוּ** – שתכבשו **אֶת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה על ידי משה **"וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם" וְגוֹ', אִם אַתֶּם עוֹשִׂין כֵּן** לכבוש את ארץ כנען, **מוּטָב, וְאִם לָאו בָּאִין מַיִם וְשׁוֹטְפִין אוֹתְיכֶם.** שואלת הגמרא על לשון הברייתא, **מַאי 'אוֹתְיכֶם'.** ומשיבה, כוונת המילה 'אותיכם' היא, **אוֹתִי וְאֶתְכֶם.**

וממשיכה הברייתא, **עוֹדָם** נמצאים **בַּיַּרְדֵּן**, בעוד הכהנים עומדים שם כדלעיל, **אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ** כמו שכתוב בפסוק **"הָרִימוּ לָכֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת עַל שִׁכְמוֹ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ', וּכְתִיב "לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם" וְגוֹ'**, הם האבנים שהקימו תחת מצב רגלי הכהנים לזכרון להיות **סִימָן לְבָנִים** לדורות **שֶׁעָבְרוּ אָבוֹת אֶת הַיַּרְדֵּן.**

וממשיכה הברייתא, **עוֹדָם** נמצאים **בַּיַּרְדֵּן** כדלעיל, **אָמַר לָהֶן יְהוֹשֻׁעַ** כמו שכתוב בפסוק **"שְׁאוּ לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלָּיְלָה" וְגוֹ'**, הם האבנים שהקימו בהר עיבל ובנו המזבח וקפלום וקבעום בגלגל. ומבררת הברייתא, **יָכוֹל** יקימו את האבנים **בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן**, ועונה, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלָּיְלָה'.** עד כאן הברייתא.

מספרת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אַבָּא חֲלַפְתָּא וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן מַתְיָא וַחֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי,** שלשתם **עָמְדוּ עַל אוֹתָן אֲבָנִים** שהקימו עם ישראל בירדן בימי יהושע, **וְשִׁיעֲרוּם** – אמדו את משקלם, ומצאו **שִׁבְעָה אַחַת וְאַחַת** מהן **שְׁקוּלָה כְּאַרְבָּעִים סְאָה. וּגְמִירֵי** – וידוע וקבלנו מרבותינו ומאבותינו, **דְּטַעוּנָא דְּמַדְלֵי אִינִישׁ לְכַתְפֵּיהּ** – שמשאוי שאדם מגביה על כתפו בלי סיוע של אחר, **תְּלִיתָא דְּטַעוּנֵיהּ הָוֵי** – זהו רק שליש ממה שיכול לישא כשאחר מסייע לו להעלות על כתפו, ואם האבנים ששיערו החכמים דלעיל היתה כל אחת כארבעים סאה ואותם אמר יהושע "הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו" שכל אחד ירים לבדו, **מִכָּאן אַתָּה מְחַשֵּׁב לָאֶשְׁכּוֹל** שנשאו המרגלים מארץ ישראל למדבר בימי משה, והטענו זה לזה על כתפם, שהיה פי שלש, דהיינו מאה ועשרים סאה. ומביאה הגמרא היכן מצינו שהאשכול היה גדול מאד, **שֶׁנֶּאֱמַר** "ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד **וַיְשָׂאוּהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם",** ומבררת הגמרא, **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** 'וישאוהו **בַּמּוֹט'** וכי **אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁבִּשְׁנַיִם,** והרי כתוב במפורש 'וישאוהו' בלשון רבים, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – לצורך מה כתבה התורה **'בִּשְׁנָיִם',** ועונה, ללמדנו שנשאו האשכול **בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת,** ולא במוט אחד.

ומפרשת הגמרא כיצד נשאו האשכול בשני מוטות, **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, טוּרְטָנֵי** – משאוי, **וְטוּרְטָנֵי דְּטוּרְטָנֵי** – ומשאוי תחת משאוי, דהיינו שני מוטות במרחק זה מזה אורכם מצפון לדרום, ארבעה נושאים כל אחד בקצה מוט, ותחתם שני מוטות במרחק זה מזה אורכם ממזרח למערב וארבעה נושאים כל אחד בקצה מוט, **הָא כֵּיצַד, שְׁמֹנָה נָשְׂאוּ אֶשְׁכֹּל, אֶחָד נָשָׂא רִימּוֹן, וְאֶחָד נָשָׂא תְּאִינָה, יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָשְׂאוּ כְּלוּם.** ומבארת הגמרא, למה יהושע וכלב לא נשאו כלום, **אִי בְּעֵית אֵימָא מִשּׁוּם דַּחֲשִׁיבִי** – שהיו חשובים יותר משאר המרגלים, והמרגלים בעצמם לא נתנו להם לישא. **וְאִי בְּעֵית אֵימָא, שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֲצָה,** לכן הם לא נטלו חלק בהבאת הפירות שמטרתה היתה להוציא דבה על הארץ, כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים וגבורים וגבוהים.

חוזרת הגמרא לבאר מחלוקת שבברייתא לעיל, שרבי יהודה הסובר שגבהו המים שנים עשר מיל, ורבי אלעזר ברבי שמעון הסובר שגבהו המים יתר משלש מאות מיל, **פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא. חַד** – רבי אמי או רבי יצחק נפחא **אָמַר, לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** שגבהו המים שנים עשר מיל,

"אל ייפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה", ופרשו הוד כבוד קדושת אבותינו רבותינו הקדושים, דבר תורה כזה, שעושה אותו – את המאזין – ל'מהלך'

היום יום ו אייר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לד עמוד א

רש"י

וְכֵיוָן שֶׁנִּטְבְּלוּ כּוּ'. בִּשֹּׁפֶת מִזְרָחִית בִּכְנִיסָתָן לְתוֹכוֹ חָזְרוּ הַמַּיִם לְאַחוֹרֵיהֶם, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹרְדִין מִן הַכֹּהֲנִים וּלְמִשָּׁן אֶלָּא שָׁם עוֹמְדִים וְהַמַּיִם הַבָּאִים תָּמִיד נִגְבָּהִים וְעוֹלִין לְמַעְלָה כִּדְכְתִיב קָמוּ גַּד אָחָד, וְהַכֹּהֲנִים עָמְדוּ שָׁם עַד שֶׁעָבְרוּ כֻּלָּם: **כַּמָּה נָבְהָן שֶׁל מַיִם.** גָּרֹס: "ב מִיל כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. שְׁהֵי שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל עַל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, וְהֵם עָבְרוּ כַּחֲנָיֵיתָם רֹחַב מַחֲנֵיהֶם עָבְרוּ יַחַד בְּמוֹת שֶׁהוּא רֹחַב שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, נִמְצְאוּ שֶׁלֹּא שֶׁהוּ בְּעָבְרָן אֶלָּא מַהֲלַךְ שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל שֶׁל אֹרֶךְ מַחֲנֵיהֶם עַד שֶׁעָלוּ אַחֲרוֹנִים שֶׁל סוֹף הַמַּחֲנֶה וּבְנֶגְדָּן גָּבְהוּ הַמַּיִם: **חֲיֵי אוֹמֵר מַיִם קַלִּים.** לְרוּץ מִן הָאָדָם, וְא"כ שֶׁהַמַּיִם לֹא גָּבְהוּ אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל וְחָזְרוּ לְמִקּוֹמָם נִמְצָא שֶׁעֲדַיִין לֹא הִסְפִּיקוּ לַעֲבוֹר וּבְאִין מַיִם וְשׁוֹטְפִין אוֹתָן: **כַּפִּין.** אוּלְמוֹת אַרוּכּוֹלוֹ"ד: **וְאַף רָחָב אָמְרָה לִשְׁלוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ.** קֹדֶם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן שֶׁעַל קְרִיעַת יַם סוּף הָיוּ מִתְפַּחֲדִין עֲדַיִין: **עוֹדֶם בַּיַּרְדֵּן אָמַר לָהֶן יְהוֹשֻׁעַ כּוּ'.** כְּדִכְתִיב וְהַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עוֹמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן עַד תֹּם כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל הָעָם, וְזֶהוּ הַדָּבָר דְּהָכִי כְּתִיב בְּמִשְׁנָה כִּי אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן וְהוֹרַשְׁתֶּם וְגוֹ', כְּלוֹמַר כְּשֶׁיַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן הִתְנָה עִמָּהֶם עַל מִנַּת לְהוֹרִישָׁם: **וְשׁוֹטְפִין אוֹתֵיכֶם.** גְּרִסִינָן בְּבָרַיְיתָא: **הֲרֵימוּ לָכֶם וְגוֹ'.** הֵם הָאֲבָנִים שֶׁהֵקִימוּ תַּחַת מִצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים לְזִכָּרוֹן לִהְיוֹת סִימָן לַבָּנִים שֶׁעָבְרוּ אֲבוֹת אֶת הַיַּרְדֵּן: **שֹׁאוּ מֵזֶה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב וְכוּ'.** הֵם שֶׁהֵקִימוּ בְּהַר עֵיבָל וּבָנוּ הַמִּזְבֵּחַ וְקִבְּלוּם וּקְבָעוּם בְּגַבְּגָל: **דְּמִדְּלֵי אִינִישׁ אַכְתְּפֵיהּ.** שֶׁהָאָדָם עַצְמוֹ מַגְבִּיהוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְאֵין אַחֵר מִסְיָעוּ: **תִּילְתָא דְּטְעוּנִיהּ הוּא.** אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלִישׁ מִשְּׁאוֹי שֶׁנּוֹשֵׂא כְּשֶׁמִּטְעִינוֹ אַחֵר, נִמְצָא שֶׁהָיָה כָּל אֶחָד מֵהֶן נוֹשֵׂא מַשָּׂא ק"ר סְאִין: **וּמִכָּאן אַתָּה מְחַשֵּׁב.** כַּמָּה הָיָה בָּאֲשֻׁכּוֹל שֶׁנִּשְׂאוּהוּ שְׁמֹנֶה אֲנָשִׁים וְהָיוּ מִסַּיְּעִין זֶה אֶת זֶה כְּשֶׁמְּרִימִין אוֹתוֹ עַל כְּתֵיפָן: מִמִּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשָּׂאוּהוּ אֵינִי יוֹדֵעַ שְׁבֵשְׁנַיִם: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק טוּרְטָנֵי וְטוּרְטָנֵי דְּטוּרְטָנֵי.** מִשְּׁאוֹי וּמִשְּׁאוֹי תַּחַת מִשְּׁאוֹי, שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים מְסַיְּעִין אֶת הָעֶלְיוֹנִים, וּבְכָל אֶחָד הָיוּ שְׁנֵי מוֹטוֹת. כֵּיצַד, שְׁנֵי מוֹטוֹת הוֹלְכִין זֶה אֵצֶל זֶה וְאַרְבָּעָה נוֹשְׂאִין אוֹתָם, וּשְׁנֵי מוֹטוֹת אֲחֵרִים וְאַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם נוֹשְׂאִין אוֹתָם וְהֵם בָּאֲלַכְסוֹן מִתַּחַת שְׁנַיִם הָעֶלְיוֹנִים, מוֹט אֶחָד לְרֹאשׁ הָאֶחָד וּמוֹט אֶחָד לְרֹאשׁ הַשֵּׁנִי וְהוֹלְכִין בָּאֲלַכְסוֹן. וְרַבִּי יִצְחָק לָאו מִקְרָא שְׁמִיעַ לֵיהּ, אֶלָּא דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ דְּרִמּוֹן וּתְאֵנָה סָגֵי בְּשְׁנַיִם, וּיְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָשְׂאוּ כְּלוּם, פְּשׁוּ לְהוּ תְּמִנְיָא לְאָשְׁכּוֹל, וְאִם לָאו מִדְּרָשׁ הָרִאשׁוֹן הַמְלַמְּדֵנוּ דְּלָאו מוֹט אֶחָד קָאָמַר קְרָא לֹא הָיֵינוּ יוֹדְעִים לְכַוֵּן שְׁמֹנֶה בְּנֵי אָדָם לְמִשָּׂאוּ, אֶלָּא דְּשַׁמְעִינָן מִנֵּיהּ דִּשְׁנֵי מוֹטוֹת הָיוּ, וְאִתָּא רַבִּי יִצְחָק לְאִשְׁמוּעִינָן דְּשֵׁנִי מִשָּׂאוֹת הָיוּ שָׁם וְכָל אֶחָד שְׁנֵי מוֹטוֹת: **שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה.** לְהַבִּיא אֲשֻׁכּוֹל מִשְּׁנָה כְּזֶה, שֶׁהַמְרַגְּלִים לְרָעָה נִתְכַּוְّנוּ, לוֹמַר כֹּשֶׁם שֶׁפֵּירוֹתֶיהָ מְשֻׁנִּים כָּךְ יוֹשְׁבֶיהָ מְשֻׁנִּים וְגִבּוֹרִים וּגְבוֹהִים: **לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.** שֶׁאֹמַר לֹא גָּבְהוּ אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר מִילִין כְּאֹרֶךְ מַחֲנֵיהֶם דֶּרֶךְ חֲנָיֵיתָם עָבְרוּ בַּיַּרְדֵּן כָּל רֹחַב מַחֲנֵיהֶם עָבְרוּ יַחַד, הִלְכָּךְ לֹא הָיָה אֹרֶךְ הַעֲבָרָה אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר מִילִין:

ולדברי

וְכֵיוָן שֶׁנִּטְבְּלוּ רַגְלֵי כֹּהֲנִים בַּמַּיִם חָזְרוּ הַמַּיִם לְאַחוֹרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְבוֹא נִשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד הַיַּרְדֵּן וגו' וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְּמַעְלָה קָמוּ גֵּד אֶחָד" וְכַמָּה גּוֹבְהָן שֶׁל מַיִם? שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל עַל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. אָמַר לוֹ ר' אֶלְעָזָר בְּר' שִׁמְעוֹן: לְדִבְרֶיךָ, אָדָם קַל אוֹ מַיִם קַלִּים? חֲיֵי אוֹמֵר מַיִם קַלִּים. אִם כֵּן בָּאִין מַיִם וְשׁוֹטְפִין אוֹתָן, אֶלָּא מִלְּמַד שֶׁהָיוּ מַיִם נִגְדָּשִׁין וְעוֹלִין כִּיפִּין עַל גַּבֵּי כִּיפִּין, יָתֵר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מִיל, עַד שֶׁרָאוּ אוֹתָן כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל הַיָּם אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי הַיַّרְדֵּן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עָבְרָם וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְאַף רָחָב הַזּוֹנָה אָמְרָה לִשְׁלוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ "כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יַם סוּף" וּכְתִיב "וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד" וְגוֹ'. עוֹדָם בַּיַּרְדֵּן, אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ: דְּעוּ עַל מָה אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן, עַל מִנַּת שֶׁתּוֹרִישׁוּ אֶת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם" אִם אַתֶּם עוֹשִׂין כֵּן מוּטָב, וְאִם לָאו, בָּאִין מַיִם וְשׁוֹטְפִין אוֹתְיכֶם. מַאי "אוֹתְיכֶם" אוֹתִי וְאֶתְכֶם. עוֹדָם בַּיַּרְדֵּן, אָמַר לָהֶן יְהוֹשֻׁעַ: "הָרִימוּ לָכֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת עַל שִׁכְמוֹ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וּכְתִיב: "לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם" סִימָן לְבָנִים שֶׁעָבְרוּ אֲבוֹת אֶת הַיַּרְדֵּן, אָמַר לָהֶן יְהוֹשֻׁעַ: "שְׂאוּ לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלַּיְלָה" יָכוֹל בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלַּיְלָה". אָמַר ר' יְהוּדָה: אַבָּא חֲלַפְתָּא וְר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן מָתְיָא וַחֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי עָמְדוּ עַל אוֹתָן אֲבָנִים וְשִׁיעֲרוּם כָּל אַחַת וְאַחַת שְׁקוּלָה כְּאַרְבָּעִים סְאָה. וּגְמִירִי דִּטְעוּנָא דְּמִדְּלֵי אִינִישׁ לְכַתְפֵּיהּ, תִּילְתָא דִּטְעוּנִיהּ הָוֵי. וּמִכָּאן אַתָּה מְחַשֵּׁב לְאֲשֻׁכּוֹל שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשָּׂאוּהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם" מִמִּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "בַּמּוֹט" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁבִּשְׁנַיִם? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "בִּשְׁנָיִם"? בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת, אָמַר ר' יִצְחָק: טוּרְטָנֵי וְטוּרְטָנֵי דְּטוּרְטָנֵי. הָא כֵּיצַד? שְׁמֹנָה נָשְׂאוּ אֲשֻׁכָּל, אֶחָד נָשָׂא רִימּוֹן, וְאֶחָד נָשָׂא תְּאֵינָה. יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָשְׂאוּ כְּלוּם, אִי בָּעֵית אֵימָא מִשּׁוּם דַּחֲשִׁיבִי, וְאִי בָּעֵית אֵימָא שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה פְּלִיגִי בָּהּ ר' אַמִּי וְר' יִצְחָק נַפְּחָא; חַד אָמַר: לְדִבְרֵי ר' יְהוּדָה,

כחנייתן

תוספות

יותר משלש מאות מיל. תימה לר"י והא ליכא מעיבא לארעא אלא תלתא פרסי וי"ל שהיו נגדשין והולכין למעלה מן העננים ירושלמי רבי לוי אומר עד לבו של רקיע תמן אמרינן עד בבל נאמר כאן הרחק ונאמר להלן מארץ רחוקה מבבל: **עודם** בירדן אמר להם יהושע. [ירושלמי] אמר ריש לקיש בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות אמר להן יהושע אם אין אתם מקבלין את הנסתרות המים באין ושוטפין אתכם אמר רבי סימון ב"ר זביד ויאות תדע לך שהוא כן שהרי עכן חטא ורובם של סנהדרין נפלה בעי אמר ר' לוי ביבנה הותרה הרצועה יצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות:

גמירי כל טונא. ירושלמי לא דמי ההוא דטעין מן ארעא אל ארכבותיה ומן ארכבותיה לכתיפיה לההוא דתלי ליה [מן ארעא על כתיפיה] ולא דמי ההוא דתלי ליה לההוא [דאחרן טעין ליה]:

טורטני וטורטני דטורטני. פירש ר"ח דטורטני בלשון יון קנה של מאזנים וכיצד נשאוהו הביאו שני עמודים וסירגום בחבלים ונתנו האשכול על גבי חבלים ונתנו מוטות בחבלים בקצה העמודים המסורגים והאשכול נתן מוט א' מן הקצה מזה הראש וכיוצא בה בראש מקצה האחר נמצאו שתי מוטות בראש העמודים המסורגים בחבלים והאשכול נתון בחבלים ועל כל מוט מאלו המוטות שתי מוטות פחותין מהן מוט בראש זה ומוט בראש זה נמצאו ארבע מוטות בראשי שני מוטות הנתונים בראשי העמודים וכל מוט ומוט מאלו ד' מוטות היו טוענים אותן שני אנשים נמצאו שמנה סובלין את האשכול וזה פירוש טורטני וכו' כלומר מוטות ומוטות על מוטות ירושלמי כתיב איש אחד איש אחד למטה על דעתיה דרבי ישמעאל דו אומר לשונות ריבוי הן שנים עשר היו שמנה באשכול ארבעה בתאנים ורימונים ובנושאי כלים על דעתיה דרבי עקיבא דו אומר לשונות כפולים עשרים וארבעה היו ט"ז באשכול שמנה בתאנים ורימונים ונושאי כלים על דעתיה דרבי ישמעאל טורטרין על דעתיה דרבי עקיבא טורטרין וטורטרי טורטרין:

כחנייתן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לד עמוד ב

כַּחֲנֵייתָן עֲבָרוּ. לְדִבְרֵי ר' אֶלְעָזָר בְּר' שִׁמְעוֹן, בְּזֶה אַחַר זֶה עֲבָרוּ. וְחַד אָמַר: בֵּין מָר וּבֵין מָר, כְּחֲנֵייתָן עֲבָרוּ. מָר סָבַר: אָדָם קַל, וּמָר סָבַר: מַיִם קַלִּים. "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: "שְׁלַח לְךָ" מִדַּעְתְּךָ, וְכִי אָדָם זֶה בּוֹרֵר חֵלֶק רַע לְעַצְמוֹ? וְהֵיינוּ דִּכְתִיב "וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר" וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: "בְּעֵינַי" וְלֹא בְּעֵינָיו שֶׁל מָקוֹם. "וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" אָמַר ר' חִייָא בַּר אַבָּא: מְרַגְּלִים, לֹא נִתְכַּוְּונוּ אֶלָּא לְבוּשָׁתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כְּתִיב הָכָא: "וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" וּכְתִיב הָתָם: "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה". "וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם, לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן זַכּוּר", אָמַר ר' יִצְחָק: דָּבָר זֶה מְסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ: מְרַגְּלִים עַל שֵׁם מַעֲשֵׂיהֶם נִקְרָאוּ, וְאָנוּ לֹא עָלְתָה בְּיָדֵינוּ אֶלָּא אֶחָד: "סִתּוּר בֶּן מִיכָאֵל", "סִתּוּר" שֶׁפָּתַר מַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, "מִיכָאֵל" שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ מָךְ. אָמַר ר' יוֹחָנָן: אַף אָנוּ נֹאמַר "נַחְבִּי בֶּן יָפְסִי", "נַחְבִּי" שֶׁהֶחֱבִיא דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, "יָפְסִי" שֶׁפִּיסֵּעַ עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן" "וַיָּבֹאוּ" מִבְּעֵי לֵיהּ? אָמַר רָבָא: מְלַמֵּד שֶׁפִּיסֵּר כֶּלֶב מֵעֲצַת מְרַגְּלִים, וְהָלַךְ וְנִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי אָבוֹת, אָמַר לָהֶן: אֲבוֹתַי! בַּקֵּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים שֶׁאֶנָּצֵל מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. יְהוֹשֻׁעַ כִּבֵּר בַּקֵּשׁ מֹשֶׁה עָלָיו רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ" יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. וְהֵיינוּ דִּכְתִיב: "וְעַבְדֵי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ". "וְשָׁם אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי", "אֲחִימָן" מִיּוּמָן שֶׁבָּאֲחָיו, "שֵׁשַׁי" שֶׁמֵּשִׂים אֶת הָאָרֶץ בִּשְׂחָתוֹת, "תַּלְמַי" שֶׁמֵּשִׂים אֶת הָאָרֶץ תְּלָמִים תְּלָמִים. דָּבָר אַחֵר: "אֲחִימָן" בָּנָה עֲנָת, "שֵׁשַׁי" בָּנָה אָלֵשׁ, "תַּלְמַי" בָּנָה תַּלְבּוּשׁ. "יְלִידֵי הַעֲנָק" שֶׁמַּעֲנִיקִין חַמָּה בְּקוֹמָתָן. "וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה", מַאי "נִבְנְתָה"? אִילֵימָא נִבְנְתָה מִמָּשׁ, אֶפְשָׁר אָדָם בּוֹנֶה בַּיִת לְבְנוֹ קָטָן קוֹדֶם לִבְנוֹ גָּדוֹל?! דִּכְתִיב: "וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם" וְגוֹ'! אֶלָּא שֶׁהָיְתָה מְבוּנָה עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצוֹעַן. וְאֵין לְךָ טְרָשִׁים בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יָתֵר מֵחֶבְרוֹן, מִשּׁוּם דְּקָבְרֵי בָהּ שִׁיכְבֵי. וְאֵין לְךָ מְעוּלָּה בְּכָל הָאֲרָצוֹת יָתֵר מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". וְאֵין לְךָ מְעוּלָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יָתֵר מִצּוֹעַן, דִּכְתִיב: "כִּי הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו" וַאֲפִילּוּ הָכִי חֶבְרוֹן מְבוּנָה אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצוֹעַן. וְחֶבְרוֹן טְרָשִׁים הָוֵי? וְהָא כְּתִיב: "וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא", וְאָמַר רַב אָוִיָּא וְאִיתֵימָא רַבָּה בַּר בַּר חָנָן: שֶׁהָלַךְ לְהָבִיא כְּבָשִׁים מֵחֶבְרוֹן. וְתַנְיָא אֵילִים מִמּוֹאָב, כְּבָשִׁים מֵחֶבְרוֹן. מִינָּהּ, אֵיידֵי דִּקְלִישָׁא אַרְעָא, עֲבָדָה רַעְיָא וְשָׁמֵן קְנֵיינָא. "וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ, וילכו

רש"י

כחנייתן עברו. י"ל הראשונים לעולם כשהיו מגיעין לשפת עבר השני לצד מערב היו הולכין למטה בירדן ועושין מקום מעמד לבאין אחריהם שהרי רוחב מחנה ישראל היה שנים עשר מיל ורוחב הירדן לא היה כ"א חמשים אמה ומיל הוא אלפים אמה וי"ל דדוקא באורך ורוחב חנייתן נכנסו בירדן אבל לאחר שנכנסו בירדן נמשכו זה אצל זה וצמצמו עצמן שאם לא תאמר כן אלא כדרך חנייתן עמדו בירדן אם כן לא עמדו כולם בירדן בשעה שהתנה יהושע עמהן שהרי אתה מוצא ברוחב שנים עשר מיל ת"פ רצועות רחבות חמשים אמה ברוחב הירדן ואורך כל רצועה י"ב מיל על רוחב נ' אמה ואם היה לך להקיף אותן ת"פ רצועות מדת ארכן זו אצל זו היה אורכו קרוב לאלף ות' (ומ') פרסאות כאורך הירדן והירדן לא נכרת כי אם עד ים הערבה ויוצא הוא ממערת פמייס שהוא בחלק דן כדאיתא בפ' מעשר בהמה (כלולות דף נה.) ואורך כל ארץ ישראל לא היה כ"א ת' פרסאות ועוד דהיאך היו יכולין לשמוע התנאים מפי יהושע אלא ע"כ בירדן לא היו עומדים כדרך חנייתן אלא מצומצמין ותימה לר"י נהי דדרך חנייתן עברו מ"מ הלא עמדו בירדן עד שגמר יהושע התנאים ונטלו האבנים ולא חזר לאיתנו עד שעברו כולן א"כ אותם נ' אמה של ירדן ושהות זה שעברו היו המים נגדשין ועולין יותר על י"ב מיל וי"ל אותו גודש שהיה מיותר על י"ב מיל לא הגיע לכלל גובה מיל ולהכי לא חשיב ליה: **בזה** אחר זה עברו. תימה א"כ אמאי תלי ליה ר' אלעזר בקלות המים והלא אינו תלויה אלא בעיכוב העברתם וי"ל דבתרתי פליגי על מה שמשוה קלות האדם לקלות המים אמר זה אינו שאפילו אם היו עוברין דרך חנייתן היו המים נגדשין יותר מי"ג מיל והוא לא אמר אלא י"ב ועוד שבזה אחר זה עברו ועל זה תמיה רבי אם בזה אחר זה עברו מה קצבה שייך דקאמר שלש מאות שלפי חשבון גודל המים היו עוברים ברוחב חצי מיל שהוא אורך ג' מאות חסר י"ב ביצד שתעשה י"ב רצועות מי"ב מיל על י"ב מיל וכל רצועה ברוחב מיל ואורך י"ב מיל וכשתצרפם זו אצל זו באורך יהיה אורך קמ"ד מיל על רוחב מיל תחלוק רוחב הרצועות ותצרפנה לאורך יהיה אורך רפ"ח מיל על רוחב חצי מיל והא מנא ליה שכך עברו ונראה דלר"א בר שמעון לא עברו כלל דרך חנייתן שהרי בשעת חנייתן היו מפוזרים מפני שהיו נוטים אהליהם זה רחוק מזה כדרך חניית שיירות אבל בשעברו נמשכין כולן זה אצל זה ושמא לא היה כל ישראל כי אם ברוחב חצי מיל על חצי מיל וכשעברו זה אחר זה כדרך בני אדם העוברין דרך שביל אחד בעשרה בני אדם זה אצל זה יכול להיות בשיעור ס' ריבוא ששוהין בהעברתן כל כך:

מר סבר אדם קל. נראה דה"פ אע"פ שהדבר ידוע שמים קלים היינו דוקא כשהן יורדין כדי דרך מרוצתן אבל כאן שהיו נגדשין ועולין שיעור קלות מים ושיעור קלות אדם שוה:

אבותי בקשו עלי רחמים. וא"ת והאמר בפרק מי שמתו (כלכלה דף יח.) דמיתי לא ידעין מידי ומשמע במסקנא ואפילו אבות העולם יש לומר דעל ידי תפלה שזה מתפלל מודיעין לזה שכך נתפלל והכי אמר בפרק שני דתענית (דף טז.) למה יוצאין לבית הקברות כדי שיבקשו עליהם מתים רחמים וכן בפרקי דחסידים בעובדא דרבי מנא דאשתטח אמערתא דאבוה: **ואמר** רב אויא ואיתימא רבה בר בר חנן שהלך להביא כבשים מחברון. אע"ג דמסיק בפרק שני דתמורה (דף יז:) דלאקרובי אזל מיהו שמעינן מיהת דשמן קנייינא מדסלקא דעתך למימר שהלך להביא כבשים:

תוספות

ולדברי ר"א בר שמעון. דאמר יותר משלש מאות מיל בזה אחר זה עברו איש אחר איש, נמצאו ששהו הרבה לעבור, דאי כחנייתן עברו משום קולא המים מאדם לא נגבהין כל כך: **מים קלים.** הרבה הם קלים מן האדם, ומר סבר אדם קל לרוץ כמו המים: **מדעתך.** אני איני מצוה אותך, אבל ישראל הם אומרים לך בדברתיב (קמיס ו) ותקרבון אלי כולכם וגו', אני איני מעבב על ידך: **כלום יש אדם.** כלומר אם הקב"ה צוה כלום היה אומר לו לעשות דבר ששופו לבא לידי הקלה: **לבשתה של ארץ ישראל.** אותן (שאילה) ששאלו תחלה שלוח המרגלים: [**לא עלה בידינו.** אין אנו יודעין לדרשו]: **סתר דברי.** הבחיש ועשה שונאו [של הקב"ה] בדאי: **שעשה שונאו של הקב"ה סד.** חלש, כדאמרי' לקמן אפלו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם: **שהחביא דבריו.** ולא אמרן כמות שהן: **שפסע.** דלג, שלא אמרן כאשר הם: יהושע. לא הצרך לילך, שבבר בקש עליו משה רחמים: והייני דכתיב ועבדי כלב וגו'. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה, והיא חברון כדכתיב (יהושע יד) ויתן את חברון לכלב, ש"מ כלב הוא דאזיל לחברון: **מימן.** גבור שבהם, כמו שיד היומין חשובה מן השמאל: **שעושה את הארץ כשחיתות.** שמקום רגליו מעמיק בארץ מרב כבדו ונבר שם בגומא וכשחת. ולשון ששי לא פורש לנו מאי דמי לשחיתות. ונראה לשון עמודי שש, שהם כבדים ומקום מעמדם נבר: **תלמים.** כתלם המחרשה שמעלה העפר ומעמיק בארץ: **שהיו מעניקים את החמה בקומתן.** מרב גבה קומתן דומין כאלו צוארם נוקב ועונק בנקב שהחמה יוצאה בו: **לבנו קטן.** כנען קטן הבנים של חם היה, ומצרים שני לבנים: **מבנה.** לשון אבנה ממגנה (בראשית עז), כלומר מיישבת בפירורה: **טרשים.** סלעים שאין עושין פירות בארץ לחה: **דקברי בה שכבי.** לא גרסינן מ"ט אלא ה"ק, ותדע דטרשין היא ואינה ראויה לפירות בכל שאר הארץ, לפיכך יחדוה לקבורת מתים: **כי היו בצען שריו.** של מלך ישראל, ששולחים אל פרעה לעזור לו על מלך אשור, אלמא פרעה בצען יתיב ושם הולכין לבקשו: **אלכה נא ואשלם את נדרי.** אלכה נא בחברון ואשלם הנדר שנדרתי בגשור, כדכתיב בתריה כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור, ובחברון מאי בעי והלא לא היה שם המזבח כי אם בגבעון: **להביא כבשים לעולה.** דאמר מר במס' מנחות בכבשים מחברון, אלמא ארץ מרעה היתה: **מנה.** כלומר מתשובתך אתה מסייענני, שלא היתה חשובה לזרע בשאר הארץ מאחר שהיא בת טרשים כדאמרי' בבבא מציעא בהשוכר (דף פ.) ואי ארעא דמחוזקא בגרונדי והיא שניהם משלמין: **דקלישא ארעא.** עפר של טרשים דק וקלוש ומועט הוא, ומתוך כך לא היו חורשים ורועים אותה תבואה מאכל אדם: **ועבדה רעיא.** מצמחת ומעלה עשבים ואוכלים הצאן: **ושמן קנייא.** המקנה הצאן, שכן דרך הצאן להשביח בארץ יבשה וטרשים יותר מארץ לחה: וילכו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

אם כן **כַּחֲנָיֵיתָן עָבְרוּ** – לא עברו את הירדן בזה אחר זה, אלא כמו סדר חנייתן, **וּלְדִבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שגבהו המים יותר משלש מאות מיל, חייבים לומר **שֶׁבָּזֶה אַחַר זֶה עָבְרוּ**, וארך זמן רב והספיקו המים להערם זה על גבי זה כדלעיל לגובה כה עצום. **וְחַד** – רבי אמי או רבי יצחק נפחא **אָמַר, בֵּין מַר** – רבי יהודה, **וּבֵין מַר** – רבי אלעזר ברבי שמעון, סוברים **שֶׁכַּחֲנָיֵיתָן עָבְרוּ**, אלא **שֶׁמַּר** – רבי יהודה **סָבַר אָדָם** קַל לרוץ כמו המים, וכמו שעברו עם ישראל מהלך שנים עשר מיל, כך גם נערמו המים לגובה שנים עשר מיל, **וּמַר** – רבי אלעזר ברבי שמעון **סָבַר מַיִם** קַלִּים לרוץ יותר מן האדם, ואף שעם ישראל עברו מהלך שנים עשר מיל בלבד, המים נערמו באותו זמן לגובה רב של יותר משלש מאות מיל.

כיון שהזכירה הגמרא לעיל את מעשה המרגלים, ממשיכה לברר ממעשי המרגלים, ואחר כך תחזור לעניני קריעת הירדן ומעבר ישראל בו. נאמר בתחילת פרשת המרגלים "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים", **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, מה שאמר לו ה' "שְׁלַח לְךָ", פירושו **מִדַּעְתְּךָ**, דהיינו אני איני מצוה אותך, רק ישראל בקשו ממך כמו שאומר להם משה בספר דברים "ותקרבון אלי כולכם", ואני איני מעכב על ידך. ובודאי שלא ציוהו ה' על כך, והראיה **וְכִי אָדָם זֶה בּוֹרֵר חֵלֶק רַע לְעַצְמוֹ** – והרי אדם לא בוחר לעצמו דבר רע, ואם כן בודאי ה' לא היה מצוה דבר שסופו לבוא לידי תקלה. ומבארת הגמרא, **וְהֵיכָנוּ דִּכְתִיב** שאומר להם משה "**וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר**", **וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, יש לדייק לשון הפסוק "**בְּעֵינַי**" **וְלֹא בְּעֵינָיו שֶׁל מָקוֹם**.

עוד דורשת הגמרא מענין המרגלים, כתוב בהמשך הפסוק שם "ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו **וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ**", **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא**, הבקשה שביקשו ישראל ממשה מלכתחילה שישלח **מְרַגְּלִים, לֹא נִתְכַּוְּונוּ אֶלָּא לִבְוֹשְׁתָּהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, ויש ללמוד זאת מגזירה שוה, **כְּתִיב הָכָא** "**וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ**" **וּכְתִיב הָתָם** "**וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה**" **וְגוֹ'**, וכמו שם לשון "וחפרה" הוא לשון בושה, כפי שכתוב לגבי החמה, כך גם כאן "ויחפרו" הוא לשון בושה, שרצו לבייש את ארץ ישראל.

עוד כתוב בפרשת המרגלים, "**וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן זַכּוּר**", **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, דָּבָר זֶה מָסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, מְרַגְּלִים עַל שֵׁם מַעֲשֵׂיהֶם נִקְרְאוּ** – מכל שם של מרגל ושם אביו, אפשר לדרוש את מהות מעשיהם, **וְאָנוּ לֹא עָלְתָה בְּיָדֵינוּ** לדרוש כל שמותם, **אֶלָּא אֶחָד** בלבד, והוא "**סְתוּר בֶּן מִיכָאֵל**", וכך דרשנו, "**סְתוּר**" **שֶׁסָּתַר מַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** – הכחיש את ה' ועשאו כביכול בדאי, "**מִיכָאֵל**" **שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ כָּךְ** – עשה את ה' כביכול חלש שאינו יכול להכניסנו לארץ. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַף אָנוּ נֹאמַר** לדרוש עוד שם מהמרגלים, והוא "**נַחְבִּי בֶּן יָפְסִי**", וכך נדרשנו, "**נַחְבִּי**" **שֶׁהֶחְבִּיא דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא**, ולא האמין במה שהעיד על הארץ שהיא טובה, "**יָפְסִי**" **שֶׁפִּיסַּע עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** – שדילג על מדותיו של ה' שנותן שכר טוב למאמינים בו.

עוד נאמר בפרשת המרגלים "**וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן**", ויש להקשות, "**וַיָּבֹאוּ**" **מִבְּעֵי לֵיהּ**, שהרי מדבר על המרגלים שהם רבים, וכמו שהתחיל הפסוק "ויעלו". אלא **אָמַר רָבָא, מְלַמֵּד שֶׁפִּירֵשׁ כָּלֵב מֵעֲצַת מְרַגְּלִים, וְהָלַךְ וְנִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי אָבוֹת, אָמַר לָהֶן כֹּלֶב** לאבות, אנא **אָבוֹתַי בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים שֶׁאֶנָּצֵל מֵעֲצַת מְרַגְּלִים**, ולכן אומר הפסוק "ויבא עד חברון" בלשון יחיד, שרק כלב הלך לשם. **יְהוֹשֻׁעַ** לא הלך, משום שלא היה צריך לזה, **שִׁבְּרָר בַּקֵּשׁ מֹשֶׁה עָלָיו רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר** "**וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ**", הוסיף לו י' על שמו וקראו "יהושע", שהתפלל **יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. וְהֵיכָנוּ דִּכְתִיב** "**וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ** וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה" **וְגוֹ'**, הרי שהובטחה לו אותה הארץ שבא שמה, והיא חברון, וכן נתקיים כמו שכתוב בספר יהושע "ויתן את חברון לכלב בן יפונה לנחלה".

עוד נאמר בפרשת המרגלים "**וְשָׁם אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי וְגוֹ'** ילידי הענק", דורשת הגמרא, "**אֲחִימָן**" נדרש שהוא **מִיּוּמָן שֶׁבְּאֲחָיו** – הגבור שבין הענקים, כמו שיד ימין חשובה מן השמאל. "**שֵׁשַׁי**" נדרש **שֶׁמְּשַׁשִּׁים אֶת הָאָרֶץ בִּשְׁחָתוֹת** – שמחמת כובדו רגליו הם כעמודי שש ושוקעים בארץ וניכר שם כגומא וכבור שחת. "**תַּלְמַי**" נדרש **שֶׁמְּשַׁשִּׁים אֶת הָאָרֶץ תְּלָמִים תְּלָמִים** – מחמת כובדו דורס בארץ וחורץ כתלמי המחרישה. **דָּבָר אַחֵר, אֲחִימָן בָּנָה** את העיר **עֲנָת, שֵׁשַׁי בָּנָה** את העיר **אָלֵשׁ, תַּלְמַי בָּנָה** את העיר **תַּלְבּוּשׁ**. עוד יש לדרוש המשך הפסוק שם "**יְלִידֵי הָעֲנָק**", למה נקראו "ענק", על שם **שֶׁמַּעֲנִיקִין חַמָּה בְּקוֹמָתָן** – מרוב גובהם נראה כאילו החמה היא ענק היינו שרשרת, סביב לצוארם.

עוד נאמר בפרשת המרגלים "**וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה** לפני צוען מצרים". שואלת הגמרא, **מַאי** "**נִבְנְתָה**". מנסה הגמרא לבאר, **אִילֵימָא נִבְנְתָה מַמָּשׁ** – אם נבאר הפסוק כפשוטו שהעיר חברון נבנתה שבע שנים לפני שנבנתה צוען מצרים. דוחה הגמרא, וכי **אֶפְשָׁר אָדָם** – היינו חם, **בּוֹנֶה בַּיִת לִבְנוֹ קָטָן** – כנען, שחברון בארץ כנען, **קוֹדֶם** שבונה **לִבְנוֹ גָּדוֹל** – מצרים, ומביאה הגמרא ראיה שמצרים היה יותר גדול מכנען, **דִּכְתִיב** "**וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם** ופוט וכנען" **וְגוֹ'**.

מבארת הגמרא, **אֶלָּא, שֶׁהָיְתָה** חברון **מְבוּנָה** – מרובה ומיושבת בפירות, **עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה** – פי שבע מאשר כמות הפירות **שִׁבְצוֹן**. וכדי שנבין כמה הריבוי בפירות שבארץ ישראל, מתארת הגמרא, **וְאֵין לָךְ טְרָשִׁים** – סלעים, שאינם עושים פירות כקרקע לחה, **בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יָתֵר מֵחֶבְרוֹן, (מִשּׁוּם)** וזו הסיבה **דְּקָבְרֵי בָּהּ שֵׁיכְבֵי** – שייחדוה לקבורת מתים, כי אינה ראויה לפירות, ולעומת זאת, **וְאֵין לָךְ מְעוּלָּה בְּכָל הָאֲרָצוֹת יָתֵר מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר** "**כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם**", **וְאֵין לָךְ מְעוּלָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יָתֵר מִצּוֹעַן, דִּכְתִיב** "**כִּי הָיוּ בְצוֹעַן שָׂרָיו**" – שמלך ישראל שלח שריו לצוען לבקש מפרעה לעזור לו להלחם נגד מלך אשור, אם כן רואים שפרעה קבע מושבו בצוען, ובודאי משום שהיתה המשובחת ביותר, **וַאֲפִילּוּ הָכִי** – למרות שבחה העצום של צוען, העיר **חֶבְרוֹן** הפחות משובחת שבארץ ישראל, היא **מְבוּנָה אֶחָד מִשִּׁבְעָה** – פי שבע מאשר יש **בְּצוֹעַן**.

שואלת הגמרא, **וְחֶבְרוֹן טְרָשִׁים הָוֵי** – האם אכן חברון היא עיר עם אדמת טרשים שאינה מצמחת פירות, **וְהָא כְּתִיב** "**וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלֵכָה נָא** ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון, כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור" **וְגוֹ'**, **וְאָמַר רַב אַוְיָא וְאִיתֵימָא רַבָּה בַּר בַּר חָנָן**, וכי בחברון זובחים, והרי אין שם מזבח, אלא ודאי **שֶׁהָלַךְ לְהָבִיא כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן** לעולה, אם כן רואים שחברון היא ארץ מרעה משובחת. **וְתַנְיָא** – גם בברייתא שנינו, **שֵׂאִילִים** משובחים לוקחים **מִמּוֹאָב, וּכְבָשִׂים** משובחים לוקחים **מֵחֶבְרוֹן**, הרי שחברון ארץ משובחת היא, ולא טרשים.

מתרצת הגמרא, **מִינָּהּ** – אדרבה משאלתך וראיותיך אתה מסייעני שחברון היתה אדמת טרשים ולא חשובה לצמיחת פירות, **אֵיידֵי דִּקְלִישָׁא אַרְעָא** – שכיון שהארץ חלשה ומועטת, לא היו זורעים אותה להצמיח פירות למאכל אדם, אלא **עֲבָדָהּ רָעְיָא** – מצמחת מעצמה עשבים הראוים לצאן למרעה, **וְשָׁמַן קְנֵינְיָא** – ובזה היה הצאן משמין, שכן דרך הצאן להשביח יותר באדמה יבשה וטרשים מאשר באדמה לחה.

עוד נאמר בפרשת המרגלים "**וַיָּשׁוּבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ** מקץ ארבעים יום

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לה עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, תיבת 'וילכו' מיותרת, שהרי כבר כתוב לפני כן 'וישובו', אלא **מַקִּישׁ הֲלִיכָה לְבִיאָה** – לומדים בהקש זה מזה, **מַה בִּיאָה** – כשבאו המרגלים בחזרה מארץ ישראל, היו **בְּעֲצָה רָעָה, אַף הֲלִיכָה** – כשיצאו מהמדבר לארץ ישראל, היו **בְּעֲצָה רָעָה,** שמתחילה היתה כוונתם להוציא דבה על הארץ.

עוד נאמר בפרשת המרגלים, **"וַיְסַפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ** אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא" **וְגוֹ',** ששיבחו את הארץ, **וּכְתִיב** אחרי כן, שממשיכים לספר **"אֲפֶס כִּי עַז הָעָם** היושב בארץ וגו'", **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (סִימָן אֵמֶ"ת לְבַד"ו לְוֵי"ח) מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כָּל לָשׁוֹן הָרָע שֶׁאֵין בּוֹ דָּבָר אֱמֶת בִּתְחִילָּתוֹ** – שלא מתחיל המספר בדברים אמתיים בתחילה, **אֵין מִתְקַיֵּים בְּסוֹפוֹ** – שמחזיקים אותו השומעים כשקרן, לכן גם המרגלים פתחו בשבח הארץ תחילה.

עוד נאמר בהמשך הפרשה שם **'וַיַּסֵּב כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה',** שכלב בן יפונה השתיק את העם 'אל משה' דהיינו בדברים שדיבר על משה, וחשבו השומעים שרוצה לספר בגנותו, וכפי שמבאר זאת מיד רבה, **אָמַר רַבָּה, שֶׁהִסִּיתָן** כלב לבני ישראל שהקשיבו למרגלים, **בְּדְבָרִים** אחרים **פָּתַח** [דחזייה] – ראה כלב בן יפונה, **שִׁיהוֹשֻׁעַ דְּקָא מִשְׁתָּעֵי** – שרצה לדבר, **אָמְרֵי לֵיהּ** המתלוננים, **דַּיָּן רֹאשׁ קְטִיעָה** – זה שראשו קטוע, שאין לו בנים ליטול חלק בירושת הארץ, **יָמֵל** – ידבר, בתמידה, והשתיקוהו בנזיפה. **אָמַר** כלב בלבו, **אִי מִשְׁתָּעִינָא** – אם אדבר, **אָמְרִי בִּי מִילְּתָא** – יאמרו גם עלי דברים, **וְחָסְמִין לִי** – וישתיקו אותי, לכן **אָמַר לָהֶן** כך, **וְכִי זוֹ בִּלְבָד עֲשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם,** וכשהתחיל לדבר בסגנון זה, **סָבְרֵי בִּגְנוּתֵיהּ קָא מִשְׁתָּעֵי** – סברו שרוצה לדבר בגנות משה, לכן **אִישְׁתִּיקוּ,** ואז **אָמַר לְהוּ,** אכן לא זו בלבד עשה לנו משה, אלא גם **הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן,** ולכן **אִם יֹאמַר** לנו משה **עֲשׂוּ סוּלָּמוֹת וַעֲלוּ לָרָקִיעַ,** וכי **לֹא נִשְׁמַע לוֹ,** בתמידה. וזה מה שהמשיך כלב **'עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ' וְגוֹ',** שנעלה אף בסולמות לרקיע אם יצוה אותנו. וממשיך הפסוק, **'וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת' וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, דָּבָר גָּדוֹל דִּבְּרוּ מְרַגְּלִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** כדי לסתור דברי כלב, וכנאמר בהמשך הפסוק **'כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ',** ודורשים שלא התכוונו 'ממנו' שפירושו 'מאיתנו', אלא 'ממנו' שפירושו 'מאיתו', **אֵל תִּקְרֵי 'מִמֶּנּוּ' אֶלָּא 'מִמֶּנּוּ',** כְּבִיכוֹל רצו המרגלים לומר **שֶׁאֲפִילּוּ בַּעַל הַבַּיִת אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם** – משל למפקיד אצל חבירו ולא יכול לקחת פקדונו, חס ושלום כביכול הקדוש ברוך הוא לא יצליח להוציא האומות החזקות האלו מארץ ישראל.

עוד אמרו המרגלים **'אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא',** דָּרַשׁ **רָבָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה** – שהראיתי להם כאילו היא ארץ אוכלת יושביה שמתים שם הרבה, **וְהֵם** – המרגלים **חָשְׁבוּ לְרָעָה.** ומבארת הגמרא, **אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה, דְּכָל הַיָּא דְּמָטוּ** – כל מקום שהגיעו המרגלים, **מֵת חֲשִׁיבָא דִּידְהוּ** – מת אדם חשוב מיושבי הארץ, **כִּי הֵיכִי דְּנִיטְרְדוּ וְלֹא לִשְׁאֲלוּ אַבַּתְרֵיהוּ** – כדי שיהיו האמוריים טרודים ולא ישאלו מיהם המרגלים. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי אִיּוֹב נָח נַפְשֵׁיהּ** – ויש אומרים שאיוב מת באותה שעה, כדי שלא תגן זכותו עליהם, וזה מה שאמרו יהושע וכלב 'סר צלם מעליהם'. ממשיכה הגמרא, כיון שמתו האנשים דלעיל, **וְאִטְרִירוּ כּוּלֵּי עָלְמָא בְּהֶסְפֵּדָא** – והתעסקו כל האמוריים בהספד, והיה הדבר לטובה מאת ה', אך המרגלים **הֵם חָשְׁבוּ לְרָעָה,** שהרבה אנשים מתים שם בכל מקום, לכן אמרו **'אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא'.**

עוד תיארו המרגלים **"וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" וְגוֹ',** ומבארת הגמרא, **אָמַר רַב מְשַׁרְשְׁיָא, הַמְרַגְּלִים שַׁקְרֵי הֲווּ** – שקרנים היו, והראיה היא, **בְּשִׁלְמָא** מה שאמרו **'וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים, לְחַיֵּי** – מובן, שהרגישו בעצמם כחגבים, **אֶלָּא** מה שאמרו **'וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם', מְנָא הֲווּ יָדְעֵי** – כיצד ידעו איך נראו בעיניהם של האמוריים, אלא ודאי שקרנים היו. דוחה הגמרא, **וְלֹא הִיא** – לא היו שקרנים בזה, שעל סמך מעשה אמרו כן, **כִּי הֲווֹ מַכְּרֵי אֲבֵילֵי** – כשהיו האמוריים מברים את האבלים בסעודה בחזרתם מבית הקברות, **תּוּתֵי אַרְזֵי הֲווּ מַכְּרֵי** – היו מברים אותם תחת עצי ארזים, **וְכִי חָזִינְהוּ סָלְקוּ וְתָבֵי בְּאִילְּנֵי** – כשראום המרגלים עלו וישבו על האילנות מרוב פחדם, **שָׁמְעֵי דְּקָאמְרֵי** – ושמעום המרגלים מראש האילן שהיו האמוריים אומרים, **קָחֲזִינַן אִינְשֵׁי דְּדָמוּ לְקַמְצֵי בְּאִילְּנֵי** – ראינו בעצים אנשים שדומים לנמלים.

עוד נאמר בפרשת המרגלים **"וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ** העם בלילה ההוא". **אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ הַיּוֹם** שחזרו המרגלים מארץ ישראל ובכו כל העדה, **[עֶרֶב] תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵן בָּכוּ בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם, וַאֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם** יום זה **בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת.**

עוד נאמר שם **"וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לִרְגּוֹם אוֹתָם בָּאֲבָנִים"** וכתיב בהמשך הפסוק **"וְכְבוֹד ה' נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד", אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, מְלַמֵּד שֶׁנִּטְּלוּ אֲבָנִים וּזְרָקוּם כְּלַפֵּי מַעְלָה,** כביכול בטענה גם כלפי ה' יתברך, ודרשו כן מהסמיכות 'וכבוד ה'' ל'לרגום אותם באבנים'.

עוד נאמר שם **"וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִיאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה", אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שֶׁמֵּתוּ מִיתָה מְשׁוּנָּה,** שהרי כתוב 'במגפה' ולא 'במגפה', משמע במגפה מיוחדת וראויה להם במדה כנגד מדה. ומהי המיתה המשונה, **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, דָּרַשׁ רַבִּי שִׁילָא אִישׁ כְּפַר תְּמַרְתָּא, מְלַמֵּד שֶׁנִּשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם** מתוך פיהם, **וְנָפַל** לשונם **עַל טִיבּוֹרָם, וְהָיוּ תּוֹלְעִים יוֹצְאוֹת מִלְּשׁוֹנָם** שנפלה, **וְנִכְנָסוֹת** התולעים **בְּטִיבּוֹרָם, וּמִטִּיבּוֹרָם** גם יצאו תולעים **וְנִכְנָסוֹת בְּלְשׁוֹנָם** שנפלה על טיבורם. **וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, בְּאַסְכָּרָה מֵתוּ** שהיא באה על לשון הרע.

חוזרת הגמרא לברייתא שעסקנו לעיל בעניין בקיעת הירדן ומעבר בני ישראל בו, שהכהנים עמדו במקומם עד שעברו כל העם לצד מערב, **וְכֵיוָן שֶׁעָלָה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מִן הַיַּרְדֵּן,** שבו הכהנים פסיעה לאחורידם לצד מזרח, **וְחָזְרוּ מַיִם לִמְקוֹמָן, שֶׁנֶּאֱמַר "וְיַרְדֵּן בַּעֲלוֹת** [כַּעֲלוֹת] **הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן, נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרָבָה וַיָּשׁוּבוּ מֵי הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם עַל כָּל גְּדוֹתָיו", נִמְצָא** שאחרי שחזרו הכהנים פסיעה לאחורידם ושבו מי הירדן בבתחילה, כעת **אָרוֹן וְנוֹשְׂאָיו וְכֹהֲנִים מִצַּד אֶחָד** – מזרח, **וְיִשְׂרָאֵל מִצַּד אֶחָד** – מערב. ואז **נָשָׂא אָרוֹן אֶת נוֹשְׂאָיו** הכהנים **וְעָבַר** באויר מעל הירדן לצד השני לשאר עם ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּם כָּל הָעָם לַעֲבוֹר, וַיַּעֲבֹר אָרוֹן ה' וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם".** וְעַל דָּבָר זֶה שלא ידע אותו עוזא, **נֶעֱנַשׁ עוּזָּא שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹאוּ עַד גֹּרֶן כִּידוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶת יָדוֹ לֶאֱחֹז אֶת הָאָרוֹן** כי שמטו הַבָּקָר", **אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עוּזָּא, נוֹשְׂאָיו נָשָׂא** הארון, וכדלעיל, **אַתָּה עַצְמוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שיכול לישא, ועל כן טעה עוזא ששלח ידו לאחוז את הארון.

המשך בעמוד 186

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לה עמוד א

רש"י

1 וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ. לא גֵּרְסִינָן וּכְתִיב, [אֶלָּא] וַיֵּלְכוּ יְתֵירָא הוּא כְּיָן דִּכְתִיב [לְעִיל] וְיָשׁוּבוּ לֹא הָוָה
2 לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְגוֹ': מַקִּישׁ הֲלִיכָתָן. שֶׁהָלְכוּ לְתוּר לְבִיאָתָן: אַף הֲלִיכָתָן
3 בְּעֲצָה רָעָה. שֶׁמַּתְחִלָּה לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוְּנוּ: אֵינוֹ מִתְקַיֵּים. שֶׁמַּחֲזִיקִין אוֹתָן הַשּׁוֹמְעִין
4 בְּבִדְּאִין, לְפִיכָךְ אוֹמֵר דְּבַר אֱמֶת תְּחִלָּה כְּדֵי שֶׁיְּאַמְּינוּ, וְאַף מְרַגְּלִים לְכָךְ פָּתְחוּ בְּשֶׁבַח
5 הָאָרֶץ תְּחִלָּה: שֶׁתִּקֵּן: אֵל מֹשֶׁה. בְּדִבְרִים,
6 שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר בְּמֹשֶׁה וְהָיוּ סְבוּרִים שֶׁבְּגִנּוּתוֹ
7 רוֹצֶה לְסַפֵּר: שֶׁהֶסִיתָם בְּדִבְרִים. כְּדִמְפָרֵשׁ וְאִזֵּיל:
8 דְּחִוְיֵיהּ. כְּלָב לִיהוֹשֻׁעַ שֶׁרָצָה לְדַבֵּר וְשִׁתְּקוּהוּ
9 בְּנִזִּיפָה וְאָמְרוּ לוֹ רֹאשׁ הַקְּטוּעַ יְדַבֵּר, מִי שֶׁרֹאשׁוֹ
10 קָטוּעַ שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים לִטּוֹל חֵלֶק בָּאָרֶץ הוּא יְדַבֵּר
11 בְּפָנֵינוּ: וְחָסְמִין לִי. מִשְׁתִּקִּין אוֹתִי: עָלֶה נַעֲלָה. אַף
12 לְשָׁמַיִם אִם יַצְוֶה עָלֵינוּ: מִמֶּנּוּ. מִן הַקָּבָּ"ה: אֹל
13 תִּקְרֵי. לֹא גְּרֵס, שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ קְרִיָּה בֵּין מִמֶּנּוּ
14 הַנֶּאֱמָר עַל יָחִיד שֶׁנִּדְבָּרִים עָלָיו לְמִמֶּנּוּ שֶׁל רַבִּים
15 שֶׁאוֹמְרִים עַל עַצְמָן: אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו. אִם
16 הִפְקִידָם שָׁם: בַּעַל הַבַּיִת. אֲדוֹן הָעוֹלָם: אֲנִי
17 חִשַּׁבְתִּיךָ לְטוֹבָה. שֶׁהֶרְאִיתִיךָ לָהֶם כְּאוֹכֶלֶת
18 יוֹשֶׁבֶיהָ שְׁמֵתִים בָּהּ תְּדִיר: שֹׁכֵב אִיּוֹב. שֶׁלֹּא תְּגַן
19 זְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם, וְהֵיינוּ דְּקָאֲמַר כָּלֵב סַר צִלָּם
20 מֵעֲלֵיהֶם: ה"נ וְלֹא הִיא כִּי הָווּ מַכְּרֵי אֲבִילֵי תּוּתֵי
21 אַרְזֵי הָווּ מַכְּרֵי. וְלֹא הָיוּ שִׁקְרָנִים בְּזֹאת (וְלֹא הָיוּ
22 נְרָאִים בְּהֶן שִׁקְרָנִים) דְּאִינְהוּ שְׁמַעְינְהוּ לְאָמוֹרַיִם
23 שִׁקּוֹרִין אוֹתָן חֲגָבִים, דְּכִי הָווּ אָמוֹרַיִם מְבָרֵין אֶת
24 אֲבִילֵיהֶם כְּשֶׁחוֹרְרִין מִן הַקֶּבֶר, כְּדַאֲמַר לְעִיל דְּכָל
25 הֵיכָא דִּמְטוּ שְׁכִיב חֲשִׁיבָא מְנַיְּיהוּ וּמְבָרֵין לְאָבֵל
26 סְעוּדָה לְנַחֲמוֹ תּוּתֵי אַרְזֵי הָווּ מַכְּרֵי לְהוּ:
27 וְכִרְחֵיוְיהוּ. וְהֵם יְרֵאִים לַעֲמוֹד לְפָנֵיהֶם סָלְקִי
28 וְיָתְבֵי בְּאִילָנֵי: וּוְרָקוּם כְּלַפֵּי מַעֲלָה. (שֶׁדַּי) [שֶׁרָצוּ]
29 לִרְגּוֹם אוֹתָם (וְקָאֵי) נַמִּי אִכְּבּוֹד ה': בַּפַּגְּפָה.
30 מִדְּלָא קָרִינָן בְּמַגֵּפָה מִשְּׁמַע בַּמֵּיחֶדֶת וּרְאוּיָה
31 לָהֶם בְּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה: בְּאַסְכָּרָה מָתוּ. שֶׁהִיא
32 בָּאָה עַל לְשׁוֹן הָרַע כְּדַאֲמַרִינָן בְּבַמָּה מְדַלְּקִין
33 (שַׁבָּת קַף נֹ:) וְכֵיוָן שֶׁעָלָה כוּי. סִיפָא דְּבַרְייְתָא
34 דְּלְעֵיל הִיא, אֶלָּא אַיְדֵי דְּתָנָא בָּהּ וּמִכָּאן אַתָּה
35 מְחַשֵּׁב לְאַשְׁכּוֹל נָקֵט לָהּ לְפָרְשַׁת מְרַגְּלִים הָכָא:
36 שֶׁכּוּ הַמִּים לִמְקוֹמָם. שֶׁהַכְּהָנִים עָמְדוּ בְּמִקּוֹמָם

תוספות

37 עַד שֶׁעָבְרוּ כָּל הָעָם, וּכְשֶׁעָבְרוּ נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הַחֲרָבָה וְנִמְשְׁכוּ לְאֲחוֹרֵיהֶם
38 פְּסִיעָה אַחַת, נִמְצְאוּ כֹּהֲנִים מִצַּד זֶה כּוּ'. וְאע"ג דְּהַהוּא קְרָא דְּזִיהִי כַּאֲשֶׁר תֵּם כָּל הָעָם
39 לַעֲבוֹר קָדִים, דְּמַשְׁמַע דְּהַאי נִתְּקוּ רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים בְּעֶבֶר הַשֵּׁנִי כְּתִיב, לֹא הָוֵי הָכִי אֶלָּא אֵין
40 מְקַדֵּם וּמְאַחֵר, דְּאִי כְּסִדְרָן כְּתִיב הָא נָפְקֵי לְהוּ מִן הַיַּרְדֵּן דִּכְתִיב וַיֶּעֱבוֹר אֲרוֹן ה' וְהַכֹּהֲנִים
41 לִפְנֵי הָעָם וְהָעָם עָלוּ, וְכֵיוָן דְּאָרוֹן וְהַכֹּהֲנִים עָלוּ
42 וְעָבְרוּ אַחֲרֵיהֶם עַד שֶׁבָּאוּ לִפְנֵיהֶם הֲרֵי יְצָאוּ מִן
43 הַיַّרְדֵּן וּמֵאֵי תּוּ דְּקָאֲמַר וַיְצוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַכֹּהֲנִים
44 לֵאמֹר עֲלוּ מִן הַיַּרְדֵּן, אֶלָּא אֵין מְקַדֵּם וּמְאַחֵר
45 וְהַאי עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן דְּקָאֲמַר לְהוּ הָכִי קָאֲמַר לְהוּ,
46 סַלְּקוּ רַגְלֵיכֶם לְאֲחוֹרֵיכֶם וְעוֹדֶם בָּעֶבֶר
47 הַמִּזְרָחִית, וּכְתִיב בְּתַרְיְיהוּ נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי
48 הַכֹּהֲנִים אֶל הַחֲרָבָה וְיָשׁוּבוּ מִי הַיַּרְדֵּן אֶל מְקוֹמָם:
49 נָשָׂא אֲרוֹן אֶת נוֹשְׁאֵי וְעָבֹר. וְהֵיינוּ קְרָא קַמָּא
50 דִּכְתִיב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תֵּם כָּל הָעָם לַעֲבוֹר [וַיַּעֲבוֹר]
51 אֲרוֹן ה' וגו': עַל עַסְקֵי שָׁלוֹ. שְׁגֻגָּה שֶׁשִּׁגֵּג לְאֲחוֹרוֹ
52 בוֹ: שֶׁעָשָׂה צְרָכָיו. וְשֹׁל לְשׁוֹן כִּי יִשַּׁל זִרְתָּךְ (דְּבָרִים
53 כה) וּבִשְׁלִיקָתָה (שָׁם), דָּבָר הַמֻּטָּל מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה:
54 הָאָרוֹן נָגֵיס לְעוֹלָם. שֶׁהַרֵי נִגְנַז כִּדְאָמַר בְּיוֹמָא (קַף
55 נֹב:) שֶׁגְּנָזוֹ יֹאשִׁיָּהוּ: חֲרֵדָה. עֹנֶשׁ שֶׁאוֹפֵן עַל פְּנֵי
56 הַנֶּחֱלִים: נֶגֶשׁ עֹזֶא. שִׁמְּת עֹזָא עַל יָדוֹ: זְמִירוֹת
57 הָיוּ לִי חֶקְיוֹ בְּבֵית מְגוּרִי. כְּשֶׁהָיִיתִי בּוֹרֵחַ מִפְּנֵי
58 אוֹרְבֵי וְאָגוּר מִפְּנֵיהֶם הָיִיתִי מִשְׁתַּעְשֵׁעַ בְּחֻקֶּיךָ
59 וְהָיוּ לִי לְזִמִּירוֹת לְשַׁעֲשֻׁעַנִי: הֲתָעִיף. לְשׁוֹן
60 (כְּפוּל), וְכִפְלָתָ מִתַּרְגֵּמִינָן וְתַעְיוֹף (שְׁמוֹת כז) שֶׁאם
61 תַּכְפִּיל עֵינֶיךָ לְסָתוֹם עֵין בְּהֶסֵּח הַדַּעַת מֵהַסְּתָבֵּל
62 בְּהֶן מִיָּד וְאֵינֶנּוּ: לֹא נָתָן. עֲגֻלּוֹת מֹשֶׁה לִבְנֵי קְהָת
63 לְפִי שֵׁשׁ עֲלֵיהֶם לְשֵׂאת בְּכָתֵף, כִּי לֹא הָיוּ מְמֻנִּים
64 אֶלָּא עַל דְּבַר קֹדֶשׁ הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה
65 וּמִזְבַּח הַזָּהָב: וַיָּדְ בְּאַנְשֵׁי בֵית שָׁמֶשׁ. לֹא בְּחִבָּ
66 הַכָּאָה דָּדוּד כְּתִיב אֶלָּא כְּשֶׁהֵבִיאוּהוּ הַפֻּרוֹת
67 מִפְּלִשְׁתִּים, וְאִידֵּי דְּאִיירֵי בְּאָרוֹן נָקֵט לֵהּ: מִשּׁוּם
68 דְּרָאוּ. וְנִסְתַּכְּלוּ בּוֹ וַיָּדָ, בְּתִמְיָהּ: קוֹצְרִין
69 וּמִשְׁתַּחֲוִים הָיוּ. לֹא בְּטֵלוּ מִמְּלַאכְתָּן לְכַבְּדוֹ.
70 וְהַאי רָאוּ לְשׁוֹן בְּזָיוֹן, כְּמוֹ אֵל תִּרְאוּנִי שָׁאנִי
71 שְׁחַרְחֹרֶת (שִׁיר א):

1 וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ" אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי:
2 מַקִּישׁ הֲלִיכָה לְבִיאָה, מָה בִּיאָה בְּעֲצָה רָעָה, אַף הֲלִיכָה
3 בְּעֲצָה רָעָה. "וַיְסַפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ" וּכְתִיב: "אֶפֶס כִּי
4 עַז הָעָם", אָמַר ר' יוֹחָנָן (סימן אמ"ת לבד"ו לוי"ה)
5 מְשׁוּם ר' מֵאִיר: כָּל לָשׁוֹן הָרָע שֶׁאֵין בּוֹ דְּבַר אֱמֶת
6 בְּתְחִילָּתוֹ, אֵין מִתְקַיֵּים בְּסוֹפוֹ. "וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל
7 מֹשֶׁה" אָמַר רַבָּה: שֶׁהֶסִיתָן בְּדִבְרִים. פָּתַח יְהוֹשֻׁעַ דִּקָּא
8 מִשְׁתָּעֵי, אָמְרִי לֵיהּ: דֵּין רֹאשׁ קְטִיעָה יְמַלֵּל? אָמַר אִי
9 מִשְׁתָּעֵינָא, אָמְרִי בִּי מִילְתָא וְחָסְמִין לִי. אָמַר לָהֶן: וְכִי
10 זוֹ בִּלְבַד עָשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם? סְבְרִי בִּגְנוּתֵיהּ קָא
11 מִשְׁתָּעֵי, אִישְׁתִּיקוּ. אָמַר לְהוּ: הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע
12 לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. אִם יֹאמַר "עֲשׂוּ
13 סוּלָּמוֹת וַעֲלוּ לָרָקִיעַ" לֹא נִשְׁמַע לוֹ? "עָלֹה נַעֲלֶה
14 וְיָרֵשְׁנוּ אֹתָהּ". "וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא
15 נוּכַל", אָמַר ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: דָּבָר גָּדוֹל דִּבְּרוּ מְרַגְּלִים
16 בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. "כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ" אַל תִּקְרֵי "מִמֶּנּוּ"
17 אֶלָּא מִמֶּנּוּ, כְּבִיכוֹל אֲפִילּוּ בַּעַל הַבַּיִת, אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא
18 כֵּלָיו מִשָּׁם. "אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא" דָּרַשׁ רָבָא, אָמַר
19 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה, וְהֵם חָשְׁבוּ
20 לְרָעָה. אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה, דְּכָל הֵיכָא דְּמָטוּ, מֵת
21 חָשִׁיבָא דִּידְהוּ, כִּי הֵיכִי דְּנִיטְרְדוּ וְלֹא לִשְׁאֲלוּ אַבַּתְרֵייהוּ.
22 וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אִיּוֹב נָח נַפְשֵׁיהּ, וְאִטְרִידוּ כּוּלֵּי עָלְמָא
23 בְּהֶסְפֵּדָא. הֵם חָשְׁבוּ לְרָעָה, "אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא".
24 "וְגַם בְּעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ" וגו'. אָמַר רַב
25 מִשְׁרַשְׁיָא: מְרַגְּלִים שֶׁקָּרֵי הָווּ, בִּשְׁלָמָא "וְגַם בְּעֵינֵינוּ
26 כַּחֲגָבִים" לְחַיֵּי, אֶלָּא "וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם", מִנָּא הָווּ
27 יָדְעִי? וְלֹא הִיא, כִּי הָווּ מַכְּרֵי אֲבִילֵי, תּוּתֵי אַרְזֵי הָווּ מַכְּרֵי, וְכִי חָזִינְהוּ, סָלְקוּ יָתְבֵי בְּאִילָנֵי, שָׁמְעֵי דְּקָאֲמְרִי, קָחָזִינַן אֱינָשֵׁי דְּדָמוּ לְקִמְצֵי
28 בְּאִילָנֵי. "וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ" אָמַר רַבָּה אָמַר ר' יוֹחָנָן: אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב הָיָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:
29 הֵן בָּכוּ בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם וַאֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. "וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לִרְגּוֹם אֹתָם בָּאֲבָנִים" וּכְתִיב "וּכְבוֹד ה' נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד"
30 אָמַר ר' חִיָּא בַּר אַבָּא: מְלַמֵּד שֶׁנִּטְלוּ אֲבָנִים וּוְרָקוּם כְּלַפֵּי מַעֲלָה, "וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה" אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן
31 לָקִישׁ: שֶׁמֵּתוּ מִיתָה מְשׁוּנָּה. אָמַר ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, דָּרַשׁ ר' שֵׁילָא אִישׁ כְּפַר תְּמַרְתָּא: מְלַמֵּד
32 שֶׁנִּשְׁתָּרְבֵּב לְשׁוֹנָם וְנָפַל עַל טִיבּוֹרָם, וְהָיוּ תּוֹלְעִים יוֹצְאוֹת מִלְּשׁוֹנָם וְנִכְנָסוֹת בְּטִיבּוֹרָם, וּמִטִּיבּוֹרָם
33 וְנִכְנָסוֹת בִּלְשׁוֹנָם, וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: בְּאַסְכָּרָה מָתוּ: וְכֵיוָן שֶׁעָלָה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מִן
34 הַיַּרְדֵּן חָזְרוּ מַיִם לִמְקוֹמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרָבָה וַיָּשֻׁבוּ
35 מֵי הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם עַל כָּל גְּדוֹתָיו", נִמְצָא אָרוֹן וְנוֹשְׂאָיו וְכֹהֲנִים מִצַּד אֶחָד, וְיִשְׂרָאֵל מִצַּד אַחֵר. נָשָׂא אָרוֹן אֶת
36 נוֹשְׂאָיו וְעָבַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּם כָּל הָעָם לַעֲבֹר וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן ה' וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם". וְעַל דָּבָר זֶה נֶעֱנַשׁ עוּזָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹאוּ
37 עַד גֹּרֶן כִּידוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶת יָדוֹ לֶאֱחֹז אֶת הָאָרוֹן" אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עוּזָּא, נוֹשְׂאָיו נָשָׂא, עַצְמוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן? "וַיִּחַר אַף ה'
38 בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם עַל הַשַּׁל" ר' יוֹחָנָן וְר' אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: עַל עִסְקֵי שָׁלוֹ, וְחַד אָמַר: שֶׁעָשָׂה צְרָכָיו בְּפָנָיו, "וַיָּמֹת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים"
39 אָמַר ר' יוֹחָנָן: עוּזָּא בָּא לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים" מָה אָרוֹן לְעוֹלָם קַיָּם, אַף עוּזָּא בָּא לְעוֹלָם הַבָּא. "וַיִּחַר לְדָוִד עַל
40 אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פֶּרֶץ בְּעֻזָּה" אָמַר ר' אֶלְעָזָר: שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ פָּנָיו כַּחֲרָרָה. אֶלָּא מֵעַתָּה, כָּל הֵיכָא דִּכְתִיב "וַיִּחַר" הָכִי נַמִי? הָתָם כְּתִיב "אַף"
41 הָכָא לֹא כְּתִיב "אַף". דָּרַשׁ רָבָא: מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ דָּוִד? מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא לְדִבְרֵי תוֹרָה "זְמִירוֹת", שֶׁנֶּאֱמַר: "זְמִרוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרִי"
42 אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁכָּתוּב בָּהֶן "הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ" אַתָּה קוֹרֵא אוֹתָן "זְמִירוֹת"?! הֲרֵינִי מַכְשִׁילְךָ בְּדָבָר
43 שֶׁאֲפִילּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יוֹדְעִין אוֹתוֹ, דִּכְתִיב: "וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ" וְאִיהוּ אִתְיְיהֵ בְּעֻגְלָתָא. "וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית
44 שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בָּאֲרוֹן", מִשּׁוּם דְּרָאוּ "וַיַּךְ"? ר' אַבָּהוּ וְר' אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: קוֹצְרִין וּמִשְׁתַּחֲוִים הָיוּ, וְחַד אָמַר: מִילֵּי נַמִי אֲמוּר,

מלמד

1 שמתו מיתה משונה. נראה דרעה
2 במגפה דרש:

מאן

שלשה

מאן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לה עמוד ב

רש"י

שלשה מיני אבנים היו. ירושלמי ג' מיני אבנים הן אבני המלון ואבנים שהניחום יהושע תחת כפות רגלי הכהני' ואיסטליות שנתן להם משה אמר רבי יצחק פשוט לן ארבעה מיני אבנים הוה אמר ר' סימן בר זבידא ויאות אין תימר אבני המלון לשעה היו ונגנזו אין תימר אבנים שהקים יהושע תחת כפות רגלי הכהנים משוקעות הן במים אין תימר איסטליות שנתן להן משה כבר נבנסו עמהן לארץ אלא אם כן במה אנו קיימין באבנים שהקים יהושע להן על גב הירדן:

כיצד כתבו ישראל את התורה. בתוספתא רבי יהודה אומר על גבי המזבח כתבוה אבל בירושלמי תני על אבני המלון נכתבו דברי ר' יהודה ר' יוסי אמר על אבני מזבח נכתבו מאן דאמר על אבני המלון בכל יום ויום אומות העולם היו משלחין נוטירין ומשיאין את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון מ"ד על אבני המזבח לא לשעה היו ונגנזו [עוד הוא מעשה נסים נתן הקב"ה בינה בלב כל אומה ואומה והשיאו את התורה שהיתה כתובה בע' לשון מ"ד על אבני המלון נכתבו ניחא ושדת אותם בסיד אלא] מאן דאמר על אבני המזבח [נכתבו מאי] ושדת בסיד בין כל אבן ואבן:

ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת. ואם תאמר תיפוק ליה דבשעת מתן תורה החזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה וי"ל דעונש זה גדול הוא שלאחר שהיתה כתובה בידם ולא רצו ללמוד ומיהו תימה והאמר בפ"ק דמסכת ע"ז (קף כ:) דעדיין יש להן פתחון פה שיאמרו כלום כפית עלינו הר כגיגית כישראל וכל זמן שיש להן פתחון פה איך נתחתם גזר דינם:

לרבות כנענים שבחרצה לארץ. תימה היאך קבלוה לרחב שהרי היא היתה מכנענים שבתוכה כדאיתא בספרי בפרשת בהעלותך ומה אם מי שהיתה מעם שנאמר בו לא תחיה כל נשמה [על שקירבה עצמה כך קירבה המקום] וארחב קאי ואמרינן נמי במס' מגילה (קף יז:) שנתגיירה ונסבה יהושע והכא משמע דכנענים שבתוכה לדברי הכל שאין מקבלין אותן ושמא על פי הדיבור היה ואין לומר שקודם שהתחילו המלחמה היו מקבלין שהרי כתיבת התורה על גבי האבנים היה קודם שהתחילו במלחמה ואפילו הכי לא היו מקבלין אלא היושבים חוץ לגבול ישראל כמו שפרש"י ואי הוה מצינו למימר דאם היו חוזרין אז בתשובה בשעה שכתבו את התורה אפילו כנענים שבתוכה היו מקבלין ואפילו לר' יהודה ולמען אשר לא ילמדו אתכם לעשות קאי נמי אשבעה אומות והכי משמע נמי לשון הספרי בפרשת שופטים ושוטרים למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות [מלמד] שאם עושין תשובה אין נהרגין אין מקבלין אותן לא קתני אלא אין נהרגין משמע אותם שצוה הקב"ה לא תחיה כל נשמה אין נהרגין ולא נאמר לא תחיה כל נשמה אלא לאחר שהתחיל יהושע במלחמה שהרי יהושע שלח שלש פרוזטגמאות הרוצה להשלים ישלים להלחם ילחם אלמא אותן שהיו רוצין להשלים לא היה הורגן [וצריך לומר] אותן שהיו רוצין להשלים קודם שהתחיל במלחמה ראשונה ואף רחב קיבלה עליה קודם שהתחילו במלחמה ולא נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון אלא באותן כנענים שחוץ לגבולים אם מקבלים אותם לאחר מכאן דרבי שמעון לא איצטריך למימר הא למדת שאם חוזרים בתשובה מקבלין אותן אלא אבנענים שבחרצה לארץ ולאחר שהתחילו במלחמה שדינם בדין [שאר] אומות שמקבלין מהן לעולם:

כמאן

תוספות

מַאן אַמְרִיךְ דְּאִימְרַיָּיתָ. מִי הִכְעִיסְךָ כְּשֶׁכְּעַסְתָּ וְלֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַצְמְךָ מִן הַשִּׁבְיָה, וְעִתָּה מִי מְפַיֵּסְךָ כְּשֶׁנִּתְפַּיַּסְתָּ לְבֹא מֵאֵלֶיךָ: **וּכְתִיב שִׁבְעָה פְרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.** בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, וְהָכֵי רֵישֵׁיהּ דִּקְרָא, וַיְהִי בְּעָזוֹר הָאֱלֹהִים אֶת הַלְּוִיִּם נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה', וַיִּזְבְּחוּ שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים: **מַלֹּאת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמוֹת.** מִזְבְּחוֹת, דְּעֵל כָּל פְּסִיעָה מִזְבֵּחַ: **כְּתִיב כִּידוֹן.** בְּדִבְרֵי הַיָּמִים כְּתִיב וַיְבִאוּ עַד גֹּרֶן כִּידוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא וְגוֹ', וּבְשְׁמוּאֵל כְּתִיב גֹּרֶן נָכוֹן: **בַּתְּחִלָּה.** כְּשֶׁבָּא הָאָרוֹן שָׁם נַעֲשָׂה לָהֶם כִּידוֹן גֹּרֶן נָכוֹן, שֶׁהָרַג עֻזָּא: **וּלְבַסּוֹף.** לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּהֵה שָׁם שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם נַעֲשָׂה נָכוֹן שֶׁהִכִּין אֶת בֵּיתוֹ דִּכְתִיב (שְׁמוּאֵל ב ו) וַיְבָרֶךְ ה' אֶת עוֹבֵד אֱדוֹם (אִשְׁתּוֹ וּשְׁמֹנָה כְּלוֹתֶיהָ) אִשְׁתּוֹ שֶׁל עוֹבֵד אֱדוֹם וּשְׁמֹנָה כַּלּוֹתֶיהָ יָלְדוּ שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד, וְהֵיינוּ דִּכְתִיב פְּעָלְתִי הַשֵּׁמִינִי כִּי בֵרְכוֹ אֱלֹהֵי' (דה"י ל"ל כו) וּכְתִיב אח"כ שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם לְעוֹבֵד אֱדוֹם. וְשָׁמַעְתִּי בְּשֵׁם ר' מְנַחֵם בַּר' חֶלְבּוֹ, גֹּרֶן נָכוֹן הוּא גֹּרֶן אַרְוָנָה הַיְבוּסִי, וְא"כ הוּא ה"ג, בַּתְּחִלָּה נָכוֹן וּלְבַסּוֹף כִּידוֹן עַל שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ שֶׁתְּחִלּוֹתוֹ בְּנוּי וְסוֹפוֹ חָרֵב, וְכִידוֹן לְשׁוֹן שֶׁבֶר וְחָרְבָּן הוּא כְּמוֹ יִרְאוּ עֵינָיו כִּידוֹ (אִיּוֹב כא): **נִמְצֵאתָ.** סִיפָא דְּבָרֶיהָא דְּלִעֵיל הוּא, אֶלָּא מְשׁוּם דְּתָנָא בָּהּ וְעַל דָּבָר זֶה נֶעֱנַשׁ עֻזָּא אִפְסְקֵיהּ בְּכָל הָנֵי: **שֶׁהֶעֱמִיד מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּעֲרֻבּוֹת מוֹאָב.** וְתָנָא דְּבָרֶיהָא כִּי קָאֵי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן קְרֵי עֵבֶר הַמִּזְרָח עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְכִי קָאֵי בְּעֲרֻבּוֹת מוֹאָב אוֹ בִּשְׁאָר הַמִּסְעוֹת קְרֵי אֶרֶץ כְּנַעַן עֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהוּא עֵבֶר הַמַּעֲרָבִי: **בַּגִּלְגָּל.** לְאַחַר שֶׁבָּנוּ מֵהֶן הַמִּזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל וְקִפְּלוּם וְהֲבִיאוּם לַגִּלְגָּל וּקְבָעוּם שָׁם: **כֵּיצַד כָּתְבוּ.** עַל הַמִّזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל: **הֵיאַךְ לָמְדוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם.** הָעִתִּיקוֹת תּוֹרָה, הֲלֹא לֹא נִצְטַוּוּ לִכְתֹּבָהּ בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן אֶלָּא לִבֹּא וּלְלַמְּדָהּ כָּל הָרוֹצֶה, שֶׁלֹּא יְהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לְאוֹתָם הָאֻמּוֹת לוֹמַר לֹא הָיָה לָנוּ מֵהֵיכָן לְלַמְּדָהּ: **נוֹטִירִין שֶׁלָּהֶן.** סוֹפְרִים שֶׁלָּהֶם, וְהֵם קוֹרִין אוֹתָן נוֹטִירִין: **וְהִשִּׁיאוּהָ.** וְהֶעֱתִיקוּהָ, כְּלוֹמַר נְטָלוּהָ מִשָּׁם ע"י הֶעְתָּקָה: **וְכָתְבוּ מִלְּמַטָּה.** בְּסוֹף הַדֶּרֶךְ לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ עוֹד וְגוֹ'. לְעֵיל מִנַּיהּ כְּתִיב כִּי הֶחֱרֵם הַחֲרִימֵם, וְדָבָר זֶה כָּתְבוּ לְמַטָּה לְהוֹדִיעַ לִשְׁבְעָה אֻמּוֹת הַיּוֹשְׁבִים חוּץ מִגְּבוּלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לְהַחֲרִימָם, אֶלָּא אוֹתָן שֶׁבְּתוֹךְ גְּבוּלָם נִצְטַוּוּ לְהַחֲרִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ אוֹתָנוּ מַעֲשֵׂיהֶם הַמְּגוּלָּקִים, אֲבָל אֹתָם הַיּוֹשְׁבִים חוּצָה לָהּ אִם אֹתָם הוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה נִקְבָּל אִתָּם, וְשֶׁבְּתוֹכָהּ אֵין מְקַבְּלִין שֶׁמַּחֲמַת יִרְאָה עוֹשִׂין, וְה"ג לָהּ בְּהֲדֵיא בְּתוֹסְפְתָּא (פ"ח) אם אתם חוזרין בכם אנו מקבלים אתכם: **מ"ט דְּיִרְ"ש.** דְּאָמַר עַל גַּבֵּי סִיד כְּתִבוּהָ: עַל עֶסְקֵי סִיד. שֶׁהַתּוֹרָה נִכְתְּבָה עָלָיו וְהָיְתָה מְגֻלָּה לְפָנֵיהֶם וְלֹא לְמָדוּהָ: **אֶלָּא שֶׁרָפָה.** גֵּיהִנֹּם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֵין מִתְגַּיְּרִין וְהֵם קְרוּיִין עַמִּים אֵין חֵלְקָם אֶלָּא מִשְׂרֻפוֹת הַסִּיד: **ה"נ וְשָׁבִיתָ שָׁבוּ לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּחוּ"ל.** דִּקְרָא בְּחוּ"ל כְּתִיב, כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה מֵאֶרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ. וְהָכִי תְּנָיָא בְּסִפְרֵי, כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דְּכִי תֵצֵא מִשְׁמַע כְּשֶׁתַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לְצֵאת. וְשָׁבִיתָ שְׁבִיו, לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּתוֹכָהּ, בָּא הַכָּתוּב לְהַתִּיר כְּנַעֲנִים שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְקַיֵּים מֵהֶם יָפֶת תֹּאַר שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּכְלָל לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה, דְּהַאי וְשָׁבִיתָ קְרָא יְתֵרָא הוּא:

כמאן

1 מַאן אַמְרִיךְ דְּאִימְרַיָּיתָ, וּמַאן אֲתָא עָלָךְ דְּאִיפַּיְּיסַתְּ.
2 "וְגַּם בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ" ר' אַבָּהוּ
3 וְר' אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: שִׁבְעִים אִישׁ הָיוּ, וְכָל אֶחָד
4 וְאֶחָד שָׁקוּל כַּחֲמִשִּׁים אֶלֶף. וְחַד אָמַר: חֲמִשִּׁים אֶלֶף
5 הָיוּ, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כְּשִׁבְעִים סַנְהֶדְרִין. "וַיְהִי
6 כִּי צָעֲדוּ נִשְׂאֵי אֲרוֹן ה' שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר
7 וּמְרִיא" וּכְתִיב "שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים"? אָמַר
8 רַב פַּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל: עַל כָּל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה שׁוֹר
9 וּמְרִיא, עַל כָּל שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה
10 אֵילִים. אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא: אִם כֵּן, מִילֵּאתָ אֶת כָּל
11 אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּמוֹת? אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא: עַל כָּל
12 שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת שׁוֹר וּמְרִיא, עַל כָּל שִׁשָּׁה סְדָרִים
13 שֶׁל שֵׁשׁ פְּסִיעוֹת, שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים. כְּתִיב
14 "כִּידוֹן" וּכְתִיב "נָכוֹן"? אָמַר ר' יוֹחָנָן: בַּתְּחִלָּה כִּידוֹן,
15 וּלְבַסּוֹף, נָכוֹן: נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה מִינֵי אֲבָנִים
16 הָיוּ: אֶחָד שֶׁהֵקִים מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּעֵבֶר
17 הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר" וּלְהַלָּן הוּא
18 אוֹמֵר "וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת",
19 וְאָתְיָא "בֵּאֵר" "בַּאֵר". וְאֶחָד שֶׁהֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ
20 הַיַّרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ
21 בְּתוֹךְ הַיַّרְדֵּן". וְאֶחָד שֶׁהֵקִים בַּגִּלְגָּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת
22 שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ". תָּנוּ רַבָּנַן:
23 כֵּיצַד כָּתְבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה? ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: עַל
24 גַּבֵּי אֲבָנִים כְּתָבוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת
25 כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" וְאַחַר כָּךְ סָדוּ אוֹתָן בְּסִיד.
26 אָמַר לוֹ ר' שִׁמְעוֹן: לִדְבָרֶיךָ הֵיאַךְ לָמְדוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם
27 תּוֹרָה? אָמַר לוֹ: בִּינָה יְתֵירָה נָתַן בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
28 הוּא, וְשִׁגְּרוּ נוֹטִירִין שֶׁלָּהֶן, וְקִילְּפוּ אֶת הַסִּיד וְהִשִּׁיאוּהָ.
29 וְעַל דָּבָר זֶה נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּינָם לְבֹאר שַׁחַת, שֶׁהָיָה לָהֶן
30 לִלְמֹד וְלֹא לָמְדוּ. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַל גַּבֵּי סִיד כְּתָבוּהָ,
31 וְכָתְבוּ לָהֶן לַמִּטָּה "לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם
32 לַעֲשׂוֹת כְּכָל וְגוֹ'," הָא לְמַדְתָּ שֶׁאִם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה
33 מְקַבְּלִין אוֹתָן. אָמַר רָבָא בַּר שֵׁילָא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי
34 שִׁמְעוֹן דִּכְתִיב "וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד" עַל עִסְקֵי
35 סִיד. וְר' יְהוּדָה, כִּי סִיד, מַה סִּיד אֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא
36 שְׂרֵיפָה, אַף אוּמּוֹת הָעוֹלָם אֵין לָהֶם תַּקָּנָה אֶלָּא שְׂרֵיפָה.
37 כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא "וְשָׁבִיתָ שְׁבִיוֹ" לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים
38 שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאִם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה מְקַבְּלִין אוֹתָן?

כמאן?

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לה עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מַאן אַמְרִיתָּ (לְהָא) דְּאִיסַּרְיֵיתָ – מי הכעיסך כשכעסת ולא הצלת את עצמך מן השבייה, **וּמַאן אָתָא עָלָךְ דְּאִיפַּיְיסְתָּ** – ועתה מי מפייסך כשנתפייסת לבוא מאליך. והיתה אמירה זו דרך זלזול כביכול למה נתן ה' בידי פלשתים את הארון כשנלחמנו נגדם, ועתה לפתע שחררו ללא מאמץ מצידנו.

והמשך הפסוק שם בהכאת אנשי בית שמש על חטאם, "**וַיִּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ**", ויש כאן לשון סותרת 'שבעים איש' או 'חמישים אלף איש'. ובביאור הפסוק נחלקו אמוראים, **רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי אֶלְעָזָר. חַד אָמַר,** באמת המתים במגפה **שִׁבְעִים אִישׁ הָיוּ,** ומה שכתוב 'חמישים אלף איש' הוא משום **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כַּחֲמִשִּׁים אֶלֶף. וְחַד אָמַר,** באמת המתים במגפה **חֲמִשִּׁים אֶלֶף** איש **הָיוּ,** ומה שכתוב 'שבעים איש' הוא משום **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כְּשִׁבְעִים סַנְהֶדְרִין.**

וחוזרת הגמרא לפרשת עוזא, אחרי מעשה עוזא, הכניס דוד את הארון לבית עובד אדום הגתי שלשה חדשים, ואחר כך העלהו לאהל קבע בעיר דוד בשמחה גדולה מאד. שואלת הגמרא, בספר שמואל נאמר "וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן ה' שִׁשָּׁה צְעָדִים, וַיִּזְבַּח **שׁוֹר וּמְרִיא**", **וּכְתִיב** בספר דברי הימים, שגם שם מופיע ענין זה, "ויהי בעזר האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה', ויזבחו **שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים**". הרי לנו סתירה, האם זבחו שור ומריא, או שבעה פרים ושבעה אילים.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב פָּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל, עַל כָּל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה** שהתקדמו עם הארון, זבחו **שׁוֹר וּמְרִיא, וְעַל כָּל שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת** שהתקדמו, זבחו **שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.** שואלת הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא** לרב פפא, **אִם כֵּן** שהקריבו על כל פסיעה ופסיעה, **מִילֵּאתָ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּמוֹת** – מזבחות, שעל כל פסיעה ופסיעה עשו מזבח. מתרצת הגמרא, **אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, עַל כָּל שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת** שהתקדמו, זבחו **שׁוֹר וּמְרִיא, וְעַל כָּל שֵׁשָּׁה סְדָרִים שֶׁל שֵׁשׁ פְּסִיעוֹת** שהתקדמו, זבחו **שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.**

שואלת הגמרא, **כְּתִיב** בפסוק בדברי הימים במעשה עוזא "ויבאו עד גורן **כִּידוֹן** וישלח עוזא וגו'", **וּכְתִיב** בפסוק בשמואל במעשה עוזא "ויבאו עד גרן **נָכוֹן** וישלח עוזא". ואם כן יש סתירה מה שם המקום, גורן 'כידון' או גורן 'נכון'. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בַּתְּחִלָּה** נקרא שמו 'כִּידוֹן', לרמז שנתקע בהם ככידון שהרג את עוזא, **וּלְבַסּוֹף** לאחר ששהה שלשה חדשים בבית עובד אדום הגתי, נקרא שמו 'נָכוֹן', שהכין את ביתו, כמו שמבואר בנביא ובחז"ל כל הברכות שבאו עליו.

כעת חוזרת הגמרא לסוגיית בקיעת הירדן ומעבר בני ישראל בו, שעסקנו לעיל. ממשיכה הברייתא דלעיל, **נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה מִינֵי אֲבָנִים הָיוּ, אֶחָד שֶׁהֵקִים מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר** בתחילת ספר דברים "**בְּעֵבֶר** הַיַּרְדֵּן **בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר** את התורה הזאת **וְגוֹ'**", **וּלְהַלָּן** בפרשת כי תבא, לגבי הקמת האבנים בהר עיבל, **הוּא אוֹמֵר "וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן** [על הָאֲבָנִים] **אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת** באר היטב **וְגוֹ'", וְאָתְיָא** – נלמד בגזירה שוה, 'בֵּאֵר' 'בֵּאֵר', כשם שלגבי 'באר' שבפרשת כי תבא, בענין האבנים שצוה משה להקים בהר עיבל, מוזכר שם הקמת אבנים, כך לגבי 'באר' שבתחילת ספר דברים, שהיה בארץ מואב היה שם הקמת אבנים. **וְאֶחָד שֶׁהֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשִׁתִּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן** תחת מצב רגלי הכהנים נשאי ארון הברית". **וְאֶחָד שֶׁהֵקִים** יהושע **בַּגִּלְגָּל** מאבני המזבח שבנו בהר עיבל, **שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ** מן הירדן הקים יהושע בגלגל **וְגוֹ'".**

תָּנוּ רַבָּנַן, כֵּיצַד כָּתְבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה על המזבח בהר עיבל, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** על **גַּבֵּי אֲבָנִים כְּתָבוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת** באר היטב **וְגוֹ'"**, **וְאַחַר כָּךְ סָדוּ אוֹתָן בְּסִיד,** שנאמר "והקמת לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד". **אָמַר לוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן** לרבי יהודה, **לְדִבְרֶיךָ** שסדו בסיד על הכתב, **הֵיאַךְ לָמְדוּ אוּמּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַזְּמַן** את **הַתּוֹרָה,** ואיך יקראוה שלא יהיה פתחון פה להם לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה. **אָמַר לוֹ** רבי יהודה לרבי שמעון, **בִּינָה יְתֵירָה נָתַן בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לאומות, **וְשִׁיגְרוּ נוֹטֵירִין** – סופרים **שֶׁלָּהֶן, וְקִילְּפוּ אֶת הַסִּיד וְהִשִּׁיאוּהָ** – והעתיקוה, **וְעַל דָּבָר זֶה נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּינָם** של האומות לרדת **לְבֵאֵר שַׁחַת, שֶׁהָיָה לָהֶן לִלְמֹד וְלֹא לָמְדוּ.** כך ענה רבי יהודה לרבי שמעון. אך **רַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר, עַל גַּבֵּי סִיד** מלכתחלה **כְּתָבוּהָ,** ולא ממש על גבי האבנים, **וְכָתְבוּ לָהֶן** עבור אלה משבעה האומות שישבו מחוץ לגבול ישראל **לְמַטָּה** בסוף הדף "**לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל** תועבתם אשר עשו לאלהיהם **וְגוֹ'"**. ומדייקת הגמרא, **הָא לְמַדְתָּ, שֶׁאִם הָיוּ** האומות שמחוץ לגבול ישראל **חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה, הָיוּ מְקַבְּלִין אוֹתָן,** שלא נצטווינו להחרים אלא אותן שבתוך גבול ישראל כדי שלא ילמדונו ממעשיהם הרעים, ואף אם ישובו בתשובה זהו רק מיראה.

אָמַר רָבָא בַּר שִׁילָא, מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שאמר שכתבוה על גבי סיד, **דִּכְתִיב** 'וְהָיוּ **עַמִּים מִשְׂרְפוֹת סִיד**', ודורשים, 'והיו עמים משרפות' שנגזר דין העמים להשרף בגיהנם, **עַל עִסְקֵי 'סִיד'**, שהיתה התורה כתובה על גבי סיד וגלויה לפניהם ולא למדוה. **וְרַבִּי יְהוּדָה** לומד מן הפסוק הזה, **כִּי סִיד** – כמו סיד, **מָה סִיד אֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא שְׂרֵיפָה, אַף אוֹתָם הַכּוּתִים אֵין לָהֶם תַּקָּנָה אֶלָּא שְׂרֵיפָה** בגיהנם, כל זמן שאינם מתגיירים ממש, אך חזרתם בתשובה בעודם גויים אינה מועילה, שגם על העומדים חוץ לגבולין נאמר 'לא תחיה כל נשמה'.

שואלת הגמרא, **כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא** – כמי הולכת הברייתא דלהלן, שנאמר "כי תצא למלחמה על אויביך וגו' **וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ** וראית בשביה אשת יפת תואר", ודורשים, **לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ,** שנוהג בהם דין אשת יפת תאר, **שֶׁאִם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה מְקַבְּלִין אוֹתָן,** ולא נאמר עליהם 'לא תחיה כל נשמה',

כשיתרבה בבריאות הרוחניות בסביבתו יחזק השם יתברך בריאות המתעסק בזה גם בגשמיות

ממכתב ב' אייר תשט"ו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לו עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

ומבארת הגמרא, **כְּמַאן** – כמי הולכת הברייתא הזו שאם יחזרו אומות העולם שבחוצה לארץ בתשובה, יקבלום. **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שאמר לעיל שכתבו להם שיחזרו בתשובה ויקבלום, ולמדנו מדבריו 'הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן'.

ממשיכה הברייתא, **בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם** שעברו ישראל את הירדן. נס ראשון, **עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** בחרבה. נס שני, **וּבָאוּ** בקפיצת הדרך **לְהַר גְּרִיזִים וּלְהַר עֵיבָל יָתֵר מִשִּׁשִּׁים מִיל.** נס שלישי, **וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵיהֶם.** נס רביעי, **וְכָל הָעוֹמֵד בִּפְנֵיהֶם מִיָּד נִתְּרֵז** – יוצאים צרכיו על כרחו, **שֶׁנֶּאֱמַר "אֵת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמּוֹתִי אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְגוֹ'"** ופירוש 'המותי' מלשון מהומה ועירבוב הגוף ומה שבתוכו. **וְאוֹמֵר** בשירת הים **"תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפָחַד** וגו' עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", ודורשים, **'עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה'" זוֹ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה** – כשעלו ישראל ממצרים בימי יהושע, **'עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ' זוֹ בִּיאָה שְׁנִיָּה** – כשעלו ישראל מהגולה בימי עזרא, **אֲמוֹר מֵעַתָּה רְאוּיִין הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם גַּם בְּבִיאָה שְׁנִיָּה כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה,** שיעלו בזרוע נטויה ולא ישתעבדו לאומות, **אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא** של עם ישראל בימי בית המקדש הראשון ונגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות כורש. נס חמישי, **וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים** שהיו גדולות ארבעים סאה, **וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְסָדוּהוּ בְּסִיד,** הכל כמבואר לעיל וכפי שנצטוו בתורה. נס ששי, **וְכָתְבוּ עֲלֵיהֶם אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר** "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת **בַּאֵר הֵיטֵב".** ונס שביעי, שבאותו יום הספיקו **וְהֶעֱלוּ עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְשָׂמְחוּ** כמו שנצטוו, **וּבֵרְכוּ וְקִלְּלוּ** כמבואר לעיל במשנה, **וְקִיְּפְלוּ אֶת הָאֲבָנִים** – קילפו את הסיד מעל האבנים, **וּבָאוּ** וחזרו באותו יום **וְלָנוּ** – וישנו **בַּגִּלְגָּל, שֶׁנֶּאֱמַר** "הכין שתים עשרה אבנים **וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן",** ומבארת הברייתא, **יָכוֹל בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן** – הייתי חושב שלקחו איתם את האבנים לכל מקום שהלכו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק שם **'אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלַּיְלָה',** דווקא למקום שישנו בו באותו הלילה, והיכן ישנו, **וּכְתִיב "וְאֶת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ** מן הירדן הקים יהושע בגלגל **וְגוֹ'".**

הברייתא מביאה עוד דבר שאירע לעם ישראל בכניסתם לארץ כנען. **תָּנָא, צְרִיעָה** שגירשה האויבים בפניהם בימי משה, וכדלהלן, **לֹא עָבְרָה עִמָּהֶם** את הירדן לארץ כנען. מקשה הגמרא, **וְלֹא** עברה עמם הצרעה את הירדן, בתמיהה, **וְהָא כְּתִיב "וְשִׁלַּחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ** וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך". מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, עַל שְׂפַת** הַיַّרְדֵּן המזרחי **עָמְדָה** הצרעה, **וְזָרְקָה בָּהֶן** באויבים **מָרָה** לעברו המערבי של הירדן, **וְסִימְּתָה עֵינֵיהֶן מִלְּמַעְלָה, וְסֵרַסְתָּן מִלְּמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסוֹן הוּא כָּאֵלוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת וְגוֹ'",** אך לא נכנסה לארץ כנען. עוד מתרצת הגמרא, **רַב פַּפָּא אָמַר, שְׁתֵּי צְרָעוֹת הָוֵאי, חָדָא דְּמִשָּׁה,** כמו שכתוב 'ושלחתי את הצרעה', **וְחָדָא דִּיהוֹשֻׁעַ,** צרעה **דְּמִשָּׁה לֹא עָבַר,** וצרעה **דִּיהוֹשֻׁעַ עָבַר.**

שנינו במשנה, **שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים,** וששה שבטים עלו לראש הר עיבל **כּוּ',** וכפי שנאמר בתורה "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן, שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין. ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל, ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי". בספר יהושע מסופר שבני ישראל קיימו מצוה זו, וכך נאמר שם, "וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלוים נושאי ארון ברית ה' כגר כאזרח, חציו אל מול הר גריזים, ו'החציו' אל מול הר עיבל, כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה".

שואלת הגמרא **מַאי 'וְהַחֲצִיו'** – למה נאמר 'והחציו' אל מול הר עיבל, ב'ה' הידיעה, שמשמעו החצי המיוחד, או החצי הידוע שהוזכר כבר במקום אחר. מפרשת הגמרא **אָמַר רַב כַּהֲנָא, כְּדֶרֶךְ** – כסדר זה **שֶׁחֲלוּקִין** שבטי ישראל **כָּאן** בברכות וקללות, אלו בהר גריזים ואלו בהר עיבל, **כָּךְ חֲלוּקִין** שמות שבטי ישראל, בסדר כתיבתן **בְּאַבְנֵי אֵפוֹד** – שהיו קבועים על כתפות האפוד שני אבני שהם, ועליהם כתובים שמות שבטי ישראל, ששה משמותם על האבן האחת, וששה על השנית. וזהו מה שנאמר 'והחציו', כלומר, אותו החצי משבטי ישראל, החקוק באחת מן האבנים שבאפוד.

יוצא לדברי רב כהנא, שסדר כתיבתן על אבני האפוד היה כך, שמעון לוי יהודה יששכר יוסף ובנימין באחת, ראובן גד אשר זבולן דן ונפתלי בשניה, מקשה הגמרא, **מִיתִיבִי, שְׁתֵּי אֲבָנִים טוֹבוֹת הָיוּ לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל עַל כְּתֵיפָיו, אַחַת מִכָּאן, וְאַחַת מִכָּאן, וּשְׁמוֹת שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים כָּתוּב עֲלֵיהֶם, שִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ, וְשִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "שִׁשָּׁה מִשְּׁמוֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת** ואת שמות הששה הנותרים, על האבן השנית כתולדותם **וְגוֹ'",** יש לנו ללמוד ממה שנאמר 'כתולדותם' רק באבן השנית, **שבשֶׁנִּיָּה** נכתבו **כְּתוֹלְדוֹתָם** – כסדר שנולדו, גד אשר יששכר זבולן יוסף בנימין, **וְלֹא** באבן **הִרִאשׁוֹנָה כְּתוֹלְדוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁיְּהוּדָה מוּקְדָּם** – נכתב בה ראשון, אף שהיה רביעי לסדר תולדותם, ואחריו, ראובן שמעון לוי דן נפתלי, כסדר לידתם, **וַחֲמִשִּׁים אוֹתִיּוֹת הָיוּ** סך כל האותיות של שמות השבטים, **עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עַל אֶבֶן זוֹ, וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עַל אֶבֶן זוֹ. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,**

השם יתברך יצליחם גם הם להגדיל תורה ולהאדירה בהתפתחות בית-הספר,
ובוודאי זה הצינור והכלי להצלחה בענייניהם הפרטיים

ממכתב ד' אייר, תשי"ט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לו עמוד א

רש"י

תוספות

כְּמַאן כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. דְּאָמַר שֶׁכָּתַב לָהֶם שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וִיקַבְּלוּם, אֲלִמָּא לֹא הָיוּ הָעוֹמְדִין חוּץ לְגְבוּלִין בְּכֹלָּא לֹא תְּחִיָּה כָּל נְשָׁמָה, אֶבָל לְרַ' יְהוּדָה כָּלָן בְּכֹלָּא לֹא תְּחִיָּה: נִתְּרֵי. מִתְקַלְקֵל מְרֵעִי וְהַמּוֹתִי. לְשׁוֹן מְדוּמָּה וְעֲרֻבּוּב הַגּוּף וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ: **בִּיאָה רִאשׁוֹנָה.** בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ: **בִּיאָה שְׁנִיָּה.** בִּימֵי עֶזְרָא: **לַעֲשׂוֹת לָהֶם נַם.** לַעֲלוֹת בְּזְרוֹעַ וְלֹא יִהְיוּ מִשְׁתַּעְבְּדִים לְמַלְכוּת, אֶלָּא שֶׁגֵּרֵם חֶטְאָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּימֵי בַּיִת רִאשׁוֹן וְנִגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יַעֲלוּ אֶלָּא בְּרִשּׁוּת, בְּדִכְתִיב מִי בָּכֶם מִכָּל עַמּוֹ (עזרא ז:) פְּרִיוֹ מַמְעַל. עִינְיוֹ: וְשָׁרְשָׁיו מִתָּחַת. סַרוּס: וְהֵעֲלוּ עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים. שֶׁכָּךְ נִצְטַוּוּ בְּאוֹתָהּ פָּרָשָׁה, אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבָּנֶה וְגוֹ' וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְגוֹ': **מַאי** וְהַחֲצִיוֹ. בִּיהוֹשֻׁעַ הָכִי כְּתִיב בְּהַאי קְרָא דְּמַתְנִי', וְכָל יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' חֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר גְּרִזִים וְהַחֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר עֵיבָל, לְמָה לִי לְמִכְתַּב וְהַחֶצְיוֹ דְּמִשְׁמַע אוֹ חֶצְיוֹ הַמֻּיְחָד אוֹ חֶצְיוֹ הַנִּזְכָּר בְּמָקוֹם אַחֵר: כְּדֶרֶךְ שֶׁחָלוּקִין. הַשְּׁבָטִים בְּהַר גְּרִזִים וְהַר עֵיבָל בְּדִכְתִיב (דברים כז) אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם וְגוֹ' וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה, כָּךְ חֲלוּקִים בְּאַבְנֵי אֵפוֹד שֶׁאָמוּר בָּהֶן שִׁשָּׁה מִשְּׁמוֹתָם וְגוֹ', הָנָךְ שִׁשָּׁה דְּהַר גְּרִזִים כְּתוּבִים עַל הָאַחַת וְשִׁשָּׁה דְּהַר עֵיבָל כְּתוּבִין עַל הַשֵּׁנִית, וְהֵינוּ דִּכְתִיב וְהַחֲצִיוֹ, אוֹתוֹ חֶצְיוֹ הַחָקוּק בְּאַחַת מִן הָאֲבָנִים: כְּתוֹלְדוֹתָם. בְּסֵדֶר לִידָתָן, שִׁשָּׁה הָאַחֲרוֹנִים בְּסִדְרָן גָּד וְאָשֵׁר יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן יוֹסֵף וּבִנְיָמִין זֶהוּ סֵדֶר לִידָתָן, וְשִׁשָּׁה רִאשׁוֹנִים נִכְתְּבוּ בָּהּ יְהוּדָה רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי דָּן וְנַפְתָּלִי בְּסֵדֶר לִידָתָן חוּץ מִיְּהוּדָה: **וְעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה** עַל אֶבֶן זוֹ. לְקַמָּן פָּרִיךְ שִׁשָּׁה אַחֲרוֹנִים עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע הוּא דִּיהוּדָה: לֹא

כְּמַאן? כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם: עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן, וּבָאוּ לְהַר גְּרִזִים וּלְהַר עֵיבָל, יָתֵר מִשִּׁשִּׁים מִיל, וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵיהֶם, וְכָל הָעוֹמֵד בִּפְנֵיהֶם מִיָּד נִתְּרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וגו'" וְאוֹמֵר "תַּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד... עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה'" זוֹ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה, "עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ" זוֹ בִּיאָה שְׁנִיָּה. אָמוֹר מֵעַתָּה: רְאוּיִין הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם נַם בְּבִיאָה שְׁנִיָּה כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא. וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים, וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְסָדוּהוּ בְּסִיד, וְכָתְבוּ עֲלֵיהֶם אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּאֵר הֵיטֵב", וְהֶעֱלוּ עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְשָׂמְחוּ, וּבֵרְכוּ, וְקִלְּלוּ, וְקִיְּמוּ אֶת הָאֲבָנִים, וּבָאוּ וְלָנוּ בַּגִּלְגָּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַעֲבַרְתָּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן" יָכוֹל בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלָּיְלָה" וּכְתִיב "וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקָחוּ". תָּנָא: צְרִיעָה לֹא עָבְרָה עִמָּהֶם. וְלֹא? וְהָא כְּתִיב "וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ"! אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: עַל שְׂפַת יַרְדֵּן עָמְדָה, וְזָרְקָה בָּהֶן מָרָה וְסִימְּתָה עֵינֵיהֶן מִלְּמַעְלָה, וְסֵירַסְתָּן מִלְּמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאֵלוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת". רַב פַּפָּא אָמַר: שְׁתֵּי צְרָעוֹת הָוְאוּ, חֲדָא דְּמִשֶּׁה וַחֲדָא דִּיהוֹשֻׁעַ, דְּמִשֶּׁה לֹא עָבַר דִּיהוֹשֻׁעַ עָבַר שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִזִים כו': מַאי "וְהַחֲצִיוֹ"? אָמַר רַב כָּהֲנָא: כְּדֶרֶךְ שֶׁחָלוּקִין כָּאן, כָּךְ חֲלוּקִין בְּאַבְנֵי אֵפוֹד. מֵיתִיבֵי שְׁתֵּי אֲבָנִים טוֹבוֹת הָיוּ לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל עַל כְּתֵיפָיו, אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן, וּשְׁמוֹת שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים כָּתוּב עֲלֵיהֶם, שִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ וְשִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת", שְׁנֵיָּה כְּתוֹלְדוֹתָם וְלֹא רִאשׁוֹנָה כְּתוֹלְדוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁיְּהוּדָה מוּקְדָּם וַחֲמִשִּׁים אוֹתִיּוֹת הָיוּ, עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עַל אֶבֶן זוֹ וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עַל אֶבֶן זוֹ. ר' חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא

כְּמַאן כר"ש. וא"ת דלמא ביפת תואר אפילו ר' יהודה מודה דהא לא דברה תורה אלא כנגד היצר והואיל והותרו שאר נכריות דהלכה למשה מסיני פוגעין בו כדאיתא בפרק שני דע"ז (קף לו:) הותרו אפילו כנענים שבחוצה לארץ במקום שהותרה יפת תואר דאמר בפ"ק דקידושין (קף כא:) איבעיא להו כהן מהו ביפת תואר רב אמר מותר ושמואל אמר אסור בביאה ראשונה כ"ע לא פליגי דשרי שלא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע ועוד אפילו ר"ש מה הוצרך להתירה מאי שנא מכהן אע"ג דזונה היא לא איצטריך קרא למשרייה הואיל ולא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע וי"ל כיון דלא התיר יפת תואר אלא במלחמות הרשות שבו הכתוב מדבר שמע מינה דגבי כנענים לא אמרינן לא דברה תורה אלא כנגד היצה"ר דאע"ג דאיכא יצר אמר לא תחיה אפילו במקום יפת תואר הלכך לרבי יהודה דאית ליה כנענים שבחוצה לה נמי בכלל לא תחיה ואין מקבלין אותן לא היה מתיר במקום יפת תואר מיהו איכא למיתמה לר"ש דאמר מקבלים אותם ואינם בכלל לא תחיה למה לי קרא ושבית שביו לרבות יפת תואר ואכתי נימא איפכא דדוקא לרבי יהודה איצטריך וגזירת הכתוב הוא גבי יפת תואר שבחוצה לה אע"פ שכנענים אחרים שבחוצה לה הם בכלל לא תחיה וי"ל דעיקר טעמא דר"ש אקרא ושבית שביו סמיך דאי מההיא קרא למען אשר לא ילמדו איכא למימר כר' יהודה דאתא למשרייה או שאר אומות או כנענים קודם שהתחילו במלחמה:

ואחר כך הביאו את האבנים. ה"ג בתוספתא (פ"ח) והביאו את האבנים שהעלו מן הירדן ובנו את המזבח והעלו עולות ושלמים ולא גרסינן וכתבו עליו את התורה:

מאי והחציו חציו של מול הר גריזים מרובה מחציו של הר עיבל. לשון הירושלמי מיושב יותר דגרסינן התם מה תלמוד לומר והחציו מלמד שמעוטין בהר גריזים ומרובין בהר עיבל למה שאין שבטו של לוי כולו שם שאם היה כל שבט לוי שם היו שוין ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אמר אילו היה כל שבטו של לוי שם לא היו שוין למה שכבר נפלו משבטו של שמעון עשרים וארבעה אלף בשטים א"ר יוסי בר בון אילו היה שם כל שבטו של לוי היו שוין למה שלא בא משבט ראובן וגד אלא מ' אלף חלוצי צבא והשתא אתי שפיר והחציו אל מול הר עיבל חציו המבורר שהוא הרוב דהוי חציו בשבטים ורובא בגברי ומיהו כשתדקדק במנין אחרון שנאמר בו לאלה תחלק הארץ (במדבר לד) לאחר שמתו מרגלים כדכתיב ובאלה לא היה איש וגו' והיה בשנת הארבעים לאחר פטירת אהרן דכתיב ביה ויעל אהרן הכהן וגו' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי (פסוק לג) והכי מוכח בסדר עולם תמצא במנין שבטים שעמדו על הר גריזים עודף על אותן שעמדו בהר עיבל תשע אלף חסר ק"ל ואפילו אם עמדו לוים למטה שמנה אלף עדיין היו מרובין של הר גריזים קרוב לאלף שהרי אתה מוצא בפרטן של אותן שבטים שעמדו על הר עיבל שלש מאות ושבעת אלפים ותתק"ל ובפרטן של הר גריזים ג' מאות וששה עשר אלף וח"ת וי"ל הא דאמרינן בירושלמי שאם היה שם כל שבט לוי היו שוין לאו דוקא שוין שהרי מרובין היו אלא כלומר לא היו של הר גריזים פחותין [והשתא שלא היו כל שבט לוי שם צריך לומר] שעמדו לוים למטה תשע אלף או יותר אבל הא דאמר רבי שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אילו היה שם כל שבטו של לוי לא היו שוין למה שכבר נפלו משבטו של שמעון עשרים וארבעה אלף קשיא שהרי המנין היה אחרי כן דכתיב ויהי אחרי המגפה וגו' (פסוק כה) ומה שחלק עליו ר' יוסי בר בון לפי שלא בא משבט ראובן וגד אלא מ' אלף חלוצי צבא א"כ לא נשארו משבט ראובן אלא ג' אלף ותש"ל שהרי כל פקודי שבט [ראובן] לא היו כי אם מ"ג אלף ותש"ל והיאך היו אותן ג' אלף ותש"ל של ראובן שנשארו מעבר לירדן ממלאין לכ"ד אלף שנפלו משמעון שהיה בשנת הארבעים מיהו הא לא קשיא דאיכא למימר דהכי קאמר מחמת חסרון משבט שמעון שנפלו במגפה אפילו היה שם שבטו של לוי לא היו שוין דמתוך כך היו של הר גריזים מועטין ולא שיחסרו מהן עשרים וארבעה אלף משמעון [אלא ג' אלפים או פחות] ועלה קאי רבי יוסי בר בון אפילו לדבריך כשאתה מחסר כנגדו ג' אלף ותש"ל משבט ראובן שנשארו מעבר לירדן והיו שוין שמחמת חסרון משבט שמעון אין חסר יותר מג' אלף ותש"ל אבל ההיא דר' שמואל בר נחמני תיקשי כדפרישית שהמגפה היתה קודם למנין:

עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו. ירושלמי והלא אינן אלא כ"ג מכאן וכ"ז מכאן פי' לתנא דתני התם כשם שחלוקים כאן כך חלוקין באבני אפוד מקשה א"כ על אותה אבן שהיו עליה של הר גריזים היו כ"ג ועל השניה כ"ז וזבולון מלא ומשני א"ר יוחנן בנימין היה חצי מכן וצ"ל דעל השניה שכתובין עליה אותו של הר עיבל היה כתוב ב"ג ועל הראשונה ימ"ן א"ר זבידא ויאות מי כתיב ששה שמותם לא כתיב אלא ששה משמותם משמותם ולא כל שמותם:

לעשות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לו עמוד ב

רש"י

לעשות צרכיו. נראה משום דהוציאו בלשון ביאה ויבא הביתה קא דייק נמי דלעשות צרכיו נכנס: **באותה** שעה באתה דיוקנו של אביו. כתב רבינו משה הדרשן [ואין איש מאנשי הבית] שם בבית דמשמע דוקא מאנשי הבית] לא היה שם מכלל דאיש אחר שלא מאנשי הבית כלומר חלוק ומופלג מתורת אנשי הבית היה שם וזהו דמות דיוקנו של אביו ותימה קצת מנלן דנראית לו בחלון ושמא מדכתיב בבית דמשמע בבית לא[אבל בחלון היה]: **אית שיל** נמי אדידיך ואע"ג דלא ניחא ליה. ותימה הלא לא היה יכול לישאל על נדרו כי אם מדעתו של פרעה כמו ההוא מעשה דצדקיהו ונבוכדנצר דמייתי התם מיהו מהכא משמע דהוה בפניו דאמור בפ' ר' אליעזר בנדרים (קף סס.) המודר הנאה מחברו אין מתירין לו אלא בפניו פי' בפניו ואפילו בעל ברחוו ומיהו תימה לומר דהנודר על דעת חבירו מתירים לו שלא מדעת חבירו ושמא אוקמיה במלתא דגיזום בעלמא שגיזמו כך מיהו לא היה יכול לישאל עליו אי לא ניחא ליה לפרעה:

ודיו

תוספות

לא כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים, חֲלוּקִין בְּאַבְנֵי אֵפוֹד, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחוּמַּשׁ שֵׁנִי. כֵּיצַד? בְּנֵי לֵאָה כְּסִידְרָן, בְּנֵי רָחֵל, אֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן, וּבְנֵי שִׁפְחוֹת בָּאֶמְצַע. וְאֶלָּא מַאי אֲנִי מְקַיֵּם "פְּתוּלְדוֹתָם"? כְּשֶׁמּוֹתָן שֶׁקָּרָא לָהֶן אֲבִיהֶן וְלֹא כַּשֵּׁמוֹת שֶׁקָּרָא לָהֶן מֹשֶׁה. "רְאוּבֵן", וְלֹא "רְאוּבֵנִי", "שִׁמְעוֹן", וְלֹא "שִׁמְעוֹנִי", "דָּן" וְלֹא "הַדָּנִי", "גָּד" וְלֹא "הַגָּדִי". תִּיּוּבְתָּא דְּרַב בְּרֵהּ דְּנָא תִּיּוּבְתָּא! וְאֶלָּא מַאי "וְהַחֲצִיו"? תְּנָא: חֲצִיו שֶׁל מוּל הַר גְּרִיזִים מְרוּבֶּה מֵחֲצִיו שֶׁל הַר עֵיבָל, מִפְּנֵי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה. אַדְּרַבָּה? מִפְּנֵי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה בְּצִרֵי לְהוּ! הָכִי קָאָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה, בְּנֵי יוֹסֵף עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב... וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם עַם רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה". אָמַר לָהֶן: לְכוּ וְהַחְבֵּאוּ עַצְמְכֶם בַּיְּעָרִים, שֶׁלֹּא תִּשְׁלוֹט בָּכֶם עַיִן הָרָע. אָמְרוּ לֵיהּ: זַרְעֵיהּ דְּיוֹסֵף לֹא שָׁלְטָא בֵּיהּ עַיְנָא בִּישָׁא, דִּכְתִיב: "בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן" וְאָמַר ר' אַבָּהוּ: אַל תְּהִי קוֹרֵא "עֲלֵי עָיִן" אֶלָּא "עוֹלֵי עַיִן". ר' יוֹסֵי בְּר' חֲנִינָא אָמַר: מֵהָכָא "וַיִּרְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם, מַיִם מְכַסִּין עֲלֵיהֶן וְאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן. הָנֵי חֲמִשִּׁים אוֹתִיּוֹת, חֲמִשִּׁים נָכִי חֲדָא הֲוֵיין! אָמַר ר' יִצְחָק: יוֹסֵף, הוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם". מַתְקִיף לֵהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: "כְּתוּלְדוֹתָם" בָּעֵינַן? אֶלָּא, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ "בִּנְיָמִן" כְּתִיב, וְהָכָא "בִּנְיָמִין" שָׁלֵם, דִּכְתִיב: "וְאָבִיו קָרָא לוֹ בִנְיָמִין". אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר ר' שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: יוֹסֵף שֶׁקִּידֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּסֵתֶר, הוֹסִיפוּ עָלָיו אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְהוּדָה שֶׁקִּידֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא, נִקְרָא כּוּלּוֹ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יוֹסֵף, מַאי הִיא? דִּכְתִיב "וַיְהִי כַּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ" אָמַר ר' יוֹחָנָן: מְלַמֵּד שֶׁשָּׁנִיהֶם לִדְבַר עֲבֵירָה נִתְכַּוְּונוּ. "וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ" רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר: לַעֲשׂוֹת צָרְכָּיו נִכְנַס. "וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת" אֶפְשָׁר בַּיִת גָּדוֹל כְּבֵיתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, לֹא הָיָה בּוֹ אִישׁ?! תָּנָא דְּבֵי ר' יִשְׁמָעֵאל: אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם חָגָם הָיָה, וְהָלְכוּ כּוּלָּן לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם, וְהִיא אָמְרָה לָהֶן חוֹלֶה הִיא, אָמְרָה: אֵין לִי יוֹם שֶׁנִּזְקָק לִי יוֹסֵף כַּיּוֹם הַזֶּה. "וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בִּבְגָדוֹ לֵאמֹר וְגוּ'". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּאתָה דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְנִרְאֵתָה לוֹ בַּחַלּוֹן, אָמַר לוֹ: יוֹסֵף! עֲתִידִין אֲחֵיךָ שֶׁיִּכְּתְבוּ עַל אַבְנֵי אֵפוֹד וְאַתָּה בֵּינֵיהֶם, רְצוֹנְךָ שֶׁיִּמָּחֶה שִׁמְךָ מִבֵּינֵיהֶם, וְתִקָּרֵא רוֹעֶה זוֹנוֹת? דִּכְתִיב "רֹעֶה זוֹנוֹת יֹאבֵד הוֹן", מִיָּד "וַתִּשֶּׁב בְּאִיתָן קַשְׁתּוֹ" אָמַר ר' יוֹחָנָן מְשׁוּם ר' מֵאִיר: שֶׁשָּׁבָה קַשְׁתּוֹ לְאֵיתָנוֹ, "וַיָּפֹזוּ זְרֹעֵי יָדָיו" נָעַץ יָדָיו בְּקַרְקַע וְיָצְאָה שִׁכְבַת זַרְעוֹ מִבֵּין צִיפּוֹרְנֵי יָדָיו. "מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב" מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיְּחֻקַּק עַל אַבְנֵי אֵפוֹד? אֶלָּא אֲבִיר יַעֲקֹב. "מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל" מִשָּׁם, זָכָה וְנַעֲשָׂה רוֹעֶה שֶׁנֶּאֱמַר: "רֹעֶה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף". תְּנֵיָא הָיָה רָאוּי יוֹסֵף לָצֵאת מִמֶּנּוּ שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים כְּדֶרֶךְ שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף" אֶלָּא שֶׁיָּצָא שִׁכְבַת זַרְעוֹ מִבֵּין צִיפּוֹרְנֵי יָדָיו. וְאַף עַל פִּי כֵן יָצְאוּ מִבִּנְיָמִין אֲחִיו, וְכוּלָּן נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי בִנְיָמִין בֶּלַע וָבֶכֶר וַאַשְׁבֵּל" "בֶּלַע" שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאוּמּוֹת, "וָבֶכֶר" בְּכוֹר לְאִמּוֹ הָיָה, "וַאַשְׁבֵּל" שֶׁגּוּר בְּאַכְסַנְיּוֹת, "וְנַעֲמָן" שֶׁנָּעִים בְּיוֹתֵר, "אֵחִי וָרֹאשׁ" אֵחִי הוּא וְרֹאשִׁי הוּא, "מֻפִּים וְחֻפִּים" הוּא לֹא רָאָה בְּחוּפָּתִי, וַאֲנִי לֹא רָאִיתִי בְּחוּפָּתוֹ, "וָאָרְדָּ" שֶׁיָּרַד לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם. אִיכָּא דְּאָמְרִי: "וָאָרְדָּ" שֶׁפָּנָיו דּוֹמִין לְוֶורֶד. אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר ר' יוֹחָנָן: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ פַּרְעֹה לְיוֹסֵף "וּבִלְעָדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ", אָמְרוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה: עֵבֶד שֶׁלָּקְחוֹ רַבּוֹ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, תַּמְשִׁילֵהוּ עָלֵינוּ? אָמַר לָהֶן: גִּנּוּנֵי מַלְכוּת אֲנִי רוֹאֶה בּוֹ, אָמְרוּ לוֹ: אִם כֵּן, יֵהָא יוֹדֵעַ בִּשְׁבָעִים לְשׁוֹן! בָּא גַּבְרִיאֵל וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לְשׁוֹן. לֹא הָיָה קָנֶמֶר, הוֹסִיף לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלָמַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שָׂפָת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע" וּלְמָחָר כָּל לִישָׁנָא דְּאִישְׁתָּעֵי פַּרְעֹה בַּהֲדֵיהּ, אַהֲדַר לֵיהּ. אִישְׁתָּעֵי אִיהוּ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, לֹא הָוָה קָא יָדַע מַאי הָוָה אָמַר. אָמַר לֵיהּ, אַגְמְרֵיהּ, וְלֹא גָּמַר. אָמַר לֵיהּ, אִישְׁתַּבַּע לִי דְּלָא מְגַלֵּית, אִישְׁתַּבַּע לוֹ. כִּי אָמַר לֵיהּ "אָבִי הִשְׁבִּיעָנִי לֵאמֹר" אָמַר לֵיהּ: זִיל אִיתַּיְשִׁיל אַשְׁבּוּעָתָךְ. אָמַר לֵיהּ: וְאִיתְּשִׁלִּי נַמִּי אַדִּידָךְ, וְאַף עַל גַּב דְּלָא נִיחָא לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: "עֲלֵה וּקְבֹר אֶת אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ". יְהוּדָה, מַאי הִיא? דְּתַנְיָא, הָיָה ר' מֵאִיר אוֹמֵר: כְּשֶׁנֶּעְמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם הָיוּ שְׁבָטִים מְנַצְּחִים זֶה עִם זֶה, זֶה אוֹמֵר: אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם, קָפַץ שבטו

תוספות

לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים. כלומר לא כדרך שסדורים בחומש הפקודים הוא ספר וידבר, שנסדרו בראשו אלה שמות האנשים אשר יעמדו וגו' (במדבר ל"ח): בחומש שני. בתחילת ואלה שמות. ראובן שמעון לוי ויהודה ויששכר וזבולון באחת מהן, בשניה בנימין דן ונפתלי גד ואשר ויוסף: א"כ מה ת"ל כתולדותם. הואיל ולא כדרך ליקרן נסדרו: תיובתא דרב בהנא. דלכלי עלמא אין זה סדר הר גרזים והר עיבל, דאלו סדר הר גרזים שמעון ולוי ויהודה יששכר ויוסף ובנימין, ודהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי: מרבה מחציו כו'. ותינו דקאמר והחציו אל מול הר עיבל, החציו ממעט שבחציו: מפני שלוי למטה. זקני בהנה ולויה היו עם הארון בין שני ההרים כדלקמן: כל שכן דבצרי להו. חציו של הר גרזים, שהרי שבט לוי מהן היה: אלא הכי קאמר, אע"פ ששבט לוי למטה. אפ"ה חציו של הר גרזים מרבה, מפני שיוסף עמהן ומרבין היו: וידברו בני יוסף וגו'. סופו דקרא ואני עם רב כה ברכני ה': עולי עין. עולין על העין ואין העין עולה עליהם: וירגו לרב. כן ברכן יעקב למנשה ואפרים: בציר חדא הוו. אאבן השניה קאי: כתולדותם בעינן. כשמות אשר קרא להם אביהם: בסתר. שנתיחד עם הערוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו: יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא. על הים כדלקמן: נקרא כלו. שם בן חבעה אותיות כלול בשמו של יהודה: לדבר עבירה. והאי מלאכתו תשמיש: מלאכתו ממש. מלאכה: צרכיו. תשמיש: אבד הון. שם טוב שהוא יקר מכל הון: קשתו. שכבת זרעו, על שם שיורה בחיו: ויפזו. לשון ויפרצו, שהזי"ן והצד"י מתחלפין, כמו זעקת צעקת: שנעץ אצבעותיו בקרקע. ונסמך עליהן כדי שיתיסר ויטרד בצערו ויעבור תקף יצרו: מידי אבירותיו של יעקב. משם זכה להיות רועה, ומשם זכה להיות באבני ישראל: רועה ישראל האזינה. כלפי שכינה נאמר: נהג כצאן יוסף. קרי כצאן יוסף המנהיגים כצאנו של יוסף, אלמא מיקרו ישראל צאנו של יוסף והוא הרועה: אלה תולדות יעקב יוסף. תולדות שיצאו מיעקב בנגדן ראוי לצאת מיוסף: ואף על פי כן יצאו מבנימין אחיו. אותן עשרה שפחתו מיוסף בעשר אצבעותיו: שגר באכסניא. בארץ נכריה: מפים. מפורש במדרש רבי תנחומא, שהיה פיו כפי יעקב אבינו בהלכות שקבל משם ועבר: אצטגנינות. חכמים וחוזים בכוכבים ויודעים בחכמה המזלות: גנוני מלכות. גנוי מלכות בחכמה גבורה ויפי: עדות ביהוסף שמו. סיפיה דקרא שפת לא ידעתי אשמע: איתשיל אשבועתך. השאל לחכמים שיתירוהו לך: אושפיזכן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לו עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחוּמָשׁ הַפְּקוּדִים, שמסודרין שם שמות נשיאי ישראל, אשר יעמדו עם משה ואהרן לפקוד את ישראל, ושם הסדר הוא כך, ראובן שמעון יהודה יששכר זבולן יוסף בנימין דן אשר גד נפתלי, כך **חֲלוּקִין בְּאַבְנֵי אֵפוֹד, אֶלָּא, כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחוּמָשׁ שֵׁנִי** – ספר שמות, בתחילתו, ומפרשת הברייתא **כֵּיצַד, בְּנֵי לֵאָה כְּסִידְרָן** – כסדר שנולדו, על אבן אחת, **בְּנֵי רָחֵל אֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן, וּבְנֵי שִׁפְחוֹת בָּאֶמְצַע** – בנימין בתחילה, ויוסף בסוף, ובני השפחות, שהם דן נפתלי גד ואשר, באמצע, כפי הסדר שכתוב בתחלת ספר שמות, על האבן השניה, והסדר הוא כך, ראובן שמעון לוי יהודה יששכר זבולן באחת, בנימין דן נפתלי גד אשר יוסף בשניה, **וְאֶלָּא מַאי אֲנִי מְקַיֵּים** במה שנאמר **'כְּתוֹלְדוֹתָם'**, לומר שנכתבו **כְּשֵׁמוֹתָן שֶׁקָּרָא לָהֶן אֲבִיהֶן** יעקב, **וְלֹא כְּשֵׁמוֹת שֶׁקָּרָא לָהֶן מֹשֶׁה** בספר במדבר בפרשת פנחס, דהיינו **רְאוּבֵן וְלֹא רְאוּבֵנִי, שִׁמְעוֹן וְלֹא שִׁמְעוֹנִי, דָּן וְלֹא הַדָּנִי, גָּד וְלֹא הַגָּדִי**. הרי, שבין לתנא קמא, ובין לרבי חנינא בן גמליאל, אין סדרן כפי שאמר רב כהנא, אומרת הגמרא **תִּיוּבְתָּא דְּרַב כַּהֲנָא תִּיוּבְתָּא**.

שואלת הגמרא, **וְאֶלָּא**, אם כן שנדחו דברי רב כהנא, חוזרת שוב השאלה **מַאי 'וְהַחֲצִיו'** אל מול הר עיבל, שנאמר בספר יהושע. מתרצת הגמרא **תָּנָא, חֲצִיוֹ שֶׁל מוּל הַר גְּרִיזִים, מְרוּבֶּה** באנשים **מֵחֲצִיוֹ שֶׁל הַר עֵיבָל, מִפְּנֵי שֶׁלֵּוִי** – זקני שבט לוי **לְמַטָּה** עם הארון, בין שני ההרים, וזהו מה שנאמר 'והחציו' אל מול עיבל, כלומר, אתו חצי המיוחד במיעוטו, המועט שמביניהם. וחוזרת הגמרא לפרש את דברי הברייתא, ומקשה, **אַדַּרְבָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה, בָּצְרֵי לְהוּ** – נתמעטו להם אותם שבהר גריזים, שהרי שבט לוי הוא מאותם העומדים על הר גריזים. מתרצת הגמרא **הָכִי קָאָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה**, אף על פי כן חציו של הר גריזים מרובה, מפני שבְּנֵי **יוֹסֵף** היו **עִמָּהֶם** שהיו מרובים.

ומנין שהיו בני יוסף מרובים, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר, מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ, אִם עַם רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה"**, הרי לנו שהיו מרובים. ומבארת הגמרא את הכוונה במה שאמר להם 'עלה לך היערה' **אָמַר לָהֶן, לְכוּ וְהַחְבְּאוּ עַצְמְכֶם בַּיְּעָרִים**, מקום שאין מצויים אנשים. בכדי **שֶׁלֹּא תִּשְׁלוֹט בָּכֶם עַיִן הָרָע. אָמְרוּ לֵיהּ** בני יוסף ליהושע, **זַרְעֵיהּ דְּיוֹסֵף, לֹא שָׁלְטָא בֵּיהּ עַיְנָא בִּישָׁא** – לא שולטת בו עין רעה, **דִּכְתִיב 'בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן', וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אַל תְּהִי קוֹרֵא עֲלֵי עָיִן, אֶלָּא עוֹלֵי עָיִן** – שעולים על העין ושולטים עליה, ואין העין עולה ושולטת עליהם. **רַבִּי יוֹסִי בְּרִבִּי חֲנִינָא אָמַר, מֵהָכָא** – מברכת יעקב למנשה ואפרים, ניתן ללמוד שאין שולטת בהם עין רעה, שנאמר שם **'וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ'** – כלומר, שיהיו כדגים, **מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם, מַיִם מְכַסִּין עֲלֵיהֶן, וְאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן.**

חוזרת הגמרא לבאר את דברי הברייתא לעיל, שנינו בברייתא 'חמשים אותיות היו' בשמות השבטים שהיו כתובים על כתפות האפוד, עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו, שואלת הגמרא, וכי **הָנֵי חֲמִשִּׁים אוֹתִיּוֹת** – בתמיה, הרי לפי החשבון **חֲמִשִּׁים נְכֵי** – פחות **חֲדָא הֲוֵין** – דהיינו סך כל האותיות של שמות השבטים אינו אלא ארבעים ותשע, שאין באבן השניה אלא עשרים וארבע אותיות, שהרי בנימין נכתב בכל התורה חסר יו"ד. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, יוֹסֵף, הוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת** בשמו, **שֶׁנֶּאֱמַר 'עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ, בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם'**, וכך נכתב שמו גם על אבני האפוד 'יהוסף'. **מַתְקִיף לֵהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, הרי **'כְּתוֹלְדוֹתָם' בְּעֵינָן** – שמשמעו שצריך לכתבן, כפי השמות שקרא להם אביהם שהולידן, ואם כן יש לכתוב 'יוסף' כפי שנקרא שמו על ידי אביו, ולא 'יהוסף'. חוזרת בה הגמרא מתירוצו של רבי יצחק, ומתרצת, **אֶלָּא, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בִּנְיָמִן כְּתִיב** חסר יו"ד, **וְהָכָא** שצריך לכתבן כפי שקראם אביהם, כתוב **בִּנְיָמִין שָׁלֵם** – מלא, בשני יו"דין, **דִּכְתִיב 'וְאָבִיו קָרָא לוֹ בִנְיָמִין'**, וזה משלים מספר האותיות לעשרים וחמש.

אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, יוֹסֵף שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר במעשה אשת פוטיפר, שנתייחד עם הערוה בסתר, ועמד בעצמו, וכבש את יצרו, **הוֹסִיפוּ עָלָיו אוֹת אַחַת** אות 'ה', שהיא אות אחת **מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא**, לכך נקרא 'יהוסף'. **יְהוּדָה, שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא**, על ים סוף, כפי שיתבאר להלן, **נִקְרָא כּוּלּוֹ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא**, שהשם בן ארבעה אותיות כלול כולו בשמו.

מבארת הגמרא, **יוֹסֵף מַאי הִיא** – מהו קידוש השם שהיה בו, **דִּכְתִיב "וַיְהִי כַּהַיּוֹם הַזֶּה, וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם לִדְבַר עֲבֵירָה נִתְכַּוְّוּנוּ** – שאף יוסף חשב בתחילה לעבור עמה עבירה, ו'מלאכתו' הכוונה לתשמיש. **'וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ'**, נחלקו בביאורו **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר, לַעֲשׂוֹת צָרְכָּיו** – תשמיש **נִכְנַס. 'וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת** שם בבית **וְגוֹ'**, וכי **אֶפְשָׁר שֶׁבַּיִת גָּדוֹל כְּבֵיתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע** – פוטיפר, שהיה שר גדול, **לֹא הָיָה בּוֹ אִישׁ. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אוֹתוֹ הַיּוֹם, יוֹם חָגָם הָיָה, וְהָלְכוּ כּוּלָּן לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלָּהֶם, וְהִיא אָמְרָה לָהֶן, חוֹלָה הִיא,** ואינה יכולה לילך עמהם, **אָמְרָה, אֵין לִי יוֹם שֶׁנִּינְקַק לִי יוֹסֵף** לתשמיש **כַּיּוֹם הַזֶּה. 'וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בִּבְגָדוֹ לֵאמֹר וְגוֹ'**, **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, בָּאתָה דְּיוֹקְנוֹ** – צורת פניו **שֶׁל אָבִיו** יעקב, **וְנִרְאָתָה לוֹ בַּחַלּוֹן, אָמַר לוֹ, יוֹסֵף, עֲתִידִין אַחֶיךָ שֶׁיִּכָּתְבוּ עַל אַבְנֵי אֵפוֹד, וְאַתָּה בֵּינֵיהֶם, וכי רְצוֹנְךָ שֶׁיִּמָּחֶה שְׁמְךָ מִבֵּינֵיהֶם, וְתִקָּרֵא רוֹעֶה זוֹנוֹת, דִּכְתִיב 'וְרֹעֶה זוֹנוֹת, יְאַבֵּד הוֹן'** – שם טוב, שהוא יקר מכל הון. **מִיָּד, 'וַתִּשָּׁב בְּאִיתָן קַשְׁתּוֹ', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שֶׁשָּׁבָה קַשְׁתּוֹ** – שכבת זרעו, שהיא יורה כחץ מקשת, **לְאֵיתָנוֹ** – למקומו כבראשונה. ומבארת הגמרא את המשך הפסוק, **'וַיָּפוּזוּ** – ויפוצו, מלשון נפיצה ושפיכה, שהזיי"ן והצד"י מתחלפין, **זְרֹעֵי יָדָיו', מלמד שְׁנָעַץ יָדָיו בַּקַּרְקַע,** ונשען עליהם, בכדי שיתייסר, ויהא טרוד בצערו, ועל ידי זה יעבור תוקף יצרו, **וְיָצְאָה שִׁכְבַת זַרְעוֹ מִבֵּין צִיפּוֹרְנֵי יָדָיו.** בהמשך הפסוק כתוב, **'מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב'**, פירושו, **מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיֵּחָקֵק עַל אַבְנֵי אֵפוֹד, אֶלָּא אֲבִיר יַעֲקֹב** – מאבירותו וחזקו של יעקב, שנראתה לו דמות דיוקנו, ומחמת זה נמנע מחטא. **'מִשָּׁם רוֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל'**, מפרשת הגמרא, 'משם רועה' **מִשָּׁם זָכָה, וְנַעֲשָׂה רוֹעֶה** של ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר 'רוֹעֶה יִשְׂרָאֵל** – הקב"ה, שהוא רועה ישראל **הַאֲזִינָה, נוֹהֵג כַּצֹּאן** את **יוֹסֵף'** ויש לדרוש פסוק זה, כאילו קוראים תיבות 'כצאן יוסף' מחוברים, כלומר, ישראל הנוהגים עצמן כצאנו של יוסף, כשהיה מכלכלם במצרים, הרי שיוסף הוא הרועה, ומסיים הפסוק 'אבן ישראל' שמשם זכה גם להיות באבן מאבני ישראל.

תַּנְיָא, הָיָה רָאוּי יוֹסֵף לָצֵאת מִמֶּנּוּ י"ב שְׁבָטִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף', תולדות שיצאו מיעקב, כנגדן היה ראוי לצאת מיוסף, **אֶלָּא** מחמת **שֶׁיָּצָא שִׁכְבַת**

המשך בעמוד 227

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לז עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

שִׁבְטוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין, וְיָרַד לַיָּם תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר, 'שָׁם בִּנְיָמִין צָעִיר רוֹדֵם, אַל תִּקְרֵי 'רוֹדֵם' אֶלָּא 'רַד יָם', וְהָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה רוֹגְמִים אוֹתָם באבנים, מפני שרצו הם לירד תחלה, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק 'שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם', לְפִיכָךְ שירד בנימין תחלה, זָכָה שבטו של בִּנְיָמִין הַצַּדִּיק, וְנַעֲשָׂה אוֹשְׁפִּיזְכָּן – בעל מלון לַגְּבוּרָה – לשכינה, שבית קודש הקדשים, שבו שורה השכינה, בנוי בחלקו, שֶׁנֶּאֱמַר על בנימין, 'וּבֵין כִּתְפָיו שָׁכֵן הקב"ה'.

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, לֹא כָּךְ הָיָה הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא כך היה, שבט זֶה אוֹמֵר אֵין אֲנִי יוֹרֵד תְּחִילָּה לַיָּם, וְזֶה אוֹמֵר אֵין אֲנִי יוֹרֵד תְּחִילָּה לַיָּם, קָפַץ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב נשיא שבט יהודה, וְיָרַד לַיָּם תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "סְבָבוּנִי כִּכְחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל – שיראו לסמוך על ה' יתברך, וכחשו באמונתם בו, וִיהוּדָה עוֹד רָד עִם אֵל" – אבל יהודה ירד לים, על ידי שבטח בו יתברך. וְעָלָיו – על נחשון, מִפָּרֵשׁ בַּקַּבָּלָה – בכתובים, בספר תהלים, "הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ, טָבַעְתִּי בִּיוֵן [– טיט] מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד באתי במעמקי מים ושבולת [– שטף חזק] שטפתני וְגוֹ', אַל תִּשְׁטְפַנִי שִׁבּוֹלֶת מַיִם, וְאַל תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה וְגוֹ'", שבקש מהקב"ה שלא יטבע בים. וזהו קידוש השם שהיה אצל יהודה, שמשבטו ירדו תחלה לים.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, הָיָה מֹשֶׁה מַאֲרִיךְ בְּתְפִלָּה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְדִידֵי בני ישראל טוֹבְעִים בַּיָּם, וְאַתָּה מַאֲרִיךְ בְּתְפִלָּה לְפָנַי, ואין זו שעה ראויה לכך, אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמַה בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת, אָמַר לוֹ "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ, וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת יָדְךָ על הים, ובקעהו וְגוֹ'". לְפִיכָךְ שירד שבט יהודה תחילה לים, זָכָה יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת מֶמְשָׁלָה בְּיִשְׂרָאֵל – מלכות בית דוד, שֶׁנֶּאֱמַר, 'הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ – שקדשו הקב"ה לשבט יהודה, להיות יִשְׂרָאֵל תחת מַמְשְׁלוֹתָיו של יהודה', מַה טַּעַם הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ וְיִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו, מִשּׁוּם דְּ'הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס' שהים ראה שקדשו שם שמים, לירד תחלה לים, מחמת כן נס ונבקע מפניהם, ולא הטביעם.

הגמרא חוזרת לענין הברכות והקללות בהר גריזים והר עיבל, תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שכל בני לֵוִי היו לְמַטָּה עם הארון, בין ההרים, כפי שנאמר בספר יהושע, מפני שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בתורה שיהיו לְמַעְלָה על ההר, ששבט לוי הוא מבין אלו שנצטוו לעמוד על הר גריזים, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שהיו כולם לְמַעְלָה על ההר, כפי שנאמר בתורה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בספר יהושע, שהיו לְמַטָּה עם הארון, הָא כֵּיצַד – איך יתישבו שני המקראות זה עם זה, אלא צריך לפרש שזִקְנֵי כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה היו לְמַטָּה, וְהַשְּׁאָר שמבני לוי, היו לְמַעְלָה. רַבִּי יאשיָה אוֹמֵר לישב הפסוקים באופן אחר, שכָּל בן לוי הָרָאוּי לְשָׁרֵת במשכן לשאת את הארון, דהיינו מבן שלשים שנה ועד בן חמשים, היה לְמַטָּה, וְהַשְּׁאָר לְמַעְלָה. רַבִּי אוֹמֵר, אֵלּוּ וְאֵלּוּ – כל ישראל והלוים, לְמַטָּה הֵן עוֹמְדִים בין ההרים, חצים מול הר גריזים וחצים מול הר עיבל, והלוים ביניהם, ולא עלו כלל להרים, אלא שהָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים, וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה, ולאחר מכן, הפכו פניהם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל, וּפָתְחוּ בְּקִלְלָה. שואלת הגמרא לרבי, אם כן מַאי 'עַל' – איך יתפרש לפי רבי מה שנאמר בתורה 'על' הר גריזים ו'על' הר עיבל, שמשמע שהיו צריכים לעמוד על ההרים ממש. מתרצת הגמרא, שלרבי המילה 'עַל' מתפרשת בְּסָמוּךְ – ליד. ומביאה הגמרא מקום נוסף שמצאנו שרבי מפרש כך את תיבת 'על', כִּדְתַנְיָא, "וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת של לחם הפנים, לְבוֹנָה זַכָּה", רַבִּי אוֹמֵר, 'עַל' פירושו בְּסָמוּךְ – שהלבונה לא היתה על מערכת הלחם ממש, אלא על השלחן בסמוך ללחם. ומפרש רבי את דבריו, אַתָּה אוֹמֵר ש'עַל' פירושו בְּסָמוּךְ, אוֹ שמא אֵינוֹ אֶלָּא 'עַל' מַמָּשׁ, אי אפשר לומר כן, שהרי כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'וְסַכּוֹתָ עַל הָאָרוֹן את הפרוכת' חֲיֵי אוֹמֵר על כרחך ש'עַל' הכוונה בְּסָמוּךְ, שהרי הפרוכת לא היתה ממש סיכוך על הארון, אלא מחיצה המבדלת כנגדו.

שנינו במשנה, הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה, ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן. הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה, ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן כו'. תָּנוּ רַבָּנָן, בָּרוּךְ בִּכְלָל, בָּרוּךְ בִּפְרָט – כל הברכות שנאמרו בהר גריזים, נאמרו גם באופן שכולל את כולם, וגם בפירוט כל אחת ואחת, כשאמרו 'ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת', נכללו בזה כל הברכות, שהרי כולם קיום דברי התורה הם, ואמרו גם כן בפרטות כל אחת ואחת, 'ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה', הרי פרט, וכן כולם. וכן כל הארורים אָרוּר בִּכְלָל אָרוּר בִּפְרָט – נכללו כולם באמרם 'ארור אשר לא יקים את דברי התורה', ונאמרו גם כן בפרט, כל ארור וארור בפני בפני עצמו. וכל המצוות שבתורה נאמר עליהם שטעונים ארבעה דברים, ואלו הן, לִלְמוֹד, וּלְלַמֵּד, לִשְׁמוֹר, וְלַעֲשׂוֹת, הֲרֵי

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שניים ושלושים לעומר עמ' ב

לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ.

מביאה הגמרא מחלוקת בזה, תָּנוּ רַבָּנָן, קְרִיַּת שְׁמַע ניתן לקרא אותה רק כְּכְתָבָהּ, ולא בשפות אחרות, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּכָל לָשׁוֹן. מבארת הגמרא מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, אָמַר קְרָא בפרשת 'ואהבת', "וְהָיוּ הדברים האלה וגו'", משמע שבַּהֲוָיֵיתָן יְהוּ – דברי הקריאת שמע צריכים להיות כמו שהם, ולא בשפה אחרת. וְרַבָּנָן דורשים, אָמַר קְרָא, 'שְׁמַע', משמע בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ. שואלת הגמרא, וְרַבָּנָן נַמִּי, הָא כְּתִיב 'וְהָיוּ', ומדוע אינם לומדים מזה כדברי רבי, לקרוא קריאת שמע כהוויתה בלשון הקודש. מתרצת הגמרא, הַהוּא – הם דורשים את הפסוק ההוא לדין אחר, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמַפְרֵעַ, כלומר בסדר הפוך מהסוף להתחלה, שאינו יוצא ידי חובה אם לא קרא לפי הסדר הכתוב. שואלת הגמרא, וְרַבִּי, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמַפְרֵעַ, מְנָלֵיהּ – מהיכן הוא לומד דין זה. עונה הגמרא, נַפְקָא לֵיהּ – הוא דורש זאת מִ'דְּבָרִים' 'הַדְּבָרִים', שהיה מספיק לכתוב 'והיו דברים האלה' בלי ה"א, ונאמר 'הדברים', ללמד שלא יקרא בסדר הפוך. ומבארת הגמרא, וְרַבָּנָן, שדרשו שלא יקרא למפרע מ'והיו', ולא דרשו זאת מ'הדברים' כמו רבי, כי 'דְּבָרִים' 'הַדְּבָרִים' לֹא מְשַׁמַּע לְהוּ שזה ייתור הניתן לדורשו. שואלת הגמרא, וְרַבִּי נַמִּי, הָכְתִיב 'שְׁמַע', ומדוע אינו דורש מזה שאפשר לקרוא בכל לשון שאתה שומע, כחכמים. עונה הגמרא, הַהוּא, המילה 'שמע', מִיבָּעֵי לֵיהּ רבי לדרשה אחרת, שבקריאת שמע צריך לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. ומבארת הגמרא, וְרַבָּנָן שדרשו מ'שמע', לקרוא בכל לשון שאתה שומע, ולא דרשו מכך שצריך להשמיע לאזניו, סָבְרֵי לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יָצָא.

הגמרא מבררת אם מחלוקת רבי וחכמים תלויה בעניין אחר. לֵימָא – האם נאמר שקָסָבַר רַבִּי,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לז עמוד א

רש"י

אושפיזכן לגבורה. שבית קדשי הקדשים בנוי בחלקו: **בכחש אפרים.** שיקראו לסמוך עליו וכחשו באמונתם: **רד עם אל.** ירד בים על שבטח בהקב"ה: **ישראל ממשלתיו.** דיהודה, שנתקדש למשול בהן: **שכבר נאמר** ליי למעלה. משה כתב בתורה אלה יעמדו לברך וגו' שמעון לוי ויהודה: **שכבר נאמר** ליי למטה. בספר יהושע (ח) בדכתיב וכל ישראל וזקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלוים, אלמא בהנים ולוים למטה היו: **הראוי לשרת.** לשאת את הארון, דהיינו מבן שלשים ועד בן חמשים: **למטה.** אצל הארון: **אלו ואלו.** ישראל ולוים למטה היו בדכתיב בספר יהושע: **על הר גרזים ועל הר עיבל.** שכתב משה בתורה על בסמוך כדמפרש ואזיל: **על בסמוך.** שהיה מושיב שני בדיבי לבונה בין שני הסדרים: **וסכותי על הארון.** על כרחך לאו על מנש, דהאי מחצה הוא ולא היה סכך: **ברוך בכל ברוך בפרט.** כל הברכות והקללות נאמרו בהר גרזים ובהר עיבל בכלל ופרט, ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת ארור אשר לא יקים, הרי בכלל, וכל אחת ואחת בפרט ברוך וארור, ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה ארור אשר יעשה פסל ומסכה, וכן כלן: **ללמוד ולמד לשמור ולעשות.** כל המצות כלן טעונות ארבעה אלה, ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, וכתיב ולמדתם אותם את בניכם וגו', הרי כאן ארבע מצות לכל מצוה, ועל ארבעתן נמסרו ארור וברוך בכלל ופרט, ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת ארור אשר לא יקים, וכן ללמוד ולמד ארור אשר לא ילמדו, וכן ללמד וכן לשמור וכן לעשות, בכל אחד ארבע ברייתות, ברית לברוך בכלל ברית לברוך בפרט, ברית לארור בכלל ברית לארור בפרט: (זה הפיוט שיך לעי"ב) **ארבע וארבע.** ארבע בריתות ללמוד וארבע ללמד הרי שמונה: **שמונה ושמונה.** הא איכא עוד שמונה לשמור ולעשות: **וכן בסיני.** כשנאמרו כל המצות למשה נתנו כלן באור וברוך בכלל ופרט: **וכן בערבות מואב.** כשאמרה לישראל בדכתיב (וקריס ח) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה וגו': **שנאמר אלה דברי הברית וגו'.** בתר קללות וברכות כתיב מלבד הברית וגו', אלמא בברית ערבות מואב בברכות וקללות כך ברית בחורב, דהר גרזים ודהר עיבל לא איצטריך לאתויי קרא, דעלה קאי ובה אייירי. ושמרתם את דברי הברית הזאת לא גרס ליה הכא:

ארבעים

32 בכלל, "ברוך" בפרט, "ארור" בכלל,

תוספות

1 **והיו** שרי יהודה רגמתם רוגמין אותן. כך שנויה ברייתא במכילתין משל למה הדבר דומה
2 למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן אמר לקטן העמידני עם הנץ
3 החמה אמר לגדול העמידני בג' שעות בא הקטן להעמידו עם הנץ החמה ולא הניחו גדול
4 אמר לו לא אמר לי אלא עד ג' שעות והקטן אמר לא אמר לי אלא עד הנץ החמה מתוך
5 שהיו עומדים צהובין נגער אביהן אמר להן בניי
6 מכל מקום שניכם לא כיוונתם אלא לבבודי אף
7 אני לא אקפח את שברכם מה שבר נטלו שבטו
8 של בנימין שירד תחילה לים ששרתה שכינה
9 בחלקו שנאמר וכו' ומה שבר נטלו שבטו של
10 יהודה זכה למלכות שנאמר שרי יהודה רגמתם
11 אין רגמתם אלא מלכות שנאמר באדין אמר
12 בלשצר והלבישו לדניאל ארגוונא (דניאל ה) :
13 **אי** אפשר לומר לוי למטה וכו'. ירושלמי ר"ש
14 אומר שמעון ולוי מה שמעון כולו למעלה
15 אף לוי כולו למעלה מה אני מקיים הדין תנייה
16 נגד הכהנים והלוים כדאמר ר' יהושע בן לוי
17 בעשרים וארבעה מקומות הכהנים נקראו לוים
18 וזה אחד מהן והכהנים הלוים בני צדוק (יחזקאל מד:):
19 **מאי** על על בסמוך כדתניא רבי אומר וכו'. האי
20 דלא מייתי מתניתין בפרק שתי הלחם
21 (מנחות לג.) אבא שאול אומר שם היו נותנין בזיכי
22 לבונה של לחם הפנים ואטפחיים ריוח באמצע
23 קאי שהיו נותנין בזיכי לבונה של לחם הפנים
24 אמרו לו והלא כבר נאמר ונתת על המערכת
25 לבונה זכה אמר להם והלא כבר נאמר ועליו מטה
26 מנשה יש לומר משום דברייתא מפרש בהדיא על
27 בסמוך ונראה אפי' רבי מאיר ור' יהודה דפליגי
28 התם אאבא שאול ואמרי על ממש והכי משמע
29 נמי בהקומץ רבה (מס כז.) כל היכא דאיכא למימר
30 על ממש דאמרי' [על ממש] דבעי שם רבי יצחק
31 איברים שסדרן בצידי מערכה מהו אליבא דמאן
32 דאמר על ממש לא תיבעי לך דעל העצים כתיב
33 [מ"מ] הכא כולי עלמא מודו דעל בסמוך ולא
34 אמרי' המברכין על הר גריזים ממש והמקללים
35 על הר עיבל כדאמרינן בירושלמי יכול אלו
36 שבהר גריזים היו אומרים ברכות ואלו שבהר
37 עיבל היו אומרים קללות תלמוד לומר הברכות
38 והקללות אלו ואלו היו אומרים ברכות ואלו ואלו
39 אומרים קללות יכול אלו שבהר גריזים היו עונין
40 אחר הברכות אמן ואלו שבהר עיבל היו עונין
41 אחר הקללות אמן ת"ל וענו כל העם ואמרו אמן
42 אלו ואלו היו עונין אחר הברכות והקללות אמן
43 הא כיצד בשעה שהיו אומרים ברכות היו הופכין
44 פניהם וכו' ופלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש
45 דפליגי בפרק התודה (מס קף עח.) השוחט את
46 התודה לפנים ולחמה חוץ לחומה וכן בפרק תמיד
47 נשחט (פסחים קף סג:) השוחטו הפסח על החמץ לא

שבטו של בנימין וירד לים תחילה, שנאמר: "שם בנימן צעיר רדם" אל תקרי "רדם" אלא "רד ים". והיו שרי יהודה רוגמים אותם, שנאמר: "שרי יהודה רגמתם", לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה, שנאמר "ובין כתפיו שכן". אמר לו ר' יהודה: לא כך היה מעשה, אלא זה אומר: אין אני יורד תחילה לים, וזה אומר: אין אני יורד תחילה לים, קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה, שנאמר: "סבבני כמים אפרים וכמרמה בית ישראל ויהודה עד רד עם אל". ועליו, מפרש בקבלה "הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. טבעתי ביון מצולה ואין מעמד" וגו' "אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה" וגו'. באותה שעה היה משה מאריך בתפלה, אמר לו הקדוש ברוך הוא: ידידיי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני?! אמר לפניו: רבונו של עולם! ומה בידי לעשות? אמר לו: "דבר אל בני ישראל ויסעו. ואתה הרם את מטך ונטה את ידך" וגו', לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל, שנאמר: "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו". מה טעם היתה יהודה לקדשו וישראל ממשלותיו? משום "הים ראה וינס". תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר: אי אפשר לומר לוי למטה, שכבר נאמר למעלה, ואי אפשר לומר למעלה, שכבר נאמר למטה. הא כיצד? זקני כהונה ולויה למטה, והשאר למעלה. ר' יאשיה אומר: כל הראוי לשרת, למטה, והשאר למעלה. רבי אומר: אלו ואלו למטה הן עומדים, הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, כלפי הר עיבל ופתחו בקללה. מאי על על בסמוך, כדתניא "ונתתי על המערכת לבנה זכה" רבי אומר: "על" בסמוך. אתה אומר "על" בסמוך, או אינו אלא על ממש? כשהוא אומר "יסכות על הארון" הרי הוא אומר "על" בסמוך: הפכו פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה כו': תנו רבנן: "ברוך" בפרט, "ארור" בפרט, ללמוד ולמד לשמור ולעשות, הרי

ארבע

שייכא להכא ונראה לר"י דרבי מודה נמי דכל על לכתחלה ולמצוה על ממש ושאני הכא דגזירת הכתוב היא וכדפרישית ובדיעבד מכשר על בסמוך דומיא דהתיא דפרק שתי הלחם (מנחות קף לג.) דאם סידר מערכת לחם הפנים שתים של שבע שבע [אמר רבי] רואין את העליונות כאילו אינן [והא בעינן ונתת על המערכת לבונה מאי על בסמוך ורבי לטעמיה דאמר על בסמוך] וגבי בזיכי לבונה טעמא נמי כיון דמשמע על בסמוך אמרינן דהאי על נמי לכתחילה בסמוך קאמר חדא שלא יפרוס הלחם ועוד [דבי יהיב] בסמוך [הוי] דרך כבוד טפי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כדאמרינן בכל המנחות באות מצה (מס סב.) גבי כבשי עצרת דכתיב והניף הכהן אותם על לחם הביכורים יכול יניף כבשים על גבי לחם תלמוד לומר על שני כבשים אי על שני כבשים יכול לחם על גבי כבשים תלמוד לומר על לחם הביכורים וכו' ר' חכינאי אומר מניח הלחם בין שתי יריכותיהם של כבשים ומניף ונמצא מקיים שני מקראות הללו אמר רבי לפני מלך ב"ו אין עושין [כן] לפני מלך מלכי המלכים עושין כן אלא מניח זה בצד זה ומניף והא בעינן על אמר רב חסדא לרב המנונא ואמרי לה רב המנונא לרב חסדא רבי לטעמיה דתניא וכו':

רבי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לז עמוד ב

רש"י

רבי שמעון מוציא הר גריזים. הכי מסיים לה בירושלמי וכן היה ר"ש אומר אין לך כל דבר ודבר מן התורה שאין ברות עליה תקע"ז בריתות שתים עשרה בברוך ולא ידענא אמאי י"ב ושמא ברית כנגד כל שבט ושבט וי"ב בארור י"ב בכלל וי"ב בפרט הרי מ"ח בריתות ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי קצ"ב בריתות וכן בדהר סיני וכן בערבות מואב הרי תקע"ו בריתות:

ונשתלשו בערבות מואב. וא"ת מאי איצטריך למימר שלישי דערבות מואב והא לא איירי ר' ישמעאל בערבות מואב כלל יש לומר משום סיפא נקט לה דבעי למימר אין לך כל דבר מצוה ומצוה:

רבי שמעון בן יהודה אומר. ירושלמי עד כדון דברים שנכללו ונפרטו דברים שנכללו ולא נפרטו [אמר ליה] כן אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא אמר לו לא בדבר אחד דילמא בשני דברים בתמיה והכא בשני דברים אנן קיימין אמר ר' תנחומא מכיון דכתיב בסוף אמן כמו שכולו דבר אחד כתיב אשר לא יקים את דברי התורה וכי יש תורה נופלת רבי שמעון בן אליקים אומר זה החזון שהוא עומד רבי שמעון בן חלפתא אמר זה הבית שלמטה דאמר רב הונא בר יהודה בשם שמואל דעל הדבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים ר' אחא בשם ר' תנחום בר' חייא למד ולימד שמר ועשה והיתה סיפקו בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור ר' ירמיה בשם רבי חייא בר' אבא לא למד ולא לימד לא שמר ולא עשה ולא היתה סיפקו בידו להחזיק והחזיק הרי זה בכלל ברוך דאמר רבי חנא א"ר ירמיה עתיד הקב"ה לעשות צל לבעלי מצות בצילן של בעלי תורה שנא' (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג):

אמר רב משרשיא ערבא וערבא דערבא. כמדומה דהכי בעי למימר דלר"ש בן יהודה קבל עליו כל אחד מישראל לתרי"ג מצות קצ"ח ריבוא ריבואות וח' אלפים ריבואות ותי"ג ריבואות ושבע אלפים ומאתים בריתות לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמשים וחמש מאות בשביל ערבותן אם יעברו עליהן ולרבי אליבא דרבי שמעון ששים ריבוא פעמים ושלשת אלפים ותקנ"ה פעמים חשבון זה בריתות קיבלו עליהן:

ברכה אחת קודמת לקללה. ירושלמי יכול משהיו אומרים ברכות היו אומרים קללות תלמוד לומר הברכה והקללה קללה באחת וברכה באחת:

ונאמר

אַרְבַּע, אַרְבַּע וְאַרְבַּע הֲרֵי שְׁמוֹנֶה, שְׁמוֹנֶה וּשְׁמוֹנֶה הֲרֵי שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְכֵן בְּסִינַי, וְכֵן בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְגוֹ'" וּכְתִיב: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ'", נִמְצָא אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה. ר' שִׁמְעוֹן מוֹצִיא הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, וּמַכְנִיס אֹהֶל מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר. וּבִפְלוּגְתָּא דְּחָנֵי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא ר' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְסִינַי וּפְרָטוֹת בְּאֹהֶל מוֹעֵד. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּלָלוֹת וּפְרָטוֹת נֶאֱמְרוּ בְסִינַי, וְנִשְׁנוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב. וְאֵין לְךָ כָּל דָּבָר מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ אָמַר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן: אֵין לְךָ מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. אָמַר רַבִּי: לְדִבְרֵי ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ שֶׁאָמַר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן, אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. נִמְצָא לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיא: עַרְבָא וְעַרְבָא דְּעַרְבָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. דָּרַשׁ ר' יְהוּדָה בֶּן נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת, "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה" וְגוֹ', בְּ"אָרוּר" סַגִּי לֵיהּ? אֶלָּא: זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה וְהוֹלִיד בֵּן וְהָלַךְ לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם וְעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, אֲרוּרִין אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁכָּךְ גָּרְמוּ לוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה" וְגוֹ', מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? אִם לְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וּקְלָלָה עַל הַר עֵיבָל, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים" וּכְתִיב "וְאֵלֶּה

תוספות

אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת. לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה תִּלְתָּא זִימְנֵי מ"ח הָוֵי: **מוֹצִיא הַר גְּרִזִים.** לְפִי שֶׁלֹּא אָמַר יְהוֹשֻׁעַ עֲלֵיהֶן כָּל הַתּוֹרָה אֶלָּא מִצְוֹת שֶׁבַּפָּרָשָׁה: **וּמַכְנִיס אֹהֶל מוֹעֵד.** שֶׁלְּאַחַר שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן נִדְבַּר הַקָּבָּ"ה עִם מֹשֶׁה בְּיִשּׁוּב וְלִמְּדוֹ כָּל הַתּוֹרָה כִּדְכְתִיב וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר (וַיִּקְרָא ז ח): **כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְסִינַי.** בִּסְתָם נֶאֱמְרָה תּוֹרָה בְּסִינַי וְלֹא נִתְפָּרְשָׁה לוֹ, כְּגוֹן בְּסִינַי נֶאֱמַר (שְׁמוֹת כ) וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עוֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ וְלֹא פָּרַשׁ מִתֵּן דָּמִים כֵּיצַד הַקְטָרַת אֵימוּרִים וְהָפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל שֶׁל עוֹלָה, וּבְסֵפֶר וַיִּקְרָא בְּאֹהֶל מוֹעֵד פֹּרַשָׁהּ: **וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב.** מִפִּי מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל. ת"ק סְבִירָא לֵיהּ כְּרַ' יִשְׁמָעֵאל, הִלְכָּךְ הַר סִינַי וְאֹהֶל מוֹעֵד חֲדָא הִיא, וְרַ' שִׁמְעוֹן ס"ל כר"ע הִלְכָּךְ תְּרֵי נִינְהוּ: **ר"ש בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת.** לְכָל אֶחָד שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְיֵשׁ בְּכָל אַחַת שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים חָמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: **מַאי בֵּינַיְיהוּ.** מַאי מוֹסִיף רַבִּי וּבְמַאי פְּלִיגִי: **אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא עַרְבָא וְעַרְבָא דְּעַרְבָא.** אם נַעֲשָׂה כָּל אֶחָד עָרֵב עַל עֲרֵבוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ לֹא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה סָבַר לֹא נַעֲשָׂה כָּל אֶחָד עָרֵב עַל חֲבֵרוֹ אֶלָּא שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת, נִמְצָא כָּל אֶחָד וְאֶחָד עָרֵב עַל מ"ח בְּרִיתוֹת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֲבָל לֹא נַעֲשָׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עָרֵב עַל עֲרֵבוּת שֶׁל חֲבֵרוֹ אֶלָּא עַל חוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְאִתְּיָא רַבִּי לְמֵימַר לְדִבְרֵי ר' שִׁמְעוֹן שֶׁבָּא לִמְנוֹת אֶת בְּרִיתוֹת הָעֲרֵבוּת יֵשׁ לוֹ לִמְנוֹת אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שִׁשִּׁים רִבּוֹא לְכָל אֶחָד, וּבְכָל אֶחָד הָאֵלֶּה יֵשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁכֻּלָּם נִתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה עַל חוֹבָם וְעַל עֲרֵבוּתָם, נִמְצָא כָּל אֶחָד מְקַבֵּל עָלָיו עֲרֵבוּת שֶׁל שִׁשִּׁים רִבּוֹא בִּשְׁבִיל חוֹבוֹת שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְכָל אֶחָד מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא הֵלְּלוּ קִבֵּל עָלָיו בְּרִיתוֹת שִׁשִּׁים רִבּוֹא בִּשְׁבִיל עֲרֵבוּת שֶׁנִּתְעָרְבוּ אֶחָיו עַל חֲבֵרֵיהֶם, וְזֶה קִבֵּל עָלָיו אַף עֲרֵבוּת שֶׁל עֲרֵבִים: **כָּל הַפָּרָשָׁה.** שֶׁל הַר גְּרִזִים לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת: **בְּאָרוּר סַגִּי לֵיהּ.** בְּתַמְיָה, כּוֹפֵר בְּעִקַּר הוּא וְסַגִּי לֵיהּ בְּאָרוּר: **אֶלָּא זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה.** אִשָּׁת אִישׁ וְהוֹלִיד מִמְּזֵר, וּמִתּוֹךְ בִּשְׁתּוֹ שֶׁאָסוּר לְבָא בְּקָהָל וְאֵינוֹ מוֹצֵא אִשָּׁה הוּא הוֹלֵךְ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲרוּרִים אֵלֶּה שֶׁעֲשָׂאוּהוּ לְעֲבוֹד פֶּסֶל וּמַסֵּכָה, וְכֵן דּוֹרֵשׁ אֶת כֻּלָּן כָּל אַחַת לְפִי פְּשָׁטָהּ, אוֹתוֹ שֶׁל עֲרָיוֹת כִּגּוֹן שׁוֹכֵב עִם חוֹתַנְתּוֹ וְאִשֵּׁת אָבִיו וְעִם אֲחוֹתוֹ כֻּלָּם בְּאִשָּׁה אִישׁ וּלְמִיקַּם בִּתְרֵי אֲרוּרֵי, שׁוֹכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה אִשָּׁה אִישׁ שֶׁעֲשָׂתָהּ מַעֲשֵׂה בְּהֵמָה שֶׁמְּנָאֲפַת, מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ הָבָא עַל אִשַּׁת אִישׁ מְזַלְזֵל בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ שֶׁגְּדֵלוּ גְּדוּלִין רָעִים בְּבֵיתָם, מַשְׂגִּה עִוֵּר מִפְּתֶה אִשָּׁה אִישׁ שֶׁהִיא סוֹמָא בְּדָבָר וְאֵינָהּ יוֹדַעַת עָנְשׁוֹ כְּמוֹהוּ, מַשִּׂיג גְּבוּל רֵעֲהוּ בָּא עַל אִשְׁתּוֹ דְּרֵי הוּא הַשִּׂיג גְּבוּל, מַכֶּה רֵעֲהוּ בַּסֵּתֶר גּוֹרֵם לוֹ בְּלַהֲשׁוֹת סְתָרָיו שֶׁתְּמוּת בִּבְדִיקַת מַיִם הַמְּרִים, לוֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ לוֹקֵחַ שֹׁחַד לְהִיוֹת עוֹקֵב אַחַר הַמְנָאֵף וּלְפַתּוֹת לוֹ אִשָּׁת אִישׁ וְגוֹרֵם לוֹ מִיתָה, מִטָּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם אֵינִי יוֹדֵעַ לְדָרְשׁוֹ: **יָכוֹל כָּל הַבְּרָכוֹת תְּחִלָּה עַד בָּרוּךְ אֲשֶׁר יָקִים וְגוֹ'** וואה"כ **יִפְתְּחוּ בְּקַלָּלָה: בַּלָּשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.** דְּדִילְפִינָן קוֹל קוֹל מִמֹּשֶׁה: **מַתְנִי'. הָכִי גָּרְסִינָן בְּמַתְנִי', בְּרָכוֹת כֹּהֲנִים כֵּיצַד כו' בַּמְּדִינָה אוֹמֵר אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת.** שֶׁמַּפְסִיקִין הַכֹּהֲנִים בֵּין פְּסוּק לְפָסוּק וְעוֹנִין הַצִּבּוּר אָמֵן: **בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת.** לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין אָמֵן בַּמִּקְדָּשׁ וְאֵין צָרִיךְ כָּאן שׁוּם הַפְסֵק, וְהָכִי מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא:

1 אַרְבַּע, אַרְבַּע וְאַרְבַּע הֲרֵי שְׁמוֹנֶה, שְׁמוֹנֶה וּשְׁמוֹנֶה הֲרֵי
2 שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְכֵן בְּסִינַי, וְכֵן בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר:
3 "אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְגוֹ'"
4 וּכְתִיב: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ'", נִמְצָא
5 אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה. ר'
6 שִׁמְעוֹן מוֹצִיא הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, וּמַכְנִיס אֹהֶל
7 מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר. וּבִפְלוּגְתָּא דְּחָנֵי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא ר'
8 יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְסִינַי וּפְרָטוֹת בְּאֹהֶל
9 מוֹעֵד. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּלָלוֹת וּפְרָטוֹת נֶאֱמְרוּ בְסִינַי,
10 וְנִשְׁנוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב. וְאֵין
11 לְךָ כָּל דָּבָר מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא
12 נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן
13 יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ אָמַר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן: אֵין
14 לְךָ מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ
15 אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת
16 אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. אָמַר רַבִּי: לְדִבְרֵי ר'
17 שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ שֶׁאָמַר מִשּׁוּם ר'
18 שִׁמְעוֹן, אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא
19 נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת
20 אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. נִמְצָא
21 לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת
22 אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר
23 רַב מְשַׁרְשִׁיָא: עַרְבָא וְעַרְבָא דְּעַרְבָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ.
24 דָּרַשׁ ר' יְהוּדָה בֶּן נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּר' שִׁמְעוֹן בֶּן
25 לָקִישׁ: כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף
26 וְנוֹאֶפֶת, "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה" וְגוֹ',
27 בְּ"אָרוּר" סַגִּי לֵיהּ? אֶלָּא: זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה וְהוֹלִיד
28 בֵּן וְהָלַךְ לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם וְעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה,
29 אֲרוּרִין אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁכָּךְ גָּרְמוּ לוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן:
30 "וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה" וְגוֹ',
31 מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? אִם לְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה עַל הַר
32 גְּרִיזִים וּקְלָלָה עַל הַר עֵיבָל, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "אֵלֶּה
33 יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים" וּכְתִיב "וְאֵלֶּה
34 יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל"! אֶלָּא לְהַקְדִּים בְּרָכָה לִקְלָלָה. יָכוֹל יִהְיוּ כָּל הַבְּרָכוֹת
35 קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּרָכָה" וּ"קְלָלָה" בְּרָכָה אַחַת קוֹדֶמֶת לִקְלָלָה, וְאֵין כָּל
36 הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת, וּלְהַקִּישׁ בְּרָכָה לִקְלָלָה, לוֹמַר לְךָ: מַה קְּלָלָה בִּלְּוִים, אַף בְּרָכָה
37 בִּלְּוִים. וּמַה קְּלָלָה בְּקוֹל רָם, אַף בְּרָכָה בְּקוֹל רָם. וּמַה קְּלָלָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אַף בְּרָכָה
38 בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וּמַה קְּלָלָה בִּכְלָל וּפְרָט, אַף בְּרָכָה בִּכְלָל וּפְרָט. וּמַה קְּלָלָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ
39 עוֹנִין וְאוֹמְרִים "אָמֵן", אַף בְּרָכָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין וְאוֹמְרִים "אָמֵן": **מַתְנִי'** בִּרְכַּת כֹּהֲנִים
40 כֵּיצַד, בַּמְּדִינָה אוֹמֵר אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת. בַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לז עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

אַרְבַּע מצוות בכל מצוה ומצוה שבתורה, ואף הבריתות שנכרתו עליהם, בארור וברוך, בכלל ובפרט, אף הם נכרתו על כל אחת ואחת מהדברים הטעונים בכל מצוה ומצוה. ואם כן, יש לנו לחשב את מספר הבריתות כך, **אַרְבַּע** בריתות, שהם, ברוך בכלל, וברוך בפרט, ארור בכלל, וארור בפרט, בחלק המצוה של 'ללמוד', **וְאַרְבַּע,** בחלק המצוה של 'ללמד', **חֲרֵי שְׁמוֹנֶה** בריתות. ומסכמת הגמרא, **שְׁמוֹנֶה** בריתות, שבכל מצוה, ללמוד וללמד, **וּשְׁמוֹנֶה** בריתות נוספות, על חלקי המצוה 'לשמור' 'ולעשות', **חֲרֵי שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה** בריתות על כל מצוה ומצוה בהר גריזים ובהר עיבל. **וְכֵן בְּסִינַי,** כשנתנו המצוות למשה בסיני, נתנו גם כן, בארור, וברוך, בכלל, ובפרט. **וְכֵן בְּעַרְבוֹת מוֹאָב,** כשאמר להם משה לישראל, את הברכות והקללות, גם כן כרת עמהם ברית. ומפרשת הברייתא, מניין שאף בסיני נאמרו ברכות וקללות, **שֶׁנֶּאֱמַר** בערבות מואב, לאחר פרשת הברכות והקללות **"אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית, אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְגוֹ',** מלבד הברית, אשר כרת עמם בחורב", הרי שגם בחורב כרת עמהם ברית כמו הברית בערבות מואב, בברכות וקללות, בכלל ובפרט. **(וּכְתִיב** 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ'), **נִמְצָא, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה** שבתורה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** היה **מוֹצִיא** ממנין הבריתות, את הברית שבהַר **גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל,** מפני שסובר ששם לא אמר יהושע ארור וברוך על כל המצוות, אלא על מה שנזכר בפרשה, **וּמַכְנִים** במקומן את הברית שנכרתה **בְּאֹהֶל מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר,** שלאחר שהוקם המשכן, דבר הקב"ה עם משה שם, ולימדו כל התורה כולה, ואף שם כרת עמו ברית, בארור וברוך, בכלל ובפרט.

הרי, שנחלקו תנא קמא ורבי שמעון, אם יש למנות במנין הבריתות את הברית שנכרתה באהל מועד, אומרת הגמרא, **וּבְפִלּוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי** – מחלוקת זו, תלויה במחלוקת אחרת של תנאים, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי** – בסיני, נאמרו המצוות רק באופן כללי, **וּפְרָטוֹת בְּאֹהֶל מוֹעֵד** – באהל מועד נתפרשו פרטי המצוות, ולדוגמא, פרשת הקרבנות, נאמרה בסיני באופן כללי וסתום, "וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך", ולא נתפרשו שם פרטי דיני הקרבנות, כמתן דמיהם, וכיצד הקטרת אימוריהם, ושאר הפרטים, ולאחר מכן, בספר ויקרא, שנשנה באהל מועד, נתפרשו. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּלָלוֹת וּפְרָטוֹת** שניהם **נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי,** ואף שהפרטות לא נתפרשו בתורה, אלא בספר ויקרא, מכל מקום, כבר נאמרו למשה בסיני, וחזרו **וְנִשְׁנוּ** מפי הקב"ה למשה **בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ** נאמרו פעם שלישית מפי משה לישראל **בְּעַרְבוֹת מוֹאָב.** תנא קמא סובר כרבי ישמעאל, שהתורה לא נשנתה באהל מועד, אלא רק הושלמו שם פרטי המצוה שלא נאמרו בסיני, ואם כן, לא היתה כריתת ברית נוספת באהל מועד, אלא היא אותה הברית שהיתה בסיני. ורבי שמעון, סובר כרבי עקיבא, שהתורה כולה נאמרה בסיני ונשנתה כולה באהל מועד, ואף היתה שם כריתת ברית נוספת כמו בסיני, ולכך יש למנות בחשבון הבריתות גם את אהל מועד. מסכמת הברייתא, **וְאֵין לְךָ כָּל דְּבַר מִצְוָה וּמִצְוָה, שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת.**

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵין לְךָ מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ עִם כל אחד מישראל, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת, שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחָמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה לקיום התורה, ואם כן, מלבד ארבעים ושמונה בריתות שנכרתו עם כל אחד ואחד שהוא יקיים את המצוה, נכרתה עמו ברית על ארבעים ושמונה בריתות של כל אחד ואחד מישראל, הרי, שיש להכפיל את חשבון הבריתות, בשש מאות אלף שלשת אלפים חמש מאות וחמישים, שהוא מנין הפקודים בפרשת פנחס.

אָמַר רַבִּי, לְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת, שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, נִמְצָא, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, [ויש בכל אחת] **שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחָמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים.** ומבארת הגמרא **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – בין רבי שמעון בן יהודה, לרבי, **אָמַר רַב מְשַׁרְשְׁיָא, עָרְבָא וְעָרְבָא דְּעָרְבָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – שלדעת רבי שמעון בן יהודה, כל אחד נעשה ערב על שמירת המצוות של חבירו, אבל לא ערבותו של חבירו על כל ישראל, ואילו לרבי, כל אחד ערב גם על ערבותו של חבירו לכל אחד מישראל.

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ – מתורגמן **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ** של הארורים שנאמרו בהר גריזים והר עיבל, **לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת** – הבא על אשת איש. וההוכחה לכך, שהרי נאמר שם 'אָרוּר הָאִישׁ, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה וְגוֹ'", ואם נפרשהו כפשוטו על עבודה זרה, וכי **בְּאָרוּר סַגִּי לֵיהּ,** והרי הוא כופר בעיקר. **אֶלָּא, זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה** – אשת איש, **וְהוֹלִיד בֵּן** ממזר, **וְהָלַךְ** אותו הבן **לִבְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים** מחמת בושתו שאסור לבא בקהל, **וְעָבַד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲרוּרִין אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁכָּךְ גָּרְמוּ לוֹ,** וכן על דרך זה יתפרשו כל הארורים שבפרשה.

תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בתורה בפרשת ראה, **"וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וְאֶת הַקְּלָלָה** על הר עיבל **וְגוֹ'", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, אִם לְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וּקְלָלָה עַל הַר עֵיבָל, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר** בפרשת כי תבא 'אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִיזִים', **וּכְתִיב** 'וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל', **אֶלָּא, לְהַקְדִּים** בסדר האמירה **בְּרָכָה לִקְלָלָה** – שקודם כל ארור יקדימו לומר ברוך. **יָכוֹל יִהְיוּ כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לְקְלָלוֹת** – שקודם יגמרו כל הברכות עד ברוך אשר יקים וגו', ואחר כך יחזרו לומר הכל בארור, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'ראה אנכי נותן לפניכם היום **בְּרָכָה וּקְלָלָה', בְּרָכָה אַחַת קוֹדֶמֶת לִקְלָלָה, וְאֵין כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת.** ועוד למדנו מפסוק זה, **וּלְהַקִּישׁ בְּרָכָה לִקְלָלָה, לוֹמַר לְךָ, מַה קְּלָלָה בְּלוּיִם** – נאמרה על ידי הלוים, **אַף בְּרָכָה בְּלוּיִם. וּמַה קְּלָלָה** נאמרה **בְּקוֹל רָם, אַף בְּרָכָה בְּקוֹל רָם. וּמַה קְּלָלָה בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף בְּרָכָה בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. וּמַה קְּלָלָה בִּכְלָל וּפְרָט** – שכוללים כל התורה בארור אשר לא יקים, ומפרטים כל עבירה בפני עצמה, כמו שנתבאר, **אַף בְּרָכָה בִּכְלָל וּפְרָט. וּמַה קְּלָלָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין וְאוֹמְרִים אָמֵן** על כל קללה וקללה, **אַף בְּרָכָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין וְאוֹמְרִים אָמֵן** על כל ברכה וברכה.

משנה. בִּרְכַּת כֹּהֲנִים ששנינו שנאמרת רק בלשון הקודש, **כֵּיצַד** נאמרת. **בַּמְּדִינָה** – מחוץ לבית המקדש, **אוֹמֵר אוֹתָהּ** הכהן **שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת** – שמפסיק בין פסוק לפסוק ועונים הקהל 'אמן', **וּבַמִּקְדָּשׁ** שאין בו עניית 'אמן', נמצא שאין הפסקה בין הפסוקים והרי היא **כִּבְרָכָה אַחַת.**

מביאה המשנה חילוק נוסף בין המקדש למדינה, **שַׁבַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר** הכהן **אֶת הַשֵּׁם** שבברכת כהנים

נביאים

יחזקאל פרק־לד כג־לא

כג וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעֶה אֶחָד וְרָעָה אֶתְהֶן אֵת עַבְדִּי דָוִד הוּא יִרְעֶה אֹתָם וְהוּא־יִהְיֶה לָהֶן לְרֹעֶה:
כד וַאֲנִי יְהוָה אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים וְעַבְדִּי דָוִד נָשִׂיא בְתוֹכָם אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי: כה וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית
שָׁלוֹם וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה־רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְיָשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לָבֶטַח וְיָשְׁנוּ בַּיְּעָרִים: כו וְנָתַתִּי אוֹתָם וּסְבִיבוֹת
גִּבְעָתִי בְּרָכָה וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ גִּשְׁמֵי בְרָכָה יִהְיוּ: כז וְנָתַן עֵץ הַשָּׂדֶה אֶת־פִּרְיוֹ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ
וְהָיוּ עַל־אַדְמָתָם לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּשִׁבְרִי אֶת־מֹטוֹת עֻלָּם וְהִצַּלְתִּים מִיַּד הָעֹבְדִים בָּהֶם:
כח וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד בַּז לַגּוֹיִם וְחַיַּת הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלֵם וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח וְאֵין מַחֲרִיד: כט וַהֲקִמֹתִי לָהֶם מַטָּע
לְשֵׁם וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד אֲסֻפֵי רָעָב בָּאָרֶץ וְלֹא־יִשְׂאוּ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם: ל וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
אִתָּם וְהֵמָּה עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: לא וְאַתֵּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: (פ)

יחזקאל פרק־לה א־ג

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־הַר שֵׂעִיר וְהִנָּבֵא עָלָיו: ג וְאָמַרְתָּ לּוֹ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר־שֵׂעִיר וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיךָ וּנְתַתִּיךָ שְׁמָמָה וּמְשֹׁמָּה:

רש"י

(כג) עבדי דוד. מלך מזרעו: **(כה) וישנו ביערים.** ת"י ויתעתקון בחורשא ויש לפותרו בלשון שינה: **(כו) ונתתי אותם וסביבות גבעתי.** תהא נתינתה בברכה, ונתתי כמו והשכנתי: **(כט) מטע לשם.** קיום שיהא לשם עולם: **אסופי רעב.** טמוני רעב מחמת בושת רעבון ועוני: **(לא) אדם אתם.** אינכם כבהמות בעיני:

מצודת דוד

(כג) והקימותי. אעמיד עליהם רועה אחד והוא ירעה אתהן במשפט הראוי ואת עבדי דוד אקים והוא מלך המשיח הבא מזרע דוד: **הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרועה.** כפל הדבר רבות פעמים, לומר שהוא לבד יהיה המושל והשליט עליהם: **(כד) לאלהים.** להושיע ולהציל: **ועבדי דוד.** הוא מלך המשיח הבא מזרעו: **אני ה' דברתי.** א"כ בודאי כן יהיה:

מצודת ציון

(כו) גבעתי. היא א"י הגבוה מכל הארצות: **(כז) יבולה.** ענין צמח וכן ארץ נתנה יבולה (שם סז): **מוטות.** הם בדי העול והוא מל' מטה: **(כט) מטע.** מל' נטיעה: **אסופי.** ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח): **ישאו.** מל' משא וסבל:
(ג) ומשמה. מל' שממה, וכפל הדבר לרוב השממון:

(כה) וכרתי. אז אכרות עמהם ברית שלום להיות מתמידים לשבת בשלוה: **והשבתי וגו'.** ר"ל חית השדה לא יזיקו אותם וכמ"ש לא ירעו ולא ישחיתו (ישעיה יא): **וישבו במדבר.** אף במדברות וביערים מקום החיות ישבו בטח וישנו שמה וערבה להם שנתם כי לא יחרידם מי: **(כו) ונתתי אותם.** אתן אותם במקומם ובכל סביבות גבעתי אתן ברכה: **בעתו.** בזמן שיש צורך בו: **גשמי ברכה יהיו.** כי מאד ירוו צמאת הארץ: **(כז) כי אני ה'.** הנאמן במאמרו: **מוטות עולם.** מה שהכבידו עליהם הבבליים ואחז במשל מן השור שמשימים עליו בדי העול לחרוש האדמה: **(כח) וחית הארץ.** ר"ל עריצי הבבליים האכזרים שבהם או יאמר על החיות המזיקות שלא ירעו עוד ולא ישחיתו: **(כט) מטע לשם.** נטיעה יפה והדורה להיות לשם תפארת בין העמים: **ולא יהיו וגו'.** ר"ל לא ימצאו עוד בארץ אנשים שבא עליהם כליון הרעב: **ולא ישאו.** לא יסבלו עוד כלימה מן העובדי כוכבים כי לא יצטרכו עוד לבוא בארצו' העכו"ם בעבור הלחם לשאת חרפת' כדרך הבא במחסור בארץ נכריה: **(ל) וידעו.** אז ידעו שאני עמהם והמה עמי החביב לי: **(לא) ואתן צאני.** וחוזר ומפרש צאן מרעיתי, הצאן שאני רועה אותם דעו שאדם אתם ר"ל אינכם בעיני כבהמות אלא חשובים וכדרך בן אדם ואני מייחד שמי עליכם להקרא אלהיכם ולא הייתי מייחד שמי עליכם אם הייתם בעיני כבהמות:
(ב) על הר שעיר. היא ארץ אדום היושבת בדרומה של א"י, אולם הנבואה ההיא נאמרה לפי שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו לכן אמר הר שעיר: **(ג) הנני אליך.** הנה אני אלחם עמך: **ונטיתי ידי.** להכות בך:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כתובים

דברי הימים א פרק־כד לא

לא וַיַּפִּילוּ גַם־הֵם גּוֹרָלוֹת לְעֻמַּת | אֲחֵיהֶם בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי דָוִיד הַמֶּלֶךְ וְצָדוֹק וַאֲחִימֶלֶךְ וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת
לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם אָבוֹת הָרֹאשׁ לְעֻמַּת אָחִיו הַקָּטָן: (ס)

דברי הימים א פרק־כה א־ה

א וַיִּבְדֵּל דָּוִיד וְשָׂרֵי הַצָּבָא לַעֲבֹדָה לִבְנֵי אָסָף וְהֵימָן וִידוּתוּן (הנביאים) הַנִּבְּאִים בְּכִנֹּרוֹת בְּנְבָלִים
וּבִמְצִלְתַּיִם וַיְהִי מִסְפָּרָם אַנְשֵׁי מְלָאכָה לַעֲבֹדָתָם: ב לִבְנֵי אָסָף זַכּוּר וְיוֹסֵף וּנְתַנְיָה וַאֲשַׂרְאֵלָה בְּנֵי אָסָף
עַל יַד־אָסָף הַנִּבָּא עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ: ג לִידוּתוּן בְּנֵי יְדוּתוּן גְּדַלְיָהוּ וּצְרִי וְיֶשַׁעְיָהוּ חֲשַׁבְיָהוּ וּמַתִּתְיָהוּ שִׁשָּׁה
עַל יְדֵי אֲבִיהֶם יְדוּתוּן בַּכִּנּוֹר הַנִּבָּא עַל־הוֹדוֹת וְהַלֵּל לַיהוָה: (ס) ד לְהֵימָן בְּנֵי הֵימָן בֻּקִּיָּהוּ מַתַּנְיָהוּ
עֻזִּיאֵל שְׁבוּאֵל וְיִרִימוֹת חֲנַנְיָה חֲנָנִי אֱלִיאָתָה גִּדַּלְתִּי וְרֹמַמְתִּי עֶזֶר יָשְׁבְּקָשָׁה מַלּוֹתִי הוֹתִיר מַחֲזִיאוֹת:
ה כָּל־אֵלֶּה בָנִים לְהֵימָן חוֹזֵה הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי הָאֱלֹהִים לְהָרִים קָרֶן וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים לְהֵימָן בָּנִים אַרְבָּעָה
עָשָׂר וּבָנוֹת שָׁלוֹשׁ:

רש״י

(א) ויבדל דוד ושרי הצבא לעבודה. לשורר השיר: **לבני אסף** וגו׳. מכל הלוים לא הבדיל כ״א בני אסף: **והימן וידותון הנבאים.** כשהיו מנגנים בכלי שירים הללו היו מתנבאים דוגמא באלישע קחו לי מנגן (מלכים ב׳ ג׳) והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה׳: **ויהי מספרם אנשי מלאכה.** כלומר המשמרות כ״ד על כ״ד משמרות ד׳ בנים של אסף וששה של ידותון וי״ד של הימן הרי כ״ד, למטה כלל מספר כולן כדכתיב ויהי מספרם עם אחיהם וגו׳: **(ג) ומתתיהו ששה.** ולא תמצא אלא חמש אשתו היתה מעוברת את שמעי וראה ברוח הקודש שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזהו שנאמר לפנינו העשירי שמעי זהו שיסד הפייטן (בקדושת של יוצר דפרשת שקלים) רשום מבטן להפקד במשמרת הקודש: **על ידי אביהם ידותון.** דוגמא על ידו החזיק (נחמיה ג׳): **הנבא** על הודות והלל. שהיו מנגנים בכנור מזמורי הודו ומזמורי הללויה והיה מתנבא: **(ד) ורוממתי עזר.** שם אחד הוא: **(ה) חוזה המלך** בדברי האלהים להרים קרן. קרן הנבואה שמתנבא למלך, דוגמא וירם קרן משיחו (שמואל א׳ ב׳): **ויתן האלהים להימן.** כלומר אם לא שנתן לו אלהים הבנים אי אפשר שהיו לו י״ד בנים ושלוש בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות, דוגמא (רות ד) ויתן ה׳ לה הריון ותלד בן אם לא שהיתה מתנה זו מה׳ אי אפשר שיוליד בועז שהיה זקן וכן ויראהו ה׳ את כל הארץ (דברים לב) אם לא מאת ה׳ היתה ראויה זאת אי אפשר להביט כ״כ למרחוק:

מצודת דוד

(לא) גורלות. מי ישמש ראשון ועבודתם היה לשורר בפה: **לעומת אחיהם.** ר״ל כמו אחיהם ובני אהרן ודומה להם בדבר הגורל: **אבות הראש וכו׳.** הראש מכל בני בתי האבות היה נקרא בשמו אבות ולזה אמר עם שאבות הזה היה הראש לכולם עכ״ז היה מונח בגורל לעומת אחיו הקטן מכולם ולא הועיל לו מעלתו להקדים ראשון את בית האב שלו:

מצודת ציון

(ה) קרן. ענין ממשלה וחוזק והושאל מבע״ח בעלי הקרנות אשר יתחזקו בהם בהלחמם עם מי:

(א) ויבדל. הבדילם משאר הלוים אל עבודה הנמסר להם בהלל בכלי שיר: **הנבאים.** אשר היו מתנבאים ברה״ק: **בכנורות.** הבדילם לנגן בכנורות וכו׳: **אנשי מלאכה לעבודתם.** בקיאי׳ וחכמים בעבודת הניגון: **(ב) לבני אסף זכור.** לבני אסף היה המספר זכור ויוסף וכו׳: **על יד אסף.** ר״ל הם השכילו בחכמת הניגון על יד אסף אביהם כי הוא למדם: **הנבא.** על אסף יאמר שהי׳ מתנבא ברה״ק ע״י המלך כי הוא הכינו להיישירו אל הנבואה: **(ג) לידותון.** זו היא המספר לידותון: **ששה.** אינם אלא חמשה וארז״ל שאשת ידותון היתה מעוברי׳ וצפה דוד ברוח הקודש שתלד בן ויהיה ראש משמרה והוא שמעי האמור למטה העשירי שמעי: **על ידי וכו׳.** ר״ל ע״י אביהם השכילו לנגן בכנור כי הוא למדום: **הנבא.** על ידותון יאמר שהיה מתנבא ברוח הקודש בהודות והלל לה׳: **(ד) ולהימן.** זהו המספר להימן: **ורוממתי עזר.** הוא שם אחד ועם שהמה שתי תיבות: **(ה) חזה המלך וכו׳.** הוא היה מתנבא למלך בדבר אלהים שירים קרן ממשלתו:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משניות מסכת שקלים

ב פָּרָה וְשָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. כֶּבֶשׂ פָּרָה וְכֶבֶשׂ שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ וְלָשׁוֹן שֶׁבֵּין קַרְנָיו, וְאַמַּת הַמַּיִם וְחוֹמַת הָעִיר וּמִגְּדִלּוֹתֶיהָ, וְכָל צָרְכֵי הָעִיר בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: כֶּבֶשׂ פָּרָה כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים עוֹשִׂין אוֹתוֹ מִשֶּׁל עַצְמָן.

ג מוֹתַר שְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן? לוֹקְחִין בָּהֶן יֵינוֹת, שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת, וְהַשָּׂכָר לַהֶקְדֵּשׁ; דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין מִשְׁתַּכְּרִין מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ וְלֹא מִשֶּׁל עֲנִיִּים.

פירוש ברטנורא

ב פרה אדומה ושעיר המשתלח. לעזאזל: **באין מתרומת הלשכה.** אף על גב דפרה אינה נשחטת בעזרה באה מתרומת הלשכה, דחטאת קרייה רחמנא. ושעיר המשתלח, לפי שצריך ליקח שני שעירים ואין ידוע על איזה מהם יעלה הגורל לה׳: **ולשון של זהורית.** שני תולעת שמשליכין אל תוך שריפת הפרה. וה״ה לעץ ארז ואזוב, אלא נקט לשון של זהורית לבד לחלק בין לשון של זהורית זה ללשון של זהורית של שעיר המשתלח: **כבש פרה.** שהיו עושים שני גשרים זה ע״ג זה מפני קבר התהום מהר הבית להר המשחה ועליהן היו מוציאין את הפרה: **וכבש [שעיר].** שהיו עושין כמין גשר עד חוץ לעיר, ועליו היה הולך המשלח את השעיר, מפני הבבליים שהיו תולשים שערו ואומרים לו טול וצא שלא תשהה עונותינו: **ולשון שבין קרניו.** לידע אם הלבין ונתכפרו עוונותיהן של ישראל. והני אינם צורך קרבן לפיכך אינן באין מתרומה שהופרשה לשם קרבנות אלא ממה שנשתייר בלשכה אחר הפרשת התרומות: **ואמת המים.** העוברת בעזרה, אם צריכה תקון: **וכל צרכי העיר.** לחפור בורות שיחין ומערות ותקון רחובותיה ושווקיה ושמירת העיר: **אבא שאול אומר כו׳.** ואין הלכה כאבא שאול:

ג מותר שיירי הלשכה. מה שנשאר אחר שנעשה מהן תקון צרכי העיר: **לוקחים מהן יינות שמנים וסלתות.** ומוכרים אותן למי שצריך יין לנסכים ושמנים וסלתות למנחות: **אין משתכרין בשל הקדש.** שאין עניות במקום עשירות, וגנאי הוא להקדש: **ואף לא בשל עניים.** דלמא מתרמי עני וליכא למיתב ליה. והלכה כר״ע:

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה ב

משנתנו מוסיפה ללמד מה היו עושים בתרומת הלשכה, וכן באה המשנה ללמד מה היו עושים בשיירי הלשכה, היינו בשקלים שנותרו בלשכה לאחר שנתרמו מהם התרומות לתוך הקופות.

פָּרָה – אדומה (**במדבר יט, ב ואילך**), **וְשָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ** – לעזאזל ביום הכיפורים (**ויקרא טז, כא**), **וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית** – היינו חוט תולעת השני שמשליכים אל תוך שריפת הפרה האדומה (**במדבר יט, ו**), כל אלו **בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה** – פרה אדומה מפני שהתורה קוראה ״חטאת״ (״והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת היא״ – **במדבר יט, ט**); השעיר המשתלח – **שנאמר (ויקרא טז, ה):** ״ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים״, ודרשו: שני שעירי עזים – שיהיו שניהם שוים במראה ובקומה ובדמי המקח ולקיחתם כאחד, ומכאן ששניהם באים מתרומת הלשכה; ולשון של זהורית – שכל דבר הנשרף עם הפרה האדומה דינו כפרה אדומה, והוא הדין לעץ ארז ואזוב שמשליכים אל תוך שריפת הפרה, שבאים מתרומת הלשכה אלא שנקטה המשנה ״לשון של זהורית״, לחלק בין לשון של זהורית של פרה אדומה ללשון של זהורית של השעיר המשתלח שאינו בא מתרומת הלשכה (כמבואר להלן). ויש מפרשים, שכוונת המשנה ללשון של זהורית שהיו קושרים על פתח של אולם ביום הכיפורים (**ריבב״ן; גמרא יומא טז, א**). אמנם **הרמב״ם** כותב: ״ולשון של זהורית שקושרין בין קרניו״ (**הל׳ שקלים ד, א; ועיין ״משנה למלך״** שנראה לו שיש טעות סופר בדברי הרמב״ם, ואין גורסים בדבריו את התיבות ״שקושרין בין קרניו״). **כֶּבֶשׂ פָּרָה** – שהיו עושים כבש, כמין גשר משופע, מהר הבית להר המשחה, שעליו היו מוציאים את הפרה האדומה מפני חשש של קבר התהום (פרה ג, ו), **וְכֶבֶשׂ שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ** – שהיו עושים כבש מהעזרה עד לחוץ לעיר, ועליו הוציאו את השעיר המשתלח מפני האנשים שהיו מתלשים בשערו של המוליך את השעיר כדי למהרו, שלא ישהה עוונותיהם של ישראל (יומא ו, ד), **וְלָשׁוֹן שֶׁבֵּין קַרְנָיו** – לשון של זהורית שהיו קושרים בין קרניו של השעיר המשתלח (שם ו, ו), **וְאַמַּת הַמַּיִם** – שהיתה עוברת בעזרה, אם יש צורך לתקנה, **וְחוֹמַת הָעִיר** – ירושלים, **וּמִגְּדִלּוֹתֶיהָ, וְכָל צָרְכֵי הָעִיר** – כגון חפירת בורות שיחין ומערות ותיקון רחובותיה ושווקיה ושמירת העיר, כל אלו **בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה** – מן השקלים שנשתיירו בלשכה לאחר שנתרמו התרומות לתוך הקופות. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: כֶּבֶשׂ פָּרָה כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים עוֹשִׂין אוֹתוֹ מִשֶּׁל עַצְמָן** – מכספם. בירושלמי אמרו שכל כהן גדול שנעשתה פרה אדומה בימיו בנה כבש חדש ולא הוציא את הפרה בכבש של חברו (וכן מובא גם בתוספתא). ואין הלכה כאבא שאול.

באור משנה ג

מוֹתַר שְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה – השקלים שנשתיירו בלשכה לאחר שנעשו בהם הצרכים הנזכרים במשנה הקודמת, **מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן? לוֹקְחִין בָּהֶן יֵינוֹת, שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת** – ומוכרים אותם למי שצריך יין לנסכים ושמנים וסלתות למנחות, **וְהַשָּׂכָר לַהֶקְדֵּשׁ** – ומה שמרוויחים הוא להקדש; **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין מִשְׁתַּכְּרִין מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ** – שאין עניות במקום עשירות, וגנאי הוא להקדש לעסוק במסחר; ועוד, שמא יהא הפסד, **וְלֹא מִשֶּׁל עֲנִיִּים** – וכן אין משתכרין במעות של עניים, שמא יצטרכו לתת לעני כסף ולא יהיה להם כסף בעין. והלכה כרבי עקיבא. ברם, לא פירש מה עושים במותר שיירי הלשכה. ויש סוברים, שהשקלים מונחים בלשכה עד שיצטרכו שוב לדברים הבאים משיירי הלשכה, כמפורט במשנה הקודמת (**המאירי בשם רבותיו**). ולדעת **הרמב״ם** דינם כדין מותר תרומת הלשכה המבואר במשנה הבאה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד מוֹתַר תְּרוּמָה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ? רִקּוּעֵי זָהָב צִפּוּי לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מוֹתַר הַפֵּרוֹת לְקַיִץ הַמִּזְבֵּחַ, וּמוֹתַר הַתְּרוּמָה לִכְלֵי שָׁרֵת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מוֹתַר הַתְּרוּמָה לְקַיִץ הַמִּזְבֵּחַ, וּמוֹתַר נְסָכִים לִכְלֵי שָׁרֵת. רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר: מוֹתַר נְסָכִים לְקַיִץ הַמִּזְבֵּחַ, וּמוֹתַר הַתְּרוּמָה לִכְלֵי שָׁרֵת. זֶה וָזֶה לֹא הָיוּ מוֹדִים בַּפֵּרוֹת.

ה מוֹתַר הַקְּטֹרֶת מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ? מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּה שְׂכַר הָאֻמָּנִין, וּמְחַלְּלִין אוֹתָהּ עַל שְׂכַר הָאֻמָּנִין, וְנוֹתְנִין

פירוש ברטנורא

ד מותר התרומה. היינו מה שנשאר בקופות בראש חדש ניסן, שאז מביאין קרבנות מתרומה חדשה: **צפוי לבית קודש הקדשים.** לרצפה ולכתלים: **מותר פירות.** רבי ישמעאל לטעמיה, דאמר לעיל מותר שיירי הלשכה קונים מהן יינות שמנים וסלתות והשכר שמשתכרים בהן קרוי מותר פירות, כלומר מה שהותירו ונשתכרו בפירות שקנו: **קיץ למזבח.** כשהמזבח בטל מביאים מהן עולות, כמו שדרך בני אדם להעלות מיני מתיקה על השלחן בגמר סעודתן כך אחר שגמרו להביא חובת היום מביאים עולות הללו כשאין נדרים ונדבות והמזבח בטל: **מותר תרומה לכלי שרת.** מקרא דריש ליה דכתיב (דה"ב כ"ד) ואת שאר הכסף ויעשהו כלים לבית ה', איזהו כסף שיש לו שיריים הוי אומר זו תרומת הלשכה: **מותר תרומה לקיץ המזבח.** שלצורך קרבנות הופרשה: **מותר נסכים.** גזברי הקדש היו ממציאים מעות לבעלי יינות ושמנים וסלתות, לספק למנחות ונסכים כל השנה, ואם קבל עליו לספק ג' סאים בסלע ועמדו ארבעה סאים בסלע צריך שיתן ארבע סאין, ואותה סאה היא מותר נסכים. וכן כשמודדין להקדש היו מודדין במדה מבורצת וגדושה, והגזבר היה מוחק המדה, הברוץ נקרא מותר נסכים. ועושין מהן כלי שרת, שהנסכים מתקדשים בכלי שרת: **מותר נסכים לקיץ המזבח.** שהנסכים כליל והעולה כליל: **זה וזה.** רבי עקיבא ורבי חנינא: **לא היו מודים בפירות.** כדאמר ר"ע לעיל שאין משתכרים בשל הקדש. ומסקנא דתנאי ב"ד הוא על המותרות שיהיו כולן קרבים עולות. וכן הלכה:

ה מותר הקטורת. הנותר בכל שנה: **מה היו עושין בה.** להקטירה לשנה הבאה. שאין לך שנה שאין בה מותר, שהקטורת היתה נעשית שס"ח מנים, שס"ה מנים כמנין שס"ה ימות החמה, וג' מנין שמהם כהן גדול מכניס ביום הכפורים, ולא היו נכנסים כולן בחפניו. ועוד, בכל שנה פשוטה היה מותר, ששנה פשוטה ימיה שנ"ד: **מפרישין ממנה.** מן הלשכה: **שכר האומנין.** מפטמי הקטורת, שהן נוטלים שכרן מתרומת הלשכה. ומזכין המעות לאומנין על יד אחד מן הגזברים והרי הן חולין. ואע"פ שאין הקדש יוצא לחולין אם לא שיכנס דבר אחר תחתיו לקדושה, תרומת הלשכה שאני, דב"ד מתנה עליהם ליתנם לכמה דברים. ואחרי שזכו במעות לצורך האומנין מחללין הקטורת על אותן המעות, והמעות קדושים לתרומה ישנה, ונותנים הקטורת

משניות מבוארות – קהתי

~ יום שני ~

באור משנה ד

מוֹתַר תְּרוּמָה – מה שנותר מתרומת הלשכה בקופות כשהגיע ראש חודש ניסן, שהרי אז מביאים קרבנות הציבור מן התרומה החדשה, **מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ? רִקּוּעֵי זָהָב** – טסים מרודדים (דקים), **צִפּוּי לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים** – כיסוי לקירות ולתקרה ולרצפה. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מוֹתַר הַפֵּרוֹת** – השכר שמשתכרים (לדעתו) מן היינות והשמנים והסלתות שקונים ממותר שיירי הלשכה, כמו ששנינו במשנה הקודמת, **לְקַיִץ הַמִּזְבֵּחַ** – מביאים ממנו עולות כשהמזבח עומד בטל ואין קרבנות חובה או נדבה להקריב עליו. עולות אלו נקראות "קיץ המזבח", שכן "קיץ" פירושו פירות (**שמואל ב טז, ב; עמוס ח, א**), וכשם שרגילים בני אדם להעלות פירות ומיני מתיקה על השולחן בגמר הסעודה, כך עולות אלו הן כקינוח סעודה למזבח, **וּמוֹתַר הַתְּרוּמָה** – ומה שנותר מתרומת הלשכה, **לִכְלֵי שָׁרֵת** – עושים ממנו כלים למקדש, שסובר רבי ישמעאל: מכשירי קרבן דינם כקרבן, לפיכך באים הם מן המעות שהקרבנות באים. ובמסכת כתובות מבואר טעמו, שדורש דבר זה מן הכתוב (**דברי הימים ב כד, יד**): "וכककותם הביאו לפני המלך ויהוידע את שאר הכסף. ויעשהו כלים לבית ה' כלי שרת", איזהו כסף שיש לו שיריים? הווי אומר: זו תרומת הלשכה (**עיין גמרא כתובות קו ב**). **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מוֹתַר הַתְּרוּמָה** – מותר תרומת הלשכה, **לְקַיִץ הַמִּזְבֵּחַ** – לעולות נדבה בשעה שהמזבח עומד בטל, כמו שבארנו לעיל, שתרומת הלשכה נתרמה לצורך קרבנות, **וּמוֹתַר נְסָכִים** – גזברי ההקדש היו נותנים מעות לספקים שיספקו למקדש יינות ושמנים וסלתות כל השנה, ואם התחייבו הספקים לספק סלתות שלש סאים בסלע, והוזלו ועמדו ארבעה סאים בסלע, היו חייבים לספק ארבע סאין בסלע, ואותה סאה רביעית היא בכלל "מותר נסכים"; וכן כשהספקים מודדים להקדש הרי הם נותנים מידה גדושה, ומקריבים רק מידה מחוקה, והגודש הוא "מותר הנסכים", וסובר רבי עקיבא, שמותר הנסכים הוא **לִכְלֵי שָׁרֵת** – שהיו מוכרים אותו, ועושים בכסף כלים למקדש. ואף על פי שרבי עקיבא אמר (במשנה הקודמת) שאין משתכרין בשל הקדש, שונה הדבר כאן, שאין עושים מסחר, אלא השכר בא מאליו, ואף אין כאן חשש להפסד ("**תוספות יום טוב**"; "**תפארת ישראל**"). **רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר: מוֹתַר נְסָכִים לְקַיִץ הַמִּזְבֵּחַ** – לעולות נדבה, לפי שהנסכים כליל והעולות כליל, היינו שנשרפים הכל על המזבח; **וּמוֹתַר הַתְּרוּמָה לִכְלֵי שָׁרֵת** – כטעמו של רבי ישמעאל. **זֶה וָזֶה** – רבי עקיבא ורבי חנינא סגן הכהנים, **לֹא הָיוּ מוֹדִים** – לרבי ישמעאל, **בַּפֵּרוֹת** – שהיה מותר פירות, כמו שאמר רבי עקיבא במשנה הקודמת, שאין משתכרים משל הקדש.

באור משנה ה

מוֹתַר הַקְּטֹרֶת מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ – פעמיים בכל יום היו מקטירים קטורת סמים (**שמות ל, ז-ח**), והיו מכינים את הקטורת לכל השנה, כמו ששנו בברייתא (**כריתות ו, א**): "הקטורת היתה נעשית שלש מאות וששים ושמונה מנים, שלש מאות וששים וחמישה כמניין ימות החמה (מנה לכל יום, פרס בשחרית ופרס בין הערביים) ושלשה מנים יתרים, שמהם מכניס כהן גדול מלוא חפניו ביום הכפורים. נמצא בכל שנה נותר מן הקטורת, שהרי שלשת המנים לא היו נכנסים כולם בחפניו של הכהן הגדול ביום הכיפורים. ועוד, ששנה פשוטה ימיה שלש מאות וחמשים וארבעה, ונותרו בה אחד עשר מנים בשביל שנה מעוברת, ומכאן שואלת משנתנו: מותר הקטורת מה היו עושין בה – כדי להכשירה לשנה הבאה? והרי מראש חודש ניסן ואילך היו צריכים להקטיר את הקטורת מן השקלים החדשים. **מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּה** – מתרומת הלשכה (**הרמב"ם בפירושו למשנתנו; רש"י שבועות י, ב; המאירי; הרב מברטנורא**), **שְׂכַר הָאֻמָּנִין** – מפטמי הקטורת; ומזכים את המעות לאומנים על ידי אחד מהגזברים, והרי הן נעשות חולין (ואף על פי שאין הקדש יוצא לחולין אלא אם כן נכנס דבר אחר תחתיו לקדושה, שונה היא תרומת הלשכה, שבית דין מתנה עליה ליתן ממעותיה לכמה דברים, וכשיפרישום לאותם הדברים יהיו חולין – **ברטנורא; תוספות שבועות שם**); **וּמְחַלְּלִין אוֹתָהּ** – את מותר הקטורת, **עַל שְׂכַר הָאֻמָּנִין** – כלומר, לאחר שזכו במעות בשביל האומנים, מחללים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אוֹתָהּ לָאֻמָּנִין בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. אִם בָּא הֶחָדָשׁ בִּזְמַנּוֹ — לוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה, וְאִם לָאו — מִן הַיְּשָׁנָה.

ו הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיוּ בָהֶן דְּבָרִים רְאוּיִין לְקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר — יִנָּתְנוּ לָאֻמָּנִין בִּשְׂכָרָן; דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי: אֵינָהּ הִיא הַמִּדָּה, אֶלָּא מַפְרִישִׁין מֵהֶן שֹׁכַר הָאֻמָּנִין, וּמְחַלְּלִין אוֹתָן עַל מָעוֹת הָאֻמָּנִין, וְנוֹתְנִין אוֹתָן לָאֻמָּנִין בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה.

ז הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה בָהֶן בְּהֵמָה רְאוּיָה לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: זְכָרִים יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי עוֹלוֹת, וּנְקֵבוֹת יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי זִבְחֵי שְׁלָמִים, וּדְמֵיהֶן יִפְּלוּ עִם שְׁאָר נְכָסִים לְבֶדֶק הַבַּיִת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: זְכָרִים עַצְמָן יִקְרְבוּ עוֹלוֹת, וּנְקֵבוֹת יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי זִבְחֵי שְׁלָמִים, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן עוֹלוֹת, וּשְׁאָר נְכָסִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק

פירוש ברטנורא

לאומנים בשכרם, וחוזרין וקונין אותה מהן במעות של תרומה חדשה. והכי צניעא מלתא טפי ולא למכרה ולחזור ולקנותה: **אם בא החדש בזמנו.** שהביאו שקלים חדשים קודם ר"ח ניסן שהוא זמן התרומה החדשה. לוקחים מותר הקטורת מתרומה חדשה ע"י חלול כדפרשינן לעיל: **ואם לאו.** שלא הביאו שקלים חדשים עדיין. לוקחים אותה מן התרומה ישנה, אם חללוה כבר. ואם לא חללוה, מקטירין אותה, דכיון שלא בא החדש צריך להביא מן הישנה:

ו המקדיש נכסיו. וסתם הקדש לבדק הבית: **והיו בהם דברים הראויים לקרבנות צבור.** כגון קטורת או יינות שמנים וסלתות: **ינתנו לאומנין בשכרן.** ויוצאין לחולין, אף על פי שאין דבר אחר נכנס תחתיו. דקסבר הקדש מתחלל על המלאכה, דכתיב (שמות כ"ה) ועשו לי מקדש, שתהיה המלאכה נעשית מן ההקדש: **אינה מן המדה.** כלומר אין מדה זו שאתה אומר כמדה האמורה לעיל בקטורת, ואין ראוי אלא שתשוה מדותיך. הלכך מפרישים מהן שכר האומנים כו' כדאמרינן לעיל גבי מותר הקטורת. שאין הקדש מתחלל על המלאכה. והלכה כבן עזאי:

ז זכרים ימכרו לצרכי עולות כו' ודמיהם יפלו עם שאר הנכסים לבדק הבית. דסבר סתם הקדש לבדק הבית ואפילו במידי דחזי למזבח, אבל הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח, שהמקדיש תמימים לבדק הבית אין נפדים אלא למזבח, והדמים יפלו לבדק הבית: **ויביא בדמיהן עולות.** קסבר מידי דחזי למזבח מסתמא למזבח אקדשינהו, הלכך זכרים עצמן יקרבו עולות, ונקבות ימכרו לצרכי שלמים ויביא בדמיהן עולות, אבל הן עצמן אין קרבין שלמים, דהמקדיש נכסיו דעתו שיהיו כולם לגבוה, הלכך בהמות שראויות לקרב עולות יקרבו עולות, ונקבות ימכרו לצרכי שלמים ויביא בדמיהן עולות, דכיון דראויות למזבח חלה עליהן קדושת מזבח, ואפילו על הנקבות שאין גופן ראוי למה שדעתו להקדישן, כיון דלשם קרבן מיהא חזיין, לא חל עליהן קדושת

משניות מבוארות – קהתי

את מותר הקטורת על אותן המעות, **וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ** – את הקטורת שחיללוה, **לָאֻמָּנִין בִּשְׂכָרָן** – שלאחר שחיללו את הקטורת במעות, נכנסו המעות בקדושת הקטורת, היינו בקדושת התרומה הישנה, והקטורת יצאה לחולין, ונותנים אותה לאומנים בשכרם, **וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ** – את הקטורת מיד האומנים, **מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה** – במעות של התרומה החדשה; וכך נכנסת הקטורת לקדושת התרומה החדשה. ואמנם אפשר היה לעשות בדרך פשוטה, למכור את מותר הקטורת ולחזור ולקנותו במעות של התרומה החדשה, אלא שהוצרכו לכל האמור לעיל, משום שכך יפה יותר להקדש (**ברטנורא; תוספות**).

יש מפרשים: מפרישין ממנה – ממותר הקטורת, שכר האומנין – כשעור הראוי לשכר מפטמי הקטורת (או לאומנים אחרים העובדים לצרכי ההקדש), ומחללין אותה – ופודים את מה שהפרישו ממותר הקטורת, על שכר האומנין – **ויש גורסים:** על מעות האומנין. היינו על המעות שהוקצו כדי לשלם שכר לאומנים, ונעשו המעות קדושות והקטורת יוצאת לחולין, ונותנין אותה לאומנין בשכרן. וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה – כמו שבארנו לעיל (**"תקלין חדתין"; רש"י מעילה יד, ב; "תפארת ישראל"**). **אִם בָּא הֶחָדָשׁ בִּזְמַנּוֹ** – אם השקלים החדשים באו בזמנם, היינו לפני ראש חודש ניסן, **לוֹקְחִין אוֹתָהּ** – את מותר הקטורת, **מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה** – כמבואר לעיל; **וְאִם לָאו** – אם עדיין לא באו השקלים החדשים, **מִן הַיְּשָׁנָה** – לוקחים אותה במעות התרומה הישנה, אם חללוה כבר; ואם לא חללוה, מקטירין אותה כמות שהיא מן הישנה (**ברטנורא**). **ויש גורסים:** אם בא החודש בזמנו. ופירוש הדברים: אם חודש ניסן בא בזמנו, שראו עדים את הלבנה ביום שלושים באדר וקידשו בית דין את חודש ניסן בו ביום, לוקחים אותה מתרומה חדשה – ביום השלושים באדר, שהריהו ראש חודש ניסן, ומצווה להביא בו מן התרומה החדשה; ואם לאו – שלא קידשו את חודש ניסן אלא בשלושים ואחד באדר, מן הישנה – מביאים ביום השלושים באדר את הקטורת מן התרומה הישנה (**ירושלמי ראש השנה ג, א; תוספות רבי עקיבא איגר בשם טורי אבן**).

~ יום שלישי ~

באור משנה ו

הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו – למקדש, וסתם הקדש לבדק הבית, **וְהָיוּ בָהֶן דְּבָרִים רְאוּיִין לְקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר** – כגון קטורת (**ירושלמי**), או סממנים שעושים מהם קטורת (**בבלי כריתות ו, א**), **יִנָּתְנוּ לָאֻמָּנִין** – העובדים לצרכי המקדש, **בִּשְׂכָרָן** – והם מתחללים על שכר המלאכה ויוצאים לחולין, ואחר כך חוזרים ולוקחים אותם מהם, כמפורש בסיפא (**עיין "תוספות יום טוב"**); **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא** – הסובר, שהקדש מתחלל על המלאכה, שנאמר (**שמות כה, ח**): "ועשו לי מקדש" – שתהא המלאכה נעשית מן ההקדש. **אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי** – לרבי עקיבא: **אֵינָהּ הִיא הַמִּדָּה** – אין מידתך זו שווה למידה האמורה לעיל (במשנה הקודמת) במותר הקטורת, וראוי להשוות מידותיהם של שני העניינים הללו, **אֶלָּא מַפְרִישִׁין מֵהֶן** – מאותם הנכסים, **שְׂכַר הָאֻמָּנִין** – כמבואר לעיל, **וּמְחַלְּלִין אוֹתָן** – את הקטורת או סממני הקטורת, **עַל מָעוֹת הָאֻמָּנִין** – והרי הקטורת או סממניה יוצאים לחולין, **וְנוֹתְנִין אוֹתָן לָאֻמָּנִין בִּשְׂכָרָן** – כמבואר לעיל במותר הקטורת, שכן לדעת בן עזאי אין הקדש מתחלל על המלאכה, **וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָן** – את הקטורת או סממני הקטורת מהאומנים, **מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה** – במעות של התרומה החדשה, כמבואר במשנה הקודמת. פיסקה אחרונה זו היא לדברי הכל, כמו שכבר בארנו לעיל בדברי רבי עקיבא. והלכה כבן עזאי (**רמב"ם**).

באור משנה ז

הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו – למקדש, **וְהָיְתָה בָהֶן בְּהֵמָה רְאוּיָה לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ** – בהמות הראויות לקרבנות, **זְכָרִים וּנְקֵבוֹת** – כגון כבשים וכבשות, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: זְכָרִים יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי עוֹלוֹת** – זכרים הראויים להקריבם עולות יימכרו למי שצריכים בהמות לעולות, **וּנְקֵבוֹת** – שאינן ראויות לעולות, **יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי זִבְחֵי שְׁלָמִים** – למי שצריכים בהמות לשלמים, **וּדְמֵיהֶן** – של אותן הבהמות,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַבַּיִת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִדִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִשְׁוָה אֶת מִדָּתוֹ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חָלַק. אָמַר רַבִּי פַּפַּיס: שָׁמַעְתִּי כְּדִבְרֵי שְׁנֵיהֶן, שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בְּפֵרוּשׁ כְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהַמַּקְדִּישׁ סְתָם כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ.

ח הַמַּקְדִּישׁ נְכָסִים וְהָיוּ בָהֶן דְּבָרִים רְאוּיִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, יֵינוֹת, שְׁמָנִים וְעוֹפוֹת — רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי אוֹתוֹ הַמִּין וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן עוֹלוֹת, וּשְׁאָר נְכָסִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת.

ט אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, מְשַׁעֲרִין אֶת הַלִּשְׁכָּה. כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו לְסַפֵּק סְלָתוֹת מֵאַרְבַּע, עָמְדוּ מִשָּׁלֹשׁ — יְסַפֵּק

פירוש ברטנורא

בדק הבית, ויביא בדמיהם עולות: **שהמקדיש בפירוש.** שאמר בהמה ונכסי להקדש. דכיון שהפרישן והבדילן זו מזו ואעפ"כ לא אמר בהמה למזבח ונכסי לבדק הבית, ש"מ דדעתו היה שבין בהמה ובין נכסיו הכל ילך אל מקום אחד. אבל המקדיש סתם כל נכסיו, דעתו להקדיש כל דבר למה שהוא ראוי. והלכה כר"ע:

ח יינות שמנים וסלתות. שהן ראוים למנחות ולנסכים: **ועופות.** תורים ובני יונה: **ר' אלעזר.** גרסינן, ולא ר' אליעזר, וטעמא דר"א מפורש בירושלמי, דכתיב (ויקרא כ"ב) לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעולה, כל מה שהם נודרים ומתנדבים מדברים אשר יקריבו לה' אפילו יינות שמנים וסלתות יהיה לעולה, יכול יקריב בדמיהן עולת העוף, או אם הקדיש עוף יקריבנו עולה, ת"ל (שם) בבקר בכשבים ובעזים, הא אינו מקריב בכל מה שהתנדב אלא עולת בהמה בלבד:

ט משערין את הלשכה. פוסקים שער ליינות שמנים וסלתות, שיעמוד זה השער שלשים יום. ולוקחים בכל יום ממוכרי יינות שמנים וסלתות מה שהן צריכין באותו הסכום שפסקו, ואם נתייקר המקח אין מוסיפים דמים, ואם הוזל לוקחים לפי הזול: **המקבל עליו לספק סלתות.** בימות קציר חטים ובצירת

משניות מבוארות – קהתי

יִפְּלוּ עִם שְׁאָר נְכָסִים לְבֶדֶק הַבַּיִת – רבי אליעזר סובר, שסתם הקדשות לבדק הבית, ואפילו בדברים הראויים למזבח, אלא שמכל מקום כל הראוי למזבח אינו יוצא מידי המזבח, ולפיכך אין מוכרים אותו אלא לצרכי מזבח, היינו למי שצריך בהמה זו לקרבן, והדמים יפלו לאוצר בית המקדש לצרכי בדק הבית. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: זְכָרִים עַצְמָן יִקְרְבוּ עוֹלוֹת** – זכרי הבהמות שבאותם הנכסים צריך להקריבם עולות על המזבח, ואין למכור אותם, **וּנְקֵבוֹת** – שאינן ראויות לעולות, **יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי זִבְחֵי שְׁלָמִים** – למי שצריכים בהמות לקרבנות שלמים, **וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן עוֹלוֹת** – רבי יהושע סובר, שכל הראוי למזבח מן הסתם הקדישו המקדיש כולו למזבח, היינו שיקריבוהו עולה לשמו, שהיא כולה נשרפת על המזבח; הלכך בהמות הראויות להקריבן עולות, הן עצמן יקרבו עולות; ונקבות, אף על פי שאינן ראויות לעולות, מכל מקום הואיל והן ראויות למזבח, אף עליהן לא חלה קדושת בדק הבית אלא קדושת המזבח, אבל הואיל והמקדיש נתכוון לעולות, לפיכך יימכרו לצרכי שלמים ויביא בדמיהן עולות, **וּשְׁאָר נְכָסִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת** – וכל שאר הנכסים שאינם ראויים למזבח יפלו לאוצר המקדש לצרכי בדק הבית. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִדִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** – נראים לי דברי רבי אליעזר יותר מדברי רבי יהושע, **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִשְׁוָה אֶת מִדָּתוֹ** – קבע הלכה שווה לכל הנכסים, שכולם לבדק הבית, או הם עצמם או דמיהם, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חָלַק** – שהבהמות למזבח ושאר נכסים לבדק הבית, ואף בבהמות חילק בין זכרים לנקבות. **אָמַר רַבִּי פַּפַּיס: שָׁמַעְתִּי כְּדִבְרֵי שְׁנֵיהֶן** – כדברי רבי אליעזר וכדברי רבי יהושע, **שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בְּפֵרוּשׁ** – היינו שאמר: בהמתי ונכסי להקדש, **כְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – שהואיל ופירט בהמה ונכסים, ולא אמר "בהמתי למזבח ונכסי לבדק הבית", אנו אומרים שמן הסתם התכוון להקדש שבהמה ונכסים שווים בו, היינו לבדק הבית. ויש מפרשים: שהמקדיש בפירוש – לבדק הבית (**המאירי; ריבב"ן**), כדברי רבי אליעזר. **וְהַמַּקְדִּישׁ סְתָם** – היינו שאמר: כל נכסי להקדש, **כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** – שהמקדיש סתם דעתו להקדיש כל דבר למה שהוא ראוי. והלכה כרבי אליעזר, הואיל ונראו דבריו לרבי עקיבא (**רמב"ם הל' ערכין ה, ז**).

~ יום רביעי ~

באור משנה ח

הַמַּקְדִּישׁ נְכָסִים – סתם למקדש, **וְהָיוּ בָהֶן דְּבָרִים רְאוּיִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ,** כגון: **יֵינוֹת** – הראויים לנסכים, **שְׁמָנִים** – ויש מוסיפים במשנתנו: "וסלתות" – הראויים למנחות, **וְעוֹפוֹת** – תורים ובני יונה, **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי אוֹתוֹ הַמִּין** – לאנשים הצריכים יינות ושמנים לנסכים או עופות לקרבן, **וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן עוֹלוֹת** – בירושלמי מבואר טעמו, שנאמר (**ויקרא כב, יח**): "לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעולה" – כל מה שהם נודרים ומתנדבים מדברים אשר יקריבו לה' (הראויים להיקרב), אפילו יינות ושמנים וסלתות, יהיה לעולה. יכול יקריב בדמיהן גם עולת העוף, או אם הקדיש עוף יקריבנו עולה? תלמוד לומר (**שם שם, יט**): "בבקר בכשבים ובעזים" – מכאן שאינו מקריב אלא עולת בהמה בלבד; **וּשְׁאָר נְכָסִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת** – כמו שבארנו במשניות הקודמות. **הרמב"ם** כותב בטעם הלכה זו: "ומפני מה יקריבו דמי אלו עולות ודמי הבהמה התמימה יפלו לבדק הבית (כרבי אליעזר במשנה הקודמת, שהלכה כמותו)? לפי שהבהמה הקדושה למזבח אם נפל בה מום יש לה פדיון... והסולת והיין והשמן והעופות שנפסלו אין להן פדיון, שנאמר (**ויקרא כז, יא-יב**): "והעמיד את הבהמה לפני הכהן, והעריך הכהן אותה" – כל שישנו בכלל העמדה והערכה יש לו פדיון, וכל שאינו בכלל העמדה והערכה אין לו פדיון" (**הל' ערכין ה, ט**), ומפרש שם **הרדב"ז**, שדברים שיש להם פדיון חלה קדושתם על פדיונם ונעשית בהם מצוותם, ולפיכך יפלו דמיהם לבדק הבית. אבל הדברים שאין להם פדיון, אם יפלו דמיהם לבדק הבית לא נעשית בהם מצוותם כלל, ולפיכך יביא בדמיהם עולות (**ועיין שם השגת הראב"ד**).

באור משנה ט

אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, מְשַׁעֲרִין אֶת הַלִּשְׁכָּה – פוסקים את השער (המחיר) של היינות, השמנים והסלתות לנסכים ולמנחות, שעל הלשכה לשלם לספקים, וכל אותם שלושים יום אין הם יכולים להעלות את השער. ברם, אם הוזל, צריכים לתת כפי השער המוזל, כמבואר להלן. **כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו לְסַפֵּק סְלָתוֹת** – וכן יינות ושמנים, **מֵאַרְבַּע** – סאים בסלע, ואחר כך **עָמְדוּ מִשָּׁלֹשׁ** – סאים בסלע, שנתייקרו הסלתות, **יְסַפֵּק מֵאַרְבַּע** – סאין בסלע, כפי השער שפסקו בתחילה. **מִשָּׁלֹשׁ** – ואם קיבל עליו לספק סלתות משלש סאים בסלע, **וְעָמְדוּ מֵאַרְבַּע** – סאים בסלע, שהוזלו הסלתות, **יְסַפֵּק מֵאַרְבַּע** – כפי השער הזול, **שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה** – ואין ההקדש מפסיד אם נתייקרו או הוזלו המצרכים שהספקים מוכרים למקדש. יש מפרשים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מֵאַרְבַּע; מִשָּׁלֹשׁ, וְעָמְדוּ מֵאַרְבַּע — יְסַפֵּק מֵאַרְבַּע; שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה. וְאִם הִתְלִיעָה סֹלֶת — הִתְלִיעָה לוֹ, וְאִם הֶחְמִיץ יַיִן — הֶחְמִיץ לוֹ. וְאֵינוֹ מְקַבֵּל אֶת מָעוֹתָיו, עַד שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ מְרַצֶּה.

פרק חמישי

א אֵלּוּ הֵן הַמְמֻנִּין שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: יוֹחָנָן בֶּן פִּנְחָס עַל הַחוֹתְמוֹת, אֲחִיָּה עַל הַנְּסָכִים, מַתִּתְיָה בֶּן שְׁמוּאֵל עַל הַפְּיָסוֹת, פְּתַחְיָה עַל הַקִּנִּין; פְּתַחְיָה זֶה מָרְדְּכַי. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ פְּתַחְיָה? שֶׁהָיָה פּוֹתֵחַ בִּדְבָרִים וְדוֹרְשָׁן וְיוֹדֵעַ שִׁבְעִים לָשׁוֹן. בֶּן אֲחִיָּה עַל חוֹלֵי מֵעַיִם, נְחוּנְיָא חוֹפֵר שִׁיחִין, גְּבִינִי כָּרוּז, בֶּן גֶּבֶר עַל נְעִילַת שְׁעָרִים, בֶּן בִּבַי עַל

פירוש ברטנורא

ענבים ומסיקת זיתים היו הגזברים מקדימים מעות לחנוני והיה החנוני מקבל עליו לספק יינות שמנים וסלתות כל השנה. ואם היו אז נמכרים ד' סאין בסלע והוקרו ועמדו ג' סאין בסלע, צריך ליתן ד' סאין, דהקדש קונה בכסף, דכתיב ונתן הכסף וקם לו. ואם קבל לספק ג' סאין בסלע והוזלו ועמדו ד' בסלע, נותן ד' בסלע, דלא גרע מהדיוט דלא קני אלא במשיכה: **התליע לו.** ואפ' משך הגזבר ונתן מעות, אחריותם על החנוני: **אינו מקבל את מעותיו.** כלומר אינם נחשבים מעותיו של חנוני ולא זכה בהם ואע"פ שקבלם מן הגזבר: **עד שיהיה המזבח מרצה.** שיעלה לרצון על המזבח. הלכך אם החמיץ היין או התליעה הסולת אחריותם על החנוני:

ה א אלו הן הממונים. חמשה עשר מינים של פקידות ומינוי של שררה דחשיב במתניתין היו תמיד במקדש. מיהו הגך גברי דחשיב, לא בזמן אחד היו, אלא החסידים והכשרים שבכל דור ודור הוא מונה. ורבותי פירשו, על שם שהממונים הראשונים שנתמנו על כך, כך היה שמם, לפיכך נקראו הבאים אחריהם על שמם: **על החותמות ועל הסלתות.** מפרש לקמן במתניתין: **על הפייסות.** להורות סדר הגורל מי יזכה בעבודה זו ומי בזו, כמפורש במסכת יומא: **על הקינים.** מחוסרי כפרה כגון זב וזבה ויולדת שמביאים קיני חובה דהיינו תורים ובני יונה, נותנין מעותיהן לשופרות שבמקדש, והממונים על השופרות לוקחים המעות ומביאין בהן הקינים. והיה צריך שיתמנה על זה חכם גדול ובקי, כדאמרינן במסכת אבות קינים ופתחי נדה הן הן גופי הלכות: **שהיה פותח דברים כו'.** והוא מרדכי בלשן שעלה מן הגולה. ונקרא כן, שהיה בולל לשונות הרבה: **על חולי מעים.** לפי שהכהנים הולכים יחפים על הרצפה ואוכלין בשר הרבה ושותין מים היו מעיהן מתקלקלין וצריכין תמיד לרופא לומר להם זה הסם טוב למעים: **חופר שיחין.** היה ממונה לחפור בורות שיחין ומערות כדי שיהיו מים מצויין לשתות לעולי רגלים: **גביני כרוז.** כך שמו של האיש המכריז בכל בוקר בבית המקדש עמדו כהנים לעבודתכם. ושומעים קולו מיריחו: **על נעילת שערים.** לנעול השערים בערב ולפתחן בבוקר: **על הפקיע.** להלקות הכהנים והלוים שנמצאו ישנים על משמרותיהם שהיו

משניות מבוארות – קהתי

שבימי הקציר, הבציר והמסיק, היו גזברי המקדש נותנים מעות מראש לספקים שיספקו למקדש יינות, שמנים וסלתות במשך כל השנה; ובאה משנתנו להשמיע, שאם היו אז נמכרים ארבע סאים בסלע ונתייקרו אחר כך ועמדו שלש סאים בסלע, צריכים הספקים ליתן ארבע סאים בסלע, שהקדש קונה בכסף, כמו שכתוב (**ויקרא כז, יט**): "ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו" (ובלשון הגמרא: "ונתן הכסף וקם לו"). ואם קיבלו לספק שלש סאים בסלע והוזלו ועמדו ארבע סאים בסלע, חייבים הם ליתן להקדש כפי השער הזול, שאין כוח הדיוט חמור מן ההקדש שאינו קונה אלא במשיכה (**ברטנורא; ריבב"ן; "תקלין חדתין"; ועיין "תוספות יום טוב"**). **וְאִם הִתְלִיעָה סֹלֶת** – שנמלאה תולעים, אפילו לאחר שנמסרה לגזבר ההקדש, **הִתְלִיעָה לוֹ** – לספק, שאחריותה עליו, והוא חייב לספק להקדש סולת אחרת, **וְאִם הֶחְמִיץ יַיִן, הֶחְמִיץ לוֹ** – לספק, שאחריות היין עליו, וחייב לתת להקדש יין אחר. **וְאֵינוֹ מְקַבֵּל אֶת מָעוֹתָיו** – כלומר, המעות שקיבל מגזבר ההקדש תמורת הדברים שסיפק לו, אינן נחשבות כמעותיו, ולא זכה בהן (**ברטנורא; "תקלין חדתין"**), **עַד שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ מְרַצֶּה** – מכפר, כלומר לאחר שקרבו הנסכים על המזבח, הלכך אם התליעה הסולת או החמיץ היין, אחריותם על הספק.

~ יום חמישי ~

באור משנה א

משנה זו מונה חמשה עשר שמות של ממונים בבית המקדש על תפקידים שונים, ונחלקו בענין השמות הללו: אחד אומר, שהמשנה מונה את הכשרים שבכל דור ודור, כלומר שהשמות הללו הנזכרים במשנה לא היו כולם הממונים באותו דור אלא בדורות שונים, ונקב החנא בשמותיהם של הממונים הכשרים והמפורסמים ביותר מדורות שונים. ואחד אומר, שהתנא של משנתנו מונה את שמות הממונים שבדורו. ברם, יש דעה שלישית במפרשים, שכל הממונים על התפקידים המפורטים במשנתנו היו נקראים בכל הדורות בשמות הללו, כנראה על שם הממונים הראשונים שנתמנו לכך (ברטנורא בשם רבותיו, ועיין "תוספות יום טוב" ו"תפארת ישראל").

אֵלּוּ הֵן הַמְמֻנִּין שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ – על חמשה עשר תפקידים דלהלן: **יוֹחָנָן בֶּן פִּנְחָס עַל הַחוֹתְמוֹת** – כמבואר להלן במשניות ג-ד; **אֲחִיָּה עַל הַנְּסָכִים** – כמבואר להלן במשנה ד; **מַתִּתְיָה בֶּן שְׁמוּאֵל עַל הַפְּיָסוֹת** – להטיל גורלות בין הכהנים, מי יזכה בעבודה זו ומי בעבודה זו, כמפורט במסכת יומא פרק ב; **פְּתַחְיָה עַל הַקִּנִּין** – על הקרבנות של שתי תורים או שני בני יונה, כגון הזב והזבה והיולדת שמביאים קיני חובה, היו נותנים מעותיהם לשופרות (תיבות) שבמקדש, והממונים על השופרות לוקחים המעות ומביאים בהן את הקינים, היינו שתי תורים או שני בני יונה; והיה צורך בממונה על הקינין שיהא חכם גדול ובקי בדיניהם, כמו שאמרו (אבות ג, יח): "קינין ופתחי נידה הן הן גופי הלכות"; **פְּתַחְיָה זֶה מָרְדְּכַי** – היינו מרדכי בלשן שעלה מן הגולה (**עזרא ב, ב**). בהרבה נוסחות אין תיבות אלו. **לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ פְּתַחְיָה? שֶׁהָיָה פּוֹתֵחַ בִּדְבָרִים** – סתומים, **וְדוֹרְשָׁן** – ומפרשם, **וְיוֹדֵעַ שִׁבְעִים לָשׁוֹן** – להבין דברי כל שואל בכל לשון שישאל ולהשיב לו בלשונו; ונקטו חכמים "שבעים לשון" כנגד שבעים משפחות בני נוח שמהם נפרדו האומות (**בראשית י**). **בֶּן אֲחִיָּה עַל חוֹלֵי מֵעַיִם** – בירושלמי מבואר, שהיתה מחלת המעיים מצויה בין הכהנים על ידי שהיו מהלכים יחפים על הרצפה והיו אוכלים הרבה בשר ושותים מים, והיה זה ממונה להתעסק בריפויים ובהבראתם; **נְחוּנְיָא חוֹפֵר שִׁיחִין** – היה ממונה להתעסק בחפירת בורות שיחין ומערות, כדי שיהיו מים מצויים לשתיה לבני ירושלים ולעולי רגלים, והיה יודע את מקורות המים וטיבם; **גְּבִינִי כָּרוּז** – גביני היה ממונה להכריז בכל בוקר: "עמדו הכהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדכם", וכיון ששמעו קולו היו קמים ובאים כל אחד למלאכתו. בירושלמי מסופר: אגריפס המלך שמע קולו עד שמונה פרסאות ונתן לו מתנות הרבה. **בֶּן גֶּבֶר עַל נְעִילַת שְׁעָרִים** – על פיו היו נועלים את השערים בערב ועל פיו היו פותחים אותם בבוקר; **בֶּן בִּבַי עַל הַפָּקִיעַ** – הכנת הפתילות למנורה, כמו ששנו (סוכה ה, ג): "מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן (אבנטיהן) מהן היו מפקיעין (עושים פתילות), ובהן היו מדליקין". וכן פירשו בירושלמי: שהיה מזוג את הפתילות (קולען ומיישרן). ויש מפרשים: על הפקיע – על הלקאת השומרים ברצועה (פקיע היינו רצועת עור), שכן שנו (מדות א, א-ב): "בשלשה מקומות הכהנים שומרים בלילה בבית המקדש... והלויים בעשרים ואחד מקום", והיה בן בבי מחזר על

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַפְּקִיעַ, בֵּן אַרְזָה עַל הַצִּלְצָל, הֶגְרֵס בֶּן לֵוִי עַל הַשִּׁיר, בֵּית גַּרְמוּ עַל מַעֲשֵׂה לֶחֶם הַפָּנִים, בֵּית אַבְטִינָס עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת, אֶלְעָזָר עַל הַפָּרֹכוֹת, וּפִינְחָס עַל הַמַּלְבּוּשׁ.

ב אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁלֹשָׁה גִּזְבָּרִין וּמִשְּׁבְעָה אֲמַרְכָּלִין, וְאֵין עוֹשִׂין שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר בְּמָמוֹן פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם, חוּץ מִבֶּן אֲחִיָּה שֶׁעַל חוֹלֵי מֵעַיִם, וְאֶלְעָזָר שֶׁעַל הַפָּרֹכוֹת, שֶׁאוֹתָן קִבְּלוּ רֹב הַצִּבּוּר עֲלֵיהֶן.

ג אַרְבָּעָה חוֹתָמוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, וְכָתוּב עֲלֵיהֶן: עֵגֶל, זָכָר, גְּדִי, חוֹטֵא. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה הָיוּ, וַאֲרָמִית כָּתוּב

פירוש ברטנורא

שומרים את המקדש בלילה, כדאמרן במסכת מדות מי שהיו מוצאים אותו ישן היו חובטים אותו ושורפים את כסותו. ובירושלמי מפרש, הפקיע, הפתילות של מנורה ושל בית השואבה, כדאמרינן בפרק החליל [נא] מבלאי מכנסי כהנים ומהמיינהם היו מפקיעים פתילות: **צלצל.** כלי שיר שיש לו קול גדול, לשון תצילנה אזניו, צימבל"ו בלע"ז. וכשהיו שומעין קולו היו הלוים מתחילין בשיר: **על השיר.** להתחיל את השיר, וכשהיה מסיים היו כולן מסיימין: **בית גרמו.** שם משפחה: **על לחם הפנים.** שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה והיו אומנים בעשייתו ובאפייתו לדרדותו מן התנור שלא ישבר ולעשותו שלא יתעפש: **בית אבטינס.** שם משפחה שהיו בקיאים לפטם הקטורת ומכירין בעשב ששמו מעלה עשן וכשהיו מערבין אותו עם סממני הקטורת היה עשן הקטורת מתמר ועולה כמין מקל: **על הפרוכות.** לעשות פרוכות חדשות כשהיו צריכים: **המלביש.** היה ממונה להלביש הכהנים בשעת עבודה ולהפשיטם אחר עבודה, ולשמור בגדי כהונה בלשכות העשויות לכך:

ב גזברים. הן שממון הקדוש תחת ידם והן פודים הערכין והחרמין וההקדשות, וכל מלאכת הקודש בהם נעשים: **אמרכלין.** למעלה מן הגזברים. ונשיא נשיאי הלוי (במדבר ג') מתרגמינן ואמרכליא דממונא. ולשון אמרכל, אמר על כל. ובערבי קורים לגדול אמיר. מה היו ז' אמרכלין עושין, שבעה מפתחות העזרה בידם, רצה אחד מהן לפתוח אינו יכול עד שיכנסו כולם ויפתחו, והגזברים נכנסים אחריהם ומוציאים מה שהן צריכין. ועוד מעלה האחרת למעלה מן האמרכלים היתה שם שלא נזכרה במשנה ומייתי לה בתוספתא, והן שני קתילוקין. ונמצאו שם ה' מדרגות, כהן גדול, סגן, קתילוקין, אמרכלין, גזברים: **אין עושין שררה פחות משנים.** דכתיב (שמות כ"ח) והם יקחו את הזהב, מיעוט רבים שנים:

משניות מבוארות – קהתי

המשמרות בכל לילה, וכל מי שמצאהו ישן על משמרו, היה מלקה אותו ושורף את כסותו (**רמב"ם**), וכן אמר אביי (**בבלי יומא כג, א**), שתחילה פירש משנתנו: "בן בבי על הפקיע – על הפתילות, כפי המשנה במסכת סוכה (שהבאנו לעיל), אבל מששנה בברייתא (**שם**): "ולא עוד אלא שלוקה הממונה בפקיע". למד משם ש"פקיע" פירושו רצועה למלקות. ברם, הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם (**הל' כלי המקדש ז, א**) מפרש: בן בבי על הפקיע – מכין פתילות (**ועיין "תוספות יום טוב" שמבאר טעם השגתו של הראב"ד**). **בֶּן אַרְזָה עַל הַצִּלְצָל** – כלי שיר שהקיש בו ונתן בו סימן ללויים לפתוח בשיר (תמיד ז, ג); והוא היה ממונה על כל כלי השיר ומסדרם כל אחד על מקומו; **הֶגְרֵס בֶּן לֵוִי עַל הַשִּׁיר** – בפה, שהיה מנצח על השירה; בירושלמי מובא (**וכן בבבלי יומא לח, ב**): "אמרו עליו, שהיה מנעים את קולו בזמר, וכשהיה נועץ אגודלו בתוך פיו היה מוציא כמה מיני זמר והיו כל אחיו הכהנים נזקרין לו בבת ראש (נרתעים מקולו בתנועת ראש אחת); וכן מובא (משנה יומא ג, יא), שהיה יודע פרק בשיר; **בֵּית גַּרְמוּ** – משפחת גרמו, **עַל מַעֲשֵׂה לֶחֶם הַפָּנִים** – על אפייתו, שהיה לחם הפנים עשוי כמין תיבה פרוצה, ואנשי בית גרמו היו אומנים בעשייתו ובאפייתו, שלא יישבר ברדייתו ושלא יתעפש. **בֵּית אַבְטִינָס עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת** – פיטומה והכנתה; בירושלמי מסופר, שבית אבטינס בקיאים היו במעשה פיטום הקטורת, ומכירים מין עשב ששמו "מעלה עשן" שעל ידו העשן מיתמר מהקטורת כמקל ומתקפל מהתיקרה על הכתלים; **אֶלְעָזָר עַל הַפָּרֹכוֹת** – לארוג פרוכות חדשות ולרקום עליהן לצורך ההיכל והשערים, וכן לשמור על הפרוכות הישנות; **וּפִינְחָס עַל הַמַּלְבּוּשׁ** – להלביש את הכהנים בגדי כהונה לעבודתם, ולהצניע את הבגדים לאחר העבודה ולשמור עליהם; וכן היה עוסק בהכנת בגדי כהונה חדשים (**רמב"ם**).

באור משנה ב

משנה זו מוסיפה ללמד בענין הממונים על כספי המקדש.

אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁלֹשָׁה גִּזְבָּרִין – הממונים על ממון ההקדש; והם היו פודים את ההקדשות, וכל מלאכת הקודש היתה נעשית על ידם, **וּמִשְּׁבְעָה אֲמַרְכָּלִין** – הממונים על אוצרות בית המקדש, והם היו למעלה מן הגזברים. בתוספתא שנו: שבעה אמרכלים מה הם עושים? שבעה מפתחות העזרה בידם (מפתח אחד ביד כל אחד מהם); רצה אחד מהם לפתוח, אינו יכול עד שיתכנסו כולם; ואמרכלין פותחים והגזברים נכנסים. אמר רבי יהודה: "למה נקרא שמו "אמרכל" מפני שהוא מר (אדון) על הכל". בירושלמי אמרו: למעלה מן האמרכלים היו שני ממונים הנקראים "קתילוקים"; ולפי הרמב"ם היו במקדש חמש דרגות של שררה: א. הכהן הגדול, ב. סגן הכהן הגדול, ג. שני קתילוקין, ד. שבעה אמרכלין, ה. שלשה גזברים. **וְאֵין עוֹשִׂין שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר בְּמָמוֹן** – בעסקי ממון, **פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם** – משני אנשים, מפני כבוד הציבור, שנאמר (**שמות כח, ה**): "והם יקחו את הזהב", ומיעוט רבים שניים (**ירושלמי שקלים; בבלי בבא בתרא ח, ב**); וכן שנינו (פאה ח, ז): "הקופה (של צדקה) נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה", ומבואר הטעם בברייתא (**בבא בתרא ח, ב**): "נגבית בשניים, שאין עושים שררות על הציבור פחות משניים, ומתחלקת בשלשה, כדיני ממונות"; **חוּץ מִבֶּן אֲחִיָּה שֶׁעַל חוֹלֵי מֵעַיִם** – שהיה מתעסק בקניית סמי רפואה, **וְאֶלְעָזָר שֶׁעַל הַפָּרֹכוֹת** – שהיה מטפל בקניית הדברים הדרושים לעשיית הפרוכות, שאף על פי שהיו בידם עסקי ממון היו הם לבדם הממונים על כך, **שֶׁאוֹתָן קִבְּלוּ רֹב הַצִּבּוּר עֲלֵיהֶן** – ובכגון זה כוחם יפה כשניים.

~ יום ששי ~

באור משנה ג

שנינו במשנה א, שיוחנן בן פינחס היה ממונה על החותמות ואחיה על הנסכים, ובאה משנתנו והמשנה שלאחריה לבאר ענין החותמות והנסכים. ולהבנת משנתנו יש להקדים כמה דברים:

הנסכים הנזכרים כאן היינו "מנחת נסכים" – סולת בלולה בשמן, ויין לנסך – הבאה עם קרבנות עולה או קרבנות שלמים, בין שהן קרבנות יחיד בין שהן קרבנות ציבור, ועם חטאת ואשם של מצורע (שאר החטאות והאשמות, וכן בכור ומעשר ופסח וכל קרבנות העופות, אינם טעונים נסכים).

הנסכים אינם שווים בכל הקרבנות, וחלוקים הם בשיעוריהם לשלשה מינים, כמפורט בפרשת שלח (במדבר טו, ד-י): א. לכבש (בן שנתו) או לעז – עשרון סולת בלול ברביעית ההין שמן, ורביעית ההין יין לנסך. ב. לאיל (בן שנתיים) – שני עשרונים סולת בלולים בשלישית ההין שמן, ויין לנסך שלישית ההין. ג. לפר או לעגל – שלשה עשרונים סולת בלולים בחצי ההין שמן, ויין לנסך חצי ההין. כל מי שהיה צריך לנסכים יכול היה לקנותם במחסן המקדש, כדי שלא יצטרך לטרוח לבקש נסכים שנעשו על טהרת הקודש. ולהלן (במשנה הבאה) מבואר שכך היה סדר קנייתם: בתחילה היה בא הקונה ליוחנן בן פינחס ושילם לו בעד הנסכים הדרושים לו, וקיבל ממנו פתק, הנקרא במשנתנו "חותם", ובו היה סימן בעד אילו נסכים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֲלֵיהֶן: עֵגֶל, זָכָר, גְּדִי, חוֹטֵא דַּל וְחוֹטֵא עָשִׁיר. עֵגֶל מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵּי בָקָר, גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת; גְּדִי מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵּי צֹאן, גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, חוּץ מִשֶּׁל אֵילִים; זָכָר מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵּי אֵילִים בִּלְבַד; חוֹטֵא מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵּי שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת שֶׁל מִצְרָעִין.

ד מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ נְסָכִים — הוֹלֵךְ לוֹ אֵצֶל יוֹחָנָן שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עַל הַחוֹתָמוֹת, נוֹתֵן לוֹ מָעוֹת וּמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ חוֹתָם. בָּא לוֹ אֵצֶל אֲחִיָּה שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עַל הַנְּסָכִים, וְנוֹתֵן לוֹ חוֹתָם, וּמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ נְסָכִים. וְלָעֶרֶב בָּאִין זֶה אֵצֶל זֶה, וַאֲחִיָּה מוֹצִיא אֶת הַחוֹתָמוֹת, וּמְקַבֵּל כְּנֶגְדָּן מָעוֹת; וְאִם הוֹתִירוּ — הוֹתִירוּ לַהֶקְדֵּשׁ, וְאִם פָּחֲתוּ — הָיָה מְשַׁלֵּם יוֹחָנָן מִבֵּיתוֹ, שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה.

ה מִי שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ חוֹתָמוֹ, מַמְתִּינִין לוֹ עַד הָעֶרֶב, אִם מָצְאוּ לוֹ כְּדֵי חוֹתָמוֹ — נוֹתְנִין לוֹ; וְאִם לָאוּ — לֹא הָיָה

פירוש ברטנורא

ג ד׳ חותמות היו במקדש. ג׳ חותמות לג׳ נסכין חלוקים של בהמות. חותם ראשון לנסכי בקר, והן ג׳ עשרונים סולת בלול בחצי ההין שמן, ויין לנסך חצי ההין, וחותמן עגל. והב׳ זכר לנסכי איל, שתרגום איל דכרא, ונסכיו שתי עשרונים סולת בלול בשמן שלישית ההין, ויין לנסך שלישית ההין. והג׳ גדי, לנסכי כבש בן שנתו, והן עשרון סולת בלול ברביעית ההין שמן, ויין לנסך רביעית ההין. והד׳ חוטא, והם נסכיו של מצורע עשיר שמביא ג׳ בהמות וצריך עשרה לוגין שמן, ט׳ לג׳ כבשים ואחד למתן תנוך ובהונות. וקרי ליה חוטא משום דאמרינן בערכין על שבעה דברים נגעים באין: **חמשה היו.** שני חותמות היו למצורע: **חוטא דל וחוטא עשיר.** לפי שמצורע עני אינו מביא אלא בהמה אחת. ואם לא היה למצורע אלא חותם אחד היו נותנים למצורע עני שלש עשרונות. ות״ק סבר למצורע עני נותנים לו חותם גדי. והלכה כתנא קמא: **וארמית כתוב עליהן.** שרוב דיבורם בלשון ארמי היה: **זכרים ונקבות.** בין לנסכי עולות שאינן באות אלא זכרים בין לנסכי שלמים שבאים זכרים או נקבות. ועולות ושלמים הן שטעונין נסכים כדכתיב (במדבר ט״ו) עולה או זבח:

ד נותן לו מעות. כפי הנסכים שהוא צריך: **בא לו אצל אחיה שהיה ממונה.** לקנות נסכי יינות שמנים וסלתות, כדי שלא יהא צריך כל מביא קרבן לחזר אחר נסכים העשויין על טהרת הקדש: **ואם הותירו הותירו להקדש.** ולא אמרינן שמא מעותיו של יוחנן הם שנתערבו במעות של נסכים:

ה ממתינין לו עד הערב. שיזדווגו יחד יוחנן ואחיה, אם נמצאו מעות יתרים ביד יוחנן כנגד החותם שאומר זה שנאבד ממנו, נותנים לו: **ושם היום כתוב.**

משניות מבוארות – קהתי

שילם; את ה״חותם״ הביא לאחיה הממונה על הנסכים, וקיבל את נסכיו.

אַרְבָּעָה חוֹתָמוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ — לממונה על קבלת התשלומים בעד נסכים, **וְכָתוּב עֲלֵיהֶן** — סימן לנסכים ששולם בעדם: א. **עֵגֶל** — סימן לנסכי בקר, שהם שלשה עשרונים סולת, חצי ההין (= ששה לוגים) שמן וחצי ההין יין; ב. **זָכָר** — סימן לנסכי איל (איל תרגומו דכרא = זכר), שהם שני עשרונים סולת, שלישית ההין (= ארבעה לוגים) שמן ושלישית ההין יין; ג. **גְּדִי** — סימן לנסכי כבש ועז, שהם עשרון סולת, רביעית ההין (= שלשה לוגים) שמן ורביעית ההין יין; ד. **חוֹטֵא** — סימן לנסכי מצורע עשיר, שלאחר שנרפא וטהר הוא מביא שני כבשים וכבשה (**ויקרא יד, י**), ועם כל קרבן מביא נסכיו, שהם בין כולם שלשה עשרונים סולת, תשעה לוגים שמן ותשעה לוגים יין, ונוסף על כך עוד לוג אחד שמן, שממנו נותן הכהן על תנוך אזנו הימנית ועל בהונות ידו ורגלו הימנית (**ויקרא יד, טו-יח**); ה״חותם״ למצורע סומן במלה ״חוטא״, משום שאמרו חכמים (**ערכין טז, א**): ״על שבעה דברים הנגעים באים״, כלומר שחטאיו גרמו לכך. **בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה הָיוּ** — חמשה חותמות היו, **וַאֲרָמִית כָּתוּב עֲלֵיהֶן** — וכל סימן היה כתוב בלשון ארמית, לפי שהעם היה רגיל בה, ואלו הם החותמות: **עֵגֶל, זָכָר, גְּדִי, חוֹטֵא דַל וְחוֹטֵא עָשִׁיר** — לדעת בן עזאי היו שני חותמות בשביל נסכי מצורעים, אחד שכתוב עליו: חוטא עשיר — סימן לנסכי מצורע עשיר, כמו שבארנו לעיל, ואחד שכתוב עליו: חוטא דל — סימן לנסכי מצורע עני, שאינו מביא אלא כבש אחד ונסכיו, ועוד לוג אחד שמן, כמו שבארנו במצורע עשיר (**ויקרא יד, כא**). ותנא קמא סובר, שמצורע עני היה קונה חותם שכתוב עליו ״גדי״, והלוג הנוסף היה מביאו מביתו (**ירושלמי**). ברם, מצורע עשיר הזקוק לתשעה לוגים שמן בשביל קרבנותיו, עשו לו חותם מיוחד, כדי שיקח גם את הלוג הנוסף מאת הממונה, הואיל ולוקח הרבה לוגים (**״תקלין חדתין״**). **עֵגֶל** — החותם שכתוב עליו עגל, **מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵּי בָקָר** — משמש סימן לנסכי הקרבנות הבאים מן הבקר, **גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים** — בין לגדול בין לקטן, **זְכָרִים וּנְקֵבוֹת** — בין לנסכים של עולות שאינן באות אלא מן הזכרים, בין לנסכים של שלמים הבאים גם זכרים וגם נקבות. **גְּדִי** — החותם שכתוב עליו ״גדי״, **מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵּי צֹאן** — משמש סימן לנסכי הקרבנות הבאים מן הצאן. **גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים זְכָרִים וּנְקֵבוֹת** — כלומר לעזים ולכבשות בין גדולים בין קטנים, אבל כבש אינו קרב אלא כשהוא בתוך שנתו, כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **חוּץ מִשֶּׁל אֵילִים** — מנסכים של אילים, שהם כבשים זכרים מבני שלשה עשר חודש ויום אחד עד גמר שנתיים. **זָכָר** — החותם שכתוב עליו ״זכר״, **מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵּי אֵילִים בִּלְבַד** — משמש סימן לנסכים של אילים בלבד. **חוֹטֵא** — החותם שכתוב עליו ״חוטא״, **מְשַׁמֵּשׁ עִם נִסְכֵּי שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת שֶׁל מִצְרָעִין** — משמש סימן לנסכים של שלשת הכבשים שמביאים המצורעים, ולוג שמן נוסף ליתן ממנו על התנוך ועל הבהונות, כמו שבארנו לעיל.

באור משנה ד

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, כמו שבארנו שם בהקדמה.

מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ נְסָכִים — לקרבנו, **הוֹלֵךְ לוֹ אֵצֶל יוֹחָנָן שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עַל הַחוֹתָמוֹת** — כמבואר במשנה הקודמת, **נוֹתֵן לוֹ מָעוֹת** — כפי הנסכים שהוא צריך, **וּמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ חוֹתָם** — עם הסימן לנסכיו, **בָּא לוֹ אֵצֶל אֲחִיָּה שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עַל הַנְּסָכִים** — הממונה לקנות נסכים, היינו יינות ושמנים וסלתות, מן הַסִּפקים, ולמכרם לבעלי הקרבנות, כדי שלא יהא צריך כל אדם המביא קרבן לחזר אחר נסכים העשויים על טהרת הקודש, **וְנוֹתֵן לוֹ חוֹתָם** — ונותן לאחיה את החותם שקיבל מיוחנן, **וּמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ נְסָכִים** — לפי סימן החותם, **וְלָעֶרֶב בָּאִין זֶה אֵצֶל זֶה** — אחיה ויוחנן, **וַאֲחִיָּה מוֹצִיא אֶת הַחוֹתָמוֹת** — שקיבל מהקונים, **וּמְקַבֵּל כְּנֶגְדָּן מָעוֹת** — מיוחנן, **וְאִם הוֹתִירוּ** — שהיו ליוחנן מעות יותר ממה שמגיע לאחיה לפי חשבון החותמות שבידו, **הוֹתִירוּ לַהֶקְדֵּשׁ** — המעות הנותרות הן של הקדש, ולא של יוחנן. **וְאִם פָּחֲתוּ** — שהמעות שבידי יוחנן היו פחות מסיכום החשבון של החותמות שביד אחיה, **הָיָה מְשַׁלֵּם יוֹחָנָן מִבֵּיתוֹ** — מכספו, **שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה** — לפיכך אם יש עודף הריהו להקדש, ואם חסר, על הממונה להשלים משלו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוֹ; וְשֵׁם הַיּוֹם כָּתוּב עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי הָרַמָּאִין.

ו שְׁתֵּי לְשָׁכוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: אַחַת—לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים, וְאַחַת — לִשְׁכַּת הַכֵּלִים. לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים — יִרְאֵי חֵטְא נוֹתְנִים לְתוֹכָהּ בַּחֲשַׁאי, וַעֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים מִתְפַּרְנְסִים מִתּוֹכָהּ בַּחֲשַׁאי. לִשְׁכַּת הַכֵּלִים — כָּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב כְּלִי, זוֹרְקוֹ לְתוֹכָהּ, וְאַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם גִּזְבָּרִין פּוֹתְחִין אוֹתָהּ, וְכָל כְּלִי שֶׁמָּצְאוּ בּוֹ צֹרֶךְ לְבֶדֶק הַבַּיִת מַנִּיחִין אוֹתוֹ, וְהַשְּׁאָר נִמְכָּרִין בִּדְמֵיהֶן וְנוֹפְלִין לְלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבַּיִת.

פירוש ברטנורא

על החותם, יום פלוני וחדש פלוני: **מפני הרמאין.** שמא מצא חותם שנפל מחברו או מאחיה או מיוחנן, ובא עכשיו ליקח. וביום שמצאו אינו רשאי להוציאו, שהאובד מחזר אחריו. ועוד יש לחוש שמא לקח חותם כשער הזול והצניעו עד שנתייקר השער:

ו לשכת חשאים. על שם שהנותנים בתוכה מעות נותנים בסתר, והמתפרנסים ממנה נוטלים בסתר: **ללשכת בדק הבית.** ללשכה שנותנים בה כל קדשי בדק הבית:

משניות מבוארות – קהתי

~ שבת קודש ~

באור משנה ה

מִי שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ חוֹתָמוֹ – מי שקנה חותם ואבד לו, ובא והודיע ליוחנן על כך, **מַמְתִּינִין לוֹ** – כלומר: אומרים לו להמתין, **עַד הָעֶרֶב** – כשיוחנן ואחיה באים זה אצל זה לעשות את החשבון, **אִם מָצְאוּ לוֹ כְּדֵי חוֹתָמוֹ** – שהיו ליוחנן מעות יתרות כדי שיעור אותו חותם שזה טוען שאבד לו, **נוֹתְנִין לוֹ** – נסכים או מעות, **וְאִם לָאו** – שלא היו ליוחנן מעות יתרות על החותמות שביד אחיה, **לֹא הָיָה לוֹ** – כלום, לזה הטוען שאבד חותמו, לא נסכים ולא מעות, **וְשֵׁם הַיּוֹם כָּתוּב עֲלֵיהֶן** – על כל חותם וחותם היה כתוב היום שבו נמכר, **מִפְּנֵי הָרַמָּאִין** – שמא יאבד חותם לממונה או לאחד הקונים וימצאנו אחר ויבוא כעבור יום יומיים ויקח בו נסכים אצל אחיה; אבל ביום שמצאו לא יבוא לקנות בו, לפי שהמאבד מחזר אחריו. פירוש אחר: מפני הרמאין – שמא אחד הקונים ישהה את החותם בידו עד שיתייקרו הנסכים (**רמב"ם הל' כלי המקדש ז, יב; עיין "כסף משנה" שם**). ויש מפרשים: מפני הרמאין – שלא יאמרו שאבדו מהם החותמות, ואם יימצאו ליוחנן דמים יתרים כדי חותמותיהם יתנום להם, ולאחר זמן יביאו את החותמות לאחיה ויקבלו ממנו נסכים (**הראב"ד**).

באור משנה ו

שְׁתֵּי לְשָׁכוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: אַחַת לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים, וְאַחַת לִשְׁכַּת הַכֵּלִים. לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים, יִרְאֵי חֵטְא נוֹתְנִים לְתוֹכָהּ – מעות לצדקה, **בַּחֲשַׁאי** – בצנעא, שלא ידע אדם שהם נתנו, **וַעֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים מִתְפַּרְנְסִים מִתּוֹכָהּ בַּחֲשַׁאי** – נוטלים משם בסתר, שלא יתביישו שהם מתפרנסים מן הצדקה. מכאן נקראת הלשכה: לשכת חשאים. **לִשְׁכַּת הַכֵּלִים, כָּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב כְּלִי** – למקדש, **זוֹרְקוֹ לְתוֹכָהּ** – לתוך לשכה זו. **וְאַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם גִּזְבָּרִין פּוֹתְחִין אוֹתָהּ** – את לשכת הכלים, **וְכָל כְּלִי שֶׁמָּצְאוּ בּוֹ צֹרֶךְ לְבֶדֶק הַבַּיִת מַנִּיחִין אוֹתוֹ** – לצרכי בדק הבית, **וְהַשְּׁאָר** – שאר הכלים שאין בהם צורך לבדק הבית, **נִמְכָּרִין בִּדְמֵיהֶן וְנוֹפְלִין לְלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבַּיִת** – מוכרים אותם, ודמיהם נופלים ללשכה שנותנים לתוכה כל קדשי בדק הבית.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום אחד ושלושים לעומר עמ' ב

הראשון שאפילו אחד יכול להכחישו. אלא ודאי שהמקרה השני הובא כדי לדייק שצריך לגרוס 'לא היתה שותה' במקרה הראשון, כפי שדייקנו. הרי מכאן **תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא,** שגרס שם 'היתה שותה'.

משיבה הגמרא, **אָמַר לָךְ רַבִּי חִיָּיא, וְלִיטַעֲמִיךְ** – לשיטתך הסוברת שהמשנה הביאה מקרה נוסף רק כדי לדייק ממנו, **אֵימָא סֵיפָא** – מה תעשה עם המקרה השלישי במשנה, "**שְׁנַיִם אוֹמְרִים נִטְמֵאת, וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**", וכי תדייק ממנו, **הָא** חַד וְחַד, **הָיְתָה שׁוֹתָה,** הרי דייקת מהמקרה השני בדיוק הפוך. **אֶלָּא** ודאי שהמקרים האלו לא נאמרו כדי לדייק מהם, אלא שסוף המשנה **כּוּלָּהּ** עוסקת בעניין שונה, **בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וְרַבִּי נְחֶמְיָה הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** הרי שהוצאה עדות זו מכלל כל עדויות שבתורה ולא צריך בה תורת עדות, ולפיכך פסולים וכשרים שווים בה **וְהַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת,** כלומר, מקבלים את העדות שיש בה יותר עדים מן העדויות האחרות, אפילו אם הם פסולים, ואפילו העידו זה אחר זה וכבר נתקבלה עדות אחרת. **וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד, כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד,** כלומר שאם נשים, הפסולות לעדות, הכחישו עד אחד כשר, הרי הן נאמנות בעדות כזו כמו שני עדים כשרים שהכחישו עד אחד, שגם בזה הולכים אחר רוב דעות. ושני המקרים האחרונים במשנה מתפרשים כך, כשיש עדויות סותרות אם נטמאה האשה, עד אחד אומר שכן, ושניים פסולים אומרים שלא, או הפוך, מקבלים את דברי השנים שהם רוב הדעות. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי** דעה אחרת בדברי רבי נחמיה, **כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כְּשֵׁר מֵעִיקָּרָא** – כל מקום שבא עד אחד הכשר לעדות בתחילה ואמר שנטמאה, ונתקבלה עדותו, **אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים נַמִּי,** אם יבואו אחר כך להכחישו, כולן **כְּעֵד אֶחָד דָּמְיָין,** ואין עדותן מתקבלת, כי לראשון הכשר יש נאמנות כשנים כשרים, וכבר לא הולכים אחר רוב דעות של פסולים, אלא אומרים בזה 'אין דבריו של אחד, במקום שנים'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עין יעקב - מסכת ברכות

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף ו עמוד א. הגמרא מביאה מימרא נוספת של רב אבין בר רב אדא בשם רבי יצחק, בענין התפילין של הקדוש ברוך הוא: **אָמַר רַב אָבִין בַּר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנִּיחַ תְּפִילִין, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה סב ח) **'נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ', 'בִּימִינוֹ' זוֹ הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ** (דברים לג ב) **'מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ', 'וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ' אֵלּוּ תְּפִילִּין, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם** (תהלים כט יא) **'ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן'.**

מבררת הגמרא: **וּמִנַּיִן** יש ללמוד **שֶׁהַתְּפִילִּין עֹז** [־חוזק] **הֵם לְיִשְׂרָאֵל,** כלומר, מנין שהמקרא 'ה' עוז לעמו יתן' אכן נאמר לענין תפילין.

מבארת הגמרא: **דִּכְתִיב** (דברים כח י) **'וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ', וְתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, אֵלּוּ תְּפִילִּין שֶׁבָּרֹאשׁ.** כלומר, כאשר רואים הגויים את התפילין בראשם של ישראל יראים מהם, ומכאן, שהתפילין הם חוזקם של ישראל.

הגמרא מבררת איזה פסוקים כתובים בתפיליו של הקדוש ברוך הוא: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין, הָנֵי תְּפִילִּין דְּמָרֵי עָלְמָא** – אלו התפילין של אדון העולם, **מָה כְּתִיב בְּהוּ** – אלו פסוקים כתובים בהם, הרי בתפילין שלנו אנו כותבים את פרשיות 'שמע ישראל' (דברים ו), 'והיה אם שמוע' (שם יא), 'קדש לי כל בכור' (שמות יג), 'והיה כי יביאך' (שם), שיש בהם יחוד שמו של הקדוש ברוך הוא וזכרון מצוותיו, אבל בתפיליו של הקדוש ברוך הוא מה כתוב בהם.

אָמַר לֵיהּ רב חייא בר אבין לרב נחמן בר יצחק, בתפילין של הקדוש ברוך הוא כתוב מקרא זה (דברי הימים א' יז כא) **'וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ'.**

שב רב נחמן בר יצחק ושאל לרב חייא בר אבין, **וּמִי מִשְׁתַּבַּח קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בִּשְׁבָחַיְיהוּ דְּיִשְׂרָאֵל** – וכי משתבח הקדוש ברוך הוא בשבחם של ישראל.

השיב לו רב חייא בר אבין, **אִין** – אכן כן, **דִּכְתִיב** (דברים כו יז־יח) **'אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם** וגו', **(וּכְתִיב) וַה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם'.** 'האמרת' הוא לשון חשיבות ושבח, דהיינו, שעם ישראל משבח ומרומם את הקדוש ברוך הוא, והקדוש ברוך הוא משבח את ישראל. שכך **אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם,** כלומר, אתם שיבחתם אותי בשבח אחד ומיוחד, **וְאוּף אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם** – אשבח אתכם בשבח מיוחד, **אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ו ד) **'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברי הימים א' יז כא) **'וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ'.**

אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, תִּינַח בְּחַד בֵּיתָא – נתבאר מה כתוב בבית אחד מן התפילין של בורא העולם, אבל **בִּשְׁאָר בָּתֵּי מַאי** – מה כתוב בשאר הבתים, שהרי ארבעה בתים יש לתפילין של ראש.

אָמַר לֵיהּ רב אשי לרב אחא בריה דרבא, פסוקים אלו כתובים בשאר הפרשיות. האחד (דברים ד ז), **'כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל** אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו, כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו'. השני (שם ד ח), **'וּמִי גּוֹי גָּדוֹל** אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם, כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם'. השלישי (שם לג כט), **'אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל,** מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע

רש"י

עוז לעמו. ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו וגו' ויראו ממך: **מה כתיב בהו.** בשלמא בתפילין דידן כתיב שמע (דברים ו) והיה אם שמוע (שם יא) קדש לי כל בכור (שמות יג) והיה כי יביאך (שם) פרשיות שנצטוו בהם לשום זכרון מצותיו של הקב"ה אות וזכרון להם לישראל אלא בדידיה מאי כתיב בהו: **האמרת.** לשון חשיבות ושבח כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צד) ישתבחו: **בשאר בתי מאי.** שהרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ארבעה בתים הם: **וכולהו כתיבי באדרעיה.** כל הכתובים הללו כתובים בזרוע בבית אחד שאותן של יד אינן אלא בית אחד כדאמרינן במנחות (דף לד:) וכל הפרשיות כתובות בו:

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

בַּה', מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ, וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ'. הרביעי (שם ד לד), **'אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים** לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי, בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה, וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ'. החמישי (שם כו יט), **'וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן** עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה, לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת, וְלִהְיֹתְךָ עַם קָדֹשׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר'.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שכל פסוקים אלו כתובים בתפילין של הקדוש ברוך הוא, **נִפְּישֵׁי לְהוּ טוּבֵי בָּתֵּי** – יש לו בתים יותר מדי, שהרי נמנו כאן חמשה פסוקים, ויחד עם הפסוק 'ומי כעמך ישראל' יש ששה, ובתפילין של ראש אין יותר מארבעה בתים.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** סדר הפרשיות בבתי התפילין של הקדוש ברוך הוא כך הם, הפסוקים **'כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל' 'וּמִי גּוֹי גָּדוֹל' דְּדַמְיָין לַהֲדָדֵי** – שדומים הם זה לזה, מונחים הם **בְּחַד בֵּיתָא** – בבית אחד, וכן הפסוקים **'אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל' 'וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל'** מונחים אף הם **בְּחַד בֵּיתָא** – בבית אחד, והפסוק **'אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים'** מונח **בְּחַד בֵּיתָא** – בבית אחד, וכן הפסוק **'וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן'** מונח אף הוא **בְּחַד בֵּיתָא** – בבית אחד.

וְכוּלְּהוּ כְּתִיבֵי בְּאֶדְרָעֵיהּ – בזרועו, כלומר, כל ארבע פרשיות אלו כתובות בתפילין של יד שלו בבית אחד, כשם שמצינו בתפילין שלנו, שאותן פרשיות המונחות בתפילין של ראש בארבעה בתים, מונחות בתפילין של יד בבית אחד.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ששה ושלושים לעומר עמ' ב

1 **זַרְעוֹ מְבֵין צִיפּוֹרְנֵי יָדָיו,** לכן לא זכה לכך, והפסיד עשרה בנים כנגד
2 עשר אצבעותיו, **וְאַף עַל פִּי כֵן, יָצְאוּ** אותם עשרה שהפסיד
3 **מִבְּנְיָמִין אֶחָיו, וְכוּלָּן נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ** של יוסף, **שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי**
4 **בִנְיָמִין, בֶּלַע וָבֶכֶר וַאֲשְׁבֵּל** גרא ונעמן אחי וראש מופים וחופים
5 וארד וגו'", **'בֶּלַע'** שֶׁנִּבְלַע יוסף בֵּין הָאוּמּוֹת, **'וָבֶכֶר'** בְּכוֹר לְאִמּוֹ
6 הָיָה, **'וְאַשְׁבֵּל'** שֶׁשְּׁבָאוּ אֵל, **'גֵּרָא'** שֶׁגָּר בְּאַכְסַנְיוֹת – בארץ נכריה,
7 **'וְנַעֲמָן'** שֶׁנָּעִים בְּיוֹתֵר, **'אֵחִי'** **'רֹאשׁ'** אָחִי הוּא וְרֹאשִׁי הוּא,
8 **'מוּפִים'** **'וְחוּפִים'** הוּא לֹא רָאָה בְּחוּפָּתִי, וַאֲנִי לֹא רָאִיתִי בְּחוּפָּתוֹ,
9 **'וָאֶרֶד'** שֶׁיָּרַד לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם, אִיכָּא דְּאָמְרִי, **'וָאֶרֶד'** שֶׁפָּנָיו
10 דּוֹמִין לְוֶרֶד.

11 **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ פַּרְעֹה**
12 **לְיוֹסֵף,** 'וּבִלְעָדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְגוּ'", שהשליטו על ארץ
13 מצרים, **אָמְרוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה** – חכמים החוזים בכוכבים ויודעים
14 חכמת המזלות, לפרעה, **וכי עֶבֶד שֶׁלְּקָחוֹ רַבּוֹ בְּעֲשָׂרִים כֶּסֶף –**
15 שבמחיר נמוך כזה מכרו את יוסף לישמעאלים, **תַּמְשִׁילֵהוּ עָלֵינוּ.**
16 **אָמַר לָהֶן** פרעה, **גְּנוּבֵי** – גווני מַלְכוּת **אֲנִי רוֹאֶה בּוֹ,** בחכמה וגבורה
17 ויופי. **אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן** שראוי למלוכה, **יְהֵא יוֹדֵעַ בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן,**
18 **בָּא גַּבְרִיאֵל, וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן, לֹא הָיָה קָנְמַר** – לא עלה ביד
19 יוסף ללמדם, **הוֹסִיף לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,**
20 **וְלָמַד, שֶׁנֶּאֱמַר, "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ** – ששם הקב"ה אות משמו,
21 בשמו של יוסף, עדות ליוסף שלא חטא, **בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם,**
22 **(שִׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע)",** שבתחילה לא ידע להבין שפות, **וּלְמָחָר,**
23 **כָּל לִישָׁנָא דְּאִישְׁתָּעֵי** – שסיפר **פַּרְעֹה בַּהֲדֵיהּ, אַהְדַּר לֵיהּ** – בכל
24 לשון שפרעה דבר עמו, **החזיר לו תשובה באותו לשון. אִישְׁתָּעֵי**
25 סיפר **אִיהוּ** – יוסף **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** אל פרעה, **לֹא** פרעה **הָוָה קָא יָדֵע**
26 **מַאי הָוָה אָמַר, אָמַר לֵיהּ** פרעה ליוסף **אַגְּמְרֵי** – למדני שפה זו,
27 **אַגְּמְרֵיהּ** – למדו יוסף לשון הקדש, **וְלֹא גָּמַר** – לא עלה ביד פרעה
28 ללומדה, **אָמַר לֵיהּ** ליוסף, **אִישְׁתַּבַּע לִי, דְּלֹא מְגַלֵּית** – הישבע לי
29 שלא תגלה שאתה יודע לשון שאינני מכירה, **אִישְׁתַּבַּע לוֹ** – נשבע
30 לו יוסף.

31 לאחר מכן, כשמת יעקב, ובא יוסף לבקש מפרעה שיניח לו לקיים מה
32 שנשבע לאביו, לקברו בארץ ישראל במערת המכפלה, **כִּי אָמַר לֵיהּ**
33 יוסף לפרעה, **"אָבִי הִשְׁבִּיעֵנִי לֵאמֹר,** בקברי אשר כריתי לי בארץ
34 כנען שמה תקברני". **אָמַר לֵיהּ** פרעה ליוסף, **זִיל אִיתְשֵׁיל אַשְׁבּוּעֲתָךְ**
35 – לך והשאל אצל החכמים על שבועתך, והתר אותה. **אָמַר לֵיהּ**
36 יוסף לפרעה, **וְאֵיתְשֵׁלִי נַמִּי אַדִּידָךְ** – אם כן, אשאל גם על שלך,
37 שנשבעתי לך שלא אגלה שאני מכיר לשון הקדש, שאינך מכירה.
38 ולכך, **וְאַף עַל גַּב דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ** לפרעה, ולא רצה בכך שיעלה
39 יוסף לקבור את אביו, בעל כרחו **אָמַר לֵיהּ** פרעה ליוסף, **'עֲלֵה**
40 **וּקְבוֹר אֶת אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ'.**

41 חוזרת הגמרא לפרש את המימרא דלעיל, שיהודה קידש שם שמים
42 בפרהסיא, מבארת הגמרא, **יְהוּדָה מַאי הִיא** – מהו קידוש השם
43 שהיה בו, **דְּתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כְּשֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם,**
44 **הָיוּ שְׁבָטִים מְנַצְּחִים** – מריבים **זֶה עִם זֶה, זֶה אוֹמֵר, אֲנִי יוֹרֵד**
45 **תְּחִלָּה לַיָּם, וְזֶה אוֹמֵר, אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם, קָפַץ**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהָיָה בטעות על כלים טמאים שעמדו **לְאַחֲרָיו**, או שהתכוין להזות על כלים **שֶׁלְּאַחֲרָיו, וְהָיָה** בטעות על כלים **שֶׁלְּפָנָיו**, הדין הוא **שֶׁהַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה**, משום שההזאה צריכה להיות בכוונה לטהר. אך אם התכוין להזות על כלים **שֶׁלְּפָנָיו, וְהָיָה** בטעות **עַל** כלים **שֶׁבְּצִדָּדָיו שֶׁבְּפָנָיו** – לפניו באלכסון, **הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה**, משום שהצדדים שלפניו הם בכלל כוונתו. ויש לפשוט מכך את הספק לענין ברכת כהנים, שהעומדים בצדדים שלפני הכהנים דינם כעומדים לפניהם ומתברכים, אך העומדים בצדדים שאחוריהם אינם מתברכים, למרות שאינם אחוריהם ממש.

אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא, כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה והתחילו לקרוא בו קריאת התורה, **אָסוּר לְסַפֵּר** ולדבר **אֲפִילּוּ בְּדָבָר הֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבִפְתֹחוֹ** – וכשפתח עזרא את הספר והתחיל לקרוא בתורה, **עָמְדוּ כָל הָעָם"**. **וְאֵין** לפרש לשון **'עֲמִידָה' אֶלָּא** מלשון **שְׁתִיקָה** – שהעם שתקו, **שֶׁנֶּאֱמַר "וְהוֹחַלְתִּי** – המתנתי לשמוע דבריהם, עד שראיתי **כִּי לֹא יְדַבְּרוּ כִּי עָמְדוּ** מלדבר **לֹא עָנוּ עוֹד"** – הרי ש'עמידה' היא מלשון שתיקה. **רַבִּי זֵירָא אָמַר** בשם **רַב חִסְדָּא**, שיש ללמוד שאסור לדבר בשעת קריאת התורה **מֵהָכָא** – מפסוק זה, **"וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה"**.

הגמרא חוזרת לדון בהלכות ברכת כהנים, **וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו** לפני עלייתו לדוכן, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר, "שְׂאוּ יְדֵיכֶם** לברכת כהנים, רק לאחר שתלו אותם והם יהיו **קֹדֶשׁ, וּבָרְכוּ אֶת ה'"** – את הברכה שלפני ברכת כהנים.

שֶׁאֵלּוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, כַּמָּה – באיזו זכות **הֶאֱרַכְתָּ יָמִים. אָמַר לָהֶן, מִיָּמַי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכְּנֶסֶת קַפַּנְדְּרִיָּא** – לא קיצרתי דרכי דרך בית הכנסת. **וְלֹא פָסַעְתִּי** בבית המדרש לאחר שישבו התלמידים על הארץ, שהעושה כן בהכרח מרחיב פסיעותיו, ונראה כפוסע **עַל רָאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ**, אלא תמיד הגעתי מוקדם או שישבתי מבחוץ. **וְלֹא נָשָׂאתִי כַּפַּי** לברכת כהנים, **כְּלֹא** לברך **הִבְרָכָה** שלפניה.

מבררת הגמרא, **מַאי מְבָרֵךְ** הכהן לפני הברכת כהנים, **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא**, שמברך **'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדוּשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה'**. עוד מבררת הגמרא, **כִּי עָקַר כַּרְעֵיהּ** – כשהכהן עוקר רגליו ב'רצה' לעלות לדוכן, ופניו מופנות לתיבה, **מַאי אָמַר**. ומבארת הגמרא, שהכהן אומר אז, **'יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, לֹא יְהֵא בָהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן'**. עוד מבררת הגמרא, **וְכִי מַהְדַּר אַפֵּיהּ מִצִּיבּוּרָא** – כשמחזיר הכהן פניו לתיבה לאחר שגמר לברך את העם, **מַאי אָמַר. אַדְּבְרֵיהּ** – הוליכו **רַב חִסְדָּא לְרַב עוּקְבָא** במבואות העיר, **וְדָרַשׁ** רב עוקבא, שהכהן אומר אז, **'רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ** לברך את ישראל, אף אתה **עֲשֵׂה עִמָּנוּ**

המשך מעמוד 44

והתהוות המדות הוא מהשכל כנ"ל במשל. וזהו שיסוד אימא מסתיים בחזה דהיינו מה שנתהפך שפע השכל להיות בחי' מדה.

אמנם צ"ל ממוצע לחבר בחי' יסוד אימא עם המדות שהוא בחי' ז"א והוא בחי' הגרון ששם מתחילין המוחין להתהפך להיות חיות למדות וירדו ממהותן הראשון שהיו בחי' שכל בחי' גדלות המוחין. ועתה בגרון נתצמצם בבחי' קטנות המוחין בכדי להתהפך למדה ולכך שם הוא בחי' מצרים מצר מ"י, בחי' מ"י הם נ' שערי בינה הנמשכים במדות כשהם בגרון הם בתכלית המצר והקטנות שהרי הוא בחי' מצר וקטנות לגבי המוחין כשהן בראש כנ"ל. וגם לגבי המדות שבלב שכשנעשה מהות מדה הנה אז השכל מגדיל המדה להיות בהתפשטות רב כנ"ל. משא"כ בגרון אינו עדיין מהות מדה בהתגלות וגם אינו בגדלות המוחין ע"כ זהו מצר יותר מבחי' השכל ומבחי' המדות...

פעמים[11] אלקים כידוע, הוא בחי' מוחין דקטנות, והיציאה ממצרים הוא היציאה ממוחין דקטנות, שנמשכין המוחין דגדלות.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומאחז"ל עמוד קפג

וזהו ג"כ הפסוק ופרעה עמד על היאור, ובעבודת ה' היינו בחי' רצונות הזרות המעכבים גילוי המדות כו'.

11) פירוש: גרו"ן בגי' 259, וג' פעמים אלקי"ם (3 × 86) = 258, ועם הכולל 259, ומבואר שם שה"ג" פעמים הם כנגד הקנה, ושט, ורידים. (ועי' בלקוטי לוי יצחק כאן עמוד קפ וז"ל: הנה אלקים במילוי יודין, ובאחוריים, ופשוט, היינו הג' מוחין דקטנות ע"ש). וראה לקמן סי' קכד הערה 16.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

וְהִוָּה לְאַחֲרָיו. וְאַף שָׁם הָיוּ כֵּלִים הַצְּרִיכִין הַזָּאָה: הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה. דְּבָעֵינַן כִּוּנָה לְטַהֲרָה, כִּדְכְתִיב (מִקְוָאוֹת יט) וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא, שֶׁיְּהֵא מִתְכַּוֵּן לוֹ: עַל הַצְּדָדִין שֶׁבְּפָנָיו. צְדָדִין שֶׁיֵּשׁ מִמֶּנּוּ וּלְהַלָּן וְלֹא צְדָדִין שֶׁיֵּשְׁנוּ מִמֶּנּוּ וּלְאָחוֹר, וְהָכִי נַמִּי הָעוֹמְדִין בִּצְדָדִין שֶׁל כֹּהֵן הַיְמָנוּ וּלְהַלָּן בִּכְלִי בְּרֵכָה הַן דִּכְלִפָּנָיו דָּמֵי, אֲבָל שֶׁל אַחַר הַיְמָנוּ אע"פ שֶׁאֵינָן אַחֲרֵיהֶן מִמֶּשׁ בִּכְלִאַחֲרָיו דָּמֵי: וּבִפְתָחוֹ. וּכְשֶׁהִתְחִיל.

וּבְעִזְרָא כְּתִיב: עָמְדוּ. שְׁתָקוּ: שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו. לִפְנֵי עֲלוֹתוֹ לְדוּכָן: בַּמֶּה הֵאֵרַכְתָּ יָמִים. אֵיזֶה זְכוּת בְּיִרְדְּךָ שֶׁהֶאֱרַכְתָּ יָמִים: קַפָּנְדְּרִיָּא. לְקַצֵּר דַּרְכּוֹ דֶּרֶךְ בהכ"נ לִכְנֹס בְּפֶתַח זֶה וְלָצֵאת כְּנֶגְדּוֹ. וּלְשׁוֹן קַפָּנְדְּרִיָּא מְפֹרָשׁ בִּבְרָכוֹת (קף סכ:) אַדְּמִקַּיְּפְנָא אֲדַרְיָא אַיעוֹל בְּהָא, עַד שֶׁאֲנִי מַקִּיף סָבִיב הַשּׁוּרוֹת הֵילָּוּ אֶכְנֹס בָּזֶה וְאֶקַּצֵּר דַּרְכִּי. וְדָרֵי שׁוּרוֹת בָּתִּים: וְלֹא פָּסַעְתִּי עַל רָאשֵׁי עַם. שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים הַתַּלְמִידִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ עַל גַּבֵּי קַרְקָע, וְהַמְּהַלֵּךְ בֵּינֵיהֶם כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְנִכְנָס לֵישֵׁב בַּמָּקוֹמוֹ מְרַחִיב פְּסִיעוֹתָיו בְּעֵל כָּרְחוֹ, וְהוּא לְשׁוֹן מִפְּסֵעַ וְאֵזֵיל, וְנִרְאֶה כִּמְפַסֵּעַ עַל רָאשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִקָּדֵים אוֹ יֵשֵׁב לוֹ מִבְּחוּץ: וְלֹא נִשְׁאַתִּי כַּפַּי לְבָרֵךְ. שֶׁכֹּהֵן הָיָה: בָּלֹא בְּרָכָה. בְּרָכָה דִּמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל מַאי מְבָרֵךְ: וְכִי עָקַר כַּרְעֵיהּ. בְּעִבּוּדָה לְמִיסַּק וְהוּא מַחֲזִיר פָּנָיו כְּלַפֵּי תֵּבָה מַאי אָמַר: וְכִי מַהֲדַר אַפֵּיהּ מִצִּבּוּרָא. כְּשֶׁגּוֹמֵר בִּרְכוֹתָיו מַחֲזִיר פָּנָיו לְצַד הַתֵּבָה עַד שֶׁיִּגְמוֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר הַמְּבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָّלוֹם:

מה

תוספות

ש"מ דקיימא לן כוותיה וכמדומה דהכי פסק רבינו חננאל דבכל דוכתא קי"ל כר' יהושע בן לוי ומקשה מפ' כל גגות (מיכוין קף נב.) דיתיב ר' זירא ורבה בר רב חנן ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי שמע מינה ממתני' דיורי גדולה בקטנה ואין דיורי קטנה בגדולה וכו' עד צבור בגדולה ושליח צבור בקטנה יוצאין ידי חובתן צבור בקטנה וש"צ בגדולה אין יוצאין ידי חובתן תשעה בגדולה וא' בקטנה מצטרפין תשעה בקטנה וא' בגדולה אין מצטרפין וה"ה גדולה בגדולה דליכא למימר דיורי גדולה בגדולה אלמא לענין תפלה לא אמר אפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת ונראה דלא דמי דהיכא דאיכא עשרה בגדולה ושליח צבור עמהן ואחד בגדולה כיוצא בה מתוך שמוציא בני הגדולה יוצא גם זה שבאחרת כה"ג אמרינן דוקא אפילו מחיצה וכו' שהרי מוציא אפילו אחיו שבשדות כדאיתא במסכת ראש השנה (קף לה.) אבל היכא דצריך לצרופינהו ודאי לא מצטרפי וההיא דפ' אין עומדין (כלכות קף נכ:) דא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהן שבשמים לא שייכא להכא דההיא אמר לגבי הא שאין תפלתן מקובלת כמו בזמן שבהמ"ק קיים מיהו לענין זה אין מפסקת אם יתברכו הצבור ע"י ברכת כהנים שעמהן בבית הכנסת או יוציא ש"צ ידי חובתן גם זה יתברך ויוצא ידי חובתו עמהן דכלפי אבינו שבשמים לא תלי בהפסק מחיצה:

והזה על הצדדין שבפניו הזאתו כשרה. בירושלמי בפרק אין עומדין אמרי' הדא אמרה העומדין מן הצדדין בכלל ברכה:

כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' בדבר הלכה. מקשינן מפרק קמא דברכות (קף ח.) דאמר

1 וְהִוָּה לְאַחֲרָיו, לְאַחֲרָיו וְהִוָּה לְפָנָיו, הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה.
2 לְפָנָיו וְהִוָּה עַל צְדָדִין שֶׁבְּפָנָיו, הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה. אָמַר
3 רָבָא בַּר רַב הוּנָא: כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר
4 לְסַפֵּר אֲפִילּוּ בִּדְבַר הֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְפִתְחוֹ עָמְדוּ כָּל
5 הָעָם" וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא שְׁתִיקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹחַלְתִּי
6 כִּי לֹא יְדַבְּרוּ כִּי עָמְדוּ לֹא עָנוּ עוֹד". ר' זֵירָא אָמַר רַב
7 חִסְדָּא, מֵהָכָא "וְאָזְנִי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָמַר
8 ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו לֹא יִשָּׂא אֶת
9 כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֹׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה'". שֶׁאָלוּ
10 תַּלְמִידָיו אֶת ר' אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ: בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים?
11 אָמַר לָהֶן: מִיָּמַי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכְּנֶסֶת קַפָּנְדְּרִיָּא וְלֹא
12 פָּסַעְתִּי עַל רָאשֵׁי עַם קוֹרֵשׁ, וְלֹא נָשָׂאתִי כַּפַּי בְּלֹא
13 בְּרָכָה. מַאי מְבָרֵךְ? אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, "אֲשֶׁר
14 קִדְּשָׁנוּ בִּקְדוּשָׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
15 בְּאַהֲבָה". כִּי עָקַר כַּרְעֵיהּ, מַאי אָמַר? "יְהִי רָצוֹן
16 מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ
17 אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, לֹא יְהֵא בָהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן". וְכִי מַהֲדַר אַפֵּיהּ מִצִּיבּוּרָא, מַאי אָמַר? אַדְּבָרֵיהּ
18 רַב חִסְדָּא לְרַב עוּקְבָא, וְדָרַשׁ "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ

מה

רב ששת הוה מהדר אפיה וגריס אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן ומצינו למימר דמהדר אפיה שאני אי נמי רב ששת שאני משום דהוה מאור עינים והוה פטור מקריאה משום דהוה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה וכיון דפטור מקריאה אפילו בשעת שמיעה היה יכול לעסוק בדבר הלכה והיינו דקאמר אנן בדידן כגון דברי הלכה (כגון) דברים דעל פה ואינהו בדידהו דברים שבכתב מיהו מסתברא כפירוש ר"ח דפי' התם דוקא רב ששת וכיוצא בו דתורתו אומנתו אבל האידנא כרבא סבירא לן דאמור רבא כיון שנפתח ס"ת וכו' והאי דהוה מהדר אפי' י"ל דלא הויא אורחא דמילתא לאיעסוקי בדבר הלכה באנפי ציבורא בעוד שהן עסוקין בשמיעת התורה:

כל כהן שלא נטל ידיו. פירש רש"י אמר לי רבי אם נטל ידיו שחרית ונטהר כהן אינו צריך ליטול ידיו כשעולה לדוכן וכמדומה שהועתק מהגהת תלמיד שהרי אין לשונו משמע כך דפירש שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן משמע ממש סמוך ועוד דמייתי גמרא קרא שאו ידיכם קדש וברכו משמע תיכף לנטילת ידים ברכת כהנים דמשמע ליה השתא דבברכת כהנים משתעי קרא דהיא בנשיאות ידים ומשמע בירושלמי פ"ח דברכות דבברכה דמשתעי קרא בענין נטילת ידים סמוך לה דמייתי לה התם אברכת המזון והכי איתא שלשה תכיפות הן תיכף לסמיכה שחיטה שנאמר וסמך ושחט תיכף לנטילת ידים ברכה שנא' שאו ידיכם וברכו תיכף לגאולה תפלה שנא' יהיו לרצון אמרי פי וגו' וכתיב בתריה יענך ה' ביום צרה ובפ' כיצד מברכין (כלכות מכ.) משמע דההיא ברכה איירי בברכת המזון מיהו שמעינן מינה דבענין תיכף נטילת ידים בברכה דמשתעי ביה קרא והכא מייתי לה אברכת כהנים ועוד אי מיירי הכא בשלא נטל ידיו בשחרית אמאי נקט כהן לנשיאות כפים תיפוק ליה משום דברי תורה שצריך ליטול ידיו כדאמרי' בפ"ק דברכות (קף יא:) ובפ"ב (קס יח:) אמר רבי חייא בר רב אשי זימנין סגיאין הוה קאימנן קמיה דרב לתנויי לן פירקא בסיפרא דבי רב ומקדים וקאי ומשי ידיה ומברך ומנח תפילין והדר אמר לן ואמר נמי התם דבעי לאהדורי בתר מיא לנט"י לק"ש מיל ומה לי ק"ש ומה לי ברכת כהנים אי משום דצריך ברכה לפניה הכא נמי צריך ברכה לפניה כדאמר לקמן להכי מסתבר דהכא בנטילת ידים תיכף לברכה מיירי ושיעור תכיפה איכא למישמע מתכיפת סמיכה לשחיטה דאמרי' בפ' כל הפסולין (מכחוס נ.) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס שם אלמא כדי מהלך משער נקנור עד בית המטבחים לא חשיבה תכיפה ובמסכת מדות (פ"ב מ"ח) משמע דלא הוי טפי מעשרים ושתים אמה מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היו י"א אמה:

וכי מהדר אפיה מצבורא מאי אמר. סדר נשיאת כפים מפי' רבינו שלמה עוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה זו וכו' ומאריך בה עד שיאמרו אמן של הודאה מפי הצבור וקורא כהנים אם שנים הם ואם אחד אינו קורא ש"צ והוא מחזיר פניו מאליו כדאביי דאמר לעיל לאחד אינו קורא וכשכלה דבור מהקורא מברכין אשר קדשנו כו' ואחר כך מתחילין בברכה וכשכלה אמן אחרון מפי צבור הן מחזירין וכופפין קשרי אצבעותיהן אם רוצין ושליח צבור מתחיל שים שלום והכהנים יתפללו רבונו של עולם עשינו מה שגזרת וכו' ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור עוקרין רגליהן והולכין להן, בשאלתות פרשת ויקח קרח כהן שעבד עבודת כוכבים לא ישא את כפיו דגרע מהורג את הנפש דאמרינן בפ' אין עומדין (כלכות נכ:) כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו ורבינו גרשום מאור הגולה השיב בתשובותיו דנושא כפיו וקורא ראשון בתורה דכיון דחזר בתשובה חזר לקדושתו דתנן בסוף מסכת מנחות (קף קט.) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם והרי הן כבעלי מומין שחולקין ואוכלין וכשם שבעלי מומין נושאין את כפיהם וקורא ראשון בתורה ואף זה שאם לא תאמר כן נמצאת מרפה ידיהן של בעלי תשובה שיאמרו אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה וימנעו מעשות תשובה ואמר ר' יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה ותנא דבי רבי ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה כהן לאלילים אדהה אבן אחר הנופל וכו' [וע"ע תוס' מנחות קט. ד"ה לא ישמשו ותוס' תענית כז. ד"ה אי מה]:

עד

מיום הגזיזה והנחת פאות הראש נהגו להדר להרגיל את התינוק בעניין נשיאת טלית קטן וברכות השחר וברכת המזון וקריאת שמע שעל המטה

היום יום ד אייר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מה שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ. שֶׁתִּסְכּוֹם עַל יָדֵינוּ, כִּדְכְתִיב וַאֲנִי אֲבָרְכֵם (במדבר ז): לְכוֹף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם. שֶׁפּוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּשֶׁמְּבָרְכִין, וּלְאַחַר שֶׁגְּמָרוּ סוֹגְרִין אֲגֻרוֹף שֶׁלָּהֶם כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. קִשְׁרֵי אֶצְבַּע הֵם הַחְלִיּוֹת שֶׁכּוֹפְפִים וּפוֹשְׁטִין בָּהֶם: אֵין הַקּוֹרֵא. שֶׁלִּיחַ צִבּוּר שֶׁקּוֹרֵא כֹּהֲנִים שֶׁיְּחַזְּרוּ פְּנֵיהֶם לְבָרֵךְ: אָמֵן. שֶׁל בִּרְכַּת הוֹדָאָה: דִּבּוּר. כֹּהֲנִים: לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם. מִן הַדּוּכָּן, אֶלָּא עוֹמְדִין כְּפוּפִין לִפְנֵי הַתֵּבָה. יֵשׁ לִלְמוֹד מִכָּאן סֵדֶר נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם כָּךְ הוּא, עוֹקֵר רַגְלָיו בְּעֲבוֹדָה מִמְּקוֹמוֹ וּבָא לִפְנֵי הַתֵּבָה וּמִתְפַּלֵּל יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה כו' כְּדִלְעֵיל, וּמְאָרֵיךְ בָּהּ עַד שֶׁתִּכְלֶה אָמֵן שֶׁל הוֹדָאָה מִפִּי צִבּוּר, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר קוֹרֵא כֹּהֲנִים אִם שְׁנַיִם הֵם, וְאִם יָחִיד הוּא אֵינוֹ קוֹרֵא וְהוּא מְחַזֵּיר פָּנָיו מֵאֵלָּיו כְּדַאֲבָיֵי דְּאָמַר לְעֵיל (קף לח.) לא' אֵין קוֹרֵא כֹּהֲנִים, וּכְשֶׁיִּוְּכְלָה וְהַדִּבּוּר מִפִּי וְהַקּוֹרֵא מְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ כו' וְאוֹתוֹ"כ מַתְחִילִין בִּבְרָכָה, וּכְשֶׁכָּלָה אָמֵן אַחֲרוֹן מִפִּי צִבּוּר הֵן מְחַזִּירִין פְּנֵיהֶם וְכוֹפְפִין קִשְׁרֵיהֶם אִם רוֹצִים, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַתְחִיל שִׂים שָׁלוֹם וְהַכֹּהֲנִים מִתְפַּלְּלִין רבש"ע עֲשִׂינוּ מַה שֶּׁגְּזַרְתָּ עָלֵינוּ כו', וּמְאָרִיכִין בָּהּ עַד שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה מִפִּי שְׁלִיחַ צִבּוּר וְעוֹקְרִין רַגְלֵיהֶם וְהוֹלְכִין לָהֶם: עַד שֶׁיְּכַלֶּה אָמֵן. שֶׁל בִּרְכַּת הַתּוֹרָה. וְכָל הָנֵי מִשּׁוּם דִּתְרֵי קָלֵי לָא מִשְׁתַּמְּעִי: עַד שֶׁהִגְּלַל ס"ת. בְּמִטְפְּחוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ הַגּוֹלְלִים טְרוּדִים מִלִּשְׁמוֹעַ הַפְּטָרָה מִפִּי הַמְּפַטִּיר: לְהַפְּשִׁיט אֶת הַתֵּבָה בַּצִּבּוּר. כָּל זְמַן שֶׁהַצִּבּוּר בְּבוּכוּ"ע, שֶׁהָיָה דַּרְכָּם לְהָבִיא ס"ת מִבֵּית אַחֵר שֶׁמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּפוֹרְסִין בְּגָדִים נָאִים סְבִיב הַתֵּבָה וּמְנִיחִין אוֹתָהּ בְּתוֹכָהּ, וּכְשֶׁיּוֹצְאִין מִשָּׁם וְנוֹטְלִין ס"ת לְהוֹלִיכוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ לֹא יַפְשִׁיטוּ הַבְּגָדִים מִן הַתֵּבָה בִּפְנֵי הַצִּבּוּר, שֶׁטֹּרַח צִבּוּר לְעַכֵּב שָׁם עִם ס"ת, אֶלָּא מוֹלִיךְ ס"ת לְבֵיתוֹ וּמְנִיחוֹ וְהָעָם יוֹצְאִים אַחֲרָיו וואח"כ הוּא בָּא וּמַפְשִׁיט אֶת הַתֵּבָה: אִיכָּא פִּתְחָא אַחֲרִינָא. מִשְׁנָתְנִיתָ ס"ת לְצֵאת דֶּרֶךְ פִּתְחוֹ, הָרוֹצֶה לְצֵאת בְּפֶתַח אַחֵר יוֹצֵא, וַאֲפִי' לֹא יָצָא ס"ת. לֵיכָּא פִּתְחָא אַחֲרִינָא, כְּגוֹן שֶׁיֵּצֵא ס"ת תְּחִלָּה וְלֹא יֵצֵא הָאָדָם בְּפֶתַח לְפָנֵי ס"ת: בַּר אַהֲדִינָא אַסְבְּרֵהּ לִי. חָכָם שֶׁשְּׁמוֹ בַּר אַהֲדִינָא אַסְבְּרֵהּ לִי, הַבִּינֵנִי טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר: הָעָם מַה הֵם אוֹמְרִים. שֶׁיִּקְרְאוּ מִסְבִּירֵי פָּנִים וּמוֹדִים לְפָנָיו עַל בִּרְכוֹתָיו לְהַרְאוֹת שֶׁהֵן נוֹחוֹת לָהֶן: בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו, בָּרְכוּ ה' כָּל צְבָאָיו, בָּרְכוּ ה' כָּל מַעֲשָׂיו. שֶׁלֹּשׁ מִקְרָאוֹת הֵן כְּנֶגֶד ג' בִּרְכוֹת: בְּמוּסְפֵי דְּשַׁבָּתָא. שֶׁהוּא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם חָדָשׁ שֶׁאֵינוֹ בְּחֹל צָרִיךְ לְחַדֵּשׁ אֶת דִּבְרֵי הָעָם: בָּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן. אֵינוֹ בְּאוֹתוֹ מִזְמוֹר, וְהֵינוּ דִּקָּא פְּרִיךְ וְנִימָא יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן דְּכְתִיב בְּהַהוּא עִנְיָנָא: בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא. שְׁנוּשׁוֹאִין בּוֹ כַּפַּיִם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁאָר מִנְחוֹת מִשּׁוּם שִׁכְרוּת כְּדַאֲמַרִינָן בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית בְּפ' בְּתֶרָא (קף כו:):

תוספות

עד שיכלה אמן מפי הצבור. פירש ר"י אע"ג דאמרינן בפרק שלשה שאכלו (כרכות קף מז.) אין הברצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין ואמר רב חסדא מפי רוב העונין דכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה מידו לענין ברכת כהנים כיון דמשום לשמועה הוא לא משתמע כל זמן שעונין דהוו להו תרי קלי קולות העונין וקול כהנים המברכים ולא משתמעי ואי תקשי לדברי הרב א"ב לא ישאו שנים כפיהם דהא אמרינן בפ"ג דמגילה (קף כח:) בתורה אחד קורא ואחד מתרגם וקתני סיפא דאפי' שנים בנביא אין קורין וטעמא מפרש בירושלמי דפרק אין עומדין משום שאין שני קולות נכנסין באוזן אחד ואנן אומרים לעיל לשנים קורא כהנים אלא מאי אית לך למימר ברכות איידי דחביבי להו יהבו דעתייהו ומשתמעי תרי קלי כדאמר גבי מגילה קראוה שנים יצא גבי אמן נמי יהבי דעתייהו ולישתמע תרי קלי תריץ דלא דמו תרי קלי וקורין דבר אחד לתרי קלי שקורין שני דברים כגון אמן והני ברכות כדתנן בפרק ראוהו ב"ד (ר"ה כו:) שופר של ר"ה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב וב' חצוצרות משתי צדדיו שמצות היום בשופר ופריך בגמ' (סס כז.) ותרי קלי מי משתמעי והתניא זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע ע"כ היכא דהקולות משונות כגון קול אחד זכור והשני שמור אין האוזן יכולה לשמוע כלל וקול שופר וקול חצוצרות י"ל דאין משונין להכי מסיק התם דמשתמעי איידי דחביבי אי נמי בעי דלישמעי נמי הברכה הני דמאריכין באמן אע"פ שטועין וכל שעה שהן בעצמן עונין אין שומעין קול חבריהם ותפוס לשון אחרון דהא מסיק התם תרי קלי מחד גברא לא משתמעי כגון זכור ושמור מפי הגבורה מתרי גברי משתמעי משמע אפי' דומיא דזכור ושמור איידי דחביבי וקול שופר וקול חצוצרות תרי קלין משונין זה מזה דומיא דזכור ושמור ומשתמעי איידי דחביב:

במנחתא דתעניתא מאי אמרי. אע"ג דפסקינן בפ' בשלשה פרקים (תענית ל' ט:) כר' יוסי דאמר ליכא נשיאות כפים במנחתא דתעניתא משום דשכיח שברות ואתי לאחלופי בשאר יומי י"ל הכא אליבא סתמא דמתני' דהתם בעי דקתני ד' פעמים ביום אי נמי אפי' לר' יוסי כדאמר התם מאחר דקי"ל כר' יוסי האידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה קפרסי בתפלה כתפלת נעילה דמי.

אם עונינו ענו בנו. א"ת הני פסוקים דמנחתא מאי הסברת פנים איכא בהו י"ל משום דהיו מתענין על הצרה שלא תבא על הצבור ואמר בפ"ק דתענית (קף יב:) ובפ' בתרא דמגילה (קף ל:) דבריבעא בתרא דיומא בעי רחמי דהיינו ממנחה ואילך כדכתיב (מלאכי ט) ואני ישב משומם עד מנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרע על ברכי ואפרוש כפי אל ה' אלקים הלכך התירו למבעי רחמי בעידנא דפרסי ידייהו דעת רצון הוא וענו ציבורא אמן כדמשמע בפ' הרואה (כרכות נה:) האי מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזי ליקו קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא רבון העולמים חלום חלמתי וכו':

בנעילה

מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם". אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים לָכוֹף קִישְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיְּחַזְּרוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת "כֹּהֲנִים" עַד שֶׁיְּכַלֶּה "אָמֵן" מִפִּי הַצִּבּוּר, וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה עַד שֶׁיְּכַלֶּה דִּיבּוּר מִפִּי הַקּוֹרֵא, וְאֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת "אָמֵן" עַד שֶׁתְּכַלֶּה בְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים, וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה אַחֶרֶת עַד שֶׁיְּכַלֶּה "אָמֵן" מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּ"שִׂים שָׁלוֹם", וְאֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם וְלֵילֵךְ עַד שֶׁיְּגַמּוֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר "שִׂים שָׁלוֹם". וְאָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת "אָמֵן" עַד שֶׁתְּכַלֶּה בְּרָכָה מִפִּי הַקּוֹרֵא וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיְּכַלֶּה "אָמֵן" מִפִּי הַצִּבּוּר, וְאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בְּתַרְגּוּם עַד שֶׁיְּכַלֶּה פָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא, וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בְּפָסוּק אַחֵר עַד שֶׁיְּכַלֶּה תַּרְגּוּם מִפִּי הַמְתַרְגֵּם. אָמַר ר' תַּנְחוּם אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמַּפְטִיר בְּנָבִיא, צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא בַּתּוֹרָה תְּחִילָּה. וְאָמַר ר' תַּנְחוּם אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין הַמַּפְטִיר רַשַּׁאי לְהַפְטִיר בְּנָבִיא עַד שֶׁיְּגַלֵּל סֵפֶר תּוֹרָה. וְאָמַר ר' תַּנְחוּם אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר רַשַּׁאי לְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּיבָה בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד צִבּוּר. וְאָמַר ר' תַּנְחוּם אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת עַד שֶׁיְּנַטֵּל סֵפֶר תּוֹרָה וְיַנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עַד שֶׁיֵּצֵא. וְלָא פְּלִיגִי, הָא דְּאִיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא, הָא דְּלֵיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא. אָמַר רָבָא: בַּר אַהֲדִינָא, אַסְבְּרֵהּ לִי "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ". בְּזְמַן שֶׁהַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת הָעָם, מַה הֵן אוֹמְרִים? אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: "בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ" וְגוֹ' "בָּרְכוּ ה' כָּל צְבָאָיו מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ" "בָּרְכוּ ה' כָּל מַעֲשָׂיו בְּכָל מְקוֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה'". בְּמוּסְפֵי דְּשַׁבָּתָא, מַה הֵן אוֹמְרִים? אָמַר ר' אַסִי: "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה' וְגוֹ'" "שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה'" "בָּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ". וְלִימָא נַמִי "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן" דִּכְתִיב בְּהַהוּא עִנְיָנָא? אָמַר יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב: מִתּוֹךְ שֶׁהִתְחִיל בִּבְרָכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְסַיֵּים בִּבְרָכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא, מַאי אָמְרִי? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: "אִם עֲוֹנֵינוּ עֲנוּ בָּנוּ ה' עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ" "מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה לָמָּה תִהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ" וְגוֹ' "לָמָּה תִהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ" וְגוֹ'

בנעילה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ – שתסכים לברכתנו, ומסיימים בפסוק, "**הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'** וברך את עמך את ישראל, ואת האדמה אשר נתתה לנו, כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש".

אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַכֹּהֲנִים, שידיהם פרוסות, ופושטין אצבעותיהם בשעת ברכת כהנים **רַשָּׁאִים לָכוֹף קִישְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן** כשאר בני אדם, **עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ** – שיסובבו **פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר.** ועוד **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבִּי חִסְדָּא, אֵין** השליח ציבור **הַקּוֹרֵא** לכהנים לברך **רַשַּׁאי לִקְרוֹת** להם 'כֹּהֲנִים', **עַד שֶׁיִּכְלֶה** קול עניית 'אָמֵן' של ברכת 'הטוב שמך' **מִפִּי הַצִּבּוּר,** משום ששני קולות אינם נשמעים כאחת. **וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה** שלפני ברכת כהנים, **עַד שֶׁיִּכְלֶה דִּיבּוּר** 'כהנים' **מִפִּי** החזן **הַקּוֹרֵא** אותו. **וְאֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת** 'אָמֵן' על ברכות הכהנים, **עַד שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה אַחֶרֶת** מברכת כהנים, **עַד שֶׁיִּכְלֶה** 'אָמֵן' **מִפִּי הַצִּבּוּר.**

וְאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר לאחר ברכתם, ולסובב פניהם למזרח, **עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּ'שִׂים שָׁלוֹם',** וְאֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם מן הדוכן **וְלֵילֵךְ** למקומם, **עַד שֶׁיִּגְמוֹר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר** ברכת 'שִׂים שָׁלוֹם'.

וְאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת אָמֵן על ברכת הקורא בתורה, **עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַקּוֹרֵא. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי** להתחיל **לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּכְלֶה** קול עניית 'אָמֵן' על ברכתו, **מִפִּי הַצִּבּוּר.** **וְאֵין הַמְּתַרְגֵּם** את הפסוקים **רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בַּתַּרְגּוּם, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בְּפָסוּק אַחֵר, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַמְּתַרְגֵּם.**

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַמַּפְטִיר בִּנְבִיא צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא בַּתּוֹרָה תְּחִילָּה – מפני כבוד התורה, להראות שהיא עיקרית. **וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין הַמַּפְטִיר רַשַּׁאי** להתחיל **לְהַפְטִיר בִּנְבִיא, עַד שֶׁיְּגַלֵּל סֵפֶר תּוֹרָה** ויברך בפרוכתו, כדי שיוכלו הגוללים לשמוע ההפטרה, ולא יהיו טרודים בגלילה.

בזמן הגמרא נהגו לשמור הספר תורה בבית אחר ולהביאו משם לבית הכנסת, ולפני הקריאה היו פורסים בגדים נאים על התיבה, ומניחים את הספר תורה עליהם, ואחר הקריאה היו מסירים מהתיבה את הבגדים הללו. **וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר** שסיים את הקריאה ונוטל את הספר תורה להצניעו בבית אחר, **רַשַּׁאי לְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּיבָה בְּצִבּוּר** – כל זמן שהציבור בבית הכנסת, אלא מוליך ספר תורה בליווי הציבור ומניחו בבית המיוחד לו, ואחר כך חוזר לבית הכנסת ומפשיט את התיבה, ודין זה הוא **מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר** – שאין להטריחם להתעכב בבית הכנסת עם הספר תורה.

וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שכאשר מצניעים הספר תורה בבית אחר, **אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת** מבית הכנסת אפילו דרך פתח אחר, **עַד שֶׁיְּנַטֵּל סֵפֶר תּוֹרָה** מהבימה, **וְיַנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר** שאינם רשאים לצאת **עַד שֶׁיֵּצֵא** הספר תורה משם, ולא רק עד שינטל הספר תורה. **וְלֹא פְּלִיגִי, הָא** שאמר רבי יהושע בן לוי הוא באופן **דְּאִיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא** לבית הכנסת, שאז מותר לצאת דרך הפתח השני לפני הספר תורה, משעה שניטל הספר תורה כדי להוציאו. **הָא** שאמר שמואל הוא באופן **דְּלֵיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא** לבית הכנסת, ואין לצאת לפני הספר תורה מאותו פתח שעתיד לצאת בו, ולכן צריך להמתין עד שיצא. **אָמַר רָבָא,** החכם ששמו **בַּר אָהִינָא אַסְבְּרָהּ לִי** – הסביר לי שמקור דינו של שמואל הוא מהפסוק "**אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ**", שלומדים מכך יש ללכת אחרי הספר תורה וללוותו, ולא לצאת לפניו.

מבררת הגמרא, **בְּזְמַן שֶׁהַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת הָעָם, מַה הֵן** – המתברכים **אוֹמְרִים** כדי להודות לה' על ברכותיו, ולהראות ששמחים בהם. **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא,** אומרים הם שלושה פסוקים כנגד שלושת הברכות, א. "**בָּרֵכוּ ה' מַלְאָכָיו, גִּבּוֹרֵי כֹחַ** עושי דברו לשמוע בקול דברו **וְגוֹ'**". ב. "**בָּרֵכוּ ה' כָּל צְבָאָיו, מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ**". ג. "**בָּרֵכוּ ה' כָּל מַעֲשָׂיו בְּכָל מְקוֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ, בָּרֲכִי נַפְשִׁי אֶת ה'**".

מבררת הגמרא, **בְּמוּסְפֵי דְּשַׁבָּתָא** – בתפילת מוסף בשבת, שיש בה נשיאת כפים חדשה שאינה נוהגת בחול, **מַה הֵן** – המתברכים מחדשים **וְאוֹמְרִים** על נשיאת כפים זו. **אָמַר רַבִּי אַסִּי** שאומרים הם שלושה פסוקים אלו, א. "**שִׁיר הַמַּעֲלוֹת, הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה'** העומדים בבית ה' בלילות **וְגוֹ'**". ב. "**שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ** בברכת כהנים, **וּבָרְכוּ אֶת ה'**". ג. "**בָּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן שׁוֹכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ**". שואלת הגמרא, מדוע הביאו פסוק שלישי ממקום אחר, **וְלִימָא** נמי במקום הפסוק השלישי, "**יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן**" **דִּכְתִיב בְּהַהוּא עִנְיָנָא** – שנאמר כהמשך לשני הפסוקים הראשונים. **אָמַר יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, מִתּוֹךְ שֶׁהִתְחִיל** בפסוקים הראשונים **בִּבְרָכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְסַיֵּים** בפסוק 'ברוך ה' מציון' שעוסק **בִּבְרָכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** ואילו הפסוק 'יברכך ה' מציון' אינו ברכה לקדוש ברוך הוא, אלא לישראל.

מבררת הגמרא, בנשיאת כפים שמברכים הכהנים את העם **בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא** – במנחה בתענית ציבור, **מַאי אָמְרִי** המתברכים. **אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב,** אומרים שלושת פסוקי רחמים אלו, בשעת ברכת כהנים שהיא עת רצון, א. "**אַם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ ה' עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ**". ב. "**מְקַוֵּה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה, לָמָּה תִּהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ** וכאורח נטה ללון **וְגוֹ'**". ג. "**לָמָּה תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם, כְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ,** ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא, אל תנחנו **וְגוֹ'**".

גזיזת השערות – אפשערענעש [=תספורת] (של תינוק) – הוא דבר גדול במנהגי ישראל, ועיקרו הוא בהחינוך דהשארת פאות הראש
היום יום ד אייר

מבררת הגמרא, **בְּגְעִילָה דְּיוֹמָא** כשהכהנים נושאים כפיהם, **מַאי אָמַר** הציבור. **אָמַר מַר זוּטְרָא, וְאָמְרִי לַהּ בְּמַתְנִיתָא** תנא, שאומרים שלשת פסוקים אלו, א. "**הִנֵּה כִּי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יְרֵא ה'**". ב. "**יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ**". ג. "**וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל**".

מבררת הגמרא, **הֵיכָן** – באיזה שלב בברכת כהנים, הציבור **אוֹמְרָן** לכל הפסוקים הללו. **רַב יוֹסֵף אָמַר**, שאומרים פסוקים אלו **בֵּין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** מברכת כהנים. **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר**, שאומרים פסוקים אלו **בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם** שמזכירים הכהנים. עוד מבררת הגמרא, באיזה אופן מזכירים את שלושת הפסוקים, **פְּלִיגֵי בָּהּ רַב מָרִי וְרַב זְבִיד, חַד** מהם **אָמַר, פְּסוּקָא לְקַבֵּל פְּסוּקָא** – על כל פסוק שאומרים הכהנים, מזכיר הציבור פסוק אחד משלשת הפסוקים. **וְחַד אָמַר, אַכָּל פְּסוּקָא** שאומרים הכהנים, **אָמַר לְהוּ לְכוּלְּהוּ** – אומר הציבור את כל שלושת הפסוקים.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, כָּל הָאוֹמְרָן לפסוקים אלו בשעת ברכת כהנים **שֶׁבַּגְּבוּלִין, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה**, משום שלא נתקנו פסוקים אלו אלא לכבוד שם המפורש, שמזכירים הכהנים במקדש. **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא, תֵּדַע** – יש סברא לכך שאין לאומרם בגבולין, **דְּמִקְּדָּשׁ נַמִּי לֹא מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ** – לא היה ראוי לאומרם, שהרי **כְּלוּם יֵשׁ לְךָ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ** שליחי אדונו, **וְאֵינוֹ מַאֲזִין** לברכת האדון, ואף בברכת כהנים שמברכים אותנו הכהנים בשם ה', עלינו להאזין ולא לומר פסוקים, אלא שבמקדש אומרם לכבוד הזכרת השם. **אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא**, לחלוק על רבי חייא בר אבא, **תֵּדַע לָךְ דְּבַגְּבוּלִין נַמִּי מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ** לפסוקים אלו, שהרי **כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ** בשם רבו, **וְאֵין מַסְבִּיר פָּנִים** לרבו, ומראה לו שברכתו חשובה לו וחביבה עליו, ואף כאן אומרים פסוקים אלו, להראות שברכת ה' שבפי הכהנים חביבה עלינו. **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מֵרֵישׁ הֲוָה אָמְרִינָא לְהוּ** לפסוקים אלו, אך **כֵּיוָן דַּחֲזִינָא לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עָכוֹ דְּלֵא אָמַר לְהוּ, אֲנָא נַמִּי לֹא אָמְרִינָא לְהוּ.**

מביאה הגמרא מאמר נוסף של רבי אבהו, על רבי אבא דמן עכו. **וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מֵרֵישׁ הֲוָה אָמְרִינָא עִינְוְתָנָא אֲנָא** – בתחילה הייתי סבור שאני עניו, **כֵּיוָן דַּחֲזִינָא לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עָכוֹ, דְּאָמַר אִיהוּ** למתורגמן המשמיע דבריו לרבים **לְרַב חַד טַעֲמָא, וְאָמַר אָמוֹרֵיהּ** לציבור **חַד טַעֲמָא** – טעם אחר משל עצמו, **וְלֹא קָפִיד** עליו רבי אבא, **אָמִינָא** שכיון שאני הייתי מקפיד על כך, אם כן **לָאו עִינְוְתָנָא אֲנָא.**

מבארת הגמרא, **וּמַאי עִינְוְתָנוּתֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ**, שבגללה היה סבור מתחילה שהוא עניו, **דְּאָמְרָה לַהּ דְּבִיתְהוּ דְּאָמוֹרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ לְדַבִּיתֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** – אמרה אשת המתורגמן של רבי אבהו לאשתו של רבי אבהו, **הָא דִּידָן** – בעלי, חכם הוא כמו בעלך, **וּלֵא צָרִיךְ לֵיהּ לְדִידֵךְ** ואינו צריך לשמוע דברי בעלך כדי לדרוש, **וְהָאי דְּנָחִין וְזָקִיף עֲלֵיהּ** – ומה שמתכופף לבעלך כדי לשמוע דבריו וקם ומשמיע לציבור, **יְקָרָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבִיד לֵיהּ** – הוא עושה כן משום כבודו של בעלך, שהוא חשוב בבית המלך. **אֲזִלָא דְּבִיתְהוּ** של רבי אבהו **וְאָמְרָה לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּהוּ** דברים אלו שאמרה לה אשת מתורגמנו, **אָמַר לַהּ** רבי אבהו לאשתו, **וּמַאי נַפְקָא לִיךְ מִינָּהּ** – מדבריה, העיקר **שְׁמִינִי וּמִינֵּיהּ יִתְקַלֵּס עִילָּאָה** – שעל ידי שנינו מתרבה כבוד שמים. **וְתוּ** – ועוד מצינו מענותנותו של **רַבִּי אַבָּהוּ, שֶׁאִימְּנוּ רַבָּנַן עָלֵיהּ לְמִמְנֵיהּ בְּרֵישָׁא** – החליטו החכמים למנותו לראש ישיבה, **כֵּיוָן דְּחַזְיֵהּ** רבי אבהו **לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עָכוֹ דְּנָפִישֵׁי לֵיהּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת**, והוא צריך ללוות, **אָמַר לְהוּ 'אִיכָּא רַבָּה'** – יש לכם רב גדול ממני דהיינו רבי אבא, ועליכם למנותו. ועשה כן כדי שיעשירוהו לרבי אבא, ולא יצטרך ללוות.

מביאה הגמרא מעשה נוסף מענותנותו של רבי אבהו. **רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקְּלַעוּ לְהַהוּא אַתְרָא** – נזדמנו לאותו מקום, וכיבדו בני המקום את שניהם לדרוש באותה שעה בשני בתי מדרש, **רַבִּי אַבָּהוּ דָּרַשׁ בְּאַגַּדְתָּא** – בדברי אגדה הקלים להבנה, ואילו **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּרַשׁ בְּשִׁמְעָתָא** – בהלכות, **שֶׁבְּקוּהּ כּוּלֵּי עָלְמָא לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, וְאָזוּל לְגַבֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** לשמוע דרשתו, **חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ** של רבי חייא על כך שלא רצו לשומעו. **אָמַר לֵיהּ** רבי אבהו כדי לפייסו, **אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשֵׁנֵי בְּנֵי אָדָם** שבאים למכור בעיר, **אֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת, וְאֶחָד מוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית** – כלי מלאכות נשים וענייים, כגון פלכים מחטים וצינורות, **עַל מִי** רוב האנשים **קוֹפְצִין** לקנות ממנו, וכי **לֹא עַל זֶה שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית** – ואין זה משום מעלתו, אלא משום שמוכר דברים זולים שלכולם יש אפשרות לקנותם, אבל אבנים טובות קונים רק העשירים ואין עליהם הרבה קופצים, ואף כאן מה שבאו לשמוע אותי זה משום שדברי קלים להבנה, אך דבריך חשובים יותר. והוסיף רבי אבהו לפייסו, **שכָּל יוֹמָא הֲוָה מְלַוֶּה רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי אַבָּהוּ עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ** – עד מלונו, **מְשׁוּם יְקָרָא דְּרַבִּי קֵיסָר** – מפני כבוד המלך שרבי אבהו היה חשוב בביתו, ואילו **הַהוּא יוֹמָא אַלְוֵיהּ רַבִּי אַבָּהוּ לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ** כדי לפייסו, **וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא אִיתּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ מִינֵּיהּ** – לא התיישבה דעתו של רבי חייא מפיוסו של רבי אבהו.

מבררת הגמרא, **בְּזְמַן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר** ברכת 'מודים', **הָעָם מָה הֵם אוֹמְרִים. אָמַר רַב**, שאומרים הם **'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'** – מודים אנחנו לך על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך, ולהודות לך. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר** שאומרים הם 'מודים אנחנו לך ה' אלוקינו **אֱלֹהֵי כָּל בָּשָׂר, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר** שמוסיפים הם גם **'יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית', לפני שאומרים 'עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. נְהַרְדָּעֵי אָמְרִי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי סִימַאי**, שמוסיפים גם **'בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לִשְׁמְךָ הַגָּדוֹל, עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ', לפני** שאומרים **'עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב** בנוסח לנוסח הקודם, **מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי, 'כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְחָנֵּנוּ וּתְקַבְּצֵנוּ, וְתָאֲסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמוֹר חוּקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. אָמַר רַב פָּפָא**, כיון שנחלקו איזה נוסח לומר, **הִילְּכָךְ נַיְמְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ** – יש לומר את כל הנוסחאות.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ, שֶׁהֲרֵי הַכֹּהֲנִים בשעת ברכתם, עומדים כשפָּנֵיהֶם **כְּלַפֵּי הָעָם** משום כבוד הציבור, **וַאֲחוֹרֵיהֶם** מופנות **כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. רַב נַחְמָן אָמַר** שהמקור לכך שצריך לירא מהציבור הוא **מֵהָכָא, "וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַל רַגְלָיו, וַיֹּאמֶר שֶׁמְעוּנִי אַחַי וְעַמִּי"**, שהרי יש להבין **אַחַי** קרא להם **'אַחַי' לָמָּה** קרא להם גם **'עַמִּי', וְאַחַי** קרא להם **'עַמִּי' לָמָּה** קרא להם גם **'אַחַי'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, כך **אָמַר לָהֶם דָּוִד לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם** כשרים למקום **וּשׁוֹמְעִין לִי, 'אַחַי' וחברי אַתֶּם, וְאִם לָאו, 'עַמִּי' אַתֶּם** וכבושים תחתי, **וַאֲנִי רוֹדֶה אֶתְכֶם בְּמַקֵּל**, ומבואר ממה שאמר אחי וחברי אתם, שאימת הציבור על המלך אם הם כשרים.

רַבָּנַן אָמְרִי שהמקור לכך שיש לירא מהציבור הוא **מֵהָכָא, דְּאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת בְּסַנְדְּלֵיהֶן לַדּוּכָן, וְזֶהוּ אַחַת מִתֵּשַׁע תַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.** ויש לברר **מַאי טַעֲמָא** אין הכהנים רשאין לעלות לדוכן בסנדליהן, **לָאו** – וכי אין הטעם **מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר**, שבשעה שמגביהים ידיהם לברכת כהנים מתרוממים בגדיהם ומתגלים סנדליהם שמלאים בטיט, וזהו גנאי לציבור, ולכן צריכים לחלוץ סנדליהן תחילה. **אָמַר רַב אַשִׁי**, שטעם התקנה הוא **לֹא** מפני כבוד הציבור, אלא **הָתָם** הטעם הוא, שיש לחשוש שאם יעלה עם סנדלו לדוכן, **שֶׁמָּא נִפְסְקָה** – תקרע **לוֹ רְצוּעָה בְּסַנְדָּלוֹ**, והציבור יתלוצץ על כך, **וְהָדַר אָזֵיל לְמִיקְטְרֵיהּ** – ומפני הבושה ירד הכהן מהדוכן לקשור סנדלו בשעה שחבריו מברכים, **וְאָמְרִי** שירד מהדוכן משום **שֶׁבֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא** – וחלל הוא, ודינו כזר שאינו נושא כפיו.

שנינו במשנה, **וּבַמִּקְדָּשׁ** לא היו הכהנים מפסיקים בין שלושת פסוקי ברכת כהנים, אלא היו אומרים אותם **כְּבָרָכָה אַחַת כו'.**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם. כְּשֶׁהַכֹּהֲנִים מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם: **פְּסוּקָא לָקֳבֵל פְּסוּקָא.** שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים פָּסוּק רִאשׁוֹן וְהֵם אוֹמְרִים אֶחָד מֵאֵלּוּ, וּבִשְׁנֵי הָיוּ אוֹמְרִים אֶת הַשֵּׁנִי וּבַשְּׁלִישִׁי אֶת הַשְּׁלִישִׁי, וְכֵן בְּמוּסָף וְכֵן בְּמִנְחָה, שֶׁהֲרֵי כָּלָן שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה הֵם: **אֵינוֹ אֶלָּא טוּעָה.** שֶׁלֹּא נִתְקָנוּ לוֹמַר אֶלָּא לְכָבוֹד שֵׁם הַמְיֻחָד הַנִּזְכָּר בְּמִקְדָּשׁ: **וְאֵינוֹ מַסְבִּיר פָּנִים.** לְהַרְאוֹת שֶׁבְּרִכַּת רַבּוֹ חֲשׁוּבָה לוֹ וַעֲרֻבָה עָלָיו וְתִגְמֹל לְרַבּוֹ עָלָיו בְּכָךְ: **אָמוֹרַיִיהוּ.** הַמִּתְרַגֵּם לְרַבִּים מַה שֶּׁהוּא לוֹחֵשׁ לוֹ בִּשְׁעַת הַדֶּרֶשָׁה: **לֹא צָרִיךְ לְדִידֵהּ.** חָכָם הוּא כְּמוֹ בַּעֲלֵיהֶן: **יְקָרָא דְּמַלְכוּתָא.** שֶׁהֲרֵי שֶׁהָיָה רַבִּי אַבָּהוּ נִשּׂוֹא פָּנִים בְּבֵית הַמֶּלֶךְ, כִּדְאָמְרִי' בְּחַגִּיגָה (קף יז.) נִשּׂוֹא פָּנִים כְּגוֹן ר' אַבָּהוּ בִּי קִיסָר, וּבְסַנְהֶדְרִין (קף יז.) אָמַר דַּהֲווּ נָפְקֵי אִמְּהָתָא דְּבֵי קֵיסָר לְאַפֵּיהּ וּמְשַׁרְיָן קְמִיהּ רַבָּה דְּעַמֵּיהּ מִדְּבָרְנָא לְאֶמְתֵּיהּ: **וְתוּ רַבָּנַן אִימְנוּ עָלֵיהּ.** וְעוֹד זוֹ מֵעַנְוְתָנוּתוֹ: **דְּנָפְשֵׁי עָלֵיהּ חוֹבוֹת.** שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִלְווֹת: **אֲמַר ר' אַבָּהוּ אית לָן רַבָּה.** חָכָם גָּדוֹל וְרָאוּי לִישֹׁב בְּרֹאשׁ יוֹתֵר מִמֶּנִּי, כְּדֵי שֶׁיּוֹשִׁיבוּהוּ בְּרֹאשׁ וְנוֹתְנִין לוֹ מְנוֹת וּמַעֲשְׂרִין אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁיֵּהָא חָשׁוּב וְיִשְׁמְעוּ דְּבָרָיו, כְּדַתְנִיָּא וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֲחָיו גְּדָלוּהוּ מִשֶּׁל אֶחָיו (יומא קף יח.) : **ה"ג.** רַבִּי אַבָּהוּ דָּרַשׁ בְּאַגַּדְתָּא: **שֶׁמַּעֲתָתָא.** הֲלָכוֹת דִּינִין וְאִסּוּר וְטָהֳרוֹת: **סִידְקִית.** כְּלֵי מְלָאכוֹת נָשִׁים וַעֲנָיִים כְּגוֹן פְּלָכִים מְחֻטִּין וְצַנּוֹרוֹת: **לֹא עַל מוֹכֵר סִידְקִית.** בְּתַמְיָה, מִתּוֹךְ שֶׁדַּמֵּיהֶם קַלִּים יֵשׁ לָהֶם קוֹנִים הַרְבֵּה, וּלְהַפִּיס דַּעְתּוֹ הוּא אוֹמֵר: **עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ.** עַל שֶׁנָּתַתָּ בְּלִבֵּנוּ לְהִיוֹת (מוֹיסִיס לָךְ) דְּבוּקִים בָּךְ וּמוֹדִים לָךְ: **רַבִּי סִימַאי.** מוֹסִיף הוּא, וְכֵן כָּלָם מוֹסִיפִין הֵן עַל הָרִאשׁוֹנִים: **שֶׁפָּעוּנִי אַחֵי וְעַמִּי.** מִזְּהִירָם הָיָה לְהִתְנַדֵּב לְבֶדֶק הַבַּיִת לְבִנְיַן הַמִּקְדָּשׁ: **אִם אֶתֶם שׁוֹמְעִים לִי.** לִהְיוֹת שְׁלֵמִים לְמָקוֹם אַחֵי וְחֲבֵרַי אַתֶּם, אֶלְמָא הַמֶּלֶךְ אֵימַת צִבּוּר עָלָיו אִם כְּשֵׁרִים הֵם: **עַמִּי אַתֶּם.** כְּבוֹשִׁים תְּחִתַּי: **לְאוֹ מִשּׁוּם אִימְתָא דְּצִבּוּרָא.** מִפְּנֵי שֶׁמִּסְתַּלְּקִין בְּגִדָּיו הָעֲשׂוּיִין לְמִדָּתוֹ בְּהַגְבָּהַת יָדָיו וְנִרְאִין סַנְדָּלָיו לְצִבּוּר, וְהֵן אֵין רְאוּיִין לְרָאוֹת מִפְּנֵי טִיט שֶׁעֲלֵיהֶן: **דִּילְמָא מַפְסְקָא רְצוּעָה.** וּגְנַאי הוּא לְעַצְמוֹ וּמִתְלוֹצְצִים עָלָיו כְּשֶׁסַּנְדָּלוֹ מְתֻּרֶת וְיִתִּיב לְמִקְטְרֵיהּ וְחַבְרֵיהּ מְבָרְכִין, וְאָתֵי לְמֵימַר אֵינוֹ רָאוּי לִנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם וְהָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ:

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר. לא ידענא אמאי לא אמר בנעילה דתענית כי היכא דאמר במנחתא דתעניתא דהא משמע בגמרא בפ' בשלשה פרקים (תענית כו:) דבתענית הוה נמי נעילה אבל מוסף לא הוה בהו: **כל** האומרם בגבולין אינו אלא טועה. פירש ר"י אע"ג דאמרי' בפרק הרואה (ברכות נה:) האי מאן דחזי חלמא וכו' דהתם משום סכנה התירו שמא חלום מסוכן הוא שצריך רפואה דהא אפילו בשבת התירו להתענות תענית חלום. פירש ר"ח הני בולהו רבי חייא בר אבא ודרבי חיננא בר פפא ודרבי אבהו הילכתא נינהו:

על שאנחנו מודים לך. בערוך בערך הודאה פירש רב משה ראש ישיבה בן מרנא יעקב דקא מודו צבור על שליח צבור אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאה דקאמר שליח צבור וקא ענו אינון אמן בירושלמי פ"ק דברכות איתא נמי רבי אבא ב"ר זבדא בשם רב מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לך שמך תרנגה שפתי כי אזמרה לך וגו' בא"י האל ההודאות ר' שמואל ב"ר אוניא בשם רבי אחא הודייה ושבח לשמך הגדול לך גבורה לך תפארת יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו בתפלתנו ותזקפנו מכפיפתנו כי אתה הוא סומך נופלים וזוקף כפופים מלא רחמים ואין עוד מלבדך בא"י האל ההודאות בר קפרא אומר לך בריעה לך ברכה לך כפופה לך השתחויה כי לך תכרע כל ברך וכל לשון לך תשבע לך ה' הגדולה והגבורה וגו' והעושר והכבוד מלפניך וגו' ועתה ה' אלהינו בכל לב ובכל נפש לך משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך בא"י האל ההודאות אמר רבי יודן נהגיו אמרי רבנן כולהון ואית דאמר או הדא או הדא הדא:

שמא תפסוק רצועה בסנדלו. פירש ר"ח שמע מינה דמותר ליכנס בבית הכנסת בסנדל ובמנעל דלא אסרו אלא שלא לעלות לדוכן בסנדל ורבי הביא כמו כן מפרק שלישי דמגילה (דף כד:) האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור אלמא דאפילו לפני התיבה מותר לעבור בסנדל והכי מסיק בהדיא בפרק הרואה (ברכות דף סג.) אמר רבא מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש ארקיקה ואמנעל לא קפיד איניש אף בית הכנסת קפנדריא אסור ורקיקה ומנעל שרי:

תוספות

בְּנְעִילָה דְּיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי, מַאי אָמַר? אָמַר מָר זוּטְרָא, וְאָמְרִי לָהּ בְּמִנְחָתָא "הִנֵּה כִּי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יְרֵא ה'" "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִָם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" "וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל". הֵיכָן אוֹמְרָן? רַב יוֹסֵף אָמַר: בֵּין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם. פְּלִיגִי בָּהּ רַב מָרִי וְרַב זְבִיד; חַד אָמַר: פְּסוּקָא לָקֳבֵל פְּסוּקָא, וְחַד אָמַר: אַכָּל פְּסוּקָא אָמַר לְהוּ לְכוּלְּהוּ. אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא: כָּל הָאוֹמְרָן בַּגְּבוּלִין אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. אָמַר ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: תֵּדַע דְּבַגְּבוּלִין נַמִּי מִיבְּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ וְאֵין מַסְבִּיר פָּנִים? אָמַר ר' אַבָּהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא לְהוּ, כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לֵיהּ לְר' אַבָּא דְּמַן עָכוֹ דְּלָא אָמַר לְהוּ, אֲנָא נַמִּי לָא אָמִינָא לְהוּ. וְאָמַר ר' אַבָּהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא עֵינְוְתָנָא אֲנָא. כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לֵיהּ לְר' אַבָּא דְּמַן עָכוֹ דְּאָמַר אִיהוּ חַד טַעְמָא וְאָמַר אֲמוֹרֵיהּ חַד טַעְמָא וְלֹא קָפֵיד, אָמִינָא לָאו עֵינְוְתָנָא אֲנָא. וּמַאי עֵינְוְתָנוּתֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ? אָמְרָה לָהּ דְּבֵיתְהוּ דַּאֲמוֹרֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ לְדְבֵיתֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ: הָא דִּידָן, לָא צָרִיךְ לֵיהּ לְדִידָךְ. וְהַאי דְּגַחֵין וְזָקֵיף עֲלֵיהּ, יְקָרָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבֵיד לֵיהּ. אֶזְלָא דְּבֵיתְהוּ וְאָמְרָה לֵיהּ לְר' אַבָּהוּ, אָמַר לָהּ: וּמַאי נָפְקָא לִיךְ מִינָּהּ? מִינַּי וּמִינֵּיהּ יִתְקַלֵּס עִילָּאָה. וְתוּ, ר' אַבָּהוּ אִימְנוּ רַבָּנַן עָלֵיהּ לְמִמְנֵייהּ בְּרֵישָׁא, כֵּיוָן דְּחָזֵיהּ לְר' אַבָּא דְּמַן עָכוֹ דְּנָפְשֵׁי לֵיהּ חוֹבוֹת, אָמַר לְהוּ: אִיכָּא רַבָּה. ר' אַבָּהוּ וְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקַּלְּעוּ לְהַהוּא אַתְרָא, ר' אַבָּהוּ דָּרַשׁ בַּאַגַּדְתָּא, ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּרַשׁ בִּשְׁמַעְתָּא. שַׁבְקוּהָ כּוּלֵּי עָלְמָא לְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא, וַאֲזוּל לְגַבֵּיהּ דְּר' אַבָּהוּ. חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְשֵׁנֵי בְנֵי אָדָם, אֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת וְאֶחָד מוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית, עַל מִי קוֹפְצִין? לֹא עַל זֶה שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית? כָּל יוֹמָא הֲוָה מְלַוֶּה ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא לְר' אַבָּהוּ עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ, מִשּׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר. הַהוּא יוֹמָא אֲלַוֵּיהּ ר' אַבָּהוּ לְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ, וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא אִיתּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ מִינַּיהּ. בִּזְמַן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר מוֹדִים, הָעָם מָה הֵם אוֹמְרִים? אָמַר רַב: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ", וּשְׁמוּאֵל אָמַר: "אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". ר' סִימַאי אוֹמֵר: "יוֹצַרְנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". נְהַרְדְּעֵי אָמְרֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּר' סִימַאי: "בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי: "כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ, וּתְקַבְּצֵנוּ, וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמֹר חוּקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". אָמַר רַב פַּפָּא: הִילְכְּךָ נֵימְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ. אָמַר ר' יִצְחָק: לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ, שֶׁהֲרֵי כֹּהֲנִים פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. רַב נַחְמָן אָמַר: מֵהָכָא "וַיָּקָם דָּוִד הַמֶּלֶךְ עַל רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי" אִם "אַחַי" לָמָּה "עַמִּי", וְאִם "עַמִּי" לָמָּה "אַחַי"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם דָּוִד לְיִשְׂרָאֵל: אִם אַתֶּם שׁוֹמְעִין לִי אַחַי אַתֶּם, וְאִם לָאו עַמִּי אַתֶּם, וַאֲנִי רוֹדֶה אֶתְכֶם בְּמַקֵּל. רַבָּנַן אָמְרֵי מֵהָכָא, דְּתָנוּ רַבָּנַן אֵין הַכֹּהֲנִים רְשָׁאִין לַעֲלוֹת בְּסַנְדְּלֵיהֶן לַדּוּכָן, וְזֶהוּ, אַחַת מִתְּשַׁע תַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. מַאי טַעְמָא, לָאו מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר? אָמַר רַב אַשִׁי: לֹא, הָתָם שֶׁמָּא נִפְסְקָה לוֹ רְצוּעָה בְּסַנְדָּלוֹ וַהֲדַר אָזֵיל לְמִיקְטְרֵיהּ וְאָמְרִי בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא: וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת כּוּ'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. תימה והלא היו עונין ברוך שכמל"ו בשהיו שומעין שם הקדוש כדתנן בפרק אמר להן הממונה (יומא דף לה:) ובפרק טרף בקלפי (שם דף לט.) וזה היה הפסק גדול מעניית אמן ועוד שהיו נופלין על פניהם שהרי כשהיו שומעין את השם מפי כהן גדול בשעת הגרלה היו נופלין על פניהם כדאיתא בירושלמי הקרובים היו נופלין על פניהם והרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואלו ואלו לא היו זזין משם עד שהיה מתעלם מהן ונראה דהתם ה"פ הקרובים היו נופלים וכ"ש שהיו אומרים בשכמל"ו אבל הרחוקים לא היו נופלין אלא בלא נפילה היו אומרים והיה שם הקדוש מתעלם ומשכח מן השומעים קודם שהיו זזין משם מ"מ קא חזינן שהיו מפסיקין בעניתן בשכמל"ו ושמא היו עונין בשכמל"ו לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא ולא היו ממתינין עד סוף הפסוק ולפי שלא היו מפסיקין בין פסוק לפסוק חשוב להו כמו ברכה אחת: **ומנין** שעל כל ברכה תהלה. שנא' ומרומם על כל ברכה ותהלה ואותה תהלה מפרש בפ"ב דמסכת תענית (דף טז:) שהיא בשכמל"ו:

שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב. פי' הרב ר' יצחק בר מרדכי בפרק בא לו (יומא סט:) נראה דאסגן קאי שמקבל ס"ת מראש הכנסת ואינה מקבלה מחזן בית הכנסת נמצא שזה חלק לו לסגן כבוד שראש הכנסת צריך לקבל מיד חזן הכנסת וליתן לסגן ומשני אביי כולה משום כבודו דכ"ג דסופו לקבלה מיד הסגן אע"פ שסגן חשוב ומכובד עדיין כהן גדול מעולה ממנו: **שמעת** מינה. וא"ת אמאי לא משני כגון דפליג ליה כ"ג יקרא לסגן וסגן לראש הכנסת כדפסיק התם ביש נוחלין (ב"ב דף קיט:) והילכתא חולקין והילכתא אין חולקין קשיא הילכתא אהילכתא ל"ק הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג ליה י"ל הכא בסתמא קתני דלעולם היה המנהג כך בין פליג בין לא פליג ופלוגתייהו התם נמי בין פליג בין לא פליג דאי פלוגתייהו בדפליג לפסוק בהדיא כמ"ד חולקין ואי בדלא פליג לפסוק כמ"ד אין חולקין: **והאמר** מר אין ישיבה בעזרה. לא ידעתי מקומו ומייתי לה בפ"ק דתמיד (דף כז.) ובפ' עשרה יוחסין (קדושין עח:) ובפ' ב' דיומא (דף כה.) ובתוספות רבי הראני דבחלק (סנהדרין קא:) בגמ' דג' מלכים מקומו ומורי הרב רבי מאיר בר קלונימוס הראני מקומו בתוספתא דסנהדרין [פ"ד] בפרק כהן גדול ונראה דבתוספתא דר' חייא מקומה דהא מקשה בירושלמי לא כן תני רבי חייא לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ואמר ר' אמי בשם ר"ל אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה תיפתר שסמך לו בבותל וישב לו והכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' אמר ר' אייבו ב"ר גנרי שישב עצמו בתפלה תמן תנינן יצאת כת הראשונה וישבה לה בהר הבית השניה בחיל השלישית במקומה רבי נחמיה בשם ר' מנא מי תנינן ישבה לה (לא) במקומה עמדה לה במקומה והא דרבי אמי דמייתי בירושלמי דאף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה במקומה בתחילת מדרש שוחר טוב והתם משמע דלבית דוד היה מתוקן כסא ושם היתה ישיבה וי"ל שאותו כסא היה חוץ לעזרה והכי איתא התם אשרי האיש זש"ה ויבא המלך דוד וישב לפני ה' וכן תני רבי חייא אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד רבי אמי בשם ריש לקיש אמר אין ישיבה בעזרה אלא במקום מלכות בית דוד בלבד משמע דבאותו מקום היתה ישיבה לכל אדם ומינה דייק דבסאו היה נתון חוץ לעזרה מכלל דאף לעצמו אין ישיבה בעזרה ותו התם וכן הוא אומר וישב לפני ה' ולא כן א"ר הונא בשם רבי שמעון אין ישיבה למעלה שאין להם קפיצת רגל שנאמר ורגליהם רגל ישרה וכתיב שרפים עומדים ממעל לו וכתיב וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו למעלה אין ישיבה ודוד וישב אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין להן ישיבה בעזרה מהו וישב לפני ה' שסמך עצמו לכותל ולמי היתה ישיבה בעזרה ובהיכל הוי אומר לב"ג שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא אם כן מהו וישב שישב עצמו בתפלה וקשה לר"י אם לב"ג היתה ישיבה א"כ מאי מקשה הכא והא אנן בב"ג קיימינן ותו קשיא מפ' שני דזבחים (דף יט:) דאמר התם כיצד קידש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ומקדש אמר לו הפלגת אי אפשר לעשות כן שפיר קאמר ליה אמר רב יוסף חברו מסייעו מאי ביניידהו עמידה מן הצד אביא ביניידהו:

כתב

וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין "אָמֵן" בַּמִּקְדָּשׁ. תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין "אָמֵן" בַּמִּקְדָּשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם". וּמִנַּיִן שֶׁעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, תְּהִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה" עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה תֵּן לוֹ תְּהִלָּה: **מתני' בִּרְכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד? חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בֶּעָשׂוֹר", וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ, וְאוֹמֵר: יָתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם, כָּתוּב כָּאן. "וּבֶעָשׂוֹר" שֶׁבְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה. וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת: עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל הַהוֹדָיָה, וְעַל מְחִילַת הָעֲוֹן, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ, וְעַל יִשְׂרָאֵל, וְעַל הַכֹּהֲנִים, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה. **גמ'** שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בְּמְקוֹם הָרַב? אָמַר אַבָּיֵי: פּוּלְחָהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא: וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְכוּ': "עוֹמֵד" מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב הוּא? וְהָאָמַר מָר: אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי" וְגוֹ'. כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֲזֶרֶת נָשִׁים, הָכָא נַמִּי בְּעֲזֶרֶת נָשִׁים. מֵיתִיבִי, וְהֵיכָן קוֹרִין בּוֹ? בָּעֲזָרָה. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בְּהַר הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר:**

"ויקרא

וְכָל כָּךְ לָמָּה. שֶׁבְּמִקְדָּשׁ אוֹמֵר אֶת שֶׁלְּשִׁתָּן בְּרָכָה אַחַת: שֶׁאֵין עוֹנִין אָמֵן בַּמִּקְדָּשׁ. וְאֵין כָּאן בְּמָה לְהַפְסִיק: קוּמוּ וּבָרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. בְּסֵפֶר עֶזְרָא כְּתִיב, שֶׁכָּל בְּרָכָה שֶׁהָיוּ מְבָרְכִין בְּמִקְדָּשׁ כָּךְ הָיוּ מְבָרְכִין, בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם לְמֹגֶן אַבְרָהָם וְכֵן לְמְחַיֵּה הַמֵּתִים: **וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ.** וּשְׁאָר הָעָם יַעֲנוּ בשכמל"ו, שֶׁהָעָם עוֹנִין לְהַלֵּל וּלְהוֹדוֹת: **מִתְּנִי'. בִּרְכוֹת כ"ג.** בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְאַחַר שֶׁקָּלְתָה עֲבוֹדַת הַיּוֹם קוֹרֵא בַּתּוֹרָה כִּדְמִפְרַשׁ וְאָזֵיל, וּמְבָרֵךְ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת כִּדְבָעֵינָן לְמִימַר לְקַמָּן: חַזַּן הַכְּנֶסֶת. שַׁמָּשׁ הַכְּנֶסֶת שֶׁשּׁוֹרַת עַכְשָׁיו הַכִּפּוּרִים עָלָיו לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא וּלְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּבָה וּלְהַכִּין הַכֹּל: **רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת.** עַל פִּיו נָחְתְּכִין דִּבְרֵי הַכְּנֶסֶת, מִי יַפְטִיר בְּנָבִיא מִי יִפְרוֹס עַל שְׁמַע מִי יָרֵד לְפָנֵי הַתֵּבָה: **סָגָן.** הַמּוּכָן תַּחַת ס"ג, שֶׁאִם יְאָרַע בּוֹ פְּסוּל יִשְׁמַשׁ תַּחְתָּיו: **וְקוֹרֵא אַחֲרֵי מוֹת.** שֶׁהוּא סֵדֶר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה לִחוּדָהּ קָאֲמַר: **וְאַךְ בֶּעָשׂוֹר.** פָּרָשַׁת שׁוֹר אוֹ כְּשֶׁב הַסְּמוּכָה הִיא לְאַחֲרֵי מוֹת, וְיָכוֹל לְגוֹלֵל ס"ת לְשָׁם בְּעוֹד שֶׁהַתּוּרְגְּמָן מְתַרְגֵּם מִקְרָא אַחֲרוֹן שֶׁל פָּרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, וְאֵין כָּאן שְׁהוּת כְּדֵי שֶׁיַּפְסִיק מְתַרְגֵּם וְאֵין כָּאן גְּנַאי לְצִבּוּר, וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה. וְאע"פ שֶׁעֲדַיִן יִקְרָא בְּעָשׂוֹר שֶׁל חֲמֵשׁ הַפְקוּדִים, עַל פֶּה יִקְרָא אוֹתָהּ וְלֹא יִגְלֵל ס"ת לְשָׁם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחוֹק וְיֵשׁ שְׁהוּת שֶׁיַּפְסִיק מְתַרְגֵּם וְיִשְׁתּוֹק לִפְנֵיהֶם וְאֵין מַתְחִיל בְּפָסוּק אַחֵר וְאִיבָּא גְּנַאי: **וְאוֹמֵר יָתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן.** אע"פ שֶׁאֲנִי עָתִיד לִקְרוֹת עוֹד פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית, אַל תְּדַמּוּ לֵאמֹר שֶׁחֲסֵרָה הִיא מִן הַסֵּפֶר הַזֶּה וּלְכָךְ אֲנִי גּוֹלְלוֹ, דְּיוֹתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם בְּעִנְיַן הַיּוֹם כְּתוּב בּוֹ. וּבַגְּמָרָא בְּעֵי כָּל כָּךְ לָמָּה, וּמִשְּׁנֵינָן שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה: **עַל הַתּוֹרָה.** בְּרָכָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ, וְעַל הָעֲבוֹדָה רְצֵה, וְעַל הַהוֹדָאָה מוֹדִים, לְפִי שֶׁנִּגְמְרָה הָעֲבוֹדָה וְאֵין עֲבוֹדָה בְּלֹא הוֹדָאָה כִּדְאָמְרִי' בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (קָף יח.) זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדֶנִּנִי, אַחַר זְבִיחָה הוֹדָאָה: **וְעַל מְחִילַת הָעָוֹן.** אִתָּהּ בְּחַרְתָּנוּ, שֶׁחוֹטֵם מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ וְגוֹ': **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ.** מִתְפַּלֵּל עַל הַמִּקְדָּשׁ וְחוֹטֵם בְּבָרוּךְ אֲשֶׁר בָּחַר בַּמִּקְדָּשׁ: **וְעַל יִשְׂרָאֵל.** מִתְפַּלֵּל עַל יִשְׂרָאֵל וְחוֹטֵם בְּרוּךְ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן עַל יְרוּשָׁלַיִם, וּבְמִסֶּכֶת סוֹטָה יְרוּשָׁלְמִית מְפָרֵשׁ לָהּ: **וְעַל שְׁאָר הַתְּפִלָּה.** בְּגִמְרָא מְפָרֵשׁ לָהּ: **גמ'. שָׁמַע מִנַּהּ.** מִדְּקָתָנֵי חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת כו', וְאֵין חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לְכֹ"ג אֶלָּא מְכַבֵּד אֶת רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת בְּפָנֵי הַסְּגָן וּבְפָנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת מְכַבֵּד הַסְּגָן בְּפָנֵי כ"ג, ש"מ חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד, תַּלְמִיד קָטָן חוֹלֵק כָּבוֹד לְתַלְמִיד גָּדוֹל מִמֶּנּוּ וְאע"פ שֶׁהָרַב שָׁם וְאֵין כָּאן גְּנַאי לָרַב, וּשְׁתָמָא כְּמוֹ"ד חוֹלְקִין, דִּפְלוּגְתָּא הִיא בְּיֵשׁ נוֹחֲלִין גַּבֵּי בְּנוֹת צְלָפְחָד (כ"ל קיט:): **כְּלָה מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכ"ג.** וּלְעוֹלָם אֵין חוֹלְקִין, וְהָכָא כְּלָה מִשּׁוּם יְקָרָא דְּכ"ג הוּא, שֶׁמַּרְאִין אֶת מַעֲלוֹתָיו מַעֲלָה לְמַעְלָה מִמַּעֲלָה: **אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה.** דְּאֵין כְּבוֹד שָׁמַיִם בְּכָךְ, וְאַפּוּ' מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵין לָהֶם שָׁם יְשִׁיבָה דִּכְתִיב (יְחֶזְקֵאל ו) עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ, (וְקָרֵבוּ) עַל חַד מִן קָאֲמַיָּא (יְחֶזְקֵאל ז): **אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד.** שֶׁחָלַק לָהֶם הַמָּקוֹם כָּבוֹד לְהַרְאוֹת שִׁמְלְכוּתוֹ שֶׁלְּמָה: **כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא.** לְקַמָּן. **בָּעֲזֶרֶת נָשִׁים.** הָיָה קוֹרֵין בּוֹ, וְהִיא הָיְתָה חֹל כְּשֶׁאָר הַר הַבַּיִת שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ אֶלָּא מִן הַחוֹמָה וְלִפְנִים, וְאֲפִלּוּ חֵלֶל שַׁעַר נִקְנוֹר הָעוֹלֶה מֵעֲזֶרֶת נָשִׁים לְעֲזֶרֶת יִשְׂרָאֵל לֹא נִתְקַדֵּשׁ:

ויקרא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מבררת הגמרא, **וְכָל כָּךְ לָמָּה** אומרים זאת כברכה אחת, ומבארת הגמרא, **לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן' בַּמִּקְדָּשׁ**, ואין שם במה להפסיק בין הברכות, וממילא זה נשמע כברכה אחת.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, **תָּנוּ רַבָּנַן, מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן'** אחר הברכות **בַּמִּקְדָּשׁ,** אלא עונים 'ברוך שם כבוד מלכותו' וכו', **שֶׁנֶּאֱמַר** בתפלת עזרא בבית שני, "**קוּמוּ וּבָרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם**" – שכל ברכה במקדש יש לסיים בתיבות אלו, כגון 'ברוך ה' אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם מגן אברהם'. וממשיכה הברייתא, **וּמִנַּיִן שֶׁעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שאומר השליח ציבור, אומר הציבור **תְּהִלָּה** – 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', **שֶׁנֶּאֱמַר** ['**וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ**'], היינו שעונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והמשך הפסוק, '**וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה**', בא ללמד, **שעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שאומר השליח ציבור, **תֵּן לוֹ תְּהִלָּה** – יענו הציבור ברוך שם וכו'.

ביום הכיפורים, לאחר שגומר הכהן גדול את עבודת היום, הוא קורא בתורה ומברך עליה שמונה ברכות, ומשנה זו מבארת את סדר קריאת הכהן הגדול וברכותיו.

משנה. שנינו לעיל **שבְּרָכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל** אינן נאמרות אלא בלשון הקודש, ומבארת המשנה **כֵּיצַד** הוא סדר קריאתו וברכותיו. **חַזָּן** – שמש בית **הַכְּנֶסֶת** שהיה סמוך לעזרה בהר הבית, **נוֹטֵל** את **הַסֵּפֶר תּוֹרָה, וְנוֹתְנָהּ לוֹ לְרֹאשׁ** בית **הַכְּנֶסֶת** החשוב ממנו, שעל פיו נחתכים כל עניני בית הכנסת, **וְרֹאשׁ** בית **הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן** של הכהן גדול, **וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל** היושב שם **עוֹמֵד** ממקומו **וּמְקַבֵּל** את הספר תורה.

וְקוֹרֵא הכהן גדול את הפרשה הראשונה **שבאַחֲרֵי מוֹת,** שמבארת את סדר עבודת יום הכיפורים, **וְ'אַךְ בֶּעָשׂוֹר'** – וכמו כן קורא את 'אך בעשור' שבפרשת אמור, מתוך הספר תורה, שמבואר שם דיני יום הכיפורים, **וְגוֹלֵל אֶת** ספר **הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ וְאוֹמֵר** לנמצאים שם 'למרות שאני עתיד לקרות פרשה נוספת בעל פה, אין זה משום שאינה כתובה כאן, אלא **יָתֵר מִמַּה שֶּׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן',** ואומר כן כדי שלא יוציאו לעז על ספר התורה, ויאמרו שהוא קורא בעל פה משום שחסר בספר תורה. **וּ'בָעָשׂוֹר' שֶׁבְּחוּמָשׁ הַפְּקוּדִים** – שכתוב בספר במדבר **קוֹרֵא** הכהן גדול **בַּעַל פֶּה,** משום שפרשה זו רחוקה היא, ולא יספיק לגלול עד אליה בשעה שמתרגמים הפסוק, וזהו גנאי לציבור להמתין בשתיקה עד שיגלול לשם.

וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ – על הקריאה **שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת,** מברך **עַל הַתּוֹרָה** ברכת של אחריה, היינו 'אשר נתן לנו תורת אמת', **וְעַל הָעֲבוֹדָה** שנגמרה מברך ברכת 'רצה', **וְעַל הַהוֹדָיָה** מברך ברכת 'מודים', **וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן** מברך 'אתה בחרתנו וגו' ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו וגו'', **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ** מתפלל וחותם 'אשר בחר במקדש', **וְעַל יִשְׂרָאֵל** מתפלל וחותם 'הבוחר בעמו ישראל', **וְעַל הַכֹּהֲנִים** מתפלל ומברך 'הבוחר בכהנים', **וְעַל יְרוּשָׁלַיִם** מתפלל ומברך 'הבוחר בירושלים', ומברך ברכה נוספת שנקראת **וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה.**

גמרא. שנינו במשנה, שחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכהן גדול, ונמצא שחזן הכנסת מכבד את ראש הכנסת בפני הסגן והכהן הגדול הגדולים ממנו, וראש הכנסת מכבד את הסגן בפני הכהן גדול הגדול ממנו, ולכאורה **שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ,** שהמשנה סתמה כדעה **שחוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב** – שמותר לתלמיד קטן לחלוק כבוד לתלמיד גדול בפני הרב, ואין בכך גנאי לרב. **אָמַר אַבָּיֵי** שיש לדחות, שבאמת אסור לחלוק כבוד לתלמיד בפני הרב, אך במשנתנו אין המטרה לכבד את ראש הכנסת והסגן, אלא משנתינו **כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא,** שרוצים להראות כבודו שיש כמה מעלות מתחתיו.

שנינו במשנה, **וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְכוּ'.** מקשה הגמרא, שמהלשון **'עוֹמֵד'** יש לדקדק, **מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב הוּא** לפני שעמד, **וְהָאָמַר מַר** שמפני כבוד השכינה אין לשבת בעזרה, **וְאֵין** היתר **יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה, אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד בִּלְבָד,** שחלק להם הכתוב כבוד להראות שמלכותם שלימה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'** בעזרה, **וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי וְגוּ'".** מתרצת הגמרא, **כְּדְאָמַר רַב חִסְדָּא** על קושיית הגמרא בהמשך, שיש להעמיד שהקריאה היתה **בְּעֲזֵרַת נָשִׁים,** שלא התקדשה בקדושת העזרה ודינה כשאר הר הבית, ומותר לשבת שם, **הָכָא** נַמִּי יש להעמיד שהקריאה היתה **בְּעֲזֵרַת נָשִׁים.**

מֵיתִיבִי, ששנינו ברייתא שבירורה **וְהֵיכָן קוֹרִין בּוֹ** – בספר תורה את פרשת המלך, והוא הדין כהן גדול ביום הכיפורים. וביארה, שלדעת חכמים הקריאה היתה **בַּעֲזָרָה,** ואילו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר,** שבְּ**הַר הַבַּיִת** היו קוראים בו, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי קריאת התורה שקרא עזרא בראש השנה, שעזרא הוציא ספר תורה

מה ההכרח לְאַחֵר החתונה לכמה וכמה זמן, ובוודאי ידועה לו דעתי בזה מאז ומקדם

ממכתב ד' אייר, תשי"ט

נוהגים ללמוד בימי הספירה מסכת סוטה – נוסף על שיעורים הקבועים – דף ליום דף ליום

היום יום ז' אייר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"וַיִּקְרָא בוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם". בכל אופן רואים שלפי חכמים קראו בעזרה. ועל קושיה זו אָמַר רַב חִסְדָּא שיש ליישב, שכוונת הברייתא שקוראים בְּעֲזֶרֶת נָשִׁים.

שנינו במשנה וְקוֹרֵא הכהן גדול בפרשיות 'אַחֲרֵי מוֹת' וְ'אַךְ בֶּעָשׂוֹר'. מקשה הגמרא וּרְמִינְהִי, ששנינו שמְדַלְּגִין בְּנְבִיא – מותר למפטיר בנביא לדלג מפרשה לפרשה, וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה מפרשה לפרשה, ואיך כאן מדלג הכהן גדול מפרשת 'אחרי מות' לפרשת 'אך בעשור'. אָמַר אַבָּיֵי שקושיה זו לֹא קַשְׁיָא, משום שכָּאן ששנינו שאין מדלגים בתורה, מדובר בדילוג גדול שהוא בִּכְדֵי שֶׁיִּפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן מלתרגם, וזהו גנאי לציבור שישתקו וימתינו לקורא, ואילו כָּאן במשנתינו מדובר בדילוג קטן שהוא בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן מלתרגם, שתוך כדי התרגום של הפסוק האחרון של פרשת 'אחרי מות' גולל הכהן גדול לפרשת 'אך בעשור', ומיד כשגומר המתרגם ממשיך הכהן גדול בפרשה החדשה, ובאופן זה אין גנאי לציבור ומותר לדלג.

מקשה הגמרא, וְהָא עָלָּהּ – על המשנה שם קָתָנֵי בברייתא, מְדַלְּגִין בְּנְבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין בנביא, עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן, ומשמע מִכְּלָל הדברים דְּבַתּוֹרָה כְּלָל וּכְלָל לֹא מדלגים. אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא משום שיש ליישב באופן אחר, שבמשנה כָּאן מדלג הכהן גדול מפרשה לפרשה בְּעָנְיָן אֶחָד, ששתי הפרשיות בענין יום הכיפורים, ובאופן זה מותר לדלג כשאין בדילוג כדי שיפסוק התורגמן, וכָּאן – בברייתא שמבואר שאסור לדלג בתורה כלל, ובנביא מותר לדלג בכדי שלא יפסוק התורגמן, מדובר בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין – שמדלג מענין לענין אחר, שאין הלב שנמשך לשמוע דבר אחד, ממהר לצאת ממנו לשמוע ולהבין ענין אחר. ובקריאת התורה שנועדה ללמד לעם את מצוות התורה, חששו שלא יבין השומע פסוק אחד ויצא מכך קלקול שיעבור עליו ולא יקיימו, ולכן אסרו לדלג מענין לענין ואפילו אם אין בכך כדי שיפסיק התורגמן, אך בנביא שאין חשש זה מותר לדלג מענין לענין אם אין בו כדי שיפסוק התורגמן. וְהָתַנְיָא כתירוץ זה, מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה מפרשה לפרשה דווקא בְּעָנְיָן אֶחָד, וּבְנְבִיא מותר לדלג אפילו בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין, וְכָאן וְכָאן – בתורה ובנביא מותר רק בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְאֵין מְדַלְּגִין מִנְּבִיא לְנְבִיא, משום שזה מבלבל דעת השומעים יותר מדאי, וּבְנְבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין מנביא לנביא, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג למפרע מִסּוֹף הַסֵּפֶר לְתְחִילָּתוֹ.

שנינו במשנה וְגוֹלֵל הכהן גדול אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ ואומר 'יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן', ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה כו'. מבארת הגמרא, וְכָל כָּךְ לָמָּה הוצרך לומר כן, כדי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה, שלא יאמרו שפרשה זו שהוא קורא בעל פה אינה כתובה בספר תורה, והוא ספר משובש.

שנינו במשנה וּבְעָשׂוֹר שֶׁבְּחוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא הכהן גדול בַּעַל פֶּה. שואלת הגמרא, מדוע הוצרך לקרוא בעל פה, וְלִיכְרְכֵיהּ – שיגלול לַסֵּפֶר תורה לפרשה זו, וְלִיקְרֵי מתוך הכתב. אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, שאינו יכול לגלול הספר תורה, לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר מפני כבוד הציבור. שואלת הגמרא, וְלֵיתֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרִינָא שגלול בפרשת 'בעשור', וְלִיקְרֵי בו מתוך הכתב, שבאופן זה אינו צריך לגלול הספר בציבור. רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר ליישב, שאין להוציא ספר תורה אחר מִשּׁוּם חשש פְּגָמוֹ שֶׁל ספר תורה רִאשׁוֹן, שלא יאמרו שנמצא פסול בראשון ולכן הוציאו ספר תורה אחר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר ליישב, שאין להוציא ספר תורה אחר, לְפִי שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה – משום שהכהן גדול יצטרך לברך גם על הספר תורה השני, וזו ברכה שאינה צריכה. מקשה הגמרא על תירוצו של רב הונא, וּמִי חָיְישִׁינַן לִפְגָמָא – שאם יוציאו שני ספרי תורה, יאמרו שהספר הראשון פסול הוא, וְהָאָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מֵבִיא שָׁלֹשׁ ספרי תּוֹרוֹת, וְקוֹרֵא בְּאַחַת מהן מְעַנְיְנֵי שֶׁל יוֹם – פרשת השבוע, וְאַחַת מהן קורא בה פרשה שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַת מהן קורא בה בְּשֶׁל חֲנוּכָּה, ומוכח מכך שאין חוששים שיוציאו לעז על הספר תורה הראשון. מיישבת הגמרא, ששם קוראים תְּלָתָא גַּבְרֵי בִּתְלָתָא סִיפְּרֵי, וכל אחד קורא בספר תורה אחר, ובאופן זה לֵיכָּא פְּגָמָא לספר תורה הראשון, אך כאן שקורא חַד גַּבְרָא בִּתְרֵי סִיפְּרֵי, ואינו קורא בספר הקודם, אִיכָּא חשש פְּגָמָא לספר תורה הראשון.

שנינו במשנה וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת כו'. תָּנוּ רַבָּנַן לבאר ברכותיו של הכהן גדול, [מְבָרְכִין] עַל הַתּוֹרָה 'אשר נתן לנו תורת אמת', כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לאחר קריאת התורה, וְעַל הָעֲבוֹדָה מברך 'רצה', וְעַל הַהוֹדָאָה מברך 'מודים', וְעַל מְחִילַת עָוֹן מברך 'אתה בחרתנו וכו' ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו', וברכות אלו מברך כְּתִיקָּנָן – כפי נוסחתם הרגילה. ומתפלל עַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וחותם 'אשר בחר במקדש', וְעַל הַכֹּהֲנִים מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָן, וחותם 'הבוחר בכהנים', וְעַל יִשְׂרָאֵל מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָן, וחותם 'הבוחר בעמו ישראל', וְעַל יְרוּשָׁלַיִם מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וחותם 'הבוחר בירושלים'.

שנינו במשנה שהכהן גדול מברך ברכה נוספת שנקראת 'וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה'. תָּנוּ רַבָּנַן, על מה ששנינו במשנה 'הַשְּׁאָר תְּפִלָּה' מבארת הברייתא שהוא ברכה אחת שיש בה, 'תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁעָמַּדְ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִיוָּשַׁע, וְחוֹתֵם בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. ממשיכה הברייתא, שִׁמְכָאן וְאֵילָךְ – לאחר שגמר הכהן גדול לקרוא הפרשה וברכותיה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהנמצאים שם מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ לעזרה וְקוֹרֵא בּוֹ, וְכָל כָּךְ לָמָּה עושים כן, כְּדֵי לְהַרְאוֹת חָזוּתוֹ – יופיו של ספר תורה לָרַבִּים.

משנה. פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בלשון הקודש, כֵּיצַד הוא סדר וזמן אמירתה. בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בְּשְׁמִינִי – בשנה השמינית שהיא בְּמוֹצָאֵי השנה הַשְּׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ למלך בִּימָה שֶׁל עֵץ בַּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ. וקריאה זו היא מן התורה שֶׁנֶּאֱמַר "מִקֵּץ – לאחר שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד וגו' תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" וְגוֹ'.

חָזָן – שמש בית הַכְּנֶסֶת שהיה סמוך לעזרה בהר הבית, נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ בית הַכְּנֶסֶת החשוב ממנו, וְרֹאשׁ בית הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן של הכהן גדול החשוב ממנו, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד ממקומו וּמְקַבֵּל הספר תורה, וְקוֹרֵא כשהוא יוֹשֵׁב. מספרת המשנה שאַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד מישיבתו וְקִבֵּל הספר תורה, וְקָרָא כשהוא עוֹמֵד משום כבוד התורה, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים על כך. וּכְשֶׁהִגִּיעַ בקריאתו לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי" זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, משום שמקרא זה פוסל אותו מהמלכות, שהרי היה מזרעו של הורדוס שהיה עבד. אָמְרוּ לוֹ הנוכחים שם, 'אַל תִּתְיָרֵא אַגְרִיפָּס שנדיח אותך מהמלכות, שמתוך שאמך מישראל אַחֵינוּ אַתָּה, אַחֵינוּ אַתָּה'.

וְקוֹרֵא המלך מִתְּחִילַּת ספר 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' עַד 'שְׁמַע ישראל וגו'', שבפרשת 'ואתחנן', וּ'שְׁמַע' – וקורא פרשת 'שמע' כדי שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ומדלג עד פרשת 'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ', שבפרשת עקב, כדי שיקבלו עליהם עול מצוות. ומדלג וקורא פרשת 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר' שבפרשת ראה, ומשם מדלג וקורא פרשת 'כִּי תְכַלֶּה

המשך בעמוד 24

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ויקרא כו'. בְּסֵפֶר עֶזְרָא כְּתִיב. קָתָנֵי מִיהָא לְרַבָּנָן בָּעֲזָרָה הָיוּ קוֹרְאִים: **מַתְנִי' בִּכְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוֹרְגְּמָן הוּא.** שֶׁפָּרָשַׁת שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב קָרוֹבָה לְפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, וְלֹא גָּמַר הַתּוּרְגְּמָן לְתַרְגֵּם עַד שֶׁזֶּה רוֹאֶה אַף בָּעֲשׂוֹר וּמַתְחִיל כְּשֶׁמַּפְסִיק זֶה: **וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין.** בְּגָבִיא: **כָּאן בְּעִנְיָן אֶחָד.** מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן מַתְנִי' דְּתַרְוַיְיהוּ בְּעִנְיָנָא דִּיהּ"כ נִינְהוּ, הִלְכָּךְ מְדַלְּגִין בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק. וּבְרֵישֵׁיהּ דְּקָתָנֵי דְּאַפֵּי' בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק תּוּרְגְּמָן אֵין מְדַלְּגִין – בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין, שֶׁזֶּה בְּעִנְיַן יוֹם הַכִּפּוּרִים וְזֶה בְּצִו אֶת אַהֲרֹן אוֹ בְּפָרָשָׁה אַחֶרֶת, שֶׁאֵין הַלֵּב שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ אַחַר עִנְיָן אֶחָד מִמְּהַר לְצֵאת מִמֶּנּוּ לִשְׁמוֹעַ וּלְהָבִין דִּבְרֵי עִנְיָן אַחֵר. הִלְכָּךְ תּוֹרָה שֶׁהַמִּצְוֹת תְּלוּיוֹת בָּהּ וּמִשְׁמִיעִין אוֹתָהּ לְצִבּוּר, וּפְסוּק אֶחָד שֶׁלֹּא יָבִין בּוֹ הוּא שׁוֹכְחוֹ וְעוֹבֵר עָלָיו וְאֵינוֹ מְקַיְּמוֹ וּבָאָה חוּרְבָּה עַל כָּךְ, לְכָן אֵין מְדַלְּגִין מֵעִנְיָן לְעִנְיָן וְאֲפִלּוּ אֵין הַתּוּרְגְּמָן מַפְסִיק, אֶבָל בַּנָּבִיא שִׁפּוּר דְּמִי: **וְהַתַּנְיָא.** בְּנִיחוּתָא: **וּבַנָּבִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין.** וְכָל שֶׁכֵּן בְּעִנְיָן אֶחָד: **וּבְנָבִיא** שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין. מִנְּבוּאָה לְחֲבֵרְתָּהּ, דְּכָלֵיהּ חַד סִפְרָא הוּא: **מִסּוֹף הַסֵּפֶר** לְתַחֲלָתוֹ לְמִפְרַע: **וְכָל כָּךְ לָמָּה.** לוֹ לוֹמַר לָהֶם: **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז.** שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּרָשָׁה שֶׁהוּא קוֹרֵא עַל פֶּה אֵינָהּ כְּתוּבָה בּוֹ וְסִפֵּר מְשֻׁבָּשׁ הוּא: **מִשּׁוּם פְּגָמוֹ.** שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה רִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מָצָא בּוֹ פְּסוּל: **בְּעִנְיָנוֹ** שֶׁל יוֹם. פָּרָשָׁה שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת לְפִי סֵדֶר פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה: **ת"ר הַשְּׁאָר תְּפִלָּה.** זוֹ הִיא שֶׁיֵּשׁ בְּרָכָה אַחַת וּבוֹ תְּפִלָּה תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁנִּמְצָא כּוֹ: **מִכָּאן וְאֵילָךְ.** לְאַחַר שֶׁגָּמַר כֹּהֵן גָּדוֹל לִקְרוֹא פָּרָשָׁה בִּבְרָכוֹתֶיהָ, כָּל אֶחָד מִן הַצִּבּוּר מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִבֵּיתוֹ לְעֲזָרָה, דְּקָסְבַר אֵין עֲרוּב וְהוֹצָאָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִי נַמִּי יְרוּשָׁלַיִם דְּלְתוֹתֶיהָ נְעוּלוֹת בַּלַּיְלָה וּמְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ: **לְהַרְאוֹת** חֲזוּתוֹ. שֶׁל ס"ת וְנוֹיוֹ, דְּאֲמַר מַר (מְיַר קַף כ:) זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ הַתְנָאָה לְפָנָיו בְּמִצְוֹת בס"ת נָאֶה בְּצִיצִית נָאֶה: **מַתְנִי'.** בַּשְּׁמִינִי. בְּגִמְרָא פָּרִיךְ בְּשְׁמִינִי ס"ד, הָא אָמְרַתְּ בְּמוֹצָאֵי יו"ט הָרִאשׁוֹן, וּמִשְּׁנִינָן אֵימָא בַּשְּׁמִינִית בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בְּסֻכּוֹת שֶׁבְּתְחִלַּת שָׁנָה שְׁמִינִית: **בִּימָה.** אלמבר"א: **שֶׁנֶּאֱמַר** מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים. בְּסוֹף שֶׁבַע שָׁנִים, וְאוֹתָהּ קְרִיָּה עַל יַד מֶלֶךְ הִיא, כִּדְתַנְיָא בְּסִפְרֵי בְּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת, אֵין קוֹרִין בְּיוֹם הַקָּהָל אֶלָּא בְּמִשְׁנֵה הַתּוֹרָה: **וְקוֹרֵא** יוֹשֵׁב. וְקוֹרֵא בִּישִׁיבָה: **אַגְרִיפַּס** הַמֶּלֶךְ. מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מִזַּרְעוֹ שֶׁל הוֹרְדוֹס, וְהוּא שֶׁנְּחֻרַב בהמ"ק בִּימָיו: **זָלְגוּ עֵינָיו** דְּמָעוֹת. שֶׁהַמִּקְרָא הַזֶּה פּוֹסְלוֹ מִן הַמְּלוּכוּת: **אַחֶינוּ אַתָּה.** שֶׁאֲמוּ מִיִּשְׂרָאֵל: **וְקוֹרֵא מִתְּחִלַּת אֵלֶּה הַדְּבָרִים עַד שְׁמַע.** שֶׁבְּוַאֲתַחֲנַן: **וּשְׁמַע וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ.** ע"י דִּלּוּג, וּמִשָּׁם מְדַלֵּג לְעִשֵּׂר תַּעֲשֵׂר, וּמִשָּׁם מְדַלֵּג וְקוֹרֵא כִּי תְּכַלֶּה לְעַשֵּׂר וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת, וּמִשָּׁם חוֹזֵר לְמִפְרַע וְקוֹרֵא אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ. שְׁמַע קַבָּלַת מִלְכוּת שָׁמַיִם, וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ קַבָּלַת עוֹל מִצְוֹת כְּדַאֲמַר בְּפ' שְׁנֵי דְּבָרוֹת (קף יג.), וְכֵן בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת קַבָּלַת בְּרִיתוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּמִשְּׁמִיעַ לְרַבִּים עֲשֵׂר תַּעֲשֵׂר כִּי תְּכַלֶּה לְעַשֵּׂר מִפְּנֵי שֶׁהוּא זְמַן אֲסִיף וּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים וְהַפְרָשַׁת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת. וְאע"פ שֶׁפָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ מִפְסֶקֶת בֵּין עֲשֵׂר לְכִי תְּכַלֶּה, קוֹרֵא אֶת אֵלֶּה יַחַד שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בְּמַעֲשֵׂרוֹת, וואח"כ קוֹרֵא פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ. וְאִי מִשּׁוּם דְּיֵשׁ כָּאן דִּלּוּג בְּתוֹרָה בְּכְדֵי (קַלֹּ) יַפְסִיק הַתּוּרְגְּמָן, אֵין לְמַלֶּךְ תּוּרְגְּמָן וְאֵין מִתְרַגְּמִין אַחֲרָיו: **בְּרָכוֹת שב"ג מְבָרֵךְ.** בְּיוֹדֶ"ב אַחַר מִקְרָא פָּרָשָׁה כְּדַאֲמַרְן (יוֹקָא סח.) מְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמוֹנָה בְּרָכוֹת: **הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ.** אַחַר קְרִיאָתוֹ: **שֶׁל רְגָלִים.** מִקְדַּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים מְבָרֵךְ תַּחַת בְּרָכוֹת שֶׁל מְחִילַת הָעָוֹן שבינו"כ: **גמ' צְרִיכִי.** כָּל הַסִּימָנִין הָלְלוּ מִקֵּץ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וּבְמוֹעֵד: **נִימְנוּהוּ מַהֲשָׁתָא.** מִשְּׁנַת אַרְבָּעִים וְהָלְאָה, שֶׁבַּעֲבוֹרוֹת מוֹאב וְאַמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ וואע"ג דְּלֹא מִתְרַמֵּי בִּשְׁמִטָּה, שֶׁלֹּא מָנוּ שְׁמִטִּין עַד לְאַחַר שֶׁבַע שֶׁכְּבְּשׁוּ וְשֶׁבַע שֶׁחִלְּקוּ כְּדַאֲמַרְי' (בְּקִדּוּשִׁין) (קַף מ:) [וְעַרְכִין] (קַף יכ:): **בְּסוֹף שְׁמִטָּה.** קֹדֶם ר"ה שֶׁל שְׁמִינִית, דְּהָא מִקֵּץ שֶׁבַע בְּסוֹף שָׁנָה מִשְּׁמִטָּה: **מַרִישׁ שַׁתָּא.** שֶׁכְּלָן נִקְרָאוּ מוֹעֵד כְּדִכְתִיב (וַיִּקְרָא כג) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' וְקַחֲשִׁיב נַמִּי ר"ה:

מאימת

תוספות

כתב רחמנא בחג הסוכות. תימה השתא דכתיב בחג הסוכות במועד למה לי ועוד לא ליכתוב אלא מקץ שבע שנים שנת השמיטה בבא כל ישראל ליראות ואנא ידענא דלאו היינו מר"ת דאז אינם באים ליראות וי"ל אם כן הוה אמינא בחג המצות להכי איצטריך בחג הסוכות מיהו במועד לא הוה צריך ונראה דלהכי איצטריך משום דבבא כל ישראל ליראות משמע מאתחלתא דמועד ביום ראשון קמ"ל במועד דמשמע בתוך המועד ואהני בבא כל ישראל דמשמע מאתחלתא דמועד לא ביום ב' או ביום ג' אלא במוצאי יו"ט הראשון אבל פי' רש"י תמוה דפי' דמהאי טעמא ביום טוב ראשון לא דתיקון בימה אינה דוחה יו"ט כיון דגזירת הכתוב לקרות מאתחלתא דמועד יקראו בלא בימה מנלן דבימה מעבכת להכי מסתבר כדפי' ונראה דהיו בונין הבימה מעי"ט בנין של פרקים ובחולו של מועד לא היו עושין שום בנין אלא מקימין אותה ומחברין הפרקים יחד ואם לא בנו אותה מערב יו"ט נראה דבניינה לא היה דוחה אפילו חולו של מועד:

מצוה

"וַיִּקְרָא בוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם". אָמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֲזָרַת נָשִׁים: וְקוֹרֵא "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בָּעֲשׂוֹר": וּרְמִינְהִי, מְדַלְּגִין בַּנָּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה? אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא. כָּאן, בִּכְדֵי שֶׁיִּפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. כָּאן, בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְהָא עֲלָהּ קָתָנֵי: מְדַלְּגִין בַּנָּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין? עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. מִכְּלָל דְּבַתּוֹרָה כְּלָל כְּלָל לָא?! אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא. כָּאן, בְּעִנְיָן אֶחָד. כָּאן, בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין. וְהַתַּנְיָא: מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה בְּעִנְיָן אֶחָד, וּבַנָּבִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין. וְכָאן וְכָאן בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְאֵין מְדַלְּגִין מִנָּבִיא לְנָבִיא, וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין, וּכְלֶבֶד שֶׁלֹּא יַדְלֵג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִילָּתוֹ: וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ כוּ': וְכָל כָּךְ לָמָּה? שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה: "וּבָעֲשׂוֹר שֶׁבְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה": וְלִיכְרְכֵיהּ לַסֵּפֶר וְלִיקְרֵי? אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר. וְלֵיתֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרִינָא וְלִיקְרֵי? רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר: מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. וּמִי חָיְישִׁינַן לִפְגָמָא? וְהָאָמַר ר' יִצְחָק נַפְחָא: רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת מֵבִיא שָׁלֹשׁ תּוֹרוֹת, וְקוֹרֵא אַחַת מֵעִנְיָנֵיהוּ שֶׁל יוֹם, וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַת בְּשֶׁל חֲנוּכָּה. תְּלָתָא גַּבְרֵי בִּתְלָתָא סִיפְרֵי, לֵיכָּא פְּגָמָא. חַד גַּבְרָא בִּתְרֵי סִיפְרֵי, אִיכָּא פְּגָמָא: "וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת" כוּ': תָּנוּ רַבָּנַן: [מְבָרְכִין] עַל הַתּוֹרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבֵית כְּנֶסֶת. וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַהוֹדָאָה וְעַל מְחִילַת עָוֹן, כְּתִיקָּנָן. עַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַכֹּהֲנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, עַל יִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם בִּפְנֵי עַצְמָהּ: "וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה": תָּנוּ רַבָּנַן, הַשְּׁאָר תְּפִלָּה: "תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִיוָּשַׁע". וְחוֹתֵם בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה". כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְקוֹרֵא בוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי לְהַרְאוֹת חֲזוּתוֹ לָרַבִּים: **מתני'** פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, כֵּיצַד? מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בַּשְּׁמִינִי, בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ בִּימָה שֶׁל עֵץ בָּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד". חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ. וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל, וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד, וְשִׂבְּחוּהוּ חֲכָמִים. וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי" זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, אָמְרוּ לוֹ אַל תִּתְיָרֵא אַגְרִיפַּס, אָחֵינוּ אַתָּה, אָחֵינוּ אַתָּה, אָחֵינוּ אַתָּה!. וְקוֹרֵא מִתְּחִילַּת "אֵלֶּה הַדְּבָרִים" עַד "שְׁמַע", וּ"שְׁמַע" "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ", "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר", "כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר", וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה. בְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן, הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן שֶׁל רְגָלִים תַּחַת מְחִילַת הָעָוֹן: **גמ' בִּשְׁמִינִי,** סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֵימָא: בַּשְּׁמִינִית. וְכָל הָנֵי, לָמָּה לִי? צְרִיכִי, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "מִקֵּץ" הֲוָה אָמְרִינָא נִימְנוּ מֵהָשְׁתָּא, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא מִתְרַמֵּי בִּשְׁמִיטָּה, כְּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמִיטָּה". וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמִיטָּה" הֲוָה אָמְרִינָא בְּסוֹף שְׁמִיטָּה, כְּתַב רַחֲמָנָא "בְּמוֹעֵד". וְאִי כְּתַב "בְּמוֹעֵד" הֲוָה אָמְרִינָא מֵרֵישׁ שַׁתָּא, כְּתַב רַחֲמָנָא "בְּחַג הַסֻּכּוֹת". וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "בְּחַג הַסֻּכּוֹת" הֲוָה אָמְרִינָא אֲפִילּוּ יוֹם טוֹב אַחֲרוֹן, כְּתַב רַחֲמָנָא "בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל"

מאתחלתא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

מצוה שאני. והכי פרכינן נמי בפרק כ"ג בסנהדרין (דף יט:) גבי מלך דתנן לא חולץ ולא חולצין לאשתו רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ וליבם זכור לטוב איני והאמר רב אשי וכו' ומשני מצוה שאני וקשיא לר"י אמאי לא משני הכי בפרק שני דכתובות (דף יז.) מעבירין את המת מלפני כלה וזה וזה לפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים וקא פריך מכלל דשפיר עבד והאמר רב אשי וכו' ומשני פרשת דרכים הוה ואמאי לא משני מצוה שאני ותו איכא למיתמה והא ההיא גופיה דרב אשי מיירי במקום מצוה דמעיקרא אמרי' אפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ומותיב ליה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג ברבי והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן וכו' אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו דהיינו רבי יהושע שקבל הכוס מרבן גמליאל וכן רבי (אלעזר בר) צדוק מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משמע אפילו במקום מצוה דומיא דנשיא כההוא מעשה דרבן גמליאל שהיה סעודת מצוה ומחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו דמייתי עליה דאברהם אבינו והוא עומד עלידם אלמא דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול ונראה לתרץ דדוקא הכא שייך למימר מצוה שאני דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה וכן ההיא דפרק כהן גדול (סנהדרין יט:) דחולץ או מיבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו אבל ההיא דכתובות (דף יז.) ופ"ק דקידושין (דף לב:) שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה ות"ח בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ולא אימתך עליו נמצא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה: **אותו** היום נתחייבו שונאי ישראל כלייה. ירושלמי תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו ודבר תמוה לומר אם היה ראוי מפני [מדין] התורה כיון דאמו היתה מישראל אלא משום דזילא מילתא כמו שפירש"י שיתחייבו על חנופה מועטת כזאת עונש גדול ופירש ר"י אע"ג דאמר בפרק מצות חליצה (יבמות קב.) ובפרק החולץ (שם מה:) גבי רב מרי דמנייה רבא אפורסי דבבל וגבי ארשפיזנכיה דרב אדא בר אהבה אם היתה אמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה (קדושין דף עו:) היינו דוקא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא דדרשינן שום תשים עליך מלך מקרב אחיך מדסמך משימות למקרב אחיך ש"מ דבעינן בהו מקרב אחיך קצת כגון אמו מישראל אבל מלך חוזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב מצורע מאביו ואמו מישראל וזו היתה החנופה שמלך בזרוע שלא בדין תורה והודו לו והחזיקו בכך נדי שלא יוכלו למחות היה להן לשתוק ולא להחזיקו וחזו ענש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו ואינו חושש על יראת הקב"ה ועושה עין שלמעלה כאילו אינה רואה בירושלמי דעשרה יוחסין בגמרא אין בודקין מן המזבח כתיב שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכין ברצועות ת"ל מקרב אחיך תשים עליך מלך כל שתשימוהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך:

כל המחניף לחבירו. יש לפרש שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר כי ההיא דפרק ארבעה נדרים (דף כב.) עולא אזל לארעא דישראל לוו בהדיה תרי בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריה אמר ליה לעולא יאות עבדי אמר ליה אין ופרע לו בית השחיטה כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דלמא ח"ו אחזוקית ידי עוברי עבירה א"ל רבי יוחנן נפשך הצלתה:

מאתחלתא דמועד: וחזן הכנסת נוטל ספר תורה וגו'תנו לראש הכנסת: שמעת מינה, חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב? אמר אביי: כו'לה משום כבודו דמלך, והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד: עומד מכלל דיושב והאמר מר: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנאמר: "ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר" וגו'? כדאמר רב חסדא: בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים: ושבחוהו חכמים: שבחוהו, מכלל דשפיר עבד? האמר רב אשי: אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול: "שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו עליך! מצוה שאני: וכשהגיע ל"לא תוכל לתת": תנא משמיה דרבי נתן: באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה, שהחניפו לו אגריפס. אמר ר' שמעון בן חלפתא: מיום שגבר אגריפס של חנופה, נתעוותו הדינין, ונתקלקלו המעשים, ואין אדם יכול לומר לחבירו "מעשי גדולים ממעשיך". דרש ר' יהודה בר מערבא ואיתימא ר' שמעון בן פזי: מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, שנאמר: "לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע", מכלל דבעולם הזה שרי. ר' שמעון בן לקיש אמר, מהכא: "כראת פני אלהים ותרצני". ופלוגא דרבי לוי, דאמר רבי לוי: משל של יעקב ועשו, למה הדבר דומה? לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להורגו, אמר לו: טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך. אמר: ידע ליה מלכא, מיסתפי ולא קטיל ליה: אמר ר' אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם, שנאמר: "וחנפי לב ישימו אף" ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת, שנאמר: "לא ישועו כי אסרם". סימן א"ף עוב"ר גיהנ"ם ביד"ו נידו"ה גול"ה: ואמר ר' אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה, אפילו עובדין שבמעי אמן מקללין אותו, שנאמר: "אמר לרשע צדיק אתה יקבהו עמים יזעמוהו לאמים", ואין "קוב" אלא קללה, שנאמר "לא קבה אל", ואין "לאום" אלא עובדין, שנאמר "ולאם מלאם ייאמץ". ואמר ר' אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם, שנאמר: "הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע" וגו', מה כתיב אחריו "לכן כאכל קש לשון אש ולהבה ירפה". ואמר ר' אלעזר: כל המחניף לחבירו סוף נופל בידו, ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו, ואם אינו נופל בידו בניו נופל ביד בן בנו, שנאמר: "ויאמר ירמיה אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך", וכתיב:

"ויהי

מאימת דמתחיל מועד. ומיהו ביו"ט לא, שאין תקון הבימה דוחה לא את השבת ולא יו"ט, ומאתמול נמי לא עבדינן להו דדחקא להו עזרה, והאי טעמא מפרש בגמ' ירושלמי (פ"ו) במסכת מגלה, דקתני הקהל מאחרין בשחל להיות בשבת, וקאמר מפני הבימה, ונעבדה מאתמול דחקא להו עזרה אנקוברי"ר בלע"ז: למלכי בית דוד. אבל לא למלכי בית חשמונאי: אפי' למאן דאמר. בקדושין בפ"ק (קף לכ:): אגרופה. כתה של חנופה, דאע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד היה וזילא מלתא: נתעוותו הדינין. שהחניפו הדיינין את בעלי הדין: ונתקלקלו המעשים. שהגדולים ראו עוברי עברה ולא מחו בידם מפני חנופה: ואין אדם שיכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך. שמתוך שלא מחו בעוברי עברה למדו הדורות את מעשיהם וגמצא כלן עוברין: לכילי. לשון בלתה נפשי (קהלת קיט), שמתאוה לשתות יין תדיר: ופלוגא. הא דרישא לקיש דאמר להחניפו לעשו נתכוון לומר לו ראיתי פניך כראות פני וגו', פלוגא אדרבי לוי דאמר לא להחניפו נתכוון אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים: לא ישועו כי אסרם. כשיבואו עליהם יסורין לא יועילם שועה: ויאמר ירמיהו להנביה הנביא. שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי הקדש שגלו עמו, בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה, אמן כן יעשה ה', חנופה היא זו

שהיה לו לומר בהדיא שקר אתה נבא:

ויהי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח

מֵאַתְחַלְתָּא דְּמוֹעֵד – מתחילת חג הסוכות.

שנינו במשנה **וְחַזָּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת.** מעירה הגמרא, שלכאורה **שֶׁמַּעְתָּ מִינָּהּ** שמשנתינו סתמה כדעה שחוֹלְקִין **כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם חָרֵב,** ואין בכך פחיתות כבוד לרב, שהרי כאן חולקים כבוד לראש הכנסת בפני המלך. **אָמַר אַבָּיֵי** שאין להוכיח זאת מכאן, משום שטעם משנתינו **כּוּלָּהּ** הוא **מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּמֶלֶךְ,** להראות שיש כמה שררות מתחתיו, ובאופן זה הכל מודים שחולקים כבוד לתלמיד במקום הרב.

שנינו במשנה **וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב, אַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִיבֵּל, וְקָרָא עוֹמֵד.** מקשה הגמרא, שמזה שכתוב 'וקרא עוֹמֵד', **מִכְּלָל** הדברים משמע **דְּיוֹשֵׁב** היה לפני כן, **וְהָאָמַר מַר,** שאין היתר **יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבָד,** משום שחלק להם הכתוב כבוד להראות שמלכותם שלימה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר" וְגוֹ',** ואיך ישב אגריפס שהיה ממלכי בית חשמונאי בעזרה. מתרצת הגמרא, **כְּדְאָמַר רַב חִסְדָּא** על קושיה דומה, שהקריאה היתה **בְּעֲזָרַת נָשִׁים** שמותר לשבת בה, **הָכָא** נמי יש ליישב שהקריאה היתה **בְּעֲזָרַת נָשִׁים.**

שנינו במשנה, שאגריפס המלך קרא בעמידה **וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים** על כך. מקשה הגמרא, שמזה שכתוב **שִׁבְּחוּהוּ מִכְּלָל** הדברים עולה **דְּשַׁפִּיר עָבַד** בכך שקרא בעמידה, **וְהָאָמַר רַב אַשִׁי, שֶׁאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שִׂנְשֵׂיא** בישראל **שֶׁמָּחֵל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מָלֵךְ שֶׁמָּחֵל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, שֶׁנֶּאֱמַר "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"** ומהיתור שכתוב פעמיים 'שום' ו'תשים', יש ללמוד **שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ,** ואם מוחל על כבודו אין אימתו עלינו. מתרצת הגמרא, **מִצְוָה שַׁאנִי** – אגריפס מחל על כבודו לצורך מצוה, ובאופן זה כבודו מחול.

שנינו במשנה, **וּכְשֶׁהִגִּיעַ** אגריפס **לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת** עליך איש נכרי", זלגו עיניו דמעות, אמרו לו, 'אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה'. **תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי נָתָן, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שאמרו לו כן, **נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה,** משום **שֶׁהֶחֱנִיפוּ לוֹ לְאַגְרִיפָּס,** שלמרות שאמו היתה מישראל, לא היה ראוי למלוך על ישראל, משום שהיה עבד, וזהו גנאי לישראל שעבד ימלוך עליהם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא, מִיּוֹם שֶׁנָּבַר אֶגְרוֹפָּה – בוחה של **חֲנוּפָּה** – שהחניפו לאגריפס, **נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין** – שהדיינים החניפו לבעלי הדינים, **וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים** - שהצדיקים ראו עוברי עבירות ולא מחו בידם מפני החנופה, ומתוך כך למדו הדורות את מעשי הרשעים, **וְאֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ 'מַעֲשֵׂי גְדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ',** שמתוך שלא מחו ברשעים הכל למדו ממעשיהם, ונעשו כולם עוברי עבירה.

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַעֲרָבָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, מוּתָּר לְהַחֲנִיף לְרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר שלעתיד לבוא "לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל – הנותן רק מה שחייב ובעין רעה **נָדִיב** – הנותן בעין יפה, **וּלְכִילַי** – רמאי חורש רעות **לֹא יֵאָמֵר** שהוא **שׁוֹעַ** – אדון נדיב שהכל פונים אליו", ויש לדייק **מִכְּלָל** הדברים, **דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שָׁרֵי** להחניף לרשעים, ורק לעתיד לבוא יהיה אסור להחניף להם. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר,** שהמקור לכך שמותר להחניף לרשעים הוא **מֵהָכָא,** שיעקב אבינו החניף לעשיו ואמר לו, "כי על כן ראיתי פניך **כִּרְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים, וַתִּרְצֵנִי".**

וּפְלִינְהוּ דְּרַבִּי לֵוִי – ביאורו של רבי שמעון בן לקיש בפסוק, נחלק על ביאורו של רבי לוי, שיעקב אבינו לא החניף כלל לעשיו, אלא בא לאיים עליו. **דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל שֶׁל יַעֲקֹב וְעֵשָׂו** בפסוק זה **לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁזִּימֵּן אֶת חֲבֵרוֹ, וְהִכִּיר** חבירו **בּוֹ** – במזמין, **שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְהוֹרְגוֹ, אָמַר לוֹ** האורח למזמין, **'טַעַם תַּבְשִׁיל זֶה שֶׁאֲנִי טוֹעֵם, כְּתַבְשִׁיל שֶׁטָּעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ', אָמַר** המזמין לעצמו, 'מסתבר שאדם זה שטעם מתבשיל המלך, **יָדַע לֵיהּ מַלְכָּא** – המלך מכירו וחבירו', ומתוך כך **מִיסְתָּפֵי** – חושש הרוצח **וְלֹא קָטִיל לֵיהּ.** ואף כאן יעקב אבינו איים על עשיו ורמז לו שהוא רגיל לראות מלאכים שעוזרים לו.

הגמרא מביאה כמה מימרות של רבי אלעזר, בגנות החנופה. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, מֵבִיא אַף** – כעס **לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְחַנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף'. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ** של החנף **נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר** בהמשך הפסוק **'לֹא יְשַׁוְּעוּ** – לא תתקבל שועתם, **כִּי אֲסָרָם** – כאשר יבואו עליהם יסורים'.

(**סִימָן** למאמרי רבי אלעזר בעניני חנופה, **א"ף עוּפ"ר, גֵּיהִנּ"ם בְּיָד"וֹ, נִיד"ה גּוֹל"ה**). **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, אֲפִילּוּ עוֹבְרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמּוֹ מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "אוֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אַתָּה, יְקֻבּוּהוּ עַמִּים, יִזְעֲמוּהוּ לְאֻמִּים", וְאֵין** ביאור 'קוּבּ' המוזכר בפסוק **אֶלָּא** לשון **קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת בלעם, "מה אקוב, **לֹא קָבַּהּ אֵל"** – ביצד אקללם, וה' לא קללם. **וְאֵין 'לְאֹם' אֶלָּא עוּבְּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר** על יעקב ועשיו כשהיו בבטן אמם **"וּלְאֹם מִלְּאֹם יֵאָמֵץ".**

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה נוֹפֵל בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר "הוֹי לחנפים, הָאֹמְרִים לָרַע – לאדם רע שהוא **טוֹב, וְלַטּוֹב רָע וְגוֹ'", מַה כְּתִיב אַחֲרָיו** בעונשם, **"לָכֵן כָּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ, וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יַרְפָּה וְגוֹ'",** הרי שנופלים באש הגיהנם.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵרוֹ בְּסוֹף נוֹפֵל בְּיָדוֹ של הרשע שהחניף לו, **וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא" לְחַנַנְיָה** שהתנבא נבואת שקר, שבעוד שנתיים ישובו יכניה וכלי המקדש מגלותם, **"אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה', יָקֵם ה' אֶת דְּבָרֶיךָ",** והיתה זו חנופה משום שהיה לו לומר בפירוש 'שקר אתה דובר', **וּכְתִיב,** שלאחר כמה ימים יצא ירמיה מירושלים לארץ בנימין, לחלוק נחלה שנפלה לו שם,

כאשר הולכים עם האמת ובתקיפות המתאימה, הרי בפני ה'אמת' בטלים כולם

ממכתב י' אייר תשי"ב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן, וְשָׁם בַּעַל פְּקִידוּת – ממונה שלא יצאו מהעיר אל הכשדים, וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶּן שֶׁלֶמְיָה בֶּן חֲנַנְיָה נביא השקר, וַיִּתְפֹּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נוֹפֵל להיות עמהם, וַיֹּאמֶר (לוֹ) יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אתה דובר, אֵינֶנִּי נוֹפֵל אֶל [עַל] הַכַּשְׂדִּים וְגו'". וכתיב "וַיִּתְפֹּשׂ יִרְאִיָּה בִּירְמְיָהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים, ויקצפו השרים על ירמיהו, והכו אותו ונתנו אותו בית הָאָסוּר בית יהונתן הסופר, כי אותו עשו לבית הכלא", הרי שירמיהו נפל בידי נכדו של חננייה נביא השקר, שהחניף לו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חָנוּפָה – שאינם מוכיחים זה את זה, מְאוּסָה כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד", ו'גלמוד' הוא מלשון נדה, שֶׁכֵּן בְּכַרְכֵּי הַיָּם קוֹרִין לְנִדָּה 'גַּלְמוּדָה'. מבררת הגמרא, מַאי פירוש 'גַּלְמוּדָה', ומדוע נדה נקראת כן. ומבארת, ש'גלמודה' היא מלשון גְּמוּלָה דא מִבַּעְלָהּ – מובדלת זו מבעלה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חָנוּפָה לַסּוֹף גּוֹלָה, ודבר זה נלמד בגזירה שוה מהתיבה 'גלמוד', כְּתִיב הָכָא לגבי עדה שיש בה חנופה "כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד", וּכְתִיב הָתָם לגבי גלות "וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד לִי אֵת אֵלֶּה, וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גוֹלָה וְסוּרָה וְגו'".

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אַרְבַּע כִּיתּוֹת של רשעים אֵין מִקַּבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה, כַּת לֵיצִים וְכַת חֲנֵיפִים, וְכַת שַׁקְּרִים וְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. והמקור לכך שכַּת לֵיצִים אינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שהקדוש ברוך הוא "מָשַׁךְ יָדוֹ מלהיות אֶת לוֹצְצִים". והמקור לכַּת חֲנֵיפִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא". והמקור לכַּת שַׁקְּרִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שאמר הקדוש ברוך הוא "דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". והמקור לכַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה, לֹא יְגוּרְךָ רָע" ופירוש הפסוק הוא, לא חפץ רשע אתה משום שצַדִּיק אַתָּה ה', לכן לֹא יָגוּר בְּמָגוּרְךָ – עמך רָע, ופרשה זו מדברת בבעלי לשון הרע, כפי שכתוב בהמשך 'כי אין בפיהו נכונה' וכו'.

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח מלחמה פרק שמיני

פרק זה, עוסק במהלכה של מלחמת ישראל עם הגויים, והמשנה שלפנינו, עוסקת בדברי הכהן משוח המלחמה לעורכי המלחמה, בעת צאתם מגבול הארץ. כמו שנאמר "והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם, ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם". והמשנה תבאר את הפסוקים.

משנה. הכהן אשר נבחר לתפקיד מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, שעליו לצוות את העם בעת יציאתם למלחמה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר את דברי החיזוק אֶל הָעָם הלוחמים, בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר, 'וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה' בצאתכם את גבול הארץ, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן' לומר את דבריו. ומבארת המשנה, 'הכהן' זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה אשר נמשח במיוחד לתפקיד זה. ומה שנאמר בפסוק 'וְדִבֶּר אֶל הָעָם', זה דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

"וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגו' אתם קרבים היום למלחמה עַל אוֹיְבֵיכֶם" מבארת המשנה, 'על אויביכם' הגויים וְלֹא עַל אַחֵיכֶם היהודים. שמלחמה זו אינה לֹא כמלחמת שבט יְהוּדָה עַל שבט שִׁמְעוֹן הסמוך לו בגבולו, וְלֹא כמלחמת שבט שִׁמְעוֹן עַל שבט בִּנְיָמִין הסמוך לו בגבולו, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם של אחיכם, יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם. וּכְמַה שֶׁנֶּאֱמַר במלחמת פקח בן רמליהו מלך ישראל עם אחז מלך יהודה, "וַיָּקוּמוּ הָאֲנָשִׁים מבני אפרים אֲשֶׁר נֻקְּבוּ בְשֵׁמוֹת קודם לכן, וַיַּחֲזִיקוּ בַּשִּׁבְיָה ששבו במלחמתם עימהם, לדאוג לצרכיהם ולמחסורם, וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם – כל מי שלא היו לו בגדים ללבוש, הִלְבִּישׁוּ אותו מִן הַשָּׁלָל מן המלחמה, וַיַּלְבִּישׁוּם גם מבגדיהם שלהם, וַיַּנְעִילוּם – נתנו להם מנעלים, וַיַּאֲכִילוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכּוּם בשמן, וַיְנַהֲלוּם – הנהיגו ונשאו בַּחֲמוֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל – את החלשים שלא יכלו ללכת, וַיְבִיאוּם אל יְרִיחוֹ שהיתה נקראת עִיר הַתְּמָרִים, אֵצֶל אֲחֵיהֶם בני יהודה, וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן וְגו'", הרי שאחיכם בני ישראל מרחמים ונוהגים בחמלה באחיהם שבויי המלחמה.

אבל אתם, 'עַל אוֹיְבֵיכֶם' הגויים אַתֶּם הוֹלְכִים למלחמה, שֶׁאִם תנוצחו על ידיהם וּתִפְּלוּ בְּיָדָם בשבי, אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם אלא ינהגו בכם באכזריות מרובה, לפיכך אתם מוזהרים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְגו' ממאורעות המלחמה.

ומפרטת המשנה את ארבעת האזהרות שהשמיעו ללוחמים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – שלא ישבר לבבכם מִפְּנֵי צְהֲלַת – צעקת הסוּסִים שהם עושים כדי להפחידכם ולהטיל מורך בלבבכם, וְצִיְּחוּחַ – השחזת הַחֲרָבוֹת וכלי המלחמה. 'אַל תִּירְאוּ' – אל יפול מורך ופחד בלבבכם, מִפְּנֵי הֲגָפַת תְּרִיסִין – הקשת מגיניהם, וְשִׁפְעַת הַקַּלְּפִסִין – ריבוי חילות המלחמה. 'אַל תַּחְפְּזוּ' – אל תמהרו להימלט מִקּוֹל תקיעת הַקְּרָנוֹת שהם תוקעים בהם כדי להפחידכם. 'אַל תַּעֲרֹצוּ' – אל תפחדו ותשברו, מִפְּנֵי קוֹל הַצְּוָחוֹת אשר הם משמיעים כדי להפחידכם.

ועליכם לזכור 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם', ואל תבטחו בגבורתכם כמו הגויים, שֶׁהֵם בָּאִין ובטוחים בְּנִצְּחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים ובטוחים בְּנִצְּחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל מָקוֹם, ועליכם להשיב ליבכם אליו ולבטוח בישועתו. שהרי הַפְּלִשְׁתִּים אשר נלחמו בישראל, בָּאוּ ובטוחים היו בְּנִצְּחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל גָּלְיָת הפלישתי, וּמָה הָיָה סוֹפוֹ, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב על ידי דוד, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו, בידי יהודה וישראל, וכן מצינו בִּבְנֵי עַמּוֹן אשר בָּאוּ ובטחו בְּנִצְּחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבַךְ שר צבאו של הדרעזר מלך ארם, מָה הָיָה סוֹפוֹ של שובך, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב בידי דוד וחילותיו, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו. וְאַתֶּם בני ישראל, אִי אַתֶּם בֵּן – אין הנהגתכם ומחשבתכם כהגויים, 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם וְגו'" זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן – מחנה ישראל, שנושאים עימם הארון ששברי לוחות מונחים בתוכו, והוא מסייע להם במלחמתם והם נוצחים.

גמרא. שנינו במשנה, 'ודבר אל העם' בלשון הקודש. מבררת הגמרא מַאי קָאָמַר, כיצד נדרש מהפסוק שהכהן חייב לדבר בלשון הקודש, מבארת הגמרא הָכִי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת משוח מלחמה 'וְדִבֶּר', וּלְהַלָּן במעמד הר סיני הוא אוֹמֵר, "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל", ודורשים 'דיבור דיבור' גזירה שוה, מַה לְּהַלָּן במעמד הר סיני, אמר משה את דבריו בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, שהרי עשרת הדברות נאמרו בלשון הקודש, אַף כָּאן המשוח מלחמה מדבר בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

במשנה מבואר, שדווקא משוח המלחמה אומר את דברי החיזוק לעם, מביאה הגמרא את המקור לכך. תָּנוּ רַבָּנָן, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם', מבררת הגמרא, יָכוֹל – שמא כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה יוכל לדבר את דברי החיזוק לעם, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפרשה 'וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים' – שהשוטרים מדברים לעם דברי חיזוק נוספים מלבד

המשך בעמוד 102

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִין. לְאַחַר כַּמָּה יָמִים הָיָה יִרְמְיָה יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם לָלֶכֶת אֶרֶץ בִּנְיָמִין לַחֲלוֹק נַחֲלָה שֶׁנָּפְלָה לוֹ, וּתְפָסוֹ יִרְאִיָּה וַיֹּאמֶר לוֹ אֶל הַכַּשְׂדִּים אֹתָה נוֹפֵל: נִמּוֹלָה. בְּדוּלָה, כְּמוֹ וְיִגְמֹל (בְּרֵאשִׁית כא): מְשַׁךְ יָדוֹ. הִקְפָּדָה מְהַיּוֹת אֶת לוֹצְצִים: לֹא יָגוּר בְּךָ רָע. לֹא יָגוּר עִמְּךָ רָע, וְגַבֵּי מִסְפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע כְּתִיב, דִּכְתִיב בְּהַהוּא פָּרָשְׁתָא כִּי אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה וְגוֹ':

הַדְרָן עֲלָךְ אֵלּוּ נֶאֱמָרִין

מַתְנִי'. מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה. כֹּהֵן שֶׁהִתְרִבָּה לְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְגוֹ', וּבְגִמָּרָא פָּרִיךְ מַאי קָאָמַר: וַיִּקְומוּ הָאֲנָשִׁים. כְּתִיב גַּבֵּי פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ שֶׁנִּלְחַם עִם אָחָז בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁשָּׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה הַרְבֵּה וְשָׁם הָיָה נָבִיא עוֹדֵד שְׁמוֹ וְהוֹכִיחָם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם בְּחֲמַת ה' עַל בְּנֵי יְהוּדָה נְתָנָם בִּידֵיכֶם וְהִכִּיתֶם בָּהֶם לְאֵין מְרָפָא, וְעַתָּה אַתֶּם אוֹמְרִים לְכִבּוֹשׁ אוֹתָם לַעֲבָדִים, שְׁמָעוּנִי וְהָשִׁיבוּ אֶת הַשִּׁבְיָה וְגוֹ': לְכָל כּוֹשֵׁל. כָּל הַכּוֹשְׁלִים שֶׁבָּהֶם שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לֵילֵךְ בְּרַגְלֵיהֶם: צְהֶלֶת סוּסִים. צֶנֶף סוּסִים קָרוּי צְהֶלֶת בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא: קַלְנַסִּין. חִילוֹת: הַנָּפֶת תְּרִיסִין. מְגִפִּין וְסוֹגְרִין וּמִדַּבְּקִין הַתְּרִיסִין זֶה סָמוּךְ לְזֶה כְּדֵי שֶׁיִּנָּקְשׁוּ זֶה עַל זֶה, וְהַקּוֹל נִשְׁמָע בְּקוֹל הָמוֹן לְאֵמִים עַל שֶׁבְּנֶגְדָּם: שׁוֹבַךְ. שֹׁר צְבָא הַדְּרַעֲזֶר:

גמ'. מַאי קָאָמַר. הֵיכִי יָלִיף לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מֵהָכָא: דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֵר. תֵּירוּצָא הִיא. הַשּׁוֹפֵט מְמֻנֶּה עַל הַשּׁוֹטֵר, שֶׁשּׁוֹטֵר עֹשֶׂה לִגְזוֹשׁ אֶת מִי שֶׁיְּצַוֶּה הַשּׁוֹפֵט לָכוּף: וְאִימָא סָגָן. מִדְּבַר דְּבָרִים הִלְּלוּ, דְּהָא מְמֻנֶּה הוּא וְיֵשׁ מְמֻנֶּה עַל גַּבָּיו: לָמָּה סָגָן מְמֻנֶּה. לְאַיְזֶה דָּבָר הוּא מְמֻנֶּה וּמוּכָן: שֶׁאם אֵרַע כו'. אֲבָל בְּעוֹד שֶׁלֹּא אֵרַע פְּסוּל לְכֹהֵן גָּדוֹל אֵין לְסָגָן גְּדֻלָּה שֶׁל כְּלוּם: מַאי שְׁנָא שֶׁמַּע יִשְׂרָאֵל. לָמָּה מַתְחִיל בְּלָשׁוֹן זֶה: פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּהֶם, אַחַת בַּסֵּפֶר. כְּשֶׁיָּצְאוּ מֵאַרְצָם:

שמעו

תוספות

משוח מלחמה. נראה האי דלא תנא הכי משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם כיצד כדקתני בפרק אלו נאמרין (לעיל דף לב.) מקרא בבורים כיצד משוח דהתם סליק מיניה דתני לעיל מיניה ואלו נאמרין בלשון קודש אבל תימה למה הקדים פרק זה קודם פרק עגלה ערופה והלא שנה משוח מלחמה בבבא אחרונה אחרי כולן ויש לומר דהתם הקדים פרשת עגלה ערופה משום דאיירי בפרשת המלך נקט בתריה פרשת עגלה ערופה אבל הכא שבא לפרשה מקדים משוח מלחמה משום דזוטרי מיליה ופסיק ושדי להו וא"ת וליתני לעיל פרשת משוח מלחמה כדתני פרשת עגלה ערופה יש לומר דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה שהרי לא נתנה משום מצות קריאה אלא משום התראה: **הכי** קאמר שנאמר ודבר. ירושלמי למה בגין דכתי' ודבר הרי ק"ש דכתי' בה ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון אלא בגין דכתיב בה אמירה הרי פרשת ודוי מעשר הרי כתיב בה אמירה והיא נאמרת בכל לשון אמר רבי חגי נאמר כאן הגשה ונאמר להלן הגשה ונגשו הכהנים בני לוי מה נגישה שנא' להלן בלשון קודש אף כאן בלשון קודש עד כדון כרבי עקיבא דאמר לשונות ריבויין הן כרבי ישמעאל דאמר לשונות כפולין הן ברם מאי אמר ר' חייא בר אבא נאמר כאן נגישה ונאמר להלן נגישה ונגש משה אל הערפל מה לשם לשון הקודש אף כאן לשון הקודש מסתברא דלא ופקדו שרי צבאות בראש העם ואחרי כן ונגש הכהן ודבר אל העם בתר דמתקן להון הוא משמע לון:

סגן לאו ממונה הוא. ואם תאמר הא אמרינן בסנהדרין פרק כהן גדול (דף יט.) כשהוא מנחם אחרים כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו ותניא כשהוא עומד בשורה לנחם את האחרים סגן ומשוח מלחמה עומד בימינו ואמר רב פפא ש"מ מהא מתניתין תלת שמע מינה היינו סגן היינו ממונה יש לומר ודאי ממונה היה לדברים שמינוהו אחיו הכהנים כדתנן (יומא דף כח.) אמר להם הממונה אבל מן התורה אין לו שום מנוי ושררה יותר על אחיו הכהנים ואינו אלא כעין מינוי אמרכל וגיזבר שגידלוהו אחיו הכהנים:

מאה

הדרן עלך אלו נאמרין

מִשּׁוּחַ מִלְחָמָה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם, בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן" זֶה כֹּהֵן מָשׁוּחַ מִלְחָמָה "וְדִבֶּר אֶל הָעָם" בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. "וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' עַל אֹיְבֵיכֶם" וְלֹא עַל אֲחֵיכֶם, לֹא יְהוּדָה עַל שִׁמְעוֹן וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל בִּנְיָמִין. שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשִׁّבְיָה וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעֲלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֶצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן" וְגוֹ'. עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם. "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ", "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם" מִפְּנֵי צַהֲלַת סוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת, "אַל תִּירְאוּ" מִפְּנֵי הֲנָפַת תְּרִיסִין וְשִׁפְעַת הַקַּלְנַסִּין, "אַל תַּחְפְּזוּ" מִקּוֹל קְרָנוֹת, "אַל תַּעַרְצוּ" מִפְּנֵי קוֹל צְוָוחוֹת, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם" הֵם בָּאִין בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת, מָה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ, מָה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. וְאַתֶּם, אִי אַתֶּם כֵּן, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם" זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן: **גמ'** מַאי קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: שֶׁנֶּאֱמַר "וְדִבֶּר", וּלְהַלָּן אוֹמֵר: "מִשֶּׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם" יָכוֹל כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים", מַה שּׁוֹטְרִים בְּמִמּוּנֶה, אַף כֹּהֵן בְּמִמּוּנֶה. וְאִימָא כֹּהֵן גָּדוֹל? דּוּמְיָא דְשׁוֹטֵר, מַה שּׁוֹטֵר שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶה עַל גַּבָּיו, אַף כֹּהֵן בְּמִמּוּנֶה עַל גַּבָּיו. כֹּהֵן גָּדוֹל נַמִי, הָאִיכָּא מֶלֶךְ עַל גַּבָּיו? בַּעֲבוּרָתוֹ קָאָמַר. וְאִימָא סְגָן? סְגָן לָאו מְמוּנֶה הוּא, דְּתַנְיָא אָמַר ר' חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים: לָמָּה סְגָן מְמוּנֶה? שֶׁאִם אֵירַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו: "וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל": מַאי שְׁנָא "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"? אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אֲפִילּוּ לֹא קִיַּימְתֶּם אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אִי אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיָדָם: "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ" כו': תָּנוּ רַבָּנַן: פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּם, אַחַת בַּסֵּפֶר וְאַחַת בַּמִּלְחָמָה. בַּסֵּפֶר, מַה הוּא אוֹמֵר?

שמעו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

מאה פפי וחד נאנאי. בירושלמי בפרק החולץ אגמרא וחייבין אשם תלוי את ש"מ [שהאשה] מתעברת וחוזרת ומתעברת את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת ופליגי על רבנן דאגדתא דרבנן דאגדתא אומרים ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים ממאה ערלות פלשתים שהערו בה מאה ערלות פלשתים אמר רבי מתניא ולא פליגין עד שלא נסרחה הזרע האשה מתעברת משני בני אדם באחת משנסרחה הזרע אין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת זה משמע שכולן מאה היו אבותיו שהרי מכולן נתעברה אמו ולא כפי' רש"י שפירש וחד נאנאי שאחד מהן אביו ופי' הערוך נאנאי כלב שבאו עליה מאה אנשים וכלב אחד וכן מפורש בויקרא רבה ובאגדה דשמואל אמר ר' יצחק אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערבו בה גייס של מאה בני אדם הדא דכתיב והוא מדבר עמם והנה איש הבינים וגו' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים רבי תנחומא אמר אף כלב אחד שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וגו' ותו התם ויתיצב ארבעים יום אמר רבי ברכיה ב"ר יצחק בשכר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלה לבנה ארבעים יום:

מפני שהשם וכל כנויו מונחים בארון. תוספתא (פ"ז ע"ש) כי ה' אלהיכם ההולך עמכם זה השם הנתון בארון שנאמר וישלח אותם משה וגו' מלמד שהיה פנחס משוח מלחמה וכלי הקודש זה הארון ויש אומרים אלו בגדי כהונה שנא' ובגדי הקודש אשר לאהרן [רבי יהודה בן לקיש] אומר ב' ארונות היו עמהם זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות שנאמר ויסיו מהר ה' וגו' זה שהיה עמהן היה בו ס"ת שנאמר ויעפילו לעלות וגו' ובירושלמי אמרי' ארון אחד היה:

מאלו התום' לא מצאתי יותר

רש"י

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרָכֵי הַמִּלְחָמָה. מִי רָאוּי לְחַזֵּוֹר וּמִי רָאוּי לֵילֵךְ, וְחָזְרוּ הָרָאוּיִים לְחַזֵּוֹר, כְּגוֹן בָּנָה בֵּית וְנָטַע כֶּרֶם וְאֵרַשׂ אִשָּׁה וְיָרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב. וואע"ג דִּכְתִיב בָּהֶן וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים, לְקַמָּן אָמְרִינַן דְּכֹהֵן קָאָמַר לְהוּ, אֶלָּא שֶׁהַשּׁוֹטְרִים מַשְׁמִיעִין דְּבָרָיו לָעָם: אַל יָרֵךְ לְבַבְכֶם, אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעֲרֹצוּ. אַרְבָּעָה אַזְהָרוֹת כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָיוּ עוֹשִׂין לְאַיְמִים, מְגִיפִין בְּתַרִיסִין וּמְרִיעִין בְּקַרְנוֹת וְצוֹוְחִין בְּקוֹלָם וְרוֹמְסִין בְּהֶלֶת סוּסֵיהֶן וְדַרְהֹרֹתָם, אֲבָל צְחִצּוּחַ חֲרָבוֹת וְשִׁפְעַת קַלְגַּסִּים הֵן עִקַּר הַמִּלְחָמָה וְאֵינָן לְאַיְמִים: בְּגִלּוּי פָּנִים. בְּחֲצִפָּה: פְּרוּ. בִּחְרוּ: לָכֶן פִּיו. אָמַר פִּיו אֶת שֶׁלּוֹנוֹ: וְיָרֹד אֵלָי. מִשְׁמַע עָלַי, שֶׁהוּא יִגְבַּר, דְּהַוָּה לֵיהּ לְמֵימַר וְיִלְחַם אִתִּי: וְאִידָךְ וְהָכְנִי. וואע"ג דְּהַדָּר אָמַר וְאִם אֲנִי אוּכַל לוֹ וְהִכִּיתִיו, מִכָּל מְקוֹם פְּתִיחַת פִּיו לְרָעָתוֹ [וְהָוָת]: דָּוִד הָדַר קָאָמַר לֵיהּ וַאֲנִי בָּא. וְאֵין זוֹ פְּתִיחַת פֶּה לְרָעָה, דְּאָמַר לֵיהּ אַתָּה בָּא לִמְשׁוֹל בִּי עַל יְדֵי דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מִמְּשׁ, וַאֲנִי בָּא לִמְשׁוֹל בְּךָ בְּשֵׁם שֶׁהִנַּצָּחְנוּת שֶׁלּוֹ: כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם. שֶׁאַחֲרָה תּוֹרָה לְהִתְקַבֵּל נִתַּן לוֹ כֹּחַ לְהִתְיַצֵּב: מִכָּל מוּם. מְתֻקָּן וּמְנֻקָּה מִכָּל מוּם שֶׁל בְּעוּר: שֶׁבָּאֶחָיו. אַרְבָּעָה [אַחִים] הָיוּ (לו) כְּדִלְקָמָן: בַּר מֵאָה פָּאפֵי וְחַד נָאנַאי. בֶּן הַתַּעֲרֹבֶת, שֶׁבָּאוּ הַרְבֵּה אֲנָשִׁים עַל אִמּוֹ בְּלַיְלָה אַחַת וְנִתְעַבְּרָה מִן אֶחָד, נִמְצָא הָאֶחָד אֲבִיו וְכֻלָּן מְנָאֲפִים: נָאנַאי. זֶהוּ אָב בִּלְשׁוֹן פָּרְסִי: פָּאפֵי. פרשטרא, וּלְשׁוֹן אִישׁ הַבֵּינַיִם שֶׁיָּצָא מִבֵּין אֲנָשִׁים הַרְבֵּה: כְּתִיב מְעָרוֹת. מִמְּעָרוֹת פְּלִשְׁתִּים: כְּתִיב עֶרְפָּה. שֵׁם הָאַחַת עֶרְפָּה (רוּת ח), וּכְתִיב הָרְפָּה אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרְפָּה, וְהִיא עֶרְפָּה כִּדְאָמְרִי' לְקַמָּן שֶׁנִּגְזַר עָלֶיהָ שֶׁיִּפְלוּ בָּנֶיהָ בַּחֶרֶב בְּיַד בְּנֵי רוּת שֶׁדָּבְקָה בְּשַׂכִּינָה: עוֹרְפִין אוֹתָהּ. הַפְּקִירָה עַצְמָהּ כְּבְהֵמָה פָּנִים כְּנֶגֶד עֹרֶף: כְּרִיפוֹת. חִטִּין כְּתוּשִׁין: סַף וּמְדוֹן וְגֶלְיָת וְיִשְׁבִּי. כֻּלָּם בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (כ' כא): בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה. שֶׁנִּשְׁקָה לְחַמּוֹתָהּ לְהִפָּרֵד מֵעִמָּהּ, שֶׁלֹּא נִתְגַּיְּרָה: וְתִבְכִּינָה עוֹד. פַּעַם שֵׁנִיָּה, דִּלְעֵיל מִנַּיְהוּ כְּתִיב וַתִּשֵּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכִּינָה: אַרְבַּע דְּמָעוֹת. שְׁתֵּי בְּכִיּוֹת מִשְּׁתֵּי עֵינַיִם: חֵין. לְשׁוֹן חִצִּי, הוֹדִיעֵיהוּ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא סִפֵּר בְּחֲצִי גְבוּרָתוֹ: לְאוֹדוֹעֵי שֶׁבְּחַיֵּיהּ דְּדִוֹד. שֶׁנִּלְחָם עִם גִּבּוֹר כְּמוֹהוּ: כְּתִיב שׁוֹבַךְ. בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (כ' י) וּכְתִיב שׁוֹפַךְ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (לא' יט): אַשְׁפָּתוֹ בְּקֶבֶר פָּתוּחַ. בְּחִילּוֹת שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר כְּתִיב, וְאֵיידֵי דְּנָקֵט פְּלוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל בְּדְרָשׁוֹת דִּקְרָאֵי נָקֵט לָהּ: מִפְּנֵי שֶׁאוּמָּנִים. אֲבָל אֵינָם גִּבּוֹרִים: שֶׁל זֶבֶל. מַחֲמַת שֶׁאוֹכְלִין הַרְבֵּה בְּגִבּוּרָה: שִׁמְעָ מִנַּהּ. מִדְּקָאָמַר שֶׁמָּא תֹּאמַר חוֹלֵי מַעַיִם הֵם: לִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ. לְבַקֵּשׁ לוֹ רְפוּאוֹת טֶרֶם יִכְבַּד חָלְיוֹ עָלָיו: דְּאָנָה כְּלֵב אִישׁ יִשְׁחָנָה. יִשְׁחָנָה מִדַּעְתּוֹ. יִשְׁיַחֲנָה לְאַחֵרִים: וְכָל כָּךְ לָמָּה. אוֹמֵר לָהֶם, וּמַה הִיא הִבְטַחָה הוּא שֶׁהִבְטִיחָן כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ וְלֹא אָמַר כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם עִמָּכֶם, וּמַה הִיא הֲלִיכָה זוֹ דְּמִשְּׁמַע הוֹלֵךְ מִמֶּנּוּ: שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּנּוּיָיו עוֹמְדִין בָּאָרוֹן. הֵיוֹצֵא עִמָּהֶם בַּמִּלְחָמָה:

1 שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרָכֵי הַמִּלְחָמָה, וְחָזְרוּ. בַּמִּלְחָמָה, מַה
2 הוּא אוֹמֵר "אַל יָרֵךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ
3 וְאַל תַּעֲרֹצוּ", כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁאוּמּוֹת הָעוֹלָם
4 עוֹשִׂין: מַגִּיפִין, וּמְרִיעִין, צוֹוְחִין, וְרוֹמְסִין: פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ
5 בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת כו': גָּלְיָת, אָמַר ר' יוֹחָנָן: שֶׁעָמַד
6 בְּגִלּוּי פָּנִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרוּ
7 לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלַי" וְאֵין "אִישׁ" אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
8 הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
9 הוּא: הֲרֵינִי מַפִּילוֹ עַל יַד בֶּן אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדָוִד בֶּן
10 אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה". אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' מֵאִיר:
11 בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת לְבָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע, אֶחָד "בְּרוּ
12 לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלַי", וְאִידָךְ "אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי
13 וְהָכָנִי". וְאִידָךְ, דְּקָאָמַר לֵיהּ לְדָוִד: "הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי
14 אַתָּה בָא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת". דָּוִד נַמִי אָמַר לֵיהּ "אַתָּה בָא
15 אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן"?, הָדַר אָמַר לֵיהּ "וְאָנֹכִי
16 בָּא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
17 חֵרַפְתָּ". "וַיְנַצֵּל הַפְּלִשְׁתִּי הַשְּׁכֵם וְהַעֲרֶב" אָמַר ר' יוֹחָנָן:
18 כְּדֵי לְבַטְּלָן מִקְּרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית. "וַיִּתְיַצֵּב
19 אַרְבָּעִים יוֹם" אָמַר ר' יוֹחָנָן: כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה
20 בָּהֶן תּוֹרָה. "וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּנַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים". מַאי
21 "בֵּינַיִם"? אָמַר רַב: שֶׁמְּבוּגָּה מִכָּל מוּם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר:
22 בֵּינוֹנִי שֶׁבְּאֶחָיו. דְּבֵי ר' שֵׁילָא אָמַר שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּבִנְיָן.

23 ר' יוֹחָנָן אָמַר: בַּר מֵאָה פַּפִּי וַחֲדָא נַאנַאי. "גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת" תָּנֵי רַב יוֹסֵף: שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אֶת
24 אִמּוֹ כְּגַת. כְּתִיב "מְעָרוֹת", וְקָרֵינַן "מַעַרְכוֹת". תָּנֵי רַב יוֹסֵף: שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ. כְּתִיב "הָרְפָּה"
25 וּכְתִיב "עֶרְפָּה", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: "הָרְפָּה" שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "עֶרְפָּה" שֶׁהַכֹּל
26 עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ. וְחַד אָמַר: "עֶרְפָּה" שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "הָרְפָּה" שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין
27 אוֹתָהּ כְּהָרִיפוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ הַמָּסָךְ עַל פְּנֵי הַבֹּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו
28 הָרִפּוֹת". וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, "אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הֲרִפּוֹת בַּעֲלֵי". "אֶת
29 אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרְפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו" מַאי נִינְהוּ? אָמַר רַב חִסְדָּא:
30 סַף וּמְדוֹן גָּלְיָת וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב. "וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו", דִּכְתִיב: "וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ
31 וְרוּת דָּבְקָה בָהּ" אָמַר ר' יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה, וְיִפְּלוּ בְיַד בְּנֵי
32 הַדְּבוּקָה. דָּרַשׁ רָבָא: בִּשְׂכַר אַרְבַּע דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עָרְפָּה עַל חֲמוֹתָהּ, זָכְתָה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה
33 אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד". כְּתִיב "חֵץ חֲנִיתוֹ" וְקָרֵינַן "עֵץ חֲנִיתוֹ",
34 אָמַר ר' אֶלְעָזָר: עֲדַיִן לֹא הִגִּיעָנוּ לַחֲצִי שִׁבְחוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל
35 רְשָׁעִים. וְלֹא לִפְתַּח בֵּיהּ כְּלָל? לְאוֹדוֹעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד "בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבַךְ כו'":
36 כְּתִיב "שׁוֹבַךְ" וּכְתִיב "שׁוֹפַךְ", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: "שׁוֹפַךְ" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "שׁוֹבַךְ"
37 שֶׁעָשׂוּי כְּשׁוֹבַךְ, וְחַד אָמַר: "שׁוֹבַךְ" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "שׁוֹפַךְ" שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ, נִשְׁפַּךְ
38 לְפָנָיו בְּקִיתוֹן. "אַשְׁפָּתוֹ בְּקֶבֶר פָּתוּחַ כֻּלָּם גִּבּוֹרִים" רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרִי לֵהּ ר' אַמִּי וְר' אַסִּי, חַד
39 אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁזּוֹרְקִין חֵץ, עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת שֶׁל חֲלָלִים, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁאוּמָּנִין בַּקֶּבֶר, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֻּלָּם גִּבּוֹרִים". וְחַד
40 אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת שֶׁל זֶבֶל, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר מִפְּנֵי שֶׁחוֹלֵי מֵעַיִים הֵם, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֻּלָּם גִּבּוֹרִים".
41 אָמַר רַב מָרִי: שְׁמַע מִינַּהּ, הַאי מַאן דְּנָפֵיש זִיבְלֵיהּ, חוֹלֵי מֵעַיִים הוּא. לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? לִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ. "דָּאְנָה כְּלֵב אִישׁ יַשְׁחָנָה" ר'
42 אַמִּי וְר' אַסִּי; חַד אָמַר: יִשְׁחָנָה מִדַּעְתּוֹ, וְחַד אָמַר: יִשְׁיַחֲנָה, לַאֲחֵרִים: "וְאַתֶּם אִי אַתֶּם כֵּן כו'" וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָיו מונחין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שְׁמָעוּ דִּבְרֵי מַעֲרְכֵי הַמִּלְחָמָה – את כללי המלחמה, מי ראוי להישאר במלחמה, ומי עליו לחזור. וְחָזְרוּ לביתם כל הראויים לחזור, שהם הבונה בית והנוטע כרם והנושא אשה והירא ורך הלבב. ממשיכה הברייתא לבאר את חלקם השני של דברי הכהן, בַּמִּלְחָמָה – בתחילתה של המלחמה, מָה הוּא אוֹמֵר 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – אל ישבר לבבכם מפחד המלחמה, 'אַל תִּירְאוּ' במחשבתכם ובליבכם מאימת המלחמה, 'וְאַל תַּחְפְּזוּ' – אל תמהרו להימלט, 'וְאַל תַּעֲרֹצוּ' – אל תישברו את מהלך המלחמה. ומבארת הברייתא, שהכהן מזהירם בארבע אזהרות אלו, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים – פעולות מיוחדות שֶׁעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הנלחמים בכם עוֹשִׂין על מנת להטיל מורך בלבבכם. ואלו הדברים, מְגִיפִּין – מקישים בתריסים, וּמְרִיעִין – תוקעים בקרנות וצוֹוְחִין בקולם על מנת להפחיד, וְרוֹמְסִין בצהלת סוסיהם ובדהרתם להשמיע קול גדול.

שנינו במשנה, פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיַת כו'. מבארת הגמרא, מי הוא גלית, כיצד נלחם בישראל ומה היה סופו. מבארת הגמרא מדוע נקרא גָּלְיַת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מפני שֶׁעָמַד בְּגִילוּי פָּנִים – בעזות פנים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וכביכול לחם בו. שֶׁנֶּאֱמַר שאמר גלית לישראל 'בְּרוּ – בחרו לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלַי' להילחם בי. ומבארת הגמרא, וְאֵין 'אִישׁ' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר בשירת הים, 'ה' אִישׁ מִלְחָמָה'. וכתשובה לדבריו אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא על גלית, הֲרֵינִי מַפִּילוֹ והורגו עַל יַד 'בֶּן אִישׁ' – דוד שהיה נער ולא הגיע לכלל איש, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה' – מיושבי בית לחם אשר בארץ אפרת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת – שלוש פעמים לְכָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע – רמז גלית בדבריו את מפלתו העתידית. אֶחָד, במה שאמר לישראל, 'בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלַי' – וממה שאמר לשון 'וירד אלי' ולא אמר וילחם אתי, משמע שיגבר עלי. וְאִידָךְ – פעם שניה, במה שאמר לישראל, על אותו איש אשר תבררו 'אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהֲכָנִי וְגוֹ'", הרי שתחילה נקט את האפשרות שינוצח. וְאִידָךְ, דְּקָאָמַר לֵיהּ גלית לְדָוִד בשעה שבא להילחם עימו, 'הֲכֶלֶב אָנֹכִי' בעניך כִּי אַתָּה בָא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת' אשר בהם מכים את הכלבים, וממה שאמר הלשון 'בא אלי', משמע, שינוצח על ידי דוד. שואלת הגמרא, הרי דָּוִד נַמִּי אָמַר לֵיהּ לגלית "אַתָּה 'בָּא אֵלַי' בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן", הרי שגם דוד נקט את הלשון 'בא אלי', ואם כן אין זה לשון כישלון, שהרי דוד ניצח. מתרצת הגמרא, דוד הָדַר אָמַר לֵיהּ – הוסיף ופירש את דבריו במה שאמר "וְאָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי (יִשְׂרָאֵל) מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ" ובכוח זה אנצחך. ולפיכך דוד סמך את דבריו על כוחו של ה', ואין בדבריו הבעת חולשה.

נאמר בגלית 'וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי אל מחנה ישראל הַשְּׁכֵם וְהַעֲרֵב', מבארת הגמרא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מהו 'השכם והערב', שמטרתו של גלית היתה כְּדֵי לְבַטְּלָן לישראל מִקְּרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית שבזכותה הם ניצולים מאויביהם. עוד נאמר בגלית, 'וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם' לחרף ולגדף ולבטלם ממצוות, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שהטעם שהיתה לו אפשרות לעשות כן למשך זמן זה, היא כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה כֹּהֵן תּוֹרָה שהתאחרה נתינת התורה מעשרת הדברות, לפיכך היה לו כח להתיצב ארבעים יום.

נאמר על גלית 'וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּינַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים וְגוֹ'". מבארת הגמרא, מַאי בֵּינַיִם – מדוע כונה כך. אָמַר רַב, מפני שֶׁמְּכוּנֶה – מנוקה מִכָּל מוּם, שהיה גופו נקי ממום של כיעור. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מפני שהיה בֵּינוֹנִי – אמצעי שֶׁבְּאֶחָיו – בין ארבעת אחיו. דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמַר, מפני שֶׁהוּא עָשׁוּי בחוזק רב כְּבְנָיָן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מפני שבאו על אמו מאה פלישתים בבת אחת, ולפיכך היה כָּר – בן מֵאָה פַּפִּי – מנאפים, וַחֲדָא נַאנֵאי – ורק אחד היה אביו האמיתי, ו'איש הבינים' פירושו, שיצא מבין הרבה אנשים.

בפסוק נאמר 'וְגָלְיָת שְׁמוֹ מִנַּת', תָּנֵי רַב יוֹסֵף, ממה שלא נאמר 'גלית הגיתי' אלא 'מגת', בא לרמז שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בביאתם אֶת אִמּוֹ כְּגַת – כדישת הענבים בגת. כְּתִיב על גלית, שהיה מִמַּעֲרוֹת פלישתים, וְקָרְיֵנַן – והקרי של תיבה זו היא מִמַּעֲרָכוֹת פלישתים, ומבארת הגמרא תָּנֵי רַב יוֹסֵף שנקט הפסוק תיבת 'מערות' כדי לרמז, שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ – באו על אמו קודם שנולד.

כמו כן, בכתיבת שמה של אמו של גלית, מצינו חילוקים, שבמקום אחד כְּתִיב ששמה היה 'הָרָפָה', וּכְתִיב במקום אחר, ששמה היה 'עָרְפָה'. ובביאור דבר זה, נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, 'הָרָפָה' שְׁמָהּ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא במגילת רות שְׁמָהּ 'עָרְפָה' לרמז שֶׁהַכֹּל עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ – שהפקירה את עצמה לזנות כדרך הבהמה, פנים כנגד עורף. וְחַד אָמַר, 'עָרְפָה' שְׁמָהּ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ בנביא שמואל 'הָרָפָה' לרמז שהפקירה עצמה לזנות, כך שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתָהּ בביאתן כְּהָרִיפוֹת – חיטים כתושים, שנכתשו על ידי דישה מרובה.

ומביאה הגמרא ראיה לכך שחיטים כתושים מכונים 'הריפות', וְכֵן הוּא אוֹמֵר על האשה אשר הסתירה את יהונתן ואחימעץ, "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרוֹשׂ אֶת הַמָּסָךְ – הוילון עַל פְּנֵי הַבְּאֵר שבו הסתתרו וַתִּשְׁטַח עָלָיו על המסך שפרשה הָרִיפוֹת" – חיטים כתושים, שדרך לשוטחם כדי לייבשם, ומכאן ש'הריפות' הן חיטים כתושים, כי אותם רגילים לפרוש לייבוש. וְאִי בְּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, שנאמר במשלי, שאף "אִם תְּכַתֵּשׁ – תטחן עד דק אֶת הָאֱוִיל – השוטה בַּמְּכִתֵּשׁ כדי להסיר את שטותו ממנו, ותכתוש אותו בְּתוֹךְ – יחד עם הָרִיפוֹת החיטים הכתושים בַּעֲלִי" – במכתש, לא יסור מאיוולתו. ומכאן, ש'הריפות' הן חיטים כתושים, שאת אלו דרך לכתוש במכתש.

הגמרא מבארת את הנאמר בנביא על מפלת בני ערפה בידי דוד ועבדיו. "וְאֵת אַרְבַּעַת הגיבורים הָאֵלֶּה יוֹלְדוּ – נולדו לְהָרָפָה אם גלית בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו" מבארת הגמרא מַאי נִינְהוּ אלה שנולדו לה, אָמַר רַב חִסְדָּא, ששמותיהם הם סַף, וּמָדוֹן, גָּלְיָת, וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב, הנזכרים באותו פרק. נאמר בפסוק דלעיל, 'וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו', מבארת הגמרא, הסיבה שנפלו ביד דוד היא דִּכְתִיב 'וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ', ולא דבקה בה, וְרוּת דָּבְקָה בָהּ', אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנִּשּׁוּקָה – שהיא ערפה וְיִפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי רוּת הַדְּבוּקָה בנעמי. דָּרַשׁ רָבָא על בני ערפה הגיבורים, שִׁבְשֵׁכַר אַרְבַּע דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עָרְפָּה עַל חֲמוֹתָהּ בעת שנפרדו, זָכְתָה ערפה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים אשר נלחמו בישראל. ודבר זה נלמד ממה שֶׁנֶּאֱמַר בעת הפרידה מנעמי 'וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד' הרי שבכו פעם שניה, נוסף על מה שהוזכר כבר באותו פרק שבכו קודם, ושתי בכיות משתי עינים, הן ארבע דמעות, ובזכות זה זכתה לארבעה בנים גיבורים.

כְּתִיב על חניתו של גלית את הלשון 'חֵץ חֲנִיתוֹ' שהוא לשון מחצה, וְקָרְיֵנַן – ואילו הקרי הוא 'עֵץ חֲנִיתוֹ' שזה הוא לשון עץ, שממנו עשויה ידית החנית. מבארת הגמרא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שהלשון 'חצי' בא לרמז, שֶׁעֲדַיִן התיאור של גבורת גלית לֹא הִגִּיעָנוּ – אינו ממצה לַחֲצִי שִׁבְחוֹ – אפילו את חצי שבח גבורתו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. וּמִכָּאן – ממה שהנביא לא פירש אפילו את מחצית גדולתו אנו למדים, שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל רְשָׁעִים ולפיכך תיאר רק את

המשך בעמוד 16

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מונָחִין בָּאָרוֹן שהיה יוצא עימהם למלחמה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר במלחמת מדין "וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא, אוֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו", ומבארת הגמרא את הפסוק, 'אוֹתָם' אֵלּוּ הַסַּנְהֲדְרִין שיצאו גם הם למלחמה עימהם. 'פִּינְחָס בן אלעזר' זֶה מפני שהיה כהן מָשׁוּחַ מִלְּחָמָה. 'וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ' זֶה הָאָרוֹן וְלוּחוֹת שֶׁבּוֹ. 'וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה' אֵלּוּ הַשּׁוֹפָרוֹת שבהם היו תוקעים בעת המלחמה.

הוזכר לעיל, שפנחס יצא למלחמה זו כיון שהיה משוח מלחמה, מביאה הגמרא טעם אחר לכך. תָּנָא, לֹא לְחַנֵּם הָלַךְ דווקא פִּינְחָס ולא הלך אלעזר לַמִּלְחָמָה במדין. אֶלָּא בשביל לִיפְרַע ממדין את דִּין – העוול שעשו לאֲבִי אִמּוֹ יוסף, שמכרוהו לעבד למצרים, וכמו שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַמִּדְיָנִים – המדינים מָכְרוּ אוֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם וְגו'" ולפיכך יצא דווקא פנחס, כדי לנקום את נקמת יוסף אבי אמו.

שואלת הגמרא, לְמֵימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי, שאמו היתה משבט יוסף. וְהָא כְּתִיב "וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה ותלד לו את פינחס", מַאי לָאו שכונה 'פוטיאל' משום דְּאָתֵי מִיַּתְרוֹ – שאמו היתה בת יתרו, שכונה 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים כדי להקריבם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מפני שהיה כומר לעבודה זרה. הרי שפינחס היה מיתרו ולא מיוסף. מתרצת הגמרא, לֹא, מוצאו היה מִיּוֹסֵף שגם הוא כונה בשם 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטְּפֵט בְּיִצְרוֹ – זלזל וכבש את יצרו במעשה אשת פוטיפר. ולפיכך ניתן לומר שאם אמו של פנחס, היתה משבט יוסף.

מקשה הגמרא, וְהָלָא שְׁבָטִים מְבַרְּכִין אוֹתוֹ – את פנחס, באמרם רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה – אשר מוצאו מפוטיאל, שהוא בֵּן לאדם נבזה, שהרי מצינו שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ יתרו עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וכיצד יקום זה וַיַּהֲרוֹג את זמרי, שהיה נָשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל, הרי יחוסו פגום ואין הוא ראוי לכך, אם כן רואים שמוצאו היה מיתרו. אֶלָּא מתרצת הגמרא, שאכן מוצאו היה מיוסף ויתרו יחד. וכיצד, אִי אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאו מִיּוֹסֵף, בהכרח שאִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיִּתְרוֹ, וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיּוֹסֵף, בהכרח שאֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ היה מוצאו מִיִּתְרוֹ. מוסיפה הגמרא, דַּיְקָא נַמִּי שהיה מוצאו מיוסף ויתרו יחד, דִּכְתִיב 'מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל' תְּרֵי מַשְׁמַע, שהרי נאמר פוטיאל ולא פוטאל, שְׁמַע מִינָּהּ.

משנה. קודם יציאתם למלחמה "וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים את דברי הכהן אֶל הָעָם לֵאמֹר, מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ – ועדיין לא גר בו כלל, יֵלֵךְ וְיָשׁוֹב לְבֵיתוֹ לחנוך את ביתו וְגו'". מבארת המשנה את דיני החזרה בבונה בית, אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן – המיועד לשמירת תבן, או בֵּית הַבָּקָר, או בֵּית הָעֲצִים, או בֵּית הָאוֹצָרוֹת לשמירת שמן ותבואה. כל אלו דינם כבית, שחוזר עליהם אם לא חנכם. כמו כן, אֶחָד הַבּוֹנֶה בית חדש, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ מאחר, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, על כל אלו חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגו'" – שלא פדה את הפירות על מעות בשנה הרביעית לנטיעתו. מבארת המשנה את דין החוזר בנוטע כרם. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ חמשה אילנות בְּכֶרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי משאר מיני מַאֲכָל, וַאֲפִילּוּ היו חמישה עצים מֵחֲמִשֶּׁת הַמִּינִין – מחמישה מינים שונים, הרי אלו מצטרפין. כמו כן, אֶחָד הַנּוֹטֵעַ ממש, וְאֶחָד הַמַּכְרִיחַ – המכופף ענף מהאילן מתחת לאדמה והוא צומח כאילן חדש, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב אילן באילן. וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ כרם, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, בכל אלו, חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְגו'" ומבארת המשנה שאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, אֲפִילּוּ שׁוֹטֶרֶת יָבָם – שמת אחיו בלא בנים ועדיין לא ייבם את אשתו, בכל אלו חוזר מהמלחמה, ויתירה מזו וַאֲפִילּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה וכבעת עליו לייבם את אשתו, חוֹזֵר מהמלחמה וּבָא לוֹ לייבמה.

כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שהוזכרו לעיל היו שׁוֹמְעִין את דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעַרְכֵי מִלְּחָמָה – את דברי מערכי המלחמה שאמר הכהן, וְחוֹזְרִין מלהילחם, וּמַסְפִּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים לחיל הלוחם. וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין אף על פי שבנו ונשאו ונטעו. הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר – חדר שלפני הבית, אַכְסַדְרָה – גג בלי מחיצות, וּמִרְפֶּסֶת, שאינם ראויים לדירה. כמו כן הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילְנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילְנֵי סָרָק שאינם חשובים כרם. וכן הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ שאינה אשה חדשה עבורו. או מקדש אשה האסורה לו, כגון אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, בכל אלו לֹא הָיָה חוֹזֵר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שמלבד כל אלו שהוזכרו לעיל, אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת חדש עַל מְכוֹנוֹ – שהרס את ביתו ובנאו בשנית במתכונתו הקודמת לֹא הָיָה חוֹזֵר, הואיל ולא חידש דבר בבנייתו כעת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵינִים בַּשָּׂרוֹן שאינו בר קיימא כיון שצריך לחדשו מידי זמן לֹא הָיָה חוֹזֵר על בית כזה. זהו דין ההולכים למלחמה ושבים על פי דברי הכהן.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן ואינם יוצאים את בתיהם כלל, ואף לא עד הספר. והם מי שבָּנָה בֵּית וַחֲנָכוֹ ועדיין לא דר בו שנה, וכן אם נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ ועדיין לא תמה השנה הרביעית. וכן הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ או הַכּוֹנֵס אֶת יִבְמְתּוֹ ועוד לא עברה שנה. שֶׁנֶּאֱמַר בנושא אשה חדשה 'נְקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת' ודורשים 'לְבֵיתוֹ' זֶה בֵּיתוֹ – ללמד שממתין שנה בביתו ואינו יוצא. ומתיבת 'יִהְיֶה' זֶה כַּרְמוֹ – אנו למדים כן לגבי נוטע כרם. ומה שנאמר 'וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ' זוֹ אִשְׁתּוֹ – שהנושא אשה ממתין שנה, וּ'אֲשֶׁר לָקַח' לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ – מרבה לדין זה את כונס יבמתו. וכל אלו אֵין מַסְפִּיקִין (לְהֶם) מַיִם וּמָזוֹן וְאֵין מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים, שאינם מחוייבים כלל בצרכי המלחמה.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן נאמר בפסוק 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית וגו'", מבררת הברייתא, יָכוֹל שמדברים השוטרים דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן שלא על פי כהן, אי אפשר לומר כן, שהרי כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לאחר מכן את הלשון 'וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים ודברו אל העם מי האיש הירא ורך הלבב וגו'", הֲרֵי מכך משמע שרק דְּבָרִים אלו מִשֶּׁל עַצְמָן אָמוּר שלא על פי כהן. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים' שנאמר קודם לכן, בהכרח שבְּדִבְרֵי מָשׁוּחַ מִלְּחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר ולא דברי השוטרים, הָא כֵּיצַד, כֹּהֵן מְדַבֵּר תחילה וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו לעם.

מביאה הגמרא כמה ברייתות בזה, תָּנֵי חֲדָא, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. ודברי הברייתות סותרים לכאורה, מבארת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי, הָא כֵּיצַד מהלך דברי הכהן והשוטרים, מִ'וְנִגַּשׁ' – מהיכן שנאמר הלשון 'וניגש' וְעַד תיבת 'וְדִבְּרוּ', דברים אלו היה הכֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ את הדברים לעם. מִ'וְדִבְּרוּ' עַד תיבת 'וְיָסְפוּ' היה הכֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו. מִ'וְיָסְפוּ' וְאֵילֵךְ עד סוף פרשה זו, היה השׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ.

שנינו במשנה מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ כו' אחד הבונה בית התבן וכו', ואחד הבונה ואחד הלוקח וכו'. מבארת הגמרא את מקור

המשך בעמוד 43

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

שֶׁפִּטְפֵּט. זִלְזֵל וְכָבַשׁ אוֹתוֹ וְלֹא חֲשָׁבוֹ: **וַהֲלֹא שֶׁבָּטִים מְבַזִּים אוֹתוֹ.** כִּדְאָמְרִינַן בְּאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סַנְהֶדְרִין קוּף פּא.) לְפִיכָךְ הִצְרִיךְ לְיַחְסוֹ שָׁם, פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: **תְּרֵי פּוּטֵי.** מִדְּלֵא כְּתִיב פּוּטִיאֵל: **מַתְנִי'. בֵּית הָאוֹצָרוֹת.** לְאוֹצַר יַיִן שֶׁמָּן וּתְבוּאָה: **וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ.** בֵּית בְּנוּי, שֶׁהָרֵי אֶצְלוֹ הוּא חָדָשׁ, וּבְגִמְרָא מְרַבִּינַן לֵיהּ מִקְּרָא: **חֲמִשָּׁה אֵילֵי מַאֲכָל.** דִּבְהָכִי הָוֵי כֶּרֶם, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵאת זָנָב:

תוספות

הַקַּרְקַע יָפָה לְלִבְנִים, וְלֹא הָוֵי דֶּבֶר קַיָּמָא, שֶׁפְּעָמִים צָרִיךְ לְחַדְּשָׁהּ בְּשֵׁבַע שָׁנִים: **וְאִלּוּ שָׁאֵין** זָזִין מִמְּקוֹמָן. דְּהָנֵי דִּלְעֵיל הוֹלְכִין עַד לְסָפֵר וְשָׁם שׁוֹמְעִין דְּבְרֵי כֹּהֵן וְחוֹזְרִין מִן הַמַּעֲרָכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵינָם חוֹזְרִין לְבָתֵּיהֶם אֶלָּא עוֹסְקִין בְּסִפּוּק מַיִם וּמְזוֹן לְהוֹלְכֵי מִלְחָמָה, וְאִלּוּ אֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן אֲפִלּוּ לְלֶכֶת עַד הַסֵּפֶר וְלָשׁוּב ע"פ כֹּהֵן: **הַבּוֹנֶה בַּיִת וַחֲנָכוֹ.** וְלֹא דַּי בּוֹ עֲדַיִן שָׁנָה: **וְכֵן הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ.** וַעֲדַיִן לֹא עִבְרָה שָׁנַת רְבִיעִית עָלָיו שְׁלֻמָּה: נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ. בִּשְׁבִיל בֵּיתוֹ: יִהְיֶה. רַבּוּאָא הוּא, הוֹסִיף לְךָ הָוְיָה אַחֶרֶת לְהִיוֹת כֹּהֵן: **גמ'. יָכוֹל דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן.** יָכוֹל שֶׁהַדְּבָרִים הִלְּלוּ שֶׁהֵם אוֹמְרִים מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה וּגוֹ' שֶׁל עַצְמָן הַן וְלֹא הָיָה כֹּהֵן אוֹמֵרָן אֶלָּא הַשּׁוֹטְרִים. ת"ל **וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים.** לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ וּגוֹ', וְיָסְפוּ מִשְּׁמַע שֶׁדָּבָר זֶה הֵם מוֹסִיפִים מִשֶּׁלָּהֶם: **הֲרֵי דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן אָמוּר.** שֶׁהַדָּבָר זֶה לְבַדּוֹ הֵן מוֹסִיפִין עַל שֶׁל כֹּהֵן. מִדְּעַד הַשִּׁתָּא גַּבֵּי נָטַע וְגַבֵּי אֲרַס אִשָּׁה לֹא כְּתִיב וְיָסְפוּ וְהָכָא כְּתִיב וְיָסְפוּ, ש"מ עַד הַנֵּה דִּבְרֵי כֹּהֵן וְאֵת זוֹ הֵן מוֹסִיפִין: **הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים.** בְּבָנָה וְנָטַע וְאֹרֵס: בְּדִבְרֵי מִשְׁוַחַ מִלְחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. שֶׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר וְהַשּׁוֹטְרִים מִשְׁמִיעִין אוֹתָן: **מוּנָּשׁ עַד וְדִבְּרוּ.** דְּהֵינוּ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים וּגוֹ' עַד לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: **מִי הָאִישׁ.** רַבּוּיָא הוּא, דְּמָצֵי לְמִיכְתַּב מִי אֲשֶׁר בָּנָה, וּמִדְּלֵא כְּתִיב אֲשֶׁר בֵּית בָּנָה דְּרוּשׁ בֵּיהּ בָּנָה מ"מ. וְהַאי דִּכְתִיב בֵּית, לְמִעוּטֵי בֵּית שַׁעַר אִכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת שֶׁהֵם עֲשׂוּיִם לְדַרְיִסַת רֶגֶל וְלֹא רָאוּיִים לְדוּר בָּהֶם: **בֵּית שַׁעַר.** בֵּית כְּנִיסַת שַׁעַר הַחִצֹּר לְהִסְתּוֹפֵף שָׁם שׁוֹמֵר הַפֶּתַח: **וְלֹא חֲנָכוֹ.** מִדְּלֵא כְּתִיב [וְלֹא] חֲנָךְ הָוֵי מְעִיטָא, חֲנָכוֹ לְזֶה וְלֹא לְאַחֵר פְּרָט לְגוֹזֵל בֵּיתוֹ: **כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי.** דְּמַתְנִי': מעברות

מִנְּחִין בְּאָרוֹן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס", "אֹתָם" אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין, "פִּינְחָס" זֶה מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, "וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ" זֶה אָרוֹן וְלוּחוֹת שֶׁבּוֹ, "וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה" אֵלּוּ הַשּׁוֹפְרוֹת. תָּנָא: לֹא לְחִנָּם הָלַךְ פִּינְחָס לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא לִיפָּרַע דִּין אֲבִי אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרָיִם" וְגוֹ' לְמִימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי? וְהָא כְּתִיב: "וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה". מַאי לָאו, דְּאָתֵי מִיתְּרוּ שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה. לֹא, מִיּוֹסֵף שֶׁפִּיטְפֵּט בִּיצְרוֹ. וַהֲלֹא שְׁבָטִים מְבַזִּין אוֹתוֹ: רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה, בֶּן שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, יַהֲרוֹג נָשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל? אֶלָּא אִי אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מִיִּתְרוֹ. וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מִיִּתְרוֹ. דַּיְקָא נַמִּי, דִּכְתִיב "מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל", תְּרֵי מִשְׁמַע, שְׁמַע מִינָּהּ **מַתְנִי'** "וְדִבְּרוּ הַשּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" וְגוֹ' אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן, בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֲצִים, בֵּית הָאוֹצָרוֹת. אֶחָד הַבּוֹנֶה וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ" וְגוֹ' אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מֵחֲמִשָּׁת הַמִּינִין.

אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה" אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה. אֲפִילּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם וַאֲפִילּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה, חוֹזֵר וּבָא לוֹ. כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעֲרֵכֵי מִלְחָמָה, וְחוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמְזוֹן וּמִתַּקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים. וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין: הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת. הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילֵי מַאֲכָל, חֲמִשָּׁה אִילֵי סָרָק, הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין לֹא הָיָה חוֹזֵר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת עַל מְכוֹנוֹ, לֹא הָיָה חוֹזֵר. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת לְבֵינִים בְּשָׂרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. אֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן: בָּנָה בַּיִת וַחֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ, הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ, הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת, "לְבֵיתוֹ" זֶה בֵּיתוֹ, "יִהְיֶה" זֶה כַּרְמוֹ, "וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ" זוֹ אִשְׁתּוֹ, "אֲשֶׁר לָקַח" לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ. אֵין מַסְפִּיקִין מַיִם וּמְזוֹן, וְאֵין מִתַּקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים: **גמ'** תָּנוּ רַבָּנַן: "דִּבְרֵי הַשּׁטְרִים..." יָכוֹל דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְיָסְפוּ הַשּׁטְרִים" הֲרֵי דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "וְדִבְּרוּ הַשּׁטְרִים"? בְּדִבְרֵי מְשׁוּחַ מִלְחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, הָא כֵּיצַד? כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. תָּנֵי חֲדָא כֹּהֵן: מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ, וְתַנְיָא אִידָךְ: כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. אִידָךְ: שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. אָמַר אַבָּיֵי: הָא כֵּיצַד? מ"וְנִגַּשׁ" וְעַד "וְדִבְּרוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. מ"וְדִבְּרוּ" עַד "וְיָסְפוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. מ"וְיָסְפוּ" וְאִילָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ" כו': תָּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר בָּנָה", אֵין לִי אֶלָּא אֲשֶׁר בָּנָה. לָקַח, יָרַשׁ, נִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת", אֵין לִי אֶלָּא בַיִת, מִנַּיִן לְרֻבּוֹת בֵּית הַתֶּבֶן, וּבֵית הַבָּקָר, וּבֵית הָעֲצִים, וּבֵית הָאוֹצָרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר בָּנָה" מִכָּל מָקוֹם. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיִת", מַה בַּיִת הָרָאוּי לְדִירָה, אַף כָּל הָרָאוּי לְדִירָה. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: "בַּיִת" כְּמַשְׁמָעוֹ, "לֹא חֲנָכוֹ" "וְלֹא חֲנָכוֹ", פְּרָט לְגַזְלָן. לֵימָא דְּלָא כְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הָא אָמַר: "וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶה הַמִּתְיָרֵא מעבירות

תוספות

מַעֲבִירוֹת שֶׁבִּידוֹ? אֲפִילּוּ תֵּימָא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כְּגוֹן שֶׁהַנִּטִּיעָה שֶׁל רֹאוּבֵן וּבָא שִׁמְעוֹן וְהִרְכִּיב בָּהּ לְהִיוֹת פֵּרוֹת הַרְכָּבָה שֶׁלּוֹ: וּמַאי שְׁנָא מַחֲמֶשָׁה אַחִין. בְּרֵיְיתָא הִיא לְקַמָּן בְּפִרְקִין (לְקַ מל.ג) כֻּלָּן חוֹזְרִין. מִפְּנֵי שֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֻלָּם: קָרֵינָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ. שֶׁמָּא לָזֶה תִּתְיַבֵּם: כָּל חַד וְחַד לֵא קָרֵינָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ. הַמְיַחֵד לוֹ, שֶׁאֵין לְךָ בָּהּ גֶּפֶן שֶׁאֵין לְשֵׁנִים חֵלֶק בָּהּ: רַב נַחְמָן אָמַר. הָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי' מַרְכִּיב חוֹזֵר, בְּמַרְכִּיב אִילָן בְּיָרֵק דְּלֵא בְּעֵי לְמִיחַדֵּר מִשּׁוּם קַנְּקָא. וְאִם תֹּאמַר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ הוּא וְאִימְּעִיטָא לֵהּ הַרְכָּבַת אִסּוּר מוּלָא חֵלְקוֹ פְּרַט לְמַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב, הַאי תַּנָּא הוּא דְּאָמַר מַתָּה: כְּפַר עִבּוּ. כֵּן שְׁמוֹ: הָא מַנִּי. דְּקָתָנֵי פְּרַט לְמַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב, לָאו סְתָמָא הִיא אֶלָּא סִיפָא דְּמִלְּתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא וְאַפִּי' הַרְכָּבַת הַהֵּר לֹא הָדַר עָלֶהּ: פְּחוּתָה מִשָּׁפָּה. שֶׁהִיא שֶׁפֶל קוֹמָה וְלֹא תִּגְבַּהּ לְעוֹלָם עַד שֶׁפּוּת: כָּל שְׁנוֹתֶיהָ. מִדְּרַבָּנָן כָּל הַיָּמִים עֲרָלָה נוֹהֶגֶת בָּהּ דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שִׁתָּא וְהָרוֹאֶה שֶׁאוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ אוֹמֵר שֶׁפֵּרוֹת עֲרָלָה מְתָרִין: קָלָא אִית לֵיהּ. הַכֹּל אוֹמְרִים כֶּרֶם יֵשׁ לְפִלּוֹנִי מִשְּׁנָה מִכֹּל הַכְּרָמִים וְיוֹדְעִין שֶׁהִיא זְקֵנָה, לְהִכִּי נָקֵט שְׁתֵּים בּוֹ, דְּסָבַר לֵהּ כְּמַאן דְּאָמַר בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (קוּ לא.) כֶּרֶם רְבָעֵי חִנּוּן, שֶׁאֵין עֲרָלָה נוֹהֶגֶת בְּנִטִּיעָה אַחַת אֶלָּא בְּכֶרֶם שָׁלֵם: לְקַרְיַאת שְׁמַע. שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת בְּאַרְבַּע אַמּוֹתָיו מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרָשׁ, שֶׁזֶּה קוֹרֵא וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לִקְרוֹת: חוֹרְבָתָא. בַּת אִשְׁתּוֹ: שֶׁנָּפְלָה בֵּין הָאַחִין. בְּנֵי הַבַּעַל מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת: דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחֲתַייְהוּ. מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּהּ וְרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁגַּדְלָה אֲצִלּוֹ כְּסָבוּר שֶׁהִיא אַחְוֹתוֹ וְאוֹמֵר שִׁנּוֹשָׁא אַחְוֹתוֹ: לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן. הָעֲנִי גֹּרֶן, שֶׁבִּנֵּס הַרְבֵּה כְּאֶחָד וְעָשָׂה מֵהֶן כְּרִי: הֶקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. מִדְּרַבָּנָן, דְּמֵאוֹן דְּחִדֵּי סְבוּר שֶׁגְּדֵל בְּשָׂדֶהוּ: וה"מ בְּשָׂדֶה. שֶׁלֹּא יֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁכִּנְּסוֹ מְעַט מְעַט וּסְבוּרִין שֶׁגְּדֵל שָׁם, אֲבָל בָּעִיר כָּל שֶׁכְּנָיוּ רָאוּ שֶׁבִּנֵּס עַל יָד עַל יָד וְיוֹדְעִין שֶׁהֵן שֶׁל לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּפְטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, כִּדְתַנְיָא בְּסִפְרֵי וּבָא הַלּוּי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ הוּא בָּא וְנוֹטֵל מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן שֶׁלּוֹ, יָצָא לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, שֶׁאַף לַעֲנִיִּים לְוִיִּים הֵם מְפֻקָּרִים כִּשְׁאָר עַנְיֵי יִשְׂרָאֵל: אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזָּרִעִים. מִשּׁוּם כִּלְאֵי הַכֶּרֶם דִּכְתִיב בֵּהּ תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזָּרַע. וְנִרְאֶה לִי דְּקָסְבַר כִּדְאָמְרִינַן בְּמְנָחוֹת (קוּ עו.) קָנְבוֹס וְלוּף אֲסָרָה תּוֹרָה, שֶׁאֵר זְרָעִים מִדְּרַבָּנָן נִינְהוּ, וּבְכֵי הַאי כֶּרֶם לֹא גָּזוּר רַבָּנָן אֲשֹׁאֵר זְרָעִים: אֲבָל כֻּלֵּיהּ כֶּרֶם. [וְכֶרֶם] גָּדוֹל שֶׁהִיא שִׁפְלַת קוֹמָה הוֹאִיל וְחֲשִׁיבָה גְּזוּר עָלֶיהָ:

מת

רש"י

מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִיחַדֵּר מִשּׁוּם רִאשׁוֹנָה, לִישָׁנֵי כְּגוֹן שֶׁהַנִּטִּיעָה שֶׁל רֹאוּבֵן וּבָא שִׁמְעוֹן וְהִרְכִּיב בָּהּ לִהְיוֹת פֵּרוֹת הַרְכָּבָה שֶׁלּוֹ: וּמַאי שְׁנָא מַחֲמִשָּׁה אַחִין. בְּרֵיְיתָא הִיא לְקַמָּן בְּפִרְקִין (לְקַ מל.ג) כֻּלָּן חוֹזְרִין. מִפְּנֵי שֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֻלָּם: קָרֵינָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ. שֶׁמָּא לָזֶה תִּתְיַבֵּם: כָּל חַד וְחַד לֵא קָרֵינָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ. הַמְיַחֵד לוֹ, שֶׁאֵין לְךָ בָּהּ גֶּפֶן שֶׁאֵין לְשֵׁנִים חֵלֶק בָּהּ: רַב נַחְמָן אָמַר. הָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי' מַרְכִּיב חוֹזֵר, בְּמַרְכִּיב אִילָן בְּיָרֵק דְּלֵא בְּעֵי לְמִיחַדֵּר מִשּׁוּם קַנְּקָא. וְאִם תֹּאמַר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ הוּא וְאִימְּעִיטָא לֵהּ הַרְכָּבַת אִסּוּר מוּלָא חֵלְקוֹ פְּרַט לְמַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב, הַאי תַּנָּא הוּא דְּאָמַר מַתָּה: כְּפַר עִבּוּ. כֵּן שְׁמוֹ: הָא מַנִּי. דְּקָתָנֵי פְּרַט לְמַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב, לָאו סְתָמָא הִיא אֶלָּא סִיפָא דְּמִלְּתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא וְאַפִּי' הַרְכָּבַת הַהֵּר לֹא הָדַר עָלֶהּ: פְּחוּתָה מִשָּׁפָּה. שֶׁהִיא שֶׁפֶל קוֹמָה וְלֹא תִּגְבַּהּ לְעוֹלָם עַד שֶׁפּוּת: כָּל שְׁנוֹתֶיהָ. מִדְּרַבָּנָן כָּל הַיָּמִים עֲרָלָה נוֹהֶגֶת בָּהּ דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שִׁתָּא וְהָרוֹאֶה שֶׁאוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ אוֹמֵר שֶׁפֵּרוֹת עֲרָלָה מְתָרִין: קָלָא אִית לֵיהּ. הַכֹּל אוֹמְרִים כֶּרֶם יֵשׁ לְפִלּוֹנִי מִשְּׁנָה מִכֹּל הַכְּרָמִים וְיוֹדְעִין שֶׁהִיא זְקֵנָה, לְהִכִּי נָקֵט שְׁתֵּים בּוֹ, דְּסָבַר לֵהּ כְּמַאן דְּאָמַר בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (קוּ לא.) כֶּרֶם רְבָעֵי חִנּוּן, שֶׁאֵין עֲרָלָה נוֹהֶגֶת בְּנִטִּיעָה אַחַת אֶלָּא בְּכֶרֶם שָׁלֵם: לְקַרְיַאת שְׁמַע. שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת בְּאַרְבַּע אַמּוֹתָיו מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרָשׁ, שֶׁזֶּה קוֹרֵא וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לִקְרוֹת: חוֹרְבָתָא. בַּת אִשְׁתּוֹ: שֶׁנָּפְלָה בֵּין הָאַחִין. בְּנֵי הַבַּעַל מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת: דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחֲתַייְהוּ. מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּהּ וְרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁגַּדְלָה אֲצִלּוֹ כְּסָבוּר שֶׁהִיא אַחְוֹתוֹ וְאוֹמֵר שִׁנּוֹשָׁא אַחְוֹתוֹ: לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן. הָעֲנִי גֹּרֶן, שֶׁבִּנֵּס הַרְבֵּה כְּאֶחָד וְעָשָׂה מֵהֶן כְּרִי: הֶקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. מִדְּרַבָּנָן, דְּמֵאוֹן דְּחִדֵּי סְבוּר שֶׁגְּדֵל בְּשָׂדֶהוּ: וה"מ בְּשָׂדֶה. שֶׁלֹּא יֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁכִּנְּסוֹ מְעַט מְעַט וּסְבוּרִין שֶׁגְּדֵל שָׁם, אֲבָל בָּעִיר כָּל שֶׁכְּנָיוּ רָאוּ שֶׁבִּנֵּס עַל יָד עַל יָד וְיוֹדְעִין שֶׁהֵן שֶׁל לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּפְטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, כִּדְתַנְיָא בְּסִפְרֵי וּבָא הַלּוּי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ הוּא בָּא וְנוֹטֵל מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן שֶׁלּוֹ, יָצָא לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, שֶׁאַף לַעֲנִיִּים לְוִיִּים הֵם מְפֻקָּרִים כִּשְׁאָר עַנְיֵי יִשְׂרָאֵל: אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזָּרִעִים. מִשּׁוּם כִּלְאֵי הַכֶּרֶם דִּכְתִיב בֵּהּ תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזָּרַע. וְנִרְאֶה לִי דְּקָסְבַר כִּדְאָמְרִינַן בְּמְנָחוֹת (קוּ עו.) קָנְבוֹס וְלוּף אֲסָרָה תּוֹרָה, שֶׁאֵר זְרָעִים מִדְּרַבָּנָן נִינְהוּ, וּבְכֵי הַאי כֶּרֶם לֹא גָּזוּר רַבָּנָן אֲשֹׁאֵר זְרָעִים: אֲבָל כֻּלֵּיהּ כֶּרֶם. [וְכֶרֶם] גָּדוֹל שֶׁהִיא שִׁפְלַת קוֹמָה הוֹאִיל וְחֲשִׁיבָה גְּזוּר עָלֶיהָ:

מת

אַתָּא רַב דִּימִי אָמַר ר' יוֹחָנָן: הָא מַנִּי, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא. לֹא אָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם "כֶּרֶם" כְּמִשְׁמָעוֹ? הָכָא נַמִּי "נָטַע" כְּמִשְׁמָעוֹ, נוֹטֵעַ אִין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא. כִּי אַתָּא רַב דִּימִי אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: יַלְדָּה פְּחוּתָה מִטֶּפַח, חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ, דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שִׁתָּא, וְהָנֵי מִילֵּי, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב, אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם, קָלָא אִית לֵיהּ. כִּי אַתָּא רַב דִּימִי, אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְקַרְיַאת שְׁמַע, דִּכְתִיב: "לַעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ". אָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: חוֹרְגְתָּא הַגְּדֵילָה בֵּין הָאַחִין, אֲסוּרָה לִינָּשֵׂא לָאַחִין, דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחְתַּייְהוּ. וְלָא הִיא, קָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְּתָא. וְאָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן בְּגוֹרֶן, הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. אָמַר עוּלָּא: לֹא אֲמָרַן אֶלָּא בַּשָּׂדֶה, אֲבָל בָּעִיר קָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְּתָא. וְאָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: יַלְדָּה הַפְּחוּתָה מִטֶּפַח, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזָּרָעִים. וְהָנֵי מִילֵּי, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב, אֲבָל כּוּלֵּי כֶּרֶם מִקַּדֶּשֶׁת. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב:

מת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מֵעֲבִירוֹת שֶׁבָּדוֹ וחוזר, ואם כן, התמעט הגזלן מטעם זה. מתרצת הגמרא, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, צריך מיעוט נוסף במקרה כְּגוֹן דְּעָבַד תְּשׁוּבָה על גזילתו וְיָהַב דְּמֵי – ושילם את דמי הגזילה, ובאופן זה אינו חוזר מפני עבירה זו. שואלת הגמרא, אִי הָכִי ששילם על גזילתו, הָוֶה לֵיהּ לוֹקֵחַ על ידי כך וְלֵיהְדַּר – ויחזור לביתו כדין לוקח בית. עונה הגמרא, כֵּיוָן דְּמַעִיקְּרָא קודם ששילם בְּתוֹרַת גְּזֵילָה אָתָא לְיָדֵיהּ – הבית הגיע לידו בגזילה לֹא יחזור עבורו, וזה המיעוט של גזלן.

שנינו במשנה, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם' אחד הנוטע כרם וכו', אחד הנוטע ואחד המבריך וכו' ואחד הלוקח כו', מבארת הגמרא את המקור לכך, תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפרשה 'ומי האיש אֲשֶׁר נָטַע כרם', אֵין לִי לרבות מפסוק זה אֶלָּא דווקא אם נָטַע ממש, לָקַח וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן שאף הוא חוזר. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע', תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר נטע', אלא בא לרבות קונה ויורש. 'כֶּרֶם' אֵין לִי לרבות אֶלָּא כֶּרֶם דווקא, מִנַּיִן לְרַבּוֹת חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מִשְּׁאָר מִינִין שגם עליהם חוזר, כמבואר במשנה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר נָטַע' כרם', ולא כתוב 'אשר כרם נטע' לדרוש 'נטע' מכל מקום, שכל נטיעות בכלל. אם כן יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה מפסוק זה אף הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק. תַּלְמוּד לוֹמַר 'כֶּרֶם' שמשמעה שצריך שידמה לכרם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב חולק וְאוֹמֵר, ש'כֶּרֶם' הנאמר כאן הוא כְּמַשְׁמָעוֹ, שדווקא על כרם חוזר, ולא על שאר אילנות,

ממשיכה הברייתא לדרוש, שהיה יכול לכתוב 'לֹא חִילֵּל' וכתוב 'וְלֹא חִילְּלוֹ', משמע שבא למעט, 'חיללו' לזה ולא לאחר, פְּרָט לְמַבְרִיךְ וּלְמַרְכִּיב – שהמבריך אילן באדמה, או המרכיבו באחר, אינו חוזר. מקשה הגמרא וְהָא אָנָן תְּנַן במשנתינו אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב שבכל אלו חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בברייתא שאומרת שאינו חוזר, מדברת בְּהַרְכָּבַת אִיסּוּר – שהרכיב מין במין אחר כָּאן במשנתינו מדובר בְּהַרְכָּבַת הֶיתֵּר ולפיכך חוזר כדין נטיעה רגילה. מבררת הגמרא, הַאי הַרְכָּבַת הֶיתֵּר שעליה דיברה המשנה הֵיכִי דָּמֵי שיחזור עליה. אִילֵימָא שהרכיב יַלְדָּה – נטיעה שלא הגיעה לשנתה הרביעית בְּיַלְדָּה – בנטיעה כמוה, אם כן, מדוע צריך לרבותה לחזרה, וּתְיפּוֹק לֵיהּ דְּבָעֵי מֵיהְדַּר אף לולא ההרכבה מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה שעדיין לא חילדה. אֶלָּא בהכרח מדובר בהרכיב יַלְדָּה בִּזְקֵנָה – נטיעה שעברו עליה ארבע שנים, וצריך לחזור משום הילדה שהרכיב. גם על זה מקשה הגמרא, וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ שנטיעה יַלְדָּה שֶׁסִּיבְּכָהּ – הרכיבה בִּזְקֵנָה, בְּטֵלָה הנטיעה הַיַּלְדָּה בִּזְקֵנָה וְאֵין בָּהּ דִּין עָרְלָה ולפיכך אין בה דין חילול נטע רבעי ומדוע חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לְעוֹלָם מדובר שהרכיב יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, ומה שקשתה הגמרא הרי צריך לחזור משום הנטיעה הילדה הראשונה, מדובר כאן וּכְגוֹן דְּנָטַע לְהַךְ נטיעה קַמַּיְיתָא לְסָיְיג – שתהיה לגדר וּלְקוֹרוֹת – או שנטע את הראשונה לקצוץ את קורותיה. ולפיכך אינו חוזר מחמתה, דְּתַנְּן, הַנּוֹטֵעַ לְסָיְיג וּלְקוֹרוֹת ולא לאכילת פירותיו פָּטוּר מִן הָעָרְלָה, וכמו כן, אין בה דין חילול רבעי, ולכך חוזר רק על הנטיעה שהרכיב.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא הרכיב יַלְדָּה בִּזְקֵנָה דְּבָטְלָה ולפיכך אינה חייבת בערלה, וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה שהרכיב בְּיַלְדָּה שנטעה לסייג וקורות דְּלֹא בָטְלָה הנטיעה החדשה בחבירתה, וחייבת בערלה, הרי הנטיעה שנטעה לסייג וקורות היא בזקינה. מתרצת הגמרא, הָתָם בנטיעה זקינה, אִי מִיסְּלִיק עָלָהּ ורוצה לנהוג בה כילדה, אינו יכול, שהרי לָאו בַּת מֵיהְדַּר הִיא כיון שבמציאות היא זקינה ואין מחשבתו מועילה. ואילו הָכָא בנטיעה ילדה שניטעה לקורות, אִי מִיסְּלִיק עָלָהּ לייעדה לאכילה בַּת מֵיהְדַּר הִיא ותיחשב כנטיעה רגילה החייבת בערלה, [דְּהָא מַעִיקְּרָא לְפֵירֵי קַיְיָמָא] ולפיכך יכול לשנות את יעודה. מִידֵּי דַּהֲוָה אֲעָלוּ מֵאֵילֵיהֶן – וכמו שמצינו באילנות שעלו מאליהן, דִּתְנַן, עָלוּ מֵאֵילֵיהֶן חַיָּיבִין בְּעָרְלָה הרי שיכול לייעדם לאכילה, אף שלא היו מיועדות לכך מתחילה.

שואלת הגמרא, מדוע העמיד רבי ירמיה את המשנה באופן דחוק, וְלוֹקְמָהּ במרכיב אילן בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, דהיינו שהרכיב האחד בעץ חברו, דְּהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ וְהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ – ולפיכך חוזרים שניהם על ידי הרכבה זו. עונה הגמרא, אָמַר רַב פָּפָא, זֹאת אוֹמֶרֶת, מכך שלא תירצה כן מוכח שכֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין אֵין חוֹזְרִין עָלָיו מַעְרְכֵי הַמִּלְחָמָה ולפיכך אין להעמיד כך.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא כרם של שותפין מֵחֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶן בַּמִּלְחָמָה וצריכים לייבם את אשתו, דְּכוּלָּן חוֹזְרִין מפני שהיא שומרת יבם לכולם, והרי הם כשותפים בה. מתרצת הגמרא, הָתָם בחמישה אחין כָּל חַד וְחַד קָרִינָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ כיון שיתכן שתתייבם לו, הָכָא בכרם של שותפין כָּל חַד וְחַד לֹא קָרִינָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ שהרי שניהם שותפים בכל עץ ועץ.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה האומרת שהמרכיב והמבריך חוזר, על הברייתא האומרת שאינו חוזר, רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, שמשנתינו שנקטה שחוזר במבריך ומרכיב, מדברת בְּמַבְרִיךְ – מרכיב, אִילָן שדינו לחזור עליו, בְּיָרָק שאין חוזרים עליו מצד עצמו, שהרי אין בו דיני ערלה ורבעי. ואם תקשה הרי הרכבה זו היא הרכבת איסור, ולמדנו בברייתא שאין חוזרים עליה. התירוץ וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא, הַמַּבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גַּמְדָּא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, ומשנתינו סברה כמותו. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין, ולדבריהם, הרכבה זו היא הרכבת איסור.

תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה על הברייתא, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָא מַנִּי – הברייתא שנקטה שאינו חוזר על הרכבה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא שאמר לפני כן בברייתא 'כרם כמשמעו', שהרי האם לֹא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם לעיל שכֶּרֶם כְּמַשְׁמָעוֹ למעט כל נטיעה שאינה גפן, הָכָא נַמִּי דורש רבי אליעזר בן יעקב את תיבת נָטַע שהוא כמשמעו, ולפיכך נוֹטֵעַ אֵין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא, ואינו חוזר על אפילו על הרכבת היתר, אבל תנא קמא של הברייתא סובר שחוזרים על הרכבה, וכדבריהם סוברת משנתינו.

מביאה הגמרא דין נוסף בשם רב אידי אמר רבי יוחנן, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, נטיעה יַלְדָּה שהיא פְּחוּתָה בגובהה מִטֶּפַח חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ מדרבנן, משום דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שַׁתָּא, ונראה כאוכל פירות ערלה. ומוסיפה הגמרא וְהָנֵי מִילֵּי שחייבת בערלה, בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב – שיש כאן שיעור הקטן של כרם אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם – אם כל הכרם הוא מנטיעות כאלו, קָלָא אִית לֵיהּ – ידוע הוא כמשונה, ואין חשד לערלה.

מביאה הגמרא עוד מימרא שנאמרה משמם של אלו, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לִקְרִיאַת שְׁמַע, ואסור לקרותה בארבע אמותיו. והטעם, משום דִּכְתִיב 'לוֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עוֹשֵׂהוּ' וכשמקיים מצווה בקרבתו, הוא כלועג עליו.

כעין מה ששנינו, מצינו דין נוסף. אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן

המשך בעמוד 80

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטוּמְאָה – מת מטמא את העומדים בארבע אמותיו מדרבנן. **וְתָנָא תּוּנָא** – ויש להביא ראיה לדין זה מהמשנה, **חֵצֵר הַקֶּבֶר** – החצר אשר לפני מערות הקברים **הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ** כיון שיש היכר בינו ובין המת **טָהוֹר**, ואינו נטמא כדין נמצא בקרבת המת. **וְהוּא** – מה שאינו נטמא כשעומד בחצר, רק כְּשֶׁיְּהוּ בָהּ – בחצר, **אַרְבַּע אַמּוֹת דְּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי**, שלדעת בית שמאי, רק בגודל זה החצר נחשבת לעצמה, אבל בפחות מארבע אמות, החצר בטילה למערה, והרי הוא כעומד במערה. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַרְבָּעָה טְפָחִים** הוא גודל החצר שהעומד בתוכה טהור.

ממשיכה הברייתא **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שלדעת בית הלל סגי בארבעה טפחים, כְּשֶׁפִּתְחָהּ של חצר הקבר הוא **מִלְּמַעְלָה** ויורדים לה בקפיצה, **אֲבָל** אם **פִּתְחָהּ** של חצר הקבר הוא **מִן הַצַּד** ויורדים לה במדרגות, **דִּבְרֵי הַכֹּל** – אף בית הלל מודים, ששיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ופחות מכך מטמאת.

קודם שתבואר הראיה מהמשנה, הגמרא מבארת תחילה את תוכן דברי הברייתא. מקשה הגמרא, **כְּלַפֵּי לַיָּיא** – לכאורה, דברי הברייתא הפוכים, שהרי **אַדְּרַבָּה**, כשהפתח **מִן הַצַּד** צריך להיות טהור אף בפחות מארבע אמות, שהרי **מִידְּרִיד וְנָפִיק** – יוצא מהחצר דרך הפתח, ואילו כאשר הפתח הוא **מִלְּמַעְלָה** כיון שצריך לטפס בעת יציאתו **אִי אֶפְשָׁר דְּלָא מַאֲהִיל** בידיו על חלל הפתח, ובהכרח ששיעורה של החצר הוא ארבע אמות. לפיכך, מתקנת הגמרא, **אֶלָּא, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שמספיק שגודלה יהיה ארבעה טפחים, כְּשֶׁפִּתְחָהּ **מִן הַצַּד** ויכול לצאת מבלי להאהיל, **אֲבָל פִּתְחָהּ מִלְּמַעְלָה** כיון שבהכרח מאהיל ביציאתו, שיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ורק בשיעור זה אינו מיטמא.

כעת מבארת הגמרא את הראיה מהמשנה, **וְהָנֵי מִילֵּי** – מבואר מדברי המשנה, שהאופן שטהור הוא **בְּחֵצֵר הַקֶּבֶר** והטעם, **דִּמְסַיְּיעָא מְחִיצָתָא** – שהמחיצות מהוות היכר להבדילו מן המת, **אֲבָל** – משמע, **שֶׁמֵּת בְּעֻלְּיָא** שאין מחיצה המבדילה בינו לאדם. **תָּפֵים** ומטמא סביבותיו ארבע אמות.

שנינו במשנה, 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה' אחד המארס את הבתולה **כו'**, מבארת הגמרא את מקור הדינים. **תָּנוּ רַבָּנַן** מה שנאמר בפרשה 'אֲשֶׁר אֵרַשׂ', פירושו, **אֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם, וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בְּמִלְחָמָה** כיון שכל אחד יכול לייבמה **כּוּלָּן חוֹזְרִין**. וממה שלא נאמר הלשון 'לֹא לָקַח' אלא 'וְלֹא לָקְחָהּ', אנו ממעטים **פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שכל אלו נישואיהן בעבירה ואינן חוזרים.

שואלת הגמרא **לֵימָא** מה שנתבאר שצריך למעט את כל אלו **דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אין צריך מיעוט, שהרי **הָא אָמַר** שהאמור בפרשה 'הַיְּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אין הכוונה כפשוטו, אלא **זֶה הַמִּתְיָרֵא מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ** שעליו לחזור, ומדוע צריך למעט את אלו, אחר שעשה איסור בקידושיהן. מתרצת הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אי אפשר למעטם בגלל האיסור, **כִּדְרַבָּה** שלדבריו אין עבירה בקידושין, **דְּאָמַר רַבָּה** על כהן המקדש את האסורה לו, **שֶׁלְּעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב** על קידושיה **עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, כיון שבקדושין גרידא אין איסור, **מַה טַּעַם** – והמקור לכך הוא **'לֹא יִקַּח מְשׁוּם' 'לֹא יְחַלֵּל'** – שהתורה נתנה טעם לאיסור הקידושין, משום חילול, **מְשׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, מפני שאם לא בעל, לא חילל, לכן לומדים שאין חוזר עליהן מ'לא לקחה'.

הגמרא מביאה, שניתן ללמוד מסדר הפסוקים דברים נוספים. **תָּנוּ רַבָּנַן**, ממה שהתחילה התורה **בַּאֲשֶׁר בָּנָה** ואחר כך **אֲשֶׁר נָטַע** ואחר כך **אֲשֶׁר אֵרַשׂ** כאן **לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ** – הנהגה הראויה, והיא **שֶׁיִּבְנֶה** תחילה **אָדָם בַּיִת**, ואחר כך **וְיִטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ"** ומבארת הברייתא את הראיה מהפסוק 'הָכֵן בַּחוּץ' – במקום הפנוי, **מְלַאכְתֶּךָ' זֶה בַּיִת** ותעשהו למקום זה בית ופנים. **'וְעַתְּדָהּ** – והזמן **בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה כֶּרֶם** – שיזמין לו שדה פנויה, לעשותה כרם, **'אַחַר'** שעשה כן **'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' זוֹ אִשָּׁה** שהיא עיקרו של בית.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' **זֶה** לימוד **מִקְרָא**, שהוא כהכנה ללימוד התורה. ומה שנאמר **'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה** לימוד **מִשְׁנָה**, שהוא כהכנה ללימוד הגמרא. ו**'אַחַר'** כל זאת **'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' זֶה גְּמָרָא**, לתת סברא להבין את טעמי המשנה וכמי ההלכה.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ', **זֶה** לימוד **מִקְרָא וּמִשְׁנָה**, **'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה גְּמָרָא** שהיא גם הכנה אל הנרמז בהמשך, **'אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים** שהם העיקר, ובכך הלימוד מביא לידי מעשה שהם המעשים הטובים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוסיף **וְאוֹמֵר**, ש'**הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' זֶה** כולל **מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא** שכולם הכנה לקיום המצוות, ומה שנאמר **'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים** קיום המצוות, **וְאַחַר** כל אלו **'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' דְּרוּשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר** – ילמד את חכמת התורה בעיון.

שנינו במשנה, **וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר כו'** רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו, ולא שינה בו כלום, אינו חוזר. **תָּנָא** בברייתא, **שֶׁאִם הוֹסִיף בּוֹ** בבניינו מחדש **דִּימּוֹס אֶחָד** – שורת אבנים אחת, **חוֹזֵר** כדין בונה בית, שהרי הוסיף בו דבר.

שנינו במשנה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵנִים בַּשָּׁרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. תָּנָא** בברייתא את טעמו של רבי אליעזר, שהוא **מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ** – שצריכים לחדש את בניינו **פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ** – פעמיים בשבע שנים, מפני שאינו מתקיים.

שנינו במשנה, **וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן כָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכו'**. נתבאר במשנה את דין אלו שאין יוצאים כלל ממקומן. ומבארת הגמרא את מקור הדבר, **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה שהנושא **'אִשָּׁה חֲדָשָׁה'** אינו יוצא בצבא למשך שנה. מבררת הברייתא, **אֵין לִי** לרבות ממשמעות הכתוב, **אֶלָּא** דווקא נושא **אִשָּׁה חֲדָשָׁה** – בתולה. **אַלְמָנָה, וּגְרוּשָׁה** מאיש אחר **מַנַּיִן** שאם נושאם אינו יוצא בצבא, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה' מִכָּל מָקוֹם**, ותיבת 'אשה' כוללת גם אלמנה וגרושה. שואלת הברייתא **אִם כֵּן**, שמרבים גם אלמנה וגרושה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה'** – לשם מה הוסיפה התורה את תיבת 'חדשה'. ומבארת הברייתא, שתיבה זו באה ללמד שדווקא **בְּמִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ** אף שאינה בתולה, ולפיכך **יָצָא מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ** מפני **שֶׁאֵין** היא **חֲדָשָׁה לוֹ**.

תָּנוּ רַבָּנַן נאמר על הנושא אשה חדשה **שֶׁלֹּא יֵצֵא בַּצָּבָא** למשך שנה, **יָכוֹל** נדרוש מפסוק זה **שֶׁבַּצָּבָא** למלחמה ממש **הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל** יצא מחוץ לביתו **וַיִּסְפִּיק מַיִם וּמָזוֹן וִיתַקֵּן הַדְּרָכִים** כאלו החוזרים מעורכי המלחמה. **תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפרשה זו **'וְלֹא יַעֲבוֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר'** גם לא לספק מים ומזון שהוא צורך הצבא, ולפיכך אינו זז ממקומו. אם כן, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה** כמו כן **אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ**, שלא יוזזו ממקומם כלל. **תַּלְמוּד לוֹמַר** לא יעבור **'עָלָיו'** ויש

המשך בעמוד 24

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

מת תופס ארבע אמות לטומאה. חכמים גזרו שיהא המת מטמא כל הנכנס באربע אמותיו כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות ליקרב לו ויהא סבור שלא האהיל ויש לחוש שמא יפשוט ידו ויראהיל ולאו אדעתיה: וקנא תונא. וכן תני תנא דידן במשנה הנשנית בינינו בבית המדרש בסדר טהרות (אהלות פט"ו מ"ח): חצר הקבר. שלפני המערה, כדאמר סדר בנין הקברות בבבא בתרא (קף ק:) שעושין מערות גדולות של שש על שש, וחופר בכתליה סביב כוכין ארכות במדת המת ותוחבו לתוכן, והמערה מקורה בתקרה וכסוי, ועושה גומא רחבה בצד המערה ופותח פי המערה לתוך הגומא בכתל המערה כמין פתח, ואותה גומא היא חצר הקבר: העומד בתוכו טהור. כל מקום שהוא עומד בה טהור, דכיון דמערה חלוקה היא מגו דמחצותיה נכרות לא גזור רבנן במתים שבתוכה שיתפסו ד' אמות סביבותיה לצד המערה, דכי גזור רבנן ארבע אמות במת המשל באויר, וכגון למעלה אצל גג המערה כדי להרחיק את האדם מלהאהיל על הטמאה, אבל כאן יש הכר: והוא שיש בה ארבע אמות. הוא דחשיבא מקום לעצמה, אבל פחות מכאן בטלה אצל המערה ולא חשיבא למיהוי מקום לעצמה: וב"ה אומרים ארבעה טפחים. הוי מקום חשוב בכל דוכתא: במה דברים אמורים. ב"ה אמרו ליה: כשפתחה של חצר למעלה. שאין לה בנישת מדרון במעלות מן הצד, אלא כשיורדין לה קופצין לה וכשעולין מתוכה מטפס ועולה. ולקמן פריך אפבא מסתברא: כלפי לייא. כנגד אפוא הפכתי דבריך. לייא אפוא כדאמר בברכות (קף נח.) כגוני לייא, כדים שבורים להיכן הולכים. אפבא מסתברא, מן הצד כשעשוי לחצר מדרון לצאת דרך צדדים איכא למימר כיון דלא גזור רבנן ארבע אמות במחצות נכרות סגי טהור, חצר באربעה טפחים והעומד בה הרי זה טהור, שאין לנו במה לטמאו, דאינו צריך לטפס ולעלות שיפשוט זרועותיו ויאהיל ובנפיו על חלל הפתח, דכי נפיק מידדי ונפיק, נשמט ונמשך לו מן הפתח של מערה לצד פתח של חצר ויוצא לו: מלמעלה אי אפשר דלא מאהיל. כיון דאינו אלא ארבעה טפחים אי אפשר לו לפרוש בנפיו ולטפס ולעלות אלא אם כן מאהיל על חלל הפתח: והני מלי כו'. השתא מהדר לפרושי סיעתיה מהכא. מדאיצטריך למיתני העומד לתוכו טהור, ש"מ הני מלי חצר הקבר דמסיקמא מחצותא דמערה לחודיה ודחצר לחודיה ויש הכר בדבר, אבל מת בעלמא המטל באויר מודו בית הלל דתפיס ארבע אמות, מדאיצטריך למיתני העומד לתוכו טהור, דאי בעלמא לא גזור למה לי לאשמועינן הכא דטהור; ואפ' היא לו שומרת יבם. שלא קדשה הוא אלא מכח אחיו באה לו: לקחה. מדלא כתיב לקח מעוטא הוא, למעוטי לקיחתו אסור: כדרבה. דאמר אין עברה אין עברה בקדושין עד שיבעול, שביא זרעו או את האשה לידי חלול, ומומרת ונתינה אין עברה בקדושין, דלא כתיב ביה לא יקח אלא לא יבא ולא תתחתן, אבל אלמנה כתיב בה לא יקח ויקיחה היינו קדושין. ואיצטריך דרבה, דלא תימא מקדושין עבד ליה אסור: ונתינה. מן הגבעונים דכתיב בהו ויתנם יהושע לחוטבי עצים (יהושע ט), וזקן משבעה אומות: ועתידה בשדה לך. ונצבה בשדה מלאכתך לך: גמרא. לתת סברא להבין בטעמי המשנה והלכה כדברי מי: אם הוסיף בו דימום אחד. שורה של אבנים או בגבה או בעבי תו לא הוי על מכונו וקרינא ביה חדש: שמחדשין אותו. שאינו מתוקנים: בשבוע. בשמטה: אין לי אלא חדשה. בתולה: אלמנה וגרושה. מאחר ונשאה זה: יכול אף בנה בית. חדש ולא חבנו יהא הזה שיהא נקי מן הכל: מתני'. ויפסו השוטרים. על דברי כהן: בקשרי. כשמתקשרים לעמוד צפופים שלא יפרידום אויבים: לפיכך. שהיא זהו הירא מעברות, תלה התורה בנה ונטע וארס לחזור בגללן, כדי שיתלה בכך החזרה ולא יתבייש לומר מעברות שבידו הוא ירא וחוזר: ר' יוסי אומר כו'. בגמרא מפרש במאי פליג אדרבי יוסי הגלילי: ובעקבו של עם. בסופו של עם שעומדים שלא יחזרו אחרונים לאחריהם לנוס: מעמידין זקיפין לאפיהם. בראשה של צד המלחמה מעמידין בני אדם גבורים ממנים לכך, שאם יפול אחד מן הנלחמים יעמידוהו ויזקיפוהו ויגביהו את אנשי הצבא בדבריהם: [ואחרים]. ואנשים אחרים מאחריהם: וכשילין של ברזל בידיהם. לשמור שלא ינוסו. וכשילין כעין חצין שקורין ווריי"ש: שתחלת

תוספות

מאהיל על חלל הפתח: והני מלי כו'. השתא מהדר לפרושי סיעתיה מהכא. מדאיצטריך למיתני העומד לתוכו טהור, ש"מ הני מלי חצר הקבר דמסיקמא מחצותא דמערה לחודיה ודחצר לחודיה ויש הכר בדבר, אבל מת בעלמא המטל באויר מודו בית הלל דתפיס ארבע אמות, מדאיצטריך למיתני העומד לתוכו טהור, דאי בעלמא לא גזור למה לי לאשמועינן הכא דטהור; ואפ' היא לו שומרת יבם. שלא קדשה הוא אלא מכח אחיו באה לו: לקחה. מדלא כתיב לקח מעוטא הוא, למעוטי לקיחתו אסור: כדרבה. דאמר אין עברה אין עברה בקדושין עד שיבעול, שביא זרעו או את האשה לידי חלול, ומומרת ונתינה אין עברה בקדושין, דלא כתיב ביה לא יקח אלא לא יבא ולא תתחתן, אבל אלמנה כתיב בה לא יקח ויקיחה היינו קדושין. ואיצטריך דרבה, דלא תימא מקדושין עבד ליה אסור: ונתינה. מן הגבעונים דכתיב בהו ויתנם יהושע לחוטבי עצים (יהושע ט), וזקן משבעה אומות: ועתידה בשדה לך. ונצבה בשדה מלאכתך לך: גמרא. לתת סברא להבין בטעמי המשנה והלכה כדברי מי: אם הוסיף בו דימום אחד. שורה של אבנים או בגבה או בעבי תו לא הוי על מכונו וקרינא ביה חדש: שמחדשין אותו. שאינו מתוקנים: בשבוע. בשמטה: אין לי אלא חדשה. בתולה: אלמנה וגרושה. מאחר ונשאה זה: יכול אף בנה בית. חדש ולא חבנו יהא הזה שיהא נקי מן הכל: מתני'. ויפסו השוטרים. על דברי כהן: בקשרי. כשמתקשרים לעמוד צפופים שלא יפרידום אויבים: לפיכך. שהיא זהו הירא מעברות, תלה התורה בנה ונטע וארס לחזור בגללן, כדי שיתלה בכך החזרה ולא יתבייש לומר מעברות שבידו הוא ירא וחוזר: ר' יוסי אומר כו'. בגמרא מפרש במאי פליג אדרבי יוסי הגלילי: ובעקבו של עם. בסופו של עם שעומדים שלא יחזרו אחרונים לאחריהם לנוס: מעמידין זקיפין לאפיהם. בראשה של צד המלחמה מעמידין בני אדם גבורים ממנים לכך, שאם יפול אחד מן הנלחמים יעמידוהו ויזקיפוהו ויגביהו את אנשי הצבא בדבריהם: [ואחרים]. ואנשים אחרים מאחריהם: וכשילין של ברזל בידיהם. לשמור שלא ינוסו. וכשילין כעין חצין שקורין ווריי"ש: שתחלת

מת תופס ארבע אמות לטומאה. וקנא תונא: חצר הקבר העומד בתוכה טהור, והוא שיהו בה ארבע אמות, דברי בית שמאי. בית הלל אומרים: ארבעה טפחים. במה דברים אמורים, שפתחה מלמעלה. אבל פתחה מן הצד, דברי הכל ארבע אמות. כלפי לייא? אדרבא, מן הצד מירדיד ונפיק. מלמעלה אי אפשר לא מאהיל. אלא: במה דברים אמורים שפתחה מן הצד, אבל פתחה מלמעלה, ארבע אמות. והני מילי, חצר הקבר דמסיימא מחיצתא. אבל מת בעלמא, תפיס: "מי האיש אשר ארש אשה": תנו רבנן: "אשר" ארס" אחד המארס את הבתולה, ואחד המארס את האלמנה, ואחד שומרת יבם. ואפילו חמשה אחין ומת אחד מהם במלחמה, כולן חוזרין. "לא לקח" "ולא לקחה" פרט לאלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל למזר ולנתין, לימא דלא כר' יוסי הגלילי, דאי ר' יוסי הגלילי, הא אמר "הירא ורך הלבב" זה המתיירא מעבירות שבידו? אפילו תימא ר' יוסי הגלילי, כדרבה. דאמר רבה: לעולם אינו חייב עד שיבעול, מה טעם "לא יקח" משום "לא יחלל, משום הכי אינו לוקה עד שיבעול. תנו רבנן: "אשר בנה", "אשר נטע", "אשר ארש". לימדה תורה דרך ארץ, שיבנה אדם בית ויטע כרם, ואחר כך ישא אשה. ואף שלמה אמר בחכמתו: "הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך, אחר ובניתי ביתך" "הכן בחוץ מלאכתך" זה בית, "ועתדה בשדה לך" זה כרם, "אחר ובניתי ביתך" זו אשה. דבר אחר, "הכן בחוץ מלאכתך" זה מקרא, "ועתדה בשדה לך" זה משנה, "אחר ובניתי ביתך" זה גמרא. דבר אחר: "הכן בחוץ מלאכתך" זה מקרא ומשנה, "ועתדה בשדה לך" זה גמרא, "אחר ובניתי ביתך" אלו מעשים טובים. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: "הכן בחוץ מלאכתך" זה מקרא ומשנה וגמרא, "ועתדה בשדה לך" אלו מעשים טובים, "אחר ובניתי ביתך" דרוש וקבל שכר: ואלו שאינן חוזרין, הבונה בית שער כו': תנא, אם הוסיף בו דימום אחד, חוזר: ר' אליעזר אומר: אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר: תנא, מפני שמחדשין אותו פעמים בשבוע: ואלו שאין זזין ממקומן, בנה בית חדש וחנכו וכו': תנו רבנן "אשה חדשה" אין לי אלא אשה חדשה. אלמנה וגרושה, מנין? תלמוד לומר: "אשה", מכל מקום. אם כן, מה תלמוד לומר "אשה חדשה"? מי שחדשה לו, יצא מחזיר גרושתו שאין חדשה לו. תנו רבנן: "לא יצא בצבא הוא דלא יצא, אבל יספיק מים ומזון ויתקן הדרכים? תלמוד לומר: "ולא יעבר עליו לכל דבר". יכול שאני מרבה אף הבונה בית ולא חנכו, נטע כרם ולא חללו, ארס אשה ולא לקחה? תלמוד לומר: "עליו", עליו אי אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים. ומאחר דכתב "לא יעבור", "לא יצא בצבא" למה לי? לעבור עליו בשני לאוין: מתני' "ויפסו השוטרים לדבר אל העם" ר' עקיבא אומר: "הירא ורך הלבב" כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. ר' יוסי הגלילי אומר: "הירא ורך הלבב" זהו המתיירא מן העבירות שבידו, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן. ר' יוסי אומר: אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל למזר ולנתין הרי הוא הירא ורך הלבב. "והיה כבלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם" ובעקבו של עם, מעמידין זקיפין לפניהם, ואחרים מאחוריהם, וכשילין של ברזל בידיהן, וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו.

שתחלת

זה גמרא. דבר אחר: "הכן בחוץ מלאכתך" זה מקרא ומשנה, "ועתדה בשדה לך" זה גמרא, "אחר ובניתי ביתך" אלו מעשים טובים. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: "הכן בחוץ מלאכתך" זה מקרא ומשנה וגמרא, "ועתדה בשדה לך" אלו מעשים טובים, "אחר ובניתי ביתך" דרוש וקבל שכר: ואלו שאינן חוזרין, הבונה בית שער כו': תנא, אם הוסיף בו דימום אחד, חוזר: ר' אליעזר אומר: אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר: תנא, מפני שמחדשין אותו פעמים בשבוע: ואלו שאין זזין ממקומן, בנה בית חדש וחנכו וכו': תנו רבנן "אשה חדשה" אין לי אלא אשה חדשה. אלמנה וגרושה, מנין? תלמוד לומר: "אשה", מכל מקום. אם כן, מה תלמוד לומר "אשה חדשה"? מי שחדשה לו, יצא מחזיר גרושתו שאין חדשה לו. תנו רבנן: "לא יצא בצבא הוא דלא יצא, אבל יספיק מים ומזון ויתקן הדרכים? תלמוד לומר: "ולא יעבר עליו לכל דבר". יכול שאני מרבה אף הבונה בית ולא חנכו, נטע כרם ולא חללו, ארס אשה ולא לקחה? תלמוד לומר: "עליו", עליו אי אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים. ומאחר דכתב "לא יעבור", "לא יצא בצבא" למה לי? לעבור עליו בשני לאוין: מתני' "ויפסו השוטרים לדבר אל העם" ר' עקיבא אומר: "הירא ורך הלבב" כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. ר' יוסי הגלילי אומר: "הירא ורך הלבב" זהו המתיירא מן העבירות שבידו, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן. ר' יוסי אומר: אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל למזר ולנתין הרי הוא הירא ורך הלבב. "והיה כבלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם" ובעקבו של עם, מעמידין זקיפין לפניהם, ואחרים מאחוריהם, וכשילין של ברזל בידיהן, וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו.

שתחלת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

שֶׁתְּחִילַת נִיסָּה נְפִילָה. בגמ׳ פָּרִיךְ אִפְּכָא מִבְּעֵי לֵיהּ, שֶׁהַנִּיסָּה הִיא תְּחִלַּת הַנְּפִילָה: בד״א. דְּחוֹרִין מִן הַמַּעֲרָכָה וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן זְזִין מִמְּקוֹמָן, בְּמִלְחֲמוֹת הָרִשּׁוּת: אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה. כְּגוֹן כִּבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּל יוֹצְאִין: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כו׳. מְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: **גמ׳.** עֲבָרָה דְּרַבָּנָן. לר״י הַגְּלִילִי אֲפִי׳ עֲבַר עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים חוֹזֵר, וּלְרַבִּי יוֹסֵי עַד שֶׁיֵּעָבוֹר עַל דָּבָר תּוֹרָה דּוּמְיָא דְּאַלְמְנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, וּכְגוֹן שֶׁנִּשְׂאָהּ דְּאִיבָּא אִסּוּר: סָח בֵּין תְּפִלָּה לְתְפִלָּה. בֵּין הֲנָחַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד לְתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ: סָח. סִפֵּר: עֲבָרָה הִיא בְּיָדוֹ. אם לא חָזַר וּבֵרַךְ, דְּהָכִי אָמְרִי׳ בְּמַנְחוֹת (קף לז.) סָח מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לא סָח מְבָרֵךְ אַחַת: וּמַיִם שׁוֹתְתִין עַל רַגְלָיו. מֵי רַגְלַיִם מִחֲמַת יִרְאָה: מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה מִבְּעֵי לֵיהּ. תְּחִלַּת מַשְׁמַע הַגְּרָמַת הַדִּבּוּר, וְהָכִי אִיבְּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר כְּשֶׁהֵן נִסָּין זוֹ הִיא תְּחִלַּת הַגְּרָמַת הַנְּפִילָה, וּבְנִיסָּה לא שַׁיָּךְ לְמֵימַר תְּחִלָּה דְּהָא מִמָּשׁ קָא עָרְקִי: רְשׁוּת דְּרַבָּנָן זוֹ הִיא מִצְוָה דְּר׳ יְהוּדָה. וּבְאוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהִיא רְשׁוּת וְאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ אָמַר נַמִּי ר׳ יְהוּדָה דְּאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ, אֶלָּא שֶׁרַבִּי יְהוּדָה קוֹרֵא אוֹתָהּ מִצְוָה, וְנָפְקָא מִנָּהּ לְפִטְרוֹ מִשֹּׁאֵר מִצּוֹת בְּעוֹדוֹ עָסוּק בָּהּ כִּדְמְפָרֵשׁ רְבָא וְאַזִּיל: מִצְוָה דְּרַבָּנָן. דְּאָמְרוּ בָּהּ הַכֹּל יוֹצְאִין אָמַר נַמִּי ר׳ יְהוּדָה הַכֹּל יוֹצְאִין אֶלָּא דְּקָרֵי לָהּ חוֹבָה, וְלָאו מִידֵּי אִשְׁמְעִינָן בְּהָא אֶלָּא כְּלָּה מִשּׁוּם מִצְוָה וּרְשׁוּת נָקְטוּ פְּלוּגְתַּיְהוּ, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָרוּ רַבָּנָן לְהָא רְשׁוּת דֵּי לָהֶם אם קָרָאוּ אֶת זוֹ מִצְוָה וַאֲפִלּוּ הִיא חוֹבָה, שֶׁהֲרֵי אֵין הַדָּבָר אֶלָּא לְהַעֲלוֹתָם מַעֲלָה אַחַת וְלוֹמַר אֲבָל בְּזוֹ הַכֹּל יוֹצְאִין, וְגַבֵּי רְשׁוּת דַּיָּם לִקְרוֹת אֶת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה מִצְוָה, וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָרֵי לְקַמַּיְתָא מִצְוָה לְאִשְׁמוֹעֵי׳ דְּהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְהֲצָרַךְ לְהַעֲלוֹת אֶת זוֹ מַעֲלָה אַחַת וְלוֹמַר אֲבָל בְּזוֹ הַכֹּל יוֹצְאִין הִלְכָּךְ קָרֵיהּ חוֹבָה כְּדַאוּתֵיהּ: אָמַר רָבָא כו׳. מִלְּתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן מְפָרֵשׁ וְאָזִיל, וְקָאָמַר דְּהָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּאִיפְּלִיגוּ רַבָּנָן וְרַבִּי יְהוּדָה בְּאַחַת הַמִּלְחֲמוֹת בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם, נָפְקָא לָן מִנֵּיהּ לְעִנְיַן עוֹסֵק

שֶׁתְּחִילַת נִיסָּה, נְפִילָה. שֶׁנֶּאֱמַר: "עָם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים" וְגוֹ׳. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִלְחֲמוֹת הָרִשּׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ: **גמ׳** מַאי אִיכָּא בֵּין ר׳ יוֹסֵי לְר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, עֲבֵירָה דְּרַבָּנָן. כְּמַאן אָזְלָא, הָא דְּתַנְיָא: שָׁם בֵּין תְּפִלָּה לְתְפִלָּה, עֲבֵירָה הִיא בְּיָדוֹ, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. כְּמַאן, כְּר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי. מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן: שָׁמַע קוֹל קְרָנוֹת וְהִרְתִּיעַ, הֲנָפַת תְּרִיסִין וְהִרְתִּיעַ, צְחִצּוּחַ חֲרָבוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל בְּרָכָיו, חוֹזֵר. כְּמַאן? לֵימָא ר׳ עֲקִיבָא הִיא וְלֹא ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי? בְּהָא אֲפִילּוּ ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוֹדֶה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ": "וְהָיָה כְּכַלַּת הַשְּׁטָרִים כו׳": הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נִיסָּה נְפִילָה! מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נְפִילָה נִיסָּה, מִבְּעֵי לֵיהּ? אֵימָא: מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נְפִילָה נִיסָּה: "בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֲמוֹת הָרִשּׁוּת" כו׳: אָמַר ר׳ יוֹחָנָן: רְשׁוּת דְּרַבָּנָן, זוֹ הִיא מִצְוָה דְּרַבִּי יְהוּדָה, מִצְוָה דְּרַבָּנָן, זוֹ הִיא חוֹבָה דְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר רָבָא: מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ לְכִבּוּשׁ, דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה. מִלְחֲמוֹת בֵּית דָּוִד לְרֶוָוחָה, דִּבְרֵי הַכֹּל רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגִי, לְמַעוּטֵי גּוֹיִם דְּלֹא לֵיתֵי עֲלֵיהוּ. מָר, קָרֵי לָהּ מִצְוָה. וּמָר, קָרֵי רְשׁוּת. נָפְקָא מִינָּהּ, לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה:

רש״י

בְּמִצְוָה דִּלְמַר חוֹבָה וּלְמַר רְשׁוּת, וּפָרִישׁ לָן נַמִּי רָבָא בְּהֵי מִנַּיְיהוּ אִיפְּלִיגוּ: מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ דְּלִכְבּוּשׁ. בְּהָא לֵיכָּא לְמַאן דְּקָרֵי רְשׁוּת, דְּאַפְּלוּ לְמַאן דְּקָרֵי חוֹבָה נַמִּי אִיתָא וְהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְרַבָּנָן הוּא דְּלֹא אַכּפַּת לְהוּ לְקָרוֹתָהּ חוֹבָה דְּדַיָּם לְקָרוֹתָהּ מִצְוָה אֵצֶל הָרִשּׁוּת שֶׁהֲרֵי אֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְמִצּוֹא בָּהּ מַעֲלָה אַחַת, וּמִצְוָה לְגַבֵּי רְשׁוּת מַעֲלָה הִיא: וּמִלְחֶמֶת בֵּית דָּוִד. שֶׁנִּלְחַם בְּאֲרָם צוֹבָה לְהוֹסִיפָהּ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁאָר סְבִיבוֹתֶיהָ לְהַעֲלוֹת לוֹ מִנְחָה וּמַס עוֹבֵד: דִּבְרֵי הַכֹּל רְשׁוּת. וְאֲפִלּוּ רַבִּי יְהוּדָה לְהָא לָאו מִצְוָה קָרֵי לָהּ, וְהָעוֹסֵק בָּהּ אֵינוֹ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה: כִּי פְּלִיגִי. ר׳ יְהוּדָה וְרַבָּנָן בְּמִצְוָה וּרְשׁוּת דִּלְמַר פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה וּלְמַר חַיָּב, בְּמִלְחֶמֶת שֶׁהִיא לְמַעוּטֵי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים דְּלֹא לֵיתוּ עֲלֵיהוּ:

הַדְרָן עֲלָךְ מְשׁוּחַ מִלְחָמָה

מַתְנִי׳. עֶגְלָה עֲרוּפָּה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. נֶאֱמַרֶת. מה שֶׁהַזְּקֵנִים אוֹמְרִים יְדִינוּ לא שֶׁסָּכוּ וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים כֹּפֶר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּזְקְקוּ מִן הַתּוֹרָה לְאָמְרָהּ: שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִמָּצֵא חָלָל. הַיְינוּ עוֹשִׂין ב״ד שֶׁקּוֹל, אין עוֹשִׂין ב״ד שֶׁיְּהֵא יָכוֹל לְחַלֵּק שָׁוָה בְּשָׁוָה, אֶלָּא שֶׁיְּהֵא הָרוֹב לְצַד אֶחָד לְקַיֵּם רַבִּים לְהַטּוֹת (שמות כג) : לְמַיְחִדִין. הָנָךְ דְּלִשְׁבַּת הַגְּזִית: מִזְקְנֵי זְקֵנָיִךְ. מִדְּמָצֵי לְמִיכְתַּב זְקֵנֵי וְכְתַב זְקֵנָיִךְ, מְיַחְדִין שֶׁבְּזְקֵנָיִךְ: זְקֵנֵי הַשּׁוּק. אע״פ שֶׁאֵינָן סַנְהֶדְרִין: שׁוֹפְטֶיךָ. זְקֵנִים שֶׁהֵם שׁוֹפְטִים אֶת יִשְׂרָאֵל: מִזְּקֵנֵי הָעֵדָה. דִּסְמִיכַת פַּר הָעֶלֵם דָּבָר, וְאֵיתֵיהּ לֵיהּ שׁוֹפְטֶיךָ לְהָבִיא עוֹד שְׁנַיִם: לְגַמְרָהּ לְכֻלָּהּ מִלְּתָא מֵהֶתָּם. דְּהָא רַבִּי יְהוּדָה הָתָם נַמִּי חַמְשָׁה קָאָמַר, וְלֵיכָּא לָה מִקְּרָאֵי בפ״ק דְּסַנְהֶדְרִין: אֶלָּא [וי״ו] וְשׁוֹפְטֶיךָ לְמִנְיָנָא. כְּלוֹמַר לא גְּמִיר גז״ש וְאִיצְטְרִיךְ שׁוֹפְטֶיךָ לְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה כר״ש

רש״י

הדרן עלך משוח מלחמה

עֶגְלָה עֲרוּפָּה, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ". שְׁלִשָּׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם "וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד. נִמְצָא טָמוּן בְּגַל, אוֹ תָּלוּי בְּאֵילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּאֲדָמָה" וְלֹא טָמוּן בְּגַל, "נֹפֵל" וְלֹא תָּלוּי בְּאֵילָן, "בַּשָּׂדֶה" וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. נִמְצָא סָמוּךְ לַסָּפָר אוֹ לְעִיר שֶׁרוּבָהּ גּוֹיִם, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין: **גמ׳** מַאי קָאָמַר? אָמַר ר׳ אַבָּהוּ, הָכִי קָאָמַר: שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָנוּ וְאָמְרוּ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ" וְגוֹ׳. מָה "עֲנִיָּיה" הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָּה כֵּיצַד: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה... וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁלִשָּׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין: ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וכו׳: תָּנוּ רַבָּנָן: "וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ". "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם, "וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. וְר׳ שִׁמְעוֹן נַמִּי, הָא כְּתִיב "וְשֹׁפְטֶיךָ"?! הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִיחְדַּרְיָן שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְר׳ יְהוּדָה מ״"זְקֵנֶיךָ" "זְקֵנֶיךָ" נָפְקָא. וְר׳ שִׁמְעוֹן, אִי כָּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֵי" הֲוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ זְקֵנֵי הַשּׁוּק, כָּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֶיךָ". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֶיךָ" הֲוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, כָּתַב רַחֲמָנָא "וְשֹׁפְטֶיךָ", לְמִיוְחְדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְר׳ יְהוּדָה, גָּמַר "זְקֵנֵי" "זְקֵנֵי" מ״"זְקֵנֵי הָעֵדָה". מַה לְּהַלָּן מִיוְחְדִין שֶׁבָּעֵדָה, אַף כָּאן מִיוְחְדִין שֶׁבָּעֵדָה. אִי גָּמַר, לִגְמָרָהּ לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהֶתָּם, "זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ" לָמָּה לִי? אֶלָּא וי״ו "וְשֹׁפְטֶיךָ" לְמִנְיָנָא וְר׳ שִׁמְעוֹן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וזה מפני שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה – שהנפילה נגרמת על ידי ניסת הלוחמים, שֶׁנֶּאֱמַר בדברי המבשר במלחמת פלישתים וישראל "וְגַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם", הרי שהמגיפה והנפילה, נגרמו על ידי מנוסתם תחילה. עוד ראיה מביאה המשנה וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר, "וַיָּנוּסוּ [אַנְשֵׁי] יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים וְגוֹ'" הרי שמאחר שנסו מפניהם, נפלו בקרב לפניהם.

מסיימת המשנה, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שיש החוזרים מהמלחמה ויש שאין יוצאים למלחמה כלל, בְּמִלְחֶמֹות הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֹות מִצְוָה כמלחמת יהושע בכיבוש הארץ, הַכֹּל יוֹצְאִין להילחם, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ – מחופתו וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין יוצאים כולם, בְּמִלְחֶמֹות מִצְוָה אֲבָל בְּמִלְחֶמֹות חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ.

גמרא. שואלת הגמרא, מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי יוֹסִי לְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, הרי לדברי שניהם היראה היא מעבירות. מתרצת הגמרא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אם עבר על עֲבֵירָה דְּרַבָּנָן, לרבי יוסי הגלילי חוזר, ולרבי יוסי אינו חוזר אלא על עבירה דאורייתא, כמו כהן גדול שנשא אלמנה.

מוסיפה הגמרא, כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא בענין חזרת עורכי המלחמה, שאם שָׁח – סיפר בֵּין תְּפִילָּה – הנחת תפילין של יד לִתְפִילָּה – להנחת תפילין של ראש עֲבֵירָה הִיא בְּיָדוֹ אם לא בירך שוב על של ראש, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. אומרת הגמרא כְּמַאן בהכרח שברייתא זו היא כְּרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שחוזר אף על עבירות דרבנן, כגון ברכות.

מבררת הגמרא, מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן בחזרה מעורכי המלחמה שאם שָׁמַע קוֹל קְרָנוֹת בעת המלחמה וְהִרְהֵרְתִּיעַ ונפחד מאד, וכן אם שמע הֲנָפַת תְּרִיסִין וְהִרְהֵרְתִּיעַ, או שמע צִחְצוּחַ חֲרָבוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל בִּרְכָּיו מחמת יראתו, חוֹזֵר מעורכי המלחמה.

ומבררת הגמרא כְּמַאן סוברת ברייתא זו, לֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא הִיא שלדבריו חוזרים מחמת יראה, וְלֹא רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שלדבריו יכולים לחזור רק מפני פחד עבירות, ולא מעצם המלחמה. דוחה הגמרא, בְּהָא – בפחד גדול כזה אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי מוֹדֶה שחוזר גם משום זה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ' וכשמפחד כך, מרתיע גם את האחרים הואיל ופחדו ניכר.

שנינו במשנה 'וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים' כו' שתחילת ניסה נפילה. שואלת הגמרא על לשון המשנה, הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה – וכי הגורם לניסה היא הנפילה, ומדוע נקטה המשנה לשון זו, הרי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה מִבְּעֵי לֵיהּ לתנא לכתוב, שהרי הגורם לנפילה היא הניסה. מתרצת הגמרא אֵימָא בדברי המשנה מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה – הגורם לנפילה היא הניסה.

שנינו במשנה, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֶמֹות הָרְשׁוּת כו' אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמות מצוה וכו'. מבארת הגמרא את דבריהם ומחלוקתם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'מלחמת רְשׁוּת' דְּרַבָּנָן – מה שרבנן מכנים רשות, זוֹ הִיא 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא אותה המלחמה שכונתה אצל רבי יהודה 'מצוה' ואין כולם יוצאים עליה. כמו כן, 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבָּנָן מה שכונה בדברי רבנן מלחמת מצוה, זוֹ הִיא 'מלחמת חוֹבָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא מלחמת החובה שעליה דיבר רבי יהודה, והכל יוצאין עליה.

ומבאר רבא את מחלוקתם, אָמַר רָבָא, מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ שהיו כדי לִכְבֹּשׁ את ארץ ישראל על פי הדיבור דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה ויוצאים כולם. ואילו מִלְחֲמוֹת בֵּית דָּוִד שהיו לִרְוָוחָה להרחיב את גבול ישראל וליטול מס מהגויים, דִּבְרֵי הַכֹּל נידונית כמלחמת רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגִי רבנן ורבי יהודה, במלחמה שמטרתה לְמַעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים – להחליש את כוחם של הגויים דְּלֵא לֵיתֵי עֲלַיְיהוּ – כדי שלא יהיה בהם כח להילחם ביהודים. ובזה, מַר – רבי יהודה, קָרֵי לָהּ מִצְוָה, וּמַר – תנא קמא, קָרֵי למלחמה זו מלחמת רְשׁוּת, ולכולי עלמא אין כולם יוצאים למלחמה זו, והנִפְקָא מִינָּהּ אם היא נקראת רשות או מצוה היא לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה – לענין ההלכה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, שלדברי רבי יהודה שמלחמה זו נקראת 'מצוה' העוסק בה פטור ממצוה אחרת, ולתנא קמא שמלחמה זו נקראת 'רשות' העוסק בה חייב במצוה אחרת.

הדרן עלך משוח מלחמה

עגלה ערופה פרק תשיעי

פרק זה עוסק בפרשת עגלה ערופה. פרשה זו נאמרה, שכשימצא חלל בארץ ישראל, ולא נודע מי הרגו, צוותה התורה שילכו לשם זקנים מבית דין הגדול, וימדדו ממנו לכל סביבותיו איזו עיר קרובה לו, וזקני אותה העיר מביאים עגלה, ומורידים אותה בנחל איתן, ועורפים אותה שם, וכל זקני העיר ההיא רוחצים את ידיהם במקום עריפתה, והזקנים אומרים בלשון הקודש 'ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו', והכהנים אומרים 'כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל'.

משנה. עֶגְלָה עֲרוּפָה – האמירות שבפרשת עגלה ערופה, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מנין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה' ולא נודע מי הכהו. 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ' למדוד מה היא העיר הקרובה אל החלל, וכמה דיינים הם, שְׁלֹשָׁה, ואלו השלשה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם היושב בלשכת הגזית הָיוּ יוֹצְאִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה דיינים הם, שֶׁנֶּאֱמַר 'זְקֵנֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם שהוא מיעוט רבים, 'וְשֹׁפְטֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם הרי יש כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שמספרו שָׁקוּל, לכך מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד והרי כאן חמשה.

נִמְצָא ההרוג טָמוּן בְּגַל אבנים, אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין עגלה עליו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חלל בָּאֲדָמָה' וְלֹא טָמוּן בְּגַל, 'נוֹפֵל' וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, 'בַּשָּׂדֶה' וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.

נִמְצָא ההרוג סָמוּךְ לַסָּפֵר – עיר שהיא בגבול ישראל סמוך לנכרים, אוֹ לְעִיר שֶׁרּוֹבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין (ומודדין). אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.

גמרא. שואלת הגמרא על החלק הראשון של המשנה, מַאי קָאָמַר – כיצד למד התנא ממה שנאמר 'כי ימצא חלל באדמה' שעגלה ערופה נאמרת בלשון הקודש. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לא ממקרא זה למד זאת התנא, אלא ממקום אחר, ושני דברים נאמרו בחלק זה של המשנה, והתנא הָכִי קָאָמַר, תחילה אמר, מנין שבלשון הקודש, שֶׁנֶּאֱמַר כאן בעגלה ערופה 'וְעָנוּ וְאָמְרוּ', וּלְהַלָּן בפרשת ברכות וקללות הוּא אוֹמֵר 'וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ וְגוֹ'", ויש ללמוד גזרה שוה, מָה עֲנָיָיה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בברכות וקללות היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף הענייה האמורה כָּאן היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ואחר כך אמר דין אחר, וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד נעשית, נאמר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ', שְׁלֹשָׁה דיינים מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין למדוד.

שנינו במשנה, שלשה מבית דין הגדול, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וְכוּ'. מביאה הגמרא ברייתא המבארת את המחלוקת במשנה, תָּנוּ

המשך בעמוד 80

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וי"ו לא מַשְׁמַע לֵיהּ לדרוש ממנה דרשה (**מַאי קָאָמַר רַחֲמָנָא** במה שהוסיפה 'ושופטיך', **הַמְיוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ** ולא למנין הדיינים).
מקשה הגמרא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** שדורשים כל מלה יתירה למנין נוסף של דיינים, כמו כן נדרוש 'וְיָצְאוּ' שמשמע **שְׁנַיִם**, 'וּמְדַדּוּ' שמשמע **שְׁנַיִם**, הרי ארבעה נוספים, ואם כך, **לְרַבִּי יְהוּדָה** שדרש מ'זקניך ושופטיך' חמשה דיינים, כשנוסיף עליהם ארבעה, **הֲרֵי כָּאן תִּשְׁעָה, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** שדרש משם שלשה, כשנוסיף עליהם ארבעה **הֲרֵי כָּאן שְׁבָעָה.** מתרצת הגמרא, מלים אלו 'ויצאו' 'ומדדו' אינם מיותרים למנין, אלא **הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא,** 'וְיָצְאוּ', מלמד שרק **הַן** – הדיינים יעסקו במדידה **וְלֹא** שלוחיהן, 'וּמְדַדּוּ' מלמד **שֶׁאֲפִילּוּ נִמְצָא** במקום שהוא **בַּעֲלִיל לָעִיר** – גלוי ופשוט שסמוך לעיר זו, **הָיוּ** הזקנים **מוֹדְדִין, שֶׁמִּצּוָה לַעֲסוֹק בִּמְדִידָה.**
אומרת הגמרא, **מַתְנִיתִין** שאמרה שדיינים מן הסנהדרין מודדים, ולא הצריכה שאף המלך והכהן הגדול ימדדו, **דְּלֹא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר,** 'זְקֵנֶיךָ' **זוֹ סַנְהֶדְרִין,** 'שׁוֹפְטֶיךָ' **זֶה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל,** וכיצד הם רמוזים ב'שופטיך', **מֶלֶךְ, דִּכְתִיב** "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ", **כֹּהֵן גָּדוֹל, דִּכְתִיב** "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה וגו'", שמשמעו השופט הממונה על הכהנים שהוא כהן גדול.
מסתפקת הגמרא, **אִיבַּעְיָא לְהוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** שחולק על משנתינו, האם **כְּמֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל** בלבד **הוּא דְּפָלִיג** וסובר שצריך מלך וכהן, **אֲבָל בְּסַנְהֶדְרֵי** אינו חלוק על המשנה במנין הדיינים, אלא **אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה** שאמר חמשה, **אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שאמר שלשה **סְבִירָא לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא, בְּסַנְהֶדְרֵי נַמִּי פָּלִיג** על השיטות שבמשנה, ומה שאמר 'זקניך אלו סנהדרין' היינו **עַד דְּאִיכָּא כּוּלָּהּ סַנְהֶדְרֵי** גדולה במדידה.
אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע לפשוט מברייתא שנאמרה בענין זקן ממרא, **מְצָאן זָקֵן מַמְרֵא** לחכמי הסנהדרין **אַבִּי פַּגִּי** – מקום בתוך חומת ירושלים **וְהֵמְרָה עֲלֵיהֶן** – ששאל מהם שם את שאלתו, והלך למקומו והורה אחרת ממה שהשיבו לו, **יָכוֹל תְּהֵא הַמְּרָאָתוֹ הַמְּרָאָה** להתחייב עליה מיתה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** באותה פרשה, "וְקַמְתָּ **וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם"** שהוא לשכת הגזית הסמוכה לעזרה, **מִלְּמַד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם** לחיוב זקן ממרא. ומדקדק רב יוסף, **דְּנָפוּק כַּמָּה** – כמה דיינים מן הסנהדרין יצאו ממקומם, **אִילֵּימָא דְּנָפוּק מִקְצָתָן** ומקצתן עדיין נשארו במקומם, מדוע יש בכך המראה, **דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוַּאי בָּעוּתֵיהּ סְבִירָא לְהוּ** – שמא אותם שנותרו בפנים סוברים כמותו, **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** מדובר כאן **דְּנָפוּק כּוּלְּהוּ** – שיצאו כל הסנהדרין ממקומם, **וּלְמַאי** – לאיזה צורך יצאו, **אִי** יצאו **לְדָבָר חֲדָשׁוֹת, מִי מָצוּ נָפְקֵי** – וכי מותר להם לצאת כולם **וְהָכְתִיב** "שָׁרְרָךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג" ונדרש פסוק זה לענין הסנהדרין, שלא יחסר ממנה כדרך מזיגה שהיא שליש יין ושני שליש מים, ומכאן למדנו **שֶׁאִם נִצְרַךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת** מלשכת הגזית, יבדוק, **אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** דיינים **כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה** שהם שליש מסנהדרין גדולה, **יוֹצֵא, וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא,** הרי שלא יתכן שיצאו כולם לדבר הרשות, **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שיצאו כולם **לְדָבָר מִצְוָה, לְמַאי** – לצורך איזו מצוה יש צורך שתצא כל הסנהדרין, **לָאו לְמִדְרַשׁ עֲגָלָה** – האם לא לצורך מדידת העיר הקרובה להבאת עגלה ערופה, **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא** שאמר 'זקניך' זו סנהדרין, ונפשוט מכאן שכוונתו לכל הסנהדרין, וחולק על התנאים שבמשנה, שאמרו שלשה או חמשה.
אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, **לֹא,** אין מכאן ראיה לכך, **דִּלְמָא** לא יצאו הסנהדרין לצורך מדידת עגלה ערופה, אלא **לְהוֹסִיף עַל הָעִיר** ירושלים **וְעַל הָעֲזָרוֹת** שבמקדש, שדבר זה נעשה רק על ידי הסנהדרין כולה, **כְּדְתַנָּן** במשנה בסנהדרין, **אֵין מוֹסִיפִין** שטח **עַל הָעִיר** להתקדש בקדושת ירושלים, **וְעַל הָעֲזָרוֹת** להתקדש בקדושת עזרה **אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.**
תַּנְיָא מפורש בברייתא **כְּוָותֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף** – כפי שפירש רב יוסף את הברייתא דלעיל, והוכיח משם שרבי אליעזר בן יעקב חולק על משנתינו, **מְצָאָן** זקן ממרא לסנהדרין **אַבִּית פַּגִּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, בְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לִמְדִידַת עֶגְלָה אוֹ לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, יָכוֹל תְּהֵא הַמְּרָאָתוֹ הַמְּרָאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'וְקַמְתָּ **וְעָלִיתָ** אל המקום', **מִלְּמַד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם,** הרי מצינו שתנא זה סובר שצריך את כל הסנהדרין למדידה, והיינו רבי אליעזר בן יעקב.
שנינו במשנה, **נִמְצָא טָמוּן בְּגַל אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן** לא היו עורפין. שואלת הגמרא, **לֵימָא מַתְנִיתִין** שממעטת טמון מ'באדמה' שמשמעו על פני האדמה מעליה, **רַבִּי יְהוּדָה הִיא וְלֹא רַבָּנַן** שנחלקו כעין זה בענין שכחה, כשהיה העומר טמון, **דְּתַנְיָא,** נאמר בפסוק 'וְשָׁכְחָתָּ **עוֹמֶר בַּשָּׂדֶה',** 'בשדה' משמע על פני השדה, **פְּרָט לְטָמוּן** בתוכה שלא חל עליו דין שכחה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, 'בַּשָּׂדֶה'** משמעו אף בתוך גופה של שדה, **לְרַבּוֹת** אף **אֶת** העומר **הַטָּמוּן** בה. הרי שלרבנן, כשם ש'בשדה' משמע בגופה של שדה, כך 'באדמה' משמע בגופה של אדמה, והיה לנו לרבות את הטמון.
אָמַר רַב, אֲפִילּוּ תֵּימָא שהמשנה שממעטת טמון היא כשיטת **רַבָּנַן,** אין בכך קושי, כי המשמעות של 'בשדה' או 'באדמה' משתנית לפי ענין הפסוק, **הָכָא** בעגלה ערופה **מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא** – מתוך ענין הפסוקים יש ללמוד שבא למעט טמון, ואילו **הָתָם** בשכחה **מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא** יש ללמוד שבא לרבות את הטמון. ומבאר רב כיצד מבינים זאת מתוך הפסוקים. כאן בעגלה ערופה, **דִּכְתִיב** 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל' שמשמעו **הֵיכָא דְּמִשְׁתַּכַּח** – בכל מקום שימצא, ואף הטמון בגל, הרי אין צורך לפסוק נוסף לרבות את הטמון, ואם כך, כשכתבה תורה אחר כך **'בָּאֲדָמָה',** ודאי הכוונה על פני האדמה **פְּרָט לְטָמוּן. וְהָתָם** בשכחה למדים זאת **מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא, דִּכְתִיב** בו **"כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עוֹמֶר** בשדה", ומתוך הסמיכות של 'ושכחת' ל'קצירך' משמע, שענין **שִׁכְחָה** הוא **דּוּמְיָא דְּקָצִיר, מַה קָּצִיר** אינו אלא **בְּגָלוּי** על פני השדה, **אַף שִׁכְחָה** אינה נוהגת אלא **בְּגָלוּי,** והרי אין צורך בפסוק נוסף למעט את הטמון, וכשאחר כך **כָּתַב רַחֲמָנָא** 'בַּשָּׂדֶה', ודאי הכוונה **לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן** בגופה של שדה.
שואלת הגמרא, **לְרַבִּי יְהוּדָה נַמִּי** שפוטר עומר טמון מדין שכחה, מדוע הוצרך למעטו מ'בשדה', **תֵּיפּוֹק לֵיהּ** כדברי רב **מִ"שִׁכְחָה" דּוּמְיָא דְּ'קָצִיר'** האמור בתחילת הפסוק. משיבה הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** – אכן רבי יהודה למד זאת מהיקש זה. שואלת הגמרא, **וְאֶלָּא** אם כך **'בַּשָּׂדֶה'** שכתבה תורה, לדברי רבי יהודה שאינו מרבה את הטמון, **לָמָּה לִי.** משיבה הגמרא, **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת** ממנו **שִׁכְחַת קָמָה** – שאף אם היתה השכחה בתבואה מחוברת, ששכח פינה בשדה והניח מלקצרה, חל עליו האיסור של 'לא תשוב לקחתו', שכך משמע, 'ושכחת עומר' או 'ושכחת בשדה' לרבות שכחת קמה.
שואלת הגמרא, **וְרַבָּנַן** המרבים את העומר הטמון מ'בשדה', **שִׁכְחַת קָמָה מְנָא לְהוּ** לחייב, משיבה הגמרא, **נַפְקָא לְהוּ מִ"כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ** ושכחת' ומסמיכות 'שדך' ל'ושכחת', משמע ששכח מקצת משדהו, לרבות שכחת קמה. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יְהוּדָה** שלמד לרבות שכחת קמה מ'בשדה', מה ילמד מ'בשדך ושכחת'.

המשך בעמוד 187

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ו״ו דְּרִשׁוּפְטֵיךָ דְּרִישׁ ר׳ יְהוּדָה לְמִנְיָנָא לְהָבִיא עוֹד שְׁנַיִם: בַּעֲלִיל לְעִיר. בְּמַגְּלָה. וּפְשׁוּט שֶׁאֵין עִיר קְרוֹבָה בְּזוּ: מִתְּנִי׳. דְּלֵא קָתָנֵי מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל דְּלֵא כְּר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה. חֲמִשָּׁה, אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שִׁלְשָׁה, וְלֵא בְּעֵי בְּלָהּ סַנְהֶדְרִין: מִצְּאָן וְזָקֵן מִמְּרֵא. לֵב״ד הַגָּדוֹל. שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה מְמֻרֶא אֶלָּא בֵּב״ד שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד דִּדְלֵיף בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין: אַבֵּי פַּאגִי. כָּל שֶׁהוּא בְּתוֹךְ הֶקֵּף הַחִיצוֹן שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם קְרוּי בֵּי פַּאגִי. וְלֵי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֲבִישָׁה כְּמוֹ שֶׁקּוֹרִין צִיגֹל״א שֶׁל עִיר, כְּמוֹ חֲמוֹר וּבֵית פַּאגִי (כ״מ קף ע.) בשטדידורא״א בֵּית רֹאשׁ שֶׁל אַפְסָר קוֹרִין כֵּן: וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן. כְּלוֹמַר עַל מַה שֶׁשְּׁאַל מֵהֶם שֵׁם וְאָמְרוּ לוֹ הֲהֵלְכָה הָלַךְ לְעִירוֹ וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה מוֹרֶה בְּתַחִלָּה, דַּהֲוָה לֵיהּ מְמֻרָא עַל פִּיהֶם: הַמְיַחֵד לִמְשַׁפֵּט, וְהוּא לִשְׁבֶּת הַגִּזִית: דָּנְפִיק מִנַּיְיהוּ כַּמָּה. לְבֵי פַּאגִי, דְּאִיצְטְרִיךְ לְאִשְׁמוּעִינָן דְּפָטוּר מִשּׁוּם טַעֲמָא דְּחוּץ לב״ד: דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוַּאי כְּוָתֵיהּ סְבִירָא לְהוּ. וּמֵהֵיכָא תֵּיתֵי לָן חִיּוּבָא דְּאִיצְטְרִיךְ קָרָא לְמִיפְטְרֵיהּ: שָׁרֵרָהּ. זֶה סַנְהֶדְרִין שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּטִבּוּרָהּ שֶׁל א״י: אֵגֶן הַסַּהַר. שֶׁעֲשׂוּיִין כַּחֲצִי לְבָנָה עֲגֻלָּה בְּשׁוּרַת יְשִׁיבָתָן כְּדֵי שֶׁיְּהוּ כֻּלָּן רוֹאִין זֶה אֶת זֶה: הַמָּזֶג. כְּשִׁעוּר מָזֶג, שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד יַיִן, וְאַף כָּאן צָרִיךְ שֶׁיְּשׁוֹתֵיר שְׁלִישׁ: עַל עִיר. עַל יְרוּשָׁלַיִם: תַּנְיָא כְּרַב יוֹסֵף. דְּאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב כֻּלְּהוּ סַנְהֶדְרֵי בְּעִי: מַתְנִי׳. דְּיָלִיף פְּרָט לְטִמְטוּם רַבִּי יְהוּדָה הִיא: בַּשָּׂדֶה. וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לְרַבִּי יְהוּדָה מִשְּׁמַע בַּשָּׂדֶה עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, וּלְרַבָּנָן מִשְּׁמַע בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה: הֶתֵּם מַעְנְיָנֵיהּ דִּקְרָא. צְרִיכִין לְמִידְרַשְׁיהּ, וְהֶכָּא מַעְנְיָנֵיהּ דִּקְרָא תִּדְרוֹשׁ לֵיהּ. גַּבֵּי חָלָל כְּתִיב כִּי יִמָּצֵא חָלָל, כָּל הֵיכָא דְּמִשְׁתַּכַּח וְאַפִּי׳ טְמוּן, הִלְכָּך עַל כָּרְחָךְ כִּי אִתָּא בְּאַדְמָה לְמַעוּטֵי טְמוּן בָּא דְּתִדְרוֹשׁ בֵּיהּ עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, דְּאִי לְרַבְּיֵי לֹא אִיצְטְרִיךְ: אַף שֶׁכָּחָה בְּגָלוּי. וְהָוָה מְמֻעָט טְמוּן מִמַּשְׁמַעוּתָא אִי לָאו דְּהָדַר רַבְּיֵיהּ:

תוספות

לְשַׁכְחַת קָמָה. שֶׁאִם שָׁכַח זְוִית אַחַת לִקְצוֹר קָאֵי עָלָה בְּלֹא תָּשׁוּב לְקַחְתּוֹ, וְהָכִי מִשְּׁמַע וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר אוֹ וְשָׁכַחְתָּ בַּשָּׂדֶה: נָפְקָא לְהוּ. מִבַּשָּׂדֶה וְשָׁכַחְתָּ, קְרֵי בֵּיהּ שֶׁשָּׁכַח אֶת קְצַת שָׂדֶהוּ: שֶׁצָּפוּ עֲמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ. שֶׁנִּשְׁבָּה הָרוּחַ וְהִרִימָה אֶת הָעֲמָרִין מִן הָאָרֶץ וְהִצִּיפָתָן לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ וְשִׁכְּחָן, כִּסְבוּר שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ, נִפְקָא מִבַּשָּׂדֶה וְלֹא בַּשָּׂדֶה חֲבֵרוֹ דְּלֵא הָווּ שִׁכְּחָה: וְרָבָּנָן. מִעוּטָא דְּשָׂדֶה חֲבֵרוֹ נִפְקָא לְהוּ מִדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב כִּי תִּקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶה וְשָׁכַחְתָּ יִכְתִּיב בְּשָׂדֶךָ: צָפוּ עֲמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֶה. שֶׁהָיוּ מִטְּלִים עַל גַּבֵּי אֶבֶן אוֹ עַמּוּד אוֹ זוֹ עַל זוֹ: פָּרַט לְשֶׁצָּפוּ. וְקָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ צָפוּ מִמֵּשׁ עַל גַּבֵּי אֶבֶן אוֹ עַל גַּבֵּי עַמּוּד: וּלְמַעְמִיךְ לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ. צָפוּ עַל גַּבֵּי אֶבֶן הוּא דְּמַעִיט אֶבֶל מְנַחִים לֹא מַעִט, וְהָא בְּשָׂדֶךָ כְּתִיב, אֶלָּא הָא דְּקָאֲמַר צָפוּ לְאוֹ דְּוַקָא צָפוּ עַל שׁוּם דָּבָר קָאֲמַר, דַּאֲפִי׳ מְנַחִים עַל גַּבֵּי קַרְקַע נַמִּי קָאֲמַר אֵינוֹ שִׁכְּחָה, וְהַאי דְּקָאֲמַר צָפוּ דְּלֹא מַשְׁכַּחַת עֲמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ אֶלָּא בְּצָפוּ, שֶׁהָרוּחַ מְציפָתָן עַל הָאָרֶץ וּמְבִיאָתָן לְשָׁם: שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר. ס״ד הַשְׁתָּא דְּאוֹרְחָא דְּמִלְּתָא נָקֵט וְלָאו דַּוְקָא: זָכָה בֵּיהּ. וְתוּ לֵא הָוֵי שִׁכְּחָה, דְּבָעֵינָן שֶׁכּוּתוֹ מַעְכָּרוֹ כְּדַאֲמַר בב״מ בְּפֶרֶק קַמָּא (קף י״ח.): מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּצָף. שֶׁהוּא פָּטוּר עַל שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ כְּאִלּוּ הָיָה עוֹדֶנּוּ צָף מֵעַל הַקַּרְקַע וּמְנָחָן בְּיָדוֹ: חֲרֵינִי כֶּבֶן עַזַּאי כְּשֶׁזְּקֵי טְבֶרְיָא. יוֹם אֶחָד הָיָה דַּעְתּוֹ צְלוּלָה, אָמַר חֲרֵינִי כָּאן בְּפוּמְבְּדִיתָא מוּכָן לְהַשִּׁיב דָּבָר לְשׁוֹאֵל בְּעֹמֶק וּבַחֲרִיפוּת כֶּבֶן עַזַּאי שֶׁהָיָה חָרִיף וְדוֹרֵשׁ בְּשִׁבְעָה זְקֵנִים בְּטִבְרְיָא: שְׁנֵי חֲלָלִים זֶה עַל גַּב זֶה. וְהָאֶחָד מְשׁוּתָּף לְהֶחָלֵל מֵחֲבֵרוֹ מֵעֵט, וְאִם תִּמְדוֹד מִזֶּה יִקְרַב לְעִיר אַחַת וְאִם תִּמְדוֹד מֵחֲבֵרוֹ יִקְרַב לְעִיר אַחֶרֶת: וְלֹא מוֹדֵד כּוּ׳. וה״ה דְּמִיעֵיא לֵיהּ נַמִּי אוֹ דְּלִמָּא מִין בְּמִינוֹ לֹא הָוֵי טְמוּן. מִין בְּמִינוֹ לֹא הָוֵי צָף וּמִשְּׁנֵיהֶם מוֹדֵד אֶלָּא שֶׁהוּא בִּכְלָל אֵלּוּ:

1 וי״ו לָא מַשְׁמַע לֵיהּ. (מַאי קָאֲמַר רַחֲמָנָא הַמְיוּחָדִין
2 שֶׁבִּשּׁוּפְטֶיךָ). אֶלָּא מַעֲתָּה "וְיָצְאוּ" שְׁנַיִם, "וּמָדְדוּ" שְׁנַיִם,
3 לֹ׳ יְהוּדָה הָרֵי כָּאן תִּשְׁעָה, לֹ׳ שִׁמְעוֹן הָרֵי כָּאן
4 שִׁבְעָה! הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: "וְיָצְאוּ" הֵן וְלֹא
5 שְׁלוּחֵיהֶן, "וּמָדְדוּ" שֶׁאֲפִילּוּ נִמְצָא בַּעֲלִיל לָעִיר הָיוּ
6 מוֹדְדִין, שֶׁמִּצְוָה לַעֲסוֹק בְּמִדִּידָה. מַתְנִיתִין, דְּלֹא כְּרַבִּי
7 אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר:
8 "זְקֵנֶיךָ" זוֹ סַנְהֶדְרִין, "שֹׁפְטֶיךָ" זֶה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל.
9 מֶלֶךְ דִּכְתִיב: "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ", כֹּהֵן גָּדוֹל
10 דִּכְתִיב: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר
11 יִהְיֶה וְגוֹ׳. אִיבָּעֵיָא לְהוּ, ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב בְּמֶלֶךְ וְכֹהֵן
12 גָּדוֹל הוּא דְּפָלֵיג, אֲבָל בְּסַנְהֶדְרֵי אִי כְּר׳ יְהוּדָה אִי
13 כְּר׳ שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא בְּסַנְהֶדְרֵי נַמִּי פָּלֵיג
14 עַד דְּאִיכָּא כּוּלָּהּ סַנְהֶדְרִי? אָמַר רַב יוֹסֵף: תָּא שְׁמַע,
15 מְצָאָן זָקֵן מַמְרֵא אַבֵּי פַּגֵּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, יָכוֹל תְּהֵא
16 הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל
17 הַמָּקוֹם" מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם. דְּנָפוּק כַּמָּה? אִילֵימָא
18 דְּנָפוּק מִקְצָתָן, דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוַּאי, כְּוָתֵיהּ סְבִירָא
19 לְהוּ? אֶלָּא פְּשִׁיטָא דְּנָפוּק כּוּלְּהוּ, וּלְמַאי? אִי לְדַבֵּר
20 הָרְשׁוּת, מִי מָצוּ נָפְקִי? וְהָכְתִיב: "שָׁרֵרְךָ אַגַּן הַסַّהַר
21 אַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג" שֶׁאִם נִצְרָךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת, אִם
22 יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה יוֹצֵא, וְאִם
23 לָאו אֵינוֹ יוֹצֵא. אֶלָּא פְּשִׁיטָא לְדַבֵּר מִצְוָה, לְמַאי, לָאו
24 לְמִדִּידַת עֶגְלָה, וְר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא? אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: לֹא, דִּלְמָא לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, כִּדְתַנְיָא: אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל
25 הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף מִצְּאָן אַבֵּית פַּגֵּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לְמִדִּידַת עֶגְלָה אוֹ לְהוֹסִיף
26 עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, יָכוֹל תְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ", מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם: נִמְצָא טָמוּן בְּגַל אוֹ תָּלוּי
27 בְּאִילָן: לֵימָא, מַתְנִיתִין ר׳ יְהוּדָה הִיא וְלֹא רַבָּנָן. דְּתַנְיָא "וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה" פְּרָט לְטָמוּן, דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "בַּשָּׂדֶה"
28 לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן. אָמַר רַב: אֲפִילּוּ תֵּימָא, רַבָּנָן. הָכָא מֵעַנְיָנֵיהּ דִּקְרָא, הָתָם מֵעַנְיָנֵיהּ דִּקְרָא. דִּכְתִיב "כִּי יִמָּצֵא חָלָל" הֵיכָא דְּמִשְׁתַּכַּח,
29 "בָּאֲדָמָה" פְּרָט לְטָמוּן. וְהָתָם מֵעַנְיָנֵיהּ דִּקְרָא, דִּכְתִיב: "כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר" שִׁכְחָה דּוּמְיָא דְקָצִיר, מַה קָּצִיר בְּגָלוּי אַף
30 שִׁכְחָה בְּגָלוּי, כְּתַב רַחֲמָנָא "בַּשָּׂדֶה" לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן. לֹ׳ יְהוּדָה נַמִּי, תֵּיפוֹק לֵיהּ מִשִּׁכְחָה דּוּמְיָא דְקָצִיר, אִין הָכִי נַמִּי, וְאֶלָּא "בַּשָּׂדֶה",
31 לְמָה לִי? מִיבָּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת שִׁכְחַת קָמָה. וְרַבָּנָן, שִׁכְחַת קָמָה מְנָא לְהוּ? נְפָקָא לְהוּ מִ"כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ". וְר׳ יְהוּדָה מִיבָּעֵי לֵיהּ
32 ל ר׳ אַבָּהוּ ר׳ אֶלְעָזָר, דְּאָמַר ר׳ אַבָּהוּ אָמַר ר׳ אֶלְעָזָר: פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ. וְרַבָּנָן, מִ"בְּשָׂדֶה". "בְּשָׂדֶךָ". וְר׳ יְהוּדָה
33 "בְּשָׂדֶה" "בְּשָׂדֶךָ" לָא מַשְׁמַע לֵיהּ בָּעֵי ר׳ יִרְמְיָה: צָפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, מַהוּ? אֲוִיר שָׂדֶה כְּשָׂדֶה דָּמֵי, אוֹ לָאו כְּשָׂדֶה דָּמֵי? אָמַר לֵיהּ
34 רַב כָּהֲנָא לְרַב פַּפִּי, וְאָמְרִי לֵהּ רַב כָּהֲנָא לְרַב זְבִיד: תִּפְשׁוֹט לֵיהּ מִדְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר ר׳ אֶלְעָזָר, דְּאָמַר: פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שָׂדֵה
35 חֲבֵרוֹ. חֲבֵרוֹ אִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ לֹא וְלִיטַעֲמִיךְ לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵרוֹ, צָפוּ אִין, מוּנָּחִין לֹא? וְהָא בָּעֵינַן "בְּשָׂדֶךָ" וְלֵיכָּא! אֶלָּא לְתוֹךְ שָׂדֵה
36 חֲבֵרוֹ וְאֲפִילּוּ מוּנָּחִין, וְהַאי דְּקָאֲמַר צָפוּ, דְּלָא מַשְׁכַּחַת לָהּ אֶלָּא בְּצָפוּ. תָּא שְׁמַע: עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר, וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ
37 וּשְׁכָחוֹ, תַּתְחִתּוֹן שִׁכְחָה, וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה. ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם ר׳ שִׁמְעוֹן: שְׁנֵיהֶם אֵינָן שִׁכְחָה, תַּתְחִתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא
38 טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף. עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי אֶלָּא בְּתַחְתּוֹן, אֲבָל בְּעֶלְיוֹן דִּבְרֵי הַכֹּל לָא הֲוֵי שִׁכְחָה. שָׁאנֵי הָתָם, כֵּיוָן דְּאַחֲזִיק בֵּיהּ,
39 זָכָה בֵּיהּ. אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא עַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ? אֲפִילּוּ בַּשָּׂדֶה נַמִּי! אִין הָכִי נַמִּי, וְהַאי דִּקְתָנֵי "עַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ", מִשּׁוּם תַּתְחִתּוֹן. וְהָא "מִפְּנֵי
40 שֶׁהוּא צָף" קָאֲמַר! אֵימָא: "מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּצָף". אָמַר אַבַּיֵי: חֲרֵינִי כֶּבֶן עַזַּאי כְּשֶׁזְּקֵי טְבֶרְיָא. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִדְּרַבָּנָן לְאַבַּיֵי: שְׁנֵי חֲלָלִים
41 זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, מֵהֵיכָן הוּא מוֹדֵד? מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ לָא הָוֵי צָף, וּמֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד. אוֹ דִּלְמָא מִין בְּמִינוֹ הָוֵי צָף, וּמִין בְּמִינוֹ
42 לָא הָוֵי טָמוּן, וּמִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד. אוֹ דִּלְמָא מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ הָוֵי צָף, וְלֹא מִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד וְלֹא מֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד? אָמַר לֵיהּ,

תניתוה:

תניתוה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות רש"י

תניתוה. לחדא מנייהו דפלוגתא היא בטמון, אבל צף לא פשט לה מנה דהא אוקימנא טעמא דעליון משום דאחזיק ביה הוא וצף לא ידעינן מאי הוי עלה: סברוה. רבנן דבי מדרשא דבעו למיפשט מנה דפלוגתא בטמון דמין במינו הוא, דהני תנאי אפלו תנא קמא דאמר תתחון שכחה כר' יהודה סבירא ליה דאמר בשדה פרט לטמון, ותעמא משום דמין במינו לא הוי טמון: חלל. לא מקרי אלא בכלי ברזל כעין חרב: בכלן. ואפלו מפרפר צף וטמון ותלוי: ומטל באשפה. דלא הוי צף ולא טמון ולא תלוי ואפלו הכי אין עורפין דחלל קבעי, אלמא קרא בדכתיב בעית: חלל יתירא כתיב. הקרובים אל החלל ועוד חללים טובא למדרש חלל דוקא ולא הנוק: פרט למצוי. תדיר, כגון ספר או עיר שרבה עובדי כוכבים: קמ"ל כדתניא כו'. והכי קאמר, נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד, אין מודדין לה אלא לעיר שיש בה ב"ד מודדין, איזו היא עיר שיש בה ב"ד קרובה לו, ואי לא הדר תניא והוה אמינא אין מודדין כלל: ת"ל ולקחו זקני העיר מכל מקום. דהאי העיר קרא יתרא הוא, דמצי למכתב והיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת בקר: מתני'. מצמצם, שאין זו קרובה לו מזו אפלו כמלא חוט: ואין ירושלים כו'. מפרש טעמא בגמ': מולכין הראש אצל הנוף. בגמ' מפרש למאי הלכתא מולכין: גמ'. אפשר לצמצם. אפשר לכון המדה ואמת מדדו שאין זו קרובה לו מזו בלל והוו להו שתיהן קרובות: וקסבר. נמי קרובה דכתיב בקרא אפלו קרובות במשמע כמו ובהמה

1 תניתוה: עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו
2 על גבי חבירו ושכחו, התחתון שכחה והעליון אינו
3 שכחה. ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון:
4 שניהן אינן שכחה, התחתון מפני שהוא טמון, והעליון
5 מפני שהוא צף. סברוה, דהני תנאי כר' יהודה סבירא
6 להו, דאמר: "בשדה" פרט לטמון. מאי לאו, בהא קא
7 מיפלגי? דמר סבר מין במינו הוי טמון ומר סבר לא
8 הוי טמון. לא, אי כר' יהודה סבירא להו, דכולי עלמא
9 מין במינו הוי טמון. והכא בפלוגתא דרבי יהודה
10 ורבנן קמיפלגי, דרבנן ברבנן, ור' שמעון בן יהודה כר'
11 יהודה. אי הכי, מאי איריא על גבי חבירו? אפילו
12 בעפר ובצרור נמי! אין הכי נמי, ולהודיעך כחו דרבי
13 יהודה דאמר: אפילו מין במינו הוי טמון. תנו רבנן:
14 "חלל" ולא חנוק, "חלל" ולא מפרפר, "באדמה" ולא
15 טמון בגל, "נפל" ולא תלוי באילן, "בשדה" ולא צף
16 על פני המים. ר' אלעזר אומר: בכולן, אם היה חלל,
17 עורפין. תנא: אמר רבי יוסי בר יהודה, אמרו לו
18 לר' אלעזר: אי אתה מודה שאם היה חנוק ומוטל
19 באשפה שאין עורפין? אלמא "חלל" ולא חנוק. הכא נמי "באדמה" ולא טמון בגל, "נפל" ולא תלוי באילן, "בשדה" ולא צף
20 על גבי מים. ורבי אלעזר, "חלל" יתירא כתיב: נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה גוים כו': דכתיב: "כי ימצא" פרט למצוי: או
21 לעיר שאין בה בית דין: דבעינא "וקני העיר וליכא: אין מודדין אלא לעיר כו': פשיטא? כיון דתנא לעיר שאין בה בית דין, אנא
22 ידענא דאין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין! הא קא משמע לן, כדתניא: מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין,
23 שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה בית דין? תלמוד לומר: "ולקחו זקני העיר ההוא" מכל מקום: מתני' נמצא מכוון בין
24 שתי עיירות, שתיהן מביאות שתי עגלות, דברי ר' אליעזר. ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה. נמצא ראשו במקום אחד וגופו
25 במקום אחר, מולכין הראש אצל הגוף, דברי ר' אליעזר. ר' עקיבא אומר: הגוף אצל הראש. מאין היו מודדין? ר' אליעזר אומר:
26 מטיבורו, ר' עקיבא אומר: מחוטמו, ר' אליעזר בן יעקב אומר: ממקום שנעשה חלל, מצאוהו: גמ' מאי טעמא דרבי אליעזר? קסבר
27 אפשר לצמצם, ו"קרובה" ואפילו קרובות: ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה: דאמר קרא: "לרשתה", וקסבר ירושלים לא נתחלקה
28 לשבטים נמצא ראשו במקום קמאי קמיפלגי? איליעא לענין מדידה קמיפלגי, הא מדקתני סיפא "מאין היו מודדין", מכלל דרישא
29 לא במדידה עסקינן! אמר ר' יצחק: ב"מת מצוה קנה מקומו" קמיפלגי, והכי קאמר: לקוברו קנה מקומו, והיכא דנמצא ראשו
30 במקום אחד וגופו במקום אחר מולכין הראש אצל הגוף, דברי ר' אליעזר. ר' עקיבא אומר: הגוף אצל הראש. במאי קמיפלגי? מר
31 סבר: גופיה בדוכתיה נפיל, רישא דנאדי ונפיל. ומר סבר רישא היכא דנפיל נפיל, גופא הוא דרהיט אזיל: מאין היו מודדין: במאי
32 קמיפלגי? מר סבר עיקר חיותא באפיה, ומר סבר עיקר חיותא בטיבוריה ליימא כי הני תנאי מהיכן הולד נוצר מראשו, וכן הוא
33 אומר: "ממעי אמי אתה גוזי" ואומר "גוי גזרך והשליכי" וגו'. אבא שאול אומר: מטיבורו, ומשלח שרשו אילך ואילך. אפילו תימא
34 אבא שאול, עד כאן לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצירה, דכי מיתצר ולד, ממצועתיה מיתצר. אבל לענין חיותא, דכולי עלמא
35 באפיה הוא, דכתיב: "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו" וגו': ר' אליעזר בן יעקב אומר: ממקום שנעשה חלל מצאוהו: מאי טעמא
36 דרבי אליעזר בן יעקב? כדכתיב: "לתת אותך אל צוארי חללי רשעים": מתני' נפטרו זקני ירושלים והלכו להן. זקני אותה העיר
37 מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול, ואין המום פוסל בה, ומורידין אותה לנחל איתן. "איתן" כמשמעו, קשה. אף על פי
38 שאינו איתן, כשר. ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה. ומקומה, אסור מלזרוע ומלעבוד. ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים.
39 זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה, ואומרים "ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו" וכי
40 על דעתינו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הן? אלא שלא בא על ידינו ופטרנוהו בלא מזון, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה.
והכהנים

רבה (יומא ז), דאס"ד אי אפשר לצמצם אין כאן קרובה אלא אחת ואנן הוא דלא ידעינן היי מניהו, והוה ליה למימר יביאו עגלה בשתפות ויתנו אם שלנו קרובה חלקכם יהא קנוי לנו ואם עירכם קרובה חלקנו יהא קנוי לכם: איליעא לענין מדידה. קאמר יביאו הראש אצל הגוף, דממקום שנמצא הגוף שם צריך למדוד ויביאו הראש לכאן, והא מדקתני כו': קנה מקומו. לקברו שם, דזה אחד מי' תנאים שהתנה יהושע בפרק מרבה (נ"ק דף פח.): עקר חייותא כו'. הלכך עקר חלל מיקרי ומודדין ממניה כדכתיב אל הערים אשר סביבות החלל: אתה גוזי. אתה מראשי יצרת ראשי תחלה, דגוזי לישנא דרישא כמו גזי בזרך שער ראשך, תלשי וגלי ראשך: אפלו תימא אבא שאול. כר' עקיבא סבירא ליה: מ"ט דרבי אליעזר בן יעקב. דאמר מן הצואר הוא קרוי חלל: דכתיב אל צוארי חללי רשעים. והלכך ממנו מודדין כדכתיב אל החלל: מתני'. נפטרו זקני ירושלים כו'. שאין עליהם אלא למדוד, כדכתיב ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו: ואע"פ שאינו איתן כשר. דלא כתיב ביה עבודא ולא נאמר אלא למצוה: בקופין. כמין סכין גדול: מאחריה. ממול ערפה: מקומה אסור. לעולם: ומתר לסרוק שם פשתן. דזוקא נקט עבודה שאינה בגופה של קרקע כדמפרש בגמרא: לא בא לידינו ופטרנוהו. בגמרא מפרש בלא מזונות, והנינו ידינו לא שפכו, לא נהרג על ידינו, שפטרנוהו בלא מזונות והצרך לסלסם את הברריות ועל ידיו כך נהרג: לא ראינוהו והנחנוהו. יחידי בלא חבורה, והנינו ועינינו לא ראו: והכהנים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תְּנִיתוּהָ – יש לפשוט חלק מספק זה מן הברייתא שהוזכרה לעיל בסוגיא, ששנינו בה, **עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ וּשְׁכָחוֹ, הַתַּחְתּוֹן שֶׁכְּחָה וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שֹׁכֵחַ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׁנֵיהֶן אֵינָן שֹׁכְחָה, הַתַּחְתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף.** ומבארת הגמרא את הראיה מן הברייתא, **סַבְרוּהָ** – סברו בני בית המדרש, **דְּהָנֵי תַּנָּאֵי** שבברייתא שנחלקו בדין העומר התחתון, ואף מי שמחייב בו בשכחה **כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לְהוּ, דְּאָמַר, 'בַּשָּׁדֶה' פָּרַט לְטָמוּן** שאין נוהג בו דין שכחה, ולמרות כך מחייב תנא קמא את העומר התחתון בדין שכחה. **מַאי לָאו בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי** תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה, **דְּמַר** – רבי שמעון בן יהודה שפוטר **סָבַר,** שגם כשההטמנה היא באופן של **מִין בְּמִינוֹ** כמו בעניינו שהעומר התחתון נטמן תחת העומר העליון שהוא מינו, **הָוֵי** בכך **טָמוּן** ואינו נוהג בו דין שכחה. **וּמַר** – תנא קמא שמחייב **סָבַר,** שכשההטמנה היא באופן של מין במינו, אין העליון חשוב כהפסק, ולכך **לֹא הָוֵי טָמוּן** ונוהג בו דין שכחה. נמצא אם כך, שהשאלה ששאלו את אביי, האם סברת מין במינו נכונה היא לענין שלא יקרא טמון או לא, נחלקו בכך תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה.

דוחה הגמרא, **לֹא,** אין לפשוט מברייתא זו, ולא בכך נחלקו תנא קמא ורבי שמעון, אלא **אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה** היה **סְבִירָא לְהוּ** שפוטר בעומר טמון, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** היו אומרים שגם כשההטמנה היא באופן של **מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן** ולא היה חל עליו דין שכחה. **וְהָכָא** בברייתא זו, חכמים ורבי שמעון בן יהודה **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנַן קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבָּנַן** שאמרו שיש לתחתון דין שכחה סוברים **כְּרַבָּנַן** שמחייבים את העומר הטמון. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה** שאמר שאין לתחתון דין שכחה סבר **כְּרַבִּי יְהוּדָה** שפוטר את העומר הטמון.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שרבנן שבברייתא מחייבים בדין שכחה בכל עומר טמון, **מַאי אִירְיָא** שנקטה הברייתא את המחלוקת באופן שהניח את העומר **עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ** שבכך יש מקום לומר שאין לתחתון דין טמון משום שההטמנה היא במינו, הרי לדבריך **אֲפִילּוּ** אם טמנו ממש **בְּעָפָר וּבְצְרוֹר נַמִּי** מחייבים רבנן. מתרצת הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** יכלה הברייתא לנקוט את המחלוקת גם כשטמנו בעפר או בצרור, **וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר אֲפִילּוּ מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן** ואין נוהג בו דין שכחה, נקטה הברייתא את המחלוקת כשנטמן תחת עומר חברו.

תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק שנמצא 'חָלָל' שמשמעו הרוג בכלי ברזל, **וְלֹא** כשנמצא **חָנוּק.** וכמו כן 'חָלָל' משמעו שכבר הרוג **וְלֹא** כשנמצא **מְפֻרְפָּר.** נאמר 'בָּאֲדָמָה' **וְלֹא** כשנמצא **טָמוּן בְּגַל.** נאמר 'נוֹפֵל' **וְלֹא** כשנמצא **תָּלוּי בְּאִילָן.** נאמר 'בַּשָּׂדֶה' **וְלֹא** כשנמצא **צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּכוּלָּן** – בכל מצב שנמצא, בין אם הוא מפרפר או טמון או תלוי או צף, **אִם הָיָה חָלָל** – הרוג במכת חרב **עוֹרְפִין.**

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, אָמְרוּ לוֹ חכמים **לְרַבִּי אֱלִעֶזֶר, אִי אַתָּה מוֹדֶה שֶׁאִם הָיָה חָנוּק וּמוּטָל בְּאַשְׁפָּה, שֶׁאֵין עוֹרְפִין** עליו, שכיון שלא הוכה במכת חרב, אין זה קרוי חלל, **אַלְמָא** גם לדבריך דורשים 'חָלָל' **וְלֹא חָנוּק, הָכָא נַמִּי** תדרוש 'בָּאֲדָמָה' **וְלֹא טָמוּן בְּגַל, 'נוֹפֵל' וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, 'בַּשָּׂדֶה' וְלֹא צָף עַל גַּבֵּי מַיִם,** ומדוע בדרשות אלו אתה חלוק עלינו. אומרת הגמרא, **וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר** שדורש רק את 'חלל' ולא את יתר הדרשות, טעמו הוא כי **'חָלָל' יְתֵירָא כְּתִיב** בפרשה זו פעמים רבות, ומן היתור הוא דורש למעט חנוק, אבל הפסוקים האחרים אינם מיותרים, ומן המשמעות עצמה לא משמע לו למעט.

שנינו במשנה, **נִמְצָא סָמוּךְ לַסֵּפֶר אוֹ לָעִיר שֶׁרוּבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כּוּ',** מבארת הגמרא את הטעם שבשני אלו לא היו עורפין, **דִּכְתִיב 'כִּי יִמָּצֵא** חלל' שמשמע שנמצא דבר שאינו רגיל, **פָּרַט לְמָצוּי** – לדבר שהוא רגיל שימצא, ובעיר הסמוכה לספר וכן ברובה עובדי כוכבים, מצוי הדבר שיהיו חללים.

שנינו במשנה, **אוֹ לָעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין.** מבארת הגמרא, שהטעם שאין מודדין לעיר שאין בה בית דין, הוא משום **דְּבָעֵינָא** – שיש צורך שיתקיים מה שנאמר בפרשה **'זִקְנֵי הָעִיר', וְלֵיכָּא.**

שנינו בסוף המשנה, **אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר** שיש בה בית דין **כּוּ'.** מקשה הגמרא, **פְּשִׁיטָא,** כֵּיוָן **דְּתָנָא** כבר שאין מודדין **לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, אֲנָא יָדַעְנָא דְּאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.** מתרצת הגמרא, אילו לא שנינו אלא שעיר שאין בה בית דין אין מודדין לה, היינו אומרים, שאם העיר הקרובה אל החלל אין בה בית דין, אין מביאים עגלה ערופה כלל, ובתוספת זו שבמשנה **הָא קָא מַשְׁמַע לָן, כִּדְתַנְיָא** – את הדין השנוי בברייתא, **מִנַּיִן שֶׁאִם נִמְצָא** החלל **סָמוּךְ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ וּמוֹדְדִין לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין, תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא"** ומלת 'עיר' יתירה היא, שהיה יכול לומר ולקחו זקניה, ומן היתור אנו למדים שגם כשהעיר הקרובה אין בה בית דין, **מִכָּל מָקוֹם** מביאה העיר הקרובה ביותר שיש בה בית דין.

משנה. נִמְצָא ההרוג **מְכֻוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת** בדיוק באותה מידת קירבה, **שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה** גם כשהיא העיר הקרובה אל החלל. **נִמְצָא רֹאשׁוֹ** של ההרוג **בְּמָקוֹם אֶחָד** לחוד, **וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מוליכין **הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ.**

מֵאַיִן – מאיזה מקום בגוף **הָיוּ מוֹדְדִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** מודדין **מִטִּיבּוּרוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מודדין **מֵחוֹטְמוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר,** מודדין **מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ חָלָל,** דהיינו **מַצַּוָּארוֹ.**

גמרא. אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** במה שאמר שאם נמצא מכוון בין שתי עיירות, שתיהן מביאות, **קָסָבַר, אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** – יש אפשרות לצמצם ולדייק, שמה שנמצאו שתי העיירות מכוונות במדה, אכן מדידה נכונה היא וקרובות הן במידה שוה, ואין אחת קרובה מחברתה אפילו במשהו, שאם נאמר שאי אפשר לצמצם, והמדידה שלנו אינה מדוייקת, הרי זה ספק מי מהן הקרובה, ועל שתיהן להביא עגלה אחת בשותפות, ולהתנות, שאם היא אינה העיר הקרובה, הרי היא מקנה את חלקה בעגלה לעיר האחרת. ועוד סבר רבי אליעזר, שאף אמרה תורה 'קרובה' בלשון יחיד, אין קפידא שתהיה רק אחת שמביאה, אלא לאו דווקא הוא, **'קְרוֹבָה' וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת.**

שנינו במשנה, **וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.** מבארת הגמרא את הטעם, **דְּאָמַר קְרָא** 'באדמה אשר ה' אלקיך נותן לך **לְרִשְׁתָּהּ'** שמשמעו, שהוא מקום שעלה ונחלק בגורל, **וְקָסָבַר** התנא של המשנה **יְרוּשָׁלַיִם לֹא נִתְחַלְּקָה לִשְׁבָטִים** לפי הגורל, אלא היא נחלת הכלל.

שנינו במשנה, **נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם** אחד וגופו במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף דברי רבי אליעזר, רבי עקיבא אומר הגוף אצל הראש **כּוּ'.** שואלת הגמרא, רבי אליעזר ורבי עקיבא **בְּמַאי קָמִפַּלְגִי** – לענין מה נחלקו, **אִילֵּימָא לְעִנְיַן מִדִּידָה** של העיר הקרובה **קָמִיפַּלְגִי,** ומוליכין הראש אצל הגוף, היינו שמודדין מהגוף, **הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** בהמשך המשנה שנחלקו תנאים **מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין** האם מטיבורו או מחוטמו או מצוארו, **מִכָּלָּל דְּרֵישָׁא** שעוסקת

המשך בעמוד 14

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

ה כֵּיצַד? כַּלְכָּלָה מְלֵאָה פֵּרוֹת וְהָאֶבֶן בְּתוֹכָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוֹ שָׁם[מד] מִבְּעוֹד יוֹם בְּמִתְכַּוֵּן שֶׁיִּשָּׁאֵר שָׁם בְּשַׁבָּת[מה], כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ פֵּרוֹת בַּכַּלְכָּלָה - הֲרֵי נַעֲשֵׂית בָּסִיס לְאִסּוּר וּלְהֶתֵּר, וְלֹא נֶאֱסְרָה בְּטִלְטוּל. וְלָכֵן אִם הֵם פֵּרוֹת רְטֻבִּים[מו] וְרַכִּים מְאֹד, כְּגוֹן תְּאֵנִים וַעֲנָבִים, שֶׁאִם יְנַעֲרֵן יִתְטַנְּפוּ בַּקַּרְקַע וְיִפָּסְדוּ - מֻתָּר לְטוֹל הַכַּלְכָּלָה כְּמוֹת שֶׁהִיא עִם הַפֵּרוֹת וְהָאֶבֶן שֶׁבְּתוֹכָהּ וּלְהוֹלִיכָהּ לְמָקוֹם שֶׁצְּרִיכִים לוֹ הַפֵּרוֹת לְאָכְלָם שָׁם. וְאֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִטּוֹל הַפֵּרוֹת בְּיָדָיו וּלְהוֹלִיכָם, כִּי שֶׁמָּא יִפְּלוּ מִיָּדָיו לָאָרֶץ וְיִתְטַנְּפוּ.

וְאִם הֵם מֻנָּחִים בְּסַלִּים קְטַנִּים תּוֹךְ הַכַּלְכָּלָה - יִטּוֹל הַסַּלִּים בְּיָדוֹ מִתּוֹךְ הַכַּלְכָּלָה וְיוֹלִיכֵם אֶחָד אֶחָד בְּעִנְיָן שֶׁאֵין חֵשֶׁשׁ שֶׁיִּפְּלוּ הַפֵּרוֹת לָאָרֶץ[מז].

וְאִם צָרִיךְ לִטּוֹל גּוּף הַכַּלְכָּלָה לְמָקוֹם אַחֵר כְּדֵי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ שָׁם אֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ - יִטּוֹל הַסַّלִּים מִתּוֹכָהּ בְּיָדוֹ וְיַנִּיחֵם עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְאַחַר כָּךְ יְנַעֵר הָאֶבֶן מִתּוֹכָהּ וְיִטְּלֶנָּה.

וְאִם הֵם פֵּרוֹת יְבֵשִׁים שֶׁאֵינָם נִפְסָדִים כְּשֶׁהֵם מִתְטַנְּפִים בַּקַּרְקַע אַף שֶׁאֵינָם בְּסַלִּים - לֹא יִטּוֹל הַכַּלְכָּלָה כְּמוֹת שֶׁהִיא עִם הַפֵּרוֹת וְהָאֶבֶן, בֵּין שֶׁצָּרִיךְ לַפֵּרוֹת בֵּין שֶׁצָּרִיךְ לַכַּלְכָּלָה, אֶלָּא יְנַעֲרֵם מִתּוֹכָהּ עִם הָאֶבֶן, וְאַחַר כָּךְ יִלְקְטֵם בְּיָדוֹ וְיַחֲזִירֵם לַכַּלְכָּלָה[מח] אִם יִרְצֶה.

אֲבָל אִם צָרִיךְ לִמְקוֹם הַכַּלְכָּלָה בְּעִנְיָן שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ הַנִּעוּר - מֻתָּר לוֹ לִטְּלָהּ מִכָּאן כְּמוֹת שֶׁהִיא, בְּכָל עִנְיָן[מט]:

חֵלֶק ב סִימָן שט טִלְטוּל עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר אִם מֻתָּר בְּשַׁבָּת, סָעִיף ה

ביאורי הלכה

מד] שהניחו שם — את האבן.

מה] שם בשבת — הכלכלה נעשית בסיס לאבן שבתוכה כיון שהיא כלי קיבול ומיועדת למה שבתוכה[36].

מו] פירות רטובים — פירות טריים[37].

מז] הפירות לארץ — רשאי להניח את הסלים הקטנים על הארץ, לנער את האבן ואז להניחם שוב בכלכלה, אלא שכיון שכבר נטלם בידיו, לרוב קל יותר להניחם כבר במקום המיועד[38].

מח] ויחזירם לכלכלה — אם הוא בחצר, יש להיזהר לנערם במקום אחד ושלא יתפזרו אחת הנה ואחת הנה[39].

מט] בכל ענין — בין פירות יבשים בין פירות רטובים, בין מונחים בסלים קטנים או לא.

ציונים והוספות

36) אבל המניח אבן בכוונה על שולחן, לא נעשה השולחן בסיס עד שיהיה בזה איזה צורך. ולמעשה, אין חילוק בין הניח בכוונה או שלא מדעת, ובמקום האפשר יש לנער האבן קודם טלטול הכלכלה.

37) משא"כ פירות יבשים כדלהלן.

38) ועוד יש לומר שפעמים שהאבן סותמת נקב שבכלכלה (אלא שאינה מהודקת ולכן לא נעשית כדופן הכלכלה, ראה לעיל סעיף ג) ולאחר ניעור האבן יש ליטול הפירות בידיים, והתשמיש שמדובר להלן הוא תשמיש שהנקב לא מפריע לו.

39) סי' שלה ס"ה: נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה, מלקט מעט מעט ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ובסי' שמ סט"ו: ואין עימור אלא כשמאספו במקום גידולו, כעין קמה קצורה שמגבב השיבלים במקום גידולן, וכן המאסף פירות ומקבצן יחד במקום שנפלו מן האילן, אבל אם נתפזרו במקום אחר מותר לקבצם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שולחן ערוך רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות פסח ~

~ יום ראשון ~

חלק ג סימן תסו, אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצין:

י ואפילו אם רוצה לאפות המצות מקמח זה קודם הפסח ונמצא שנעשו הפירורין עם הקמח גוף אחד ממש על־ידי האפייה קודם הפסח ושוב אין חוזר וניעור בתוך הפסח כמו שנתבאר בסי' תנ"ג, מכל־מקום יש לחוש להאומרים שיבש בלח אינו מתבטל כלל ואם כן הפירור שהוא יבש נוקשה אינו מתבטל בקמח אף לאחר הלישה והאפייה שהרי אין בעיסת המצה פירורין יבשים שיתבטלו פירורי החמץ בתוכם ברוב כדין תערובת יבש ביבש.

ויש חולקין ומתירין אם רוצה לאפות מצות מקמח זה קודם הפסח שכבר נעשו אלו הפרורין גוף אחד ונתבטלו קודם הפסח ושוב אינו חוזר וניעור שאינו דומה לתערובת יבש בלח מאחר שהפירור הוא נעשה דק כקמח אלא שחוששין להאומרים דקמח שנתערב בקמח יש לו דין יבש ביבש שחוזר וניעור בפסח כמו שנתבאר בסי' תמ"ז שיש אומרים כן ולפיכך אם אפה קודם פסח מותר לדברי הכל.

ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק שאינו מצוי לקנות קמח אחר או לטחון חטים אחרים ומכל־מקום יש להחמיר ליטול מהקמח ולאכול קודם הפסח כדי לתלות הפרורין במה שאכל כבר, עיין סי' תכ"ט:

יא ומכל־מקום לדברי הכל מותר להשהות הקמח לאחר שריקדו עד לאחר הפסח שהרי אף להאומרים שתערובת לח בלח שנתבטל בס' קודם הפסח חוזר וניעור בפסח ואסור לאכלו אף־על־פי־כן מותר להשהותו כמו שנתבאר בסימן תמ"ז.

ואף שיש להחמיר כהאומרים שיבש בלח אינו מתבטל ואם כן פרורין שבתוך הקמח לא נתבטל מעולם והיה ראוי לאסור להשהות הקמח בפסח שהפרורים הם בתוכו, מכל־מקום כיון שאיסור שהייה זו אינה אלא מדברי סופרים (שהרי אין שם פירור כזית) וגם אין כאן חמץ ודאי אלא ספק שמא יצא פירור דרך נקבי הנפה לכך יש לסמוך על האומרים שיבש בלח מתבטל וכבר נתבטלו הפרורים בתוך הקמח קודם הפסח ולפיכך מותר להשהותו:

יב במה דברים אמורים כשנתייבש לחלוחית הקמח קודם הפסח אף שריקדו בתוך הפסח אבל אם נתייבש בפסח אסור להשהותו אף לאחר שירקדנו שיש לחוש שמא נתפרר לתוכו פירורים דקים והרי נעשה תערובת זה בתוך הפסח שהרי קודם הפסח עדיין לא נתייבש הלחלוחית והיה אז כמו עיסה ולא היה מעורב כלל בשאר הקמח:

יג וכל זה כשנתייבש הלחלוחית במקומות הרבה אבל אם נתייבש במקום אחד מצידי השק אפילו נתייבש בתוך הפסח יאחוז בידו את המקום שנתלחלח ונתייבש בשק עם הקמח שאצלו עד שיוריק כל הקמח שבשק ואח"כ ירקדנו ואם לא ריקדו הרי זה מותר כיון שכבר הסיר את המקום שנפלו עליו מים:

~ יום שני ~

יד וכל זה כשידוע שנתלחלח ממים אבל אם יש להסתפק שמא במי פירות שאינן מביאין לידי חימוץ יש להתיר על־ידי ריקוד אפילו באכילה אף אם נתייבש הלחלוחית בתוך הפסח כי יש כאן ספק ספיקא שמא נתלחלח במי פירות שאינן מביאין לידי חימוץ ואם תמצא לומר ממים שמא לא נתערב כלום בהקמח מלחלוחית שנתייבש לתוך שאר הקמח ומכל־מקום אם אפשר לו בקל למצוא קמח אחר לפסח אין לסמוך על הספק ספיקא לאכול קמח זה בפסח אלא יצניענו לאחר הפסח:

טו שק מלא קמח שנשכו בו העכברים אפילו רואה לחלוחית על הקמח במקום הנשוך שנתלחלח מרוק שבפי העכבר ואפילו נתייבש הלחלוחית בתוך הפסח יאחוז בידו את מקום הנשוך בשק עם הקמח שאצלו ויקשור שם עד שיריק כל הקמח שבשק ואחר כך ירקדנו ואין חוששים שמא הלכו העכברים בכל הקמח שבשק ואכלו שם ונתחמץ מהריר שיצא מפיהם לפי שאף אם אכלו שם הדבר קרוב לודאי שלא יצא ריר מפיהם שאין דרך העכבר להוציא ריר מפיו בשעת אכילתו אבל הקמח שבמקום הנשוך יש לאוסרו אפילו אינו רואה עליו ולא על השק שום לחלוחית ואם נענע את השק עד שהקמח שבמקום הנשוך נתערב בשאר הקמח שבשק אם הוא קודם הפסח ירקד כל הקמח וישהנה עד לאחר הפסח ואם הוא בתוך הפסח אסור להשהותו.

במה דברים אמורים כשנראה לעין שאכל העכבר קצת מן הקמח שבמקום הנשוך אבל אם נשך רק השק ויש להסתפק שמא לא אכל כלום מן הקמח מותר להשהותו אפילו נישך השק ונענע אותו בתוך הפסח ואין צריך לרקדו כלל כיון שלא נולד ריעותא בקמח עצמו אלא בשק אבל אין לאכלו בפסח אפילו על־ידי ריקוד אם נענע את השק אפילו נענע אותו קודם הפסח (כי הקמח שבמקום הנשוך יש בו חשש חימוץ גמור שהדבר קרוב לודאי שעל־ידי דוחק נשיכת העכבר בשק יצא רוק מפיו על־ידי דוחק הנשיכה ואפשר שנפל על הקמח שאצלו ונתחמץ):

~ יום שלישי ~

טז קמח שנפל עליו דלף היורד מן הגג אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ שטרדת הדלף מונע מלהחמיץ את

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הקמח השרוי במי הדלף והוא שהיה הדלף טורד טפה אחר טפה מיד בלי הפסק כלל בינתיים ואם הוא מסופק אם הדלף טורד אם לאו אסור אפילו להשהותן מפני שהוא ספק של תורה וכשיפסוק טרדת הדלף צריך ללושו מיד ולאפותו ואם שהה שיעור מיל הרי זה אסור וכן דגן שהדלף טורד עליו אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ וכשיפסוק טרדת הדלף צריך לטוחנו מיד:

חלק ג סימן תסז, דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא בתוכו חטה:

א כבר נתבאר בסימן תנ"ג שמדין הגמרא מותר ללתות את החטים שכל זמן שבולל אותם במים אינן באים לידי חימוץ מן הסתם כל זמן שלא נתבקעו שעסק הבלילה מן הסתם הוא מונע אותן מלהחמיץ אבל אם רואה אותן שנתבקעו בשעת הלתיתה הרי הן אסורות מן התורה שהביקוע הוא סימן שהן קרובות להחמיץ ובודאי יחמיצו תיכף ומיד חימוץ גמור שחייבין עליו כרת:

ב אבל לאחר גמר הלתיתה ששוב אינו עוסק בהן בידים אם הן שוהין במים שיעור מיל יכולין הן לבא לידי חימוץ גמור בלא ביקוע ולפיכך הן אסורות מן התורה מספק שמא כבר החמיצו וכן כל דגן שנפלו עליו מים אפילו מועטים ואפילו היו גשמים מזלפין עליו זליפה מועטת אם שהה לחלוחית המים עליו שיעור מיל אף על פי שלא נתרכך במים אלא הוא קשה כמו שהיה הרי זה אסור אפילו להשהותו עד לאחר הפסח אפילו שלא נתבקע.

אלא מוכרו מעט מעט לנכרים בענין שיש לתלות שיאכלוהו הנכרים קודם הפסח אבל לא ימכור ממנו הרבה לנכרי אחד גזירה שמא יחזור הנכרי וימכרנו או יתננו לישראל אחר שאינו יודע שנפלו עליו מים ויאכלנו הישראל בפסח מה שאין כן כשמוכרו מעט מעט יש כאן ב' ספיקות להקל שמא יאכלנו הנכרי בעצמו ולא ימכור ויתן ממנו לישראל ואף אם יחזור הנכרי וימכור המעט הזה לישראל אחר יש לתלות שיאכל הישראל כל המעט הזה קודם הפסח:

ג ואם רוצה למוכרו לישראל אפילו מוכרו מעט מעט צריך הוא להודיע להקונים שנפלו עליו מים ולא יאכלוהו בפסח שאם לא יודיעם יש לחוש שמא ישייר אחד מהם מהמעט הזה לאכול ממנו בפסח אבל כשמודיע להקונים שנפלו עליו מים יכול למכור אפילו הרבה לאדם אחד ואין חוששין שמא ישכח הלוקח מה שהודיעו המוכר ויאכל ממנה בפסח:

~ יום רביעי ~

ד וכל זה בדגן שלא נתבקע שאין חימוצו ניכר אבל אם נתבקע שחימוצו ניכר יכול למכור אפילו הרבה לנכרי אחד ואין חוששים שמא יטחנם הנכרי ולא יהיה חימוצם ניכר ואחר כך ימכור מהקמח לישראל ויאכלנה בפסח לפי שכבר אסרו לישראל שלא ליקח מנכרי קמח לפסח כמו שנתבאר בסימן תנ"ג ויש אוסרין למכור הרבה לנכרי אחד שחוששין שמא יטחנם הנכרי ולא יהא חימוצם ניכר וימכור הקמח לישראל וישהה הישראל את הקמח עד לאחר הפסח ויעבור עליו בבל יראה ובל ימצא ויש לחוש לדבריהם אם אין שם הפסד מרובה אבל אם יש שם הפסד מרובה כגון מי שיש לו בערב פסח דגן הרבה שנתבקע שאי אפשר לו למוכרו לישראל שאין הישראל קונה חמץ הרבה בערב פסח יש לסמוך על סברא הראשונה ויכול למכרו כולו לנכרי אחד (שהרי אף אם יטחנו הנכרי וימכור הקמח לישראל אחר זמן איסור חמץ לא יעבור עליו בבל יראה לפי שהוא מקח טעות שאילו היה יודע שהקמח הוא מדגן שנפלו עליו מים לא היה לוקחו שמן הסתם אין נוח לאדם לקנות דבר האסור לו לקנותו כמו שנתבאר בסימן תמ"ח ואם ימכרנו לישראל קודם זמן איסור חמץ גם כן לא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה שהרי נהגו כל ישראל לבטל בסוף שעה ה' כמו שנתבאר בסימן תל"ד ועוד שיש אומרים שאין אדם עובר בבל יראה ובל ימצא אלא על חמצו הידוע לו אבל לא על חמצו שאין ידוע לו וקמח זה אין הלוקחו יודע שהוא חמץ).

אבל אם לא נתבקע לא ימכרנו לנכרי מכירה חלוטה אלא ימכרנו לנכרי המכירו שהוא יודע בו שלא יגע בחמצו אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזירנו לו וכמו שנתבאר בסימן תמ"ח או יבקש מנכרי אחר שיקח שוה מנה במאתים ויבטיח לו שיחזור ויקח ממנו לאחר הפסח ויתן לו ריוח כמו שנתבאר שם שמעתה אין לחוש שמא ימכרנו הנכרי לישראל אחר שבודאי לא יפסיד הנכרי מעותיו, מכל־מקום אין לסמוך על היתרים הללו אלא אם כן יש שם הפסד מרובה:

~ יום חמישי ~

ה וכל זה כששהה לחלוחית המים על הדגן שיעור מיל אבל קודם לכן אפילו דגן הרבה שנשרה במים בתוך הפסח יכול למכרו כולו לנכרי אחד קודם שישהה שיעור מיל שעדיין לא נתחמץ ומותר בהנאה:

ו ישראל שלקח חטים מנכרי ואחר כך היה הנכרי מסיח לפי תומו שרחץ החטים במים הרי הן מותרות שאין הנכרי נאמן בזה שאמר לאחר שמכרם ויצאו מתחת ידו אבל אם אמר כן בשעת המכר בעודן בידו נאמן אפילו לא היה מסיח לפי תומו ואם הנכרי הוא מוחזק לנאמן בעיניו אף אם אמר כן לאחר שמכרן אסורין אף על פי שלא היה מסיח לפי תומו:

ז דגן שנטבע בנהר ושהה שם שיעור מיל או יותר אף על פי שנתרכך במים וקרוב להתבקע אינו חמץ ודאי אלא ספק לפיכך אם נתנגב ונתייבש ונתערב בדגן אחר הרבה ממנו אפילו נתערב בתוך הפסח יש מתירין התערובת אפילו באכילה שהרי בכל איסורי תורה יבש שנתערב ביבש בטל

ברוב אלא שבחמץ בפסח החמירו חכמים לאסור במשהו ולא החמירו אלא בחמץ ודאי אבל לא בספק חמץ ויש חולקין על זה ואוסרין אם כבר היה מרוכך קודם שנתערב וכן המנהג במדינות אלו כמו ש[י]תבאר.

ומכל־מקום במקום הפסד מרובה כגון שאי אפשר לו למצוא נכרי למכרו לו חוץ מדמי איסור שבו (כמו שנתבאר בסימן תמ"ז) יש לסמוך על סברא הראשונה להתיר להשהות התערובת עד לאחר הפסח אפילו נעשה התערובת בתוך הפסח אבל אם אין שם הפסד מרובה אין להקל אפילו נעשה קודם הפסח אלא יעשה כמו שנתבאר בסי' תמ"ב ותנ"ג בדגן שנתחמץ חימוץ גמור ואחר כך נתערב, עיין שם:

ח דגן שהיה מונח בעליה וירדו גשמים דרך הגג לתוך העליה ונתלחלחו מקצת החטים אותן שנתלחלחו אסור אפילו להשהותן והשאר אף על פי שיש להסתפק בהן שמא ירדו עליהם גשמים ואחר כך נתנגבו אף על פי כן הן מותרות אפילו באכילה מכח ספק ספיקא שמא לא ירדו עליהם גשמים ואם תמצא לומר ירדו שמא לא נתחמצו ומכל־מקום אם אפשר לו בקל למצוא חטים אחרים לפסח אין לו לסמוך על הספק ספיקא לאכול מהם בפסח אלא ישהה אותם עד לאחר הפסח מאחר שאין לו הפסד בשהייתן:

~ יום שישי ~

ט במה דברים אמורים כשראה שנתלחלחו מקצת החטים שבעליה שיש לחוש שמא נתלחלחו גם השאר ואחר כך נתנגבו אבל אם לא נתלחלחו בעליה אף על פי שיש בהן הרבה מבוקעות שנתבקעו בעודן בגדיש מחמת הגשמים שירדו עליהם, מכל־מקום השאר שלא נתבקעו מותרות אפילו באכילה לפי שהדבר מצוי שבשעת הגשמים עליונות הגדיש ותחתונות מתחמץ ומתבקע ואין המים נוגעין באמצעיתו כלל:

י שנה שרבו בו הגשמים וירדו על הערימות שבשדות עד שקצת מהשבלים שעל הערימות היו מעלין צמחים אף על פי כן אין חוששין לסתם חטים של אותה השנה כל שאין רואין בהם סימן חימוץ לפי שאנו הולכין אחר הרוב ואין הרוב מחמיצין ואף אותם ערימות שראינו שנפלו עליהם גשמים תולין להקל שמא לא נכנסו הגשמים אלא בשבלים העליונים אבל לא בבטן הערימה ואם תמצא לומר נכנסו שמא לא הספיקו להחמיץ:

יא חטים שבאו בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשתנו מראיתן אין מחזיקין בהן איסור מספק לומר שמא באו במים ואחר כך נתנגבו ונתייבשו אבל אם נשתנה מראיתן או שהן לחות אף על פי שלא נתרככו אסור אפילו להשהותן:

יב דגן שמחובר לקרקע אם נתייבש לגמרי ואין צריך עוד לינק מן הארץ הרי הוא כתלוש ומונח בכד ויכול לבא לידי חימוץ אם ירדו עליו גשמים:

יג ישראל שיש לו בורות מלאים חטים נתבאר בסי' תל"ו ע"ש:

יד נוהגין במדינות אלו שלא לאכול דבש בפסח שחוששין שמא עירבו בו קמח מחטים שנרחצו במים קודם הטחינה ואפילו דבש של ישראל שרדה אותו מכוורת שלו וידוע לו שלא נתערב בו קמח אף על פי כן אין לאכלו ולא ליתנו לתוך התבשיל ולא לעשות ממנו משקה מי דבש (שקורין מע"ד) בתוך הפסח מפני מראית העין שאינן יודעין שהוא של ישראל.

אבל קודם הפסח אפילו דבש של נכרי מותר לעשות ממנו משקה מי דבש לשתותו בפסח שאף אם נתערב מעט קמח בתוך הדבש הרי הוא מתבטל בששים בתוך המשקה קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח.

ואפילו דבש בפני עצמו שבשלו קודם הפסח מותר לאכלו בפסח שאף אם היה בתוכו מעט חמץ הרי הוא נתבטל בתוכו בששים כיון שאין בו אלא חשש חימוץ ויש מתירין אפילו בפחות משששים ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או במקום מניעת שמחת יו"ט:

~ שבת קודש ~

טז וכל זה בדבש שמביאין בכלים קטנים שכבר הובדל מן השעוה ולכך יש לחוש שמא עירבו בו קמח כדי שאף הקמח יתהפך לדבש, שכן דרך הדבש להחזיר את הדבר הנופל לתוכו ולהפכו לדבש אבל דבש שמביאין בחביות מן הכוורת שעדיין הוא מעורב בתוך השעוה אין דרך לערב בו קמח ולכך מותר לעשות ממנו משקה בתוך הפסח או לאכלו בעינו ויש מחמירין שלא לאכלו בעינו ושלא לעשות ממנו משקה בפסח וטוב לחוש לדבריהם שלא לאכלו בעינו אלא אם כן נתבשל קודם הפסח אבל לעשות ממנו משקה המיקל במדינות אלו שאין לנו שתיה אחרת בפסח לא הפסיד ושבח כבוד יו"ט בידו:

טז וכל זה בסתם מקומות אבל במקומות שידוע בבירור שאין דרך לערב בדבש שום קמח יש להתיר שם אפילו הדבש שהובדל מהשעוה אף לאכלו בעינו.

ובמקומות שידוע שדרך הנכרים לערב הרבה קמח בדבש עד שיש לחוש בדבש שהובדל מהשעוה שמא עירבו בו כל כך קמח עד שאין בהדבש ששים כנגדו אין לעשות ממנו משקה אפילו קודם הפסח.

אבל מותר להשהותו עד לאחר הפסח ואם נפל לתוך התבשיל בפסח הרי הוא מתבטל אפילו בפחות משששים אם יש שם הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט לפי שיש לסמוך על האומרים שכל איסור שנופל לתוך הדבש ונתהפך להיות דבש נפקע איסורו ממנו והרי הוא היתר גמור.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ומכל־מקום אין לסמוך על סברא זו להקל אלא כשאין ידוע בבירור שעירבו קמח חמץ בדבש זה שרוצה להשהותו או בדבש זה שנפל ממנו לתוך התבשיל שיש בדבש זה הרבה צדדים להקל בלא סברא זו שמא לא עירבו בו קמח כלל ואם תמצא לומר עירבו שמא הקמח הוא מחטים שלא נרחצו ואם תמצא לומר נרחצו שמא לא נתחמצו שאף ששהו החטים הרבה במים אינן חמץ ודאי אלא ספק כמו שנתבאר למעלה אבל אם ידוע בבירור שעירבו קמח חמץ (עיין סי' תנ"ג) אף שנתהפך לדבש אסור להשהותו ואם נפל לתוך התבשיל אוסר תערובתו במשהו אף במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט:

~ 'לקוטי תורה' פרשת בחוקותי - הפרשה החסידית ~

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ [א]

"אִם[1] בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ'" (וַיִּקְרָא כו, ג):

הִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל (עֲבוֹדָה זָרָה ה', א'): "אֵין 'אִם' אֶלָּא לְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים פא, יד): "לוּ עַמִּי שׁוֹמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ"[2].

וְצָרִיךְ לְהָבִין עִנְיַן תַּחֲנוּנִים הָאֵלּוּ – מָה הֵם?

וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין לְשׁוֹן "בְּחֻקֹּתַי", אֲשֶׁר פֵּירְשׁוּ חֲז"ל (בְּקִדּוּשִׁין דַּף ל"ט) עַל פָּסוּק (וַיִּקְרָא יט, יט): "אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ" – "חוּקּוֹת שֶׁחָקַקְתִּי לָכֶם וְכוּ'".

וְגַם לְהָבִין לְשׁוֹן "תֵּלֵכוּ" הַנֶּאֱמַר כָּאן.

הִנֵּה יָדוּעַ, כִּי בַּתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב יֵשׁ ב' מִינֵי כְתִיבָה:

כִּי בַלּוּחוֹת נֶאֱמַר (שְׁמוֹת לב, טז): "וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים [..] חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת", שֶׁהַכְּתָב הוּא מֵעַצְמָן שֶׁל הַלּוּחוֹת, אֲשֶׁר נֶחְקַק מֵהֶם וּבָהֶם, וְלֹא הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת עִנְיָן וּמַהוּת בִּפְנֵי עַצְמָן.

אֲבָל שְׁאָר תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב – דְּיוֹ כְתוּבָה עַל הַקְּלָף, אֲשֶׁר הָאוֹתִיּוֹת הֵם מַהוּת בִּפְנֵי עַצְמָן וְלֹא מֵעַצְמִיּוּת הַקְּלָף הֵם, וְנִקְרָא "תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב" כִּי הַתּוֹרָה מְלוּבֶּשֶׁת בִּכְתָב. וְדַי לַמֵּבִין.

וְהִנֵּה, "תֵּלַת קְשָׁרִין אִינּוּן: קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא וְאוֹרַיְיתָא וְיִשְׂרָאֵל; וְיִשְׂרָאֵל מִתְקַשְּׁרָאן וְכוּ'[3]". עַל כֵּן, בְּכָל נִיצוּץ וְנֶפֶשׁ אֱלֹקִית מִיִּשְׂרָאֵל יֶשְׁנָן גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ – אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקִים, וְאוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבִים.

דְּהִנֵּה כְּתִיב (זְכַרְיָה ג, ז): "וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה". וְהִנֵּה "הָעוֹמְדִים" הֵן הַמַּלְאָכִים, וּ"מַהְלְכִים" הֵם נִשְׁמוֹת כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל.

וּלְהָבִין זֶה, לָמָּה נִקְרְאוּ הַמַּלְאָכִים "עוֹמְדִים"?

הִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים לג, ו): "בִּדְבַר ה' וְכוּ' וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם"[4]. דְּהַיְינוּ, שֶׁהַמַּלְאָכִים, מְקוֹם מְקוֹר חוֹצְבָן וּבְרִיאָתָן הוּא מִדִּיבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא כִּבְיָכוֹל. הֲגַם שֶׁ"אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף", וְ"לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדוּשָׁתוֹ"[5]. אַף עַל פִּי כֵן "דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם"[6] לְהַקָּרְאוֹת הִתְגַּלּוּת אוֹרוֹ לִבְחִינַת נִבְרָאִים בְּשֵׁם 'דִּבּוּר'.

וְהִנֵּה אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר הֵם, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, גּוּפִים מְחוּלָּקִים וְעוֹמְדִים כָּל אֶחָד לְבַדּוֹ, אֲשֶׁר מִדִּבּוּר זֶה לֹא יִתְהַוֶּה דִּבּוּר אַחֵר לְעוֹלָם.

וְעַל כֵּן, הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר עֲבוֹדָתָם בִּבְחִינַת אַהֲבָה, כְּמוֹ מַחֲנֶה מִיכָאֵל, אוֹ אֲשֶׁר עֲבוֹדָתָם בִּבְחִינַת יִרְאָה, כְּמוֹ מַחֲנֶה גַּבְרִיאֵל, הֵם "עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם" בְּמַדְרֵגָה אַחַת. וְהָאַהֲבָה וְהַיִּרְאָה אֲשֶׁר נִיתְּנָה בָּהֶם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, לֹא יְשַׁנּוּ אֶת תַּפְקִידָם לִהְיוֹת הוֹלֵךְ וְגָדֵל מִיּוֹם לְיוֹם. וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ ו, ב): "שְׂרָפִים עוֹמְדִים" – בְּמַדְרֵגָה אַחַת.

אֲבָל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, עֲלֵיהֶם אָמְרוּ[7]: "יִשְׂרָאֵל עֲלוּ בְּמַחְשָׁבָה תְּחִלָּה", אֲשֶׁר מְקוֹר חוֹצְבָן מֵאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה הַנִּקְרֵאת "מַחְשָׁבָה עֲלִיָּאָה", אֲשֶׁר הֵם כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ תָּמִיד, כְּמַאֲמַר רַז"ל[8]: "מֵבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר", וּמִיַּד

1. (נֶאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת בְּהַר־בְּחוּקֹּתַי, כ"ד אִיָּיר תקס"ד).

2. ("שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְחַנֵּן לִפְנֵיהֶם שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה. "לוּ עַמִּי" הַיְינוּ תְּחִינָּה, כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית ל, לד): "הֵן לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ"". רַשִׁ"י קִדּוּשִׁין שָׁם).

3. ("בְּאוֹרַיְיתָא, וְאוֹרַיְיתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא". זֹהַר חֵלֶק ג', עג, א).

4. ("הֵם הַמַּלְאָכִים וְהַגַּלְגַּלִּים". מְצוּדַת דָּוִד).

5. (פִּיּוּט "יְגַדֵּל").

6. (עַל פִּי בְּרָכוֹת לא, ב. וְשָׁם נִסְמָן).

7. (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה א, ד).

8. (חֲגִיגָה יד, א. סַנְהֶדְרִין צוּ, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בִּנְפוֹל דָּבָר אֶחָד בְּמַחְשָׁבָה הַקְּשׁוּרָה בִּמְקוֹר הַשֵּׂכֶל, אֲזַי יִתְהַלֵּךְ בָּרְחָבָה?, לִהְיוֹת מִתְרַחֵב וּמִתְפַּשֵּׁט יוֹתֵר וְיוֹתֵר.

אֲשֶׁר עַל זֶה נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ב, י): "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן" – "וְנָהָר" זֶה הוּא הַנִּמְשָׁךְ וְ"יוֹצֵא" תָּמִיד "מֵעֵדֶן" הוּא מְקוֹר הַחָכְמָה, וְהוֹלֵךְ וּמִתְרַחֵב עַד שֶׁבָּא "לְהַשְׁקוֹת" גַּ"ן סְדָרִים דְּאוֹרַיְיתָא הַנִּקְרָא תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב כַּנַּ"ל.

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר (יְהוֹשֻׁעַ כד, ב): "בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם כּוּ" – לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "נָהָר".

וּמַחְשָׁבָה זוֹ יֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ נה, ח): "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם" – לְשׁוֹן רַבִּים:

כִּי מַחְשָׁבָה־תַּתָּאָה הִיא הַמְחַיָּה אֶת הַדִּבּוּר, כִּי בִּלְתִּי מַחְשָׁבָה אִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר, כְּמַאֲמַר רַז"ל (בְּרָכוֹת יג, א): "הַשְׁמַע לְאָזְנֶךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ";

וְעַל בְּחִינָה זוֹ אָמְרוּ רַז"ל (אָבוֹת ה, א): "בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם, וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת"? וְהַ"מַּאֲמָר אֶחָד" הוּא בְּחִינַת מַחְשָׁבָה זוֹ הַמְלוּבֶּשֶׁת וּמְחַיָּה אֶת כָּל כְּלָלוּת הַדִּבּוּר. וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים לג, טו): "הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם, הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם", אֲשֶׁר "כּוּלָּם נִסְקָרִים בִּסְקִירָה אַחַת"[10].

אֲבָל בְּחִינָה הַשֵּׁנִית הִיא בְּחִינַת מַחְשָׁבָה־עִלָּאָה הַדְּבוּקָה בְּעֶצֶם הַשֵּׂכֶל, אֲשֶׁר אוֹתִיּוֹת הָהֵם הֵם הַנִּקְרָאִים 'חֲקוּקִים' וְאֵינָם מַהוּת בִּפְנֵי עַצְמָם כַּנַּ"ל.

וְעַל כֵּן הַנְּשָׁמוֹת נִקְרָאוּ "מַהְלְכִים", כִּי יָכוֹל לְהִתְהַלֵּךְ בְּהַרְחָבָה, לְהַרְחִיב אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ לַה' יִתְבָּרֵךְ מִיּוֹם לְיוֹם יוֹתֵר וְיוֹתֵר, עַד בּוֹאוֹ לִמְקוֹר חוֹצְבָהּ – תְּחִלַּת הַמַּחְשָׁבָה הַנִּקְרָא "עֵבֶר הַנָּהָר", אֲשֶׁר גַּם שָׁם לֹא יִשְׁקוֹט וְלֹא יָנוּחַ, כִּי "הוֹלֵךְ וָאוֹר" (מִשְׁלֵי ד, יח), כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב: "וְנָהָר יוֹצֵא"[11]. :

ב וְהִנֵּה, מְקוֹם הַהִילּוּךְ וְעֵת הַהִילּוּךְ לְכָל אָדָם, לִהְיוֹת מַרְחִיב וּמַגְדִּיל אַהֲבָתוֹ לַה' – הוּא בְּעֵת הַתְּפִלָּה; וְקוֹדֶם הַתְּפִלָּה – פְּסוּקֵי־דִזִּמְרָה וּבְרָכוֹת, אֲשֶׁר תִּיקְּנוּ לָנוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת־הַגְּדוֹלָה[12] עַל יְדֵי אֲבוֹת הָעוֹלָם, כְּמַאֲמַר רַז"ל (בְּרָכוֹת כו, ב): "תְּפִלּוֹת אָבוֹת תִּקְּנוּם: אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב", וְהֵם מִדַּת גְּדוּלָּה, גְּבוּרָה וְרַחֲמִים:

כַּאֲשֶׁר כָּלְלוּ לָנוּ חַז"ל פְּסוּקִים הַמְבָאֲרִים גְּדוּלַּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ – "וְלִגְדוּלָּתוֹ אֵין חֵקֶר" (תְּהִלִּים קמה, ג), אֲשֶׁר "אֵין לוֹ תְּחִלָּה, וְאֵין לוֹ תִּכְלָה", אֲשֶׁר עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ יַגְדִּיל אַהֲבָתוֹ לַה' יִתְבָּרֵךְ.

וְכֵן פְּסוּקִים הַמְבָאֲרִים גְּבוּרָתוֹ וְיִרְאָתוֹ יִתְבָּרֵךְ – הִיא מִדַּת יִצְחָק.

וְכֵן יֵשׁ פְּסוּקִים הַמְבָאֲרִים רַחֲמָנוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר הִיא נִקְרֵאת "נַחֲלַת יַעֲקֹב" (יְשַׁעְיָהוּ נח, יד), "נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים"[13] – בְּלִי גְּבוּל. כִּי הָרַחֲמָנוּת שׁוֹרֶה וְשַׁיָּיךְ עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת – "מַבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה" (שְׁמוֹת כו, כח), עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת.

כִּי כּוּלָּם אֵינָם עַצְמִיּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּי אִם בְּחִינַת הֶאָרָה. כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים קמח, יג): "הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם", "אֶרֶץ" הוּא בְּחִינַת מְמַלֵּא, "וְשָׁמָיִם" הוּא בְּחִינַת סוֹבֵב – אֵינָם אֶלָּא הֶאָרָה־דְּהֶאָרָה, וְהוּא בְּחִינַת "שֵׁם", כְּמַאֲמָר[14]: "יִשְׂתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ", עַל כֵּן שַׁיָּיךְ עֲלֵיהֶם רַחֲמָנוּת – אֲשֶׁר רְחוּקִים הֵם מֵעַצְמִיּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְהִנֵּה, בְּהִתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּהִתְבּוֹנְנוּת רַחֲמָנוּת זוֹ, יַגְדִּיל מִדּוֹתָיו הַטּוֹבוֹת לַה', וְיִשָּׂא אוֹתָם לַה', כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים כה, א): "אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא". כִּי הָאָבוֹת הֵם הַנִּקְרָאִים "רוֹעִים", מֵה"שִּׁבְעָה רוֹעִים" הַמְפַרְנְסִין וְנוֹתְנִים כֹּחַ וְחַיּוּת לְהַצֹּאן קָדָשִׁים לִהְיוֹת יְכוֹלִים לַהֲלוֹךְ וּלְהִתְגַּדֵּל מִיּוֹם לְיוֹם. וְעִיקָּר צַעַר גִּידּוּל בָּנִים הָיָה לוֹ לְיַעֲקֹב[15], מִדַּת רַחֲמָנוּת, הוּא הַמְגַדֵּל אֶת הַמִּדּוֹת לַה' יִתְבָּרֵךְ.

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה מ', י"א): "כְּרוֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה, בִּזְרוֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים, וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל". וְהִנֵּה "בְּחֵיקוֹ יִשָּׂא" כְּתִיב, – יִשָּׂאוּם לַה', כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב: "אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא".

וְעַל כֵּן אָמְרוּ חַז"ל: "אַל – לְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים" פֵּירוּשׁ: הַלְוַאי שֶׁיִּהְיֶה הֲלִיכַת הָאָדָם – בַּתְּפִלָּה הַנִּיתְּקָנָה לָנוּ

9. (עַל פִּי תְּהִלִּים קיט, מה: "וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה").

10. (רֹאשׁ הַשָּׁנָה יח, א).

11. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְנָתַתִּי לְךָ מְהַלְּכִים", בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (תּוֹרָה אוֹר ל, א וְאֵילָךְ). וּבְפָרָשַׁת שְׁלַח עַל פָּסוּק "וְעַתָּה יִגְדַּל" (לְקַמָּן שְׁלַח לח, ד). וְעַיֵּן עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע", בְּפִירוּשׁ "קוּמִי לְךָ כו' וּלְכִי לָךְ" (רְאֵה לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים יט, ד). וְעַל פָּסוּק "אֵלֶּה מַסְעֵי", בְּפִירוּשׁ "וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם" (לְקַמָּן מַסְעֵי צא, ג וְאֵילָךְ)).

12. (מְגִילָּה יז, ב. וּרְאֵה רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פֶּרֶק א הֲלָכָה ז. שֻׁלְחָן עָרוּךְ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן סִימָן פט סָעִיף א. וְשָׁם נִסְמָן).

13. (שַׁבָּת קיח, סוֹף עַמּוּד א').

14. (נוֹסַח בִּרְכַּת יִשְׁתַּבַּח).

15. (שַׁבָּת פט, ב: לְעָתִיד לָבֹא יֹאמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא . . לְיַעֲקֹב, דַּהֲוָה לֵיהּ צַעַר גִּידּוּל בָּנִים, אֶפְשָׁר דְּבָעֵי רַחֲמֵי עֲלַיְיהוּ).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מֵאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, וְאֵין צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ הֲלִיכוֹת אֲחֵרוֹת, כִּי הִיא טוֹבָה שֶׁבְּכוּלָּן, וְהַלְוַאי שֶׁיּוּסְפַּק לָהֶם.

וְהַיְינוּ "בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ": הֵם בְּחִינַת אָבוֹת אֲשֶׁר "בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ", בְּחִינַת מַחְשָׁבָה־עֲלָאָה, אוֹתִיּוֹת חֲקוּקִים, וְהָיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ בִּמְקוֹרָן וּמְקוֹמָן הַחֲקוּקִים שָׁם. וְעַל כֵּן, בָּהֶם יָכוֹל הָאָדָם לָבֹא לִבְחִינַת הִילּוּךְ כו', כִּי שָׁם הוּא מְקוֹם הַהִילּוּךְ לְמַעְלָה מַעְלָה.

אֲבָל מֵחֲמַת גַּשְׁמִיּוּת הַגּוּף לֹא תַעֲמוֹד וְלֹא תָקוּם הַחֲקִיקָה וְהַהִילּוּךְ הַזֶּה בִּלְתִּי שְׁמִירַת כְּלִי, אֲשֶׁר עַל יְדֵי כְּלִי זוֹ "תִּכּוֹן לָעַד"[16], עַל כֵּן נֶאֱמַר אַחַר זֶה (וַיִּקְרָא כו, ג): "וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ".

דְּהַגָּה, הַמִּצְוֹת הֵן רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה וְשַׁסַּ"ה לֹא־תַעֲשֶׂה. וְהִנֵּה הַשַּׁסַּ"ה לֹא־תַעֲשֶׂה הֵן לְהַפְרִיד אֶת הָרַע, אֲבָל רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה הֵן הַנִּקְרָאִים "אֵבָרִין דְּמַלְכָּא".

כְּמוֹ לְמָשָׁל אֵבֶר הוּא כְּלִי אֲשֶׁר בּוֹ נִמְשָׁךְ חַיּוּת מִמְּקוֹר הַחַיּוּת אֲשֶׁר שׁוֹרֶה בַּמּוֹחַ, כֵּן הוּא כָּאן – כִּי הַמִּצְוָה הִיא כְּלִי לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַנִּמְשָׁךְ מִ"פִּתִּימָא דְּכָל סְתִימִין" – לְמַטָּה, לְהַשָּׂגַת הָאָדָם הַשָּׁפֵל.

וְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְּלוּבָּשׁ בָּהּ הוּא הַנִּקְרָא (אֶסְתֵּר א, ז): "יֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ", אֵין־סוֹף לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְהוּא כַּוָּונַת הַמִּצְוָה, שֶׁהוּא לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה עַל יְדֵי כְּלֵי הַמִּצְוָה וְהַתּוֹרָה הַלֵּזוּ, וְהוּא לְשׁוֹן 'צִוּוּתָא' – לְשׁוֹן חִיבּוּר.

אַךְ הֵם נֶחְלָקִים לִכְלָלִים וּפְרָטִים רַבִּים, הֵן בַּתּוֹרָה וְהֵן בְּמִצְוֹת. כִּי הַמִּשְׁכַּת הַמִּקְרָא אֵינוֹ דּוֹמֶה לְהַמִּשְׁכַּת לִימוּד מִשְׁנָה אוֹ גְּמָרָא, הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת; וְכֵן בְּמִצְוֹת. וְעַל כֵּן נֶאֱמַר (אֶסְתֵּר א, ז): "וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים" – בְּהַמִּשְׁכוֹתֵיהֶם.

וּכְלָל הַכֹּל הוּא אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַנִּקְרָא "יַיִן", אֲשֶׁר בְּהִכָּנֵס הַיַּיִן יָצָא הַסּוֹד[17]:

וְ"הַיַּיִן" הוּא הִתְלַהֲבוּת אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַנִּשְׁמָר בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, "יָצָא" מֵעַצְמוֹ "סוֹד" – הוּא אַהֲבָה מְסוּתֶּרֶת, אֲשֶׁר תָּבוֹא לִבְחִינַת גִּילוּי, לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "מְהַלֵּךְ" הַנַּ"ל, לָשׁוּב לִמְקוֹרוֹ, הַגָּבוֹהַּ מִבְּחִינַת סוֹבֵב וּמְמַלֵּא.

וְתַכְלִית יְרִידַת אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא בִּכְדֵי לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ וְנִצּוֹץ כָּל אָדָם לְמַעְלָה, בִּבְחִינַת 'רָצוֹא וָשׁוֹב'. וְהַיְינוּ "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם" (פָּרָשַׁתֵּנוּ כו, יב): שֶׁאֲנִי בְּעַצְמִי אֶהְיֶה הַמְּהַלֵּךְ "בְּתוֹכְכֶם", בִּבְחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב, וְעַל יְדֵי זֶה (שָׁם): "וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים".

וְהִנֵּה, זֶהוּ מַאֲמַר הַכָּתוּב "וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ": דְּהַיְינוּ, עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת "תִּשְׁמְרוּ" אֶת הַ"יַּיִן הַטּוֹב"[18], הַנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה לְלֵב הָאָדָם, לִהְיוֹת "יוֹצֵא סוֹד" – אַהֲבָה מְסוּתֶּרֶת, לִהְיוֹת בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ מִיּוֹם לְיוֹם, לְמַעְלָה מַעְלָה.

וּבְלַעֲדֵי זֶה נִקְרָא "עוֹמֵד", וְטוֹב וְיָשָׁר הוּא בְּעֵינָיו, וְלֹא יָבֹא לִבְחִינַת בְּכִיָּה, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים קכו, ו): "הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה".

כִּי בִּבְחִינַת הֲלִיכָה יָבֹא לִבְחִינַת רַחֲמִים רַבִּים, לִבְכּוֹת בְּחַדְרֵי לִבּוֹ עַל רִיחוּקוֹ מֵאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאַחַר כַּךְ יָבֹא לִבְחִינַת "בֹּא יָבוֹא בְרִנָּה" (שָׁם), כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (דְּבָרִים כח, מז): "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל".

וְעַל יְדֵי זֶה "נוֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע" (תְּהִלִּים שָׁם), כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב: "וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא", וְיָבֹא לִבְחִינַת "עֵבֶר הַנָּהָר" – מַחְשָׁבָה־עֲלָאָה, הַמְיוּחָד בְּמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הַנִּקְרָא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל, כֵּן סוֹף דָּבָר הַנְּשָׁמוֹת יוּכְלְלוּ וְיִתְאַחֲדוּ שָׁם, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (וַיִּקְרָא יט, ב): "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ" – סוֹפְכֶם לִהְיוֹת קְדוֹשִׁים בְּוַדַּאי.

וְאַל יָקֵל אָדָם לְעַצְמוֹ אִם זַךְ וְאִם יָשָׁר פָּעֳלוֹ[19], לִהְיוֹת מַסְפִּיק אֶת עַצְמוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ תַּמָּה בִּבְחִינַת עֲמִידָה בְּמַדְרֵגָה אַחַת חַס וְשָׁלוֹם, כִּי לֹא תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה כָּזֹאת[20]! כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (שָׁם): "קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי", וְאַתֶּם עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "מִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ"[21], וְחוּצְבוּ, עַל כֵּן מוּכְרָח כָּל אֶחָד לָבוֹא לִבְחִינַת "קָדוֹשׁ", אֲשֶׁר שָׁם הוּא בִּבְחִינַת "הוֹלֵךְ וָאוֹר" (מִשְׁלֵי ד, יח) – בְּלִי גְבוּל, לְמַעְלָה מַעְלָה.

וְכָל זֶה עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הַכֵּלִים שׁוֹמְרֵי הַ"יַּיִן הַטּוֹב", כַּנַּ"ל, בִּכְדֵי לְהוֹצִיא הַסּוֹד.

וְאַחַר כָּל זֶה נֶאֱמַר (וַיִּקְרָא כו, ג): "וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם", דְּהַיְינוּ "וַעֲשִׂיתֶם אַתֶּם"[22].

16. (מִשְׁלֵי יב, יט).

17. (עֲרוּבִין סה, א: נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד).

18. ("וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב" שִׁיר הַשִּׁירִים ז, י).

19. (עַל פִּי מִשְׁלֵי כ, יא: "אִם זַךְ וְאִם יָשָׁר פָּעֳלוֹ").

20. (עַל פִּי יְשַׁעְיָהוּ ז, ז: "לֹא תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה").

21. (עַל פִּי קֹהֶלֶת ח, י).

22. (עַיֵּן בַּזֹּהַר בְּחֻקּוֹתַי, דַּף קי"ג, סוֹף עַמּוּד א'. וּבְ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם. וּבְהַרְמַ"ז שָׁם, בְּעַמּוּד ב'. וּבַזֹּהַר נָשֹׂא, קכ"ב, א').

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ" (וַיִּקְרָא כו, ד) – **מִמַּטָּה־לְמַעְלָה.**
"וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ" (שָׁם) **מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה.**

"וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי [..] **בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית**" (וַיִּקְרָא כה, כא), הַיְינוּ כַּוָּנַת כָּל בְּרָכָה: "**בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ**"[23]. :

23. (וְעַיֵּן בַּזֹּהַר תְּרוּמָה קס"ב, ב'. וּב"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם, מַעֲנֶיָן "אִם בְּחֻקֹּתַי". וּבְרִבּוֹת, שְׁמוֹת, פ', ב'. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פְּסוּק "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה").

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

(כב) **והענין** הוא כמו הנופל ברע גמור בפר"ע ממש ליל"ך בשרירות לבו בגאוה וחוצפ' בלי שום הרהור תשובה לפי שגם בעבודתו בתפלה רובו רע שלבו רחוק מה' ורק בפיו ושפתיו יכבד מן השפה ולחוץ וגם זה למען יכבד בעיני הבריות כמו למען שמי יכבד כו' לקנות שם להתייהר וכה"ג ועכ"ז לפרקי' יהרהר בתשובה ויכנע לבו ויפול פחד אלקי' בלבו כו' ויש בזה חלוקי אופני' שונים בתערובות טו"ר שיש בזה שיש שבחי' הטוב שבו עכ"פ בחיצוניות אמת כמו כי פנו אלי עורף ולא פנים שעכ"פ בבחי' חיצוניות ואחוריים לצאת י"ח עובד אלקי' בתו"מ ותפלה וצדקה וכה"ג רק שאין תוכו כברו שעיקר תוכו ופנימיותו בעניני גופו ותענוגי עוה"ז וז"ש (ישעי' כט, יג) בפיו ושפתיו כו' מצות אנשים מלומדה מצד טבע יהדותו כו' וזהו שמיעוטו טוב וגרוע מזה שגם מה שיעשה טוב קצת מעורב ברע ואינו אמת כלל כנ"ל ועכ"ז יש בו הרהור תשובה באמת לפרקים (וכך הוא בעוסקים בתו"מ כנ"ל שיש אוהבי' תו"מ בדרך טבע תולדה כו' ויש שהעיקר להתגדל ולהתפרנס כו') וכך הוא למעלה שהן ע"ש דנוגה דעשי' שרובו רע כו' שיודעים את רבונם ומכוונים למרוד בו ומורדים בפר"ע בהתנשאות וחוצפ' כמו אם תגביה כנשר כו' ולפרקי' יהיו בבחי' ביטול והכנעה לאלקות ותפול אימת' כו' ונמצא דשרש הראשון ליצה"ר ומ"ה דרע דק"נ דעשי' בבחי' האצילות הוא רק הרגשת יש ודבר מה כישות דהתלהבות האלקית שכולו טוב בבחי' הקדושה האלקי' לה' לבדו רק שהוא במורגש ברעש בבליטה יתירה שזהו רק גילוי הגסות וישות בקדושה זו (בל"א עש איז זייער בולט אן גיזעהען פאר אזאך שנק' אן שטעל) עד שיחזיק עצמו במעלה וחשיבות גדולה שאין בזולתו כו' אך אין בזה שום רע כלל רק שמחזיק טיבותא לנפשו בעבודתו ודרכיו זכים בעיניו מאד כו' רק בירידתו למטה יותר מסתעף מזה תערובת רע שהוא גסות הרוח ממש שנק' פירוד מאלקות עד שרובו רע בעשי' כנ"ל וכל זה אינו בא רק באמצעות ההתגלות דז' מדות דבינה במדות שבלב שנק' חו"ג המגולים שיש שם שרש למדות דק"נ בחי' תערובת דעה"ד טו"ר כמו אוי"ר המורגשים שבא מן ההשגה החיצוניות שיש מי שמשיג ויש מי שאוהב כו' ע"כ יוכל לימשך הגסות והפירוד ממש מזה כנ"ל אבל בבחי' החו"ג הסתומי' בפנימית בינה שמתאחדי' עם עצמות אלקות שבפנימית ההשגה שנק' עומק המושג שנכלל באין דנקודת חכ' בבחי' ראי' מקרוב שם אין שרש כלל להיות הגסות וישות בהרגשת עצמו כי הוא בבחי' ביטול עצמי מצד עצמות אלקות עד שאינו מרגיש גם הביטול כלל וכלל וכמ"ש משה ונחנו מה מה בעצם ששם שורה אור א"ס שהוא פנימי' אבא בפנימי' אימא (בשער הנ') וע"כ הגם שהיה משה בגוף גשמי לא הי' נרא' בבחי' יש נפרד כלל כמ"ש פא"פ אדבר בו כו' וכתיב אשר ידעו ה' פא"פ כאשר ידבר איש כו' בלא ביטול הגשמי משא"כ שאר הנביאים שהי' בהם הפשטת חושי גופם עד שנגלה להם הנבואה (וכן אברהם אמר ואנכי עפר ואפר ממש גם בהיותו בגדולה ועושר וכל טוב העוה"ז לפי שהיו האבות מרכבה כו' ועכ"ז יצא מהם ישמעאל ועשו פסולת החו"ג דקדושה רק יעקב איש תם שהי' שרשו בפנימית החכמה ופנימית הכתר כידוע דמשה מלגיו בבחי' הדעת ויעקב מלבר בבחי' הת"ת דהיינו דת"י שעולה לפנימית הכתר) אך שהטעימן לאבות מעין העוה"ב שיהי' גילוי עצמות אלקות במורגש בגופי' ובחיו' גשמי וכמ"ש ונחי' לפניו ואין בזה שום התחלקות ופירוד כלל כמ"ש להנחיל אוהבי יש (וכה"ג א' ויחזו את האלקי' ויאכלו וישתו כו' וכסעודה דשבת שנק' סעודה דע"י כסעודת לויתן כו') וגם מעין זה היה בדוד המלך שהי' מפזז ומכרכר כו' בהגשמת היש והי' בזה תכלית הביטול וכמ"ש ונקלותי כו' והייתי שפל כו' והגם שהי' מלך ישראל בהתנשאות היש היה בהתנשאו' זו תכלית השפלות וא' כי עני ואביון אני כו' וכה"ג ובזה יובן ג"כ מה שלכאורה נראה ליש ודבר מה שדוד משבח א"ע בכל דבריו בס'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תהלים שלבבו טוב ונאמן ואוהב תו"מ בכל לבו כו' כמו צמאה לך נפשי כמה לך בשרי כו' ובאשרי תמימי דרך כו' כל דבריו הם איך שאוהב התו"מ כמו מה אהבתי תורתך כו' לפי שהוא בבחי' מל' עלמא דאתגליא בחי' יש ואין זה בחי' יש נפרד כלל כמו משיח ב"ד שנא' בו וגבה מאד ויהי' בתכלית הביטול כמשה שהי' עניו מכל האדם כו' וע"כ א' שלח נא כו' אף שהי' בשליחות זו מצוה רבה לגאול לישראל וליתן להם תורה ומצות כו' וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - ענין ההלל

אלא שעדיין יש בזה מקום עיון, והוא כי לכאורה אין מהמשל דומה לנמשל כי במשל באדם שהמדות ישנם בו בכח לעולם ע"כ ע"י ההילול והשבח יצאו מההעלם אל הגלוי אבל למעלה בא"ס ב"ה מאחר שהוא פשוט בעצמו בתכלית הפשיטות איך ע"י ההילול יתהוו הוי' מחודשת הרי נת"ל שפעולת ההילול הוא להוציא מהעלם לגילוי בלבד ולא לגרום התחדשות אמיתי, וכדי להבין זה יש להקדים מתחלה להבין מה שאנו מוצאי' בספרי הקבלה שיש י"ס הגנוזות במאציל כמ"ש בפרדס בשם הגאונים, וזה יפלא לכאורה שהרי א"כ נתת בו ח"ו הרכבה גדולה כזאת מי"ס ואע"פ שתירץ שם הפרדס באמרו שענין גנוזות אין הענין שי"ס אלו דאצי' נמצאי' בו אלא שרשם בלבד, הנה אין הענין כמשל שלהבת הקשורה בגחלת כן יהי' ערך הרצון והחכמה דאצילות לגבי עצמות א"ס ב"ה שהרי השלהבת ישנה במציאות בהעלם בגחלת ממש, ובעצמות אור א"ס לא יורכבו הרצון והחכמה גם בהעלם מאחר שהוא פשוט בתכלית הפשיטות, וגם מה שהמשיל שם הפרדם משל יותר דק אמר כמו אבן החלמיש שמוציאי' ממנו ניצוצות ע"י בטישת ברזל בו שאין לומר שהניצוץ הי' מהותו ממש בהחלמיש אלא שיש בו כח חום לבד כו' ע"ש, גם זה אינו משל אמיתי לומר שכמ"כ יש העלם כח ושרש הי"ס בא"ס שהרי גם שאין מהות הניצוץ בהחלמיש מ"מ יש שם כח החום שהוא מקור הניצוץ ומוגדר ג"כ בגדר מיוחד כמו הניצוץ ששניהם ענין החום אלא שזה דק יותר מזה והוא כמו מתיקות שבתפוח הנולד ממזל המכה בו ואומר לו גדל שגם במזל יש רוחני' המתיקות ועניינו כמשל מתיקות שבהשכלה או בשמיעת כלי זמר ולכן לכל עשב יש מזל מיוחד לפי שמהות המזל מיוחד כפי מהות אותו העשב ממש אלא שהוא דק ממנו אבל משונה הוא ממהות הראוי לעשב אחר כמו שהעשבים עצמן משונים זמ"ז וכמ"ש בענין מצות נ"ח פרק א' בשם ס' שערי אורה, וככה ממש הוא משל החלמיש לגבי הניצוץ, ומובן מזה שא"א לומר כן על א"ס ב"ה לגבי הי"ס שיהי' הי"ס גנוזות בו ממש ויהי' ענינם כמו עד"מ המתיקות שבמזל שגבוה מאד נעלה ממתיקות שבתפוח ככה י"ס הגנוזות בו יהיו ענינם למעלה מעלה ממדרגת הי"ס דאצילות, ולפ"ז הי' נכון ענין ההלל והשבח להמשיך י"ס הגנוזות לגילוי בי"ס דאצילות כנ"ל, אבל באמת זה אינו שהרי לפי משל הנ"ל הרי איך שיהי' הי"ס הגנוזות נעלי' ממהות הי"ס הגלוי' עכ"ז הם מוגדרי' ג"כ בגדר מיוחד כל א' נבדלת מזולתה כנ"ל מהתחלקות המזלות ממש כהתחלקות העשבים אלא שהוא בדקות כו', וא"ס ב"ה הוא פשוט בתכלית הפשיטות ואין בו גדר מיוחד שתאמר כי הוא זה ח"ו כ"ש וכ"ש שיהי' בו התחלקות י' כחות ח"ו אבל באמת ענין מציאת י"ס הגנוזות הוא בדרך נפלאה יותר מזה, והוא שהם עד"מ קריאת שם בלבד וזהו שאמר בזהר דכל אורות הנאצלים הם רזא דשמיה לבד וכן בע"ח מבואר דכל התהוות נאצל אינו אלא בבחי' שמות דע"ב ס"ג וכו' כי הנה השם יש בו איזה הארה מהעצם ולא שהוא הסכם לבד והראי' לזה ממה שמצינו באדה"ר שניסהו הש"י אם יש בו חכמה לקרות שמות לבהמות וחיות ועופות וכתי' וכל אשר יקרא לו האדם זה שמו ר"ל שכיון לאמיתת שמות שלהם כמו שצריך להיות באמת ואם היה השם הסכם לבד מה שייך לומר כיון או לא כיון, א"ו שהשם הוא מכוין לפי העצם שכך צ"ל שמו, למשל הדוב ראוי שיקרא דוב והארי ארי וכו', ומ"מ לא שהשם הוא חלק מחלקי הנפש כמו השכל והמדות או מודו"מ שהרי כשהאדם לעצמו א"צ לשם כלל וכך יהי' שלם במהותו אם קראו לו שם או שנזדמן שלא קראו לו שם כלל, וכל עיקר פעולת השם הוא רק שעל ידו יפנה לקוראו והוא כמו בית

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יד לכלי שעל ידו יקחו הכלי אבל אינו שייך לעצם הכלי כלל כך אין להשם יחס במהותו לגבי מהות העצמות כנראה בעליל שאין ערוך ג' אותיות א' ד' מ' שבשם אדם לגבי מהותו ועצמותו של האדם ושכלו ומדותיו כך עד"מ הארת החיות שהוא ית' מאיר וממשיך ממנו להוות הי"ס אינו ממהותו ועצמותו ח"ו שאינו מערכם כלל ואינו מתחלק לחלקי' ח"ו עד שתאמר בעצמותו י"ס חס וחלילה, אלא הארה שאינו מערך עצמותו וכלא ממש חשיבי' כדוגמת השם וזהו ענין השמות ע"ב ס"ג שהם מקור החיות להתהוות י"ס באצילות, ועתה יובן ענין י"ס הגנוזות לא שהם גנוזות בעצמותו כשלהבת הקשורה בגחלת או אפי' כהניצוץ בחלמיש וכמתיקות הפרי בהמזל או כגלוי השכל בכח המשכיל שמהות הגלוי יש ממש בהמקור והוא בחי' התהוות יש מיש, אבל כאן אינו כן שמהותו ועצמותו ית' פשוט בתכלית הפשיטות ולא תערוך אליו הי"ס דקמי' ספי' חכמה דאצי' ודומם גשמי שוי' ממש כמ"ש כולם בחכמה עשית, הנה השוה החכמה לעשי' וכמו שהוא ית' רחוק מגדרי הגוף ואע"פ שמהוה הגוף כך הוא רחוק מגדר בחי' חכמה שמהוה אותה, אלא שלאחר שעלה ברצונו הפשוט ב"ה להוות הנאצלים היינו עולם האצי' האציל תחלה ענין השמות שיהי' הוא ית' נק' בשם ע"ב להיות שם זה שאינו ערוך להעצמות כנ"ל במשל מקור ושרש להתהוות החכמה באצילות וכן שם ס"ג בבינה, ושמות אלו הן הן הנקראי' י"ס הגנוזות להיותם שרשי' לי"ס דאצילות, וע"פ הקדמה זו יובן ג"כ ענין ההלל והשבח לבורא ית' כי כשאנו קוראי' אותו ית' חכם הרי בזה אנו מעוררים אותו השם שהוא מקור להתהוות החכמה ומהוה ומאיר עי"ז באור החכמה דאצילות ביתר שאת ויתר עז וכן ע"י שאנו קוראי' אותו חסיד מעוררים אותו השם שהוא מקור להתהוות החסד ומאיר עי"ז באור החסד דאצי' ביתר שאת, וכן בכל השמות, והוא עד"מ מקריאת שם חכם באדם התחתון שעי"ז מעוררים העלם כח חכמתו אל הגילוי בקריאה זו שאנו קוראים אותו חכם הגם שבאמת אין המשל דומה לנמשל שהאדם חכם בהעלם כנ"ל, אבל מ"מ גם שלמעלה אין בחי' חכמה גם בהעלם עכ"ז מאחר שע"י השם הוא מהוה החכמה, א"כ בזה המשל הוא דומה במה שיכולים לעורר את כח העלם חכמה שבו אל הגלוי בקריאה זו, ונמצא שקודם שקראוהו חכם לא היה יודע בעצמו מחכמתו עם שהיתה בהעלם אך שעוררו את מה שהי' בהעלם בו וכאילו עתה נעשה חכם בקריאה זו, כמ"כ למעלה שע"י קריאת שם שאנו קוראי' אותו חכם חסיד ככל השמות שבאו בתורה מעוררים להיות המשכת השם מהעצמות להיות החכמה או החסד ועד"ז בשאר כל הנאצלים הנה שרשם הוא שמות של העצמות כנ"ל, באופן שקודם הקריאה הי' פשוט בתכלית הפשיטות שגם בהעלם לא ימצא בו מציאות מקור אורות הנאצלי' וכנ"ל ומ"מ ע"י ההילול וקריאת השם ממשיכי' השם לידי גילוי להוות הע"ס, מאחר שכך היא סדר התהוותם ונמצא מובן שענין הפעולה של ההלל למעלה הוא ממש כדוגמת ההילול שמשבחי' את האדם עד"מ שאותו השבח שבו משבחי' אותו מעוררי' אותו לידי גילוי אלא שבזה אינו דומה שבאדם הוא גילוי ההעלם לבד כי אילו לא הי' בו החכ' בהעלם לא הי' מועיל השבח כנ"ל כי בזה שיקרא עצמו חכם לא יועיל ולא כלום להמציא השכלה אילו אינו חכם בעצם, משא"כ למעלה עם שהוא בעצמו למעלה מעלה מגדר החכמה הנה בקריאה זו שנק' חכים די להוות החכמה כי הוא א"ם וכל יכול א"כ ע"י קריאה שאנו קוראים אותו חכם מעוררי' שיקרא כן עצמו חכם ובזה יהוה החכמה עם שבעצמותו הוא למעלה מהחכמה ולא שהוא גילוי העלם העצמו' ח"ו כי העלם העצמות נשגב לבדו למעלה מעלה ממדרגת החכמה כנ"ל בענין כולם בחכמה עשית אלא שע"י שנק' חכים מהוה החכמה וכן שאר כל הי"ס, והגם שאמרו הגאונים ל' גנוזות (י"ס הגנוזות) דמשמע שנמצאי' בו בהעלם אין ר"ל שנמצאי' בעצמותו ממש בהעלם כמו מציאת החכ' בנפש בהעלם שהו"ע אמיתי מצד עצמה ותכונתה, חלילה לחשוב כן למעלה, אלא שזה נעשה ע"י הקריאה והעלא' מ"ן, וכמו שהגילוי מן ההעלם נעשה ע"י העלא' מ"ן, כמ"כ גם ההעלם נעשה באותו פעם מן עצמות הפשוט ולכן נאות לזה המשל מקריאת שם ולא שארי משלים כמו הגחלת וחלמיש וכח המשכיל או המזל הנ"ל כי בכולם הגילוי נמצא בהעלם ממש גם מקודם כאשר נת"ל משא"כ משל השם שהרי שמו של אדם אינו כ"כ גם בהעלם בו קודם שיקראוהו (משא"כ הרצון והחכמה) ומ"מ ע"י שיקראוהו יפנה לקוראו, כן עד"מ יהי' המשכות שמות העליונים מן העצמות להקרא רב חסד בחסד דע"י ועי"ז מתהוה החסד דע"י בגילוי וגם בהעלם העצמו' נק' אז כן, ונמצא מובן שדוגמת התעוררות ההעלם למטה באדם ה"ז למעלה ענין י"ס הגנוזות (ר"ל שאינן כמו ההעלם עצמו באדם אלא כמו ענין התעוררות ההעלם לגילוי באדם כך הוא ענין גנוזות למעלה, כי בעצמו' ההעלם לא יתכן גנוזות כנ"ל אלא ע"י קריאת שם דוקא):

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

אוסרי לגפן

וגם יש לפרש ותחלימני ל' חלום שעי"ז בא החיזוק והבריאות וזהו שעי"ז והחייני, וכמ"ש בפ' נצבים אם יהי' נדחך כו' עד למען חייך, ולכן החלום סימן יפה לחולי, וזה הי' רמז השינה של חוני המעגל ע' שנה שהראו לו התועלת שיהי' מזה צדיק כתמר יפרח כו' דסליק לע' שנין כו'. גם בתרגום יונתן ע"פ היינו כחולמים היך מרעיא דאתסיין, והיינו שע"י החלום בא הרפואה כו' והיינו כשיוצא הפסולת כנ"ל יתחזק הכוחות ומתנקים מכל פסולת כו'. ומזה יובן למשכיל על ענין הטרדא העצומה במו"מ כל היום שטרדות אלו נמשכים מעולם התהו כי הטרדא הכל בדברים שנפלו בשה"כ כו' וכשמתפלל אח"כ מתברר הטוב מהרע והפסולת נפרד ע"י הטרדא כו' ולכן יומשך מזה חיזוק בתפלה בחילא יתיר ועמ"ש מזה ג"כ בת"א פ' נח בד"ה מים רבים לא כו'. גם מזה הטעם לפעמים נופלים על האדם מח' זרות אף שלא הי' לו רצון אליהם כו' וכשדוחה אותם וניעור מן החלומות שהם מח"ז הנ"ל מזה יבוא לו חיזוק, ואמנם דוקא כשחוזר וניעור מן החלומות וההבלים כו', עד כאן דברי אאזמ"ו רבינו ז"ל. וההתבוננות היא שהרי כל הטרדות הוא בדברי' גשמיים והרי אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר גדל, וגבוה מעל גבוה שומר עד שכולם מקבלי' מבחי' מלכותך מלכות כל עולמים, וכתי' ואתה מחי' את כולם, ובנשמות כתי' וירם קרן לבנ"י עם קרובו אשר מזה יתעורר לבוא לבחי' אהבה ותשוקה לאוא"ס ב"ה עצמותו ומהותו כו'.

ובמ"א ביאר רבינו ז"ל שהחלומות שרשם מעולם התהו מבחי' עגולים כו' ויוסף שהי' פותר חלומות הוא המתקן מתהו לתיקון, וע"כ א"ש שע"י החלום יבא לבחי' ותחלימני כי אורות דתהו היו גבוהים מאד רק שנפלו הכלים ונשברו כו' אבל כשמתתקנים בימי החלום אזי נמשך מזה ריבוי אור בעולם התיקון כו'.

ומב"ז יובן ענין החולם על הה"א, שמבחי' אני ישינה בגלותא דמצרים והיינו בחי' כחולמים יומשך בריאות וחוזק ולא תקרא עוד חולי ח"ו, וכמ"ש רפאיני ה' וארפא כי מקור החולי מתערובות עה"ד טו"ר דק"נ ועז"נ והסירותי מחלה כו' והסירותי סתם י"ל כענין יכפר ולא נא' מי כו'. ולכן על אבן אחלמה הי' חקוק עליו נפתלי שכתי' בי' נפתלי אילה שלוחה שפי' בזח"א ויחי דרמ"ו דאשתלח מאתר עמיקא עילאה, שהוא כתר שזהו כעין נקודת חולם, וכשיסיר המחלה אזי יקויים להיות בלע המות לנצח כו' וכמארז"ל נעקר יצה"ר מן העולם אין אופל וצלמות בעולם. וע' בס' קה"י בערך חולם כ' שהוא ת"ת דא"ק שמהן נעשה כתר דנקודים כ"כ בע"ח שער נקודים פ"ג, ובזה מתורץ מה דמבואר ברע"מ פנחס דרמ"ז ע"ב דחולם הוא כתר, ובזהר וכהאריז"ל דנקודת חולם הוא בת"ת, ולפי הנ"ל שניהם אמת שהוא מבחי' ת"ת דא"ק ויורד לכתר דנקודים ומשם לכל הכתרי'. וע' בערך חלום הביא משער הניקוד למהר"י גוקיטלייא שסוד חלום הוא התנוצצות, ובחי' כתר נקודת חולם, ולפי כח ההתנוצצות מאצי' נקודת חלום כך יהי' חלומו אמיתי, אם מעט יהי' מיעוט חלומו קיים וע"ש שהאריך.

נמצא נתבאר כי חולם ההי"ן מורה על תוספת היודי"ן שבתי' אוסרי ובתי' בני שלע"ל ביום ההוא יהי"ה היינו שיהי' ב"פ י"ה ויתעלה ה' אחרונה דש' הוי' לקבל מבחי' יו"ד כמו ה' ראשונה שזה"ע ברוך כו' מן העולם ועד העולם כנ"ל.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

כי מראש צורים אראנו כו', ש"פ בלק, תער"ג

קנב) **והענין** הוא דהנה החוקרים אומרים שלמעלה לא יש בחי' המדות כלל, דהרי המדות הן התפעלות שמתפעל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בחסד וכה"ג כו', ולמע' אינו שייך ענין ההתפעלות כו', וע"כ או' שלמע' הוא רק פעולת החסד או פעולת הגבו' אבל עצם המדות דחו"ג לא יש למע' כו'. והנה הנחה שלהם הוא אמת בצד א' ובצד א' אינו אמת, דזה אמת שלמע' המדות אינם בבחי' התפעלות כו', אבל מ"ש שלא יש בחי' המדות למע' רק הפעולה כו' א"ז אמת דיש מדות למע' מדת החסד ומדת הגבו' כו', ואדרבה הן תמיד בבחי' התגלות להתחסד ולהתרחם גם בעת שאינם פועלים פעולת החסד והרחמים כו', כי עצם המדות למע' אינם מצד התעוררות הזולת כ"א מצד שלמות העצמות כו', וע"כ הן תמיד בבחי' התגלות גם כשאינם פועלים פעולת החסד כו', ובחי' מדות העצמי' הן מצד בחי' החכ' שהם בבחי' אחדות כו', וזהו המבו' במ"א דכשם שהוא וחכמתו א' כמו"כ הוא ומדותיו א' דהעיקר הוא מצד המדות שבחכמה (שזהו עיקר האצי' מה שמבחי' החכ' דוקא כו' וכמ"ש במ"א וית' בסמוך), שהם בבחי' אחדות ממש כו'. וזהו ההפרש מה שהחכ' היא ראשית ההשתל' ומה שבינה היא מקור ההשתל', דמה שבינה היא מקור ההשתל' הוא שהעו"ע הוא באופן כזה להיות בבחי' מהות נבדל ומה שנמשך מן העילה אינו כמו העצם כו', משא"כ מבחי' החכ' אינו נעשה בבחי' מהות נבדל והאור הוא כמו העצם כו'. וזהו דאי' במאו"א דבינה הוא בחי' קו המדה ונק' משחתא שנותנת מדה וגבול לז"א, והיינו להיות בחי' הבינה היא מקור ההשתל' להיות בבחי' מהות נבדל, ע"כ היא בבחי' קו המדה להיות בחי' ההגבלה בהמשכת האור ממדרי' למדרי' עד שבמדרי' התחתונות אין האור מאיר בגילוי כו', משא"כ בחי' החכ' היא למע' עדיין מקו המדה דס' השתל' העולמות ונמשך האור בכל המדרי' בגילוי כו', וזהו שהחכ' היא עיקר האצי', וכנודע דבינה הוא בחי' ברי' שבאצי' וחכ' בחי' אצי' שבאצי' כו', שמצד בחי' החכ' מאיר האור והגילוי בכל המדרי' דאצי' עד גם בבחי' המל' מאיר האור גם בה"ס האחרונות שבמל' כו'. וזהו דהמילוים דד' שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן הנה ש' ע"ב הוא במילוי יודי"ן דבכל אות מהד' אותי' יש בו יו"ד כו', ובשם ס"ג (שהוא בבינה) האותי' י"ה הן במילוי יו"ד ואות וא"ו הוא במילוי אל"ף, דאות אל"ף הוא ב' יודי"ן וקו באמצע, דהיו"ד שלמע' הוא בחי' החכ' והיו"ד שלמטה מהפך פניו שזה מורה על הצמצום והוא שהאור אינו מאיר בגילוי כו', והיינו דבחו"ב מאיר גילוי אור כו' (וזהו שגם בבינה נא' ונהר יוצא כו' וכמ"ש במ"א). ובוא"ו שהו"ע המדות האור הוא בבחי' צמצום כו', וע"כ נעשים המדות מבחי' הבינה בבחי' מהות נבדל כו', וש' מ"ה הוא במילוי אלפי"ן ושם ב"ן במילוי הה"ן דהה' אחרונה הוא בחי' מל' כו', אבל בשם ע"ב גם בה' אחרונה הוא מילוי יו"ד כו', והיינו דמבחי' החכ' הוא שמאיר האור בכל הספי' כו', וכ"ז הוא מפני שהאור הוא מעין העצם כו'. וזה הי' ההמשכה של האבות שהמשיכו בחי' ישסו"ת והעיקר בחי' מדות שבחכ' כו', והגם שנת"ל פקל"ז דישסו"ת הן בכלל בחי' בינה היינו להיותם בחי' הארה לבד (לא המשכה עצמי' כו') אבל מ"מ ה"ה בבחי' פרצוף המוחין, ובפרט בחי' המדות שבחכ' שעי"ז נמשך גילוי אור כו', וז"ש וארא אל אברהם כו' באל שדי, ונת"ל פקמ"ב שהאבות המשיכו ממקור ההשתל' למע' מבחי' קו המדה והיינו שהמשכה שלהם הי' מבחי' החכ' שנק' ראשית ההשתל' כו'. דהנה ההמשכה שמבחי' בינה מקור ההשתל' הוא ע"פ מא' קו המדה כו', והיינו דכללות האור הוא שלא כמו העצם כו', ואופן המשכתו הוא שבא במדה וגבול ע"פ מא' קו המדה בס' השתל' העולמות שבבחי' מל' אינו מאיר גילוי אור והוא בבחי' חסרון האור כו', דמשו"ז יכול להיות יניקת החיצונים שעי"ז נעשה ההעלם וההסתר ביותר כו', וכמשנת"ל שם, אבל האבות ע"י עבודתם המשיכו מבחי' החכ' ראשית ההשתל' שמשם ההמשכה שלא ע"פ מא' קו המדה ונמשך הגילוי בכל המדרי' גם בה"ס אחרונות דמל', וממילא א"א שיהי' יניקת החיצונים מבחי' המל' וכמשי"ת, וגם פעלו עי"ז שיהי' גילוי אלקו' גם למטה כו', והיינו שהאבות המשיכו גילוי בחי' אצי' שזהו מבחי' החכ' שנמשך ומאיר האור בכל המדרי' דאצי' ונמשך הגילוי גם למטה ע"י בחינת מל' דאצי' כו'. וזהו ג"כ ההפרש בין הכריתות ברית דנח להכר"ב דאברהם, דכר"ב דנח הי' מבחי' יחוד חיצוני דאו"א וכר"ב דאברהם מבו' במ"א שזהו בחי' יחוד פנימי דאו"א, ולפי המבו' כאן ג"ז הוא בחי' יחוד חיצוני דאו"א, רק ההפרש ביניהם דכר"ב דנח הי' על קיום העולם כו', דבתחלה הי' השחתת העולם והכר"ב עם נח הי' שיהי' קיום העולם כו', דההמשכה היא מבחי' בינה בחי' ברי' דאצי' להיות בחי' העולמות כמו שהן ע"פ מא' קו המדה כו', אמנם הכר"ב דאברהם הי' ע"ז שיהי' גילוי אלקות בעולם כו', והיינו ההמשכה מבחי' חכ' בחי' אצי' שבאצי' שההמשכה היא למע' מקו המדה הנ"ל שנמשך גילוי האור גם במל' ונמשך הגילוי למטה כו', וע"ז הי' הכר"ב שיהי' גילוי אלקו' בעולם כו'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

בסוכות תשבו, שמע"צ תרפ"ט

מג) **והנה** כ"ז בהגילוים דאוא"ס ב"ה דגם בחי' סוכ"ע הוא ג"כ בחי' גילוי אוא"ס ב"ה, אבל עצמות א"ס הוא שאינו מושג כלל בשום השגה דלית מתב"כ שאינו שייך שם השגה כלל, וכמ"ש באד"ר תלת רישין אינון מו"ס וגולגלתא ורדל"א, מו"ס נק' פלא שסתום ונעלם ומ"מ ה"ה מקור או"פ היינו מקור החכ' שאפס קצהו מושג ויכול לבא לידי השגה וכן גולגלתא הוא בחי' סוכ"ע שנק' פלא ומ"מ אינו נפלא לגמרי מהעולמות ושייך בזה ידיעת השלילה עכ"פ שזה בבחי' ההפלאה דאוא"ס, אבל רדל"א הוא בחי' רישא דלא ידע ולא אתידע כלל היינו שאינו בבחי' מהות ידוע בעצמו וממילא לא אתידע כלל היינו שסתום ונעלם שאינו שייך שום השגה כלל, וכמ"ש האריז"ל בספרא דצניעותא ודע דההוא רישא דלאו רישא אשר שם חביון עוז העצמות הוא עצמו אינו מושג מה שיש בו, וזהו פי' דלא ידע ולא אתידע מה דהוה ברישא דא כביכול כאדם שאינו משיג מהות הנשמה שבו, ונת"ל בענין ידיעת הנפש הגם שאנו יודעים ברור בהשגה גמורה שיש בנו נפש ואשר הוא העיקר מ"מ הנה ידיעתינו בו הוא רק בדרך ידיעת מציאות המציאות בלבד, ומכש"כ להבדיל הבדלות אין קץ בעצמות א"ס ב"ה שאינו מושג כלל בשום השגה, דאינו שייך שם שום ענין השגה כלל, וזה נורא תהלות שיראים להללו, דהילול ושבח שייך במקום ששייך השגה אפי' השגה במקצת עכ"פ כמו בהגילוים דבחי' מו"ס ובבחי' גולגלתא, אבל עצמות א"ס שאינו שייך שם השגה כלל ה"ה נורא תהלות שיראים להללו, וזהו קישור וחיבור הג' עניני' נורא תהלות אדון הנפלאות המחדש בטובו כו' דהמחדש בטובו הוא בחי' ממכ"ע ובחי' התהוות העולמות דעלמין דאתגלין שזהו בבחי' התחדשות כו', ואדון הנפלאות הוא בבחי' סוכ"ע שנתהוו מזה עולמות שבבחי' פלא והן עלמין סתימין דלא אתגלין, וגם זה הוא בחי' עשי' לגבי עצמות א"ס שעז"א נורא תהלות שיראים להללו, אבל זהו ממדת טובו וחסדו ית' דנורא תהלות הוא אדון הנפלאות שעושה פלא שהם התהוות העולמות דבחי' סוכ"ע ובשרשו הוא מה שעלה ברצונו ית' לגלות עצמותו כבי' בעצם האור והגילוי להיות המחדש בטובו שיהי' התהוות העולמות בבחי' התחדשות דוקא ע"י הצמצום וגילוי אור הקו בכדי שהנבראים יוכלו לקבל את האור והגילוי ויהי' שייך ענין העבודה דזהו מה שאמרתי ונעשה רצוני דרצונו ית' יהי' נעשה בקיום מצות מעשיות, וזהו עד עשרים אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה דעשרים אמה הם ע"ס דיושר וע"ס דעיגולים, דבסוכה צ"ל ב' הענינים דפנות הסוכה (ממכ"ע) וסכך הסוכה (סוכ"ע) והישיבה בסוכה צ"ל בצל הסכך ולא בצל הדפנות ועד עשרים אמה אדם כו', לפי שגם בסוכ"ע שייך השגה במקצת עכ"פ ידיעת השלילה, אמנם איך אפ"ל ישיבה במקיף היינו המשכת העצמות בדברי' גשמי' לעשות את הגשמי' כלי לאלקות הנה ע"ז אמר כי בסכות הושבתי, הושבתי בעצמותו לפי שכך עלה ברצונו ית' להיות נח"ר לפניו ית' כד אתכפי' סט"א ואתהפך חשול"נ שיאיר אור ה' א"ס ב"ה במקום החשך והסט"א של כל עוה"ז כולו, ולהיות כי בסכות הושבתי לכן יש בכח נש"י לישב בסוכה, והישיבה בסוכה הוא שבעת ימים להמשיך האור במדות דוקא דעי"ז הוא מה שהגשמיות נעשה כלי לאלקות והיינו דעבודת המוח אינו מספיק וצ"ל עבודת הלב בכדי שיהי' עבודה, וזהו למען ידעו דורתיכם דזהו תכלית ועיקר הכלי והיינו שבירת המדות תקיפים להיות כי גם כל האזרח בישראל בהגילוי דלעתיד ישבו בסכות שהוא ע"י העבודה דעכשיו, והנה בחה"ס הוא זמן שמחתנו דזהו אחר העבודה דר"ה עשי"ת ויוה"כ הנה בחה"ס הוא הגילוי דימין העליון ית' דידן נצח להאיר אור לעשות את הגשמי כלי לאלקות והוא המשכת השמחה על כל השנה.

קיצור. עצמות א"ס אין שייך בו השגה כלל, דלא ידע ולא אתידע, וזהו נורא תהלות עצמות א"ס, אדון הנפלאות סוכ"ע עלמין סתימין דלא אתגלין, המחדש בטובו ממכ"ע עדאת"ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

שמיני עצרת ושמחת תורה תרצ"ד – בסעודה

ד. בשמחת תורה תופסים הכל ב"עץ חיים" של ספר תורה, ויוצאים בריקוד עם התורה. קטן וגדול, תלמידי חכמים ואנשים פשוטים, כולם נבלעים בשמחת התורה, כולם אחוזים היטב יד ביד בחיבה גדולה באהבת אחים.

כל העולם קורא לעמודי העץ שסביבם גלולות יריעות ספר התורה בשם "עץ חיים". לכאורה, הרי תורה היא חכמה ודעת, והיו צריכים לקרוא לעמודים שסביבם גלולות יריעות ספר התורה בשם "עץ הדעת", ולמעשה קוראים להם "עץ החיים". זאת משום שהתורה היא "עץ חיים היא למחזיקים בה[1], כשמחזיקים בעץ החיים - חיים. בדעת בני אדם קיימים הבדלים, זה בר דעת גדול יותר וזה בר דעת קטן יותר, ואילו בחיים אין הבדלים, מי שמחזיק עצמו ב"עץ החיים" של תורה - חי.

בשמחת תורה נאחזים אנשים ב"עץ החיים" של ספר תורה ומשליכים עצמם אל תוך ריקוד התורה, רוקדים עם התורה ומשמחים את התורה.

ברם, בשעת השמחה יש להתבונן: אכן, שמחים אנו בשמחת תורה, אך האם התורה שמחה בנו? לנו יש קורת רוח מן התורה, אך האם התורה מרוצה בנו?

בגשמיות הרי אפשר לקחת חפץ מבלי לחשוב אם החפץ רוצה או לא רוצה שיקחו אותו. לקיחה כזו נקראת לקיחה בזרוע, ולקיחה בזרוע אין שמה לקיחה. במצב כזה אין פירוש הדבר שלקחו את החפץ, כי־אם שאנסו אותו. כך הדבר גם בגשמיות, כל־שכן שבענינים רוחניים ודאי שלקיחה בזרוע איננה לקיחה.

אנחנו משמחים את עצמנו עם התורה, אך האם התורה משמחת את עצמה בנו? בפועל אמנם צריכים לרקוד עם ספר התורה ולהיות בשמחה גדולה, אלא שיש להתבונן האם התורה שמחה בנו? והתבוננות זו יוצרת התעוררות של החלטה טובה בקבלת עול מלכות שמים, לעשות קביעות בלימוד התורה וסדר עבודה על כל השנה.

ישנם אנשים שכאשר מגיע חג שמחת תורה, הם משתלהבים בשמחת התורה. ודאי נעשה הדבר מתוך רגש של אמת, שהרי אז מתגלה בהם הנקודה, הלב שמח לראות כיצד הם משמחים את עצמם בשמחת התורה. התעוררות זו יש להביא בעבודה בפועל, לקבוע עתים לתורה ברבים בכל השנה.

1) דברים כג, ו.

~ אגרת קודש מהרבי הריי"צ לבתו הרבנית חיה מושקא נ"ע ~

תרגום מאידיש

חלק י"ב

מגודל רוגזו, שכח ר' מרדכי שעדיין לא אכל במשך היום. דרכו היתה לצום בכל יום מימי הסליחות, ורק לאחר הדרשה שהיה אומר אחר מעריב, היה שובר את הצום. אך היום, היות ותיכף עם בואו הביתה התעמק במחשבותיו הנ"ל, שכח לטעום משהו, לכן החל בהכנות לסעודת הערב שהיתה כרגיל לחם עם חלב חמוץ או המים הנשארים מהחלב החמוץ – וניגש ליטול ידיו.

תוך כדי כך, נופלת לו מחשבה: שוודאי עכשיו בשעה זו, ישנם כאלו ששמעו את דרשתו ועוסקים כעת בתשובה. ואילו הוא (= ר' מרדכי) ה"מגיד מישרים", "אומר המוסר" ו"המעורר לתשובה" – עוסק באכילה! הוא יתיישב לאכול! כזה שקרן וברי' שפלה, זוהי העזה וחוצפה אמיתית. לומר לשני שיעשה תשובה, ואילו הוא עצמו (= ר' מרדכי) מתעסק בהשבעת גופו! לא! אסור שזה יקרה!

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והמשיך לייסר את עצמו,

זה רק שמונה־תשעה חדשים – חושב ר' מרדכי – מאז שהלכתי מאת הרבי, וכל־כך נמוך נפלתי! נהייתי "אומר מוסר", "מורה דרך ומעורר לתשובה", אך כל זה רק כלפי הזולת, לזולת הנני מצווה לעשות תשובה, ואילו אני בעצמי רגוע וטוב..., את עצמי אינני מוכיח, לי עצמי אינני אומר שום מוסר, אני איני צריך לעשות תשובה. עדת יהודים יראים ושלמים, הבאתי לבכיות של תשובה, להם אמרתי שהיום הוא הלילה האחרון של השנה החולפת, הכרזתי והודעתי שהיום הוא הלילה האחרון לפני יום הדין הגדול והנורא. את כל זה אמרתי להם – לזולת! אך לי עצמי אין לי מה לומר ולהוכיח! והחל לבכות בקול, ולומר: מה יהי' ממני, הרי אני שקוע בבוץ של שקר, ובטיט ורפש של צביעות־רמאות – ובמחשבתו החל (= ר' מרדכי) לבקש מרבו – הבעל־שם־טוב – שהוא – הבעל־שם־טוב – ירחם עליו ויצילו ממעמדו ומצבו העגום.

הוי, כמה טוב היה לי לפני שנה – חושב לעצמו ר' מרדכי – הייתי סמוך לרבי. ותיכף החל לעבור בדמיונו הציור המלא של סדר העבודה שהיה בחודש אלול, ימי הסליחות, ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום כיפור – והיכן אני נמצא כעת? בכף הקלע!

שבור ומוכה, רעב ובלב כאוב – נשכב ר' מרדכי על הספסל הקשה לנוח מעט.

הוא – ר' מרדכי – טרם קרא קריאת־שמע שעל המיטה, אך הוא היה כל־כך עייף ויגע, עד שלא היה בכחו לומר אפילו את המילים של קריאת־שמע כפשוטם, שלא לדבר על היכולת לכוון כוונות – שלא היתה כל אפשרות לכך, והרי בסופו של דבר הרי זה הלילה האחרון של השנה, וגם הוא ר' מרדכי רצה שלילה זה יהיה שונה, ולכל הפחות שלא יהיה גרוע יותר מלילות שאר השנה. לכן הוכרח להסכים לנוח קמעא, הגם שרטן מאוד על גופו מדוע הוא כזה חומר גס, ותובע מנוחה – אך עם כל זה לא היתה לו – לר' מרדכי – ברירה, ובהכרח הסכים לנוח לשעה קלה.

הוא – ר' מרדכי – לא ידע כמה זמן ישן. הוא התעורר מבוהל ומבולבל, משהו מעורפל ולא ברור עומד לו בראשו, ואינו יודע מה זה – הוא רואה מאות אנשים בוכים עם פנים נפוחות, כואבות ומלאות צער, מתרוצצים סביב ומחפשים דבר מה.

תוך כדי כך, הרי הוא – ר' מרדכי – רואה את רבו – הבעל־שם־טוב – והחל לבכות, הוא שפך לפניו (= לפני הבעל־שם־טוב) את לבו המר.

הרבי חייך, הוא – הרבי – אמר לו כמה מלים, ר' מרדכי חושש לומר את דברי הרבי בדיבור, האם יכול להיות שמילים כה נעלות – של תשבחות – יגיד רבו עליו – על ר' מרדכי. אך הוא – ר' מרדכי שמע דברים ברורים מפיו הקדוש של רבו, שאמר בנוסח זה:

"כוונתך ומעשיך רצויים ועושים נחת־רוח למעלה, חזק ואמץ בעבודתך, תשובה = בושת ה', זכור בחרותך, ה' אורי בראש השנה, וישעי ביום הכיפורים, לשנה טובה תכתב ותחתם".

לנגד עיניו עומד כל המחזה, ונשמע אצלו קולו של הרבי – הבעל־שם־טוב.

ר' מרדכי חושב על דברי הרבי שוב ושוב. הרבי אומר ש"תשובה היא בושת ה'", הוא –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ר' מרדכי – שמע בעצמו בהיותו אצל הרבי את אחת התורות ש"תשובה היא שבת ו"ה, שם הוי' – י' חכמה, ה' בינה, ו' מדות, ה' (= אחרונה) מלכות. י"ה הנסתרות לה' אלקינו, ו"ה נגלות, ובשבת העבודה היא במוחין, וזהו תשובה שבת ו"ה". ואילו לו אמר הרבי ש"תשובה היא בושת ה'", ה' הוא מעשה, זה שהרבי אמר לו ש"כוונתך ומעשיך רצויים ועושים נחת־רוח למעלה", ודאי שזה כך, הרי בלי עין־הרע, כל־כך הרבה יהודים, כן ירבו, מתאספים ושומעים מאמרי רבותינו ז"ל ודברי התעוררות, והם הרי יהודים תמימים, הרי הם מתעוררים באמת, ומזה יש נחת־רוח למעלה, מזה שהיהודים הצדיקים והטובים והנשים הצדקניות והטובות מתעוררים בתשובה, וזה גורם למעשים טובים. ועל זה אומר לו הרבי "חזק ואמץ בעבודתך", עבודה זו להביא יהודים לידי מעשים טובים היא עבודה נעלית, אך כל זה רק כלפי הזולת, אך לו – ר' מרדכי – עצמו, אומר הרבי "תשובה = בושת ה'", דרגתו שלו – ר' מרדכי – בתשובה היא – "בושת ה'", הוא – ר' מרדכי – שמע פעם מהרבי "שתשובה היא תשוב ה', צריכים להתחרט על המעשים". אך לו – לר' מרדכי – אין הרבי אומר "תשובה = תשוב ה', שצריכים להתחרט על המעשים". על מעשים שהוא – ר' מרדכי עושה – לעורר יהודים בתשובה ומעשים טובים – אין צריך לחזור בתשובה. אדרבה, הרבי אומר לו "חזק ואמץ בעבודתך". אלא, מדריגתו בתשובה אומר לו הרבי היא "תשובה = בושת ה'" שייכלם ממעשיו.

ר' מרדכי הסביר את דברי הרבי לפי הרגש לבו – "בושת ה'" אומר לו הרבי, מָאט'ל התבייש לעצמך ממעשיך, לזולת אתה אומר מוסר, הנך מוכיח אותו, הנך מצווה עליו לחזור בתשובה, הנך מעוררו למעשים טובים, הנך מביאו להתעוררות תשובה, אך אתה – ר' מרדכי – בעצמך, מדוע אינך מוכיח את עצמך, אינך אומר (= לעצמך) שום מוסר, אינך מתעורר בתשובה. ומסביב לזה עבד על עצמו ר' מרדכי לילה שלם, ערך 'תיקון חצות', אמר תהלים, והכל במרירות ובכיות הבאים מעומק הלב.

אנשי "חברת תהלים" החלו להתאסף, והחלו לומר תהלים, ור' מרדכי אומר יחד אתם, הוא – ר' מרדכי – גם רוצה להיתפס בגלגל של היהודים הפשוטים עם הפנים התמימות, הטובות והישרות. על כל יהודי שר' מרדכי מביט בו, יש לאותו יהודי חן מיוחד בעיני ר' מרדכי.

ליהודים אלו – חושב לעצמו ר' מרדכי – אמרתי דברי מוסר, את הלבבות הרכים והשבורים האלה ציערתי. הרבי אומר לי "תשובה היא בושת ה'", מעשים כאלו הם חרפה ובושה, והחל לבכות בקול.

כאשר ראה הקהל שה'מגיד' עצמו – שהיה ידוע בעיר כגאון וצדיק גדול – בוכה בקול, נגע דבר זה מאד ללבם, וכולם החלו לבכות, הבכי התפשט גם לעזרת הנשים, היכן שהנשים החלו להתאסף לומר סליחות, ובלב חם ונלהב ניגש אחד היהודים ל'עמוד' והחל לומר סליחות.

כאשר זעק החזן את המילים הראשונות "לך ה' הצדקה", וכל האנשים שהיו בבית המדרש וכל הנשים שהיו בעזרת הנשים החלו לומר בקול זעקה ובכי "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים", נפל ר' מרדכי והתעלף.

בבית הכנסת קמה מהומה, אך תיכף כאשר התעורר ר' מרדכי מעלפונו, הוא ציווה שימשיכו לומר סליחות. למילים שאמר לו הרבי – הבעל־שם־טוב – "חזק ואמץ בעבודתך" היתה השפעה חזקה וגדולה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חודש תשרי כזה, ראש־השנה ויום־כיפור כאלו, טרם נראו בדוברובנה — ואולי גם בכל הסביבה כולה. בכל ימי עשרת ימי תשובה — פרט לשבת — קראו "ויחל", בכל יום דרש ה'מגיד', היום את הדרוש של שבת תשובה. חג סוכות שמח כל־כך, לא ראו ולא שמעו יהודי דוברובנה מימיהם. והכל הודות ל'מגיד'. ה'מגיד' הכניס בהם נשמות חדשות, חיים חדשים. כל ה'בעלי־בתים' ובעלי המלאכה מצפים לשבת־קודש. בשבת ידרוש ה'מגיד'. ואת דברי ה'מגיד' כולם מבינים. ה'מגיד' שונה משאר המגידים, הוא אינו אומר מילים רעות ח"ו, ואף קללה לא יצאה מפיו במשך כל הזמן. תמיד נאמרים דבריו ברוך ובקירוב כדבר אב לבנו, כל יהודי הרי הוא אצלו כבן יחיד, וכל אשה כבת יחידה.

בחדשים הספורים ששהה ר' מרדכי בדוברובנה, יודעים אנשי העיר לספר הרבה סיפורים אודותיו, ואפילו מעשיות הנראים כמופתים ודברי פלא.

כולם זוכרים את היריד שהיה השנה — זהו היריד הגדול שמתקיים בדוברובנה.

ליריד זה מגיעים פאלאטניקעס — ביתנים הנבנים מקירות, וגג הנעשים מבד — מהערים הגדולות.

בכל שנה, רבים ומתקוטטים האנשים ביריד. אך השנה עוד כאשר ה'מגיד' מסר את שיעוריו בבית המדרש של הקברנים, הרי בעת שלמדו 'עין יעקב' סיפר מעשה מהגמרא, וסיים שהשלום הוא כלי לפרנסה. וכאשר לא יריבו — יהיו לכולם הרבה קונים.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

[אמצע טבת תרפ"ד]

ב"ה

כבוד הרב הנכבד וו"ח אי"א מוהר"ר נח שי' הכהן

שלום וברכה,

במענה על מכתבו - דרך ווארשא - מכ"ב מ"ח העבר הנה בטח נודע לכבודו התיחסותי המנגדת אל אגודת ישראל, אשר במטרתה ההוית, כפי מרבית המכתבים אשר הריצותי אל ידידי הרב המכונה ד"ר כהן שי' בויען, ואין לי מה להוסיף על הדברים ההם, ועל דברי מכתבי מט"ו מנ"א העבר אל לשכה הגדולה, אשר בויען.

אמנם בנידן זה לא אדע, האיך אפשר הדבר אשר איש כמוהו - כפי שסיפר לי ידידי תלמידינו הרב המפורסם ר' שמעון שי' לאזאראוו מרעציצא שמכירו, ותיאר אותו בתור אוהב תורה ומחבב מצות ומתלהב לכל דבר שבקדושה - יעמוד בקור רוח, במקום שיש בידו בעזרתו יתי' לעשות. אין אני מדבר אודות "אגודת־ישראל" ומטרתה, אבל איש שנוגע לו מצב אחיו ועמו איך יעמוד ככה בשעה ששואלין ודורשין עזרה בשביל תורה, ובשביל הצלת נפשות רבות מאיסור כרת ר"ל - בדבר תיקוני מקואות - אין זה אלא ככל כו' חפצים לעשות בבית יהודה וישראל, נסיעת צירים, והודעות במכתבי עיתים, אסיפות כו' וכו' נשיאים ורוח, אם הבעלי רוח המה נשיאים, או הנשיאים המה בעלי רוח, יהי' איך שיהי', סוף דבר והוא העיקר כי גשם אָין.

כמה מכתבים שלחתי וכמה בקשות ותחינות ערכתי ואין עונה. הביטו וראו עד כמה גדלה הקור והקפאון, והוא רחום ירחם עמו ועדתו, וירום קרן התורה הטהורה, וקרן עם הקדש.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְקֻדָּה מְשִׂיחַת קֹדֶשׁ

הַכֹּל טוֹבוּ!

פָּרָשַׁת 'בְּחֻקֹּתַי' פּוֹתַחַת בַּשָּׁכָר שֶׁנְּקַבֵּל אִם נִזְכֶּה לְקַיֵּם אֶת מִצְוֹות הַתּוֹרָה: יִהְיֶה גֶּשֶׁם בְּשֶׁפַע, שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וְכָל מָה שֶׁאֲנַחְנוּ צְרִיכִים. אֲבָל אִם חָס וְחָלִילָה עַם יִשְׂרָאֵל לֹא יְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹות, הַפָּרָשָׁה מַזְהִירָה שֶׁיִּקְרוּ דְּבָרִים לֹא טוֹבִים.

יֵשׁ סִפּוּר נִפְלָא עַל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, שֶׁשָּׁלַח אֶת הַבֵּן שֶׁלּוֹ לְקַבֵּל בְּרָכוֹת מִשְּׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים גְּדוֹלִים: רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַמְסַי וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים. אֲבָל בִּמְקוֹם לְבָרֵךְ אוֹתוֹ הֵם אָמְרוּ לוֹ כָּל מִינֵי דְּבָרִים מוּזָרִים שֶׁהָיוּ נִשְׁמָעִים יוֹתֵר כְּמוֹ קְלָלוֹת מֵאֲשֶׁר בְּרָכוֹת...

חָזַר רַבִּי אֶלְעָזָר לְאַבָּא שֶׁלּוֹ וְסִפֵּר לוֹ אֶת מָה שֶׁקָּרָה. הִרְגִּיעַ אוֹתוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן וְהִסְבִּיר לוֹ שֶׁכָּל הַקְּלָלוֹת הָיוּ בְּעֶצֶם בְּרָכוֹת. לְדֻגְמָה, הֵם אָמְרוּ לוֹ: "תִּזְרַע וְלֹא תִּקְצֹר", אֲבָל לֹא הִתְכַּוְּנוּ לִתְבוּאָה בַּשָּׂדֶה, אֶלָּא שֶׁהוּא יִזְכֶּה לִילָדִים וְהֵם יַאֲרִיכוּ יָמִים.

הֵם רַק רָצוּ 'לְחַדֵּד' אֶת שִׂכְלוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר וְלָכֵן הֵם אָמְרוּ אֶת הַבְּרָכוֹת בְּרֶמֶז וְלֹא בִּמְפֹרָשׁ. וְגַם, הָיוּ אֵלֶּה בְּרָכוֹת גְּדוֹלוֹת מְאוֹד שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלוֹת לָרֶדֶת לָעוֹלָם בְּדֶרֶךְ רְגִילָה, וְלָכֵן הֵן הָיוּ נִרְאוֹת כְּמוֹ קְלָלוֹת. כְּמוֹ אוֹר גָּדוֹל שֶׁיָּכוֹל לִגְרֹם לְאָדָם לְהִסְתַּנְוֵר, עַד שֶׁקָּשֶׁה לְהַבְחִין אִם זֶה טוֹב אוֹ רַע.

אֲבָל לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁגִּלָּה בָּעוֹלָם אֶת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה (סֵפֶר הַזֹּהַר) הָיָה אֶת הַכּוֹחַ לְגַלּוֹת אֵיךְ שֶׁבִּפְנִים - בְּתוֹךְ הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה מִסְתַּתְּרוֹת בְּרָכוֹת גְּדוֹלוֹת וְהַכֹּל זֶה בְּעֶצֶם טוֹב.

כְּמוֹ שֶׁרַבִּי שִׁמְעוֹן גִּלָּה לִבְנוֹ שֶׁהַכֹּל בְּעֶצֶם הָיָה בְּרָכוֹת, כָּךְ גַּם תּוֹרַת הַחֲסִידוּת - שֶׁהוֹלֶכֶת בְּדַרְכּוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי וּמְגַלָּה אֶת 'פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה' - מַסְבִּירָה שֶׁגַּם בַּפְּסוּקִים בַּפָּרָשָׁה שֶׁלָּנוּ, שֶׁנִּרְאִים כְּמוֹ קְלָלָה, רְמוּזוֹת בְּרָכוֹת גְּדוֹלוֹת. בְּכוֹחַ פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה לְגַלּוֹת וְלִגְרֹם שֶׁהַכֹּל יִהְיֶה טוֹב גָּלוּי וּמַמָּשִׁי.

עָלֵינוּ לְהוֹסִיף בְּלִמּוּד הַחֲסִידוּת וְכָךְ נִזְכֶּה לְ"טוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה", עַד לְבִיאַת מָשִׁיחַ, בָּהּ נִרְאֶה בְּגָלוּי שֶׁכָּל מָה שֶׁהַשֵּׁם עָשָׂה עִמָּנוּ הָיָה טוֹב בֶּאֱמֶת.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק א', עמ' 283. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

בכל ענייני טוב וקדושה, תורתנו תורת-חיים ומצוותיה, תמיד יש מקום להוספה,
והתקווה שתוסיפו בהתמדה ושקידה בכל האמור מתוך שמחה וטוב לבב
ממכתב, ט"ו אייר, ה'תשל"ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש לקריאה בציבור

פרשת בהר-בחוקותי

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה: ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: (לוי) ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: ה אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: ו וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ: ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל: ס (ישראל) ח וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה: ט וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם: י וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ: יא יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִירֶיהָ: יב כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ: (ע"כ בחול) יד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו: טו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ: טז לְפִי | רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ: יז וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יח וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וֵישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח:

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי (כה, א)

מַה שְׁמִיטָה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כֻּלָּן נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי (רש"י)

בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה, קִיּוּמָהּ שֶׁל מִצְוַת שְׁמִיטָה הָיָה רָחוֹק בְּיוֹתֵר – לְאַחַר הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ, לְאַחַר כִּבּוּשׁ וַחֲלוּקַת הָאָרֶץ, וּלְאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁל עֲבוֹדַת אֲדָמָה, רַק אָז מַגִּיעָה קִיּוּם מִצְוַת שְׁמִיטָה. לָכֵן דַּוְקָא בְּמִצְוָה זוֹ מַדְגִּישִׁים שֶׁנֶּאֱמְרָה בְּהַר סִינַי עַל כָּל כְּלָלוֹתֶיהָ, וּפְרָטוֹתֶיהָ, אַף שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּמָהּ יַעֲבֹר זְמַן רַב. וּמִמֶּנָּה לוֹמְדִים קַל־וָחֹמֶר לִשְׁאָר הַמִּצְוֹות, שֶׁקִּיּוּמָם נוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה מִיַּד.

(תורת מנחם – התוועדויות תשמ"ח ח"ג ע' 345)

שני יט וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ: כ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ: כא וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים: כב וּזְרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד | הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן: כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי: כד וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ: ס כה כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו: כו וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ: כז וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: כח וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה׳ (כה, ב)

בְּמִצְוַת הַשְּׁמִיטָה יֵשׁ מַעֲלָה עַל מִצְוַת הַשַּׁבָּת. בְּשַׁבָּת נֶאֱסָר עַל הָאָדָם לַעֲסֹק בְּכָל עִנְיְנֵי חֹל, הָאָדָם נִמְצָא בְּמַצָּב נַעֲלֶה וּלְמַעְלָה מִן הָעוֹלָם, אֲבָל הוּא מְנֻתָּק לְגַמְרֵי מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. לְעֻמַּת זֹאת בְּמִצְוַת שְׁמִיטָה, לֹא נֶאֱסְרוּ לְגַמְרֵי עִנְיְנֵי חֹל, הָאָדָם יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ לַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וּבְיַחַד עִם זֶה הָעוֹלָם נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל "שַׁבָּת לַה׳", הָאָדָם עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ מַמְשִׁיךְ בָּעוֹלָם שֵׁם "הֲוָיָ".

(לקוטי־שיחות ח"א ע' 275)

שלישי כט וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ: ל וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר כתיב אשר־לא קרי אֲשֶׁר־לוֹ חוֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: לא וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חוֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא: לב וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם: לג וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הֵוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לד וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הִוא לָהֶם: ס לה וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ: לו אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ: לז אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ: לח אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה׳ (כה, ב)

שַׁבָּת לַה׳ - לְשֵׁם ה׳, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית (רש"י) ע"פ בֵּאוּר הַחֲסִידוּת, נִתָּן לְהַסְבִּיר אֶת פֵּרוּשׁ רש"י: הָיָה מָקוֹם לַחְשֹׁב שֶׁהִתְאַר "שַׁבָּת לַה׳" מַתְאִים רַק לְשַׁבָּת, שֶׁאָז הָאָדָם פּוֹרֵשׁ לְגַמְרֵי מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְתֹאַר זֶה אֵינוֹ שַׁיָּךְ לִשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, שֶׁאָז לָאָדָם מֻתָּר לַעֲסֹק בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם – לְמַעַט בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה. וְזֶהוּ חִדּוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁשְּׁנַת הַשְּׁמִיטָה הִיא גַּם "שַׁבָּת לַה׳", כְּמוֹ שֶׁהַשַּׁבָּת הִיא שַׁבָּת לַה׳, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה כְּשֶׁהָאָדָם מְבָרֵר אֶת הַנִּצּוֹצוֹת בָּעוֹלָם – עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. הוּא הוֹפֵךְ אֶת הָעוֹלָם לְ"שַׁבָּת לַה׳".

(לקוטי־שיחות ח"א ע' 275)

רביעי לט וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד: מ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: מא וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: מב כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד: מג לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפֶרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ: מד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה: מה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה: מו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפֶרֶךְ: ס מז וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר: מח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ: מט אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־מִשְׁאַר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל: נ וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ: נא אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ: נב וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ: נג כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יִרְדֶּנוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ: נד וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה
וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ: נה כִּי־לִי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי
אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
כו א לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה
לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ
בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: ב אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ
אֲנִי יְהוָה: פפפ

ג"ז פסוקים, חטי"ל סימן. לאחוו"ה סימן.

פרשת בחקותי

ג אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: ד וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה
הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: ה וְהִשִּׂיג לָכֶם
דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם
לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם:
ו וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד
וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר
בְּאַרְצְכֶם: ז וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם
לָחָרֶב: ח וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם
רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לָחָרֶב:
ט וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי
אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם:

~ נקודות משיחות קודש ~

אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ (כו, ג)

הַמִּצְוֹות בִּכְלָל נֶחְלָקוֹת לִשְׁלֹשָׁה סוּגִים: עֵדוּת, מִשְׁפָּטִים וְחֻקִּים. הַתּוֹרָה כָּאן מַכְלִילָה אֶת כָּל הַמִּצְוֹות תַּחַת הַסּוּג חֻקִּים, וּבְכָךְ מְלַמֶּדֶת אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאֶת מִצְוֹות הַחֻקִּים עוֹשִׂים לֹא עַל פִּי טַעַם וַהֲבָנָה, אֶלָּא מִצַּד צִוּוּי הַקָּבָּ"ה בִּלְבַד – בְּקַבָּלַת עֹל. כָּךְ גַּם אֶת שְׁאָר הַמִּצְוֹות – עֵדוּת וּמִשְׁפָּטִים – צָרִיךְ לְקַיֵּם מִצַּד צִוּוּי הַקָּבָּ"ה בְּקַבָּלַת עֹל, לַמְרוֹת שֶׁהֵם מוּבָנִים עַל פִּי שֵׂכֶל.

(לקוטי שיחות ח"א ע' 282)

חמישי ט וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ
תּוֹצִיאוּ: יא וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל
נַפְשִׁי אֶתְכֶם: יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי
לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם: יג אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ
אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ יד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא
תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: טו וְאִם־בְּחֻקֹּתַי
תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם
לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לְהַפְרְכֶם אֶת־
בְּרִיתִי: טז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי
עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת
מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק
זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם: יז וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם
וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם
וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם: יח וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא
תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע
עַל־חַטֹּאתֵיכֶם: יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם
וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם
כַּנְּחֻשָׁה: כ וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם
אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ: כא וְאִם־
תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי
עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם: כב וְהִשְׁלַחְתִּי
בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה
אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ
דַּרְכֵיכֶם: כג וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם
עִמִּי קֶרִי: כד וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי
וְהִכִּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:
כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית
וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם
וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב: כו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם
וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ
לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ: ס
כז וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי:
כח וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַף־אָנִי שֵׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃ כט וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר
בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃ ל וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־
בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמְּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־
פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃
לא וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־
מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם׃ לב וַהֲשִׁמֹּתִי
אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים
בָּהּ׃ לג וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם
חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ
חָרְבָּה׃ לד אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי
הָשַׁמָּה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ
וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ׃ לה כָּל־יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבָּת
אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם
עָלֶיהָ׃ לו וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם
בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ
מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף׃ לז וְכָשְׁלוּ אִישׁ־
בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם
תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ לח וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם
וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם׃ לט וְהַנִּשְׁאָרִים
בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת
אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקוּ׃ מ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן
אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ
עִמִּי בְּקֶרִי׃ מא אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי
אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל
וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם׃ מב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי
יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי
אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃ מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב
מֵהֶם וְתֶרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בְּהִשָּׁמָהּ מֵהֶם וְהֵם
יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ
וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם׃ מד וְאַף גַּם־זֹאת
בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־
גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי
הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃
מו אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ

~ נקודות משיחות קודש ~

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ (כו, ג)

שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה (רש"י)

"בְּחֻקֹּתַי" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן "חֲקִיקָה". חֲקִיקָה שׁוֹנָה מִכְּתִיבָה רְגִילָה בִּשְׁנֵי דְּבָרִים: א. חֲקִיקָה דּוֹרֶשֶׁת מַאֲמָץ וְעָמָל מְיֻחָד. ב. עַל־יְדֵי הַחֲקִיקָה נַעֲשׂוֹת הָאוֹתִיּוֹת חֵלֶק בִּלְתִּי נִפְרָד עִם מַה שֶּׁהֵן חֲקוּקוֹת בּוֹ. כְּמוֹ כֵּן הוּא בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, לִמּוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לְהֵעָשׂוֹת — א. עַל־יְדֵי עָמָל וִיגִיעָה מְיֻחָדִים. ב. חֵלֶק וְדָבָר אֶחָד עִם הָאָדָם הַלּוֹמֵד אֶת הַתּוֹרָה.

(לקוטי שיחות חי"ז ע' 318)

שישי **כז** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי
יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃ ג וְהָיָה
עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים
שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ׃ ד וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים
שֶׁקֶל׃ ה וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים
שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים
וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃ ו וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד
בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה
שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים
כָּסֶף׃ ז וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר
וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה
שְׁקָלִים׃ ח וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי
הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ ס ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ
לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ י לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ
טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה
בְּבְהֵמָה וְהָיָה־הִוא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ יא וְאִם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן
לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן:
יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ
הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה: יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף
חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ: יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּישׁ אֶת־בֵּיתוֹ
קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע
כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם: טו וְאִם־
הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־
עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ:

~ נקודות משיחות קודש ~

וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (כו, ד)

"גִּשְׁמֵיכֶם" הוּא מִלְּשׁוֹן גַּשְׁמִיּוּת, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ: הַקָּבָּ"ה נוֹתֵן שֶׁפַע שֶׁל גַּשְׁמִיּוּת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל — "בְּעִתָּם", רַק בִּזְמַנִּים שֶׁלֹּא יַפְרִיעוּ לַעֲבוֹדָתָם הָרוּחָנִית שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

(תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 117)

שביעי טז וְאִם | מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה
וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים
בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף: יז אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ
שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם: יח וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ
שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי
הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ:
יט וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ
וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ: כ וְאִם־
לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכֹר אֶת־הַשָּׂדֶה
לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד: כא וְהָיָה הַשָּׂדֶה
בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן
תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ: כב וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר
לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה: כג וְחִשַּׁב־לוֹ
הַכֹּהֵן אֶת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן
אֶת־הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: כד בִּשְׁנַת
הַיֹּבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־
לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ: כה וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל: כו אַךְ־בְּכוֹר
אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ
אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא: כז וְאִם בַּבְּהֵמָה
הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו
וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ: כח אַךְ כָּל־חֵרֶם
אֲשֶׁר יַחֲרֹם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם
וּבְהֵמָה וּמִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל
כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה: כט כָּל־חֵרֶם
אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת:
ל וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ
לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: לא וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל
אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו: לב וְכָל־
מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֵּׁבֶט
הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַיהוָה: לג לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב
לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא
וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל: לד אֵלֶּה הַמִּצְוֹת
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר
סִינָי:

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

ע"ח פסוקים, עז"א סימן.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וַיַּצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מפטיר לד וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֵּׁבֶט הָעֲשִׂרִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַיהוָה: לה לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל: לו אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי:

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לשבת פרשת בהר־בחקותי לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד

תרגום בירמיה פרק טז

טז יט יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי־אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל: כ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים: כא לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת

עטרת מרים

יט יְהוָה עֻזִּי חֲזַק וּמָעֻזִּי מִקּוֹם מַחֲסֶה לִי וּמְנוּסִי מְקוֹם מָנוֹס לִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ מֵאַפְסֵי־אָרֶץ לָשׁוּב אֵלֶיךָ וּלְעָבְדְךָ, וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר הֵם הָאֱלִילִים אֲשֶׁר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֵם הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל וְתוֹעֶלֶת: כ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה בְּנֵי אָדָם עַצְמָם לֹא אֱלֹהִים וְאֵיךְ הָיְתָה עוֹלָה עַל דַּעְתָּם זֹאת הָאֱמוּנָה: כא אָמַר לוֹ הָאֵל לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם לְאֵלֶּה שֶׁאֵינָם רוֹצִים לָשׁוּב, בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־

שי למורא

יט) עֻזִּי וּמָעֻזִּי, עִנְיָן חֹזֶק. וּמְנוּסִי, לְשׁוֹן מָנוֹס וּמִפָּלֵט. אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ, הֲרֵי סוֹף הַדָּבָר יִהְיֶה שֶׁהַגּוֹיִם מִקְצוֹת הָאָרֶץ יָבוֹאוּ אֵלֶיךָ וְיֹאמְרוּ וגו'. כ) הֲיַעֲשֶׂה וגו', וְכִי רָאוּי שֶׁאָדָם בְּמַעֲשֶׂה יָדָיו יַעֲשֶׂה לְעַצְמוֹ אֱלֹהִים. וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים, הֲלֹא בְּנֵי אָדָם עַצְמָם אֵינָם אֱלֹהִים, וְאֵיךְ יִהְיוּ מַעֲשֵׂה יָדֵיהֶם טוֹבִים מֵהֶם. כא) בַּפַּעַם הַזֹּאת וגו', בְּגֵאֻלָּה הָעֲתִידָה, אוֹדִיעֵם אֶת כֹּחַ יָדִי וְאֶת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ
כִּי־שְׁמִי יְהוָה: יז א חַטַּאת יְהוּדָה
כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֶּרֶן שָׁמִיר
חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת
מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם
וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת
הַגְּבֹהוֹת: ג הָרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָּל־
אֹצְרוֹתֶיךָ לְבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת
בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ: ד וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם
בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד: ה כֹּה | אָמַר
יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם
וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ:
ו וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה
כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרִרִים בַּמִּדְבָּר
אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב: ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר
אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ:
ח וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל
יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבֹא חֹם

שי למורא

גְּבוּרָתִי. **א) חַטַּאת יְהוּדָה וגו׳,** מוּסָב לְמַעֲלָה, לוֹמַר, הִנֵּה בַּסּוֹף גַּם הָאֻמּוֹת יַעַזְבוּ עֲבוֹדַת הָאֱלִילִים וְיַאֲמִינוּ בָּהּ׳, וְהִנֵּה יְהוּדָה עֲדַיִן עַתָּה חַטָּאתָם שְׁמוּרָה בְּלִבָּם כְּאִלּוּ כְּתוּבָה שָׁמָּה בְּקוּלְמוֹס מִבַּרְזֶל וּבְצִפֹּרֶן שֶׁל שָׁמִיר (= מִין מַתֶּכֶת קָשֶׁה מְאֹד הַמְשַׁמֶּשֶׁת לַחֲרִיטָה). **חֲרוּשָׁה,** חֲרוּתָה בְּעֹמֶק כְּמוֹ בְּמַחֲרֵשָׁה. **עַל לוּחַ לִבָּם,** עַל דֹּפֶן הַלֵּב. כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינָם שׁוֹכְחִים עֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁלָּהֶם. **וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם,** וְגַם בִּפְעֻלּוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, שֶׁהֵם זוֹרְקִים שָׁם דַּם זִבְחֵיהֶם. **ב) כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם,** הֵם זוֹכְרִים אֶת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהֵם זוֹכְרִים אֶת בְּנֵיהֶם. **וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל עֵץ רַעֲנָן,** וְאֶת אֲשֵׁרֵיהֶם אֲשֶׁר אֵצֶל עֵץ רַעֲנָן. **ג) הָרָרִי בַּשָּׂדֶה,** יוֹשֵׁב הָהָר בַּשָּׂדֶה. וְהַכַּוָּנָה לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהוּא בְּהַר הַמִּשּׁוֹר. וּלְשׁוֹן "הָרָרִי", יוֹשֵׁב הָהָר, כְּמוֹ "עָרָבִי" עַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה. **חֵילְךָ כָּל אוֹצְרוֹתֶיךָ,** מְמֻנָּךְ וְכָל אוֹצְרוֹתֶיךָ. **בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת** וגו׳, בִּגְלַל בָּמוֹתֶיךָ הָעֲשׂוּיוֹת בְּחַטְּא לַעֲבוֹדָה־זָרָה, וַאֲשֶׁר הֵם בְּכָל גְּבוּלֶיךָ. **ד) וְשָׁמַטְתָּה,** תַּעֲזֹב אֶת הָאֲדָמָה מִלְّעָבְדָהּ בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה. **וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ,** כְּלוֹמַר, לֹא מֵרְצוֹנְךָ הַטּוֹב תַּשְׁמִיט אֶת הָאָרֶץ, אֶלָּא בְּךָ תִּהְיֶה הָעֲזִיבָה, כִּי תִּהְיֶה נֶעֱזָב מִנַּחֲלָתְךָ. **קְדַחְתֶּם,** הִבְעַרְתֶּם. **עַד עוֹלָם תּוּקָד,** כְּלוֹמַר, זְמַן מְרֻבֶּה. **ה) אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם,** לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בּוֹטְחִים בְּמִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר, לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם דָּבָר זֶה. **וּמִן ה׳ יָסוּר לִבּוֹ,** כִּי אִם לֹא יָסִיר לִבּוֹ מֵה׳ אֵינוֹ רָע אִם יִבְטַח שֶׁבְּעֶזְרַת הָאֵל יוּכַל הָאָדָם לְעָזְרוֹ, לֹא זוּלָתוֹ. **ו) וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה,** הַבּוֹטֵחַ בָּאָדָם יִהְיֶה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה (= מִין צֶמַח קוֹצִי הַגָּדֵל בַּמִּדְבָּר). **וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב,** אֵינוֹ רוֹאֶה כְּשֶׁבָּא טוֹבָה בָּעוֹלָם, וְהֵם הַגַּשְׁמִים, כְּלוֹמַר לֹא עָלָיו יִהְיוּ הַגַּשְׁמִים. **וְשָׁכַן חֲרִרִים,** יִשְׁכֹּן בְּמָקוֹם שֶׁהוּא חֲרִרִים, בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא יִפֹּל שָׁם מָטָר מִרֹב הַחֹם. "חֲרִרִים" עִנְיָנוֹ שְׁרֻפָה וּדְלֵקָה מִרֹב חֲמִימוּת. כְּמוֹ "וְעַצְמִי חָרָה מִנִּי חֹרֶב" (איוב ל.ב). **אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב,** אֶרֶץ שֶׁעֲפָרָהּ מָלוּחַ וְאֵינָהּ מְיֻשֶּׁבֶת. **ז) וְהָיָה ה׳ מִבְטַחוֹ,** אִם יִבְטַח בּוֹ, הוּא יִהְיֶה מִבְטַחוֹ וְעֶזְרוֹ, וְלֹא יִירָא מִכָּל רָע. **ח) עַל מַיִם,** שֶׁלֹּא יִצְמָא לְעוֹלָם. כְּלוֹמַר, יִהְיֶה מְמֻלָּא בְּטוּב. **וְעַל יוּבַל,** וְעַל פַּלְגֵי מַיִם. **יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו,** שֶׁאֲפִלּוּ שָׁרָשָׁיו שֶׁיִּתְפַּשְּׁטוּ בְּמָקוֹם רָחוֹק יִהְיוּ עַל פַּלְגֵי מַיִם. **וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא**

עטרת מרים

יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ יִשְׂרָאֵל תִּיכָף וְיָכִירוּ כֹּחַ ה׳ וּמַלְכוּתוֹ **כִּי־שְׁמִי יְהוָה** מוּשָׁל וְשַׁלִּיט לְקַיֵּם גְּזֵרָתִי: הִנֵּה בַּסּוֹף גַּם הַגּוֹיִם יַעַזְבוּ הַפְּסִילִים וְיַאֲמִינוּ בָּהּ׳, אֲבָל **א חַטַּאת יְהוּדָה** עֲדַיִן שְׁמוּרָה בְּלִבָּם כְּאִילּוּ **כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֶּרֶן** מִשָּׁמִיר בַּרְזֶל הֶחָזָק, **חֲרוּשָׁה** חֲרוּתָה בְּעוֹמֶק **עַל־לוּחַ לִבָּם** דִּפְנוֹת הַלֵּב **וּלְקַרְנוֹת** הַבְּלִיטוֹת בְּזָוִיּוֹת **מִזְבְּחוֹתֵיכֶם** גַּם שָׁם חֲקוּקָה חַטָּאתָם: **ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם** בְּכָל לֵב, כֵּן יִזְכְּרוּ **מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל** סְמוּךְ לְ־**עֵץ רַעֲנָן** וּמִזְבְּחוֹתָם **וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת:** **ג הָרָרִי** הָהָר שֶׁלִּי הָעוֹמֵד **בַּשָּׂדֶה** יְרוּשָׁלַיִם הִיוֹשֶׁבֶת בְּהַר הַמִּישׁוֹר, **חֵילְךָ** עָשֶׂיךָ **כָּל־אֹצְרוֹתֶיךָ לְבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ** הָעֲשׂוּיוֹת **בְּחַטָּאת** לְשֵׁם עֲבוֹדָה־זָרָה **בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ אֶתֵּן לְבַז: ד וְשָׁמַטְתָּה** תַּעֲזוֹב אֶת הָאֲדָמָה מִלְּעָבְדָהּ בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה **וּבְךָ** תִּהְיֶה הָעֲזִיבָה, כִּי תִּהְיֶה נֶעֱזָב **מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ** בִּגְמוּל שֶׁלֹּא שָׁמַטְתָּ בַּשְּׁבִיעִית **וְהַעֲבַדְתִּיךָ** וְאַתָּה תַּעֲבוֹד **אֶת אַדְמַת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם** הִבְעַרְתֶּם **בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם** זְמַן מְרֻבֶּה **תּוּקָד: ה כֹּה | אָמַר יְהוָה** מוּשָׁל וְשַׁלִּיט **אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם** אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא עֵזֶר מִמֶּנּוּ **וְשָׂם בָּשָׂר** בְּבָשָׂר וָדָם **זְרֹעוֹ** חֲזָקוֹ וּבִטְחוֹנוֹ **וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ** מִלְּבַטְּחוֹ בַּה׳: **ו וְהָיָה** הַבּוֹטֵחַ בָּאָדָם יִהְיֶה כְּעַרְעָר עֵץ מִדְּבָרִי הַגָּדֵל **כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב** הַגְּשָׁמִים, כִּי לֹא עָלָיו יִהְיוּ הַגְּשָׁמִים **וְשָׁכַן חֲרִרִים** בְּיִבְשׁוּת מְרֹב הַחֲמִימוּת **בַּמִּדְבָּר** וְהִיא **אֶרֶץ מְלֵחָה** שֶׁעֲפָרָהּ מָלוּחַ **וְלֹא תֵשֵׁב** וְאֵינָהּ מְיֻשֶּׁבֶת: **ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: ח וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל עַל־מַיִם** לוֹ לְמִבְטָחוֹ וּלְעֶזְרָה: **ח וְהָיָה כְּעֵץ** | שָׁתוּל נָטוּעַ **עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל** מָקוֹם יָבוּל וּפְרִי אֵצֶל פַּלְגֵי מַיִם **יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה** לֹא יִפְחַד **כִּי־יָבֹא חֹם** וְשָׁרֵב **וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן** וּבְרִיא **וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת** שֶׁל מְנִיעַת גְּשָׁמִים **לֹא יִדְאָג** לֹא יַזִּיק לוֹ **וְלֹא יָמִישׁ** לֹא יָסוּר **מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי** וְכֵן יִהְיֶה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

הַבּוֹטֵחַ בַּה׳ שֶׁלֹּא יֶחְסַר לוֹ שׁוּם דָּבָר וְלֹא יִרְאַג מֵהַצָּרוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת בָּעוֹלָם: **ט עָקֹב הַלֵּב** לֵב הָאָדָם הוּא מְעֻקָּם וּמְעֻוָּת יוֹתֵר **מִכֹּל** אֵבְרָיו **וְאָנֻשׁ הוּא** סוֹבֵל בְּמַחֲלַת לֵב, וְהוּא סָבוּר מֶה יְדַעֶנּוּ מִי יֵדַע זֶה: **י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת** וְכֵן בִּידֵי גַּם כֵּן **וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו** מַעֲשָׂיו:

יא קֹרֵא שֵׁם עוֹף (קוק"ו רש"י) **דָּגָר** מְצַפְצֵף בְּקוֹלוֹ לְמִשּׁוּד אֶפְרוֹחָן אַחֲרָיו אֲבָל **וְלֹא יָלַד** לֹא יָלַדְם, וּכְשֶׁיִּגְדְּלוּ יְבִינוּ שֶׁהוּא לֹא יָלַדְם וְיַעַזְבוּ אוֹתוֹ, כֵּן **עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט** יוֹשֶׁר כִּי־אִם בְּעָרְמָה, עוֹשֶׁר זֶה לֹא יִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ אֶלָּא **בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: יב** כְּמוֹ **כִּפֵּא הַכָּבוֹד** שׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי מָרוֹם **מֵרֵאשׁוֹן** מִקֶּדֶם, כֵּן הוּא **מְקוֹם** מִקְדָּשֵׁנוּ שֶׁשָּׁם הִשְׁכִּין שְׁכִינָתוֹ: **יג מִקְוֵה** יִשְׂרָאֵל תִּקְוַת יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אֶל יְהוָה וְכִפֵּא כְּבוֹדוֹ שׁוֹכֵן בְּמִקְדָּשׁ, לָכֵן **כָּל־עֹזְבֶיךָ** וּבוֹטְחִים בָּאָדָם יֵבֹשׁוּ **וְסוּרֵי** הַפָּרִים מִמֶּנּוּ מַה׳ **בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ** לְדֶרֶת בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ בִּשְׁאוֹל, עַל **כִּי עָזְבוּ** מִקְוֹר מַעְיַן **מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה: יד רְפָאֵנִי יְהוָה** מִן הַמַּכָּה וְהַכְּאֵב **וְאֵרָפֵא** אֶהְיֶה נִרְפָּא **הוֹשִׁיעֵנִי** מִן הַקְּמִים עָלַי **וְאִוָּשֵׁעָה** וְאָז אֶהְיֶה נוֹשָׁע - אֵין בְּיָד מִי לְהוֹשִׁיעַ לִי זוּלָתְךָ **כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה** אֲנִי מִתְהַלֵּל בְּךָ שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיָּדָם:

שי למורא

וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: ט עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יְדָעֶנּוּ: י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו: יא קֹרֵא דָגָר וְלֹא יָלַד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: יב כִּפֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרֵאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: יג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרֵי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה: יד רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה:

הֹם, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה הֹם בָּעוֹלָם, לֹא יָחוּשׁ מִמֶּנּוּ, כִּי עַל מַיִם הוּא שָׁתוּל וְלֹא יוּכַל הַחֹם לִיבָּשוֹ. **וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן,** וַאֲפִלּוּ עָלֵהוּ יִהְיֶה רַעֲנָן, שֶׁלֹּא יִפֹּל כִּשְׁאָר עֵצִים שֶׁנּוֹבְלִים עֲלֵיהֶם בִּימֵי הַגְּשָׁמִים. **וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג,** כִּי אֲפִלּוּ בִּשְׁנַת בַּצֹּרֶת יִהְיֶה בְּלַחוּתוֹ וְיִתֵּן פִּרְיוֹ בְּעִתּוֹ. וְכֵן הָאָדָם אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה׳, יִלְמְדוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ חָכְמָתוֹ וּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. וְהֶעָלֶה הוּא מָשָׁל עַל מְמוֹנוֹ וְעָשְׁרוֹ, שֶׁיַּחֲנוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ. **ט) עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל,** אַף־עַל־פִּי שֶׁלֵּב הָאָדָם הוּא מְעֻקָּם וּמְעֻוָּת יוֹתֵר מִכָּל אֵיבָרָיו. **וְאָנֻשׁ הוּא** וגו׳, וְיֵשׁ לוֹ מַכְאוֹב חָזָק, כְּלוֹמַר, דַּעְהּ רָעָה לְחַשֵּׁב מִי הוּא הַיּוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת לִבּוֹ אִם הוּא בּוֹטֵחַ בַּה׳ בֶּאֱמֶת אוֹ לֹא. **י) אֲנִי ה׳ חֹקֵר לֵב וגו׳,** אֲבָל אֲנִי ה׳ חוֹקֵר לֵב הָאָדָם וּבוֹחֵן מַחֲשָׁבוֹת וַעֲצוֹת הַכְּלָיוֹת. **וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו,** לָתֵת לְכָל אִישׁ כְּדַרְכֵּי לִבּוֹ. **כִּפְרִי מַעֲלָלָיו,** כְּפִי הַמַּחֲשָׁבוֹת שֶׁהֵם מַעֲשֵׂי הַלֵּב. **יא) קֹרֵא דָגָר וְלֹא יָלַד,** כְּמוֹ הָעוֹף שֶׁנִּקְרָא "קוֹרֵא", כְּשֶׁהוּא דוֹגֵר (= רוֹבֵץ עַל בֵּיצִים לְחַמְּמָם שֶׁיֵּצְאוּ מֵהֶן אֶפְרוֹחִים) עַל בֵּיצֵי עוֹף אַחֵר, חֲרִי לְכְשֶׁיִּבָּקְעוּ הַבֵּיצִים וְיֵצְאוּ הָאֶפְרוֹחִים לֹא יִהְיוּ כְּמוֹ בָּנָיו שֶׁיֵּלְכוּ אַחֲרָיו, אֶלָּא יַעַזְבוּהוּ וְלֹא יַכִּירוּהוּ. כָּכָה גַּם הָרָשָׁע שֶׁעָשָׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְּמִשְׁפָּט, בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ וגו׳. **וְלֹא בְמִשְׁפָּט,** וְלֹא בְּמִשְׁפַּט הַיֹּשֶׁר, כִּי־אִם בְּעָרְמַת הַלֵּב. **בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ,** אוֹ שֶׁיָּמוּת הוּא וְיַעַזֹּב אֶת עָשְׁרוֹ לַאֲחֵרִים, אוֹ יֹאבַד הָעֹשֶׁר מִיָּדָיו בַּחֲצִי יָמָיו. **יִהְיֶה נָבָל,** פָּחוּת וְנִבְזֶה, וְיִקָּרֵא רָשָׁע. **יב) כִּפֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרֵאשׁוֹן,** כְּמוֹ שֶׁהַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם כִּפֵּא כְּבוֹדוֹ שֶׁהֵם מְעִידִים עַל מְצִיאוּתוֹ וְעַל כְּבוֹדוֹ, כֵּן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ מֵעִיד וּמוֹרֶה עַל עֶצֶם מְצִיאוּתוֹ שֶׁהַשְּׁכִינָה שָׁם וּכְבוֹדוֹ בַּמִּקְדָּשׁ, וּבָא לְהוֹרוֹת שֶׁהַקב"ה מַשְׁגִּיחַ גַּם בָּעוֹלָם הַשָּׁפָל הַזֶּה, וּמֵעֲנִישׁ הָרְשָׁעִים עַל רִשְׁעָם. **יג) מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל ה׳,** לְכֵן רָאוּי שֶׁתִּקְוַת יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה אֶל ה׳. **כָּל עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ,** כָּל הָעוֹזְבִים אוֹתְךָ וּבוֹטְחִים בִּבְנֵי אָדָם, רָאוּי הוּא שֶׁיֵּבֹשׁוּ. **וְסוּרֵי,** כָּל הַפָּרִים מֵה׳. **בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ,** יִכָּתְבוּ לֶדֶרֶת בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ, בְּעֶמְקֵי הַשְּׁאוֹל. **אֶת ה׳,** שֶׁמִּשְׁפִּיעַ הַטּוֹבָה בְּכָל עֵת כְּמוֹ מְקוֹר מַיִם חַיִּים. **יד) רְפָאֵנִי ה׳ וְאֵרָפֵא,** הַנָּבִיא יִרְמְיָה מְבַקֵּשׁ מֵהקב"ה, שֶׁיְּרַפְּאֵהוּ מִן הַמַּכָּה וְהַכְּאֵב. וְכַוָּנָתוֹ עַל הַבּוּזוּי וְהַקְּלָלָה שֶׁהַצִּיקוּ לוֹ אֲנָשִׁים, כְּפִי שֶׁאָמַר בַּהֶמְשֵׁךְ "הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה". **כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה,** כְּדִ אֲנִי מִתְהַלֵּל וּמִתְפָּאֵר, לוֹמַר שֶׁאַתָּה מוֹשִׁיעִי וּתְהִלָּתִי.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרה לפרשת בהר לשנים מקרא ואחד

תרגום בירמיה פרק לב

לב וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ז הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת: ח וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דּוֹדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ וָאֵדַּע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא: ט וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקְלָה־לוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף: י וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר וָאֶחְתֹּם וָאָעֵד עֵדִים וְאִשְׁקֹל הַכֶּסֶף בְּמֹאזְנָיִם: יא וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנֶה אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־הַגָּלוּי:

שי למורא

ז) חֲנַמְאֵל בֶּן שַׁלֻּם דּוֹדְךָ, שַׁלֻּם הָיָה דּוֹדוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ, אֲחִי אָבִיו. בָּא אֵלֶיךָ, הוֹלֵךְ לָבוֹא אֵלֶיךָ. ח) כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה, כְּלוֹמַר, הוּאִיל וְאֵין לִי קָרוֹב מִמְּךָ וְאַתָּה רָאוּי לָרֶשֶׁת אוֹתָהּ, לָכֵן גְּאַל אוֹתָהּ בִּקְנִיָּה עַכְשָׁיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּבֹא לִידֵי אֲחֵרִים שֶׁיִּקְנוּ אוֹתָהּ. וָאֵדַע וגו׳, כְּלוֹמַר, הִשְׂכַּלְתִּי בְּדַעְתִּי שֶׁדְּבַר ה׳ הוּא לִקְנוֹת בְּפֹעַל אֶת הַשָּׂדֶה, וְעַל כֵּן הוֹדִיעַ לִי שֶׁיָּבוֹא חֲנַמְאֵל אֵלַי. ט) שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף, שִׁבְעָה מָנִים (מֵאוֹת) שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה סְלָעִים שֶׁל כֶּסֶף. יא) אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה, שֶׁטֶר הַקִּנְיָן. אֶת הֶחָתוּם, עִם הַחֲתִימָה שֶׁבּוֹ. הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים, כְּפִי הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים שֶׁהָיוּ נְהוּגִים אָז. וְאֶת הַגָּלוּי, קִיּוּם הַשְּׁטָר בְּבֵית־דִּין עַל פִּי עֵדָיו, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ הַדַּיָּנִים אִשּׁוּר, לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר גָּלוּי וּמְפֹרָסָם, פֵּן

עטרת מרים

ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ז הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא יָבוֹא אֵלֶיךָ עַל פִּי הַדִּבּוּר לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה אִם מִכְּרַתִּיו לְאַחֵר, לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת: ח וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דּוֹדִי כִּדְבַר יְהוָה לִירְמְיָהוּ אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה בֵּית הָאֲסוּרִים וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה כִּי אֵין לִי קָרוֹב מִמְּךָ וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ כִּי יִשָּׁאֵר שֶׁלְּךָ לְעוֹלָם וְלֹא תָּשׁוּב בַּיּוֹבֵל אֶל הַיּוֹרְשִׁים וָאֵדַּע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא: ט וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקְלָה־לוֹ מָסַרְתִּי לוֹ בַּמִּשְׁקָל אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף: י וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר דִּבְרֵי הַמִּקְנָה וָאֶחְתֹּם הַסֵּפֶר בְּחוֹתָם וָאָעֵד עֵדִים שֶׁזִּמַּנְתִּי, וְהָיוּ חוֹתְמִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף שְׁגִית לִפְנֵי הָעֵדִים בְּמֹאזְנָיִם: יא וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה שֶׁטֶר הַקִּנְיָן אֶת־הֶחָתוּם מִיַּד בַּעַל הַיְרֻשָּׁה הַנַּעֲשֶׂה כְּפִי הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים שֶׁהָיוּ נְהוּגִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה וְאֶת שְׁטַר־הַגָּלוּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יב וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ
בֶּן־מַחְסֵיָהוּ לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים
הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים
הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה: יג וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ
לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: יד כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת
סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם
עִם הַחֲתִימָה שֶׁבּוֹ וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי
הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־
חֶרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יְמִים
רַבִּים עַד שׁוּב הַגּוֹלָה שֶׁאָז תִּתְקַיֵּם
נְבוּאַת עוֹד יִקָּנוּ: טו כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד
יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים
בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְלֹא תִהְיֶה הָאָרֶץ בְּיַד
הַכַּשְׂדִּים כִּי יַחֲזִרוּ וְיָשׁוּבוּ הַנָּה:
טז וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי
אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה עִם סֵפֶר הַגָּלוּי
אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר:
יז אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה
הִנֵּה ׀ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל
וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא אֵינוֹ
מְכוּסֶה מִמְּךָ כָּל שׁוּם ־דָּבָר יוֹדֵעַ
אַתָּה שֶׁסּוֹפֵנוּ לִגְלוֹת וְלָמָּה אָמַרְתָּ לִי
לִקְנוֹת שָׂדֶה: יח עֹשֶׂה חֶסֶד
לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֹן אָבוֹת אֶל־
חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם כְּשֶׁאוֹחֵזִין
מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶן בִּידֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:
יט גְּדֹל הָעֵצָה עֲצָתוֹ גְּדוֹלָה וַחֲשׁוּבָה
וְרַב הָעֲלִילִיָּה הַמַּעֲשֶׂה, כְּלוֹמַר:
מַעֲשָׂיו מְרוּבִּים, כִּי כָּל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ
עֲשֹׂה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת פְּתוּחוֹת
לְהַשְׁגִּיחַ עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם
כְּדֵי לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי
מַעֲלָלָיו הַדְּבָרִים הָרָעִים הַנִּמְשָׁכִים
מִמַּעֲשָׂיו גַּם עַל זֶה יָבוֹא בְּמִשְׁפָּט:
כ אֲשֶׁר שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הֵם יְדוּעִים בִּבְנֵי אָדָם, וּבְיִשְׂרָאֵל שַׂמְתָּ אוֹתוֹת וּבָאָדָם בִּשְׁאָר אוּמּוֹת בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם פִּרְסוּם לִשְׁבָח כַּיּוֹם הַזֶּה שֶׁאַתָּה הַבּוֹרֵא וְהַמַּשְׁגִּיחַ וּלְךָ הַיְכוֹלֶת וְהַחְכָּמָה וְהָרָצוֹן: כא וַתּוֹצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה
וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל: כב וַתִּתֶּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב
כִּי יִרְעוּ מִרְעֶה שָׁמֵן וַחֲלָבָם רַב וּדְבָשׁ וּמֵהַתְּמָרִים נוֹטֵף דְּבַשׁ:

עטרת מרים

שֶׁהַמְּכִירָה נַעֲשִׂתָה בְּגָלוּי וּבְפַרְסוּם: יב וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה עִם סֵפֶר הַגָּלוּי אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ בֶּן־מַחְסֵיָהוּ לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה שֶׁחָתְמוּ בּוֹ שְׁמָם לְעֵדוּת לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה: יג וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: יד כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם עִם הַחֲתִימָה שֶׁבּוֹ וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה בִּכְלִי־חֶרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יְמִים רַבִּים עַד שׁוּב הַגּוֹלָה שֶׁאָז יִתְקַיְּמוּ יְמִים רַבִּים עַד שׁוּב הַגּוֹלָה שֶׁאָז תִּתְקַיֵּם נְבוּאַת עוֹד יִקָּנוּ: טו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְלֹא תִהְיֶה הָאָרֶץ בְּיַד הַכַּשְׂדִּים כִּי יַחֲזִרוּ וְיָשׁוּבוּ הַנָּה: טז וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה עִם סֵפֶר הַגָּלוּי אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר: יז אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה ׀ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא אֵינוֹ מְכוּסֶה מִמְּךָ כָּל שׁוּם ־דָּבָר יוֹדֵעַ אַתָּה שֶׁסּוֹפֵנוּ לִגְלוֹת וְלָמָּה אָמַרְתָּ לִי לִקְנוֹת שָׂדֶה: יח עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֹן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם כְּשֶׁאוֹחֵזִין מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶן בִּידֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: יט גְּדֹל הָעֵצָה עֲצָתוֹ גְּדוֹלָה וַחֲשׁוּבָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה הַמַּעֲשֶׂה, כְּלוֹמַר: מַעֲשָׂיו מְרוּבִּים, כִּי כָּל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ עֲשֹׂה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת פְּתוּחוֹת לְהַשְׁגִּיחַ עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם כְּדֵי לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו הַדְּבָרִים הָרָעִים הַנִּמְשָׁכִים מִמַּעֲשָׂיו גַּם עַל זֶה יָבוֹא בְּמִשְׁפָּט: כ אֲשֶׁר שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים

שי למורא

יָמוּתוּ הָעֵדִים. יב) לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דֹּדִי, נִקְרָא כָּאן דּוֹדוֹ, אֲבָל הָיָה בֶּן דּוֹדוֹ, כְּאָמוּר לְעֵיל. וְכֵן נֶאֱמַר "אֶת לוֹט אָחִיו" (בראשית יד.טז) וְהָיָה בֶּן אָחִיו. אוֹ שֶׁחֲנַמְאֵל זֶה הָיָה אָדָם אַחֵר שֶׁהָיָה דּוֹדוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ, וְאֵינוֹ חֲנַמְאֵל שֶׁמָּכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה. בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה, בֵּית כֶּלֶא שֶׁהָיָה יִרְמְיָהוּ כָּלוּא שָׁם, כַּכָּתוּב בְּפֶרֶק זֶה לְעֵיל בְּפָסוּק ב'. וְנִקְרָא "מַטָּרָה" מִלְּשׁוֹן נְטִירָה וּמִשְׁמָר, שֶׁשּׁוֹמְרִים שָׁם עַל הָאֲסִירִים. יג) וָאֲצַוֶּה אֶת בָּרוּךְ, הוּא הָיָה הַמַּמְשִׁיךְ לְלַמֵּד תּוֹרָה אַחֲרֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא. יד) לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים, כִּי כְּלִי חֶרֶס מְשַׁמֵּר דָּבָר הַנָּתוּן בּוֹ. יז) אֲהָהּ, צַעֲקַת יְלָלָה וְצַעַר. יט) וְרַב הָעֲלִילִיָּה, אֲדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים. וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו, הֵם הַדְּבָרִים הַנִּמְשָׁכִים מִמַּעֲשָׂיו, מַה שֶּׁלֹּא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ בְּיִחוּד עֲלֵיהֶם, כִּי גַּם עֲלֵיהֶם יָבִיא בְּמִשְׁפָּט. כ) וּבָאָדָם, וּבִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. שֵׁם, פִּרְסוּם שֵׁם לְשֶׁבַח. כא) וּבְאֶזְרוֹעַ, כְּמוֹ "וּבִזְרוֹעַ", וְהָאֵל"ף נוֹסֶפֶת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קריאת התורה למנחת שבת קודש

א א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל
מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגֻלֹתָם: ג מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם
לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן: ד וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ
לַמַּטֵּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא: (לוי) ה וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לְרְאוּבֵן
אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: ו לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־
צוּרִישַׁדָּי: ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב:
ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: ט לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־
חֵלֹן: י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד
לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר: יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן
בֶּן־גִּדְעֹנִי: יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: יג לְאָשֵׁר
פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן: יד לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל:
טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן: טז אֵלֶּה כתיב קריאי
קרי קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבֹתָם רָאשֵׁי
אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם: (ישראל) יז וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת: יח וְאֶת כָּל־
הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־
מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגֻלֹתָם: יט כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי: **ס**

ביאורים לפרקי אבות

פרק ה׳ משנה ה׳

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם. עֲשָׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם. עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

~ נקודות משיחות קודש ~

עשרת הנסים שנעשו לאבותינו במצרים הם מה שבני ישראל לא נפגעו מעשר המכות שבאו על המצרים, וכדכתיב[1] "והפלה ה׳ בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים", וכן[2], "למען תדעון אשר יפלה ה׳ בין מצרים ובין ישראל"[3]. וקשה[4] אם כן, מדוע הקדימה המשנה "עשרה נסים שנעשו לאבותינו" ל"עשר מכות הביא הקב"ה על המצריים"; היה לה, לכאורה, לכתוב את הדברים כסדר התרחשותם, תחילה המכות ולאחר מכן הניסים שנעשו לאבותינו?!

ויש לומר בביאור הדברים:

מצד הנהגת העולם על־פי טבע ("סדר ההשתלשלות") לא היה מקום לחלק בין המצרים לבין בני־ישראל ("נגוף למצרים ורפוא לישראל"[5]). ואמנם, זו היתה טענתה של "מידת הדין" — הללו עובדי עבודה־זרה והללו עובדי עבודה־זרה[6]!

כדי שבכל־זאת תתאפשר הבדלה זו בין המצרים לבני־ישראל היה צורך בהתגלות אור נעלה, שלמעלה מסדר ההשתלשלות. הארה זו היא היסוד לעשרת הנסים שנעשו לאבותינו — "נס" מלשון הרמה[7]. הקב"ה הגביה את ישראל למעלה מסדרי הטבע, ולכן המכות לא פגעו בהם.

1) וארא ט, ד. 2) בא יא, ז. 3) כן פירשו הרמב"ם, רבינו־יונה ומדרש־שמואל. 4) תויו"ט. 5) זוהר חלק־ב לו, א. 6) ראה זוהר שם קע, ב. מכילתא בשלח יד, כח. 7) תורה־אור יתרו ע, ד.

מוקדש להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגבהה זו שהגביה ה׳ את בני־ישראל, היא ההכנה ליציאת מצרים, שענינה העיקרי הוא ״שבירת״ קליפת מצרים ועל־ידי זה – ביטול שיעבוד מצרים.

לפי זה, מובן מדוע הקדים התנא ״עשרה נסים״ ל״עשר מכות״: בכדי שהמכות שהביא הקב״ה על המצרים אכן ימלאו את יעודן, צריך היה להקדים להן את ה״נסים״, דהיינו להגביה ולהעלות את ישראל למעלה מהטבע; רק אז יכלו המכות לפגוע במצרים (ולא בישראל), ״לשבור״ את המצרים ולפרוק את עולם מעל צוארם של בני־ישראל.

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ׳ 1220)

יש להבין: כדי להוכיח מהפסוק ש״עשרה נסיונות ניסו אבותינו וכו׳״, די היה לתנא להביא את חלקו הראשון של הפסוק (״וינסו אותי זה עשר פעמים״) ולשם מה הביא גם את סיומו (״ולא שמעו בקולי״) המבליט את היפך שבחן של ישראל?

ויש לומר שאדרבה, סיום הפסוק אינו ענין של גנאי אלא של שבח, כמבואר בתניא[8] לגבי חטא המרגלים (האחרון מבין עשרת הנסיונות[9]):

בתחילה לא רצו ישראל להיכנס לארץ בטענה ״כי חזק הוא ממנו״[10], שלא האמינו ביכולת הקב״ה (חס־ושלום) לכבוש את הארץ. אך לבסוף שינו את דעתם ואמרו ״הננו ועלינו״[11]. ומקשה שם (בתניא) – כיצד חזרה אליהם לפתע האמונה ביכולת ה׳ והרי לא הראה להם משה רבינו שום אות ומופת חדשים שיוכיחו את יכולת ה׳ לכבוש את הארץ?

ומבאר, שישראל הם ״מאמינים בני מאמינים״, ורק שה״סטרא אחרא״ אשר נתלבשה בגופם, הגביהה את עצמה ״בחוצפה בלי טעם ודעת״. אך כאשר שמעו דברים קשים, שקצף ה׳ עליהם ״והרעים בקול רעש ורוגז, עד מתי לעדה הרעה הזאת״ – ״נכנע ונשבר לבם בקרבם״, ״וממילא נפלה הסטרא־אחרא מממשלתה וגבהותה וגסות רוחה, וישראל עצמן מאמינים בני מאמינים״. זוהי אפוא הסיבה לשינוי שהתחולל אצל בני־ישראל שאמרו לפתע ״הננו ועלינו״.

משמעות הענין היא: כאשר מופיעה אצל יהודי הנהגה בלתי־רצויה אין זה דבר טבעי; אדרבה, מצד טבע נפשו קשור היהודי עם תכלית הטוב; ענין חיצוני בלבד הוא שמונע אותו מלקיים את רצון ה׳. לכן, כאשר דבר חיצוני זה מתבטל ונעלם (בחטא המרגלים היה זה על ידי ״שקצף ה׳ עליהם והרעים בקול רעש״), ממילא מתגלה טבעו ורצונו האמיתי של היהודי.

מעתה נבין את דברי התנא – המביא גם את הסיפא של הפסוק, ״ולא שמעו בקולי״ – למעליותא:

הסיבה שבני־ישראל ניסו את הקב״ה לא היתה שהם לא הכירו, חלילה, במציאות ה׳ (בדוגמת פרעה, להבדיל, שאמר ״לא ידעתי את ה׳״); אלא מפני ש״לא שמעו בקולי״: בני ישראל ידעו שזהו ״בקולי״, קולו של הקב״ה, רק שהיה חסר אצלם ה״שמעו״ (ה״דערהערן״) ״שמיעה מלשון הבנה וקליטה[12].

לכן, כאמור, ברגע ש״הרעים בקול רעש ורוגז, עד מתי לעדה הרעה הזאת״ – מיד ״נכנע ונשבר לבם בקרבם״ כי נתגלה רצונם האמיתי.

(׳תורת־מנחם – התוועדויות׳ תשמ״ג, כרך ג, עמ׳ 1704)

8) פרק כט. 9) ראה פירוש רע״ב. 10) שלח יג, לא. 11) שם טו, מ. 12) ראה רש״י מקץ מב, כג.

אפילו כשיחשוב האדם כל היום לא יתהווה כלום, כי-אם על-ידי מעשה דווקא, או על-כל-פנים דיבור, כמו בדבר מלך שלטון, שכאשר המלך מצווה לעבדיו שיעשו הדבר, הרי הם עושים

ממאמר שבת פרשת בהר-בחוקותי ה׳תשכ״ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת בהר-בחוקותי - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:51	5:47	8:35	8:32	9:12	9:10	10:22	10:20	13:11	13:11	19:24	19:28	19:52	19:56	19:07	20:08
חיפה (ק)	5:48	5:43	8:32	8:28	9:10	9:08	10:20	10:19	13:11	13:11	19:29	19:33	19:54	19:59	19:00	20:11
ירושלים (ק)	5:49	5:44	8:32	8:29	9:10	9:08	10:20	10:18	13:10	13:10	19:28	19:33	19:51	19:56	18:52	20:07
תל אביב (ק)	5:50	5:45	8:34	8:31	9:12	9:09	10:22	10:20	13:12	13:11	19:25	19:30	19:54	19:58	19:07	20:10
אוסטריה, וינה (ק)	5:27	5:18	8:11	8:04	9:07	9:03	10:23	10:20	13:29	13:28	20:16	20:24	20:55	21:04	20:05	21:21
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:06	7:11	9:02	9:04	9:39	9:42	10:33	10:35	12:47	12:47	17:28	17:23	17:57	17:51	17:04	18:03
אוקראינה, אודסה (ק)	5:35	5:26	8:19	8:13	9:12	9:08	10:28	10:25	13:30	13:31	20:14	20:21	20:50	20:59	20:02	21:15
אוקראינה, דונייצק (ק)	5:02	4:53	7:46	7:39	8:42	8:37	9:58	9:55	13:02	13:03	19:50	19:58	20:28	20:37	19:39	20:54
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	5:12	5:03	7:55	7:48	8:52	8:48	10:08	10:05	13:13	13:14	20:02	20:10	20:41	20:50	19:51	21:07
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	5:31	5:22	8:14	8:05	9:15	9:10	10:32	10:29	13:39	13:40	20:33	20:42	21:14	21:24	20:23	21:42
אוקראינה, קייב (ק)	5:23	5:14	8:05	7:57	9:07	9:02	10:24	10:21	13:32	13:33	20:27	20:36	21:08	21:18	20:16	21:36
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	5:44	5:40	8:25	8:23	9:00	8:58	10:07	10:06	12:52	12:52	18:55	18:58	19:20	19:24	18:37	19:34
איטליה, מילאנו (ק)	6:03	5:56	8:48	8:42	9:40	9:36	10:55	10:52	13:56	13:57	20:39	20:47	21:13	21:21	20:25	21:36
אקוואדור, קיטו (ח)	6:07	6:07	8:37	8:37	9:07	9:07	10:10	10:09	12:41	12:41	18:14	18:14	18:37	18:37	17:56	18:46
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:34	7:39	9:34	9:36	10:10	10:12	11:05	11:06	13:20	13:20	18:07	18:02	18:34	18:30	17:44	18:41
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	8:38	8:44	10:28	10:31	11:08	11:11	12:00	12:02	14:12	14:12	18:45	18:39	19:16	19:10	18:22	19:22
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:01	5:55	8:46	8:42	9:30	9:27	10:43	10:40	13:38	13:38	20:05	20:11	20:37	20:43	19:52	20:56
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:47	5:41	8:33	8:28	9:18	9:15	10:31	10:29	13:28	13:28	19:58	20:04	20:30	20:37	19:45	20:50
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:48	5:41	8:33	8:29	9:19	9:15	10:31	10:29	13:28	13:29	19:58	20:04	20:31	20:38	19:45	20:51
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:20	6:13	9:05	9:00	9:53	9:49	11:06	11:04	14:04	14:05	20:38	20:45	21:12	21:19	20:26	21:33
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:34	6:30	9:17	9:14	9:54	9:52	11:03	11:02	13:52	13:52	20:03	20:07	20:30	20:34	19:48	20:45
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:57	5:52	8:42	8:38	9:21	9:18	10:32	10:30	13:23	13:23	19:40	19:45	20:09	20:14	19:26	20:26
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:40	6:36	9:22	9:19	9:57	9:55	11:05	11:04	13:51	13:51	19:55	19:59	20:21	20:25	19:40	20:35
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	5:42	5:35	8:27	8:23	9:13	9:10	10:26	10:24	13:24	13:24	19:55	20:01	20:28	20:35	19:42	20:49
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:12	6:06	8:58	8:53	9:42	9:39	10:55	10:53	13:52	13:52	20:22	20:28	20:54	21:00	20:09	21:14
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:39	5:33	8:25	8:20	9:11	9:08	10:25	10:22	13:23	13:23	19:55	20:02	20:29	20:36	19:43	20:49
בוליביה, לה-פס (ח)	6:46	6:48	9:05	9:05	9:36	9:36	10:35	10:35	12:59	12:59	18:12	18:10	18:36	18:34	17:52	18:43
בלגיה, אנטוורפן (ק)	6:05	5:55	8:46	8:37	9:50	9:45	11:08	11:05	14:17	14:17	21:14	21:23	21:56	22:07	21:04	22:25
בלגיה, בריסל (ק)	6:06	5:57	8:48	8:39	9:51	9:46	11:09	11:05	14:17	14:17	21:13	21:22	21:54	22:05	21:02	22:23
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:30	6:32	8:42	8:43	9:14	9:16	10:12	10:13	12:33	12:33	17:41	17:38	18:02	17:59	17:16	18:08
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:17	6:19	8:30	8:31	9:02	9:03	10:00	10:00	12:21	12:21	17:26	17:23	17:51	17:48	17:05	17:58
בריטניה, לונדון (ק)	5:22	5:12	8:03	7:53	9:08	9:03	10:26	10:22	13:35	13:35	20:35	20:44	21:15	21:26	20:26	21:45
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	5:23	5:12	8:00	7:47	9:13	9:07	10:32	10:28	13:44	13:45	20:49	20:59	21:34	21:47	20:43	22:07
גרמניה, ברלין (ק)	5:25	5:14	8:04	7:52	9:12	9:07	10:31	10:27	13:41	13:42	20:44	20:54	21:27	21:38	20:33	21:58
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:52	5:42	8:34	8:26	9:35	9:30	10:52	10:49	13:59	14:00	20:53	21:02	21:34	21:44	20:43	22:02
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:34	6:37	8:44	8:45	9:17	9:18	10:14	10:15	12:34	12:34	17:40	17:36	17:59	17:56	17:12	18:06
הודו, מומבאי (ח)	6:08	6:05	8:47	8:45	9:19	9:18	10:26	10:25	13:07	13:07	19:03	19:05	19:28	19:30	18:47	19:40
הודו, פונה (ח)	6:04	6:02	8:44	8:42	9:16	9:14	10:22	10:21	13:03	13:03	18:58	19:00	19:23	19:25	18:42	19:35
הונגריה, בודפשט (ק)	5:18	5:10	8:02	7:56	8:57	8:53	10:13	10:10	13:17	13:18	20:03	20:11	20:41	20:50	19:52	21:06

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת בהר-בחוקותי - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ח)	4:52	4:45	7:37	7:32	8:22	8:19	9:35	9:33	12:32	12:33	19:03	19:09	19:35	19:42	18:50	19:56
יוון, אתונה (ק)	6:23	6:17	9:08	9:04	9:50	9:47	11:02	11:00	13:57	13:57	20:21	20:26	20:52	20:58	20:08	21:11
מולדובה, קישינב (ק)	5:41	5:32	8:25	8:18	9:19	9:15	10:35	10:32	13:38	13:38	20:23	20:30	21:00	21:09	20:11	21:25
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:04	6:01	8:44	8:42	9:16	9:15	10:23	10:22	13:05	13:05	19:01	19:03	19:26	19:28	18:45	19:38
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	7:32	7:39	9:14	9:17	9:57	10:00	10:48	10:50	12:56	12:56	17:20	17:12	17:53	17:46	16:55	17:59
נפאל, קטמנדו (ח)	5:20	5:16	8:03	8:00	8:38	8:36	9:47	9:45	12:34	12:34	18:41	18:44	19:07	19:11	18:26	19:22
סין, בייג'ין (ח)	5:08	5:02	7:53	7:49	8:38	8:34	9:50	9:48	12:46	12:46	19:14	19:20	19:46	19:52	18:59	20:06
סינגפור, סינגפור (ח)	6:56	6:56	9:27	9:26	9:57	9:56	11:00	10:59	13:32	13:31	19:06	19:06	19:29	19:29	18:48	19:39
פולין, ורשא (ק)	4:55	4:45	7:35	7:24	8:42	8:37	10:00	9:57	13:11	13:11	20:11	20:21	20:55	21:06	20:01	21:26
פרו, לימה (ח)	6:16	6:17	8:38	8:38	9:08	9:09	10:08	10:09	12:35	12:35	17:53	17:52	18:17	18:16	17:34	18:25
צרפת, ליאון (ק)	6:20	6:12	9:05	8:59	9:57	9:53	11:12	11:09	14:14	14:14	20:55	21:03	21:31	21:40	20:43	21:55
צרפת, פריז (ק)	6:21	6:12	9:04	8:57	10:02	9:58	11:19	11:16	14:24	14:25	21:16	21:25	21:54	22:03	21:03	22:20
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:44	5:43	8:16	8:15	8:46	8:46	9:50	9:49	12:24	12:24	18:02	18:03	18:25	18:26	17:45	18:35
קנדה, טורונטו (ק)	6:02	5:55	8:47	8:42	9:36	9:33	10:50	10:48	13:50	13:50	20:30	20:36	21:01	21:09	20:14	21:23
קנדה, מונטריאול (ק)	5:34	5:26	8:19	8:13	9:11	9:07	10:25	10:23	13:27	13:28	20:10	20:17	20:44	20:53	19:57	21:08
קפריסין, לרנקה (ק)	5:49	5:44	8:34	8:30	9:14	9:11	10:25	10:23	13:16	13:17	19:35	19:40	20:05	20:10	19:21	20:22
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	5:05	4:54	7:37	7:19	8:57	8:51	10:17	10:13	13:32	13:32	20:42	20:53	21:29	21:43	20:33	22:05
רוסיה, מוסקבה (ח)	4:35	4:23	7:02	-	8:29	8:23	9:49	9:45	13:05	13:06	20:23	20:34	21:09	21:23	20:11	21:46
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	4:57	4:48	7:41	7:34	8:35	8:31	9:51	9:48	12:54	12:55	19:40	19:48	20:17	20:26	19:28	20:42
שוויץ, ציריך (ק)	6:01	5:52	8:45	8:38	9:40	9:35	10:55	10:52	13:59	14:00	20:50	20:58	21:23	21:32	20:34	21:48
תאילנד, בנגקוק (ח)	5:54	5:52	8:31	8:30	9:03	9:02	10:08	10:07	12:46	12:46	18:35	18:37	18:59	19:01	18:19	19:10

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרה** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Lahak.org Chasidut.tv Otzar770.com

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377